

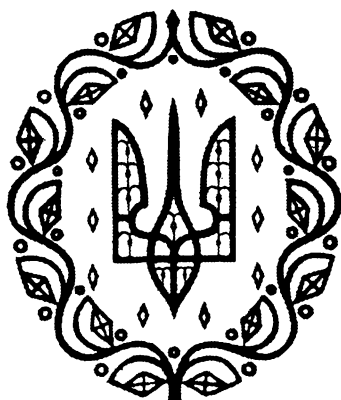
У
КРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ
РУХ

березень – листопад 1917 року

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ
І УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ
ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (ФІЛАДЕЛЬФІЯ)

INSTITUTE OF THE HISTORY OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
CENTRAL STATE ARCHIVE OF SUPREME BODIES
OF STATE POWER OF UKRAINE
RESEARCH INSTITUTE FOR MODERN UKRAINIAN HISTORY (PHILADELPHIA)

Серія “Джерела до вивчення історії
Української революції”

“Sources for the Study of the History
of the Ukrainian Revolution”

*Редакційна рада: В. Смолій (голова), В. Верстюк, М. фон Гаген,
З. Когут, С. Кульчицький, І. Курас, О. Онищенко, Я. Пеленський,
М. Плав'юк, В. Солдатенко, Ф. Турченко*
*Editorial Council: V. Smolii (editor-in-chief), V. Verstyuk, M. von Hagen,
Z. Kohut, S. Kulchytsky, I. Kuras, A. Onyshchenko, J. Pelenski,
M. Plawiuk, V. Soldatenko, F. Turchenko*

INSTITUTE OF THE HISTORY OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
CENTRAL STATE ARCHIVE OF SUPREME BODIES
OF STATE POWER OF UKRAINE
RESEARCH INSTITUTE FOR MODERN UKRAINIAN HISTORY (PHILADELPHIA)

The Ukrainian National-Liberation Movement

March – November 1917

DOCUMENTS and MATERIALS

Editorial Board:

V. Verstyuk (executive editor), O. Boyko, R. Pyrih, L. Yakovleva

Compilers:

*V. Verstyuk (manager), V. Boyko, O. Boyko, A. Hrytsenko, O. Kudlay,
T. Ostashko, T. Pustoviyt, I. Khmil, O. Shchus, L. Yakovleva*

Kyiv
Olena Teliha Publishers
2003

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ
І УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ
ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (ФІЛАДЕЛЬФІЯ)

Український національно-визвольний рух

березень – листопад 1917 року

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Редакційна колегія:

В. Верстюк (відповідальний редактор), О. Бойко, Р. Пиріг, Л. Яковлева

Упорядники:

*В. Верстюк (керівник), В. Бойко, О. Бойко, А. Гриценко, О. Куглай,
Т. Осташко, Т. Пустовіт, І. Хміль, О. Щусь, Л. Яковлева*

Київ

Видавництво Олени Теліги
2003

У45 Український національно-визвольний рух. Березень—листопад 1917 року: Док. і матеріали / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. — К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. — 1024 с.

ISBN 966-7018-70-9

У збірнику представлені документи, які розкривають національні аспекти Української революції від падіння самодержавства до проголошення Української Народної Республіки. 529 документів, переважно архівних та запозичених з преси, відтворюють широкую географію національно-визвольного руху, його впливи на громадсько-політичний перебіг та соціальні прояви революції.

Документи тісно кореспондуються з матеріалами двотомника "Українська Центральна Рада" (К., 1996-1997), доповнюють його і відкривають широкі можливості для вивчення проблем революції. Для істориків, правознавців, політологів, викладачів, аспірантів та студентів.

This book contains 529 documents about the national aspects of the Ukrainian Revolution from the fall of the tsarist autocracy to the proclamation of the Ukrainian People's Republic. The documents were selected mostly from archival holdings but also from the press of the period. They recreate the geography of the struggle for Ukrainian independence and the impact that struggle had on the politics and society of Ukraine and Russia.

This volume is closely related to and supplements the documents in the collection "Ukrains'ka Tsentral'na Rada" (2 vols., 1996-97). It provides historians, legal scholars, political scientists, lecturers, and students with a broad canvas for further study of the Ukrainian Revolution.

Затверджено до друку вченою радою Інституту історії України НАН України

Підготовка цього видання частково здійснена завдяки готації Канадського інституту українських студій Альбертського університету (з Архівного вічного фонду ім. Стефанії Букачевської-Пастушенко)

The publication of this book has been funded by a grant from the Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta (Stefania Bukachevska-Pastushenko Fund)

ISBN 966-7018-70-9

© В.Ф. Верстюк (керівник), В.М. Бойко, О.Д. Бойко, А.П. Грищенко, О.Б. Кудлай, Т.С. Осташко, Т.П. Пустовіт, І.В. Хміль, О.Й. Шусь, Л.В. Яковлева, упорядкування, 2003

© В.Ф. Верстюк, передмова, 2003

© О.І. Лупангін, покажчик імен, 2003

© О.В. Оніщенко, географічний покажчик, 2003

© Видавництво імені Олени Теліги, 2003

ПЕРЕДМОВА

За останнє десятиріччя тема Української революції 1917—1921 рр. приваблювала широке коло дослідників. Одних докторських та кандидатських дисертацій з революційної тематики за 90-ті роки ХХ ст. захищено близько 150. Солідними цифрами визначається кількість статей та монографічних досліджень. Поступово формуються концептуальні засади вивчення національної революції. Але саме в цій гільянці історіографії найгостріше відчувається невідповідність між великими кількісними показниками і невисоким якісним рівнем осмислення проблеми. На жаль українська історіографія не може похвалитися ні оригінальним узагальнюючим монографічним дослідженням революції, ні навіть численними ґрунтовними піонерськими працями з окремих її проблем. Одна з причин такого стану речей цілком очевидна — це брак систематизованого вивчення джерельної бази. Більшість дослідників, особливо дисертантів, віддають перевагу старим історіографічним концепціям (еміграційним, гіаспорним), які лише ілюструють відповідно пігібраним фактичним матеріалом. Такий пігхїд дає можливість швидко пігготувати дисертацію, захиститись авторитетом В.Винниченка, М.Грушевського, Д.Дорошенка, І.Мазепи, П.Христюка, але практично не продукує нового знання.

Наскільки важливим і ефективним є фундаментальне вивчення джерел, показало видання корпусу документів Центральної Рада¹, яке дозволило перетворити УЦР з фігури умовчання і тотальної фальсифікації радянською історіографією в конкретну історичну інституцію з реальною програмою гїї та її практичною реалізацією. Вага того збірника документів була тільки в одному, він розкривав лише події, які відбувалися в стінах Педагогічного музею, де розташовувалася Центральна Рада, практично не відтворюючи

¹ Українська Центральна Рада: документи і матеріали у двох томах.—К., 1996—1997. — Т.1. — 588 с.: Т.2. — 422 с.

контексту, в якому вона діяла. Як показали археографічні дослідження, згаданий контекст мав не менше значення, ніж сама діяльність УЦР, а в окремих випадках саме він визначав напрям її діяльності. Часто цей контекст ставав самодостатнім і визначальним елементом розвитку революції 1917 р. в Україні, надавав їй ознак національно-визвольного руху. Готуючи до друку документи Центральної Ради, колектив упорядників добре розумів певну штучність їх виокремлення з кола загальних подій, тому вважав за необхідне одразу ж почати роботу над новим документальним проектом, який одночасно був би і самодостатнім і доповнював перший, а в підсумку – дозволив всебічно забезпечити аналітичне вивчення подій березня – листопада 1917 р. різноманітним за своїм характером документальним матеріалом, показав би яким складним, багатим за формами і динамікою розвитку був процес українського національно-визвольного руху, від пагіння самодержавства до проголошення Української Народної Республіки. В ході реалізації цього конкретного проекту народилася і ствердилася ідея підготовки серії документальних видань “Джерела до історії Української революції”, яка передбачає документальне відтворення історії УНР, Української держави, УНР доби Директорії, а, можливо, в перспективі і тематичних видань документів про селянський повстанський рух, українізацію російської армії та неопублікованих в свій час радянських документів і т. ін.

* * *

За даними першого загальноросійського перепису населення 1897 р. росіяни (русские) становили лише 43% населення Російської імперії, решта, фактично абсолютна більшість, населення належала до неросійських народів, національних та етнічних груп. Всі вони тим чи іншим чином були обмежені у своїх національних правах.

Ця обставина ще з другої половини ХІХ ст. поєднала національні рухи із загальноросійським революційним рухом, а з початку ХХ ст. зробила національну проблему вибухонебезпечною. Перша світова війна і пагіння в її ході російського самодержавства стали, з одного боку, потужними каталізаторами розвитку національно-визвольних рухів поневолених народів Російської держави, а з іншого, — ці рухи помітно вплинули на майбутній хід революції. Видатний представник російської революційної демократії, один з керівників Петроградської ради робітничих депутатів, міністр Тимчасового уряду І.Церетелі у своїх спогадах відзначив, що національне питання визна-

чало долю російської революції². У всякому разі в Україні революція досить швидко набрала ознак національно-визвольного руху. В історичній літературі домінує думка про те, що в Україні у березні 1917 р. український національно-визвольний рух поступався за масштабами загальноросійському революційному руху. Проте зібрані в збірнику документи свідчать, що українські організації та ініціативні групи з перших днів березня оголосили про свої наміри і розгорнули масову організаційну діяльність. Місцем їх гні виявилися не далекі глухі села, в яких не відчувалося конкуренції загальноросійських сил, а найбільші промислові центри. Вже 2-го березня вігзовою “До українського громадянства, студентства, робітництва й українських офіцерів” заявив про себе Тимчасовий Український революційний комітет м. Петрограда³. Через десять днів комітет організував масову 20-тисячну маніфестацію у центрі Петрограду, яка своїм розмахом вразила російську революційну демократію. 17 березня делегація з представників українських організацій Петрограда відвідала голову Тимчасового уряду, якому вручила пам'ятну записку з розгорнутим планом вимог у національній сфері⁴. Через два дні згадані петроградські організації об'єдналися навколо створеної ними Української національної ради, яка згодом тісно співпрацювала з Українською Центральною Радою⁵.

Подібним чином діяли і українські організації Москви, спочатку (7 березня) вони підготували вігзову “Наші вимоги (віг українських організацій)”⁶, а у квітні розгорнули організаційну роботу по об'єднанню діяльності “українських організацій і партій у Москві”⁷.

Буквально в перші ж дні чи тижні після пагіння самодержавства легалізувалася діяльність українських організацій Одеси, Харкова, Полтави, Чернігова. Українці Одеси в перших числах березня створили Керівничий комітет, який огразу ж направив свого представника до щойно утвореної Центральної Ради⁸. У Харкові українці відзначили пагіння самодержавства 3 березня

² Див.: Церетели И.Г. Воспоминания о Февральской революции. В 2-х кн. Кн. вторая. — Париж, 1963.— С. 69.

³ Лотоцький О. Сторінки минулого. Частина третя.— Варшава, 1934. — С. 327—328.

⁴ Там само. — С. 340—343.

⁵ Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 1917. — 2 квітня.

⁶ Украинская жизнь. — Москва, 1917. — № 1—2. — С. 4—8.

⁷ Українське слово. — Одеса, 1917. — Травень.

⁸ Українська Центральна Рада: документи і матеріали... — Т.1. — С. 40.

маніфестацією під жовто-блакитними прапорами, а ввечері того ж дня обрали Тимчасовий організаційний комітет для керівництва українським рухом. 8 березня цей комітет було реорганізовано в постійний. Одним з найпомітніших успіхів у діяльності комітету стало налагодження видання тижневика “Рідне слово”⁹. У Полтаві 8 березня на урочистих зборах українців було створено спеціальну інформаційну комісію — Український комітет, який мав інформувати громадськість про розвиток революційних подій, окрім цього організації українських партій створили спільну Раду поступових українських партій м. Полтави¹⁰. З невеликим запізненням, лише 18 березня, відбулася перша публічна українська акція в Чернігові. Це були збори, скликані міським відділенням Товариства українських поступовців, але вже на цих перших зборах була продемонстрована готовність розгорнути широку і різнопланову діяльність, особливо в культурно-освітньому напрямку¹¹.

Не набагато від губернських центрів відстали повітові. Сили української інтелігенції у повітах були не нагто великі, але було достатньо її активності кількох чоловік, щоб національний рух виявив себе. Наприклад, в Конотопі українські збори 11 березня ініціювали створення Українського товариства на чолі зі спеціальною Радою, за тиждень було розроблено і затверджено статут товариства, надіслана вітальна телеграма Тимчасовому урядові, проведено паніхиду по Т.Шевченку¹². Матеріали збірника містять чимало і розгорнутої, і стислої інформації, яка дає можливість говорити про широку географію українського руху. Скажімо, на з'їзд Товариства українських поступовців, що відбувся 25-26 березня у Києві, поряд з делегатами від громад Катеринослава, Москви, Одеси, Петрограда, Полтави, Харкова, Чернігова прибули делегати з Вінниці, Житомира, Кам'янця-Подільського, Єлисаветграда, Сум, Сосниці, Кременчука, Переяслава, Костянтинограда, Умані, Катеринодара, Гадяча, Лубен, Золотоноші та інших міст і містечок України.

З моменту легалізації українського національно-визвольного руху географія його поширення стрімко вийшла за межі етнічних українських земель. Рух активно розгортався серед східної української діаспори, на що вже вказували приклади Петрограда і Москви, швидко він сягнув Сибіру і Далекого Сходу, не кажучи вже про Кубань, густо населені українцями південні повіти Курської, Воронежської губерній та земель області війська Донського.

⁹ Рідне слово. — Харків. — 1917. — 1 квітня.

¹⁰ Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 1917. — 22 березня.

¹¹ Черниговская земская газета. — 1917. — 24 березня.

¹² Там само. — 1917. — 14 квітня.

Говорячи про територіальні особливості українського руху, насамперед варто відзначити його киевоцентричність. Київ огразу ж заявив себе безсумнівним центром руху, його координатором і організатором. З усією очевидністю ця обставина виявилася у створенні та діяльності Української Центральної Ради. Проте перші тижні революції говорять швидше про стихійне відродження українського руху, ніж про його монолітність. Інваріантність форм руху на місцях, його багатопартійність свідчать про стихійність процесу, який треба було консолідувати спільними завданнями та організаційно об'єднати. Вироблення загальнонаціональної програми та організація різноманітних за формою осередків у єдиний консолідований рух становили його характерну особливість у перший місяць революції. На думку активного учасника подій Української революції М.Ковалевського, першим кроком умасовлення української національної ідеї було гасло “Вільної України”. Воно мало масу варіантів і дуже часто зустрічалось у текстах вітальних телеграм від українських організацій Тимчасовому уряду чи Центральній Раді, на прапорах і транспарантах під час мітингів та демонстрацій. Своєю розмитістю, узагальнюючою формою гасло “Вільної України” могло об'єднати і об'єднувало різні в соціальному плані українські сили, а “що більше в ньому містились також сподівання сірої людини, тієї середньої людини, яка під тиском царського режиму не дійшла ще до рівня високої політичної свідомості, але відчувала інстинктом, що вільна Україна поставить його нарівні з іншими народами і дасть йому сповнення його мрій і подій. Це було гасло тієї середньої людини — “чоловіка вулиці” — як це часто говорять тепер, яка становила переважаючу масу українського народу”¹³.

Перші документи, які засвідчили появу українських організацій, по-різному конкретизували національні домагання. Більшість з них була досить обережною і обмеженою вимогами запровадження навчання рідною мовою, розширенням сфер її вжитку, закликами “до праці на українській ниві”. Саме такою була перша декларація ТУП від 8 березня 1917 р. Вона закликала українців організуватися, створювати український національний фонд, закладати українські школи, відновлювати “Просвіту”, підтримувати українську пресу, готуватися до Установчих зборів, на яких треба буде твердо й однодушно відстоювати “автономію рідного краю й вільний федеративний лад у державі”¹⁴. Вігозва українських організацій Москви від 7 березня теж

¹³ Ковалевський М. При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії. — Інсбрук, 1960. — С.278.

¹⁴ Нова рада. — 1917. — 25 березня.

передбачала роз'язання питання автономії України в межах Російської федерації майбутніми Установчими зборами, а запровадження національних мов у школах, адміністративних та судових установах — рішеннями уряду¹⁵. Значно радикальнішою виглядала відозва Петроградського Тимчасового українського революційного комітету від 2 березня. Комітет закликав українські культурні та політичні сили Петрограда “...дати гасло боротьби за національну волю українського народу, а також зорганізувати під тим гаслом і повести до боротьби ще незорганізовані й розкидані українські демократичні маси”. Комітет вважав, що “найповнішим висловом ідеї національного визволення є національно-державна самостійність, і лише створення власного суверенного державного організму може забезпечити якнайширший культурний розвиток українського народу”. Таким є ідеал, до якого треба прагнути, а от практичне завдання, на думку комітету, описувалося гаслом перебування російської держави у федеративну, демократичну республіку з “якнайширшою національно-територіальною автономією України”¹⁶. Отже, Тимчасовий український революційний комітет, який склався переважно зі студентської молоді, першим закликав не до чекання рішень Російського уряду та Установчих зборів, а до рішучих дій, спрямованих на реорганізацію Росії та здобуття нового автономного політично-державного статусу України. Саме так визначив завдання УЦР і М.Грушевський після повернення із заслання до Києва. Формуванню широких українських “постулатів і домагань” Грушевський присвятив серію статей у “Новій раді”, пізніше ці статті дещо відредаговані та доповнені він видав у вигляді брошури “Вільна Україна. Статті з останніх днів”. Пізніше він повертався до згаданої теми в своїх публіцистичних працях “Якої ми хочемо автономії і федерації”, “Хто такі українці і чого вони хочуть”, “Звістки пішло українство і до чого воно йде”*. У статтях “Велика хвиля” і “Повороту немає” М.Грушевський висловлюється за надання українському рухові широкого політичного поступу, пише, що програма культурного самовизначення України вже ніко-

¹⁵Див.: Украинская жизнь. — 1917. — № 1—2. — С. 4—8.

¹⁶ Лотоцький О. Згадана праця. — С. 327—328.

* Згадані праці М.Грушевського мають надзвичайно важливе значення для вивчення українського національно-визвольного руху 1917 р., проте, зважаючи на факт їх неодноразового перевидання за останнє десятиріччя, упорядники вирішили їх не включати до збірника, обмежившись лише публікацією маловідомих статей голови УЦР з газети “Народня воля”. Гадаємо, що було б цілком виправданим і доцільним перевидати окремим збірником всі політичні праці М.Грушевського.

го в Україні не задовольнить: “Широка автономія України з державними правами українського народу в федеративнім зв’язку - се та програма даного моменту, від котрої не може бути уступлення назад”¹⁷.

Отже, гасло “Вільної України” досить швидко і адекватно трансформувалося у гасло “національно-територіальної автономії України у складі федеративної демократичної Росії”. Одночасно виявилось, що саме воно якнайкраще об’єднує всі українські політичні сили від найлівіших до найбільш правих. Українські есеїсти, есери, радикал-демократи і навіть народна партія у своїх резолюціях декларували необхідність боротьби за здійснення національно-територіальної автономії, тоді як досить далеко розходились у вирішенні інших проблем. В українській історіографії до цього часу побутує думка про протистояння весною 1917 р. автономістів та самостійників, з цього постулату робиться ряд висновків про ймовірність альтернативного тому, який запропонувала і направляла УЦР, розвитку національно-визвольного руху. Укладачі збірника прагнули виявити якомога більше автентичних самостійницьких документів, щоб на їх підставі можна було відтворити реальний образ самостійницької течії, конкретизувати її програму. Досягти помітних успіхів у цьому напрямі практично не вдалося. Це схиляє до думки про спонтанність дій та неорганізованість самостійників, відсутність у них будь-якої конкретної ідеологічно вираженої програми як і про відсутність реальних організацій та широкої соціальної бази*. Навіть ЦК Української на-

¹⁷ Грушевський М. Повороту нема // Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С. 99.

* Тут варто згодитися з оцінкою, яку дав українському консерватизму М.Ковалевський. Він пише: “Пробудження українського консерватизму сталося запізно, і революція 1917 року застала його не сконсолідованим і не об’єднаним. Це була причина, чому наші консервативні елементи з’явилися на політичній арені лише тоді, коли в Києві під опікою німецької окупаційної влади зібралися майже з цілої Російської імперії реакційні елементи, для яких самостійність України була явищем переходовим на час історичної відсутності імператорської Росії. Українські консервативні елементи навіть за засів гетьманату не спромоглися на політичний відрух, який би допровадив, хоч може й з великим запізненням, до утворення політичної організації українського консерватизму. Навіть і в цьому часі український консерватизм становив собою ніби місцевий додатак з кольоритними відмінами до загальної російської реакції. Тому й роля таких великих і талановитих ідеологів консерватизму, як, наприклад, Вячеслава Липинського чи Дмитра Дорошенка, зійшла скоріше до дефензиви перед реакційними “єдинонегелімовцями” і до оборони національних прав українського народу перед русифікаційним курсом гетьманату, як до наступальної політичної діяльності для здійснення їх політичної програми”. (Ковалевський М. Зазн. праця. — С. 262—263.).

родної партії, оголосивши у березні 1917 р. про відновлення діяльності партії, зазначив, що огнією з її програмних засад є перетворення Російської держави у вільну, дружню спілку вільних народів, побудовану на федеративній основі¹⁸. Згадується, ще один цікавий епізод, який стався під час зїзду українських правників у червні 1917 р. Першу доповідь на ньому про державний лад в Україні зробив М.Грушевський. Він почав з того, що український народ з давних давен жив власним державним життям. У зв'язок з Московією 1654 р. він увійшов “яко самостійний державний народ”. Переяславська угода зв'язала дві самостійні держави. Тому, вважав М.Грушевський, в даний момент Україні повинен бути наданий державний характер, а зв'язки України і Росії мають творитись виключно на федеративних підставах. Промова була схвалена оплесками, а представник Союзу української державності професор Герасимович оголосив, що його організація “стоїть на тій самій платформі, яку зазначив у своєму докладі проф. Грушевський”¹⁹.

Не витримує перевірки документами думка про якусь особливу роль, зіграну самостійниками в українізації частин російської армії як і твердження про те, що федералістична концепція автономістів цілком заперечувала доцільність національної армії і зумовила їх нехтування проблемою армії. Варто визнати, що документи, які засвідчили початок українського руху в армії, в ідеологічному плані надзвичайно суперечливі. Так, в оголошенні про створення 9 березня 1917 р. у Києві Установчої української військової ради, з одного боку, говорилося, що кожен військовий-українець повинен вважати себе членом Української національної армії, а з іншого, — що ця армія знаходиться під проводом Верховного головнокомандуючого, призначеного Тимчасовим урядом, і є складовою частиною Російської армії, що ця армія “служить і служитиме спільній нашій отчизні, оновленій Державі Російській, обороняючи її свободу і незалежність до останньої краплі крові”²⁰. Про загрозу ворога “нашій спільній Вітчизні Росії”²¹ говорилося у постанові про створення українського охочекомонного (добровольчого) полку ім. гетьмана Б.Хмельницького, яку ухвалило Українське військове віче у Києві 11 березня 1917 р. У статуті Товариства ім. гетьмана П.Полуботка, створення якого літературою традиційно приписується групі М.Міхновського, записано, що воно

¹⁸ Южный край. — Харьков. — 1917. — 23 марта.

¹⁹ Нова рада. — 1917. — 15 червня.

²⁰ ДА РФ. — Ф. 1778. — Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 7.

²¹ ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Ао.1. — Спр. 23. — Арк. 9зв.

“має на меті згуртування й стоваришування в одній сім’ї усіх вояків, лікарів і військових урядовців української народності під прапором: Федеральної Росії — Автономної України”²². Зовсім не знаходимо в документах критичних виступів самостійників проти ідей автономії, а їх членство у Центральній Раді (М.Міхновський, В.Отамановський) переконує у вірності висловленої вище думки.

З іншого боку, гасло територіально-національної автономії зовсім не означало ідейну і апіорну відмову від державності й суверенності України. Швидше, це був цілком необхідний і послідовний крок до них. Проте крок, який було зовсім непросто зробити, тому що ідейно-теоретична підготовка його була досить слабкою, а ще гірше стояла справа освідомлення мас. Тому з кінця березня в українській пресі з’явилося чимало теоретичних та пропагандистських статей, автори яких намагалися на різні боки тлумачити ідею автономії. Легітимність автономного устрою України багатьма авторами виводилася з факту Переяславської угоди 1654 р., яка передбачала збереження автономного державно-політичного устрою України. Історичне минуле використовувалося для дискредитації царського централізму, його повної негачії. Централізм повинен був бути цілком зруйнованим і заміненним федералізмом — таким державним устроєм, який давав, на думку українських політиків, змогу гармонізувати державні інтереси окремих народів. “Федералізм єсть дальший розвиток принципу незалежності народів, а не його приниження”, — писав П.Феденко²³. Майже одночасно зі статтею Феденка у київській пресі з’явилася стаття М.Ткаченка, який звернув увагу на таку обставину. Майбутня автономія України має творитися не стільки рішенням Тимчасового уряду, скільки волею та правом українського народу (ця думка дала назву статті): “... український народ утворює сам свою автономну країну на власних Установчих Зборах (Учредительном Собрании), зваженої з власного права, входячи по своїй охоті, а не з примусу в спілку з іншими націями Росії й утворюючи Російську Федеративну демократичну республіку”²⁴. Якщо це вдасться, міркує автор, то “не будемо зараз створювати власної незалежної від Росії держави, тільки сполучимося з нею в федеративну спілку”²⁵. На цій підставі він робить важливе узагальнення: “Отже,

²² Нова рада. — 1917. — 28 березня.

²³ Наше життя. — Петроград. 1917. — 29 березня.

²⁴ Робітнича газета. — 1917. — 30 березня.

²⁵ Там само.

федеративна республіка — се значить республіка, складена зі слолучених окремих держав, які віддають спільні справи веденню спільному урядови”²⁶.

Обговорення питання про характер майбутньої автономії та принципи її розбудови стало в центрі уваги з’їздів ТУП, УРДП, УСДРП та УПСР. Маніфестуючи особливу увагу до питань автономії, з’їзд Товариства українських поступовців перейменував себе у Союз українських автономістів-федералістів. З’їзд рішуче відхилив тактику пасивного очікування проголошення автономії Тимчасовим урядом і висловився за негайне всіма силами і засобами утворення автономії, щоправда, зберігаючи остаточну санкцію її за Всеросійськими установчими зборами. З’їзд доручив вищому керівному органу союзу — Раді — утворити спеціальну комісію для розробки конституційного проекту автономії України²⁷. На початку квітня віновила свою діяльність надзвичайно близька до СУАФ — ТУП Українська радикально-демократична партія. До вимог автономно-федералістичного лагу старої програми партія додала лише тезу про майбутній республікансько-демократичний і одночасно федеративний устрій Росії²⁸.

У березні 1917 р. легалізувала своє існування Українська соціал-демократична робітничка партія. Вибух українського руху підштовхнув партію до глибокої переоцінки окремих програмних положень. Квітнева конференція УСДРП прийшла до висновку, що федеративна перебугова Росії як союзу національно-територіальних чи територіальних одиниць зовсім не шкодить пролетаріатові і навіть корисна йому. Конференція взяла на себе право (останнє слово у зміні програми залишалося за майбутнім з’їздом УСДРП): “Позволити товаришам по партії підтримувати принцип федеративного устрою Російської Демократичної Республіки”²⁹. Це був перший крок уперед. Наступним стало визнання невідкладним завданням сучасного моменту і для українського пролетаріату, і для всієї України — здійснення принципу автономії. Конференція вважала, що для досягнення її потрібно негайно почати підготовку до скликання Всеукраїнських територіальних зборів, закликала до вияву громадської і народної (національної) ініціативи. Як згадував учасник конференції М.Галаган, останнє було “Нічим іншим, як заклик до широких українських мас здійснити національну революцію і автономію України *via facti*”³⁰.

²⁶ Робітничка газета. — 1917. — 30 березня.

²⁷ Нова рада. — 1917. — 9 квітня.

²⁸ Нова рада. — 1917. — 9 квітня

²⁹ Робітничка газета. — 1917. — 7 квітня.

³⁰ Галаган М. З моїх споминів. В 4-х част. — Львів, 1930. — Ч.2. — С. 106.

У ставленні до Тимчасового уряду українські соціал-демократи, з одного боку, висловилися за підтримку, а з іншого — за уважний контроль “з метою примусити його до послідовного здійснення соціальних, політичних і національних вимог української демократії”. У загальнішому плані з резолюції конференції варто виділити тези про те, що здійснення народоправства в Україні тісно пов'язане зі здійсненням національної програми УСДРП, негативне ставлення до цієї програми послаблює розмах і число революційних сил, веде в табір контрреволюції та сепаратизму ті елементи буржуазного українського суспільства, які зараз можна використати. З приводу останнього конференція визнала, що на виборах до Всеросійських Установчих Зборів за відсутності власного кандидата варто входити в угоду і підтримувати ті соціалістичні і буржуазні групи, які “поряд із загальнодемократичними вимогами визнають національну програму і тактику УСДРП”. Одночасно у спеціальній резолюції було оголошено, що в даних умовах “негайне об'єднання з російською с.-д. неможливе”³¹, можливі часткові угоди й об'єднання лише з тими організаціями РСДРП, які визнають програмні положення українських еседеків. Отже, конференції вдалося національними завданнями потіснити класові, і це, треба підкреслити, дозволило зміцнити лави українського руху, а українським соціал-демократам посісти місце першої скрипки в оркестрі Центральної Раги.

Ще радикальніше звучали постанови установчого з'їзду українських есерів. У загальній частині, де йшлося про декларування принципу федеративного устрою Росії та національно-територіальної автономії України, постанови з'їзду УПСР збігалися з постановами конференції УСДРП. Але з приводу скликання установчої територіальної ради вводилося застереження, що всякі насильні перешкоди з боку російського уряду скликати таку раду, партія буде розглядати як “продовження тієї самої імперіалістичної політики захвату і гніту, яку вели щодо України московські царі й російські імператори”. Від Тимчасового уряду також вимагалось, щоб він “декляраційним актом заявив про своє відношення до автономії України”³². Коментуючи рішення з'їзду, П.Христюк писав, що УПСР “виразно виходила в своєму рішенні національної проблеми з визнання принципу національної суверенності українського народу. Цей принцип мав втілитись в життя через Українську Установчу Рагу, скликану раніше Російських Установчих Зборів”³³.

³¹ Робітнича газета. — 1917. — 7 квітня.

³² Боротьба. Орган ЦК УПСР. — 1917, № 2. — С. 5—7.

³³ Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. 1917—1920 рр. — Т.1. — Відень, 1921. — С. 36.

Отже, бачимо, що всі без винятку українські політичні партії і більшість громадських та професійних організацій і об'єднань взяли на своє озброєння принципи автономії та федералізму, активно пропагували їх у своїх програмних рішеннях, політизуючи й ідейно оформляючи стихійний український рух. До його організаційного вивершення залишалося зробити ще один важливий крок: узгодити окремі деталі і виробити спільну загальнонаціональну платформу.

Це завдання мав вирішити Всеукраїнський національний конгрес. Ідея проведення такого конгресу виникла в середовищі одеського Керівничого комітету на початку березня. Після повернення М.Грушевського до Києва вона отримала нове продовження. Саме Грушевський сформулював огне з гасел моменту: “Завершити нашу організацію”, маючи на увазі і Центральну Раду, як керівний центр українського руху, і сам рух. 29 березня у “Новій Раді” М.Грушевський опублікував статтю “На Всеукраїнський з'їзд”, у якій закликав всіх, хто стоїть “на українській політичній платформі”, взяти активну участь у підготовці і проведенні з'їзду. Організація у загальнонаціональному масштабі, на думку голови Центральної Ради, мала бути головним завданням національного конгресу.

Скликання національного конгресу, призначеного на 6-8 квітня 1917 р., надзвичайно вдало вписалося в політичні обставини моменту і стало каталізатором розвитку українського руху, який вже перебував на пінесенні. З вітальних телеграм, які з другої половини березня почали надходити до Центральної Ради в зростаючій щоденно кількості, можна було пересвідчитися, що у містах і селах стихійно зароджуються осередки українського руху, відроджується робота “Просвіт”, піднімаються голоси за українізацію школи, а соціальні проблеми, особливо на селі, тісно пов'язуються з вирішенням національного питання. Швидко почав набирати силу український рух в армії. Відроджували роботу українські політичні партії, про з'їзди яких згадувалося вище. Поряд з партійними з'їздами на початку квітня відбувся з'їзд селянських спілок, який обрав Тимчасовий комітет Української селянської спілки. На професійному з'їзді про свою консолідованість і національні домагання заявили українські педагоги, підвищеною активністю відзначилися українські кооператори. Одним словом, початок квітня 1917 р. можна назвати вибухом української політичної активності, про що свідчать численні документи збірника, але найвагомішим аргументом можна розглядати роботу Всеукраїнського національного конгресу.

Цей з'їзд перевершив всі найоптимістичніші сподівання. До Києва з різних куточків України і з-поза її меж прибуло більше 1000 делегатів. “Киевская мысль” писала 7 квітня: їх кількість “щогодини виростає за рахунок нових, що прибувають по залізниці, на пароплавах, конях і навіть per pedes aprotologum пішки”. Газета назвала конгрес українським патріотичним паломництвом. У новітні часи Україна не знала подібних зібрань. Робота конгресу символізувала її пробудження та демонстрацію політичної волі.

Глибоке враження епохальності моменту залишилося у багатьох з тих, хто брав участь у конгресі. “Я раніше ніколи не бачив подібного масового ентузіастичного прояву українцями національного почуття і готовності до чину”, — згадував пізніше учасник тих подій М.Галаган³⁴.

Пробуджена революцією різнолика, слабо організована українська стихія, яка лише відчула своє національне “я” завдяки конгресу перетворилася в могутній масовий національно-визвольний рух. Почуття національної єдності не залишало конгрес, міцніло з кожним днем його роботи завдяки продуманому порядку денному, в основу якого було покладено обговорення питання федеративного переустрою Росії та забезпечення національно-територіальної автономії України. У збірнику представлено тексти чотирьох з шести виголошених на конгресі доповідей, в яких були розкриті різноманітні аспекти побудови федерації та автономії. В результаті їх обговорення конгрес визнав: “тільки широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби нашого народу і всіх інших народностей, що живуть на українській землі”³⁵; а разом з тим оголосив, що “прихильники нового лагу на Україні не можуть зіставатися пасивними” і повинні за згодою з національними меншинами України “негайно творити підстави її автономного життя”³⁶.

Отже, Всеукраїнський національний конгрес відіграв визначну роль у розвитку українського національно-визвольного руху. Він одночасно завершив перший після пагіння самодержавства етап руху, в ході якого відбулося стихійне пробудження громадсько-політичних українських сил і знаменував перехід до масових політичних акцій та національної консолідації. Підсумовуючи враження від конгресу, кореспондент харківської газети “Рідне слово” 15 квітня писав: “З'їзд переконав усіх — і своїх, і чужих, і друзів, і ворогів, що

³⁴ Галаган М. Зазн. праця. — Ч.2. — С. 111.

³⁵ Українська Центральна Рада: документи і матеріали ... — Т.1. — С. 54.

³⁶ Там само. — С. 58.

Український Народ, не дивлячись на більш, ніж трьох столітній гніт чужих народів і культур, в сю рішучу поворотну історичну хвилю заявив себе не розпорошеним, не розбитим і слабким, а могутнім, дужим, одностайним, кріпким як моноліт, з одною думкою, з одною волею [...] Сей з'їзд показав, що в настоящій момент за нами не тільки правда, але й сила. Та сила — ми самі, зорганізовані, солідарні маси народу і інтелігенції. Та сила — маси народу згромаджені в партії, професійні, просвітні, наукові та економічні організації, котрі, як один чоловік, з'єднались, домагаючись для свого народу повної автономії України в федеративній республіці російській”.

Рішення Всеукраїнського національного конгресу були активно підтримані українським загалом, стали потужними імперативами розвитку національного руху, а сам з'їзд – моделлю для проведення губернських українських з'їздів. Першим з них був Харківський український губернський з'їзд, що відбувся 16 квітня. Він пройшов в піднесеній емоційній атмосфері і продемонстрував, що населення Слобожанщини активно підтримує рішення Всеукраїнського національного конгресу і діяльність Центральної Ради, яку визнано “єдиним представником всього українського народу в межах російської держави”. Харківський губернський з'їзд ухвалив, що здійснення автономії України на Слобожанщині повинно йти через створення мережі повітових, волосних і сільських рад, аналогічних Харківській українській губернській раді, яку з'їзд обрав і якій одразу ж доручив “здійснити автономію України на Слобожанщині”³⁷. У збірнику також представлені матеріали Катеринославського, кількох Київських, Подільського, Полтавського та Чернігівського губернських українських з'їздів.

Поряд з губернськими національними з'їздами українське питання активно обговорювалося на інших численних з'їздах, які відбувалися в повітах та губерніях України. Воно стало постійною складовою частиною порядку денного селянських, студентських, військових, єпархіальних, земських з'їздів та з'їздів рад. Особливим успіхом гасла автономії і федерації користувалися серед селянства, яке організовувалося у Всеукраїнську селянську спілку під керівництвом українських есерів і після нетривалої боротьби фактично вийшло із-під ідейного та організаційного впливу Всеросійського селянського союзу. У квітні – травні 1917 р. на Київщині, Катеринославщині, Поділлі, Полтавщині, Херсонщині, Харківщині та Чернігівщині відбулася маса селянських

³⁷ Рідне слово. — 1917. — 22 квітня.

губернських і повітових з'їздів. Насамперед ці з'їзди намагалися вирішити земельне питання, але в їх рішеннях майже в обов'язковому порядку містилися вимоги запровадження автономії України, яка уявлялася гарантією майбутнього справедливого земельного перерозподілу. Так, Київський губернський селянський з'їзд (27—28 квітня) вважав, що земельне питання має вирішити Український Народний Соїм через створення Українського земельного фонду, який, в свою чергу, буде розпоряджатися всією землею в Україні і даватиме її в користування тільки тим, хто її обробляє своїми руками. Затим з'їзд ухвалив, що “найкращою формою правління в Росії буде демократична федеративна республіка з автономією народів”. Стосовно власного краю, то тут, звичайно, вимагалось “заведення національно-територіальної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей”³⁸. Ухвали з'їзду були цікаві й тим, що принцип автономії не просто декларувався, а й передбачав певний механізм свого здійснення. Зокрема, з'їзд вимагав, “щоб Временне правительство негайно, привселюдно признало право Українського народу на національно-територіальну автономію”³⁹. Селянський рух став наймасовішою складовою частиною українського національно-визвольного руху, він тісно зв'язав вирішення національних проблем з соціальними, насамперед з аграрною. Не менш соціалізованою була й інша складова національно-визвольного руху — український рух у російській армії. З другої половини квітня 1917 р. він набув широкого масштабу, до того ж розпочавшись стихійно, швидко набрав організованих форм. 15 квітня “Киевская мысль” повідомила про утворення у Мінську Української ради Західного фронту, яка оголосила, що поділяє програму УЦР, вимагає автономії України і федералізації Росії. Згодом подібні ради створилися на всіх фронтах та Чорноморському флоті. У збірнику зібрано чимало документів, які торкаються розвитку українського руху в армії. Передусім це резолюції трьох Всеукраїнських військових з'їздів, а також з'їздів окремих фронтів, телеграми, відозви українських військових громад. Вони показують, що цей рух носив, насамперед, соціальний і політичний характер, а вже потім з певними застереженнями його можна розглядати як процес формування української армії.

³⁸ Народна воля. — 1917. — 17(04) травня.

³⁹ Там само.

Одночасно ці документи спростовують твердження про свідоме нехтування Центральною Радою військової проблеми. Як зазначав М.Грушевський, військова справа була “постійною інтегральною частиною української національної політики”⁴⁰.

Якби це було не так, тоді б важко було б пояснити чому українці-військові так активно підтримували домагання Центральної Ради. Розглянемо це на прикладі Першого Українського військового з'їзду (5—8 травня 1917 р.). З'їзд мав демонстративно політичний характер, хоча до його порядку денного було внесено чимало суто військових питань. Хід з'їзду супроводжувала різка критика Тимчасового уряду за ігнорування ним українських проблем. У резолюціях, схвалених з'їздом, критика була дещо згладженою, але не настільки, щоб не помітити її радикальність і безкомпромісність. З'їзд визнав необхідним “вимагати від Тимчасового правительства та Ради солдатських і робітничих депутатів негайного оголошення особливим актом принципу національно-територіальної автономії України”⁴¹. Першим кроком до реального здійснення цього акту мало стати призначення при Тимчасовому уряді міністра у справах України. Іншою постановою з'їзд вимагав реалізувати ідею Національного конгресу про створення Всеукраїнського крайового органу на чолі з крайовим комісаром уряду. Щодо Центральної Ради була ухвалена спеціальна резолюція, якою визнавались особливі заслуги УЦР у справі об'єднання сил українства, підняття його національної та політичної свідомості. З'їзд зажадав, щоб УЦР фінансувалася з казни. Нарешті, і це головне, він доручив Центральній Раді вислати до Тимчасового уряду делегацію, яка б поставила перед урядом конкретні українські домагання та обрав Український генеральний військовий комітет, який увійшов до складу УЦР і займався виключно військовими справами. Його діяльність, висвітлена у збірнику, безперечний доказ уваги УЦР до армії та її проблем.

Документи збірника свідчать, що з перших днів революції українці намагалися звернути увагу Тимчасового уряду до своїх проблем, проте уряд не квапився з вирішенням українського питання, відкладаючи його на розгляд Всеросійських Установчих Зборів. Зустрівши нерозуміння уряду, одночасно український національно-визвольний рух весною 1917 р. наштовхнувся на

⁴⁰ Грушевський М. Спомини // Київ. — 1989. — № 9. — С. 127.

⁴¹ Вісті з Української Центральної Ради. — 1917. — № 7. — Травень.

відкриту протидію російського націоналізму в Україні та негружелюбність загальноросійської революційної демократії. Особливо помітно ситуація загострилася з другої половини березня, коли українці замість культурно-освітніх вимог почали висувати політичні гасла і оголосили про скликання Всеукраїнського національного конгресу. Голова київської ради робітничих депутатів есер Незлобін публічно обіцяв розігнати конгрес революційними багнетами, якщо він надумає оголошувати себе Українськими Установчими Зборами і запроваджувати автономію. Російські націоналісти напередодні конгресу створили союз “югороссов”, покликаний до боротьби з українським рухом. 11 квітня редактор газети “Киевлянин” В.Шульгин зробив рішучий випад проти українського руху, назвавши роботу національного конгресу найбільшою історичною підтасовкою, а в кінці своєї статті оголосив, що “українським організаціям, українським вимогам повинні бути протиставлені організації і вимоги російські (русские)”.

Прохолодне ставлення уряду, його прагнення дистанціюватися від Центральної Ради, активізація антиукраїнських настроїв серед неукраїнської частини населення не створювали ґрунту для переговорного процесу. Центральна Рада зволікала з рішучими кроками, аж доки не відчула за собою масову національну підтримку. “Перший Український військовий з’їзд, який зажадав, аби Центральна Рада негайно вжила рішучих заходів щодо здійснення ганих їй Національним конгресом доручень [...], поклав край ваганням і нерішучості Центральної Ради”, — засвідчив П.Христюк⁴².

16 травня до Петрограда прибула повноважна українська делегація на чолі із заступником голови УЦР В.Винниченком. У портфелі делегації лежав пакет документів підготовлених на випадок, якщо уряд погодиться на пропозиції Центральної Ради. Головна з них полягала в тому, щоб уряд висловив своє позитивне ставлення до автономії України, практичного здійснення якої українці погоджувалися чекати до Всеросійських Установчих Зборів. Історію перебування делегації у Петрограді та негативні для українців наслідки переговорів розкриває ряд документів збірника, передусім нотатки С.Єфремова, опубліковані “Новою Радою” у вигляді статті “З-над невських берегів”.

Не знайшовши порозуміння з Тимчасовим урядом і петроградською ра-

⁴² Христюк П. Зазн. праця. — Т.1. — С. 55.

дою робітничих депутатів, українська делегація наприкінці травня повернулася до Києва. Незважаючи на очевидну невдачу, ця поїздка багато чого прояснила і створила умови для переходу у наступ. “Треба було йти революційним шляхом, шляхом доконаних фактів, — згадував М.Ковалевський. — І цим шляхом Українська Центральна Рада після деяких вагань пішла”⁴³.

Найвагомішим з “доконаних фактів” стало проголошення Центральною Радою І Універсалу. У збірнику читач знайде чимало документів, які відтворюють ситуацію, що склалася напередодні та після ухвали Універсалу. Непоступливість уряду зазнала осуду в українському середовищі, а радикальні гії Ради викликали бурю захоплення. На адресу УЦР після 10 червня надійшли сотні телеграм, які підтримували ідеї Універсалу і ганьбили урядове рішення. Обговорення Універсалу стало загальнонародною справою і перетворилося в свого роду плебісцит, в ході якого визначалась думка до уряду і Центральної Ради. Суспільна думка поділилася на симпатиків та антипатиків Універсалу. Табір останніх творили російські націоналісти та російська революційна демократія. Кадетська “Речь”, меншовицька “Рабочая газета”, есерівське “Дело народа” відкрито критикували Універсал, звинувачували Центральну Раду за “ленінство у національному питанні”⁴⁴. Особливо ворожу позицію зайняв “Киевлянин” В.Шульгіна. На противагу українській делегації у Петроград відправилась із Києва контроверсійна делегація товариства “Русь”, “югороссов” та “Русского торговопромышленного общества”. З початку червня у київських радах робітничих і солдатських депутатів постійно обговорювалося національне питання. 15—16 червня на об’єднаному засіданні виконкомів громадських організацій Києва була схвалена резолюція, яка засуджувала гії Центральної Ради. Нарада ж Київського губернського і повітового земств Універсал підтримала і висловила готовність працювати у тісному контакті з УЦР і до того ж вирішила надати їй матеріальну допомогу. Аналогічну позицію зайняла нарада Полтавського губернського земства, численні повітові селянські з’їзди. В непоодиноких випадках Центральну Раду бажали бачити Українським Тимчасовим урядом, а Універсал ухвалювали рішуче проводити у життя.

Аналізуючи документи, не можна не помітити, що Універсал спричинив

⁴³ Ковалевський М. Зазн. праця. — С. 342.

⁴⁴ Дело народа. — 1917. — 16 юня.

новий після повалення самодержавства потужний революційний підйом мас, ще гужче сконсолігував український національно-визвольний рух, а Центральну Раду зробив безумовним політичним лідером України. Одностайна підтримка Універсалу українцями-вояками перетворила УЦР в політичну фігуру загальноросійського масштабу, протистояння з якою не обіцяло нічого втішного для Тимчасового уряду.

Енергія, з якою вибухнув український рух, його консолідованість і одностайність у підтримці Універсалу, змусили російську революційну демократію в Україні переглянути свої позиції і визнати відкриту боротьбу з УЦР безперспективною, тим же шляхом пішов і Тимчасовий уряд. 16 червня прем'єр-міністр Росії Г. Львов звернувся з відозвою до українського народу, в якій намагався довести, що Тимчасовий уряд не ворог Україні, що він вважає своїм обов'язком “прийти до згоди з громадсько-демократичними організаціями України відносно тих перехідних заходів, які в подальшому можуть і повинні бути схвалені, щоб забезпечити права українського народу у місцевому управлінні та самоуправлінні, в школі та суді — заходів, які підготовляють перехід до того остаточного вільного лагу, який Україна повинна отримати з рук Всенародних установчих зборів”. Але зрештою прем'єр закликав українців “не йти згубним шляхом роздріблення сил вільної Росії”⁴⁵. Через кілька днів уряд відправив до Києва повноважну делегацію з чотирьох міністрів для ведення переговорів з Центральною Радою.

Досягнутий під час переговорів компроміс, як і його наслідок — II Універсал Центральної Ради, безумовно не мали такого суспільного резонансу, як I Універсал, проте нам не вдалося знайти документів, які б зафіксували негативне ставлення українців до досягнутої угоди. З окремих виявлених резолюцій можна зрозуміти, що угода розглядалась як певний крок вперед до реалізації ідеї автономії. Жителі Канева 4 липня урочисто відсвяткували оголошення II Універсалу і ухвалили визнати “Центральну Українську Раду, яко володаря, як вищу краєву владу, як тимчасове правительство на Україні”⁴⁶. Київський повітовий селянський з'їзд 9 липня ухвалив співзвучну попередньому рішенню резолюцію: “вітати Центральну Українську Раду як вищий законодавчий орган всієї України”, а Генеральний Секретаріат визнати “тимчасовим революційним правительством, виконувати всі його постанови та на-

⁴⁵Революция и национальный вопрос: документы и материалы по истории национального вопроса в России и СССР в XX веке. — Т.3. — М., 1930. — С. 61–62.

⁴⁶ Народня воля. — 1917. — 21(08) липня.

кази і проводити їх у життя”⁴⁷. II Універсал вніс певне замирення в міжетнічні стосунки, його вітали не лише українці, але й росіяни, поляки, євреї. Громадські організації північних повітів Чернігівської губернії, які відзначалися поліетнічним складом населення, зібравшись на нараду 9 липня у Новозибкові, вирішили, що “північні повіти губернії (Новозибківський, Мглинський, Стародубський, Суразький та Новгородсіверський) не відділяються від південних, а залишаються на території автономної України з обов’язковим забезпеченням прав меншин”⁴⁸. 11 липня представники національних меншин уперше взяли участь у роботі Малої Ради, в лавах якої активно готувався “Статут вищого управління України”. Здавалося, що принаймні *facto - de* питання національно-територіальної автономії України вже вирішене. Але, як вияснилося згодом, це була оманлива поверхова візія.

Угода між урядом та Центральною Радою мобілізувала антиукраїнські сили. На знак протесту проти київських домовленостей на початку липня Тимчасовий уряд залишили міністри-кагети, за ними у відставку пішов прем’єр-міністр Г.Львов. Уряд болюче переживав кризу та зміну персонального складу. Природу липневої міністерської кризи ініціатор київських переговорів І.Церетелі пояснював тим, що керівники кагетської партії перейшли на позиції великодержавного шовінізму та російського націоналізму. Висунувши гасло боротьби з автономістськими прагненнями народів Росії, “вони сподівалися пробудити націоналістичні інстинкти в російських (русских) народних масах і знайти серед цих останніх в царині національного питання більше співчуття, ніж в питаннях соціального законодавства чи аграрних заходів, де їх класова позиція відштовхувала від них широкі трудящі верстви російського народу”⁴⁹. Певним чином це їм вдалося.

26 липня у Києві відбулася ганебна збройна провокація донських козаків та кірасирського полку проти українського полку Б.Хмельницького. В момент виступу з Києва на фронт богданівці були обстріляні, і 20 з них загинули. Інцидент з богданівцями показав, якою непростою виявилася справа українізації в армії. Вона гальмувалася не стільки тому, що уряд ухилився від чітких рішень, скільки від опору українізації російського офіцерства та рядового складу. Найбільшими ворогами українізації ставали члени військових

⁴⁷ Нова рада. — 1917. — 11 липня.

⁴⁸ Черниговская земская газета. — 1917.— 18 липня.

⁴⁹ Церетели И.Г. Указ. соч. — Кн.2. — С. 161.

комітетів тих полків та дивізій, в яких передбачалась українізація. Як приклад, наведемо лише один документ-звернення комісара Південно-західного фронту до головнокомандуючого того ж фронту: “До мене надійшло прохання дивізійного комітету і всіх полкових комітетів 56-ї піхотної дивізії про зупинення її українізації. За всіма наявними даними ця дивізія міцна і боєздатна. Українізація її була б великою помилкою, бо, знищуючи боєздатну одиницю, вона дала б навзаєм те, що ми маємо в особі 153 дивізії. Представники Центральної Раги у розмові з комісаром Іорданським самі просили гавати для українізації небоєздатні дивізії. В даний момент число українців у дивізії не перевищує тридцять процентів. З огляду на все це я цілком і повністю підтримую прохання представників дивізії”⁵⁰.

До збірника включено ряд документів, які зачіпають проблеми українізації, проте упорядники дотримувались думки, що всебічне розкриття цієї, до цього часу погано вивченої, проблеми вимагає окремої розмови. Доречно буде лише відзначити, що тільки ідейно заангажовані історики та ті, що ніколи всерйоз не працювали над джерельною базою проблеми, можуть розмірковувати про свідоме нехтування Центральною Рагою проблемами армії і всю провину за провал проекту “українізації” складати на неї. На наш погляд, до цього спричинились абсолютно інші фактори, покликані до життя загальним ходом війни та внутрішнім станом армії. Не випадково командир 34-го армійського корпусу П.Скоропаський на початку серпня 1917 р. просив начальника штабу Південно-Західного фронту здійснювати жорстку фільтрацію поповнення, яке направлялось у корпус із Двінського та Петроградського військових округів. У разі неможливості відбору він просив взагалі не направляти такі поповнення до корпусу, свідомо побоюючись їх революційних настроїв та слабкої дисципліни.

Після липневих поразок на фронті російська армія назагал не лише втратила боєздатність, але й залишки організованості, вона почала стрімко перетворюватися у страшну деструктивну силу, яка стала найголовнішою загрозою стабільності суспільства. Одним з перших про це публічно заговорив М.Грушевський. 8 серпня в “Народній волі” він опублікував статтю “Чорна пляма”, в якій засудив дії армії під час відступу з Галичини, назвав російську

⁵⁰ РДВІА. — Ф. 2067. — Оп. 1. — Спр. 2988. — Арк. 5.

армію страшною, темною, руйнівною силою. М.Грушевський вважав, що цього могло не статися, якби відбулося пропонуване УЦР переформування армії за територіально-національним принципом, а також, якби військові органи УЦР були націлені не лише моральною, але й реальною виконавчою владою. Висновок статті лаконічний: того, що сталося, вже не змінити, але згадані помилки треба негайно виправляти, щоб подібного не сталося на Волині та Поділлі. На жаль, сумні прогнози лідера УЦР дуже швидко збулися.

Наприкінці липня в російській пресі почалися інсинуації на тему таємних стосунків УЦР з урядами Австро-Угорщини та Німеччини. Як по команді активізувалась діяльність шовіністичних російських організацій, які демонстративно протестували проти “примусової українізації”, доводили, що політика Центральної Ради є ворожою Росії та не відповідає бажанням більшості місцевого населення. Показовою в цьому сенсі була стаття В.Шульгіна “Против насильственной украинизации Южной Руси”, опублікована “Киевлянином” 18 липня. Її автор звинувачував Тимчасовий уряд у тому, що він не мав права домовлятися з Центральною Радою, як і визнавати Південь Росії Україною, а його населення — українцями. Співзвучним статті В.Шульгіна виявився лист ради професорів Київського університету до Тимчасового уряду. По суті це був політичний донос. Стара реакційна професура попереджала владу, що позиція керівників українського руху у Києві загрожує російським загальнодержавним інтересам. У неї не було сумніву, що “мова йде про досягнення чогось багато більшого, ніж обласна автономія України; що керівники українського руху прагнуть до повного політичного відмежування і відчуження від решти Росії тих областей, які вони визнають українськими”⁵¹.

Кадетская “Речь” 2 серпня в статті “Украинские трудности” закликала уряд в українському питанні піти далі шляхом, яким він пішов, розпустивши фінляндський сейм. У контексті цих подій 4 серпня Тимчасовий уряд замість того, щоб схвалити “Статут вищого управління України” видав “Тимчасову інструкцію Генеральному секретаріатові Тимчасового уряду”, якою обмежив дію повноважень Генерального секретаріату територією Київської, Волинської, Подільської, Полтавської і частково Чернігівської губерній і до того ж скасував секретарства військових, прогдовольчих, судових справ, шляхів сполучення, пошт і телеграфів.

Урядова інструкція викликала довгу і болючу кризу Центральної Ради, яку

⁵¹ Революция и национальный вопрос ... — С. 177—178.

розривали суперечності та сумніви при спробі визначити своє ставлення до урядового рішення. Нарешті Рада згодилась на інструкцію, найповніше пояснення цієї позиції дав М.Грушевський у статті “Україна гійде свого”⁵². Повний текст статті читач знайде у збірнику, головні її ідеї такі. УЦР добре розуміла, що від Тимчасового уряду, в якому гору взяли централісти-кагети, ворожі до українського руху, більшого за інструкцію сподіватися не варто. Тому частина Центральної Ради кликала до розриву з урядом і повернення до революційної роботи, проте інша частина вважала необхідним використати ті реальні підстави, що “давала для утворення нового лагу на Україні навіть така “куца” автономія, яку давала інструкція уряду 4 серпня”. Звернемо увагу ще на одну важливу деталь, якою оперував М.Грушевський. Він говорив про велику масу людності, української та неукраїнської, яка не хотіла, щоб УЦР розривала з урядом, а натомість — творила новий лаг у порозумінні з ним. Можливо, це була одна із найсуттєвіших помилок Центральної Ради — морально зв'язати себе з урядом, який з початку осені 1917 р. почав стрімко втрачати владу і контроль над країною.

У широкому потоці радикалізації суспільних настроїв з початку осені 1917 р. неважко було помітити українські голоси, що таврували Тимчасовий уряд за штучне розчленування України та перепони, які він чинив діяльності Генерального Секретаріату, і зовсім зникли характерні для початку революції ентузіастичні голоси на його підтримку. У збірнику представлено чимало документів, які засвідчують протести загальних зборів, зїздів української людності земель, вігірваних з-під юрисдикції Генерального секретаріату. У значній кількості документів висловлювалась моральна підтримка Центральній Раді, а головне, пропагувалась програма конкретних дій аби зламати ганебний стан речей і повернутися до угоди 3 липня, і навіть до ідеї І Універсалу: самим творити наше життя. Так, ІІ конференція УПСР, яка відбулася 4—7 вересня 1917 р., знову вдалася до ідеї якомога швидшого скликання Українських Установчих Зборів і незалежно від Всеросійських Установчих Зборів. Ця ж ідея була підтримана 6 вересня виконкомом Всеукраїнської ради робітничих депутатів, а в кінці вересня зайняла центральне місце в декларації Генерального Секретаріату. У ній, зокрема, йшлося про те, що “основою нового життя кожна нація вважає право на своє національно-державне самовизначення. Українська демократія голосом своїх зїздів, організацій і

⁵² Народня воля. — 1917, 6 вересня (24 серпня).

революційного парламенту — Центральної Раги — виразно визначила майбутній національно-політичний стан свій як рівноправного, державного тіла в федеративній республіці Росії”⁵³.

Далі в декларації говорилося про те, що Генеральний Секретаріат має “забезпечити українському народові державне право на його землі”, і розгорталася програма невідкладних дій для порятунку України від економічної руїни, що насовувалась.

У вересні Центральна Рага скликала і провела у Києві з’їзд “поневолених народів” Росії. Одна з резолюцій з’їзду була цілком однозначною: “Для рятунку держави від тої руїни, яка на неї чекає, конче треба зараз же перебудувати державу на зовсім нових підвалинах, які не лишали б жодної можливості централізації”⁵⁴.

Одночасно з пропагуванням гасел автономної України, федеративного переустрою Росії УЦР розгорнула критику дій Тимчасового уряду. Спочатку це було зроблено опосередковано, через Всеукраїнську рагу селянських депутатів, друга сесія якої відбулася 2—5 вересня у Києві. Вона висловила підтримку Центральній Рагі і вимагала від Тимчасового уряду розширити компетенцію Генерального Секретаріату, а також поширити його владу на всю етнічну українську територію.

10 вересня Мала Рага виробила наказ українським посланцям на Демократичну нараду, скликану на підтримку Тимчасового уряду. У наказі йшлося про здійснення автономії України в повному обсязі, визнання за всіма націями нічим не обмеженого права на самовизначення, скликання крайових установчих зборів, передання в Україні влади в руки УЦР та Генерального Секретаріату. Коли речник УЦР М. Порш намагався ознайомити Демократичну нараду з цим наказом, йому влаштували обструкцію з окриками “В Якутський край его!”. М. Грушевський згадував, що після Демократичної наради в українських колах більш ніж коли-небудь виникло “бажання вігчепитися від усяких рахунків з нею (російською демократією — В.В.) й іти своєю дорогою”⁵⁵. Досить чітко напрям цієї дороги визначив IV з’їзд УСДРП (30 вересня — 3 жовтня 1917 р.). Він визнав “за необхідне поставити на порядок денний партійної діяльності будування Української Демократичної Республіки, кот-

⁵³ Українська Центральна Рага: документи і матеріали ... — Т.1. — С. 323.

⁵⁴ Там само. — С. 308.

⁵⁵ Грушевський М. Спомины // Київ. — 1989. — № 11. — С. 147.

ра має стати в федеративному зв'язку з Російською Республікою, а, коли би се було можливо, і з іншими європейськими республіканськими державами”⁵⁶. Це завдання з’їзд доручив ЦК УСДРП занести до партійної програми.

20 жовтня у Києві відкрився III Всеукраїнський військовий з’їзд. Вітаючи делегатів з’їзду, один з лідерів українських есерів М.Ковалевський почав говорити про те, що нації, викликані I Універсалом, не виправдалися через те, що керівники УЦР стали на компромісний шлях, проти якого заперечували українські есери. Тепер УПСР закликає, наголосив М.Ковалевський, до “утворення власними силами Української Демократичної республіки”⁵⁷. З’їзд привітав цей заклик оплесками і вніс його до своїх резолюцій.* Не менш радикальним був виступ В.Винниченка. Він заявив, що генеральні секретарі не є чиновниками Тимчасового уряду, а сам Генеральний Секретаріат непідзвітний Тимчасовому уряду, а тільки українській демократії, що його утворила. Отже, найчисленніші і найвпливовіші українські партії (УПСР та УСДРП), які мали більшість у Центральній Раді, взяли курс на проголошення України демократичною республікою.

Невідомо коли і в який спосіб УЦР вдалось би проголосити таку республіку, якби Тимчасовий уряд залишався при владі. Найвірогідніше це сталося б самочинно за сценарієм проголошення I Універсалу, але швидке падіння уряду знищило останні ймовірні перешкоди на цьому шляху. Проголошення III Універсалом Української Народної Республіки наче й не було логічним завершенням складних відносин між УЦР і Тимчасовим урядом, але воно логічно завершило боротьбу українського національно-визвольного руху за державний статус України. На початку листопада в Україні не виявилось сили, альтернативної українському національно-визвольному рухові та його лідерові — Українській Центральній Раді. Документи, які завершують збірник, промовисто це підтверджують. Звичайно, історик не повинен ідеалізувати силу цього руху, якому, зрештою, не вдалося утримати досягнуте. Знову ж такі причини цієї невдачі полягали не стільки в природі національно-визвольного руху, скільки в загальному контексті його розвитку. На цю обставину ще в кінці серпня вказував у статті “Півроку” С.Єфремов: “ми не

⁵⁶ Робітнича газета. — 1917. — 5, 7 жовтня.

⁵⁷ Христюк П. Зазн. праця. — Т. II. — С. 40.

* Кількома днями раніше (12—14 жовтня) рішення про “конечну потребу утворення Української демократичної республіки в Російській федерації з повною владою Центральної Ради” ухвалив з’їзд “Української лікарської спілки” та військових лікарів і фельдшерів фронту і тилу (Нова рада. — 1917, 18 жовтня).

ізолювані од загально-російського життя, бо разом з ним ми пережили й наростання і спадання революційної хвилі, бо разом терпимо і од безладдя та хаосу в середині, і од погрому на фронті, і од анархічних виступів тих елементів, що далеко заносяться, і од харчової та залізницької небезпеки, і навіть од того специфічно українофобського галасу, який не самим нам шкодить”. А завершує статтю автор завсім пророчою і разом з тим очевидною гумкою: “... знов приходять найперше завдання — розв’язатися з проклятою війною, щоб мати вільну, незв’язану руку хоча б на внутрішнього ворога. Воювати на два фронти, перебуговувати своє і разом почувати як падає обух на голову зверху — це хоч кому не під силу”⁵⁸. Треба, очевидно, згодитися, що історія поставила українців перед завданнями нагто великих масштабів і складнощів, до вирішення яких вони не були сповна підготовлені. Але й те, чого вдалося досягти, не може не викликати подиву й повагу.

* * *

Український національно-визвольний рух березня—листопада 1917 р. надзвичайно цікавий, складний, динамічний процес, який почався на загальній хвилі демократичних зрушень після падіння самодержавства, а завершився через неповних 9 місяців проголошенням України народною республікою. Цей процес ще недостатньо вивчений, а вітак в історіографії десятиліттями живуть міфи, які не мають нічого спільного з реальним процесом. Підготовлений збірник має на меті спростувати ці міфи і наблизити дослідників до об’єктивного вітворення історії 1917 р.

Як було зазначено вище, ця праця була задумана як продовження збірника документів “Українська Центральна Рада”, тому читач не знайде в ній тих документів, які вже були опубліковані. Безумовно, обидва збірники кореспондуються один з одним, принципи їх побудови аналогічні, але кожен з них може мати самостійне значення. В останньому випадку упорядники надзвичайно багато уваги приділяли географії поширення українського руху та специфічним і спеціальним його проявам, зокрема намагалися показати роль національної проблеми в українському партійному житті, у роботі земств, рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, професійних з’їздів. Поряд із загальними особливостями українського національно-визвольного руху, які окреслені в передмові, упорядники звертали увагу на окремі важливі нюанси, уточнення тих чи інших подій. Все це вимагало ретельного пошуку

⁵⁸ Нова рада. — 1917. — 29 серпня.

документів і не менш ретельного їх відбору. В ході підготовки було виявлено понад тисячу різних документів, з яких до збірника включено 529.

Основним джерелом архівних документів стали фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, окрім нього використано фонди державних архівів Полтавської та Чернігівської областей, а також Державного архіву Російської Федерації. Деякі документи запозичені з Російського державного військово-історичного архіву.

Поряд з архівами надзвичайно змістовним джерелом вивчення проблеми є преса 1917 р. Передусім укладачі звернули увагу на загальноукраїнські видання “Нову рагу”, “Народню волю”, “Робітничу газету”, “Вісті з Української Центральної Раги”, а також регіональні часописи “Киевская мысль”, “Наше життя” (Петроград), “Рідне слово” (Харків), “Вісник Полтавського громадського комітету”, “Українське слово” (Одеса), “Черниговская земская газета” та ін. Були використані також інші друковані джерела — листівки, брошури, окремі відбитки резолюцій, відозов 1917 р. Принагідно колектив упорядників висловлює свою вдячність колективу Науково-дослідної бібліотеки архівів України і насамперед директору Г.В.Порохнюк за можливість користуватися рідкісними періодичними та друкованими матеріалами.

Корпус документів сформовано за хронологією подій, які відтворюють документи. У випадках, коли дату події встановити не вдалося, використовувалася дата публікації документа.

Документи пройшли архіографічну обробку. Перевага віддавалася оригіналам та завіреним копіям, і лише при відсутності таких використовувалися копії. Документи отримали заголовки, які розкривають їх зміст. Якщо документи мали автентичний заголовок, він зберігався.

Тексти документів друкуються мовою оригіналів із збереженням мовно-стилістичних та орфографічних особливостей. Без особливих застережень розставлені розділові знаки та виправлені граматичні помилки та описки. Переважна частина документів друкується повністю. Лише з окремих документів вилучено матеріали, які не стосуються проблеми або повторюються в попередніх документах. У таких випадках зроблені підрядкові примітки. Трьома крапками у квадратних дужках позначено ті місця документів, де текст втрачено або де він не читається. Нечитабельні місця в текстах супроводжуються підрядковими примітками “Так в тексті”. В окремих випадках в квадратних дужках подано пропущені слова, переважно прийменники і сполучники в телеграмах.

Кожен документ має порядковий номер та пошукові дані: назву архіву, номери фондів, описів, справ, аркушів, а матеріали з періодики — назву газети та її дату.

Збірник має передмову та науково-довідковий апарат: примітки, список скорочень, іменний, географічний покажчики та перелік документів. У затекстових примітках зосереджено додаткову інформацію про найважливіші події 1917 р., впливові організації, політичні партії, численні з'їзди.

Передмову написав В.Ф.Верстюк.

Підбір документів здійснили: В.М.Бойко, В.Ф.Верстюк, А.П.Гриценко, Т.В.Пустовіт, І.В.Хміль, О.Й.Щусь, Л.В.Яковлева.

Примітки до документів підготували О.Д.Бойко, А.П.Гриценко, О.Б.Куглай, Т.С.Осташко, І.В.Хміль, О.Й.Щусь.

Іменний покажчик склав О.І.Лупангін, географічний — О.В.Онищенко, науково-допоміжну роботу виконала Д.М.Купець.

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Вігозва Петроградського Тимчасового українського революційного комітету¹ “До українського громадянства, студентства, робітництва й українських офіцерів у Петрограді”

02.03.1917 р.

Російська демократія виступила в боротьбі за політичну свободу своєї держави. До неї прилучилися жовніри російської армії — ся плоть од плоті й кров од крові демократії. В боротьбі за волю народу російська армія вкрила себе великою славою, далеко більшою й почеснішою, ніж на полі війни в боротьбі за завойовницькі змагання російського уряду й російської буржуазії. Велика хвала їй за се! Російський наріг з вдячністю й любовю запише в історії свого політичного визволення славні вчинки російського війська на вулицях столиці.

У визвольній боротьбі останніх днів велику роль відіграв і український демос в особі українського жовнірства тих полків, що прилучилися до повстання. Російське громадянство з вдячністю згадає колісь, що ряди війська, яке боролось за свободу разом з широкими демократичними масами Петрограду, в значній мірі складалися з синів українського громадянства й робітництва, з представників демократичних верств української нації.

Чи так само з вдячністю згадає вчинки українських жовнірів на вулицях Петрограду і український наріг? Чи з такою самою любовю запише сі вчинки й українська демократія в історію національно-політичного визволення свого народу й своєї країни?

Щоб на сю вдячність і любов заслужити, щоб нестертими слідами записати в історію національно-політичного визволення українського народу свої вчинки, свій героїзм, свою готовість до самопожертви й віддання загально-громадській справі, український демос, українське жовнірство повинно сі вчинки, сей героїзм, сю самопожертву й віддання виявити в завойованню не чужих політичних прав, а своїх власних, національно-політичних прав українського народу, і справити велику енергію української жовнірської маси в Петрограді на шлях завойовання власних національно-політичних прав, зафарбити її революційні виступи свідомістю власних національних інтересів — сей обов'язок лежить передусім на свідомій українській інтелігенції й демократії Петрограду, на вас, українське студентство й

свідоме робітництво, на вас, українські офіцери російської армії, на вас, свідомі українські громадяне. На вас всіх лежить під сю важну хвилю величезна відповідальність перед нашою нацією, величезної ваги завдання — гати напівсвідомій українській жовнірській масі гасло боротьби за національну волю українського народу, а також зорганізувати під сим гаслом і повести до боротьби ще незорганізовані й роскидані українські демократичні маси.

Гасло демократичної республіки, виставлене російською демократією, забезпечує громадянські права кожної окремої людини. В боротьбі за ці права ми зичимо російській демократії всякого успіху. Але українська демократія, українські маси потребують забезпечення не лише своїх загально-громадянських прав, але й своїх окремих прав національних, тих прав, які російський наріг має вже віддавна. З сим гаслом національного визволення й повинні виступити українські маси в Петрограді.

Найповнішим висловом ідеї національного визволення є національно-державна самостійність, і лише створення власного суверенного державного організму може забезпечити як найширший культурний розвиток українського народу. В світлі сього ідеалу, як найближчий етап до нього, як практичне завдання сьогодняшнього дня, українська маса в Петрограді повинна виставити, вкупі з демократією інших народів Росії, лозунг перебудови російської держави на федеративну демократичну республіку, з як найширшими правами окремих націй і спеціально з як найширшою національно-територіальною автономією України.

Отже, широка національно-територіальна автономія України — се практичний лозунг, під яким кличемо вас усвідомляти й організувати українську масу.

Українці Петрограду!

На вас лежить під сю хвилю кольосальна відповідальність за дальшу долю визвольної боротьби українського народу. Прикладіть же усіх зусиль, щоб з тої кризи, яку нині переживає російська держава, вийти з честю й з печаттю боротьби за волю свого народу.

До усвідомлення й організації українських мас.

Тимчасовий Український Революційний Комітет м. Петрограду.

2 Березоля 1917.

О. Лотоцький, Сторінки минулого. Частина третя. — Варшава, 1934. — С. 327-328.

№ 2—8

Вітальні телеграми та листи українських організацій Тимчасовому уряду з висловленням сподівань справедливого вирішення українського питання

05.03.-15.04.1917 р.

№ 2

05.03.1917 р.

Телеграма

Из Киева

Петроград Таврический дворец

Председателю Совета Министров

Приветствуем в вашем лице первое министерство свободной России. Желаем полного успеха в борьбе за народоправство, уверены что справедливые требования украинского народа и его демократической интеллигенции будут удовлетворены полностью. По поручению союза украинских организаций Ефремов, Матушевский, Чикаленко

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 90. Телеграфний бланк.

№ 3

05.03.1917 р.

Телеграма

Из Екатеринодара

Председателю Совета Министров князю Львову

Українці Катеринодара вітають новий уряд на Росії і запевняють, що вони будуть підтримувати його усіма засобами в його завданнях повести Росію новим шляхом правди, волі, слави, братерства і рівності.

Ми упевнені, що українська нація визволена тепер разом з другими з під гніту старого режиму здобула нове право на нове вільне автономне життя поруч з другими націями усієї Росії.

Українці Катеринодара

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 99. Телеграфний бланк.

№ 4

06.03.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Киева

Председателю Совета Министров князю Львову

Областное совещание представителей Украинских кооперативных союзов, состоявшееся в Киеве 5 марта, приветствует новый свободный строй России, при котором кооперация будет нормально развиваться на благо народа. Кооперация, в самой сущности своей заключающая начала равенства, свободы, самостоятельности народа, которые положены отныне в основу нового порядка, радуется осуществлению ее идеалов, попиравшихся старым строем.

Председатель совещания

Барановский

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 88. Телеграфный бланк.

№ 5

15.03.1917 р.

Голові

Раду Міністрів Князеві Г.* Є. Львову

Українці міста Вороніжа і Вороніжчини, зібравшись з приводу святкування російської революції, щиро вітають в особі Вашій Тимчасовий Уряд з народженням оновленої вільної Росії та висловлюють готовність доложити всіх своїх сил, щоб підтримати Тимчасовий Уряд і новий лад.

Україна, що виросла на демократичних основах волі, братерства і рівності та була до Петра I шляхом до Європи і розсадником західноєвропейської культури, відчувала гніт більш ніж яка друга нація і ніколи не мирилася з яром самодержавства, абсолютизмом і централізмом, але завжди її найкращі сини виступали і боролися за автономічно-федеративний устрій.

І ось тільки тепер нарешті український народ має спромогу проявити будуючу роботу за дла блага федерації народів в російській демократичній республіці.

Українці вірять, що ще до скликання Установчих Зборів Тимчасовий Уряд

* У тексті помилково А.Є. Львов.

відкрив і забезпечить шлях Соборній Україні до відродження 35 мільйонного українського народу на підставі українізації всіх шкіл на українській території і безпеки прав української мови в урядах і судах, що необхідно для розвитку інтелектуальних сил українського народу, славні сини якого і на полі брані супроти зовнішнього ворога, і в організації тіла за для забезпечення побіди і у великій перевероті, що звалив старий устрій ігуть поруч з русским народом і кладуть свої голови за визволення Росії, щоб здійснились слова великого нашого поета:

“І на оновленій землі
Врага не буде супостата,
а буде брат* і буде мати
І бугуть люде на землі”

Вважаємо конче необхідним звернути увагу Тимчасового Уряду на ганебний вчинок примусового вербування українців Волині і Холмщини в польське військо і просимо з цього приводу зробити протест.

До того ж вважаємо своїм моральним обов'язком нагадати Тимчасовому Уряду про долю галицького митрополита графа Шептицького і багатьох тисяч наших братів українців — Галичан і Буковинців, що вивезені із рідного краю адміністративним порядком, і томляться на заслання і в тюрмах без ніякого судового обжалування, що неможливе в жодній правовій державі, а ще більше недостойне вільної Росії.

Вороніж 15(28) марта 1917 р.

Президія зборів

Іродіон Шереметинський

Митрофан Дробиш

Осип Кочьмач

Степан Чумак

Надія Трембовельська

Петро Помазан

Іван Власенко

Секретар зборів Олександр Василів

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 177–180. Оригінал. Рукопис.

* Так в тексті.

№ 6

23.303.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Миргорода

Главе правительства князю Львову

Народне віче Миргорода вітає правительство вільної Росії, рагу робітничих, солдатських депутатів. Стоїмо кріпко за вільність України у вільній Росії.

[Без підпису]

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 161. Телеграфний бланк.

№ 7

08.04.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Владивостока

Преседателю Совета Министров

Владивостокская украинская громада, организовавшись двадцать шестого марта, выражает свой горячий привет Временному Правительству, надеется, что оно расчистит путь к возрождению Украины.

Владивостокская украинская громада

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 38. Телеграфний бланк.

№ 8

15.04.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Харькова

Министру-президенту князю Львову

Українці посьолка при ст. Люботин Харківської губернії присутні на зібранні “Просвіти” в числі звище 1000 чоловік домагаються від Тимчасового Правительства виголошення державного акту, підтверджуючого права України на автономію і вияснення позиції воюючих держав про ціль і кінець війни.

Товариство Просвіта

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 280. Телеграфний бланк.

Вігозва українських організацій Москви “Наші вимоги (віг українських організацій)”

07.03.1917 р.

Москва, 7 марта 1917 г.

Великій часъ пришелъ. Старый режимъ, исчерпавший себя въ ожесточенной борьбе съ освободительнымъ движеніемъ, палъ — бугемъ надеяться, палъ безвозвратно. Провозглашены принципы личной и гражданской свободы. Объявлена амнистія. Мы приветствуемъ ихъ! Вместе со всеми другими сторонниками демократическаго народовластія украинское общество будетъ содействовать упроченію и развитію гражданской свободы въ Россіи, трудиться надъ созданиемъ гарантій, обезпечивающихъ отъ возможности возвращенія былого самовластія, тяготевшаго надъ всею Россіей, но, можетъ быть, ни одному изъ ея народовъ не дававшего чувствовать себя такъ пагубно, такъ ужасно, какъ народу украинскому.

Наша радость омрачается и сейчасъ, когда мы останавливаемся мыслію на всемъ неизмеримомъ зле, которое было причинено нашей народной жизни павшимъ режимомъ. Въ продолженіе слишкомъ двухъ съ половиною столетій, съ техъ поръ, какъ украинскій народъ, отстоявъ свою свободу отъ польскихъ посягательствъ, отдалъ ее подъ покровительство и защиту московскаго царя, Украина не переставала быть объектомъ безпощадной разрушительной деятельности московскаго, позже имперскаго російскаго правительства, въ интересахъ централизаціи и нивелляціи народной жизни шагъ за шагомъ разрушавшаго всякую организацію, расшатывавшаго все общественные связи и спайки, разлагавшаго все устои правовыхъ отношеній, обезличивавшаго культурную жизнь и всячески унижавшаго ее, терроризовавшаго общественную инициативу и самую мысль и действительно приведшаго въ конце-концовъ украинскую жизнь въ состояніе полного разложенія и паденія.

Какія усилія созидательной деятельности, какія огромныя культурныя средства нужны для возсозданія всего разрушеннаго, утраченнаго, потеряннаго за эти столетія, для достиженія той полноты національной жизни, къ которой стремилось все, что было живого и действеннаго на Украине въ предшествующихъ поколеніяхъ, въ минувшихъ векахъ, — и въ безсиліи останавливалось предъ сетью препонъ и преградъ, устрашеній и пресеченій, гоненій и

каръ, съ дьявольскою настойчивостію ткавшейся отшедшимъ режимомъ!

Простое прекращеніе репрессій, отмена запрещеній и ограниченій, предоставленіе свободы слова, организацій, всякаго рода частнаго почина недостаточно для этого. Гражданское равноправіе независимо отъ классовыхъ, вероисповедныхъ и національныхъ различій, провозглашенное новымъ правительствомъ, еще не разрешаетъ вопроса. Народамъ Россіи, до сихъ поръ служившимъ лишь предметомъ эксплуатаціи и репрессій, должны быть даны положительныя средства для возстановленія своей національной культурной и политической жизни во всей полноте.

Декларация Временнаго Правительства² и появившіеся доселе акты новаго управленія не касаются этого вопроса. Они совершенно обходятъ національный вопросъ, не ставятъ его даже въ перспективе дальнейшаго законодательства, какъ обещаютъ, напримеръ, демократическуто реформу местного самоуправленія. Въ виду той жгучести, какую представляетъ вопросъ объ устроеніи національной жизни для целой (даже большей) половины населенія Россіи, это умолчаніе порождаетъ невольное негоуменіе. Не намереваются же, въ самомъ деле, нынешніе правители Россіи итти по следамъ централистической политики стараго режима?!

Конечно, вопросы кореннаго переустройства Россіи будутъ выдвинуты Учредительнымъ Собраніемъ³, обещаннымъ въ кратчайшій срокъ. Тамъ будутъ поставлены основныя, программныя вопросы превращенія Россіи въ свободный и равноправный союзъ составляющихъ ее народовъ, и наши старыя, завещанныя поколеніями борцовъ за народное благо требованія широкой автономіи Украины въ рамкахъ россійской федераціи должны будутъ стать на очередь. Мы надеемся, что тамъ и среди избранныхъ “государственной народности” найдутся люди, которые сумеютъ оценить, какимъ благомъ, какою гарантіею преуспеванія, какимъ залогомъ внутренняго сцепленія и источникомъ притягивающей силы будетъ для Россіи и для самой великорусской народности превращеніе Россіи въ федерацию, прекращеніе монополіи государственности одного великорусскаго народа и признаніе государственныхъ правъ за прочими національностями Россіи.

Но целый рядъ меропріятій весьма важныхъ для нихъ можетъ и долженъ быть осуществлень новымъ правительствомъ въ порядке простого управленія или теми же законодательными средствами, которыми предполагается провести теперь же, напримеръ, реформу местного самоуправленія. Таково введеніе местныхъ языковъ въ сношеніяхъ населенія съ властями, ор-

ганизация преподавания на родномъ языке въ школе, соответственно составу ея учащихся и составу населенія данной местности, неотложныя мероприятия для подготовки преподавателей къ преподаванію на родномъ языке, административнаго и судебнаго персонала къ делопроизводству на местныхъ языкахъ, неотложное осуществленіе принципа территориальнаго комплектованія воинскихъ частей.

Это общія неотложныя нужды всехъ народностей. Для насъ же, украинцевъ, существуетъ еще целый рядъ вопросовъ, связанныхъ съ происходящей войной и оккупацией Галиціи⁴. До сихъ поръ мы ничего не слышимъ о возвращеніи на государственнѣй счетъ всехъ принудительно выселенныхъ, такъ называемыхъ беженцевъ, объ освобожденіи изъ ссылки и представленіи не только права, но и возможности возвращенія или — по желанію — свободнаго избранія местожительства до окончанія войны всемъ высланнымъ изъ Галиціи. Вопросъ о возстановленіи въ правахъ свободнаго местопребыванія лицъ, высланныхъ военными властями по политическимъ подозреніямъ, поставленъ настолько неопределенно, что допускаетъ возможность всяческихъ изъятій. Доходятъ известія, что даже при освобожденіи заключенныхъ, не исключая каторжанъ, иностранные погнаные, — напримеръ, галичане-украинцы, осужденные за участіе въ политическихъ движеніяхъ старыхъ годовъ, — остаются въ заключеніи, и т.п.

Въ виду продолжающейся войны необходимо установить, что въ согласіи съ провозглашенными принципами новаго строя должна быть устранена всякая мысль объ аннексаціи войною новыхъ провинцій безъ опроса ихъ населенія въ условіяхъ, гарантирующихъ его свободное волеизъявленіе. Конечно, новая Россія, превращенная въ свободную федерацію народовъ и областей съ последовательно проведеннымъ демократическимъ строемъ, не только перестанетъ быть грозою и пугаломъ соседей, но, наоборотъ — можетъ развить въ себе даже большую притягательную силу. Но во всякомъ случае присоединеніе къ ней новыхъ членовъ должно быть результатомъ ихъ свободнаго, нестесненнаго желанія. Это необходимо нужно заявить со всей определенностью и объ оккупируемой Галиціи.

Таковы требованія, предъявленныя новому правительству представителями украинской демократіи.

Союзъ украинскихъ федералистовъ, Московскій комитетъ украинскихъ социалистовъ-революціонеровъ, редакция журнала “Украинская Жизнь”, редакция журнала “Промінь”⁵, украинская секція общества славянской культуры.

Украинская жизнь. — 1917.— № 1-2. — С. 4-8.

Вігозва рагу Товариства українських поступовців⁶ “До українського громадянства”

08.03.1917 р.

Українці! Громадяне! Товариші!

Слушний час прийшов. Україна, віками пригноблена, зведена до етнографічної маси, окрадена й позбавлена всього — навіть національного ім'я свого — рушає “в сем'ї вольній, новій” визволених народів до нового життя. Час не стоїть і не жде на одсталих. Рушаймо вперед бадьоро й сміливо туди, де занялась вже зоря нашого національного визволення і воскресення.

Зложене з автономних громад усієї України “Товариство Українських Поступовців”, що з 1897 року аж до останніх днів вело на Україні національно-культурну й політичну роботу під прапором автономії України, федерації всіх народів Росії й парламентарного устрою держави, — гаряче вітає новий лад, що розчинив широко тюремні брами для народів і поклав шлях для вільного їх розвитку. Іменем рідного краю закликає “Товариство” організовані громади і все громадянство українське до праці на українській ниві. Широко розгорнулася вона і жде працівників, як погожого дощу спрагла земля, як женців у жнива рогючі лани. Не час тепер на змагання, на суперечки. Треба всім разом рушити в тяжку, хоч радісну дорогу щоб разом побороти “думою й волею єдиною” неминучі перешкоди. Ділом — не словами, творчою роботою треба виявити світові сили, що таїть в собі великий український народ. Цей приспаний віками велетень закутий нині прокидається, зриває кайдани і од своїх синів свідомих сподівається праці, праці й праці. Не слів, а діла.

Українці! Громадяне!

Підпирайте новий державний лад, бо він і тільки він несе волю Україні і що більша наша участь у йому, то ширших прав собі здобудемо.

Організуйтеся, бо тільки в поєднанні сила.

Скидайтеся на національний фонд український, бо в матеріальних засобах підпора до практичної роботи.

Закладайте українські школи, насамперед народні, українізуйте теперешні, дбайте про середню й вищу освіту — бо тільки в нашій школі наша будучність.

Відживляйте і засновуєте “Просвіту” й інші товариства, бо в них осередок культурної праці та початок організації наших сил.

Піддержуйте українську пресу, бо вільне слово рознесе по всіх світах про

наші домагання, бо вільне слово наше — символ воскресення і його поставимо ми тепер на сторожі наших прав.

Вияснітьте народові вагу і значіння подій, основи вільного лагу; освідомляйте й розкривайте очі всім незрячим, бо тільки свідомий народ не дасть вирвати здобуті вже права.

Дбайте про харчову справу й постачання всього потрібного народові, бо це догасть йому матеріальної сили на важкий подвиг боротьби.

Готуйтеся до всенародньої Установчої Раги, де наш голос, голос великого українського народу повинен залунати чутно, твердо й одностайно, обстоючи автономію рідного краю й вільний федеративний лаг у державі.

Українці! Товариші!

Велика історична хвилина вимагає й великого напруження та жертв. Покажімо ж, що ми достойно зустріли цю хвилину, що ми свідомо беремо страшну відповідальність, яку на плечі наші складає історія. Одкиньмо на сей час усе, що роз'єднує, і пам'ятаймо тільки те, що нас єднає. Хай, як за батька Хмельницького, запанує в нас “воля і дума єдина”.

Доля України — в руках її синів, її народу. Рідний край усіх гітей своїх скликає до роботи, її на всіх нас вистарчить. “Сміливо ж, браття, до праці ставайте! Час наступив вже — ходім!” Пам'ятаймо, що не бувають вдруге такі хвилі і що історія не прощає помилок, вагання і негбальства.

Рага Товариства Українських Поступовців: Ол. Вілінський, Ол. Волошинов, А. Вязлов, М. Демяновський, Д. Дорошенко, М. Грушевський, С. Єфремов, В. Леонтович, Ф. Матушевський, А. Ніковський, В. Прокопович, Л. Старицька-Черняхівська, Є. Чикаленко, Ф. Штейнгель, Л. Яновська.

Нова Рада7. — 25.03.1917.

№ 11

Інформація про початок українського руху у Полтаві

08—18.03.1917 р.

Українське життя у Полтаві

Як тільки дійшли до Полтави вісти про переворот у нашій державі, то українське організоване громадянство приняло участь разом з иншими громадами гор. Полтави в утворюванні різних Комітетів, в маніфестації перед земством, там же виступили і українські промовці як напр. Ковалевський і т.п.

У середу 8 березоля (марта), було скликане урочисте зібрання українців г. Полтави на котрім обрано комісію з 10 душ для освідомлювання української людності про сучасні події.

Обрані були Ротмістров, Михайловський, Ковалевський, Мартос, Токаревський, Щербаківський, Боцюрків, Щепотьев, Кононенко і Андрієвський, 9-го вечером вибрані зійшлися в Українськiм клубі вигілили комісію для устроюства лекцій, остальні повинні були увійти в городській Комітет ѓ в освідомлюючу губернську комісію. У городський Комітет увійшли Макаренко, Ротмістров, Андрієвський, в просвітню-лекційну комісію увійшли Коваленко, Щепотев, Щербаківський і запрохано Голобородька і Ліщину-Мартиненка, а також представників від молоді.

Окрім того поступові Полтавські українські партії склали спільну Рагу...

Спільна Рага П.У.П.П.

У субботу 11 ч. постановила вигрукувати заклик до Громадянства, щоб складали гроші на культурну і просвітну роботу серед Полтавської української людности...

15 марта до Українського Комітета постановило Полтавське общество селського хозяйства послати 2-х представників И.П. Ганька і Дм.М. Скуленка.

У пятницю 17 м. в українськiм клубі відбулися організаційні збори наново відродженого¹ товариства “Просвіта”. На цих зборах було змінено колишній статут і пристусовано до нових обставин...

Серед робітників

В субботу 18 відбувся великий мітінг залізнодорожних служущих і робітників. Там виступали з промовама здебільшого українці.

*Вістник Полтавського Губернського громадського комітету*⁸. — 22.03.1917.

№ 12

Заява петроградської громади ТУП з вимогою територіальної автономії України

09.03.1917 р.

Ми, члени Петроградського відділу “Товариства українських поступовців”, глибоко переконані, що витворені революцією нові правні умови особистого і колективного життя повинні забезпечити порішення тих завданнів, які ставить собі український національний рух, в єднанні з демократичними силами всеї держави.

Проголошені, як основні підвалини державного лагу, лозунги політичних свобод дають певність, що без повороту минули всі національні обмеження, які так ретельно накладались на український народ за старого лагу і які цей лаг так широко використав для боротьби з українським рухом під час війни; що українські громадські організації, культурні і політичні, матимуть тепер змогу вільної діяльності; що українській мові, в словесній і письменній формі, забезпечено право вживання в культурнім, громадським і політичним життю українського народу; що з-осібна, на військовій службі українцям не тільки не заборонятиметься вживати рідної мови в побутових стосунках, але вона буде використана і там, де це буде полегчати і допомагати службовим справам; що в своїх призначеннях на адміністративні посади в українських губерніях уряд держатиметься, як конечної умови, — близького ознайомлення з країною, її побутом і мовою її людности; що при амнесії по політичним і релігійним справам негайно будуть визволені всі українці, що потерпіли за свої національно-політичні і релігійні переконання; що при скасуванні утисків проти віри гістануть свободу визнання штунди і інші сектярі на Україні, а також греко-католики (уніяти); що свобода страйків буде початком правильного порішення робітничого питання і, між іншим, забезпечить оборону інтересів найбільш численної на Україні верстви сільських робітників, котрих старий лаг спеціальним законом (15 квітня 1906 р.) проти сільських робітничих страйків поставив зовсім у безправне становище.

Нарешті ми тої думки, що близьке скликання Установчих Зборів ставить на чергу питання про здійснення основного домагання нашої програми — відновлення національно-територіяльної автономії України, в звязку з загальним перебудуванням Росії на підвалинах федеративного лагу. Тільки в цих умовах можливе зовсім правильне і відповідне інтересам нашого люду розв'язання найважливіших для нього справ економічних та соціальних, — і в першій черзі земельного питання.

Висловлюючи повне вдоволення заявою Тимчасового Уряду, що він має заміру скористатись умовами воєнного часу і загальмувати здійснення задуманих реформ, ми сподіваємося негайного проведення тих, які не потребують довгого часу. Особливо невідкладними і необхідними для людности України ми уважаємо такі розпорядження:

заведення в народні школи українських губерній рідної мови людности, як найкращого способу культурного й економічного розвитку їх загально-політичної свідомости;

допущення української мови в середні школи на території України, — втім числі в школи для підготовки народніх учителів; заведення нових шкіл того і іншого типу з українською викладовою мовою і негайної організації спеціальних курсів для вчителів української народньої школи;

поки вища школа на Україні не буде цілком пристосована до потреб української корінної людности, — щоб було допущено лекції українською мовою і заведено курси по українознавству по всім університетам і іншим вищим школам України, а на близькій черзі, щоб була поставлена реорганізація в цім напрямі київського університету св. Володимира;

в інтересах українців, що живуть поза рідною територією, щоб були допущені лекції українською мовою і виклади українських курсів в тих російських вищих школах, де цього бажатимуть слухачі і знайдуться потрібні для того лектори;

щоб українська мова була допущена в практиці судових, адміністративних і церковних інституцій українських губерній, при зносинах з місцевою людністю.

Незалежно від того, за-для вігновлення брутално порушеного старим режимом загально-людського міжнароднього права потрібно: негайно вігновити в окупованих російським військом частинах Галичини і Буковини ввесь лаг місцевого політичного і громадського життя і ті національні права, які мала перед війною місцева українська людність;

негайно визволити з арешту і повернути з заслання всіх галицьких і буковинських українців, що були жорстоко покарані виключно на ґрунті ненависти старого уряду до національної української культури, а втім числі визволити керівника галицької уніятської церкви — митрополита гр. Андрія Шептицького.

9 березня 1917 р.

О. Лотоцький, Сторінки минулого. Частина третя. — С. 328-330.

№ 13

Оголошення про створення Установчої української військової ради

09.03.1917 р.

Стародавним звичаєм предків наших, зібравшись 9 Березоля 1917 р. на Військовому Українському Вічу у нашій столиці Києві, салгати, офіціри, лікарі і військові урядники ухвалили:

1. Уважати це Віче за Установчу Українську Військову Рагу.

2. Установча Українська Військова Рага складає свій горячий привіт Тимчасовому Російському Урядові, вітає виголошені ним свободи і, на його заклик скупчити всі спільні сили до боротьби з ворогами Російської Держави, — відповідає привселюдною обітницею піддержувати Новий тимчасовий уряд всіма своїми силами, в твердій вірі, що новий Уряд, ставши на шлях повернення народам прав знехтованих деспотичним Царатом, вчинить для України ще до скликання Установчих зборів (Учредительнаго Собранія), такий самий правний акт, який вже вигано для Фінляндію⁹ і потвердить за Українським Народом всі права і вільності якіх він має право домагатися, стоячи на тій ідеї, якою руководився Богдан Хмельницькій, складаючи статі Переяславського договору з 8-го січня 1654 року.

3. Вигнани кожен Українець-воjak памятає, що остаточною метою сієї війни є зібрати до купи всі землі Українські, всі гільки Українського люду в Росії, Австрії і Угорщині з'єднаний, суцільний Український Народ увести вь спилку вільних народів Вільної Росії.

4. Нехай кожен Українець, котрий уже несе службу в Війську, памятає 1) що він є членомъ Української Національної Армії, 2) Що ця армія є під проводомъ Верховнаго Главногокомандуючого призначеного Тимчасовим Урядом і увіходить у складъ всієї Російської армії, 3) що ця армія служить і служитиме спільній нашій отчизни, оновленій Державі Російській, обороняючи її свободу і незалежність до остатньої краплі крови.

5. Військова Рага завертається до Тимчасового Уряду з висловом бажаня, щоб по всіх полках, де більшість солдатів становлять українці, негайно було військовим приказом заведено уживання Української Урядової мови, і щоб такі полки поповнювались українцями, в командний склад призначалися офіціри Української народности.

6. Цю ухвалу Військової Раги представити Голові Комитету Міністрів, Військовому міністрові і Київському комісарові полковнику Оберучеву.

Українська Військова Рага.

Київ, Року 1917, березоля 9.

Писар Рагу Ган

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 7. Листівка.

№ 14

Газетне повідомлення про скликання українського військового віча у Києві

11.03.1917 р.

Увага

9 березня в 3-й аудиторії київського комерційного інституту (ріг Нестерівської та Бібіковського бульвару) відбулося перше установче зібрання солдат, офіцерів, лікарів і військових урядників української національності.

По обранню тимчасового комітету розглянуто було питання про утворення українського національного війська для боротьби з ворогом зовнішнім і підтримування тимчасового уряду од реакційних заходів прибічників скасованого царського уряду.

Тимчасовий комітет запрошує всіх вояків і причетних до війська українців прибути на велике віче, яке відбудеться о 7 год. веч. 11 березоля в актовій залі Київського комерційного інституту, для обговорення справи в деталях.

Мають бути обговореними ось які справи:

- 1) Утворення війська
- 2) Організація на ґрунті національної свідомості і єднання всіх українців, які вже нині справляють військову службу в армії.
- 3) Утворення бюро для інформації.
- 4) Нові пропозиції.
- 5) Вибори членів постійного комітету в справах утворення українського національного війська

Збори одкриті для всіх зацікавлених справою

Тимчасовий комітет

*Киевская мысль*¹⁰. — 11.03.1917 р.

№15

Постанова Українського військового віча про створення в Києві охочекомонного полку

11.03.1917 р.

11 Березоля 1917 року у Києві.

Зважаючи на загрожуючу від зовнішніх ворогів небезпеку і ігучи назустріч закликіві з дня 9-го Березоля Тимчасового Уряду скупчити всі сили:

Нації і Армії, Українське військове Віче ухвалило, незалежно від існуючої Регулярної Армії, закласти з вільних людей “Охочекомонний полк”. До полку мають входити всі роди зброї.

З цією метою — обрати комітет, який має погбати про організацію цього полку.

УНИВЕРСАЛ

До народу Українського.

Народе! небезпечні вороги загрожують нашій спільній Вітчизні Росії й твоєму існуванню й твоїй будучині.

Тільки оружною силою можеш ти оборонити свою батьківщину. Ті мусиш бути сильний, але сила в організації.

Початком такої організації буде “Охочекомонний полк” з усіх рогів зброї імені Гетьмана **Богдана Хмільницького**. Сей полк боротиметься за свою волю і свободу.

Росія мусить вирости на пострах нашим ворогам, щоб твою колишню славу поновити, щоб нової сили зажити, щоб свободу оборонити!

Українці! Старі і молоді, учні і студенти, усі хто вільний від військової служби, усі спішуть вписуватись до “ОХОЧЕКОМОННОГО ПОЛКУ”.

Час не жде!

Наша отчизна в небезпеці.

Легачі хай сплять; жвавві й бадьорі ігть під прапор полку Богдана Хмільницького.

Народе! Твоя доля в твоїх руках! Сам собі здобудь право на щасливе життя! Шаблі в руки!

Українці! Всі під прапор **Богдана Хмільницького**!

До зброї, панове браття!

Комітет “Охочекомонного полку”

имени Гетьмана **Богдана Хмільницького** у Київі.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 23. — Арк. 9 зв. Копія.

№ 16

Лист Є. Нероновича до голови Петроградського комітету УСДРП¹¹

11.03.1917 р.

Високоповажаний Товаришу!

Я вписуюсь в Українську С.-Д. Робітничу Партію.

Лічу потрібним Вам про се сказати, щоб уникнути можливих непорозумінь.

Чому я до сеї пори стояв осторонь од партії, хоч цілком поділяв її соціяльний програм?

Тому, що в національнім програмі її немає прінципу незалежної України. Сей прінцип цілковито усунено з теорії й практики партії по сей бік Австро-Російської границі. Се було прінципіальною перешкодою.

В практиці своєї роботи я надавав величезне значіння національному освідомленню Українського студентства. Тому червоною ниткою моїх студентських років тягнеться робота серед нього.

Я міцно звязував ідею самостійности України з соціальною боротьбою робітництва її, гадаючи, що для такого простору, як Україна, найвисший розвиток її продукційних сил і звязана з ним найвисша форма організації робітництва, що дає можливість переходу до соціялістичного лагу, можливими є лише в державно-незалежній Україні.

Але настрої Українського робітництва в його масі, поскільки він тепер яскраво огбивається Петроградським Комітетом партії, є по-за сею площиною ідейного укладу.

До революції я широко задуманим пляном організованої самоосвіти Українського студентства мав намір розбити сей уклад, пустивши в партію цілий натовп у тім піготованих ідейних робітників.

Мій плян був — прапагувати серед демократичного студентства, за допомогою його скупчувати робітничі кола по-за партією і, змобілізувавшись таким способом, вдарити на товстелезний шар партійної трагидії, бо глибоко був переконаний, що вона свій вік оджила.

Я гадав, що пролетаріят України, своєю незалежною боротьбою і політикою здобувши самостійність України тим самим зреволюціонує пролетаріят й інших країн Росії, створивши таким чином державний переворот, бо на загально-російський переворот я абсолютно не надіявся.

Я помилився.

Я бачу, що те, що маємо, створено спільними силами демократії цілої Росії.

Не передбачаючи дальшої долі ідеї самостійности, одно я бачу: зараз вона не на часі. Не знаючи, що буде в результаті використання до максимум'а тих умовин, які зараз завойовані, я собі укладаю ясний шлях боротьби спільно з пролетаріятим цілої Росії за Федерат. Демокр. Республіку, зглядно для України — за національно-територіальну автономію її.

Не зрікаючись самоїстійницької ідеї, що є лише правно-державним постулятом, котрий колись, може, й буде покликаний до життя, я зараз

його цілковито усвою з програму своєї роботи як теоретичної, так і практичної.

Тим способом для мене віспадає найголовніша принципіальна перешкода участі в партії, а з нею й усі практичні консеквенції, що не давали мені права формального вступу до неї.

Площина мого розуміння соціально-демократичних ідеалів усувувала мене дотепер од практичної роботи, безпосередньо звязаної з українським робітництвом. Ви знаєте, що мої симпатії в сім напрямку обмежувались лише декляративними заявами при нагоді.

Але події сильніші за людеї.

І ви з товаришами опинилися ближше до подій, як я.

Отже, період принципіальних змагань, коли невідомо було, як складуться події ближшої історії Росії, і коли кожна течія (я через голови студентства в робітництво, ви — безпосередньо в нім) прагла скупчення сил біля себе, сей період минув.

Наступила полоса великанської практичної роботи в напрямку С.-Д. ідеалів і то лише при відсутности ідеї самостійности.

Отже, як найпишнійшого росцвіту партії.

Хай живе У.С.-Д.Р.П!

Хай живе Інтернаціональ!

Євген Неронович.

11 березоля, р. 1917.

*Наше життя*¹². — 29.03.1917.

№ 17

Українська маніфестація у Петрограді

12.03.1917 р.

12 марта у Казанського собора відбулася величезна маніфестація українців. Приймало участь біля 20 000 душ. Після урочистої панахиди по Т.Г. Шевченкові почався похід депутатів від різних організацій та військових частей з прапорами, на яких було написано: “Нехай живе вільна Україна”, “Нехай живе федеральна республіка”. Площа була забита народом. Після панахиди хор співав у собора “Заповіт” Шевченка. Сказано було багато промов. Промовляли між иншим представники польського, естонського і латишського

народів. Після промов похід з співами і музикою двинувся до Державної думи, де вітали членів Виконавчого Комітету і представників Ради робочих і солдатських депутатів. Головним гаслом українців було: “Хай живе демократична федеративна республіка”.

Українська депутація з представників товариства українських поступовців, українського революційного комітету і організації робочих і солдат вручила князю Г.Е. Львову записку про найпекучіші потреби українців з поля просвіти, суда, адміністрації і церковного життя. Князь Львов однісся співчуваюче. В результаті переговорів засновано для допомоги Тимчасовому Правительству в гилі проведення реформ в українських губерніях Національну Українську Раду¹³ з представників українських громадських організацій і політичних партій Петрограда. Засновано виконавчий комітет під пресідатільством Лотоцького, члени комітета Голоскевич, Корчинський, Славинський і Стебницький.

*Рідне слово*¹⁴. — 01.04.1917.

№ 18

Постанови Українського кооперативного з'їзду у Києві¹⁵

14—15.03.1917 р.

Нема ні місця ні часу сказати все потрібне про сей з'їзд. Він був цілком український: українська мова лунала в промовах усіх бесідників (виїмком двох-трьох душ), українські прапори і портрети Шевченка, Франка, Грінченка прикрашували розкішну аудиторію Педагогічного Музею, де відбувся з'їзд, діловодство велося виключно українською мовою.

Український Кооперативний з'їзд у Києві 14-15 березня 1917 року постановив:

1. Всіма силами підтримувати нове правительство і вжити всіх заходів до зміцнення нового порядку, забезпечення громадського лагу і спокою на селі.
2. Визнаючи, що розгром нашої армії і побіда німців поведе в першу голову, до руїни і спустошення нашого краю, як найближчого до фронту, і зведе на нівець для всеї держави здобутки народньої волі — з'їзд вважає святым обов'язком всіх громадян вжити всіх заходів до того, щоб забезпечити армію хлібом і всім необхідним.

3. Кооперативний з'їзд, вважаючи, що тільки воля народня може бути законом, признає необхідним, щоб власти — од низу до верху вибірالیся

самим народом. Через се з'їзд зважає, що тільки демократична федеративна республіка в Росії з національно-територіальною автономією України, з забезпеченням прав національних меншостей забезпечить права нашому народу.

4. Що до організації нової народньої власти на місцях, з'їзд постановив:

а) негайно скликати в кожному селі народні зібрання з усіх людей, що живуть на селі і в його околицях, і обібрати сільські комітети, до рук яких повинна перейти вся влада на селі.

б) В кожній волості заснуються волосна рада з представників сільських комітетів і волосних рад — всі справи, якими відгали до того часу урядники, старости і старшини, переходять до рук волосних рад і сільських комітетів.

г) В кожному повіті закладається повітова Рада (Совіт) з представників од волосних комітетів і городських комітетів, пропорціонально числу населення. Город Київ виділяється в окрему одилицю. Повітова Рада управляє повітом.

г) Волосні й повітові Ради вибирають комітети, які мають виконувати постанови рад.

е) Повітові Ради вибирають повітових комисарів, про що і доводять до відома губернської Ради. Обов'язки комітета встановлює Повітова Рада.

ж) Члени Повітових Рад входять гласними в Повітові Земські Зібрання, після чого відбуваються нові вибори Земської Управи.

5. Теперішня поліція (стражники, урядники, пристапи, справники і інші) касується і замінюється народньою міліцією, якою порякують сільські, волосні і повітові комітети. Поліцейські призивного возрасту одправляються Воїнських Начальників.

6. Мирові посредники і земські начальники негайно скасовуються.

7. Вважаючи, що організація нової влади може бути проведена тільки організованим селянством, з'їзд закликає кооператорів допомагати населенню в організації нової власти.

8. Українська мова повинна бути введена негайно в школі, у суді, у всіх громадських і урядових інституціях.

9. З'їзд закликає священників однині казати проповіді українською мовою.

Київський кооперативний з'їзд звертається до відповідних органів нинішнього правління з домаганням, щоб усім висланим і вивезеним з Галичини людям, між котрими є стільки заслужених діячів на полі просвіти і кооперації, дано було право і змогу зараз же виїхати за границю, або вибрати собі місце побуту.

Почесний голова з'їзду професор Грушевський

Голова Барановський

Секретар П. Христюк

По постанові Центральної Раги¹⁶ ця резолюція кооперативного з'їзду передається в "Исполнительный Комитет".

Рідне слово. — 04.04.1917.

№ 19

Пам'ятна записка української делегації голови Тимчасового уряду¹⁷

17.03.1917 р.

За старого лагу українська народність терпіла тяжкі перешкоди в своїм розвитку. Старий уряд поривався знищити усі, навіть по суті аполітичні, прояви національного життя українського народу, маючи на меті зовсім стерти його національні прикмети. Погляди уряду в сій справі виразно зазначені негавнім його головою — Столипіним, котрий виправдував закриття українських культурних організацій історичною традицією боротьби російського уряду проти національних ознак "бувшої України": на його думку, українські товариства "під культурно-просвітницькою зверхністю, може й невідомо для себе, допомагають відродженню українського сепаратистичного руху". Особливо широко провадилась така політика під час теперішньої війни, - для чого стара влада не гребувала використовувати виключні умови військового стану. Зараз по оголошенні війни були закриті органи української преси, хоч вони закликали люд до впертої боротьби проти ворога; поволі закривалися ще не знищені українські просвітні організації; українських діячів без слідства й суду арештовувано та позасилано, — і таке саме робилося в окупованих російським військом частинах Галичини та Буковини, котрі уважались за джерело українського руху: стверджені австрійською конституцією національні права української людності сих країн скасовано, українські організації — культурні й економічні — закрито, пресу і взагалі друковане слово припинено, переслідувано навіть віру галичан-уніятів, котрих силоміць повертали в православіє; галицьких українців, що обстоювали свою народність та віру, арештовувано та засилано в далекі краї Росії та Сибіру.

Всі ці утиски, хоч не спинили українського руху, але понижали культурний та економічний рівень народної маси, а разом шкідливо вплинули й на її політичний розвиток. Тепер нові правні підвалини життя Росії потребують, щоб було негайно ліквідовано сумну спадщину минулого. Се потрібно не тільки в інтересах українського народу, але й в інтересах усієї держави, бо занепад однієї частини її шкідливо відбивається на функціях усього державного організму. З огляду на се, новий уряд повинен спинити свою увагу на інтересах величезної по території країни, з нагто добрими умовами задля матеріяльного розцвіту, але пригніченої економічно, — на інтересах 30-мільонової людності, з великими природними згібностями, але духовно піду-палої, яка майже зовсім не вігчула вигід нового парламентського лагу Росії, бо через виборчий закон 3 червня вона представлена в російським парламенті реакційними елементами, котрі гальмують поступовий хід державного життя. Уважаючи на довголітнє штучне гальмування розвитку сил українського народу, новий уряд не може обмежитись щодо нього тільки пасивною ролею – простим скасуванням національних обмежень. Треба распочати й активну компенсацію тих величезних утрат, котрі потерпів український народ від старого режиму. В сім напрямі ми вважаємо за негайні на ближчій черзі такі способи:

Як національні обмеження щодо української народності ввійшли в міцну традицію місцевої адміністрації й занагто глибоко залягли в її психології, то з практичного погляду треба дати місцевій адміністрації пояснення, - що всі національні обмеження, які прикладалися до української народности, а саме до українських громадських організацій та українського слова, надалі не повинні допускатись; що рідна мова української людності тепер допускається в практику адміністративних інституцій, – і то не тільки саме населення може звертатися своєю мовою до інституцій, але й органи власті повинні користуватись, поруч із російською мовою, також і рідною мовою людності, звертаючися до неї, напр., при виганні офіційальних актів, обовязкових постанов, в публікаціях про воєнні позички, в оголошеннях від ошадних кас, залізниць, почти, телеграфу, тощо.

На нашу думку, правильність і безсторонність поводження місцевої власти в сих справах можна забезпечити двома умовами: перше, – коли б новий уряд, призначаючи людей на адміністративні посади в українських губерніях, мав на увазі неодмінну умову – широку усвідомленість кандидатів із країною, її побутом і мовою людности, – особливо для шкільної адміністрації і, най-

перше, для попечителів шкільних округ, окружних та районних інспекторів.

Друге, – коли б догляд за адміністративною роботою в українських губерніях було доручено особливим комісарам з українського громадянства, котрі припиняли б можливі непорозуміння між агентами влади та українськими політичними партіями. Тільки за таких умов урядові розпорядження не зостануться самими лиш побажаннями, а будуть дійсно виконуватись.

А на представництво інтересів української людності перед центральним урядом бажано установити особливу посаду комісара для українських справ при Тимчасовім Уряді в Петрограді, призначивши на сю посаду особу, до якої з довірям ставиться українське громадянство.

Далі, по окремих галузях урядування негайно потрібні такі розпорядження:

По міністерству судівництва.

Щоб рідну мову людності було заведено в практику судових інституцій, при зносинах із народом на таких умовах:

в волосних і вищих сільських судах все діловодство по цивільних і карних справах провадиться українською мовою;

в мирових і загальних судових установах:

а) по справах цивільних судді повинні приймати прохання, заяви, тощо, українською мовою; всякі словесні звертання до суду, а також судові змагання допускаються українською мовою; зносини суду з тими, хто позивається (оповістки, оголошення і т. і.) повинні провадитись українською мовою; допит і присяга свідків, експертів, тощо, йде українською мовою, коли вона для цих людей рідна; резолюції й присуди в остаточній формі оголошується й українською мовою, коли одна з сторін зверталась до суду в сій мові; коли ж усі люде, що брали в справі участь, користувались під час процесу українською мовою, то резолюцію й присуд в остаточній формі оголошується в тій самій мові.

б) по справах карних – обвинувачені, покривджені та свідки допитуються українською мовою, коли вона для них рідна; акт обвинувачення, судове слідство, змагання й присуд – усе ведеться й оголошується українською мовою, коли вона підсудному рідна.

По міністерству освіти.

1) Щоб у народних школах викладовою мовою стала українська мова, як найприродніше педагогічне знаряддя народної освіти.

2) Щоб українська мова допускалася в середні школи на території Ук-

раїни, в тім числі в школи для підготовки народних учителів; щоб негайно було ужито заходів задля організації середніх загально-освітніх і вчительських шкіл з українською викладовою мовою, та з програмами, пристосованими до місцевих потреб.

3) Щоб, поки вища школа на Україні не буде цілком пристосована до потреб української корінної людності, – допускались лекції українською мовою, заводились курси по українознавству по всіх університетах та інших вищих школах України, – на ближчій черзі повинно в сім напрямі реформувати київський університет св. Володимира.

4) Щоб в інтересах українців, що живуть поза рідною територією, допускались лекції українською мовою і викладались українські курси в тих школах, де сього бажатимуть слухачі й будуть відповідні для того лектори.

5) Щоб при київській, харківській і одеській шкільних округах було організовано особливі наради з участю українських громадських діячів задля обміркування практичних шляхів до здійснення всіх сих заходів.

6) Щоб у наступні літні канікули, а де можна – то й негайно, було організовано короткотермінові курси підготовки народних вчителів до викладання в школі українською мовою.

На потреби складання й видання нових шкільних підручників, віновлення просвітньої діяльності закритих та матеріально знищених старим урядом просвітніх товариств, треба асигнувати кредит київському Науковому Товариству, як центральній науковій українській організації, та петроградському "Благодійному товариству видання дешевих і корисних книжок", котре – по своєму статуту має за мету задовольняти просвітні потреби українського люду та в своєму складі сполучило представників усіх верств українського громадянства.

По Св. Синоду.

1) Треба видати пояснення, що тепер духовенству вільно без перешкод уживати рідної мови української людності в церковній проповіді та в усіх інших потребах звертання духовенства до народу.

2) Треба негайно усунути церковну адміністрацію галицької уніяцької церкви – з представників православного духовенства, вернувши уніятим їх власну конфесійну адміністрацію в церковних справах.

Незалежно від усього того, задля відновлення гостро порушеного старим режимом загально-людського й міжнародного права, негайно відновити в окупованих російським військом частинах Галичини й Буковини увесь лаг

місцевого політичного й громадського життя та ті національні права, що їх мала до війни місцева українська людинність;

негайно визволити з арешту і вернути з заслання всіх галицьких і буковинських українців, що були жорстоко покарані виключно на ґрунті зненависти старого уряду до національної української культури; вигатки по повороту на місця визволених засланиців – повинно взяти на кошт державний.

О.Лотоцький. Сторінки з минулого. Частина третя. — С.340-343.

№ 20

Статут Українського військового клубу ім. гетьмана Павла Полуботка¹⁸

18.03.1917 р.

На засіданні товариства українського військового клубу імені Гетьмана Павла Полуботка ухвалено такий статут цього клубу:

§ 1. Товариство має назву “Український Клуб Військовий імені Гетьмана Павла Полуботка”.

§ 2. Головним осідком Т-ва є столичне місто — Київ. Філії (віггіли) Т-ва можуть бути по всій Україні. Товариство має свою господу, де можуть збиратись усі його члени.

§ 3. Т-во має на меті згуртування й стоваришування в одній сім’ї усіх воєнків, лікарів і військових урядовців української народности під прапором: Федеральної Росії — Автономної України.

§ 4. З тією метою Т-во улаштовує лекції й відчиту, видає брошури, книги й часописи. Т-во уряджує прогульки, вправи, ігранки, забави і т. п.

§ 5. Кошти Т-ва складаються з обовязкових членських внесків, добровільних жертвовань, прибутків від видання книг, брошур, прогулок, концертів і т. г.

§ 6. Обовязковий щомісячний внесок становить: від салгата 10 коп., від юнкера — 25 коп., від обер-офіцера — 1 карб., від штаб-офіцера — 2 карб., від генерала — 3 карб.

§ 7. До Т-ва може вписатись кожна людина української народности, що належить до війська: салгати чи офіцери, фершали, військові лікарі, військові урядовці і т. г. Військові товариші неукраїнської народности можуть бути гостями на умовинах, вироблених Радою Т-ва.

§ 8. Вступ в члени Т-ва відбувається за згодою Рада Т-ва по рекомендації місцевих українських військових рекомендаційних комітетів, які суть органи Т-ва. Особи, відомі Раді, можуть бути прийняті до Клубу й без рекомендації.

§ 9. Рекомендаційний Комітет вибирається загальним голосуванням в кожній військовій окремії частині і складається не менше як з 3 і не більше як 11 людей української народности. Сей Комітет рекомендує членів з своєї військової частини.

§ 10. Справами Т-ва керує Рада Т-ва, яка складається з 24 членів і 12 до них кандігатів.

§ 11. В склад Рада мають обовязково увійти: 1 — генерал, 1 — штаб-офіцер, 3 — обер-офіцери, 1 — лікар військовий, 1 — військовий урядовець, 2 — юнкери, 7 — салгатів, 2 — фершалы, а останні — по вибору загальних зборів. Кандігати вибираються в тій же пропорції, уважаючи генералів і шт.-офіцерів за одну категорію.

§ 12. Рада обирає голову і двох заступників, писаря радного (секретаря) й 2 заступників йому, скарбничого й підскарбія.

§ 13. Засідання Рада дійсні, коли на них прибуло не менше 12 членів Рада, в тім числі голова або його заступник і секретарь або його заступник.

§ 14. На обовязку Рада полагоджувати усі справи Т-ва, керувати й направляти його життя згідно з статутом і ухвалами загальних зборів.

§ 15. Для улаштування відчитів, видавання часописей, прогулок і т. д., як загальні збори, так і Рада обирають особливі комісії спеціального призначення.

§ 16. Загальні збори — верховна управа всіма справами Т-ва. Загальні збори бувають звичайні й надзвичайні. Звичайні мають відбуватись 16 березня — що року, надзвичайні по потребі.

§ 17. Крім загальних зборів усіх членів Т-ва, відбуваються в першу суботу по першій даті кожного місяця збори усіх рекомендаційних комітетів (§ 9) для вироблення спільної діяльности в осягненню мети Т-ва. При потребі збори рекомендаційних комітетів можуть відбуватись й частіше.

§ 18. Майном Т-ва заряджує особлива господарча комісія, яка обирається на загальних зборах з 5 людей на основах § 11 і 3 кандігатів.

§ 19. Грішми Т-ва завігує Рада Т-ва. Асігновки мусять бути підписані головою, секретарем і скарбничим або їх заступниками.

§ 20. Для ревізії й догляду за діяльністю інституцій товариських вибирається на загальних зборах Ревізійна Рада з 5 членів і 3 заступників.

§ 21. Т-во має печатку з своєю назвою.

Нова Рада. — 28.03.1917.

Інформація про українські збори у Чернігові

18.03.1917 р.

Українські збори у Чернігові

У суботу, 18 березоля, одбулися у Чернігові перші прилюдні збори українські, скликані радою Чернігівського товариства українських поступовців. Одкрив збори голова Товариства, посол до 1-ої Думи¹⁹ Ілля Шраг у залі Чернігівської міської думи. За голову зборів обрано було І. Шрага і за писарів Олександра Карпинського й Івана Коновала. Шраг привітав присутніх з відкриттям в Чернігові перших вільних українських зборів. Далі Чернігівський голова А.Верзилов привітав збори і найкращого сина України Іллю Шрага від імені міста Чернігова. Після того Шраг сказав промову, в якій нагадав присутнім сумну долю України від часів прилучення її до Москви за Богдана Хмельницького, скасування Російськими царями всіх прав і вольностей українського народу, зведення на Україні кріпацтва й заборону українського слова, і надав багато відомостей, які свідчать, що нині після революції виявився могутній національний український рух, котрий підготовлено було невтомною працею наших патріотів під проводом потайних рад, об'єднаних Центральною Українською Радою в Києві.

Далі промовляв Іван Коновал, який в своїй промові подав історію заснування й гарні наслідки праці “Просвіти” на Україні й закликав громадян до відновлення Чернігівської “Просвіти”.

Після промови Коновалова збори переходять до залі Чернігівського Дворянського Зібрання, позаяк зала Думи не могла вмістити великого числа прибувщих на збори.

В переповненій до краю великій залі Дворянського Зібрання промовляли: Стадник – про потребу українізації шкіл – низчих, середніх і вищих.

Базилевич – про потребу вимагати від Чернігівського Губернського Земства закладання українських шкіл на Чернігівщині. Олександр Карпинський – про потребу всіма засобами піддержувати наукову українську пресу. Олександр Приходько – про українську пісню і національне музичне виховання; про потребу організації українських хорів, регентських курсів, відповідних комісій і секцій, видавництва нот, складів музичних інструментів, навчання українських пісень по всіх школах – низчих і середніх – на Україні, а також завести кафедри вивчення української народньої творчості. Представник сту-

гентської молоді Василь Елланський – закликає ту велику частину української інтелігенції, яка відблалася від української бідної й виснаженої маси, звернутись до праці на користь рідного краю під українським прапором. Шраг – про українську політичну й иншу пресу й про знищення її у нас і в Галичині з початком війни.

Шкуркіна-Левицька звертається до українських жінок давати дітям українське виховання.

Учень Чернігівської гімназії Р.Бжеський – про крайню потребу закладати зараз же чи окремо, чи при гімназіях лекції або курси українознавства.

Пелехів, представник салгатів, оповідає про заснування охочекомонних українських полків і вказує на потребу, щоб командири були українці. “Під своїм українським прапором”, каже він: “ми покажемо себе, як колись показали себе славні запорожці. Серед нас вітає дух борців наших, а на чолі їх Тарас Шевченко. Треба і нам боротись, і тому записуйтесь до охочекомонних полків”.

Панна Павла Діденко пропонує заснувати в Чернігові український гітйчий садок.

Студент г. Бархаш оповідає, як наочний свідок, про велике враження, яке зробила у Петрограді панахуда по Шевченкові й велика маніфестація українців.

Селянин з с. Вибель Федір Кіянець каже, що всі селяне бажають, щоб по школах була українська мова, але ж де хто з інтелігенції сьому противиться, і що українські діти дуже охоче вчаться на українській мові.

Офіцер Василь Павленко кличе всіх українців рогом, у яких ще не заглохла гуша, до праці на користь України.

Під час зборів в залі Дворянського Зібрання хор під орудою Олекси Приходька проспівав де-кілька раз “Ще не вмерла Україна” і “Заповіт” Шевченка. Збірались жертви на український фонд.

В залі маяв український національний прапор з написом “Хай живе воля”!

Промови викликають гучні оплески. Після співу “Ще не вмерла Україна” лунає в залі “Слава Україні”. Настрій у присутніх святочний і радісний.

Збори зробили постанову послати телеграми з привітанням кн. Львову, міністрові Керенському, раді робітничих та салгатських депутатів, професорові Михайлові Грушевському, Центральній Українській Раді й Конотопським українцям, яких також подякувати за привітання.

І далі висловили ось які бажання:

- 1) Вільна автономна Україна в федеративній Російській республіці.
 - 2) Заснування окремих українських полків.
 - 3) Повна українізація шкіл низчих, середніх і вищих для українського народу.
 - 4) Негайне заведення української викладової мови по школах Чернігівщини.
 - 5) Організація регентських курсів у губерніальних і великих повітових містах що року в літку для народних вчителів і всіх, хто може працювати по організації народних хорів.
 - 6) Організація відповідних секцій, або комісій при українських інституціях і земствах.
 - 7) Заснування в Києві центрального органу, який би керував хоровими організаціями всієї України, і при йому видавництва нот та піснучників для потреб організації, та ще склада музичних інструментів.
 - 8) Негайне заведення по низчих і середніх школах України, а особливо по учительських інститутах і семінаріях, духовних і учительських, навчання українських пісень і користування ними останніми при вивченню народньої словесности.
 - 9) У музичних школах на території України заложити кафедри вивчення української народньої творчості й навчати записувати пісні з уст народу.
 - 10) Заснування скрізь на Україні українських хорів.
- В кінці художник Михайла Жук висловлює подяку впорядчикам зборів і бажання впорядкувати збори й на галі.
- Голова Шраг дякує присутнім за те, що так радо вігукнулись на поклик ради, й закриває збори. На останку хор співає “Ще не вмерла Україна”, і всі розходяться.

*Черниговская земская газета*²⁰. — 24.03.1917.

№ 22

Витяг з журналу засідань Тимчасового уряду

19.03.1917 р.

а) Постановленіє Литовскаго національнаго союза, б) положеніє о временномъ устройстве административнаго управления и местного самоуправления Эстонскаго края в) памятную записку Украинской депутаціи, въ составе представителей Петроградскаго отдела союза Украинскихъ прогрессис-

товъ, учащейся молодежи, организованныхъ рабочихъ и солдатъ.*

Постановленіе Литовскаго національнаго совета объ образованіи Временнаго Комитета для управленія Литвою, положеніе о временномъ устройстве административнаго управленія и местнаго самоуправленія Эстонскаго края и памятную записку Украинской депутаціи о необходимыхъ въ отношеніи Украинскаго народа мероприятіяхъ разослать Министрамъ, Оберъ-Прокурору Святейшаго Синода и Государственному Контролеру и сообщить упомянутыя постановленія, положеніе и записку на заключеніе юридическаго совещанія при Временномъ Правительстве.

**Постановленіе Литовскаго Національнаго Совета въ составе партій:
Литовскаго Католическаго Національнаго Союза, Литовской Христіанско-
Демократической Партіи, Партіи Національнаго прогресса, Партіи
Демократическаго Союза Національной Свободы, Демократической Партіи
Литвы (народники-соціалисты), Соціаль-Демократической Партіи Литвы
отъ 13-го марта 1917 года.**

Литовскій Національный Советъ,

признавая:

1) что въ этнографическомъ, культурномъ и экономическомъ отношеніяхъ Литва представляетъ собою единое политическое целое;

2) что и по своей численности, и по культуре, и по своему экономическому положенію литовскій народъ — основной элементъ населенія Литвы;

3) что при устроеніи жизни Литвы все населяющія ее народности должны пользоваться равными правами и всемъ имъ должно быть гарантировано свободное развитіе и участіе въ управленіи Литвой;

4) что Литва должна быть выделена въ самостоятельную административную единицу;

5) что управленіе Литвой должно быть поручено органамъ и лицамъ изъ среды самого населенія Литвы;

6) что въ основаніе управленія Литвой должны быть положены гарантіи правъ гражданина: равенство всехъ гражданъ передъ закономъ; свобода національнаго самоопределенія; свобода веры, совести и политическихъ убежденій; свобода слова, печати, обществъ, союзовъ, собраній и съездовъ; неприкосновенность личности, жилища и корреспонденціи; ненаказуемость иначе, какъ по суду,

* Див. гок. № 19.

постановилъ:

1) образовать *Временный Комитетъ для управления Литвой* въ составе двенадцати (12) лицъ, избираемыхъ Литовскимъ Національнымъ Советомъ;

2) предложить другимъ народностямъ, населяющимъ Литву: белоруссамъ, полякамъ, русскимъ и евреямъ послать во Временный Комитетъ для управления Литвой своихъ представителей: отъ белоруссовъ — шесть (6), отъ евреевъ — трехъ (3), отъ поляковъ — двухъ (2) и отъ русскихъ — одного (1);

3) довести до сведенія Временнаго Правительства и Совета Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ фактъ образованія Временнаго Комитета для управления Литвой, которому должно быть поручено все управление Литвой и подготовка созыва Учредительнаго Собранія Литвы;

4) Временный Комитетъ для управления Литвой немедленно приступаетъ къ исполненію своихъ обязанностей и таковыя исполняетъ даже и въ томъ случае, если одна или несколько вышеназванныхъ народностей не пошлютъ своихъ представителей во Временный Комитетъ для управления Литвой;

5) въ веденіе Временнаго Комитета для управления Литвой должны быть переданы все эвакуированныя, все временно пріостановленныя и все вновь образованныя административныя, судебныя, культурныя, сельско-хозяйственныя, торгово-промышленныя и благотворительныя правительственныя и общественныя учрежденія Ковенской, Виленской и Сувалкской губерній;

6) Временному Комитету для управления Литвой должна быть поручена реорганизация управления и организация самоуправления въ местностяхъ Виленской и Ковенской губерній, не занятыхъ немцами;

7) въ веденіе Временнаго Комитета для управления Литвой должны перейти разработка и осуществленіе меръ по вопросамъ: а) о возвращеніи и устройстве на местахъ всехъ беженцевъ изъ Литвы, б) о возстановленіи и развитіи сельскаго хозяйства и промышленности, в) о возстановленіи уничтоженныхъ войною построекъ, г) о возмещеніи убытковъ, причиненныхъ войною;

8) на Временный Комитетъ для управления Литвой должно быть возложено производство всехъ подготовительныхъ работъ по созыву Учредительнаго Собранія Литвы, на основе всеобщей безъ различія пола, равной, прямой и тайной подачи голосовъ, каковое Учредительное Собраніе должно установить форму правленія Литвы, а также отношеніе Литвы къ соседнимъ народамъ.

Во исполненіе своего постановленія отъ 13-го марта 1917 года Литовскій Національный Советъ въ засѣданіи 14-го марта 1917 года временно избралъ въ составъ Временнаго Комитета для управления Литвой слѣдующихъ гражданъ:

1. Окончившаго курсъ юридическихъ наукъ Дубинскаго, Андрея Юрьевича.
2. Члена Государственной Думы Ичаса, Мартина Мартиновича.
3. Члена Государственной Думы, римско-католическаго священника, Юсифа Лаукайтуса.
4. Присяжнаго Повереннаго Леонаса, Петра Сильвестровича.
5. Помощника Присяжнаго Повереннаго Люткевича, Габріэля Игнатъевича.
6. Окончившаго курсъ юридическихъ наукъ Печковскаго, Болеслава Яковлевича.
7. Помощника Присяжнаго Повереннаго Пожелло, Владислава Яновича.
8. Окончившаго курсъ юридическихъ наукъ Скипитуса, Рафаила Венедиктовича.
9. Присяжнаго Повереннаго Сляжевича, Михаила Феликсовича.
10. Римско-католическаго священника Юсифа Тумаса.
11. Присяжнаго Повереннаго Туменаса, Антона Доминиковича.
12. Члена Государственной Думы Янушкевича, Николая Осиповича.

ВРЕМЕННОМУ ПРАВИТЕЛЬСТВУ

отъ Члена Государственной Думы
Ивана Матвеевича Рамоть и делега-
товъ отъ собранія представителей
отъ уездовъ и городовъ Эстонскаго
края — Яна Яновича Теннисонъ, От-
тона Ивановича Штрангманъ, Петра
Петровича Пэльдь и Юрія Рейновича
Вильмсъ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Въ интересахъ обезпеченія общественнаго спокойствія и порядка въ Эстонскомъ крае собраніемъ представителей всехъ уездовъ и городовъ края выработано прилагаемое при семъ *Положеніе о временномъ устройстве административнаго управленія и мѣстнаго самоуправленія Эстонскаго края*. Собраніемъ представителей поручено намъ исходатайствовать у *Временнаго Правительства* немедленное утвержденіе этого Положенія для безотлагательнаго приведенія его въ действіе.

Подписали: Членъ Государственной Думы И. Рамоть.
Я. Теннисонъ.

О. Штрангманъ.

Ю. Вильмсъ.

Петр Пэльгъ

ПОЛОЖЕНІЕ

о временномъ устройстве административнаго управленія и местного самоуправленія Эстонскаго края.

1. Во главе управленія Эстонскаго края, т. е. Эстляндской губерніи съ городомъ Нарвой и северной части Лифляндской губерніи, состоитъ генеральный комиссаръ Временнаго Правительства, наделенный чрезвычайными полномочіями.

2. Северная Эстонская часть Лифляндской губерніи съ уездами Юрьевскимъ, Верроскимъ, Феллинскимъ, Перновскимъ и Аренбургскимъ и городомъ Валкомъ, а также съ волостями Соорускою, Паюскою, Омупскою, Валкского уезда, и Мойзекюльскою, Вольмарскаго уезда, отделяется отъ южной латышской части Лифляндіи, временно въ особую административную единицу.

Примечаніе. Принадлежность пограничныхъ мстностей къ эстонской или латышской территоріи разрешается особой согласительной комиссіей, составляемой губернскими комиссаріатами эстонской и латышской частей нынешней Лифляндіи въ равномъ числе, подъ председательствомъ избираемаго комиссіей лица. Въ случае недостиженія въ комисію соглашенія, вопросъ разрешается плебисцитомъ населенія спорныхъ мстностей.

3. При генеральномъ комиссаре состоитъ временный советъ изъ представителей отъ уездовъ и городовъ, по одному представителю на каждыя 15.000 человекъ.

Представители отъ уездовъ избираются на уездномъ собраніи, а отъ городовъ на основаніи всеобщаго, равнаго, тайнаго и прямого голосованія.

Примечаніе. Города съ населеніемъ меньше 15.000 человекъ избираютъ по одному представителю.

4. Въ компетенцію временнаго совета входятъ:

а) выработка въ возможно кратчайшій срокъ временныхъ, впредь до изданія соответствующихъ законовъ, законодательными учрежденіями, установленными Всероссийскимъ Учредительнымъ Собраніемъ, правилъ объ административномъ управленіи края и местномъ самоуправленіи на основахъ всеобщаго, равнаго, тайнаго, прямого и пропорціональнаго голосованія, безъ различія пола;

б) установленіе общеземскихъ погатеи и сборовъ на основаніи существующихъ

ющихъ законовъ и распределеніе ихъ по административнымъ и земскимъ единицамъ;

в) принятіе въ свое управленіе, впредь до изданія и приведенія въ действіе временнаго положенія о местномъ самоуправленіи, дель и имуществъ дворянско-земскихъ учрежденій, при чемъ имущества эти должны быть употребляемы на удовлетвореніе потребностей той части края, откуда они поступили.

5. До изданія и приведенія въ действіе правилъ объ административномъ устройстве края, на основаніи п. а ст. 4 сего положенія, управленіе эстонскою частью Лифляндской губ. поручается особому губернскому комиссару Временнаго Правительства.

6. Для разршенія местныхъ вопросовъ самоуправленія и администраціи для каждой административной единицы, т.е. Эстляндіи и Северо-Лифляндіи, учреждаются временные земскіе советы, члены которыхъ избираются временными уездными советами и городскими думами.

Число членовъ временныхъ земскихъ советовъ не должно превышать одного на каждыя 20.000 жителей, при чемъ меньшіе города должны иметь по одному представителю.

Временный земскій советъ имеетъ право назначать въ своемъ районе, для покрытія расходовъ по насущнымъ потребностямъ, временные местные сборы.

7. Въ уездахъ учреждаются временные уездные советы, веденію которыхъ подлежатъ, съ одной стороны, функціи местного земскаго самоуправленія, а съ другой — дела администраціи, какъ-то: по поддержанію общественнаго спокойствія, по народному здравію, по продовольствію, по народному образованію, дорожныя дела и проч.

Уездные советы имеютъ право устанавливать въ пределахъ уезда временные сборы.

8. Члены уездныхъ советовъ, въ числе отъ семи до пятнадцати, избираются на уездномъ собраніи.

Члены уезднаго собранія избираются на волостныхъ собраніяхъ всеобщимъ, прямымъ, равнымъ, тайнымъ, безъ различія пола, голосованіемъ по одному представителю на 1.000 человекъ населенія.

Право участія въ выборахъ имѣютъ все жители волостей, достигшіе 21 года и проживающіе въ пределахъ волости и принадлежащихъ къ ней именій и местечекъ съ 1 марта 1917 года.

Пассивнымъ избирательнымъ правомъ пользуются все местные жители, а также все уроженцы края, хотя и проживающіе вне пределовъ волости.

9) Временнымъ советамъ предоставляется назначать для выполненія отдельныхъ функцій ихъ веденія единоличные или коллегіальные исполнительные органы.

Делопроизводство въ учрежденіяхъ временнаго мѣстнаго управленія и самоуправленія происходитъ на эстонскомъ языкѣ, при чемъ каждый имеетъ право обращаться въ эти учрежденія и получать отъ нихъ отвѣтъ на русскомъ или одномъ изъ мѣстныхъ языковъ.

Все сношенія съ центральными властями Государства и местными общегосударственными учрежденіями происходятъ на русскомъ языкѣ.

И. Рамотъ.

Я. Теннисонъ.

О. Штрангманъ.

Ю. Вильмсъ.

П. Пэльъгъ

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 1. Оригинал.

№ 23

Повідомлення про створення у Петрограді Української національної ради

19.03.1917 р.

В Петрограді утворився 19 марта “український національний совіт в Петрограді!” В цей совіт увійшли представники усіх політичних, громадських і культурно просвітних українських організацій Петрограда: від двох гуртків союзу українських поступовців, від української партії соціал-демократів, від українського революційного комітету, від української фракції Совіта Робочих і Солдацьких Депутатів, від українського організованного студентства, від товариства “Громада”, від Товариства імені Шевченка, від Добродійного товариства для видання загальнокорисних і дешевих книжок, від українського літературно-артистичного товариства і від українського пресс бюро.

У члени вибраного совітом комітету увійшли: О.Г. Лотоцький — головою; М.А.Корчинський — товариш голови; Члени: М.А. Славинський, Г.К. Голоскевич, кандидати П.І. Зайцев і Ф.П. Слюсаренко.*

* У документі не згадано П.Я. Стебницького, обраного секретарем ради.

Національний Совет негаймо завів звязки з центральними українськими організаціями у Київі.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 02.04.1917.

№ 24

Звернення Кролевецької повітової земської управи до голови Тимчасового уряду

20.03.1917 р.

Господину Преседателю Совета

Министровъ Князю Львову

Кролевецкая Уездная Земская Управа, после мучительныхъ сомнений, вызванныхъ тревожными слухами, которыми была насыщена некоторое время общественная атмосфера, испытываетъ полное удовлетвореніе, даже более — радостно-восторженное настроеніе отъ происшедшихъ переменъ въ Государственномъ строе вообще и отъ перехода роли руководителя и устроителя Государства въ такія надежныя руки въ частности.

Населеніе въ уезде более спокойно, чемъ можна было этого ождать, но спокойствіе отнюдь не означаетъ собою равнодушія. Наоборотъ: никто изъ живущихъ у насъ не знаетъ столь повышеннаго настроенія, могущественно охватившаго собою все классы, все партии.

Это высокое едуненіе такъ сильно, что въ немъ нетъ мѣста единственной, казалось бы, злобе, не прорывается сквозь него чувство мести. Все проникнуто единымъ желаніемъ поддержать Новое Правительство и темъ закрепить достигнутые результаты въ борьбе съ внутреннимъ врагомъ и всеми силами и средствами способствовать достиженію такихъ же успеховъ въ борьбе съ внешнимъ врагомъ.

Крайне возбужденное состояніе, при внешнемъ спокойствіи съ непреодолимою силою действует на органы местного Самоуправленія, находившіяся такъ не давно въ систематической оппозиціи. Они стали какъ бы отдушинуми неудержимаго напора внутреннихъ силъ. Такое положеніе Кролевецкой Земской Управы служитъ достаточнымъ оправданіемъ ея решимости обезпечить Васъ, Милостивый Государь, настоящимъ представленіемъ.

І. Въ совершающемся революціонномъ процессе съ большою определенностью выступаетъ національно-политическій моментъ вместо соціально-

экономического, доминировавшего въ прегъидущую революцію.

II. Въ претвореніи Государственнаго строя намечаются два параллельныхъ направленія: а) въ отношеніи формы правленія и б) въ отношеніи системы Управленія.

А) Негодованіе народа дошло до страшной силы напряженія не только на царствовавшаго представителя династіи и на самую династію, но и вообще на монархическую форму правленія. Безъ существенныхъ переменъ въ настроеніи народа едва-ли можетъ быть речъ лишь о самой мягкой парламентской монархіи: настроеніе теперешнее явственно склоняется къ республиканской форме правленія.

Б) Управа считаетъ себя въ праве съ решительною категоричностью утверждать, что воля народная требуетъ замены изсушающаго централизма животворными началами федерализма въ государственномъ управленіи.

III. Въ виду того, что въ Россійской Имперіи более или менее культурныя національности, за исключеніемъ еврейской, занимаютъ отдельныя территоріи, демократическое Правительство уничтожаетъ національныя привилегіи одного народа, являющагося какъ бы аристократомъ для другихъ, и осуществляетъ національную свободу по принципу территоріально-національной автономіи, могущей более или менее соответствовать общности экономическихъ интересовъ отдельныхъ областей.

IV. Украина, занимающая какъ по территоріи, такъ и по количеству населенія второе место и въ государстве и во всемъ славянскомъ мире, не можетъ представлять исключенія, — и автономія ея, на началахъ которой Украина присоединилась къ Московскому государству, получившему вследствие этого возможность превратиться въ Россійскую Имперію должна быть восстановлена соответственно, конечно, современнымъ потребностямъ народа, — темъ более, что формально она не уничтожена основными законами Россійскаго государства.

V. Ниболее жгучая потребность испытывается Украиной въ національной школе, которой такъ настойчиво требуютъ лучшіе россійскіе педагоги. Вся безъ исключенія территорія Кролевецкаго уезда заселена украинцами, ощущающими потребность въ родной школе въ самой острой форме. Эта потребность должна быть удовлетворена безотлагательно.

Объ изложенномъ, по служебно-гражданскому чувству долга, какъ передъ Правительствомъ, такъ и передъ местнымъ населеніемъ, Кролевецкая Уездная Земская Управа имеетъ честь почтительнейше представить на благоус-

мотреніе Ваше, присовокупляя при этомъ, что копія этого представленія оновременно съ-симъ препровождается Г. Министру Народнаго Просвещенія.

Председатель Управы

[Пігпис]

Секретарь

[Пігпис]

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 191. — Арк. 6-7. Оригінал. Рукопис.

№ 25

Вігозва “До українського жіноцтва”

21.03.1917 р.

Перше віче українського трудового жіноцтва 21 марта рішило зорганізувати Загальний Український Жіночий Союз²¹ під гаслами:

- 1) рівні з чоловічими права для жінок,
- 2) рівні з чоловічими обовязки українських жінок в громадянській роботі для добра України,
- 3) економічне забезпечення українського трудового жіноцтва.

Вибрана на тім же вічу тимчасова, організаційна рада уладила ряд віч і нарад різних кругів українського жіноцтва і в результаті однодушного рішення усіх оттих зборів скликає на великодний понеділок 3 квітня Загальний Збір Українського Жіночого Союзу з такою програмою:

- 1) Суспільне становище української жінки.
- 2) Необхідність організації.
- 3) Форми організації Українського Жіночого Союзу.
- 4) Розмір вступної членської вкладки.
- 5) Впис в члени Українського Жіночого Союзу.
- 6) Вибір Ради Союзу.
- 7) Вибір делегаток на Всеукраїнський Конгрес.
- 8) Звіт (доклад) тимчасової, організаційної ради.
- 9) Намічення завдань Союзу зібраними членами.
- 10) Директиви (провісні постанови) Загального Збору Ради Союзу.

На оцей Загальний Збір тимчасова рада запрошує усіх українських жінок у Київський Комерційний Інститут на третього квітня на третю годину (перше було оповіщено на 4 годину, але це помилка). Місце збору 10-та авдіторія, вхід з Нестерівської вулиці на розі Бібіковського бульвару, — у коридорах будинку написи вкажуть, кудою йти.

Нова Рада. — № 6 — С.2 — 02.04.1917.

Платформа українського студентства Харкова

22.03.1917 р.

Харків. 22 березоля. Відбулися Загальні Збори студентів-українців м. Харькова. Центральним укр. студентським Комітетом була запропонована платформа, на підставі якої організується харьківське укр. студентство. Платформа ця прийнята загальними зборами в такій формі:

Українське студентство Харькова стремить до такої мети: що до загального устрою Росії.

1) Росія перебудовується з Централістичної держави на демократичну федеративну республіку.

2) Число земель федерації встановлюється на Установчій зібранні по числу представлених на зібранні народів з ясно окресленою територією.

3) Національно-територіальна автономія земель обмежується загальнодержавними гарантіями національно-культурно-політичних прав меншостей.

4) У Державну Думу обираються послы по чотирьох членній формулі пропорціонально населенню без різниці пола.

5) Усякі історичні права і привілеї народів нищатья без слігу і тому усякі спірні питання що до території народів розрішаються на підставі об'єктивних даних арбітражу і референдума.

6) У компетенцію центральних установ (Державної Думи, Центрального уряду) увіходять справи:

А) позадержавної політики;

Б) почта, телеграф, С) залізниці і водні шляхи, Д) випуск грошевих знаків і загально-державний бюджет, Е) загально-державні торгові договори і позички грошей, Г) оборона держави і окремих земель від ворожих нападів.

7) Постійне військо заміняється всенародною міліцією.

8) конституція автономії кожної землі виробляється на Устанчій Зібранні тої землі, скликанім на основах загального, рівного, прямого таємного голосування без різниці полу.

Щодо автономії України

1) Верховна влада мусить належати всьому правомочному народові, що живе на Україні.

2) Волю свою народ виявляє через своїх депутатів вибраних по чотирьох-членній формулі у народню Рагуу.

3) Виконавча влада (уряд) залежить від Народньої Рагуу і відповідає тільки перед нею.

4) Усі громадяне на Україні користуються усією повнотою громадянських вільностей як то: слова, друку, зібрань і нарад, організації і союзів, страйку, віри, недоторканостю особи і помешкання і т.п.

5) Виборне начало на основі чотирьох членної формули лежить на всіх одиницях місцевого самоврядування.

6) Навчання в усяких школах на Вкраїні безплатне, а курс початкової школи обов'язковий для всіх.

7) Знищення усяких прав і привелеїв верстових (сословних) родових, а також і титулів, як самого погілу на верстви (сословія).

8) Усі землі не виключаючи земель приватних власників повинні бути обернені в народний земельний фонд; способ їх розмежування покладається на компетенцію загальних Установчих зборів.

9) Потрібне широке Законодавство, яке забезпечило би класові інтереси робітництва взагалі.

10) Автокефальність української церкви.

11) Вважаючи сучасну війну сприяючою тільки буржуазно-капіталістичним верствам як Росії, так і інших воюючих держав, враз з сим роспоршуючою демократичні сили народів, ми бажаємо найскорішого прикінчення війни, підтримуючи демократичне гасло “мир без анексії і контрибуцій, мир по згоді з демократією воюючих держав”.

Рідне слово. — 08.04.1917.

№ 27

Установчі збори Київської організації УСДРП

22.03.1917 р.

Установчі збори Київської організації У. С. Д. Р. П. були скликані у середу 22 березоля (марта) у педагогічному музею. На збори прибув тов. Винниченко, котрого по кількох роках відсутности з примусу робітничі збори гаряче привітали. Тов. Винниченко, як член Центрального Комітету розказав про

становище Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії по всіх містах України, а також у Москві і Петрограді, і особливо спинився на тих славних вчинках, якими визначилися наші петроградські товариші під час революційних подій. Власне, як вияснив тов. Винниченко, в критичний момент революції, коли старий уряд вислав проти повстанців Волинський полк, то виступ наших петроградських товаришів так вплинув на волинців, що вони перейшли на бік революції і тим перекинули хід подій на нашу користь. Після звіту тов. Винниченка тов. Фігровський запропонував зборам плян Київської організації, що після докладної діскусії і цілої низки уваг з боку тов. Канівця був зборами прийнятий.

Найбільшу діскусію і горячі змагання викликала справа видання щоденної Робітничої Газети²². Власне, ніхто не заперечував потреби такої газети, але висловлювалися сумніви що до можливості фактичного її переведення. Зрештою постановили видавати в Києві щоденну Робітничу Газету, яка має бути органом Центрального і Київського Комітетів. Після того був обраний Київський Комітет У. С.-Д. Р. П. в складі шости душ обрано було товаришів Веселовського, Драгомирецького, Близнюка, Василенка, Вербиценка і Тимошенка.

Робітнича газета. — 30.03.1917.

№ 28

Заява ЦК УНП²³ з викладом програмних постанов її з'їзду

Не пізніше 23.03.1917 р.

З'їзд української народної партії, що відбувся цими днями, доручив центральному комітету партії подати до загальної відомости його постанови:

йгучи неухильно в своїм шляху до повного визволення народа українського, визволення національного і соціального і не зраджуючи своїм основним принципам і завданням — в ганий історичний момент українська народня партія ухвалила за належно чинить так:

Царське самодержавне правительство було найлютішим ворогом всіх недержавних націй Росії, а нагто українського народа, бо глушило найменший прояв його національної волі і життя наг 200 років.

Загарбавши на Україні величезні богатства, цар і його прибічники — аріс-

тократія, в своїх інтересах уживали усих сил аби наш наріг остався на завше темним, задуреним, покірним їх рабом.

Упав наш найбільший ворог царь — деспот, упав деспотичний строй — український наріг мусить твердо придавиту його своєю могутньою пятою аби він не встав. Та українська партія, що сварою з другою українською партією, або з російськими поступовими партіями дасть змогу вернуться до життя старому режимові, дозволить встати поваленому ворогові — зробить непростимий гріх перед своїм народом і загалом усього світа, рівно як усяка російська поступова партія, що стане проти визвольних домагань партій українського народа і недержавних народів Росії, стягне на себе проклятьє загалу. Свобода мусить бути для усіх, мусить бути загальною свободою, аби за нею стали усі, як один.

Український народ мусить бути рівноправним серед вільних і культурних народів світу — це наше перше і останнє слово.

Російське поступове громадянство було завше упередливе до інтересів польського народа і відносилось байдуже, часом небало от і вороже до домагань українського народа. Польському народу обіцяли повну незалежність, а Українському не згадали навіть про автономію, що викликало підозрення, гнів і нинавість українських партій до поступових партій Росії, що було на руку тільки їх спільному ворогу — самодержавію.

Великий 30 мілліонний український народ, найбільший по числу і по своєму значінню в Російській державі, вимагає: в державі російській не мусе бути націй державних і недержавних, превелейованих і не превелейованих, першерядних і другорядних: російська держава мусить бути вільною, дружньою спілкою вільних народів, мусить бути перебудована на федеративних основах. Даби збудити до себе довір'є українського народа і недержавних націй Росії “Временное Російское правітельство” мусить негайно виступити з деклараціей обіцання українському народу і другим недержавним націям тіх свобод, що обищані народу польському²⁴.

Усі українські поступові партії (не поступових партій на Україні нема) мусять негайно утворити блок і взяти в свої руки першу народняго життя на Україні, пильнуючи згоди з другим поступовими організаціями інших національностей, що оселяють Україну.

Блок українських партій мусить негайно приступити до організації укра-

їнського селянства, робітництва і інтелігенції, бо в єднанні сила і порятунк. Необхідно негайно організувати українські легіони по всій Україні.

Наша інтелігенція плоть от плоти, кровь от крові свого народа, тому в цей історичний момент, коли виконується доля народів, да встане увесь українській наріг, як оген.

Центральний Комітет Української Народної партії.

*Южный край*²⁵.. — 23.03.1917.

№ 29

Інформація про лекційно-пропагандистську діяльність Є. Нероновича в клубі гвардії Гренадерського полку²⁶

23.03.1917 р.

З українського життя у Петрограді У гвардії Гренадерського полку

23 березоля т. Неронович розпочав систематичний виклад для українців-солдатів у помешканні полкового клубу. Виклад буде відбуватись щонайменше 2 рази на тиждень.

Сей виклад має такий програм:

- 1) Українці, хто вони, де живуть.
- 2) Національний гніт українців. Наслідки його.
- 3) Для чого потрібно цей гніт скинути.
- 4) Як його скинути.
- 5) Для чого потрібна автономія України.

Червоною смужкою крізь виклад пройшло, що заведення на Україні всюди українських установ (школа, суд і т.г.) так само потрібно, як усі громадські свободи (воля слова, зібрань, друку, віри і т.г.), щоб українському народові можна було битись за соціальну волю не зі зв'язаними руками, не з заткнутим ротом, а з розплющеними очима.

Се все буде тільки тоді, коли на Україні буде заведено як найширшу автономію.

24 березоля відбулася друга бесіда товариша Нероновича в солдатському клубі на тему “Автономія України”:

- 1) Установче зібрання Росії, та які закони воно повинно розписати.
- 2) Автономія України. Сам народ на своїй землі порядкує як передумова заведення соціалізму на світі.

3) Установчий Соїм України, та які закони повинен він розписати.

4) Гроші народні: “Всі гроші, що з нашого народу беруться на його ж повинні й витратитись”.

5) Школа, суд, адміністративне врядування на Україні.

Наше життя. — 29.03.1917.

№ 30

Український рух у Полтаві

23—27.03.1917 р.

Українське віче у Полтаві

У Полтаві відбулося 23 березня велике Українське віче, скликане спільною Радою Українських поступових партій. Від спільної Ради виступали такі промовці: Д.С. Своєхотов, Г.О. Коваленко, К.І. Товкач, В.Н. Андриєвський, М.М. Ковалевський і з привітанням від Ростовських українців Орел і від Галичини п. Прийма. Промовців дуже вітали. Після промов хор співав заповіт і “Ще не вмерла Україна”, після співу попросив голосу п. Сіглецький, який виступав від себе і викликав суперечки збоку представників спільної Ради Ковалевського і Мартоса. Виступав також великорос.

Збори постановили вислати до Центральної Ради у Київі і до організованого війська Українського 2 телеграми предложені Сіглецьким, але з поправками предложеними членами Ради. На цім віче і скінчилося.

Український Селянський Союз

В Полтаві 27.03 відбулися організаційні збори українського селянського союзу й вибрано організаційний комітет — головою — М.М. Ковалевського, тов. голови Я.И. Стеньку, секретарем Л.И. Малечича... На 16 цвітня скликається губернській з'їзд полтавського селянства, який ствердить програму союзу й вибере губернський комітет.

Протокол засідання гуртка українців юнкерів і офіцерів

Віленського Військового училища 26 березня 1917-го року у Полтаві

Гурток юнкерів і офіцерів українців на зібранню в залі українського клубу зробив таку постанову:

1) В справі національного розвитку України й обстоювання її інтересів велику вагу має національне військо.

2) Ми, українці, мусимо заснувати охочі українськи полки й домагатись націоналізування російської армії.

3) Українські полки повинні стояти на Україні.

4) Для зреалізування сіх постанов мусимо:

а) пропагувати ідею заснування українських полків.

в) завязати зносини з організаціями, що відають справою війська українського.

е) послати представників до військових українських організацій у Києві і Харкові.

л) завязати зносини з місцевими українськими організаціями.

є) піддержувати міцний зв'язок з товаришами українцями, що пігуть у військо офіцерами.

е) передплачувати на кожную роту українськи часописи й журнали і взагалі збати про поширення національної освіти між юнкерами і офіцерами.

Голова зібрання юнкер Зосим Максименко

Писар [Пігпис]

Юнкерів було всіх 43 и 2 прапорщика.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 02.04.1917.

№ 31

Вігозва Московського комітету УСДРП до робітників і солдатів

Не пізніше 24.03.1917 р.

Товариші українці — робітники й салдату!

Перший вибух Революції минув. На тріски розлетівся гнилий, запльований, запаскуженний царський трон. Всю нечисть, що ховалась під ним, розметено. Росія без царя.

На розметеному місці закладається фундамент нової бугівлі. Робітничий клас, революційна армія та всі щирі прихильники демократії з кирками, молотами веселими руками кладуть підвалини Всеросійської Демократичної Республіки. На сторожі великої роботи стоять Рага Робітничих та Салдатських Депутатів.

Робота велитенська, нечувана в істоії, робота така, на яку нащадки наші будуть дивитись, як на роботу тих, хто склав піраміди. За кільки місяців нам треба зробити те, що робиться десятками років.

Треба насамперед розвіяти, роздмухати задушливий, гнітючий дим і чаг,

яким царське самодержавіє обкутувало народні маси, який ще понуро клубиться по темних низьких закутках, де приховалась нечисть з під царського трону. Треба з самих мас викурити чаг вікового неуцтва, покірності, забобонів, в душах їхніх зруйнувати царський трон. Народні маси не є ще демократія. Демократія є народ, який знає свої права, який має владу, який поважає себе.

Пролетаріат разураз стояв на чолі демократії всього світу. І тепер на чолі з ним російська демократія руйнує старе і будує нове життя. Проголошене Часовим Правительством Установче Зібрання має показати силу, свідомість, дорослість російської демократії.

Товариші робітники, дивіться, на Вас лежить велика відповідальність перед нашими нащадками, від Вас залежить, іменно від Вас, що скаже Установче Зібрання, який лаг дасть воно державі, якими законами закріпить нашу працю, боротьбу і усилля.

Отже, як найширша організація мас, як найінтенсивніша пропаганда і агітація всіх лозунгів демокраїї на чолі з негайним скликанням Установчого Зібрання на підставі загального, рівного, безпосереднього, тайного виборчого права без ріжнці полу й національності.

Товариші! Але ми не тільки демократи, ми соціаль-демократи, ми соціалісти, ми люду, які хочемо скинути не тільки політичне панування ворожих нам класів але і соціальних, капіталістів та поміщиків. Ми хочемо знищити всякі класи й установити лаг, де не буде ні капіталістів, ні робітників, де бугуть тільки люду, — вільні, рівні члени Великого Соціалістичного Громадянства.

Це наша конечна ціль. І Установче Зібрання, і Демократична Республіка є тільки способом досягнення тої цілі. Тільки часові етапи. Нам не можна зупинятись. Ті буржуазно-демократичні кляси, які тепер, може щиро йдуть з нами до Демократичної Республіки, тоді зупиняться і з приятелів стануть ворогами, бо їм нема куди далі йти, бо дальший хід є вже проти них самих.

Перед нами велика гора, в якій треба пробити тунель у наш край соціалізму. Самодержавіє було тільки першою скелью, під яку підкладено дінаміт. Її зірвано. Але робота на тому не стала. Лупати гору треба далі, неустанно, не покладаючи рук, крок за кроком. Ми пробьємо її, на це ми маємо доказ начний: самодержавіє здавалось непохитною, незломною, вічною скелью. А що з неї лишилось у кілька ґнів? Так само капіталістичний буржуазний лаг може злетіти вгору в ту хвилину, коли прийде час його.

Але для того треба такої ж підготовки життя і нас самих, яку було зроблено для знесення скелі царизму. Отже, складати наші кирки й молоти на-

віть по здійсненню Демократичної Республіки ми не можемо. Навпаки, тоді саме наша робота соціалістів, буде найчистішою. Тепер ми мусимо разом з усіма прочищати місце для нового політичного лагу, односити недоломки царської скелі, берегти свої здобутки. А тоді всі наші сили повинні йти на пробивання тунелю крізь кам'яну гору капіталізму.

Гора величезна, міцна, сил треба багато. А головна наша сила в однос-тайності, в організованості, в найчисленнішому гуртованню великої Армії Пролетаріату.

Найкрайший, найбільше випробований досвідом спосіб гуртування проле-таріату — його партія, Соціаль-Демократія, яка на своєму прапорі ставить Соціалізм і стоїть в перших лавах тих, хто пробиває великий тунель.

Щоб мати сили лупати скелі, щоб міцно тримати в руках молот, треба бу-ти дужими, здоровими. І для того Соціаль-Демократія насамперед ставить вимогу восьмигодинного робочого дня, охорону праці, покращання умов ро-боти і всього життя робітництва, освіти і правового його становища. Люди-на, яка сидить більшу частину доби на фабриці чи заводі, яка мріє тільки про сон, щоб набратись сил для роботи за верстатом, яка дріжить за долю своїх дітей, не може бути ні користним громадянином, ні стійким соціалістом.

Щоб селянин мав змогу ввійти в соціалістичний рух, йому треба вирватись з пазурів злиднів, з залежності від поміщика. І через те ми вимагаємо одіб-рання всіх земель казенних, угільних, монастирських та поміщицьких і пере-гачи їх до рук народу.

Товариші-українці! А для нас як українців, стоїть ще одне завдання. Нам треба розчистити нашу путь від того каміння, яке царське самодержавіє на-кидало нам під ноги у нашому національному життю. Для царизму всякі спо-соби темноти народу були добрі. Царизм чудесно знав, як на користь йому були національні утиски, як ці утиски спиняли розвиток націй і їхніх демок-ратій. Царям добре було відомо, як в нашому українському народі високо стояла безграмотність через те, що народ не мав права вчитись і розвива-тись на тій мові, яка є йому рідною. Самодержавіє старалось оправдати ці свої злочинства над душею народа страшними словами про сепаратизм, про одлучення України від Росії й тому подібними байками. Ми під час війни доб-ре узнали, як дорога була царям Росія і яка правда була в цих ламентациях на сепаратизм. Національна темнота, безправ'я, були їм потрібні через те, що вони гальмували народню освіту на Україні, що деморалізували маси, що сіяли між ними розбрат, зневагу до громади, до демократичности, прищеп-

лювали повагу до “панського”, бо на Україні серед певної частини селянства руська мова вважається за панську.

Ми, соціалісти, не можемо нехтувати ні одним способом організації, освіти, усвідомлення мас для нашої великої мети. А який є легчий, економніший, природніший спосіб навчити людину чомусь, як не на тій мові, на якій говорить він, його батьки, його товариство? Через те ми, українські соціаль-демократи ставимо вимогу негайного скасування всіх обмежень на українське слово, вимагаємо заведення навчання по школах на Україні українською мовою. Вимагаємо заведення сеї мови також по всіх громадських, адміністративних і всіх інших краєвих інституціях, що служать інтересам місцевої демократії. Для забезпечення національних прав ми вимагаємо установаження окремого Уряду на Україні, який має порядкувати місцевими справами, з власним виборним на підставі загального, рівного, безпосереднього, тайного виборчого права, Союзом.

Нам, соціалістам, забезпечення наших національних прав так само необхідно, як забезпечення прав восьмигодинного робочого дня. І без того і без другого ми не можемо вести нашу велику працю з успіхом. Нам треба усунути всі перешкоди, які стоять на шляху нам. Не ради сентиментальних почувань, не ради якихсь інших мотивів, а тільки ради інтересів клясової боротьби і розвитку пролетарського руху на Україні ми вимагаємо забезпечення національних прав українського народу, автономії України. Довгий досвід нашої Партії показав, що без цього пролетарський рух на Україні засужений на кволе, рахитичне існування, що справа соціалізму не може стояти високо в тих масах, яким одібрано найлегчий, найпростіший спосіб освіти політичної, соціальної й громадської.

Товариші! Революція припала під час війни, яка вже одібрала у людськості багато сил, культурних надбань, яка нищить і руйнує живе життя. В такий час, коли гармати пожирають працю мільйонів робітничих рук, невимовно трудно будувати новий лаг. В інтересах цього нового лагу ми повинні бажати як найскорішого наближення миру. Не руйнуючи організації оборони, не вносячи дезорганізації в громадське життя, ми повинні організовано домагатись від нашого уряду заходів про наближення миру. Ми повинні звернутись до соціалістів нейтральних і воюючих держав з пропозицією зробити всі усилля, щоб покінчити війну без всяких анексій, без контрибуцій. Коли організовані робітничі маси всіх воюючих держав прийдуть до одностайної згоди, вони зможуть дати людськості той мир, якого вона так жагуче бажає, який так потрібний для творчого життя.

А поки що товариші, до праці! Час не стоїть. Час гарячий, великий, який не повториться. Не можна гаяти ні хвилини з його. Набуваймо силу, організуймося в партійні організації, в професіональні спілки, в робітничі товариства, єднаймо їх в велику Армію Праці, яка має пробити шлях до всесвітнього краю соціалізму. За кирки, товариші, за молоти, куймо нашу силу.

Хай живе Соціалізм!

Хай живе Демократична Республіка!

Хай живе Автономія України!

Московський Комітет Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії.

Вступайте до Української С. Д. Р. Партії!

Складайте членські внески і жертви!

Збирайте гроші на робітничу газету!

Наше життя. — 24.03.1917.

№ 32

Постанова Українського віча м. Хорола

25.03.1917 р.

Великошановному Доброгю

Министру-Пресідателю

Князю Львову.

Постанова Украинского Віча в Хоролі.

25.03

Ми, українці і представники інших націй, зібрані на першому українському вічу в м. Хоролі, вітаємо Тимчасове (Временне) Правительство і заявляємо, що будемо піддержувати його всіма силами, щоб воно забезпечило новий свободний лаг в інтересах трудящих людей всіх народів Росії против всіх ворожих заходів, сподіваючись, що новий Уряд буде й далі гбати про інтереси широких народніх мас, що він скличе незабаром Установчі Збори (Учредительное Собрание) на основі вселюдного, рівного, прямого і таємного голосування, які (Установчі Збори) вироблять нові закони і нові порядки, заведуть в напрямі признання за демократичними верствами прав на землю й волю, а також признають за українським народом право на широку національно-територіальну автономію, на націоналізацію школи, церкви, суда і всіх інститу-

цій (учрежденій) на Україні і з забезпеченням національних прав всіх інших народів, що живуть на території України.

Що до війни, то ми стоїмо за війну поки німецький мілітаризм не покладе зброї, поки німці не підуть на мир без анексії і поки всі поневолені німцями і венграми народи не стануть вільними.

Голова Віча Лев Безпалько

Писарі Хведір Григорович

Е. Бейер

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 191. — Арк. 16. Оригінал.

№ 33

Інформація про з'їзд ТУП та його постанови

25—26.03.1917 г.

25 і 26 марта відбувся перший прилюдний з'їзд “Товариства Українських Поступовців” в залі Педагогичного музею в Києві.

На з'їзді були делегати від громад Полтави, Чернігова, Харькова, Одеси, Житомира, Кам'янця-Подільського, Катеринослава, Петрограда, Москви, Єлисавету, Сумів, Сосниці, Кременчука, Переяслава, Костянтинограду, Умані, Вінниці, Катеринодара, Гадяча, Лубень, Золотоноші і інших міст і містечок України.

Делегати привезли багато цікавих новин з України і розповіли докладно про діяльність своїх громад. Це все, що розказували делегати, має незабаром опублікувати Рада Товариства.

З'їзд обдував засідання по двічі на день. На обговорення було поставлено найважливіші питання сучасного українського життя і винесено резолюції, котрі тут подаємо. Разом з тим містимо доклад секретаря Ради Т-ва С.О. Єфремова, з якого можна довідатись про діяльність цього Товариства, що заступило в нашому національному рухові колишні “Громади”.

Постанови.

1. З'їзд українських поступовців признає і буде підтримувати Тимчасовий Уряд.

2. Замість старої назви “Товариство Українських Поступовців”, що виникла через тодішні обставини, прийняти нову, що відповідає головним

його основам —отже буде називатись: Союз українських автономістів-федералістів.

3. Автономні організації, що входять в склад союзу, або окремі групи в них можуть вільно належати до тих або інших партій.

4. В справі автономії України З'їзд постановляє:

Негайно, всіма силами і засобами утворювати автономію України. Вжити заходів, щоб нагати їй як найбільшого авторитету на організаційних зборах усіх груп людности України, а остаточну санкцію перенести на Установчі зборі всеї Росії.

5. З'їзд доручає Раді Союзу зібрати комісію, що розробила б та склала проект автономії України.

6. Що до інших народів на Україні рішено:

в загальний організаційний статут автономії України внести принцип забезпечення прав національних меншостей, а тим часом негайно здійснювати на практиці.

7. Для найближчого часу завдання такі:

а) організація сил українських;

б) організація виборних комітетів на місцях;

в) об'єднання широких народніх мас на ґрунті економічному, політичному та культурному;

г) поворот на Україну інтелігентних працівників, що живуть по-за-межами її;

д) використувати досвід галичан, що тепер в Росії;

8. Звернути увагу на організацію учительства, духовенства, селян. Дбати про заснування Селянського Союзу.

Що до реальної роботи моменту, то треба:

Негайно приступити до націоналізації всіх громадських установ на Україні.

Рада союзу має розробити план націоналізації та як її здійснити.

8. Покликати до участі в загально-національних видатках громадські інституції, а Рада нехай розробить і здійснить проект Українського Національного Банку.

10. Послати телеграмму Новому Урядові:

“Союз українських автономістів федералістів на з'їзді 25–26 березня в Києві постановив підтримувати Тимчасовий Уряд і доручає в справах Союзу представництво Українському Національному Комітету з О. Г. Лотоцьким на чолі”.

Нова Рада. — 28.03.1917.

№ 34

Телеграма українців військових і службовців громадських організацій м. Тернополя до Тимчасового уряду

26.03.1917 р.

Телеграмма № 5118

Петроград

Председателю Совета Министровъ Князю Львову

Министру юстиціи Керенскому

Председателю Государственной Думы Рогзянко

Совет рабочихъ депутатовъ, Украинскій Комитетъ Нероновичу

Редакція День

Редакція Речь

Редакція Солгатское Слово²⁷

Общее собраніе украинцевъ солдатъ, офицеровъ и служащихъ общественныхъ организацій, работающихъ на оборону, состоявшееся 26 марта въ Тернополе постановилъ: 1) добиваться національно-территориальной автономіи Украины безъ разделения границъ Правобережной съ Галиціей, Буковиной, Левобережной, областями Войска Донского, Кубанскаго; 2) считать необходимымъ издание Временнымъ Правительствомъ юридическаго акта, которымъ признавалась бы автономія Украины; 3) защищать [до] последней капли крови новый російскій государственный порядокъ, также автономію Украины противъ внешнихъ, внутреннихъ враговъ.

Председатель собранія Владимиръ Буряченко

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 16. Телеграфний бланк.

№ 35

Резолюціі Українського військового віча у м. Києві

28.03.1917 р.

Українське віче солдатів і офіцерів фронтовиків, зібране дня 28 березня 1917 р. у Києві, щоб запобігти дезорганізації війська і зміцнити його воєнну силу постановило:

Найперше, треба зорганізувати українську національну армію з усіма родами зброї.

1. В склад сеї армії повинні входити:

а. Дозволений уже охочекомонний полк, для котрого потрібно негайно виділити кадри.

б. Зо всіх тилових частей виділити салгатів і офіцерів українців на формування українських полків по звичайному військовому статуту полків піших, кінних, гарматних бригад, інженірних команд, команд флоту і авіації з урядо-вою мовою українською.

2. Що до фронтowych частей: всіх українців салгатів і офіцерів згуртувати по змозі в окремі національні групи, спровола, як то зазначено в переднім пунктови.

3. Вважаючи на те, що землю українську починають захоплювати в свої руки чужинці в справах спекуляційних, просимо У. Ц. Р. вжити заходів щоб народні добра не продавалися і не віддавалося на оренту чужинцям на довгий час, до видання нових законів і стежити за сим через спеціальних комісарів.

4. Сі ухвали подаємо до відома У. В. Р. і У. Ц. Р. і просимо зробити відповідні офіційальні заходи перед тимчасовим урядом, аби переведено, як найскорше, сі ухвали у життя.

Нова Рада. — 30.03.1917.

№ 36

Вігозва Головної української студентської ради²⁸ “До українського студентства!”

29.03.1917 р.

Товариші студенти!

Розбитий народнім гнівом впав кривавий царський трон і сонце Великої Свободи зійшло над поневоленими націями Росії.

Наріг Український, до распачу доведений снуцаннями, яких не знає історія, скинув кайдани і вільний рушає вперед до світла, до правди, до щастя.

В ці великі дні до Вас, Українське Студентство, за гарячим закликом звертається Головна Українська Студентска Рада міста Куїва.

Товариші Студенти!

Ви знаєте, що Український наріг ще не має численних кадрів свігомї своїх національних обов'язків, трудівничої інтелігенції, — великій мірі їх і повинні заступити ми, молода Українська інтелігенція, Українське Демократичне Студентство.

З гаслом: “Хай живе Україна, яко федеративна частина в вільній Спілці Націй” — мусимо йти до народу! Всюди, де є змога, мусимо агітувати, роз’яснювати на всіх зборах, вічах, в пресі, в армії, по всіх організаціях, в приватних розмовах, що в цім гаслі — вся цінність, весь зміст нашого життя.

Товаршші Студенту!

Організуйтеся, бо в єднанні наша сила; закладайте всюди свої інституції, конче і негайно українізуйте всі ті, що існують, бо на вас вся наша надія; пам’ятайте, що байдушости, небальства історія не прощає.

Підтримуйте новий державний лаг, бо в нім здобудемо ми волю свою. Уникайте незгоди, бо вона розпорошує сили.

Не забувайте, що в Вільній Україні вільні всі народи, отже єднайтесь з нами, бо жити нам разом.

Готуйте наш наріг до Установчих Зборів, де Він твердо і ясно мусить сказати, ще федеративна республіка се єдиний державний лаг, який бажає мати тридцятип’ятиміліонний Наріг Український.

Рагій, Українська Молодь, і берись до роботи!

“Прокляті будемо, як не здобудемо Волю для Краю і славу собі!”

Головна Українська Студентська Рага м. Київа.

Нова Рада. — 29.03.1917.

№ 37

Телеграма надзвичайних земських зборів Таращанського повіту Тимчасовому урядові

29.03.1917 р.

Телеграмма

Из Таращи 29.03

Петроград

министру князю Львову

Чрезвычайное Таращанское земское собрание, пополненное представителями общественных организаций горячо приветствует свободную Россию в лице ее Временного правительства. Заявляет о своей готовности посвятить все силы [для] поддержания и проведения в жизнь нового свободного строя в уверенности что светлое будущее России может быть обеспечено только проведением в жизнь начал федеративной республики, собрание выражает надежду, что

Временное правительство ныне же станет на путь возможно немедленного проведения начал украинизации всех правительственных институций.

Председатель собрания Мельник.

ДА РФ. — Ф. 1778. — Оп. 1. — Спр. 104. — Арк. 59. Телеграфний бланк.

№ 38

Стаття П. Фегенка “Ог централізму до федерації”

29.03.1917 р.

Всім, кому пощастило дожити до ясних днів революції, всенароднього повстання, мусить прийти в голову думка: шож далі? Яких порядків нам треба добиватись, именно нам українцям та щей соціал-демократам?

Постараємося по змозі гати нарис чи проект буючого устрою Росії. Але сього буде дуже мало. В житті народів все минуле міцно звязане з майбутнім. Отже треба хоч в коротких словах обрисувати ті порядки, які були і в Росії і по части в других державах, а потім вже, узнавши все те, перейти до обговорення такого громадського лагу, який при теперішніх обставинах буде найкращим.

Майже всі держави сучасного світа склалися наслідком завоювання, се б то в старі часи знаходились народи, власне, їхні пани, що в своїх інтересах покоряли чужі краї і народи. Ясна річ, що з підбитими народами правительство народа-переможця не дуже то панькалось. У їх віднімали часто-густо багатства, які вони мали, а також право порядкувати своїми громадськими справами. Звичайно бувало так, що народ-завойовник і народ завойований доставали не рівні права. Так наприклад, після того, як Англіїці завоювали Ірландію, то, щоб англійці, які оселились серед ірландців, не перейняли ірландських звичаїв і мови, було видано закон, який не дозволяв англійцеві навіть брати собі жінку з ірландців. Весь край Ірландія був поділений на дві частини — “чисту” (англійську) і “погану” (ірландську).

Але не тільки в випадках завоювання помічалось у правительства сильнішого народа бажання накинути другому народові свої звичаї і головне свою мову, як провідник тих самих звичаїв і законів. Маємо на оці Шотландію, яка приєдналась до Англії, але се не спасло її від того, що вся власть, все порядкування краєвими ділами перейшло до англійського правительства. Була така доба в історії кожного народу (тягнеться вона і до наших часів), коли в державі, населеній ріжними народами, правительство за повноправну націю

вважає тільки один народ, а других або хоче винищити, перевернувши на один лад, або тільки попускає, терпить, що поряд з пануючим народом, живуть народи недержавні.

В таких державах помічається, що правительством домагається забрати всю владу до своїх рук, щоб розпорядитися всіма справами з одного міста з одного осередку, чи як кажуть центра. Отакий державний лад, коли з одного центра правительством завідує всім ходом життя країни і не дає права окремим частинам (землям, народам, містам) порядкувати самим собою — називається централізмом. Можна сказати, що кожна з сучасних держав переживала в більш-менш сильній формі цей централізм. До згаданої вище Англії догано ще приклад Франції. Ця держава тепер має республіку, а колись була самодержавною монархією, як Росія до недавнього часу. І от у тій державі розвинувся такий централізм, що кожен край, губернія не мали собі виборного начальства (уряду), а все призначало правительством з їхньої столиці — Парижу. Париж тоді серце Франції і король французський казав: “держава — се я”, се б то, що воля його у всій державі виконується без перешкоди. Все що творилося в Пруссії, в Австрії і ще по де яких державах Європи — було улаштовано на зразок централізму французького та англійського. Таким же способом впорядковане було і державне життя Росії — в ній запанував той же самий централістичний лад. На розвиток централізму в російській державі зробило вплив те, як складалася сама російська держава. Як звісно виросла Росія з невеличкого московського князівства, яке силою та хитрощами приєднувало одно за одним сусідні такіж князівства. Які ж порядки були в Москві? А такі, що там мала найбільшу силу владу князєва-государєва. Живучи в своєму невеличкому князівстві, він звик дивитись на його швидче, як на маєтність, економію, а не як на державу; він вмішувався у всякі справи свого князівства і всьому давав лад. З приєднаними князівствами було так само. Головна влада переходила до московського князя. Люди московські тоді так звикли до повновлади свого князя, що казали навіть про землю — “земля Божя та государєва, а нашого володіння”. Особливо своїм свідомим централізмом в історії вславився московський царь Іван Грізний. Він к кінцю свого царювання поглінув всю московську державу на дві частини: одну віддав панам, — боярам, щоб вони нею завідували, а другу взяв собі для управління і так порядкував своєю частиною, щоб підготував потрібне число урядовців (чиновників) з своїх слуг, потім відняти у панів і другу частину, аби царювати самому. Словом, як картинно представити, Москва се було кубелечко такого павука, що поприпинав своє павутиння скрізь із своєї нори, за

всім стежив і скрізь давав свої розпорядки. Московське царство було огнією з найцентралізованіших держав тодішнього світу (16 віку) і не дурно ж як раз на час царювання свідомих централістів-царів московських припогають ті погроми, здириства і знущання, яке робило московське правительство над городами, які бажали самі собі давати порядки і не слухали того, що їм казали з Москви.

І в часи приєднання України до Москви ми маємо діло з централізованою московською державою, так, що для далеких політиків було тоді ясно, що Україна не вдержить свого самоврядування, з'єднавшись з Московією. “Хмельницький, як каже Герцен, передався до Москви не через любов до неї, а ненавидячи Польщу”. З перших же років після приєднання почалися непорозуміння і сварки самодержавного централістичного московського правительства і козацької республіки української. Так наприклад, Москва намагалась поставити по кріпостях українських своїх воєвод з гарнізонами. Починає московський уряд запускати руку і в грошеві справи України. А як порядкували Московські воєводи на Україні, видно хоча б з слів одного, що відзгаючи з Київа, промовив: “А після мене в Київі хоч трава не росте”.

До централізму політичного приєднався культурний, те що зветься національна виключність. Так, царь московський Олексій писав на Україну, — щоб українці позстригали в себе на головах чуби, на які, тоді була у козаків мода і які в Москві називали “хохлами”.

Замість самоврядування (автономії) забезпеченого договорами, московський уряд міг дати Україні сильне центральне правительство і замість вільного народного розвитку, — рівність, рабів перед всевластним паном — московським самодержавним царем. Вся політика велася до того, щоб “Малую Росію к рукам прибрати”, як казав один з помішників царя Петра 1-го Толстой, правда не без допомоги й самих українців, серед яких було не мало таких людців, що “для лакомства несчастного” готові були продати самопорядкування рідного краю.

Що вже казати про нижчих, коли на гетьманських урядах з'являлися особи, що не соромились в листах до царя називати себе — “вашого пресвітлого царського величества раб і підніжок”.

Кожня форма врядування чи то монархія, чи республіка може бути придатною в один час і непридатною в другий. Вся історія — се безупинний розвиток (еволюція), і революція (переворот) є не що инше як один з ступнів еволюції. З усього вище сказаного помітно, що ми встаємо рішуче проти всякого державного централізму. Чому ж так, запитають. А може централізм лю-

гям користний, хоч би вже тим, що збирає в однім місці (центрі) тверду і кріпчу власть, а коли поставити ще власть чесну й розумну, то вона може зробити багато добра людям? Ні скажемо, то все байки. Централізм у своїй середині несе свою загибель, як той дуб, що з боку здається міцним, а як повіє добрий вітер, то він і впаде, бо в середині все потроху.

Як що де зберігся тепер централізм, то він потроху зходить з тієї мертвої точки. Яке б не було розумне і діяльне правительство, але поспіти за всім життям воно не може, особливо як держава велика.

Таке правительство буде перше всього погано повідомлене про те, що робиться по всіх закутках держави. Воно не знатиме як слід, чого якому краю треба — чи школи, чи лікарні, чи залізничі, бо нема таких людей, щоб знали все, що діється скрізь по всій державі. Потреби і нужди краю може найліпше знати тільки місцеве населення; воно ж зможе і знайти найкращі способи помогти своєму лихові і задовольнити потреби.

Окрім того, центральне правительство дорого коштує народові, бо треба витрачати силу грошей, щоб платити всім урядовцям (чиновникам).

Централістичний лаг вічно тягтиметься позаду од життя, бо поки йому донесуть, де що діється і де що треба зробити, то може вже й діло давно б зробити можна було, давши волю людям самим порякувати собою.

Особливо утруднюється положення централістичного правительства, як що в державі живе не один-два народи, а багато. У кожного народа своя мова, свої звичаї, яких не в силі просто знати центральне правительство. Урядовець, посланий в який небудь край, не розуміє того, що йому кажуть, а люди не розуміють урядовця. В такій многонаціональній державі буде вічна перевага одного язика над другим і одного народа над иншими. Візьмемо приклад з життя російської держави.

Міністри посилають на Україну і на Кавказ і по всіх усягах свої розпорядження, писані однією російською мовою, для одних мало зрозумілою, а для других і зовсім темною. Виходить якийсь погіл мов на державну (государственный язык) і мови не державні, мову панську і мужицьку. Вже сим самим порушується рівноправність народів. І треба сказати, що історія дає дуже добрі приклади, як цупко тримаються за все звикле ім централістичні правительства. Так в Бельгії, де живе 2 народи — Валлони і Фламандці перевагу має мова валлонів (французська), і фламандська мова не була з нею рівноправною, хоч фламандців в Бельгії більше як валонів. Централізм державний несе всій державі великі втрати на величезне число чиновників, иньшим на-

родам окрім державного (пануючого) зменшення національних прав (у школі, в суді і т. у.), безладдя в місцевому житті через те, що урядовці часто не знають краю життя. Централізм, особливо коли він з'єднується з самодержавністю, може бути користним для однієї цілі — для війни.

Таке правительтво може кожну хвилину оповістити війну сусідній державі і розбити її, як стане сили. І справді, наприклад в Америці тільки цими днями остаточно вирішено воювати з Германією, бо там кожен штат (край) має свою автономію. Так для народів це й краще, бо люде менше воюватимуться. Але шкоди централізм робе багато. Він поділяє люде на громадян першого і другого сорту, бо не дає рівності народам, експлуатує часто багатий край на користь центру, і забезпечуючи права тільки одному народові, примушує других неповноправних або йти шляхом революційної боротьби, або національного відокремлення (сепаратизму). Сепаратизм — рідний брат централізму і шкодить не тільки всій державі але й тому народові, який одважиться стати на цей шлях: не маючи забезпечених прав у державі хоче заснувати свою нову державу. Шкода ця виявляється в тому, що думка про сепаратизм зоставляє принцип (правило) класової боротьби і заставляє ворожі класи капіталістів і пролетаріїв працювати вкупі над одним питанням: як відрубати свій народ од деспотичної централізованої держави і тому в таких випадках тругящі люде втрачають свою класову свідомість і через се може погіршати їхнє матеріальне положення. Політичний сепаратизм (відокремлення) має тільки тоді право і реальні підстави для розвитку, коли нема ніякої надії на перебудову центральної держави на новий лад. Як нема такої надії, то сепаратизм цілком законний (се, правда, не значить, що він є здійснимий в сучасній воєнній державі). Ось як писав про це один соціаліст-українець: “Є народи, сама належність котрих до Росії, а особливо виражена словами — “русска (великоруська)” держава з'єднується з порушенням їх інтересів... Ці народи зреклися б вирватись із стін цієї держави тільки тоді, коли б їм була предложена можливість такої реформи (перестрою) держави, при якій всі... інтереси їхнього морального і матеріального життя будуть цілком забезпечені” (Драгоманов. Историческая Польша и великорусская демократія”). Але одно принцип, а друге реальна дійсність з її суперечностями, що ламають всякі логічно стройні схеми. Повстання за ідею політичного сепаратизму така трудна річ, особливо в массах населення, що сі маси не скоро піддадуться впливам агітації навіть там, де є міцна свідомість національно-політичної відрубності. Наш Український рух, мужицький в своїй масі, після знищення деспотичних порядків, які панували за царів Романових, не ми-

ряться з постановкою питання про республіку в її загальній формі. Кожен вкладає в поняття республіки свій зміст і не диво, що серед людей, які виростили і прожили десятки років під самовластною рукою бюрократії, знайдуться такі, що не будуть в силі розлучитись з централістичним способом думання. Так треба признати, що централізм, на який жалілись ще в 17 столітті чужі люди, кажучи, що “жити їм (українцям) під преславним Московським царством гірше турецької муки і єгипетської неволі” — сей централізм сидить в головах немалого числа наших сучасників. Вони готові переробити тільки форму тій влади, а зміст і суть її — централізм зоставити непорушним. Ми повинні заявити, що не хочемо повторювати історії Франції, де централістична самодержавність була замінена централістичною республікою, що було трохи чи не гірше для не-французів, які жили у французській державі. Адаже ж учителька народів — історія показує нам якраз приклади того, як централістичні держави починають вступати на шлях децентралізації; навіть у Франції краєве самоврядування в останні часи розширено, не кажучи вже про Англію, де йде й тепер гучна на весь світ боротьба Ірландців за національно-територіальну автономію. Значить є щось у цих прикладах, чим можна скористуватись, щоб не каютись, як буде пізно, що ми “брели через річеньку та й не вмивались”, знали історію, а не зуміли використати все, що вона дає. На першому плані стоїть перестроїти всю російську державу так, щоб кожен край з ясно зазначеними економічними і національними рисами мав найширше самоврядування (автономію). Але з тій причини, що воля і вільний розвиток України тісно звязані з свободою і розвитком других країв і народів Росії, мусять Українці, добиваючись собі автономних прав, заразом допомагати і иншим народам Росії досягнути того ж самого. Такий наш ідеал — вільні з вільними, рівні з рівними братаються народи Російської держави. Кожен край дає сам собі лад і тільки для вирішення справ всеросійського значиння буде центральне правительство.

Централізмowi з його виключністю і його рідному братові — політичному сепаратизмові буде нанесений непоправний удар. Централізм зникне і заживе федеральна (союзна) держава. Федералізм єсть дальший розвиток принципу незалежності народів, а не його приниженням. І ми виступаємо з надією, що ми всіма силами виборемо федеративний лад, в него же віруєм і єго же чаєм. Федералізм ясною зорею засіяв на наших небі. Він забезпечить свободу, рівність і братерство.

Тоді й виявиться глибока правда слів великого українського громадянина: “Взагалі відокремлення українського населення в особливу державу є річ у вся-

ким разі не тільки до краю трудна, як що не цілком неможлива; але на певних умовах (при федеративному лагі) зовсім непотрібна для яких би там не було інтересів українського народу”.

Практично вирішити справу устроювання російської держави повинно установче зібрання (учредительное собрание), яке має бути скоро скликане. Повний розвиток народніх мас українських може дати тільки автономія України. Там з виборних свого народу ми знайдемо людей, які рішатимуть всі справи тругящого люду: про безземелля і про безробіття і неосвіченність та бідність нашу. Тругящі люде, що мало або нічого не мають, повинні попередю всіх добиватись автономії. Багаті люде матимуть і в централістичній державі задоволення своїх інтересів, бо вони моглитимуть самі зробитись тим самим правительством; а на місцях при централістичному лагі з’являтимуться урядовці послані з столиці, котрі не знають чого нам треба. Тому то соціал-демократична партія, партія пролетаріяту, тругящих люде обстоює право кожного краю і народу на автономію.

Для робочого люду право собою порядкувати є найпекучіща потреба. І як доведеться нам вибирати депутатів в установче зібрання, то ми повинні подати голоси за таких люде, які будучи соціалістами разом з тим оборонятимуть федеративну республіку і автономію України. Успіх залежить тільки від нас, од нашої організованности, в якій перед веде соціал-демократична партія. Ми тепер ковалі свого власного щастя. Не пропустимо, не згаємо дурно дорогого часу, а всі сили, всю міць тіла і духа положимо щоб вибороти федерацію Росії і автономію Україні.

Панас Феденко.

Наше життя. — 29.03.1917.

№ 39

Повідомлення про заснування осередку товариства “Просвіта” у м. Городні

29.03.1917 р.

Українське зібраннє у Городні. 29 березоля в помешкані народнього дому відбулося у Городні перше українське зібраннє. Мета зібрання — засновати просвітне українське товариство. Добродій Гречинський відкрив зібраннє і оголосивши мету його, просивъ обрать голову зборів і писаря. Головою збо-

рів обрано було І.І. Мохнатко, а писарем К.Л. Маригодова. Голова зборів г. Мохнатко в коротенькій огляді познайомив зібранне з історією України і оголосив відозви до українського народу від київської центральної ради і інші. Потім перейшли до заснування товариства, якому дано назву “Просвіта”. Членський внесок ухвалено 1 карбованець на рік. Головою зборів була зроблена перерва за для запису в члени товариства. Зписалось одразу 87 чоловік. Добродійка Наталка Крупеник звернулась до голови зборів з проханням продати невелику кількість примірників “Вістей української центральної ради у Києві”, а прибуток від них направить до українського національного фонду у Київ. Позаяк “Вістей” було дуже мало, а бажаючих дістати було багато, то г. Скоїбіга прогав їх з аукціону, од котрого одержано було 15 карб. 68 к. Два номери прогані були по 3 карбованця.

В раду товариства обрані: головою І.І. Мілоченко, а членами — Н.І. Шершень, М.М. Лобунець, І.Г. Товстоліс, С.К. Чорний, Х.В. Мазура, Е.С. Шіянів і П.І. Варлигин.

Співів не було за-для релігійних почувань, — остання неділя посту. 31-го березоля рада товариства ухвалила послать посланцями від Городнянської “Просвіти” до Конгресу у Київ г. І.І. Мохнатко і О.Г. Сілера.

Черниговская земская газета. — 11.04.1917.

№ 40

Стаття М. Ткаченка “Волею та правом народу Українського (Справа автономії України та федеративно-демократичної республіки і боротьби за се української соціальної демократії)”

30.03-06.04.1917 р.

I

Український свідомий пролетаріят — українські соціальні демократи — вже від давна поставили як одну з своїх найблизчих та найважніших задач — автономію України.

Що їх примусило признати що найменше автономію України за найпекучійшу потребу не тільки інших верстов українського народу, от як дрібної буржуазії, заможніших людей та інтелігенції, але й пролетаріату?

І далі, що визначило поступоване соціальної демократії, її тактику в сій справі здобуття автономії України, іменно те, що в сім політично-

національним домаганні пролетарият мусів і повинен іти вкупі з иншими верствами українського народу, а може бути навіть з буржуазією инших національностей, що живуть на Україні? На се спробуємо коротко відповісти.

Україна є великий шматок землі, на якому Українці в середньому складають більшість населення, коло 80%. Найбільша частина люду займається хліборобством, але й промисловість — чи то залізна, чи то кам'яновугільна чи инша — значно розвинена. Отож віддавна, а що далі до нашого часу то все більше всі господарства (хазяйства) на Україні звязуються сильнійше, обєднуються в одне ціле, в одне економічне (господарче) тіло. Всі частки української землі тягнуть одна до одної, почувають себе економічно, що вони щось одне ціле, яке має свої інтереси, такі, яких не мають инші частки хоч би тої Російської держави. Ріжні земства на Україні стали обєднуватися в союзи, бо мають вони найбільше спільних зааг та інтересів чи то в справі переселення, чи в справі продажу збіжжя, чи в справі освіти народу тощо. Стали обєднуватися іменно в межах України ріжні гірнопромисловці, що здобувають вугіль, залізо й таке инше. Се все показує, що поміж господарствами (хазяйствами) на Україні є тісніша звязь аніж поміж ними та иншими господарствами в Росії, одже економічне становище України вимагає, щоб економічними справами, справами всього господарства (хазяйства) України мала вона сама порядкувати без втручання туди инших країн. Того мало. На Україні вся промисловість в руках не українського народу, здебільшого Росиян; а працюють там найбільше українські люди, по заводах фабриках, шахтах, економіях; значить всі багатства, що створює своєю працею український народ, йшло доси на чужу культуру, на чужу освіту, на окріпленне становища чужих багатурів. Навпаки при автономії, себ-то при порядкованню всіма справами на Україні самим українським народом хоч би то і вкупі з тими національними меншостями, що живуть на Україні, найбільша частина всіх прибутків пішла б на весь нарід на Україні, в більшости українській. Але ж іще. Як сказано вище, український народ на землі українській становить більшість, всі його духовні потреби, потреби культури звязують його в одне ціле, утворюють поміж окремими частинами всеї української території тисячі міцних, тисячолітньої кріпости ниток, які звязують Кубань з Черниговом, чи Холм з Харьковом; в своїм змаганні до культури, до як найширшої духовної освіти народу вся Україна сполучена в одне ціле, одну землю, яка сама має строїти, підкріпляти, розвивати сю

культуру своїми силами, своїми засобами, своєю, а не чужою волею.

Кажемо, засобами — і то так, бо чи ж може культура духовна жити без матеріальних засобів? Ні — чи то різні школи, низші, середні та вищі, чи то суди, земства, волосні управи чи громадські, городські — все те, що має бути українським, все те потребує грошей; тим то мусить всіма прибутками орудувати весь народ на Україні, щоб витратити всі ті гроші іменно найперше на сі духовні потреби народу. Досі ж того не було; без автономії без порядкування самим народом своєю країною завше гроші йдуть на чужі потреби. Отож чи міг-би український народ для свого всестороннього розвитку, чи хозяйственного чи культурного (духовного) обійтися без автономії? Із сказаного попередю видко, що ні; все жите народу нашого під Росією чи навіть під Австрією, де мали ми більші права, показало, що ні, що все гальмує розвій нашого народу, що всі гроші ті змосковщені люде нашого народу, або ті національні меншости, які панують, змагаються вигерти народові і відгати на чужі потреби. В Австрії, наприклад, маємо всі політичні права та чималу політичну волю, одначе поневолення та гніт економічний, національно-культурний над нашим народом просто страшні.

Отже зваживши все те, український свідомий пролетаріят — українські соціаль-демократи — рішучо сказали собі: розвій українського робітництва, його збільшенне, скріпленне його, його здатність до боротьби за ідеали пролетаріату — встановленне соціялістичного лагу — все те звязано тісними нитками з розвитком економічним, політичним, національно-культурним цілого українського народу; пролетаріят йде тільки на переді цілого народу як єдина кляса, яка всім своїм положенем в господарстві країни тягнеться до перевернення буржуазного економічно-політичного лагу на соціялістичний і яка через те одна тільки знає, що треба робити на добро цілого народу і тим одна тільки є по суті революційна кляса всього народу; але ж пролетаріят не вилучається з всього народу, особливо, коли він ще є меншість народу: — вся його доля, всі його кроки звязані з долею, з становищем всього народу. Тим то соціяль-демократи бачучи, що український народ в цілому не може жити й розвиватися що найменше без автономії Української землі, прийняли се домаганне за основне, пекуче і поставили всякою ціною здобути сю автономію, без якої вся робота пролетаріату гальмувалася б сильною боротьбою за національні права хоч би при вільному лагі в Російській державі і збивала б з істинної путі пролетаріату, себ-то йти на чолі всіх працюючих в боротьбі за переведення соціялістичного лагу. Так ставили собі завдання

соціал-демократи за старого лагу. Але що більше зростав гніт царського правительства на Україні, що різче свідомим ставав український народ свого поневолення, що більшою свідомістю переймався він, що є він народ рівний всім народам, що менше признавали його права навіть російські громадяне, то ясніше ставало перед свідомим пролетаріяттом ще того старого царського лагу, що волю і право України треба ставити ширше як автономію (себ-то самоврядування зі згоди й дозволу уряду всеї держави), що український народ став свідомим свого власного народнього права, що через те народ сей мусить сказати собі: я, український народ, сам маю здобути волю, але ж я сам в собі маю право і своє самоврядуванне я сам визначаю, я сам творю те право. Так прийшли де-які українські соціал-демократи до признання, що тільки у власній державі можемо створити дійсно демократичний лаг. Не було бо нагії погодитися до сього навіть з російським громадянством. Але ж тепер старий лаг пав, росіяне багато навчилися, настала, може, змога порозумітися з ними — чи не згодяться признати без боротьби й за українським народом право визначити, що є він народ державний, що сам творить своє право, сам своє самоврядування установець, потребуючи на те з боку спільного російського уряду [не] дозволу, тільки признання. Явилася змога виставити трохи инакше ту ж автономію, але вже так, що державний український народ утворює сам свою автономну країну на власних Установчих Зборах (Учредительномъ Собраніи), зваженої з власного права, входячи по своїй охоті, а не з примусу в спілку з иншими націями Росії й утворюючи Російську Федеративну демократичну республіку. Як що це вдасться, не будемо зараз створювати власної незалежної від Росії держави, тільки сполучимося з нею в федеративну спілку (федерація — значить злучка, звязок). Отож федеративна республіка — се значить республіка, складена зі сполучених окремих держав, які віддають спільні справи веденню спільному урядови.

Погляньмо зараз, як виглядав би устрій України в федеративній республіці і тоді побачимо, як сильно розчистило б се дорогу перед пролетаріяттом в його дальшій соціально-політичній боротьбі з пануючими чи українськими чи неукраїнськими верствами на Україні. Український народ ставить 80% на Україні, доходячи по деяких частях України до 90%. При автономії по всіх школах — низших, середніх та вищих (університети) панує українська мова і нею вчать, на ній ведеться по всіх шкільних установах все діловодство, і по всіх судах (хоч які б то були — мирові, окружні, палати а то й сенат) мова діловодства — українська; по всій адміністрації, себто по громадах,

сільських, волостних управах, городських управах, поліцейних мова діловодства українська і по всіх самоврядуючих установах — земствах, мійських управах, думах то що — мова українська; по всіх податкових (податки, казначейства то що) установах, по всіх урядових банках мова українська в діловодстві; взагалі по всіх установах державних і громадських мовою урядовою, скажемо сильнійше — мовою державною буде український язык, отже тим самим зразу усуваємо всю боротьбу, яку довелося б вести українському народові в цілому за сі питомі права українського языка.

Далі. Все населеннє України ставить одне ціле політично-економічне тіло (організм), яке всіма справами, не тільки народньою освітою, але й господарчими, справами орудовання всею землею, справами хліборобства, промисловости, торгівлі, справою робітничою (виданнє всяких законів що до сього), дорогами водними, залізними й иншими, справами грошевими (фінанси) що до податків та ви.датків, справами суду, всеї адміністрації — порядкує само, з власної волі й власного права народу українського. Тільки деякі справи України по згоді з Росією віддає спільно встановленому спільному урядові — сюди належить справа військова (але тільки що до оборони всеї федеративної республіки), справа договорів чи політичних чи торговельних з чужими державами, справи може деяких горіг, справи переселення, справи грошеві та спільні видатки, взагалі якісь загальніші справи, котрі вважала б Україна і Росія за дуже потрібне віддати спільному урядуванню.

Раз все те буде здобуто, правно утверджено волею народу українського і фактично здійснено, не потребуватимемо вже за се боротися і нема чого в сім тоді йти пролетаріятові спільно з ворогом своїм, буржуазною клясою, — можемо розмежуватися вже не обеднуючися в сім спільнім пункті автономії України.

Які б права мали при тій автономії України національності инші, що живуть на Україні — Росіяне, Жиди, Поляки? Отже вони б мали попередю всі політичні права, себто повну участь в державнім урядуванні України. Права ж національні такі — матимуть школи з їхньою мовою, як приватні, так і коштом українського державного краю в потрібній для них кількості і взагалі матимуть все потрібне для їхньої духовної культури; матимуть право вживати своєї мови по всіх приватних своїх товариствах, зборах тощо, матимуть право звертатися до всіх урядових чи громадських установ (інституцій) як суд, адміністрація і таке инше на своїй мові там, де живуть більшою купою, і матимуть право вимагати, щоб їм відповідали в їхній мові.

Отже сим установлялися б права господаря землі — українського народу, бо він ставить не тільки величезну більшість супроти всіх укупі інших національностей на території України (80% супроти 20%), але й ще величезнішу більшість супроти кожної тої національності з окрема (особливо коли згадаємо, що за Росиян почислено багато змосковцених Українців, які певно в часті повернуть до рідного народу); але ж сим установлялися б і права інших національних меншостей, що живуть на Україні.

Таким взаємним признаннем прав створиться змога дальшої спільної роботи всіх на спільну всім користь і не бугуть об'єднуватися штучно різні часті тої чи иншої нації і буге можливість кожній клясі боротися з окрема за свої дальші соціально-політичні ідеали.

В другій статі дамо відповідь на друге питання, що поставили напочатку сеї ж статі, чом в сім домаганні автономної України пролетарият мусить і повинен йти вкупі з иншими клясами українського громадянства.

II.

Наша та їхня путь.

Почасті вже у першій статі намічено де-що на виясненне того, чому в домаганні автономної України пролетарият мусить і повинен йти вкупі з иншими клясами українського громадянства.

Є се частка загальнішого складнішого питання, яким шляхом йти пролетариятові в осягненні якоїсь поставленої задачі, якими засобами, з чого користуватися й з чого ні.

Пролетарият — кляса наємної праці в капіталістичнім лагі займає, як на те вказано було перше, таке положенне в тім капіталістичнім лагі, що гля того щоб змінити своє становище на краще, щоб перестати бути наємником, не зупиняючи чи не ослаблюючи економічного розвою громадянства, мусить пролетарият перевернути цілком той весь лаг. Отже коли так, то й доводиться пролетариятові поперше вияснити собі весь той лаг, а через вказану його потребу цілковитого перевернення буржуазного лагу, йому се вияснити можна як найкраще і легше ніж якісь инші клясі, менше заінтересованій в знищенню того буржуазного лагу, при якому всі засоби продукції себто створення продуктів, (товарів), в значній часті земля, фабрики, заводи то що, де працює робітництво, належить великим багачам. Робітнича кляса виясняє, чим є той лаг, з яких частей (кляс) складається при ньому громадянство, як розвивається той лаг, куди й до чого йде той розвій; виясняє, яке становище займає кожда кляса, з чого вона живе, які завдання має,

до чого змагається. Виясняючи все те, робітнича кляса, узнає і уставляє також як свої кінцеві завдання, так і ті завдання попередні, підготовчі, яких робітництво може досягнути, добитися ще за буржуазного лагу, розчищаючи тим дорозу до цілковитої зміни всього того лагу. А вияснивши все те, перед пролетаріатом буде повна картина всього лагу, напряду розвою його, і загалом кожної кляси. Тоді пролетаріатові ясно, з ким і в чім він може йти, до якої міри може йти, але йти не роблячи роботу чужій клясі, тільки роблячи свою роботу, здобути все, підготовляти знищення буржуазного лагу, не забуваючи сього ані на хвилину, в кожнім дрібнім кроці сим керуючися, і всеж таки одночасно в здобутті гечого, в осягненні якіхся окремих гочасних цілей, йдучи поруч з тою чи иншою клясою. В сій роботі треба вміння, що дається знанням, треба бути чистому як голуб і розумному як змії; чистому як голуб, щоб в кожнім своїм кроці керуватися кінцевим ідеалом пролетаріату — знищення всіх кляс і встановлення соціалістичного лагу — не ухиляючись ані трошки; розумному як змії, щоб все зважити, покористуватися з усього, з тим битися сьогонді та йти в спілці завтра, а з иншим йти в спілці сьогонді, а битися завтра, а може й так, що йти в спілці з якоюсь клясою, по одній задачі й одночасно з тою ж клясою ж битися по иншій задачі. Тут важно завжде в кожній задачі визначити межі спільности в роботі з супротивною клясою, в чому спільно йдемо, через що спільно йдемо, доки йдемо і як йдемо. Найважніша і найтрудніша річ при сьому в тім, що ані як не затемнити клясової свідомости пролетаріату, щоб ні на мент не забув пролетаріат, об'єднуючись в досягненню якої задачі з буржуазними верствами, що він об'єднується з ворогом робітництва, що веде спільну роботу з ворогом своєї кляси. Се трудна спроба, але по всіх країнах пролетаріат часто брався до неї і часто щасливо з того виходив. В сьому свідома частина пролетаріату — соціальна демократія виходить з того розуміння буржуазного (капіталістичного) лагу — що при сім лагі всі кляси громадянства маючи мало спільних загалом, найбільшеж маючи цілком протилежні інтереси — всеж таки не тільки об'єднані, але просто сковані до купи в один економічний організм, в одне економічно-політичне тіло.

Свою боротьбу за свій ідеал пролетаріат веде в певних економічно-політичних умовах даного часу. Тим то мусить на се зважати, з усім рахуватися.

Такими загальними правилами (методою), з яких почасти користуються в своїй боротьбі й инші але в найчистішому й найпослідовнішому виді користуються представниця робітничої кляси — соціальна демократія — та-

кими правилами керувалася вона і в боротьбі за автономію України. Коли стало видно, що українське робітництво, його розвій, збільшення, зміцнення його сили, скріплення його позицій, здатність до боротьби, утвердження серед його ясної, несхильної класової свідомості — все те залежить від розвою економічного, політичного, національно-культурного цілого українського народу, українська соціальна демократія поставила рішучо на порядок денний справу автономії України, яка все те забезпечувала б народові. В сім робітництво підперло своєю рішучою, сміливою, революційно гострою, тяжко ударною силою змагання виставлені віддавна ріжними верствами українського громадянства. Тут шляхи пролетаріату й інших клас перехрестилися. Пролетаріат поставив ту ж, бодай формальну, задачу, яку ставлять буржуазні часті українського народу і яку фактично почала ставити (несвідомо з боку політичного й національного) і буржуазія неукраїнська, що живе на Україні. Значить не було б рації, не було б розумної підстави не йти з ними вкупі що до здобуття автономії. Навпаки, очевидно мусило робітництво порозумітися з буржуазією в сій справі, щоб спільно й координуючи (согласуючи) сили, способи й заходи як найсильніше налягти і з найменшими втратами здобути автономію. Пролетаріат український є дуже і дуже значна меншість народу. Ухилитись від спільної боротьби вкупі з більшістю народу за те, що сам пролетаріат мусить визнати й за свою найпекучію потребу — значило б просто не вміти використати моменту, невміти позначити свого впливу на громадянство. Треба тільки проводити своє, не поступаючись ані в чому.

Одже ж в цілому розуміння автономії пролетаріату може значно відмінюється від розуміння буржуазії. Пролетаріатові важна як найдемократичніша автономія з найповнішими політичними правами.

Буржуазія може хотіла мати автономію найповнішу тільки в стосунку до Росії, в самім же устрої автономії за повнотою власти цілого народу буржуазія особливо не побивається. Тут саме і виникає інший бік боротьби за автономію вкупі з буржуазією — пролетаріатові доводиться вкупі з найдемократичнішими частями українського громадянства стояти на сторожі інтересів цілого народу щоб забезпечений був максимальний (найбільший) демократичний устрій сеї автономії України; не давати буржуазії входити в якісь потайні контакти, переговори з урядом і російською буржуазією, вимагати щоб все, що робиться в імені народу українського, для сього народу, робиться і через народ, всім народом. З другого боку в сій боротьбі за авто-

номію буржуазні верстви потребують допомоги українського робітництва, попереду через те, що довгими роками поневолення України по містах утворилася, (не лічучи тих руських, що переселились на Україну) значна кількість руських з змосковщених Українців, яка, як не як, фактично держить владу в своїх руках і хоч в часті багатирів фактично йшла в руку автономічним домаганням Українського громадянства, проте за націоналізацію свого автономного устрою особливо не дбала б; одже тут сила і угільна вага українського пролетаріату впливала б на створення відповідного настрою указаної часті населення України; по друге через те, що українське робітництво відгавна було революційним елементом громадянства, завжди старалося втягнути в політичну боротьбу найбільшу частину народу — селянську людність і по складу свому, свому духу і способам боротьби мусило найбільше впливати на політичне життє за старого лагу, так і тепер в переходовий час. Опріч сього буржуазії важний і той момент, щоб на вні в сім домаганні автономії Український народ, коли не всі народи України, виступав одноголосно, одностайно, як щось ціле.

Одже сим всім визначалася потреба, можливість і відповідній настрої як робітництва так і буржуазних верстов йти вкупі в боротьбі за автономію України. Повторяємо, соціальна демократія мусила се все зважити й піти вказаним шляхом, щоб перевести в дійсно демократичний устрій автономної України.

Тим вже й визначено і те, як поводитиметься в сій боротьбі пролетаріат, знаючи, що за буржуазного лагу власти він не матиме і не може мати, що се належить буржуазії, він хоче, щоб власть була найдемократичніша, щоб реформи економічні були як най основніші, хоча змусити до того буржуазію, змусити забезпечити всьому народу можливу повноту власти, можливі поліпшення соціальні, які б розчистили шлях до соціалістичного люду.

Тим то спільність в боротьбі як бачимо дуже особлива. Але ж се вимагає вміння, тактовного поводження, але рішучої витривалости. Сим позначено й межі спільности, і час, доки йдемо вкупі з буржуазією. Далі наші шляхи розходяться. Після сеї спільно-одночасної боротьби вкупі з буржуазією, тоді як розійдемося, єдиним способом боротьби українського пролетаріату за соціалістичний ідеал є той, що висловлений у всесвітнім гаслі пролетаріату: пролетарі всіх країн, єднайтеся!

М. Ткаченко

Робітнича газета. — 30.03, 06.04.1917.

Стаття Д. Антоновича “Центральна Рада”

31.03.1917 р.

У Києві заснувалася Центральна Українська Рада з представників всіх українських політичних партій, груп, гуртків і організацій.

Спочатку Центральна Рада складалася з представників тільки київських організацій, але зразу стали приставати до Центральної Ради українські організації зі всієї України, як більших міст, так і повітових містечок та сел. Зараз до Центральної Ради пристали майже всі вже засновані українські організації на Україні і поза Україною.

Зійшлися представники всіх українських організацій до Центральної Ради з одним домаганням, — домаганням Автономії України в федеративній російській республіці. Автономна Україна з державною українською мовою, з забезпеченням права національних меншостей, як то росіян, поляків і інших таке число, що з'єднало на момент всі свідомі верстви українців.

Від найбільшого міста до найменшого хуторця всі свідомі українці горять одним бажанням — зробити автономію України дійсним фактом життя. А Центральна Рада, що об'єднала всі верстви й стани громадянства всієї України під прапором автономії України — се вже єсть дійсний факт нашого життя.

Це один факт.

Другий факт є те, що до Центральної Ради крім всяких явно і тайно буржуазних груп, фракцій та гуртків, увійшли представники від Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії. Це факт знаменний. На цьому факті варто зупинитися. Не тільки варто, а й потрібно дати пояснення.

Нам чуються кличи застереження, ба навіть обурення: мовляв “спілка з буржуазією, співробітництво з ворожими класами, затемнювання класової свідомості!!”.

Мусимо зразу і з повною рішучістю відповісти ясно і виразно: ні! Ніякого співробітництва, а ні найменшого поступлення нашою старою соціально-демократичною програмою.

Ми бажаємо автономії України, це домагання ставимо першим на порядку деннім, того-ж бажають і всі інші українські групи.

Чи однаково ми і вони ставимось до нашого домагання? Зовсім ні. Для націоналістів автономія України є давня мрія. Колись недосяжний ідеал, для самостійників автономія є переходовий щабель до самостійної України. Взагалі для буржуазії автономія потрібна, щоб боротися з пришлою буржуазією інших народів. Для нас автономія України є конечною, необхідною, щоб

утворити українському пролетариятові кращу позицію для боротьби з буржуазією. Ми домовилися з буржуазними групами для досягнення одної конкретної, зовсім близької мети, щоб досягнувши, в кращих обставинах боротися з тими самими буржуазними групами.

Це не парадокс.

Хіба в боротьбі з старим урядом пролетаріят в момент рішучий не злучився з Думою третього іюня, зі скомпромітованою буржуазією? Злучилися буржуазія і пролетаріят для того, щоб, зваливши старий лаг, боротися між собою в кращих обставинах.

Того ж самого характеру є злука на Україні в Центральній Раді. Ми пам'ятаємо наше старе правило “нарізно йти, разом бити”.

Наша злука в Центральній Раді є для того, щоб разом бити ворогів автономії України.

Ми соціаль-демократи, як ішли завше окремо від всіх, так і далі йдемо. Ми живемо своєю робітничою партією; ми окремо організуємося, ми маємо свої робітничі завдання, за які будемо боротися, а одним з найблизших домаганів є автономія України, домагання всіх свідомих українців, і ми стаємо за нього разом з усіма.

І тільки автономія України стане фактом нашого життя, Центральної Ради більше немає, вона нам більше не потрібна.

Центральна Рада є залог, є шлях до здійснення автономії України і ми соціаль-демократи послали до Центральної Ради своїх представників.

ДА.

Робітнича газета. — 31.03.1917.

№ 42

Телеграма Чигиринських повітових земських зборів голові Тимчасового уряду

31.03.1917 р.

Телеграмма

Из Чигирина 31.03

Петроград

Председателю Совета министров Львову

Чигиринское уездное земское собрание, ознакомившись с постановлени-

ем Временного Правительства от 21 сего марта об отмене национальных ограничений, выражает уверенность в том, что 9 пункт статьи 2 этого постановления представляет собой лишь общую формулу, обнимающую права самые мелкие и случайные национальных групп, и что в ближайшем будущем состоится акт Временного Правительства о допущении украинского языка к употреблению в производстве во всех правительственных и общественных учреждениях на территории с преобладающим украинским населением по введению преподавания на украинском языке во всех средних и высших учебных заведениях, находящихся на этой территории и содержащихся на счет государства или земства.

Председатель собрания Иванченко

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 20. Телеграфний бланк.

№ 43

Допис про розвиток українського руху у Конотопі

Березень 1917 р.

г. Конотоп. 11 березня в Конотопі відбулися перші загальні збори українців, на котрих вирішено організуватись українцям в товариство. При т-ві мають засновуватись українські культурно-просвітні відділи. Обрано раду т-ва, в яку увійшли — за голову Н.К. Рубісов, за товаришів — Т.І. Осадчий і З.Б. Тарловський. На цих зборах, в час визволення от пут, що скуто було всіх народів Росії, помянули великого нашого Тараса Шевченка. Зборами постановили нагислати привітання першому урядові вільної російської держави в особі міністра-президента кн. Львова, Київській центральній раді, українським організаціям у Чернигові і Ромнах.

Нагислане привітання кн. Львову такого змісту:

“Конотопські українці, об’єднавшись під гаслом демократичної федеративної республіки, посилають Вам, першому представникові уряду нової Росії, привітання і мають віру, що з’єднаними силами уряду, армії і всіх народів Росії сила зовнішнього ворога буде зламана і установчі збори утворять справедливі основи вільного єднання народів Росії”.

18 березня, зборами затверджено статут т-ва, в якому на чолі стоїть: 1) вимагання через установчі збори Росії демократичної федеративної республіки, 2) оборона інтересів хліборобів і робітників, 3) розвиток національної свідомос-

ти в народі, заснування українських шкіл, кооперативів, книгозбірень, народніх домів і націоналізація існуючих і т. у. На цих зборах представник київського укр. війська привітав громадян од війську і українських організацій і розповів про стан українського руху у Києві, чим підняв багьорий настрої у присутніх.

Закладені співочий і драматичний гуртки.

19 березня, на площі коло Соборної церкви о півдні відбулася урочиста панихида по Т. Шевченкові. На панихиді було сила народу. Священник сказав промову про життя поета, його ідеали, боротьбу за рідний край, за правду і волю. На площі маяли прапори, жовто-блакитні і червоні, з написами: “Демокр. федер. республіка”, “Хай живе українська школа”, “Тільки перемога над німцями забезпечить волю народу”.

Після панихиди виступив з промовою офіцер-українець, який розповів про сучасний стан життя на Україні і в Росії. Після тієї промови і співу “Заповіта”, маніфестація рушила під звуки марсельєзи до будинку Мійської Думи, тут промовці казали про український рух, про тяжке минуле і ясне бугуче життя України, про відносини народів в федеративній Росії, якою вона мусть стати, про автономію України.

Од думи маніфестація попрямувала до мійського лазарету, де народ привітав поранених воевників. Були знов промови із закликанням до українців гуртоватись коло т-ва автономистів федералистів, — вимагати демократичної федеративної республіки, яка найкраще забезпечить вільний розвиток українського народу, єднатись, організуватись для культурно-національної праці, підтримувати укр. часописи і дбати взагалі про українські справи, не гаючи часу.

Черниговская земская газета. — 14.04.1917.

№ 44

Інформація про розвиток українського руху в Харкові

Березень 1917 р.

Вікопомний день 3 марта зібрав Харківських українців під жовтоблакитні прапори на соборній площі. Обличчя сміялись і всіх охопив хміль волі, визволення. Не знали навіть, що робити, за що узятись. Тільки геть-геть за південь ухватились за гумку зібратись. У вечері о восьмій годині зійшлося гуш півтора-раста-гвісті, зараз то виявилось однодушне бажання з'організуватись, щоб прийняти діяльну участь у громадським, політичним житті Харькова й по-за

ним. Був обібраний тимчасовий комітет з різних груп громадянства для підготовки і скликання загальних зборів. Між иншим сим комітетом були послані телеграми до Радзянка й міністра освіти Мануйлова з висловленнями певності, що наступив час здійснити потреби і давні сподівання українського народу, також були послані телеграми у Київ, Полтаву, Катеринослав, Одесу, Катеринодар, Москву і Петроград до українців. Далі комітет постановив випустити метелик “До селян” з поясненнями перевороту і його значіння: на 8 марта були скликані і загальні збори у пом. громадської книгозбірні.

Збори 8 марта відбулися в Громадській Бібліотеці при участі коло 1500 душ. Головою зборів був обраний г. Хоткевич, до президії були закликані: робітник с.-г. і солдат, до секретаріату студент і галичанин. Таким чином в президії були представники різних сторін суспільності. Задачею зборів було поділитися думками і обрати Український Організаційний Комітет, який уже, систематизувавши старі організації й потворивши нові, мав би можливість уже скликати перші організовані збори й на них обрати постійний Центральний комітет. Збори, на жаль, трошки були попсовані виступами дуже молоденьких с.-г., котрі заявили, що вони українські с.-г. тільки тому, що говорять по українському, а з рештою нічого спільного з буржуазією мати не хочуть, причім під буржуазією вони розуміють всіх, хто не належить до їх партії. За виключенням сих неудачних виступів, які підтримані були криком зарані розсажених по різних кутках “товарищей”, збори пройшли однодушно, а коли проголошений був збір грошей на народні цілі, то були факти просто зворушуючі: одна сільська учителька підійшла до столу тремтючими руками викинула 25 р., потім ще 25 р., потім ще 1 р. значит усе що було. Друга панна не мала грошей, то вишняла серги і положила на тарілку. Взагалі було таке огушвлення, що сльози наверталися на очі.

Після обговорення загальних справ було підняте питання про посилку делегатів від українців до мійського Комітета*, аби вони представляли там українство. Обрані були г. Кулінич і г. Христич (солдат). Потім приступлено було до вибору Організаційного Комітету. В склад його увійшли г. Хоткевич, Тимошенко, Плевако, Синявський, Кузик, Нурис (солдат) і Олексіюк. На сей Комітет возложена була задача позасновувати організації і скликати перші організовані збори, але життя насунуло на сей Комітет стільки справ, що він мусів свої функції значно поширити. Головою Комітету був обраний г. Хот-

* Комітет об'єднаних громадських організацій.

кевич, секретарем г. Олексіюк, скарбником кооптований до Комітету г. Нечипоренко. Засідання почали відбуватися щодня до 1-2 і далі години ночі — почалась шаленна робота.

В першу чергу Організаційний Комітет постановив видати відозву “До селян” але до першого тексту було додана й друга стаття з поясненнями, що таке українець і що тепер йому треба робити. 10.000 метеликів розійшлося за 5 днів. З усіх боків України пишуть щоб прислали, але тепер буде виходити вже газета, то Комітет постановив відозви не передруковувати.

До губернського Комітета була відряджена спеціальна делегація, з дорученням вивчити комісарові потребу друкувати в “Губернських Ведомостях” усякі распоряження, заклики правительства разом двома мовами: московською і українською. Комітет цілком згодився з пропозицією Комітету і Комітет негайно ж обібрав до тих “Ведомостей” двох спеціалістів перекладчиків. Отже тепер треба сподіватися що державні акти в спеціальній газеті до нашого люду будуть друковані не тільки по російському, але й по українському.

На з’їзду, що відбувся у Харькові — з’їзд срібних кооперативів, з’їзд земських служащих і з’їзд усіх кооперативів Харьківщини — від Комітету був посланий делегат з привітанням від Комітету і з дорученням виступити на них з закликом до українізації всіх товариств і громадських установ на Україні — про це говоритимемо ширше.

Скоро Комітет пересвідчився, що без часопису дуже важко вести справу у більш-менш широких розмірах і тому постановлено було як найшвидше випускати хоч тижневик. Була обібрана редакційна комісія і що було трошки грошей всі пішли на газету, тепер ждемо допомоги. Комітет випустив квітарі для збору грошей на національні потреби. Студенти, що задумали дати свій вечір ще за старого режиму, погодилися з організаційним комітетом, що перша українська вечірка нового часу повинна набрати ширшого значіння, ніж вузькопрофесійна і таким чином вечір став загально-українським. Комітет прийняв активну участь у ній улаштувавши між иншим українське весілля з селянських сівчат, музики: це наче символізувало поєднання інтелігенції з народом по довгому силуваному роз’єднанні. На сій вечірці Комітетом був упоряджений і збір грошей на національні потреби, до чого був випущений спеціальний метелик. Спеціальні квітарі вже надруковано і видаються комітетом відомим і певним людам з печаттю комітету. Коли будуть скликані загальні збори, де буде обібраний постійний комітет, то до нього і перейдуть всі кошти Організаційного комітету.

Далі комітет почав складати агітаційну секцію. Ся секція ставить собі метою організувати село, вивести його зі стану роспорошености і громадської безпорадності на шлях самогійальности і солідарности і підготовити до перейняття вищих політичних і соціяльних ідей і зокрема підготовити до виборів в Установчі збори, зразковою формою організації села секція визнає “Просвіту”.

Секція вже заснувала кілька “Просвіт” біля Харькова і упорядила ряд експедицій, на села, а у близкому часі у зв’язку з великогним раз’їздом студентства по провінції діяльність секції має розвинутися у широкому розмірі. Далі комітет підняв питання про заснування “Просвіти” у самому Харькові, для чого обібрав комісію. За минулий час до Комітету завітали представники місцевих організацій з Ростова, Полтави і Черніговщини, багато селян і інтелігенції Харьковщини. Виявляється що по всіх закутках України живе одна воля і одна дума — про федералістичний перестрій Росії і значить про автономію України.

Можна сказати, що се є нині всенародним бажанням. Полтавські делегати з Харькова поїхали до Петрограду, і Організаційний Комітет, з ласкавою згоди самих делегатів, доручив їм передати Временному Правительству бажання організаційного Комітету, аби воно видало распорядження до всіх властей українських губерній, щоб усі акти законодатного характеру, як і всі взагалі звертання до місцевої людности в українських губерніях друкувалися в офіційних Вedomостях не тільки по російському, але й по українському.

З огляду на велику вагу сучасного моменту в політичній життю Росії і України, Організаційний Комітет, накреслив головні політичні постулати що до усії Росії і також до України. Потреба ж в політичній програмі яка б об’єднала наші кола громадянства нагала Комітетові обов’язок скласти спеціальну Комісію для вироблення такої програми.

Одно з засідань було призначено виключно для обговорення шкільної справи. Було виставлено 9 пунктів резолюції, яку доручено скласти г. Хоткевичу, який мав виступити 25-26 марта на вчительському з’їзді у Харькові. Про сей з’їзд і про резолюції побалакаємо особисто.

Дуже важне питання було підняте “в справі націоналізації і армії”, але ми про нього поговоримо ширше.

Взагалі засідання Комітету відбувалися що дня, виникала сила думок, розв’язувалося багато питань, робилося багато діла, але в короткій замітці гоги о тим казати.

Український рух у Томську

Березень 1917 р.

[Вже] 10 марта підчас святкового походу в пам'ять борців за волю з'явивсь і звернув на себе загальну увагу блакитньо-жовтий прапор з написом: “Республіка, автономія України”. Але тоді саме свято трапилось несподівано, і тільки купка свідоміших українців була коло свого прапору. До 18 квітня (1 травня н.с.) була змога підготуватися старанніше, до того ж український рух захопив більші кола люду.

Святковий похід почався з Іркутської вулиці коло “дому Науки”. Попереду їхали на конях кошовий з осавулом (прапорщики місц. гарнізону). Потім несли прапори, яких було 9: від Українського Клубу (блакитно-жовтий з написом — “Ще не вмерла Україна”), від томської громади соціалістів-федералістів (блакитно-жовтий з написом “Вільна федерація всіх націй”), від студентської громади “Січ” (малиновий з написом — Самостійна Україна), решта від солдатів-українців: “за неньку Україну” (блакитно-жовтий), “В боротьбу за соціалізм” (малиновий), “Земля та Воля” і т.д. Хор під орудою підофіцера співав: “Не пора”, “Ми гайдамаки”, “Ой там на горі Січ іде”, “Шалійте”, “Ще не вмерла...”. Вкупі з українцями йшли грузини, а далі литовці й сіоністи так само з національними прапорами. Підчас походу жваво йшов прогаж блакитно-жовтих стрічок на користь українського Нац. фонду і Укр. клубу.

Коли маніфестація наблизилась до Губ. Правління, її вітали представники Тимчасового місцевого уряду. В кінці міста коло технольогічного Інституту відбулося Віче недержавних націй, де вирішили утворити блок, щоб боронити свої права й виступати вкупі на майбутніх виборах в Установче зібрання.

До революції існувала в Томську тільки студентська Громада, що купчила біля себе певні свідомі сили. З першим же подихом політичної весни, заврушилились і інші українці, що через важкі обставини не могли увійти в стосунки з студ. громадою (вона, як нелегальна організація, не виступала прилюдно). Новий час вимагав партійного єднання, політичного гасла, і через це на перших організаційних зборах ухвалили відновити партію соціалістів-федералістів, що існувала ще в 1905 році під назвою радикально-демократичної. Приєднавши на других зборах ще певних людей і збільшивши свій склад до 20 душ, партія вдалася до жвавої праці: гартувати біля себе інші менш свідомі, розкидані сили. Уже 12 березоля був відчинений Укра-

їнський клуб, в який по Статуту клубу можуть вступати всі українці без різниці політичних поглядів, становища й полу. 16 марта Український Клуб улаштував загальне українське Віче, на яке прибуло понад 300 душ. Представники партії укр. соц.-фед. виступали з промовами: про федеративну республіку, про автономію України, волю слова, зібрань спілок і друку, про утворення нац. зем. фонду. Таким чином освітлювали головні пункти програму своєї партії.

Помітно було велике зацікавлення слухачів, особливо солдатів. В кінці віча була заслана телеграма до міністра внутрішніх справ і ради робітничих і солдатських депутатів українською мовою про бажання нац.-територіальної автономії для України і повернення засланців-галичан до їх рідного краю. 19 марта на зборах Українського Клубу був обраний делегат на Український національний конгрес²⁹, котрому доручили представництво також Українська Студентська Громада “Січ” і партія соц.-федералістів. Український Клуб тимчасом збільшував свій склад, причому переважаюча більшість була — солдати місцевого гарнізону. Коли в місті серед московського громадянства виникла й була здійснена думка про салдатські школи, салдати українці на своїм вічу 31 марта постановили, щоб для них були відчинені салдатські школи українською мовою. Була обрана з салдатів-українців комісія, і після звичайних перешкод рада салдатських депутатів м. Томську згодилася асигнувати 700 карб. на українські підручники, а вчителів-українців мали дати українські томські організації. Підручники довелося передплатити з Київської книгарні, а виклади почалися поки-що з тим що було.

Особливо багато уваги й праці потребували вибори в міське повітове й губернське народне зібрання від м. Томську. Українці с.-федералісти згідно з своїм програмом постановили: приймати участь у виборах (муніципальних. [...] вкупі з коаліційним блоком соціалістичних партій (московські с.-г.³⁰, с.-р.³¹, жидівський бунд³²)... Коаліційний комітет соціалістичних партій, не бажаючи проводити українців с.-ф., як національну партію, затягали справи: то згоджувалися ввести в свій список кандидатів українців, то знову відмовлялися, а як прийшов час виборів, так в спискові соціалістичного блоку українців не було. Після цього ганебного вчинку московських с.-г. і с.-р., українці зріклися від участі в виборах і про мотиви свого бойкоту сповістили Московське громадянство в листі до місцевої часописи “Сибирская жизнь”. Грузинські соц.-фед. і сіоністи приєднались до цього протесту, а підчас маніфес-

тації 1 травня на вічу недержавних націй вирішено було заложити блок нац-меншости в Томську...

Нині Український Клуб налічує більш 340 членів, має власну книгозбірню й читальню, улаштує вечірки, для чого утворений окремих грам.-музичний відділ. Загальний підвищений настрій дає можливість уникати старого етнографічного напрямку, почуватися бажання вчитися мови, студіювати українські дисципліни, а не обмежуватись тільки співами й виставами. Українські часописі й книжки купуються жваво, але на жаль їх тепер важко дістати з Київа, бо на Україні ще більший попит на книжку й для Томську не вистачає.

І. Васильківський.

Нова Рада. — 16.05.1917.

№ 46

Вігозва організаційного комітету по скликанню Харківського губернського українського національного з'їзду

Не пізніше 01.04.1917 р.

Шановний Громадянине український!

Здоровимо тебе з відродженням рідного краю й рідного народу! Випало нам жити в таку хвилину, коли кується вся історія дальшого життя нашого народу, кується його доля чи недоля, культурність чи темнота, свобода чи національне пригнічення, а потім смерть. На нас упало щастя бути діячами в таку хвилю, бути першими організаторами в такий історичний момент. Ми мусимо заложити фундамент всього бущого життя національного. Ми, свідомі, мусимо одкрити очі несвідомим. Ми мусимо передати бущим поколінням нашу роботу зробленою як найкраще, аби ніхто не закинув нам потім, що ми проспали сю величну хвилю і провели її у роботі тільки на власне я. Старе правительство вигризло у нас саму душу і нам сьогодні треба все робити спочатку. Росіяне знали гніт правительства політичний, суспільний, культурний, але не знали гніту національного. Їм заборонили де-що писати — нам заборонили все. Їм не розрішали деяких організацій — нам не розрішали ніяких. У них відобрали де-які права — у нас відобрали всі. Їм ніхто не забороняв і в школі і в університеті і всюди говорити на своїй мові — а нам невільно було того робити навіть у себе дома. І тому нехай ніхто не закидає нам нашою де-

зорганізованістю — в ній було винно не одне старе правительство. На росянах лежить велика задача — але на нас в сто разів більша.

Отже закликаємо тебе, український громадянине, до роботи над тою всеукраїнською організацією. Роби що в твоїх силах, роби зверх своїх сил, або хоч грошима допоможи тим, хто робить. От видаємо газету. Але нам не дасть ніхто субсидій, ніхто нам з казни не відсипле, мусимо то видавати з копійок, які самі зложили. Поможіть нам, дайте грошей на газетний фонд. Треба видавати відозви, книжки, брошури для селян, щоб освідомити їх, щоб вони не сліпо йшли до урни виборчої — треба видавничий фонд. Треба от-от уже вести агітацію до виборів у збори Установчі — мусить бути агітаційний фонд. І куди не кинь — треба допомоги. І не на потреби харківські, а на потреби загально-українські. Мож — кличемо до всіх Вас — допоможіть кувати долю українського народу! Хто наша інтелігенція? Се ж плоть од плоті, кров од крові, українського народу. І на землі і по містах і всюди, — се сини козаків, полкової старшини, сотників, полковників українських. Чи не час згадати тепер, хто ми є й піти разом з народом? Друга часть — се не українці родом, але люди, що живуть на нашій землі сто й більше літ, беруть зерно з українських ланів руками українського селянина. Чи не час сказати — що треба від достатку свого дати часть і для будування будучої долі сього ж народу. Тільки просвіта на рідній мові дасть рівність в культурній сім'ї народів: инша форма перетворює народ в матеріал для торжества чужої культури. Дайте ж, багаті люде, свою жертву, або краще сказати, віддайте свій довг українському народу в сю велику історичну хвилю.

А ти, найщиріша масо срібного жертводавства! Не сиплеш ти тисячами, а від кровного свого заробітку угілиш що можеш і може твое лепта, як тої вдовиці євангельської, буде горіти найчистішим вогнем. Тільки вже срібні збори треба організувати: будь як вести те діло не можна. Отже нехай перетворяться всюди Комітети для збирання грошей на національні справи. Комітет робить книжки, [...]*, з печатями — щоб кожному було ясно, що справа чиста. Книжки Комітет видає тільки певним людям, під росписку, і веде виданим книжкам точний учот. Тільки таким чином можна буде уникнути всяких нарікань і непорозумінь.

Отже, хто хоче організувати Збір — нехай організує. Хто хоче прислати

* Нерозбірливо.

свій гаток — нехай присилає. А хто хотів би дати яку більшу суму на якусь певну ціль — чи на власну друкарню, чи на свою хату, чи на рідну школу — той нехай пише до Українського Комітету на адресу редакції, а ми чи напишемо чи втілемо делегата...

Рідне слово. — 01.04.1917.

№ 47

Вігозва до мешканців Чернігова і його околиць вступати в українські полки та сотні

02.04.1917 р.

Стоять за свободу, за правду, та сміло,

Ото наше щастя, — ми робимо діло...

За їх віддамо ми і душу і тіло...

Брататься, єднаться у купі нам треба,

Другого єднання не хочем, не треба...

Брати мої українці!

Впали вікові пута... Прийшла воля пригніченому людові, всім поневоленим націям Росії. Настав час і нашої волі і нашого пробудження до нового, вільного творчого життя, після більше як двохсотлітнього сну... Український тридцятип'ятимільонний наріг буде вже мати змогу сам за себе сказати, хто він і як хоче жити. З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнем сами собі кувати кращу долю...

Українці! Громадяне! Товариші!

Зважаючи на загрожуючу від зовнішніх и внутрішніх ворогів небезпеку і йдучи на зустріч закликів Тимчасового Уряду і Київської Української Ради, — скупчити всі сили нації і армії, бажано було б, на зразок української столиці г. Київ, незалежно від існуючої регулярної Армії, закласти з вільних людей українську сотню і у г. Чернигові.

Вігозвою від 27 березоля я оповістив Вас про постанову української Військової Ради у г. Києві 9-го березоля 1917 р., а зараз благаю вжити всіх заходів до утворення відповідних організацій на місці для заснування Українських полків та сотен (де мало військ є) щоб стали в обороні Тимчасового Уряду і здобутої волі народів від реакції и ворогів зовнішніх. Багатьом доведеться йти до війська — інші вже служать — вступаймо ж в Українські полки і

сотні. Хай той заробить прокльон вільної України, хто не схоче боронити наші хати, наші тихі гаї, нашу волю, котра вирвалась з кайданів. Хто не має у себе в серці любові до рідної України, хто її не кохає, той не має права зватися громадянином вільної України... Воля у наших руках і треба її здержати... Слушний час прійшов. Україна, віками пригноблена, зведена до етнографічної маси, окрадена й позбавлена всього навіть національного імя свого — рушає “ в сем’ї вольній, новій” визволених народів до нового життя. Час не стоїть і не жде на одсталых. Рушаймо вперед бадьоро й сміливо туди, де занялась вже зоря нашого національного визволення і воскресення. Велика історична хвилина вимагає й великого напруження та жертв. Покажімо ж, що ми достойно встріли цю хвилину, що ми свідомо беремо страшну відповідальність, яку на плечі наші складає історія. Одкинємо на сей час усе, що роз’єднує, і пам’ятаймо тільки те, що нас єднає. Хай, як за батька Хмельницького, запанує у нас “воля і гума єдина”. Доля України — в руках її синів, її народу. Рідний край усіх дітей своїх скликає до роботи, — її на всіх нас височить. “Сміливо ж, браття, до праці ставайте! Час наступив вже — ходім!” Пам’ятаймо, що не бувають вдруге такі хвилини, що історія не прощає помилок, вагання і недбальства. Вступаймо ж всі вільні в Українські полки та сотні, — цім ми організуємо наші сили і зможемо захистити нашу волю і наші права. Ці полки та сотні, збудивши старі традиції (вільн. голосів), матимуть велике агітаційне значіння серед широких верств громадянства.

Поруч з полками та сотнями виникнуть товариства, клуб офіцерів, салдатів, лікарів, юнкерів і всіх, що обслужують військо урядовців-українців, і ці організації, прилучившись до Київської зможуть ширити свідомість і гуртовати свідомих українців по військовим частям і округам і на фронті.

Це не є мілітаризм, якого цілком уникнути під час війни неможливо. А вже коли по-часті мілітаризм, то вже краще власний ніж чужий.

Врешті що до цієї справи по скінч. війни, то безумовно вона вирішиться Установчими зборами, ми ж мусимо згуртоватись, дати зразки цілком нових українських (не по штату рос.) козацьких полків та сотень великих і морально сильних, організованих на ґрунті національного єднання і козацької рівності, готувати до виборів вояків, звернуть на нашу націю увагу держав Європи.

Будемо йти попліч з иншими націями, яких ми, як дорогих гостей і сусід, вітаємо в своїй землі.

Рагій, Українська Молодь, і берись до праці!

“Прокляті будемо, як не здобудемо

Волю для краю і славу собі!”

Закладайте негайно ініціативні гуртки, єдняйте всіх українських синів — вільних козаків без всякого поділу.

Негайно ставайте до праці, братайтесь, єдняйтесь до купи і не забувайте пом'янути:

“Як славно бувало козацькі сини

Боролись до смерти, загину...

Боротись будемо, українці, всі ми

За Русь, Русь святу Україну!!!”

Приймається запись до сотні: Мстиславська вулиця, № 17, Українське інформаційне бюро.

Чернігів, 2-го квітня 1917 р. № 6. Військовий Сотник національного війська України Василь Павленко.

Черниговская земская газета. — 11.04.1917.

№ 48

Резолюція віча с. Вишняків Хорольського повіту Полтавської губернії

03.04.1917 р.

Міністру-предсідателю князю Львову

Резолюція віча у с. Вишняках Хорольського повіту

Ми, українські селяни-хлібороби і робітники, зійшовшись на віче 3 квітня (апріля) 1917 року у с. Вишняках постановили:

1. Привітати Тимчасове (Временне) Правительство і заявити йому, що ми будемо піддержувати його, коли воно буде і надалі проводити реформи в напрямі демократизації всього нашого життя в інтересах трудящих людей.

2. Заявити правительству, що ми ждемо від нього Установчих Зборів (Учредительне Собрание) на основі вселюдного, прямого, рівного і тайного голосування і просимо його видати акт, в якому за нами буде визнано право на національно-територіальну автономію.

3. Що до війни, то ми заявляємо, що будемо піддержувати нашу армію в боротьбі з німцями, поки німці не підуть на мир, а для того ми будемо гбати, щоб наша армія була нагодована і засіємо всі поля.

Голова віча Л. Безпалко.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 264. Оригінал. Автограф.

Стаття газети “Рідне слово” “Нові товариства на селі”

04.04.1917 р.

Якщо місяць тому назад говорити про нове товариство на селі та ще й українське міг би хіба божевільний, бо не те що нового не можна було закласти, а й вдержати старого — так боялось старе правительство розвитку народу і освіти і любило темряву, як злогій любить ніч. Та минулись вже ті лихі часи, і тепер не треба просити у начальства дозволу на якесь товариство, як не треба брати якогось дозволу і на все добре. Чи треба ще говорити, як потрібно на селі та і скрізь закладати усякі товариства, щоб гуртом учитись, гуртом домагатись чогось? Се вже усякий знає, але не кожному ясно, до якої ж справи братись, яке товариство закладати. Багато таких товариств треба нам: отпотребилівку, де її ще немає, кредитове товариство, сільсько-господарське та хіба мало ще. Але насамперед треба заснувати у селі “Просвіту”.

Пробив час і для нашого Українського народу йти своєю стежкою до того, до чого йшли, і йдуть другі народи — до світла, до щастя. Не вернеться вже ніколи те лихоліття, коли без догляду і дозволу начальства не можна було і ступня ступити. Кайдани розбиті, і ми вільні. Кожен українець тепер запитає себе: хто-ж він? Хто були діди-прадіди його, чи й вони були у такій неволі, чи волю знали? Наступила воля, а що вона дасть нам? Чого-то так дорожать освічені люди? Може вона тільки їм потрібна? Отаки запитання піднімуться у душі кожного селянина, та скільки сам він не мізкуватиме над ними, легве чи знайде він одповідь на них. З книжок би й можна довідатися про минуле своє і чуже, про луччий лад, про те, що треба робити тепер, та хто-ж зможе накупити стільки книжок? З уст освічених теж можна навчитися багато чого доброго та коли ж то селянин нападе на таку людину? А ось підходять вибори до тих Установчих зборів (Учредительное Собрание) — з ким порадитись? За кого подавати свій голос, так, щоб той голос не пропав даром? І багато, багато стане запитань перед селянином, та не дасть він ради собі. І се показує, що тільки громадою можна і книжок накупити і закликати якогось розумного чоловіка, щоб цілій громаді розказав, про що хочеться знати кожному. Отже, найкращим і найпотрібнішим товариством, яке все те може зробити, ми вважаємо “Просвіту”. Хай не буде села на Україні, де не було б такого товариства. Скажете нема хати? А школа, а волость нащо? Тепер же село само хазяїн у себе, все у руках селян, і поки вони не матимуть

своєї Просвітянської хати “Просвіта” може міститись у школі або що, звісно тільки так, щоб не мішати ї школі роботі своє діло. Зберіться, скільки найщиріших, виберіть з-по між себе чоловіка 7 для вироблення статуту (устава) товариства, а потім на нових зборах обміркуйте той статут, тоді виберіть Раду “Просвіту”, платіть членську вкладку — от у вас і є вже товариство. Тепер уже нема чого думати, де-б його, скажемо, докладніш довідатись чи про ті самі Установчі збори, чи про Республіку чи про виборне право чи про що там ще, а просто йдіть до Ради вашої “Просвіту” і заявляйте, що от треба знати про таке то, а вже Рада повинна чи книжок таких купити, чи запрохати когось з города для читання “Просвіти” лекції.

Се з одного боку. А з другого ї ті, хто хотів би допомагати вам чимсь, теж тільки через “Просвіту” можуть зробити це. Наприклад, у Харкові є Український Комітет, і він міг би прислати кого із своїх людей до села прочитати лекцію чи допомогти закласти товариство, порадити книжки та часописи, які зараз потрібні на селі, і таке инше, та як же він це зробить, коли на селі немає товариства?

Отже, просимо вас подати нам звітку про себе — чи є у вас “Просвіта”, а коли немає, то подайте адресу вашу, і ми пошлемо вам потрібних людей і будемо піддержувати вас. Єднаймося ж мерщій, гуртуймося у товариства, а з товариств складемо союзи, і тоді вже нас не здола темна сила, і ми сами будемо хазяїнами своєї землі ї своєї долі.

Для зразка подаємо статут “Просвіти”.

Для чого засновується товариство “Просвіта”.

1. Товариство “Просвіта” засновується для того, щоб підняти освіту своїх членів, дати їм добру науку і корисну розвагу і допомогти боротись за свої права і за кращу долю.

Що має робити “Просвіта”, щоб досягти того.

2. Для цього “Просвіта”:

а) упоряджає читання для своїх членів і не членів як найчастіше (хоч один раз на тиждень)

б) закликає з не членів докладчиків для пояснення того, що потрібне для селян;

в) заводить книгозбірню безплатну для своїх членів; у книгозбірні повинен бути дитячий відділ;

г) упоряджає для членів і в не членів вистави (спектаклі), співочі, музичні, літературні і мішані вечори;

- г) упоряджає дитячі вечори, а напаче різдвяні ялинки;
- е) складає свою просвітянську хату;
- ж) зноситься з иншими “Просвітами” у таких справах, як вибори до Установчих Зборів (“Учредительное Собрание”), Державної Думи і таке инше.

З кого складається товариство “Просвіта”.

3. У члену “Просвіти” може записуватись усякий, що живе на селі, чи то чоловік чи жінка, та тільки повноправним членом кожен стає лише тоді, коли він заплатить призначений внесок.

4. Загальні збори Товариства можуть виключити з своїх членів усякого хто чимсь зашкодить “Просвіті”.

5. Загальні збори можуть вибрати за почесного члена кого схочуть.
Як порядкується “Просвіта”.

6. Всіма справами поряднують загальні збори “Просвіти” і для цього вибирають Раду з 7 членів і кандидатів на 1 рік.

7. Члени ради вибирають з поміж себе голову, писаря і скарбника.

8. Рада одвічає перед загальними зборами за все, що робить.

9. Рада повинна скликати загальні збори не менше, як один раз на рік тоді, коли вже кінчається рік і коли Рада складає відчит. Ревізійна комісія подає відомості про те, чи справедливо тратились гроші Радою і чи не прощиталась вона десь. Тоді-ж вибирають і нову Раду і Ревізійну Комісію з 3 членів.

10. Рада збирається не менше як 2 рази на місяць.

11. У важких справах і загальні збори і Раду може скликати сам голова Ради, і повинні скликати, коли того вимагає для скликання Ради не менше третини її членів, а для загальних зборів не менше десятої частини членів “Просвіти”.

12. Засідання Ради і збори відбуваються тоді, коли на них прибуде більше половини членів.

13. Коли ж засідання Ради або загальні збори не відбудуться через недотачу членів, то слідує зібрання відбудуться при всякому числі членів.

14. Усі постанови Загальних зборів і Ради рішаються простою більшістю голосів.

Гроші і маєтність “Просвіти”.

15. Гроші і маєтність “Просвіта” набуває так:

а) кожен член товариства вносить вкладку розміром у 2 рублі на рік разом, або по 50 коп. через три місяці.

Примітка: внески поступають скарбникові, котрий повинен видати членові квитка з печаткою “Просвіти” і з своїм підписом.

б) Рада товариства може упорядкувати читанки, доклади, вистави, різні вечори і т.п., платні для усіх слухачів, або тільки для членів.

в) Рада збирає жертви.

г) Загальні збори можуть позичати гроші на своє товариство.

Поміщається “Просвіта” у школі або у волості; або у якійсь іншій громадській установі, поки не придбає своєї власної хати, а для цього “Просвіта” з перших днів свого існування складає на фонд якусь частину од своїх прибутків, яку постановляють загальні збори. Цей фонд не можна тратити на щось інше, а як набереться чимала сума, то треба звернутися до Харківського Українського Комітету і він допоможе виклопотати грошову допомогу з земства на хату, а також дасть план хати.

Адреса Харківського Комітета буде така: Харків, біля Собору, 3 крегит, тов. Український Комітет.

Рідне слово. — 04.04.1917.

№ 50

Інформація про спільне засідання президій київських міських громадсько-політичних організацій

04.04.1917 р.

“В течение последней недели во всех местных общенациональных и партийных организациях очень горячо обсуждалось положение, созданное слухами о том, будто Центральная украинская рада на открывающемся в апреле национальном конгрессе решила поставить вопрос о созыве краевого украинского учредительного собрания на предмет фактического установления территориальной автономии Украины без разрешения этого вопроса во всероссийском собрании.

Эти слухи, явившиеся, как оказалось, следствием настроения лишь некоторых течений среди украинских партий, создали нервное настроение в исполнительном комитете совета общественных объединенных организаций, а также совете рабочих депутатов и военном совете киевского гарнизона.” С целью проверить эти слухи, а также выяснить истинные стремления ответственной украинской организации — центральной украинской рады — исполнительный комитет созвал 4 апреля объединенное заседание президиумов центральной рады и исполнительных комитетов совета объединенных

общественных организаций³³, совета рабочих депутатов, военного совета киевского гарнизона и коалиционного совета студенчества³⁴.

Открывая заседание председатель исполнительного комитета Н.Ф. Страдомский отметил, что целью собрания является желание выяснить, насколько слухи о том, что среди центральной украинской рады имеется сильное политическое течение немедленно объявить и установить украинскую автономию и да же, быть может, объявить самостоятельность Украины, верны. Лично г. Страдомский относится скептически к этим слухам.

— Но, — сказал он, — эти слухи среди членов комитета, считающих пободные акты опасными для нынешнего положения государства, вызывают волнение и беспокойство. Поэтому представляется необходимым по этому поводу откровенно обменяться мнениями.

И.О. Фрумин заявил, что обмен мнениями с представителями центральной рады вызывается не только желанием развеять слухи, сгустившие атмосферу, но и выяснить вопрос об образовании областного исполнительного комитета.

От имени центральной украинской рады выступил с заявлением М.С. Грушевский. Он начал свою речь на украинском языке, заявив, что, опасаясь не быть точно понятым, он вынужден ее произнести на “великорусском” языке.

— Мы, — сказал М. Грушевский, — явились сюда не только для того, чтобы развеять слухи и недоразумения, возникшие между украинским народом и органами местного самоуправления, выдвинутыми революцией и выяснить очень важный для нас вопрос — имеем ли мы дело только с недоразумением или принципиальным расхождением. Печально то, что здесь черпали сведения о намерениях украинских организаций не из официальных авторитетных источников — центральной рады, не из заявлений авторитетных украинских деятелей в ожившей украинской прессе, а из каких-то неведомых, не авторитетных сфер. Мы не можем не протестовать и против дошедших до нас угроз. От имени совета рабочих и солдатских депутатов было заявлено, что если украинский конгресс объявит себя учредительным собранием, то он будет разогнан штыками войск. Я спрашиваю вас — как вы смотрите на возможность таких явлений? Не есть-ли это способ старого дипломата Талейрана? Мы являемся выразителями воли украинского народа, мы убеждены, что выражаем настроение земли. Мы знаем, что Киев — центр Украины, что он обрусел, что он потерял связь с землей, являясь островом среди украинской территории, а потому прежде, чем развеять слухи и недоразумения, прежде, чем определить ту равнодействующую вожелений украинского народа, которую мы устанавли-

ливаем я спрошу вас — каковы ваши намерения? С кем мы здесь встретились? С товарищами или противниками? Являетесь ли вы действительно представителями освободительного движения, а потому признаете право народа на своей территории строить свою жизнь, обеспечивая полностью право национальных меньшинств или вы — представители старой системы обрусения? Мы просим вас высказать ваши принципиальные воззрения на основной вопрос — на право украинского народа на национальное строительство!

Председатель совета рабочих депутатов П.И. Незлобин просит дать ответ на поставленный вопрос, — насколько слухи соответствуют действительности?

Капитан Карум (представитель военного совета киевского гарнизона): Нам нужно знать, желает ли центральная рада немедленно объявить автономии Украины?

Представитель центральной рады солдат заявляет, что солдаты и офицеры — украинцы сорганизовались в “товарищество”, в среде которого слухи о штыках вызвали большую тревогу. Члены “товарищества”, решили защищать право украинского народа...

Д.Н. Григорович-Барский отмечает, что вопрос поставлен на ненадлежащую почву. Напряженное состояние вызвано явным недоразумением. — Есть ли среди нас, — говорит Григорович-Барский, — стоящие на точке зрения старого обрусения? Несомненно, нет! Да и не могут быть такие... Тревогу вызвала, конечно, не принципиальная постановка вопроса о национальном самоопределении, а действия по проведению этих принципов в жизнь. Никакого оспаривания у нас права украинского народа на национальное строительство не может быть. Равно, не может быть и речи о каком-либо физическом столкновении. У нас могут быть столкновения исключительно словесные. и в настоящий момент мы обращаемся к вам с просьбой развеять туман, уничтожить слухи, вызывающие тревогу у некоторых.

И.О. Фрумин: Вы имеете дело, конечно, не с противниками, а с товарищами, проникнутыми одинаково с вами принципами освободительного движения. Не может быть речи о продолжателях старой системы обрусения в этом собрании, где сидят борцы за свободу, доказавшие свою приверженность новому строю не одними словами, а делами в прошлом и настоящем. Но мы считаем, что в интересах закрепления свобод, в интересах блага государства, все строительство новой свободной жизни народов должно быть проведено в порядке государственно-правовом, а не захватном. Поэтому понятна наша тревога, когда до нас доходят слухи о серьезных намерениях теперь же

установить, не ожидая учредительного собрания, автономию Украины. Понятно и наше желание, чтобы по поводу этих опасений мы услышали авторитетное слово ответственных украинских деятелей.

Представитель центральной рады г. Антонович отмечает, что об октроировании федеративной российской республики говорить не приходится, ибо здесь происходит простое смешение понятий. Не может украинский народ разрешить вопрос о будущем устройстве всего государства. Можно говорить лишь об устройении автономии Украины. Этот вопрос никем не решался, да и не может он быть решен без ведома всех народностей, населяющих Украину. Открывающийся 6 апреля съезд национальный, а не территориальный, а поэтому и он не может разрешить того, что полномочно разрешить лишь территориальное собрание с участием всего населения без различия национальности и вероисповедания. О том, откуда должно идти объявление автономии Украины — сверху или снизу — должен решить сам народ. Тревога вызванная безответственными слухами, неосновательна.

А.В. Никовский указывает, что раньше, чем все вопросы будут выяснены — должна быть немедленно развеяна угроза штыками. Под такой угрозой немыслимы никакие объяснения.

Представитель совета солдатских депутатов М.С. Брантман от имени солдат протестует против приписываемого слухами совету солдатских депутатов намерения штыками разогнать конгресс, если он объявит автономию.

— Мы, — сказал г. Брантман, — просим назвать то лицо, которое посмело от нашего имени сделать такое заявление, ибо оно не только не имело права делать такое заявление, но и нетерпимо в нашей среде.

Переходя к существу вопроса, представитель солдатских депутатов отмечает, что слухи о намерениях теперь же объявить автономию Украины, не ожидая Учредительного собрания, вызвали тревогу среди военного гарнизона, который считает, что только всероссийское учредительное собрание, а не какое-либо другое, разрешит все вопросы о будущем устройстве России.

— Мы верим, что украинцы, свободно самоопределяясь, свои лозунги сейчас не будут проводить в жизнь, а принесут их в учредительное собрание.

Известный украинский писатель В. Винниченко (представитель рады) говорит:

— Украинская социал-демократическая партия не думает объявлять конгресс учредительным собранием и никаких захватных намерений не имеет. Что касается угрозы, то она была произнесена одним из членов совета рабочих депутатов — делегатом на объединенном заседании социалистических партий.

Он говорит о применении военной силы. Отсюда появилась фраза о штыках.

Председатель совета рабочих депутатов П.И. Незлобин заявляет:

— Из доклада на объединенном заседании социалистических партий о течениях среди украинцев создалось впечатление, что имеется сильное течение, стремящееся до всероссийского учредительного собрания созвать учредительное собрание Украины. Сепаративное течение настолько сильно, что его приходится сдерживать. Как представитель совета рабочих депутатов, я заявил, что признаю созыв национального учредительного собрания в настоящее время, при сложившихся политических условиях, явлением отрицательным. Всякая национальность имеет право на самоопределение. И странно было бы отрицать это право за украинцами, которые, несомненно, в учредительном собрании займут почетное место, добиваясь осуществления своих национальных задач. Я лично не верю, чтобы украинцам удалось осуществить теперь свои намерения даже, если бы они и созвали свое учредительное собрание. Но считаю, что это произвело бы неблагоприятное впечатление в войсках и я не знаю, как бы реагировала на сепаратистские течения армия. Вот в этом смысле я и говорил об армии. Я утверждаю, что среди рабочих нет сепаратистских течений. Меня удивило заявление проф. Грушевского, который как бы с неба свалился. Он не знает — имеет ли украинский народ в лице демократической общественности грузей или врагов. Я утверждаю, что среди демократической общественности нет врагов украинского народа. Это заявление проф. Грушевского, я лично принял, как оскорбление.

Капитан Карум. От имени военного совета киевского гарнизона я присоединяюсь к мнению совета рабочих депутатов. Украинский вопрос не может быть разрешен только украинцами, а всеми народами, населяющими Россию. Хотелось бы, чтобы ничего не осталось невыясненным, чтобы были открыты карты. Я очень рад, что мы услышали здесь отказ от немедленного установления автономии.

Некоторые члены рады: Мы здесь не отказывались, а информировали.

Капитан Карум. Мы, военные, просим вас не выдвигать тех вопросов, которые бы здесь внесли раздор, недоразумения. Не мешайте нам исполнять наши профессиональные обязанности — защищать родину, защищать свободу. Мы должны быть уверены, что когда мы стоим перед врагом и на нас направлены немецкие пулеметы и пушки, нам не всагят с тыла нож в спину.

В. Винниченко заявляет, что сепаратистское течение может считаться умеренным.

Нам, украинцам, свобода России так-же дорога, как и вам, она нам еще более дорога, ибо мы были более угнетаемы. И мы будем охранять свободу от каких бы то ни было посягательств. Мы считаем, что слова должны претворяться в дело. Мы не боимся сказать, что осуществление воли народной — это не опасность для свободы. И если бы населению Украины удалось созвать территориальное собрание и оно бы вынесло определенные решения, то чем бы это мешало делу свободы? Неужели бы российская демократия пошла бы против этой воли? Мы — не манекены. Мы должны творить дело, ибо вера без дела мертва есть. Я открыто раскрываю карты, но говорю — если будет доказано что претворением в жизнь нашей веры мы внесем дезорганизующие начала, что мы принесем ущерб делу общей свободы, то в таком случае мы, не задумываясь, откажемся от нашего пути. Но, я убежден, этого доказать нельзя...

А.В. Никовский предлагает не говорить о сепаратистском течении, так как оно, обозначая отделение Украины от России, не имеет почти места.

И.О. Фрумин указывает, что заявление о претворении мысли в дело и создало почву для опасений. Данный момент мы признаем неподходящим для претворения в жизнь коренных территориально-национальных вопросов.

Основная задача момента — устранение всего, что может помешать целостной борьбе за свободу. Если будет раскол среди носителей революции — это катастрофа...

Затем дает объяснения проф. М.С. Грушевский, указывающий, что как слухи, так и опасения возникли отчасти благодаря тому, что многие не особенно хорошо разбираются в терминологии государственного права.

— Каким образом, — говорит г. Грушевский, — украинский народ может установить “федеративную республику”? Точно также странным и малопонятным является опасение, что созываемый съезд может объявить себя учредительным собранием. Подобные разговоры не только мало основательны, но они определенно висят в воздухе. Мыслить, что автономия может осуществиться только силами господствующей (в статистическом отношении) национальности — это тоже из области благоглупостей.

Что касается национального конгресса, то программа его была напечатана не только в украинской прессе, но и в русской — в “Киевской мысли”. В этой программе поставлен вопрос о создании не национальной, а территориальной организации, конечно, при соглашении со всеми другими национальностями, населяющими край. Съезд имеет в виду санкционировать центральную раду, которая признана отдельными организациями, но нуждается

в санкционировании такого авторитетного выразителя украинского народа, каким является конгресс. Именно Центральную Раду предполагается превратить из национальной в территориальную организацию — международную. Но съезд займется лишь теоретической разработкой этого вопроса, его конструированием, а не осуществлением, ибо последнее возможно лишь совместными действиями всех сил, населяющих Украину. Все те наши действия, которые направлены к подготовке к автономии, к строительству Украины, как таковой, проводятся в полном контакте с временным правительством и не только не заключают в себе элементов, могущих подорвать цельность борьбы за общую свободу, но наоборот направлены к утверждению свобод и закреплению демократического строя. Мы осведомлены, что среди украинцев — людей не организованных, не ответственных, делаются выпады, производящие неблагоприятное впечатление, но мы ведем решительную борьбу с подобными неорганизованными выступлениями, рассматривая их узко шовинистические намерения, как национальное преступление... Что касается указания, что я упал с луны, то это указание не имеет основания. Я более 20 лет вел борьбу в условиях русской действительности. И мой вопрос обращенный к представителям демократической общественности, не может ни для кого быть оскорбительным. Ибо можно быть каким угодно демократом и быть централистом, можно быть демократом и быть против национального строительства и не считаться с национальными требованиями. После всего, что мы здесь слышали, мы, конечно, уходим вполне успокоенными, но за декларативными словами должны последовать и дела.

П.Н. Логачев от имени российской социал-демократической партии заявляет, что партия не признает ни за какой национальностью, даже численно господствующей, права на осуществление политического устройства. Всякий такой акт может последовать после референдума общего, произведенного среди всего населения, проживающего на данной территории, и после утверждения учредительным собранием.

В. Винниченко, протестуя против приписываемой ему мысли о претворениях в жизнь каких-либо идей, могущих отразиться на общей свободе, говорит, что всецело от имени украинской соц.-демократической партии присоединяется к словам Логачева. Мы также считаем, что должна быть объявлена воля всего народа данной территории и затем эта воля должна быть утверждена общегосударственным учредительным собранием.

А.Н. Лепарский спрашивает, имеется ли течение и насколько оно сильно,

свои намерения выражающее в такой законченной формулировке: “Америка для американцев” — “Украина — для украинцев”.

М.С. Грушевский. Такое течение существует, но очень слабое. Оно встречает самую определенную оппозицию со стороны организованного большинства сознательных украинцев. Против такого течения мы будем выступать самым категорическим образом.

Представитель коалиционного студенчества спрашивает, насколько верно заявление, что национальный съезд объявит себя территориальным и выберет временное украинское правительство?

М.С. Грушевский. Это безответственное заявление.

Полк. Чехович (представитель военного совета) выражает большую радость, что все рассеялось, все оказалось туманом. Чтобы не повторилось подобное, нужно теснее работать, больше осведомлять. Не будем омрачать светлых дней свободы. Будем крепки и едины.

Закрывая заседание, г. Страгомский отметил, что меньшинство комитета не разделяло и раньше высказываемых опасений, доверяя государственному разуму украинских вождей. Мы, во всяком случае, очень признательны представителям центральной рады за их разъяснения. Не может быть и речи о том, что здесь сидят враги украинцев, здесь только товарищи, а есть много и слуг Украины.

М.І.

Киевская мысль. — 06.04.1917.

№ 51

Повідомлення Української національної ради Петрограда УЦР

04.04.1917 р.

До Центральної Української Ради у Києві.

Особливої уваги в наш час вимагає справа підготовки до реалізації основного пункта української програми — автономії України. Цей пункт, очевидно, викличе проти себе багато пручання і знеохоти з боку не тільки російського уряду, але й широких верств російського громадянства, між иньшим і від централістичних елементів на українській території. Цей опір неприхильності до української ідеї, цю нехоть, зневірря чи ворожнечу до українського національного руху можна побороти лиш організованою ро-

ботою, довгою агітацією та гуртуванням співчуваючих елементів. По вражінням Петроградського Українського Комітету Тимчасовий уряд покищо, в своїх вчинках що до устрою українського життя, не поспішається з признанням сили і переваги українського національного момента як основи всього ладу на Україні.

З урядового погляду Україна се територія, де українство складає лиш одну, хоч може найширшу течію серед місцевих елементів громадянства — і з цієї точки, очевидно, уряд ставитиметься і до справи української автономії.

Отже, на думку Петроградського Комітета, українцям необхідно в боротьбі за ідею автономности забезпечити собі співчуття і подмогу не тільки широким масам українства, але і національній меншості на Україні. Треба агітувати в автономно-федералістичному напрямі серед місцевих великорусів, поляків, євреїв, німців, то-що. Треба освітлювати їм українську ідею соціально-економічними інтересами країни і поставити таким чином справу автономії на ґрунті не лиш національному, але й крайовому, переконавши національну меншість в тому, що її правам українська програма не шкодить і не загрожує. Нарешті треба вийти в спілку з иньшими автономістами і федералістами, як грузини, вірмени і иньші недержавні нації Росії, відшукувати федеративні елементи серед великорусів, і цим способом до Установчих Зборів підготувати широкий федеративний рух і міцну підмогу українцям в боротьбі за автономію.

Коли, крім того за той час що остається до Установчих Зборів, українці придбають на місцях фактичний вплив і силу, маючи в своїх руках важні адміністративні посади, забезпечивши співчуття народніх мас через кооперативні та иньші організації, через утворення краювої організації селянської спілки, і надавши, в чім можна, громадському життю на Україні національні форми і кольор, — то справу автономії тим буде сильно посунуто вперед, і установчим зборам буде легше прийти до згоди з українством і признати нашу програму.

Про це все Петроградський Національний Комітет вважає за свій обовязок подати на розгляд Центральної Київської Ради, без авторітетного гасла якої трудно сподіватись організованої громадської роботи в показанім напрямі.

Голова Комітету О. Лотоцький
Секретар П. Стебницький

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 14-15. Копія.

Резолюції установчого з'їзду УПСР³⁵

04—05.04.1917 р.

1. В справі автономії і федерації:

а) В час, коли одбувається велика творча робота серед вільних народів Росії, установчий з'їзд У.П.С.-Р. визнає найбільшою потребою укр. народу негайне переведення в життя широкої національно-територіяльної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей і негайне скликання територіяльної Української установчої ради для вироблення основ і форм автономії, і для підготовлення виборів до загально-російських установчих зборів від народу українського та інших народів території України.

б) На всякі насильні перешкоди скликанню Української Установчої Ради з боку російського уряду, на всяку спробу зробити натиск за допомогою сили — партія українських соц.-рев. буде дивитись, як на продовження тієї самої імперіялістичної політики захвату і гніту, яку вели відносно України московські царі і російські імператори.

в) Разом з тим З'їзд визнає, що найкращою формою устрою російської держави є федеративно-демократична республіка, установлення якої У.П.С.-Р. буде домагатися на загально-російських установчих Зборах.

2. В справі відношення до Тимчасового Уряду

а) Партія буде підтримувати Тимчасовий Уряд в його роботі, оскільки він буде обстоювати інтереси трудового народу.

б) Партія буде вимагати від Тимчасового Уряду, щоб він декларативним актом заявив про своє відношення до автономії України.

3. В справі війни:

а) Визнаючи війну Росії в цю хвилю, війною за волю народів Росії, Партія буде домагатись, щоб Тимчасовий Уряд замирився з воюючими державами, як тільки уряди ворожих держав одмовляться від анексії і посягання на волю народів Росії.

б) Вітаючи заяву Тимчасового Уряду про закінчення війни без анексії і контрибуцій, Партія буде домагатися дальшого кроку Уряду в сьому напрямі, — оголошення умов миру згідних з домаганнями демократії, вважаючи, що тільки такий крок дасть демократії воюючих держав зробити відповідний натиск на їхні уряди і змусить ті уряди піти на зустріч як найскорійшій ліквідації війни.

в) Укр. соц.-рев. будуть обстоювати право недержавних націй Європи за-

явити на мировій конференції про свою волю що до їх національного самовизначення.

г) Укр. соц.-рев. звертаються з закликом до революційних трудових мас воюючих держав стати до активної боротьби з захватною політикою своїх урядів.

г) Вважаючи на те, що розпорошені по різних військових частях салдати-українці не зможуть вповні виявити свою волю на виборах до Установчих зборів, на випадок, коли вибори відбудуться підчас війни. — У. П. с.-р. буде обстоювати з'осередкування українців-військових в окремих полках.

4. В робітничій справі:

а) В підприємствах, що не працюють на оборону восьмигодинний робітний день повинен бути введений негайно.

б) В підприємствах, що роблять на оборону, в тому разі, коли всі засоби для збільшення продуктивності заводів будуть вичерпані, тимчасово може бути введена праця і більше 8-ми годин, але з умовою, що праця понад 8 годин буде вважатися додатковою і буде заводитись тільки по постанові Ради робітничих депутатів.

в) Ради робітничих депутатів контролюють заводи з метою направляти роботу їх на оборону.

г) Негайне введення 8-годинної праці не повинно зменшувати заробітної плати.

Крім, резолюцій що до робітничого питання, прийняті ще ось які постуляти:

I. Заборона промисловцям користуватися працею дітей до 16 років. Обмеження часу праці дітям од 16 до 18 років шістьма годинами.

II. Заборона жіночої праці в тих галузях де ця праця шкодить жіночому організмові. Визволення жінок од праці з правом їх на платню в звичайному розмірі на протязі чотирьох тижнів до родів і шести тижнів після родів.

III. Державне забезпечення (страхування) робітників на випадок старости, загальної і часткової втрати здатности до праці. Забезпечення йде з фонду складеного шляхом оподаткування капіталістів.

IV. Заборона виплачувати заробітну платню товарами.

V. Заборона промисловцям утримувати штрафи з заробітної платні при яких би то не було випадках і для якої б то не було мети.

VI. Поліпшення на всіх фабриках, заводах і підприємствах санітарних і гігієнічних умов праці і організації санітарного надзору і безплатної медичнської допомоги на кошти капіталістів.

VII. Видання законів про відповідальність підприємств за невиконання постанов що до охорони праці.

VIII. Заведення камер примирення.

IX. Вісім годин праці.

X. Цілковите скасування позачергової праці.

XI. Щотижневого мінімального 42-х годинного огпочинку.

XII. Встановлення мінімуму зарібної платні і заведення бюро для встановлення такої платні з представників на половину од робітничих організацій (професійних) і на половину од підприємців.

5. В Кооперативній справі.

а) Визнаючи, що кооперація є рух клясовий і для демократичних верств є одною з форм боротьби з пануючою буржуазною верствою, партія буде допомагати трудівничим масам — робітникам та селянству — об'єднуватись в кооперативні спілки.

б) Зважаючи на те, що кооперація є рух економічний — з'їзд визнає, що операція має йти своєю власною стежкою, не приймаючи партійного напрямку.

в) Зважаючи на те, що українська кооперація уявляє велику організовану силу, а також на те, що українська кооперація в своїй роботі йде до економічного та політичного визволення українського народу — з'їзд закликає товаришів вжити всіх заходів до того, щоб українська кооперація в теперішню велику хвилю політичної організації укр. народу активно виступала на оборону прав української демократії.

6. В справі відношення до інших партій:

а) Доручити Центральному Комітетові партії вияснити питання про можливість з'єднання Партії з українськими соціялістами-народниками.

б) Доручити Ц.-К. партії розробити питання про те, на яких умовах могло б відбутись з'єднання української Партії соц.-рев. з Українською соціяльдемократичною робітничою партією.

в) З огляду на спільність завдань усіх соціялістично-федералістичних партій всіх народів Росії, з'їзд висловлює бажання про з'єднання їх сил та необхідність утворення центрального міжнароднього органу (раду) федералістів для координування їх діяльності.

г) З'їзд висловлює бажання завести взаїмне представництво в комітетах української і російської соц.-революційної партії.

д) В справах автономії України і перетворення на федеративний лаг російської держави партія виступатиме спільно з іншими укр. федералістичними партіями.

В аграрній справі:

а) Визнаючи кінечним ідеалом повну соціялізацію землі, партія буде обстоювати при теперішніх умовах негайну передачу земель царських,

кабінетських, церковних та монастирських, а також маєтків великих землевласників до Українського земельного фонду, користування яким має бути переведене на основі трудового принципу, через трудові громади.

б) Видатки по переведенню наміченої вище аграрної реформи повинні бути оплачені з скарбу автономної України.

в) Укр. П. Соц.-Рев. буде обстоювати той спосіб переведення аграрної реформи, який при найменшій затраті народних коштів дасть найбільше користи трудовому народові.

г) Ті землі, які після переведення аграрної реформи залишаться в руках грібних землевласників, не можуть бути продані в приватні руки і можуть перейти тільки в Український Земельний фонд.

д) аграрна реформа на Україні має бути переведена на Українському сеймі.

е) Партія буде вимагати негайного видання закону про заборону продажу земель в приватні руки до переведення аграрної реформи, а також закону про заборону заставляти землю та ліси, віддавати в аренду на довгий строк та продавати і арендувати богацтва, що заховані в глибинах землі.

ж) Партія буде вимагати від Тимчасового Уряду, аби він пильно стежив за виконанням закону про охорону лісів.

*Боротьба*³⁶.— № 2. — 1917. — С. 5—7.

№ 53

Стаття газети “Боротьба” “Селянська спілка”

04—05.04.1917 р.

В квітні місяці одбулось на Україні скільки селянських з'їздів. Огні з'їзди були повітові, другі губернські і нарешті районні (одеський, харківський). Крім цих з'їздів у Києві відбувся організаційний з'їзд Української селянської спілки (Крестьянского Союзу). На всіх з'їздах селяне виявили повну свідомість своїх інтересів, і як трунівники, вони висловили волю стати організовано на оборону і зміцнення добутою революцією волі, захищати народні права і боротись за переведення законним шляхом земельної реформи відповідно вимогам трудового люду. Ці великі задачі, які стали перед трудовим селянством, вимагають од нього і широкої організації, бо тільки цей шлях веде до творчого будівництва, тільки в організації трудовий люд здобуде і забезпечить свої права. Ясна потреба в організації почувалась на всіх з'їздах. Селяне мусять вступати до селянської спілки (союзу), говорилось на з'їздах. Спілка закладає сільські, волосні, повітові і губернські комітети, які

керують внутрішнім життям селянської спілки: комітети як виразники інтересів трудового селянства беруть на себе підготовчу роботу по виявленню земельного питання, вони-ж дбають про організовану участь селянства в місцевих самоуправліннях (земствах), переводять в життя місцеві вимоги селянства і т.д.

Мало цього, організоване селянство мусить на рівні з радою робітничих та солдацьких депутатів утворити раду селянських депутатів, щоб разом з ними обороняти волю всього трудового народу.

На всіх з'їздах, а особливо на київському, селяне, як хлібороби України, виголосили постанови, в яких зазначали, що будуть обстоювати такий лаг у Російській державі, аби Україна мала широке самоуправління або, як кажуть, автономію. А щоб право цієї автономії найкраще було забезпечено, селяне будуть домагатись, щоб демократична республіка в Росії була федеративна, щобто аби всі народи, як литовці, білоруси, українці, великороси і т.д. були рівні і єднались в спілку (союз) вільних народів. Ще на Київському з'їзді, на якому були представники од усіх губерній України, зазначалося, що земельна справа у нас на Україні стоїть не так, як у великоросів, чи інших народів, що у нас наприклад, землеволодіння переважно хуторське та подвірне, тоді як у великоросів все більш общинне, через що і питання це не однаково скрізь буде вирішуватись, не однакові до цього будуть складатись і закони; тому треба, щоб земельну реформу на Україні переводив сам український народ, так як це велять тутешні господарські умови. При автономній Україні земельний закон має виробляти народня рада чи, як кажуть, український сойм.

От з усіх тих причин і виходить, що, хоч українському трудовому селянству і доведеться разом з усім трудовим селянством Росії добиватись землі і волі, але селянство наше буде йти своїм шляхом, а саме буде домагатись автономії України в федеративній Росії і переведення земельних законів через український сойм. Київський селянський з'їзд визнав, що селянство на Україні повинно організуватись і вступити в Українську селянську спілку. Закликаючи все селянство на Україні вступати в спілку, з'їзд обрав центральний комітет Української селянської спілки і доручив йому керувати справою організації спілки на всій землі українській. В травні (маї) місяці комітет спілки скликає в Києві перший Всеукраїнський з'їзд селянської спілки.

К.К.

Резолюції Всеукраїнської конференції УСДРП

04—06.04.1917 р.

1. Про автономію України.

Виходячи з того, що потреба як найширшого розвитку продукційних сил України вимагає найповнішого економічно-політичного самовизначення її:

вважаючи на те, що федеративний устрій Російської Держави, яко союз автономних національно-територіальних чи територіальних одиниць не тільки не може бути шкодливим для розвитку пролетаріату всієї Росії, — а тим па-че українського — а є користним для його;

вважаючи на те, що федерація автономних національних чи областних одиниць є найкращим забезпеченням демократичних і національно-політичних прав кожної нації чи області, — Конференція Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії з цілою непохитною рішучістю підносить стару вимогу Партії автономію України, яко перше, неог-кладне, пекуче завдання сучасного моменту українського робітництва та всієї України.

В той же час, виступивши з рямок партійної програми, проголошеної на з'їзді 1905 року, Конференція з огляду на надзвичайність погій і вимог жит-тя, вважає можливим взяти на себе право дозволити товаришам Партії підтримувати принцип Федеративного Устрою Російської Демократичної Ре-спубліки і піддержувати федералістичні змагання демократії инших націй.

Остаточне вирішення питання, внесення вимоги федерації в партійну про-граму конференція залишає партійному з'їздові.

2. Про відношінне до Тимчасового Уряду.

Конференція У. С.-Д. Р. П. визнає необхідним піддержувати Тимчасовий Уряд остільки, оскільки він визнає і провадить домагання революційного на-рогу всієї Росії.

Разом з тим Конференція вважає потрібним переведення як най-пильнішого контролю за діяльністю Тимчасового Уряду і його представ-ників на місцях в цілях примушення його до послідовного переведення соціальних, політичних і національних домаганнів української демократії.

3. Про переведення справи автономії України.

Вважаючи на те, 1) що в процесі революційного перебудовання держав-

ного лагу Росії основною тенденцією являється громадська ініціатива і самодіяльність, 2) що її Тимчасовий Уряд виник після знесення старого уряду революційним робітництвом і військом, з об'єднуючих державних організацій (Дума, Земський і Городський Союзи) і має силу, стоячи на основі організованого робітництва і війська, виразником волі яких являється Рада Робітничих і Салгатських Депутатів, і 3) що етап політичної і громадської організованості України відповідає вимогам революційного процесу Конференція У. С.-Д. Р. П. 1) визнає неминучим утворення демократичного лагу на Україні шляхом громадської і народної (національної) ініціативи і самодіяльності і 2) приймає цю бугівничу роботу, як підвалину Тимчасового Уряду в його роботі демократизації Росії на основі здійснення народніх домагань.

4. Про відношення до Української Центральної Раги.

Конференція У. С.-Д. Р. П. визнає що: маючи в своїй програмі домагання автономії для України, Українські С.-Д. для переведення цього домагання в життя, можуть брати участь в міжпартійній Українській Рагі, пильнуючи, щоб завдання Ц. Р. не ускладнились прийняттям ніяких інших пунктів політичної програми або тактичного поступовання, що безпосереднє не мають метою переведення автономії

На тій же основі Українські С.-Д. беруть участь в з'їздах, конгресах, маніфестаціях і інших виступах Української Центральної Раги.

Українські С.-Д. гадають, що Ц. Р. — є одиноким міжпартійним українським об'єднаним комітетом, до якого вступають політичні, професіональні і економічні організації, а ні в яким разі не готові вже буржуазно-політичні блоки.

5. Про об'єднання з Р. С. Д. Р. П.

1) Соціаль-демократичний рух серед російського робітничого класу розпадається зараз на ряд фракцій;

2) Для української с.-г. являється необхідним об'єднання з с.-г. рухом російського пролетаріату в цілому, а не з якою-небудь з його окремих фракцій,

5) Основою об'єднання мусить бути визнання об'єднаною російською с.-г. партією принципів, виставлених нашими попередніми з'їздами: нашої національної програми і принципу національних організацій...

Признаючи, що при даних умовах негайне об'єднання з рос. с.-г. не є можливим, але разом з тим, признаючи в той же час, що при тодішніх умовах негайне об'єднання з російською с.-г.р. партією являлось неможливим, хоч і бажаним, конференція постановила вважати необхідним:

а) входити в частинні порозуміння і об'єднання з окремими с.-г. організаціями рос. соц.-дем. партії при умові признання ними наших домагань;

б) доручити Бюрові у.с.-г.р. партії навязати зносини з окремими фракціями р.с.-г.р. партії в цілі вияснення їх відношення до нашої національної програми та справи об'єднання.

6. Про заведення зносин з усіма соціалістичними групами.

Конференція У. С.-Д. Р. П. визнає, що являється надзвичайно важливим вияснення відношення всіх соціалістичних груп всіх націй Росії до домагань українського пролетаріату і доручає Бюро Ц. К. зав'язати зносини з усіма соціалістичними групами всіх націй Росії в цілях вияснення відношення їх до домагань українського пролетаріату і зробити про це доклад бущому партійному з'їздові.

7. Про блоки підчас виборів в Російські Установчі Збори.

Конференція У. С.-Д. Р.П. признає:

1) що здійснення народоправства на Україні нерозривно звязане з фактичним і негайним здійсненням національної програми У С.-Д. Р. П.

2) що кожна група, яка хотіла би в даний момент поставитись негативно чи байдужо до цієї справи, тим самим а) зменшує розмах і кількість революційних сил на Україні, б) веде в табор контр-революції і сепаратизму ті елементи буржуазного українського громадянства, які під теперішню хвилю мусять і повинні бути використані революцією,

в) йде проти інтересів українського пролетаріату,

3) що вибори до Установчих зборів мусять бути переведені при умовах найбільшого використання з боку с.-г. всіх революційних сил, як пролетарських, так і демократично-буржуазних.

Конференція У. С.-Д. Р. П. визнає можливим підчас виборів, коли не має кандігатури с.-г., входити в порозуміння і піддержувати кандігатів тих соціалістичних і буржуазних груп, які, поруч з загально-демократичними ви-могами, визнають національну програму і тактику У. С.-Д. Р. П.

8. Про Всеукраїнські Територіальні Збори.

Для найкращого і повнішого осягнення автономії України, Конференція

У.С.-Д.Р.П. визнає необхідним негайно розпочати як найенергичнішу всесторонню роботу скликання Всеукраїнських Територіальних Зборів, на яких воля української демократії й демократії инчих націй, що мешкають на території України, має виявитись в усій широті й викінченості.

Вислов тої волі має бути представлений на санкцію Загальнодержавного Установчого Зібрання.

9. Про відношення до війни.

Зваживши, що дальше ведення війни тягне цілковиту руїну як України, так і цілої Росії, бо ведеться вже коштом основних засобів продукції;

Що як сама війна, так і продовження її не лежить в інтересі пролетаріату і широких мас, як народу українського, так народів цілої Росії і всього світу; що продовження війни лежить, навпаки, в інтересі реакції та зляканих уміркованих буржуазних елементів;

Що ті елементи під гаслом війни тепер рішучо організуються проти революції та демократії;

Що дальший, в інтересах широких мас людности, розвій революції задержується що далі більше війною;

Що через війну цілком не можливе скріплення здобутих революцією позицій, —

Конференція У. С.-Д. Р. П. рішучо висловлюється проти дальшого ведення війни і вимагає від Уряду зараз же:

1) розпочати мирні переговори через представників міжнародного пролетаріату, в тім числі українського, і з широкою їх участю в обговорюванні умов згоди,

2) вимагати від союзних держав зректись домагань анексії та контрибуцій, щоб улегшити мирні переговори,

3) Опублікувати всі договори, в які увійшов з союзними державами царський уряд.

В той же час ми кличемо пролетаріат всіх народів російської держави організуватися, аби всякій силі, що загрожує здобуткам російської революції, — чи то будуть багнети воюючих з Росією держав, чи сили російської буржуазії — протиставити свою силу купно з армією.

10. Про салгатів-українців.

Конференція У. С.-Д. Р.П. постановляє: до заведення народньої міліції домагатися, щоб українці-салгати перебували на Україні, а не по

чужих краях; і то під час миру всі, а під час війни — поскільки це можливо по воєнно-технічним умовам.

11. Про партійне видавництво.

З огляду на продукційність видавничої соціаль-демократичної праці й необхідність економії сил в сій сфері, Конференція У. С.-Д. Р. П. постановляє, щоб місцеві органи партійних організацій видавались за згодою Бюро Центрального Комітету.

“Робітничу Газету” Конференція визнає Центральним Партійним Органом, якій має виходити щодня.

Доручає Бюро Ц. К. організувати видавництво популярних брошур по питанням партійної програми і тактики і координувати в цій роботі фракції всіх партійних груп і організацій.

Доручає Бюро Ц. К. збільшити центральне партійне видавництво виданням щотижневої газети для села і виданням двохтижневого теоретичного журналу.

12. Про аграрну справу.

Підтвержуючи пункти партійної програми що до аграрної справи, прийняті другим партійним з’їздом, конференція У. С.-Д. Р. П. доручає Бюро Ц. К. поставити на близшому партійному з’їзді аграрну програму у всій її широті.

13. Про займання адміністративних посад членами Партії.

З огляду на сучасний революційний момент, Конференція У. С.-Д. Р. П. визнає можливим, щоб у. с.-д. займали всі адміністративні посади, діяльність яких опирається на революційні маси.

Робітнича газета. — 07.04.1917.

№ 55

Звернення членів Київського педагогічного обласного товариства малоросів до Тимчасового уряду

06.04.1917 р.

Преподаваніє въ народныхъ школахъ Малороссіи
на галицко-украинскомъ наречіи.

10 Марта сего года въ г. Кіеве состоялось собраніє педагоговъ разныхъ учебныхъ заведеній, устроенное председателемъ Кіевскаго областного педагогическаго общества известнымъ “украинцемъ” Науменко.

Открылось собраніе предложениемъ председателя послать Временному Правительству приветственную телеграмму въ объявленной имъ краткой редакціи. Предложеніе это принято было собраніемъ восторженно и единогласно. Потомъ въ телеграмме добавлена была г. Науменкомъ благодарность Правительству за предоставленіе возможности вести преподаваніе въ школахъ Малороссіи на “украинскомъ языкѣ”. Добавленіе это сдѣлано председателемъ на томъ основаніи, что, по его мнѣнію, при новомъ правительствѣ каждая національность имеетъ право на самоопредѣленіе, а следовательно на преподаваніе во всехъ учебныхъ заведеніяхъ на родномъ языкѣ. Во всякомъ случае вопросъ о языкѣ преподаванія въ школахъ не обсуждался и не голосовался, а потому относительно “украинскаго языка” не было и не могло быть “единогласнаго” решенія.

Необходимо отметить выступленіе на этомъ собраніи одного оратора, который, желая вызвать обменъ мнѣній по вопросу объ “украинскомъ языкѣ”, высказалъ слѣдующія положенія.

1) Время ли теперь когда на границе стоитъ сильный врагъ, и необходимо единеніе всехъ, поднимать вопросы о самоопредѣленіи національностей и языкѣ преподаванія. Вѣдь подобные вопросы вызовутъ острую вражду и разъединеніе, какъ здѣсь между нами, такъ и въ войскахъ на фронтѣ.

2) Достаточно ли имеется филологическихъ и историческихъ основаній для замены въ существующихъ земскихъ, министерскихъ и церковныхъ школахъ Малороссіи государственнаго русскаго языка украинскимъ наречіемъ, которое Малороссамъ менее понятно, чѣмъ русскій языкъ.

3) Возможно ли решить вопросъ о преподаваніи въ малорусскихъ школахъ на украинскомъ наречіи безъ желанія и согласія малорусскаго народа безъ добросовѣстнаго плебисцита, тѣмъ болѣе, что малороссы говорятъ по малорусски, а не на украинскомъ наречіи.

4) Выражалъ ли малорусскій народъ въ какой либо формѣ протестъ противъ преподаванія въ школахъ на русскомъ языкѣ, понятномъ для каждаго Малоросса и не окажетъ ли народъ сопротивленія изъятію изъ школъ преподаванія на русскомъ языкѣ.

5) Долженъ ли русскій языкъ, какъ цементъ, объединять все національности, входящія въ составъ Россійской державы.

Въ этомъ мѣстѣ председатель Науменко прервалъ оратора, заявивъ, что вопросъ о языкѣ онъ считаетъ исчерпаннымъ.

Многіе изъ присутствовавшихъ на собраніи остались крайне недовольны

пристрастнымъ отношеніемъ г. Науменко къ вопросу объ “украинской мові”. Въ числе недовольныхъ было много педагоговъ, хорошо знающихъ народъ и малорусскую школу, но лишенныхъ возможности высказать свое мненіе о преподаваніи въ малорусскихъ школахъ на украинскомъ наречіи, такъ какъ пренія не были допущены.

Мненія этихъ педагоговъ сводятся къ слѣдующему: вопросъ о замене въ школахъ Малороссіи пріобрѣвшаго полную гражданственность русскаго языка украинскимъ наречіемъ является весьма серьезнымъ і практически трудно выполнимымъ, тѣмъ более, что по переписи 1887 г. здѣсь числилось малороссовъ 18 1/4 милліоновъ и великороссовъ 4 милліона, слѣдовательно населеніе Малороссіи неоднородное. Замена в школахъ русскаго языка украинскимъ наречіемъ вызоветъ острую вражду между мирно до сего времени сожителствовавшими великороссами и малороссами, а также на цѣлье вѣка задержать просвѣщеніе и культуру Малороссіи, такъ какъ на украинскомъ наречіи нѣтъ ни учебниковъ, ни учебныхъ пособій, ни книгъ для чтенія (библіотекъ) ни кабра учителей, могущихъ преподавать на украинскомъ наречіи въ 15000 малорусскихъ школъ.

Съ точки зренія исторической нѣтъ ровню никакихъ основаній называть Малороссію, занимающую 10 губерній “Украиной” такъ какъ названіе было присвоено еще во времена польскаго владычества только краевой узкой полосе, занимающей южную часть губерній Полтавской, Кіевской, Подольской и Галиціи, все же остальное пространство составляло Кіевскую Русь, а потомъ названо “Малороссіей”. Съ точки зренія филологической роднымъ явыкомъ Малороссовъ слѣдуетъ считать близкое къ русскому малорусское наречіе, на которомъ писали Кулишъ и Шевченко, а не украинское наречіе. (С.Н. Щеголевъ: “Украинское движеніе, какъ современный этапъ южно-русскаго сепаратизма” изд. 1912 г., ц. 2р. 50 коп., кн. маг. Игзиховскаго, Оглоблина, Кіевъ).

Инициатива преподаванія въ существующихъ школахъ Малороссіи на галицко-украинскомъ наречіи принадлежитъ проф. Грушевскому и кучке его последователей интеллигентовъ, полагающихъ, что безъ этого не можетъ быть автономіи Малороссіи, свободнаго согласія малорусскаго народа на это нѣтъ, а желаніе и согласіе народа необходимо.

До сего времени Малороссы не появляли никакой вражды къ русскому языку, охотно посылали детей въ школы, которыя буквально переполнены учащимися.

При умеломъ преподаваніи (со вновь поступающими детьми сначала

нужно недели 3-4 вести наглядные беседы по картинкам, чтобы ознакомить детей с речью, а потом приступать к обучению чтению) дети малороссов хорошо усваивают русскую речь и несколько в этом отношении не отстают от детей великороссов, а в усвоении русского правописания даже превосходят последних.

Затруднительным является изучение не русской речи, а русского правописания, но можно надеяться, что новое правительство примет экстренные меры к упрощению русского правописания и т.о. облегчить изучение русского языка.

Малороссам, как и другим национальностям, следовало бы предоставить право преподавания в школах закона веры на родном языке и право преподавания в частных школах на каком угодно языке, по желанию содержания, но необходимо, чтобы государственный русский язык, как предмет преподавания, объединял все учебные заведения Российской державы, подобно тому, как в Америке, Англии, Франции, Италии и Германии, где также имеются разные говоры и наречия, преподавание во всех государственных и общественных учебных заведениях, в т. ч. и начальных школах, ведется на государственных языках этих народов.

Что касается вопроса об автономиях разных народов России, то вместо всех этих многочисленных автономий, практически трудно осуществимых и угрожающих целостности России, было бы правильнее дать каждой губернии и области настолько широкое самоуправление, чтобы в вопросах местных нужд оно имело права автономии. И во всяком случае при решении вопроса об автономиях необходимо принять во внимание современные принципы самоопределения и автономий (см. статью В.Базарова "О национальном вопросе" помещенную в журнале "Летопись" Ноябрь 1916 г. стр. 206-222).

В заключение необходимо сказать, что вопрос об автономиях народностей России, как и вопросы о языке преподавания в школах (и организации национальных армий) имеет право разрешить только предстоящее учредительное собрание, а потому последовавшее разрешение на преподавание в школах Малороссии "на украинском языке" является не правомощным, угрожающим большими осложнениями и тяжелыми последствиями для всей системы образования в Малороссии, а также глубоко нарушающим государственные интересы Малороссии и России, как единого целого.

Будем надеяться, что Временное Правительство найдет способы оста-

новить націоналізацію Малорусскихъ школъ по крайней мере до созыва учредительнаго собранія и такимъ образомъ хотя отчасти исправить допущенную ошибку и жестокое насиліе со стороны Грушевскаго и К^о надъ населеніемъ Малороссіи.

Члены Кіевскаго областного педагогическаго общества малороссовъ.

6 Апреля 1917 года г. Кіевъ

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 44–45 зв. Копія.

№ 56

Звернення “До українських жінок”

06.04.1917 р.

Українські Жінки!

Не забувайте, що колись в часи найтяжчих мук України

“навіть жінки з рогачами

“пішли в гайдамаки”.

На вас, Українські Жінки, лежить великий обов'язок визволяти Україну. Без вас наша славна і багата Україна пропаде. Це випускайте з рук найбільший людський скарб — свободу!

Завдяки довговічній неволі, український народ темний, а скільки соток, хоч би й скільки тисяч просвічених українських чоловіків, ще за слаба сила щоб змогла зробити усе, що треба у такому короткому часі, який визначено на заведення нового лагу.

Жінки — це половина усього народу: на українських жінках заважить усе прокляття грядущих українських поколінь, як що українські жінки не стануть тепер до невсипущої праці на рівні з чоловіками і не допоможуть їм викувати тверді, гранітні основи свободи України.

Обов'язком усіх свідомих українських жінок є об'єднатися до спільної праці над піднесенням усього українського народу, а в першому ряду над піднесенням усього українського жіноцтва.

Українське жіноцтво не має рівних з чоловічими прав, ні політичних, ні культурних, ні економічних; воно не уміє досі нести рівні з чоловічими обов'язки в громадянській роботі для добра України; українській жіночий труд не виобразований як слід, і економічно не забезпечений; уровень умового розвитку українських жінок низший, чим українських чоловіків, низший, чим

жінок усіх культурних народів; національної свідомості у української жінки майже зовсім нема, — це ми бачимо скрізь там, де українська жінка стикається з жінками інших національностей — там вона пропадає у могучих хвилях неукраїнського моря.

Усій тій негоді українського жіноцтва може запобігти лиш об'єднання у великий, могучий Український Жіночий Союз під гаслами

- 1) рівні з чоловічими права для жінок,
- 2) рівні з чоловічими обов'язки українських жінок в громадянській роботі для добра України,
- 3) виобрання і економічне забезпечення українського трудового жіноцтва
- 4) піднесення урівня умового розвитку української жінки,
- 5) національне освіомлення української жінки.

За ціми гаслами Український Жіночий Союз уже завязався в Київі. Його заходами і трудами будуть скоро по всій Україні заведені:

курси для неграмотних,
лекції про права і обовязки української жінки,
школи жіночих ремесел,
спілки жіночого “міського і сільського” труду,
каси зебезпечення трудових жінок,
газети і журнали, освіомлюючі українське жіноцтво в загально-просвітному і спеціальному українсько-національному напрямку.

Усе це буде “Український Жіночий Союз” робити не по черзі, але усе нараз і дуже скоро, бо час не стоїть, “бо время люте”.

До цієї негайної, великої роботи треба негайно великих сил.

“Український Жіночий Союз” нагіється на освічене Українське Жіноцтво.

В перші ряди “Українського Жіночого Союзу” вписались уже десятки жінок з многих трудових професій, що є в Київі; до його пристали вже київські студентки-курсистки і жінки, що працюють в конторах; пристали й де які учительки та освічені старші громадянки.

Тепер черга на останні круги освіченого Українського Жіноцтва не лиш із Київа, але й з усієї широкої України. Без них не зробиться уся намічена Союзом робота, а хоч і буде робитися, то не зробиться так скоро, як цього треба для волі й свободи України.

Українські Жінки з усієї України!

Вписуйтесь негайно в “Український Жіночий Союз” і вносіть йому по змо-

зі вкладки на забезпечення і закріплення волі й свободи України.

Тим, що впишуться, буде в найблизших днях розісланий друкований статут і руководство для практичного виконання усіх завдань "Українського Жіночого Союзу".

Вписи приймаються дежурними Українського Жіночого Союзу в Педагогічному Музеї в Києві, щодня від 5 до 6 години вечора.

Big Page "Українського Жіночого Союзу"

Київ, 6 квітня 1917 р.

Робітнича газета. — 08.04.1917.

№ 57

Повідомлення про Український педагогічний з'їзд

06—07.04.1917 р.

6 та 7 квітня відбувся 1-й Український з'їзд учителів. Делегати-вчителі прибули з різних губерній України, були навіть з Донщини і Кубані, всіх делегатів було більш ніж 600 душ. Головою з'їзда одностайно обрано Науменка. Багато було розглянено різних питань та винесено резолюцій. Головні з них: 1) негайно завести навчання по всіх школах українською мовою, 2) в тих школах, де меншість учнів українців, їм має бути забезпечено навчання на рідній мові, 3) скинути негайно з посад учителів-чиновників, русифікаторів та тих, які служили при старому уряді співробітниками охоранки, 4) завести негайно вчительські курси Українознавства для підготовки вчителів, 5) при Університетах закласти Укр. категри, 6) скласти негайно Центральну Учительську Раду, та яко мога скоріш скликати новий і більш повний з'їзд учителів України.

При відкритті з'їзду було ушановано пам'ять борців за волю та проспівано вічну пам'ять.

Багато палких суперечок викликала телеграма, яку нагіслали до міністра Нар. Освіти та Тимчасового Уряду. Телеграма була написана на російській мові і крім того в ній було говорено, що вчителі обіцяють піддержувати новий уряд, прохаючи його підтримувати "культурное самоопределение".

З приводу мови виступило кілька правників, які зазначали, що треба послати на російській і українській, що там нашої мови не розуміють і на нашу телеграму не звернуть уваги. З протестом з приводу змісту та мови виступив

тов. Сокальський, який зазначав ролю вчителя на селі, значіння його як громадянина, який повинен провадити культурну та політичну роботу, і що коли він має надсилати телеграму, то його обов'язок ясно зазначити вимоги Українського народу, і що тільки при виконанні їх він мусить підтримувати Новий Уряд. Поправка, яку вніс т. Сокальський була така: “мусимо підтримувати Тимчасовий Уряд, коли він буде боронити культурні, національні, політичні та економічні права народу, що тільки при здійсненню територіальної автономії України ми бачимо щастя Українського люду”. Поправка прийнята, мова ухвалена українська.

З'їзд при кінці проспівав заповіт, бажаючи скоро з'їхатись знову.

Робітнича газета. — 08.04.1917.

№ 58

Реферат Ф. Матушевського “Права національних меншостей”, прочитаний на Всеукраїнському національному конгресі

06.04.1917 р.

В державах, що складаються з людей усяких племен, а племена ті поділяються на людей усяких станів, які мають свої особні інтереси, трудно вигадати такі закони, котрі задовольняли би геть усіх. Часто буває так, що новий закон одній частині люду виходить на користь, а другій — на шкоду. Тим то і людиність не однаково ставиться до нових законів: одна частина її приймає той чи инший закон з охотою, а друга — з неохотою а иноді навіть з обуренням. Звичайно буває так, що новий закон виходить на користь більшій частині людей і через те запроваджується в життя, бо менша частина, не маючи змоги сперечатися з більшістю, кориться їй, бо на боці більшості — сила. Робиться це так тому, що нові закони приймає і встановляє більшість членів законодавчих палат, де меншість членів також мусить коритися більшості.

Не вважаючи на те, що такий порядок має в собі признаки несправедливості і де-якого насильства, він держиться всього, бо ні наука, ні практика державного життя до останнього часу, не добрали способу встановити инший порядок. Можна наперіг сказати, що навряд чи й доберуть коли, бо життя людини в громаді і в державі стоїть і проводиться на основі примусу. Отже, поки люде житимуть громадами чи державами, вони багато де в чому пови-

нні забувати про свою власну волю і мусять коритися волі громадській, волі більшості.

Натурально, що коли воля тієї більшості йде на шкоду меншості, гнобить її, визискує чи поневолює, то меншість не згоджуючись з законами, що встановляє більшість, має право протестувати проти несправедливих законів.

Яка ж при тому повинна бути роля державної влади?

Безперечно, що кожда розумна і справедлива державна власть повинна прислухатися до голосу меншості, повинна зважати на її інтереси і добирати спосіб забезпечити меншості всі права людини і громадянина в житті політичному, соціальному, національному і релігійному.

Щоб не відбирати багато часу в шановного зібрання, ми не будемо спинятися на історії питання про права меншостей, ні на переказуванні всіх тих способів, якими ці права в тих чи інших сучасних державах забезпечуються, а нагто на оцінку кожного із існуючих способів, бо де-які з них наука і практика державного життя не визнає за добрі і за відповідні тим цілям, ради яких їх вигадано. Таким чином, поминаючи все спірне, ми спробуємо як найкоротче викласти те, що і наука, і практика визнають, як певне, що не викликає незгоди та гострих суперечок.

На першім місці в черзі різних способів, що дають змогу меншостям мати своє представництво і, таким побитом, обстоювати свої права, безперечно треба поставити спосіб обрання до всіх державних і краєвих установ, до парламенту, сойму, до місцевих рад депутатів на підставі загального, рівного, простого і таємного голосування. Звичайно, що вибори по цій демократичній формулі не забезпечують цілком можливості меншості мати в парламенті чи в соймі належне їй представництво, про те формула ця в звязку з іншими установами, до певної міри забезпечують таке представництво. Такими установами вважаються поперед усього: по змозі частіше перерозподілення виборчих округ, щоб кількість депутатів відповідала кількості людної; по-друге — відбування виборів в свята і взагалі в той час, коли людноїсть більш вільна і, нарешті, саме найголовніше: це пропорціональне представництво.

Порядок пропорціонального представництва має ще багато противників, які проти його, повстають з різних причин. Проте його треба вважати одного із найкращих установ до яких дійшла людська думка, шукаючи способу забезпечити представництво меншості. І не гарма відомий вчений соціолог Міль виславився з приводу системи пропорціонального представництва так:

“цей великий винахід в сфері політичної штуки подав мені нові і більш певні надії на кращу майбутність людскости”.

Скажуть може, що же ся меншість зробить в парламенті, чи в соймі? Яку вона силу матиме?

Практика держав з розвиненим парламентарним життям доводить нам, що так звані меншости в парламентах мають поважну силу.

Поперед усього в роботі законодавчій. Складання нових законів відбувається під контролем представників меншости, які завжди вносять поправки до проектів нових законів в інтересах тої меншости, яку вони представляють. Звичайно буває так, що кожний закон єсть результат взаємних уступок, згоди і полагодження інтересів всіх тих партій і груп, що обмірковували законопроект.

Другий спосіб забезпечення прав меншости це єсть наглядання і контроль за виконаннями законів, бо парламент чи сойм не тільки складає і видає закони, а і стежить за тим, щоб виконавча власть вища і нижча додержувалася законів в своїй роботі, як в центрі, так і на місцях. Коли ж власть законів не додержує, то представники меншости, як і кожний представник народній, не тільки мають право, а і повинні інтерпелювати, тоб-то покликати власть до отвіту за ламання закону.

Практика парламентарних країн показує, що представники меншости частіш, ніж хто инший, використовують це право інтерпеляції і досягають не тільки того, щоб власть додержувала закон, а добиваються скасування незгідних з законом розпоряджень влади.

Останніми часами, коли життя і відносини суспільно-політичних та инших груп населення зробилися такими складними, стало помітно, що в парламентах невеликі групи, представників меншости, почали погоджуватися на довший час між собою на ґрунті спільних інтересів і підтримувати взаємно одно другого проти більшости в питаннях і справах в яких та чи инша меншість заінтересована. Така спільна поведінка, така тактика меншостей дає їм в руки иноді велику дійсну силу, проти якої більшість буває безсильною.

Це єсть третій спосіб, яким меншість захищає свої права. Коли ми звернемося до Американських Сполучених Штатів, то побачимо, що в цій країні дійсного панування демократії, на сторожі інтересів меншости стоїть чи мало законів, яких не знає Європа.

Не входячи в оцінку цих установ, ми коротко згадаємо про найголовніші з їх. Так, поперед усього американці в кожному штаті мають по дві палати, че-

рез які проходять нові закони; нижчу палату і сенат. До сенату обирають людей літніх, а до того ще таких, що довгий час проживають в штаті. І дві палати, і сенатори з літніх людей, — це все встановлено для того, щоб нові закони склалися і встановлялися розважно обмірковано. Далі. Президент республіки, а також президент штата чи губернатор, мають право так званого “Veto”, тоб то право не визнавати сили за новим законом. Коли на який закон накладено таке “veto”, то цей закон знову треба внести в палату і як що за цей закон подасть голос не менше як 2/3 депутатів, то тільки тоді він вступає в життя і має силу.

Але справедливість вимагає сказати, що згадані вище американські закони викликають проти себе багато голосів критики, особливо ж право veto, яке дається президентові, губернаторам, а по де-яких штатах — навіть і суддям.

Де які досліджувачі науки державного права тієї гумки, що для забезпечення прав меншости можна і треба дати їй право “veto”. Це право, безперечно, єсть один із дійсних способів, яким меншість може захистити себе від насильства більшости і здобути собі те, в чому вона почуває потребу.

В крузі питань національних найбільшу вагу мають способи забезпечення прав національної мови в школі, в суді та в адміністративних установах.

Найкращою гарантією прав рідної мови в школі, в суді і в адміністрації, до тих способів оборони прав меншости, про які говорилося попереду, треба вважати видання спеціального закону про мову, який повинен встановити безумовне признание за національною меншістю непорушних прав, а охорону їх доручити спеціальній установі в формі суду.

Щоб краще і правильніше піійти до питання про забезпечення прав національної меншости, треба це питання поставити на дійсний ґрунт наших українських домагань і попереду усього сказати: що таке Україна і чого ми для неї добиваємося.

Україною ми називаємо край, заселений поспіль нашим українським народом; край, в склад якого входить вісім губернь: Київська, Волинська, Подільська, Полтавська, Харківська, Катеринеславська, Херсонська та Чернігівська (за винятком 4 повітів: Мглинського, Новозибківського, Суражського та Стародубського, заселених здебільшого великорусами та білорусами), (Хотинський) повіт *Бесарабської губ.*, (Брестський та Кобринський) повіти *Гродненської губ.*, (Грубешівський і Томашівський) повіти *Люблинської губ.*, (Влодавський) пов. *Сідлецької губ.*, 4 повіти (Бирючський, Богучарський, Валуйський та Острогжський) *Вороніжської губ.*, 3 повіти (Гайворон., Новоос-

кольськ. та Путівльський) *Курської губ., 3 повіти* (Бердянський, Дніпровський і Мелітопольський) *Тавричеської губ., 1 повіт* (Новогригорієвський) *Ставропольської губ.; 1 округу* (Таганрогську) *Донщини та 3 “отділи”* (Катеринод., Ейський і Темрюкський) на *Кубані*.

На всієї оцій площині, яка займає 513.089 квадрантів земель, по перепису 1897 р., — що був 20 літ тому назад і провадився дуже і дуже не на користь нашому народові, — живе поверх 26 мільйонів усякого люду і скрізь тут більшість українців: в одних губернях 95%, в других — 85%, а подекуди — 60%. Як що ж до цих українців годати тих, що живуть по Росії в меншості, як от: в деяких повітах Курщини (Суджанськ., Корочанськ., Рильськ.) *Вороніжчини, Холмщини та Любельщини* (Більськ. пов.), а потім, — накинути кілька сот тисяч, а може й мільйон на те, що взяв від нас перепис, нарешті, — як прилічить те, щоросло за 20 літ, то всіх українців в Росії набереться не менш 35 мільйонів.

По тому-ж такі переписові, що так далеко стоїть від правди, на Україні живуть ось які народности і поділяються вони так:

українців 19.440.000, а бо 74,2%.

великоросів 2.997.000 — 11,4%

євреїв 2.019.000 — 7,7

німців 493.000 — 1,9

поляків 477.000 — 1,9

молдован 223.000 — 0,8

білорусів 85.000 — 0,3

інших 468.000 — 1,8

Цифри ці доводять, що український народ, як ні який інший, живе на своїй землі поспільною масою, серед якої інші народи вкраплені маленькими крапочками, крім великоросів (біля 3 мільйонів, або 11% (та євреїв 2 мільйонів, або 7,7%).

Ці цифри дають також відповідь і на друге питання: якої автономії в федеративній російській демократичній республіці ми гля себе добиваємося. *Ні національна, ні національно-культурна автономія для України не підходить, Україна повинна мати автономію національно-територіальну, яка зробить український народ і з юридично-державного і з фактичного боку хазяїном своєї землі; така автономія охоплюватиме з усіх боків життя тих народностей, що живуть на українській землі і тільки вона дасть змогу їм жити вільним національним життям і розвиватися.*

Забезпечуватиме ж національно-територіальна автономія України всім національностям вільне національне життя і розвиток при таких умовах:

1. Коли до всеросійського парламенту, до свого сойму і до місцевих установ виборчий закон на Україні буде уложено на щиро-демократичних підвалинах, тоб-то на основі загального, рівного, простого і таємного голосовання;

2. Коли всі громадяне, якої б віри чи закону вони не держалися, до якого б народу не належали, будуть рівні перед законом і перед властю вищою і найнижчою;

3. Коли по всій Україні буде заведено широке місцеве самоврядування в повітах волостях і селах;

4. Коли місцеве самопорядкування буде переведено так, що округи, по яких поспіль живуть люде однієї національності, матимуть право заводити самопорядкування, яке відповідатиме їх національним потребам;

5. Коли в державних установах строго додержуватиметься порядок пропорціонального представництва;

6. Коли адміністрація по всіх установах силою спеціального закону повинна буде признавати права всіх національностей на свою рідну мову.

Зазначаючи оці пункти, ми не маємо на думці предложити зібранню проект статуту про права національних меншостей на Україні. Завдання наше инше. З одного боку ми мали на гадці по змозі коротко розповісти про ті способи, якими забезпечуються права національної меншости в парламентарних країнах, а що наїголовніше, — ми бажали показати зборам, що ми стоїмо на ґрунті признання повної гарантії, повного забезпечення прав національних меншостей на вільній Україні, хто б та меншість не була: чи московці, чи євреї, чи поляки, чи білоруси, чи татаре. На иншому ґрунті ми не можемо і не повинні стояти. Ми цілком поділяємо ті думки, що так гаряче висловив на цих днях проф. Грушевський на шпальтах “Нової Раги” в статі “Народам України”. Ми не на те — писав проф. Грушевський, — цілими поколіннями боролися і страждали за права нашого народу, щоб з хвилиєю, коли його права будуть здобуті, поставити иншу мету, — приборкування і слабших народностей і панування над національними меншостями великої української землі.

Ми не на те доводили права кожної народности та її національне самоозначення, аби тепер відмовляти який небудь народності свого права.

Ми не візьмемо прикладу з угрів, котрі виступали перед Європою лицарями вільности, а у себе в Угорщині, добувши для неї державне право, завязали в неволю всі инші народности.

Ми не піємо слідами поляків, які писали на своїм прапорі “за нашу і вашу вольність”, а сю вольність звертали скрізь, де тільки забирали перевагу — проти українства — в Галичині, проти жидів — у королівстві.

Перегортаючи сторінки історії нашого ідейного національно-політичного руху за той час, коли ми були поневолені, ми не знайдемо зерна неправди за собою у наших відносинах до інших народів, які живуть на нашій Україні. Навпаки, терплючи національний гніт на собі, ми завжди виступали в обороні кожної найдрібнішої народности, не зважаючи на те, заслужена вона чи ні, культурна вона, чи не культурна. Будемо ж твердо і високо тримати в своїх руках наш чистий прапор вільности народів, прапор винесений нами незаплямлений з брудної тюрми народів на свіже й ясне прозоре повітря вільної України. Будемо спільними силами оберігати цей чистий прапор від спроб темних і несвідомих сил заплямувати його брудом шовінізму і зненависти до національних меншостей на Україні!

Ф. Матушевський

Нова Рада. — 27.04.1917.

№ 59

Реферат промови Н. Григорієва на Всеукраїнському національному конгресі

07.04.1917 р

Коло автономії*

Про автономію України увесь час говориться як про факт, якого ніхто серйозно не заперечує. Мусимо дивитись правді в очі й по щирости сказати, що навіть на Україні чимало ще є ворогів автономії України. Про це найкраще свідчить та колотнеча, яка склалася коло звістки про український національний з'їзд. Комусь навіть треба було аж скликати “сункліт воєначальників та градоначальників”, щоб там “Українська Центральна Рада” під брязкіт зброї та войовничі вигуки де-яких людей, розвіювала безпідставні страхи переляканих гаслом “автономія України”. Протівники автономії України є, і ми про них мовчати не повинні. З ними треба боротись, і боротися розумним словом та переконанням. Протівники є одверті й потайні. Одверті просто

* Промова, яка на Українським національним з'їзді 7 квітня за обмеженням промов 5 хвилинами часу, виголошена була тільки в головніших точках.

кажуть: “ми не хочемо автономії України от через те-то й через те”. Потайні ж противники кажуть: “ми принципіально нічого не маємо проти автономії України, але до Установчої Рада не треба цієї справи порушувать, бо тільки Установча Рада має право рішити, який повинен бути державний лад в Росії та на Україні”. Хто ж противники нашої автономії?

1) Монархисти, бо при централістичній республіці їм легше реставрувати монархію.

2) Імперіалісти, бо при централізмі їм легше підбити людеї на війну; легше загарбать до своїх рук чужі добра.

3) Капіталісти, бо при централізмі їм легше діло мати з одним урядом, легше облутать і підбити його на закони й розпорядження користні для них.

4) Бюрократи, що звикли до машинної роботи, до ходіння старими шляхами.

5) Чинovníки 20 числа, що звикли думать, що народ для них, а не вони для народа, та що не вони повинні пристосовувать до місцевих умов та всяких мов, а всі народи повинні пристосовуватись до їхнього бажання робить усе на один копил.

6) Національні меншости на Україні що до сього часу йшли тут під прапором московської культури, бо все, що зробили вони доброго, пішло на кошт московської культури, а все хибне поставлено їм на карб. Перед московським народом, перед Тимчасовим Урядом вони себе вже зарекомендували добре і певні, що центральний уряд їх не покривдить, закріпить за ними всі права рівности, а автономія України їх страшить, як щось невідоме, а тому й непевне. Оглядаючись назад і не бачучи за собою праці на користь українського люду, не бачучи ніякої спроби порозумітись з українським народом вони побоюються, щоб автономія України не принесла їм тих несподіванок, які виявила автономія Фінляндії та самоврядування в Польщі в справах національної рівности.

7) Нарешті, остання категория противників автономії України — це ренегати усяких націй. Оправдуючи своє ренегатство, вони прикриваються бажанням быть “всечеловеками”, а тому, мовляв, ніяких поділів на нації не визнають.

Зо всіх категорій противників автономії України найдужчий і найщиріший противник — національні меншости на Україні. Це противник найбільший по числу і найдужчий по моральній силі. Його противлення автономії України ґрунтується на обороні своїх національних інтересів, і з ним треба рахуватись. Через те мені здається що нам треба з ним зговоритися, і я певен, що ми до чогось путнього договоримося, бо вони взагалі не вороги волі, а лишь вороги

нашої автономії і то може через те тільки, що не розуміють її. Національні меншости бояться автономії України, бо не знають, що вона їм принесе.

Отже на мою думку, треба в першу чергу порозуміться з ними, і в купі з ними утворить проєкт бажаної автономії. Коли вони побачать що автономія України ніяких прикростей, ніяких неспогіванок їм не несе, то, я певен, щиро стануть на наш бік.

Коли ж би виявилось, що вони зовсім не бажають іти по-пліч з нами, тоді, принаймні, будемо знать, з ким маємо діло.

II

Ми майже одногласно погоджуємося на тому, що автономію України повинна оголосити і санкціонувати Всеросійська Установча Рада, тоб то вільне зібрання всіх народів Росії, всіх тих спільників, яким доведеться будувати новий державний гім Росії, яким доведеться жити в тім домі по товариські, по братерські, на рівних правах. Одне до того часу всяк народ повинен негайно взятись за справу утворення своєї автономії, за фактичне переведення її в життя. Бо хто другий може найкраще все для неї обдумати, підготувати, спробувати на ділі, як не ті народи, яким воно потрібно? Це натурально і цього нема чого бояться. Треба, щоб всяк народ сам утворив свою автономію, а сусіди його, спільники в державнім життю, на спільній нараді лиш вирівняли її, згладили кострюбатість і зтвердили спільною волею, волею громади. Де-хто з наших “принципіальних приятелів” виявляє вже перед цим незрозумілий нам жах. В діло пущено навіть “страшне” слово — “октроїруваня”.*

Однак, не зважаючи на це, мусимо спокійно, але твердо і ясно сказати: “панове, не переводить автономії в життя ми *не можемо*, бо коли не будемо переводити її ми, систематично, обмірковано, то вона переведеться силою життя сама собою, по мимо нас, і може зовсім не в такій формі, яка була б бажана і нам, і вам, яка б стала найкращою підвалиною для могутньої спілки народів держави Російської.

Ні для кого не секрет, що земство на Україні було в сто раз гірше земства в Росії, що предсідателі земських управ на Україні у великій більшості “націоналісти” русифікатори та щирі слуги старого уряду. З переминою влади вони не тільки не одійшли од керування громадськими й державними справами на Україні, а навпаки: на підставі загального наказу Тимчасового

* Big octroyer (фр.) — гарувати. Нелігитимне проголошення.

Уряду механічно взяли в свої руки адміністративну владу, яко комісари.

Ради громадських організацій, виконавчі комітети і т.и. склалися на швидку. На чолі їх в багатьох місцях опинилися люде, хоч і щирі й чесні, але ні по натурі, ні по освіті, ні по професії не здатні до тієї важливої напруженої, планомірної, обережної та ріжноманітної роботи, яку вимагає від них час. Отже не сьогодні — завтра перед громадянством стане питання про реорганізацію не тільки старої, а й нової тимчасової, місцевої влади. Навіть не стане, а стає, бо вже з кількох місць ми маємо звістки, що селяне проганяють комісарів — бувших предсідателів управ.

Життя вже вимагає організації міцніших порядків на місцях. Отже нема чого одкладать це діло до Установчої Ради. Треба зараз творить місцеві закони, місцеві порядки, які б так чи инак ввели розбурхане життя в найкраще пристосовані до місцевих умов форми.

Як же це робить? Ждати вказівок згори, від Тимчасового Уряду, чи самим творить? Та хіба Тимчасовий Уряд зараз має змогу пхнути носом кожно в потрібну роботу. Хіба він знає, чого тут на місцях вимагає життя? Хіба знає він, де і як в кожную хвилину цього революційного часу треба зробити, щоб найміцніше закріпить волю? Ні! А коли — ні, то виходить нам самим треба робить на місцях те, чого вимагає життя. Треба самим утворювати на місцях нові посади, нові закони, нову владу.

Нема чого боятись страшних слів. Треба йти за життям. Раз життя вимагає утворення нового лагу, то треба його творить з певною метою, по певній системі, а не як небудь. Грунтом своєї роботи ми й повинні покласти проект тієї автономії, якої бажаємо.

Коли ми покажемо, що треба переводити автономію України в життя, не дожидаячи Установчих зборів, зоставивши їй право санкціонувати, чи переіначить її, то це не означає, що ми гумаємо гвалтом ламать на Україні всі ті установи державного лагу, які зараз тут існують і ніякої шкоди ні краю ні загальній волі Росії не чинять; це не означає, що ми з буками й грюками підемо по Україні гвалтувать народ, викидять усе, що нагадує про минулі часи і оголошувать автономію України.

Ні, ми лиш кажемо, що там, де само життя повалило вже або валить установи влади й порядкування, заведені за старого режиму, там треба негайно утворювати нові форми порядкування краєм, і утворювати не як-небудь, не лата-ти лиш на швидку діри в старій системі, а виконувать наново усю систему.

Скажу конкретно. Зараз з різних кутків України надходять протести про-

ти комісарів — бувших преґсідателів управ, бо то діячі старого режиму. По земських та міських управах зосталася сила діячів старих поглядів. А на віґповідальних посадах по всяких міністерствах хиба їх мало є. Тимчасовий Уряд поставив до них тільки комісарів і замінює їх лиш тоді, коли вони виявлять себе ворогами нового лагу. Та хиба ж вони всі такі “розумні”, щоб зразу себе виявлять? Більшість їх поховала свої зуби, вбралася в нові шати і тільки підчикує слушного часу та потайки підкопується під волю Росії.

Отож і треба — де тільки виявляється недобровартність представників влади та порядку, зразу на підставі вселюдного, рівного, безпосереднього та потаємного голосування 1) переводити вибори нової влади, 2) складати тимчасові місцеві закони.

Ми віримо, що Установчі Збори автономію не дадуть, а тому й мусимо утворювати на руїнах старого безладдя нові порядки та підганяти їх під ті принципи, на яких, ми віримо, збудовано буде автономію України.

Як же взятись за це діло? На мою думку треба закликати:

1) в Київі Краєвий Комітет, з виборних представників усих народів України, який повинен намітити статут автономії України;

2) по губерньських містах комітету губерньські, з представників усих народностей для того, щоб обміркувати, як намічений статут автономії України найкраще перевести в життя;

3) при Тимчасовому Уряді міністерство національних меншостей, з міністром українцем, з товаришами-представниками инших націй, для розроблювання й переведення в життя забезпечення прав національних меншостей Росії. Воно, яко офіційний орган, повинно фактично підготувати до Установчої Ради матер’ял по питанням автономії й федерації, а тим часом безсторонньою рукою координувати роботу всяких організацій по забезпеченню прав національних меншостей Росії.

III

Нам кажуть: “яке ви маєте право переводити автономію в життя, коли невідомо ще, що в цій справі скаже Установча Рада та сам український народ?”

На це можна лиш одповісти так: всяке право бугується на фактичнім та моральнім ґрунті.

У нас фактичний ґрунт: це одностайне бажання української свідомої маси негайно почати переведення автономії України в життя. Ми всі цього хочемо. Це факт, і з ним треба рахуватись. Є у нас і моральний ґрунт — це істо-

ричне право на автономію, яку наші предки утворили, яку ми, як народ, мали, яку московські царі вдерли у нас силоміць серед білого дня. Якого їм ще права треба щоб одібрати пограбоване?

Кажуть, що голосу української інтелігенції в цій справі мало. Треба ще, кажуть, почути голос самого народу. Ми голосу свого народу не боїмося. Ми завше до його прислухалися, бо свого народу ніколи не цуралися і знаємо, що він скаже. Але скажіть на милость Божу, чи підіймаючи революцію провідці її питалися голосу народу? Чи скликали вони для того з'їзди? Чи в революційний комітет обірали рівним, безпосереднім, вселюдним, потайним голосуванням? А хто і яким правом обібрав Тимчасовий Уряд? Хто виробив йому й санкціонував програму його діяльності? — Життя! Почуття правди, бажання зробити добро люду. Ото ж воно і від нас вимагає не сидіти склавши руки, а робити діло, будувати нове життя, відповідно до місцевих умов.

Установча Рада невідомо коли буде, а тут зараз уже треба творить нові форми державного життя, творить нову владу на місцях. То чого ж не творити її так, щоб на тій формі погодилася й Установча Рада і щоб форма на завше стала основою українського автономного життя.

Наші “принципіальні приятелі” не раз з поважним виглядом та “серйозною задумкою” вирікали: “бачите, це така справа, що її треба перевести через плебісцит. Тоді тільки, мовляв, можна говорити, що український народ хоче автономії і якої саме”.

Знов кажу: свого народу ми не боїмося. А про себе скажу: я згоден на плебісцит в справі автономії України, але під однією умовою: щоб через плебісцит вирішувалися й інші державні справи в Росії та на Україні, наприклад: рівність перед законом усіх національностей; аграрне питання, питання війни і т.и. Коли плебісцит, то плебісцит скрізь.

Противники автономії України чогось усе бояться, що ми зробимо щось шкодливе для волі як своєї, так і держави Російської.

Але пора вже позбутися опікунської психології. То тільки царі гумали, що без них ніяк не зможе існувати держава.

Росія скинула царів-опікунів. Для чого ж заводити опікунів-демократів? Опікун завше опікун. Він обмежує волю опікаємого. Опікунство гнітить опікаємого. Веде його не по тих шляхах, яких він хоче, які визнає й відчуває добримими, а по тих, які опікунам здаються добримими. Ми хочемо волі. Опіка нам

не потрібна. Нехай ніхто не думає, що українці біле назвуть чорним, а чорне білим. Українцям воля ще дорощча, ніж кому инчому, а тому вони ніколи не зроблять того, щоб пошкодило волі Росії бо добре розуміють, що з волею Росії тісно зв'язана й воля Україні.

Ми вже, слава Богу, досить “грамотні”, щоб розуміть смак волі. Зуби, чиї б то не були, нам не милі! Чи то німецькі, чи московські, чи царські, чи демократично централістичні.

Ми хочемо волі. Визнаємо, що міцно забезпечує її нам тільки федеративна республіка з широкою автономією України, і за цю автономію будемо так само боротися з централістичними бажаннями, як боролися з царями.

Наш святий обов'язок повернути нашому народові пограбовані у нього царями вольности його, і ми мусимо це зробити. Инакше ми не сини свого народу. Яким способом ми будемо цього добиватись, побачимо з того, в якій мірі нам повертатимуть наше добро, нашу славу, наші вольности!

Тепер же ми щиро й одверто заявляємо, що саме вважаємо пограбованим у нас царями, що хочемо повернути собі. Одверто кажемо, що простягаємо руку за своїм сігівським добром не як злодії і не як старці за милостинею, а як брати, і простягаємо руку тільки за тим, що нам історично належить; простягаємо руку за тією спадщиною наших батьків, яку присвоїли були собі опікуни Росії. Опікунів скинуто. Отже не може бути й опікаємих. Є тільки вільні брати-народи. Тим то й надіємося, що один брат оддасть другому все, що загосподарювали й заповідали йому батьки його.

Віriamo, що серед вільних народів Росії немає вже старого Сенату, який взявся б роз'яснить, що воля не єсть іще воля; що воля Росії не єсть воля України!

Нехай же живе вільне братання усих народів Росії! Нехай кожен народ вільно кує свою долю, а всі вкупі — невтомно кують спільну долю могутньої сем'ї вільних народів — федеративної Російської Республіки!

Григорієв-Наш.

Увага редакції. Даємо місце промові п. Григорієва, як темі для дискусії та матеріалові для відповідальних органів і організованих груп на Україні, які зараз над цією справою задумуються. Подекуди не погожуємося з тим, як автор ставить і рішає питання, але поміщаємо те поки без наших уваг, сподіваючись, що в дискусії, для якої охоче дамо місце в газеті, виясниться чимало деталей усеї справи автономії України та її здійснення.

Нова Рада. — 25.04.1917.

Промова М. Ткаченка
“Основні підстави організації української автономії”
на Всеукраїнському національному конгресі

07.04.1917 р.

Товариші й панове громадянство! Хочемо й змагаємося за те, щоб сам народ своєю волею та правом постановив власну вільну хату, де має жити, замість тої брудної, темної вязниці, де так довго, здавалося, безнадійно тягнув наріг свої злидні. Хочемо сього, і вчора всі представники організованого українського народу ясно й рішучо сказали: Так! Хочемо вільної автономної України в федеративнім звязку з Росією, хочемо й маємо її будувати.

Але кличу вас, товариші й панове громадянство, будуйте так, щоб була то тверда, міцна хата. Ставляйте тверду підвалину. Тою підвалиною, думаю я, є самоврядування громади, чи то сільської чи городської (міської).

Громадянство скупчене в якійсь територіяльно обмеженій громаді, селі, місточку, місті, порядкує всіма своїми справами і порядкує вільно, без втручання якоїсь влади; тоді всі громадяне швидко вчаться бути дійсно вільними громадянами, вчаться вміти порядкувати, вміти ту волю порядкування самим боронити. Отже найпершою основою автономної України є самоврядування громади, є той захист, зброя тої свободної України.

Розуміли се віддавна. Ще 1215 року Англіїці перемогли королів, в своїй славній Хартії вільностей поставили: громади щоб володіли всіма своїми вільностями і своїми свободними звичаями. А був сей свободний звичай громад самим порядкувати своїми всіма справами. Сим скріпляється воля Англії й до нині.

На свободі таких громад лежить вже від ста років воля і багатство Американських Сполучених Штатів, воля Швейцарської федеративної республіки. Бо народ звик, привчився сам порядкувати вільно, то й навчився боронити ту волю.

Навпаки погляньмо па республіку Францію. Там нема свободи громади, там вона дуже невеликим числом справ порядкує сама; та хоч і порядкує, але під доглядом, під гострим оком префекта — се щось як губернатор; сей префект робить так, як робив у нас земській начальник чи губернатор. До всього чіпляється, нема волі народу. Хоче громада школу, а префект не дуже, то знайде щось, щоб затягнути справу. Се й у нас так було, і всі се добре

знають. Не затверджує префект громадських постанов, має на се право. В Америці ж та в Швейцарії того нема. Огже вільна самоуправа громади має бути, першою основою автономії. Має та самоуправа бути приблизно така: всі мешканці громади, що хоч би ї не зовсім довго жили там, жінки й чоловіки і парубки від 20 літ — збираються на народне громадське віче щороку чи кільки на рік. Се по малих громадах, не більше може 2-3 тисяч. Туг вони вирішають всі діла, які вже заготували зарані вибори з того року, щоб представити народові; тут ухвалює громада податки на всіх мешканців громади на цілий рік; тут вирішає, на що потрібно витратити гроші; тут указує як завідувати громадським майном чи то рухомим чи нерухомим; тут вибірає старостів і всіх урядовців які б виконували постанови громади і порядкували з наказу громади від одного віча до другого. Буде се пряме самим народом безпосереднє порядкування своїми справами.

Там де громади більші, по-над кілька тисяч люду, віча не скликаються, але вибирають на підставі загального рівного, прямого і тайного голосування якусь Рагу, яка сама вже порядкує під загальним доглядом всіх мешканців громади всима справами; буде то вже посередницький спосіб самоврядування громади. Але треба рішучо щоб громада вибирала на короткий час сю Рагу і контролювала її і не давати їм права самим ставити чи призначати якихсь урядовців; ні, на всі посади, всіх урядовців має вибирати окремо сама громада; а взаємини між ними та радою встановляє громада; окремо вибирається й контроль, який стежить, щоб гроші витрачалися так, як велить громада. Такий лаг, таке самоврядуваннє в Америці та Швейцарії. Дуже велика воля громад там, найпекучі потреби порядкує сама громада вільно.

Які ж справи громадські?.. Громада:

- 1) накладає податки на майно та дохід мешканців, на громадські потреби.
- 2) позички на громадські справи робить;
- 3) сама вирішає, на які потреби ті гроші витратити
- 4) оббирає всіх урядовців громади, чи Рагу; призначає їм платню, визначає їх взаємні стосунки та компетенцію
- 5) завідує справами порядку та охорони людей та їх добра.
- 6) завідує громадським майном рухомим чи нерухомим.
- 7) завідує справами шкільними, будинків шкільних то-що, взагалі справами духовної культури
- 8) завідує пожарним ділом.

9) поліпшує й завігує вулицями та взагалі дорожніми справами в громадській окрузі,

10) завігує колодязями, водопроводами, каналізацією, освітленням і всім таким,

11) санітарними справами, лікарськими то-що.

12) взагалі справами добробуту громади і доброго її устрою, все, що схотіла сама громада,

13) видає обовязкові постанови чи то до пожарів, бугов, чистоти, про ярмарки, порядку торгівлі і вистави,

14) банки громадські, ріжні каси.

Таке самоврядуванне громад.

Але що найважніше тут, прошу се пам'ятати, се те, що всі постанови, всі рішення громади ніхто не може зносити і не треба, щоб хтось їх затверджував. Коли б щось сталося в тих постановах неправного, то тільки суд міг вирішити се і то тільки з одного боку: чи та постанова громади не противиться основним законам держави чи автономної України. Про те ж, чи потрібна та постанова чи не потрібна, ніхто не може рішати окрім самої громади.

Всі такі права громади забезпечено по вільних країнах, але здебільшого тільки по федеративних і се мусимо забезпечити в конституції автономної України; по централізованих же, ото як Франція, там громада стогне від гнітом влади, там нема дійсної демократичної основи всього державного життя, бо люде не можуть самі навчитися тут на місці порякувати своїми найпекучішими справами. Виходить дивна річ. Державними справами народ порякує через представників, ним обраних, а своїми справами на місці не може порякувати без догляду і розказу влади. Через те народ не свободний. Досі бояться там, чи не впаде республіка, досі вже 40 років всі демократи твердять у Франції, що вернеться реакція; і се все тому, що нема основи свободи на місці.

Така має бути перша основа автономної України.

Але ж не всіма справами зможуть порякувати самі громади, не у всій повоті і тими, якими самі порякуватимуть.

В спільці більші справи вирішаються

Волость рішає всі справи, що були б спільні громадам і яких самі громади не могли б зробити, бо бракувало б у одній громаді грошей на добру лікарню, а деякі справи тільки й можна спільно впорядкувати, як справи дорожні, чи поставити лікарню.

Се буде вже дольший розвій місцевого самоврядування.

Всі мешканці територіяльної округи — волости — яка б була може більша як тепер, але трохи менше, як уїзд, вибирали б на основі загального, рівного, таємного і прямого виборчого права волосну Раду представників на 1 рік, котрі-б порядкували справами волосного самоврядування. Сюди належали-б справи майже ті ж, що до громадського самоврядування, але оскільки б вони торкалися всіх громад і не ламали-б прав громад. Може-б деякі й ще оскільки-б се було потрібно. Були б се економічні, просвітні й культурні справи; адміністрація, опріч виборчої Ради, теж має бути виборчою. Компетенцію Ради волости та адміністрації волости мали-б вирішити мешканці всеї волости, був би то справжній вислов народу.

Одже у волостей можуть з'являтися якісь спільні справи, а то єсть і буде; мають тоді сполучуватися в більшу територіяльну одилицю, схожу до сучасної губернії. І знову ті справи, які б підлягали врядуванню в сій одилиці, мали б теж характер, як і справи волосні, тим же способом те самоврядування встановлялося б.

Так народ, потроху йдучи від самої своєї хати, через волость доходить нарешті до організації цілої України, яко автономної одилиці. Буде то вже вислов волі не одної громади чи волости, буде то вираз волі всього народу України. Тут висловлює він своєю суверенною волею своє право, те, як порядкуватиме сама в своїх справах ціла Україна. Ви вже вчора постановили: має бути автономна Україна.

Яка би була, на мою думку, ся автономія, які були б дальші основи сеї автономії?

Становитиме Україна в Російській Федеративній спільці — республіці — суверенну Країну. Народ український — самодержавний, сам дає закони, сам править, сам судить через обранців чи навіть прямо во всіх справах, які не віддано було б федеративному парламентарі по згоді всіх народів Росії. Значить, всі власті виходитимуть від народу і свій автономний устрій установає сам народ України.

Всі права громадські особисті мають бути застережені основними законами України:

особи та його мешканне незаймані,
необмежена воля віри, слова, печатки, зборів, страйків, союзів,
воля їздити повсюди і займатися промислами,
повна рівність всіх громадян без всяких ріжниць,

право тягнути до суду всіх урядовців.

Далі народ загальними, рівними, таємними і прямими виборами без всяких обмежень посилає представників до Союму, — тої палати, через яку народ правитиме всею Україною, через яку даватиме закони.

Тут випадає сказати, які справи можуть віддати народи Росії спільному федеративному парламентові. Ріжні можуть бути гумки, що до того може бути віддано і більше справ і менше; гадаю, що погодяться тут народи без сварки. На мою гумку мали бути то такі справи:

- 1) війни та миру і мирних трактатів,
- 2) воєнні сили республіки,
- 3) монета, міра та вага, бо в сім по світу всьому йдуть до однаковости,
- 4) можливо таможень (митниць), оскільки того вимагали б інтереси держави,
- 6) де-якими залізницями порядкувала б держава, але гадаю, більше воєнними, бо, наприклад, південно-західні залізниці чи південні, так тісно звязані з усім господарством України, що має ними порядкувати Союм України.
- 7) Федеративний уряд стежитиме, щоб права меньшостей не були порушені по автономних країнах.

Отже, що сюди не входить, тим порядкуватиме Союм України.

Союм має складати одну палату; бо вже маємо досвід тут в самій Росії, що буває, коли є дві палати.

Представники до Союму вибираються на 2 року; всі громадяни мають право бути обраними і всім представникам має бути платня.

Союм вибирає кабінет міністрів українських, які відповідають перед Союмом і міністра-заступника інтересів України в кабінеті міністрів всеї федеративної республіки. Міністр-заступник стежить, щоб кабінет міністрів федеральної республіки чи парламент сеї республіки не ламав би прав України, не робив би того, що має робити Союм.

Український кабінет міністрів стежить, щоб не нарушено було прав національних меньшостей на Україні і права української меншости по інших автономних краях Росії.

Право зносин з державами заграничними що до охорони торгівлі України, її промисловости, все ж таки має належати і Україні. Так напр. в Швейцарії в деяких справах, що торкаються тільки кантона, він може увіходити в зносини з чужими державами не через федеративний уряд.

Далі як я казав, справа війни та миру і мирних трактатів належить по федеральних республіках федеральному парламентові. Але гадаю, що ся війна вже всіх навчила, і тому я б був проти того, щоб війну чи мир проголошували поза спиною народу хоч би й його представники, бо иноді вони йдуть і проти народу. Ні, сю справу мають рішати всі народи федеративної республіки голосуванням. Коли надходить війна, парламент має оголосити, що народ сам нехай висловиться, чи воювати, чи ні. Нехай через референдум, себто пряме звертаннє до народу, рішить війну. Нехай тайним, рівним, загальним і прямим голосуванням народ скаже, чи хоче він воювати. Я думаю, що народи Росії, як і цілого світа, ніколи не дозволять війни. Теж і в справі миру. Нехай знає народ ясно, в які договори має увійти, які обов'язки на себе накладе, щоб не було того, що робив царській уряд.

Військо українське. Хочемо, щоб була міліція, щоб сам озброєний народ боронив свого права, а не постійне військо, бо воно дороге, воно відриває надовго селянина, робітника від їхньої роботи, ним нарешті можуть покористуватися і проти народу, як то бувало і по демократичних краях. В усякім разі, як би зосталося в сей переходовий час постійне військо, чого не хочемо, то щоб всі Українці несли службу не на чужині, а на Україні, щоб тільки, коли вже виголошено війну, тоді тільки можна було те військо вивести з України туди, де того вимагали б потреби війни. Вся організація війська має бути Українська, а для інших національностей окремі полки. Удержує військо своїм коштом теж Україна. Але військом та справою оборони порядкує федеральний уряд.

На Україні всіх урядовців, як і суггів має оббирати сам народ безпосереднє чи та по громадам, волостях чи по всій Україні.

Товариші й панове громадяне! Такий мав би бути на мій погляд автономній устрій України. Такі приблизно головні основи автономного устрою по федеративних республіках.

Як бачите, найбільше зупинився я на устрою громади. Свідомо, навмисне зробив се. Бо не дурно ж іменно по федеративних республіках встановлено самоврядування громади, повне, незалежне. Так в Америці, Швейцарії. Так, поряdkуючи вільно справами своїми громадськими, громадянин стає свідомий своїх прав, своєї свободи. Громада вчить правувати. Народ наш завжди казав: "громада великий чоловік" Народ український завжди любив свободу.

Ще колись давно в 13 віці болоховські громади боронили своїх прав від

князів. Коли гнітила Україну Польща, люде тікали на степи, закладали вільні громади і самі порядкували всіма справами. Коли в 17 віці розірвала Україна з Польщею, то сам народ став собою правити і вільно на місці порядкував своїми справами, закладав уряди, обирав урядовців. Тоді наш народ був славний на всю Європу. Маємо й тепер скласти вільні основи нашого життя, щоб знову ожила слава України.

Хочу, щоб ставили ви хату так, як ставили колісь в старовину по наших селах. Було лісу доволі, доброго лісу, і як поставлять хату, стояла сто год, і коли вдариш сокирою, дзвенить дерево, але не врубаєш, і хата кріпка.

Віг імену Української соціально-демократич. робоч. парт. я заявляю вам, що всі сили покладе вона на те, щоб долю народу, щастє й свободу йому не накидали зверху, — звідки бугь, — але щоб ту свободу, ту долю і щастє творив сам народ.

М. Ткаченко

Робітнича газета. — 11.04.1917.

№ 61

Доповідь Ф. Крижанівського на Всеукраїнському національному конгресі

08.04.1917 р.

Автономія України і Всеросійські установчі збори.

*Автономія України** це єсть перше і головне домоганя Українського народу — це лозунг, коло якого зараз об'єднуюця усі українські політичні партії, гурти, організації, і до якого щоденно прилучаюця широкі народні маси селянства, робітництва і війська. Без автономії України ми не тільки не уявляємо собі можливости успішно розв'язати ті, величезної ваги, політичні і соціально-економічні завдання, які поставив на порядку денному сучасний політичний момент, (особливо земельного питання), — без автономії ми не мислимо навіть повноти розвитку нашого національно-культурного життя. Але на огні автономії ми не обмежуємося. Поруч з автономією України ми ви-

* *Автономія* — це означає, що народ у своїх власних справах порядкує сам ("сам собі хазяїн") через обібрану ним краєву думу (сойм) і тільки ті справи, котрі мають значіння для усіх народів, що живуть у державі, (наприклад, — про війну і мир, зносини з иньшими державами і др.) рішає загально-державна дума (парламент) — примітка документу.

голошуємо і иньший лозунг — *федерацию Росції*,** бо тільки через перебудовання на федеративних підставах усїєї держави, тільки коли Росція стане *федеративною демократичною республікою**** буде забезпечений загально-державний суто-демократичний лад, а разом із тим і автономія нашої країни. *Федеративний устрій Росції — то є найкраща, найпервіша і найміцніша гарантія і автономії України.*

Як же здобути ту автономію, яким побитом її утворити?

Тут ми підходимо до питань дуже важливих, питань що до нашої *тактики*. Само собою розумієця, дати тут щось рішуче і остаточне, назавше визначити лінію нашого поведеня досить важко. Тактика — то дуже тендитна річ, і міняєця разом з зміною обставин і умов політичного житя. Через це ми можемо зараз намітити тільки загальні контури і то для найблищого часу, доки не змінеця політична сітуація.

Перш наг усе треба зазначити, цілком ясно отверто, що ми не збірались, і не збираємося зараз, на своїх національних з'їздах *октроїрувати*, се б то формально оголошувати *федеративну Росційську республіку*, про що іден час, саме перед скликаням першого всеукраїнського конгресу у Києві, почали росповсюжуватися чутки. Не збираємося тому, що це було б несинитницею. Як і з якої речі одна Українська нація — тільки частина усїєї людности, що жие, у межах держави, вважала б для себе можливим остаточно вирішити справу, що торкаєця до усїх народів Росції? Думати так значило б не тільки не уявляти собі характеру нашої національно-політичної ідеогії, але і зовсім не розумітися у самих елементарних річах державного права.

Не збираємося ми також октроїрувати на своїх з'їздах і *автономії України*. Автономію України, як і федеративний устрій Росції, повинні октроїрувати, себ то дати юридичну санкцію — формальне стверженя, — Всеросційські установчі збори. Але це не значить, що цю справу ми поки що повинні залишити і на своїх з'їздах не порушувати. Навпаки, не тільки на з'їздах, але скрізь, де збереця гурт людей, на усїх сходах, зібранях і мітінгах наш

** *Федерация* — це такий державний лад, коли усі народи, що живуть у межах держави, мають автономію, себ то самі заправляють своїми ділами (через краєві сейми), а для справ загальних, що мають значіня для усїєї держави (война мир, і т. у.) вони об'єднуюця у *іден загально-державний Союз* обірають загально-державну думу (парламент) — примітка до документу.

*** *Республіка* — це коли на чолі держави стоїть не цар, а обібраний народом на кілька літ *президент*. Так у нас на Вкраїні було в старовину, коли вибірали гетьманів — примітка до документу.

обов'язок неодмінно зрймати це питання, зазначаючи, що автономія України — то є основний пункт нашої політичної програми, це є ґрунт, на якому Український наріг тільки і може збудувати собі щасливе бугуче і що без автономії України ми, яко наріг, як нація мусимо загинути. Коли же буге скликаний наш національно-територіальний конгрес, де візьмуть участь і представники иньших націй, що перебувають на Україні (поляки, євреї, великороси, то що...), цей з'їзд мусить виготувати вігповідну декларацію і на увесь світ оголосити, що *без автономії України ми нової Россії не визнаємо*. І коли конгрес гійсно ухвалить таку декларацію, то це знов таке не буге *октроїруваням* автономії України в формальному розуміні цього слова; але то буге більше — то виявця воля усього 35 мільйонного населеня України, не тільки Української нації, але і наших національних меньшостей. Така декларація повинна мати величезну моральну примушуючу силу і якіб Всеросійськи установчі збори не були, с кого вони не склалися б, гадаємо, що *тієй волі 35 мільйонного Українського народу вони нехтувати не зможуть*, особливо ж, коли наша декларація буге спиратися на фактичне згійснення автономного лагу на Україні, про що ми теж повинні погбати і про що буге сказано потім. Є ще така думка, — звернутися до тимчасового уряду і вимагати, щоб він зараз же, не чекаючи установчих зборів, сам вдав указа про автономію України, погібно до того, як було визнано самостійність Польщі. Але це предложеня не зустрінупо прихильності в широких колах українського громадянства і на наш погляд его треба залишити. Трудно рахувати, шоби Тимчасовий уряд згодився на це, а як би то і сталося, то яка вартість такого акту? Ми думаємо, що на такому фундаменті бугувати автономію України не годиця, бо він занагто хибкий. Усякий закон, особливо ж так звані *органичні статуту*, котрі стосуюця що до самих підвалин державного житя, можуть мати силу і міцність тільки у тій мірі, у якій знаходять собі признаня у широких народніх массах, а особливо у революційну добу. Це єдиний певний ґрунт для державного бугівництва і на цей бік справи ми повинні звернути як найпильнішу увагу. Не папірець нам потрібен, котрий сегодня гадуць, а завтра можуть знищити, про що свідчить не тільки наша сумна українська, а і всесвітня історія. *Нам потрібна свідомість, однодушність і одностайність в справі здобутя автономії України широким народніх масс*. Тогі і за папірцем гіло не стане. З огляду на це ми повинні повести як найширшу і як найінтенсивнішу (найбільш напружену) агітаційну і організаційну роботу серед нашої людности,

пам'ятаючи також і про те, що Всеросійські установчі збори, котрі мають установити форму правління Росії (монархію, чи республіку) і державно-правове становище окремих її частин (вирішити питання про федерацію, і автономію взагалі і автономію України з'окрема) складатимуться із тих людей, що будуть обібрані на місцях і які мандати (доручення) посли з місць привезуть с собою на установчі збори, то так і може бути ухвалено. Отже заздальгідь треба погбату, що б з України були обібрані до установчих зборів бажані для нас люди, котрі б енергійно обстоювали наші національні домоганя. *Агітація* (освідомлення) і *організація людности* (заснованя усяких Українських Товариств, гуртків, просвіт, партій, то що) під Українським національним прапором, під лозунгом — автономія України і федерація Росії, то єсть *наша перша, неотложна, величезної ваги робота, наш святий обов'язок*, до якого ми і закликаємо українське громадянство і усі созвучні нам елементи.

Але лишитися при одній агітаційній і організаційній роботі ми, вважаючи на умови сучасного політичного моменту, не можемо. Разом с цією роботою ми повинні взятися за *фактичне твореня автономного строю на Україні*. Старий, бюрократичний уряд почасті вже скасовано, а почасті касуєця і натоміщ обірають новий уряд — народнеі самоуправи. Отже ми мусимо вжити усіх заходів до того, шоби цей новий уряд складався із наших людей, шоби на ці посади призначалися свідомі Українські або созвучні нам елементи. Про це повинні погбату усі ми, а найперше наші місцеві національні Українські організації. І от коли ми цього осягнемо, коли дійсно усі значні посади і громадські інституції на Україні буде обсажено нашими людьми, або такими, що нам співчувають, а вдруге коли також буде з'організовано на Українському національному ґрунті широкі народні масси, про що говорилось попередю, це буде найкраща підготовка до автономного лагу на Україні, це фактично буде сама автономія, котру Всеросійські установчі збори повинні будуть тільки формально ствердити. От той не тільки бажаний, але на нашу думку єдино можливий стан річей, до якого мусимо прямувати. Тільки таким шляхом ми зможемо дойти до здійсненя нашого національного гасла — автономії Україні. Ігучі шляхом фактичного твореня автономного строю на Україні ми повинні з одного боку обміркувати, як нам ставитися до центрального уряду (Временного Правительства), а вдруге — улаштувати свої стосунки до так званих національних меньшостей на Україні (евреїв, поляків, великоросів, німців, і др.)

Що до Центрального Тимчасового уряду, то ми его повинні використати, оскільки це можливо і бажано в інтересах нашої справи. Деякі кроки у тому напрямі вже зроблено. Так, наприклад, заходами Українського Комітету у Петрограді Міністр освіти видав циркуляра, що б з початку будучого року (з осіні) навчання у початкових школах на Україні велося вже на нашій рідній українській мові; робляця заходи про призначення на Україну губернаторів-українців, попечителів учебної округи; про укранізацію середніх шкіл (гімназій, реальних училищ, дух. семінарій, Університетів, війська, суду і т. у.) Усі такі справи повинні попередити бути обмірковані у наших національних організаціях (місцевих і Центральній Українській Раді), кожен раз, окремо, і тільки, коли ухвалить їх наше громадянство, подаватися, через Петербурський Український Комітет, (це найбільш певний шлях) до стверження Центрального уряду. В кожному разі, лінія нашого поведення, що до Тимчасового Центрального Уряду, повинна бути такою. *Роспорядження Тимчасового Правительства ми приймаємо, оскільки вони не перечать нашій національній справі.*

...Як що звести до купи усе сказане попередити, то прийдемо ось до чого:

1. Юридичне затверження автономії України повинні гати Всеросійські установчі збори.

2. Не чекаючи установчих зборів треба зараз же взятися за піготовочку роботу до автономії і утворювати автономний лаг фактично.

3. От тимчасового уряду треба добитися таких актів і роспоряджень, котрі б полегчували нам фактичне творення автономного строю.

4. В цілях успішного переведення автономії України треба негайно порозумітися з інородніми елементами, що перебувають на нашій території (землі), забезпечивши їм права національної меншости.

5. В тих же цілях треба негайно увійти в згоду со всіма недержавними народами Росції, утворивши спілку недержавних націй. Ініціативу у цій справі повинно взяти Українське громадянство.

6. Мусимо також добитися того, щоби преставники Українського народу були допущені на мирну конференцію.

7. Всеросійські установчі збори краще скликати у Петрограді*.

Крижановський Ф. Автономія України і Всеросійські Установчі збори: щодо нашої тактики. Доклад прочитаний на першому Всеукраїнському національному конгресі у Києві. 6-7.04.1917 р. — Київ, 1917. — 10 с.

* Цей пункт не був поданий до обговорення і ухвали Конгресу — примітка документу.

Інформація-звіт про селянський з'їзд в Одесі

06—08.04.1917 р.*

6, 7 і 8-го квітня в Одесі відбувся з'їзд селян-хліборобів з ініціативи селянської секції “Ради робочих депутатів”. Цей з'їзд було скликано без активної участі українських організацій. З представниками українських партій селянська секція очевидячки навмисне не порадилася, не вважаючи на те, що на з'їзд мало прибути українців 70—75%. Але щоб не дати погубити українську справу, українці все-таки наважилися виступати.

На з'їзд прибули виборні від Херсонської, Подольської та частини Бессарабської губерній. На перший день з'їхалося було душ 700-800, а на третій день з'їзду, делегатів було вже понад 200**.

Побачивши таку силу людей, неосвічених, забитих старим режимом, думалося: А чи вдасться же довести діло до кінця? Чи не зірвуть вони з'їзду? Були випадки коли та велика сила народу страшенно хвилювалася, підіймала голос, суперечки, навіть порушувала порядок, та все ж не настільки, щоб не можна було вести засідання. І роботу з'їзду було закінчено.

Першого дня з'їзду прибулих делегатів витали від українців с.г. В. Боровик та Паляничка. Тоді ще не знати було, що саме в'являє з себе з'їзд з боку України, але це вже яскраво зазначилося другого дня, коли виступив з відчитами: “Чим був народ український і чим він став” С. Шелухин, та про націоналізацію школи г. Шоха.

Перед виступом українських представників голова з'їзду російський с.-г. Мосеевич, очевидячки, щоб не дати змоги виступити українцям, пропонував зборам відчитати припинити та перейти до справи посесії земель. Але багатько людей почали голосно протестувати, бажаючи вислухати відчитати українців. Тоді голова зборів згодився дати час для відчиту, але призначив на нього не більше, як 5-10 хвилин.

Українці зрозуміли, що їм не хочуть дати ходу, і рішили агітувати й говорити до селян там, де вони обідають і ночують. Так і зробили. Тут багато прислужилася шкільна молодь, і це мало велике значіння й успіх.

Довелося С. Шелухінові скоротити свій відчит, проте вражіння лишилося надзвичайне. Ці неосвічені, почасти навіть неписьменні селяне, у словах сво-

* Датовано за змістом документу

** Вірогідно 2000.

єї української мови почули щось велике, щось рідне й близьке, що викликало в них разом і сум, і радість. Ці люде, які може вперше чули про горе України, про її колишню велику волю й славу, про її радощі й культуру, зрозуміли, чим був наш рідний край і чим він став та яким знову мусить бути.

Коли Україна була вільною, була республікою — каже оратор — вона була дужою, багатою, освіченою державою...

В XVII віці у нас майже весь нарід був письменним. А що сталося потім?.. Потім російський царський уряд 300 літ гнітив, вбивав нашу національність, нашу культуру, позбавив нас волі, не дивлячись на те, що єднаючись з Московською державою, українці єдналися, як рівний з рівним, лишаючи за собою всі наші закони й права.

І тут вже почувався такий настрій, що ці люде підуть на все, щоб захищати волю своєї України, волю федеративної Росії.

Найбільшою ж перемогою українців на цьому з'їзді був 3-ій день, коли розглядалося питання аграрне, питання про землю...

... Починається вечірнє засідання. Тут сталося те, що було й на передодні. З початку дають слово російським ораторам, а як тільки дійшла черга до українського І. Гаврилюка, що мав виступати від партії укр. соціалістів-революціонерів, голова пропонує зібранню промови припинити, а почати голосувати резолюції, унесені російськими с.-д. та с.-р. Тоді І.Гаврилюк підходить до призидії й голосно каже: “Вас, російських промовців, виступало 22, а нас, українських, має виступити лише двоє. Я вимагаю слова. Голова не дає. Підіймається страшенний галас, лунають вигуки тисяч голосів: “Дайже слово українським ораторам!” “Просимо українців промовляти!..”

Голова нарешті дає І.Гаврилюку слово. Народе український! — каже межи гиньшим промовець — знай: хто проти волі й автономії України, той проти тебе, проти твоїх братів і синів, які полягли трупом на полях битви, щоб здобути землю й волю...

“Сильнейшее впечатление (так пише оден співробітник російської газети) производит речь украинского с.-р. І.Гаврилюка, произнесенная с подъемом и силой. Две тысячи человек превратились в какой-то экстаз восторга и воодушевления... “Да, Украина идет! Это сила!” — сказал взволновано мой сосед, старый саратовец. В этих таких словах чувствовался честный беспристрастный синтез нарождающейся силы”.

Під час цих овацій голова перебуває І.Гаврилюка і промовляти далі йому забороняє. Виходить російський с.-р. читати свою резолюцію і тут стала знову несподіванка. Счинився страшенний галас і крик: “Геть! Не треба! Вон!

Дайте докінчити українському ораторові!” Російський промовець зникає. Голова втихомирює зібрання. Знову намагається говорити вже російський с.-г., знову крики ще дужчі, ніж раніш: “Геть! Не хочемо слухати! Дайте нам українського оратора! Геть! Геть!” Голова зборів знову дає слово І.Гаврилюкові...

Усе чесна громадо! — тягне далі промовець, — Позаяк мені заваджають, я далі говорити не буду. Не хочу, щоб підіймався розбрат і безладдя, а прочитаю тільки нашу резолюцію: “Ми заявляємо, що вся земля належить народові. Ми потребуємо, щоб Установчі збори узаконили й утвердили тільки автономну територію України, а землю нашу ми поділимо самі в Українському Сеймі, бо ми знаємо краще, ніж другі, усі наші потреби. Ще заявляємо, що справедливе рішення земельного питання на Україні можливе тільки при повній автономії України з забезпеченням прав менших національностей”. До сеї резолюції віг себе додаю, що землю ніхто не давав. Землю втворила природа. Земля нічя. Земля Божа, а повинна належати тому, хто коло неї працює! Повинна належати всьому народові!

Резолюція українських соціалістів-революціонерів приймається одноголосно... Виступає з прощальною промовою український оратор — В. Боровик, якому партійної промови презигія так і не дала сказати. Боровик у своїй промові зазначив, що селяне-господарі на з’їзді чули віг промовців багато правду, але також не менше, а по ще й більше неправду... він сподівається, що українці-селяне, коли повернуть до дому, зважать по якому боці було проголошено правду, і вчинять так, як ім скаже їхній природній ясний розум у згоді з українським щирим серцем... “Дай Боже нам тут стрітисся ще раз вже на святі проголошення вільної України, а поки що вертайте до дому, здорові! Слава вільній Україні!”

Його слова приймаються з радигістю! Селяне з підвищеним настроєм кричать: “Нехай живе вільна Україна!” Нехай живе федеративно-демократична республіка!” пробиваються на кон, підіймають при криках “Слава” на туки українських ораторів, а потім і де кого з російських. Аж ось розляглися величні звуки Марсельєзи... Зтихли... Нові звуки сповняють повітря, але вже гиньші. Поважні й святі: “Христос Воскресе із мертвих”. І почувається це воскресення... Почувається в них скреслі ідеали: вони, рівність і братерство, які христос голосив і до яких нас вів. У тих ідеалах скресає й наш великий стражденний український наріг.

Терен

*Українське слово*³⁷. — 1917. — Травень.

Повідомлення про відновлення діяльності УРДП³⁸

07.04.1917 р.

В Києві й на провінції поновила свою роботу давня Радикально-демократична партія, заснована ще року 1905. Прийшли звістки, що вже в багатьох місцях по Україні заснувалися місцеві Комітети (на Полтавщині, Черніговщині, Херсонщині, Київщині й ин.). Користуючися з всеукраїнського з'їзду, на який прибуло багато членів цієї партії, ухвалено взятись за планомірну організаційну роботу. Під час з'їзду обдулося дві наради членів Радикально-демократичної партії; постановлено поки що лишитися при старій програмі і старій назві, одкладаючи перегляд партійної програми і назви до партійного з'їзду, що має бути скликаний в недалекому часі. Разом з тим прийнято тимчасовий організаційний статут партії й обрано тимчасову партійну Раду, яка повинна зараз же взятись до організаційної роботи, підготовки з'їзду і т. у. До Ради Радикально демократичної партії увійшли: Бігнов В., Грозинський П., Дорошенко Д., Єфремов С., Ерастов С., Левицький М., Луценко І., Матушевський Ф., Ніковський А., Прокопович В., Рубицов, Хвиля, Чижевський П., Чикаленко Є., Шраг І., Шульгин Ол.

Заяви і всякі повідомлення прохають направляти на адресу Ради Радикально-демократичної Партії, Київ, Клуб "Родина", Володимирська, 42.

Програма партії вже надрукована. В передмові читаємо про зміни в програмі.

Насамперед, велика революція, що повалила царський уряд у Росії й фактично встановила вже тимчасовий республіканський лаг, ставить тепер питання про форму державного лагу в Росії. Вважаємо, що такою формою може бути тільки республіка, за яку остаточно має висловитись Установча Рада. Отже до вимаганнів давньої програми (автономно-федеративного лагу) додаємо ще постулят *демократичної республіки*, звичайно *федеративної*, який і понесемо до Установчої Ради. Далі, багато з пунктів програми (напр., про забезпечення особистих вольностей) вже можна вважати здобутими. Проте лишаємо їх у програмі, вважаючи, на те, що осталося це чисто фактичним шляхом і вимагає ще законодатного затвердження. З другого боку можуть бути розгорнуті ширше, відповідно до теперішніх подій, і інші пункти програми, — напр. про справу війни та миру, тоді теоретичні, тепер набувають гострого актуального характеру.

Нова Рада. — 09.04.1917.

Звернення Української національної ради Петрограда до УЦР

07.04.1917 р.

До Центральної Української Ради у Києві.

З перших днів існування нового державного лагу до Тимчасового російського уряду почали надходити декляративні заяви про бажання й потреби ріжних верств людности — в тім числі й поневолених старим режимом націй. Вігчувалася потреба негайної заяви з боку українського громадянства про права і сподіванки українського народу. Петроградські громади Т-ва українських поступовців в таких обставинах мусіли взяти голос в національній справі. Було складено і видруковано в часописах “Деклярацію петроградського отдела союза українських прогресистов”, в якій були зазначені основні постулати українського руху і найбільш пекучі національні потреби, що вимагають негайних роспоряджень уряду. Була організована депутація до міністра-презідента, в якій взяли участь, крім представників згаданих громад, також представники української академичної молоді, робітників і солдатів. Було заведено тісніші звязки з Радою робітничих і солдатських депутатів і організовано з-посеред неї українську фракцію, з представником молодшої громади Т-ва укр. поступовців на чолі. На підставі порозуміння з Тимчасовим урядом було організовано, для зносин з ним “Українську Національну Раду”, в яку ввійшли представники всіх, існуючих в Петрограді, українських культурних товариств і політичних організацій (серед останніх — двох громад Т-ва українських поступовців, революційного Комітету, громади соціал-думократичної, представників організованого робітництва і солдатства, української фракції робітничих і солдатських депутатів). Нарешті було організовано величню національню маніфестацію, яка звернула увагу російської преси і широкого російського громадянства на українську справу, на лозунги і поривання українського руху.

Всі ці виступи петроградських українців мали на меті, в перші часи народження нового державного лагу, нагадати впливовим верствам російської столиці про існування українського народу з його болючими правдами, але в своїх зносинах з урядом петроградські українці виразно підкреслювали, що авторітетний голос по всім справам національної української програми на близші і дальші часи уряд має почути від Центральної української організації. А землякам на Україні петроградські українці, поспішаючись з організацією місцевої національної Ради, сподівались дати готовий, зручний орган для

провадження думок і пляномірної політики всього організованого українства.

Вести в сій політиці перег повинна Київська Центр. Рада. Сепаратні виступи з периферії України мають своє значіння, наочно показуючи росіянам, що по всіх кутках української землі, в усіх верствах укр. людности живуть ті самі національні думки і переконання. Але звести всі українські голоси в організований всенародний хор — се діло Київського центра, і петроградська рада нетерпляче дожидає від нього вчинків, що відповідали б загальній програмі національного руху і практичним потребам політичного моменту. Час не жде, російська держава організується і треба пильнувати, щоб ця організація не виходила на шкоду українській справі. Окрім декларативних заяв принципіального змісту, офіціальний Петроград повинен почути з Київа українські бажання в найбільше пекучих чергових справах українського життя. З того в першу чергу треба поставити справу надзвичайної ваги — оновлення місцевої адміністрації, — загальної, шкільної, судової. Треба, щоб губернські комісари постановлялись урядом не по непевним і випадковим кандидатурам, а відповідно бажанням місцевого українського громадянства. Треба пильнувати, щоб громадське і народне життя по Україні складалось відповідно новим державним принципам, новим правам української нації, новій ролі української мови. Треба класти підвалини для широкої організації національної просвіти на Україні, для українізації місцевих інституцій — адміністративних і судових, церкви, школи всіх категорій. Треба готуватись до боротьби на установчих зборах за українську автономію і федеративний устрій Росії. треба по змозі опанувати життя України, здійснити фактичну автономію через місцеві громадські інституції і організації, через національно свідомих людей на урядових посадах. Лиш такими способами иньші національні організації (Литвини, Ести, Латиші) надають сили своїм домаганням і добуваються признання своїх національних прав.

В усіх заходах Центральної Ради Петроградський Комітет буде їй до послуг виясненням політичної ситуації, особистими зносинами з органами Тимчасового Уряду. Але для того Комітет повинен мати від Центральної Ради відповідне уповажнення, а Тимчасовий Уряд — заяву, що дійсно Комітет єсть місцевий орган Київського осередку української нації. Без такого уповажнення Комітет не матиме в своїх дальших виступах потрібного авторитету або буде примушений зовсім не брати участі в справах, може дуже важних, що можуть що-дня виникати в обставинах петроградського життя. Віддаль від Київа перешкоджає бистрим зносинам з Центральною Радою в випадках негайних справ — і на те Комітетові треба мати доказ довіряя Київської Ра-

ду. Тим часом досі Центральна Рада не надала урядові сього голоса про зроблені петроградською радою вчинки і заяви та про свої стосунки до неї, гаючи привід думати, що виступи петроградських українців не були слушні, а порушені ними справи не мають, на погляд Київа, вагу.

Коли б Центральна Рада не признала потрібним уповажнити петроградський Комітет на представництво українських інтересів в Петрограді, то вона повинна когось делегувати для такого представництва, як комісара від України, бо обставини вимагають пильно стежити за подіями і берегти інтереси українства від нехтування й шкоди. Що-дня виникають нові факти, нові випадки, в яких український голос повинен мати своє місце, і через те повинна бути в Петрограді така організація чи така особа, до якої Тимчасовий Уряд зник-би в подібних обставинах звертатись.

Про все це Петроградський Комітет вважає за свій національний обов'язок подати до відомості і уваги Київської Центральної Ради.

Голова Комітету О. Лотоцький.
Секретарь (Стебницький)

7 квітня 1917 р.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 11. Копія.

№ 65

Українські резолюції на з'їздах Харкова громадських організацій

08.04.1917 р.

В № 1 “Рідного слова” говорилося про з'їзд у Харкові срібних кооператорів і про резолюції, винесені з'їздом. Але коли появилася в “Южнім краю” звіт з того з'їзду — то про резолюції мовчок, так як би їх і не було. І тільки завдяки тому, що в кооперативах знайшлися люди, які запитали — чому се про резолюції умовчано, тільки завдяки тому сі резолюції день через кілька появилися в печаті.

Потім був у Харкові другий кооперативний з'їзд, на котрім делегат Організаційного комітету теж предложив резолюції. Збори *одноголосно* ухвалили їх прийняти, але президіум зборів казав, що внесе резолюцію уже в загальний список. Делегат Комітета поїняв тому віри і поїхав. Але коли друкувалися потім резолюції в “Южнім Краю” — про українські мовчок.

Було в Харкові засідання Харківського повітового комітету. На нім деле-

гатом Організаційного Комітета була виголошена промова і предложена резолюція слідуючого змісту:

“З огляду на те, що найбільшого порядку край досягне лиш тоді, коли самоуправа його буде ведена місцевими силами в національнім дусі. Повітовий Громадський Комітет визнає, що не чекаючи Установчих зборів Тимчасове Правительство мусить законодатним актом намітити ті головні установи, які будуть наближати Україну до автономії, як то уже зроблене відносно Фінляндії.”

Сю резолюцію ухвалено одноголосно і поручено президіуму довести її до відома Тимчасового уряду, але... коли появился звіт засідання в “Южному краю” — там ні словом не була згадана резолюція. Отже можна думати, що вона й до Правительства не післана.

Що-ж се все означає, ряд таких фактів? А от що!

... Над масами стоять виборні люди, стоять всякі президіуми. Се вже обломки старого корабля, се вже здебільшого люди, які й досі не уявляють собі як же се воно так — “Писали-писали по-московському, так як і в Москві і в Калузі, а тепер кажуть нам чи переучуватися чи що... І от такі виборні, такі президіуми й ховають українські резолюції під сукно...”

Рідне слово. — 08.04.1917.

№ 66

З'їзд представників кооперативних союзів³⁹

09.04.1917 р.

9 квітня одбувся з'їзд представників кредитових та споживчих союзів. В з'їзді брали участь 1) Кубанській, 2) Київській, 3) Конотопській 4) Полтавській 5) Переяславській 6) Подільській 7) Катеринославській кредитові союзи 8) Полтавській, 9) Дніпровській, Катеринославській, “Київський Городський Пошреінтель”, із споживчих союзів. Крім цих товариств брали участь т-ва оптових закупок: Звенігородське, Жабокріцьке, Дерезнянське та Київська агітура М. С. П. О. За голову зборів було обрано відомого кооператора Х. А. Барановського за товар. голови А. М. Сербиненка, В. Д. Ковалю та М. Хотовицького. За секретарів П. О. Христюка та В. А. Ігнатієнко.

Велике зацікавлення і дебати викликав доклад Х. А. Барановського “Про кооперативне будівництво на Україні”. Докладчик палко обстоював незалежне будівництво української кооперації і кликав до цього всі союзи на території Ук-

раїни. Докладчик кликав Кооператорів до будівництва для українського народу хати і казав, що цю хату треба підперти економічними ступами. Під час дебатів Б. М. Мартос зазначає, що тези і весь доклад висловляють думки українських кооператорів і радить резолюції які подав докладчик, ухвалити. Низка інших промовців пристає до думки Б. Мартоса і по скінченні промов одноголосно ухвалюється ось який план Кооперативного будівництва на Україні:

а) Для економічної праці кооперативи об'єднуються в союзи, а де з'явиться потреба — і в місцеві дрібні об'єднання. В об'єднання і союзи входять кооперативи незалежно од тіпа, а згідно з тими цілями для яких збудовався союз, себ то в кредитовий союз — входять Кооперативи всіх типів, раз вони потребують кредитових операцій, в союз по збуту входять всі ті кооперативи, які працюють по збуту і. т. г.

б) для об'єднання культурно-просвітньої праці кооперативів та для само-ревізії їх утворюються кооперативні культурно-просвітні та організаційно-ревізійні союзи. Доки цих союзів не буде, ревізія кооперативів лежить на обов'язку тих економічних організацій, в склад яких входять кооперативи, для чого в свої статуті економічні союзи повинні включати право ревізії.

в) Для об'єднання культурно просвітньої діяльності всіх союзів і кооперативів, які входять в склад цих союзів та для ревізії союзів як економічних так і ревізійних, а також для організаційного і ідейного провідництва всього українського кооперативного руху утворюються “центральний український кооперативний союз”, членами якого можуть бути тільки союзи.

г) Фінансово економічним центром української кооперації повинен бути “центральний кооперативний банок” у Києві. Учасниками Банку можуть бути тільки кооперативні союзи.

д) З'їзд доручає тим особам, яких він вибере, потурбоватись в справі заснування “центрального українського кооперативного банку і союзу”. Далі з'їзд ухвалює організацію тимчасового центрального українського кооперативного комітету, який доручається розпочати культурно-просвітню роботу і — негайно приступити до будівництва центрального українського союзу. Цьому ж тимчасовому центральному українському комітетові доручено союзами представництво од української кооперації, як в Росії так і за кордоном.

В склад Центрального кооперативного комітету обрано Х. А. Барановського, Б. М. Мартоса, Ф. И. Крижановського, А. М. Сербиненка, П. О. Христюка, А. С. Степаненка, О. Ф. Степаненка, М. М. Стасюка М. М. Ковалевського, Є. Філіповича та В. О. Галевича.

Представниками з місця була порушена земельна справа. З'їзд силкувався освітлити можливі і бажані реформи, але на прикінці вирішено остаточно з'ясувати відношення кооператорів до земельного питання на всеукраїнському кооперативному з'їзді, який доручено скликати в найблизшому часі центр. кооп. комітетові.

У вечорі засідання з'їзду було не менш цікаве, ніж ранком. В цьому засіданні були виголошені доклади П. Христюка про видання щоденної газети для селян “Народня Воля”⁴⁰; доклад П. Пожарського про “об'єднання культурно-просвітньої роботи кооперативних союзів”. В докладі П. Христюк висунув мотиви і можливості видання селянської газети і оголосив, що газета мусить бути не партійною, але обстоювати такі гасла: “національно-територіальна автономія України” в федеративній Росії і “земля — трудовому народові”. В дебатах всі промовці вияснювали потребу щоденної газети і доводили всі резони за видання і проти нього. Голова селянської спілки М. М. Стасюк запропонував об'єднати орган селянської спілки з кооперативним органом. Після дебатів з'їзд ухвалив що:

1) Для політично-громадського освідомлення трудівничих мас, об'єднаних в кооперативи, для поширення кооперативної ідеї поміж трудовими верствами українського народу, для освітлення організаційних питань кооперативного руху з'їзд визнає за потрібне видання щоденної газети (піг назвою “Народня Воля”)

2) Справу видання газети в редакційній організаційній частині з'їзд передає центральному українському кооп. комітетові.

3) Газета мусить видаватися тільки українською мовою.

На видання “Народної Волі” з'їзд асигнував 200 тисяч карбов. і доручив Київському союзові дріб. кредиту фінансувати в цій сумі центр. кооп. комітет, записуючи за иншими союзами їх пай по виданню газети.

По докладу П. Пожарського і після промови Б. Мартоса і инших з'їзд ухвалив:

1) Заснувати постійні кооперативні курси з 6 місячним періодом навчання на українській мові.

2) Вимагати од М. Н. освіти включення в програми всіх шкіл на Україні навчання кооперації.

3) вимагати, аби в університетах на Україні було заведено читання лекцій по кооперації на українській мові, а в комерційних інститутах і на вищих жіночих курсах при економічному одділі заснування кооперативних піг'отділів з українською викладовою мовою.

4) Увійти в зносини з упорядчиками літніх учительських курсів і порозумі-
вшись з ними організувати курс лекцій і по кооперації.

5. Увійти в зносини з організаторами народнього університету у Київі аби
закласти при цьому університеті кооперативну секцію.

Всі ці постанови доручено виконати вибраному Центральному Українському Комітетові на витрати якого асигновано 10 тисяч карбованців.

Нова Рада. — 12.04.1917.

№ 67

Лист Української військової громади Гренадерського саперного полку до УЦР

09.04.1917 р.

Українська Військова Громада.

9 Квітня 1917 року № 2.

До Української Центральної Ради у Київі.

Доводимо до відома, що 9-го Квітня відбулися установчі збори “Української Військової Громади”. Прибули товариші од гренадерського саперного полку, 8-го бліндірованого потягу 2-ої роти, 3-го етапного б-ну, 19-го відділу польової аптеки, воєнно-дорожньої роти гренадер. корпусу, 43-ої окремої телеграфної роти, 3-го перев'язочного отряду при 7 евакуаційному пункті і 2-го санітарно-гігієнічного отряду. — Мета “Громади” — культурно-просвітня робота і освітлювання сучасного політичного становища під лозунгом: федеральна Росія — автономія України.

Перше загальне зібрання постановило вітати Українську Центральну Раду, У. Військову Раду у Київі і Мінську фронтову Громаду, бажаючи їм сил для досягнення автономії України.

Просимо не забувати нас на далекому фронті і, яко мога, краще освідомлювати за всі явища українського життя.

Великий брак агітаційної літератури і вігов.

В склад тимчасової Ради, “Громади”, увійшли: т.т. прапорщик Деминчук, Коровенко, Цима, Загребельний, Різницький, Пікащов, Костюк, Уласюк Мерзляк, Баштовенко, Тихонов, Титаренко, г-р Вротновський, г-р Осипчук і Овчарук.

Голова Громади Кость Вротновський.

Писарь...

Адреса: Д.Армія. Гренадірський Саперний полк, Голові Громади ветеринарному лікареві К. Вротновському.

З оригіналом вірно.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 14. Копія.

№ 68

“Коротка записка про потреби Холмщини”⁴¹, затверджена загальними зборами холмщан в Москві

09.04.1917 р.

Господину министру внутреннихъ делъ

Въ іюне и іюле 1915 г., въ связи съ общимъ отступленіемъ русской арміи, украинское население Холмщины почти въ полномъ составе бросило свои родныя места и огромной беженской волной устремилось на Востокъ. За два года своего беженства оно раскидалось небольшими группами по всему необъятному пространству Россіи: отъ Вологды до Самарканда, отъ Волыни до Владивостока. Представляя собою только селянь-хлеборобовъ, оно — все въ массе — не можетъ съ успехомъ работать ни на фабрикахъ, ни въ другихъ предприятияхъ, требующихъ повышеннаго интеллигентнаго развитія, и существуетъ на те нищенскія крохи, которыя получаетъ отъ правительства. Тяжелыя условія жизни вызвали среди него огромную смертность, особенно въ среде детей. Старый бюрократическій строй, никогда не ставившій своей задачею заботу о благе народа, оказался совершенно безсильнымъ справиться съ теми народными нуждами, которыя предъявляло къ власти беженство. Общество было устранено отъ возможности помогать народу, такъ какъ старая власть ревниво оберегала свое право на имя единственнаго благодетеля холмскаго народа, и вотъ почему положеніе разсеяннаго въ данный моментъ холмскаго украинскаго крестьянства поистине трагично и приведетъ народъ къ неминуемой гибели, если не изменится въ корне вся система управленія Холмской губерніей, и если народъ самъ не возьметъ въ свои руки заботы о себе и о своей ближайшей судьбе.

Политическій переворотъ 2 Марта 1917 г. далъ эту возможность Холмскому народу, и вотъ почему онъ немедленно приступилъ къ організаціоннымъ работамъ по созданію такого органа, который явился бы выразителемъ воли всего холмскаго народа. Центральныя учрежденія Холмщины эвакуиро-

ваны въ Москву и Казань. Въ Москве проживаетъ наибольшее количество интеллигенціи Холмскаго народа. Вотъ почему холмская колонія въ Москве сочла необходимымъ первой взять на себя заботы о созданіи общенародной организаціи для украинскаго населенія Холмщины. На состоявшихся 23 Марта и 4 Апреля 1917 года общихъ собраній проживающихъ въ Москве и ближайшихъ къ Москве сродкахъ и селеніяхъ холмцанъ присутствовали представители всехъ слоевъ населенія Холмщины: служащая въ различныхъ ведомствахъ интеллигенція, духовенство и крестьянство. Собраніемъ избранъ изъ представителей всехъ слоевъ населенія Временный Организационный Комитетъ, на который возложены слѣдующія задачи: 1) быть первымъ посредникомъ въ лицѣ избраннаго имъ делегата между населеніемъ Холмщины и Временнымъ Правительствомъ для реорганизаціи всего управленія Холмской губерніи на началахъ новаго строя; 2) организовать все, нынѣ распыленное, населеніе Холмщины въ тесно сплоченную массу для защиты своихъ интересовъ какъ въ условіяхъ беженства, такъ и при возвращеніи после войны на родину. Комитетъ уже сформированъ и приступилъ къ работѣ.

Текуція событія требуютъ отъ украинскаго населенія Холмщины определенія своей политической ориентаціи по примеру всехъ другихъ народностей. Общія собранія холмцанъ, состоявшіяся въ Москве 23 Марта и 4 Апреля 1917 г., прежде всего занялись разрешеніемъ этого основнаго политическаго вопроса. Объявленный актъ Временнаго Правительства о независимости Польши не оговаривается ни единымъ словомъ о томъ, какая судьба постигнетъ Холмщину. По вопросу о національномъ самоопредѣленіи собраніями холмцанъ приняты слѣдующія резолюціи: I) “Оставленіе Холмщины въ прегълахъ Польши собраніе считаетъ недопустимымъ”; II) “Признавая, что только органическое сліяніе Холмщины съ украинскимъ народомъ можетъ обезпечить ей возможность правильнаго политическаго и культурнаго развитія въ будущемъ, — собраніе полагаетъ, что Холмщине необходимо всецело слиться съ украинскимъ движеніемъ при условіи сохраненія некоторыхъ особенностей ея жизни”. — Украинскому конгрессу въ Кіевѣ послана слѣдующая резолюція: III) “Кіевъ. Господину Попечителю Учебнаго Округа. Второе общее собраніе эвакуированныхъ въ Москву холмцанъ проситъ Васъ радостно приветствовать украинскій конгрессъ, собравшійся для объединенія всехъ украинскихъ земель и заявить ему о горячемъ желаніи Холмщины присоединиться ко всему Украинскому народу. — Холмщина всегда

входила въ составъ земель Малой Россіи, жила одной жизнью съ соседними Волынію и Галичиной, и до настоящаго времени сохранила свою русскую народность, свой вековой укладъ жизни и исповедуетъ единую со всею Русью православную веру. — Временное обособленіе Холмщины отъ родственныхъ ей земель и включеніе ея на Венскомъ конгрессе въ составъ Царства Польскаго имело для ея религіозной, національной и культурной жизни весьма вредныя послѣдствія. — Общее Собраніе, непоколебимо убежденное въ томъ, что оставленіе крестьянской Холмщины за государственно-политической границей Руси, въ пределахъ самостоятельной Польши, неминуемо повлечетъ за собою полную религіозную, національную и общественно-экономическую гибель крестьянскихъ массъ Холмщины, настойчиво проситъ Украинскій конгрессъ включить Холмщину въ составъ объединяемыхъ украинскихъ земель. — Предсегатель собранія Емельянь Витошинскій. — 4 Апреля 1917 года”.

Приведенныя резолюціи основаны на сознаніи современнаго большинства холмскаго народа и на слѣдующихъ историческихъ данныхъ:

Кореннымъ и количественно преобладающимъ населеніемъ Холмской Руси на территоріи между реками Вепремъ и Западнымъ Бугомъ является русское (украинское).

Начальная летопись отмечаетъ на Буге племена Бужанъ и Дулебовъ, которыхъ она безъ колебаній относитъ къ племени русскому. — Вторымъ этнографическимъ элементомъ въ Холмщине является племя польское, появившееся на ея территоріи позднее русскаго. Появленіе въ Холмщине польскаго племени объясняется давленіемъ племени германскаго на всю этнографическую массу польскаго населенія, которое, подъ вліяніемъ этого давленія, развило многовековое польское “Drang nach Osten” (существующее и поныне). — Третьимъ элементомъ населенія Холмщины являются евреи. — Какъ раса, не имеющая родства съ славянами, евреи являются элементомъ пришлымъ, съ коренными насельниками края этнографически не сливающимся и заселяющимъ только города и местечки.

Неодинаковость этнографическаго состава и принадлежность его къ двумъ самымъ крупнымъ народностямъ славянства — русскимъ и полякамъ, — положеніе края на рубеже двухъ могущественныхъ политическихъ организмовъ — Россіи и Польши, — разность вероисповѣданій — православія (уніи) и римско-католицизма — разбили обе славянскія народности Холмщины на два лагеря и создали возможность политикамъ, духовенству пот-

рблять крестьянскія массы въ качестве орудія политической и религіозной борьбы, не исключая изъ своей программы и борьбы соціально-экономическаго характера. Эти условія края создали для крестьянскихъ малорусскихъ массъ Холмщины чрезвычайно тяжелыя условія существованія и сдѣлали ихъ въ буквальномъ смысле слова народомъ-страдальцемъ за свою веру, народность, языкъ и за элементарное право жить и развиваться на родной землѣ.

Религіозный фанатизмъ, ужасы крепостного права, произволъ польской аристократіи, постоянныя оскорбленія національнаго и человеческого достоинства правящими и имущественно преобладающими классами нигде не достигали такихъ размеровъ, какъ въ Холмщинѣ. Эти страданія малорусскаго народа продолжались не десятки летъ, — они продолжаются уже въ теченіе шести вековъ съ 1377 г., когда малорусское населеніе Холмщины въ первый разъ попало подъ политическую зависимость Польши.

Хорошо известны меры Польши къ окатоличенію и исполченію русскаго народа, особенно после Люблинской уніи (1569 годъ), уничтожившей автономныя права русскаго населенія, и Брестской уніи (1596 г.), уничтожившей права православной церкви, но коренное населеніе Холмщины вместе съ населеніемъ другихъ украинскихъ земель осталось вернымъ своимъ преданіямъ, народности и историческому родному укладу жизни.

Но особенно тяжелыя условія для національной и религіозной жизни Холмщины настали въ XIX веке после Венскаго конгресса 1815 г. Венскій конгрессъ включилъ Холмщину въ составъ Царства Польскаго, которое и само, лишившись политической самостоятельности, было присоединено къ Россіи.

Для Холмщины это присоединеніе было гибельно потому, что небольшая группа малорусскаго населенія, не превышавшая въ 1815 г. 300 тысячъ, была искусственно оторвана отъ своего этнографическаго цѣлаго — отъ малорусскихъ массъ населенія сосѣднихъ Волыни и Галичины, и была всецело подчинена автономной власти Царства Польскаго.

Впослѣдствіи, во второй половинѣ XIX века, въ его національной и религіозной жизни возобладали два враждебныхъ и жестоко борющихся между собой теченія — руссификація, шедшая изъ оффиціальныхъ правящихъ круговъ русско-немецкой бюрократіи, и полонизація, носителями идеі которой являются, главнымъ образомъ, воинствующее католическое духовенство, разделяющее старую Ягеллоновскую идею, и помещики-поляки. Помещичій классъ, поддерживая идеологию и работу духовенства, давитъ на національное

и релігійне свідомство малоземельного и, особливо, безземельного українського селянства економічними засобами, ставлячи умовою служби у себе в економіях прийняття католицизму и заміну рідного мови польським.

В національній, релігійній и соціалній житті Холмщини було переважно важким часом від 1866 до 1875 рр. и 1905-1906 рр. В той час так званого очищення обряду (1866-1875 рр.) правляча бюрократія з кучкою приїжджих із Галиції и інших місць авантюристів знищувала в Холмщині без всякої потреби, проти бажань народних мас, всі особливості уніатського обряду; домоглася того, що російське правління, замість унії, поспішно ввело православ'я, стараючись нав'язати його насильницькими поліцейсько-адміністративними заходами и тим із народу, хто не приймав православ'я, ввергла край до всіх жахів релігійної анархії.

В 1905 р. Указом про свободу совісті повернувши ці маси до пучину нового випробування, давши широку можливість колонізувати, шляхом окатоличення, виснажені недостойними агентами старої влади и ослаблені національно и економічно селянські маси українського населення Холмщини.

При відсутності викладених історичних обставин, українське населення Холмщини и в теперішній час складає найбільш численний етнографічний елемент її, було-би значно численніше и займало-би по меншій мірі етнографічно той район, який відмічений в етнографічній карті Риттера.

Загальне зібрання холмців просить Временне Правління зробити від свого імені розпорядження, щоб компетенція Ліквідаційної Комісії по справам Царства Польського, подією керівництвом А.Р. Ледницького, не поширювалася на Холмську губернію.

Для задоволення чергових потреб розсіяної Холмщини загальне зібрання вважає необхідним прийняти з боку Временного Правління наступні заходи: 1) призначення Комісара Временного Правління по Холмській губернії; 2) дозволення питання про права українського населення Холмщини мати свого представника в Установчому Зборі; 3) організація допомоги розсіяному холмському селянству шляхом збільшення генеральних асигновань на цю мету із сумм державного казначейства, так и шляхом надання холмському селянству на тимчасове користування вільних казенних, дворцово-

выхъ, удельныхъ необрабатываемыхъ земель, земель немецкихъ колонистовъ и всехъ техъ земель, которыя почему-либо не обрабатываются въ настоящее время, по преимуществу въ техъ губерніяхъ, которыя: а) населены родственнымъ племенемъ и б) находятся въ общихъ съ Холмщиной климатическихъ условіяхъ.

Устанавливая приведенные выше пункты, собранія руководились слѣдующими соображеніями:

I) Комиссаръ Временнаго Правительства по Холмской губерніи необходимо для того, чтобы съ его помощью дать населенію Холмщины возможность перестроить все губернскія учрежденія на современныхъ демократическихъ началахъ и приспособить ихъ къ действительному обслуживанію потребностей всего населенія. Комиссаръ долженъ быть местнымъ уроженцемъ, по возможности крестьянскаго происхожденія, но при неперемennomъ условіи наличности высшаго образованія. Назначеніе его желательно въ самомъ непродолжительномъ времени. Исходя изъ послѣдняго соображенія, кандидатомъ на должность Комиссара общимъ собраніемъ 4 Апреля большинствомъ всѣхъ противъ двухъ избранъ сынъ крестьянина, уроженецъ села Костомлоты, Бельскаго уезда, Холмской губерніи, кандидатъ историко-филологическаго факультета Петроградскаго Университета, Карпъ Романовичъ Дмитріюкъ, 31 года, преподаватель гимназіи. К.Р. Дмитріюкъ, сторонникъ украинизаціи всехъ учрежденій Холмщины, въ студенческіе годы много работалъ въ украинскихъ организаціяхъ. — Собраніе проситъ передать въ веденіе Комиссара не только правительственныя учрежденія Холмщины, но и все суммы Беженскаго Комитета и Комитета о возмещеніи убытковъ за потерянное жителями Холмщины движимое и недвижимое имущество.

II) На обязанности Комиссара Временнаго Правительства Холмской губерніи будетъ лежать организація, подготовка эвакуированнаго украинскаго населенія Холмщины къ Учредительному Собранію и веденіе съ Временнымъ Правительствомъ переговоровъ по этому вопросу.

Общее собраніе обращается къ Временному Правительству съ просьбой не решать самостоятельно вопроса объ участіи особаго представителя отъ украинскаго населенія Холмщины, пока Холмскій народъ не выскажетъ по этому вопросу своего организованнаго мненія.

Председатель Общаго Собранія холмщанъ въ Москвѣ 9 Апреля 1917 г. (подписалъ) Р.Лящукъ.

Секретарь (скреп.) К. Дмитріюкъ.

Съ подлиннымъ верно: Членъ Государственной Думы протоіерей Александръ Будиловичъ. 1 мая 1917 г.

Подпись руки Члена Государственной Думы протоіерея Александра Будиловича

свидетельствую Петроградъ 1 мая 1917 г.

Экспедитор

Піглиц

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 40. — Арк. 4–7 зв. Засвідчена копія.

№ 69

Телеграма Київського губернського комісара М. Суковкіна голові Тимчасового уряду

09.04.1917 р.

Телеграмма

Из Киева 09.04.

Петроград

Председателю Совета Министров князю Львову

Раг засвидетельствовать, что собравшийся в Киеве первый национальный украинский конгресс удостоверил спокойствие на местах по всей Украине, выразил свое удовлетворение сданным мною заявлением, что в вопросах строительства нового уклада украинских земель Временное правительство будет считать первым голосом голос организованной украинской общест-венности. Съезд просил меня как представителя правительства засвидетельствовать единодушное твердое намерение всего организованного украинского народа всемерно поддерживать временное центральное правительство, с которым украинская нация будет идти рука об руку в деле утверждения свободного демократического строя. Сданный мне в этом смысле предложение председателя конгресса профессора Грушевского принято было [с] энтузиазмом. Конгресс признал, что санкция автономии Украины принадлежит Российскому Учредительному собранию, дело же украинских организованных граждан способствовать безболезненной подготовке этого собрания, коему надлежит окончательно разрешить вопрос о природе самоуправления всех народностей России. Конгресс постановил необходимость учреждения [в] Киеве краевого совета и краевого исполнительного комитета.

Губернский комиссар Суковкин

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 126-127. Телеграфний бланк.

Стаття Д. Антоновича “Українська народна партія”

11.04.1917 р.

Українська Народня Партія, що утворилася років 15 тому назад і свого часу мала певний — правда, трохи скандалний — успіх, виявляється не згинула: В кінці марта ця партія зликала у Харькові свій з’їзд, на якому обрала Центральний Комітет і вигала слідууючий Універсал*:

[...]

Як бачимо тон і кольори нинішнього виступу Партії, порівнюючи з колишніми, як от 10 заповітів то що, значно зблід. Правда аромат зістався попередній от хоч би в уступок, що стосуються російського громадянства, але не в тому річ. Важним є те, що між всіми буржуазними елементами українців, тільки панове з народньої партії мають остількі політичного змислу, що не студаються заложити буржуазну партію. Вся ж решта української буржуазії остількі мало політично освічена і освігомлена, що госі не гогумається до того, що час не жде і що конечним є для політичної акції з’єднатися в політичну партію, а не нудіти по безпартійним союзам. Безпартійність була можливою, поки не було політичної роботи. Тепер же, — коли все повинно стати до роботи політичної, є необхідним з’єднатися до політичної партії і елементи національно-демократичні повинні заснувати національно-демократичну партію. Не студаються, панове слова, назвітеся чим єсьте і робіть своє діло.

Д.А.

Робітничка газета. — 11.04.1917.

Стаття В. Винниченка “Український мілітаризм”

12.04.1917 р.

Цікаве, характерне явище помічалось на Національному Українському Конгресі: як тільки виступав на трибуні оратор від війська, більша частина конгресу починала радісно хвилюватись. І кожна промова військового оратора зустрічалась і провозжалась гучними оплесками.

* Текст універсалу див. документ № 28.

В самих тих промовах нічого особливого не було. Часом від тих промов навіть натягало демагогією, пахло кроввю, застарілою ненавистю, цвілим козаколюбством. Але оплески все одно лопотіли так, немов би ті промовці казали якісь нечувані істини і кликали до чогось надзвичайно гарного.

Зрозуміти настрій тих учасників конгресу, що захоплювались військовими промовами, не дуже трудно. Занадто довго, занадто нахабно, безпардонно й погордливо топтали українську націю, українську ідею, топтали й нівечили все, що кожним виносилось з дитинства й кохалось в душі. Занадто довго ми ходили з заціпненими зубами, згорблені, пришиклі, занадто не досяжною здавалась кожному його мрія.

І тепер, коли та мрія, з туману майбутности стала перед нами живою реальністю, здійсненою казкою, чарівною красунею, коли вийшла й стала перед нашими очима така молоденька, така беззахистна і така прекрасна, — багатьом стало й радісно і страшно.

А що, як цю красуню схопить якийсь гевал, кине об землю й почне знову топтати, як топтали колись? Ажже чулись по Києву погрози “штыками”. Ажже деякі оборонці здобутих свобод та прав цілком отверто говорять, що з нашою національною свободою й правами вони бугуть боротись.

Чим же захиститись, що поставити проти “штыків”?

І, розуміється, в гарячі голови, в намучені, ображені душі перш усього кдається віповідь: проти ваших штыків ми поставимо наші штыки!

А тут ще прилучається та поверхова, але поширена думка, що справу всіх свобод, всієї революції виніс на світ Божий багнет (штык). Не бугь в Росії під сей час штыка, армії, не мали б ми перемоги революції.

Думка поверхова. Не армія зробила революцію. Зробив народ, передягнений на армію, робітники та селяне в салдацьких шинелях. А це инча річ. Армія сама по собі, така армія, якою вона була до війни, регулярна, вимуштрована, загіпнотизована, отруєна духом своєї кривавої професії, така армія не дала б нам революції. Її міг дати і дав нам тільки народ, тільки його свідомість, обурення, організованість. А чи в шинелях він був, чи в якому другому огязі, — це байдуже. І іменно той факт, що підчас революції в Росії вже не було регулярної армії, що не було військової касты, сліпої, бездушної, камьяно-жорстокої, — це й дало нам ту чудову, велитенську, майже безкровну картину Російської Революції, на яку з захопленням дивиться весь світ. І мені здається, що Національний Конгрес так гучно й захоплено плескав не армії, а народові, який, перебравшись на салдатів, убив

саму ідею армії. Бо, справді ж, хіба не може зхвилювати така картина, коли військо встає в оборону народу? Те військо, яке разураз ходило на усмірення, яке розстрілювало народ, на яке ми звикли дивитись, як на природних ворогів демократії, як на покірну зброю в руках можновладців? Дійсно, хвилююча картина, дійсно можна плескати ї з самого дна душі кричати “Слава”!

Але зовсім инча річ, зовсім инча Слава, коли передягнених салдатів хотять зробити дійсними салдатами, професіоналами, одірваними від народу й підлеглими якійсь инчій владі. А такий намір у деяких українських вояків мається. Їм хочеться не народа, що озброєний свідомістю, багнетом, пером, стоїть на сторожі волі, а дійсно армію, таку саму армію, якою пишаються всі імперіалісти всіх держав і націй.

Це немов потрібно для оборони українських домаганнів. Коли ми матимемо свою армію, ми не будемо боятись ніяких гевалів, які мають намір згвалтувати нашу красуню.

Неправда. Не армія врятує нашу красуню, а ми самі, народ, демократія. Коли народ, коли нація наша буде безсила в своїй свідомості, організованості, в знанню того, що вона є і чого прагне, то ніякої армії не матиме, — ні з кого буде її складати.

Коли ж буде сильною, свідомою, то зможе в оборону своїх прав і здобутків виставити і штик, і кулак, (коли того буде треба) і слово, і працю.

Отже, ясно, що не ідеї “своєї армії” треба “славу” кричати, не бунчукам, не можливості дати в руки своїм українським імперіалістам страшну силу сліпого багнета, а славу великій силі народа, який може навіть багнет повернути на служення собі.

Не “своєї армії” нам соціал-демократам і всім щирим демократам треба, а знищення всяких постійних армій. Не українську регулярну армію нам треба організувати, а — всіх українців салдатів освідомити, згуртувати, організувати; — українізувати ті частини всеросійської армії, які складаються з українців, виділити їх в окрему групу, а групу ту конструювати так, щоб це було українське народне військо свідоме своїх народніх, а не салдацьких кастових інтересів, щоб воно не було і не змогло ніколи бути силою в руках пануючих класів, до якої б нації вони не належали.

Тільки це може бути єдиною метою роботи серед війська наших товаришів. Тільки таку мету може ставити собі справжній демократ.

І треба серйозно це ставити. Час вігповігальний, гарячий, великий. Війна

гала багато лиха, але гала і доброго не мало. Вона згіскредитувала мілітаризм, заплямувала злочинність імперіалізму, виявила всю страшну шкодливість войовничої буржуазії всіх держав, — невже зародки української буржуазії хочять повторити історію всіх тих злочинств мілітаризму, яку мали старші її сестри.

Українська демократія повинна в сей час добре пильнувати. Українського мілітаризму не було, не повинно його бути й галі. А коли буде, то велика доля відповідальности за його ляже й на свідому українську демократію.

В. Винниченко

Робітнича газета. — 12.04.1917.

№ 72

Мітинг робітників-українців Путілівського заводу

13.04.1917 р.

По ініціативі т.т. Василя Попівського, Миколи Розанова та Івана Нерадько та ще де-кількох товаришів у Путіловському заводі в помешканні столової 13 квітня відбувся мітинг, на якому зібралось більш як з 400 чоловіків українців робітників Путіловського заводу.

У 7 годин вечора т. Попівський відкрив мітинг невеликою, але щирою промовою, виявивши радість, що українське робітництво, хоч і одірване од своєї рідної України, так щиро відозвалось на наш заклик зібратися до гурту. На вічу виступало багато промовців і пройшло воно дуже жваво.

На мітингу винесено таку резолюцію:

“Ми, українці робітники Путіловського заводу, зібравшись на віче 13 квітня 1917 року в числі 400 душ, постановили:

- 1) в інтересах розвитку класової боротьби і продукційних сил на Україні, добиватися національно-територіальної автономії України з гарантією громадських і національних прав інших народів, що живуть на Українській землі;
- 2) Привітати Українську Центральну Раду в Києві яка заводить автономію на Україні;
- 3) вітати Центральний Комітет У.С.Д. Партії, як провідника українського пролетаріату в його боротьбі за соціальне визволення;
- 4) привітати наші С.Д. часописи — “Робітничу газету” і “Наше Життя”.

На вічі зібрали гроші на С.Д. газети і на партійну пресу.

Українське слово. — 1917. — Червень.

№ 73

Телеграма солдат-українців Барнаульського гарнізону та українців-переселенців Алтайського та Кулундинського округів Тимчасовому урядові

13.04.1917 р.

Телеграма

Из Барнаула 13.04

Петроград

Председателю Совета министров князю Львову

Исторический момент

Присоединяемся к общему голосу украинской земли и добиваемся наискорейшего восстановления Временным российским правительством полной автономии Украины, основанной на Переяславском договоре.

Украина была убита указом царского правительства, святой долг Правительства свободной России ее воскресить.

Не отделяемся от свободной России, не сепаратизма желаем мы, а братского согласия как равный с равным, свободного украинского народа с свободным русским народом, свободной России с свободной Украиной.

Солдаты украинцы Барнаульского гарнизона, представители украинцев-переселенцев Алтайского и Кулундинского округов и Барнаульская украинская громада.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 28-30. Телеграфный бланк.

№ 74

Вітальна телеграма Київського єпархіального з'їзду⁴² Тимчасовому урядові

13.04.1917 р.

Телеграма

Из Киева 13.04

Петроград

Временному правительству

Киевский епархиальный съезд духовенства и мирян радостно приветст-

вует новый государственный строй и всецело подчиняясь Временному правительству, выражает готовность приложить все усилия к укреплению в сознании православного народа начало новой государственности и уверенность, что правительство обеспечит дорогой нашей родине Украине начала истинной свободы и процветания православной украинской церкви.

Председатель съезда протоиерей Василий Липковский
ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 103. — Арк. 99. Телеграфний бланк.

№ 75

Професор М. Сумцов про роль українських з'їздів і шляхи національного відродження

14.04.1917 р.

Украинский съезд.

Привет украинскому съезду в Харькове — старом украинском культурном центре, в городе, где подвизались Сковорода, Квитка, Метлинский, Потебня, привет тем больший, что съезд собирается в том старом полном светлых традиций аудиторном корпусе, где Метлинский и Потебня читали лекции.

Россия во всех ея частях и областях имеет множество неудовлетворенных нужд и потребностей. Разумеется война, пропитание и транспорт, взаимно тесно сплетенные, составляют одну общую колоссальную задачу, на благополучное разрешение которой и должно быть направлено ныне внимание правительства, армии и тыла. Но за этой главной задачей вырисовываются новые громады политических, социальных, экономических, культурных задач. Как горные глыбы Тироля и Фриуля, эти задачи поднимаются одна за другой, в неясной дымке утреннего освещения от восходящего над страной солнца свободы.

У народа украинского в добавок к общерусским есть свои собственные задачи громадной ценности во всех направлениях его жизни, особенно в отношении культуры и просвещения, школы и церкви.

Украина в силу того, что история была для нее злой мачехой, представляет в высшей степени странное и печальное явление. Страна богатейшая, по жирному чернозему и минеральным сокровищам, народ талантливый, по проявленному в старое время культурному творчеству — эта страна ныне оказывается бедной, а ея народ отсталым и невежественным; стали они та-

кими потому, что почти три века были объектом беспощадной разрушительной политики правительства, ломавшей все связи и спайки народной жизни во имя бездушного централизма, все устои правовых отношений, подавлявшего все проблески местной церковной, художественной, научной, литературной жизни.

Систематический гнет вызвал отпадение от народа состоятельных и влиятельных классов — панства, духовенства, купечества, в результате чего все, что клонилось к пользе широкого слоя крестьян, лишено было материальной и моральной поддержки. Отсюда естественно вытекает потребность возвращения отпавших элементов в лоно народа, что может быть подготовлено только путем нового политического и культурного строя, при обдуманной и настойчивой работе, разумной организованности, планомерном использовании людей и накоплении средств, какими скромные, гонимые украинские организации не располагали и ныне не располагают, так как не было таких источников, откуда можно было их почерпнуть и не было времени для их накопления. Украинские съезды, собрания, товарищества, кружки представляются полезными уже потому, что они приведут к приближению интеллигенции к народу, сблизят город с селом, будут ослаблять сословный, профессиональный и личный эгоизм, облегчая общение мысли среди разнородных элементов. Может быть у них окажется еще одна важная сторона — ограждение общества и народа от высокомерия чиновных службистов и карьеристов, заполнявших в последнее время духовные и светские ранги многоэтажной чиновничьей лестницы чуть не сплошь не только совсем чуждых народу, но и откровенно презиравших тот народ, среди которого живут и соками которого питаются. Выборное и национальное приспособление смягчит и ослабит это зло и с общественной сцены сойдет оплачиваемая народным трудом высокомерная гордыня личного самомнения.

Съезды и пр. подготовят почву для обеспечения интеллигентного труда, чтобы национальное движение всегда держалось только на пожертвованиях, чтобы сотрудники журналов и газет отдавали свой труд и время без гонорара, профессора читали лекции бесплатно, писатели уступали книгарням 50% и т.д., тем более, что многие из тех, кто сотрудничает в украинских изданиях, люди бедные, из сельских учителей, маленьких канцелярских чиновников, получающих на службе небольшое жалованье, скромные идеалисты, грузья народа и его языка.

К числу наиболее острых культурных потребностей относится потреб-

ність в книзі, в знанні. Скудна силами і засобами громадськість могла дати те і друге лише в невеличкому кількості, але це скромне становище було розширено і знищено старими властями. Видані були хороші книги, хороші підручники і посібники; але їх немає там, де вони найбільше потрібні, — в селах, в бібліотеках, в школах, немає їх навіть в книгарнях. Недавно з фронту мене просили вислати одну книжку — “Енеїду” Котляревського, і хоча Котляревський — батько нової української літератури, її безсумнівний класик, ні в одному книжковому магазині, в тому числі навіть в українській книгарні, “Енеїди” не знайшли.

В Харківі і в Києві відкриваються народні університети, або доми науки — цінні просвітительські установи.

В першу чергу тут слідвало б створити декілька професур по українознавству, запросивши тих молодих учених, які в останні роки заявили про себе в науковій літературі по частині тих або інших українських досліджень.

Проф. Н.Ф. Сумцов

Южний край. — 14.04.1917.

№ 76

Відкритий лист М. Левитського із закликом створення єдиної Української соціалістичної партії

14.04.1917 р.

Високоповажаний п. Редакторе!

Дозвольте мені, як старому соціалістові-федералістові, через Вашу високоповажану “Робітничу Газету” сердечно привітати братів-українців соціал-демократів як представників і оборонців інтересів і прав українських робітників.

Щиро вітаю і здоровлю вас, дорогі брати, з можливістю мати свій орган і одверто і вільно говорити, висловлювати свої думки, не ховаючись, як раніше по темних закутках важкого підпілля.

Вітаю цілою душею вас, дорогі брати і “Робітничу Газету” тим більше, що я маю щастя бачити і констатувати напевно, що українські соціаль-демократи далеко ясніше, глибше і ширше своїх російських товаришів дивляться на завдання соціалізму в справі проблеми національного відродження пригноблених народів, відповідно найновішим течіям і думкам європейських

соціаль-демократів тих держав, де населення складається з маси національностей, як напр. в Австро-Венгрії, і де національне питання має також важливе і пекуче значіння, як і в Росії.

Я радий констатувати, що українським соціаль-демократам цілком чужі централістичні ідеї, які принесли вже Україні і всім недержавним народам Росії, а краще сказати, і всій державі Російській стільки горя і нещастя, — що їм взагалі чужий шкодливий вузько-сектантський дух на зразок ніби “двуперстного крестного знамення”, яке так часто виявляється у великоросійських соціаль-демократів.

Все це і викликало у мене гарячу потребу від цілої душі привітати наших братів — українських соціал-демократів і щиро побажати їм поспіху в великій відповідальній праці сучасного моменту на користь і щастя українського робітництва, яке є найкращий і нагійніший фундамент в справі національного відродження нашого народу і державного устрою його життя взагалі.

Крім того все це мене наводить на думку виступити з такою пропозицією, яку я вважаю на часі і дуже потрібною, відповідаючею пильним інтересам сучасного великого моменту.

А іменно: позаяк всі українські соціалістичні партії сходяться і в справі національного відродження українського народу, що до автономії нашого краю і що до державного устрою держави Російської, яка мусить бути відбудована на підставі принципу — вільна спілка вільних автономних країн, яко федеративна республіка; позаяк всім українським соціалістам однаково дорогі інтереси і фабричного і взагалі мійського робітництва, як селянства, і всі вони ставлять ясно питання, які звязані з інтересами цих головних верств населення України, напр. про восьмигодинний робочий день, а що до селян-хліборобів проводять всі ґрунтовий принцип: земля для трудового народу; то зважаючи на все це само собою виникає питання, чи не настав час обміркувати і розв'язати позитивно питання про об'єднання всіх українських соціалістів — всіх соціалістичних партій в єдину могутню Українську соціалістичну партію з фракціями чи секціями — робітничою, селянською, науковою, літературно-просвітою і т.д.

Я твердо переконаний, що іменно тепер час настав для об'єднання всіх соціалістів цілої України в одну сильну соціалістичну українську партію.

Може комусь, всяким таємним і одвертим ворогам ідеї автономії України

і взагалі її національного відродження і на руку буде розділ, розбиття сили українського свідомого громадянства — на кілька соціалістичних партій, які мимоволі мусять і будуть в стані конкуренції між собою в справі збирання членів, — але чи буде се на користь нашій матері Україні, особливо в сей час нагальної потреби в нашій спільній творчій організаційній роботі, всіх верст, усіх класів народу за для утворення кращого устрою життя Вільної Великої ваги України. Се дуже серйозне і велике питання потребує докладного, детального обміркування, яке я і відкладаю до другого разу; а зараз я се питання тільки ставлю на чергу моменту і просив би спокійно і уважно обміркувати і висловитися з приводу його не з якогось тільки партійного боку, але цілком об'єктивно, маючи на увазі вибори до установчих зборів та лише спільні, загальні інтереси відродження вільної і сильної своєю організацією України. Прошу мати на увазі, що се поки що тільки пропозиція, ще мало розвинена. Може хто й не згодиться з нею, але прошу вірити, що єдиним імпульсом, єдиною причиною, яка викликала у мене щире бажання поставити се питання на увагу братів соціалістів-українців — се бажання утворити велику громадську силу за для кращої і світлої долі українського народу і України взагалі.

Микола Левитський.

Робітнича газета. — 14.04.1917.

№ 77

Звернення Української національної ради Петрограда до Тимчасового уряду

14.04.1917 р.

Комітет Української Національної Ради в Петрограді

14 апреля 1917 р.

Украинский Национальный Съездъ, состоявшийся въ Кіеве 6-8 апреля, при участіи представителей отъ общественныхъ организацій, многочисленныхъ сельскихъ обществъ, Земствъ, Городовъ, кооперативовъ со всей территории Украины, принял, въ числе другихъ, следующую резолюцію:

“Идя на встречу желанію Временнаго Правительства въ деле организаціи и объединенія общественныхъ силъ, съездъ признаетъ неотложной потребностью организацію краевого совета изъ представителей украин-

сихъ областей, городовъ, народностей и общественныхъ слоевъ, при чемъ инициативу въ этомъ долженъ взять Украинскій Центральный Советъ”.

Исходя изъ этого постановленія, Украинскій Центральный советъ въ Кіеве поручилъ намъ представить Временному Правительству о необходимости, въ удовлетвореніи единодушнаго желанія украинскаго народа, организовать на указанныхъ съездомъ началахъ, областной советъ для управления губерніями съ преобладающимъ украинскимъ населеніемъ, съ особымъ областнымъ Правительственнымъ Комиссаромъ во главе этого управленія.

Такой органъ, объединяющій въ своемъ веденіи все сферы областной жизни, представляется въ интересахъ украинскаго населенія существенно необходимымъ въ качестве организующаго начала, близкаго къ населенію и способнаго объективно руководить всемъ строемъ управленія краемъ.

Созданіе такого органа, по мненію украинскаго общества, имеетъ и общегосударственное значеніе. Въ настоящее переходное время, когда открылись пути для проявленія равнообразныхъ антагонизмовъ между отдельными группами населенія — національными и классовыми, когда всколыхнулись самые глубокіе слои народныхъ массъ со своими чаяніями и нуждами, Правительство само будетъ нуждаться въ организациі управленія, охватывающей весь комплексъ интересовъ области, и въ такомъ правительственномъ органе, который въ управленіи областью представлялъ бы общегосударственную точку зренія и въ то же время могъ бы быть для правительства выразителемъ потребностей населенія всего края и источникомъ правильнаго освещенія возникающихъ въ областномъ управленіи вопросовъ.

Только такая организациа управленія можетъ съ полною ответственностью взять въ свои руки руководство областной жизнью и своимъ влияніемъ преодолеть возможные въ наше время осложненія и эксцессы на почве столкновенія всякаго рода интересовъ.

Пределы области, на которую было бы желательно распространить намечаемый порядокъ управленія, указываются преобладаніемъ украинскаго элемента въ населеніи, а именно: Кіевская, Подольская, Волынская, Полтавская, Херсонская, Екатеринославская, Черниговская, Харьковская, Таврическая губерніи и Кубанская область.

Председатель Комитета

Членъ Комитета Украинской Національной Центральной Рады Шульгинъ
ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 1-1а. Оригинал.

Повідомлення про скликання Всеукраїнського військового з'їзду

14.04.1917 р.

Ми, уповноважені від військових частей, зібравшись 14 квітня 1917 року в Педагогічному Музею в Києві, в присутності членів Організаційного Українського Військового Комітету, ухвалили:

З огляду на те, що єднання на національному ґрунті є непереможною організаційною силою, скликати 5 і 6 травня З'їзд представників української нації від військових частин, по можливості, від всіх, де б вони не стояли, на таких умовах:

1. З Українців кожної окремої частини — по одному представникові.

2. Крім того, з українців кожних чотирьох частин — по 1 офіцеру (чи лікарю, чиновнику), а там, де тільки одна частина — по 2 представники, з котрих один повинен бути салдат, а другий офіцер (чи лікар, чиновник).

3. Військові українські організації — по 1-2 представники.

Увага: Окремою частиною лічиться полк, флотський екіпаж, окрема морська команда, дивізіон, дружина, транспорт, окремий баталіон, госпиталь, парк, окрема рота і всяка окрема частина, котра має свій окремий розпорядок.

Порядок денний з'їзду:

1) Боротьба з дезертирством.

2) Підтримання дисципліни та полагодження непорозумінь останніх днів.

3) Відозва до селян-українців в харчовій справі.

4) Планомірність переведення одноплемінности полків і військових частин на Південному і Південно-Західному фронтах, без найменшої шкоди для існуючої організації цілої армії.

5) Питання про офіцерський командний склад та про поповнення тих військових частин організованих на підставі § 4.

Скликати З'їзд на 5-6 мая 1917 року доручено Українському Організаційному Військовому Комітету і Українській Центральній Раді. Українська Центральна Рада ухвалила скликання З'їзду.

Щоб мати право голосу на з'їзді, треба прибувати з писаним мандатом.

Нова Рада. — 30.04.1917.

Наказ жителів с. Зарога Оржицької волості Лубенського повіту

14.04.1917 р.

Приговор

Жителів села Зарога Оржицької волості Лубенського повіту Полтавської губернії, складений на сільському сході квітня 14 1917 року при 48 чоловік присутніх.

Ми, Жителі села Зарога Оржицької волості, бажаючи найскорішого знищення нашого національного поневолення і забезпечення перестрою громадського життя на основах права і справедливості, постановили домогтися від Тимчасового уряду (Временного правительства) Росії выголошення в найближчому часі офіційного акту з признанням необхідности встановлення Автономичного лагу України.

Визнаючи, що перебудування України має бути переведено в життя установчим Союзом України, обранним загальним рівним безпосереднім і таємним голосуванням, для знищення неправди старого лагу потрібно ємо не гайно переведення в життя:

1) Признання Української мови обовязковою для всіх інституцій урядових, шкільних і релігійних по всій Україні.

Таким чином, суди мирові та окружні і судебні палати повинні користуватись переважно мовою краю. В школах низчих не гайно заводиться навчення на українській мові, казенні середні школи з українскою людністю помозли-вості переводяться на українські. Университети — Київській, Харьківській та Одесській повинні мати більшість кафедр українских. Духовна київска академія повинна бути українскою, якою вона була в 16 му вікові бо пастері ду-ховні на Україні повинні буги українцями. По техничних вищих школах на Ук-раїні заводяться кафедри українскої історіи та околочної географії України.

2) Всіх урядовців губернських та повітових комисарів уряд тимчасовий признає кандидатів наміченних національною українскою Радою, суді на всяких судах вибіраються населенням з місцевих людей.

Не гайно переводяться вибори вищого духовентства до київского митропо-лита включно з людей українців.

3) Городські думи та земські управи негайно повинні бути складені з пред-ставників трудящихся людей, себ-то селян, робітників фабричних та завод-ских, інтелігентів, учитилів, агрономів, інженерів, лікарів, адвокатів, т.п., а не панів та багатерів як зараз.

4) Все місцеве самоврядування на Україні повинно негайно перейти під керівництво головної національної Ради Української, які знаходяться у Києві. Рада вибирає з себе Виконавчий комітет для завідування всіма справами місцевими фінансовими, економічними, просвітами, дорожними і релігійними. Щож до знищення економічного поневолення, то воно повинно перевестися українським соймом.

Таким чином, націоналізація землі, встановлення справедливої заробітної плати та всіх законів, котрі відносяться тільки до України належат українському соймові. Признаючи необхідним, щоб Росія перетворилась на демократичну федеративну республіку вітаємо усі інші народи Росії, котрі допомагаються того самого і закликаємо і до спільної праці.

Українському народові допомогатися і волі трудящимся людям щоб земля була національною власністю.

Пігписано членами зарогского сільского комітета.

Пресідатель ком. З. Проценко.

Секретарь М. Семеренко.

Представителі і все общество.

(галі ігуть 48 пігпісей).

Вісник Полтавського губерньского громадського комітету. — 02.06.1917.

№ 80

Звіт про Всеукраїнський національний конгрес

15.04.1917 р.

Величні, світлі, незабутні дні! Три дні тягнувся він, три дні панував урочистий піднятий настрій роботи: відчувалось, що з'їзд робить велике, важне діло — творить історію; почувалась велика потенціальна сила в цій масі людей, які з'їхались з усіх кінців України — од Кубані аж до Сяну; дочувалось, що наріг таїть в собі величезні запаси непереможного творчого духа.

З'їзд переконав усіх — і своїх і чужих, і грузів і ворогів, що Український Народ, не дивлячись на більш ніж трьох столітній гніт чужих народів і культур, в сю рішучу поворотну історичну хвилю заявив себе не розпорощеним, не розбитим і слабким, а могутним, дужим, одностайним, кріпким як моноліт, з одною думкою, з одною волею.

В минулому про нас, українців склалась навіть байка, що ми —то раса

“індивідуалістів”, і се було злим генієм українського народу на протязі цілої його історії: тільки через розбрат і безправ'я ми були слабкі; тільки через незгоду ми не могли утворити своєї історії, не змогли жити так, як того ми хотіли.

І не одному певне приходила в голову думка, їдучи на Конгрес — невже ми справді безнадійні “індивідуалісти”? Невже й справді ми й досі не придатні до спільного, громадського життя, невже і тепер ми не народ, а велика купа одиниць?

Та історія учить. Усі ті побоювання зникли як дим, коли представники народні зібрались до купи. Ми блискуче склали іспит на нашу політичну, національну і громадську зрілість.

Сей з'їзд показав, що в настоящій момент за нами не тільки правда, але й сила. Та сила — ми самі, зорганізовані, солідарні маси народу і інтелігенції. Та сила — маси народа згромажені в партії, професійні, просвітні, наукові та економічні організації, котрі як один чоловік з'єднались, домагаючись для свого народу повної автономії України в федеративній республіці російській. Та сила — наше організоване військо; представник Чорноморської флоти, вітаючи з'їзд, ясно і виразно заявив, що Чорноморська флота активно піддержить домагання українського народу, теж саме повторили представники організованого війська з Київва, частей і фронту, з Петрограда і т.д. і т.д., обіцяючи боротися до останньої краплі крови за волю свого народу.

А що ту силу уже поважають, що з нею рахуються свідчить цілий ряд урядових розпоряджень Тимчасового правительства, які задовольняють домагання українських організацій. Під час з'їзду дуже яскраво виявилась наша сила в тому, що генерал-губернатором окупованих частей Галичини і Буковини по рекомендації Центральної Української Ради було призначено українця Дорошенка, замість кн. Долгорукова. Представник Тимчасового уряду губ. Комісар Київський Суковкин, вітаючи з'їзд од імені Уряду, заявив, що до голосу з'їзду Уряд буде прислухатись з великою увагою, як і до голосу організованого українського народу.

Маніфестуючи національну солідарність, з'їзд в докладах і промовах говорив і підкреслював, що наші сучасні вимоги — результат нашого історичного життя і реальних потреб. Гасла автономії і федерації були висунуті нашим народом ще в XVII в. і в сей момент ми будем тільки продовжувати той історичний процес, котрий перервавсь на 250 літ не з нашої волі.

Велично зворушуючи до сліз, справив Український Конгрес громадські поминки по померших своїх і чужих борцях за волю народа, з окреме ушанування свого духовного провідника — Шевченка. Живих проводирів своїх з'їзд тепло і вдячно витав. На тому ж з'їзді виявилось, хто наші друзі, хто наші спільники. Вітали український конгрес жиди, поляки, чехи, ести, вітали російяне — соц.рев., кагети. На превеликий жаль не получили ми слів привіту тільки од російської соціал-демократії.

Закінчив конгрес свої роботи виборами до свого першого сейму — української Центральної Ради, котра вибрала з поміж себе нам Тимчасовий кабінет міністрів — комітет Центральної Ради.

І роз'їхались члени з'їзду з твердим наміром не просить і не вимагати автономії України, а самим перевести її в життя од самого низу до самого верху, тим ми покажемо, що наші домагання не мрії, а реальна дійсність, майбутнім Установчим Зборам треба буде тільки санкціонувати новий лад.

В добрий час.

Рідне слово. — 15.04.1917.

№ 81

Звернення до громадян Полтавщини Спільної ради полтавських українських поступових партій⁴³

15.04.1917 р.

До громадян на Полтавщині.

Громадяне!

Великі часи, що ми нині переживаємо, вимагають від кожного з нас багато сил та роботи. Кожну хвилину, що загаємо марно, тепер не вернемо надалі днями й місяцями. А ми, українці, вже загаяли немало часу: наші люде туляться до чужих громад, читають чуже слово, слухають чужих закликів! Коли ми зараз не налагодимо свого життя, то й надалі блукатимемо манівцями серед чужинців, як блукали гонині. От же нумо до роботи!

Хлібороби, селяне, робітники, учителі, молодь, урядовці (чиновники), духовенство, люде торгіві, лікарі, адвокати — і всі - всі в кого б'ється серце громадянина - українця, збирайтеся у громаду, гуртуйтеся в товариства українські — ставайте разом до громадської роботи! Нехай між усіма нами запаує одна воля, одна думка, — “добро рідного краю й рідного народу! Хай тая

воля зтулить нас міцно, нехай зкує нас такою крицею, — щоб не розкували її ніякими молотами наші вороги.

За гля того, щоб національна робота по цілій Україні провадилася суцільно треба, щоб якісь осередки знали про все, що серед нас діється, допомагали, чим кому треба ї направляли усіх на один шлях.

Такий головний наш Всеукраїнський осередок є “Центральна Українська Рага у Києві”.

По меньших містах зложилися ї меньчі місцеві осередки.

У Полтавщині — гля того зложилося “Полтавський Український комітет”⁴⁴, куди увійшли українці усіх поступових напрямків, що бажають добра Україні ї народові українському.

Отже Полтавська “Спільна Рага” ї закликає людеї ріжних станів на Полтавщині: “гуртуйтеся усі в товариства українські”.

Селяне — го селян — в товариства українські селянські. Робітники — го робітників — в товариства “українські” робітничі. По усяких урядових (правительствених) закладах в товариства українські урядовців (чиновників). Духовенство та клір — у товариства церковні українські. І всі інші — як де хто зможе збірайте усякі свої товариства українські.

Коли такі товариства зложаться (ї оберуть собі уряд, голову, писаря, або ще кого), тоді повідомляйте про те “Укр. Комітет”, а як хто хоче, то посилайте туди ж від себе свого заступника. Пишіть нам, що ваше товариство зробило та робить, чого йому треба, а ми вам будемо писати та говорити, що та як робити ї допоможемо по змозі. Отак чиніть огразу — не гайте ні хвили, бо не вернеться!

Як го нас писати: Полтава, Український клуб, “Український Комітет”.

Спільна Рага Полтавських українських поступових партій

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 15.04.1917.

№ 82

Повідомлення про Український губернський з’їзд у Харкові

16.04.1917 р.

16 квітня відбувся перший Харківський Губернський З’їзд представників організованого Українського народу Слобожанщини.

Велика аудиторія Університету, в котрій відбувався З’їзд, була переповнена учасниками його, прибувшими зо всіх кутків Слобожанщини, яко предс-

тавники різних Українських організацій. Тут були представники: від війська, Волостних і Повітових Громадських Комітетів, Земських Управ, Просвіт, Кооперативів, Учителства, Жіночої спілки, різних Українських політичних партій і професійних спілок. Можна сказати, що всі верстви Українського народу Слобожанщини мали тут своїх представників.

Заля З'їзду гарно декорована Українськими жовто-блакитними і червоними прапорами. Над містами Президіума висить прекрасно убраний портрет геніального сина України Т.Г. Шевченка. З'їзд відчинив голова Харківського Організац. Українського Комітету п. Г. Хоткевич. Він вітає З'їзд й пропонує обібрати Президіум.

Одноголосно, при гучних оплесках були обрані: головою п. професор Зайкевич, товаришами голови п. Тимошенко і п. Нечипоренко.

Після того Президіум поповнюється представниками від різних груп громадянства і політичних партій.

Тут були обібрані: п. Валяшко (від Війська), п. Довбищенко (від с.г.), п. Лобойко (від учителів), п. Михайличенко (від с.р.), п. Мимот (від селян), п. Олесіюк (від с.ф.), п. Пантелей (від селян), п. Яровенко (від робітників), секретарем п. Скрипниченко. П. Тимошенко оголошує програм З'їзду, який і ухвалюється З'їздом.

З початку було вислухано доклад про діяльність Харківського Українського Організаційного Комітету, докладає п. Олексіюк. З докладів видно, що Комітет за недовгий час свого існування зробив велику й важку роботу. Комітет по можливості організував людинність Харківщини, завязував зносини з існуючими Українськими Організаціями в межах і поза межами Харківщини, утворював нові організації де не було їх раніш, з цією метою були організовані подорожі на села, а також з спеціальними поїздами по південних і інших залізницях, де на станціях читалися спеціальні лекції і розповсюджувались вігозви, газети й книжки.

Комітет збирав гроші на Українські Національні потреби, випустив вігозви до селян й розпочав видавати газету "Рідне слово", організував Військову Комісію, Жіночу Спілку, педагогів — взагалі трудно сказати словами всю тую силу роботи яку довелося винести. Засідання Комітету відбувалися щодня і тягнулися часом до четвертої години ранку. Окрім того Комітет весь час свого існування стояв на сторожі Української Національної справи, виступаючи на З'їздах, в різних державних і громадських інституціях jako оборонець прав Українського народу. Представники Комітету входили в

склад органів нового уряду у Харькові. Скарбник Комітету г. Нечипоренко зробив доклад про грошеві справи Комітету. З'їзд приймає доклади і щиро дякує Комітетові за його діяльність.

Д. Плевако читає доклад про Київський Всеукраїнський З'їзд про постанови прийняті на цім З'їзді. Харьківський З'їзд приймає ці постанови яко обов'язкові для себе. Тут же приймається постанова післати привітання Київській Центральній Раді такого змісту: “Перший Український З'їзд Слобожанщини, котрий зібрався 16 квітня у м. Харькові, вислухавши докладів делегатів, які були від Слобожанщини на Всеукраїнськім з'їзді у Київі, вітає Київську Центральну Раду і висловлює бажання їй успіху в здійсненню резолюцій, котрі були виголошені на Всеукраїнськім З'їзді і запевняє Раду, що Українське населення Слобожанщини буде всіми засобами підтримувати Раду і її одну буде визнавати представницею Українського Народу в Російській Державі”.

Тут же приймається пропозиція післати телеграму Третьому Українському Селянському З'їзду у Полтаві такого змісту: Перший Український З'їзд Слобожанщини шле щире привітання третьому Селянському З'їзду Полтавщини.

З'їзд ушановує пам'ять одного з кращих синів України, мученика за волю її — Т.Г. Шевченка. Всі присутні встають і співають “Заповіт”. Так само вшановується пам'ять й слава Франка і славним діячам Слобожанщини — Сковороді, Гулак-Артемівському, Квітці-Основ'яненку, Грінченку, Щоголіву, Кропивницькому.

Далі співається вічна пам'ять тим, що загинули здобуваючи волю, а також салдатам українцям і інших народів, що загинули у всесвітній бійці.

Представник від селян г. Момот пропонує щоб на місце викинутих царських портретів у кожнім волостнім правлінні був вивішений портрет Т. Шевченка, в кожній школі щоб висіли портрети Т. Шевченка і Грінченка і на цю мету від себе жертвує 5 карбованців, що при гучних оглєсках і приймається З'їздом.

Далі З'їзд переходить до чергових справ: з великою промовою виступає Синявський, виясняючи політичні завдання Українського Народу і основні підстави організації української автономії. Він у своїй промові висловлюється про необхідність до Установчого Російського Зібрання творити автономію України, організувати Українські Ради Робітничих, Солдатських і Селянських депутатів і зорганізувати їх во Всеукраїнську Раду з осередком в Київі і щоб уже ця Київська Рада на автономних началах увійшла в Загальноросійську Раду Рабоч. і Солгат. Депутатів. Потім почалися дебати, причім промовці соціалісти ставили деякі питання мітінговим способом, але се удалося втихо-

мириту і установити таку вихідну точку: соціалісти визнають повну національну волю Україні виходячи з інтересів робітництва і бідного селянства. Демократичні ж завдання буржуазії як і її саму підтримують, доти доки вона не буде йти проти партії. Погоджуються на Національно-територіальну Автономію України. В Центральну Раду входять яко в міжпартійну організацію для переведення в життя Автономії України.

Д. Прийменко вносить пропозицію послати до Центральної Ради прохання, щоб Рада виступила з протестом проти перечислення Харківщини і деяких повітів Курщини з Українською людністю до Московського Військового Округу, бачучи в цьому вчинку мету розєднання Українського народу. Пропозиція приймається З'їздом, поскільки така зміна не викликана стратегічними потребами.

Дуже тяжким був виступ г. Коряка, який закликав села вірити тільки партії соціалістів-революціонерів і кінчив свою промову закликом до селян: “Стережіться, стережіться, стережіться тих хто кличе вас іти під синьо-жовтими ганчірками”. Се викликало справедливе обурення присутніх (окрім соціалістів), так що г. Коряк навіть виїшов (по своєму почину із залі), але партійні товариші просили його вернутися. Факт дуже сумний і в звязку з виступами инших представників соціалізма рисує невігладну картину нерозуміння важности історичної хвилі.

З гарною промовою виступив представник селянства г. М. Троян. Він каже: “тепер кожна партія звертається до селян з закликом пристати до неї, всі вони упевнюють, що тільки їхня партія здобуде все потрібне селянству і бідний темний селянин хватається за голову не знаючи куди пристати, де його товариші, а де вороги. На думку промовця, єдиний ратунок може тут дати “Просвіта”. “Село наше ще загортає тяжий туман; світлом “Просвіт” гонім його геть! Треба щоб у кожнім селі заклались товариства, [які] допоможуть українському селянству стати на певну дорозу. “Відчиняймо ж “Просвіту”! — закінчує промовець під горячі оплески всього зібрання.

П. М. Базькевич говорив про значіння України в житті російської Держави з економічного боку і цифровими відомостями доводив, що Україна не тільки з сільсько-господарського, але й з промислово[го] боку може цілком забезпечити собі самостійне існування; се визнають не тільки Українці, але й великі промисловці і буржуа—Росіяне. Далі була прочитана заява Лободовського про німецьке землеволодіння на Україні, цю заяву поставлено передати в Центральну Раду.

Д. Дозорський (галичанин) говорив про потребу автономії для України. На прикладі Галичини він ясно зазначає вагу автономії для народу. В Австрії після революції 1848 р. кожному громадянину законом були забезпечені так звані “Свободи”, але автономії Українському народові Галичини не довелося одержати і через це народ там наш злучений до купи з другими, опинився в дуже тяжкому становищу.

З горячими оплесками була вислухана дійсно палка і хороша промова солдата Талавірки, який закінчив словами: “Ви тут будуйте вільну Україну, а я піду на фронт захищати її”.

Після перерви були виступи з привітаннями. Читали телеграмми, виходили на трибуну делегати. І от тут показалося, що навіть при тяжкій праці на всі сторони, Організаційний Комітет все ж зумів за яких 4—5 тижнів заснувати кількадесят “Просвіт” бо більшість з делегатів були просвітяне: те й чулося — делегат такої-то “Просвіти”, делегат такої то “Просвіти”.

Поміщаємо де-які з телеграфічних привітів:

Сповнені великих надій на будучність нашого великого краю, нашої милої України, ми вітаємо вас Товариші Українці, наші брати тілом і духом. Ми всі згортувавшись во єдино, посилаємо вам від щирого серця привітання і бажаємо й далі так високо і нерушимо держати жовто блакитний прапор автономії України. Хай же мерщій зіходить сонце і зеленіє наш вільний край. Товариство “Просвіта” Нищеретова, Старобільського повіту.

Щиро вітаємо братів товаришів! Нехай живе вільна Україна! Кохаємо надію, що засяє вільне сонечко неньки України. Кооператив “Товариська крамниця” слободи Пухової Острогожського повіту Вороніжської губерні. Рада Кооператива.

Вітаємо перший вільний Харківський З’їзд! Домагайтеся федеративної республіки й автономії України в федеративній республіці! Хай живе на віки Вільна Україна! Організаційний комітет Новохоперського гуртка.

Український гурток “Земля і Воля” слободи Пухової Острогожського повіту Вороніжської губернії щиро вітає товаришів. Нехай живе Вільна Україна! Гурток.

Общее собрание сионистов г. Харькова шлет свое сердечное приветствие Губернскому украинскому съезду. Много веков раньше чем Украинцы, евреи потеряли свое самостоятельное государство. Как Украинцы для своего народа, так сионисты для евреев верят в возрождение этой самостоятельности в будущем, теперь уже кажется недалеким. Примите же от нас братья по ду-

ху, искреннее пожелание самой плодотворной работы и успеха в Ваших стремлениях.

Председатель городского комитета сионистской организации Виленский.

На жаль не всі телеграми були прочитані на З'їзді, а се тому, що телеграф не дивлячись що Організаційний Комітет має свою адресу — відсилає телеграми до редакції с.г. “Робітника”, а звіти товариші с.г. не вважають потрібним передавати телеграми до Організаційного Комітету.

По телеграмах з привітаннями та докладами про діяльність виступають представники різних українських організацій.

Перший бере слово шт.-кап. Валяшко, який від Харківського військового клубу імені Гетьмана Павла Полуботка⁴⁵ вітає перший вільний український З'їзд Слобожанщини і заявляє, що організоване українське військо коли й буде потрібно силою оружною підпиратиме законні домагання українського народу.

— Заява шт.-кап. Валяшко викликає гучні оглєски — представник військового українського клубу Чугуївської воєнної школи юнкер Кияниця каже, що Україні військові виповнять до кінця свій обов'язок, щоб добитись для українського народу політичної та національної а також і соціальної волі. — Д.Покровський докладає про організаційну роботу Українців в Сумах та сумському повіті. 9 квітня засновано “Просвіту”, при якій утворено комісії: фінансову, господарську, театральну-музичну, лекційну та агітаційну. З тих агітаційна комісія найбільш численна; входять в неї головним чином учителі з повіту. Кінчає промовець закликком до “згоди”. Від українського комітету Північно-Донецької залізниці вітає з'їзд г. Логвін. Пані Нельгівська промовляє від імені батьків сїтей, що вчать у 5 місцевій школі. На зібранні родительського комітету сїєї школи постановлено в осени завести навчання на українській мові. Від Українського комітету Південної Залізниці вітає З'їзд Вельменко. Про діяльність Ахтирських українців, ахтирської “Просвіти” говорить делегат з Ахтирки г. Прийменко. Про організацію харківського українського студентства робить доклад Тиміш Олексіюк. Харківське укр. студентство об'єдналось для здобуття української вищої школи в міжпартійну організацію. Політична-платформа-мінімум обов'язкова для всього харківського укр. студентства, затверджена Загальним українським студентським зібранням 22 березня і надрукована в 2 числі “Рідного слова”. Делегат Жихірської “Просвіти” Кириченко говорить про потребу організації селянства. Представник Валківської організації соціалістів-федералістів г. Синявський П. докладає зібранню

про діяльність українців на Валківщині. Промовець вияснює всю шкідливість партійної гризні і закликає соціалістичні організації до об'єднання в роботі, політичного соціального а також національного освідомлення масс особливо на провінції. Товаришка Кулінич сповіщає про заснування укр. жіночої спілки і про намічений плян діяльності організованого жіноцтва. Прихманенко вітає З'їзд від українців — телеграфістів південної Залізниці. Гарну промову, яка викликала гучні оплески, сказав представник українців салдатів гарнізону соціал-демократ Гермайзе. “Нам, Українцям, казав промовець, доля історичного здвигу народнього, в хвилини опяняючої радости бугування нового життя, в нашій землі чувся плач, панувала смерть... В нашій історії з “журбою радість обнялась”. При Хмельницькому в сльозах, в крові, святкувала Україна своє визволення з польського ярма, — при сотні раз більших потоках крові, яка ллється на фронті святкує тепер Україна визволення своє з неволі Московських царів. І нам Українцям-воюкам, яким судилося бути там, де панує смерть, яким не має змоги тепер прийняти участи в творчій роботі, хочеться сказати вам, які зійшлися для бугування нового життя, “бугуйте — збугуйте”.

Д. Нечипоренко розповідає про заснування “Просвіти” в Низшій Сирватці Сумського повіту. Він підкреслює потребу заснування центральної Просвіти у Харькові, яка керувала би всіми “Просвітами” Слобожанщини. Треба також організувати українське селянство [в] політичний союз, плян якого промовець докладає з'їзду. Про потребу в сучасний мент згоди поміж українцями говорить представник Ізюмської Просвіти г. Гавриленко.

Животко, представник спілки “Земля і воля” Острогоського повіту Воронежської губернії каже, що багато делегатів на з'їзд з Вороніжчини не могли прибути через величезний розлив р. Дону. Йому доручено вітати з'їзд від Вороніжчини. Делегат розповідає про тяжкі умови праці на Вороніжчині, — далекої від культурних центрів де неможна дістати книжок та газет українських. Поручик Кох, прибувший з фронту, закликає з'їзд до єдності та творчої роботи. До українізації всього життя, а самих себе в першу чергу. Так щоб ми українці не знали тут у Харькові на своїй землі “Южних Країв” а знали тільки своє українське “Рідне слово”. Треба щоби наше військо знало, що бугучина України забезпечена. Кінчає промовець прекрасною цитатою:

Тяжко впасти у кайгани
Умирать в неволі
А ще тяжче спати, спати
І спати на волі.

Голова зібрання Тимошенко закриває список промовців і пропонує зібранню прийняти внесені резолюції, оброблені редакційною комісією. Резолюції по переведенню зібранням де-яких поправок одностайно приймаються:

1. Український губернський з'їзд, котрий зібрався 16 квітня в місті Харькові, вислухавши доклади делегатів, які були на Всеукраїнським з'їзді у Київі, ватає Центральну Рагу, бажає їй успіху в здійсненню постанов, котрі були виголошені на Всеукраїнським З'їзді і запевняє, що українське населення Слобідської України буде всіма засобами підтримувати Рагу, визнаючи її єдиним представником всього українського народу в межах російської держави.

2. Згідно з постановою Всеукраїнського З'їзду у Київі перший український губернський З'їзд вважає необхідним, щоби здійснення автономії на Слобожанщині йшло шляхом заснування повітових, волостних і сільських рад, по принципу, до харківської української губернської рагу.

3. Перший український губернський З'їзд у Харькові вислухавши резолюції прийняті Всеукраїнським З'їздом у Київі про завдання українського народу цілком приєднується до них і в згоді з сими резолюціями вибирає Харківську Губернську Рагу, якій і доручає здійснити автономію України на Слобожанщині.

4. В звязку з повідомленням газет, що Слобожанщина переведена до Московської Воєнної Округи, З'їзд вважає необхідним довести про се до відома Центральної Рагу у Київі і прохати вжити заходів, аби Слобожанщина лишлась прилучена до Української Воєнної Округи, як се було раніш.

5. Перший Український Губернський З'їзд у Харькові висловлює бажання, щоби у народніх школах і в Волостних Комітетах на Слобожанщині на місци царських портретів були портрети Шевченка, а в школах Шевченка і Грінченка.

6. Вважаючи на те, що Харківський архієпископ Антоній⁴⁶ як попередньою своєю діяльністю на правобережній Україні, так і тепер на Харківщині визначив себе ворогом українського народу, з'їзд постановляє, що такий єпископ не може стояти на чолі церкви в межах України.

По прийняттю резолюцій голова зібрання докладає, що слідуєчим пунктом програму є вибори представників до Слобожанської центральної Рагу. Для того, щоби члени з'їзду могли сговоритись до кандидатур голова оповіща перерву на 15 хвилин. По перерві голова доклада, що в справі 15 чоловік делегатів до Центральної Рагу від Харківського громадянства поміж всіма українськими партіями дійшло до порозуміння і тому він пропонує прийняти список від Харківського громадянства в цілому виді.

Зібрання одногосно приймає список від Харківського громадянства, в який увійшли такі особи: Волосенко соціаліст-федераліст, Голубаїв, Довбищенко с.-г., Доленко радикальний демократ, Калениченко с.-р., Кулінич безпарт., Михайличенко с.-р., Нечипоренко селянська спілка, Синявський соціаліст-федераліст, Скрипниченко соціаліст-федераліст, Тарарикова с.-г., Тимошенко безпартійний, Хоткевич безпартійний, Черепенко і проф. Черноус.

Після того оголошуються списки представників до Ради по 3 чоловіка від таких українських партій: 1) соціал-демократичної, 2) соціал-революційної, 3) соціал-федералістичної, 4) радикально-демократичної, 5) автономістів-федералістів. Заява г. Макаренка, яко представника “Української Народної Партії” про допущення його в склад Ради по формальним причинам відхиляється.

Оголошуються списки представників од різних верств (по 5 чоловік): 1) Селянства, 2) Робітництва, 3) Учителства, 4) Студентства.

Оголошуються списки представників від повітів (по 3 чол.) від окремих харківських організацій по одному чоловіку. Від об’єднаного українського жіноцтва три чоловіка. Від усіх Просвіт Слобожанщини 2 чоловіка.

Після оголошення імен всіх членів Харківської Губернської Української Ради програм з’їзду був вичерпанім. Члени з’їзду встають і могуті звуки “заповіту” наповняють залю зібрання. Голова закриває з’їзд. Після невеликої перерви відбулося перше засідання Ради Слобідської України

Рідне слово. — 22.04.1917.

№ 83

Інформація про віче українського студентства м. Києва

16.04.1917 р.

Віче студентське, яке відбулось 16 квітня в залі Педагогічного музею, затягнулось до пізньої ночі. Докладно обмірковувалися всі питання, які Київське студентство подає до розгляду Всеукраїнської Студентської Конференції. Найбільшу увагу віче звернуло на останній доклад. “Найближчі завдання українського студентства в сучасний мент на політичній ґрунті”; після палких дебатів збори прийняли слідуочу резолюцію: “Зважаючи на те, що організація народніх мас і їх національно-політичне освідомлення в сучасний

мент є справою першої ваги, Київське українське студентське віче закликає своїх товаришів залишити всі свої особисті справи й інтереси, залишити посади й мобілізувавши всі свої сили за для організації Українського Народу, віддати себе в повне розпорядження Агітаційної Комісії Центральної Ради. На кінці зборів віче вибрало слідуючих делегатів Київського Українського Студентства на Всеукраїнську Студентську конференцію: Самойлович Н., Бойко В., Онацький Є., Скрипникова Л., Шарий І., Охримович, Шульгин В., Сулічич З., Севрюк О., Любинський М., Хохол О., Залізник В., Нечаївська В., Саливон Г., Ігнатієнко В., Коломійченко П., Гуцало О.

Робітничка газета. — 21.04.1917.

№ 84

Український селянський з'їзд Полтавської губернії

16—17.04.1917 р.

16 й 17 квітня у Полтаві відбувався селянський з'їзд, на який з'їхалось більше півтори тисячі селян уповноважених від волостей зо всієї Полтавщини.

З'їзд цей скликано було тимчасовим комітетом селянського союзу. Засідання зїзда відбувалися в музичній школі.

Головою з'їзду обрано М.М. Ковалевського. Товаришами голови були Ю.Ю. Соколовський і Я.Н. Стенька, писарями Токаревський і Макаренко.

З'їзд почався промовою Я.Н. Стеньки, в якій освідомлялось, через що було скликано з'їзд.

Після того т. Ковалевський прочитав доклада, в яким з'ясовано було програму українського селянського союзу. Програма була така. Союз повинен домагатися:

Щоб у Росії зробилася федеративна народна республіка, т.е. союз народів, які сами управлятимуть собою, кожний на своїй землі, на якій він мешкає, а для меншости людей щоб були забезпечені їхні права національні. Щоб демократизувалось (ународнювалося) самопорядковане в судах; щоб не було постійного великого війська, а щоб замінити його міліцією народньою. А поки ся реформа пройде, лишати призначених на військову службу українців на українській землі.

Союз має своєю ціллю об'єднати селян, щоб і їхні виборні разом з совітом солдатських і робітничих депутатів могли установити контроль за діяльністю

временного правительства, а також допомогати йому закріпити новий устрій, новий державний лаг.

Союз повинен вимагати від временного правительства признання автономії України.

Щож до війни, то союз повинен признати її як засіб для оборони свободної Росії від зовнішнього ворога, але тільки як оборону.

Що до земельного питання, то союз повинен визнавати як ідеал соціалізацію землі, а тепер тільки через Установчі Збори домагатися землі стільки скільки треба щоб прохарчуватися самому з своєю сім'єю і скільки чоловік може обробити, і конфіскувати землю зверх сеї норми(...)

Вечером засідання почалось з докладу М.С. Кононенка про федерацію і автономію України(...)

На слуючій день 17 квітня почалось обміркуване докладів, яке закінчилося слуючими постановами.

Постанови Українського селянського з'їзду в Полтаві

16—17 квітня

Що до політичного лагу.

1. Найкращою формою правління Росії єсть Демократична федеративна республіка з автономією країв яки заселені окремими народами;

2. Що всією державою Російською управлятиме Народня Дума вибрана на основі прямого, рівного всенароднього і тайного без ріжниці полів виборчого права;

3. Що для повного розвитку сил українського народу являється необхідним заведення національно-територіальної Автономії України з забезпеченням прав національних меншинств;

4. Треба щоб усіх українців яки одбувають військову повинність не одсилали в чужі краї, а оставляли на Україні;

5. З'їзд бажає, щоби временне правительство привселюдно признало право українського народу на національно-територіальну Автономію;

6. З'їзд визнає потрібним широку демократизацію земства і суда на основі прямого, рівного, тайного і всенароднього виборчого права;

7. З'їзд постановив піддержувати Временне Правительство до тої міри, поки правительство буде обороняти інтереси трудового народу;

8. З'їзд визнає потрібним заведення обов'язкового безплатного навчання рідною мовою в школах України;

9. З'їзд визнав потрібним закріпити громадянські свободи (слова, зборів, віри і т.п.);

10. З'їзд постановляє піддержувати Армію всіма силами, бо армія повинна обороняти наш край від ворога;

11. Війну вести без завоювання чужих країн, але ж для оборони Росії і тої свободи яку трудовий народ здобув тяжкою ціною;

12. З'їзд признав потрібним організацію єднання совітів Солдатських, Робочих і Селянських Депутатів для контролю временного правительства;

13. На Україні служба Божа має правитись рідною мовою і щоби по всіх установках (суді, земстві і т.г.) негайно була заведена українська мова;

14. Для найскорішого проведення в життя української просвіти домогатися од временного правительства призначення на Полтавщину виборного комісара який би помогав заводити українську просвіту;

15. З'їзд постановив послати привіт Революційній Армії, Петроградському Совету Рабочих і Солдатських Депутатів, Центральній українській Раді у Києві і Временному Правительству”.

[...]*

Голова з'їзду Микола Ковалевський

Вісник Полтавського губерньського громадського комітету. — 22.04.1917.

№ 85

Вітальна телеграма Полтавського селянського з'їзду голови Тимчасового уряду

17.04.1917 р.

Голові Ради міністрів князю Львову

З доручення селянського з'їзду в Полтаві, на якому було коло 2000 делегатів сел Полтавщини, маю честь передати Вам однодушне бажання селян привітати Вас і виразити Вам і в вашій особі всьому Временному Правительству повне довір'я і надію, що Временне Правительство буде твердо стояти на сторожі інтересів трудової демократії.

Крім того, вважаю потрібним повідомити Вас про те, що селянська Україна на рівні з земельною реформою где з великим напруженням офіційного правительственного акта, який би признав право українського народа на

* Випущено резолюцію “Щодо землі”

національно-територіальну автономію. В час, коли Польща оголошена самостійною, Фінляндії дана широка автономія, а єврейський народ має вже всі права, в цей час трудова Україна жде з хвилюванням Вашого авторитетного слова з високої трибуни про давні українські вольності й права.

Голова селянського з'їзду Микола Ковалевський

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 265. Оригінал. Автограф.

№ 86

Стаття В. Винниченка “Три тисячі шукачів”

18.04.1917 р.

Сталось це зовсім несподівано і безхитростно-просто.

Десь на провінції, — в Чернигові, Кременчуці, Борисполі, — стала рости в головах робітників та селян, передягнених в салгатські шинелі, одна проста думка. Поляки та литовці, мовляв, гуртують своїх салгатів у свої власні полки. Їм то дозволено. Справа справедлива, хороша, користна. Чому ж українським салгатам не заходитися коло такої самої справи?

І стали захожуватись. Вертаючись з одпусків, випускаючись з лазаретів, часом одстаючи від своїх команд, почали звертатись до своїх місцевих військових комендантів, щоб ті записали їх в український полк.

Коменданти щось чули про те, що в Київі робляться заходи про організацію охочекомонних українських полків, і стали направляти шукачів свого війська у Київ. Аби, мабуть, спекатись: там, у Київі краще знають.

Одначе в Київі також не добре знали. Київський комендант став посилати до Української Центральної Раги, — ”там краще знають”, там щось таке ніби затівають. Але й Українська Центральна Рага нічого не знала. Правда, військовими українськими організаціями давно зроблено заходи про дозвіл організувати охочекомонні (добровольчеські) українські легіони, але відповіді від вищого військового Уряду ще й на них не одержано. А тут же не добровольці прийшли, в салгати сієвої армії. Очевидно, якесь непорозуміння.

Одіслала й Рага бідних шукачів од себе. Направила у якісь казарми та й забула. Але з казармів шукачів вигнали, не давши навіть пообігату: ви, мовляв, українці, ігить собі до своєї української часті, хай вас там годують і содержують.

Добре, воно з охотою пішли б у ту часть, вони ж її саме й шукають, та де ж вона, хто покаже, розкаже?

І починається шукання таких спасених людей, які б могли то показати. Від одного начальства до другого, від того до іншого. А тим часом чутка по місті йде, пливе, розгортається: українці складають свій полк! І до купки шукачів починають приставати вже нові шукачі. На 14-е квітня назбирається їх поверх трьох тисяч.

Тоді, розуміється, виникає цілком справедлива, логічна думка: як нема того полку, до якого їх можна прилучити, то чи неможна з цих трьох тисяч скласти свій власний полк? Назвати його українським, взяти національні знамена, підшукати українців-офіцерів, сформуватись і йти собі на позиції?

Порадилися “три тисячі” та й постановили: закласти український полк.

Але справа вийшла не така проста, як гадалось. Коли про цю постанову довігались місцеві не-українські організації (військовий комітет та Рада Салгатських і Офіцерських Депутатів) вчинився заколот, гамір, шамотня. “Українські організації баламутять салгатів, руйнують армію, вносять дезорганізацію в справу оборони революційної Росії!”

Почались наради з українцями, балаканина, докори, лайки. Шовіністи з одного і другого боку розперезались і дійшли навіть до погроз.

А “шукачі” слухають і не розуміють нічого. Ніхто їх не баламутив, ніхто навіть поради не дав, коли вони звертались до “баламутів”, усі одсилали то туди, то сюди, — і раптом виходить, то їм ніби кимсь накинено їхнє шукання.

Не розуміли вони, видно, також, чого саме так хвилюються “господа-начальство”. Адже так просто на їхню думку: зібралось три тисячі людей одної нації, мають огне щиросерде й гаряче бажання йти в окопи й боронити рідний край, мають ніби волю слова, спілок, зібрань, а тим часом коли стало до діла, — зась.

“Та ви ж цим розвалите всю армію — казали їм руські товариші — салгати й офіцери — бо коли вам дати свій полк, то треба буде дати й другим. За вами прийдуть уже не три тисячі, а тридцять три. Почнуть тікати з фронту, щоб записатись в українські полки, покинуть окопи, нароблять розгордіяшу. А тут саме мають розпочатися весняні бої. До чого це приведе? Схаменіться, подумайте”.

А “шукачі” відповідали:

“Коли прийдуть ще три чи тридцять три тисячі, то чому ж і їм не дати? Але ж що до того, що з фронтів почнуть тікати, то цього не може статись.

То колись за старого режиму могли тікати, але тепер, коли народ добув собі волю, коли тій волі може вчинитися шкода, то найтемніший чоловік знає, що її треба берегти й обороняти як у тилу, так і на позиціях. А коли ще військове начальство та Українська Центральна Рада скажуть: вашу волю й бажання буде вволено, тільки сидіть тихо та ждіть, коли можна буде те зробити, то ні одна гуша не рушить з свого місця. Адже так само було з польськими салдатами, коли їх формували в польські полки. Не розбігались же вони самовольно. Чого ж українці мають бути такими темними та дикими людьми?

Ні, ми не хочемо розвалювати армію, ми так сама хочемо боронити нашу волю, але ми думаємо, що краще будемо боронити її, коли ми, українці, будемо всі вкупі, коли нас єднатиме крім всього инчого ще спільність національна.

І знайте, що, може, не ми, а ви розвалюєте армію. Бо ось ви нас не вдоволяєте, одмовите, розішлете нас по частих. Приїдемо ми всі, три тисячі нас, на позиції, запитують нас товариші наші там: “А де ви були?” — “Та були на Україні”. — “А що ж ви доброго зробили там?” — “Та нічого. Не гали нам того, що хотіли зробити”. — “Значить, тьомні ви, нікчемні, не вважають на вас”. Та візьмуть ті товариші рушниці на плечі, повернуть з позицій та й прийдуть сюди, — не хотіли дати, так ми самі прийшли брати. Хто ж розвалює армію: ми чи ви, панове-начальство?”

І день, і другий велись такі балачки, але ні до чого вони не привели. Заговорила стихія, а стихія рідко слухає доказів холодної логіки.

Та треба до цього годати, що, власне, доказів логіки було мало. Справа, дійсно, серйозна, але розв'язувати її так, як хотіли деякі руські товариші, се б-то взяти і послати ці три тисячі прямишенько на фронт, — не можна. Це значить послати три тисячі агітаторів туди. І агітаторів ображених, окривджених, запальних, непримиримих. Коли вони тут заявляють, що не рушать з Києва, поки не буде з них складено українського полку, коли постановили, очевидно, пуститись на все, щоб досягти свого, то ясно, що послані на позиції примусом, вони не внесуть туди спокою, організаційного піднесення й бажання вмірати з екстазом.

Також не слід було руським товаришам виступати з неперевіреними вігомостями про сі три тисячі й особливо перед ними самими. Звідкись було пущено чутку, що ці три тисячі складаються з дезертирів та тих людеїв, які хотять увільнитися від служби на фронті, або одтягти переїзд туди.

Сі відомости неправдиві. Делегати “шукачів” вияснили це докладно. Вони категорично й з образою заявили, що готові хоч завтра їхати на фронт, аби тільки під українським знаменем. Складаються ж вони не з дезертирів, а з огпускних, з слабосильних та тих, що виписались з лазаретів. Коли й суть серед них такі, що перестрочили свої отпуски, то їх дуже небагато. А найкраще доказав то один з делегатів.

“Мені, — сказав він — сорок чотирі роки. По останньому циркуляру я маю право піти додому на роботи. Я маю двох синів на фронті. Але я хочу йти на позиції під українським прапором, хочу послужити обороні волі в своїм полку. Який же я дезертир?”

Так само, не перевірючи чуток, товариші-руські виставляли те, що ніби серед цих трьох тисяч не всі українці. Ніби хтось балакав з євреєм, який видавав себе за українця.

І це також не підвердилось, бо другий з делегатів тут же виступив і сказав, що це його взяли за єврея, але його прізвище зовсім українське. (З обличчя цей делегат, справді, скидається на єврея).

Подібних помилок було з боку руських товаришів допущено доволі. А головна, на мою думку, помилка, та, що вони мало говорили від логіки, від дійсного страху за справу оборони, а більше від серця, від ображеного, зачепленого чуття національного. Чуття хазяїна, власника, який почував себе до сього часу можновладцем і якого тепер за такого не визнають. “Ви гості у нас” — сказав хтось, з українців, (можливо хто небудь з тих, хто вважає, що “Україна тільки для українців”). І це справило, як признавались самі руські товариші, особливо гнітюче вражіння на них.

З цього чуття, мені думається, й походило те допущення помилок те бажання дискредитувати ці “три тисячі” й небажання подивитись серйозно, пильно на справу, піти хоч трохи на зустріч стихійному вибуху, уступитись з своєї непохитної позиції й спільно виробити якісь способи залагоження несподіваного інциденту.

Цілком справедливо, що інцидент цей тягне за собою цілий принцип, цілий, систематичний ряд подібних інцидентів. Але хіба можна розв'язувати його таким легким, наївним, старорежимним способом, як то зробив один з товаришів, пояснивши все агітацією Української Центральної Ради. І хіба можна розв'язати його погрозами, що вся відповідальність за майбутні наслідки паде на українські організації?

Це докази не роздумливої, совісної логіки, вони походять не з бажання

допомогти справі оборони, а з (несвідомого може) національного загостреного чуття.

Руські товариші докоряли українцям за те, що не спиняли “шукачів”, що не вжили свого авторитету, щоб послати ці “три тисячі” на фронт.

Насамперед, ми не спиняли через те, що нічого самі не знали про ці “три тисячі”, вони виникли без нашої якої буть агітації. Друге те, що ніякі авторитети не вдіють нічого, коли заговорить стихія, коли вибухне назбіране віками з самого гна душі народа чуття. Занадто довго, занадто безпардонно й зневажливо хазяйнували в тій душі старі можновладці. І занадто, треба сказати, спокійно дивились на те хазяйнування їхні одноплеменники, теперішні оборонці волі.

А третя, нарешті, та причина, що ми не насмілюємось так непохитно, безапеляційно сказати, як наші руські товариші, що найкраще розв'язання справи є одсылка “трьох тисяч” на фронт. Ми не такі певні в тому, що для справи оборони й здобутої волі це буде на користь. Ми уважніше мусимо прислухатись до голосу рідної нам стихії, ми не можемо нехтувати її бажаннями так спокійно.

Так, — ми визнаєм, що в даний момент принцип націоналізації деяких сторін життя на Україні, (як от, армії) не можна здійснити цілковито. І не можна, і, може, не слід, але до певної міри і можна і треба.

І, на мою думку, в даним випадкові і можна, і треба піти на зустріч шануванням народа. Піти не так, як ідуть деякі з українців, що мріють про свою постійну, регулярну армію, про війни, гетьманів і тому подібну негарну, криваву старовину, а так, як вимагає новий напрям загальнодержавного лагу в Росії, як говорить переконання демократа.

Націоналізація армії мусить бути тісно зв'язана для кожного щирого демократа з демократизацією її. Демократичні маси поставили самі вимогу націоналізації, бачучи в ній перший прояв своєї демократичної волі. Треба піти далі, зробити круг і привести націоналізацію знов до демократизації.

І коли в сьому напрямкові буде нагали вестися робота, може, ми в сьому першому українському полкові матимемо перший полк не постійної армії, а народньої міліції, демократичної й по складу і по тим цілям, які вона поставить собі.

В кожному разі простягнені до нас руки “трьох тисяч шукачів” не треба огпихати, добре й безстороннє наг тим не подумавши.

В. Винниченко.

Big Регакції.

На засіданню Виконавчих Комітетів громадських організацій, Ради робітничих та салг. депутатів, студентських депутатів і закликаних до наради генерала Ходоровича і його помішника генерала Брегова 16-го квітня постановлено: одправити ці “три тисячі” на фронт звичайним порядком, розбивши їх по різних частях. Відповідальність за наслідки промовці Виконавчого комітета беруть на себе.

Робітнича газета. — 18.04.1917.

№ 87

Інформація про створення в Москві організаційного бюро⁴⁷ для об'єднання українських організацій і партій міста

18.04.1917 р.

18 квітня с.р. на Загальних Зборах Української колонії у Москві було закладено Організаційне Бюро, котре має на меті об'єднати діяльність українських організацій і партій у Москві, упорядкувати справу з помешканням, утворити книгарню, демократичний клуб, газету і т.і.

Складається Бюро з 11 членів, обібраних на загальних зборах і представників організацій і партій, по одному від кожної української інституції в Москві.

Сповіщаючи про се, Бюро прохає по всіх питаннях, які торкаються загальноукраїнських справ, звертатися на адресу: Москва, Воздвиженка д. Брискори кв. 35, Українському Організаційному Бюро.

Українське слово. — 1917. — Травень.

№ 88

Лист голови Української ради Тифлісу⁴⁸ Л. Шрамченка до І. Шрага

18.04.1917 р.

Тифліс

18 квітня 1917 р.

Шановний та дорогий Илля Людвигович.

Не знаю, чи одержали Ви мою телеграмму, яку я послав як голова Української Ради у Тіфлісі і у котрій наше українське товариство вітало Вас, старішого невпинненого діяча на громадській ниві і бажало ще довгі роки працювати на користь вільної України. Плекали ми привітання і Національній Ра-

ді, і добродію Грушевському. З Петрограду я приїхав тільки 16-го Березня, де був по службовім справам з Хведором Андрієв[ичем] Лизогубом. З Петрограду ми посилали Вам телеграмму і просили переказати семі Хижняка нашу печаль і співчуття з приводу смерті дорогого Василя Михайловича, але не знаю чи одержали Ви цю телеграмму. О смерті його ми зазнали з часописі. Теперечки буду жалітися Вам про наши болісті. Громада наша має 170 членів, але за останні часи багато людей українців, особисто з військових різних інституцій, бажає приєднатися до нас, надзвичайна потреба літератури, часописів і т.ін. йдуть з фронту, а ми нічого не можемо зробити, закінути ми ог Вас дуже, дуже далеко і страшенно трудно дістати зараз українську літературу. Те, що було на руках, розхватили у огну мить. Невеличка, але щира філія українців у Ахалкалаку (Повітове місто Тіфл. Губер.) де керує справами (українськими) добродій Луговий — “начальникъ міліції” теж прохає літературу, але у нас уже нічого нема. Дуже прохаю Вас допомогти нам у цім горі і як знайдете вільну хвилину попросіть кого небудь надіслати “наложенным платежомъ”, що буде можливо. Зараз важно мати партійну літературу, програми різних партій. Для мене дуже цікаво, як Ви ще вважаєте мене щирим радікал-демократом, одержати ог Вас як мога швидче такій одповідь: 1, які зміни зроблені у статуту рад.-демокр. україн. партії, 2, як не сила буде виступити самостійно на виборах, у якому небудь місті, або повіті (де живуть українці “переселенці”) за яку партію нам подавати голоси, 3, деякі інші питання с боку “тактики партіи зараз і на виборах у виконавче зібрання”. Бажано, щоб у “Новій Раді” були оголошені директиви сього боку, а то не буде одноманитності в цім ділі. Для мене зараз стоїть на черзі питання гати нашій культурно-просвітній громаді ясне політичне обличчя і для мене дуже важно одержити скорій де яки інструкції, бо голові, як кажуть, перш усього треба бути з головою. Надіюсь на Вашу заплуму і справжню працюовитість, а також штуку у політичних справах. Лучше усього листуватись прямо до мене. Адреса моя: “Тіфліс, Варднубанская улица г. № 3 (Меловскаго)” Леонтію Дмитрієвичу Шрамченко. Напишіть чи завжди Ви будете теперечки проживати у Києві, чи тільки тимчасово і куди треба Вам слати листи.

Що доторкнеця до мене, то покі ще займаю стару посаду — Справника Канцелярії Особаго Закавказского Комитета (делопроизводитель), але думаю, що реформа Краївого керування не за горами, тоді приїдеця кудись переїхати, бо думаю, що нам при автономії грузін не слід займати посади і так довго їх учили як жити, пора самим собою керувати. Відносини у мене з місцевими діячами добри, але все ж я чужинець, а головно те, що не знаю їхні мови. Кличуть мене до Петрограду, але хтілось би дуже потрасти до себе на Україну, це

все рідне, своє, да і боюсь за своє здоров'є, яке, як Ви знаєте, не досить то хороше. Як що моя праця буде Вам на що-небудь потрібна, з великою охотою готов отдати всі свої сили рідному краю, майте тільки на увазі, що маю жинку й двох дочок одну у шестому класі, а другу у другому кл. гимназії і приїму усяку роботу аби тільки була змога прожити не нуждаясь і робити діло, до якого я здатен. У мене є на увазі дуже багато людей хороших, наприклад молоді з учителів шкільного інститута, які з охотою рвуть на Україну, як що треба, давайте знати. Запевняю Вас, що дам хлопців, за яких подякуєте коли-небудь.

Бажаю Вам, дорогий Ілля Людвигович, сили і здоров'я за для найкращого виконання нелегкої і відповідальної роботи, читаю часописи і бачу все мені знаєми ім'я і Грушевській, Єфремов, Чикаленко, як багато вони кажуть однією своєю назвою і споминаю нещасного Михайла Михайловича Коцюбинського, якого, не знаю за яку нашу провінність, так рано Бог одібрав од рідного краю.

Дай Бог здоров'я, як що побачите Миколу Вирового, вітайте его від мене. Не забувайте нас закинутих на чужину.

Шануючій завжди щиро Вас Левко Шрамченко.

P.S. За сім років одучивсь писати на рідній мові, все наvertsаю на російській лаг.

ДА ЧО. — Ф. 1081. — Оп. 1. — Спр. 69. — Арк. 1. Оригінал.

№ 89

Доповідь Кременчуцької повітової земської управи “Про запровадження викладання українською мовою у народних школах повіту”

Не пізніше 19.04.1917 р.

Кременчугскому Чрезвычайному Уездному Земскому Собранию созыва 19
Апреля 1917 года.

Кременчугской Уездной Земской Управы

Докладъ № 10

О введеніи преподаванія въ народныхъ школахъ уезда на украинскомъ
языке.

Въ ряду задачъ чрезвычайной важности, поставленныхъ на очередь со-
временною жизнью получившаго свободы народа, на первомъ плане должна
быть поставлена задача о наилучшей постановке народнаго просвещенія.
Просвещеніе есть источникъ и хранитель свободы, и, наоборотъ, темнота
была всегда спутникомъ и слугою рабства. Безъ просвещенія намъ нетъ хо-

ду во всехъ областяхъ строительства новой жизни, намъ не справиться съ тяжелыми послѣдствіями войны. Дело просвещенія народа имеетъ много сторонъ, требуетъ съ нашей стороны многихъ мѣропріятій, которыя отчасти уже и начали проводиться въ жизнь нашимъ Земствомъ. Но до сихъ поръ, въ силу особой политики прежняго правительства, которому выгоднее было держать народъ въ темноте и рабстве, мы не имели возможности пользоваться самымъ главнымъ, самымъ необходимымъ двигателемъ народнаго просвещенія. Такимъ двигателемъ, признаннымъ давно всеми здраво и свободно мыслящими людьми, является свой родной языкъ, на которомъ разговариваетъ нашъ народъ.

Существенно важно, чтобы дѣти нашего народа проходили всякое ученіе въ школѣ на томъ языкѣ, на которомъ говорятъ они со своими родителями и близкими, которымъ они начинаютъ влагать вместе съ первымъ появленіемъ сознанія, который имъ ясенъ, какъ чистая вода, миль и дорогъ, какъ своя гуша, при помощи котораго дѣти и окружающая ихъ среда привыкли выражать свой разумъ и чувства въ деловыхъ разговорахъ, въ думкахъ, песняхъ, сказкахъ и проч. Такимъ языкомъ для дѣтей нашего украинскаго народа является украинскій народный языкъ. Этотъ дорогой намъ языкъ до сихъ поръ былъ въ загоне. Какъ будто нашъ украинскій народъ былъ глупее всехъ другихъ народовъ, что нашъ языкъ считался непригоднымъ для школы; что нашихъ дѣтей заставляли въ школѣ коверкать свой материнскій языкъ, заменять его великорусскимъ, чуждымъ, непривычнымъ дѣтской гуше, имеющимъ много непонятныхъ и странныхъ для ребенка словъ; темъ языкомъ, который начинающему ученику приходится слышать только въ школѣ во время скучнаго урока.

Въ настоящее время вместе съ другими оковами для нашего народа пали и оковы съ роднаго украинскаго языка. Новое временное Правительство устами нынешняго Министра Народнаго Просвещенія сказало намъ: "Вы украинцы, какъ свободные граждане, имѣете право и возможность пользоваться свободно, своимъ роднымъ языкомъ и свободно учить на немъ своихъ дѣтей въ своихъ школахъ. И мы съ радостью пойдемъ по давно-жданному пути обученія дѣтей на родномъ языкѣ, а слабымъ, колеблющимся нашимъ братьямъ напомнимъ слова нашего геніальнаго народолюбца, нашего батька Тараса, который на нашемъ родномъ языкѣ и самъ писалъ свои чудныя творенія и намъ заповѣдалъ: "Учітєся, брати мої. Думайте, читайте, і чужому научайтєся, і свого не цурайтєся: бо хто матір̄ забуває, того і Бог карає..."

Работа по возстановленію поправныхъ правъ нашего украинскаго языка теперь уже началась и закипѣла. На дняхъ въ Кіевѣ состоялись сѣзды ве-

ликаго множества делегатовъ изъ всехъ губерній Украины, и, въ частности съездъ учителей, и все делегаты одноголосно постановили резолюцію, что въ свободной Украине прежде всего должна быть свободная украинская школа и высшее школьное окружное управленіе въ Кіеве (Кіевскій Учебный Округ) стало на такую-же точку зренія и всемъ украинцамъ заявило, что теперь въ Кіеве действуетъ не прежній Кіевскій Учебный Округъ, а новый Украинскій Учебный Округъ.

Теперь очередь за нами. Мы должны немедленно съ этой же осени въ новомъ учебномъ году начать обученіе нашихъ детей въ первыхъ двухъ группахъ школы на украинскомъ языке. Мысль эта для насъ не новая. Мы уже сделали такое постановленіе въ осеннемъ Очередномъ Земскомъ Собраніи. Но не нужно забывать, что простое и всякому ясное дело насажденія обученія въ родной школе на родномъ языке и, вообще, украинизація народнаго просвещенія потребуетъ отъ насъ ломки сложившихся устоевъ старой школьной практики, ломки установившейся у нашихъ учителей привычки пользоваться при обученіи великорусскою книжкою, великорусскою речью, учить детей только великорусскому правописанію, великорусскою грамматике. Чтобы эта ломка и новое созиданіе прошли возможно более гладко, мы должны заблаговременно подготовиться: прежде всего мы должны оказать содействіе нашимъ учителямъ въ подготовке къ обученію детей на украинскомъ языке, а затемъ провести въ жизнь всё, что возможно, для укорененія и упроченія украинизаціи народнаго просвещенія. Въ этихъ видахъ Кременчугская Земская Управа рекомендуетъ слѣдующія меропріятія:

1) Текущимъ летомъ устроить для учителей нашего уезда месячные курсы украиноведенія. На этихъ курсахъ приглашенные лекторы осветятъ кругозоръ нашихъ учителей сведеніями по исторіи Украины, украинской литературы и украинскаго искусства; ознакомятъ ихъ съ вышедшими до сихъ поръ и имеющими выйти въ самомъ близкомъ будущемъ учебниками и пособиями для преподаванія на украинскомъ языке; ознакомятъ съ украинскою грамматикою и украинскимъ правописаніемъ, а также съ важнейшими филологическими особенностями украинскаго языка. Здесь учителя сами обменяются между собою своими соображеніями о методахъ и способахъ перехода отъ прежняго преподаванія на великомъ русскомъ языке къ преподаванію на украинскомъ языке. Курсы эти нужно бы организовать для всехъ учителей земскихъ и церковныхъ школъ, т.е. для комплекта свыше 300 человекъ. Но принимая во вниманіе техническіе и матеріальныя трудности въ осуществленіи курсовъ для такого многочисленнаго комплекта учителей, Управа полагаетъ

возможнымъ ограничить число слушателей ста двадцатью учителями, т.е. по одному учителю на каждое земское народное училище въ уезде. Смета на устройство курсовъ для такого комплекта учителей представляется въ такомъ виде: пособие 120 учителямъ по 50 рублей въ мѣсяць, всего 6000 рублей. Вознагражденіе лекторовъ: считая 24 рабочихъ дня в мѣсяць, по 5 часовъ въ день, всего 120 часовъ. Считая оплату труда по 25 рублей за часъ, всего 3000 руб. Пособія, письменныя принадлежности, прислуга и разныя расходы 500 руб. Итого всего 9500 рублей. Принимая во вниманіе уже имеющуюся ассигновку для курсовъ въ 1000 рублей, всего потребуется доассигновать 8500 руб.

Если бы по независящимъ обстоятельствамъ не представилось возможнымъ устроить курсы въ Кременчуге, то Земское Собраніе можетъ уполномочить Управу заблаговременно войти въ сношеніе съ другими уездными Земствами, которые устраиваютъ эти курсы, и командировать нашихъ учителей на курсы въ другіе уезды. Въ такомъ случае можно было бы войти въ соглашеніе съ другими Земствами и въ пределах ассигновки принять на Кременчугское Земство часть расходовъ по оплате труда лекторовъ. Такимъ путемъ мы получили бы подготовленный кадръ народныхъ учителей приблизительно по одному на каждую школу, которые помогли бы и своимъ товарищамъ подготовиться къ обученію детей на украинскомъ языкѣ.

2) Управа считаетъ нужнымъ при самомъ начале учебнаго года предложить учительскому персоналу и оказать ему содействіе въ устройстве районныхъ съездовъ учителей и законоучителей, на которыхъ побывавшіе на курсахъ и непобывавшіе учителя-товарищи обсудили-бы способы успешной постановки преподаванія на украинскомъ языкѣ, какъ общей грамоты, такъ и въ частности закона Божія.

3) Необходимо немедленно обратиться въ Педагогическое Бюро Губернскаго Земства, чтобы оно заблаговременно вошло въ сношенія съ Украинскимъ Учебнымъ Округомъ и съ организаціями по изданію учебниковъ и пособій на украинскомъ языкѣ, подобрать подходящіе учебники и заблаговременно сделать заказъ потребнаго числа учебниковъ для нашего уезда.

4) Необходимо популяризовать украинскую литературу среди населенія и для этого нужно прежде всего пополнить школьныя народныя бібліотеки читальни книгами и періодическими изданіями на украинскомъ языкѣ.

На основаніи вышеизложеннаго Управа проситъ Земское Собраніе:

1) признать неотложнымъ деломъ введеніе обученія въ первыхъ двухъ группахъ всехъ школъ уезда на украинскомъ языкѣ сначала 1917/18 учебнаго года.

2) Ассигновать 8500 рублей на устройство курсовъ украиноведенія въ Кременчуге для учителей нашего уезда, или для командированія ихъ на такіе курсы въ другіе уезды.

3) Уполномочить Управу заблаговременно озаботиться выпускою необходимого числа учебниковъ и пособій для преподаванія на украинскомъ языкѣ въ первыхъ двухъ группахъ всехъ начальныхъ школъ уезда.

4) Пополнить все существующія школьныя и народныя бібліотеки-читальни книгами и періодическими изданіями на украинскомъ языкѣ.

5) Оказать содействие учителямъ въ устройстве въ начале будущаго учебнаго года районныхъ съездовъ учителей для обсужденія всехъ способовъ введенія обученія въ школахъ на украинскомъ языкѣ.

6) Просить Губернское Земство, чтобы оно вошло съ предложеніемъ въ Министерство Народнаго Просвещенія о томъ, чтобы существующіе въ губерніи учительскій институтъ и учительскія семинаріи были преобразованы въ такомъ духѣ, чтобы они выпускали учителей вполне подготовленныхъ для преподаванія въ школе на украинскомъ языкѣ.

Председатель Управы (підпис)

Члены Управы (підпис)

ДА ПО. — Ф. 1069. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 54-56. Оригінал. Машинопис. Автограф.

№ 90

Декларація Української громади V армії

До 20.04.1917 р.

Декларація “Української громади” представників 5-ї армії⁴⁹

На з’їзді делегатів 5-ї армії організувалася “Українська громада”, котра на загальних зборах делегатів оголосила слідуєчу декларацію:

1) В питанні про війну Українська громада представників 5-ї армії йде в купі і в згоді зо всім народом Російської держави, при чім “Громада” завважає, що війна повинна бути доведена до перемоги над озброєним царатом Германії і мир переведений без захватів чужих земель з відбудованням порушених невеликих держав по можливості за кошт винувників. Не нав’язуючи нікому своїх постанов, але бажаючи мати в своїй родині синів єдиної України, котрі живуть під Габсбургами, ми обстоюємо права наших закордонних братів — населення Українських земель Австрії, коли воно забажає, приєднатися до віднині вільної Російської України.

2) В питаннях державної внутрішньої політики “Українська Громада” сто-

їть на тому, що Україна повинна залишатись в складі буючої Російської Республіки на основах Федератії.

Ці основа розроблять Установчі Збори. Організація внутрішнього устрою і управління України повинна бути передана місцевому українському Установчому Союмові, який вирішить також і земельне питання на Україні, керуючись сліуючим принципом: “Земля належить народу і володіють нею працюючі наг нею хлібороби”.

Закликаючи всі народности Російської держави до вільного, рівного, братерського єднання, ми, українці з свого боку піддержуємо всі їхні демократичні культурні стремління до кращої голі Росії і всієї людкості.

Голова: полков. Присовський
Товариші голови: Сапер Рибець,
прапорщик Селецький
Писар: лікар Голобородзько

Наше життя. — 20.04.1917.

№ 91

Вігозва Петроградського комітету УСДРП до селян і солгат

20.04.1917 р.

Вігозва до селян і салгатів.

Українська соціал-демократична робітнича партія.

Пролетарі всіх країн, єднатесь!

Товариші салгати і селяне українці!

Ще 257 літ тому (1648 року) за батька козацького Богдана Хмельницького Український наріг — селяне та козаки — вигнав з своєї землі всіх панів, сам наріг став на ній паном і завів у себе демократичну республіку. Всіх своїх правителів — гетьмана, полковників, сотників — наріг вибірав сам, зібравшись на Рагу.

Сусідні правительства — Польщі, Москви, Кримських татарів, Туреччини — не дуже вподобали такий демократичний порядок на Вкраїні, бо огно, що боялися, щоб і в них наріг не позаводив того ж, а сруге, — що Вкраїна з своєю черноземлею була таки ласим шматочком для всіх тих панських правительств.

От хоч би й тепер. Що ж ви думаєте, люде добрі, подобається Вільгельмові той порядок, що ми в себе в Росії — завели. Розуміється, що ні. І доки наріг німецький не побачить у народах Росії своїх друзів, а не ворогів, — Вільгельм буде його вести на нас боєм.

Так ото наріг Український 6 літ (1648—1654) боронив свої порядки від усіх отих хижих сусігів. Не сила йому було битись з усіма. Почав він шукати собі підмоги, та й пристав до Московщини, що була одної віри з ним. Пристав, щоб укупі, в братньому союзі, обороняти один одного від ворогів. Думав наш наріг, що пристає до Московського народу, — до таких же тругящих мас, як і сам був. Та помилився. “Не так склалось, як бажалось”. Бо, виходить діло, не до народу московського, що був тоді безголосим і задуленим невольником, а до правительства московського, що правило разом з царем Олексієм Романовим, не питаючись того народу.

Прилучились ми тоді (1654 р.) до Москви, “як рівний до рівного”, так, щоб кожний був собі хазяїном на своїй землі.

Та царське правительство права не признавало, на Україну царських посягало, народ грабувало, зневажало, на худобу його повертало...

І ось минув той царський порядок, що віками душив усі народи Росії, скинули вони його, та й думають тепер скрізь про те, який новий лад завести по всіх краях Росії.

Щоб краще було тругящому людові боротись за своє право — право на землю, фабрики й заводи, — то треба, щоб кожний народ був у себе хазяїном. Бо боротись тоді з своїм пацством легше. Не будуть тоді дуки-глитаї говорити, що і вас і нас душать однаково, і вам і нам не дають по своєму вчитись, і тому будьмо між собою в мирі та злагоді. Коли ми будемо мати національну волю, на Україні буде все українське, то тоді нам легше буде добувати соціальну волю — скинути панів, бути “без холопа і без пана”...

Отож той лад, коли кожен наріг (нація) сам собі порядкує на своїй землі (території), зветься Національно-Територіяльна Автономія (самопорядкування).

Добиваймося ж її, бо без неї тругящому людові на Україні руки звязано, рота заткнуто, очі затулено. Коли темно, то всі воли сірі... Коли ясний день, то всіх приятелів і ворогів видно добре. Ота автономія для України — то ясний день, без неї ж тільки що на світ благословляється...

Добиваймося ж її, Національно-Територіяльної Автономії.

А щоб жити в добрі та злагоді з нашими сусідами — Великоросами, Грузинами, Вірменами, Білоросами, Латишами, — та разом оборонятись од во-

рога тругящого люду, то заставаймось у демократичній республіці Росії, творимо з тими народами Федерацию (союз) — отак, як ще славний батько козацький Богдан Хмельницький творив союз з Москвою.

Добиваймось ж демократичної федеративної республіки в Росії.

Тругящий народе України, що ген-ген розкинулася широкими ланами по-над Дніпром, та Чорним морем, пора волю собі добувати. Де б ви, руки натружені, голови засмучені, не були, чи салдатами в армії, чи хліборобами на селі, збирайтесь до гурту великого й малого, міркуйте та зараз же робіть писані постанови про автономію України.

Нехай живе тругящий люг України! Нехай живе українська автономія!

Селяне українці організуйтесь!

1. Скрізь по селах, містечках та городах України збирайте сільські та волосні сходи, читайте нашу відозву, зараз же закладайте сільські та волосні товариства.

2. Зараз же вибірайте сільські та волосні комітети: голову, містоголову, писаря, скарбничого, бібліотекаря.

3. Заводьте зараз же у діловодстві волости, суду, в школі — українську мову.

4. Виряжайте бібліотекаря за українськими книжками до волосної чи сільської книгозбірні.

5. Випусуйте наші робітничі газети на Громаду та кожний з'окрема собі.

6. Зараз же закладайте у себе сільський чи волосний клуб.

В клубі збирайтесь, читайте книжки, газети, кличте до себе українських агітаторів-промовців.

7. Зв'язуйтесь з нами, бо наша Партія є оборонцем тругящого люду України.

8. Пишіть листи чи висилайте делегатів до Київського, Катеринославського, Полтавського, Харківського, Одеського, чи якого иньшого Комітету нашої Партії, який до кого близче.

9. Складайте приговори про автономію України.

10. Беріть наш програм та вивчайте його.

11. Присилайте до нашої газети листи свої, дописи, приговори — ми їх друкуватимем.

12. Збирайте та присилайте гроши на наші газети.

13. Вписуйтесь членами до нашої Партії та складайте членські внески.

14. Вписуйтесь до Українського Селянського Союзу.

Салдати Українці, гуртуйтеся!

1. Де б ви, товариші салдати, не були, чи по запасних частях, чи на фронті, зараз ж скликайте всіх Українців своєї часті, читайте відозву нашу і закладайте Українську Громаду (полку, дівізіону, роти, батареї і т.п.)

2. Виберіть зараз же собі Старшину Громади: голову, містоголову, писаря, скарбничого, бібліотекаря.

3. Накажіть своїй Старшині збирати Громаду, як тільки щось гуртом хочете розміркувати.

4. Зараз же закладайте Український Салгатський Клуб.

Такий клуб закладайте або для кожної часті, або для кількох частей, коли вони живуть в однім районі.

В клубі збирайтеся, читайте книжки, газети, клучте туди Українських агітаторів, бесідників (для промов).

5. Зараз же закладайте книгозбірню Громади. Для того зберіть грошей та виряжайте бібліотекаря купити книжок українських.

6. Зараз же зв'язуйтеся з нами, бо наша Партія є оборонцем тругящого люду України.

7. Пишіть чи присилайте делегатів до наших Комітетів: Київа, Петрограду, Москви, Катеринославу, Полтави і т.п., який кому близче.

8. Випикуйте наші робітничі газети на Громаду та кожен собі.

9. Требуйте ог наших комітетів газет, відозв, книжок.

10. Беріть наш програм та вивчайте його.

11. Присилайте до наших газет листи свої, дописи, резолюції — ми їх друкуватимемо.

12. Збирайте й присилайте гроши на наші газети.

13. Вписуйтеся членами до нашої Партії, збирайте внески.

Ми з вами, ви з нами, товариші. Плече з плечем, до роботи за волю нашу!

Адреси Комітетів і газет: Петроград, В. О. 10 лінія, до 41, кв. 82; Київ, Пушкінська вул., д. 4; Харків, Подольський, д. № 9, к. 22. Катеринослав, Поліцейська вул. № 59, книгарня “Слово”.

Петроградський Комітет Української Соціалъ-Демократичної Робітничої Партії.

Петроградський Комітет Української Соціалъ-Демократичної Робітничої Партії закликає товаришів салдатів і робітників Петрограду вступати членами до Партії.

Адреса бюро П.К.У.С.-Д.Р.П. Петр. ст., Архирейська, 6 тел. 440-20.

Наше життя. — 20.04.1917.

№ 92

Телеграма Української раги Гельсінгфорса⁵⁰ голови Тимчасового уряду

20.04.1917 р.

Телеграмма

Гельсінгфорс

Петроград

Председателю Совета Министров

Мы, украинцы солдаты, матросы, рабочие и прочие города Гельсінгфорса, собравшись 16 апреля на свою манифестацию числом пять тысяч человек постановили приветствовать временное правительство, стоящее на страже народных интересов и заявляем, что мы требуем переустройства России на федеративно-демократическую республику с национально-территориальной автономией для Украины.

Голова Української Раги Костюк.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 276. Телеграфний бланк.

№ 93

Постанови конференції українського студентства про федеративно-демократичний устрій Росії та автономію України

21.04.1917 р.

[...] Після дебатів було прийнято таку резолюцію:

І. Заслухавши інформації з місць трет'я конференція Українського Студентства вбачає в його ідейній праці передреволюційної доби:

А. 1) Через несприятливі умови цієї доби занадто велику перевагу в агітаційній роботі в бік інтелігентських кругів української народності і зв'язану з сим значну огірваність від українських демократичних верств;

2) Майже цілковиту відсутність по за Києвом соціально-політичної диференціації;

3) З усіх цих причин невідповідність результатів праці проти витраченої енергії.

Б. В роботі од початку революції конференція вбачає цілком здорові зародки масової роботи серед українських народніх мас і гадає, що дальшу працю українського студентства повинно зв'язати, як найміцнішими нитками з

цими масами, як з селянськими так і робітничими, надаючи роботі інтелегентськими колами української народності лише принагідне значіння. [...]

1. Третя українська студентська конференція в Києві, вважає, що при всій ріжнороманітності соціально-політичних поглядів українського студентства в сфері національної політики кожний свідомий український студент повинен визнавати певний мінімум.

2. Цим мінімумом конференція вважає такий правно-державний устрій, який забезпечить Україні повну рівноправність з іншими народами й принесе їй повну культурну й економічну незалежність.

3. Таким правно-державним устроєм конференція вважає російську федерацію вільних демократичних республік, в якій такою вільною демократичною республікою буде й Україна.

4. Шляхом до згаданого устрою конференція вважає:

Негайне переведення власними силами національно-територіальної автономії України та пропаганду ідей федералізму серед інших народів Росії. Правна санкція сього устрою належить російським установчим зборам [...]

Стоячи на ґрунті повного політичного і національного самовизначення народів, домагаючись національно-територіальної автономії України, головною рисою котрої повинно бути найповніше забезпечення прав національних меншостей на Україні, українське студентство:

1) вітає всі інші народи Росії, котрі, як і українці домагаються перебудови Росії на підвалинах федералізму,

2) закликає їх до спільної роботи для досягнення спільної мети — федеративного устрою демократичних республік Росії. [...]

Після довгих дебатів по питанню “Вігношення до Росії” прийнято таку резолюцію:

Визнаючи, що

1) Російська революція розгорнула перед українським народом широкі перспективи вільного національно-культурного і економічного життя,

2) російська революція дає, як найширші можливості до необмеженої творчої самодіяльності демократичних верств як України, так і інших країн — третя всеукраїнська студентська конференція,

1) зазначає свій постулат федерації вільних республік переходовий до все-світньої федерації вільних народів,

2) ухвалює, як найенергійніше переводити організацію демократичних верств серед українського народу й реалізацію національно-територіальної автономії України, щоби під час остаточної перебудови російської держави

ї при ліквідації європейської війни політично вихована, зорганізована й сильна українська нація змогла свідомо і авторитетно висловити свою суверенну волю, що до гальшої форми своєї правно-національної організації визнає бажаним координувати свою політичну роботу з тими групами інших народів Росії, які ставлять собі ту саму ціль. [...]

Заслухавши доклад про шкільне питання на Україні третя українська студентська конференція:

1) констатує, що сучасний стан шкільної справи на Україні далеко не відповідає як потребам української освіти й науки, так і тій великій жагобі освіти в рідних формах, від вищої до нижчої, яка вже виявилася серед української суспільності;

2) зазначає конечну потребу негайного переведення цілковитої українізації школи на Україні, від низчої до вищої;

3) в цілі цієї українізації вживає відповідні українські інституції, і перемовсім Ук. Цен. Радою, поробити негайно рішучі заходи в напрямку як найскоршого видання Тимчасовим Правительством законодавчого акту, який унормував би справу українізації школи згідно з проектом, який має представити У. Ц. Рада, а також в тім напрямку, щоб на чолі всіх шкільних округ на Україні (Київської Харківської й Одеської) було поставлено людею з поміж українського наукового і педагогичного світу, які взялися б негайно до організації освітньої й наукової роботи в рідних формах на всій території й по всіх шкільних закладах України;

4) вживає українську шкільну молодь і всю українську суспільність до підтримання всіма силами заходів У.Ц.Р. в шкільній справі, а також до рішучої боротьби за негайне фактичне переведення українізації школи на місцях;

5) вживає все українське студентство, що дістає вищу освіту по за межами України, перевестися вже перед найблизчим семестром до вищих шкіл на Україні;

6) кличе до українських учених, професорів, доцентів і всіх наукових або педагогичних діячів, негайно розпочати свої виклади й свою наукову діяльність в українській мові, при чому ті зі згаданих діячів, що нині перебувають по за межами України, закликаються негайно перенести свою діяльність на Україну.

„Про наші завдання” 23 квітня у вечірньому зачиненому засіданні конференції т. Бойко та Севрюк подали два доклади. По цих докладах одногосне ухвалено, таку резолюцію:

“Зважаючи на те, що найважливішою справою української інтелігенції піг нинішню хвилю є негайне переведення організації народніх мас та широка

пропаганда українських національно-політичних змагань — третя конференція укр. студентства ухвалює, щоб все українське студентство відсунуло на другий план всі особисті справи, мобілізувало свої сили, віддало себе до спорядження організаційного комітету Цен. Раги. По питанню про відношення до законордонної України конференція ухвалює таку резолюцію:

“З огляду на те, що повність і об’єднаність національного життя відповідає потребам усього українського народу, Українська студ. конференція в Києві висловлюється за об’єднання всіх українських земель шляхом міжнаціональних переговорів з усіма заінтересованими в цій справі націями. [...]”

Тов. Є. Неронович подав проект статуту союзу. Статут союзу після обміркування прийнято. Після виборів Головного відділу Всеукраїнського Студентського Союзу конференція прийняла по цьому питанню такі дві резолюції:

1) Вважаючи на те, що українське студентство тоді зможе найкраще виповнити свій обов’язок як перед рідним народом, так і перед самим собою, коли переведе найсильнішу організацію своїх сил, третя студентська конференція вважає необхідною справою заснування всеукраїнського студентського союзу.

2) На головний відділ Всеукраїнського союзу третя конференція накладає обов’язок після здійснення своєї програми виробити докладний проект студентського союзу по програмі докладу Київ. Студ. Голов. Раги на третій конференції та скликати Всеукраїнський Студ. з’їзд для затвердження статуту і фактичного заснування постійного Всеукраїнського Студ. Союзу. В Головний відділ Союзу обрано товаришів І. Шарого, Є. Онацького, З. Сулічича, В. Бойка, О. Севрюка, Л. Скрипник (Київ), та т. Є. Нероновича, М. Чечеля, М. Салтана (Петрогр.). [...]

Нова Рада. — 23-25.04.1917.

№ 94

Інформація про селянський з’їзд у Херсоні та його резолюції

23.04.1917 р.

23 квітня відбувся в Херсоні селянський з’їзд, на який прибуло понад 1000 делегатів з Харсонської, Таврійської й Катеринославської губерній. Прибув теж делегат Українського Керівничого Комітету в Одесі г. З. Висоцький і делегат Раги робочих депутатів г. Романченко.

Першого дня вибрано президію, вислухано привіту від Керівничого Комітету, укр. с.-г. партії, Ради військових депутатів, селянської секції і р.р.г. Одеської р.р.г. партії с.-р. Херсонської секції с.-г. і гр.

Вислано також телеграми: Петроградській Раді робітничих депутатів, Тимчасовому правительству, армії й флоту, та Українській Центральній Раді. Опісля виголошено реферати про установчі збори й бугучий устрій держави. Ухвалено резолюції:

1) Краєвий з'їзд громадян-хліборобів рішив щоб вибори в установчі збори, які мають установити основні закони, а також рішити питанє про землю, війну і мир, проходили при участі й контролі Рад робітничих і військових депутатів.

2) Краєвий з'їзд домагається федеративнодемократичної республіки з загальнодержавним парламентом і широкою територіяльно-національною автономією поодиноких народів. Другого дня прочитано реферати про автономію України, земельне питанє, недостатку робітників, поліпшенє їх добробуту і гинше, ухвалено такі резолюції:

1) Краєвий з'їзд висловлює доганє, щоб Україна мала повну національно-територіальну автономію в демократично-федераційній Росії. Українська Центральна Рада має виробити статут про автономію й післать його в Установчі збори.

2) Земля повина бути приватною власністю і передана тим, хто її обробляє.

2)* Рішення Земельного питання належить до Установчих Зборів.

3) Під теперішню хвилю не можна допустити ніяких заборів землі, а вся необроблена земля сідичів (поміщиків), руга (церковна) монастирська й селянська має бути засіяна, щоб уникнути голоду в краю.

4) Домагаємось, щоб тимчасовий уряд вигдав декрет, яким заборонялобись всякого рога купна, продажі, заложеня, аренди землі і ин.

Трейтього дня читано доклада про Всеросійський селянський Союз, Всеросійську Раду Селянських депутатів, війну й мир, і гр.

Закінчено з'їзд проголошенєм “слави Україні”, Українська театральна група Саксаганського і Заньковецької урядила делегатам безплатну виставу.

Українське слово. — 1917. — Червень.

* Так в тексті.

Звернення єпископа Єнісейського і Красноярського Никона⁵¹ до українських жінок

23.04.1917 р.

*“Одну сльозу з очей карих
І — пан над панами”.*

Т. Шевченко.

До вас, — надія України, найкращий цвіте цвітущої, багатотної землі, — до вас, цікаві і горді українкі, я звертаю своє маленьке слово.

Ви багато полегшували тягар життя своїй Неньці в її занадто тяжкі часу.

Ви всміхалися їй своїми чистими, глибокими очима, коли вона страждала; ви йшли на пекельні муки, у кайдани, вас распинали і свої і чужі за любов до рідного краю, — тепер ви справляєте велике Свято Волі народної.

Ви завжди були гуже одважні, сміливі, енергійні. Ваш рух жіночий знає увесь культурний світ. І в той час, як сестра ваша виглядала з віконця Московського терему свого суженого, ви гарцювали на коні на всій Божій волі, а суженого провозали у Січ, щоб здобув собі славу і набрався там сміливости, героїзму, самостійности, якою й ви прославлені.

Ваша роля гуже велика “в сем”ї новій, вольній”. Як ніколи поперед, Україна тепер чекає від вас вашої жіночої праці, руху вашого. Як струмочки, вливайтесь у життєві справи і дзвінками голосами будіть людей до праці. Своєю силою волі ви колись перемагали залізних “синів вільної волі”, — ви визволяли невільників з турецької й иншої неволі, — як стародавні римлянки, з призирством дивилися на слабих, кволых, безхарактерних і вінчали героїв, борців за волю України...

Пам’ятайте ж, що насамперіг і перш над усе, ви — українкі.

Всі свої сили, енергію, знання несіть на олтарь своїй Матері-Україні, щоб вона усміхнулась, заплакана Мати.

Утріть сльози і “Обмитих поцілуйте Вільними устами”.

Ні одна країна так не страждала, як ваша. Про образ її стражданнів дав нам великий співець жіночої долі, нещасної долі загублених сівчат — Тарас Шевченко.

Він знав вас, болів душою за вашу долю, кривавими сльозами він плакав над своїми сумними образами, але образ чистої лілеї — українкі ніколи його не покидав...

Шевченко обезсмертив вас!

Несіть же своє благородне серце, свою працю Україні, бо життя її тільки що займається, тільки що сутеніє, починає світати, гукайте привселюдно, що ранок встає, до праці синів і дочок України скликає. На українському ґрунті російські ворони залишили чимало зілля поганого, будячча, бурьяну, сміття. На чудових, богатих степах розвела безліч плевел. Усе отсе треба з корінням знищити тепер, щоб не родило на нашому полі поганеє зілля... Бугіть же до праці! За вами всі підуть. Високо тримайте, твердими руками ясне світло волі і сміле скликайте до праці. Несіть світ у темряву на користь народові.

Будьте рагіжними вістницями здобутої волі всюди, а особливо на Україні.

Товариш Винниченко, я чув, звертався на одному зібранні у Москві, до молоді вищих шкіл, даючи пораду йти в народ і вчити його рідній мові.

Щиро витаю цієї заклик і з свого боку закликаю до праці особливо на перші іспити українського народу перед культурами інших націй. Велике значіння має з першого початку правильна постанова української справи; і сини і дочки України повинні прийти їй на поміч.

Треба очистити рідні школи від сміття і жваво братися за діло.

На перші часи може всім буде не легко це робити, але велике бажання щастя своєму народові повинно перемогти усі перешкоди на новому шляху життя!

Як сонечко волі світить у віконце, далеко легше вимітати павутиння і виводити павуків, ніж було у темряві...

Нехай згинуть вороги, а автономна Україна нехай живе, цвіте во славу вільного народу!

Никон Єпископ Єнисейський і Красноярський.

Нова Рада. — 23.04.1917.

№ 96

Резолюція з'їзду меншовицьких організацій⁵² України про автономію

24.04.1917 р.

(Принята 24 апреля 1917 г.)

Полагая, что при нынешней стадии экономического развития, когда для капитализма становятся тесными даже рамки больших государств, требование федеративного устройства России на началах договорной

связи ее отдельных самостоятельных частей противоречит историческому ходу вещей и грозит в государственном раздроблении создать новые препятствия для развития производительных сил и единства классовой борьбы пролетариата; находя в то же время, в виду необычайной обширности территории России, огромнейшего разнообразия ее частей в экономическом, культурном, бытовом и этнографическом отношениях, невозможным дальнейшее сохранение господствовавшего до сих пор мертвящего централизма, — киевское областное совещание российской социал-демократической рабочей партии полагает, что демократическая республика с признанием за областями, отличающимися этнографическими и культурно-хозяйственными особенностями, права на автономию с собственными представительными собраниями, сохраняя единство России, как государственно-хозяйственного организма, вполне обеспечивает отдельным областям приспособление государственных форм к их особенностям и гарантирует их населению возможность самого широкого культурно-национального развития.

Степень широты автономии определяется местными условиями каждой области и в соображении с интересами общегосударственного единства.

Права национального меньшинства в пределах автономных областей гарантируются органическим законом, изданным всероссийским учредительным собранием. Постановления местных представительных собраний не могут отменять или изменять общих законов республики. Компетенции областных представительных собраний не подлежат вопросы, касающиеся обороны, международных сношений, таможенных договоров, жел.-дор. и водных путей, почт и телеграфа, монеты, мер и весов, уголовного, гражданского, торгового и рабочего законодательства.

Вместе с тем, совещание находит, что буржуазно-националистические стремления, осложняя задачи революции, затемняя классовое сознание пролетариата и угрожая его единству, должны встречать самое решительное противодействие со стороны с.-д. раб. партии. В единстве пролетариата залог его силы и торжества высших достижений общечеловеческой культуры. Лучшим средством борьбы с воинствующим национализмом является противопоставление ему пролетарского интернационализма и выявление классовых противоречий внутри каждой нации.

Киевская мысль. — 25.04.1917.

Повідомлення про перші збори поновленої “Просвіти” Чернігова

24.04.1917 р.

24-го квітня, в залі бувшого двор. зібрання одбулися перші загальні збори “Просвіти”, при присутності коло 150 членів. Головою зборів обрано І. Шрага, секретарем Ів. Коновала. — Одкрив збори г. Верзилов привітанням присутніх з відкриттям “Просвіти”, між иншим висловлюючи бажання, щоб, відродившись в часи волі, “Просвіта” як найбільше поширила свою діяльність на полі культурно-національної освіти.

І. Шраг освітив діяльність “Просвіти” від 1906 до 1908 року її існування. “Просвіта” відкрилась після першої російської революції коли на деякий час ослаб поліцейський гніт. Найкращі сили тодішнього українського громадянства з небіжчиком М. Коцюбинським на чолі увійшли в склад “Просвіти”. Завдання “Просвіти” були накреслені дуже широкі; головним завданням було поширювати освіту і національну свідомість на селі і взагалі завести звязки з селом. Але, завдяки утискам з боку ставленників, самодержавного уряду, “Просвіта” не могла виконати своїх широких завдань. Скрізь вона натикалася на заборони. Проект мати свій книжний кіоск не здійснився — поліція заборонила. Була заборонена читальня для народу, яку вже мали улаштувати на селі. Тоді просвітяне обмежились бібліотекою в помешканню “Просвіти”, виставами, вечірками, які мали метою з’єднувати членів в одну сем’ю. Але назабаром і ці вечірки звернули на себе пильну увагу поліції. Всім старим членам “Просвіти” відомі так звані “німі вечірки, коли було заборонено співати. Членами “Просвіти” були побільшости урядовці. Почались утиски на сих членів з боку їх начальства. Потім були виключені поліцією найдіяльніші члени. Після того “Просвіта” легве жила, і на прикінці її смерті губернатор закрив її за “бездіяльність” — з одного боку, а з другого — “за нежелательное впливие ея деятельности на общество”. Оновляючи свою діяльність тепер в вільні часи, “Просвіта” має перед собою широкі і серйозні завдання, які вона може провадити тепер вільно.

Д. Карпинський накреслив історію “Просвіти”. Перші такі просвітні товариства утворилися в Галичині, де громадське життя не терпіло такого утиску від уряду, як в Росії. Утворилися вони для національної боротьби з двома генационалізуючими течіями: польонизацією, з боку галицьких поляків, і “русофільством”. “Просвіти” мали серед українського населення Галичини

величезний успіх. Незабаром вся українська Галичина покрилася цілою низкою “Просвіт” — не було села, де б не було “Просвіти”. Головний узел був у Львові. Така організованість зєднала всю українську Галичину і утворила можливість досить вільно провадити культурне життя закордонної України.

За часи окупації Галичини руськими військами в 1915 році майже всі ці “Просвіти” були зруйновані, закриті поліцією російського самодержавного уряду.

На нашій Україні “Просвіти” почали відкриватися після 1905 року, для побільшення національної народньої освіти, для боротьби з політикою “обрусення”. Одкривалися “Просвіти” у Києві, Чернигові, Катеринославі, Миколаїві, на Холмщині. Кожна з цих губерніяльних “Просвіт” відкривала філії-відділи на селах. Але всі вони терпіли утиски і всілякі заборони од уряду, із відродженням реакції після 1905 року вони одна за другою урядом закривалися “за опасную и вредную деятельность”. Таким чином в останні до-революційні часи існувала тільки “Просвіта” у Миколаїві.

Д. Карпинський зазначає, що селянство з співчуттям відносилося до “Просвіт” і з охотою закладало у себе по селах ці товариства, і навіть протестувало проти заборон, — як се було при закритті “Просвіти” на Холмщині.

Теперешні вільні часи відкрили перед “Просвітами” широку діяльність, як просвітню, так і політичну. Як раніш, так і тепер завдання просвіти є — завязати звязки з селом, організувати темні тепер селянські маси.

При просвіті мають заснуватися такі секції: лекційна, бібліотечна, історична, етнографічна, театральна, наукова.

Після промови г. Карпинського, І. Шраг пропонує вшанувати пам’ять першого голови “Просвіти” М. Коцюбинського, який всю свою енергію вкладав в справу “Просвіти” і якого уряд виключив одним з перших за живу діяльність. Присутні вшанували його пам’ять вставанням.

“Зібравшись тут, ми не можемо не згадати, — каже, далі І. Шраг, — не можемо не вшанувати пам’яті того, хто перший сказав слово про національні права нашого народу, хто так страждав за нього, — нашого незабутнього Т. Шевченка”.

Всі встали. Хор проспівав “Заповіт”.

Далі г. Еланський зазначає, що тепер українська книжка має велику вагу, і попит на її небувалий, але її зараз майже нема, — бо старі запаси книжок вичерпані. Тому треба взятись “Просвіті” за видання книжок і брошюр тут в Чернигові, заснувати своє видавництво при “Просвіті”, треба видавати свій часопис.

Д. Казка додає, що крім культурно-просвітньої праці, зараз негайно сто-

їть завдання — виховання селянської маси з політичного боку, і до того часу, поки товариство почне видавати свою газету, треба скористувати сторінки “Земської Газети” — поширити український віггіл.

Д. Бжеський висловлює побажання, щоб тепер за вільні часи “Просвіта” поверне народові згублену за часи пригноблення культурність, і вносить пропозицію приступити до виборів Раги товариства і таким чином розпочати конкретну працю.

Після короткої перерви йдуть вибори.

В Рагу т-ва “Просвіта” увійшли: 15 членів — І.Л. Шраг, О.М. Карпинський, В.О. Базилевич, Ф.С. Шкуркіна-Левецька, В.І. Коцюбинська, полковник М. Костенко, солдат Кукса, представник од робітництва А. Косовець, В. Еланський, Р. Бжеський, Ф.М. Смиринський, А.В. Верзилов, Д.К. Лебедь, О.К. Приходько, священник Пальчевскій; кандидати: М.П. Діаконенко, Л.Ф. Нарочницький і Г. Дігенко.

Голову, товаришів голови і секретаря доручено обрати з поміж себе самої Раги.

Черниговская земская газета. — 28.04.1917.

№ 98

Стаття В. Винниченка “Українська Центральна Рага і ми”

25.04.1917 р.

Насамперед, що таке сама Українська Центральна Рага?

Це орган складений Національним Українським Конгресом, на якому були представлені всі течії організованого українського громадянства, як партійні, так і професійні та культурні. Конгрес був ніби з’їздом виборщиків, на якому вибрано Українську Думу, Парламент.

Я знаю, що се кому може здатись навіть смішним прирівнювання Центральної Раги до Думи. Але факт лишається фактом: для тої людности, яка послала своїх виборщиків на Конгрес, для виборщиків, які вибрали Рагу, вона є вищим законодавчим і виконавчим органом в тих справах, які їй доручено Конгресом.

Я повторяю: для тої людности, яка послала. І для тої тільки людности постанови й заходи Центральної Раги суть законні, авторитетні й обов’язкові. Се б то це значить, для організованої свідомої української люднос-

ти, а не тої всієї людности, що заселяє територію України.

Не буючи представницьким органом всієї територіальної людности на Україні, Центральна Рада й не претенгує на признання свого авторитету серед тих, хто не був представлений на Конгресі й не доручив йому свою волю.

Через такий особливий склад сього органу виходить і особливість завдань Центральної Ради. А власне, вона має одне завдання: здобути автономію України, забезпечити українському народові право політично-національних форм розвитку. Це єдиний пункт платформи, на якій погодились разом виступати всі політичні течії українського громадянства. Ніяких инчих завдань Українська Центральна Рада не ставить собі (не рахуючи, розуміється, тих чисто демократичних тезисів, на яких всі погожуються без угу: Демократичної Республіки, всіх свобод громадянських).

Ми, українські соціаль-демократи, так само, як і инчі політично-соціальні групи, послали на Конгрес своїх виборщиків і маємо своїх представників в Парламенті організованого українства, в Центральній Раді, як мають їх по своїх Парламентах соціалісти всіх націй. І через це всякі закиди нам з цього приводу ми вважаємо просто нерозумінням самої справи і характеру Укр. Центр. Ради.

Дійсно, становище українських соціаль-демократів не зовсім погібне до становища соціалістів инчих Парламентів. Ми ввійшли в Раду не з метою боротись там з инчими течіями, що складають її, ми ввійшли не штовхати кудись наперед весь орган, а, навпаки, зтримувати його, не дозволяти виходити поза межі тої платформи; на якій всі погодились. А погодились ми для того, щоб спільними силами об'єднано домагатись здійснення тої (і тільки тої!) Платформи.

Ми знаємо, що дальші цілі у ріжних течій не однакові; знаємо, що навіть здобуття цього єдиного пункту нашої платформи у кожної течії впливає з ріжних соціально-політичних світоглядів та ідеалів; знаємо, що, здобувши, ми зараз же з спільників можемо перевернутись на запеклих ворогів.

І все ж таки ми свідомо й твердо визнаємо, то инакше ми не можемо під сей час чинити. Для нас, соціаль-демократів, життя поставило руба питання: бути чи не бути нам українськими соціаль-демократами, бути нам виразниками інтересів українського робітництва чи якого инчого.

Це тягне за собою инче питання: чи одріжняється українське робітництво чим небудь від робітництва инчих націй; чи є потреба організуватись йому в окрему партію, яка має представляти його інтереси; чи суть такі окремі інтереси?

На ці всі питання ми з досвіду і партійного життя і всенародного повстання з чистим сумлінням сказати: так, все це єсть. І окремі інтереси єсть, і окремі завдання, і потреба окремої організації. Ми вважаємо, що задоволення національних вимог для робітництва так само необхідно, як задоволення політичних (свободи слова, спілок, зібрань), більше того, це задоволення потрібно йому не менше, як 8-годинний робочий день. Так само, як 8-годинний робочий день дає робітникові змогу легше, краще, продуктивніше розвивати свої клясові сили, так само забезпечення національних прав дає змогу теж продуктивно, економно й з успіхом розвиватись політично й соціально. І тим то нехтувати формами розвитку пролетаріата, боротись з найлегшими способами освіти й вислову своєї волі, це боротись із класовим рухом робітничим, шкодити всій справі соціалізма.

Ми — не вороги свого робітництва, ми плоть од плоті його, ми — переважна частина його. І через те не маємо ні права, ні охоти робити йому шкоду.

Навпаки, ми ставимо собі в обов'язок всіма засобами здобути для українського пролетаріата забезпечення найлегчих, найкористніших йому форм його матеріального й духовного розвитку.

Таким забезпеченням є, на нашу думку, такий національно політичний устрій України, в якому права української національності не могли би бути занедбаніми. А таким устроєм є тільки автономія України*.

І от через що ми мусіли в сей політичний момент, коли перетворюється весь лад і здобуваються усі права, не нехтувати часовою угодою з несоціально-демократичними течіями. Ми мусіли це зробити, бо піддержку ми бачили тільки у цих течій. Вони так само, як і ми, заінтересовані в досягненню сеї спільної для нас вимоги, хоч ними керують і інші мотиви та цілі.

Ми ввійшли в Центр. Раду, як в Думу, і разом з іншими групами, які домагаються того самого, що й ми, будемо боротися за свої вимоги.

Звичайно, — це ані на крихту не змінює нашої класової, соціально-політичної позиції. Ми так само, а то ще й гостріше, будемо проводити її в життя. І перший же, акт Центральної Ради, який стане в супереч з цією позицією й викличе з нашого боку відповідну відповідь, яка може вилитись навіть в форму цілковитого розриву й виходу з Ради — Парламенту. Ми

* Я не торкаюсь тут тих економічних міркувань і обґрунтувань, які власне лежать в основі сеї вимоги і з яких походить вона, (як і всі інші вимоги) і які забезпечують українському робітництву кращий розвиток економічно-матеріальний. Це буде зроблено за мене в інчій статті — примітка до документа.

ввійшли в неї для допомоги досягненню наших соціалістичних ідеалів, а не на шкогу їм. Національні досягнення для нас є тільки засоби, а не ціль. Шкоду-ти цілі рагу засобів нелогічно і не корисно. Нарізно йти, разом бити.

В. Винниченко

Робітничка газета. — 25.04.1917.

№ 99

Повідомлення про збори Українського жіночого союзу

25.04.1917 р.

Загальні Збори членів “Укр. Жін. Союзу” вирішили 25 квітня с. р. такі важні справи Союзу: 1) затвержено представлений тамчасовою радою статут Союзу, 2) вибрано нову постійну Рагу Союзу, 3) вибрано постійну делегатку Українського Жіночого Союзу до Української Центральної Раги. Крім цього Збори висловили горячий привіт Преосвященому Никоніві, єпископові Єнисейському і краснопольському, та щиросердечну подяку йому за його теплі слова до українського жіноцтва, надруковані у 21-ому числі “Нової Раги”.

Прийнявши до відома звіт з діяльності ініціативної групи від 21 березня до 3 квітня і тимчасової раги від 3 до 25 квітня, збір висловив щирю подяку ініціаторові усієї справи В. Равлюкові, голові тимчасової раги В. Нечаївській і всім ідейним товаришкам згаданих осіб за їхню працю коло об’єднання українського жіноцтва до праці для добра України. На цих Зборах вписалось ще півсотні нових членів, деякі з далеких від Київа країв. Взагалі “Укр. Жін. Союз” без жадної реклами встиг за 5 тижнів тихої але невсипущої праці з’єднати собі уже сотні членів, між котрими є десятки з різних повітів Київської, Волинської, Херсонської і Полтавської губерній; з київських членів є половина з інтелігенції, а половина з робітничих кругів.

В склад нової постійної Раги Союзу увійшли члени тимчасової раги: Бонгаренко, Мельник, Нечаївська, Парфенюк, Поцубієнко, Равлюк і Сильнича і нововибрані Веретельник, Гупалівна, Палчевська, Рагзимовська, Руппельт, Соколовська, Тимешко і Цікаловська. Делегаткою “Укр. Жін. Союзу” до Української Центральної Раги наново вибрана В. Нечаївська.

Із затверженого статута “Укр. Жін. Союзу” найважніші такі пункти:

Українські жінки об’єднуються в “Український Жіночий Союз” під гаслами:

а) рівні з чоловічими права для жінок,

- б) рівні з чоловічими обов'язки українських жінок у громадянській роботі для добра України,
- в) піднесення рівня умового розвитку української жінки,
- г) національне і політичне освіомлення української жінки,
- д) освіта і економічне забезпечення українського трудового жіноцтва,
- е) забезпечення самостійності і незалежності жінки,
- ж) охорона дівоцтва і материнства,
- з) правна оборона покривджених жінок і сітей.

Щоб перевести свої гасла в діло, “Український Жіночий Союз” заводять по всій Україні:

- а) курси для неграмотних,
- б) лекції про права і обов'язки української жінки,
- в) літературу (газети, журнали, брошури, книжки і т. у.), що освіомляє українське жіноцтво в загально-просвітньому та спеціальному українсько-національному напрямку,
- г) школи жіночих ремесел і сільського хазяйства,
- д) приюти для учениць ремесел і сільського хазяйства,
- е) спілки жіночого міського і сільського труду,
- ж) каси забезпечення трудових жінок,
- з) каси забезпечення небагатих жінок і сітей,
- и) приюти для бездомних жінок і сітей,
- і) захоронки для малих сітей,
- к) родильні приюти і жіночі та діточі больниці,
- л) безплатну правну оборону покривджених жінок і сітей.

В міру потреби “Український Жіночий Союз” заводять і інші інституції помічні до переведення в діло ідей Союзу.

Членами “Укр. Жін. Союзу” можуть бути не лиш усі українські жінки і їхні діти, але й чоловіки, що признають потребу рівноправности жінки з чоловіком і необхідність жіночої громадянської праці для добра України, а з інших націй ті особи, що прихильні ідеї “Укр. Жіноч. Союзу”.

Члени вносять в касу “Укр. Жін. Союзу” по 50 копійок вписового і звичайну річну вкладку в висоті дводневного власного приходу (пенсії зарібку і т. п.). Звичайну річну вкладку можна вносити частками: при вписі одну десяту частку, а решту на протязі перших по вписі шістьох місяців, по рівній частці що місяця.

Нова Рада. — 27.04.1917.

Пам'ятна записка “Про обласне управління в українських губерніях” Української національної ради Петрограда

26.04.1917 р.

Комітет Української Національної Ради
в Петрограді 26 апреля 1917 р.

Памятная записка

“Об областном управлении в украинских губерниях”

Принимая свою резолюцію о необходимости организации областного совета, для объединения въ его рукахъ управления губерніями съ украинскимъ населеніемъ, всеукраинскій съездъ 6-8 апреля основывался на многочисленныхъ данныхъ, которыя не были, однако, приведены въ законченную письменную форму, въ виду чего “Центральная Украинская Рада” уполномочила Петроградскій Комитетъ поддерживать предъ Временнымъ Правительствомъ учрежденіе областного совета всеми соображеніями, какими оперировали Съездъ и Рада при выработке упомянутого постановленія.

Организация страны.

Прежде всего, Съездъ исходилъ изъ убежденія, что главная задача переживаемого момента — задача, огромная важность которой признается и Временнымъ Правительствомъ, — это организация страны, объединеніе ея общественныхъ силъ для установленія прочнаго порядка управления, отвечающаго въ возможно большей мере интересамъ и потребностямъ населенія.

Децентрализация Управления.

Организовать управление страной можно лишь на основе государственной децентрализации, построенной при томъ по національно-территориальному принципу. Националистическій централизмъ стараго режима доказалъ свою непригодность въ качестве организующаго начала: подавляя местную національную жизнь въ интересахъ господствующей народности, старая система внесла разложеніе въ общественность окраинъ, заселенныхъ негосударственными народностями и привела местныя народныя массы къ культурному упадку и экономическому безсилію.

Этнографическая однородность Украины.

Для Украинскихъ губерній необходимость областного самоуправления выступаетъ съ особенною силою, независимо отъ живущихъ въ крае исто-

рическихъ и національныхъ традицій. Однородный составъ населенія, сплошною массою, около 90 % въ среднемъ, занимающаго обширное пространство восьми губерній, съ общею культурою, одинаковыми бытовыми условіями и языкомъ, указываетъ на целесообразность установленія на весь этотъ районъ, съ прилегающими частями соседнихъ губерній, однороднаго этнографическаго состава, одного общаго органа управления, съ центромъ въ Кіеве, который и въ настоящее время уже является средоточіемъ местной жизни и областныхъ интересовъ.

Національное самосознаніе Украинскаго населенія.

Само населеніе Украинской области проявляетъ глубокий интересъ къ идее національно-областного объединенія. Изъ настроеній Кіевского всеукраинскаго съезда выяснился необычайный ростъ національнаго самосознанія и подъемъ національнаго чувства, охватившаго единодушнымъ порывомъ самые разнообразныя слои Украинскаго народа. Въ съезде участвовало около 1000 представителей Украинскихъ губерній и городовъ, политическихъ, просветительныхъ и экономическихъ организацій, съ преобладаніемъ крестьянскаго элемента, — и потому въ его резолюціяхъ слѣдуетъ видѣть полное соответствіе съ народными стремленіями. При такихъ условіяхъ организацію областной жизни легко могла-бы взять на себя “Центральная Украинская Рада”, какъ органъ, руководящій національнымъ движеніемъ, одинаково авторитетный среди широкихъ народныхъ массъ, какъ и среди украинской интеллигенціи, составленный, при томъ, не по случайному выбору, а по строго разработанной системе представительства*. Но “Центральная Рада”, сохраняя за собою руководство національною жизнью края, полагаетъ необходимымъ организовать областное управленіе при помощи специально избраннаго коллектива, облеченнаго надлежащими полномочіями отъ Временнаго Правительства.

Національные антагонизмы.

Такой органъ долженъ блюсти интересы не только одной преобладающей въ крае народности, но и національнаго меньшинства, — великороссовъ, поляковъ, евреевъ и др. Значительная пестрота городскаго населенія

* По 4 представителя отъ губерніи съ преобладающимъ украинскимъ населеніемъ, по 2-3 отъ губерніи, гдѣ украинцы не составляютъ большинства, по 2 отъ крупныхъ городовъ, 10 отъ Кіевскихъ просветительныхъ организацій, по 5 отъ рабочихъ, крестьянъ, учителей, студентовъ, по 1-5 отъ различныхъ политическихъ партій, экономическихъ и иныхъ организацій — примѣтка документу.

Украины, сохранившееся еще въ юго-западномъ крае вліяніе польской культуры и наличность вкрапленныхъ въ украинскую народную массу поселеній иного этнографическаго состава — все эти факты говорятъ о возможномъ въ наше время проявленіи національныхъ антагонизмовъ, устраненіе которыхъ явилось бы одною изъ задачъ областного совета.

Но національными вопросами не исчерпываются функціи областного совета и мотивы, обосновывающіе необходимость его учрежденія. Не менее важное значеніе имеютъ мотивы, связанные съ экономическими условіями края, его культурною жизнью, соціальною структурою и съ текущими вопросами государственнаго и общественнаго строительства.

Земельный вопросъ.

Такъ, вопросъ земельный никоимъ образомъ не можетъ быть разрешенъ въ окончательной формѣ для украинскихъ губерній всероссійскимъ учредительнымъ собраніемъ или органами обще-государственнаго управленія. На центральныхъ учрежденіяхъ государства лежитъ выработка общихъ принциповъ для разрешенія земельного вопроса, но возможность и способы примененія ихъ къ местнымъ условіямъ Украины можетъ установить лишь близко знакомый съ этими условіями областной органъ управленія. Въ этомъ вопросе Кіевскій всеукраинскій Съездъ принялъ во вниманіе, что населеніе Украинскихъ губерній въ огромномъ большинствѣ (отъ 68 до 97 %) сельское, что преимущественнымъ его занятіемъ является полеводство и что земельная собственность распределена въ крае весьма неравномерно**, такъ что одна часть области (юго-западный край и Полтавская губ.) выделяетъ значительные избытки малоземельнаго и безземельнаго крестьянства, въ то время какъ въ этихъ же губерніяхъ, или соседнихъ (Новороссія) развилось крупное землевладеніе съ обширными площадями земельныхъ запасовъ. Тему палліативами, которые до некоторой степени ослабляли земельный голодъ въ прежнее время (переселеніе, деятельность Крестьянскаго Банка, аренда, отхожіе промыслы), теперь крестьянство Украинскихъ губерній, какъ и во всей Россіи, едва-ли удовлетворится и будетъ настаивать на радикальномъ решеніи вопроса, въ смысле меръ, направленныхъ къ более правильному распределенію земельной собственности. Учрежденные Временнымъ Правительствомъ по

** На 1 душу сельскаго населенія непривилегированныхъ классовъ отъ 0,8 до 2,3 дес., привилегированныхъ — отъ 31 до 89 дес. въ среднемъ на губернію — примітка документу

губерніямъ земельные комитеты, несомненно, принесутъ свою долю пользы въ этомъ дѣлѣ, но объединить мероприятия этого рода общимъ планомъ для всей области, направить ихъ въ одно русло для урегулированія возникающихъ затрудненій можетъ только областной советъ, во власти котораго будетъ распоряженіе всемъ областнымъ земельнымъ фондомъ и компенсированіе земельныхъ нуждъ одной губерніи избытками другой.

Упорядоченіе сельско-хозяйственной организаціи.

Планомерность дѣйствій власти въ крае, объединенномъ однородностью населенія и экономическихъ условій, имеетъ особенно серьезное значеніе въ наше переходное время, когда разработка практическихъ мероприятий, связанныхъ съ вопросами землевладенія и землепользованія, можетъ сталкиваться съ стихійными движеніями, вносящими разстройство въ соціальныя отношенія и экономическую структуру края. Вопросы объ арендныхъ ценахъ, о ценахъ на рабочія руки, о пустующихъ земляхъ — обращаются въ одинъ вопросъ огромной важности, и при томъ не только для настоящаго момента, — вопросъ объ усиленіи прогдвольственной производительности страны. Разрешеніе аграрной задачи, несомненно, потребуетъ более или менее продолжительнаго времени, — а до того необходима целая система мероприятий, направленныхъ къ упорядоченію сельскохозяйственной культуры края. Внести въ эту систему определенныя начала, соответствующія бытовымъ и экономическимъ условіямъ края, можетъ лишь областной советъ, стоящій близко къ этимъ условіямъ и охватывающій въ своемъ веденіи всю ихъ совокупность. Въ этой системе управленія Кіевскій Съездъ видѣлъ и лучшій путь для предупрежденія аграрныхъ безпорядковъ, ибо, несомненно, мероприятия, принятыя областнымъ советомъ, будутъ въ большей мерѣ согласованы съ местными условіями и интересами, чѣмъ сепаратные способы разрешенія возникающихъ затрудненій для каждой губерніи въ отдельности. Уже более широкіе предѣлы полномочій областного совета дадутъ ему въ этихъ вопросахъ большое преимущество надъ губернскими органами, хотя бы даже коллегіальными.

Прогдвольственное дѣло.

Наконецъ, нельзя не отметить серьезнаго значенія областной организаціи власти и для прогдвольственнаго снабженія. Въ правильной постановке этого вопроса, особенно важнаго въ настоящее время — въ періодъ военныхъ дѣйствій, — заинтересовано все населеніе не только Украинскихъ

губерній, но и целого государства, потребительнымъ нуждамъ котораго служатъ продовольственные избытки Украины. Практика общественныхъ организацій, вынесшихъ на своихъ плечахъ снабженіе арміи, уже доказала целесообразность областного принципа въ постановке и разрешеніи чисто практическихъ вопросовъ, тесно связанныхъ съ экономическою жизнью страны. Доказательствомъ непригодности иныхъ способовъ решенія этихъ вопросовъ являются все неудачные опыты прежняго режима, приведшіе въ конце концовъ, несмотря на героическія усилія земскаго и городского союзовъ, къ нынешнему печальному положенію продовольственного дела. Ни полный централизмъ управленія, ни бюрократическая децентрализація, предоставлявшая каждому губернатору право автономнаго распоряженія местными рынками и запасами, ни, наконецъ, разрозненная деятельность правительственныхъ агентовъ, конкурирующихъ по закупкамъ другъ съ другомъ и вносящихъ дезорганизацію въ мѣстную экономическую жизнь, не могутъ служить примеромъ успешнаго разрешенія продовольственныхъ затрудненій.

Организація хозяйственной жизни.

Те же соображенія приложимы и вообще къ вопросу объ организаціи хозяйственной жизни страны, который во всей широте и серьезности встанетъ предъ Россіей на другой же день по окончаніи войны. Центральная власть въ этомъ вопросе призвана устанавливать общіе принципы, но для ихъ реализаціи она стоитъ недостаточно близко къ местной жизни. Губернскія учрежденія могутъ служить прекраснымъ исполнительнымъ органомъ, но для выработки определеннаго плана экономическихъ реформъ и практическихъ действий они не обладаютъ достаточной компетенціей. Сама жизнь указываетъ на необходимость примененія въ данномъ случае областного принципа: Украинскія губерніи, какъ и другія области Россіи, давно уже располагаютъ промышленными организаціями, объединяющими, ради определенныхъ практическихъ задачъ, целую сеть предприятий, посвященныхъ известной отрасли промышленности и разсеянныхъ на всемъ пространстве Украинской области. Таковы, напр., союзъ горнопромышленниковъ юга Россіи, союзъ сахарозаводчиковъ и др. Въ будущемъ настоятельная потребность интенсификаціи всехъ отраслей государственнаго хозяйства, несомненно, поведетъ къ усиленію правительственнаго воздействия на экономическую жизнь и въ этомъ отношеніи областному совету предстоитъ руководящая роль въ крае.

Устроение местной жизни.

Уже изъ приведенныхъ примеровъ видно, каковы возможныя функціи органа областного управления, проектируемаго Центральною Українскою Радою. Эти функціи носятъ, въ общемъ, направляющій, регулирующій характеръ: являясь носителемъ центральной власти для входящихъ въ его районъ губерній, областной комитетъ входитъ во все сферы местной жизни и объединяетъ въ своемъ веденіи работу местныхъ учрежденій и общественныхъ организацій, въ целяхъ культурнаго и экономического подъема края. Направленныя къ той же цели начинанія общеимперскаго правительства найдутъ въ областномъ совете опору и поддержку; во многихъ случаяхъ предварительная работа по подготовке матеріала для правительственныхъ мероприятий будетъ возлагаться на областной советъ какъ на наиболее компетентный органъ; иные вопросы местного управления могутъ, наоборотъ, возникать до инициативе областного совета и восходить къ общеимперскимъ законодательнымъ учрежденіямъ уже въ разработанномъ виде для окончательной санкціи. Этимъ путемъ пойдетъ вся организованная работа общественныхъ силъ Украины по устроению местной жизни. Одною изъ важнейшихъ задачъ этого рода будетъ для областного совета упорядоченіе городского и земскаго самоуправленія въ Украинскихъ губерніяхъ. Въ особенности неотложною является земская реформа въ юго-западномъ крае, до сихъ поръ еще не располагающемъ нормальнымъ строемъ земскаго хозяйства; на очереди стоитъ также и общая демократизація земскихъ учрежденій; въ связи съ послѣдствіями войны, неизбежно возникнетъ вопросъ о новыхъ земскихъ налогахъ, объ организаціи правильнаго взиманія всякаго рода податей и сборовъ, быть можетъ и о полной реорганизаціи податной системы. Во всякомъ случае, соотношеніе государственнаго и земскаго бюджетовъ, столь тягостное для послѣдняго въ связи съ растущимъ обложеніемъ, не можетъ не остановить на себе вниманія правительственныхъ круговъ и земскихъ учрежденій, а въ этомъ пересмотре значеніе областного совета, представляющаго собою интересы несколькихъ губерній, будетъ чрезвычайно велико.

Народное просвѣщеніе.

Въ сфере культурныхъ интересовъ края предстоитъ огромная работа. Какъ известно, нераціональная постановка школьнаго дела въ Украинскихъ губерніяхъ довела населеніе до полнаго упадка: грамотность стоитъ гораздо ниже, чемъ въ остальной Россіи, и усилія земствъ для повышенія образовательнаго уровня народныхъ массъ остаются безплодными. Временное

Правительство уже декретировало новые основы Украинской народной школы, съ преподаваніемъ на родномъ языке населенія. Учебной агминистраціи края предстоитъ интензивная работа по проведенію новой системы въ жизнь, но успешность этой работы въ большей мере будетъ зависеть отъ единства действій отдельныхъ органовъ учебной власти и отъ наличности выработаннаго для всей области плана, а эта руководящая роль можетъ принадлежать только общему для области органу управления.

При реформе народнаго образованія должны быть ограждены интересы гру-гихъ народностей, населяющихъ Украинскія губерніи. Всеукраинскій съездъ вынесъ принципиальное постановленіе о полномъ обезпеченіи правъ національнаго меньшинства въ крае, а гарантію и защиту этихъ правъ съездъ имель въ виду отдать опять таки въ руки областного совета, какъ органа, представляющаго по своему составу интересы всего населенія края въ целомъ.

Въ итоге для новаго государственнаго строя, основаннаго на привлеченіи къ государственному строительству местныхъ общественныхъ силъ, для разрешенія стоящихъ передъ Россіей огромныхъ государственныхъ задачъ, переходъ къ децентрализациі управленія по намечаемому Всеукраинскимъ Съездомъ типу представляется неизбежнымъ. Въ частности, для губерній съ украинскимъ населеніемъ только областной советъ, объединяющій въ себе представительство всехъ элементовъ области — національныхъ, культурныхъ, соціальныхъ и экономическихъ, можетъ стать на высоте ответственной задачи руководства местною жизнью въ направленіи, предуказываемомъ какъ местными, такъ и общегосударственными интересами.

Но учрежденіе областного Украинскаго Совета изъ представителей губерній, городовъ, общественныхъ слоевъ и народностей области составляетъ лишь половину намеченной Кіевскимъ Съездомъ системы областного управленія. Центральная Украинская Рада не выпускаетъ изъ виду необходимости обезпечить нормальный съ государственной точки зренія ходъ дель въ области съ помощью правительственнаго регулятора, функціи котораго предположено возложить на областного комиссара, какъ на посредствующій органъ между правительствомъ и областнымъ советомъ. Въ областномъ управленіи правительственный комиссаръ будетъ представителемъ общегосударственныхъ интересовъ и выразителемъ точки зренія правительства, а это последнее, въ лице областного комиссара, будетъ иметь источникъ освѣдомленія о местныхъ отношеніяхъ и интересахъ. Въ этомъ качестве областной комиссаръ представляетъ учрежденіе, аналогичное прежнему Кіевскому генераль-

губернаторству, въ веденіи котораго находился обширный районъ изъ пяти Украинскихъ губерній — Кіевской, Подольской, Волынской, Полтавской и Черниговской. Старый режимъ, очевидно, также находилъ вескія основанія объединять въ одномъ органе управленіе областью изъ несколькихъ губерній съ Украинскимъ населеніемъ, исходя, однако, при этомъ, главнымъ образомъ, изъ интересовъ государственнаго центра. Кіевскій всеукраинскій съездъ въ своемъ проекте исходитъ изъ интересовъ населенія края и строитъ областное управленіе на коллегіальномъ начале, оставляя за представителемъ центрального правительства лишь контролирующую роль.

Границы области.

Раіонъ действій областного Украинскаго Совета и областного комиссара Украины составляютъ губерніи: Кіевская, Подольская, Волынская, Полтавская, Черниговская, Харьковская, Херсонская, Екатеринославская, прилегающія части Таврической, Воронежской, Курской и Бессарабской губерній. Факультативно Кіевскій Съездъ намечалъ и Кубанскую область, въ виду заявленныхъ въ этомъ смысле на Съезде пожеланій со стороны местныхъ представителей. Точныя границы Украинской области, сообразно действительному преобладанію Украинскаго населенія, должны быть определены областнымъ комиссаромъ по соглашенію съ Центральною Українскою Радою.

Порядокъ устройства областного управленія.

Въ настоящее время Временному Правительству предстоитъ назначить областного комиссара и изъявить принципиальное согласіе на учрежденіе областного совета для управленія губерніями съ Украинскимъ населеніемъ. Разработка положенія объ областномъ совете должна быть возложена на областного комиссара совместно съ Центральною Українскою Радою. После утвержденія положенія Временнымъ Правительствомъ, будутъ избраны члены областного совета и новый порядокъ управленія областью вступить въ силу. Уже изъ этого плана организаціи областного управленія вытекаетъ, что назначеніе областного комиссара не терпитъ отлагательства. Въ высшей степени важно для населенія Украины, выразившаго свою волю въ резолюціяхъ Кіевского Съезда, чтобы Областной Советъ приступилъ къ организаціи местной жизни въ самомъ скоромъ времени. Такія серьезныя задачи момента, какъ, напр., подготовка населенія къ учредительному собранію, требуютъ нормальныхъ условій общественной работы и спокойной политической атмосферы, а эти условія достижимы лишь при удовлетвореніи того пожеланія, которое для

населенія края является принципіально и практически особенно важнымъ и которое съ такою настоятельностью было выдвинуто на національномъ Украинскомъ Съезде. Петроградскій Украинскій Комитетъ опасается, что если бы со стороны Временнаго Правительства на это пожеланіе последоваль отказъ, то этимъ было-бы внесено значительное осложненіе въ настроеніе украинскихъ общественныхъ круговъ и народныхъ массъ, которые получили-бы основаніе къ неблагопріятнымъ выводамъ объ отношеніи Временнаго Правительства къ Украинской народности и ея ближайшимъ интересамъ.

Въ прилагаемомъ изданіи замечаются основныя статистическія и иныя данныя, которыми подтверждаются изложенныя въ настоящей записке соображенія.

Председатель Комитета

А. Лотоцький

Члены Комитета

П. Стебницький

А. Шульгин

ДА РФ. — Ф.1800.— Оп.1. — Спр. 38. — Арк. 6–13 зв. Оригінал. Машинопис. Автограф.

№ 101

Резолюція Іркутської громади “Вільна Україна”⁵³

26.04.1917 р.

26 Квітня 1917 року Загальне Зібрання всіх українців — членів Іркутської громади “ВІЛЬНА УКРАЇНА”, обдумавши питання сучасного життя і свої бажання на користь свого народу і неньки-України, ПОСТАНОВИЛО: 1) Для культурного розвитку нашого українського народу і щастя всіх народів всеї Росії — Росія повинна бути перестроєна на основі федерації усих народів на рівних правах, яко “ФЕДЕРАТИВНО-РЕСПУБЛІКАНСЬКА”. Україна повинна мати саму широку автономію. Тимчасове Правительство не відкладаючи, повинно рішити, що воно згоджується за бажанням українців і що не буде перечити бугувать на Україні устрою автономичного. — 2) Для оборони завойованих вільностей весь народ повинен найскоріше стати до зброї через що ми вітаємо бажання нашого українського народу мати власне військо, котре б положило душу й тіло за нашу свободу і доказало б супостатам, якого ми роду. Тимчасове Правительство повинно безумовно згодитись за бажанням українців не перечити в організації й узброєнню українського війська. — 3) Ми піддержуємо Тимчасове Правительство до того часу доки во-

но буде йти революційним шляхом і виконати об'явлену програму. — 4) Тимчасове Правительство повинно оповістити людям всього світу, що Росія не хоче ні чужої землі, і контрибуції, що кожний народ має право виявити свою волю, з ким забажає жити і до якої держави пристати. Всі моря, та проливи повинні бути для всіх людей вільними. Ввесь працюючий народ воюючих з нами держав і держав цілого світу повинен найскорше взяти власть в свої власні руки і як найскорше скінчити війну. Тимчасом же кличемо всіх вільних синів вільної Росії взятися за працю та озброїти оборонців нашої волі. — 5) Земля повинна належати до всіх, хто на ній працює, без наймитів. Землею не вільно торгувати і Тимчасове Правительство повинно тепер забронити нею торгувати.

Голова Загального Зібрання, Голова Вільної України в Іркутську (підпис).

З оригіналом згідно: ділово (підпис)

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 24. Засвідчена копія.

№ 102

Постанови Новомосковського повітового селянського з'їзду

26.04.1917 р.

26 квітня у місті Новомосковську відбулось засідання з'їзду Селянської Спілки Новомосковського повіту. Прибули представники від 32 волостей в числі 61. Збори одкрив представник губернської спілки Федор Сторубель. Його одногосно обрано було й головою з'їзду. Головніші постанови з'їзду такі: 1) якнайскоріше позакладати товариства Селянської спілки на місцях, обрати постійний губернський комітет; 2) прислухатись до загально-революційного життя і постанов з'їгів селянських спілок, а також до постанов Раду солдатських і робітних депутатів; 3) підтримувати тимчасовий уряд, поки він буде йти до виконання завдань і вимог революції в інтересах трудящих людей; 4) взяти діяльну участь в Загальних Зборах споживчих, Позичково, ощадних, кредитових і сільсько-господарських товариств і намагатись, щоб усі прибутки за 1916 рік було витрачено на позику волі; 5) спокійно триматись, не допускаючи ніяких розрухів, поки Установчі Збори вирішать питання про приватну власність; упорядкувати лекції про земельну справу; 6) Прийняти загальний програм селянської спілки з добавленням пункту про одміну непрямих податків одним прямим податком; 7) навчання

в усіх школах повіту вести українською мовою; вимагати ог земств допомоги тим учителям, що будуть на курсах українознавства; 7) постанова про війну, предложена Ф. Сторублем. “Ми, новомосковський селянський з’їзд селянської спілки, приєднуємось цілком до постанов Раду робітничих і салгатських депутатів м. Петрограду і кажемо, що ми не складемо зброї до того часу, поки селянство та робітництво Германії не скине Вільгельма і германське юнкерство, а також висловлюємось за негайне припинення цієї кривавої бойні, а ми, як будемо миритися, не бажатимемо ні анексії ні контрибуцій. На петроградський з’їзд селянської спілки обрано було Ф. Сторубля і Сочеву. До Раду Повітового Комітету Сел. Спілки обрано: Коханого, Половинку, Романенка, Глущенко, Сірка. До Постійного Губернського Комітету: Сторубля, Чорнорота, Прутенка, Коники, Баранця, Торянина і Сочеву.

Народня воля. — 17(04).05.1917.

№ 103

Звіт про створення Одеського військового коша

26.04.1917 р.

26 квітня відбулися в Одесі збори Од. Укр. Військової Раду в помешкані 1-ї вищої початкової школи (ст. Портофранк. 16). Зважаючи на те, що більшість вояків-українців уже зорганізувалась і вибрала сталих делегатів, на розв’язання зборів було поставлено питання про статут Товариства, вибори постійного Виконавчого Комітету, секцій і дальшу діяльність товариства. Організації присвоєно назвіско “Одеський Український Військовий Кіш”. Районом діяльності признано Одеський Військовий Округ, Чорноморський флот і Руминський фронт. Центральним органом організації являється “Одеська Українська Військова Рада”, яка складається з делегатів окремих військових частей армії і флоту і вибірає для ведення справ Т-ва Виконавчий Комітет, що має осідком м. Одесу. На зборах ухвалено головні точки статуту Т-ва, інші ж його, по вказівкам зборів, доручено скласти Комітетові і внести на затвердження наступних зборів Раду.

Головою Раду і Виконавчого Комітету одноголосно обрано г-ра І. Луценка, членами Комітету: прап. Міляев, мічм. Данчич (товариші голови), прап. Карпенко, м.у.о. Більчич (1-й і 2-й писарі), прап. Чижевський (скарбник), Крижановський, Литвиненко, Мельниченко, Шевченко.

Заложено секції: агітаційно-просвітну, якій доручено скласти підсекцію для вибору гласних у Одеську місцеву Думу, грошову, інформаційну.

Вибрано представників од Ругу: у Од. Керовнич. Комітет — Міляєва і Вербецького, у Центр. Українську Ругу у Київі — Пелішенко (од флоту) і Вербецький (од армії), у Одеськ. Повітовий Комітет (Одесск. Уездный Общественный Комитетъ) г-р Луценко, у об'єднаний комітет по росповсюдженню літератури серед військ — Міляєв і Дробницький.

Крім цього, було заслухано доклад стуг. Палянички, котрий приїхав з Київу, про справу організації українського полку імені Богдана Хмельницького, а також пропозиції з проміж членів Ругу про заснування таких же полків у Одесі й інших містах району Коша. В гарячих дебатах з приводу цих докладів було підкреслено вороже відношення до яких російських демократичних організацій (як наприклад Київськ. Совіта Салгатських та Робітничих Депутатів, а почасти й Одеських) до Українських справ. Проте ухвалено було, аби не вносити ворожнечі і розбрату в військо і не пошкодити як небудь відпорній силі війська на фронті, не домагатись зараз закладання окремих українських полків, але ж збати зараз лише про українізацію існуючих полків ширенням культурно-просвітньої і політичної свідомости, національного єднання і поповнювання військових частей на території України переважно українськими ж резервами.

(Кореспонденцію постановлено надсилати по адресі голови Ругу г-ра Луценка (Херсонська, 52 тел. 66/22), а інформаційні справки в помешканні Української Хати (Княжеська, 30) од 6—8 год. вечору).

Нова Рада. — 03.05.1917.

№ 104

Повідомлення про Київський губернський селянський з'їзд⁵⁴ та його наказ Всеросійській раді селянських депутатів

27—28.04.1917 р.

В середині апріля місяця в Москві одбувся з'їзд представників селянських організацій од 27 губерній. Цей З'їзд порішив скликати в Петрограді всеросійську раду селянських депутатів, якаб відгала селянськими справами, оброну інтереси селянства, а разом з радами робітничих і салдацьких депутатів боронила завойовану трудовим народом волю.

Для цього З'їзд вибрав бюро і доручив йому скликати цю раду на 1 мая. Уже 21 апріля Центральний Комітет Української селянської спілки у Києві одержав од бюро телеграму, що в раду селянських депутатів треба обрати по 1 депутату на кожні 150 тисяч селянської людности і що ці депутати мають приїхати на 1 мая в Петроград. Центральний Комітет української селянської спілки скликав 27 апріля в Києві губернський з'їзд для виборів депутатів по Київщині. Од кожної волости на з'їзд призначалось по 2 представники. Всього прибуло 238 депутатів. Од Черкаського повіту — 42 душі, Канівського — 47, Сквирського — 30, Київського — 35, Таращанського — 24, Чигиринського — 27, Бердичівського — 16, Звенигородського — 6, Радомисльського — 5, Уманського — 2 і Васильківського — 2.

На всю Київщину випало вибрати до ради селянських депутатів 27 душ. З'їзд вирішив по 2 душі вибрати од кожного повіту, а 3 душі од усього З'їзду.

Од З'їзду вибрано: М. Шевченка, З. Гордієнка та З. Бондаренка.

Од повітів:

1) Канівського — М. Сагового, К. Соболева. 2) Бердичівського — Стецюка, Гнатиша. 3) Чигиринського — Нежевенка, Солонька. 4) Таращанського — Гриценка, Поламарчука. 5) Київського — Бойка, Гуленка. 6) Сквирського — Клименка, Пащенко. 7) Черкаського — Камінного, Николенка. 8) Звенигородського — Ковтуненка, Сніжка. 9) Чорнобильського — С. Евтушенка.

Од інших повітів не обрали депутатів, бо мало прибуло на з'їзд од тих повітів селян. Вирішено, щоб ті повіти вибрали депутатів у себе на місцях.

Вибіраючи депутатів до всеросійської ради селянських депутатів, З'їзд склав наказ, тобто списав все, чого українські селяне повинні домагатись і доручив депутатам держатись того наказу.

Ось цей наказ:

Про землю.

1) Самочинних захватів землі не робить і ждає вирішення земельної справи через Український Народній Соїм.

2) Приватна власність на землю на Україні повинна бути скасована і земля повинна перейти без викупу в Український Земельний Фонд, яким має порядкувати Український Народній Соїм. З цього фонду земля повинна даватись в користування тільки тим, хто її обробляє своїми руками.

3) Вимагати од правительства негайного видання закону про заборону продажу, довгосрочної аренди і закладу земель, а також масової порубки лісів.

4) До видання земельного закону для забезпечення селян строевим лісом,

топливом, випасами, рибною ловлею, установлення справедливих арендних цін на робочі руки і підготовки матеріалів для земельного закону повинні бути засновані повітові, губернські і Краєвий Український Земельний Комітет.

Що до політичного лагу.

5) З'їзд постановив, що найкращою формою правління в Росії буде демократична федеративна республіка з автономією народів, що заселяють Росію.

6) Для повного розвитку сил українського народу являється необхідним заведення національно-територіяльної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей.

7) З'їзд вимагає, щоб Временне Правительство негайно, привселюдно признало право Українського народу на національно-територіяльну автономію.

8) З'їзд признає потрібним негайну демократизацію земства на основі прямого, тайного, рівного й всенароднього виборчого права.

Про вієсько.

9) З'їзд вважає необхідним негайне формування з запасних тилкових частей окремих українських частей з тим, щоб ці части стояли на Україні.

10) Вилучення українців вієськових на фронті в Українські вієськові части бажано, поскільки це не буде шкодить боєспособности армії і полишається волі вієськового начальства.

Що до організації селянства.

11) З'їзд вважає потрібним організації в Києві Української Краєвої Раги селянських депутатів для спільної роботи з Радами Робітничих і Салгатських Депутатів..

Що до народньої освіти.

12) З'їзд вважає необхідним:

а) щоб вся просвіта для українського народу від низшої до висшої школи велась на Україні на українській мові,

б) щоб наука була безплатною і обов'язковою для дітей обох полів,

в) щоб шкільні програми були так складені, щоб діти могли переходити з низшої до середньої, з середньої до вищої школи,

г) щоб школа була не церковна, не земська, а єдина вільна народня.

Про церкву.

13) З'їзд висловлює побажання, щоб Слово Боже в церквах на Україні лунало на Українській мові.

Про проговольчу (харчову) справу.

14) З'їзд висловлюється за те, щоб селяне організували негайно прийомку

хліба на місцях та догляд за його вчасною огправкою на залізниці, а також постановив домагатись ог Губернских продвольчих комітетів організувати негайну і акуратну огправку хліба в армію.

Про війну.

15) З'їзд, вважаючи війну найбільшим людським нещастям, визнав, що тепер демократія Росії тільки обороняється, захищає свою волю, через що правительство повинно заключити всеобщий мир зараз-же, як виявиться, що правительства ворожих нам держав одмовляться ог анексії і контрибуції і дадуть згоду на самовизначення народів. Для того, щоб взнати думку про це наших союзників, нам повинно звернутись до них з запитанням, на яких умовах вони згодні замурить. Ми звертаємось до всього трудового селянства всіх воюючих держав, щоб вони налягли на свої правительства, щоб відмовились від анексії і контрибуції. А поки що ми, селяне, заявляем, що ми будемо вести війну, поки наші вороги не згодяться на вищезгаданих умовах на мир. Щоб український народ міг після замурення зажити повним національним життям, в цілості, не розшматаний між ріжними народами, Временне Правительство має погбати, щоб представники народу Українського взяли участь в мирному міжнародньому Конгресі.

З'їзд закінчився 28 апріля.

На З'їзді було висловлено побажання, щоб депутати-селяне ог українських губерній з'їхавшись до Петрограду злучились в одну громаду українських депутатів, щоб разом стояти за інтереси тих, хто їх послав.

Народня воля. — 17(04).05.1917.

№ 105

Резолюція загальних зборів українців солдат, офіцерів, чиновників гарнізону м. Самари

28.04.1917 р.

Ми, Українці-солдати, охвіцери та класні чини Самарського гарнізону, зібравшись 28 Квітня в числі 1500 чоловік, признали себе національною організацією під назвою “Українське Військове Товариство Гетьмана Дорошенка” і обміркувавши справу з приводу домагання українців солдат у Києві про заснування першого Українського полка,⁵⁵ — УХВАЛИЛИ:

1) Привітати товаришів солдат та охвицерів українців, завзято відстоював-

ших ідею національного війська і одночасно Центральну Українську Раду, приєднуючись до її резолюції.

2) Вважати домагання 3000 солдат про заснування національного полку явищем стихійним, викликаним віковим утиском українців.

3) Вважати заснування першого Українського полку “явочним порядком” в числі 3000 чоловік за здійснений факт, який потрібно офіційно зараз же визнати.

4) Свідучи про брак єднання у війську між старшими та меншими по чину і не находячи виходу із прикрого становища, визнати за потрібне негайно старатись про єднання війська на національному ґрунті, який єдино може довести до утворення міцної армії.

5) Для сьєво домагатись, щоб зараз же українське військо формувалось і комплектувалось на підставі національно-територіального принципу із військового запасу, що по за межами фронту, цілком відкинувши думку про формування чи комплектування такого війська із фронтових солдат.

6) Маючи на увазі широкий розвіток національної свідомости серед українців, вимагати від Уряду, щоб він негайно видав декрета, яким би дав українському народові можливість організувати національну справу у всіх напрямках, відповідно світовому гаслу “Самовизначення Народів”, і таким чином не допустити не зацікавленим в житті України людям перешкоджати українцям в їх національній справі, бо ці люде викликають тільки національну ворожнечу, стараючись про зменшення прав і волі народу.

7) Прохати військових товаришів українців інших гарнізонів висловитись з приводу обговорених нами питань.

8) Про цю нашу резолюцію повідомити д.д. Пресісигателя Совіта Міністрів та Военного Міністра, а також просити Начальника Самарського Гарнізону зараз же погбати про з'ясування кількості Українців у війську Самарського Гарнізону і комплектування їх в окремі роти, баталіони і т. у., не порушаючи існуючої організації у війську.

Оригінал підписали: Голова Військової Ради, Прапорщик Ліхнякевич, Товариші голови: Прапорщик Журавель, Підпрапорщик Божченко, солдат Кіяшко, Писар Військової Ради, Зауряд-воєнний чиновник Нанак.

З оригіналом звіряв:

Писар Військової Ради,
Зауряд воєнний чиновник Нанак

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 39–39 зв. Засвідчена копія.

Лист голови Української національної ради Петрограда
О. Лотоцького до голови УЦР М. Грушевського

28.04.1917 р.

Комітет Української Національної Ради в Петрограді
Щироповажаний Михайло Сергієвичу!

Дуже трудно подавати регулярні вістки про тутешні заходи, бо що-дня ситуація міняється, і поки, за сьогочасних обставин, звістка ота гійде до Київа, то перестаріється і зміниться. Отож краще користуватися okazіями, — і ми переказали про наші справи через Д.І. Дорошенка, тепер спеціально переказуємо через І.І. Мірного, передаючи через нього ж копію записки до Уряду в справі Краєвої Ради та копію проекта волостного земства (про сей проект писалося в одному з листів Центральної Ради).

Найбільше актуальна справа тепер — справа Краєвої Ради. Як вже знаєте, кн. Львов поставився з повним співчуттям до тієї справи і оддав її для внесення на розгляд Тимчасового Уряду. На жадання комісії, що ту справу виготовляла для внесення і вимогала від Петроградського Комітету даних, якими користувався Київський З'їзд в тій справі, — комітет наш склав відповідну записку (копію передаю через п. Мірного), і вже чотирі дні добиваємося авгієнції, щоб ту записку нагати разом з потрібними поясненнями та вказівками що до особи Комісара. В свій час, згідно з дорученням Ради, ми виставляли двох кандидатів, переважно — С.,* але тепер треба те поставити ясніше. Сьогоня конче постараюся бачитися з Щепкиним (фактичним міністром вн. справ) і з ним в тій справі поговорити.

Складання записки про Краєву Раду поставило нас в досить прикре становище, бо, крім резолюції з'їзду, не було у нас ніякого матеріалу про конкретніші форми проектованої Ради. Пересилатися з Київом — було б задовго і зволікло б справу, то й рішили ми скласти записку тут, стоячи на формальних точках резолюції, підводячи під неї лиш фактичний ґрунт і оддаючи вироблення констітуції Краєвої Ради — до її ж компетенції. На щось конкретніше не мали ми уповноважень Центр. Ради.

Треба нам умовитися в справі доручень Комітетові про всякі призначення на посади. В таких дорученнях конечно потрібно подавати фактичні під-

* П. Стебницького

стави, на яких можна вимагати усунення з посади того чи иньшого урядовця чи обстоювати чие-небудь призначення. Треба подавати хоч які небудь відомости про тих людей, що їх треба обстоювати, — а то ми тут можемо їх не знати. А то, напр., “Союз Подільських Українців” пише, що подільського Комісара треба усунути, бо “він не заговольняє українців”. “Харківська Губернська Укр. Рада” так само вимагає усунення місцевого комісара⁵⁶, бо він “ставленик українофобної партії” “Народної Свободи”; розуміється, що в таких випадках потрібно давати фактичний материял, на підставі якого можна було б вести з урядом ділову розмову. Потрібно мати згоду тих людей, які призначаються (нема, напр., згоди п. Саліковського на посаду помічника подільського Комісара). Потрібно мати відомости, — хто саме з сього соціального чи службового становища ті люде, про призначення яких ведеться мова (напр., ми тут не знаємо, хто такий, яку посаду займає Олексій Августинович Левицький, кандігат на помічника попечителя Харківської [Шкільної] Округу; здається, він і служить не м-ві освіти, — і там про нього не знають, — як же ж про його говорити?) А головне — треба, щоб усі пропозиції про призначення йшли через Центр. Раду, — тільки тоді буде в тім якийсь план і організація. Подільські, напр., українці покликаються на згоду Центр. Ради, але виставляють не тих кандігатів (Марковича, Саліковського), яких виставляє Рада (Лозинського, Зновицького), — як же ж тут бути? До того ж після телеграми “Союза Подільських Українців” про призначення його кандігатів дістаємо за два дні від Подільської “Просвіти” телеграму, щоб про тих кандігатів не клопотатись і з тою справою підождати. Сих непорозуміннь уникнути можна лиш в тім разі, коли то візьме в свої руки Центр. Рада. То ж прошу в першу чергу дати відповідні вказівки і відповідний материял що до комісарів подільського та харківського. Про волинського комісара маю надію говорити сьогодні, коли угасться мати авдієнцію. Взагалі ж що до заміщення посад, то становище Комітету стає непевним, коли доручається йому клопотатись про заміщення посади, до якої не можна підходити з погляду принципіальної політики. Коли, напр., йде річ про заміщення комісарів, попечителів, їх помічників, то Комітет почуває себе на ґрунті принципіальному, бо Комісари чи попечителі надають тон політичному курсові; що ж до другорядних посад, то Комітет не має твердого ґрунту клопотатись про них, — такі домогання все одно не сповнялися б, бо у нас тут нема відповідного апарату, щоб примусити до того, особливо, коли ходить про яку військову посаду. В усякому ра-

зі, як би Центральна Рада надавала значіння і якій другорядній посаді і з тої причини доручила б старатися про її заміщення відповідним кандидатом, то потрібно нам мати певні відомости і про саму посаду, і про те, хто її займає (суггісульт кандидата на неї). З тих відомостей не надала Рада про посаду Санітарного інспектора Київської Воєнної Округи, і через те Комітет не міг виконати того доручення.

Була депутація у Обер-прокурора Св. Синоду і домагалася увільнення Євлогія Волинського⁵⁷ та Антонія Харьковського. Обер-прокурор обіцяв виконати те домагання.

Справою бранців-галичан Комітет зараз пильно зайнятий. Вироблено спеціальну записку з конкретними домаганнями, і та записка за кілька днів по уряду.

Виникла у нас дуже важка справа про Холмщину. В Москві зібралося багато холмщаків інтеллігентів, які рішили добиватися вигідлення Холмщини з Царства Польського і взагалі впорядкувати життя холмщаків-виселенців, для чого добиватися призначення окремого комісара для Холмщини. Ті московські збори холмщан послали привітання Київському З'їздові, а разом з тим через члена Держ. Думи (від Холмщини) прот. Будиловича вдалися до уряду з відповідною запискою. Будилович звернувся до нашого Комітету за допомогою. Ми рішили взяти участь в тій справі і порозумітися з тою депутацією, яка має приїхати з Москви. Виходили ми з того, що Холмська справа великої уваги з українського погляду; коли пустити в тій справі самих холмщан на волю Божу, то вони, вважаючи на відомий національно-політичний настрій їх, доведуть її до лихого кінця; разом з тим не можна провадити оту справу без участі Холмської інтелігенції, бо не було б в такому разі певного контакту і з Холмською справою распорошеною нині в Москві, Катеринославі, Казані, Ташкенті та в інших місцях. Се все доводить нас до думки, що треба порозумітися з холмщакими і в якійсь мірі прийняти їх до спільної роботи. Комісаром Холмщини треба призначити українця і найбільше відповідним для того вважаємо Конст. Волод. Лоського, який довго служить на Холмщині. (непрем. член по крестьянским делам), багато писав про Холмщину в "Рагі", тепер проживає в Петрограді, і добре нам відомий і якого бере Д.І. Дорошенко на повітового комісара Галичини. Помічником Лоському можна дати холмщанина Дмитріюка, якого московські збори виставляють як комісара. Се ще молода людина (31 рік), б. учитель варшавської гімназії. Його пам'ятають де-хто з петроградських громадян, коли він

був в петроградському університеті і брав участь в університетському гурті українознавства. Разом з тим прийшли ми до думки домогтися призначення українця в члену Ліквідаційної Комісії в справах Царства Польського⁵⁸; ця комісія недавно почала вже працювати і між иньшим має вирішати межі бугучої Польщі.

Просимо погати нам думку Центральної Раги в Холмській справі. Що ж до участі в Ліквідаційній Комісії Царства Польського, то остільки справа ся негайна і, на думку нашу, не викликає принципіальних сумнівів, що сьогодні ж будемо домогтися про се перед урядом і визначимо кондигатом в ту комісію М.А. Славинського.

Думки Петроградського Комітету що-до укр. полків і стан сеї справи в Петрограді передасть вам І.І. Мірний. Сьогодні справа ся має розлягатися в Петроградській Рагі Робітничих і Солд. Депутатів. Справа стоїть дуже гостро. Про се сьогодні ж або найдалше завтра, як виясниться, оповістимо Вас.

Справа галицьких виселенців і заложників спиняється через те, що урядова комісія, до якої вхожу і я, ніяк не організується. Захожуємося коло того, щоб прискорити піднесення тієї болючої справи.

Прошу вибачення, що не писав довгий час. Жатва многа, ділателів мало, увесь час пробуємо на ногах, а за столом сигіти майже не доводиться. В усякому разі на далі постараюся подавати звістки регулярно.

З глибоким поважанням

О. Лотоцький.

28.04.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 3-6. Копія

№ 107

Телеграма О. Лотоцького М. Грушевському

28.04.1917 р.

Комісія Учредительнаго Собранія починається 23 мая. Укажете двух украинских представителей. Желателен Чижевській, вторым может быть Стебницькій. Необходимы сведения относительно Степуры. Лотоцький

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7. Копія.

№ 108

Відповідь М. Грушевського голови Української національної ради Петрограда про українське представництво у комісії Установчих зборів

28.04.1917 р.

Петроград. Тучков пер. 11. Лотоцькому.

Комісію Учредительного Собранія вибран Ткаченко. Ждемо також згоди
Мартоса. М.Грушевський.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7. Копія.

№ 109

Постанови Радомисьльського повітового селянського з'їзду

29.04.1917 р.

29 квітня 1917 року в м. Радомислі на Київщині відбувся селянський з'їзд, на якому було 235 чоловік. Обміркувавши всі питання, що стояли на порядку денному, з'їзд виніс такі постанови:

I. Тимчасовий Уряд підтримувати всіма силами і скрізь допомагати йому, поки він стоїть на обороні народніх інтересів.

Домагатися, щоб в Росії була РЕСПУБЛІКА ДЕМОКРАТИЧНА ФЕДЕРАТИВНА, яка найбільше забезпечує волю і права працюючого народу.

Україна повинна мати АВТОНОМІЮ НАЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНУ і входить в склад Російської Республіки як автономна держава, рівноправна з іншими автономними державами Республіки.

II. Земля повинна бути тільки для трудящого народу. Панські, угільні, кабінетські, манастирські та церковні землі повинні перейти в народній фонд.

Справи земельні повинен остаточно вирішити Український Соїм в перше своє скликання і негайно після державних Установчих Зборів. До того часу панських земель не обирати, а коли вони оставатимуться необсяними, то через відповідні органи збати, щоб їх обсяти, аби забезпечити хлібом армію й людиність.

Лісів панських та казньонних не рубать, бо то добро народнє, а коли самі власники вирубатимуть ліси, щоб спустошити маєтки, то через відповідні організації добиватись, щоб такі вирубки були заборонені. Рубати ліси на оборону та для невідкладних потреб людности дозволяти, але тільки по свідоцтвам відповідних органів нової влади. В інтересах народу повинен бути ви-

ганий негайно закон про заборону спустошення земель, лісів і т. у.

Через те, що без випасів гине худоба, яка так потрібна для армії і для народу як робоча сила, — відповідні органи повинні негайно забезпечити людинність випасами в казньонних і панських лісах по справедливій таксі, встановленій відповідними організаціями.

Щоб дати землю безземельним хліборобам, повинні віддаватись в аренду землі. Арендову плату встановляють негайно відповідні органи по згоді з місцевими управами. Необхідно негайно встановити таксу на лісові матер'яли та робочу силу. Таксу цю встановлюють відповідні органи народньої власти.

III. Ніхто з чинів старої поліції не повинен галі зоставатись на службі в міліції. Комісар має негайно вжити заходів, щоб чини поліції, в тім числі і бувший справник Любченко, були одставлені. Всі місця повинні заняти справжні міліціонери з одставлених та ранених солдат. Мологих солдат-міліціонерів одіслати до війська, а на їх місце поставити ранених та покалічених. Чини поліції повинні одсилатися до війська.

Позаяк земське зібрання 23-24 марта цього року, як це твердо встановлено на з'зді, скликано було недбало, без участі представників од громадянства й організацій його, а до того на зборах вживалося "підмогоричування", З'ізг висловлює глибокий свій жаль і обурення і постановляє, щоб земське зібрання ради спокою селянства і його кривних інтересів, було скликано на 14 мая сього року для вибору нової управи замість старої, яка подалася в одставку, і для рішення інших справ. На зібрання повинні бути викликані по чотирі чоловіки од кожної волости і по одному од села, щоб були представлені справді інтереси народні, — а також представники од громадянства відповідно телеграмі про це Губерніяльного Комісара.

Щоб земські збори були скликані правильно і відповідно цій постанові, обрати чотирох уповноважених, якім доручить доглянути за цео справою у всій її широті. (На це дав офіційну згоду на з'ізді Голова Земської Управи). Уповноваженими вибрано: Микиту Івановича Мандрику, Денуса Юхимовича Кобзаренка, Омел'яна Ул'яновича Марченка та Івана Івановича Матковського.

Через те, що два помічники повітового комісара, якім доручено селянські справи, Крамаренко та Литвиненко, обібрані на земському зібранні, яке тут опорочено, і викликають повне незадоволення людинности, то ради спокою і інтересів народніх, обрати двох помічників комісару на цьому з'ізді, який представляє офіційальних представників організованого селянства і взагалі сільської людинности. У помічники повітового комісара закритим голосуванням вибрано: Михайла Івановича Марченка (224 голоси проти 11) та Івана Петровича Діденка (204 голоси проти 31).

IV. Обрати повітовий Комітет Української Селянської Спілки. Статут Комітету доручити виробити голові з'їзду з товаришами. Комітет обрано з 14 особ. Представляти Комітет в Центральному та Губерніяльному Комітетата У.С.С. доручається товаришеві Мандриці. Од Комітету в Рагу комісара та в земське зібрання обрано товаришів Мандрику й Михайла Марченка. Прохати земське зібрання та комісара гату Комітету субсігію.

V. Вжити всіх сил, щоб гля армії гату хліб та худобу. Всі організації повинні пильно взятись до цього і глядіть, щоб поставка робилась справедливо од селян і панів. Продовольчі організації повинні негайно погбати, щоб постачити нам все необхідне для господарства: залізо, крам, реміни то що по дешевшій ціні.

VI. У всіх народніх школах — нижчих, вищих та городських повинна провадитись наука на рідній нашій мові, для чого цим літом вчителі повинні пройти курси української мови. В гімназіях та семінарії завести негайно і обов'язково науку української мови. Застосовувати в селах “Просвіти”, бібліотеки, клуби, чому повинна допомагати грошима Земська Управа.

VII. У повітовий Продовольчий Комітет обрати од з'їзду Омел'яна Ул'яновича Марченка, Максима Івановича Матюшенка, Михайла Івановича Марченка та Якова Олександровича.

VIII. В Петроград на з'їзд селянських депутатів обрано Михайла Івановича Марченка та Микиту Павловича Купчика.

Народня воля — 18(05).05. 1917.

№ 110

Постанови Кременчуцької Української раги і Українського військового товариства

Не пізніше 30.04.1917 р.

30 апріля Кременчуцька Українська Рага і Кременчуцьке українське військо Товарищество на своїх зборах, числом до 800 чоловік вислухавши доклад А. Богаєвського про Всеукраїнський з'їзд у Київі, постановили: вітати Центральну Рагу у Київі і сповістити її, що Кременчуцька Рага і Військове товариство буде всіма силами її піддержувать, бо признають її єдиним представником всього українського народу.

Народня воля. — 18(5).05.1917.

№ 111

Протест Переяславської раги робітничих і солдатських депутатів проти формування на території України польських легіонів⁵⁹

30.04.1917 р.

Телеграмма

Петроградъ Временному Правительству
Изъ Переяславля 30 Апреля 1917

Въ округе Кіева и въ частности Переяславскомъ уезде сосредоточены крупныя войсковыя части въ лице польскихъ легионовъ. Уходящіе польскіе легионы замѣняются новыми. Украинское населеніе учитывая недавнее заявленіе Варшавскаго Государственнаго Совета и правящихъ буржуазныхъ классовъ обезпечено темъ что польскія войсковыя части могутъ быть использованы противъ свободной Украины. Считаюсь съ этимъ настроеніемъ Переяславскій исполнительный комитетъ постановилъ настаивать передъ Временнымъ Правительствомъ о немедленномъ выводе изъ пределовъ украины и въ частности Переяславскаго уезда польскихъ легионовъ и отправке ихъ на фронт. 2 Предложить Временному Правительству запретить какъ общую меру формировація новыхъ національныхъ легионовъ такъ какъ эти войска представляютъ угрозу національному единству и целости Россіи и указать Временному Правительству что при неисполненіи этихъ требованій украинское населеніе вынуждено будетъ приступить къ организаціи украинскихъ полковъ въ целяхъ національной самообороны. Просимъ Петроградскій Советъ [...] наши заявленія передъ Временнымъ Правительствомъ. Председатель Исполнительнаго Комитета Носаръ.

Верно: (подпись)

Подлин. пос. Воен. М-ру 7 мая за № 1362, а копія Ледницкому тоже за № 1362
ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 112. Засвідчена копія.

№ 112

Звернення Всеукраїнської юнкерської спілки “До юнкерів-українців”

30.04.1917 р.

Товариші юнкері! Новий час ставить нам нові великі вимоги. Час не жде і кожна даремно згаяна хвилина, найменший прояв негбальства чи млявості тяжкою провиною лягають на наше сумління. Невпинної напруженої праці потребує наш рідний край.

А для всякої праці, щоб вона дала як найкращі наслідки, потрібна перш усього організованість. З цією метою у Києві заснувалася “Всеукраїнська Юнкерська Спілка”, яка має об’єднати в собі всіх юнкерів, котрим не байгу-же, яка доля жде Україну в будучині на її історичнім шляху.

До вас, українське юнкерство, до вас, нащадки вільного козацтва, звертається з щирим закликком Рада Всеукраїнської Юнкерської Спілки: організуйтеся, єдняйтеся, в єднанні наша сила! Засновуйте українські громади при кожній військовій школі. Приєднуйтеся до Всеукраїнської Юнкерської Спілки, щоб злитися в єдину спільну сім’ю, де панують Воля, Рівність і Братерство. Посилайте по змозі своїх делегатів на з’їзд війська українців, котрий має відбутися у Києві 5 і 6 травня з юнкерською секцією, до Ради Спілки, на загальні юнкерські збори у Києві, щоб у згоді спільними силами вирівняти ті шляхи, якими підемо вперед організовані і непохитні в своїй силі.

Тільки тоді, як будемо йти до спільної мети тісними рядами, рука-в-руку, зливши серця в однім могутнім пориві,— можемо бути певними, що праця наша не загине марно, що Україна матиме волю. Отже, товариші, до праці на своїй землі, на добро свого народу, на славу й щастя України.

Рада Всеукраїнської Юнкерської Спілки.

Київ, Педагогічний Музей.

Нова Рада. — 30.04.1917.

№ 113

Постанови установчих зборів Полтавської організації УПСР

01.05.1917 р.

I. В політичній справі.

Збори вважають за найкращу політичну форму Росії Демократичну Федеративну Республіку.

Збори вважають необхідною Національно-Територіальну автономію України з забезпеченням прав національних меншостей.

II. В земельній справі збори визнають

1. Без викупу примусову конфіскацію усих земель, що більше певної встановленої норми, яка мусить бути не нижче потребительної і не вище трудової.

2. Передачу усієї цієї землі в користування трудовим хліборобським спілкам на підставі урівнюючого трудового принципу.

3. Цілковите виключення (із’яття) землі з товарообміну.

4. Прийнята загально-російськими Установчими Зборами земельна реформа мусить бути детально розроблена і переведена в життя на Україні — автономним українським сеймом.

5. В першу чергу вимагати від Тимчасового уряду заборону продажу землі, признание недійсним усіх зділок, що відбулись після 1 марта, вигнання орендного закону та охорону лісів.

III. В робітничім питанні збори визнають.

1. Державне забезпеченне (страхуваніе) робітників на випадки лиха та старість.

2. 8 годин праці.

3. Скасування позачергової праці.

4. Встановлення мінімальної заробітної плати.

5. Встановлення мінімального (42 години підряд в тиждень) огпочинку.

6. Заборону дитячої праці до 16 років.

7. Заборону жіночої праці в тих галузях і в часи, коли можна пошкодити жіночому організмові.

8. Поліпшення гігієничних обставин праці.

9. Заведення камер примирення.

10. В данний момент 8 годин праці мусять бути введені негайно, в підприємствах же, що працюють на оборону, може тимчасово бути допущена праця і більше 8 годин, але як додаткова. Рада Робітничих депутатів мусить контролювати ці підприємства, щоб направити їх роботу тільки на оборону.

IV. В справі війни.

Підтримуючи всіма силами кожний виступ демократії усіх країн, що веде до найскорішої ліквідації війни в інтересах трудового народу, без яких би то не було анексії та явних чи захованих контрибуцій, на основі права усіх націй на самовизначення, беручи також на увагу, що за для такої ліквідації війни необхідна солідарна інтернаціональна організованість демократії Збори Полтавської Організації У.П.С.Р. визнають в ганий момент необхідність піддержки війни лише оборончої, протестуючи проти захватної політики, як чужих так і свого урядів.

Телеграма до Петроградської Ради 1) Селянських, 2) Робочих та Салдацьких Депутатів.

Визнаючи П.Р.С.Р.С.Д. виразником інтересів трудового народу і єдиним повноправним представником Революційної Росії до скликання Установчих

зборів П.О. У.П.С.-Р. висловлює своє повне довірре Раді і постановляє всі її домагання підтримувати активно.

1917 року травня 1 дня.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 18.05.1917.

№ 114

Резолюція з українського питання Полтавського єпархіального з'їзду⁶⁰ та вітальна телеграма Центральній Раді

03-06.05.1917 р.

1. Въ свободной національно-территоріально-автономной Україні долж-на быть свободная автокефальная церковь.

2. Православная церковь есть первая между исповедными організаціями на Україні и наряду съ ними пользуется финансовой поддежкой государства.

3. Богослужение совершается на украинскомъ языке. Съ этой целью необходимо немедленно образовать комиссію изъ сведущихъ лицъ для точнаго и правильного перевода книгъ св. Писанія, а также всехъ богослужебныхъ книгъ и чиновъ на украинскій языкъ.

4. Новые храмы на украинской земле должны строиться въ національ-номъ архитектурномъ стиле.

5. Церковная живопись, а также церковная музыка не должны чуждаться національного характера.

6. Должна быть создана національная духовная школа для подготовки па-стырей украинской церкви.

7. Для успеха пастырского деланія должна быть создана православно-бо-гословская литература на украинскомъ языке, творцами и разсадниками ко-торой должны быть какъ богословскіе факультеты при университетахъ, такъ и украинскія духовныя академіи съ матерью духовного просвещенія на Україні — академіей Кіевской.

8. Немедленно ввести въ богослужение чтение св. Евангелія, а при первой возможности и Апостола на Украинскомъ языке (Синогальн. издание).

9. Принять все меры къ возможно скорейшему изготовленію богослужеб-ныхъ Евангелій на украинскомъ языке.

10. Немедленно ввести въ практику проповедь и внебогослужебныя собе-седованія на украинскомъ языке.

11. Въ Епархіальныхъ Ведомостяхъ ввести украинскій Отдель.

12. Образовать комиссію по созданію и распространенію духовной популярной украинской литературы.

13. Необходимо переиздать въ возможно большемъ количестве экземпляровъ Св. Евангеліе (Синод. изд.), а также и молитвенники на украинскомъ языке.

14. Необходимо войти въ сношеніе съ другими епархіальными съездами украинскихъ епархій для разработки вопроса объ украинизаціи церкви и созыве церковнаго украинскаго Поместнаго собора, какъ подготовительнаго къ Всероссійскому Собору.

15. Необходимо создать комиссію для составленія украинскихъ учебниковъ по Закону Божию.

16. Необходимо должна быть проведена украинизація существующей духовной школы съ осени, если позволятъ это сделать наличность учебниковъ и учебныхъ силъ; въ первыхъ классахъ духовныхъ и епархіальныхъ женскихъ училищъ полная украинизація, но съ сохраненіемъ обязательности преподаванія русскаго языка, а въ остальныхъ преподаваніе украинскаго языка, литературы, исторіи, географіи и этнографіи; года черезъ три-четыре духовная школа украинизуется целикомъ. Права меньшинства при этомъ должны быть обеспечены.

17. Необходимо сделать все должное для немедленной украинизаціи Киевской Духовной Академіи, въ смысле созданія его богословской литературы на украинскомъ языке, изученія украинской церковной исторіи, археологіи, церковнаго права, этнографіи, народной словесности и т. п.

18. Въ целяхъ более успешной украинизаціи церкви и всей жизни желательно, чтобы духовенство путемъ беседъ приняло участіе въ пробужденіи національнаго сознанія украинскаго народа, придерживаясь платформы: національно-территориальная автономія Украины въ тесной федеративной связи съ другими частями Великой Россійской Державы».

Принявъ перечисленныя резолюціи по украинскому вопросу, съездъ въ заключеніе постановилъ: “благодарить членовъ Лубенскаго уезднаго собранія за всестороннее, глубокое и широкое освещеніе украинскаго вопроса” и “ послать телеграфное приветствіе отъ настоящаго собранія Киевской центральной Украинской Рады”

Телеграмма на имя Центральной Украинской Рады въ Кіеве:

“Епархіальни Збори Полтавського духовенства і парафіянъ щиро вітають Раду, бажаючи Божої помочі в її користній праці. Бажаючи могутнього розвитку національної щиро-християнської культури і добробуту Українського

народу на підставі його славетної історії, збори одногolosно постановили добуватись автономії України, автокефалії Української церкви, служби Божої на рідній мові і національної школи. Бажаємо і віримо, що українське слово великоднимъ звономъ пронесеться по рідній землі”.

Полтавские епархиальные ведомости. — 15.07.1917. — № 4. — С.1128–1143.

№ 115

Інформація про Харківський губернський селянський з’їзд та його резолюція з національного питання

03—07.05.1917 р.

О 11 г. 3 травня в залі Харьк. Губ. Земства почали збиратися селянські депутати.

Наче рій бжіл загули балачки. Порозбивалися на невеличкі гуртки і зараз же почалося обговорювання питань, що стояли для розв’язання З’їздові, і серед усіх балачок найголовнішими були — земля та національне українське питання. Коли про землю не було власне й суперечок, так зовсім не те було з національною справою. — Зросійщені дяжки недовіриливо прислухалися до літературної української мови агітаторів і тільки жаргон розбивав вкрите кригою серце слобожанця.

Як в кулуарах так і на засіданнях всуміш лунала українська мова і мова російська. Президіум вів збори на російській мові.

В залі роздавали депутатам “Робітничу Газету”, “Рідне Слово”, “Землю і Волю”, земську “Народн. Дело”, відоzву харьк. орг. У. С.-Д. Р. Пар. й инш.

З’їзд вітали від Харьк. Нац. Ради, укр. студентства, жіночої спілки, Х. О. укр. с.-д. роб. партії, заклик представника нашої організації: “Хай живе демократична автономна Україна!” був роз’яснений в місцевій бурж. газеті “Южн. Край”, як показчик “ярого націоналізма укр. с. г-тів”.

По нац. питанню докладчиком виступив т. А. Заливчий (укр. с.-р.).

“Чиї сини, яких батьків ви? — питає він — Називали нас всіляко, але ніколи не називали українцями. Пани відбирали від нас усе. І розум наш, нашу мову зробили мужицькою. 300 літ тому ми піднялись на панів, взяли все в свої руки. Жили багато і вільно. Школи розвивалися, Україна була просвіченою країною і від нас у Московщину йшли учені люде. — А що ми бачимо нині? 13 грамотних на 100. Ми йшли не вперед, а назад. Україні потрібна українська школа, українська мова має вийти і в середню школу і в університет. Тоді мужиць-

ка мова зробиться народньою. Кожна національність має право на свою школу. Україна повинна радитися сама, завести свої порядки, свою Рагу у Києві”.

Далі докладчик дає пояснення, як Україна буде порядкуватися при федеративному ладі.

Після гарячих дебатів прийнята така резолюція:

1) З’їзд рішив, що найкращою формою урядування в Росії буде федеративна демократична республіка.

2) Для повного розвитку сил українського народу є конечне установлення — національно-територіальної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей.

3) З’їзд домагається, щоби Тимчасовий Уряд негайно офіційно признав право українського народу на національно-територіальну автономію.

4) З’їзд уважає за конечне утворення в Києві української крайової ради селянських депутатів для спільної праці з радами робітничих і салгатських депутатів.

З’їзд уважає за конечне, щоби ціла наука для українського народу від низшої школи до висшої велась на Україні українською мовою, з забезпеченням прав національних меншостей в області просвіти.

Шкільні програми повинні бути так укладені, щоби діти могли переходити із низшої школи в середню, а з середньої в висшу.

Далі після обміну гадками, що до завдань рад селянських депутатів прийнята така резолюція:

1) Уважати “Рагу Селянських Депутатів” єдиним повноправним представником волі і думок працюючого селянства в усіх його стремліннях політичного і класового життя.

2) Уважати Рагу селянських депутатів органом з’єднанного селянства, котрого метою має бути оборона селянських інтересів і зміцнення основ революції з точки прав і інтересів селян.

3) Взяти в свої руки політичну організацію селянства, його просвіту і ведення всіх сторін селянського життя за весь час існування Раги селянських депутатів, яко класового представника селян.

4) В цілях об’єднання цілої трудової демократії, в цілях установлення основ революції і здобуття широкої народньої управи — організуватись разом з Радами робітничих і салгатських депутатів, помагаючи фабричному пролетаріатові досягнути його класові бажання, а армії широку демократизацію.

Народня воля. — 27(14).05.1917 р.

№ 116

Інформація про утворення Катеринославської губернської української ради

Початок травня 1917 р.

Під проводом голови “Просвіти” Є. Вирового відбулося кілька організаційних зборів Катер. укр. губ. Ради, яка заклалася тут по почину місцевої “Просвіти”. В склад Ради ввійшли представники просвітних, економічних, професійних, політичних і інших укр. організацій. Організаційні збори вияснили, про які справи повинна подбати рада в першу чергу, обрали комітет ради і виставили такі комісії — 1) організаційно-агітаційну, 2) видавничу, 3) шкільну, 4) маніфестаційну та 5) інформаційну. Комітет насамперед взявся до організації губ. укр. з’їзду 20 і 21 травня, загально-української маніфестації у Катеринославі 22 травня, до улаштування одностороннього збору жертв на укр. нац. фонд 9 травня і до справи виборів до городської думи по новому закону.

Є.В.

Народня воля — 17(04).05.1917.

№ 117

Постанови І Всеукраїнського військового з’їзду⁶¹

05-10.05.1917 р.

Про автономію України

Перший Український Військовий З’їзд делегатів од фронтів, тилу і флотів — представників від 900, 000 організованого озброєного українського народу, постановляє: “В інтересах притишення національних конфліктів на Україні і на фронті, які можуть принести велику шкоду загальній справі революції, в інтересах якнайбільшого поєднання і згоди всіх демократичних мас на Україні, Український Військовий З’їзд вважає необхідним вимагати від Тимчасового Правительства та Ради Солдатських і Робітничих Депутатів негайного оголошення особливим актом принципу національно-територіальної автономії України, як найкращого забезпечення всіх національно-політичних прав Українського Народу і всього краю. Першим кроком до реального здійснення цього акту З’їзд вважає необхідним негайне призначення при Тимчасовому Урядові міністра по справах України”.

Про краєвий Правительственный Орган та про Комісара для України

Підтримуючи вимогу Українського Національного з'їзду від 7-8 квітня, представлену Українською Центральною Радою Тимчасовому Урядові, на яку ще не одержано до сього часу відповіді, Український Військовий З'їзд в цій справі вважає необхідним на Україні негайне заснування обласного органу, який має працювати разом з представником Центрального Уряду на Україні — Комісаром на всі губернії, що охоплюють усю українську людність.

Про відношення до Української Центральної Ради

Український Військовий З'їзд вважає своїм обов'язком вітати Українську Центральну Раду і складає їй велику подяку за її старання та заходи в історичний момент: 1) об'єднати сили українства, 2) підняти його національну і політичну свідомість, 3) організувати його національну волю. З'їзд вважає, що свою працю проводить відповідним і вірним шляхом. З'їзд вважає її єдиним компетентним органом, призначеним рішати всі справи, що стосуються цілої України і її відносин до Тимчасового Правительства.

Про відношення до війни

Перший Український Військовий З'їзд всесердно прилучається до декларації Ради Робітничих і Солдатських Депутатів, виганої до народів світу, та до позиції, зайнятої Тимчасовим Урядом в справі війни, заявляє, що підтримуватиме всіма силами мир без анексії та контрибуцій на підставі самовизначення націй.

Для найшвидшого наближення такого миру З'їзд вважає необхідним добиватись від Тимчасового Центрального Російського Уряду точного, виразного, негайного визначення відношення як союзників Росії, так і противників до миру без анексії і контрибуцій. Тільки по такому виясненню в той чи інший бік може визначитися в усій повноті воля народів Росії в справі ведення війни.

До того ж часу оборона свободи Всеросійської на фронті повинна провадитись твердо і непохитно і не тільки пасивно, але і активно.

Згідно з принципом самовизначення націй Військовий Український З'їзд визнає необхідним, щоб на мирній міжнародній конференції була представлена Україна в лиці своїх депутатів від організованого Українського народу в усій його суцільності.

Про Українське народне вітсько

і Український Військовий Генеральний Комітет

Перший Український Військовий З'їзд постановляє: зважаючи, з одного боку, а) що прийнята при старім геспотичнім режимі система формування війська з різних національностей заснована на принципах антидемократичних

і зв'язана з цілком зайвим витраченням народних грошей і розбиттям моральних сил національностей, з другого боку — б) з огляду на те, що потомлені трьома роками війни армії на фронті не мають уже колишньої бойової моці, що падає дисципліна і дух відпорности, що через те справі оборони загрожує велика небезпека, — Український Військовий З'їзд визнає потрібним якомога швидше взятись до боротьби з тим підупадом духовної і реальної сили армії. Одним в дійсних могутніх засобів до піднесення духа, для зміцнення військових частин в огне суцільне могутнє тіло. — З'їзд визнає негайною націоналізацію армії на національно-територіальнім принципі. З окрема З'їзд оголошує потребу української армії. В цій справі З'їзд визнає: а) що в існуючих військових одиницях в тилкових частинах всі українські вояки, як офіцери, так і салдати повинні бути негайно виділені в окремі часті; б) в військових одиницях, як на фронті, виділення повинно проводитись поволі, — в залежності від тактичних й інших військових обставин постільки, поскільки це виділення не буде вносити дезорганізації на фронті.

Що ж до флоту, то З'їзд вважає по тих самих мотивах можливими і необхідними: а) в Балтійському флоті укомплектувати де-котрі з кораблів виключно командами української національності; б) що ж до флоту Чорноморського, то зважаючи на те, що він і зараз складається в переважній більшості з Українців, — З'їзд визнає необхідним надалі поповнювати його виключно Українцями.

Для практичного переведення виголошених постанов Український Військовий З'їзд ухвалив: утворити **Тимчасовий Український Військовий Генеральний Комітет** при Українській Центральній Раді, який має відати Українськими військовими справами і працювати в тісному контакті з російським Генеральним штабом.

Про Українські Клейноди

та про перший Український Козацький імені Богдана Хмельницького полк

Перший Український Військовий З'їзд ухвалює: а) всі стародавні українські прапори, які переховуються по різних державних сховах (музеях) Петрограда, Москви та інших міст, повинно негайно віддати у Київ до Українського Національного Музею; б) “Положення об Украинском Отряде”, доручене 4 квітня ц.р. Верховному Головнокомандуючому і 6 квітня Військовому Міністрові, повинно бути затверджено без проволочки; в) Першому Українському Полкові, який формується в Києві, затвердити назву: “Перший Український Козацький імені Богдана Хмельницького Полк” і всіх салдатів і офіцерів, вписаних до цього полку кількістю 3400 вважати прийнятими в цей полк.

Про українську народну міліцію

Визнаючи, що всяка війна є справою не народів а імперіалістичної політики пануючих класів, що ці класи в своїх інтересах втягають народи в криваву, братоубийчу сварку, визнаючи, що постійне регулярне військо як засіб панування буржуазних класів не відповідає змаганням народу і робочого класу та служить тільки для зміцнення такого панування, — Український військовий З'їзд, закладаючи перші підвалини організованої збройної сили української демократії, ставить собі найпершим завданням, щоб українська армія після війни стала армією народу (народною міліцією), щоб єдиною метою її існування і формування була охорона інтересів і прав народу, а не пануючих класів, до якої б нації ці класи не належали.

Про підтримання дисципліни та боротьбу з дезертирством

За найкращий засіб підтримання свідомої дисципліни, яка одна тепер можлива в народній армії, яка повинна опіратись не на страх, а на довіру і взаємне розуміння салдатів і офіцерів, а також на високий дух, який в свою чергу може бути піднесений тільки якоюсь великою, загальною об'єднуючою ідеєю, а одною з таких ідей для українців є ідея національного відродження, — з'їзд вважає потрібним негайне заповнення всіх українців в війську в одну національну армію. Разом з піднесенням дисципліни зникне дезертирство.

З'їзд висловлює певність, що під своїм національним прапором, під проводом своїх рідних по крові і по духу офіцерів, за свої народні ідеали українські салдати підуть в бій всі, як один, а хто не піде — проти таких зрадників народу ми вживемо всіх засобів боротьби і доб'ємось, що дезертирів в народній українській армії не буде.

Одночасно з тим, як другорядні засоби, ми вважаємо необхідним: 1) щоб село боролось з дезертирами та не покривало їх, 2) щоб солдати з фронту писали в цій справі листи до дому, 3) полкові Ради, а також військові з'їзди повинні видавати відповідні вігосви і 4) тягти до сугу тих, хто покриває дезертирів.

Про земельну справу

Право власності на землю та підземні багатства в автономній Україні повинно належати виключно народові, умови ж розподілення цієї землі між працюючим на ній людом виробить і визначить Український Соїм, на підставах справедливості та рівності всіх людей, що живуть на території України. Разом з тим повинні бути вироблені закони користування лісами, визискування водних та мінеральних багатств на громадських засадах. До остаточ-

ного розв'язання цього питання Тимчасовий уряд повинен негайно припинити всякі акти купівлі та продажу, взагалі передачі землі і лісу з рук до рук, і в першу чергу, закордонним товариствам та окремим особам, а також урегулювати орендні відносини.

Про харчову (продовольчу) справу

Зважаючи на те, що справа продовольча на Україні найкраще, найповніше і найсистематичніше може бути полагоджена самим організованим в кооперативи і спілки українським селянством, з'їзд ухвалює — передати продовольчу справу в руки організованого селянства і його органу Центрального Кооперативного Комітету.

Про освіту на Україні та українізацію військової освіти

Беручи на увагу, що денационалізація народних мас стоїть на перешкоді всякому поступовому рухові, що трує і деморалізує душу українського народу і спиняє розвиток, як духовних так і продукційних сил на Україні — український військовий з'їзд постановляє:

1) з осені сього 1917 року повинно бути переведено Тимчасовим Урядом навчання по школах України на українській мові — з забезпеченням прав меншостей інших національностей.

2) Українська народна початкова школа повинна бути обов'язковою, загальною, утриманою на державні кошти.

3) ті українські гімназії та інші середні школи, що будуть одчищені вже з осені сього року, повинні бути утримувані на державні кошти.

4) справу практичного проведення в життя української середньої та вищої освіти (гімназії, університети, спеціальні інститути), яку з'їзд вважає обов'язковою, з'їзд залишає компетенції Центр. Укр. Раду (теж з забезпеченням прев меншостей).

5) щодо освіти для українського війська, то відповідно до ухваленої з'їздом резолюції військова освіта повинна переводитись в життя в українському напрямку: а) на українській мові, б) шляхом одкриття військових шкіл од найнижчих до вищих, як-от академія генерального штабу.

б) при сучасних умовах як у армії, так і флотах з'їзд вважає необхідним: 1) щоб в учбових командах, де є змога, можна було навчати українців на їх мові;

2) статuti військові і ріжні підручники щоб було перекладено на українську мову з відповідним пристосованням;

3) щоб для українських військових громад і гуртків виписувалась література (газети, журнали, книжки і агітаційна література) з коштів державних

на таких самих умовах, як випикується література в мові російській, а) щоб було одкрито просвітні курси у війську;

4) щодо перетворення існуючих уже на Україні шкіл військових (якот юнкерські, прапорщицькі, морські та авіаційні і інші школи), то практичне переведення справи з'їзд доручає Центральній Українській Раді з обібранням з'їздом українським військовим комітетом;

5) щоб була одна вільна народня школа.

Про державні кошти для Української Центральної Ради

З огляду на те, що Українська Центральна Рада робить велике державне діло, З'їзд вимагає, щоб Центральній Українській Раді були асигновані кошти з казни на українські національні потреби.

Про адміністрацію на Україні

Перший Український Військовий З'їзд постановляє вимагати, щоб вся адміністрація на Україні була негайно переведена по принципі пропорції всіма націями, котрі проживають на Україні.

Про державні кошти для Українського Військового Генерального Комітету

Перший Військовий український З'їзд, визнаючи Український Військовий Генеральний Комітет державною інституцією, вимагає на її утримання державних коштів.

*Вісті з Української Центральної Ради*⁶². — 1917. — № 7. — Травень.

№ 118

Інформація про Подільський губернський український з'їзд та його постанови

05—07.05.1917 р.

(Од власного кореспондента)

В м. Винниці, котра тепер являється культурним центром Поділля, відбувся 5, 6, 7 мая перший український губернський з'їзд. Запрошені були представники від українських організацій, волосних комітетів та кооперативів.

Участниками з'їзду переважно були селяне і весь з'їзд мав щиро демократичний характер.

Головою з'їзду обібрали голову проскурівської земської управи доктора М. А. Стаховського, товаришами — члена Української Центральної Ради М. Любинського, селянина Е. Слободяника, учителя І. Миколайчика, офіцера

Гарделя, солдата Виборного і кооператора Северенчука. Почестним головою обібрали Д. В. Марковича.

Перший доклаг М. Літвіцького “Про автономію і федерацію” викликав довгі дебати завдяки тому, що промовці селяне перешли від розгляду автономного лагу до розмови про земство, і пришлося присвятити оборонцям земства декотрий час на те щоб вяснити, що земство в старім складі дійсно проводило часом не тільки некористну, але навіть шкідливу роботу. Після перерви виступив з докладом про Національний Київський Український З’їзд, про Центральну Рагу і її діяльність М. Любинський. З доклагу учасники з’їзду почули багато новаго. Після доклагу з’їзд з довгими оглесками одноголосно прийняв таку резолюцію:

“Заслухавши доклаг представника Української Центральної Раги г. М. Любинського і, довідавшись з нього про енергійну і невинну працю, яка провадиться Ук. Цен. Рагою, Перший Український Подільський З’їзд цілком приєднується до постанов Національного Українського З’їзду, вважає Центральну Рагу єдиною Всеукраїнською Організацією і бажає їй найбільшого успіху в роботі, обіщаючи з свого боку всіма силами піддержувати Українську Центральну Рагу”.

Весь вечір 5-го пішов на інформації представників українських організацій про їх діяльність.

На другий день були заслухані доклаги г. Іваницького “Про організацію Просвіт”, г. Відибігу “Про організацію селянських спілок” і г. Д.В. Марковича “Про земельну справу”. Принято такі резолюції:

1. Передати вирішення земельної справи в Український Народний Соїм, який має бути у Києві.

2. Приватна власність на землю повинна бути скасована і земля повинна без викупу перейти в земельний фонд, яким має порядкувати Український народний соїм. З цього фонду земля буде даватись тільки тим, хто її обробляє власними руками.

3. З’їзд постановив вимагати від тимчасового уряду видати закони про заборону куплі-продажі землі і збиточного нищення лісів.

4. До видання земельного закону, для забезпечення війська, населення, фабрик, заводів і залізниць стрітьельним лісом, паливом, настоювати на негайному з’організуванню земельних комітетів, котрі стежили б за правильною вирубкою лісів, а також за установкою цін на робочі руки.

Закінчився з'їзд вибором представників до Центральної Ради і до Подільської Губернської Ради.

До Центральної Ради обібрали г. М. Любинського, г. В. Приходька, г. Вігубіду, г. Григорєва. Головою Губернської Ради обібрали Д.В. Марковича. В Комітет Губернської Ради ввійшли Товаришами голови г. М. Стаховський, г. Мачушенко, секретарем г. Миколайчик і членами Крекотень, Журавель та Іваницький. Кандидатами до членів Центральної Ради — Літвіцького та Верхолу.

З'їзд пройшов надзвичайно жваво, гарно. Всі поставились до справи цілком уважно і свідомо. Тепер черга за повітовими українськими з'їздами. Де котрі вже призначені: 14-го в Брацлаві, 23-го в Проскурові. Українська справа на Поділлю, як виявилось на з'їзді, стоїть гарно, ворогів автономії нема, а опора народу — селяни горою стоять за правдивими представниками цього народу — Українською Центральною Радою.

Народня воля. — 24(11).05.1917.

№ 119

Повідомлення про Подільський єпархіальний український з'їзд

07.05.1917 р.

Цими днями скінчився в Кам.-Подільському надзвичайний Єпархіальний З'їзд делегатів од духовенства і парафіян Подільської губ., присвячений питанням біжучої хвилі. На з'їзді розглянуто важливі питання про відношення духовенства до політичного моменту, про відокремлення церкви од держави, про українізацію церкви і школі, про автокефальність української церкви і т. инше.

З'їзд витали представники Подільського Українського Т-ва “Просвіта” — Голова Т-ва К. Солуха і Товариш голови В. Приходько, котрий подав доклади про Український Національний З'їзд, що відбувся у Києві 6—8 квітня.

З'їзд мав ясно визначений національний український характер і послав такі телеграми Тимчасовому Уряду і до Центральної Української Ради:

1) До Тимчасового Уряду. Подільський Єпархіальний Український Православний З'їзд делегатів од духовенства і парафіян вітає Тимчасовий Уряд з визволенням Великої Росії та її народів од гніту старого режиму.

Ми визнаємо, що принципи волі, рівності і братерства, оголошені Тимчасовим урядом, можуть бути здійснені тільки в федеративній демократичній

республіці, що одна лиш годна забезпечити автономію народів і права вільних громадян.

Хай-же ясне сонце довгожданної волі зогріє своїм промінем оновленню Росію в братерськiм єднанню з автономною Україною.

2) До Центральної Української Раги, З'їзд делегатів Подільської Української Православної Церкви, скликаний від духовенства й мирян, щиро вітає Українську Центральну Рагу з воскресенням України.

Нехай сонце правди й волі ясним промінем засіє в життя великомученика — народа. Молимо Бога, щоб скоро настав той час, коли б Україна здобула собі національно-територіальну автономію, вирвану від неї імперіалістичною Московією. Віримо і надіємось, що з автономією України настане й автокефалія її церкви, ідею котрої завже носила Українська Православна Церква. Запевняємо Центральну Рагу, що всі сили покладемо на здійснення цих бажань.

Слава України і її Церкви.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 07.05.1917.

№ 120

Телеграма В. Шемета Тимчасовому уряду

07.05.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Председателю Государственной Думы Родзянко

Председателю Совета Министров Львову

Украинское население Лубен и уезда празднует 30 апреля память великого сына Украины Шевченко приветствует Временное Правительство, выражает желание поддерживать Временное Правительство, но полагает, что до тех пор в государстве не будет устойчивого правопорядка, пока [не] будет признано за каждым народом, который живет на своей территории право на автономное существование и потому Украинское население настаивает, чтобы до Учредительного собрания Временным Правительством извещено было признание национальной территориальной автономии Украины.

По уполномочію народного собрания, Голова Просьвиты Володымир Шеметь.

ДА РФ. — Ф. 1778. — Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 73. Оригінал.

№ 121

Вітальна телеграмма Київської губернської ради громадських організацій першому коаліційному складу Тимчасового уряду

08.05.1917 р.

Телеграмма

Из Киева

Петроград

Председателю Совета Министров

(военная)

Киевский губернский совет общественных организаций приветствует об-новленное представителями трудовой демократии Временное правительст-во и выражает готовность поддерживать всемерно правительственную дея-тельность, направленную к упрочению свободного демократического строя России на основах национально-территориальной автономии народов Рос-сии и широких социальных реформ.

Председательствующий заседания губернского совета барон Штейнгель
ДАРФ. — Ф. 1778. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 93. Телеграфний бланк.

№ 122

Резолюція обласної конференції Російської партії соціалістів-революціонерів

08.05.1917 р.

1. Областная конференция, в согласии с программой партии с.-р., под-тверждает необходимость предоставления права полной персональной наци-ональной автономии каждой из населяющих Россию национальностей; при территориальной автономии права меньшинства ограждаются соответству-ющими гарантиями.

2. Стоя на точке зрения Интернационала, партия с.-р. в то же время при-знает, что полное раскрепощение личности и полная свобода самоопределе-ния в смысле национальном, является одним из моментов, содействующих классовой борьбе народа в пределах данной нации.

3. Полагая же, что, особенно в период революционный, реакционно-бур-жуазные классы и буржуазно-общественные группы своим выдвиганием

чисто національної програми разжигают національні страсти, затемня класове самосознання трудового народу і тим ослабляючи його боротьбу за соціалізм, конференція підтримує всю важливість проведення строго партійного погляду на національний питання в широкій масі і боротьби з реакційним шовінізмом, що загрожує вільності.

4. В відповідності з вищесказаним конференція визнає, що інтереси нації найкращим чином забезпечуються федеративною республікою; конференція поважає, однак, що національно-територіальна автономія цілесобразна лише при наявності достаточної внутрішньої організації даного народу і при коренній задоволеності трудового народу (пролетаріату і трудового селянства). Це останнє обставина є вирішальним в питанні про федеративну республіку, так як партія бореться лише за демократичну федеративну республіку і вказує на небезпеку народження ряду малих буржуазних республік, що можливо внаслідок слабкої організації трудового класу і очікуваної підвищеної активності буржуазії.

Революція і національний питання. Документи і матеріали по історії національного питання в Росії і СРСР в ХХ столітті. — М., 1930. — С. 139.

№ 123

Резолюція про українізацію школи Чернігівського губернського учительського з'їзду

09.05.1917 р.

По українізації школи: 1) Вважаючи потребу українізації школи вчасною з погляду педагогічного і національного, з'їзд висловився за здійснення цієї потреби з забезпеченням прав меншості; 2) з наступного навчального року в школах, де більшість люду українська, почати з першої групи навчання українською мовою; 3) для розвитку у дітей національної свідомості по зможі заводити вивчення української мови і українознавства в старших групах, поповняти шкільні книгозбірні українськими книжками; 4) на наступні часи по-малу переходити до викладання українською мовою з обов'язковим вивченням російської мови; 5) там, де українців меншість, треба їм забезпечити вивчення рідної мови, історії, географії, літератури; 6) в вищих початкових і середніх школах заводить українське, як обов'язковий предмет; 7) з початку наступного навчального року заводить вивчення укр. мови у всіх класах

гімназії для охочих; 8) необхідно улаштувати по повітам літні курси по українознавству для учителів; 9) в спеціально педагогічних школах і клясах завести вивчення укр. мови і українознавства.

Черниговская земская газета. — 02.06.1917.

№ 124

Вігозва Української громади Хабаровська⁶³ до українців, що живуть на Далекому Сході

Не пізніше 10.05.1917 р.

Українська громада Хабаровська видала таку вігозву до українців, що живуть на Далекому Сході. Земляки-товариші, брати, сестри, сини, доньки одної нашої Матері-України! До вас звертаємось ми, українці, з великим проханням - об'єднуватись в одну українську громаду, виявити свою силу, своє національне обличчя, щоб ніхто не мав підстави сказати нам, українцям: “це люде, які одцурались од своєї рідної мови і од своєї матері-України. Вони забули “яких батьків, чиї вони діти”. Гірко буде нам українцям чути таку вігозву про нас, як націю, яка була колись вільним великим народом. Наші предки — українці мали свою мову, свою школу, свій суд, свою волю. Діди наші і прадіди уміли сами собою порядкувати тоді, як, ще не були в тяжкім ярмі польської та московської неволі. До того часу ми були вільним народом; Україна пишалась в добрі та роскоші. Наші прадіди, вільні козаки українські, життям своїм здобували і землю, і славу, і волю. Не забувайте, громадяне, що вся наша Мати-Україна густо полита кров'ю щирих синів України, які життя свого не жаліли за щастя і кращу долю Українського народу. Не забувайте, громадяне, ще й того, що наші прадіди, в 1654 році, на “Переяславській Раді”, при Богдані Хмельницькому з'єднались з москалями, як рівний з рівним, як брат з братом. Та не так воно сталось, як ждалось. Лукава та ненаситна цариця Катерина зламала ту умову і наш вільний український народ запрягла в ярмо тяжкої неволі. А землі українські одгала своїм коханцям та блюдолизам.

З того часу народ український терпів на своїй власній країні всякі утиски...

Не стерпіли де які з українців тяжкої неволі та неправди і, взявши торби на плечі та ціпки в руки, потягли шукати щастя і волі по чужих країнах...

... Тепер усі вільні, усі рівні, усі громадяне... Ми тепер вільні і повинні через те самі подбать про свою луччу долю, про поліпшення нашого громадського життя. А те життя наше буде луччим тільки тоді, як ми заведем по селах і громадах свої українські школи на нашій рідній українській мові. Рідні нам

українці — галичане так же бідували, поки не завели свою рідну українську школу. Тепер у їх є не тільки що народні школи, а і гімназії і університет на рідній українській мові...

Вороги наші кажуть, що тут, на Далекому Сході, в Амурській та Приморській області, нема по селах настоящих, щирих українців, що ніби-то вони всі зробились перевертнями. Брешуть вони, бо їм не вигодно, коли українці візьмуть у свої руки і школи, і суд, і своє право. Для ворогів наших вигодніше, як ми останемось перевертнями, які і свою рідну мову згубили й чужої не навчились. Тогі вони будуть порядкувать наг нами, а ми будем дивитися у їх з рук...

Ні цього не буде... Самі хочемо творить свою волю і правду на нашій землі.

Українці-громадяне! Випусуйте з Києва українські книжки, газети та журнали. Пишіть приговора, що ви хочете учить дітей своїх у школах рідною українською мовою. Подавайте ті приговори до шкільної ради. Сповідайте об цім волосні та повітові (уїздні) учительські “Спілки” і “Українські громади”, які уже є по городах і заводяця по селах. Через ці “Спілки” та “Громади” випусуйте українські книжки по яких у школах будуть учиця ваші діти усяким наукам. Вам пришлють учителів-українців, які будут научать у школах дітей ваших рідною українською мовою.

Заклавши “Краєву учительську спілку” і “Українські Громади”, ми, учителі і громадяне, звертаємось до вас, товариші-селяне-хлібороби: одгукнится на наш заклик, приєднайтесь до нас щоб усім у купі допомогти нашій Матері-Україні визволиця з під панської та московської опеки, здобуть її і землю, і волю, яку уже здобули Кавказ і Польща, Литва і Фінляндія. Студно нам, українцям, оставаця позаду...

До праці товариші-громадяне... Нехай луна на всім світі слава про рідную та вільную Україну. Пишіть приговори про навчання рідною мовою.

Нова Рада. — 13.05.1917.

№ 125

Українська маніфестація у Луганську

11.05.1917 р.

11-го травня в Луганському одбулася маніфестація, перша в Луганському по своїм розмірам і успіху. Вранці в 10 годин частина маніфестантів зібралася біля товариства тверезості й вігтіля рушила до Миколаєської площі, де були призначені збори всіх. Було всього до 10 прапорів, з яких 4 червоні з соціалістичними написами і вимогами Автономії України і Федеративної республіки.

Од Миколаєвської площі, після панахиди по Т. Шевченкові, в якій соціалісти участі не приймали, всі пішли з оркестром музики й співами до городської думи, куди був внесений портрет Т. Шевченка.

Після короткого привітного слова маніфестація рушила до Раду Робітничих Депутатів, де її вітав представник Раду. Після того всі направилися до Городського Саду, де був влаштований мітинг.

Першим виступив представник Харківської організації Укр. С.-Д. Роб. Партії тов. Петренко, котрий вияснив присутнім всю вагу національної свободи для розвитку народніх мас і підкреслив, що тільки своїми силами робітництво й селянство може добитися кращої долі.

А через те робітництво мусить організуватися в окрему політичну робітничу партію, яка б обороняла його класові інтереси, і виступила б на боротьбу з буржуазією всіх національностей.

Товариш Петренко вказував, що такою партією є тільки Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія і закликав записуватися в її склад.

Далі промовляв представник Харківської організації української С.-Р. Партії і ще кілька товаришів, які торкалися головним чином питання автономії України.

Робітнича газета. — 25.05.1917.

№ 126

Інформація про нараду з питань українізації школи⁶⁴

12.05.1917 р.

12 мая в залі Педагогичного Музею відбулась нарада учителів київських вищих початкових шкіл про те, як заводити, і чи заводити в цих школах українську мову.

За голову зборів було обрано помішника попечителя Київської шкільної округи пана В. Науменка, який закликав присутніх висловити свої думки про справу українізації шкіл.

Першим почав викладати свої “сумніви” “коренной малорос” Дзюбенко, котрий казав, що боїться, що, як в школах заведуть українську мову, то тоді польські та єврейські учні будуть краще учитись, ніж українські, краще, ніби то будуть складати іспити, і це доведе до того, що всі місця на службі, тощо будуть заняті чужинцями-поляками та євреями.

На це п. Науменко відказав, що навпаки, по українські дітям лекше буде учитись, ніж на якій чужій мові, і що це признано найрозумніщими людьми всього світу, щонайлекше дітям учитись на своїй рідній мові.

Одна учителька казала, що треба цю справу віддати учителям, — нехай кожний заводить в школі таку мову, яка на його ґумку потрібна. Друга учителька — Романенко — каже, що зовсім не варт було б заводити в школах української мови, через те, що, ніби-то, на московській мові людина зможе здобути більше освіти, ніж на українській, бо московська культура більш розвинена, ніж українська.

Далі вона казала, що буде навіть “незаконно” заводити українську мову в школах на Україні, бо московська культура пустила уже занадто глибокі коріння на українському ґрунті, і через те української культури не варт плекати, бо вона може пошкодити культурі московській.

В крайньому разі ця учителька згоджується на те, щоб школи було поділено на українські і московські, та щоб в українських учились і московської мови, а в московських української щоб не учились, бо на це у учнів немає часу.

Салгат Горащенко каже, що для українського народу московська мова чужа, і коли неможна Росіян насильно учити по-українськи, то так само неможна українців примушувати вчитись по московському. А народ український нераз уже заявив, що він хоче української школи, і він має право домогатись цього на своїй землі.

“Тільки не в городе!” — обзиваються де які учительки.

На останку п. Науменко відповідає на закиди тих, які говорили проти української школи і каже що не тільки в українській, але і в московській, та і у всякій иншій мові є різні говірки, несхожі де чим одна на другу. Але це не заважає москвинам або німцям учитися на одній мові, яка складається з різних говірок.

Про книжну мову п. Науменко розказав, як вона розвивалася, та як намагалось її московське правительство знищити, і зауважив, що московська книжна мова чи не дальше стоїть від народньої московської мови, ніж українська від народньої української.

Народня воля. — 29(16).05.1917.

№ 127

Віповідь Комітету Української національної ради Петрограда УЦР

Вірогідно 12.05.1917 р.

До Української Центральної Ради у Київі.

Високоповажне Товариство!

Ваш лист 4 травня з наказами і дорученнями прийнято до відомости Петроградським Українським Національним Комітетом. Комітет з жалем поба-

чив, що Центральна Рада не вдоволяється тими способами, якими Комітет досі виконував бажання Ради і які ми, в умовах Петроградської політичної атмосфери, вважаємо за єдино можливі.

Перш за все Рада ставить Петроградському Комітетові докір за неточне виконання Київських постанов, без порозуміння з Київом. В тих обставинах, в яких провадиться тепер політична робота, Комітет не виконав би свого національного обов'язку, коли б в негайних справах ставився до Київських доручень формально, приймаючи їх так, як вони написані або переказані, без уважливого розгляду і обміркування справи по суті і по загальній політичній ситуації, котру Комітетові в петроградських умовах безперечно видніше, ніж у Києві. Тоді Комітетові довелось-би не раз ставати в прикре становище, виступаючи перед органами уряду з вимогами, які було б трудно мотивувати, або які потім по пізнійшим наказам Центральної Ради, довелось би брати назад. Так, напр., Комітет не міг би взяти на свою одвічальність обстоювання суперечних наказів Центр. Ради про кандидатур в Краєві Комісарі, попереду за г. Штейнгеля, проти його. Так само не можливо було б формально поставитись до аналогічної суперечності в справі заміщення генер. Ходоровича, — коли Комітету було попереду показано, як на кандидата, полк. Оберучева, а потім доручено противитись його призначенню. Подібних прикладів з негавної практики можна налічити й більше.

З сього виходить, що 1) доручення Центральної Ради повинні бути докладно розроблені, підготовлені і дані для виконання Петроградському Комітетові в завершеній формі. 2) Коли Центральна Рада не має на те змоги, то вона повинна довіритись на розуміння і такт Петроградського Комітету, не звязуючи його формальними рямцями.

Звертаючись до справи Краєвого Комісаріату, Петроградський Комітет рішуче не приймає висловленого Центральною Радою докору. Діставши від Центральної Ради, через г. Шульгина, лиш голий список губернь, які бажано сполучити Краєвим урядованням, Петроградський Комітет подав сей список міністру-президентові в короткій записці з загальним викладом суті справи. Але уряд звернувся до Петроградського Комітету за тими матеріалами, які служили Київському з'їздові підставою для його резолюції. Петроградський Комітет знав, що у з'їзда таких матеріалів не було. При формальнім відношенні до справи, Петроградському Комітетові було б найпростіше переслати урядове запитання Центральній Раді, віддавши на її силу і змогу збирання потрібного матеріалу і докладне мотивування піднесеної справи. Але вважаючи на її негайність, Петроградський Комітет взяв цю невдячну роботу на себе. Невдячну через те, що, як видно з листа Центральної Ради, записка,

складена Комітетом, Рада не вдовольнилася, а крім того і через те, що мотивувати список губернь, складений у Києві було неможливо: в нім бракувало кількох пограничних губернь з великою кількістю українців, а за те була Кубанщина, включення якої в краєві межі, поминаючи Донщину, суперечило б реальності. Порозуміватись в цій справі з Центральною Радою було б трудно через те, що се загальмувало б хід дуже великого і негайного питання, та було б і зайве, бо, як видно, із останнього листа Центральної Ради, вона і досі вагається установити певні межі Краю, бо включає в нього умовно “мабуть і Область Войська Донского”⁶⁵. Отже Петроградський Комітет порішив поставитись до Кубанщини так само умовно факультативно, що було тим більше слушно, по проекту нашої записки Краєві межі остаточно вирішуються Краєвим Комісаром в порозумінні з Центральною Радою.

Комітет уважає своїм правом сказати, що в цій справі він зробив не менше, а більше, ніж від нього могла вимагати Центральна Рада.

Ваші нові доручення прийняті Комітетом до уваги.

З свого боку Комітет не може не висловити жалю, що Центральна Рада не побала про підготовку в напрямі справи української автономії на кадетському з’їзді⁶⁶. Ні один з видатних київських кадетів-українців на з’їзді не прибув. Київський делегат Бутенко говорив ніби в імені “Кієвського областного комитету”, що українізація тепер не бажана, а лиш децентралізація. Ми думаємо, що використати кадетський з’їзд треба було б инакше, що вплинути в цій справі на київських кадетів повинна була Центральна Рада.

Бажання Центральної Ради, щоб посилалися регулярно звіти про петроградські справи, Комітет буде виконувати по змозі [...]*

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 27.

№ 128

Постанови загальних зборів українців 466-го піхотного Малмижського полку

13.05.1917 р.

Постанова

13 травня 1917 року. На загальних Зборах ми, Українці — охвіцери і салдати 466 піх. Малмижського полку, переглядаючи і обмірковуючи програму своєї спілки — постановили:

* Кінець документу не виявлений.

I. ПРАЦЮВАТИ В ТАКІМ НАПРЯМКУ:

1. Піддержка воєнного порядку в армії, а також розвиток громадських інстинктів серед товаришів-салдат.

2. Захист інтересів українського народу і рідного краю.

3. Поширення національної самосвідомості серед Українців національно невідомих.

4. Українознавство: історія України, українська література, географія, і етнографія України, українська архітектура, український орнамент, народня пісня і музика, театр, штука і т.ц...

Пристапивши до організації правління, огногосно вибрали: Прегсідателя правління — Полкового Священника Олексія Рубінського; товаришем Прегсідателя — Старшого Врача Олександра Громенко; Скарбником — Підпоручика Елінецького; Секретарем м.у.о. Матвія Мороза і Помішником Секретаря — ряд. Івана Леуту.

II. ВИНЕСТИ СЛІДУЮЧУ РЕЗОЛЮЦІЮ:

1. Прилучити свій госос до гососу Української Центральної Рагу, яка є виразицею всього Українського Народу, обіцяючи скільки сили і хисту вистачить, підтримувати її”

2. Вітати Українську Центральну Рагу в Київі, Центральну Військову Українську Рагу у Мінську і всіх тих, хто з нами огнієі думки.

3. В твергім переконанню, що Всеросійське Установче Зібрання не може не потвердити за українським народом широкої автономії, — вимагаємо негайного заведення мови в школі, уряді, суді і по всіх громадських інституціях на території України, з забезпеченням прав меншости иньших національностей.

4. Перейти до широкої організаційної і агітаційної праці на гронті національної свідомости, лозунгів і братнього єднання.

5. Зібрати жертви на українську літературу і негайно післати за здобуттьом її в Київ.

6. Беручи на увагу, що в полку визначна кількість українців, лічимо необхідним здобуття української літератури з коштів державних, на таких самих умовах, як випусується ця література на російській мові.

7. Звернутися з проханням до г.Командира полку і полкового Комітету, щоб признати за ними в Комітеті місце одного члена — нашого представника щоб бути з ним в контакті.

8. Прохати г. Командира полку переказати по команді Тимчасовому Урядови, що ми обіцяємо до останньої змоги і сили боронити свободу нашої спільної Матері, оновленої Росії — ог всіх ворогів хтосб вони не були.

9. Порозумітися з Союзом Подільських українців у Вінниці⁶⁷ з цілею зобуття літератури.

10. Оголосити в газеті “Вістник VII армії” заклик до Українців — салгат і охвицерів на підставі організації з’їзду Українців VII армії.

11. Прохати г. Командира полку — оголосити цю нашу постанову в полковим приказі.

Вірно:

секретарь,

мол. унт. охвіц. М. Мороз

З оригіналом вірно: діловог (підпис)

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 11 — 11 зв. Копія.

№ 129

Вітання Туркестанської української громади у Ташкенті⁶⁸ УЦР

14.05.1917 р.

Туркестанська Українська Громада в Ташкенті.

14-го травня 1917 року. № 12.

ДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ В КИЇВІ.

В днях великої розрухи, в тих щасливих днях, коли всі народи Росії почули себе вільними, рівноправними, почали просипатись і організуватись, в тих днях у далекій чужій стороні, за тисячі верст від рідної України, серед сипучих пісків, під гарячим сонцем Туркестану, також піднявся і згуртувався наш український народ, закинутий сюди зрадливою долею.

З’єднавшись в одну цілістність український народ в Туркестанському краю з’організував “Туркестанську Українську Громаду” в Ташкенті, в котру ввійшло більше 250-ти членів і котра після тимчасової ради на загальнім зібранню, подавши клич за федеративну республіку і найширшу автономію України, після гимну: “Ще не вмерла Україна”, вибрала постійну Раду з 9-ти членів і контрольну комісію з 3-х членів.

Головою громади одностайно вибрано г-я Василя Григоровича Омельчука, товаришами його г-їв Андрія Долуга і Дмитра Помогайбі, секретарем громади — Павла Любкина і членами Ради: г-ку Олену Петрів, г-їв Івана Шапошниченка, Мусія Лободу, Сергія Ванченка-Писанецького і Лаврентія Теслю. У Контрольну Комісію — г-їв Івана Окопіва, Константина Ванченка-Писанецького і Михайла Панченка.

Вся Рада збирається кожну середу і утворила з-поміж себе 5 відділів: 1) редакційно-виконавчий, 2) відділ книгозбірні, 3) відділ курсів української мови, 4) театральний, 5) відділ, що займається притулком українців-галичан.

Щиро бажаючи своїй милій Україні найщасливішої долі, бажаючи її тої вільності і тих ясних днів, які мала вона, коли була самостійною і щасливою багато літ тому назад, радіючи тепер з нею і дякуючи Богові, Рада Туркестанської Громади укупі з усіма членами запрягає працювати для своєї рідної неньки-України, не покладаючи рук і всі, як один чоловік запрягаємо домогатись найширшої автономії при федеративній республіці і твердо стояти на сторожі за її давню бажану вільність.

Збираючись під чужим жарким небом на свої засідання, Рада щиро вітає своїх братів на Вкраїні, радісно простягає братерську руку дорогим українцям і дуже просить не забувати нас у сім далекім краю між чужими людьми, а ми тут збираємо і єднаємо наших братів під одним ключем: ХАЙ ЖИВЕ СВОБІДНА УКРАЇНА.

Окрім того, просимо Центральну Українську Раду прилучити нас до себе, а також подавати до нас звістки про нашу милу Україну.

Як що потрібно буде внести який кошт, то вишлемо зараз-же після Вашої звістки, а тим часом шлемо Вам щире привітання з далекої чужини.

Голова Громади В. Омельчук. Секретарь [нечіткий підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 15-15 зв. Копія.

№ 130

Матеріали загальних зборів Катеринославської організації УСДРП

14.05.1917 р.

На збори прибуло біля 400 тов. переважно з Брянського та трубного заводів.

Головою зборів обібрано Дм. Лисиченка, заступником його Г. Воробьїва, писарями Дубового та Коробку.

Питання дня поставлені на повістку такі:

- 1) Доклад про вибори до міської Думи.
- 2) Блок, що до виборів у Думу з Соціалістичними партіями.
- 3) Вибори представників на губ. українськ. зїзд.
- 4) Робітничий Клуб.

5) Біжучі справи.

Докладчиком про вибори до місцевої Думи виступив тов. Мазепа. В своїй яскравій промові він коротко і зрозуміло зазначив значіння для робітництва цих виборів, з'ясувавши становисько робітничого життя за кордоном, де робітники беруть жваву участь у всіх муніципалітетах та нашого робітника, який до цього часу стояв за брамою муніципалітета, тов. Мазепа докладно пояснив зборам основні пункти виборчого закона та техніку самих виборів.

Тов. Мазепа познайомив збори з тимчасовою нарадою соціалістичних партій при Рагі Роб. та Салг. Депутатів — де було принципово вирішено скласти один блок з усіх соціалістичних партій м. Катеринослава. Разом з цим тов. Мазепа пояснив велике значіння для робітництва подібного блоку в боротьбі з буржуазією. До блоку крім соціалістичн. партій пристає і селянська спілка.

Після жвавого обміну думок з приводу докладу і блоку, в яких брали участь тов. Дубовий, Лисиченко, Благонатьожин, Лобко і інш., збори приймають таку резолюцію: “Вступати в блок з соціалістичними організаціями, застерігши за собою право рівності з иньшими партіями у всіх питаннях, які доведеться рішати блокові”.

Делегатами на з'їзд обібрано т.т. Галушку, Капустяна, Лобко, Мітаренка, Грабового, Лисиченка, Дубового, Тригубенка, Мокринця і Мазепу.

Збори висловлюють побажання про скоріше відкриття Робітничого Клубу. В справі організації відкриття клубу записались такі товариші: М. Лисиченко, Н. Мазепа, М. Пацаль, Шумицька, Гаер, Німченко, Махута, Кузьменко, Бережний, Груєнко і Пащенко.

Робітнича газета. — 24.05.1917.

№ 131

Повідомлення про з'їзд українських організацій Гренадерського корпусу

14.05.1917 р.

З'їзд скликала організаційна група з українських громад:

1-го полку (Голова громади, штабс-капітан Левицький), 2-го полку (Голова громади, прапорщик Золотницький), 4-го полку (Товариш Голови громади, прапорщик Пилипчук), полку бліндірованого поїзду в.-дорожної роти і ок-

ремої телеграфної роти санітарних отрядів (Голова громади, доктор Бротновський-Сивошапка^{*}).

Засідання з'їзду відбулось у будинковій офіцерського зібрання 2-го і 3-го полків.

В 16 годин доктор Бротновський-Сивошапка запропонував доручити організаційній групі перевірити делегатські мандати. Присутні ухвалили цю пропозицію. Після перевірки, доктор Бротновський-Сивошапка говорив до відомо присутніх, що делегати прибули від 24 українських організацій (від більшості військових частин гренадирського корпусу) в кількості 67 чол., через це з'їзд признається правомочним.

Гостей було більш 200-т[и] чолов. В президіум з'їзду обрано було: Головою г-ра Бротновського-Сивошапку (одноголосно).

Товаришами Голови: поручика Петрика, салдата Ткачука, Писарями салдатів Фесика і Яновського.

В 17 годин Голова г-р Бротновський-Сивошапка оповістив з'їзд відкритим.

На порядку дня стояли питання: 1. Організація української корпусної Ради. 2. Організація Свята Вільної України. 3. Заява голови відносно сьогоднішнього з'їзду. 4. Про випуску української літератури на державні кошти і 5. Привіт від з'їзда Центральній Українській Раді, Українському Військовому Генеральному Комітетові і Українській Організації на Західньому фронті.

Голова ставить на обговорення питання про організацію Української Корпусної Ради і висловлюється за необхідність такої організації, бо вона буде органом направляючим діяльність всіх українських громад корпусу, внесе єдність в ці організації і дасть можливість ввійти в контакт з фронтовою організацією і з Центральною Українською Радою.

Позаяк з'їзд одноголосно визнав необхідність організації Ради, голова запропонував вирішити технічний бік справи.

Це питання викликало довгі дебати. Висловились: голова г-р Бротновський-Сивошапка, офіцери Левицький, Золотницький, Пилипчук і Волчинцев і салдати: Мурзак, Баприк, Шульгин, Фесик, Титаренко і Штюпа.

Більшість промовців настоювали на тім, щоб делегатів до Ради вибирати по одному чи по два од української організації кожної окремої частини, а де котрі одстоювали принцип представництва від кількості українців, що входять в ту чи иньшу організацію.

^{*} Тут і далі помилка, правильно — Бротновський-Сивошапка.

Була поставлена на голосування і ухвалена така резолюція:

“Зїзд делегатів від українських організацій гренадирського корпусу обміркувавши питання про організацію Української Корпусної Ради, ПОСТА-НОВИВ: кожен гурток в команді, роті, батареї і т. у. присилає своїх делегатів в полкову (дружину, артилерійську бригаду чи артилерійську дивізіону) громаду. Ця громада виділяє від себе одного представника до Української Корпусної Ради, котра виділяє із себе президіум (Виконавчий Комітет).”

Зїзд доручає президіумові виробити певну інструкцію що до виборів цих делегатів від українських громад окремих частин корпусу.

Далі зїзд обговорював питання, коли і в якому місті повинні зїхатись делегати Української Корпусної Ради.

ПОСТАНОВЛЕНО: делегатам зїхатись 23 травня (мая) 1917 року о 15-ій годині в помешканні зїзду.

Салгат 13 етапного баталіону Артем Страшнюк просить слова, попереджаючи що балакатиме не по питанню. За згодою зїзду, голова дозволя йому висловитись.

З чулим словом звертається промовець до присутніх. Вітає зїзд, дякує його організаторам, закликає усіх іти на зустріч організації і просить, що коли нам прийдеться вибирати людей до Установчих Зборів (Учредительного Собранія) чи на який зїзд, то щоб вибирали не тих, що віками знущались над обездоленим людом, а людей, котрі душею й тілом були б обстоювали його права, — права здобуті віками тяжкої безпросвітньої праці (гучні оплески).

Далі на черзі стояло питання про організацію “Свята Вільної України” і збори грошей на Національний Фонд.

Голова оголосив резолюцію Комітету Дня Національного фонду відносно улаштування Свята і збору грошей на Нац. Фонд і ознайомив присутніх з значінням цього для України. Слова голови викликають гучні оплески і зїзд одногласно постановляє:

“Вжити всіх заходів щоб “Свято Вільної України” (21 травня) було влаштовано як найкраще. Просити командіра корпусу дати розпорядження по корпусу, щоб командіри окремих військових частин допомогли українцям в організації “Свята” або хоч не чинили перепон що до його організації і щоб усі, вільні від служби люди огпускались на “Свято”.

Далі Голова запропонував вирішити порядок святкування і висловив свій погляд про це, що треба намітити центральні пункти для окремих військових груп. Зїзд прийняв цю пропозицію.

Зїзд висловився за необхідність улаштувати в день Свята — збір грошей

на Національний Фонд, продаж українських газет і книжок, вистави, концерти, лекції, мітінги, продаж національних прапорців, маніфестації і инш.

Далі Голова, прочитавши проклямацію Укр. Соц. Дем. Робітничої партії (газета “Наше життя” № 6, 1917 р.) пропонує надрукувати її і розповсюдити в якомога більшому числі примірників в день Свята.

Пропозиція Голови приймається одногосно...

Делегати від частин дівізії довели до відома присутніх що на братському кладовищі в день Свята о 13-ій годині буде одправлена панахида по Т. Г. Шевченкові і борцям, павшим за волю.

З’їзд висловив побажання, щоб по можливості від кожної частини корпусу на панахиду були вислані делегати від українців.

Голова г-р Бротновський-Сивошапка вніс заяву відносно сьогоняшнього з’їзду: “Позаяк Комангір корпусу юридично не має права дозволити скликати сей з’їзд, ініціатори зробили се “явочним порядком”. Між иньшим, комангір корпусу подав відповідний рапорт з проханням дозволити українські з’їзди і загально корпусні організації.”

По § 4 порядку денного з’їзд одногосно ухвалив таку резолюцію: “позаяк Українці несуть державні вигатки нарівні з иньшими націями Росії, з’їзд делегатів від українських організацій гренагірського корпусу вимагає, щоб українські газети, журнали і книжки випусувались на тих же умовах, що й російські на державні кошти пропорціонально кількості Українців в військових частинах.”

Закинуті на далеку чужину, але міцно звязані з рідною Україною і твердо пам’ятаючи велике значінне роботи кращих її синів, з’їзд доручає презігіумові гаразд вітати Укр. Центральну Раду, Укр. Військовий Генеральний Комітет і Укр. Організацію на Західному фронті,

Презігіумові доручено довести до відома Комангіра корпусу про всі постанови з’їзду. Штабс-капитан Лаврентьев звернувся до присутніх з пропозицією висловити подяку організаційній групі по скликанню з’їзду.

Слова промовця викликають довгі гучні оглєски.

Від імену організаційної групи одповідає голова г-р Бротновський-Сивошапка. Він дякує за щирий відклик на призив організаторів і підкрєслює, що організаційна група не вбача в цім особистої заслуги, бо працювала вона не за глє гучних оглєсків, а тільки з свідомости своїх обовязків перед громадянством.

20 годин 45 хвилин з’їзд закрався.

Народня воля. — 09.06.(27.05)1917.

Стаття І. Пугача “Як організувати комітети Української селянської спілки”

16.05.1917 р.

З самого першого дня революції заворушились, разом з робітниками, й селяне. Почали закладати селянські спілки та ради селянських депутатів. Але щоб не було так, що різні губернії, повіти, чи села згуртуються різно і не зможуть бути єдиною сильною громадою, треба держатись порядку в тому гуртованні, треба йти до об'єднання всіх наших селян в єдину Всеукраїнську селянську спілку. Шлях до цього об'єднання повинен бути такий.

1. Кожне село — чоловіки і жінки не молодші 18 літ — збираються на сход (збори), на якому складають приговор про те, що вони приєднуються до Всеукраїнської селянської спілки.

2. На цьому ж сході вибирається сільський комітет з п'яти, або більше чоловіків чи жінок (кого вибере сход) і цьому комітетові доручається вести всі справи спілки: вводити в зносини з другими сільськими, та иньшими комітетами і т. у.

3. Всі селяне, що прилучилися до спілки, повинні давати гроші (по 50 чи більше коп. на рік) для випуски книжок і газет, для зносин з иньшими комітетами і такі инші справи. Гроші ці збирає комітет. Але щоб люде були певні, що цих трудових копійок комітет не витратить марно, вибирається ще і ревізійна комісія, яка перевіряє діяльність та рахунки комітета.

З місцевої інтелігенції (учитель, фершал, священик), коли вона співчуває селянській спілці, може бути закладено бюро допомоги, яке має підготовляти для комітету спілки потрібні матеріали.

4. Всі селяне з волости збираються на спільні волосні збори, а коли це не можливо, посилають від себе по кілька членів спілки, чи всіх членів сільського комітету і складають у волості приговор про те, що вся волость прилучилася до Всеукраїнської селянської спілки. На волостних зборах вибирається волостний комітет спілки, який керує всіми справами волостної селянської спілки і зноситься з иньшими сільськими та волостними комітетами та повітовим комітетом своєї СПІЛКИ.

При волостному комітеті також може бути закладено бюро допомоги, яке буде допомагати волостній спілці в юридичних (судових), медичних (лікарських), просвітних, політичних і иньших культурних справах.

Волостні комітети мусять близько стати до керування справами волостних проволочних та земельних комітетів, та взятись за підготовку виборів до земства, Українського союму та Установчих Зборів.

5. Всі волостні комітети селянської спілки об'єднуються в повітові, а ці останні в губернські комітети.

Далі вже українські повітові та губернські комітети селянської спілки об'єднуються в єдину Всеукраїнську селянську спілку.

Для провадження адміністративних справ, для догляду за тим, як йде робота представників уряду, чи громадських інституцій, селянська спілка мусить організувати (про це погбає наш Центральний Комітет) повітові та губернські Ради селянських депутатів.

Повітові та губернські Ради селянських депутатів мають дати своїх представників до Київа, де буде організована Краєва Рада селянських депутатів.

І. Пугач.

Народня воля. — 29(16).05.1917.

№ 133

Наказ Новостародубського волосного сходу Олександрійського повіту Херсонської губернії

16.05.1917 р.

Ми, жителі Новостародубської волости, бажаючи найскоршого знищення нашого національного поневолення і забезпечення перестрою громадського життя на основах права і справедливості, постановили домагатися від Тимчасового Уряду (Временного Правительства) Росії оголошення в найблизшому часі офіційного акту з признанням необхідності встановлення автономного лагу України. Визнаючи, що перебування України має бути переведене в життя Установчим Союмом України, обраним загальним, рівним, безпосереднім і тайним голосуванням; для знищення неправди старого лагу потрібно негайного переведення в життя слідуючого: 1) Признання української мови обов'язковою для всіх інституцій урядових, шкільних і релігійних по всій Україні. Таким чином суди мирові та окружні і судебні палати повинні користуватися переважно мовою краю. В школах нижчих негайно заводиться навчання на українській мові; казенні середні школи з українською людною, по можливості, переводяться на українські. Університети — Київський, Харківський та Одеський повинні мати більшість кафедр українських;

духовна Київська академія повинна бути українською, якою вона була в 18-му вікові, бо пастирі духовні на Україні повинні бути українцями. По технічних вищих школах на Україні заводяться кафебри української історії та географії економічної України. — 2) Всіх урядовців (губернських та повітових) Тимчасовий Уряд призначає з кандидатів, намічених Національною Українською Радою. Судді по всяких судах вибираються населенням з місцевих людей, негайно переводяться вибори вищого духовенства, до Київського Митрополита включно, з людей українців. — 3) Городські думи та земські управи негайно повинні бути складені з представників трудящих людей, се б то селян, робітників фабричних та заводських, робітників-інтелігентів (учителів, агрономів, інженерів, лікарів, адвокатів і т.и.), а не панів та багатіїв, як зараз. — 5) Все місцеве самоврядування на Україні повинно негайно перейти під керівництво Головної Ради Національної Української, яка знаходиться у Києві. Рада вибира з себе Виконавчий Комітет для завідування всіма місцевими фінансовими, просвітними, дорожніми і релігійними справами.

Що ж до знищення економічного поневолення, то воно повинно перевестися Українським Союзом. Таким чином націоналізація землі, встановлення справедливої заробітної плати та всіх законів, котрі відносяться тільки до України, належать Укр. Союзові. Признаючи необхідним, щоб Росія перетворилась на федеративну республіку, вітаємо усі інші народи Росії, які домагаються того самого і закликаємо їх до спільної праці.

Поглинне за належними підписами.

(м.п.) Предсідатель Волосного Комітету Ф. Даценко.

З подлиним вірно: Член М. Максимов

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 15 зв. Копія.

№ 134

Стаття С. Єфремова “З-над Невських берегів”

16—23.05.1917 р.

Лист перший

У старовину колись подорожування було одною з найнебезпечніших справ, і не дурно ще й досі по церквах моляться “о путешествующихъ”, ставлючи цих нещасних мучеників на одну дошку з “страждущими” та “пленеными”. Правда, культура звела була до найменшого оті муки й небезпеки по-

дорожі і разом з тим колосально побільшила вигоди для мандрівців. “Злітати” в наші часи, скажемо, до Петрограду, сядучи в розкішному вагоні міжнародного товариства – це була не така то вже страшна річ, щоб аж молебні правити. Сидить собі чоловік на мягкій канапі та поглядає згорда на ті обдерті халупи й простори неоглядні, що пробігають перед очима. Там, за величезними шибками, може й холодно, може хуга лютує й дощ січе – а ти їдеш собі, як у Бога за пазухою та з усмішкою згадуєш ту анахронистичну молитву церковну “о страждущихъ, плавающихъ, путешествующихъ, плененныхъ и о спасеніи ихъ”...

Це ще так негавно було. Було, та минуло. І тепер згадана молитва вже не анахронизм, а мандрівці справді огна з найбільш нещасних категорій людської породи. Навіть коли ви з величезним напруженням і труднацією та небезпеками здобули квиток на місце в вагоні міжнародного товариства, то не можете бути певні, що доведеться вам того солоно оплаченого і дорогою ціною купленого місця з упокоєм уживати: доберіться до його попереду! Та знов же, коли навіть вам пощастило плечима й локтями огстояти своє “право”, то й тоді ви не знаєте, чи доїдете ви до мети, чи не наскочить ваш поїзд на другий, чи не завалиться над вами стеля од того тиску людеЙ, що обліпили всі вагони, укрили їх зверху купами сірих шинелів. Огун час мені серйозно здавалося, що над головою у мене обдувається велелюдний мітінг, коли померзлі вночі люде на вагоні почали не то танцювати, не то просто тупотіти, щоб розігнати отерплі ноги або хоч трохи загітисся. Люде на вагонах — це нове побутове з’явище з тих, якими так рясно обдарувала нас війна й звязаний з нею розгардіяш. А скільки ще їх, отих з’явищ, спіткаєте ви на кожному ступіні, скільки їх панує тепер над вами, скільки вдирається в ваше життя й силоміць нагинає його на той вселюдний масштаб, який ще негавно здався б просто неможливим!

Одмінилася країна — особлива за останніх два місяці.

Я не був у Петрограді з торішнього літа. З першого погляду ніби й непомітно слідів тієї бурі, що довелося пережити величезному місту в кінці лютого й на початку березня: стоять непорушно кам’яні, сірі або криваво-червоні, велетні, снує та сама холодна, байдужа петербургська юрба — і хиба червоні прапори подекуди на будинках та відсутність бравих городовиків на всіх перехрестях вражають ваше око й нагадують, що тут обдулася величезна в світовій історії революція. Але коли ви впірнете в петербургське життя трохи глибше, то огразу перед вами виразно стане величезна внутрішня одміна, що

сталася за цей короткий час, одміна в психології, одміна в погляді — не такому понурому й холодному, як колись... Петроград нарешті здобув температуру і, як знаємо, виявляє його часом занадто експансивно. Це можна помітити й на дрібницях. От вам снує звичайна, діловита по петербургському юрба — і враз спинився один чоловік, за ним другий, виросла стіна людських тіл і витворилась “літучка”, один з тих уличних мітингів, які стали таким само побутовим з’явищем, як і люде на вагонах, як хвости перед крамницями і т. у. За хвилину “літучка” вже ростала і там, де лунало обурене “граждане!” — знов снує холодна й ніби-то до всього байдужа петербургська юрба...

Ви в міністерстві внутрішніх справ, у тому сумної репутації “зганіу у Цепного моста”. Мені доводилось бувати у йому й перше і добре пам’ятаю, як скидаючи з мене пальто, швейцар легенько й делікатненько, ніби непомітно, обмацав мої кишені: йде, мовляв, до міністра, хто зна, що у його на мислі, то не вадить знати принаймні, що в кишені... Тепер не те. Зникла ватага прислужників старого лагу, нігде ні однісенького тобі синємундирника. Од швейцара до міністра всюгу лагідність і коректність. Демократизувалось міністерство і вже не вражає величним виглядом департаментських громовержців. Усе стало якесь простіше і по-людському ближше і земляк-швейцар, дізнавшись, що ви з України, обертається до вас українською мовою й питається, де б він міг у Петербурзі “записатися до своїх”. “Хочеться, знаєте, бути з своїми” — признається він, що перше ані гадки не мав про той пів-забутий рідний край. Заговорив інстинкт еднання...

Ви в Таврійському палаці, отому на цей час головному штабі революційних сил. Не пізнаєте колись пишних і чепурних, тепер безнадійно запорошених, густо засіяних людьми покоїв. У круглій залі — безконечна низка столиків з партійною літературою; в думській залі йде салгатської мітинг, на якому замість Рогзянка головує унтер-офіцер; в побічних покоях — партійні канцелярії, рада робітничих і салгатських депутатів, редакції новонародженних газет, що говорять інші слова й іншим тоном, ніж колишні стенографічні звідомлення Думи... Демократизувався й Таврійський палац і чудно навіть згадати, що колись, негавнечко ще, непогільно тут панували Маркови з Замилословськими... Справді — одмінилась психологія людей.

Одмінилась, та не зовсім: жива ще стара гуша Петербургу. І коли ви зазирнете ще глибше й попробуйте спуститися в саму гущу ділових справ, то зустрінетесь з тим самим хваленим російським безладдям, якого ніколи нам не бракувало, а тепер, здається, то й нагто! Ви нічого не допитаєтесь, бо ні-

хто нічого не знає; коли вам призначено час на побачення, то можете сміливо приходити годинами двома пізніше — і не бійтесь, що ваш розмовник обрився: він ще не прийшов... Колись те саме робилося з олемпійською величністю, тепер з товарською лагічністю та привітним усміхом. Ну, а суть — суть ви пізнаєте з результатів од своїх заходів, і глядіть не дуже розчаровуйтеся, коли по цілому дневі безупинної ходні почнете роботу підрахунок здробкам: не гурт їх знайдеться.

Оця внутрішня незмінність старих завичок становить ґрунт новому життю. Одмінилися зверхні форми, рушила з місця психіка людська, але набуті століттями завички й традиції стоять твердіше од монолітної колони на Дворцовому майдані. І в цій саме незмінності лежить багато корнів старого в нових формах і те старе що дається в знаки нам, що шукають повного оновлення од деспотичного не тільки в політичному розумінні складу життя.

Сергій Єфремов.

Петроград, 16.05.1917.

Лист другий

Коли я добірався до теперішнього Петрограду, найбільше мене захоплювало питання — як же стоїть тут українська справа тепер? Як вона стояла колись — це ми знаємо занадто добре. Ну, а революційний Петроград — чим він може подарувати нас з цього погляду і чи зрозумів він нарешті, що стара система не тільки політично пхала всю державу до неминучої безодні, але підпомагала цьому ще й своєю національною політикою? Чи в настроях з цього погляду зайшла якась одміна, а чи в старі окуляри дивиться на національну справу й російська демократія, діставши власть до своїх рук? І як тепер можуть укладатися стосунки між двома братніми народами, розведеними далеко один од одного націоналістичною політикою царизму? Вважаючи на російські централістичні завички, питання ці надзвичайно гостро стають перед кожним українцем, що дістається до Петрограду. А тим часом од тієї чи иншої відповіді залежить ціла низка практичних заходів, до яких ви можете братись чи не братись, комбінувати так чи инакше.

Психіка людська не міняється так одразу до самого коріння. Лекше одбудити політичну революцію, революцію зверхніх форм державного лагу, ніж революцію в психиці, в настроях. Тимто вже наперед можна було гадати, що й революційний Петроград, за всіма перемінами зверхніх форм і внутрішніх настроїв, не добрався ще до самого глибу чужої йому національної справи й під новими словами таїть багато ще старого, цілком самодержавного, грузу. І дійсність не забарилась це виявити.

“Зле стоїть українська справа” — почули ми ще на вокзалі од петроградських українців. І це ви чуєти всюду, і перевіряєтесь на фактах. І найсумніше може, що спершу, на початку революції, коли її зробили полки на три чверти українські, то відношення було инше. Тоді з пошаною, з захватом говорили про українців, а тепер... Тепер рада робітницьких і салдатських депутатів настановляє од себе комисаром на всю Україну “спільчанина” Кириєнка, — того самого Кириєнка, що завзято виступає скрізь проти українства, — і тільки після численних протестів бере назад оце недоладне призначення. Тепер г. Милюков, діставши з одставкою досить вільного часу, ходить по всіх мітингах та на всі заставки викриває українську інтригу, агітуючи проти автономії України й федеративного лагу в Росії. Тепер у раді робітницьких і салдатських депутатів промовцям-українцям гукают: “голою хохлов” і просто не дають говорити. Тепер петроградська преса — і стара і новонародженна — хоча б г. вкнула що-нибудь про українську справу...

Можна б баг ято ще навести прикладів того, що оббувається в середі українського питання тепер, але з усього видко одно — знання про нас у Петрограді не побільшало ані трохи, а разом з тим платоничних симпатій зменшлось на дуже велику суму. Одним прикро стало, що українці заногто багато хочуть; иншим забили памороки ті плітки, що доходять сюди з України, перевезино з Київа, як напр. відома стаття “Рабочей газети”; ще иншим вчувається і вбачається всюди “контр-революція” і на карб її вони готові поставити все, чого голова не вміщає, чого зрозуміти не годні. А в результаті українська справа в революційному Петрограді опинилась на тій самій мертвій точці, на якій стояла за старого лагу. Вас з увічливости слухатимуть, але на чолі вашого розмовника не оббувається нічого, і тільки коли ви питання ставите виразно й руба, щось близьке до розуміння сполахне в байгужих до того очах. “Так ви не ставите питання про відокремлення од Росії?” — неймовірно запитує вас розмовник, ніби соромлючись, що може не гаразд вас зрозумів і що ви зараз же почнете розвивати план сепарації... Особливо лякає всіх військова справа і слова про “ніж у спину” дуже часто почуєте, коли зайде розмова про цю делікатну матерію. В Петрограді просто не розуміють, як можна говорити про українські полки, і організацію їх мають за дезорганізацію всього війська.

Той обережній пігхид до справи, що роблять українці, не важучи завсім на фронтів часті й рахуючись з технікою військової справи, здається тут таким самим максималізмом як і утворення напр. “Кронштадтської рес-

публіки”, про яку з учорашнього дня невпинно говорять тут на всіх перехрестях. І знов же не легко переконати, що дезорганізація йде з самого ж таки Петрограду, що національна ідея, коли її вміло й до ладу використати, може статись найкращою організаційною силою, — тим китом, що міцно злітує людський порох і дасть йому, перетвореному вже в організовану масу, надійного ідейного проводиря. Людям, що ніколи на собі не зазнали потужної сили національного фактора, все це здається дуже підозреним і вони все оглядаються, чи не дурять їх “націоналізмом” та чи не підводять під контр-революцію.

Трапляються й зовсім одверті, по щирості, розмови. Кажуть, що на селянському з’їзді, який саме відбувається в Петрограді, домагання українців що до автономії викликає цілком недвозначні репліки од заступників великоросійського селянства. “У них, на Україні, і вуголь, і цукор, і пшениця — то вони все це тільки для себе хочуть мати? Не попустимо!” Багатьох турбує дуже ще питання про Чорне море. Ці люде ніяк не можуть уявити собі автономії без китайського муру, а федерацію малюють собі не инакше, як у формі ряду огорожених кліток, з яких до сусіда ані зазирни, не то що не переступи. Це стара, до революційна психологія, але тепер вона тільки інтенсивніше проступає, бо й сама автономія та федерація з неба спускається на землю, з “музики майбутнього” робиться реальним домаганням. І це більше лякає. Голлий інтерес заступає місце колишньої обивательської поблажливості. І на ґрунті голого інтересу багато наших недавніх ще приятелів перескочило вже до табору ворогів. “Національное самоопределение” — річ хороша, коли оздоблює програму, але коли воно загрожує перейти в життя, то... Чи не краще перескочити на обвинувачення, що занадто великі таяться в тому сакраментальному колісь “самоопределенію” претензії?

Давній, застарілий централізм російських громадських кругів тільки тепер зможе виявитись повною мірою, дужим розмахом. І нам з ним доведеться рахуватись та й ще рахуватись...

Сергію Єфремов.

Лист третій

Свої офіційльні, скажу так, візити делегація од Центральної Ради почала з голови міністрів, кн. Львова. Легко тепер до міністрів доступитись. Досить запитатись, в який день хто з них приймає, і просто приходь, записавшись на певний час. Пам’ятаючи, як це робилось колісь, через митарства треба було мені перейти, щоб добитись, скажемо, р. 1904 до кн. Святополк-Мирсько-

го, тільки зітхнеш з полекшенням. І навіть, хоч наша делегація через непорозуміння запізнилась була на призначений час, все таки її прийнято й вислухано – річ цілком неможлива за старого лагу.

Про фактичну сторону розмови з головою міністрів дещо відомо вже з телеграм. Додам тут кілька подробиць. Вислухавши привітання делегації й перелітавши домагання, які вона йому доручила, голова міністрів спершу став був на формальний ґрунт, сказавши, що тимчасове правительство не має права висловити свою думку що-до принципу автономії, що це було б узурпацією того, що належить самій Установчій Раді. І тільки категорична заява делегації, і що тимчасове правительство вже стало на такий шлях в інших справах та що обставини на Україні вимагають якоїсь певної політики, а не замовчування, і що єдиний спосіб запобігту дезорганізації — це оголосити про принципіальне становище правительства що до автономії — така заява примусила зійти з формального ґрунту й поставитись до справи по суті. Стали на тому, що спеціальна комісія разом з делегацією розгляне українські домагання і вже потім правительство на підставі того матеріялу дасть свою відповідь. Кілька уваг, що зробив голова міністрів з приводу українських домаганнів показують, що він зразу ж орієнтувався в них і ніби-то особисто не мав би нічого проти, як би не боявся, що стріне опозицію з боку. Це одна з найхарактерніших рис теперішнього режиму — всяка власть всюди оглядається на когось иншого і вагається на власну руч братись до тих чи инших заходів. Роблять же — роблять люде, які наче б то ніякої власти не мають.

Мало не те саме довелось делегації почути й од міністра народної освіти, з яким була розмова про шкільну справу на Україні. Міністр признав, що принципіально міністерство стоїть за українізацію всіх типів школи й на цілому етнографичному просторі України. Але конкретно, в формі відповідного закону справа буде вирішена тільки після всеросійського з'їзду народної освіти, який має виробити основні норми нового закону про освіту. Між иншим міністр повідомив делегацію, що до його доходить чимало протестів проти українізації школи — ”землячки” не грімають! — і наріканнів не його особисто за ніби-то занадто велике потурання українським домаганням. Хтось з протестантів знайшов навіть і причину цьому — в прозвищі міністра. Д.Мануїлов ніби то родом з Катеринославської Мануїлівки; мануїлівці впливають на свого земляка й через те він і не опинається проти українських неситих домаганнів. Такими наївними домислами й вигадками заспокоює себе гуляща обивательщина, яка ніяк не може стати по-над про-

текції й особисті впливи та на ясний принципіальний ґрунт вибратись.

Далеко важче, ніж до міністрів, добитися до “неофіційного правительства”. Принаймні кілька днів довелось потратити, щоб побачитися нарешті з головою ради робітницьких і салдатських депутатів Чхеїдзе. Занадто перетяжені обов’язками більш видні люде.

Правда, що обов’язки ті складаються здебільшого з безупинних засіданнів та нарад з тими безконечними “словопреніями”, які можна вважати за суцщу кару єгипетську, наслану на Росію за гріх потурання абсолютизму...

В бюро ради робітницьких та салдатських депутатів ви стріваєте ту ж таки рису, яку вже зазначено вище. Люде не беруться рішати справ сами, не зважуються на якийсь певний крок, раз у раз оглядаючись на те, що може сказати ще инша інстанція. Що до українських домаганнів, то “не маючи принципіально нічого проти”, все-таки запропановано остаточного рішення заждати до всеросійського з’їзду, що має зібратися десь на початку червня.

Взагалі оце — не скажу: двоєвластя, а швидче — многовластя, коли не безвластя, то справді характерна риса сучасного момента, що впадає в око кожного разу, коли здибаєтесь з заступниками власти. В справах практичних, які треба рішати зараз не огсовуючи до кінця безконечних розмов, це суцще лихо. Нема певних шляхів: ніхто не знає, куди і як направити справу і хто кінець-кінцем має її вирішити; нема навіть вироблених форм і часто вас посылатимуть ог Анни до Кайафи й назад без жадного skutку для вашого діла. Не вважаючи на “всю полноту власти” у міністерства воно безпорядно озираеться на “неофіційне правительство”, а це останнє, не вважаючи теж досить грізні слова й пози, так само безпорядно топчеться на одному місці, а в критичні моменти й само не віг того, щоб заховатись за авторитет тимчасового правительства. Виходить якась кругова порука що до безпорядности, яка певна річ, не може сприяти авторитетности лагу, тільки побільшенню безладдя. І з цього користуються ті цілком анархичні елементи, яким тратити нічого і які ні за що не відповідають і через те можугь пускатись на які хочете експерименти. Кронштадтські справді жахливі події, що тягнуться от уже третій місяць під самим боком всеросійських властей і закінчились вилученням Кронштагта в окрему державну (!) одиницю — найяскравіше свідчать про ту безпорядність офіційного і неофіційного правительств, яка огразу кигається в вічі в Петрограді. “Контроль над властю”, “борьба за власть” і инші такі пишні лозунги показуються справді тільки порожніми словами, коли тут же під боком обдувається знуцання над усякою властю,

над усяким правом, над усякою людяністю. За таких обставин можна говорити тільки про примару влади, яка тікає од усіх претендентів, а не про дійсну реальну владу. І на жаль, багато дечого в теперішньому Петрограді засновано на таких примарах, які одного чудового дня можуть без сліду розвіятись не лишивши навіть пам'яті по собі.

Сергій Єфремов.

21. V. 1917. Петроград.

Лист четвертий

Два дні розмов у міністерській комісії про українську справу.

Міністерська комісія — як на колишні звичаї це брєніло б досить страшно: старі, посивілі бюрократи пронизували б вас олімпійськими поглядами і чопорно поважно поховали кінець кінцем вашу справу до суду Божого страшного... Бачили ми вже комісії й знаємо, чого варті розмови з вислуженими бюрократами. Тепер міністерська комісія мала инший вигляд. Три молодих товаришів міністрів, два учених і один, молодий теж, полковник з військкого міністерства мали вислухати українську делегацію, щоб дати потім відомості правительству про українську справу. Розмови провадилися у формі живої дискусії, в якій найбільшу участь брали учені, що — нігде правди діти — таки силкувалися науковими аргументами збивати українські домагання. Коли це їм не пощастило, то — знов правди нігде діти — не вони тому винні: вони старалися...

“Ще ніколи українська справа не ставала перед правительством так, як поставлено її тепер” — це резюме зробив не з української делегації хто небудь, а один з членів комісії. І справді її поставлено було на всю широчінь і в головніших принципіальних формах. Найбільш, як і треба було сподіватись, суперечок викликав пункт про відношення правительства до автономії України — цей кардинальний пункт в українській програмі нашого часу. І треба було бачити й слухати, як учені учасники розмови силкувалися розбити власне цей пункт, щоб зрозуміти, як до автономії України не звикли ще в російських кругах, як її не розуміють навіть спеціалісти-учені й як, нарешті, її всі бояться! За весь час цього пів наукового диспуту було вражіння таке, що наші шановні опоненти, воюючи проти автономії, розуміли власне щось инше, а саме — вгадували за нею таємне бажання зовсім відокремитись. Тому то й ставилися всякі питання — про економічні стосунки, про вугілля, цукор та пшеницю, про те ж таки Чорне море, без якого Росії ані дихнути, про Одесу, яка теж потрібна цілій Росії... І нам, українцям, доводилось заспокоювати

наших опонентів, що ми ж ще, хвала Богові, не збираємось одгороджуватися китайським муром і що, належучи до України, Одеса тим самим належати-ме й до Росії. І що мабуть українське вугілля, цукор та пшениця не тікати-муть нікуди, а йтимуть, куди і перше йшли. І що нарешті саме розуміння автономії не дозволяє ставити так справу, як її намагаються ставити вчені лю-де, раз-у-раз підсовуючи під це розуміння щось інше. Треба ще додати, що опоненти, вимагаючи од делегації цілком виробленого, до найменших дета-лів опрацьованого статусу автономії, домагались, щоб їм було вияснено, зві-ски взялось слово “Україна” й виложено мало не всю історію українського руху в той же час сами раз доводили, що автономія справді має певне розу-міння, а вдруге — що це розуміння таке широке й необмежене, що кожен ні-би-то може вкладати в його своє власне розуміння. Диспут на цьому пункті скінчився досить несподівано. Коли делегація завважила, що стрілися тут два світогляди, що ми говоримо ріжними мовами, то од комісії вийшла кате-горична заява, що й “серед нас ви не знайдете ворогів: всі ми теж автономис-ти, — тільки що правительству, вирішаючи таке надзвичайно складне пита-ння, треба мати час, щоб добре і всіма сторонами його обміркувати”.

Інші українські домагання заняли вже далеко менше часу й вирішались (як напр. питання про комисарів — областного й при правительстві) в звяз-ку з питанням про автономію, або і взагалі не викликали широких розмов і не потребували пояснення. Навіть сакраментальний пункт про українські полки не зустрів великої опозиції, — певне через те, що він ще до того розв’язаний був властю військового міністра й комісія стала вже перед довершеним фа-ктом. Можна зазначити хиба, що домагання українського заступництва на міжнародній мировій конференції стрілося було спершу теж з гострою опозицією (кинуто було навіть фразу про “ляпас” Росії) і знов же з страху пе-ред замахом на суверенні права цілої держави. Страх незабаром зник, коли було зроблено пояснення, що це домагання має більш практичну, аніж прин-ципіальну вагу, і що українці на самостійну дипломатію претензій не мають.

Отже перед російським правительством справді українська справа стала так, як вона не стояла ще ніколи з того часу, відколи зникли недогризки ук-раїнської автономії. І не диво, що вона застала правительственні сфери ціл-ком неготовими; не диво, що вона стрівається і з нерозумінням, і з упере-дженням, і з страхами. Треба часу і великої організаційної роботи серед са-мих українських мас, треба однодушного підпірання масами українських до-маганнів, щоб вони перетворилися в життя й набули правних форм. Але до-

магання ці вже стоять на черзі дня і тепер навіть вороже настроєні люде розуміють, що відмахнутися од них нетерпеливим жестом вже не можна, що повинно отій програмовій окрасі в формі “національного самовизначення” якісь певні форми надати. Старі звички й традиції серед російського громадянства примушують його ще опинатися, не здавати зразу позицій, здобутих кровію та насильством царського лагу. Але життя вилломи один по одному робить у тих непохитних досі мурах старих завичик, б’є раз-по-раз по тих фортецях історичних традицій — і безперечно на них недавно ще переможний централізм довго не встоїть. То гарма, що без боротьби він не уступиться, що без бою не зійде з свого хазяйського місця: позиції його з кожним днем все більше розхитуються й теперішні централістичні настрої — то може останні вже спроби вдержати гегемонію. Вона сама потроху випадає з рук. На місце старого хазяїна, тієї централістичної системи, йдуть права народів — реальні права і живих народів, що сами хочуть будувати своє життя, не підлягаючи більш нікому.

Сергій Єфремов

23.V.1917. Петроград.

Нова Рада. — 24, 26, 27, 28.05.1917.

№ 135

Постанова Української раги 3-го дивізіону 14-ї польової важкої артилерійської бригади

18.05.1917 р.

1) [В] Українську Центральну Рагу.

Ми, українські салдати 14-ої полев. тяж. артил. бригади, 3-го дивізіону, зібralись 18-го травня сього року, в числі 200 душ на дивізіонній рагі і постановили вітати Українську Центральну Рагу. Віримо, що за її приводом здобудемо повну автономію України у федеративно-демократичному устрою Росії.

2) Щиро вітаємо Українську Центральну Рагу за те, що вона здобуде незагайно національні армії, котрі дуже бажають служити під українським знам’ям і такій армії послужили б на пользу свобідної Росії.

Члени Рагу: Предсигатель, подопоруч. Головченко. Товариш, фельдфеб. Приходько.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 15-15 зв. Засвідчена копія.

№ 136

Постанова Українського військового товариства ім. Дорошенка м. Павлограда

18.05.1917 р.

Українське військове товариство ім. Гетьмана Дорошенка.

18 травня 1917 року. № 8.

Павлоград на Катериносл.

Українській Центральній Раді.

Повіdomляємо Вас, що загальними зборами Товариства 11 травня 1917 року прийнято такі постанови:

1) Українське військове Товариство ім. Дорошенка цілком приєднується до постанов Українського військового з'їзду, бажає як найскорішого комплектування українських козацьких полків під-час війни; у дальшому ж гадає, що для українського народу, як для всіх народів, не потрібно буде постійного війська, а всенародня міліція.

2) Вважає, що поки ще не переведеться в життя українізація війська треба вже зараз: а) евакуйованих не відсилати в свої бувші часті, а зоставляти на службі в тих частях, які стоять найближче; б) коли хто од воїнських начальників попав у найближчу часть, то не одсилати у його бувшу часть, а зоставляти там, де він є; в) ранених і слабих з фронту посилати лікуватись у лазарети і шпиталі їхніх губерній. —

Голова Т-ва полковник Павловський.

Писарь Т-ва прапорщик Гороховатський.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 15-15 зв. Засвідчена копія.

№ 137

Звернення Заамурського паркового артилерійського дивізіону до УЦР

18.05.1917 р.

Ми Українці Заамурського Паркового Артиллерійського Дивізіону, зібравшись на віче 18 травня 1917 року в числі 91 людини — порішили: згуртуватись в Український Гурток.

Гурток ставить своєю метою: розбуджування політично-національної самосвідомости і осягнення автономії України в Російській Демократичній Федеративній Республіці, а вважаючи на щирю працю Української Центральної

Рада на користь нашого Народу, ми піддержуєм всі її домагання і просимо Раду на чолі з головою Грушевським прийняти від нас з Галичини гарячий і щирий привіт і бажання найкращих успіхів в дальшій праці на полі національного визволення Рідної України.

Голова Гуртка Підпор. Любич Могильницький.

Писарь Стар. Фейєрверкер [Підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 19. Засвідчена копія.

№ 138

Повідомлення про урочисте відкриття на ст. Долгінцево Катерининської залізниці Товариства “Просвіта”

18.05.1917 р.

Ст. Долгінцево Катеринославської залізниці на Херсонщині.

7-го травня на ст. Долгінцево на Херсонщині, заходами робітників різних інституцій, відкрито Українське Т-во “Просвіта”. Відкриття було призначене в Народньому будинку О-ва Тверезости; на збори прибуло коло 1000 душ, між иншим прибула Рада Криворіжської “Просвіти” з прапором і співучим гуртком.

Відкриття “Просвіти” пройшло урочисто. З самого початку на площі біля місцевої церкви, куди прибули члени-спільники з прапорами, радою і музикою на чолі, відправили молебствіє, після молебствія пан-отець Віктор Ніценко сказав промову про значіння церковних братств в старовину за часів вільного існування України. Після пан-отця сказав слово прибувший на свято г. Труба про життя і працю на користь рідного краю і народу Т.Г. Шевченка, після чого була відслужена панахида по батькові Тарасові.

По скінченні панахиди заступник Голови Ради Т-ва г. Гусак сказав слово про значіння і завдання просвітніх товариств взагалі і Долгінцевського окремо. По скінченні промови г. Гусаком, виступили з привітаннями представники різних Українських організацій, так: від Катеринославської Просвіти г. Пінчук, від Катеринославської салдацької організації г. Марченко, від Українських організацій: Катеринославської залізниці, Всеросійського залізничного союзу, Робітників Путилівського заводу і салдатів Петроградського гарнізону г. Труба, від Криворіжської Просвіти г. Масло і де-які інші; привітання приймались присутніми з почуттям і відповідали на їх оплесками і вигуками “Слава”.

Після вигуків “Слава” в честь “Вільної автономної України і Російської

демократично-федеративної республіки”, офіційна частина свята була закінчена і всі присутні були запрохані в будинок О-ва Трезвості, де був упорядкований мітинг.

На мітингу г. Труба в своїй промові зробив коротенький, проте, досить цікавий нарис історичного життя України за часів князівств Київського та Чернігівського до наших часів, а також познайомив присутніх, що таке автономія і федерація. Сей нарис мав велике вражіння на присутніх, де-яків навіть плакали, і на питання до їх — “воліють вони, чи ні здобувать автономію Україні і демократично-федеративної республіки в Росії”, всі як один виказали се бажання. Після г. Труби казали промови ще де-які промовці. З початку мітингу і поміж промовцями грала музика і співав співочий гурток: Долгінцевських та Криворіжських аматорів. На — пів шостої — години дня мітинг скінчився. Закінчуючи се повідомлення, Рада Долгінцевської Просвіти щиро дякує г. Трубу, Марченка, Раду Криворіжської Просвіти, Долгінцевських аматорів українців і всіх інших осіб, помігших нам впорядкувати се надзвичайне національне свято. — 16-го травня були скликані загальні збори, на котрих обібрана постійна рада Т-ва, в члену ради обібрані: г-ї Ківенко, Бакуменко, Палеха, Черноіван, Андрузський, Андріїв, Сірко, Музиченко. В президіум ради обібрані г-ї Ківенко головою, Бакуменко заступником, Музиченко скарбником, Гусак писарем. Сама рада розбилась на секції: 1) бібліотечна і фінансова, лекційна-агітаційна, 3) театральна, 4) редакційна і друкарських справ.

18 травня 1917 р. Ст. Долгінцево.

Гусак.

З оригіналом вірно [Пігнус]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 18. Засвідчена копія.

№ 139—143

Телеграми про діяльність української делегації у Петрограді⁶⁹

18, 19, 21, 22.05.1917 р.

№ 139

Комітет Української Національної Ради
у Петрограді
“Особисто довірично”

Представником українців в комісії, що має виробляти виборчий закон до Установчих Зборів, намітили ми П.І. Чижевського, якому, коли б Рада згоди-

лася на те, треба оплатити подорож до Петрґрагу. Власне, коли б треба було призначити кого з Петроградських українців, то ми не бачимо нікого иньшого, крім Славинського; але не відважилися виставляти його кандігатуру, бо сподівалися негативного відношення до неї в Центральній Раді.

Згоджуючися на перевод Євлогія в ґругу єпархїю, обер-прокурор Св. Си-ноду висловив бажання, щоб з кругів волинського ґуховенства намічено було бажаного кандігата; на кандігатуру Нікона Красноярьського він згоджується, але потрібно, щоб ініціатива виходила від місцевого ґуховенства. То ж треба поґбати й про се.

Зайшла мова з обер-прокурором взагалі про призначення на українські архірейські кафеґдри українців. Між иньшим говорилося про Володимира, митр. Київського, яко чужинця. Об. прокурор сказав, що коли б з'їзд Київського ґуховенства в кінці літа виставив свого кандігата, то той кандігат пройшов би.

Між иньшими кандігатами, які на київську кафеґдру будуть, майте на увазі українця родом Арсенія Новгородського, про якого ви чували від мене. Га-даю, що він міг би взяти на себе певні обовязки що-ґо українізації церкви.

Ваш О. Лотоцький

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7-8. Копія.

№ 140

18.05.1917 р.

Делеґація была [у] Львова, которому вручила ґекларацію Раґды, ґля пред-варительнаго обсужденія ґудет выделена [из] состава правительства особая комиссия. [В] беседе [с] делеґацією Мануилов заявил, [что] принцип родного языка [в] низших средних, высших школах Украины Министерством принят. Чернов сказал, [что] давно был сторонником автономіи Украины разделяет наши требования.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7-8. Копія.

№ 141

19.05.1917 р.

Воскресенье заседание правительственной комиссии совместно [с] членами делеґации [для] обсужденія ґекларації Раґды. Комиссия Щепкин, Леонтьев, Котляревский, представители министерства иностранных [дел] и юридическаго совета.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7-8. Копія.

№ 142

21.05.1917 р.

Было первое заседание комиссии [с] делегатами, первый пункт — оживленные прения, решили: правительство может актом признать право [на] национальное самоопределение без слова “автономия”; требование участия мирной конференции возможно, только [в] вопросе требования комиссаров не возражает, но без совета; украинизация войска: долго не соглашались, против создания особой армии; признали возможным частичную украинизацию. [По] мнению комиссии автономия возможна [в] пределах экономического единства, безпокут Черное море, завтра продолжение заседания.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7-8. Копія.

№ 143

22.05.1917 р.

[На] втором заседании члены Комиссии указали большие трудности удовлетворения требований. Щепкин заявил, [что] работа комиссии лишь освесомительная, ничего не предпрещающая, правительство определенной точки зрения не имеет, лишь современем разработает вопрос. Делегация заявила: неясная обещания не удовлетворяют, такое отношению снимает ответственность. Заявление [произвело] сильное впечатление. Щепкин заявил: вопрос срочно будет поставлен [на] обсуждение правительства. Делегация выезжает.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 7-8. Копія.

№ 144

Газетна інформація про дозвіл військового міністра формувати окремий український піхотний полк

19.05.1917 р.

Украинский полк

Военный министр по соглашению с Верховным главнокомандующим признал возможным разрешить формирование в Киевском округе особого украинского пехотного полка трехбатальонного состава. Кадров для этого формирования будут выделены из запасных частей Киевского округа в числе не бо-

лее 500 солдат, остальные же солдаты в число добровольцев не обязанных военной службой т.е. перешедших срок обязательной службы или не достигших призывного возраста, офицеры из числа желающих офицеров армии.
*Русский инвалид*⁷⁰. — 19.05.1917.

№ 145

Листівка “День Національного фонду”⁷¹

21.05.1917 р.*

З тих поодиноких чисел українських газет, що до нас надійшли, справу Українського Дня в Америці можна розповісти так:

Америка щиро співчуває тим народам в Європі, котрі од війни найбільше потерпіли і при тому потерпіли безневинно. Більші держави і державні народи втягли в війну менші, здебільшого на їхніх землях ведуть війну і, як держави найменше народам-мученикам допомагають.

Їм на поміч приходить громадська ініціатива і благодійність з усього світа, і Америка офіційно під час дебатів у Конгресі Сполучених Штатів та в широкому громадянстві рішила прийти на поміч народам польському, єврейському та українському. Для цього призначено певні дні, котрі названі іменами цих народів, коли по всій землі Сполучених Штатів збирають гроші на допомогу жертвам війни. Ось як пише про це “Свобода”:

“Український день”, призначений на 21 квітня, буде без сумніву записаний в історії змагань українського народу до визволення яко подія великої ваги. “Український день” має для українців далеко більше значіння ніж мав “Польський день” для поляків, або “Жидівський день”, для жидів. Бо не самі жертви допоможуть українцям. Українській справі pomoже передовсім те, що на поміч українському народові спішить культурний народ злучених Держав. Українській справі pomoже те, що про неї веліся дебати в конгресі такої могутньої держави, якою є Злучені Держави. Українській справі pomoже те, що правительство Злучених держав признає українців окремою нацією. Українській справі pomoже те, що в день 21 квітня по цілій землі Вашингтона залунає ім’я українського народу, появляться статті про його неволю і його змагання до свободи.

Коли зважимо, що “Українська Рада” за чотири місяці свого існування

* Дата проведення “Дня Національного фонду”.

змогла вистаратися о “Український день”, то мусимо признати, що провідники і члени “Української Рада” це люде, яким добре і визволення України лежить на серці й на умі. Провідники “Української Рада” мали перед собою не лише працю конечну в таких случаях; вони мали перед собою чимало перешког — не лише від чужих ворогів, але й від своїх власних.

Український народ буде вгячний американському правительству за його прихильність. Український народ буде благословити той час, в яким заложила-ся Українська Рада, і її провідників, які своїми невсипущими трудами вигвигнули українську справу перед американцями, а тим самим перед цілим світом. Бо вістка про “Український день” знайде широкий віггомін в пресі усього світа”.

З цього уривка бачимо що уже чотири місяці, як у Штатах організована Українська Рада, яка вгалася за організацію Українського дня, що українці мають спочуття і признання як нації з боку громадянства й уряду Сполучених Штатів. Аналогій не будемо робити, бо ж не знами, як випаде наш “День Національного фонгу”.

По газеті скрізь розкидано заклики й нагадування про український день, з яких видно, що справа організована з грандіозним розмахом...

Отже, центр усієї справи в Нью-Йорку, а по всій державі, де єсть українці, засновано місцеві комітети “Української Рада”, які гбають про “Український день”...

Під заголовком “Справи Українського дня” газета містить дописи про всі заходи, що роблять українські колонії гля успіху збирання жертв. Коло цієї справи єсть уже свої суперечки і незлагода, але це свідчить, що інтерес піднято до найвищого ступеня. І піднімають енергію американськими засобами. Напр., “Свобода” величезними літерами містить таке:

Півмільйона людег потрібно, щоб совісно і розумно обставити всі вулиці в кожнім місті в Америці.

Тому, хто лиш може, нехай зголоситься до свого комітету гля Українського дня.

Всі ці пожертви мають збирати гля українців “старого краю”, а так називали в Америці здебільшого Галичину. Тепер же коли під рубрикою “Старокраєві Вісти” знаходимо дві замітки з України Російської і одну з Галичини — можна думати, що кошти з Українського Дня повинні піти і сюди, на наші потреби, нашим товариствам. “Український день” вже відбувся в Америці, отже час таким товариствам, як “Допомоги жертвам війни” звернутися до “Української Рада” в Сполучених Штатах, щоб зібрані гроші нагсилались

безпосередньо, а не через консульство в Москві, котре само розділяє кошти, — а ми не знаємо, чим воно керується видаючи гроші.

Навели ми ці відомости для того, щоб і тут дещо взяли собі за приклад для успіху справи “Національного фонду”.

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 8. Листівка.

№ 146

Резолюції Полтавського губернського українського з'їзду

21—22.05.1917 р.

22-го травня у 2 години ночі закінчився Український національний з'їзд у Полтаві, який почався ще 21-го травня.

З'їзд було відкрито 21-го у 5 годин Андрієвським, головою комітету скликаншого з'їзду. Тимчасовим головою з'їзду було вибрано Андрієвського, а потім Б.М. Мартоса.

Докладно про сей з'їзд ми повідомимо пізніше, а нині тільки подаємо слідуєчі резолюції ухвалені з'їздом.

Резолюція 1.

До Центральної Раги

Полтавський губернський український з'їзд вітає “Українську Центральну Рагу” і складає їй велику подяку за її старання й заходи в сей історичний мент: 1-е об'єднати сили українства, 2-е підняти його національну та політичну свідомість, 3-є організувати його національну волю. З'їзд вважає, що свою працю “Укр. Центральна Рага” проводить відповідним і певним шляхом. До скликання всеукраїнського краєвого з'їзду ми вважаємо “Українську Центральну Рагу” єдиним компетентним органом признаним рішати всі справи, що належать цілій Україні та її відносин до тимчасового уряду.

Резолюція 2.

Співчуття урядові

Полтавський губернський український з'їзд вітає тимчасовий, видвинутий революцією уряд і чекає, що, зберігаючи здобутки революції на користь і щастя усіх народів держави Російської, уряд негайно оголосить принцип національно-територіальної автономії України, як найкращого забезпечення національно і політичних прав Українського народу і всього краю. Першим кроком до реального здійснення сього акту з'їзд вважає необхідним негайно призначення при Тимчасовому уряді міністра по справам України.

Резолюція 3.

Про союз недержавних націй

Полтавський український губернський з'їзд, вітаючи “Українську Центральну Раду” в заходах її, що до утворення підстав автономії України, — звертається до Укр. Центральної Ради з закликом та проханням, щоби вона подала в як найскоршому часі про заснування союзу націй та окремих країв держави Російської. Такий союз матиме силу і спроможність на всеросійських установчих зборах обстояти спільні нам усім інтереси федеративного устрою держави Російської та автономії окремих країв.

Резолюція 4.

Про військо

Зважаючи на те, що принята при старім, деспотичнім режимі система формування війська з ріжних національностей заснована на прінципах антидемократичних і звязана з цілком зайвим витрачанням народніх грошей і з розбиттям моральних сил національностей, Полтавський губернський український з'їзд вітає заснування трьох українських корпусів, як перший крок до гуртування українців вояків в окремі часті.

Резолюція 5.

Про шкільну справу на Полтавщині

Зважаючи на те, що українізація шкіл на цілім обширу України а значить і на Полтавщині має надзвичайну вагу, і що через це треба вжити для цього найбільш рішучих заходів Полт. Губ. Укр. З'їзд підтримує постанови учительських з'їздів, а також резолюцію Полтавського українського селянського з'їзду 17 квітня про шкільні справи і домагається від Полт. губ. земської управи, Полт. Повіт. Земск. Управи, а також усіх повітових та мійських самоврядувань, щоби до справи утворення української школи згадані установи приступили би огразу не гаючи часу.

Про виконання сеї постанови з'їзд поручає пильнувати повітовим та українським радам.

[Резолюція 6.]

Про землю

Визнаючи прінципiально повну соціалізацію землі, фабрик та заводів з'їзд постановляє:

Приватна власність на землю повинна бути скасована. Вся земля повинна перейти без викупу до трудового народу, що її обробля своїми руками.

Всеросійськи установчі збори повинні це затвердити. Подробно ця реформа

мусить бути розроблена і переведена в життя автономними краєвими соймами.

У нас на Україні ця реформа мусить бути переведена Українським соймом.

[Резолюція 7.]

Про Автономію

1. Згідно з історичними традиціями і сучасними реальними потребами укр. народу З'їзд вважає, що тільки широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби нашого народу і всіх інших народностей, котрі живуть на українській землі.

[Резолюція 8.]

Про Федерацию

2. Що той автономний устрій України, а також і інших автономних країн Росії матимуть повні гарантії в федеративнім лагі.

3. Тому, єдиною відповідною формою державного устрою З'їзд вважає федеративну й демократичну республіку російську.

[Резолюція 9.]

Про Забезпечення прав національної меншости

4. А одним з головних принципів української автономії — повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть на Україні.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 25,26.05.1917 р.

№ 147

Протоколи нарад представників міністерств Тимчасового уряду з делегацією Центральної Раги⁷²

21—22.05.1917 р.

Заседаніє 21 мая

Присутствовали: Председатель Совещанія Д.М. Щепкинъ, представители Министерства Внутреннихъ Делъ С.А. Котляревскій и Н.Н. Авиновъ, представитель Военнаго Министерства Л.С. Туганъ-Барановскій, Членъ Юридическаго Совещанія Н.И. Лазаревскій и члены делегаціи Украинской національной рады: В.К. Винниченко, С.А. Ефремовъ, Н.Н. Ковалевскій, А.М. Пилькевичъ и П.Я. Стебницкій.

Открывъ заседаніє Д.М. Щепкинъ указаль, что целью Совещанія является уясненіє путемъ обмена мненій основныхъ положеній доклада, вносимаго делегацією Украинской національной рады на сужденіє Временнаго Правительс-

тва. Засимъ, по выслушаніи доклада делегаціи, председатель ознакомилъ собраніе съ точкой зренія Временнаго Правительства на возбужденный украинцами вопросъ о территоріальной и національной автономіи. Временное Правительство принципиально не считаетъ себя уполномоченнымъ до созыва Учредительнаго Собранія какъ-либо предпрешать столь важные вопросы, какъ настоящій. Правительство лишь можетъ заявить о своей полной готовности, оставивъ прежніе приемы управленія, впредь строго считаться со всеми національными особенностями населенія малороссійскихъ губерній.

Приступивъ затемъ къ обсужденію п. 1 программы мероприятий, намеченныхъ національной радой, Совещаніе, въ виду неопределенности термина автономіи, предложило делегатамъ рады въ дополнительной записке точно указать Временному Правительству, въ какихъ формахъ имъ представляется возможной и желательной, не нарушающая единства государства, автономія для Украины.

По поводу п. 2 Совещаніе признало, что устройство Украины на началахъ автономіи, являясь деломъ внутренней политики Россіи, можетъ стать частично предметомъ сужденія международной конференціи при разрешеніи вопроса о судьбе Галиціи, въ виду чего участие представителя украинской народности на этой конференціи должно признаться желательнымъ. Что же касается организаціи въ настоящее время сношеній съ зарубежными украинцами, то Временное Правительство, воздерживаясь отъ какихъ-либо действий въ этомъ направленіи, предоставляет устанавливать такія сношенія частнымъ лицамъ.

Учрежденіе при Временномъ Правительстве должности украинскаго комиссара (п. 3) по примеру уже существующаго комиссара для заведыванія делами Кавказа и Туркестана, а равнымъ образомъ и должности областного украинскаго комиссара съ краевымъ советомъ для объединенія правительственныхъ мероприятий въ губерніяхъ съ украинскимъ населеніемъ (п. 4) должно последовать одновременно съ разрешеніемъ Временнымъ Правительствомъ вопроса, поставленнаго въ п. 1 программы.

При обсужденіи п. 5 члены Совещанія, допуская въ некоторыхъ случаяхъ возможность выделенія украинцевъ въ отдельныя воинскія части, указали на техническія затрудненія, вызываемыя осуществленіемъ такой меры. Представитель же военнаго ведомства высказался противъ формированія въ настоящее время украинскихъ полковъ. Такая мера можетъ не поднять, а лишь ослабить боеспособность арміи. Сделанную делегатами ссылку на

заслуги латышских національных частей, онъ считаетъ неугадною: латышскіе баталіоны пріобрели известность главнымъ образомъ благодаря боевымъ качествамъ присущимъ всемъ латышамъ; одноплеменность состава баталіоновъ сыграла второстепенную роль.

Въ заключение Совещаніемъ были признаны совершенно недопустимыми образование особой украинской арміи, а равно и “украинизацію” Черноморскаго флота — какъ могущія лишь ослабить боевую силу государства.

Заседаніе 22 мая

Присутствовали: Председатель Совещанія Д.М. Щепкинъ, представители Министерства Внутреннихъ Делъ С.А. Котляревскій и Н.Н. Авиновъ, представитель Военнаго Министерства Л.С. Туганъ-Барановскій, Членъ Юридическаго Совещанія Н.И. Лазаревскій и члены делегаціи Украинской національной рады: В.К. Винниченко, С.А. Ефремовъ, Н.Н. Ковалевскій, А.М. Пилькевичъ и П.Я. Стебницкій.

По открытіи заседанія представители національной рады представили свои дополнителныя соображенія по вопросамъ, отмеченнымъ въ п. 1-5 программы мероприятий и, въ частности, указали на более подробное разграниченіе вопросовъ, подлежащихъ веденію центральнаго законодательства и мѣстнаго сейма (п. 1); установили более точное обозначеніе границъ будущей Украины (п. 1), компетенцію областного комиссара Временнаго Правительства, который является представителемъ его для ознакомленія и для сношенія между Правительствомъ и національной радой, при чемъ заявили, что они не настаиваютъ на образованіи областного при комиссаре совета (п. 4).

Затемъ Совещаніе перешло къ п. 6 программы и который не разсматривался въ виду того, что онъ всецело касается Министерства Народнаго Просвещенія. На п. 7 Совещаніе не останавливалось, потому что Правительство въ своей деятельности руководится теми же положеніями, указанными въ означенномъ п. 7. При обсужденіи п. 8 было указано, что Правительство не можетъ ассигновать средства изъ государственнаго казначейства различнымъ организациямъ безъ конкретныхъ представленій и что для удовлетворенія культурно-просветительныхъ целей у національной рады имеется источникъ — реорганизованная демократическія земства. По вопросу о выезде на родину зарубежныхъ украинцевъ (п. 9) Совещаніе затруднилось высказать свое мненіе, такъ какъ этотъ вопросъ касается Министерства Иностранныхъ Делъ, а въ отношеніи размещенія пленныхъ украинцевъ-галчанъ въ украинскихъ губер-

ніяхъ представитель Военнаго Министерства заявилъ, что это представляеть большія затрудненія.

При закрытіи засіданія было указано, что настоящее совещаніе создано для обмена мненій по программе мероприятий, преставленныхъ національной радой Украины безъ постановки какихъ-либо решеній, каковыя могутъ быть вынесены только Временнымъ Правительствомъ и что Правительство въ спешномъ порядке разсмотритъ это представленіе и выскажетъ свое принципиальное решеніе.

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 44-45 зв. Незасвідчена копія.

№ 148

Повідомлення газети “Народня воля” про Український національний з’їзд Катеринославщини

21—22.05.1917 р.

(од власного корреспондента)

21-22 травня в Катеринославі відбувся український з’їзд. На з’їзд прибули представники від таких організацій і партій: Центр. Укр. Рада — 1, Губ. Укр. Рада — 50, Держав. думи — 2, від військових організацій на Катеринославщині — 46, повіт. управ. — 1, “Просвіт” — 106, волосних і сільських комітетів — 62, споживчих товариств — 25, селянської спілки — 28, робітничих гуртків — 28, від партій — 49, юнацьких гуртків — 7, гурків урядовців — 15, залізнодорожних гуртків — 13, книгарні “Слово” — 2, від укр. партій (не соціалістичних) — 14 і російської преси — 2, всього — 451 чоловік.

Крім того гостями прибуло на з’їзд біля 300 чоловік.

З’їзд відчиняє член Центр. Укр. Рада — В.О. Бігнов.

Вітаючи з’їзд, г. Бігнов говорить про завдання Катеринославського З’їзду і необхідність губернської організації на Катеринославщині українських свідомих сил.

Сину України приймали саму жваву участь в революції — говорить промовець. — В полках петроградського гарнізону, які перші підняли прапор революції була більшість українців. Слава цим борцям! Гучно лунає “Слава!..” а потім “Ще не вмерла Україна”.

Промовець запропонував вшанувати вставанням пам’ять тих борців, що голови свої поклали за волю.

З'їзд встав і члени його проспівали “Вічну пам'ять”.

Окремо з'їзд вшанував пам'ять першого борця за волю українського народу, борця-поета — Т. Шевченка співом “Заповіту”.

Д. Дубовий нагадував з'їздові що робітники всієї Росії протестують проти смертного присуду, винесеного австрійським урядом Аглеру і запропонував послати через Укр. Центр. Раду таку телеграму:

“В день загального протесту пролетаріату і всіх пригноблених, зібравшись на перше засідання, Катеринославський губерський український з'їзд прилучає свій голос до загального протесту проти смертного присуду над громадянином Австрії Фрідріхом Аглером”. Пропозицію вкрито оплесками.

Далі з'їзд вітали представники (2 матроси і 1 робітник) від Чорноморсько-го Флоту і член Держав. Думи О.М. Александров.

Після привітань г. Бігнов запропонував з'їздові приступити до виборів президіуму.

Головою з'їзду обібрано було г. Бігнова, почесними головами — г.г. Яворницького і Кашенка, заступниками голови — Трубу, Сокола, Самійленка, Олійника, Вурву і Гороховатського, писарями — Ліпковського, Коробчанського, Найдека і Пономаренка.

З'їзд вислухав доклади г.г. Бігнова, — “Про історичні підвалини автономії України”, Мазепи — “Про автономію України”, Павловського, Труби і Дубіщева.

Другого дня з'їзд приступив до обговорювання докладів і виніс такі резолюції:

1) З'їзд делегатів-українців Катеринославщини, заслухавши в засіданні 21 травня доклад члена Укр. Ц. Раду — В.О. Бігнова про долю Українського народу визнав, що:

1) щире єднання України з Московщиною у 1654 році призвело національну культуру, право, розвиток республіканського демократичного строю гетьманщини до Великої Руїни;

2) лихими силами, які приборкали Україну за 270 років вільного її єднання з Москвою були самодержавіє і байдужість російського громадянства, — які створили у нас московське культурне і громадське ярмо;

3) щоб на далі доля українського народу не була ще раз зломлена байдужістю широкого російського громадянства, треба усі справи українського народу обороняти через народні Українські організації — Центр. Укр. Раду і місцеві губ. Ради під прапором: “Автономія України в Російській Федеративно-демократичній республіці”

- 4) число земель федерації встановлюється на Установчих Зборах по числу представлених на них народів з ясно окресленою територією;
- 5) національно-територіальна автономія обмежується загально-державними гарантіями національно-культурно-політичних прав меншостей;
- 6) в обсяг діяльності центральних установ (Центр. Держав. Рада, Центр. Уряду) увіходять справи: а) позадержавної політики, б) пошта і телеграф, в) загально-державні залізниці і водні шляхи, г) випуск грошових знаків і загально-державний бюджет, д) загально-державні торгові договори і позичка грошей, е) оборона держави і окремих земель від ворожих нападів.
- 7) Постійне військо після війни і Установчих зборів замінюється всенародною міліцією.
- 8) Вважаючи на те, що федерація автономних національних одиниць є найкращим забезпеченням демократичних і національно-політичних прав кожної нації, Катеринославський губ. З'їзд з повною непохитною рішучістю ставить вимогу національно-територіальної автономії України, яко перше неогладне, пекуче завдання сучасного моменту народу всієї України.
- 9) З'їзд також вважає, що федеративний устрій Російської держави, яко союз національно-територіальних одиниць не тільки не може бути шкідливим для соціально економічного розвитку всієї Росії та і з'окрема України, а навпаки являється єдиним засобом нормального розвитку всіх сил усієї держави.
- 10) Що верховна влада мусить належати всій людності, що живе на Україні;
- 11) Волю свою народ виявляє через своїх депутатів, вибраних по чотирьохвісній формулі в Український Сойм;
- 12) Виконавча влада (уряд) залежить від Українського Сойму і відповідає тільки перед ним;
- 13) Усі громадяне на Україні користуються усією повністю громадських вільностей як то: слова, друку, зібрань і народніх організацій і союзів, страйку, віри, недоторканости особи і помешкання і т. у.

3. В відношенню до сучасного моменту.

- 1) З'їзд вважає необхідним: вимагати від тимчасового уряду негайного оголошення особливим актом прінципу національно-територіальної автономії України, як найкращого забезпечення національно-політичних справ Українського народу і всього краю.
- 2) Щоб тимчасовий уряд призначав грошеві суми Центр. Укр. Раді на національні потреби.

4. Шкільне питання.

Навчання в усіх школах по Україні на Українській мові безплатне, а курс початкової школи обов'язковий для усіх з правом безплатного продовження вчення в середній і вищій школі.

5. Земельне питання.

1) Самочинних захватів землі не робить і ждуть вирішення земельної справи через Український Народний Соїм;

2) Приватна власність на землю повинна бути скасована і земля повинна перейти без викупу в Український Земельний Фонд, яким має поряджувати Укр. Нар. Соїм. З цього фонду земля повинна даватись в користування тільки тим, хто її обробляє своїми руками.

3) Вимагати від Тимчасового уряду негайного видання закону про заборону продажу, довгосрочної аренди і закладу земель а також масової порубки лісів.

6. Про віісько.

1) З'їзд вважав необхідним негайне формування з запасних тилових частей окремих тилових частей з тим, що ці часті стояли на Україні;

2) вилучення українців військових на Фронті в Українські військові раги бажанне постільки це не буде шкодить боєспособности армії і полишається на рішення Укр. Генеральн. військового комітету;

3) Вважаючи сучасну війну сприяючою тільки буржуазно-капіталістичним верствам Росії і України, так і інших воюючих держав, одночасно з сим роспорозуючого демократичні сили народів, ми бажемо найскорішого закінчення війни, підтримуючи демократичне гасло: "мир без анексії і контрибуцій, на основі необмежного самовизначення націй, мир по згоді з демократією воюючих держав." А до того часу армія на фронті повинна активно боронити землю і здобутки революції.

Крім цього винесено ще постанови і в справі організаційній та кооперативній, яких ми тут не наводимо. Особливу увагу зібрання звернуло на необхідність організації селянських спілок.

На з'їзді вибрано членів Губ. Укр. Рагу.

На прикінці своєї роботи послали привітання Укр. Цент. Рагі і голові Рагу Грушевському.

З'їзд скінчив свою працю о 8-ій годині ранку.

П. Коробчанський.

Інформація про Сквирський повітовий селянський з'їзд та його резолюції

22—23.05.1917 р.

22—23 травня відбувся в м. Сквирі (на Київщині) повітовий селянський з'їзд. На з'їзді було більше 150 представників селян. З'їзд обміркував такі питання: 1) Про землю, 2) Про політичний лаг в Росії і на Україні, 3) Про українське військо, 4) Про народню освіту на Україні і 5) Про Українську церкву. Селяне до всякого питання ставились уважно, докладно всяку справу обмірковували і виносили постанови дружно, одностайно. З'їзд виніс такі постанови:

Про землю:

- 1). Приватна власність на землю на Україні повинна бути скасована.
- 2). Земля повинна перейти без викупу в Український Земельний Фонд, яким має порякувати Український народний Соїм.
- 3). З цього фонду земля повинна даватись в користування тільки тим, хто її обробляє своїми руками.
- 4). Вимагати од правительства негайного видання закону про заборону продажу, довгосрочної аренди і закладу земель, а також масової порубки лісів.
- 5). До видання земельного закону для забезпечення селян строевим лісом, топливом, випасами, рибною ловлею, установлення справедливих арендних цін на робочі руки і підготовки матеріалів для земельного закону повинні бути засновані Повітові, Губернські і Краєвий Український Земельний Комітет.
- 6). Самочинних захватів землі не робить і ждять верішення земельної справи через Український Народній Соїм.

Про політичний лаг:

- 7). З'їзд постановив, що найкращою формою правління в Росії буде демократична федеративна республіка з автономією народів, що заселяють Росію.
- 8). Для повного розвитку сил Українського народу являється необхідним заведення Національно-територіальної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей.
- 9). З'їзд вимагає, щоб Временне Правительство негайно привселюдно при-

знало право Українського народу на національно-територіальну автономію.

Про вієсько:

10). Зїзд вважає необхідним негайне формування з запасних тилкових частей окремих частей з тим, щоб ці часту стояли на Україні.

11). Вилучення українців військових на фронті в Українські військові часту бажано, по скільки це не буде шкодить боєспособности армії і полишається волі військового начальства.

Про народню освіту:

12). Зїзд вважає необхідним: а) щоб вся просвіта для Українського народу від низшої до висшої школи велась на українській мові, б) щоб наука була безплатною і обов'язковою для дітей обох полів, в) щоб шкільні програми були так складені, щоб діти могли переходити з низшої до середньої, з середньої до висшої школи, г) щоб школа була не церковна, не земська, а єдина вільна народня.

Про церкву:

13). Зїзд висловлює побажання, щоб слово Боже в церквах на Україні лунало на Українській мові.

14). В волостні Комітету вибрати від сел таких людей, які боронитимуть інтереси селянства і розділятимуть постанови цього зїзду, Волосний Комітет буде складатись з виборних від сел (малого по 2, а великого по 3 чоловіка) як вирішать самі селяне.

Я. Тутешній.

Народня воля. — 08.06.(26.05)1917.

№ 150

Вітальна телеграма Сімферопольського військового клубу ім. гетьмана Дорошенка УЦР

23.05.1917 р.

Київ Українській Центральній Раді

З Сімферополя принята 23.05.1917 р. № 56.

Сімферопільський Військовий Клуб Імени Гетьмана П. Дорошенка вітає Українську Центральну Раду і прохає проводити в життя вси постанови, резолюції Українського Військового Зїзду. Просимо яко мога швидше оповістити, які три корпуси названі українськими. Ми даємо слово умерти всі за

здобуту свободу російську, коли Тимчасовий Уряд Російський задовольнить потребування Української Центральної Ради і Генерального Комітету Українського як головного правління українського народу.

Голова клубу Прапорщик Мацько.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 19. Засвідчена копія.

№ 151

Постанови віча Чигиринщини

23.05.1917 р.

Населення Чигиринщини, без різниці національності та віри, зібране в місті Чигирині 23 травня, в день Українського свята, вимагає від Тимчасового Уряду, який уже визнав права на самовизначення націй, негайного видання акту про автономію України. Разом з цим ми заявляєм, що це — наша воля тверда та непохитна і Чигирин буде рішуче домагатися всіма засобами, щоб права та вольности українського народу, незаконно одібрані у нас Московськими царями, були зараз же нам повернені.

Голова Віча Федір Яремченко.

Нова Рада. — 28.05.1917.

№ 152

Звернення С. Петлюри від імені УГВК⁷³ до голови Тимчасового уряду

23.05.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Председателю Совета Министровъ Львову

Военному министру

Стебницкому для Украинской делегации

Украинскому Генеральному комитету ежедневно поступають сообщенія войсковых частей и украинских организаций объ осложненіяхъ и недоразуменіяхъ на местахъ. Считаая таковыя крайне нежелательными и серьезными, комитетъ единственнымъ выходомъ изъ положенія считаетъ ускореніе отдачи приказа по военному ведомству [о] функціонированію избраннаго Украинскимъ Войсковымъ Съездомъ Украинскаго Войскового Генеральнаго Комитета,

безъ этого Комитетъ встречается постоянныя помехи къ урегулюванію осло-
жненій. Отданіе приказа дасть возможность немедленно внести успокоеніе
въ интересахъ скорейшаго умиротворенія и наложенія необходимаго порядка.

Петлюра

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 60. Оригінал.

№ 153

Наказ по Київському військовому округу

23.05.1917 р.

Наказами Тимчасового Уряду дано відповіді на бажання, висловлені орга-
нізованими українцями в справі формування українського війська.

Затвержено статут українського військового генерального комітету, виб-
раного на військовому українському з'їзді у Києві. Затвержено склад органі-
заційного комітету для формування 1-го українського полку і призначено до-
глядуючого за цим формуванням. Дозволено формування одного полку з
добровольців невійськових при капрі 500 душ і, хоча полк було укомплекто-
вано не добровольцями з не військових, салдатами, які в більшості, свавільно
покидали свої частини, військовий міністр проте, по згоді з головнокома-
ндуючим арміями південно-західного фронту, визнав можливим задовольни-
ти прохання з'їзду про затвердження цього полку під назвою "Перший украї-
нський полк імені гетьмана Богдана Хмельницького", але при умові, щоб до
скінчення війни не формувались більше військові українські частини, на що
дав згоду голова центральної ради проф. Грушевський.

Дозволено українців-салдатів посилати в особливі три корпуси для уком-
плектовання їх тільки українцями. Цей дозвіл дано в відповідь на прохання
представника українського військового генерального комітету, подане вій-
ськовому міністрові.

Таким чином, незважаючи на те, що тепер усяке нове формування і з-
міни в укомплектуванні вносять ускладнення і навіть де-яке розстройст-
во і пониження бойової здатності армії на фронті, йдучи на зустріч ба-
жанням українців мати тепер військо, яке-б складалось з одних українців,
тимчасовий уряд в особі своїх представників дав змогу здійснити щось в
цьому напрямкові.

Тепер я одержую з різних місцевостей звістки про те, що збираються юр-
би салдатів з метою формувати нові полки, та про те, що заснуються ок-
ремі українські військові ради, які иноді звільняють загальновійськові ради,
та про те, що частина військових чинів під українським прапором, звільняє

невгодних йому командирів, то цей же прапор вживається військовими чинами для того, щоб під ним захопити станцію, пошту, телеграф.

Переконаний в тому, що такі вчинки були не під керунком організованих сил українства, я вважаю потрібним оповістити про такі явища.

Український військовий генеральний комітет і організований комітет для формування українського полку, як організації військові, які складаються з людей військових, добре розуміючих що таке окремі самостійні виступи в частинах війська і гарнізонів, повинні взятись за керування цим рухом серед мало свідомих українців, бо це може мати характер анархичний. Цим організаціям я цілком доручаю вжити заходів проти таких виступів салдатів, часами, як про те доносять мені, під керуванням навіть офіцерів і не дозволяти порушення порядку під прапором українським.

Я певен, що Українська Центральна Рада, яка стоїть по-за компетенцією військової влади, скористується своїм моральним впливом для того, щоб український рух в цей відповідальний час не мав анархичного характеру, і піддержити згадані вище українські військові організації в їхньому бажанню внести в стан неспокійних салдатів-українців.

Всі начальники, які посилають мені телеграми про погії і спроби насильства, що одбуваються під українським прапором, треба словіщати копії цих телеграм українському військовому генеральному комітетові. Цей останній повинен сповіщати про ці погії, як Ц. Укр. Раду, так і організаційний комітет в справі формування українського полку для того, щоб вжити разом необхідних заходів для встановлення порядку. Сподіваюсь, що організовані українські сили, не зацікавлені, звичайно, в тому, щоб рух носив стихійний характер виступів насильного характеру і викликав би примари громадянської війни, вживуть всі заходи до того, щоб, будучи в постійній згоді зо мною, щоб завчасно попереджати насильственні погії.

Головний начальник округи одставний полковник Оберучев.

Нова Рада. — 26.05.1917.

№ 154

Постанова з національного питання II з'їзду рад робітничих і селянських депутатів Полтавської губернії

24.05.1917 р.

Другий З'їзд Рад Робітничих і Салдатських Депутатів Полтавської губернії в засіданні своєму 24 травня 1917 року, визнаючи:

1) що в інтересах трудового населення Росії необхідне забезпечення

вільного національного розвитку усіх народів Росії і що

2) тільки таке забезпечення підорве боротьбу між націями, яка затемнює класову свідомість Російського пролетаріату, ліче своїм завданням:

1) боротьбу з усіма проявами шовінізму і його наслідку національного гніту.

2) Вимогу широкої децентралізації урядовання на основі автономії країн (областей) Росії, які відрізняються економічними умовами і складом населення, зокрема України з забезпеченням національних меншостей.

3) Вимогу національно-культурної автономії для всіх народів Росії.

Робітнича газета. — 31.05.1917.

№ 155

Повідомлення про селянський з'їзд Козелецького повіту Чернігівської губернії

24.05.1917 р.

На з'їзд прибуло більше, як сто представників селянства Козелецького повіту. Обговорювалось питання про заснування в Козелецькому повіті української селянської спілки. Це питання було принципіально поставлено на чергу на попередньому селянському повітовому з'їзді 9 квітня цього року. На зібранні 24 травня при обговорюванні харчевих та адміністративних справ І.І. Чайка пропонував негайно приступити до організації селянської спілки та Козелецької української "Просвіти".

З'їзд одкрився промовою представника Київського організаційного комітету української селянської спілки Т.Г. Осачого, котрий ознайомив з'їзд про необхідність та потребу заснування селянської спілки хліборобів в Козелецькому повіті по усім волостям та селам, про завдання спілки та про перші ступні діяльності цієї організації.

Після дебатів на цю тему, з'їзд виніс такі резолюції:

1. Козелецькі депутати од селян порішили негайно заснувати в Козельці на повіті українську селянську спілку хліборобів, котра ввійде як філія у всеукраїнську селянську спілку хліборобів в Києві, яка має заснуватися на з'їзді 28-30 травня в Києві і вїйти в злагоду з всеросійським крестьянським Союзом на основах встановлених Київським з'їздом.

Бюро селянської спілки хліборобів в Козельці має скластись з представників од кожної волости (з кандидатми до їх) та п'яти особ козелецьких, прихільних до селянської справи. Оці особи мають бути обібрані на цім з'їзді, а

представники ог волостів мають бути обібрані негайно на волостних організаційних зборах селянської спілки.

2. Поруч з селянською спілкою засновується Козелецька українська повітова “Просвіта”, котра б дбала про освіту усього повіту. В кожній волості мають бути засновані волостні “Просвіти” такі самі і в селах.

3. Членами Бюро Комітету селянської спілки обрано І.І. Чайку, Ст.О. Зенкевича, А.И. Булаха, С.Ф. Косенко, Н.Д. Голика, Н.А. Григорьєва.

4. Членами Комітету Козелецької української “Просвіти” обрано: В. М. Ганцова, С. Ол. Зенкевича, А.А. Бойко, М.Ф. Терлецького, отца Д. Лашнюкова, М.С. Шинкаренко, М.А. Трухана, Г.Г. Шевчика, Л.Г. Позднього, Ф. Нагорного, А.І. Велигодську, Н. Клименко, М.А. Ильенка, О. Гоголевського, К.С. Костюченко, О.П. Михайловську.

5. Селянський з’їзд, зазначивши велику потребу селянства знати та освічувати сучасні погії, виборче право і усе таке инче, порішив звернутися до повітового Земського зібрання з проханням асігновати гроши на два оратори, знайомих з селянськими справами та українством.

Черниговская земская газета. — 09.06.1917.

№ 156

Вітальна телеграма УГВК від делегатів І Обласного і фронтового з’їзду рад та солдатських (матроських) комітетів Румунського фронту, Чорноморського флоту та Одеської області⁷⁴

24.05.1917 р.

Телеграма

Педагогическій музей

Украинській Генеральний Комітет

Київ

Ми українськи делегати фронтового обласного зізду Одеси вітаємо Українськ[ий] Генеральни[й] Комітет [...] * плодотворної праці об’єднанню українських військових сил, тільки тоді військо дуже тверде, коли воно національно об’єднано, ідейно свідоме. Голова українських делегатів Туз.

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 13. — Арк. 22. Телеграфний бланк.

* Текст не читається.

№ 157

Телеграма від Херсонської української військової громади до УГВК

24.05.1917 р.

Телеграма

Киев Педагогичный музей Генеральному Комитету

[Из] Херсона

Херсонська українська військова громада вітає українській військової генеральний комітет вважає його законним представником виразником волі українського війська Голова загальних зборів прапорщик Охігенко Писарь Фенченко

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 13. — Арк. 23. Телеграфний бланк.

№ 158

Відповідь УГВК Херсонській українській військовій громаді

24.05.1917 р.

Херсон Українській Військовій Громаді

Ваше привітання одержали Сергешно дякуємо. Негайно пришліть відомости і делегацію з точними відомостями про кількість українців і діяльність Вашої Громади. УкраинГенерКомитет

Петлюра

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 13. — Арк. 23. Оригінал.

№ 159

Резолюція громади с. Михайлівки-Льовшиної на Катеринослащині

26.05.1917 р.

В Київську Укр. Центр .Раду

Д.Михайлівка-Льовшина Андриївської вол., Олександрівського повіту, Катеринославської губернії.

Травня 26 дня 1917 г.

Від громади міста* д.Михайлівки-Льовшиної, Андриївської волості, Олександрівськ. повіту, з Катеринослащини.

Приймаючи на увагу росповсюджену програму Тимч. уряду (прав-ва) Російського, в котрій точно виразно оговорено, що однині уси національності демократичної Росії мають право на національне самовизначення, ми,

* Так у документі

громадяне г.М.-Льовшиої, кількістю 132 дворів, празнуючи наш рідний національний празник 23-го травня сього 1917 року, і улаштували збори грошей 95 карбованців, одноголосно ухвалили доручити нашій Київській Укр. Центр. Рагі на потреби нашого славного українського організованного і озброєного війська, котре існує на фронті. Крім того, шлем Київській Ц.Рагі наше щире привітання за її заходи в сей історичний момент і домагаємося і дальше працювати для нашого вігбудування національно-територіальної автономії України на федеративно-демократичних початках. Бажаємо і домагаємося, аби наша резолюція була негайно росповсюджена повністю в часописі "Новій Рагі", що підтверджуємо підписами. Голова Льовш. Гром. Рагу І.Левченко. — Секретарь Поясилов.

Додаток до резолюції, винесеної Мих.-Льовшин. Комітетом.

Познайомившись з винесеною резолюцією і її змістом, я, управляючий Михайлівської економії г.г.Льовшиних, котра існує при Мих. Льовшинській громаді, а навспражди уроженець з Полтавщини, Лубенського повіту, Білоусівської волости, того ж села, щиро прихилияючись до всієї неньки-України, від себе теж на потреби Українського війська жертвую 40 карбованців і шлю моє щире привітання У.Ц.Р. за її заходи перед тимчасовим урядом по вігбудуванню національно-територіальної автономії України на федеративно-демократичнім початку і бажаю, аби наші пожертви принесли велику користь і були приміром для піднесення духу відпорности серед війська українського, в чім і підписуюсь. Пожертвователь 40 карбованців, управляючий (підпис). ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр.12. — Арк. 27. Копія.

№ 160—167

Телеграми до Тимчасового уряду з підтримкою домагань делегації Центральної Раги

26—29.05.1917 р.

№ 160

26.05

Телеграма

Петроград

Из Смоленска

Временному Правительству

Украинская громада г. Смоленска, состоящая [в] подавляющем большин-

стве [из] воинских чинов, всецело разделяя домогательства прибывшей [в] Петроград украинской делегации, вторично заявляет [о] необходимости объявления акта автономии Украины и полной украинизации войска.

Голова Рады української громади Яценко
Писарь Панащатенко

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 267. Телеграфний бланк..

№ 161

26.05

Телеграма

Петроград
Из Камянца-Подоляского
Преседателю Совета Министров

Считаем необходимым, чтобы Временное Правительство немедленно особым актом объявило принцип национально-территориальной автономии Украины и продолжило украинизацию войск для чего сей час же учредило при Временном Правительстве пост особого министра по делам Украины.

Украинский войсковой клуб частей штаба Головнокомандующего Юго-Западным фронтом и гарнизона Камянца-Подоляского

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 295. Телеграфний бланк.

№ 162

26.05

Телеграма

Петроград
Из Минска
Совет Министров
Копия Совет рабочих и солдатских депутатов

Український комітет Західного фронту довідавшись про неприхильне відношення [до] домагань української делегації, рахуючись [з] стихійною непереможною силою національного відродження України вважає необхідним негайне оголошення акта автономії України, проведення можливо широкої націоналізації армії, бачить [в] утриманню природного національного руху велику небезпеку єдності вільних тепер народів Росії погрозу утриманню здобутків революції.

Замісник голови Кавардинський
Секретар Єпата.

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 80. Засвідчена копія.

№ 163

26.05

Телеграма

Тимчасовому Російському уряду

Петроград

Из Рославля

Українська військова громада 304 піх. зап. полку всіми силами підтримує українську делегацію в домаганні негайного оголошення федеративно-територіальної автономії України і негайного сформування українського національного війська.

Голова громади прапорщик Тонкошкур

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 270. Телеграфний бланк.

№ 164

26.05

Срочно Петроград

Министру князю Львову

Комитет совета 24 военных организаций украинцев Гренадерского корпуса требует от Временного Правительства немедленного издания акта об автономии Украины и немедленного проведения в жизнь национализации армии.

Председатель Украинской рады Гренадерского корпуса
доктор Вротновский-Сивошапка.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 271. Телеграфний бланк.

№ 165

27.05

Телеграма

Петроград

Из Дорогобужу

Временному Правительству

Украинцы 121 зап. полка [в] числе 300 солдат, выражая полное доверие Временному Правительству, поддерживают украинскую делегацию [в] Петрограде, [требуют] скорейшей национализации войска [и] автономии Украины.

Рада 121 зап. полка.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 268. Телеграфний бланк.

№ 166

27.05

Телеграма

Петроград

Из Петрограда

Временному Правительству

Общее собрание Украинской войсковой громады восьмого гренадерско-го Московского полка в составе 650 солдат и офицеров единогласно постановило просить Временное Правительство о неотложном оглашении особым актом принципа национально-территориальной автономии Украины с назначением отдельного министра по делам Украины. Общее собрание всецело поддерживает резолюцию Первого Украинского воинского съезда о национализации войск в тылу и на фронте.

Голова громады солдат Савчук

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 64. Телеграфный бланк.

№ 167

29.05

Телеграма

Петроград

Из Погорельцев

Прегседателю Совета Министров [от] Украинской громады

[Для] 166 пехотного Ровненского полка является непонятным почему украинский вопрос решают за нас другие. Украинский вопрос должны решать только украинцы. Считая себя детьми великой пролетарской семьи нам безразличны буржуа русские, украинцы, немцы или другие. Вместе с тем считаем недопустимым в свободной России господство одной нации над другой. Наиболее обеспечивающим право отдельных наций является федеративная республика на основе национально-территориального обеспечения меньшинства. Поэтому требуем немедленного провозглашения автономии Украины, время осуществления которой ставим в зависимость от мировых событий, в чем и будем всеми силами поддерживать Украинский генеральный комитет.

Голова громады Короп

Секретарь подпоручик Мартыненко

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 65. Телеграфный бланк.

**Постанова Одеської української військової раги⁷⁵
про антиукраїнські виступи в місті та необхідність формування
українських частин**

Не пізніше 27.05.1917 р.

Позаяк громадські і урядові організації в Одесі в сей час заняли яскраво ворожу позицію до українства, позаяк в склад цих організацій входять представники російських соціалістичних і навіть буржуазних партій, а українські партії свідомо і організовано виключаються, Одеська Українська військова Рага, яка складається із представників всіх військових частин Одеського Гарнізону і флоту, вбачає в такому положенні річей велику небезпеку нормальному розвоєві Українського народу. Приймаючи на увагу заяву представників маршових рот, яких вражає те явище, що маршові роти складаються в більшості з українців, а заміняються в більшості салгатами не української національності, і що із їх одходом на фронт в Одесі не лишається організованої української сили, яка б завше могла стати в оборону прав українського народу, яким загрожують агресивні випадки не тільки громадських організацій і урядових інституцій, а навіть представників військової влади, Військова Рага постановила:

1. Припинити одправку маршових рот із Одеси до того часу, поки в Одесі не будуть зорганізовані Українські військові частини з існуючих, які б могли забезпечити українській людності Одеської Округи спокійний розвій добутих разом з усією Росією громадянських прав.

2. По сформуванню такої постійної сталої сили, маршові роти негайно вийдуть туди, де вони повинні бути аби оборонити добуті і забезпечені в себе дома свободи.

3. Довести до відома про цю постанову Українську Центральну Рагу, Український Військовий Генеральний Комітет, Командуючого Військом Одеської Військової Округи, Військового Міністра і Голову Раги Міністрів.

27 травня 1917 р.

Писар Раги прапорщик Карпенко

Народня воля. — 17(04).06.1917.

**Постанова Подільського губернського учительського з'їзду
про українізацію освіти**

27—28.05.1917 р.

Подільський Губерніяльний З'їзд учительських делегатів, що відбувся 27-28 травня 1917 року у г. Вінниці, обміркувавши справу переведення в життя українізації школи на Поділля, постановив признати слідує:

1) Ся надзвичайно важна і велика справа, як на Поділля, так і по всій Україні стоїть на дуже непевному і небезпечному шляху, який, врешті, може привести до того, що український народ і українське учительство, котрі цілком готові прийняти сю реформу, не будуть мати української школи ні в біжучому, ні в наступному році.

2) Небезпека полягає в тому, що в переведенню до життя сеї грандіозної роботи немає одностайности і планомірности, які абсолютно необхідні в сім ділі. Дякуючи сьому, окремі українські губернії, окремі повіти, “Просвіти” і ріжні організації, будучи цілком залишені самі на себе, йдуть в сії справі врозбрід, а часто й всупереч одні другим, розпочинаючи, кожний з окрема такі справи, які їм не по силі і витрачаючи енергію і кошти на такі заходи, які повинні бути об'єднані і провадитись у всеукраїнському масштабі.

3) Зокрема, З'їзд признає, що дякуючи такому становищу діла, учительство України може залишитись без відповідної підготовки, а українські школи — без підручників і, таким чином, Україна не зможе перевести до життя одної з найважніших своїх справ.

Зважаючи на се, Подільський Губерніяльний З'їзд учительських делегатів постановив:

1) Не припиняючи розпочатої на місцях роботи в справі українізації школи, звернути увагу Центральної Української Ради на непевне становище сеї справи і просити Центральну Раду вжити енергійних заходів перед Тимчасовим Урядом, аби на Україні, ще до переведення автономії, негайно було заложено Українське Міністерство Народньої Освіти, яко центральний краєвий відповідальний орган, з відповідальними правами і коштами, — для об'єднання справи українізації школи і, потім, для провадження сеї школи.

2) Зважаючи на короткий час до початку шкільного року, а також маючи на увазі негайні потреби будучого шкільного року, просити Центральну Українську Раду вжити заходів, аби ще до заложення Українського Міністер-

ства Народньої Освіти, при Учебних Округах на Україні були засновані відповідні органи з правами, коштами і обов'язками та щоби ці органи негайно взялися до найенергійшої праці по українізації школи.

3) Звернути увагу Центральної Української Ради на тяжке і шкодливе для матеріальних українських інтересів з'явище, коли Україна в справі друкування мільйонів своїх підручників повинна звертатись до приватних друкарень, без певности одержати ці підручники, в той час, коли Україна може, має право і повинна мати власні національні друкарні, де-б народ український міг друкувати потрібні йому книжки. В сій справі З'їзд дозволяє собі просити Центральну Раду вжити відповідних заходів, аби всі кошти, які асігновані окремими Земствами України на придбання підручників, були з'єднані по Учебних Округах чи в Українському Міністерстві Народньої Освіти, та щоби на ці кошти було закуплено великі друкарні і папір, бо тільки при такий умові український народ не залишиться в сім і будучім році без рідної школи.

Робітнича газета. — 08.06.1917.

№ 170—171

Обмін інформацією між головою виконавчого комітету Ради об'єднаних громадських організацій Києва М. Страгомським та заступником міністра внутрішніх справ Д. Щепкіним

27—28.05.1917 р.

№ 170

27.05

Телеграма

Петроград

Из Киева

Товарищу министра вн. дел. Щепкину

В виду сообщения газет [о] совещании бывшем под вашим председательством с участием представителей Центральной Украинской рады, [на] котором обсуждался вопрос [о] временном устройстве гражданского управления [в] нашем городе и крае покорнейше прошу сообщить исполнительному комитету как представителю Временного Правительства [в] городе Киеве принятие совещанием решения и до представления таковых на усмотрение Вре-

менного Правительства дать возможность исполнительному комитету изложить свой взгляд по затронутым [на] совещании вопросам.

Председатель исполнительного комитета Страгомский.

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 77. Телеграфний бланк.

№ 171

28.05

Телеграма

Київ

Исполнительный комитет Страгомскому

2684. Совещание никаких решений [по] украинскому вопросу не принимало было созвано для подробного выяснения пожеланий заявленных присланной [от] рады делегации. Предполагается доложить пожелания рады Временному Правительству [в] ближайшие дни. Ваши соображения прошу прислать. Пожелания рады были опубликованы в печати.

За МВД Щепкин

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 77. Оригінал.

№ 172

Резолюції I Всеукраїнського селянського з'їзду⁷⁶

28.05—02.06.1917 р.

Резолюція 1

Про відношення до Тимчасового уряду

1. Заслухавши доповідь про переговори з Російським Тимчасовим урядом, Перший Всеукраїнський селянський з'їзд постановив: приєднатись до домагань Української Центральної Ради, заявлених в її декларації, і вимагати від Тимчасового уряду негайного задоволення цих домагань. 2. Зважаючи на те, що тільки встановлення в Росії федеративно-демократичної республіки з національно-територіальною автономією України та забезпечення прав національних меншостей може оберігати людей од безладдя, З'їзд постановив доручити Центральній Раді разом з Всеукраїнською Радою селянських депутатів: а) негайно виробити проект положення про автономію України і про федеративно-демократичний устрій Російської республіки; б) негайно скликати з'їзд представників других народів і країв, що домагаються федеративно-демократичного устрою; в) докласти всіх сил до прискорення ор-

ганізації українських територіальних (крайових) зборів. З. З'їзд постановляє, щоб у нас на Україні всі громадські інституції і самоврядування були негайно українізовані, і через це з'їзд закликає всі громадські (селянські, земські та інші організації), адміністративні установи і військові організації України допомагати Українській Центральній Раді і Всеукраїнській Раді селянських депутатів в утворенні автономного ладу на Україні.

Резолюція 2

Про відношення до війни

1. Зважаючи на те, що війна потрібна поміщикам, фабрикантам, а трудовому народу несе тільки нещастя, Перший Всеукраїнський селянський з'їзд визнає необхідним, щоб трудові народи воюючих держав домагалися од своїх правительств миру без захвату чужих земель і без контрибуцій з тим, щоб кожний народ, який живе під чужим пануванням, сам вирішив, до якої держави він хоче пристати. 2. З огляду на згоду союзників Росії переглянути договори, що були підписані царським правительством, З'їзд вважає необхідним, щоб Тимчасовий уряд з союзниками негайно виробив і оголосив умови, на яких він згоден замиритися. 3. Щоб український народ міг після замирення жити національно-політичним життям в цілості, неподілений між різними державами, Тимчасовий уряд повинен подбати, щоб представники народу українського взяли участь на мирному міжнародному конгресові. 4. З огляду на те, що розгром російського війська загрожує руїною Україні, — З'їзд вважає потрібним допомагати всіма способами армії і закликає її до діяльної оборони рідного краю. 5. З'їзд признає необхідним, щоб зруйновані війною українські землі: Галичина, Буковина, Холмська Русь, Волинь, а також Польща, Бельгія, Сербія та інші країни були відроджені до нового життя коштом та заходами тих держав, що брали участь у війні. Порядок задоволення зруйнованих країн має виробити Міжнародний мирний Конгрес. 6. Щодо зруйнованих місцевостей України З'їзд вважає необхідним, щоб Російське Временне правительтво разом з Українською Центральною Радою, Всеукраїнською Радою селянських депутатів негайно приступило до розроблення проекту відродження цих країн і, де можливо, по воєнних обставинах, до фактичної допомоги.

Резолюція 3

Про заборону Всеукраїнського військового з'їзду

Заслухавши докладне повідомлення про заборону міністром Керенським Українського військового з'їзду, Всеукраїнський селянський з'їзд послав голові Ради міністрів, всім міністрам, Петроградській Раді робітничих і солдатсь-

ких депутатів таку телеграму: “Перший Всеукраїнський селянський з’їзд, на якому представлено 1000 волостей, обміркувавши телеграму Керенського про заборону Військового Українського з’їзду, приєднує свій голос до протесту Центральної Української Ради і жде скасування заборони Керенського”.

Резолюція 4

Про відношення до російських газет

Обміркувавши питання про відношення російських газет на Україні до української справи і прийнявши до уваги, що здебільшого газети ці неправдиво освітлюють український рух, а деякі, як київська газета “Кієвлянин”, день-у-день ведуть всякими нечесними способами боротьбу з українським рухом, Всеукраїнський селянський з’їзд постановив:

1. Селяни не повинні випусувати і читати київської чорносотенної газети “Кієвлянин”.

2. Тим же газетам, які неправдиво освітлюють домагання і потреби українського народу, з’їзд ставить їм це на увагу і сподівається, що російська преса на Україні надалі буде правдиво освітлювати український рух.

Крім того, делегати з’їзду обмінялися думками з приводу спорудження пам’ятника Тарасові Шевченкові і вирішили:

Резолюція 5

Про спорудження пам’ятника Тарасові Шевченкові

Перший Всеукраїнський селянський з’їзд, приступивши до обговорення земельної справи, перш за все шанує пам’ять першого борця за землю і волю на Україні — Т.Шевченка і постановляє доручити Центральній Українській Раді поставити в першу чергу справу з пам’ятником Тарасу Шевченкові і погбати, щоб він був встановлений в найкращому місці Києва.

Резолюція 6

Про землю

Визнаючи, що тільки здійснення соціалістичного ідеалу, до якого прямує Україна, як і інші народи, може задовольнити бажання трудового селянства та пролетаріату, Перший Всеукраїнський селянський з’їзд постановляє: 1. Приватна власність на землю має бути скасована. 2. Вся земля на Україні без викупу поступає в Український Земельний Фонд, яким порядкує сам народ через Український сойм, повітові та волосні земельні комітети, вибрані на демократичних основах. Всеросійські Установчі збори все це повинні затвердити. 3. З цього фонду мають користуватися землею тільки ті, хто буде її обробляти своїми руками. 4. Для справедливого користування землею тре-

ба встановити земельну норму. Ця норма повинна бути не менше споживчої і не більше трудової. В межах цієї норми всі хлібороби можуть лишитися в своїх господарствах. 5. Позаяк ведення господарства гуртом зберігає робочу силу, потребує менше інвентаря, дає змогу завести найкращі машини і взагалі піднімає земельну культуру, бажано великі зразкові господарства передати до рук хліборобських товариств, як осередків майбутнього соціалістичного господарювання. 6. Ліси, води, шахти і інші земельні надра в межах України визнаються власністю всього народу. Український соїм задовольнить усі потреби трудового народу. 7. Вигатки по земельній реформі приймає на себе держава. 8. Для справедливого вирішення земельної справи трудовий народ повинен взяти участь в земельних комітетах і заснувати Центральний Український земельний комітет. 9. Переселенська справа в межах України в Земельному комітеті і Українському Соїмі має бути поставлена на вирішення в першу чергу. 10. Засоби для життя всім нездатним до праці мають бути забезпечені народним страхуванням, або пенсіями, як це робиться в інших країнах. 11. Всі посередні (непрямі) і інші податки касуються і натомість заводиться єдиний прямо-подохідний, прогресивний податок.

Резолюція 7

[Про Центральний Український земельний комітет]

Щоб забезпечити Україну од безладдя, руїни, з'їзд визнає необхідним до Установчих зборів: 1. Самочинних захватів землі та самочинних порубок лісів не робити. 2. Вимагати од Тимчасового уряду негайної організації Центрального Українського земельного комітету, який повинен об'єднати діяльність всіх земельних комітетів на території України. Український земельний комітет складатиметься з: 18 представників губернських земельних комітетів, 9 — губернських Рад селянських депутатів, 3 — Центральної Ради селянських депутатів, 3 — Центрального комітету Української селянської спілки, 3 — Українського Центрального продовольчого комітету, 3 — Української Центральної Ради, 3 — Українського Центрального кооперативного комітету, 2 — Українського правничого товариства, 1 — Української партії соціалістів-революціонерів, 1 — Української соціал-демократичної робітничої партії, 1 — Українського Генерального військового штабу, 2 — Української Крайової Ради робітничих та солдатських депутатів. Центральне правительство мусить призначити Українському Центральному земельному комітетові кошти з кредиту, відкритого для всіх земельних комітетів. 3. Вигати негайно закон про передачу земельних справ у земельні комітети та Центральний Український земель-

ний комітет. 4. Пильнувати за тим, щоб не було продажу, довгострокової або чиншової оренди і роздріблення землі. Визнати всі земельні акти (угоди), укладені після першого березня, не дійсними. 5. Вимагати, щоб Тимчасовий уряд влаштував через обрані на демократичних засадах земельні волосні, повітові та інші комітети, пильний догляд за казенними та приватними лісами та негайно зовсім заборонив, без згоди земельних комітетів, вирубку бугівельного та матеріального лісу, а також негайно відмінив дозволу на вирубку такого лісу, виданих Лісоохоронним комітетом за часів старої влади. 6. Організувати постачання хліборобських машин і знаряддя державним заходом. 7. Зважаючи на те, що земельним фондом на Україні має поряdkувати Український народний сойм, з'їзд висловлюється проти монополізації Донецького басейну в межах України Російським Тимчасовим урядом і визнає, що використання цього басейну Російським Тимчасовим урядом можливе тільки за згодою центрального Українського земельного комітету. 8. Довідавшись від делегатів Пензенської, Орловської та Саратовської губерній, що нашим людям в цих губерніях чинять утиски і навіть загрожують вигнати зовсім, і маючи на увазі, що наших переселенців за межами України — велика сила, з'їзд звертає увагу Тимчасового уряду на це прикре явище і заявляє протест, тим більше, що на Україні зуміли фактично забезпечити право національних меншостей. 9. Маючи на увазі, що в зв'язку з майбутньою автономією України велика сила переселенців-українців бажає повернутися до рідного краю з'їзд визнає, що вирішення цього питання повинно бути зроблено українським Народним соймом в порозумінні з соймами інших країв Росії.

Резолюція 8

Про організацію селянства

Перший Всеукраїнський селянський з'їзд заслухавши доповідь про організацію селянства, постановив: 1. Забезпечити волю і землю українському народові може тільки саме планомерно організоване селянство. 2. Платформою для організації селянства повинні бути постанови Всеукраїнського селянського з'їзду. 3. Формою організації українського селянства повинна бути Українська Селянська спілка. 4. Законодавчим органом Української селянської спілки являються: Всеукраїнський, губернські і повітові селянські з'їзди, а в часи од одного з'їзду до другого — Всеукраїнська, губернські та повітові Ради селянських депутатів, а виконавчими органами їх — Центральний, губернські, повітові, волосні і сільські комітети селянської спілки, 5. В кожному селі повинен бути заснований (не менше як 5 душ — чоловіків і

жінок) комітет Української селянської спілки, вибраний на підставі всенародного, прямого, рівного і таємного голосування. 6. Волосні комітети селянської спілки складаються з представників — по одному на двісті (200) дорослих, [старше] 20-и років, чоловіків і жінок, але не менше одного від села. 7. Повітові Раги селянських депутатів складаються з представників од волостей по одному на 2000 дорослих чоловіків і жінок.

Увага: Тимчасова Рага селянських депутатів може бути вибрана на повітовому селянському з'їзді.

8. Губернська Рага селянських депутатів складається в представників повітових Раг — по 5 від повіту.

9. Всеукраїнська Рага селянських депутатів складається з представників по 2 від кожного повіту, вибраних повітовими селянськими з'їздами.

Увага: Тимчасова Всеукраїнська Рага селянських депутатів вибирається на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді.

10. Повітові, губернські і Центральний комітет Української селянської спілки вибираються відповідними Рагами селянських депутатів на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді.

Увага: Тимчасовий Центральний комітет селянської спілки вибирається на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді.

11. Членом Української селянської спілки вважається кожен, хто признає для себе обов'язковим всі постанови Всеукраїнського селянського з'їзду та Раг селянських депутатів і їх виконавчих органів.

12. Всі члени Української селянської спілки платять щорічний внесок в розмірі 1 карбованця на рік.

Примітка: Повітовим Рагам селянських депутатів дається право вставити в своєму повіті членську вкладку і внесок.

13. Ці гроші поділяються так: село — 30 коп., волость — 25 коп., повіт — 20 коп., губернія — 15 коп. і Центральний комітет — 10 коп. Гроші збираються селянськими комітетами Селоспілки і посилаються у всі комітети безпосередньо.

14. Членські вкладки вносяться скарбникові комітету селянської спілки. На кожну внеску скарбник комітету повинен видати квиток. Скарбник веде шнуровану касову книгу і не менше раз у 2 місяці здає справоздання.

15. Для перевірки всього діловодства і касових справоздань загальні збори членів Української селянської спілки вибирають ревізійну комісію з трьох членів.

16. Всі адміністративні, громадські, земські інституції і земельні, прогдольчі та інші комітети як технічні організації, які обслуговують селянст-

во, підлягають у своїй діяльності Радам селянських депутатів і комітетам селянської спілки, як виразникам волі трудового народу.

17. Для встановлення безпосереднього зв'язку комітетів і Раг селянських депутатів зо всіма іншими комітетами і громадськими організаціями бажано, щоб селянство вибирало в ці організації членів комітетів селянської спілки та Раг селянських депутатів.

18. Для об'єднання роботи Раг селянських депутатів з Радами робітничих і солдатських депутатів повинні організуватись спільні органи при умові представництва селянства пропорційовально його кількості.

Резолюція 9

Про народну освіту

Всеукраїнський селянський з'їзд, обміркувавши справу українізації школи, доручає Центральній Українській Раді погбати про те: 1) щоб наука по школах од нижчої до вищої з осені біжучого року велась на українській мові. Права національних меншостей повинні бути забезпечені. 2) Центральна Українська Рада повинна домагатися від Тимчасового Російського уряду, аби попечителями шкільних округів та їх помічниками були на Україні тільки українці.

Хміль І.В. Перший Всеукраїнський селянський з'їзд (28 травня – 2 червня 1917 р.)//Історичні зошити. — № 7. — 1992 р. — С. 14-34.

№ 173

Збори рагу Союзу українських автономістів-федералістів⁷⁷

30.05.1917 р.

Позавчора одбулись чергові збори Рагу Союзу Українських Автономістів-Федералістів в помешканні клубу “Родина”.

Спершу слухали й обмірковували проект організаційного статута Союзу, що склав Л. М. Жебуньов. Проект загалом задовольнив Рагу, і тепер доручено комісії з С. Єфремова, Л. Жебуньова та О. Шульгина виробити остаточну редакцію Статута.

Рагі Союзу Комітет Центральної Української Раги доручив скласти доклад для пленарних зборів 1 червня про з'їзд народів Росії для організації союзу недержавних народів, що домагаються автономії та перебудови Росії в федеративну республіку. О.Я. Шульгин, якому доручено скласти проект і прочитати доклад, познайомив Рагу Союзу з планом. План прийнято, при чому що до великоруської нації бажано, щоб і вона взяла участь в з'їзді недерж-

жавних народів в особі представників тих партій, які приймають ідею федерації, та групи російських автономістів-федералістів.

До цього часу “Товариство Українських Поступовців”, а за ним і “Союз У. А.-Ф.” не мали постійно президіуму. Тепер до з’їзду Союзу вибрано президіум Рагу:

С. Єфремов — голова, В. Леонтович — заступник голови, А. Ніковський — заступник голови, Ф. Матушевський — скарбник, О. Андриєвська — секретарь.

Для порядкування, ремонту та опоряження помешкання Союзу на Володимирській вул. 42 вибрано господарську комісію, в яку увійшли А. Ніковський, В. Петрушевський та М. Синицький.

Ухвалено текст запитання Краєвому Комітету Партії Народної Свободи з приводу майського з’їзду партії, на якому одкинуто принцип національної автономії, — чи поділяє Краєвий Комітет постанови з’їзду.

Принято до відома, що готові до друку де які підручники для нижчої школи.

Рада побіжно ознайомилась із книжкою видавництва “Вернигора” “Катехізм Українця” і признала, що в ній єсть небажаний з усякого погляду шовінізм. Для боротьби з такого рода літературою рішено порадити “Українській книгарні”, яка належить Союзові, не брати цієї книжки на продаж.

Принято до відома, що книгарня т-ва “Час” одмовилась взяти “Катехізм Українця” для продажу.

Висловлено бажання, щоб наша преса висловила із приводу цієї шовіністичної книжки.

Нова Рада. — 01.06.1917.

№ 174

Постанови Одеської української військової Раги

31.05.1917 р

Одеська Українська Військова Рага, на зборах своїх 31-го травня сього 1917 р., вислухавши справоздання про подорож делегації Української Центральної Раги й Українського Військового Генерального Комітету до Петрограду, про отповідь Тимчасового Уряду Київському Всеукраїнському Селянському З’їзду, про одмову міністра Керенського в скликанні Українського Військового З’їзду, численні справоздання про події як в Одесі, так і по за Одесою: на фронтах, в Петрограді, в Херсоні, в Миколаєві і в містах України та в гли-

бу Росії, одноголосно постановила. Зважаючи на те, що російські урядові й громадянські організації прийняли проти українського визвольного руху як-краво ворожу позицію і хочуть тримати український народ в тому ж приниженому, безправному стані, в якому держав його і царський уряд, що з народу вільного, народу братнього, народу освіченого зробив його рабом, кріпакком, темним, огібрав його волю, обікрав його землю, добуту кровію предків його, — і для того, аби затримати український наріг в його сучасному, безправному стані, Тимчасовий Російський Уряд одмовляється навіть визнати за ним право на автономію, чого домагалась наша делегація, і щоб лише протягти час та про людске око, як то робив і царський уряд, перегає цю справу в якусь цілком непотрібну комісію, а міністр-соціаліст Керенський, аби задушити український рух, забороняє Війсковий З'їзд, який має право відбутися і без його дозволу на підставі існуючих зараз, хотяб і тимчасових, законів; що вояки-українці оточені в війську не доброзичливим товариством по зброї, а ворогами, особливо з командного составу, які лише чигають якби приборкати, придушити українську волю, то загрожуючи нам силою, то облесливими, красними словами про рівність, братерство та спільність інтересів, ховаючи в овечій шкурі вовчу думку, що на вулицях Петрограду, добуваючи сучасну волю для цілої Росії, лилась переважно наша кров, бо в гвардейських Петроградських полках більш ніж три четверті українців; на фронті, обороняючи межі Російської Держави, ми пролили теж досить своєї крові, і в погляку за се ми маємо лише зрагу, ми бачимо навкруги лише ворожий нам елемент, нас старанно висилають зараз на фронт, аби стратити як найбільше оборонців нашої волі і розв'язати собі руки в середині держави, щоб творити з українським народом, що ім лише забажається. Таке становище нашої справи в Російській Державі зараз.

Довершилась Україні кривда стара!

Зважаючи на таке наше становище, вважаючи негайною справою зараз же з'ясувати наше положення в російському громадянстві, усунути погрозливі для нас з'явища і забезпечити вільний розвій нашого народу і належні нам права, Рага постановила:

1) Вимагати от Тимчасового Уряду: а) негайного видання акту про право України на автономію і затверження всіх точок, представлених Уряду делегацією Української Центральної Раги; б) затверження Української Центральної Раги, як тимчасового державного органу для всієї української території; в) негайного пояснення підстав постанови військового міністра що до скликано-

го на 4 червня українського військового з'їзду, і г) негайного видання акту про організацію українського війська.

В цій справі зараз же послати телеграму прем'єрові міністру кн. Львову.

2) Рада визнає, що Всеукраїнський Військовий З'їзд, який скликається українським Військовим Генеральним Комітетом на 4-9 червня сього року, має одбутись обов'язково і на нього повинні бути делеговані представники вояків українців району Одеського Коша в як найбільшому числі.

3) З окрема, що до Начальника Штаба Одеської Військової Округи, то, вважаючи ген. Маркса за чоловіка, що відноситься прихильно і по братерски до українства, що він обіцяв і од себе звернутись до Уряду в справі наших вимог — права на автономію, скасування наказу Керенського і організації українського війська, а також маючи на увазі й те, що найближчий час для одправки маршевих рот з Одеси, 3-го червня, дає повну змогу діждатись одповіді од уряду, Рада, висловлюючи ген. Марксу своє довір'я, постановляє, щоб до одержання од уряду одповіді піддержувати в Одеському гарнізоні повний військовий порядок.

4) Що до організації українського війська вимагати: а) щоб українці всякого роду зброї скрізь, як в тилу, так і на фронті, були негайно згуртовані в окремі часті, а де їх для цього не вистарчатиме, то в окремі баталіони, роти, чи які інші військові одиниці; б) щоб українці в першу чергу з глибини Росії, а потім і з фронтів, були переведені, по можливості негайно, на Південно-західний і Руминський фронти, Київську і Одеську Військові Округи і в Чорноморський флот; в) щоб в частях військових, розположених на території України, зоставались лише мешканці України; г) щоб од командування над українцями були негайно усунуті всі, хто вороже відноситься до українського руху.

5) Рада постановляє: закласти при своєму Виконавчому Комітетові — організаційно мобілізаційну комісію, яка має працювати разом з Одеським Військовим Штабом по організації українського війська в Одеській Військовій Окрузі і на Руминському фронті і без згоди якої не повинні одправлятися на фронт ніякі маршові роти, ні окремі військові особи.

6) Рада визнає Українську Центральну Раду і Військовий Генеральний Комітет при ній за правомочну центральну українську інституцію, кориться їх наказам і підтримуватиме їх активно.

Голова Зборів Луценко.

Писарь Ради, Прапорщик Карпенко.

ЦДАВО України. — Ф. 3866. — Оп. 1. — Спр. 49. — Арк. 2. Типографський відбиток.

№ 175

Протест української громади м. Могилева Тимчасовому урядові

31.05.1917 р.

Українська громада в Могилеві на Дніпрі.

Травня 31 дня 1917 р.

Міністрові-Президентові князю Львову.

Резолюція Загальних Зборів Української Громади, яку Президіум Громади вводить до відома Тимчасового Уряду:

“Загальні Збори Української Громади в Могилеві на Дніпрі, що налічує 470 душ членів, як військових, так і цивільних, з глибоким обуренням довігавшись про незадоволення Тимчасовим Урядом вимог Української Делегації, вважають за обов'язок сказати, що справа автономії України то єсть справа життя або смерті нашого народу і коли Тимчасовий Уряд автономії не дасть, то хай бере на себе одповідальність за все те, що може статись, коли Український Народ візьме автономію сам. 28 травня 1917 року.”

Голова Громади і Зборів

[підпис]

Товарищі Голови

[підписи]

Старшина Громади і члени

[підписи]

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 109. Оригінал.

№ 176

Наказ делегатам від 26-го піхотного запасного полку на Всеукраїнський військовий з'їзд

31.05.1917 р.

Ми, українці 26 пішого запасного полку, на зібранні 31 травня 1917 року вивнесли такі постанови:

1) Гаряче вітати Центральну Українську Раду, визнаючи її Тимчасовим Урядом України, який оден компетентний і правосильний рiшати всі справи, що торкаються України, до скликання Українського Союму.

2) Вважаючи на те, що Російська держава склалася з різних національних частей, які мають свої культурні, економічні і історичні особливости, визнати, що єдино можливою формою державного устрою Росії нагалі може бути

тільки федерація вільних демократичних республік з забезпеченням прав національних меншостей.

3) Вимагати від Тимчасового Російського Уряду негайного оголошення державного акту, подібного до акту Польщі та Фінляндії, про права України на широку національно-територіальну автономію, а зараз з'єднати українські губернії в одну спільну країну з Краєвим Комисаром і Краєвою Радою, якою зараз признаєм Центральну Українську Раду.

4) Вимагати від Тимчасового Російського Уряду, щоб за Україною було негайно визнано право мати в уряді Російським міністра по справах України, якого має призначити Центральна Українська Рада.

5) Вважаючи на те, що після війни при розмежуванні земель повинно рахуватись з волею пограничної людности, вимагати від Тимчасового Російського Уряду, щоб він порозумівся з другими державами, аби на мирному конгресі було забезпечено місце для представника України.

6) Протестувати проти примусового прилучення Холмщини до Польщі.

II.

7) Військо повинно бути надалі переорганізоване на національно-територіальнім принципі.

8) Всих українців в війську тепер повинні виділити в українські полки, — в тилу обов'язково, а на фронті — по можливості, о скільки се не буде шкодити боєспособности армії. Українізація війська підійме дисципліну і дух, які підупали.

9) Бажано, щоб українські запасні полки стояли на території України.

10) Перевести українізацію армії і надалі керувати сею армією, коли вона не буде скасована по всіх державах, повинен Український Військовий Генеральний Комитет, якому з казни мусять видаватись потрібні кошти.

III.

11) Земля Українська переходить без викупу до Українського Національного Фонду, яким відає Український Соїм. Користуватись землею мають право ті, хто на ній працює без наймитів.

12) Фабрично-заводські підприємства і будинки, так само переходять до Національного Фонду і передаються — перші — робітникам, другі — містам.

IV.

13) Школи всіх типів на Україні від нижчої до вищої повинні стати українськими. В нижчих школах зпочатку наступного шкільного року навчання українською мовою повинно перевестись обов'язково, а в середніх та вищих — по можливості. Російська мова є обов'язкова, як мова державна.

14) Церква на Україні повинна бути незалежна від Російської (автокефалія). Служба повинна правитись українською мовою.

Голова Зборів Гацанюк.
Писарь Любченко.

Народня воля. — 23(10).06.1917.

№ 177

Лист П. Стебницького М. Грушевському

31.05.1917 р.

Дорогий Михайле Сергієвичу!

Врешті можу сповістити Вас про наслідки депутації. За всякими негайними і надзвичайними справами, як кронштатський конфлікт, та за дожиданням повороту Керенського, правительство тільки вчора, 30 травня, розглянуло записку і домагання делегації Центральної Ради. Найважливіше я сьогодні Вам телеграфував, а тут подаю більш детально, як мені розказав Щепкин, — правда дуже поспішаючи, бо у нього мало бути екстренне засідання. Стараємось як найточніше переказати зміст і тон оповіщення Щепкина.

Правительство присвятило українській справі немало часу, цілих дві години, і пильно обмірковувало всі пункти записки, які попереду були надруковані і розіслані всім міністрам. Щепкин надавав пояснення в тому напрямі, як виявилось, на нарадах спеціальної комісії, розуміння справи з боку українців, себ-то як українці уявляють собі постулат автономії України. Отже до цього пункта правительство поставилось цілком негативно, вважаючи, що до установчих зборів воно не може взяти на свою відповідальність ніякого акта, який би вже порішав, хоч би тільки принципіально, питання про автономію України і цим попережав той вираз народньої волі, який може виявитись тільки на Установчих Зборах. Правительство взяло на увагу і те, що воно не має певних підстав лічити Центральну Раду за такий орган, голос якого можна вважати за “волеизлізніє” всієї людности, що живе на українській території. З тих самих причин правительство не може тепер згодитись і на відокремлення українських губерній в особливу країну, об'єднану одним спільним місцевим урядом: знов же невідомо, в якій мірі Центральна Рада виявляє цим бажання всієї території і, не питаючись кожної губернії, відокремлювати їх та сполучати між собою уряд не може. Що до військової справи, то тут правительство тепер ставиться негативно до всіх домагань про національні пол-

ки, від якого б народу вони не йшли і відмовляє українцям так як і всім. Те, що вже військовим міністром дозволено, — це максимум того, на що можна в цій справі рахувати. З других питань — справа школи та справа призначення на посади людей, що знають місцеві умови, — річ непринціпіальна і з боку правительства нічого неприхильного не викликає; всі наші справи можуть в кожному випадку розязуватись по порозумінню з місцевими бажаннями, — далі, — як ці всі міркування і постанови правительства дуже важні з принципіального боку, то вони будуть опубліковані, як особлива офіційна інформація, і для того формулювання і мотивування цих постанов попереду буде виготовлена в юридичній комісії при міністерстві, тоді ще раз обміркована правительством — і врешті оголошена.

Оце і все. Я запитав Щепкина, яких Правительству треба умов, щоб уважати голос Центральної Ради за “волеузліяніє” українського народу, і чи не досить для того тих численних постанов українських з’їздів, які всі однодушно виголошували те саме, що предложила увазі правительства Центральна Рада, на це була відповідь, що взагалі справа плєбісциту річ дуже складна і що про це правительство докладно не міркувало.

Забув запитати про пункт грошовий (асігновання на культурні потреби), але думаю, що він так само розв’язується з засади — тим поглядам на Центральну Раду, з якого в своїх міркуваннях виходило правительство.

Ще цікава деталь. Всі постанови прийнято одностайно і навіть, ті міністри, що стоять по світогляду на позиції признання народом права самовизначення (себ то соціялісти) так само голосували проти українських домагань.

Отже наслідки, як бачите, не малі, але не ті, на які ми сподівались. “Акт” буде, але не той, якого бажала Центральна Рада. Чи воно добре, що приїзд делегації викликав такий акт, чи ні, вам видніше. Щепкин пропонував для більш детальної розмови прийти до нього ще, але на моє запитання одповів, що розуміється, справа вже остаточно вирішена і ніяких перемін в ній бути не може. При таких умовах я вважаю зайвим ходити на порожні балачки, а вже буду ждати публікації того “акту”. Думаю, що Центральній Radі тепер треба підождати акту і тоді вже з нього зробити відповідні висновки про загальне становище і про своє поведження на-далі. Певне, що характер зносин з урядом мусить перемінитись.

Всього кращого.

З глибоким поважанням П. Стебницький

(31 травня 1917 року).

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 45. — Арк. 9-10. Копія.

№ 178—182

Вітальні телеграми Українській Центральній Раді

Травень 1917 р.

№ 178

Центральна Українська Рада Київ.

Київ Елабуги 3283. 59. 22. 15. 28.

Українці солдати і офіцери 230 піхотного запасного полка зібравшись на вічу 21 Травня року 1917 в числі коло 700 нащирше вітають Центральну Українську Раду як справдешню заступницю національно політичних прав Українського народа. Слава борцям за федеративну демократичну республіку, хай живе національно-територіяльна автономія України, хай живе братерство народів. Голова Прапорщик Кибальчич писар Погпоручик Новицький.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 28. Завірена копія

№ 179

22.05

Українській Центральній Раді

Ми, українці салдати та офіцери 1-го Стрілкового полку, зібравшись 22 травня сього року, у числі 205 душ на полкове віче, постановили вітати від щирого серця Українську Центральну Раду за її щиру працю на щастя рідної України.

Віriamo, що за її приводом здобудемо повну автономію України.

Хай живе вільна Україна.

Хай живе демократична федеративна республіка. Хай живуть установчі збори.

Голова віча, підпрапорщик Павалюк.

Писарь М. Хоменко.

22 травня 1917 р.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 19. Засвідчена копія.

№ 180

30.05

Київ. Українській Центральній Раді.

Організаційне засідання Кременчуцького українського гуртка поштово-телеграфних робітників, 29-го травня с. року шле Українській Центральній

Рагі своє привітання і підтримує її всі заходи, що до політичного і культурного життя на Україні, і вважає її повновласником, представником і оборонцем всього українського люду.

Гурток українських поштово-телеграфних робітників міста Кременчуга Тимчасове Правління (нечіткий підпис), Коваленко, О. Богаєвський, Т. Лисенко, Губарь. — Кременчуг. 30 травня 1917 року.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 19 зв. Засвідчена копія.

№ 181

31.05

Діюча Армія.

Ми, українці 140 піх. Зарайського полка, шлем щирий привіт Центральній Українській Рагі і бажаєм найкращих і найскорійших результатів в її праці, що до відродження нашого милого краю.

Зібравшись як представники від рот та команд щоб ізбрать делегатів на Всеукраїнський Військовий З'їзд, ми обрали голову, товариша його, писаря і положили початок нашої організації. Ізбрали ми теж двох делегатів на З'їзд, але на другий день була одержана звістка що З'їзд заборнено. Узнали ми це з жалем...

Заборнено безпідставно, принижуючи нас як націю. Ми протестуем проти таких постанов міністра “соціяліста” і приєднуємось до телеграми г. Петлюри (К.М. 8134).

Всього нас в полку більш чим 1089 чоловік, всі ми бажаєм кращої долі Неньки України, вітаем Рагу як представницю всього вільного українського війська і всіх наших світлих ідей. Наші бажання — Ваші.

Ми маєм надію що наша Воля і Правда будуть наші.

Голова Поручик Решетников. Писарь Маслюк.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 21. Засвідчена копія.

№ 182

Товариство Успенська українська Просвіта.

Травня 1917 року почт. отг. Куцоволівка В. Дніпровского пов. на Катеринославщині

До Київської Центральної Раги

Привітання від селян Успенського Верходніпровського повіту на Катеринославщині.

Прилучаємось і ми до Київської Центральної Ради зі своїм організованим гуртом (50 тов.) який заснувався зараз під час революції (4 квітня 1917 року). — З цих товаришів обрані:

Голова Зборів Г. Кириченко, Писарем М. Прихідько, Скарбником І. Залоіло, Бібліотекарем Г. Кушніренко і 2 члени контрольної комісії: Л. Дирипаско і В. Залоіло.

Гурток ставить своєю метою провадити вільну гумку Українську серед товаришів — селян, а також за Землю і Волю.

Гурток влаштовує національні маніфестації на яких провадиться знайомство з сучасним Українським життям: така маніфестація уже була влаштована в неділю 30 Квітня по слободі.

Гурток влаштовує зібрання на яких читаються Українські Книжки, газети ведуться балачки з історію прошлого на сі збори приходять селяне. Збори відбуваються в Просьвітанській хаті (бібліотеки читальні) кожную неділю.

Затим проголошуєм своє бажання успіху Вашій праці єднання.

Товариші єднаймося і братаймося. Голова Г. Кириченко. Писарь Прихідько.
ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 22. Копія.

№ 183

Постанова українського віча Ольвіополя, Богополя, Голти про національно-територіальну автономію України

Травень 1917 р.

Телеграмма

Ольвіополь

Петроград

Преседателю міністрів князю Львову (копія)

Київ

Педагогічний музей Українська Центральна Рада

Українське величезне віче в 15000 з Ольвіополя, Богополя, Голти та око-
лишніх сіл винесло рішучу постанову:

Україна мусить мати широку національно-територіальну автономію у фе-
деративній демократичній Республіці Російській;

землі належать хліборобам і земельна справа остаточно вирішується ук-
раїнським сеймом;

негаймо завести по всіх школах, церквах, правительственних та приват-
них інституціях українську мову;

права меншостей забезпечуються;
українці тепер як [і] інші нації можуть формувати власні полки
Голова Української громади інженер Дерев'яноко
Товариш голови професор середньої школи Прохоренко
Писар учитель Куделенко
Скарбничий бухгалтер банку Приймак

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 301. Телеграфний бланк.

№ 184

Звіт представника УЦР П. Солухи про поїздки по селах Херсонського повіту

Кінець травня 1917 р.

Приїхавши у посаг Березніватий 19 травня і зібравши нашвидкоруч чоловік 20 (все учні) прибувчихся до українства, по[чали] обмірковувать чи можна у посаді закласти т-во “Просвіта”, з чого починать, як підійти до цього діла і чи можна улаштувать на перший день Зелених свят українську маніфестацію, а після неї мітинг.

Як вияснилось улаштувать маніфестацію на Зелені Святки неможливо, бо народ посада Березнівате гуже релігійний і не любить, коли у такий великий празник роблять якісь “театри”, “кумедії”, а через те можуть розігнать маніфестантів. Що б спершого ж разу не поставить народ вороже до себе і до свого діла — Заснування “Просвіти”, а до того, щоб і цілим остатися, думку про маніфестацію прийшлося залишити. Замість маніфестації обмежились мітингом на перший день в Залі кредитного товариства.

Я розказував історію України, про Центральну Рагу, гуртовання інших народів Росії у свої національні організації, а також і українців по інших губерніях, черга гуртуватись іде за херсонцями. Потім Бойченко говорив про школу, “Просвіту” і закликав записуватись до “Просвіти”. Зібрався ще один говорити про автономію і федерацію, але чомусь не говорив.

Коли я говорив, підійшов до мене якийсь дяцько, як потім казали ворог українства тай питає: “чи не можна вас перебить?” “Ні, не можна; ось я скінчу, а потім ви будете говорити”, одказав я йому. Коли я скінчив свою промову, підхожу до того самого дяцька і питаю, що йому треба було? “Кажуть люде, що воно таке приїхало і балакає по польські (на мітингу говорили по українські)? Звідкіля воно приїхало, що воно за людина, хто його послав сюди” передає дяцько. Витягую папірець на котрому усе написано, що дяцька ціка-

вить, даю йому читати і дядько нехотя заспокоюється, прочитавши той папірець. Коли мені сказали, що той дядько ворог українства, то мені стало ясно, чого він хотів “перебуть” мою промову і чого “усі”, що коло його стояли казали: “що воно по польські балакає”.

II

Майбуть оті “усі” був він один.

Коли мітинг кончився, люди розбились на гуртки і балакали, я підходив до них і питав чи усе вони зрозуміли? — усе “пойняли” відказували дядьки. Одн дід між иншим сказав мені, коли я запитав його чи усе він зрозумів, бо де які кажуть, що вони не зрозуміли, “у школі бувають різні діти; огні швидко беруть на голову, а другі ні, отак і тут”. А де які з членів “Просвіти” чули, як слухачі говорили, “оце балакає по нашому, усе розумієм”.

Коли пропонували дядькам записуватись до “Просвіти”, то вони казали: “еге, запишись, то тоді і не випишешся. Знаєм ми як у 1905 рік, підписувались під прошенієм”. І ніяк не могли дядьки зрозуміть, що 1905 і 1917 годи зовсім неоднакові. Видно було по їхньому обличчю, що не так легко вибить і розвіять з їхньої голови чаг од 1905 року. “Оце ми тільки й відчуваєм волю, що поліції немає” казали дядьки. Суть сучасної революції по їхньому тільки у тому, що нема поліції, стражників.

В кінці мітинга роздавались людям листівки видання Київського губерньського земства, переяславський трактат і инше.

Хоча старі люде боялись записуватись до “Просвіти”, огначе “Просвіта” все ж таки заклалась, переважно з молоді — учнів. Вже послали гроші на випуску газет, книжок, найняли помешкання, готуються до вистави, об котрої увесь чистий прибуток піде на національний фонд.

Раніш ніж заклалась “Просвіта” майбутнім членам її прийшлося видержать генеральний бій з жидками. В Березніватім існував гурток молоді, котрий складався на половину з жидів, на половину з українців, але у цьому гуртку нічого українського не було, окрім хіба огних “малоросских” вистав. Жидки дуже не хотіли, щоб українці виходили з гуртка молоді і закладали свої окремі організації. Жидкам здавалось, що поривається міст, котрий був перекинутий до згоди між ними і українцями. Старі люде не зовсім долюблюють жидів, а через те коли “братаніє” між молодью українською і жидівською прекратиться, останні опиняться перед глухою стіною. Таке розуміння заснування “Просвіти”, щоб прекратилось “братаніє” неправдиве, бо у згоді можна жити не залежно од того чи є чи нема “Просвіти”. Українці у гуртку молоді були цінні ще тим, що усякі концерти, вистави на користь гуртка ро-

бились українцями, а коли українці вийдуть з гуртка і покинуть жидків на свої власні сили, грошове джерело висохне і гуртку прийдеться розпастися.

Але та мета, ті завдання, котрі поставили перед собою українці були інші, ніж ті завдання, котрі ставив собі гурток молоді і через те розрив був би все-їдно неминучий. Гурток молоді саме з чисто культурними завданнями загально політичними лозунгами, а українці, окрім культурних завдань, висунули певний політичний лозунг, як свою політичну мету — національно-територіальна автономія України і демократично-федеративна республіка Росії; за таким лозунгом жиди не пішли і розрив мусів бути і він стався, наслідком якого появилась “Просвіта”.

Гурток молоді не задовольняв українців цей через те, що він об'єднував тільки молодь; жонатих, замужніх туди не приймали. “Просвіта” ставить своєю метою об'єднати коло себе усіх українців посага Березнеп. молодих і старих з їх сем'ями; організувати українців, дати їм у руки українську книжку, газету і принести їм через рідну книжку і газету світ і тепло.

З першого ж дня коли почали обмірковувати справу з заснуванням “Просвіти”, виникло питання: чи приймать жидів до “Просвіти” чи ні. Після гострих суперечок порішили, що приймать їх можна, коли вони будуть коритися статутові і діяльність їхня не буде шкодлива для “Просвіти”.

В Березніватім збирали ще жертви на Національний Фонд.

На другий день Зелених Свят два члени Березніватської “Просвіти” поїхали у Полтаву (Баштанку) де заклали Т-во “Української молоді”, а я поїхав у Батурино (Висунськ).

У Батурині вже існував гурток “учителів и учащихся”, але хоча село було українське, гурток не мав нічого українського, окрім хіба українських вистав, котрі він ставив. Члени гуртка, зібравшись обмірковувати справу з “Просвітою”, порішили перетворити свій гурток у “Просвіту” і передать туди все своє майно, що і було зроблено. Найчастіше суперечки виникали по питанню: чи випускати у “Просвіту” російські книжки та газети? Одне вчителька зняла питання, що робить з тими кількома великоросами, що є у Батурині і захотять вступити до “Просвіти”, котра буде мати український характер? Учителі відповіли, що в українському селі інституції повинні мати український характер, а великоросів з радістю приймемо, коли вони захотять вступити до “Просвіти” і приймуть її статут. Що торкається руських книжок, то це залежить од наших читачів. Яку книжку читачі побажають читати така й буде.

Швидко до “Просвіти” почали записуватись селяне; вже їх записалось 64

чоловіка, багато з них жінок; позаписувались навіть неграмотні. Неграмотні кажуть: “хоча я й не вмію читати, а все ж таке прийду та послухаю, то другі прочитають по нашому, той я чомусь навчусь”. “Просвіта” жваво береться до роботи і не обмежується одним своїм посагом, а розширяє свою просвітну роботу і навкруги свого посага. “Просвіта” упорядкає лекції у своєму посаді, посилає своїх членів в ближчі села для читання там лекцій, організації селян; готується до вистави, од котрої увесь чистий прибуток піде на національний фонд. “Просвіта” одіслала свого чоловіка на всеукраїнський селянський з’їзд, доручила йому купити книжок, передплатити українських газет на 47 крб. і инше. “Просвіта” тулиться у помешканні кредитного товариства, де діжурять члени “Просвіти”, видають людям книжки, газети для читання, пишуть салдаткам прохання до усяких комітетів і инше.

Члени “Просвіти” жертвували на Національний фонд. Дуже було б бажано, як би “Просвіта” взялась за навчання грамоти дорослих неграмотних людей по вечорам, або празникам.

Цікаво зазначити такий факт. Коли гурток обмірковував справу про заснування “Просвіти” усі члени його балакали по руськи і казали: “як ми будемо балакати у “Просвіті” по українські, коли забули вже українську мову; а там же ж й писати треба по українські, ой, ой, що його робить. Чи варто заводити українську “Просвіту”? Але чим далі тяглися збори, тим більше і більше почали говорити по українські, а коли зібрались на другий день, то тільки зрідка чулась вже руська мова, а один одному казали: “коли це ти навчився по українські? а вчора казав що не вмієш”. Майбуть воно так: “як вовка не годуй, а він усе у ліс дивиться”. Як хто вживав якесь незнайоме українське слово, то зараз же те слово записувалось і тут же виучувалось, підходили до “знаючих” і питали: “чи так я вимовляю”? Так, так відмовляв “знаючий”, а “незнаючий” рагів, як мала дитина і очинятка у його світилися, як небесі і зіроньки. Здавалось, що якась сила з’єднує нас, заставляє все тісніше та тісніше гуртуватись до купи. Почувалось, що усі — одна душа, живуть одною думкою. Почувалось, що ближчими і ріднішими стали один одному: тепліше і веселіше стало у гуртку.

У Батурині я ще був на сході, де розповідав про демократичну республіку, виборче право, історію України, Центральну Українську Раду, про заснування селянської спілки. Казав, щоб попи правили службу Божу і говорили проповіді у Церкві по українські; щоб одежою своєю відрізнялись од народу. Селяне дуже уважно слухали мою промову, після неї роздавались слухачам листівки,

відоzwi, продавався переяславський трактат, котрий в мент розкупили.

24 травня я був у Калужському (Михайлівка). Закласти “Просвіту” і улаштувати мітінг не вдалось. Були тільки приватні балачки про “Просвіту”, автономію, федерацію, селянську спілку. При селянському комітетові є “просветительная комиссія” з трьох чи п'ятих чоловік. Голова цієї комісії не радив у той самий день закликать людей на мітінг, бо було трохи пізенько, будений день, а по друге, що ця комісія зайнята була зовсім иншими справами, а йти наперекір комісії значить загубить справу. У Калужському є селянський і волосний комітети, котрі не миряться межи собою. Селянський комітет хоче повикидать де яких членів з волосного комітета. Головну участь у цій справі бере голова просвітної комісії, котрому через те ніколи займатись просвітною діяльністю.

Що торкається інтелігенції Михайлівської, то вона дуже мала по числу і терорізована селянами. Селяне на свою інтелігенцію, без котрої не можуть обійтись, дивляться як на “буржужаків”, а коли вони “буржужаки”, значить геть їх. В таких умовах закласти нашвидко “Просвіту” неможливо. Треба спершу хоч трохи примирить людей, зменшити межи ними ворожнечу; на це треба час, а часу не було. У мене під той час виїшла вже уся література котру я набрав для роздачі селянам, виїшли гроші на прожиток, і инше. Прийшлося рушати до Херсону не розпочинаючи роботи, тільки придивившись до умов життя у Калужському.

28 травня я був у Бериславі, де відбувся мітінг в залі вищої початкової школи. На мітінгові я говорив про автономію, федерацію, українську школу, заснування “Просвіту”.

Після мене говорив моряк так: “Я Українець, але по українськи не вмю балакати, і через те буду говорити по руські. Я соціал-революціонер; у нашому програму є пакти про автономію, федерацію, але я проти автономії України і федеративного лагу для Росії. Я признаю українську школу, але коли Україна буде автономна, то що буде? 200 літ Москва наvertsала українців на московський лаг, а тепер (при Автономії) Україна усих нас буде 200 літ наvertsати на український лаг, а через те я проти примусової української школи. Раніш за дозволом зvertsались до Петрограду, а при автономії будуть зvertsатись до Київа, а хіба це не всеїдно? Через це я проти автономії України, але стою за автономію кожної губернії, кожного города, щоб нам ні до кого не зvertsатись і тут на місці рішати усі свої справи. Коли Україна буде автономна, то вона майбуть захоче мати свою монету, а як же тепер вибивать монету, коли зараз у Росії немає грошей? Як Україна буде мати своє військо,

вона буде ходити війною на інших, адже ж і цей край вона од когось одняла, комусь же належав цей край, де зараз живуть українці і т.д.” Я вибрав самі характерні місця з промови моряка, але вся його промова була однакова і складалась з таких од чистого розуму міркувань. Уся промова моряка показує, що він не знає ні історії України, ні завдань своєї партії, неправдиво уявляє собі автономний лаг країни, федеративний лаг держави, не знає, що з себе уявляє Україна, не розуміє історичних завдань українців і не розбирається у сучасному моменті.

Моряк скінчив свою промову, а купка людей закричала: “не треба нам автономії, федерації; буде вже слухать, хогім звідціля”. Тогі я виступив і сказав, що дуже інтересно вияснить гля чого то формується українське військо, а через те хто хоче нехай вислуха, а хто не хоче слухать може собі вийти. Всі стихли, посідали на свої місця, а ті шо кричали вийшли. Почався сіспут. Я відповів моряку, моряк вийшов відповідать мені, тогі і йому стали кричать геть.

Далі вийшов якийсь робітник с-г і почав свою промову так: “Знаєте, як у вітхому завіті розказується про бугування Вавилонської башні. Зійшлись люгди строїть башню, а балакають на ріжних мовах. Один каже погай воги, а йому дають лопату і т.д. Тепер треба об’єднуватись, а не роз’єднуватись, а через те пролетарії усих країв єднайтесь”. “На вгороді бузина, а в Київі дядько”, або як ще кажуть “хоч верть круть, хоч круть верть, а в черепочку смерть” — про що б с-г не говорив, а кончать буде одним “пролетарії усих країв єднайтесь” чи до лагу воно, чи ні, на це не вважає. Коли слухаєш доморослих провінціальних с-г, то здається мені, що я слухаю великоруську пісню “Во саду ли во городу собачка бежала... начинай сначала”.

Далі виступив якийсь славянофил і почав говорити про славянство од Адама. Славянству треба з’єднатись проти германизма, а через те закладім одну партію, котра б знищила усяке ворогування, аби підкорить німця. Правда й славянофил зробив де який ступінь у перед, бо признав право українського народу на українську школу. С-гем., котрий на словах роспинався за народ, одмовляв українському народові в праві мати свою рідну школу.

Після славянофила вийшов я відповідать моряку, с-г, славянофилу і коли почав говорити виходить наперед робітник і каже: “ви товаришу не настоящий малорос; ви хвальшивий малорос, бо ходите у широких штанях”. Це як кажуть: “не по коню, не по оглоблях”. “Тим я тебе полюбив, шо на небі місяць” (що в широких штанях). Відповівши своїм супротивникам, я почав закликати слухачів закласти “Просвіту”; позаяк ми зібрались сюди обмірку-

вать справу з заснуванням “Просвіти”, то давайте кончать це діло, хто хоче нехай записується. Люди почали підходити і записуватись.

Коли я вийшов з залі до коридору, накинулись на мене незадоволені моїми промовама і почали вигукувати: “це провокатор приїхав, це кадет, буржуй; арештувати його” викрикує якась баба. Давай доводить їм, що їх слова неправдиві, а що слово буржуй ви і самі гаразд не розумієте. “Ні розумієм”, одказують сядьки. І що ж воно значить питаю я? “Буржуй це той хто землю має.”, каже один. “Ні не те”, говорить другий, “це той, що череду пасе”.

Відчит — члена просвітної комісії при Херсонським повітовім земстві.

Делегат од Ц.Укр. Раду П.Як. Солуха.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 79-86. Оригінал. Автограф.

№ 185

Постанова українців-воjakів 2-го Сибірського стрілкового полку

Не пізніше 01.06.1917 р.

30 травня Українським Військовим Генеральним Комітетом одержано від українців-воjakів північного фронту таку телеграму: “Українська громада воjakів 2 сибірського стрілкового полку числом 850 козаків, виповнення лозунга самовизначення народів підтримує цілком домагання українського люду особисто настоює негайного оголошення акта автономії України і планомірної націоналізації війська. Полковий Український Комітет. Голова Комітету Підполковник Болдескус.” Телеграму, окремо Українського Військового Генерального Комітету також послано Воєнному Міністру, Львову, Предсідателю Раду робітничих та салгатських депутатів Чхеїдзе.

Народня воля. — 14(01).06.1917.

№ 186

Наказ про організацію Вільного козацтва в Звенигородському повіті

Не пізніше 01.06.1917 р.

НАКАЗ по Гусаківському куріню, № 1

1917 року Квітня 23 дня Волею Вашою, шановне козацтво Гусаківського куріня, ми вперше, як виборна ВАМИ Ваша Старшина, зібралися на обміркування справ, які належать до козацтва.

Яке величезне свято, яка радість нас обгорнула, коли ми оце зібрались вперше, бо на протязі 250 років, козак був в неволі, козак не міг сам обміркувати свої справи: господарські а також і полтичні. В ПЕРШЕ Гусаківський курінь написав на своїх прапорах “Хай живе вільне КОЗАЦТВО”! І в перше Ваша старшина пробенькетувала, та цей бенькет не той, що колись наші прагиди його справляли. Вилився він не веселих співах козацтва, гопаку та чарці; цей бенькет мав друпі напрямки і перед цим бенькетом трусились наші гнобителі, ховаючись у свої нори. Одн тільки козак почував себе велетнем свого рідного краю, серед тих тварин, які негавно його гнітили. В перше Ваша старшина зібралась гля вибору справ які належать до козацтва, а перед початком ціх виборів ми обіцялись бути вірним вашим керовничим в захисти козацьких домагань і вірними вашими братами в боротьбі за волю, не жаліючи нічого і не оставляючи такого, щоб стало нам на перешкоді в виконанню цього наказу, який цілком оце проводим!

Внутрешні распорядкі козацтва мають бути такі: 1. Козак в своїх замірах, які належать до гуртової справи громадян повинен бути вільним, незалежним от козацтва; приймає участь в зібраннях, і т. п., а також і громадян, які охоче односяться до справ козацьких, можуть бути присутними на козацьких збірках, користуватись козацькою бібліотекою і т. п. 2. Що торкається до обміркувань технично-військових справ козацтва, то окрім козаків ніхто не повинен бути в зібрані. 3. В сусідських розборах провин козацтва можуть бути присутними громадяне, як слушаючі, не подаючи на то рішучого голосу.

4. Суду козацькі ріжняться на дві інституції: перша інституція — сотинний суд, друга — куріний. На перші судійські інституції присутними суддями являються десяткові керовничі із кожного десятку, по одному виборцю од козаків; на місто предсідателя сотинного суда вибирається зібравшимися на розбір діла суддями по їх згоді, який і веде предсідательство в тім ділі, на яке його обібрано. Сотинний керовничий виявляв з себе рівного члена з друпими обібранними членами суда. Підсудовому дається можливість устранить от розбору його діла суддю, з яким мав він і має ворожнечі непорозуміння, або родство і таке инче. Таку ж можливість має і жалобщик. 5. Куріний суд ізбирається із сотинних керовничих, як постійних, а також і виборцями од козаків по одному од сотні на те діло, на яке їх обібрано; предсідательство займає той казак, член суда, якого оббируть представники суда.

6. Розслідуванням діла відає сотинний керовничий тієї сотні, в якій з'явилась провина і по підсудності яка належить розбору сотинного суда, розби-

рається сотинним судом, а до дня розбору — сотинний керовничий оповіщає десяткових керовничих, як постійних сугдів, а також і десятки козацькі для вибора їх представника в суд.

7. Сотенному суду можуть бути підсудні такі провини: п'янство, бійка, незначна лайка мижусобна, брехня, самовласна без заявки оглучка із збірки казаків.

8. Куринному суду належать всі провини козака, які мають велику вагу. Сотинний суд оповіщає курінного атамана і осуждений козак одержує право подавати заяву на несправедливість рішення сотенного суда, куринному суду; свідки допускаються в усім разі і по важливості їх доказів.

9. Всі постанови суда оголошуються в сотинних куріннях.

10. Міри судового пресічення обмірковуються і куринними судами по умовах козаків суда.

11. Козак повинен негайно виповняти наказ як десяткового керовничого, сотинного і отамана і повинен бути поступовим, тихим, примірним, дотепним членом громадян, односитись до всіх звичайно, оповіщати, що належить до запитань громадян без образ, не наносити нікому ніякої грубости, ни чинити самовільства, або всім оповіщати негайно козацтво, або діяткового і сотинного керування.

12. За всі провини, які вчинить козак, відповідає як перед сотинним козацьким судом, так і перед куринним.

ЩО ДО МЕТИ КОЗАЦТВА.

1. Козак бороняє, захищає всі справи селян, веде боротьбу з злочинством, захищає права й вільности громадян, стоїть на сторожі в закріпленню всіх справ вільности, за що не повинен щадить свого житя.

2. В своїх воевничо-техничних справах козацтво рівняєця з другими народностями як за кордоном, так і в Росії які мали і мають воевничі справи: в разі: лігіони, дружини і т. у.

3. Захищати самостійність України і незалежність, маючи на меті прошлі козацькі справи в господарських распорядках історичних минулих літ: землі, ліса, луги як властности козацтва.

4. Що торкається до організації козацтва по всій Україні, то Гусаківській Куринь буде підтримувати всіма силами і шле братерське почуття до них і ватажків прохає негайно братися до справ цього святого важкого діла в Україні, будувати справу там де ще її нема, а також душею житя і душею боліе за небратерське почуття до постанови Київського Ісполнительнаго Комітету салгатських депутатів, який став на перешкоді в організації справі столиці України, Українських полків.

5. Козацтво Гусаківського куріня не повинно стояти на перешкоді і другим націям, гуртоватись на закрєпління прав в боротьбі на захист їх незалежності, як що мета тих гуртовань не торкається прав українця — Козака, крім цього висловлює велике бажання іти рука в руку з другими нашими братами на захист вільности Росії від напливу лютої орди німця.

5. На просвітню справу козацтва, куріня, оягу і зброю рішучо проголошено заснувати козачий фонд з членских вносів козаків, які можуть бути от 50 копійок і більше, а також звернутись з проханням до шановного голови повітової ради о допомозі.

7. Доповняючи свій наказ тим, що людина, поступаючи в козацтво, повинна бути в цей час війни незалежна од військової служби, а також строго мати на увазі, котрій людині слід іти у військову службу, або котрій прийде очередь, або ж котра можливо виховується то казаки негайно повинні таку людину примусити одправитись у військову службу.

Цей наказ підписали:

Курінний Атаман Никодим Смоктій. Сотники: 1-і сотні Юмен Орленко, 2-і сотні Іван Проценко. 3-і сотні Яків Мельниченко, 4-і сотні Лигір Чернобай, 5-і сотні Дементій Степанченко, 6-і сотні Дмитро Галан.

Скарбівничий Марко Манастирський.

Курінний Писарь Павло Кващенко.

Народня воля. — 14(01).06.1917.

№ 187

Редакційна стаття газети “Народня воля” “Самостійність чи автономія?”

01.06.1917 р.

Самостійність чи автономія? Таке питання руба було поставлено на всеукраїнському селянському з'їзді, що зараз відбувається у Києві.

Вільно, не криючись з своїми думками, виступали самостійники і закликали селян негайно оголосити незалежну Українську республіку. Сказали вони селянам-депутатам все, що, очевидно могли сказати в оборону своїх думок.

Вільно виступали і ті, що вважають невчасним і шкодливим під теперішній час виступати з самостійницькими думками, що твердо переконані в тому, що не самостійність, а негайне заведення в життя національно-територіальної автономії України, та федеративно-демократичний лаг Російської рес-

публіки приведуть всі народи Росії, а в тому числі і трудовий народ Український, до щасливого життя.

Два дні йшли жваві балачки. Трудове селянство уважно прислухалось до всіх тих балачок і з першого ж дня зрозуміло, що трудовому народові українському з самостійниками не по дорозі. Вигуки “годі, доволі”, які часто лунали під час промов самостійників, ясно показували, якою дорогою піде народ. З'їзд з самого початку холодно поставився до самостійників.

Голосування як найкраще підтвердило це. Депутати селяне рішуче одкинули пропозиції самостійників оголосити Україну незалежною республікою. Твердо і однодушно з'їзд постановив — прилучитись до домагань, висловлених Українською Центральною Радою і спільними силами всього українського народу взятись до негайного заведення автономії України.

Мудрість народня виявила себе на цьому з'їзді. Винесені постанови ясно показують державний розум українського народу. Народ не хоче ставати до зброї, до пролиття крові в той час, коли є ще можливість іншими шляхами оборонити свої трудові інтереси, інтереси свого краю.

Народ український вірить, що на його автономні права ніхто не посягне, а коли й посягне, то вірить, що йому вдасться оборонити їх не оружною силою, а єднанням і організованістю.

Право поряdkувати своїм життям в своєму краї трудове селянство вважає найсвятішим правом кожного народу у вільній республіці, якою є тепер Росія, і через це не вважає потрібним просити цього права у когось і постановляє заводити зараз же на Україні такі порядки, які випливають з цього права. І ми віримо, що згуртована во-єдино трудова Україна створить непереможні основи широкої автономії рідного краю.

Народня воля. — 14(01).06.1917.

№ 188

Лист І. Олесенка голові Тимчасового уряду Г. Львову

02.06.1917 р.

Г. Председатель-министру

Временное Правительство ответило отказом на ту лояльную просьбу, которая была заявлена ему Центральной Украинской Радой и выражала крики наболевшего сердца многострадального украинского народа. Много обид сносила Украина при самодержавном режиме, придется терпеть несправедливости и унижения и дальше и от кого же, от братского наро-

да русского, который теперь распоряжается сам своей судьбою.

Посмотрите ряды высшего правительства — много ли Вы там, князь, найдете представителей украинского 30 млн. народа — один Терещенко да 2 или 3 еще высших чиновника, вот и все, что могло пройти на высшие ступени государственного управления из даровитого бесспорно украинского народа.

Где же справедливость и разве такое соотношение существует между численностью населения Великороссии и Украины? Все же нас, украинцев, [...] и на своей родине и за ее пределами и так поступают в отношении народа не завоеванного русским оружием, а воссоединившимся с россиянами по крови и по вере как брат с братом.

Благомыслящие украинцы не помышляют о самостоятельности, они хотят и дальше идти одним путем с великим русским народом, исторически на протяжении веков с ним связанным, но считают, что их справедливые права будут уважаемы на их родине, а равно и ограждены в России и украинцы не будут третироваться где только можно как существующего порядка.

2 июня 1917 г.

Иван Михайлович Олесенко

ДА РФ. — Ф. 1778. — Оп. 1. — Спр. 190. — Арк. 19-20 зв. Оригінал.

№ 189

Протокол загальних зборів Полтавської української військової громади

02.06.1917 р.

(2 червня 1917 року)

Збори відкрито о 6 1/2 годині вечора головою зборів вибрано прапорщика Липинського, писарем — урядовця Вінника.

Головою загальних зборів був прочитаний порядок денний:

- 1) Вибори на Всеукраїнській Військовий З'їзд делегатів від громади.
- 2) Питання про вибори до Мійської думи.

Докладчиком од правління громади, прапорщиком Ковальчуком звернуто увагу зборів по першому питанню на вагу Військового з'їзду, що має відбутись 4—9 червня. Потім було прочитано з часопису відомість про те, що г. Керенським заборонено Всеукр. З'їзд і пояснено порядок денний цього З'їзду. Далі докладчик додав, що 1-го червня питання, про заборону з'їзду, обговорювалось на засіданні правління, яке й винесло постанову: “Правління

* Текст не читається.

полтавської української Військової Громади визнаючи для себе прикази генерального Військового Комітету обов'язковими одноголосно постановило представників на Всеукраїнській Військовій З'їзді на 4-9 червня с. р. не вважаючи на всяки перепони посилать”.

Загальні збори цю постанову одноголосно ухвалили. При чому делегатами на з'їзд вибрало прапорщика Ковальчука та солдата Сахнюк-Запольского. З приводу питання про вибори до мійської думи виступали промовці од партій с.г. та с.р. українських та од партії радикально демократичної. Які зазначили ґрунти на яких вони мають йти до виборів. Зборами не вирішено з ким входить в згоду з приводу виборів, а тільки ухвалено вислухати в частях, хто бажає представників од с.г. та с.г партій, а також од партію рад. демокр.

Потім ухвалено скликати загальні збори негайне, коли повернуться делегати з київського з'їзду до яких зборів скласти відомості про вибори до думи.

Голова зборів прапорщикъ Липинський.

Писарь Вінник.

Вістник Полтавського губерньського громадського комітету. — 02.06 1917.

№ 190

Телеграма І Українського військового з'їзду ІV армії Тимчасовому урядові

03.06.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Из Кишинева

Министру-председателю князю Львову

Военному министру Керенскому

Первый украинский войсковой съезд четвертой армии, собравшись 29 мая единогласно постановил выразить доверие Временному Правительству и признавая его единой законной властью России будет поддерживать его всеми средствами и способами покуда оно будет идти на встречу желаниям и нуждам Украины и всего народа. Съезд считает необходимым, чтобы Временное Правительство немедленно особым актом принципиально признало (необходимость) национально-территориальной автономии Украины, включить в состав Временного Правительства особого министра по делам Украины.

Председатель съезда подъяесаул Сахно-Устимович

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 305. Телеграфний бланк.

№ 191

Резолюція об'єднаного засідання виконкомів київських рад

02.06.1917 р.

Соединенное заседание исполнительных комитетов общественных организаций, совета рабочих депутатов и советов депутатов войск киевского военного округа и коалиционного студенчества, заслушав телеграмму временного правительства в ответ на декларацию украинской рады и обсудив вопрос, как в общей его постановке, так и в связи с пунктом декларации, постановило: стоя совершенно определенно на почве устройства России на принципах децентрализации и широкой автономии, мы вполне присоединяемся и готовы всей силой своего авторитета поддержать точку зрения правительства что вопрос этот в смысле общих начал автономии, ее объема и фактического содержания может быть решен только учредительным собранием. В настоящее время, по нашему убеждению, может быть речь лишь о подготовке вопроса к учредительному собранию и об осуществлении культурно-национальных лозунгов украинцев.

Киевская мысль.— 3.06.1917.

№ 192

Телеграма Тимчасового уряду про відхилення домагань УЦР

03.06.1917 р.

Петроград, 3 юня.

Центральная украинская рада представила правительству свои постановления о будущем устройстве Украины. Эти пожелания распадутся на три группы: первая касается установления автономии Украины, с изданием правительством особого акта принципиального значения, вторая — немедленного выделения для особого административного управления 12 губерний с украинским населением, с учреждением краевого совета и особого комиссара по делам Украины при правительстве, и третья — учреждения особого украинского войска.

Для обсуждения этих пожеланий было учреждено особое совещание под председательством товарища министра внутренних дел Щепкина, выслушав доклад которого, правительство решило опубликовать особое мотивированное постановление, редакцию которого постановило выработать юридическому совещанию.

Устанавливая основные положения своего постановления, правительство обратило внимание на следующие принципиальные соображения:

Возможно ли признавать Центральную украинскую Рагу правомочной в смысле признания ее компетенции по выражению воли всего населения местной, которые эта Рага желает включить в число 12 губерний, в территорию будущей автономной Украины? Так как эта Рага не избрана всенародным голосованием, то правительство едва ли может признавать ее выразительницей точной воли всего украинского народа. Поэтому правительство считает, что как с формальной, так и с тактической стороны, вопрос об установлении автономии Украины может решить только Учредительное собрание. Поэтому явилось бы затруднительным для правительства издание акта по этому вопросу, ибо это имело бы предвещающее значение. Кроме того, без точного определения содержания понятия автономии Украины, издание такого акта повело бы к недоразумениям в территориальном и других отношениях. Отрицательное решение по вопросу об издании акта об автономии Украины принято правительством единогласно.

Точно так же правительство признало, что оно не вправе устанавливать новое административное устройство Украины и учреждать особых комиссаров, ибо это всецело подлежит компетенции Учредительного собрания.

По вопросу о самостоятельном украинском войске правительство признало возможным временное разрешение этого вопроса лишь в объеме, указанном военным министром украинским организациям в Киеве.

Вместе с тем правительство подчеркивает, что оно признает национальные особенности, своеобразные условия жизни Украины и необходимость разрешения вопроса о будущем устройстве Украины, которое принадлежит Учредительному собранию.

Киевская мысль. — 06.06.1917.

№ 193

Матеріали Всеукраїнської конференції УПСР

03—07.06.1917 р.

Як уже сповіщалось в нашій газеті у Києві 3 червня почалася конференція У.П.С.Р., на яку приїхали представники зо всієї України. Конференція зачинилася тільки вчора 6 червня.

Конференція ухвалила сліуючі резолюції:

В справі національного питання.

Стоячи на ґрунті інтернаціонального революційного соціалізму, приєднуєчись до міжнародної класової боротьби трудівничих мас усіх націй, маю-

чи на увазі, що до загально-людських ідеалів ведуть національні шляхи; свідомо стоячи в обороні національних цінностей усіх народів, гадаючи разом з тим, що цілком національне питання буде розв'язане лише в умовах соціалістичного лагу — Укр. партія Соц.-Рев. висуває, яко найкращий спосіб полагодження національних стосунків в межах буржуазного лагу персонально-національну автономію.

Яко перехідну стадію від сучасного безправного стану націй до персональної автономії У.П.С.-Р. вважає необхідним домогтися таких міжнародних відносин, які б можливо найбільше сприяли розвою класової свідомості трудових мас і їх міжнародної солідарності. Через те У. П. С.-Р. вважає в найблизшому майбутньому необхідною перебудову сучасних імперіалістичних сепарованих держав на федерацію вільних демократичних республік, утворених по національно-територіальному принципу, з міжнародним забезпеченням прав національних меншостей на основі екстериторіальної автономії. Щож до української справи, У. П. С.-Р. виходячи з принципу необмеженого самовизначення націй, буде домогтися, щоб під час ліквідації європейської війни українському народові по обох боках кордону було дано право шляхом плебісциту висловити ніким необмежену волю що до його політичного становища.

Під теперішню хвилю, згідно з усім сказаним, У. П. С.-Р. вважає необхідним піддержувати перетворення Російської держави на федерацію територіально-національних автономних одиниць з забезпеченням в їх межах прав національних меншостей.

В справі відношення до Тимчасового Російського Уряду.

Поставлена перед фактом негативної одповіді сучасного російського міністерства на догагання Українського народу, що до національно-територіальної автономії України, У. П. С.-Р. вбачає в цій відповіді новий доказ нерозуміння урядом інтересів усіх народів Росії, а з'окрема народу Українського, що коаліційне міністерство нездатне до конкретної діяльності в обороні здобутків революції та дальшого їх розвитку, У. П. С.-Р. вимагає ліквідації сучасного коаліційного міністерства та створення уряду з представників революційної демократії. Обстоюючи догагання Українського народу незалежно та різко одмежовано від позиції Української буржуазії, гадаючи, що ці догагання, які спіраються на право кожної нації на самовизначення, мусять бути активно підтримані усіма соціалістичними партіями Росії, У.П.С.-Р. звертається до них з закликком приєднатись до протесту проти політики коаліційного уряду, — політики, яка грає в руку буржуазним шовіністичним течіям, розвиваючи самос-

тійницькі тенденції серед напівсвідомих широких мас Українського народу.

В справі війни.

Найближчими вимогами в справі закінчення війни і заключення миру без анексій і контрибуцій на основі самовизначення націй, конференція У.П.С.-Р. визнає:

1. Оголошення перемир'я на всіх фронтах.
2. Скликання урядової мирної конференції з участю представників недержавних націй.
3. Оголошення союзних договорів в справі війни.
4. Знищення потайної дипломатії і участь в справі замірення усього трудового народу.

В справі відношення до війська:

1. Виходячи з поглядів нашої партії що до мілітаризму, ігнучи до всесвітнього роззброєння та заміни постійних армій у всіх народів народньою міліцією, У. П. С.-Р. вбачає в створенню постійної Української армії, як і в існуванні взагалі постійних армій, небезпеку загля визвольних змагань всесвітньої демократії.

2. Рахуючись з фактом існування українського війська, У. П. С.-Р. вважає своїм обов'язком гуртування українського війська під прапором партії і боротьбу з шовіністичними і буржуазними впливами в ньому.

По аграрному питанню.

Додержуючись класової точки погляду, пітримуючи розвиток соціалістичного руху серед тругівничого селянства, маючи на увазі, що економічний ґрунт для соціалістичного руху серед трудового селянства відріжняється від тих форм життя, в яких розвивається робітництво індустрії, Українська Партія С.-Р. вимагає, яко мінімуму реформи для трудового селянства, негайного переведення соціалізації землі на таких підставах:

1. Приватна власність на землю має бути скасована.
2. Вся земля на Україні переходить без викупу в Український земельний фонд — власність усього трудового народу, який порядкує землею через сільські громади, волосні, повітові, краєві та Всеукраїнський земельні комітети, обрані трудовим народом, на основі загального рівного прямого, таємного виборчого права.
3. Землею користуються тільки ті, хто її обробляє своїми руками.
4. Для справедливого користування землею треба установити земельну норму; ця норма повинна бути не менше споживчої і не більше трудової.
5. По за як хазяйнування гуртом зберігає робочу силу, потрібує менше ін-

вентаря, дає змогу завести найкращі машини і взагалі підвищує земельну справу, бажано великі зразкові господарства передати до рук хліборобських товариств, як огнищ майбутнього соціалістичного хазяйнування.

6. Ліси, води, шахти і всякі підземні багатства в межах України признаються власністю всього народу.

7. Засоби для життя всім нездатним до праці можуть бути забезпечені державним страхуванням.

8. Вигатки по технічному переведенню реформи приймає на себе держава.

9. Аграрна реформа на Україні проводиться Українським Союзом.

10. Діференціальна рента, шляхом спеціального оподаткування мусить бути повернена на громадські потреби.

11. У. П. С.-Р. буде домагатися на загально-російських Установчих зборах соціалізації Землі і для інших країв Російської Федерації.

Крім того на конференції, після докладу про діяльність С.-Р.-ської Фракції в Центральній Раді, був ухвалений слідуєчий наказ Фракції:

Що ж до тактики в сучасний момент, У.П.С.-Р. визнає необхідним зараз-же приступити до фактичного переведення в життя нац.-тер. автономії України і доручити своїй фракції в Центральній раді вжити таких заходів:

1. Щоб в найблизшому часі було скликано в порозумінні з іншими народами України Українські територіальні збори на основі пропорціонального представництва для вироблення і затвердження статуту України;

2. Щоб було скликано в найблизшому часі конгрес представників всіх народів Росії для міжнаціонального порозуміння в справі утворення Федерації.

Конференція закінчилась 6 червня в 9 год. вечора.

Народня воля. — 20(07).06.1917.

№ 194

Інформація про український рух в Миколаєві

Початок червня 1917 р.

У Миколаєві на Херсонщині, який налічує по-над 100 000 мешканців, до революції існувала єдина на всю Європейську Росію за тих часів “Просвіта”. Робота цієї укр. організації виявлялася в 1) продажу книжок, 2) бібліотеці і 3) хоріві. Останніми часами перед революцією ця робота оживилася, але, як царська влада впала, миколаївська “Просвіта”, і все миколаївське більш-

менш свідоме українство гостро відчуло ту болячку, яку мала й “Просвіта”: немає свідомих керівничих сил.

Заходами двох-трьох чоловік улаштовано було на початку березня укр. мітинг. Після нього до “Просвіти” валом повалили люди. У загальній маніфестації підчас “Свята волі” брала участь “Просвіта”. І після неї невелика просвітянська заля (єдина кімната у “Просвіті”) жалілася на величезний стиск щовечора.

Утворено було “Український Організаційний Комітет”, що склали його представники від “Просвіти”, різних укр. гуртків по заводах, ротах, військових суднах то що. Заходами тих же самих двох-трьох чоловік зроблено було унде по лазаретах, казармах відчиту про автономію, федерацію. Послано було представника на всеукр. з’їзд у Києві. Та й по всьому. Російські організації проводили кипучу роботу, гуртували коло себе членів, усвідомляли їх ідейно біля гасел партійних програмів і т.д. Миколаївське ж українство на більше не мало енергії.

Серед членів організ. комітету росло незадоволення. Сила людей сходила щовечора у єдиній кімнаті “Просвіти”. Книжок нема, нема читанок, бесід, не чуть хору “Просвіти”, який тут же робив співанки, аж поки в 20-х числах квітня не знайшли за-гля цього иншого мешкання; усі перешкоджають — безтолочь, безладдя! Будь ти неладне! казав не один і йшов собі геть.

Свідоміші елементи нарікали на хаос думок і соціальних поглядів серед членів укр. оргкомітету. Встала невідкладна потреба: диференціюватись і організуватись по політичним організаціям.

Робітнича газета. — 03.06.1917.

№ 195

Стаття М. Карбовського “Російські агітатори працюють”

04.06.1917 р.

(з вражінь)

Коли хто бував на зборах, на з’їздах, де виступають члени Російських партій, той запримітив, що всі вони починають розмови з описування свого політичного життя. Обовязково вони кажуть скільки літ вони були на каторзі, в тюрмі, обов’язково вони там були багато літ, обов’язково вони багато страждали за народ. Росповивши це вони переходять до того, чого тепер домагаються і виходить знов обов’язково, що домагаються вони не того, чого добиваються Укра-

їнські політичні партії. Вони рішуче проти федеративної республіки, українського війська, признання автономії. Вони про саму автономію говорять лишень з примусу, коли їх заставлять. Приміром партія соціялістів революціонерів. Вона сбає поширити свій вплив по наших селах, посилаючи всюди своїх агітаторів, свою літературу. Її члени селянам кажуть, що вони (рос. с.-р.) і українські с.-р. майже одно й теж, бо працюють разом, бо їхні комітети живуть навіть під одним дахом. Але вкажіть в тих книжках і метеликах, що ширять вони, де там зазначено, що вони обстоюють федерацію в Росії й автономію України?

Агітатори їхні кажуть, що партія стоїть “за національное самоопределеніє, значит украинцы могут пользоваться своим языком в школе, печатать книжки, газеты” оце добра автономія!

Ні товариші, такої культурно-національної автономії хтіли ми кілька років назад, а тепер треба ясно зазначувати всюди, коли ви ідете до нашого народу, за яку автономію ви стоїте.

Всім відомо, що програм Російських с.-р. в справі земельній для України цілком не придатний. А хіба вони кажуть про це?

Все складають на ті нещастні Установчі Збори, які мусять вирішити все і вся.

Проти передачі земельної справи Українському Союму повстають гостро рішуче. Тишком-нишком, коли йде мова про сойм, про передачу йому земельної справи, шепочуть, що українці не визнають тимчасового уряду, не хочуть вже зарані коритися постановам Установчих Зборів і т.у.

В організаційній частині роботи російські партії намагаються утворити якусь конкуренцію українським, утворюючи нові політичні організації і тим розбиваючи майже не організовані сили села і міста. Як може утворитися об'єднане демократії, про яке галасують соціалістичні партії порядку, коли в краї російські партії зі своїми програмами, не пристосованими до українських вимог і потреб, сбають утворити свої політичні організації. А саме головне, намагаються протиснутися до народу і там вести дрібну, підчас огидну фракційну боротьбу з партіями українськими, аби їхнє було зверху!

Наші села страждають од браку партійної Української літератури в той час, коли російські партії насилають її пудами в кожную волость (і де вони тільки беруть тих грошей?)

І боротися з агітаторами можна лишень цією літературою та свідомістю народною.

Михайло Карбовський.

Інформація про акції протесту солдатів-українців у Києві проти заборони II Всеукраїнського військового з'їзду⁷⁸

04.06.1917 р.

В неділю 4 червня мав розпочатись в Троїцькому Народному Домі Другий Всеукраїнський Військовий З'їзд, але коли виянилось, що на 4 червня ще галеко не всі делегати з фронтів прибули до Києва, а тих що уже є не зможе всіх вмістити Троїцький Народний Дім, то ініціатори З'їзду постановили упорядкувати в Народньому Домі в неділю ввечері віче делегатів-воjakів, а З'їзд відкласти на понеділок і найти для нього більше помешкання.

Віче в Народньому Домі відкрив член Генерального Військового Комітету І. Горемика-Крупчинський. Головою зборів було обрано В. Винниченка. Промовці найбільше говорили про справи, звязані з Військовим З'їздом, про заборону Керенського та про неприхильне відношення російського правительства до української справи. Всі промовці погоджувались на тому, що на заборону З'їзду вважати нічого, бо тепер минули ті часи, коли для з'їздів питали дозволу.

Погоджувались промовці також і в тому, що українському народові нема чого більше оглядатися на правительство російське, а треба взятися негайно самим кувати свою долю. Незгода була тільки в тому, чи іти Україні шляхом автономії, чи негайно оповіщати державну незалежність, на чому настоювали де-які промовці, члени "Союзу Української Державности".

Пігчас віча до Народнього Дому підійшов 1-й Український імені Богдана Хмельницького полк в повнім складі. Всі делегати вийшли назустріч полкові і потім разом з ним пішли з прапорами до пам'ятника Богданові Хмельницькому, де був відправлений молебєн на українській мові.

Після молебня знов розпочалось віче, на якому один промовець закликав воjakів-делегатів присягнути, що вони не повернуться до своїх частей не вирішивши питання про автономію України.

"Присягаєм"! вігукнулось тисячою голосів військо.

Далі промовці-самостійники знов почали говодити, що перше народ український гушили московські царі, а тепер гушить ліберальне московське правительство, котре розуміє здобуту через революцію волю так, що ця воля тільки для одного московського народу, а інші народи як були в неволі, так повинні і надалі лишитись. З цього становища промовці не бачать иншого виходу, як тільки зовсім розірвати з Московщиною та утворити самостійну українську держа-

2) В праці ліквідаційної комісії по справам Царства Польського повинні брати участь представники Холмщині; вибираємо для цього п. Вітошинського, який зараз проживає в Москві в Комітеті по ділам Холмщини.

3) До Установчих Зборів також повинні бути допущені представники від населення Холмської губернії.

4) По скінченні війни всім Холмським людям повинно дати змогу вернутись на старі місця і відновити свої зруйновані господарства.

5) Землю в Холмщині треба передати працюючому корінному населенню без різниці віри на умовах, які вироблять Установчі Збори.

Резолюції ці послать: а) Членові Державної Думи А. Будиловичу, б) Українській Центральній Раді і в) Комітет по ділам Холмщини Е. М. Вітошинському. Оригінал підписали: Голова Зборів С. В. Сигорук, Заступник Голови Н. Е. Мацілінський, Секретарь М. М. Сигорук, Н. Д. Нагорник, І. Нагорник, Протоієрей Антоній Бегзію, З. П. Троцевич, Н. Д. Малицька, А. Романюк, М. С. Лебедева, І. Дорошенко, Е. Е. Мацілінський, О. Ф. Ефер, Д. Н. Троцевич, К. Загарновський, П. Троцевич, І. Клос, М. Скрипчук, Н. В. Саноцький, Н. Кинах, Е. Малеша, Е. Карнюк.

За решту присутніх неграмотних в кількості 33 осіб по їх проханню і за себе розписалась Софія Кандиба.

Нова Рада. — 17.06.1917.

№ 198

Постанови II Всеукраїнського військового з'їзду⁷⁹

5—11.06.1917 р.

I. Про заборону з'їзду.

Український Народ, рівний зо всіма культурними народами світу, має з часу знищення російського царату повні права вільного народу, котрі і буде боронити. Право зборів і з'їздів належить українцям, як і иньшим вільним народам, — а тому Всеукраїнський Військовий З'їзд постановив: визнавати заборону з'їзду Військовим міністром Керенським незаконною і свої постанови провадити в життя.

II. Про працю Військового Генерального Комітету.

Всеукраїнський Військовий з'їзд делегатів фронту, тилу і флоту — представників від 1.732.444 організованого озброєного українського народу, вис-

лухавши доклад Військового Комітету, що до делегації до Тимчасового Правительства, а також його загальної праці, постановив:

1) Визнати заходи Українського Військового Генерального Комітету відповідними постановам I-го Українського Військового з'їзду і працю для українського і взагалі російського війська корисною, за що висловити Генеральному Комітетові щиру подяку.

2) Щоб вища російська військова влада негайно провела по всіх наказах затвердження Українського Військового Генерального Комітету.

3) Щоб всі звертання Українського Військового Ген. Ком. до вищої російської військової влади, в справі організації Українського війська визнавались і виконувались нею обов'язково.

4) Щоб всі постанови Українського Військового Генер. Ком. переводить в життя негайно.

III. Про владу Генерального Комітету.

Всеукраїнський Військовий З'їзд висловлює догану тим воякам-українцям, які не корились постановам Українського Генерального Комітету і сим гальмували діло революції, вносили дезорганізацію в справу Українські, і постановляє, що накази Українського Військового Генерального Комітету для всіх Українців вояків і Українських військових організацій отнині є обов'язкові.

IV. Про відношення до Тимчасового Російського Уряду.

Другий Всеукраїнський Військовий З'їзд в складі 2300 делегатів з фронту, тилу і флоту, представників від 1.732.444 озброєного українського народу, обміркувавши позицію, яку зайняв Центральний Тимчасовий Уряд що до українського народу та Центральної Української Ради, визнає:

1. Тимчасовий Російський Уряд цілковито не розуміє національних відносин на Україні і не оцінює як слід великої організованої та стійкої сили пробудженої української демократії.

2. Цим нерозумінням і систематичним опором домаганням Української демократії Тимчасове Центральне Правительство загострює національні конфлікти на Україні, перешкожає великій організаційній роботі українського народу і викликає анархістичні настрої серед населення різних національностей на Україні сущих.

Вважаючи на це Другий Військовий З'їзд постановляє:

1. Поставити на увагу Тимчасовому Російському Урядові, що коли він допустить збереження здобутків революції по всій Росії, а з'окрема спокоєм і

планомірною організацією народніх мас на Україні, то першим засобом для цього є одміна постанови Уряду в справі домагань, які були представлені йому Центральною Українською Радою і негайне признання тих домагань.

2. Пропонувати своєму вищому представницькому органіві, Українській Центральній Раді, в цій справі до Уряду більше не звертатись, і негайно приступити до твердої організації краю в згоді з національними меншостями, — цеб то до фактичного переведення в життя підстав автономного лагу, яко єдиного способу врятувати Україну і всю Росію від безладдя та загибелі.

З'їзд з свого боку забезпечує найактивнішу і рішучу піддержку Центральній Раді в усіх її заходах і кличе весь організований український народ одностайно і неухильно виконувати всі її постанови.

V. Про відношення до неукраїнської демократії.

Що торкається відношення до українства де-якої частини неукраїнської демократії, яка не розуміє українського питання і ставиться вороже до змагань української демократії, З'їзд вважає необхідним для забезпечення здобутих демократіями всіх націй Росії свобод, закликати таких товаришів до порозуміння і товариського співробітництва в будованню нового загального лагу.

VI. Про заведення автономії на Україні.

Всеукраїнський Військовий З'їзд в справі переведення підвалин автономії України в життя, вважає необхідним пропонувати Центр. Раді, яко мога скорше скликати територіальні збори для порозуміння з національними меншостями і розгляду проекту статуту автономії України.

VII. Про українізацію війська.

Підтримуючи постанови першого Українського Військового З'їзду про українізацію війська, З'їзд доручає Генеральному Українському Комітетові, як найскорше розробити детальний план українізації війська і вжити всіх заходів для негайного переведення його в життя.

VIII. Про новобранців українців.

Приймаючи на увагу, що після скасування царату нема ніяких підвалин для екстериторіяльності війська, що зайве перекидання міліонів людей по Росії гальмує транспорт, виклика величезні видатки, що зокрема для нас українців особливо шкідливе розпорошування сил тепер, коли треба вести демократичну роботу по селах і готуватись до установчих зборів, З'їзд постановив: зі всіх рекрутів, ополченців і інших хто буде призваний до війська на Україні комплектувати виключно місцеві запасні і дійсні часті, а також Чорноморський флот.

ІХ. Про земельну справу.

Всеукраїнський Військовий З'їзд в земельнім питанні на Україні цілком приєднує свій голос до постанов про земельну справу Всеу. Селянського З'їзду, що відбувся 28 травня — 2 червня цього року у Києві і всіма засобами буде підтримувати ці постанови.

Х. Про освіту для українців.

Другий Всеукраїнський Військовий З'їзд підтримуючи всі постанови І-го Українського Військового З'їзду в справі про освіту на Україні та українізацію Військової освіти, постановив:

Беручи на увагу, що генаціоналізація народніх мас стоїть на перешкоді всякому поступовому рухові, що труїть і деморалізує душу Українського народу і спиняє розвиток, як духовних так і продукційних сил на Україні — Український Військовий З'їзд постановляє:

1) З осени цього року (1917) повинно бути переведено Тимчасовим Урядом навчання по школах України українською мовою — з забезпеченням прав меншостей інших національностей.

2) Українська народня початкова школа повинна бути обовязковою, загальною, утриманою на державні кошти.

3) Ті українські гімназії та иньші середні школи, що будуть одчинені вже з осени цього року, повинно утримувати на державні кошти.

4) Справу практичного переведення в життя української середньої та вищої освіти (гімназії, університети, спеціальні інститути), яку З'їзд вважає обовязковою, З'їзд залишає компетенції Центр. Україн. Ради (теж з забезпеченням прав меншостей).

5) Що до освіти для Українського війська, то відповідно ухваленій З'їздом резолюції, військова освіта повинна переводитись в життя в Українському напрямку: а) на Українській мові, б) шляхом одкриття Українських військових шкіл од найнижчих до вищих — як то академія генерального штабу.

6) При сучасних умовах, як у армії так і фльотах з'їзд вважає необхідним:

1. щоб в учебних командах де є змога, можна було навчати українців на їх мові.

2. статuti військові і ріжні підручники щоб було перекладено на українську мову з відповідним пристосуванням.

3. щоб для українських військових громад і гуртків виписувалась українська література з коштів державних на таких самих умовах, як виписується література на мові російській, та щоб було одкрито просвітні курси у війську.

4. що до перетворення існуючих уже на Україні військових шкіл (як от

юнкерські, прапорщ. морські та авіаційні і інші школи), то практичне переведення справи в життя З'їзд доручає Центральній Раді з обібраним З'їздом Українським Військовим Генеральним Комітетом.

5. щоб була одна вільна народня школа.

XI. Про статут У.В.Г.К.

Обміркувавши складений Українським Військовим Генеральним Комітетом проект статуту Генерального Комітету, Всеукраїнський Військовий З'їзд постановив:

1. Приняти сей статут принципово і нагати Генеральному Комітетові право роботи в статуті ті чи інші зміни викликані потребою сіла.

2. Нагати Генеральному Комітетові право кооптувати тринадцять членів з правом рішучого голосу.

3. Нагати Генеральному Комітетові право кооптувати необхідну кількість членів з правом дорадчого голосу.

XII. Про вибори постійного У.В.Г.К.

Обговоривши питання про вибори постійного Генерального Комітету, З'їзд ухвалив доповнити склад тимчасового Генер. Комітету десятьма представниками і затвердити новий його склад яко постійний Генеральний Комітет.

Таким робом, після виходу з тимчасового Генерального Комітету поручика Міхновського і до вибору десятиох нових членів, в склад постійного Українського Військового Комітету увійшли:

1. Симон Петлюра (Уповноважений Головного Комітету Всеросійського Земського Союзу, Голова Контрольної Колегії Земського Союзу на Західньому фронті),

2. Іван Луценко (військовий лікар),

3. Володимир Винниченко (письменник, салгат запасу),

4. Віктор Павленко (підполковник),

5. Олександр Пількевич (полковник),

6. Михайло Полозов (прапорщик),

7. Степан Письменний (матрос),

8. Михайло Іванів (генерал-майор),

9. Іван Гореміка-Крупчинський (військовий урядовець. Товариш Пресідателя Ради офіцерських і салгатських депутатів гарнізона м. Кимполюнга,

10. Арсен Чернявський (підпоручик),

11. Дмитро Ровинський (салгат),

12. Аполон Певний (прапорщик),

13. Юрій Капкан (підполковник, командир І-го Українського полку ім. Гетьмана Богдана Хмельницького),

14. Фегір Селецький (прапорщик),
15. Степан Граждан (салгат),
16. Віктор Поплавко (підполковник),
17. Василь Потішко (прапорщик),
18. Лука Кондратович (генерал-майор),
19. Матяшевич (підполковник),
20. Олександр Жуковський (підполковник),
21. Олександр Сливинський (капітан),
22. Спиридон Вілецький (шт. капітан),
23. Микола Левицький (поручик),
24. Петро Скрипчинський (поручик),
25. Георгій Глібовський (капітан),
26. Володимир Кедровський (прапорщик),
27. Сергій Колос (салгат).

XIII. Про вибори Всеукраїнської Раги Військових Депутатів.

В справі виборів Всеукраїнської Раги Військових Депутатів З'їзд ухвалює затвердити представлений Генеральним Комітетом проект положення про Всеукраїнську рагу Військових Депутатів і постановляє доручити самій Рагі Військових Депутатів робити в сьому положенню ті зміни, яких вимагатиме життя. Відповідно положенню З'їзд вибірає Тимчасову Рагу Військових Депутатів, до якої входять представники од фронтів та військових округ в кількості 132-х душ. (Список буде подано в вістях Ук. Військ. Ген. Ком.).

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 86-91. Оригінал

№ 199—200

**Обмін інформацією між заступником міністра внутрішніх справ
Д. Щепкіним і Київським губернським комісаром М. Суковкіним**

7—8.06.1917 р.

№ 199

07.06

Телеграма

Київ

Из Петрограда

Губернскому комиссару Суковкину

Сообщите сведения [о] ходе работ украинского съезда, [о] положении дел.

Ваши соображения. [В] случае необходимости командуйте [в] Петроград для доклада доверенное лицо.

За МВД Щепкин.

ДАРФ. — Ф. 1800. — Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 83. Засвідчена копія.

№ 200

08.06

Телеграмма

Петроград

Из Киева

ТовМВД Щепкину

Насколько мне известно украинский войсковой съезд протекает [в] том же настроении, что [и] окончившийся крестьянский. [Об] общем положении вчера телеграфировал князю Львову. Пологаю, как говорил в апреле, что уступить украинскому общественному мнению крайне необходимо в скорейшем времени.

Губкомиссар Суковкин.

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 84. Телеграфний бланк.

№ 201

Звернення губернського комісара М. Суковкіна до Тимчасового уряду

08.06.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Председателю Совета Министровъ Князю Львову

Совету солдатскихъ и рабочихъ депутатовъ и агенству.

За последніе дни украинское движение проявилось въ Кіеве Всеукраинскимъ съездомъ крестьянскихъ депутатовъ въ числе 2200 участниковъ и Всеукраинскимъ войсковымъ съездомъ съ участіем 2000 делегатовъ. Закончившійся крестьянскій съездъ вынесъ единогласное постановление о необходимости національно-территориальной автономіи Украины, а также о поддержке арміи всеми средствами и о необходимости решительной защиты страны, продолжающійся еще войсковой съездъ протекаетъ въ томъ же

настроєні, однак Київській Губернській Исполнительный Комитетъ считаєть долгомъ обратити вниманіє Временнаго Правительства на то, что отказъ признанію заявленнаго Украинской Центральной Радою пожеланію, а также телеграмма военнаго министра о несвоевременности Украинскаго войсковаго съезда вызвали сильное возбужденіє Украинскаго населенія, выразившееся въ непрерывныхъ многочисленныхъ летучихъ митингахъ, продолжающихся съ ранняго утра до позднеи ночи. Хотя подобное возбужденіє способствуетъ резкому усиленію доголе незначительныхъ крайнихъ теченій, темъ не менее, благодаря организованности украинцевъ, жизнь продолжается протекать какъ въ Києве, такъ и в губерніи, спокойно и безъ эксцессовъ. Губернскій исполнительный комитетъ считаєть своею обязанностью категорически засвидетельствовать, что все слухи, исходящіє иногда даже изъ официальныхъ источниковъ, о якобы произведенныхъ украинцами или подготовляемыхъ ими эксцессахъ, не имеютъ подъ собою никакихъ фактическихъ основаній. [Въ] видахъ сохраненія Украине и въ дальнейшемъ спокойнаго теченія жизни и планомерной работы для нужд фронта и тыла Губернскій Исполнительный Комитетъ считаєть необходимымъ принятіє Временнымъ Правительствомъ немедленно решительныхъ меръ [по] успокоєнію населенія Украины. Украинское движеніє приобрело значительную силу, каковая непрерывно продолжаетъ развиваться, вследствие этого, дальнєйшее игнорированіє его совершенно не допустимо. Наиболее действительной мерой успокоєнія, должествующей обезпечити интересы всего государства, исполнительный комитетъ считаєть правительственное распоряженіє о немедленномъ созыве им в Києве особаго совещанія изъ представителей Временнаго Правительства, національныхъ и политическихъ организацій и партій, при условіи достаточнаго предствительства украинцевъ. Совещанію этому должна быть поручена подготовка для Учредительнаго Собранія основъ автономіи Украины и взаимоотношенія Украины [ко] всему государству. Исполнительный комитетъ Губернскаго Совета объединенныхъ общественныхъ организацій [на] засєданіи своемъ 7 іюня, состоявшемся подъ моимъ предсєдателствомъ, постановилъ настоящее свое единоголасное постановленіє довести до сведенія Временнаго правительства и проситъ возможно скорого разрешенія возбужденнаго вопроса.

Предсєдатель Київскаго Губернскаго исполнительнаго комитета,
губернскій комиссаръ Суковкинъ.

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 117-120. Телеграфний бланк.

Інформація інструктора УЦР Ів. Миколайчука про політичне становище у Гайсинському повіті

09.06.1917 р.

Гайсинський повіт на Поділлі

I

Початок організаційної роботи в Гайсинському повіті належить вчителям. До вчителів потім приєдналися і інші культурні сили.

Робота йшла таким шляхом. Найсамперед згуртувались вчителі в своє вчительське товариство і зараз же, крім вчительської роботи, розпочали організаційну роботу серед селян. Зразу путі і цілі цієї роботи були невизначені — то розповідали про теперішні події, то засновували “Просвіту” та комітети “порядка”, але почувалось, що це робота не та, що вона не обіймає всього життя, не обіймає життя всіх селян; почувалось, що треба почати щось серйозніше, глибоше. І ця серйозна робота почалась незабаром.

Перш всього життя показало, що для серйозної роботи потрібна така організація, котра охоплювала б всіх селян — і старих, і молодих, і грамотних, і неграмотних, і жінок, і чоловіків. Такою організацією вибрано “Українську Селянську Спілку”, в котру повинні входити всі селяни, маючи право голосу (дуже багаті запевне не захотять).

Далі життя показало, що для серйозної організації потрібні вікі, котрі показували б путь в роботі, котрі єднали б коло себе людей, себ-то потрібна подходяща політична програма.

18 травня на повітовім селянським з’їзді одностайно прийнята програма партії українських соціалістів-революціонерів.

При цій варт упомянути, що при обговоренні головних питань програми — питань про землю і волю — учасники з’їзду самі розрішили ці питання так, як розрішають соціалісти-революціонери і прийняли програму вже після.

Ця програма дійсно може з’єднати наше трудове селянство, бо вона дуже близька до селян і відповідає їх світогляду. Крім розрішення справи про землю і волю і інших програмних питань, “Селянська Спілка”, щоб бути ближче до життя, включила в свою програму де-які сього-часні справи — підготовку селян до виборів, установлення цін на робочі руки, боротьба з дорожницею і т. инш.

Тепер в повіті існує “Повітова Управа (комітет) Селянських Спілок” і ця

Управа й заправляє ділами Спілок всього повіту.

Є надія, що селянство Гайсинського повіту скоро буде згуртоване в одну могутню свідому громаду і зможе само подати свій голос в тій чи иншій справі і само зможе постояти за свої інтереси.

II

При організації селян в Гайсинським повіті виникли такі явища і погії, про котрі варт поговорити і на котрі варт звернути серйозну увагу.

Організаційна робота почала проводитись безумовно на національнім ґрунті. Спілка уявляє близьку, рідну, українську організацію, діловодство ведеться на рідній українській мові. Це видно не всім подобалось, з'явились вороги нашого відродження до нового життя. Між такими ворогами найбільш ворожо проявили себе “Совет рабочих и солдатских депутатов”, керовником котрого являється потайний ворог українства централіст прапорщик Узун і його товариш, явний ворог українства прапорщик Китали. Вони завдалися метою — “просвещать хохлов в духе единства!” Вони зараз почали заповнювати весь повіт своїми військовими делегатами-москалями, котрі пантрують, щоб наш український народ, Бороны Боже, не проявив Мазепинського духу. Свідомі українці з укр. військової Раги місцевого гарнізону не допускаються в число цих делегатів, хоч вони на селі безумовно були б дуже корисні.

Але селяне скоро роскусили, що то за делегати, які вони прихильники до народу.

Скоро народ роскусив і їх національну закваску з глибоко захованою неприхильністю до українства, до домогань українського народа. І наслідком такої розгадки з'явився протест селянства проти роботи таких делегатів (агітаторів).

Селяне спротивили цих непрошених гостей — і на селянським з'їзді делікатно сказали в своїй постанові, щоб “Совет” не прислав їх на села, просили прислати людеј прихильних до Українського народу.

Але завзяті обрусителі Узуні та Китали не послухали. Характерне явище. Як почули вони, що в селах заснуються “Українські Селянські Спілки”, зараз же скликали нараду і почали обговорювати справу про заснування “Крестьянских всероссийских Союзов”. Представником місцевих організацій було оповіщено на цій нараді про те, що організація селянства вже розпочата місцевими силами, що для цієї роботи вироблений вже програм, і всім, хто хоче помощи в цій роботі, варт ввійти в згоду з нашими

організаціями і прийняти яку-небудь одну програму. В відповідь на це прохання до згог “солдатські і робочі депутати” — розіслали делегатів — обрусителів з мертвими інструкціями і приказали “Організовать в каждом селе крестьянские всероссийские союзы”.

Селяне в багатьох місцях дають різку огсіч цим агітаторам. “У нас постановлено на з’їзді засновувати “Українські селянські Спілки” і ми вже їх і засновуємо і в “Крестьянских Союзах” — не нуждаємось — кажуть, селяне.
Ів. Миколайчук.

Народня воля. — 21(08), 22(09).06.1917.

№ 203

Звіт інструктора УЦР П. Солухи про поїздку на села Херсонського повіту

09-15.06.1917 р.

В Гирли і Фірсовку я і Ол. приїхали 9 іюня. В Гирлах є “Народній Дом”, але невідомо, який він має характер (український, чи руський).

Голови “Народнього Дому” (місцевий хвершал) не було дома, а хто ще бере участь у ньому не взнали, бо кого не спитаєш, то відповідає: “хвершал”, а окрім хвершала нікого не знають. Узнали тільки, що вистави роблять українські...

Фірсовка у своїх просвітних заходах приєднується до Гирл. У сільському фірсовському комітеті продавали українську літературу і коротенько розказували про український рух.

9 іюня були у Мар’їнському і на зборах прогдовольчого комітету розказували про селянські спілки, просвіту, 1-й Всеукр. Сел. З’їзд і взагалі про організацію інших націй, партій і т. д. На другий день Ол. говорив на сході. Сход згодився одчинить у Мар’їнському “просвіту” гати на цю справу грошей. Вибрали бюро, котре улаштувало б усю справу з “просвітою”. Селяне дуже охоче прийняли гумку про “просвіту”, і С. Спілку. Один з селян говорив, що треба було б поставити пам’ятник на Запорозжі. Селяне згодились приєднати свою спілку до Всеукр. С. С.

Дуже пагано, що у Мар’їнському немає інтелігентних людей, котрі могли б керувати українськими організаціями.

10 іюня У Н.-Воронцовці я розказував на сході про С. С., “Просвіту”, укра-

їнську школу. Селяне слухали дуже уважно, а по скінченню моєї промови дякували за промову, розпитували звідкіля і які виписувать укр. газети, книжки, як їм закласти у себе “Просвіту”.

Ще до могої приїзду у Н.-Воронцовці була закладена україн. “просвіта”, але (як кажуть її організатори) організація ця довго не прожила. По селу почали ширитись чутки, що хто повписувався до “Просвіту”, тих поарештовують, що “Просвіта” буде наvertать своїх членів у німеччину і инші нісенітниці. Жінки, котрі вписались до “Просвіту”, приходили у “Просвіту” і з плачем розказували, що залякують їх, а де які жінки казали: “куди це Ви нас позаписували? Це Ви хочете усіх нас у німеччину завдять, погубить нас хочете”?

Як “Просвіта” распалась, одчинився “Народній Дом”. Керуюча роль у “Народньому Домі” належить євреям. У Н.-Воронцовці є українська інтелігенція, котра могла б керувать укр. організаціями, є люде, що кожному ступні, орудуючи між темним людом усякими брехнями, розпускаючи між народом усяку нісенітницю, погрози.

У Іванівці, Осокорівці і Н.-Воронцовці заклались С. Спілки, котрі об’єднались у волосну С. С. Як кажуть місцеві люде, де-хто намагається, аби Н.-Воронцовська С. Спілка, приєдналась до Всеруської С. Спілки, а не до В. У. С. С., а за нею, як волосним селом, приєднуються і инші.

Завітавши до Грушевки, я звернувся до місцевого учителя Ш., котрого мені рекомендували, як українця, щоб знать обличчя села: що робиться у селі, який настрій і т. д. З перших же слів, що треба закласти С. С., щоб організувать селян, одчинить “Просвіту”, де б люде могли читать укр. книжки, газети, привикали до свого печатного слова, разуміли б український рух, аби на них не звалились несподівано: автономія, українська школа, федерація і инше, учитель, починає говорити, що ґрунту для істнування “Просвіту” не має: заводить же українську школу у Грушівці це насилля над селом, бо він уже питав школярів, по якому їх вчить, і сіти сказали — по руському; українська школа буде насилля і над ним, бо він не хоче по українськи вчить.

Херсонська губ. це не Україна, а Новоросія, каже учитель. Звичайно, Херсонська губ. не є Україна, а тільки українська губернія, подібно до того, як “Юго-Западный край” (Волинь, Київ, Поділля) не є Україна, а українські губернії, — говорю учителю. “Е, ні. Херсонська губ. є Новоросія, а не Малоросія; як би вона була Україна, то не називалась би Новоросією. Через те то воно так й називається: Великоросія, Малоросія, Новоросія. Коли Малоросію називать Україною, то як же тоді називать Великоросію? тоді треба буде зни-

щити саме назвисько Великоросія, бо ні для чого воно”. Так наші учителі знають історію свого краю і своєї губернії.

Село наше (Грушевка), каже учитель далі, правда, малоруське, чи як тепер почали називать, українське, але балакають тут не на чистій українській мові; для них трудно вже буде вчитись по-українськи. Хіба є чиста українська мова? Ось Вам слово батіг — татарське, його треба викинуть і замінить другим, а яким ви його заміните? Я пробував читать де які ваші книжки, але з трудом їх понімаю, а от Трушевського (замість Грушевського), вашого професора, зовсім не розумію. Признатись, товаришу, я ось слухаю Вас, але не розумію (я говорив по українськи, а не жаргоном); так, де які слова розумію, а то правду кажу, що я Вас не розумію. От як би дітей вчить на мові Шевченка, ну це можна.”

Видно, що наші “тоже малороссы”, а тепер “теж українці” (бо тепер вони зкинули з себе стару шкарлупу і наділи нову) мають літературний смак і як ті євангельські люде, “вкусивши солодкого, не хочуть гіркого”, так і тут унакше не хотять миритись, як тільки на шевченківській мові. Коли вже по їхньому заводить українську школу і українську мову по селах і всяких інституціях, то не унакше, як тільки шевченківську. Дійсно, громадяне учителі “теж українці”, що Ви, вкусивши гіркого— наслідків свого “обрусенія” в українському селіще й досі на своїому язичі почуваєте гірке, а вкусивши солодкої шевченківської мови, не хочете їсти гіркої. Дійсно, громадяне учителі “теж українці”, що Ви не тільки людей свого села зробили “без языка”, але й самі остались “без языка”, бо до “без’язикового” унакше і не забалакаєш, як на його мигах, щоб він тебе зрозумів.

Одного тільки я, товариші учителі, не можу зрозуміть, на якій шевченківській мові Ви будете розбірать слова на склади, склади на звуки? На якій це шевченківській мові Ви думаєте об’яснять дітям писать палочки, волосні лінії, “с нажимом, с изгибом”, букви “а, у, б” инше? На якій це шевченківській мові Ви думаєте обучать їх арихметиці? А бачили і читали Ви, учителі “теж українці”, коли-небудь шевченківський букварь і арихметику? Чи Шевченко і ці книжечки написав так, як “Реве та стогне Дніпр широкий”? Може “Рогное Слово”, “Сельській учитель” написані, як Пушкіна “Тиха Украинская ночь”?

Наші “теж українці” хотять, щоб мова усіх українців була мовою шевченковою. Не знаю, чи розуміють вони те, що говорять. Воно, дай Боже, щоб усі українці по мові були такі генії, як Шевченко. Але мені цікаво спитать, чи Ви, “теж українці”, той самий аршин (шевченківська мова), котрим міряєте укра-

їнську школу, українську мову, прикладаєте і до німецьких, руських, італійських шкіл та мов? Чи у німецьких школах, інституціях та селах панує мова Гете, у руських Пушкіна, а у італійців Данте?

Грушевський учитель Ш. не якийсь “исключительное явлення”, а загальне явище учительства херсонського повіту. Рідко де у херсон. повіті натрапиш на учителя, котрий розбірається в українському рухові, в політичному лагові — автономія, федерація. Рідко де учитель не з власних інтересів подивиться на українську школу, огріжняє літературну мову од сельських говірок, знає історію розвитку української мови, літератури.

Не знаю чого, але дуже проти української школи була жінка учителя Ш. Всяке незнайоме для неї слово, котре я вживав, приміром, мандат, щиталось нею українським словом і було лишнім доказом проти української мови по школах. Почувалось, що сидиш між людьми, котрі з великим зусиллям “вилізли у люде”, все своє життя кохали мрію, як би то “образоватись” і ось, нарешті “образовались, вилізли у люде”, а тут їм приходить знову повернутись у “первобытное состояние” — у “мужика”, як той Мартин Боруля з своїм дворянством. Що ї казати, тяжко давить у собі кохану мрію.

Коли я спитав: “що Ви собі думаєте, тепер же Вам прийдеться вчить гітей по-українськи?” — Хіба ї тепер буде насилля над нами (учителями), як при старому режимі? одказав учитель. — Насилля не буде, але ваші селяне можуть захотіти української школи, тоді що? Питаю я. “Я вже питав (каже учитель) своїх школярів, на якій мові їх вчить — на українській чи на руській. На руській, — сказали гіти. Так би мовити, вже ї резолюцію маю. Мені здається, кажу я, як би зараз після революції спитали народ, чи він хоче демократичної республіки чи сергешного царя, то мабуть сказали б: сергешного царя. “Цей приклад невдалий, каже жінка учителя. Чоловік питав школярів про школу, а ви народ і про державний лаг; ні, цей приклад не підходить”. Виходить так, що тим учителям, котрі учителюють в українських селах, треба дати повну волю учити гітей на тій мові, котру знає учитель, або на котрій він хоче, бо коли йому скажеш учити на українській мові, то це буде насилля над ним. Може ви, громадяне учителі, хочете поводитись в українських школах (селах) так, як де-хто з паляцами Кшесінської, Дурново? — Мене не займай, а я тебе — маю право.

У Михайлівці “Просвіти” немає, хоча просвітна робота потроху ведеться. Вона купчиться у волосному комітеті, який розсилає літературу по сельських комітетах, а у своєму селі по неділях та празниках улаштовує для селян лекції. Вести просвітну роботу так, як Михайлівка, не можна, бо це хибний шлях.

Певного помешкання, куди приходили б книжки, газети і хто б ними заправляв — усього цього немає, а через те люде не знають, куди й коли прийти, до кого звернутись за газетою, книжкою. Волость не може цілком замінити “Просвіту”, хоч до неї йдуть газети, брошури. Волость є адміністративна інституція. Приходить читати книжки, газети у волості не можна, бо читачи будуть тільки заважати роботі, коли не буде одведена під читальню окрема, вільна кімната. Треба просвітну роботу скупчити в руках певної купки виборних людей.

Щоб народ почував, що він порядкує своє і просвітною справою і коли йде до “Просвіти”, то має на неї своє право. Пора кинуть дивитись на просвіту народню, як на благодійне діло. Усяке благодійне діло робиться до схочу і коли є час. Треба вже виходити з стану благодійности і просвітну справу ставити на твердий, міцний ґрунт.

У Кам'янці після моєї промови з людьми про “Просвіту” ухвалено було очинити “Просвіту”. Обібрали тимчасовий комітет “Просвіти”. Записалось у “Просвіту” огразу 30 чоловік.

15 червня я був у Н.-Миколаївці, котра галеко стоїть од центрів. Люде дуже рагі лекторам, ораторам. Біга у тому, що у Н.-Миколаєвці нема українських інтелігентних сил, котрі могли б керувати українськими організаціями. Одн учитель поїхав лічитись, другий дома лежить слабий, а третій — бувший чорносотенець. Де-які селяне казали, що коли Білоусов — чорносотенець — візьметься порядкувати “Просвітою”, то може повести справу так, аби розвалити її, зневірити людей у це хороше діло. Лучче зовсім тоді не очинять “Просвіти”, коли така людина, як Білоусов буде нею заправлять, або коли не буде певної людини, котра зуміла б даже повести цю справу, кажуть де-які селяне. Схода у Н.-Миколаївці я не збірив, бо це був буденний день, коли люде на степу. До неділі ждуть ні для чого було, бо у неділю про все, що я хотів говорити, згодився говорити прапорщик, котрий на той час там проживав. Щоб не гаять часу у Н.-М., де може те саме, що і я, зробить инша людина, я поїхав до Михайлозаводську.

Михайлозаводськ невелике село. У неділю зібрався сход, де я розказував про Селянську Спілку, “Просвіту”, українську школу.

Сход згодився закласти С.С., “Просвіту”, про що й склали приговора. На сході ж обібрали поміж себе тимчасовий комітет “Просвіти”. Було запропоновано сходові дати гроші на “Просвіту” з громадських грошей, або узяти по 5 коп. з десятини. Проти цього сильно повстало де кілька сідів, хоча жінки дуже обстоювали за асігновку з громадських грошей. Через те, що сіди дуже

уперто стояли на своїому, то, щоб не було ворожнечі, сход порішив давати гроші на “Просвіту” тому, хто хоче, і просить споживче товариство допомогти “Просвіті” грошми. Щоб заохотить людей давати гроші на “Просвіту”, прийшлося першому дати свій пай. До “Просвіту” записалось огразу 40 чоловік і зібрали 25 карбованців.

Дуже цікаво означить село Покровське (Вшиве). Село це напів українське, напів руське, але руські сильно зукраїнізувались і тільки по окремих виразах, та балачкі старіх великоросів замітиш, що тут живуть великороси. Учителя не руські і не українці, а не то молдавчане, не то болгары. Завітавши до учителів і розказавши їм, у якій справі я приїхав у їхнє село — прочитати людям про Селянську Спілку, “Просвіту”, укр. школу, один з них каже, що усе це дуже добре, але з цим вони справляються самі, своїми місцевими силами і що дуже добре, що у них у селі нема ніяких партій, “просвіт” і Бога ради не розказуйте про Україну, бо тут люде дуже помішано живуть, українці обрусіли, а ви почнете сіять роздор, нахилиючи українців до України, і буде ворожнеча, погром, як ось у Широкому, куди я сьогодні маю виїхати, як начальник міліції, получивши телеграму. Пояснивши, що моє завдання не ворожнечу сіяти, а мир і згоду, про історію України розказати правду, закласть С. С., котра буде стояти на сторожі селянських інтересів, огчинити “Просвіту”, бібліотеку-читальню, тоді вони згодились, що це діло добре, а то вони думали, що коли українець приїхав промовляти на сході, то значить буде говорити про виділення України од Росії і т. д.

З балачок з учителями видно було, що вони не хочуть випустити керування селом з своїх рук. Боялись, що селяне будуть дивитись на світ не їхніми очима і не буде межі ними “общаго языка”.

Солуха.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 125-125а. Вирізка з вісника Т-ва “Українська Хата”⁸⁰.

№ 204

Стаття П. Стебницького “Мозок Росії”

10.06.1917 р.

Час іде, — здається он скільки перемін скрізь настало! Царя нема, республіку фактичну маємо... А покопирсати зверху оту республіку, — і побачим, що суть російського життя — та сама, бо править тим життям той самий

“расейський” чоловік, якого вдача складалась тисячу літ і за півроку перемінитись, розуміється, не могла. Та сама стародавня російська легкодухість, а поруч з нею стара-ж самовпевненість та впертість, — і врешті — те саме, огвічне російське безладдя.

Тимчасовий уряд не згодився вдовольнити бажання Української Центральної Ради що-го признання принципу автономії України. Не згодивсь, як каже офіційна оповістка, “перш за все з тої причини, що такі справи можуть бути розв’язані тільки на Установчій Radі” ... Отже “перш за все” ... Виходить, що були й інші причини, та про них ніби не варт говорити. А — воно шкода, бо незрідка буває, що як раз те, про що не говорять, і єсть найважливіше... Коли зважити, що незалежність Польщі та автономія Фінляндії теж либонь такі справи, що належать до компетенції установчих зборів, а тимчасом правительство розв’язало їх, не довго барившись, на власну руку, то тут і виявляється, що в справі української автономії мала силу інша причина: може як раз те, що це автономія українська, а не польська і не фінська...

Ще ясніше виступає вага “інших причин”, коли взяти на увагу ще де-які факти: перше, — що разом з тим уряд не згодився сполучити українські губернії в одній краєвій управі, з краєвим урядовим комісаром. Тут вже трудно було послатись на компетенцію установчих зборів, бо вже кого-кого, а тих комісарів настановив уряд досить, на всякий кшталт і смак, нікого не питаючи, бо того вимагали обставини і потреби моменту. Отже виходить, що в організації краєвого урядування на Україні правительство просто не бачило потреби. Трохи воно дивно, бо то-ж не “старий режим”, а новісінський революційний уряд, “народне” правительство, яке не може не звертати уваги на народні бажання, а бажання українського народу вже визначені досить виразно на десятках з’їздів... Але, очевидно, і так буває, що революційний уряд де в чому держиться тої самої позиції, на якій стояв і реакційний... Ця позиція — великоруський державний централізм, якому, розуміється, страшно подумати не тільки про автономію України, а і про “всеукраїнського комісара”, хоч-би це був звичайний собі урядовий чиновник...

Другий цікавий факт, — що фактичний міністр внутрішніх справ Щепкін, на телеграфний протест київського виконавчого комітету проти української автономії, заспокоїв комітет телеграмою-ж, що ніяких, мовляв, постанов в українській справі правительство ще не робило, і що комітет запрошується прислати свої міркування в цій справі... Таким чином, ті міркування, які надіслала правительству всеукраїнська організація, д. Щепкинові не цікаві, бо во-

ни говорять на користь української автономії, а от ті міркування, що пришло київський місцевий комітет, навпаки, дуже інтересують правительство, — бо говорять проти українських домагань... Нащо б його, здається, й зібрати оті міркування, коли все одно справа “перш за все” належить установчим зборам?! Нехай вже собі установчі збори й рішають, як знають! Отже збори зборами, а уряд і сам має охоту поки що поміркувати над цікавою проблемою, особливо, коли є надія здобути якесь зняряддя проти автономії...

З певністю можна сказати, що, покликаючись на установчі збори, тимчасовий уряд в справі української автономії просто “одписався”, як одписувались в недовні часи канцелярії бюрократично-самодержавного лагу. В той самий час, коли всю державу, як іржа, роз’їдає анархія, і уряд не має в руках ні сили, ні способу з нею боротись, — він одхиляє від себе можливість опертись на організований всенародній рух, який міг-би на великій обширі України, самими лиш громадськими силами, дати лаг і упорядкувати життя, за порозумінням інтересів країни з інтересами держави... Уряд не бачить, а може й бачить, та не вірить, що ця його постанова вириває з рук організованого і організуючого громадянства керування українським рухом і покидає той рух на роздоріжжі, в стані стихійного, бурхливого хвилювання... Що з того? Автономія України, очевидно, страшніша для Росії, аніж всеросійська анархія.

Ні, Петроград — цей “мозок держави” — ще раз схибив. Нема в тому нічого дивного, бо ці його хиби, як показує стара і нова історія, — органічні.

Що-ж маємо тепер робити? Оскільки можна — перш за все — зміцнити й ширити в нашому рухові силу організації, щоб з нею прийти колісь на ті установчі збори і твердо заявити поривання нашого народу иншим народам Росії. Український рух — це рух не тільки громадський, народній, національний: він рух державний. Наш народ, хоч був позбавлений своєї культури, свого національного життя, зберіг в собі куди більше державного розуму, ніж та пануюча нація, що склала Московську та Російську державу і довела її до сучасного розруху. Отже цей державний розум допоможе нашому народові не гробити свій рух в партійних незгодах та програмових суперечках, він зиліє всі сили нашого люду коло одної думки, одної ціли: здобути собі в російській державі своє право, свою хату й волю...

Розуміється, зустрінемось на установчих зборах з великою і міцною опозицією — і то не тільки з боку великоруських націоналістів, але, можливо, навіть і від широких верств демократії, в яких взагалі панують централістичні

настрої. Але тим енергичнішу треба повести роботу за-для поширення ідеї автономії, і в наших, українських народніх масах і серед неукраїнських елементів людности України, яким теж треба вияснять вагу й значіння лозунгу автономії для інтересів краю і цілої держави. Не можна забувати й наших природних прихильників, инших недержавних народів Росії, заінтересованих ідеєю федералізму. З них слід-би скласти якусь спілку чи товариство, на зразок колишньої організації автономістів-федералістів, — і тоді вже можна буде спокійніше дожидати установчих зборів, бо тоді вся Росія бачитиме, що централісти в своїй опозиції автономістам виходять не з інтересів держави, а тільки з великоруського егоїзму.

Тоді установчим зборам буде ясно, що діло йде не про вдоволення української примхи, а власне про те, чи бути Росії й на далі тюрмою народів, чи вона не потерпить більше в своїх межах ніяких національних кайданів.

Діло йде про те, чи згодимось ми й на далі, щоб нашою долею, всім жителям нашої країни заправляв єдиний “мозок Росії” з Петрограду: чи не висох вже той “мозок” за двісті літ? А коли ще й не зовсім висох, то чи не занадто вже довго сушив він нашу землю своїм керуванням?

*Стебницький П. (П. Смуток). Поміж двох революцій. Нариси політичного життя за рр. 1917—1918. — Київ, 1918. — С. 192-195.**

№ 205

Звернення Полтавської ради робітничих та солдатських депутатів⁸¹ до революційних організацій

10.06.1917 р.

Полтавська Рада робітничих та солдатських депутатів, обговоривши Універсал Української Центральної Ради, виданий 10-го іюня цього року постановила: Вітаючи революційний акт Української Центральної Ради, яка оголосила автономію України, Полт. р. робіт. і салг. депутатів закликає всі революційні організації і всіх громадян, що населяють Україну, підтримати революційні домагання Українського народу, поскільки ці домагання не будуть йти в супереч інтересам инших національностей, які живуть на Україні. Разом з тим Полтавська Рада робітничих та солдатських депутатів вважає що Українська Центральна Рада мусить бути поповнена представниками Раг

* Вперше опубліковано в “Новій Раді” (10.06.1917 р.)

Робітничих та салгатських депутатів і всіх соціалістичних партій, що існують на Україні, без різниці національностей, аби Укр. Центр. Рада була б дійсно виразницею всієї демократії автономної України.

Народня воля. — 04.07.(21.06).1917.

№ 206

Ухвала Полтавського комітету російських есерів про ставлення до Універсалу

Після 10.06.1917 р.

В зв'язку з оголошенням Універсалу Полтавський комітет Рос. Парт. Соц.-Рев. лічить, що розв'язати питання про автономію України в інтересах революційного трудового народу можливо тільки виявленням спільної волі всіх народів, які населяють Україну і затвердженням їх рішення Всеросійськими Установчими Зборами. Через це, як найближче домагання, комітет пропонує негайно доповнити Центральну Раду представниками од всіх соціалістичних партій, які існують на Україні, і лічить потрібним для зміцнення позицій в боротьбі з буржуазією на Україні підтримувати постійні зв'язки і полагодження праці з Українською Партією Соц.-Революціонерів.

Народня воля. — 04.07.(21.06).1917.

№ 207

Листівка Полтавського комітету партії кадетів

Після 10.06.1917 р.

По поводу действий Киевской Центральной Рады.

При осуществлении техъ свободъ и того широкаго народоуправства, какія написали на своемъ знамени революція и временное правительство, неизбежно переустройство Россіи на началахъ широкой областной автономіи. Къ этому идетъ Россія, къ этому ведетъ ее временное правительство. Но такое переустройство, сложное и трудное, необходимо произвести спокойно и обдуманно, чтобы напрасно не увеличивать той страшной разрухи, которая внесена уже въ нашу жизнь войною и революціей. Разруха эта, глубоко разстроивъ народную жизнь легла уже чрезвычайно тяжкимъ бременемъ на на-

селеніе и увеличивать безъ нужды эту тяжесть не только опасно, но и прес-тупно. Учредительное Собраніе, которое соберется через 3 месяца и въ ко-торомъ будутъ правильно избранные представители всехъ областей, спо-койно сможетъ выработать основы областной автономіи. Такимъ образомъ Украина получить основы автономіи, установленныя действительными предствителями народа, а не людьми случайными. Дальнейшую работу по созданію автономіи Украины, разработку и установленіе порядка управленія въ автономной области свободно, въ полномъ согласіи съ желаніями насе-ленія произведутъ местныя учрежденія, тоже состоящія изъ правильно наб-ранныхъ представителей украинскаго народа. Таковъ тотъ путь, на кото-ромъ стоитъ временное правительство и по которому оно предлагаетъ ит-ти украинскому народу: путь этотъ правильный, разумный, наиболее обезпе-чивающій устройство края на такихъ началахъ, на такихъ основаніяхъ, ка-кія признаетъ наиболее желательными самъ народъ. Путь этотъ ведетъ че-резъ Учредительное Собраніе и не вызываетъ той внутренней борьбы, техъ взаимныхъ раздоровъ и того неговерія, которыя такъ опасны и тягостны особенно въ настоящее время.

Кіевская центральная рада вступила на совершенно иной путь, она при-зываетъ украинскій народъ решить вопросъ о будущей судьбе Украины инымъ способомъ, самочинно и немедленно. Почему же она предпочитаетъ этотъ путь, неизбежно усиливающий разстройство жизни и вносящий въ жизнь беспорядок, котораго и безъ того у насъ слишкомъ много? На этотъ вопросъ в универсале рады нетъ ответа. Через два съ половиной месяца по всей Украине будутъ произведены выборы и въ земства, въ волостное и в уездное, и въ городскія думы, и въ учредительное собраніе; через два съ по-ловиною месяца украинскій народъ будетъ иметь многочисленныхъ своихъ предствителей, избранныхъ на основе всеобщаго, равнаго, прямого и тайна-го голосованія. Имъ и только имъ естественно можетъ принадлежать право решенія этого важнаго вопроса. Почему же рада, избранная не всемъ насе-леніемъ, избранная случайнымъ голосованіемъ, не хочетъ ждаты, не хочетъ допустить, чтобы по этому чрезвычайной важности вопросу решеніе было вынесено действительными избранниками народа? Куда спешить украинс-кая рада?

Рада въ своемъ универсале, въ начале его, говоритъ о томъ, чтобы укра-инскій народъ устраивалъ свою жизнь, не отделяясь отъ Россіи. Но все дальнейшее содержаніе универсала и темъ более дальнейшія действія рады

говорять о другомъ — о стремленіи рады отделить Украину отъ Россіи. Рада назначила особое украинское министерство, въ составе котораго имеются между прочимъ и министры военныхъ и иностранныхъ делъ (международныхъ); это уже не федеративная часть государства, это уже безспорная попытка создать самостоятельное государство. То, что дѣлаетъ Кіевская Рада, есть очевидная революція противъ временнаго правительства, революція въ духе большевизма, решительно ничемъ не вызванная и для украинскаго народа явно вредная. Это страшный ударъ по русской революціи, это удар по Россіи и вместе с темъ ударъ и по Украине. В неопределенныхъ выраженіяхъ, какъ и все изложеніе универсала, рада как будто обещаетъ наладить въ крае порядокъ. Она не указываетъ однако, какими же средствами она располагаетъ для этого; ясно, что у нея не больше, а меньше данныхъ для этого, чѣмъ у временнаго правительства. Къ порядку идутъ не такимъ путемъ. Это носить характеръ какой-то политической авантюры, которая можетъ скорее всего привести Украину подъ властную руку немцевъ. И если мы это допустимъ, если это случится, то Украина на долго станетъ рабой и данницей немецкаго капитала, очень долго и очень дорого придется расплачиваться украинскому народу за неосторожныя и необдуманная дѣйствія самозванныхъ его руководителей. Когда теперь украинскіе шовинисты, стремящіеся во что бы то ни стало поссорить украинскій народъ съ русскимъ, распространяютъ неверныя утверждения о невыгодности для Украины совместнаго сожительства съ Россіей, то имъ следовало бы подумать о томъ, что же будетъ, когда на Украине хозяиномъ окажется немецъ.

Вопросъ объ устройстве жизни на Украине очень важный и очень серьезный, народъ имеетъ право требовать, чтобы ему дали возможность спокойно, всесторонне и обстоятельно обсудить и затемъ уже решить его. Никакой надобности нетъ, во что бы то ни стало, спешить съ этимъ решеніемъ, торопиться принять решеніе, предлагаемое во всякомъ случае случайными людьми. Полтавскій Комитетъ партіи народной свободы, признавая въ принципе право Украины на автономію, считаетъ отделение Украины отъ Россіи пагубнымъ и безусловно вреднымъ для Украины. То, что предлагаетъ, къ чему зоветъ кіевская рада, имеетъ решающее значеніе для дальнейшей судьбы украинскаго народа. Дайте же ему свободно и обдуманно, после тщательнаго обсужденія ответить на это; не слѣдуетъ [принимать] необдуманно, с плеча решеній, послѣдствія которыхъ могутъ быть для Украины чрезвычайно губельны и непоправимы.

Поэтому, признавая, что исполнение распоряжений всякой организации, самочинно объявляющей себя высшею властью, вносить в жизнь только безпорядокъ и хаосъ, что подчинение всякому, кому не лень приказывать, только деморализуетъ и учреждения и страну, Комитетъ партіи народной свободы полагаетъ, что украинскій народъ и все общественныя установленія всемерно должны поддерживать временное правительство и поэтому должны воздержаться отъ признанія поставленнаго кievскою радою особаго правительства Украины, окончательное же решение вопроса объ устройстве Украины необходимо отложить до производства выборовъ действительныхъ представителей народа украинскаго и созыва всероссійскаго учредительнаго собранія.

Полтавскій Комитетъ партіи народной свободы.

ЦДІАК України. — Ф. 838.— Оп. 2. — Спр. 1092. — Арк. 1. Оригінал.

№ 208

Звіт про 2-й Чернігівський губернський селянський з'їзд

10—12.06.1917 р.

10-12 іюня, подъ председательствомъ Н.И. Кулябко-Корецкаго, въ помещеніи бывш. дворянскаго собранія состоялся въ Чернигове второй губернскій крестьянскій съездъ. Присутствовало делегатовъ отъ 97-ми волостей свыше 175 человекъ.

Заслушавъ приветствія, собраніе перешло къ самому главному своему вопросу — земельному. Докладъ по этому вопросу *сделалъ Н.И. Костровъ*. Докладчикъ призывалъ не производить сейчасъ захватовъ земель, что можетъ привести страну къ дезорганизациі, а организовать земельные комитеты, которые должны будутъ разработать этотъ вопросъ для представления въ учредит. собраніе. Далее, докладчикъ сообщилъ конструкцію земельных комитетовъ.

После горячихъ преній, продолжавшихся весь слeдующій день, къ вечеру 11 іюня въ согласительной комиссіи выработана и потомъ принята съездомъ слeдующая резолюція:

“Признавая, что только осуществленіе соціалистическаго идеала, къ которому стремится Украина, какъ и все народы, можетъ удовлетворить желаніе трудового крестьянства и пролетаріата, 2-й Черниговскій губернскій крестьянскій съездъ постановилъ:

1) Частная собственность на землю должна быть уничтожена на простр-анстве всего государства.

2) Негра земли должны составлять государственную собственность, которая при федеративно-автономномъ устройстве Россіи используется въ согласіи съ местными автономными органами управленія.

3) Вся земля на Украине безъ выкупа должна поступить въ Украинскій земельный фондъ, которымъ распоряжается все населеніе Украины, живущее на территоріи Украины, черезъ украинскій сеймъ, земельные комитеты, избранные на демократическихъ началахъ, и сельскія общества.

4) Изъ этого фонда могутъ получать землю только те, которые будутъ обрабатывать ее своими руками.

5) Каждое хозяйство должно пользоваться землею въ количестве не меньше того, сколько нужно для про довольствія, и не больше того, сколько можно обработать собственными силами своей семьи безъ наемнаго труда.

6) При наделеніи землей въ первую очередь удовлетворяется нуждающееся местное земледельческое населеніе, затемъ земледельцы изъ местностей схожихъ по обычаямъ и хозяйственнымъ условіямъ, наконецъ, земледельцы изъ другихъ областей.

7) Верховное право регулированія переселеніями на свободные места должно принадлежать государственной власти, действующей въ согласіи съ автономными органами управленія.

8) Принимая во вниманіе, что веденіе хозяйства сообща сохраняетъ рабочую силу, требуетъ меньше инвентаря, даетъ возможность завести усовершенствованныя машины и вообще подымаетъ земельную культуру, желательно чтобы большія образцовыя хозяйства были переданы въ руки товариществъ, какъ очаги будущаго социалистическаго устройства.

9) Леса и воды составляютъ собственность всего народа и находятся въ распоряженіи Украинскаго сейма.

10) Расходы по проведенію земельной реформы относятся на счетъ государства.

11) Для объединенія подготовительныхъ работъ земельной реформы, на Украине долженъ быть организованъ Центральный украинскій земельный комитетъ въ Кіеве, средства на который должно дать временное правительство изъ суммъ, отпущенныхъ на содержаніе земельныхъ комитетовъ.

Чтобы спасти Украину отъ анархіи и распада, съездъ признаетъ необходимымъ до разрешенія земельного вопроса следующее:

1) Не производить самоуправныхъ захватовъ земли и самовольныхъ порубокъ лесовъ.

2) Следить, чтобы не было продажи, заклада, долгосрочной и чиншевой аренды и порцеляціи (раздробленія) земли.

3) Признать все сделки купли и продажи земли сельскохозяйственного пользованія, совершенныя после 1-го марта с. г., недействительными.

4) Уездные земельные комитеты должны следить, чтобы рубка леса не выходила изъ допустимыхъ нормъ и чтобы не истреблялись защитные леса.

5) Не должно препятствовать рубке леса въ пределахъ, допускаемыхъ уезднымъ и губернскимъ земельн. комитетами, ибо запрещеніе рубки лишить железныя дороги и города топлива и вызоветъ промышленный кризисъ и волненіе въ городахъ.

6) При разработке леса должно отдавать преимущество кооперативамъ и общественнымъ организаціямъ передъ частными предпринимателями и спекулянтами.

7) Все крупно-владельческія земли, а также сенокосы и рыбныя ловли до полного решенія земельного вопроса учредительнымъ собр. поступаютъ во временное распоряженіе земельныхъ комитетовъ, избранныхъ на основе всеобщаго прямого, равного и тайнаго голосованія. Земельные комитеты устанавливаютъ справедливую арендную плату и правильное распределеніе земли между желающими ее обработать.

После преній по предыдущему вопросу, съездомъ высказано было желаніе видеть губернскаго комиссара, для выясненія личности человека, стоящаго во главе губерніи. Когда комиссаръ явился на съездъ, ему были предложены делегатами вопросы, приблизительно такого характера: къ какой онъ партіи принадлежитъ, сколько имеетъ земли, почему распорядился о рубке леса, отношеніе его къ Центральной Украинской Репе, какая республика по его мненію должна быть въ Россіи, какъ поступить онъ со своей землей и т.д.

Получивъ на все эти вопросы ответы, съездъ принялъ резолюцію:

2-й крестьянскій съездъ Черн. губ., отдавая справедливость всемъ хорошимъ качествамъ и личнымъ достоинствамъ, какъ частнаго человека, губернскаго комиссара, — находить, однако, что въ силу его политическаго прошлаго, какъ октябриста, а также вследствие его имущественнаго положенія, онъ совершенно не соответствуетъ темъ требованіямъ, какія въ револю-

ціонную эпоху можуть быть предъявлені къ главе губернской администраціи.

2-й крест. съездъ Черн. губ. выражаетъ уверенность, что Черниговск. губернк. исполн. комитетъ выберетъ на должность губ. комиссара украинца, человека демократическихъ и соціалистическихъ взглядовъ.

Поправка: комиссара выбираетъ все населеніе и утверждаетъ Центральная Украинская Рада.

Далее съездомъ заслушанъ докладъ *И.Е. Коновала*. “Національное движеніе на Украине.

Приняты след. резолюціи:

I) “2-й крестьянск. съездъ Черниг. губ., приветствуетъ украинскую центральную раду, какъ единственную выразительницу воли украинскаго народа и вместе съ темъ присоединяетъ свой голосъ къ требованіямъ, выраженнымъ Украинской центральной радой передъ времен. правительствомъ.

II) 2-й крестьянск. съездъ Черниг. губ. присоединяясь къ постановленію Всеукраинск. крестьянск. съезда относительно организаціи Украинскаго крестьянства, входитъ во всеукраинскій крестьянскій союзъ и приветствуетъ центральный комитетъ всеукраинскаго крестьянскаго союза”.

— Далее заслушанъ докладъ *П.И. Куриленко* — “О займе свободы”.

Указавъ, между прочимъ, на то, что и до сихъ поръ выдается жалованье членамъ госуарст. думы и госуарствен. совета, докладчикъ предложилъ принять резолюцію о прекращеніи выдачи жалованья всемъ темъ, кто фактически не несетъ никакихъ обязанностей.

Резолюція принята.

Затемъ *Н.И. Кулябко-Корецкій* выступилъ съ докладомъ — “объ отношеніи къ правительству”.

. Указавъ на составъ правительства, на переживаемый страной финансовый кризисъ, на общее положеніе Россіи, докладчикъ призывалъ верить и подчиняться распоряженіямъ временнаго правительства, такъ какъ въ него входятъ шесть министровъ соціалистовъ, и такой важный вопросъ, какъ земельный, находится въ рукахъ министра-соціалиста Чернова, которому нельзя не верить. О Керенскомъ докладчикъ высказался такъ: “человеку, спасшему въ первый моментъ революцію, также нельзя не доверять!”

Принята резолюция — ходатайствовать передъ губ. земствомъ объ ассигновке 10-15 тысячъ на нужды совета крестьянскихъ депутатовъ.

Заслушано сообщеніе товарища губернк. комиссара Савича о томъ, что губернкскій комиссаръ, въ виду постановленія крестьянскаго съезда,

снимаетъ съ себя обязанности комиссара, но будетъ ихъ нести до избранія новаго губернскаго комиссара.

Произведены выборы представителей во Всероссийскій и губернскаго совета крестьянскихъ депутатовъ, а также во Всеукраинскій советъ сельскихъ депутатовъ. Результаты выборовъ следующие:

Въ губернскаго советъ крестьянскаго деп. избраны: отъ Глуховскаго уезда — Савощенко, Фильченко; отъ Городнянскаго — Табако, Чугай; отъ Кролевецкаго — Галайба, Гурба; отъ Козелецкаго — Андрущенко, Батечко; отъ Конотопскаго — Осадчій, Борога; отъ Новгородскаго севернаго — Шульгинъ, Зубокъ; отъ Стародубскаго — Жихаревъ, Стрижаковъ; отъ Суражскаго — Картышъ, Федорина; отъ Мглинскаго — Шимановскій, Федорченко; отъ Сосницкаго — Борисенко, Концевой; отъ Нежинскаго — Шумейко, Серега; отъ Новозыбковскаго — Ганжа, Коваль; отъ Остерскаго — Полулященко, Корпенко; отъ Черниговскаго — Герасименко, Цехмистеръ.

Во Всероссийск. советъ крест. деп. и во Всеукр. советъ сельскихъ депутатовъ: отъ Глуховскаго у. — Сафоновъ; отъ Городнянскаго — Жукъ, отъ Сосницкаго — Лебедь; отъ Нежинскаго — Криворотъ; отъ Козелецкаго — Сердюкъ; отъ Новозыбковскаго — Бегуновъ; отъ Остерскаго — Шевченко; отъ Черниговскаго — Пашко.

Выборы депутатовъ отъ остальныхъ уездовъ будутъ производиться на местахъ и результаты ихъ будутъ сообщены въ губернскаго советъ крестьянскихъ депутатовъ.

Вечеромъ 12 іюня на имя атамана Черниговскаго Украинскаго полка В. Павленко была получена телеграмма, извещавшая, что въ Кіеве объявлена автономія Украины.

И.Е. Коноваль, сообщая объ этомъ, произнесъ: товарищи! Христось Воскресе! Объявлена автономія Украины! Хай живе вільна Україна!

Съездъ бурно принялъ эту вѣсть и шумно приветствовалъ возрожденіе Украины.

На слѣдующій день были произведены выборы 10 человекъ въ исполнительный комитетъ губернскаго совета крестьянскихъ депутатовъ. Избраны слѣдующія лица: Коноваль И.Е., Осадчій Т.И., Стаднюкъ И.В., Базилевичъ В.А., Ковалевъ Н.И., Зубовъ, Ганжа Е., Васютинскій Б.М., Кулябко-Корецкій Н.И., Шрагъ Н.И. Кандидатами избраны: Эланскій, Мокіевская-Зубокъ, Костровъ, Карпинскій.

Черниговская земская газета. — 27.06.1917.

Резолюція Харківської губерньської Ради селянських депутатів⁸² з приводу I Універсалу УЦР

11.06.1917 р.

Збори Губерніяльної Ради в Харькові, які одбулися 11 червня, постановили: Діяльність Центральної Української Ради визнати віповідною завданням українського трудового люду, підтримувати Центральну [Раду], в організації і здійсненню прав українського народу.

Для проведення організації всієї Харьківщини Губерська Рада постановила:

1) Вжити всіх засобів, аби негайно організовались волосні, повітові і Губерські Ради Селянських Депутатів на основі постанов Всеукраїнського Селянського З'їзду у Київі од 28-го квітня по 3-го червня с. р.*

2) Подбати про те, щоб по всій Харьківщині були організовані Ради Робітничих Депутатів.

3) Взяти найактивнішу участь в проведенню в життя постанов Українського Генерального Військового Комітету що до організації війська Харьківщини.

4) Харьківська Губерніяльна Рада повинна прийняти в свій склад Ради Селянських, Робітничих і Військових Депутатів, аби бути певним представником і виразником волі всього організованого трудящого люду Харьківщини.

5) По вищезазначеній схемі повинні також організуватися Повітові Ради.

6) Харьківська Губ. Рада повинна об'єднати і українські повіти суміжних неукраїнських губерній.

Резолюція в фінансовій справі:

Все організоване Українське Громадянство Харьківщини повинно дати грошеву запомогу своїм організаціям — повітовим і Губерським Радам для можности вести роботу по організації трудящого українського народу.

З приводу відношення Російської Демократії до України винесено таку резолюцію:

“Аби не перешкодити революції творити своє велике діло і уникнути безладдя, як на Україні, так і в цілій Росії, треба застерігти неукраїнську демок-

* У тексті допущена помилка — Всеукраїнський селянський з'їзд проходив 28.05-02.06.1917 р.

ратію, що її негативне і почасти вороже відношення до організованого українського руху дасть небажані наслідки в справі здобуття волі народу.

Зауважаючи се, ми кличемо російську демократію порозумітись з українською організованою, щоб не йти в супереч, а поруч до осягнення вимог, як російського, так і українського народу”.

Народня воля. — 14.07(01.07).1917.

№ 210

Звіт про з'їзд Харківської губернської української ради⁸³

11.06.1917 р.

З українського життя Слобожанщини

Харків. 11 червня відбувся з'їзд Харківської Губерніяльної Ради. Головою зборів був вибраний лікар Рубас, тов. голови Калиненко і секретарем Петренко. Присутніх 48 душ.

Перший доклаг прочитав г. Кулінич про діяльність Комітету. Потім г. Ткаченко про діяльність шкільної та просвітньої Комісії; г. Нечипоренко про діяльність Фінансової Комісії; г. Волосенко про діяльність Агітаційної Комісії. Далі г. Жілін питає, що зробили другі Комісії, як от правнича та економічно-агрономічна; г. Тимошенко поясняє, що економічно-агрономічна Комісія тільки ще організується, а про діяльність правничої Комісії г. Доленко зробить доклаг. Окрім того доводить до відома, що у Харькові організувалося “Українське Юридично-Наукове Т-во”, яке має на меті допомагати в юридичних справах Раді, а також має виробляти українську юридичну термінологію та видавати популярні юридичні книжки.

Потім робить доклаг г. Тимошенко про з'їзд Центральної Ради у Києві, а г. Калиненко про Перший Всеукраїнський Селянський З'їзд.

Далі пішли доклади з діяльності провінціоанальних організацій. Депутат Богодухівської Української Тимчасової Ради г. Калиненко доводить до відома, що Богодухівський Исполнительний Комітет дав селянській спілці 1000 карб. та Земське зібрання на вчительські українські курси асигнувало 11.000 карб. Починають гуртуватись українські соціалістичні партії у Богодухові. Представник Ахтирської громади г. Черевченко говорить про діяльність громади. Був зроблений збор на Національний Фонд з маніфестацією, зібрано 986 карб. Громадянство Ахтирки поділилося на дві частини — українська інтелігенція

та селянство з одного боку і з другого міщанство і російська інтелігенція.

Д. Вовк, від Куп'янськ. повіту повідомляє, що Земство дало гроші на вчительські курси і вони чекають лекторів від Рагу. Селянський Комітет існує. Д. Гавриленко (робітник) від Ізюмського повіту; засновано Селянський Комітет, улаштований збір на Національний Фонд. Д-ка Шавернева з приводу доклада Гавриленка доводить до відома про те, як С.А. Раєвський, подарувавши у Харькові землю на школу, поставив умовою вчиту в сій школі тільки російською мовою. Д. Вус від Харьківського повіту докладає про діяльність "Просвіти" в с. Немишлі. Д. Кнабе від Валківського повіту.

Резолюції того дня:

Збори Харьківської Губ. Рагу 11-го сього червня 1917 р., вислухавши доклади Комітету та Комісії Рагу про їх діяльність, постановляють:

1) Докладу Комітету та Комісії ствердити, напрям їх діяльності признати відповідним завданням Рагу і сучасного моменту.

2) Вислухавши доклад голови Комітету т. Тимошенка про діяльність Центральної Української Рагу, в склад якої ввійшли представники селян і війська — збори постановляють діяльність Центральної Української Рагу визнати відповідною завданням українського трудового народу і запевняють, що Губернська Рага і на далі буде рішуче підтримувати Центральну в організації і здійсненню прав українського народу.

Телеграма до Центральної Рагу:

Збори Харьківської Губерніяльної Рагу 11-го червня вітають поповнену представниками війська і селянства Центральну Українську Рагу, цілком поділяють напрям її діяльності і визнають її своїм Тимчасовим Урядом.

Голова зборів Рубас.

На вечірньому засіданню був доклад г. Тимошенка про організацію губернії, причім докладчик пропонує резолюцію:

Для проведення організації всієї Харьківщини Губернська Рага постановила:

1) Вжити всіх засобів, аби негайно організувались волонери, повітові і губернські Раги Селянських депутатів на основі постанов Всеукраїнського Селянського з'їзду у Києві од 28-го травня по 2-е червня с.р.

2) Подбати про те, щоб по всій Харьківщині були організовані Раги Робітничих Депутатів.

3) Взяти найактивнішу участь в проведенню в життя постанов Українського Генерального Військового Комітету що до організації війська Харьківщини.

4) Харьківська Губерніяльна Рада повинна прийняти в свій склад Раду Селянських, Робітничих і Військових Депутатів, аби бути певним представником і виразником волі всього організованого тружачого люду Харьківщини.

5) По вищезазначеній схемі повинні також організуватися повітові Ради.

6) Харьківська Губ. Рада повинна об'єднати і українські повіти суміжних неукраїнських губерній.

Резолюція в *фінансовій справі*:

Все організоване Українське Громадянство Харьківщини повинно дати грошеву допомогу своїм організаціям — повітовим і Губернським Радам для можності вести роботу по організації тружачого українського народу.

З приводу відношення Російської Демократії до України винесено таку резолюцію:

“Аби не перешкодити революції творить своє велике діло і уникнути безладдя, як на Україні, так і в цілій Росії, треба застерегти неукраїнську демократію, що її негативне і почасти вороже відношення до організованого українського руху дасть небажані наслідки в справі здобуття волі народу.

Зауважуючи се, ми кличемо російську демократію порозумітись з українською організованою, щоб не йти в супереч, а поруч до осягнення вимог, як російського, так і українського народу”...

Рідне слово. — 24.06.1917.

№ 211

Повідомлення про урочистості в Києві, пов'язані з проголошенням I Універсалу

12.06.1917 р.

12 червня в Києві в Троїцькому Народному Домі відбулося урочисте оголошення Універсалу Центральної Української Ради. На 4 год. до Народного Дому зібрались делегати Військового З'їзду, а також члени Центральної Ради, Генерального Комітету та президіума Військового З'їзду, які росташувались на сцені театру Народного Дому. Перед сценою стояли жовтоблакитні прапори.

З першою промовою виступив Гаврилюк, член президіума Військового З'їзду. “Ми в останнє зібрались тут, щоб попрощатись. На З'їзді всі ми чули

зміст того акту великої ваги, який видала Центральна Рада. Може цей Універсал кого злякає, але ми знаємо, що його метою є внести спокій і організованість у всієї державі, серед всіх народів Росії... Коли хто з вас поїде на село, то нехай розкаже там про все, що він тут бачив і чув, а головним чином нехай розкаже про Універсал, про цей перший крок на шляху здійснення національних ідеалів”.

Проф. М. Грушевський, заявляючи, що він цей раз говорить не яко голова Центральної Ради, а яко приватна особа каже: “Як до братів і дітей своїх (бо багато людей в листах звать мене батьком) говорю я до вас. Передайте мій привіт українському війську і скажіть йому, що старий батько Грушевський душею з ним і що для нього в цю хвилию нема нікого дорожчого, ніж народ український. Деб я не був, я завше буду душею з ним і волю свого народу, чого б вона не вимагала від мене, виконаю”.

В відповідь лунають оглески та вигуки “Слава Грушевському”.

С. Петлюра вітає збори від імени Генерального Комітету. “Товариші! Вже справді минула та “срамотня година”, про яку казав Т. Шевченко і настала прекрасна хвиля: оживає наша Ненька-Україна... Генеральний Комітет віддасть всі свої сили на те, щоб наші постанови справді ввійшли в життя. Ви ж помагайте нам в нашій праці. Не забувайте прекрасних історичних хвилин, які ми переживали на З’їзді. Не забувайте, що багато з нас, дорослих людей, плакали, слухаючи Універсал. Цих сліз не треба ховати і встигатися. Нехай же живе український народ, нехай розцвітає його творча сила!”

Після промови Петлюри урочисто оголошується Універсал Центральної Ради, який всі вислухують стоячи. По скінченню читання збори гучно вітають цей акт.

Знов виступає з промовою М. Грушевський. Голова зборів запрошує присутних вислухати голову Центральної Ради стоячи, бо він буде говорити тепер яко офіційна особа.

“Збори селян, збори українських вояків, весь наріг український сказав своє слово і доручив Центральній Раді творити нове життя на Україні. Тепер ви почули слово, яке сказала Центральна Рада, виконуючи волю народних мас: “віднині самі будемо творити наше життя”. Роз’їхавшись на місця ви скажіть це слово всім. З тобою, український народе, Центральна Рада. Слово її сказане і не може воно лишитись порожнім звуком, — воно повинно перетворитись в діло. Центральна Рада, кажучи це слово, вважає на вашу солідарність і організованість. Разом з вашим представництвом вона буде робити ді-

ло, яке повинен піддержувати весь народ, і в самий перед ви, озброєний народ”.

“Піддержимо!” — дружно обзиваються збори і роблять промовцеві овацію.

Виступають ще раз з промовами Петлюра і Гаврилюк, а на останку з прощальним словом до українських вояків звертається знов М. Грушевський: “Ми вислухали ваше слово про те, що ви будете йти в згоді з Центральною Радою і Генеральним Комітетом. Ми певні, що так і буде. І я дозволю собі сказати: “Слава українському озброєному народові, слава українському війську!”

Після цього всі виходять з Народного Дому. Кожному делегатові дають вигрукований Універсал Центральної Ради.

На Троїцькому майдані Комітет Центральної Ради і Генеральний Комітет приймають урочистий парад 1-го українського імені Богдана Хмельницького і 2-го українського запасного полків. Військо, проходячи перед Комітетом, салютує їм.

По скінченні параду всі, разом з військом виходять на вулицю біля Народного Дому, строяться в порядку і рушають до гори, по Вел.-Васильківській вулиці.

Віг Народного Дому маніфестація рушила так: попереду виконавчий Комітет Центральної Ради з Генеральним Комітетом та Комітетом Селянської Спілки. За ними делегати військового з’їзду з президіумом та Радою Військових Депутатів на чолі. Потім 1-ий український імені Богдана Хмельницького полк з старшиною верхами попереду, пошикувавшись кожною ротою окремо, при зброї і з шістьма машиновими рушницями (кулеметами), запряженими кіньми. На останку йшов другий український запасний полк, який тільки-що почав формуватись в Київі.

На чолі походу кілька жовто-блакитних прапорів, полки також з прапорами і 1-й полк зі своїм полковим знаменем. Проїшовши Вел.-Васильківську, похід вступив на Хрещатик. Військо співало українських пісень і старий Хрещатик аж розлягався від співу, — певне він ніколи ще не чув такої вільної, такої дужої української пісні. В цій пісні чулася сила, чувся спокій і певність. І вигляд кожного українського вояка, який спокійно і рівно ступав з рушницею на плечі, робив теж саме вражіння спокою і сили...

Проїшовши повз ратушу, похід повернув на Софійську вулицю і по ній пішов вгору на Софійський майдан. Там, коло пам’ятника Богданові Хмельницькому, на горбку, стали: виконавчий комітет Центральної Ради. Генеральний Комітет та Комітет Селянської Спілки. На кільканадцять кроків від пам’ятника, взявшись попідруки і утворивши таким чином міцну лаву в кілька

рягів, поставали делегати Військового З'їзду. За ними півколом по один бік пам'ятника пошикувався 1-й український полк, а по другий бік, також півколом, другий запасний полк. Далі поставала велика сила народу, який запрудив весь майдан.

В осередку, разом з членами Комітетів було кілька священників, які мали правити молебн. Перед початком молебну полковий священник 1-го імені Богдана Хмельницького полку звернувся до присутніх з словом, в якому нагадував, що у всякому ділі першим помішником є Бог і на нього треба завше покладатись; особливо ж розпочинаючи таке велике діло, до якого ми приступаємо тепер, треба в самий перед звернутись за поміччю до Бога.

По скінченню цієї промови на Софійській дзвіниці загудів великий дзвін, а за ним, по великодному, зазвонили всі дзвони. Всі дзвони навівали щось святокове, величне, урочисте. Всіх охопив великодний настрій...

Коли дзвони нарешті затихли, священники почали правити по українські молебн, виголошуючи молитви на перемінку один за другим. Можна сказати, що це був в перше в Києві справжній український молебн. Тут вперше неслися молитви *“за військо українське і старшину його”*, вперше тут виголошували *“народові українському і його урядові —многая літа”*, вперше тут проспівали стоячи на колінах, *“борцям за вільність України — вічну пам'ять”*. Вкінці молебна було тричі проспівано *многая літа* першому і другому українським полкам. Підчас молебну читався розділ з євангелія від Махтея: *“А я вам кажу: шукайте і найдете, просіть і дадуть вам, стукайте і відчинять вам. Бо завши, коли хто шукає, то знаходить, коли хто просить, то добуває і коли стукає, то відчиняють йому. І чи ж є такий чоловік, що як попросить у него рідний син хліба, то він дасть йому каміня, а як попросить риби, то він дасть гадюку?... Так і отець наш небесний не оставить вас”*...

По скінченні молебна М. Ковалевський голосно та поважно читає Універсал Центральної Ради. По скінченню читання з тисяч грудей виривається *“слава”* і кілька хвилин з краю до краю хвилями переколюється по майдані.

Коли трохи втихло, проф. М. Грушевський звернувся до присутніх з такими словами:

“Народе український! Громадяне української землі! Ви чули допіру слово Центральної Ради, котру ви поставили волею своєю тут, в Києві, для порякування справами українськими. Віднині ми самі маємо збати про себе, самі маємо будувати своє життя. Центральна Рада жадає від вас одностайности і послуху висловленій нею волі... Громадяне українські, ідіть до здійснення

наших завданнів і працюйте на благо собі і иншим народам, які живуть на українській землі...

Українському народові слава!”

“Слава Центральній Рагі! Слава голові Центральної Раги Грушевському!” відкликується громадянство.

Далі говорить С. Петлюра. “Нехай звідціль пройде клич, що творитиме новий лаг на нашій землі в цей час безлагу і великого хаосу. Нехай тепер наша воля, наша думка здійсниться і нехай вона веде до кращого лагу на Україні і по всій Росії. Ми хочемо як брат з братом жити зо всіма народами Росії і разом з ними будувати новий державний лаг.

Нехай жиє братерство народів!

Нехай жиє Україна!”

В відповідь промовцеві лунає “слава”.

М. Ковалевський каже: “В цей час велика більшість українського народу є озброєним в війську і ми певні, що цей народ ще з більшим завзяттям буде захищати Україну. Ядром організації українського народу завше було військо. Хай же жиє українське військо!”

Останнім промовляє Гаврилюк: “Товариші-громадяне! Ми зібрались тут, щоб почати нову еру в українському життю. За часів царату ми не мали змоги вільно бачити жовто-блакитного прапора, так само, як росіяне не мали змоги бачити червоного прапора. Хай же тепер цей жовто-блакитний прапор буде для нас таким самим сімволом волі; як для инших народів червоний прапор... Ми кличемо всі народи Росії до волі, рівности та братерства.

Слава всім недержавним націям Росії!”

Ще раз по майдані лунає “слава”.

Потім починають співати “Заповіт” і все громадянство знов, як і пігчас “вічної памяти” стає на коліна.

Після “Заповіту” ще раз розлягається як грім: — “Слава Україні!”

“Вже воскресла Україна і слава і воля, — починають коло памятника, — вже нам брата українці усміхнулась доля” підхоплює весь майдан, і ціле людське море співає цього величного і бадьорого гімна, переробивши його, відповідно до моменту, з “Ще не вмерла Україна”. Пігчас співу проф. Грушевського підхоплюють на руки і починають гоїдгати, а потім підносять кільканадцять разів на руках повище людських голів. Так на руках і виносять професора з натовпу на вільне місце.

Військо українське, сотня за сотнею, в такому порядку, що глянути любо, виходять єдна за другою на Володимирську вулицю і з старшиною попереду та машиновими рушницями ззаду рушають перше по Володимирській, а далі по Фундуклеївській до своїх Бендерських касарнів, всю дорogu співаючи ріжних українських пісень. Всі пішоходи на тих вулицях, котрими проходило українське військо, були повні Киян, які, інші з утіхою, а інші може з недоброю думкою, дивились, як стройно ішло українське козацтво, та слухали тих пісень, котрі проймають своїми звуками до глибини душі...

Нова Рада. — 14.06.1917.

№ 212

Телеграма протесту надзвичайних земських зборів Павлоградського повіту міністру внутрішніх справ

12.06.1917 р.

Телеграмма

Из Павлограда
Петроград МВД

Чрезвычайным земским собранием [в] составе уездных комитетов исполнительного, крестьянского и Совета солдатских [и] рабочих депутатов [в] заседании 3-го июня постановлено обратиться [к] Временному Правительству [с] следующим заявлением: [В] виду сообщения гражданина Василенко, что [на] выборах [в] Екатеринославе случайно прошел [в] губернские комиссары аграрий фон Гесберг мы представители трудового народа Павлоградского уезда выражаем фон Гесбергу свое недоверие и ставим [в] известность Временное Правительство, что пока [во] главе губернии стоит известный аграрий Гесберг ставляющийся [во] враждебное отношение [к] нашей родине дорогой Украине, незнающий наших нужд и нашего языка, мы не можем быть спокойны [в] своих селах и не можем спокойно продолжать закрепления завоеванной свободы.

Нр 5014 Председатель собрания Фоменко*

ДА РФ. — Ф. 1778. — Оп. 2. — Спр. 96. — Арк. 198-199. Телеграфний бланк.

* 12.06.1917 р. К. Гесберг відмовився від посади губернського комісара та голови губернської земської управи.

№ 213

Резолюція загальних зборів Уманської організації СЕРП⁸⁴ з українського питання

13.06.1917 р.

Уманская організація Еврейской соціалістической партії (Серп) обговорив питання про економічне і політичне положення України в Російському державстві, і форми котрі українське рух прийняло за останнє час, висунуло наступну резолюцію:

1) Виходячи з соціалістической точки зору, що кожна нація має право на самоопределення і що вимога українцями національно-територіальної автономії не суперечить основам соціалізму ми знаходимо

а) Що Временное Правительство не має підстав відмовити українській національній Раді в негайному задоволенні висунутих їй вимог

б) Що невизначене ставлення Временного Правительства а також значущої частини російської демократії до національних вимог України толкає соціалістические елементи в об'яття буржуазного шовінізму, що призводить до розколу революційних сил країни.

2) Ми єврейські соціалісти (серповці) веде боротьбу за широкую єврейську соціальну автономію пойдом рука об руку з демократическими елементами на Україні в їх боротьбі за національно-територіальну автономію.

Голос Умани. — 14.06.1917.

№ 214

Резолюція виконкому Миргородської повітової ради селянських, робітничих та солдатських депутатів

13.06.1917 р.

Заснована революційним народом Рада С.Р. і С.Д. визнає, що воля народу — відома автономна Україна.

Універсал Української Центральної Ради 10-го червня являється цілком голосом народу. Тому Рада С.Р. і С.Д. всіма силами виконуватиме всі постанови Центральної Ради щодо проведення автономії України.

З сього-ж дня як одержан Універсал, Рада Селянських, Робітничих і Солдатських Депутатів приступе до організації та освідомлення народу і перевиборів місцевої не української адміністрації, а також провадитиме розкладку податків, точно і негайно пересилатиме їх в скарбницю Української Центральної Ради.

Гроші на Національний Український Фонд приймаються у скарбничого Раду С.Р. і С.Д....

Виконавчий комітет Раду Селянських, Робітничих і Солдатських Депутатів.
Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 21.06.1917.

№ 215

Стаття В. Симовича “Український церковний з’їзд”

13.06.1917 р.

З 1-го червня в Москві відбувався Церковний З’їзд всего російського духовенства й мирян. Потреба в такому з’їзді велика, бо й взагалі без з’їзді тепер не можна обійтись ні одній організації. Такі з’їзди мають своє значіння. Тим більшої ваги набирає з’їзд у Москві, бо він всеросійський і підготовчий до Церковного Собору.

Духовенству України належало би підняти на цій з’їзді питання про автокефалію української церкви, зв’язану з автономією самої України, й взагалі виставити свої домагання, як Національній Українській Церкві. Щоб домогались чогось свого, а тим більше твердо обстоювати свої домагання, необхідно перш од усього зорганізуватись. Ця організація українського духовенства єсть потреба моменту. Ми певні, що на Московському з’їзді нам, українцям, нічого не достанеться, бо ми не з’організувались, не зговорились.

Цю безплідність Московського З’їзду, напр., на повітовім з’їзді в Могилеві-Подільському зрозуміли добре і через це не хотіли зовсім посилати туди депутатів. Але таки прийшли до того висновку, що, — і це перше, — духовенство само повинно нарікати на себе за нез’організованість, а друге — Москва церковна ще не виявила себе що до української церкви.

Нам здається, що скликати український церковний з’їзд треба як найскоріше. Київське духовенство, а нагто наше українське столичне, повинно погбати про з’їзд. На з’їзді повинні бути обговорені питання, справи націоналізації православної церкви на Україні.

Хто не бачить тепер, що ми занадто губимо свою справу через те, що в нас, напр., нема архирейів свідомих українців. Прийшов уже час, коли духовенство само повинно подбати про свої потреби, не ждучи коли це хтось другий зробить. Київське духовенство, що живе в столиці, в самім осередку України, повинно подбати про організацію всього українського духовенства.

Через технічні умови духовенство другої єпархії, крім Київської, не може вести перег. От же наш заклик до Київського духовенства. Організуйте український церковний з'їзд! Свящ. Василь Симонович.

Нова Рада. — 13.06.1917.

№ 216

Резолюція з'їзду українських правників про підтримку І Універсалу УЦР

13—14.06.1917 р.

13 і 14 червня в Педагогічному музеї відбувався з'їзд українських правників. Винесені такі постанови.

З приводу Універсала Центральної Ради.

1. “Відкликаючись на інтереси моменту З'їзд заслухав Універсал Центральної Ради і ухвалив: визнаючи, що Універсал в противовагу безлаггю кличе до організації життя народу в напрямку творчої будівничої роботи, з'їзд цілком присьднується до нього і висловлює переконання, що Універсал буде переведено в життя”.

2. “З'їзд, вислухавши доклад проф. М. Грушевського про державний лаг України на підставі вимог життя і теорії державного права, ухвалює головні висновки його: признання принципу національно-територіяльної автономії України, з державним характером України в майбутній федеративній республіці російській, з забезпеченням прав меншостей на Україні і українців по за межами України та з контролем над виконанням цих прав як на Україні, так і на всім просторі російської федерації”.

3. “Заслухавши доклад Р. Лашенка на тему — “Історичний огляд української правної творчости”, з'їзд ухвалив негайно приступити до відновлення і витворення права українського народу, на підставі даних науки, життя і правового почуття людности (емоція права) відповідно умовам нового лагу”.

4. З'їзд зазначає, що інтереси і права людности вимагають провадження

судоводства на мові того народу, серед якого суд відбувається. Виходячи з цього, з'їзд визнає конче необхідним:

а) щоб судоводство по всіх судових інституціях і діловодство в нотаріаті на Україні провадилось на українській мові, з забезпеченням прав меньшостей;

б) щоб на відповідні судові посади по Україні обірались і призначались українці і взагалі особи, які знають українську мову та місцеве життя.

В звязку з цим з'їзд висловлює бажання, щоб всі українці-правники, які працюють по за межами України, повернулись до рідного краю і в цій справі, по можливості, допомогати ім.

5. а) З'їзд українських правників закликає всіх товаришів-правників до негайної спільної роботи що до установаження української правничої термінології, а для цього доручає Українському правничому товариству в Києві скласти і росповсюдити загальну програму, по якій бажано буде провадити роботу.

б) З'їзд також доручає Українському Правничому Товариству обрати редакційну комісію з правників та філологів для складання словника української правничої термінології.

в) З'їзд визнає необхідним, щоб при складанні словників та установаженні правничої термінології були використані, яко джерела, історичний актовий матеріал, жива народня мова та галицько-українська правнича мова і термінологія.

г) З'їзд визнає необхідним засноваження окремої комісії при Центральній Раді для видання всіх сучасних актів на українській мові.

6. Що до практичного здійснення організації суду на Україні з'їзд, визнаючи, що в автономній Україні, суд повинен бути українським в усіх його інстанціях, ухвалив довести до відомости Центральної Ради, що суд на Україні повинен бути незалежним від російського уряду і на чолі його повинен стояти Вищий Краєвий Суд.

Звернутись до Центральної Ради з проханням вжити всіх заходів до негайного утворення на місцях по всій Україні окремих судових комітетів, або тимчасового призначення українських судових комісарів, котрі пильнували б на місцях українських інтересів відносно судової справи і мали певні та постійні звязки через центральну судову організацію — Київський Краєвий Судовий Комітет — з Центральною Радою. Київський Краєвий Судовий Комітет тимчасово, до утворення постійного органа обірається зараз Українським Правничим З'їздом.

Наостанку обрано З'їздом згаданий тимчасовий Судовий Комітет з таких

особ: З. Моргуліс, М. Ткаченко, А. Яковлев, М. Рагченко, Р. Лашенко, Ю. Гаєвський, В. Войткевич-Павлович, Г. Вовкушевський і Г. Лепеха.

Закрився з'їзд 14 червня в 5 годин вечора.

Народня воля. — 29(16).06.1917.

№ 217

Резолюції Чернігівського українського губернського з'їзду⁸⁵

13—18.06.1917 р.

Резолюція по доповіді І.О. Коновалова “Про організацію українців на Чернігівщині”

1) Організація українців на Чернігівщині має своїм завданням обороняти національно-політичні права української людності; керувати її політично-революційною роботою; здійснювати у житті автономний лаг, виконувати постанови Центральної Ради і інших центральних українських інституцій.

2) Задля цього організація має об'єднати всю українську людність губернії, з якою метою складаються в українській частині губернії — селянські, волостні, мійські, повітові і губерніяльна українські ради.

3) Платформою для організації українців на Чернігівщині є — домагання широкої національно-територіяльної автономії України і федеративно-демократичної республіки у Росії.

4) В кожному селі повинна бути заснована українська сільська рада (не менше, як з 5 душ — чоловіків і жінок) яку, при одповідних умовах, можна злучити чи то з селянською спілкою, чи то з просвітним товариством, чи з виконавчим комітетом, чи з якою іншою громадською організацією.

5) Волостні українські ради складаються з представників сільських рад, обраних по одному на 200 душ дорослих, не молодше 20 років, чоловіків і жінок, але не менше одного од кожного села.

6) Повітові українські ради складаються з представників волостних українських рад по 2, від просвітних, економічних, та професійних повітових організацій — по 2, і партій та політичних організацій, які працюють у повіті.

7) Губернська рада складається з представників від кожної повітової ради — по 2, з 5 чоловік, обраних на першому губерніяльному українському з'їзді, і одного представника від чернігівського українського полку.

8) Міста губернії заснують мійські українські ради, обрані, як і сільські

ради, — один на 200 чоловіків і жінок. Мійські ради вибирають по 2 представники у повітову українську раду.

9) Губернська, повітові, волостні, мійські і сільські ради, для переведення біжучих справ у життя, вибирають виконавчі комітети (бюро), кількість членів яких установлюють сами ради.

Резолюція по доповіді І.В. Стагнюка “Про автономію України і федеративно-демократичну республіку в Росії”:

“Вважаючи на те, що тільки широка національно-територіяльна автономія України може забезпечити права Українського народу, а разом з тим і права інших народів, які живуть на землі Українській, і що автономний лаг України може бути забезпечений тільки в федеративній демократичній республіці Росії, — з’їзд постановляє: якнайшвидше підготувати Україну до заведення автономного лагу. А для того необхідно:

1) щоб усі організації по селах, волостях, повітах і губерніях на Україні (селянські комітети, спілки, а також земство, повітові і губерніяльні комітети та інші) склалися з людей свідомих і прихільних до української справи.

2) щоб українська людинність підтримувала усима засобами Центральну Українську Раду, яко дійсну виразницю волі українського народу, та інші Центральні Українські організації в Києві, як то: Раду Селянських Депутатів, Комітети Селянської Спілки, Центральний Український земельний і прогдовольчий комітети, а також Краєвий Кооперативний (народній) Банк.”

Резолюція по доповіді А.М.Карпинського “Про земельну справу на Україні”.

“Визнаючи, що тільки здійснення соціалістичного ідеалу, до якого прямує Україна, як і всі інші народи, може задовольнити бажання трудового селянства та пролетаріяту, — перший Черниг. губ. укр. з’їзд постановив:

1) Приватна власність на землю має бути скасована.

2) Вся земля на Україні без викупу поступає в Український земельний фонд, яким порядкує сам народ через Український соїм і волостні та повітові земельні комітети, вибрані на демократичних основах. Всеросійські Установчі Збори повинні це затвердити.

3) З цього фонду мають користуватися землею тільки ті, хто буде її обробляти своїми руками.

4) Для справедливого користування землею, треба установити земельну норму; ця норма повинна бути не менше потребитильної і не більше трудової; в преділах цієї норми всі хлібороби можуть zostаватися в своїх хазяйствах.

5) Позаяк веденне хазяйства гуртом зберігае рабочу сілу, патрыбуе менше інвентаря, дае змогу завести найкращі машыны і взагалі пiднімае земельну культуру, — бажано велікі зразкові хазяйства перадавати до рук хліборобських товариств, яко очагів майбутнього соціалістичнаго господарювання.

6) Ліси, воги, шахты і інші земельні нетра в межах України признаються власністю всього народу, Український Сойм задовольнятиме усі потреби трудового народу.

7) Вудатки по земельній реформі виплачує держава.

8) Для правільнаго вирішення земельної справы, трудовий народ повинен взяти участь в земельних комітетах і заснувати Цетральний Український Земельний Комітет.

9) Переселенська справа в межах України має бути поставлена в Ц. зем. комітеті і народному Українському Соймові на першу чергу.

10) Засоби для життя всім нездатним до праці, які бугуть нуждатись, мають бути забезпечені народнім страхуванням або пенсіями.

11) Всі косвенні податки і інші налоги однімаються і натомісць заводиться єдиний прямо подоходний прогресивний налог.

12) Український Сойм повинен буде домогаться соціалізації землі і для иньших народів державы.

Про негайні заходи у земельній справі:

1) Вимагати від Тимчасоваго Уряду негайної організації Цетральнаго Українського земельного комітету, який повинен об'єднати діяльність всіх земельних комітетів на Україні.

2) Вудати негайно закон — про передачу земельних справ та непорозумінь у земельні комітети і цетральний український земельний комітет.

3) Пильнувати за тим, щоб не було продажу, закладу, довгострочної, або чиншової аренды і роздроблення землі. Признавати всі земельні акти і “зділки” після першого марта не гійсними.

4) Вимагати, щоб тимчасовий уряд улаштував через вибрані на демократичних основах земельні волостні, повітові та иньші комітети, пильний догляд над казенними та приватними лісами і негайно зовсім заборонив вирубування строеваго та матеріяльнаго лісу без згоди земельних комітетів, а також негайно одмінив дозволи на вирубку такого лісу, вудані “лісохранним комітетом” за часів старога уряду.

5) Організувати постачання хліборобських машын і знаярдыя державним заходом.

б) Зважаючи на те, що земельним фондом на Україні має порякувати Український Народний Союз, з'їзд висловлюється проти монополізації Донецького басейну в межах України Російським Тимчасовим Урядом і визнає, що користування цим басейном Російським Тимчасовим Урядом можливо тільки за згодою Центрального Українського зем. комітету.

7) Довідавшись, що нашим людям у Пензенській, Орловській та Саратовській губерніях чинять утиски і навіть загрожують вигнати зовсім, і маючи на увазі, що наших переселенців по-за межами України велика сила, З'їзд звертає увагу Тимчасового Уряду на це прикре явище і заявляє свій протест тим більш, що ми на Україні зуміли фактично забезпечити право національних меншостей.

8) Маючи на увазі, що в зв'язку з майбутню автономією України велика сила переселенців-українців бажає повернутися до рідного краю, з'їзд визнає, що розрішення цього питання повинно бути зроблено Українським Народним Союзом у порозумінні з союдами інших країн Росії.”

Резолюція з приводу виступу делегатів від північних повітів:

“З'їзд щиро вітає представників Стародубщини, Суражського, Новозибківського і Мглинського повітів і виносить таку резолюцію:

Зважаючи на те, що на з'їзд заявили представники північних повітів Чернігівщини і в своїх привітаннях зазначили, що вони не хочуть при майбутньому будівництву автономної України терять історичного зв'язку з рідною землею, і просять од імені пославших їх селян прилучити ті повіти до краєвої організації — Центральної Ради, — з'їзд постановив уважати Суражський, Стародубський, Мглинський, Новозибківський і Новгород-Сіверський повіти за українські.”

Резолюція у військовій справі, прийнята по доповіді В. Павленко:

“Зважаючи на потребу для проведення національно-територіальної автономії України в “Учредительное Собрание” і на потребу проведення демобілізації можливо менш шкодливо для України, — Український Губернський З'їзд визнає потрібним якомога скоріш:

1) Організувати українське військо,

2) Справу переведення всієї організації Українського війська повинен взяти на себе тільки Український Генеральний Військовий Комітет.”

Перший Український З'їзд у Чернігові. — Чернігів, 1917. — С. 13-14, 18-20, 22.

Газета “Речь” про українське питання

14.06.1917 р.

Еще одно звено германского плана разложения России приведено в исполнение. “Украинская центральная рада” объявила отделение Украины от России. Правда, “Универсал” Рады заявляет, что украинский народ “не отделяется от России” и “не разрывает с российским государством”. По словам “Универсала”, “Всероссийское учредительное собрание должно будет утвердить своим законом... те законы, весь строй которых подготовят” устроители Украины. Но эти оговорки нисколько не изменяют смысла того основного факта, что Рада отказалась за себя и за украинский народ — точнее, за “всех организованных граждан сел и городов” — повиноваться Временному правительству и объявила себя правительством Украины. Поступок этот объясняется тем, что Временное правительство отказалось подчиниться требованиям Украинской рады.

Надо признать, что гг. украинцы шутят плохие шутки с Россией. Они будут иметь против себя не только Временное правительство. Их торопливость будет осуждена решительно всеми общественными организациями, за исключением разве самых непримиримых сторонников “гезаннексию”, — большевиков. Те, кто полагает, что в революционной России нет закона и что все вопросы российской жизни могут решаться произвольными актами “революционного правотворчества”, конечно, не найдут возражений против самовольного решения украинцев, приятного только нашим врагам. Но все другие согласятся с тем, что поступок украинцев есть прямое преступление против закона, которое вызывает против себя немедленное применение суровых законных кар. Ибо, если можно было входить в переговоры с отложившимся Кронштагтом и анархистами на Ивановской улице, то заводить международные сношения с отложившейся Украиной значило бы признать расчленение Российского государства.

Сможет ли однако правительство, оказавшееся бессильным в борьбе против кучки большевиков, предохранить Россию от распада на части? Кто поддержит правительство в том необходимом воздействии на украинцев, которое обязательно должно последовать, если правительство есть правительство?

Вот вопрос, который не может не волновать глубоко всякого российско-

го патриота. Вспоминая все те многочисленные резолюции всех партий, которые признали украинские вождения хотя и справедливыми, но несвоевременными, мы питаем все же некоторую надежду, что именно в данном вопросе правительство может найти широкую и могучую поддержку, если решится действовать энергично. Но решится ли оно?

Вот вопрос, который волнует еще более, чем самый факт отложения Украины. Ибо этот факт — пока есть бумажный факт. Невозможно определить в данную минуту, на какое население и на какую территорию распространяется авторитет решения Украинской рады. Невозможно предвидеть, получат ли “преписания” Рады украинскому народу силу действительных приказаний власти. Но одно можно сказать: если правительство само признает совершившийся факт закономерным — что с ним не раз бывало, — то решение Рады встретит неожиданную и сильную поддержку. Не на этот ли результат рассчитан самочинный акт новоявленного правительства новой Украинской республики?

Повторяем, если это случится, то одно из главных препятствий со стороны Германии к миру “без аннексий и контрибуций” будет устранено. Ибо с самого начала войны отделение Украины входило в число главных способов и задач ослабления России нашими врагами. Ныне волею украинских местных политиков осуществлено то, на что до сих пор тщетно тратили германцы свои деньги, поддерживая “союз освобождения Украины”.

Речь. — 14.06.1917.

№ 219

Постанови Ямпільського повітового селянського з'їзду

14—15.06.1917 р.

В м. Томашпілью Ямпільського повіту 14-15 червня (іюня) оббувся селянський повітовий з'їзд, на який прибуло коло 500 делегатів селян. На з'їзді між иншим обмірковували питання про землю, автономію України і школу.

З'їзд постановив цілком приєднатись до домагань Центральної Української Ради і до постанов Всеукраїнських військових і селянського з'їздів в Київі і виніс відповідні резолюції.

Що до Ямпільського повіту, то з'їзд постановив, щоб всі адміністративні, земські і взагалі громадські інституції, що обслуговують український народ, вели діловодство на Українській мові.

На з'їзді були вибрані представники в Українську Центральну Раду, в губ. Подільську Укр. Раду і в Повітовий Комітет Укр. селянської спілки.

На другий день з'їзду був прочитаний Універсал Центральної Ради, що як раз тоді був одержаний. Селяне вставши вислухали Універсал.

“Слава Центральній Раді!” “Слава Вільній Україні” почулося в відповідь Універсалу.

З приводу Універсалу з'їзд постановив: вважати Центральну Раду найбільшчим оборонцем інтересів трудового народу на Україні.

Приступити негайно по всіх селах повіту до збору податків на рігну справу по 10 коп. з десятичини, і податки ці негайно відіслати в Ц. Раду.

Послати Українській Центр. Раді телеграму в привітанням, зазначивши, що селянство всіма силами буде її підтримувати.

З'їзд закінчився співами “Заповіту” і “Ще не вмерла Україна”.

Селяне звернулися з проханням до президіуму з'їзду прислати на села нагородовані постанови з'їзду і універсала У. Ц. Ради, щоб він був прочитаний народом в церквах.

Народня воля. — 06.07(23.06).1917.

№ 220

Повідомлення про нараду Київських губерньського і повітових земств

15.06.1917 р.

Нарада Київського Губерньського Земства і Повітових Київських Земств приєдналася до Української Центральної Ради. Вчора відбувалася нарада Київської Губерньської Земської Управи і представників Повітових Земських Управ в домі Губерньського Земства під проводом губерньського Комісара Суковкина. Перед обговоренням справи про введення в життя постанов про волосне земство обговорила нарада Універсал Української Центральної Ради і винесла таку резолюцію:

Вітаючи Універсал Центральної Української Ради, як висшого органу з'організованного Українського народу, до населення України, нарада Київської Губерньської Земської Управи і представників повітових земств Київської губернії, висказує повну готовність працювати в тісному контакті з Радою, признає необхідним оказувати їй матеріальну піддержку і з свого боку просить Раду оказати земським організаціям моральну піддержку в їх роботі на

користь населення. Разом з цим нарада признає крайнє бажаним, щоб Центральна Українська Рада подбала про швидке скликання територіяльного з'їзду з представників усіх націй Краю для вироблення проекту організації громадських і адміністративних установ на Україні.

Народня воля. — 29(16).06.1917.

№ 221

Інформація про урочисте оголошення І Універсалу УЦР у м. Кролевіці

15.06.1917 р.

15 червня для нас несподівано випав празник. О шостій годині вечора заглули дзвони у двох церквах, що на майдані, згукуючи мирян на свято, а через деякий час із соборної церкви урочисто вирушило до майдану все мійське духовенство з хором і хоругвами. З другого-ж краю, на зустріч їм, ішли члени Кролевецького Українського комітету з жовто-блакитними прапорами.

Так почалася та урочиста година, коли було оголошено універсал у нашому місті. Першим виступив зі вступним словом голова українського комітету — В.Т. Андриєвський, в котрому вияснив все значіння цього моменту і що до того привело. Після цього вступного слова, полковник П.М. Романенко, що був у стародавньому козацькому вбранні, виголосив Універсал Центральної Ради про автономію України. Далі знову виступив голова комітету і оголошує:

- Слава Народньому Українському Урядові!..
- Слава!.. — котиться по майдану.
- Слава війську українському!..
- Слава!.. — вітає народ.
- Слава всім громадянам українцям і не українцям на Україні живущим!..
- Слава! — котиться дружнім поривом то замовкаючи, то вибухаючи ще гужче й могутніше...

Після цього починається урочистий молебень. І радісне почуття обгортає душу, коли сяконе, молючись, вичитує Велику Російську Державу і зараз же Українське Народнє Правительство — Центральну Раду...

А ще більше підіймається настрій, коли виголошуються многії літа:

- Народньому Українському Урядові — Центральній Раді — многії літа...
- Славному війську українському — многії літа...

— І всьому народові Українському — многії літа...

Але найбільше урочиста хвилина, коли проголошується всім борцям за волю України на чолі з пророком її Тарасом — вічна пам'ять. Побожно схилилися голови ставших на коліна мирян і похитнулися, здригнувшись, жовто-блакитні прапори. То молився народ за своїх мучеників борців...

Після молебна почався мітинг, під час котрого людам роздавали віддрукований комітетом універсал і переяславський трактат. Цікаво зазначити те, що, не дивлячись на вороже відношення багатьох до оголошення універсалу, ніхто з промовців на мітингові не виступив проти. Багато ораторів в своїх промовах виясняли людам з різних боків цю погію і мітинг затягнувся до пізної ночі.

Вважаю за потрібне подати те, що з предлошення одного салдата, люде доручили місцевому Українському Комітетові скласти привітну телеграму до Центральної Раги, котра той же вечір і була послана. З пропозиції того ж самого салдата, люде наскидали у шапку зборщика більш ста карбованців, котрі передають в розпорядження Центральної Раги.

Так відбулось у нас свято — оголошення універсалу про автономію України.
Громадянин.

Черниговская земская газета. — 20.06.1917.

№ 222

Повідомлення про спільне засідання Полтавських комітетів УСДРП та РСДРП

15.06.1917 р.

15-го червня відбулося спільне засідання Комітетів Укр. Соц.-Дем. Раб. партії і Рос. С.-Д. Раб. партії, на котрих було піднято з ініціативи Р.С.Д.Р.п. питання про відношення до Універсалу, а також про з'єднання цих партій на Вкраїні. Була оголошена резолюція Р.С.-Д.Р.п. що була принята їх Комітетом, а саме: “приветствуя революційный акт Украинской Центральной Раги, об'явившей автономію Украины, призываем всех граждан, населяющих Украину, все революционные організації, поддержать революционные стремления украинского народа поскольку эти стремления не будут идти в разрез с интересами других национальностей, живущих на Украине. Вместе с тем Полтавский комитет Р.С.- Д.Р. партії находят, что Укр. Центральная Рага должна быть немедленно пополнена представителями Сов. Раб. и Солд. Депу-

татов, всех социалистических партий без различия национальностей, существующих на Украине, дабы Центр. Рада была действительной представительницей воли всей демократии автономной Украины”.

Після обговорення де яких пунктів програму була принята пропозиція скласти согласительну комісію, в котру мають ввійти по 3 представника від кожної організації.

Крім того була принята пропозиція, щоб товаришами членами Р.С.-Д.Р. партії було оголошено по мітінгах, що вони визнають автономію України.

Вістник Полтавського губернського громадського комітету. — 20.06.1917.

№ 223

Витяг з особливого журналу засідань Тимчасового уряду

15.06.1917 р.

ОСОБЫЙ ЖУРНАЛЬ*

Заседания Временного Правительства

№ 11

15 июня 1917 года

Въ засіданіи участвовали: Министръ-Председатель кн. Г.Е.Львовъ, Министръ Юстиціи П.Н. Переверзевъ, Министръ Иностранныхъ Дѣлъ М.И. Терещенко, Министръ Путей Сообщенія Н.В.Некрасовъ, Министръ Народнаго Просвещенія А.А. Мануиловъ, Министръ Финансовъ А.И. Шингаревъ, Министръ Земледелія В.М.Черновъ, Министръ Почтъ и Телеграфовъ И.Г. Церетели, Министръ Государственнаго Призренія кн. Д.И. Шаховской, Оберъ-Прокуроръ Святейшаго Синода В.Н. Львовъ, Временно-Управляющій Военнымъ Министерствомъ Г.А. Якубовичъ, Временно-Управляющій Морскимъ Министерствомъ В.И. Лебедевъ, Временно-Управляющій Министерствомъ Торговли и Промышленности В.А. Степановъ, Товарищъ Министра Внутреннихъ Дель Д.М. Щепкинъ и Товарищъ Министра Труда П.Н. Колокольниковъ.

Въ засьданіи присутствовалъ Государственный Контролеръ И.В.Гогневъ.

Заседаніе открыто въ 21 часъ.

Слушали:

Устное предложеніе Министра-Председателя объ обращеніи къ Украинс-

* На документі напис від руки:

“Настоящій Особый Журнал по распоряженію Временнаго Правительства признанъ уничтоженнымъ ввиду изменившихся обстоятельствъ, 16 июня 1917 г.

И.о. упрвляющего делами.”

[Пігнус]

кому народу съ особымъ воззваніемъ и о принятіи, въ связи съ поступающими изъ Украйны разнообразными и разноречивыми сведеніями, меръ къ выясненію создавшагося положенія.

Постановили:

I. Обратиться къ братскому Украинскому народу съ воззваніемъ выясняющимъ серіозность создавшагося положенія и опасность решений, принятыхъ Украинскою центральною радою, а такъ устанавливающимъ точку зрѣнія Временнаго Правительства на поднятые универсаломъ рады вопросы.

II. Образовать особую комисію, въ составе Товарища Министра Внутреннихъ Дель кн. Сергея Дмитріевича Урусова, кн. Петра Алексеевича Кропоткина, Владимира Галактіоновича Короленко, академиковъ Владиміра Ивановича Вернагскаго и Сергея Феодоровича Ольденбурга, председателя комитета Юго-Западнаго фронта Всероссійскаго земскаго союза Сергея Поликарповича Шликевича и Члена Государственной Думы Игоря Платоновича Демидова, поручивъ названной комисіи ознакомиться на местахъ съ потребностями и пожеланіями Украинскаго населенія, поскольку они касаются культурно-національныхъ и общественно-политическихъ задачъ, выдвигаемыхъ въ обращеніяхъ къ Временному Правительству и въ постановленіяхъ Украинской центральной рады, а также другихъ местныхъ общественныхъ организацій.

Заседаніе закрыто в I часть.

Министр-Председатель Князь Львовъ

Министры:

Военный Полковник Якубович

Юстиціи (подпись) П. Переверзевъ

Иностранныхъ делъ М. Терещенко

Путей сообщенія Н. Некрасовъ

Торговли и Промышленности В. Степановъ

Народнаго Просвещенія А. Мануиловъ

Финансовъ А. Шингаревъ

Земледелія Викторъ Черновъ

Почтъ и Телеграфовъ И. Церетели

Труда Скобелев

Продовольствія Пешехоновъ

Государственнаго Призренія Князь Дм. Шаховской

Оберъ-Прокуроръ Святейшаго Синода В. Львов

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 14–15. Оригінал. Автографи.

**Повідомлення про спільне засідання
виконкомів громадських організацій Києва⁸⁶
з засудженням І Універсалу**

15—16.06.1917 р.

Об'єднане засідання Виконавчих Комітетів Громадських Організацій, Раг Робітничих і Салгатських Депутатів, Коаліційної Раги Студентства і представників партій г. Київа обговорювало учора цілий день своє відношення до Універсалу Української Центральної Раги. Засідання починається промовою представника студентства *Баткіса*. Він доказує, що Виконавчі Комітети єть організацією областною і до їх голосу повинна прислухатися Центральна Рага. Універсал її писаний дипломатичною мовою і двозначною, треба обговорити і винести резолюцію і меморандум, до якого певне буде прислухуватись Тимчасове Правительство.

Крейсберг (большевик) говорить, що причиною появи Універсалу було неприхильне становище російського правительства до Українських громадян і візвив народу на голос того правительства. Критикуючи Центр. Рагу, пропонує згідно з поглядами своєї партії, щоби всенароднім голосуванням (референдумом) дати можливість народові України виявити свою волю; а поки що найбільш може забезпечити національні права народу дійсне демократичне правительство, яке буде тільки тоді, коли всю власть в державі візьмуть в свої руки Раги робітничих і салгатських депутатів.

Чехович закликає іти в згоді з Українцями, щоби не “гледітися в хвості” українського національного руху і знайти точки спільні, точки порозуміння; зговорення проти української демократії може поглибити пропасть між нами і Українцями і причинитися до анархії. В Петрограді я сам бачив, як не розуміють українського руху — а нам тут не треба ошибок повторяти; тому пропонує бесігник запросити Ц. Рагу до спільного ділання.

Кает *Карум* думає, що з Центральною Рагою можна заключити хоч не “группу” — то “союз”, а від Комітету радить звернутись до всего населення України, щоби роз'яснити йому, але “обережно” Універсал.

Російський соц.-революціонер *Фрумін* відповідає, що російська демократія все йшла вірною дорогою; а Центральна Рага ні; вона організувала військо. Ми досить авторітетні; за нами широкі маси, а хто за Центральною Рагою? — ми не знаємо. І як авторітетна організація ми не можемо допустити,

щоб повітовий комісар Шаповал, який ще два місяці тому служив чесно і вірно самодержавному правительству (Шаповал став комісаром після революції — зам. редакції) заводив двоєвласіє.

Рябцов (представник війська) ставить всі балачки на площину питання про владу.

Гінзбург (партія бунд) пропонує звернутися до Ц. Раду за поясненнями до Універсалу і утворити коаліційний орган із представників усіх народів України.

Скловський і Отецький вияснюють потребу згоди, бо як останній каже, не “уязвлене самолюбіє” — а дійсна сила Раду повинна вказувати нам шлях діяльності.

Начальник міліції *Лепарський* закликає боротися твердо з українським рухом, викликаним Центральною Радою, хоч би її сила була дуже велика і хочби в її обороні стояли не тільки словесні, але й дійсні кулемети.

Українці: (с.-г.) *Чикаленко та Паламарчук* і студент *Бойко* одмічають відрядне з’явище більшої уступчивості росіян — і боронять Українську Центральну Раду перед закидами попередніх ораторів.

В 5 год. веч. засідання закривається вибором редакційної комісії для складення резолюції.

Слідуюче засідання сьогодні в 12 годин дня.

Народня воля. —30(17).06.1917.

№ 225

Постанови Українського з’їзду 36-ї армійської запасної бригади в м. Острозі

15—16.06.1917 р.

Постанова першого бригадного з’їзду українців представників полків 6, 10, 16, 26, 266, 131 кулеметної роти 36 армійської запасної бригади, що відбувся 15-16 червня 1917 року в м. Острозі

Постановив:

І. Що до Центральної Української Раду:

1) Гаряче вітати Українську Центральну Раду за її щире і невпинне організаційне працею на користь рідного краю, яку вона провадить вірним шляхом відповідно вимогам демократії і признати її до скликання Українського Союзу революційною краєвою владою на Україні.

II. В справі переведення в життя Універсалу, виганого Центральною Українською Радою:

2) Для об'єднання і планомірної організації українців заснувати в кожній роті і команді полків і кулеметних рот ротну і командну раду з 3-5 душ.

3) Організувати полкову раду солдатських виборних, яка складається так: кожна рота і команда дає по одному представнику і одному заступникові, а офіцери і чиновники 4 представників.

4) Президіум ради солдатських виборних складається з одного голови, двох товаришів, трьох секретарів і одного скарбника.

5) Заснувати бібліотечну комісію, яка організує бібліотеку і читальню, гроші для цього повинен давати полковий комітет з тих сум, з яких витрачуються гроші на загальні потреби полку.

6) Заснувати лекційно-агітаційну комісію, яка влаштовувала б двохтижневі курси для дорослих як цивільних, так і військових по українознавству: історія України, українська література, українська мова, школа, економіка України з питанням сучасного громадсько-політичного життя, автономія і федерація, права що до виборів, земельна справа, робітнича справа, запровадила б в життя універсал на повіті і роз'яснила події сучасного моменту.

7) Заснувати по змозі хор і артистично-драматичну комісію, які б давали концерти, вистави, що допомагало б поширенню національної свідомості і єднанню громадянства.

8) Прийняти як найбільшу участь у виборах до міських дум і земських управ і дати своїх представників до різних громадських організацій тимчасово існуючих.

9) Для більш успішної культурно-просвітньої праці на демократичному ґрунті з'єднатись з місцевими українськими демократичними організаціями і порозумітись з демократичними елементами інших місцевих національностей.

10) Там, де в різних громадських органах: волосних, повітових, комітетах, земських і міських управах, вчительських комітетах і т.и. влада лишилася в руках людей, ворожих до українства, повести широку дужу організацію та освідомлення народу і тоді перевибрати адміністрацію.

11) Кошти, потрібні для наміченої праці, добуваються з концертів, вистав та оподаткування членів ради чи всіх українців полку згідно з постановою загальних зборів.

12) Ігучи на зустріч постанові Центральної Української Ради що до опо-

даткування, визнати, що оподаткувати треба не тільки людину селянську, а й українців полку. Розмір мають встановити загальні збори.

13. В основу праці на повіті прийняти інструкцію, вигану Центральною Українською Рагою.

*Вісник Українського Військового Генерального комітету*⁸⁷. — 22.09.1917.

№ 226

Стаття Г. Плеханова

“Временное правительство и украинское движение”

16.06.1917 р.

Украинское движение принимает такой характер, который грозит страшным бедствием всему русскому государству. Само собою разумеется, что это до последней степени прискорбно. И это, не ошибусь, высказывают почти все органы нашей печати, без различия направлений. Однако, нужно быть справедливым. Ответственность за то, что происходит теперь в Малой России падает не только на Центральную украинскую рагу. Эту ответственность должно разделить с нею и наше Временное правительство. Оно недостаточно внимательно отнеслось к требованиям украинцев и тем вызвало в их среде весьма опасное раздражение. Но еще печальнее то, что горький опыт до сих пор не заставил наших правителей внимательнее отнестись к названным требованиям.

Центральная Украинская рага просила Временное правительство выразить в особом акте благожелательное отношение в принципе украинской автономии. Эта просьба до сих пор остается неуваженной. А юридическое совещание при Временном правительстве высказалось в том смысле, что Правительство это и не имеет права уважить ее, так как вопрос об автономии Украины всецело подлежит компетенции Учредительного собрания.

Признаюсь, этого совсем не понимаю.

Речь идет о принципиальном признании за Украиной права на автономию. И вот мы слышим, что Временное правительство отказывается признать в принципе это право, боясь выйти за пределы своей компетенции. Но, если бы это было так, если бы наше Временное правительство превысило свои полномочия, высказавшись в принципе за автономию малорусского народа, то спрашивается: в каком же смысле должны мы понимать ту декларацию, которая была опубликована им немедленно по его возникновению.

В ней категорически говорилось между прочим, что наше новое правительство стремится к миру без аннексий и контрибуций, на основе с а м о -

определения народов. Кто считает себя вправе высказаться в принципе за самоопределение всех народов вообще, тот тем самым признает за собою право на принципиальное признание автономии того или другого из народов, входящих в состав русского государства.

Итак, одно из двух:

Или нынешнее наше правительство превысило свои полномочия в первой же декларации, вышедшей из под его пера; или оно обязано было удовлетворить наших малорусских братьев.

Правительство едва ли согласится признать, что его полномочия нарушены были его первой декларацией.

Поэтому остается неясным, отчего просьба украинцев отклонена была им с той бюрократической сухостью, которая вообще неприятна до последней степени, а в данном случае, кроме того, была еще и опасна по своим вероятным психологическим последствиям.

Мне скажут, пожалуй, что требования Центральной украинской рады сводились не только к принципиальному признанию малорусской автономии. Рядом с принципиальным признанием автономии, Рада хотела добиться от правительства таких мероприятий, которые, имея практический характер, могли представиться неудобными с точки зрения русского государства.

Это мне очень хорошо известно. Но если бы Центральная украинская рада увидела в ответе Временного правительства готовность исполнить ее основное положение, то она, без всякого сомнения, сделала бы более стоворчивой в своих практических требованиях. Тогда спорные вопросы были бы разрешены взаимными уступками обеих сторон, доверчиво и добродетельно относящихся одна к другой. И тогда на Украине не произошло бы того, что происходит в настоящее время.

Но если на Временное правительство падает весьма значительная доля ответственности за украинские события, то другую, и не менее значительную, долю этой ответственности несет Центральная украинская рада.

Ей никак не следовало тотчас же прибегать к крайним средствам. Перед нею оставался открытым путь законного давления на правительство. Наконец, она могла и должна была апеллировать к великорусскому народу, который сумел бы заставить правительство сделать украинцам необходимые уступки. Такой способ действий представляется мне более достойным малорусской демократии и более верным, чем тот, который необдуманно избрала Центральная украинская рада.

Я называю этот последний путь более верным не потому, чтобы я считал безнадежным восстание малой России против центрального русского пра-

вительства. Нет, скажу откровенно: при условиях нынешнего времени такое восстание имеет очень много шансов на успех. Однако даже успешное восстание Украины едва ли имело бы благоприятное влияние на ход ее дальнейшего развития.

Пусть не забывают наши малорусские братья, что о таком восстании германский (а с ним конечно и австрийский) генеральный штаб мечтал уже с самого начала нынешней войны. И, разумеется, у него было полное основание мечтать о нем. Братоубийственная война между великороссами и малороссами сделала бы русское государство совершенно бессильным в борьбе с германским милитаризмом. Оно потерпело бы жестокое поражение. Победоносная Германия продиктовала бы ему самые унижительные и самые губительные условия мира. Наша молодая свобода была бы задушена в колыбели и уже вряд ли воскресла бы когда-нибудь. Великороссия была бы отброшена может быть ко времени царя Алексея Михайловича. Это осудило бы ее на экономический и политический застой, который неизбежно сопровождался бы полнейшим умственным и нравственным упадком.

Это было бы для нее равносильно смертному приговору. А что приобрела бы ценою нашей смерти Украина? По моему, ничего, ровно ничего, кроме весьма мало отрадной надежды попасть в экономическую и, посредственно, политическую зависимость от той же Германии Гинденбурга и Вильгельма II.

Нет, нет и нет!

Нам необходимо столкнуться между собою. Нам необходимо общими силами бороться за независимое существование. Нам необходимо жить в тесном и братском союзе, как вольные с вольными, как равные с равными.

Постараемся же как можно скорее положить конец роковому недоразумению. Одумаемся, пока еще не поздно.

Г.Плеханов

Революция и национальный вопрос.. — С. 91-93.

№ 227

Вігозва Тимчасового уряду до українського народу

16.06.1917 р.

Украинскому народу

Граждане украинцы!

В дни великих испытаний обращается к вам Временное правительство от имени всей свободной России.

Через тяжкие испытания идет Россия к утверждению свободы, которая даст народу благосостояние и вернет всем национальностям их права.

Завоевания революции — в опасности.

Если разгромит Россию внешний враг или восторжествуют враги свободы — погибнет общее дело всех народов, населяющих Россию.

Провести страну сквозь все опасности, собрать Всенародное учредительное собрание, в котором все народы России общим и равным голосованием твердо и открыто выскажут свою волю, — такова задача, которую ставит себе правительство, — временный носитель революционной власти.

Это и ваша задача, граждане украинцы. Разве вы не часть свободной России? Разве судьба Украины не связана неразрывно с судьбой всей освобожденной России?

Кто может сомневаться в том, что Россия, стоящая под знаменем полного народовластия, обеспечит права всех народностей, входящих в ее состав?

Народы сумеют через своих представителей в Учредительном собрании выковать для себя те формы государственного и хозяйственного устройства, которые полностью отвечали бы их национальным стремлениям.

По отношению ко всем народностям России Временное правительство уже начало проводить в жизнь права культурного самоопределения и, проникнутое живым сочувствием и сознанием долга перед украинским народом, оно стремится изгладить все следы угнетения, которому этот народ подвергался.

Временное правительство вменяло и вменяет себе в обязанность притти к соглашению с общественно-демократическими организациями Украины относительно тех переходных мер, которые в дальнейшем могут и должны быть приняты, чтобы обеспечить права украинского народа в местном управлении и самоуправлении, в школе и суде, — мер, которые готовят переход к тому окончательному свободному строю, который Украина должна получить из рук Всенародного учредительного собрания.

Но полная перестройка государственного организма России и строения общероссийской армии невозможны под огнем внешних врагов и при величайших опасностях внутри для дела свободы.

Братья украинцы! Не идите же гибельным путем раздробления сил освобожденной России. Не отрывайтесь от общей родины, не раскалывайте общей армии в минуты грозной опасности. Не вносите братоубийственной розни в народные ряды как раз тогда, когда напряжение всех сил народных необходимо для защиты страны от военного разгрома, для преодоления внутренних

препятствий. В нетерпеливом стремлении теперь же закрепить формы государственного устройства Украины, не наносите смертельного удара всему государству и самим себе, ибо гибель России будет гибелью и вашего дела.

Пусть все народы России теснее сомкнут свои ряды в борьбе с угрожающими стране внешними и внутренними опасностями. И пусть окончательное решение всех основных вопросов они предоставят недалекому уже Учредительному собранию, в котором они же сами будут решать судьбы и общей им всем родины — России, и всех отдельных областей ее.

Министр-председатель князь Львов.

16 июня 1917 года.

Революция и национальный вопрос. — С. 61-62.

№ 228

Інформація про збори українців Київської округи шляхів сполучення та їхня постанова

16.06.1917 р.

16 червня в помешканні Київської Округи Шляхів комунікації відбулись загальні збори українців, — служачих і робітників сієї інституції. Головою зборів було вибрано М.Вороного, писарем М.Жука. Відчиняючи збори, голова у вступній промові з'ясував становище українського народу в його минулому і в теперішній момент. 300-літній гніт московського царизму, як казав промовець, наложив на духовне обличчя українського народу риси поневолення, рабства, що тепер під подихом волі стираються, і обличчя нашого народу знов набуває виразу національної ясності і громадянської чистоти. Великий пан, господар своєї землі, автономний і вільний український народ повстав і творить своє національно-політичне життя. Могучим голосом кличе він до організації, до об'єднання всіх творчих сил нації. На чолі всіх організацій він постановив свій висший уряд — Українську Центральну Раду, яка, випробувавши всі способи порозуміння з російським центральним урядом і переконавшись у марності своїх заходів і надій, взялась до самостійного фактичного творення автономії рідного Краю. Виганий укр. Центр. Радою універсал до всього українського народу є акт величезної історичної волі, що обов'язує кожного свідомого українця до упокорення йому, до признання того за закон. З пропозиції голови писар читає універсал. В сю хвилину всі при-

сутні підводяться з місць і, стоячи, слухають читання універсалу. По скінченню збори висловлюють своє співчуття голосними вигуками “Слава Українській Центральній Рагі!”

Далі голова огкриває гіскусію з поводу універсала. Першим бере голос інженір-путеїць з Петрограду г. Пилипчук. В широкій і, можна сказати, блискучій промові оратор говорить про значіння вояних і шосейних шляхів, як засобів економічно-культурного піднесення краю, говорить про централістичну систему російського уряду, що витягав усі кращі соки з України для поліпшення добробуту, культури не всієї держави, а головним чином Московщини. Указуючи, яким могучим засобом можуть бути вояні і шосейні шляхи в руках українського національного уряду, г. Пилипчук кликав присутніх до об’єднання, до створення міцної організації як в самому Києві, так і по всій лінії шляхів. Далі з закликком до організації виступив з рішучим і жвавим словом тов. Довженко і після нього інженір Педес і робітник округи т. Коваленко. Зробивши короткі уваги з поводу нападів і фальшивого толкування універсалу з боку російської преси і органів російської демократії і давши зміст сказаного попередніми промовцями, голова запропонував зборам вироблену президіумом і редакційною комісією резолюцію, що була принята зборами одноголосно.

“Загальне зібрання українців служачих і робітників Київської округи шляхів комунікації, 16-го Червня 1917 року, обговоривши сучасний стан української справи в звязку а нехтуванням Прав народу Українського Російським тимчасовим Правительством і заслухавши Універсал Центральної Української Раги, постановило:

1) Вітати Центральну Українську Рагу, що в цю велику і відповідальну годину сміливо стала в оборону прав Українського народу, а також вважати її за вищий урядовий орган на Україні і всіма силами і засобами підтримувати її в усіх її заходах, що до здобуття прав і вольностей Народу Українського і непохитно виконувати її постанови.

2) Виданий Українською Центральною Рагою Універсал уважати за акт величезної національно-політичної ваги, що є правдивим висловом волі Українського Народу.”

Далі було вибрано постійну рагу з 10 чоловік і 4 кандигатів, а також двох скарбників. Тоді ж було доручено рагі скласти проект єдиної організації з служачих і робітників Округи в Києві і на лінії. Нарешті з пропозиції голови збори ухвалили накласти на кожного члена організації національний податок в розмірі від 3 до 5 відсотків з місячного жалування.

З почину робітника Коваленка на зборах зроблено одночасову складку на український національний фонд. Зібрано було 225 руб., які доручено голові передати в Укр. Центр. Рагу.

Народня воля. — 01.07(18.06).1917.

№ 229

Постанови 258-го піхотного Кишинівського полку

16.06.1917 р.

Полкова громада 258-го пішого Кішинівського полку, в котрій значиться більш як 1150 чоловік, вислухавши на загальнім зібранні 16 червня ц. р. біля позиції, Універсал Україн. Центральн. Раги одногосно постановила: 1) Признати Укр. Центр. Рагу нашим законним урядом і всіма засобами виконувати її постанови. 2) Послати Україн. Центр. Рагі таке привітання: “Слава Тобі, наш законний Уряд і єдина висловниця стремління і домагань всього Українського народу, що Ти во ім’я спасення України сміливо виявила його волю і стала на певний шлях до кращої долі. Піддержим всі. Слава вільній Україні”. 3) Привітати Україн. Військовий Генер. Комітет таким привітанням: “Щиро вітаємо Україн. Генеральний Комітет, яко правдивого виразника волі і бажань усіх Українських озброєних сил. Ждемо проведення в життя постанов першого військового з’їзду. 4) Для більшого об’єднання українців, для поширення просвіти, агітаційної праці, та національної свідомости: обібрати полкову Рагу з 10 чоловік та ревизійну комісію з 5 чоловік.

Народня воля. — 17(04).07.1917.

№ 230

Повідомлення про засідання Куп’янської повітової раги селянських депутатів

17.06.1917 р.

17 юня с.г. в помещеніі 1-го Приходского училища состоялось общее собрание Уездного Совета крестьянских депутатов, куда прибыло 54 члена совета.

... После оглашения і утверждения протоколов Совета от 30 апреля, 1, 11 и 21 мая, слушается словесный доклад Председателя Совета Козьменко о за-

седанях происходивших на Всероссийском Совете Селянских депутатов. Докладчик, в ярких красках обрисовывая свою поездку на означенный выше съезд, между прочим, указал на первоначальную нетактичность великороссов по отношению к ним украинцам, а именно: первоначально держали себя, по отношению к ним украинцам, как-то вызывающе, особенно это проявилось во время обсуждения национального вопроса.

Великороссы дошли до того, что при появлении на трибуну украинцев начинали шуметь, стучать и т.д., словом не давали говорить, и только после того, как все украинцы демонстративно покинули зал и предъявили ультиматум Совету о том, что, если тактика великороссов не будет изменена, они немедленно возвратятся к себе домой, трения прекратились. Засим докладчик огласил постановление Всероссийского Совета, вынесенное по отношению к Временному правительству, к войне, о монополии хлеба, о национальном и аграрном вопросе, которые Совет и принял к сведению и руководству, выразив Исполнительному Комитету Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов полное доверие в его дальнейшей работе.

При слушании доклада о создавшемся в последнее время положении на Украине, настроение как членов Совета, так и у присутствующей публики повышается, особенно когда докладчик, Член Харьковскаго губернскаго Совета Крестьянских Депутатов Заливчій сказал, как украинские послы от Киевской Центральной Рады ездили в Петроград с ходатайством признать немедленно права Украины на автономию и как они затем возвратились обратно в Киев ни с чем, какие, вследствие отказа Временнаго Правительства признать права на автономию, были вынесены Всеукраинским Селянским и Войсковым съездами и Центральной Радой Постановления, а затем, и “Универсал Украинскому народу”. Когда же выступил с горячим призывом делегат от Московскаго Совета Солдатских Депутатов П.Я. Кагдин, не делится ни на какие партии, не разделяется на нации, а прежде всего довести войну до конца, Члены Совета возбудили ходатайство перед председателем о проверке полномочий оратора, после оглашения таковых собрание высказалось о нежелании слушать последняго. Вслед за сим член Украинскаго Товариства “Просвіта” Зинченко выступил с речью к членам Совета “о подіях на Україні”, о значении “Универсала” для украинскаго народа, опубликованнаго Киевской Центральной Радой, прося всех членов, кому дорога Украина, поддержать всеми силами Киевскую Центральную Раду.

При чтеніи Заливчим “Универсала” Члены Совета все до единого, а также и публика, присутствующая на собраніи почти вся, встала со своих мест и с большим вниманіем выслушала каждое слово. После оглашенія “Универсала” с шумными аплодисментами постановлено послать Кіевской Центральной Раге телеграмму о том, что Купянская Рага Селянских Депутатов будет поддерживать Центральную Рагу...

По заслушаніи доклада о сляніи Уезднаго Совета селянских депутатов с Советом солдатских и рабочих депутатов решено, что советы и исполнительные комитеты должны функционировать самостоятельно, но разрешеніе общих вопросов, касающихся интересов как селян, так и рабочих должны разрешаться совместно...

*Голос народа*⁸⁸. — 25.06.1917.

№ 231

Протокол загальних зборів Полтавської раги робітничих і солдатських депутатів

17.06.1917 р.

Протокол загальних зборів Полтавської раги робітничих і солдатських депутатів

17 червня 1917 р.

Протоколь Заседанія Общаго Собранія Совета Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ.

17 Іюня 1917 года.

Председатель Светловъ, секретарь Грицютенко.

Повестка дня

1. Обь Украинскомъ Универсале

Первоначально деляеть докладъ председатель Светловъ: Светловъ, указывая, что вопросъ этотъ Исполнительнымъ Комитетомъ еще не разсматривался, и только вчера этотъ вопросъ разсмотрень 3 социалистическими партіями.

Товарищъ Яковлевъ: 15 Іюня сего года вопросъ обь универсале разсматривался Россійской Соціалъ-Демократической партіей и вынесена следующая резолюція:

15-го Іюня 1917 года соединенное заседаніе Полтавскаго Комитета Россійской Соціалъ-Демократической Рабочей Партіи и Раіонныхъ Комитетовъ Р.С.Д.Р.П., обсудивъ изданный Украинской Центральной Рагой Универсаль, вынесъ следующую резолюцію:

Приветствуя революционный акт Украинской Центральной Рады, объявившей автономію Украины, Полтавскій Комитетъ Р.С.Д.Р.П. призываетъ все революціонныя организаціи и всехъ гражданъ, населяющихъ Украину, поддержать революціонныя стремленія украинскаго народа, по сколько эти стремленія не будутъ идти въ разрезъ съ интересами другихъ національностей, живущихъ на Украине.

Вместе съ темъ Полтавскій Комитетъ Р.С.Д.Р.П. находитъ, что Украинская Центральная Рада должна быть немедленно пополнена представителями Советовъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ и всехъ социалистическихъ партій безъ различія національностей, существующихъ на Украине, дабы Центральная Рада была действительной выразительницей воли всей демократіи автономной Украины.

Товарищъ Бочковскій: вчера 16-го Іюня вопросъ объ украинскомъ Универсале рассмотренъ соединенными російскими и Украинской партіями социаль-революціонеровъ и вынесена следующая резолюція:

Въ связи съ обнаруженіемъ Универсала считать, что разрешеніе вопроса объ Автономіи Украины въ интересахъ революціонного трудового народа возможно лишь выявленіемъ коллективной воли всехъ народовъ, народовъ населяющихъ Украину, и санкціонированнымъ собраніемъ, поэтому какъ ближайшее требованіе выставляетъ немедленное пополненіе въ составъ Украинской Рады представленныхъ отъ всехъ социалистическихъ партій и Совета Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ, существующихъ въ пределахъ Украины и считаетъ вполне целесообразнымъ для укрепленія позиціи въ борьбѣ съ буржуазіей на Украине поддерживать постоянный контактъ и кооперацію действий соединенной Украинской Партіи Соціалистовъ Революціонеровъ.

Товарищъ Орлов: в г. Кіеве организована Центральная Украинская Рада, но какъ избирались первоначально представители въ эту раду сведеній почти нетъ, после этого былъ созванъ Украинскій Генеральный Комитетъ и въ то же время пополнена и Украинская Центральная Рада. Рада въ настоящее время издала универсаль объ автономіи Украины, который предлагаетъ собранію поддержать, так какъ Украина целые века угнеталась царизмомъ не только въ отношеніи автономіи и въ отношеніи національности.

Орловскій оглашаетъ собранію Универсаль Украинской Центральной Рады.

Тов. Постапенко: прослушавши Украинскій Универсаль, мы видимъ, что повсюду пошли красные нити, мы, Украинскій народъ, были угнетены цариз-

момъ, какъ въ отношеніи свободы, такъ и въ отношеніи національности, поэтому теперь придется бороться за эти два вопроса одновременно, такъ какъ при царизме Украина была лишена [права] развивать свой родной языкъ и другія культурности. Украинскій пролетаріатъ идетъ рука объ руку съ пролетаріатомъ другихъ націй, мы слышимъ, что проповедаютъ интернаціональ и стараемся народъ Украины провести до этого лозунга, также прилагаемъ силы и боремся противъ буржуазіи, дабы не дать имъ похоронить до-бытой свободы общими силами трудового народа.

Тов. Скомороховъ: я смотрю на украинскій Универсалъ съ точки зрѣнія Совета Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ. Въ одномъ изъ засѣданій Исполнительнаго Комитета,*

Тов. Бобровъ говоритъ, что Украинская Рада первоначально организована следующимъ порядкомъ: въ одномъ изъ селъ, состоящаго изъ несколькихъ тысячъ жителей, во время весенняго посева собралось около 30 человекъ зажиточныхъ украинцевъ и послали отъ себя представителей въ Украинскую Раду какъ зажиточныхъ людей, дабы они имели возможность прожить въ г. Кіеве. Изъ некоторыхъ пунктовъ Универсала усматривается самостоятельность. После изданія Универсала некоторые изъ него пункты начали проводиться в жизнь, отчего получается некоторая разруха, что послужитъ контр-революціи. Ввиду большой хозяйственной разрухи въ нашей стране, намъ необходимо тесное едненіе, а съ выходомъ универсала въ некоторыхъ отрасляхъ уже получается разъединеніе, въ особенности въ войскахъ, где уже сегодня замечены факты. Въ Украинской Раде по-видимому имеется значительное количество буржуазіи, поэтому Украинской Демократіи слѣдуетъ строго къ этому присмотрѣться и украинской и русской демократіи слѣдуетъ находиться въ тесномъ едненіи. Противъ автономіи для Украины никто преграды не строитъ.

Тов. Яковлевъ: 300 летъ царизмъ угнеталъ Украину, поэтому только теперь насталъ часъ для Украины ввести образованіе на своемъ родномъ языкѣ и она должна быть автономной, поэтому объявленный Украинской Радой универсалъ мы должны только приветствовать. Украинская Рада должна быть не національной, а интернаціональной и въ нея должны войти представители всехъ націй. Самостоятельности бояться не слѣдуетъ, такъ какъ таковой въ Украине незначительное количество. Украина богата хлебомъ и она должна делиться таковымъ съ неплодородными губерніями.

* Такъ у документі.

Украинская демократія должна идти рука об руку съ другими націями демократіи дабы дать отпоръ буржуазіи той или иной націи.

Орловъ: Украинская буржуазія стремится захватить въ свои руки войска, но демократія этого не допуститъ, ибо если возьмутъ войска самостыицы въ свои руки, то въ то время можетъ безусловно получиться плохо, поэтому Украинская Демократія тесно объединяется съ демократіей другихъ націй и устранить разруху.

Тов. Божко поддерживаетъ речь Яковлева и возражаетъ противъ речи Скоморохова, указывая, что Украинская Центральная Рада есть вполне политическая и что Полтавская Рада есть только просветительная. Поддерживаетъ резолюцію партіи соціалъ-революціонеровъ.

Тов. Скомороховъ: я не смешивалъ соціалистическихъ партій съ Центральной Радой, а указывалъ только на Полтавскую Раду и состоящихъ въ ней некоторыхъ буржуазныхъ лицъ.

Тов. Чернявскій: мы сейчасъ стоимъ передъ разрешеніемъ національного вопроса, который разрешался несколько вековъ, не разрешился, а мы его хотимъ разрешить сегодня, поэтому намъ необходимо хорошо вздуматься въ этотъ вопросъ, такъ какъ національный вопросъ долженъ разрешиться въ Учредительномъ Собраніи. Самоопределение націй въ настоящее время можетъ внести дезорганизацию между населеніемъ и войсками.

Тов. Орловскій: если вы смотрите на акты освобожденія, какъ на освобожденіе, то вы должны ихъ поддерживать. Угнетавшійся Украинскій народъ несколько вековъ стремится сбросить съ себя путы и мы должны эти стремленія поддержать. Дезорганизацию въ Украинскомъ стремленіи совершенно не усматривается и ея нетъ.

Тов. Гаврилко возражаетъ противъ речи Чернявского. Въ требованіи украинской автономіи шовинизма не усматривается.

Светловъ: украинская демократія, отряхнувшись отъ гнета, строитъ себе новый светлый домъ, новую жизнь и новый путь, который следуеть поддержать.

Пренія закончены, ставится на голосованіе резолюція, предложенная комитетомъ партіи соціалъ-демократовъ следующаго содержания.

Полтавскій Советъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ обсудивъ изданный 10-го Іюня сего года Украинской Центральной Радой Универсалъ, постановилъ: приветствуя революціонный актъ Украинской Центральной Рады, объявившей автономію Украины, Полтавскій Советъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ призываетъ все революціонныя организациі и всехъ граж-

гань, населяючих Україну, піддержати революційнія стремленія Украинскаго народа, поскольку эти стремленія не будутъ идти въ разрезъ съ интересами другихъ національностей живущихъ на Украинѣ.

Вместѣ съ темъ Полтавскій Советъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ находитъ, что украинская центральная Рада должна быть немедленно пополнена представителями Советовъ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ и всехъ социалистическихъ партій безъ различія національностей, существующихъ на Украинѣ, дабы Центральная Рада была действительной выразительницей воли всей демократіи автономной Украинѣ.

Резолюція эта принята 76 голосами противъ 3 при 7 воздержавшихся.

Общее собраніе поручаетъ члену Исполнительнаго Комитета Бочковскому, входящему также и въ Центральную Раду, огласить въ ближайшемъ собраніи Рады означенную резолюцію.

Внеочередное заявленіе Яковлева: около 1 месяца тому назадъ я вышелъ изъ Исполнительнаго Комитета, о чемъ погалъ заявленіе въ Исполнительный Комитетъ, которое Исполнительнымъ Комитетомъ еще не рассмотрено, но ввиду предстоящей въ скоромъ времени его отлучки онъ въ настоящемъ засѣданіи только желаетъ огласить свое заявленіе и предлагаетъ не обсуждая его перенести на обсужденіе слѣдующаго засѣданія Общего Собранія.

Заслушанное заявленіе большинствомъ голосовъ отклонено и постановлено: этотъ вопросъ рассмотреть въ присутствіи Яковлева по возвращеніи его из отлучки.

Прегседатель
Секретарь

ДА ПО — Ф. 1057. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 24-28. Оригінал. Рукопис.

№ 232

Звіт про І Київський губернський український з'їзд⁸⁹

17—18.06.1917 р.

17-го червня о 1-й год. дня у залі Педагогичного музею розпочалася перша сесія Київського Українського Губерніяльного З'їзду.

План роботи з'їзду:

1. Доклади Української Центральної Ради;
2. Доклади Мійської Української Ради;
3. Доклад організаційної комісії з'їзду про необхідність заснування українських губернських Рад;

4. Доклади українських політичних партій про їх діяльність та їх відношення до сучасного моменту;

5. Доклади з міст;

6. Вибори до губернської Української Ради.

Принцип представництва.

1. Волості посилають на з'їзд по 1 представнику;

2. Національні повітові Ради по 2;

3. Ради селянських депутатів по 2;

4. Губернські Ради (або Губ. Викон. Ком. при Губ. Коміс.) — по 2;

5. Повітові Ради (або повіт. Викон. Ком. при пов. Коміс.) — по 1;

6. Київська Українська Мійська Рада — 10;

7. Губерн. Коміт. Укр. Селян. Спілки — по 2;

8. Київські комітети партії: С.-Р., С.-Д., Р.-Д., по 3; Ав. Фед. самост. і стуг. союз по 2;

9. Від культурно-просвіт. економ. і професійних організацій по одному на 100 членів та по 2, як членів в організації більш за 100;

10. Від Укр. Фракцій Рад. Салгат. і Роб. Деп. по 2.

На з'їзд приїхало 239 делегатів, з них 181 брали участь в голосуванні:

від Київських організацій 39

Васильківського повіту 28

Звенигородського 39

від Канівського повіту 10

Київського 3

Радомиського 8

Сквирського 9

Таращанського 14

Уманського 18

Черкаського 3

Чигиринського 10

Разом 181

Призідія З'їзду:

Почесний голова М. Грушевський

І.ЧОПІВСЬКИЙ, М.ШАПОВАЛ, С.КІХНО, С.ДОНЧЕНКО, П.НЕВІНСЬКИЙ,
М.ФУРМАН, Е.ЧЕРНИЧКО, ПОЖАРСЬКИЙ, ГРАБОВЕЦЬКИЙ.

Секретари: КОРОЛЕНКО, І. ПИВОВАР.

Перший День 17 червня.

17-го червня о 2 годині дня в Педагогічному Музею відкрився Український Національний З'їзд Київської губернії. Зібралось більше 180 делегатів.

Відкрито з'їзд промовою проф. М. Грушевського, в котрій він визначив мету і завдання З'їзду і підкреслив важність сучасного моменту в житті українського народу. Під кінець промови прочитано було Універсала Центральної Раги, якого присутні вислухали стоячи.

По обранні президіума член Генерального Військового Комітету Полозов робить доклад про Другий Всеукраїнський Військовий З'їзд. Між иншим докладчик яко ілюстрацію, розказує, що вчора (в день з'їзду) до Київа приїхав один баталіон українців вояків і віддав себе в розпорядження Генерального Комітету. Баталіон цей, зформований в однім місті на півночі Московщини разом з одною ротою вояків-москвинів везли на південно-західний фронт, до одного з українських корпусів, але дорогою змінили маршрут і повезли цей ешелон на північній фронт. Коли вояки-українці це помітили, то на одній роздоріжній станції покинули москвинську роту, а також своїх москвинів-офіцерів і невеликим числом офіцерів-українців повернули на південь і поїхали до Київа.

Другого доклада читає г. Пожарський про Київську Українську Мійську Рагу, її потребу та завдання.

Далі брали слово Ю. Гаєвський та М. Левитський, який вітав З'їзд від імені Краєвого Сугового Комітета.

М.Ковалевський відчитував доклада про Селянський З'їзд та про організацію селянства. Доклад зробив на селян велике вражіння і вони щиро вітали докладчика оплесками.

В. Нечаївська складає З'їздові привітання від імені Жіночого Українського Союзу і в промові згадує, що не в довгій часі має бути скликаний Всеукраїнський Жіночий З'їзд. М.Шаповал каже, що спаливши стару царську хату та розволікши її сволоки, треба тепер подумати про будову нової хати, про те, як завести новий лаг в краю. Коли революція поклала [на] кожного чоловіка обовязок гбати про новий порядок, то і ми, українці, не повинні чекати, поки нам той лаг з Петрограду припишуть, а самим взятися до утворення нового лагу. Народ український повинен сам бути господарем свого краю і сам розпоряджатись тими грішми, які він збирає. Ми хочемо розпоряджатись самі і своєю землею і тими богацтвами, які є під землею. Це зветься автономія. Ми сказали, що цеї автономії хочемо і від свого слова не відступимось.

Центральна Рага добивається автономії України і ми, громадяне Київщини, як і громадяне всеї України, повинні піддержати всею силою Центральну Рагу. Ми гуртом будем бугувати нову хату, яка зватиметься Вільна Україна.

Оповідчається перерва до 8 годин вечора.

Вечірнє засідання першого дня (17 червня).

На початку засідання висловлюють З'їздові привітання представники кількох українських товариств та установ.

За привітаннями починаються повідомлення з місць. Перший доклад робить г. Пивовар з Васильківського повіту. Докладчик повідомляє, що в Васильківському повіті уже організована повітова Рада Селянських Депутатів, яка перевибрала уже повітового комісара, на посаду якого обрано українця.

Малюк з Таращанського повіту, та Кирильченко з Васильківського повіту розповідають про лихо з церковно-парафіяльними школами та з лісом, з котрого дуже трудно гістати грова.

Сліпченко, від Стеблівської “Просвіти” Канівського повіту, звертає особливу увагу на те, що від селян пашню забирають досить дешево, а продукти фабричної промисловости їм приходиться купувати за дорого.

Слободяник, від Таганської волости, просить, щоб Центральна Рада послала агітаторів на села, бо там люде самі не можуть як слід організуватись через свою темноту. Каже ще, що селяне зовсім заплутуються між богатьма комітетами, управами і иншими установами, яких тепер повстала така сила, що селянство не знає за ким іти і кого слухати.

Марченко, від Радомиського повіту, розповідає, що в їхньому повіті вся влада і всі повітові установи в руках українських соціалістів-революціонерів. Каже, що попи у них є елементом контр-революційним і хоч селяне постановляють виселяти їх з сел, але вони з одного села переїзжають в друге і через те з ними нічого не можна зробити.

Баньківський, від т-ва “Кобзарь” в Кирилівці, вітає З'їзд й каже, що тепер кожен чоловік — царь і всі рівні. Також всі народи повинні бути рівні, а міжнародною мовою має бути “Есперанто”.

Грабовецький, від Уманського повіту, каже, що відколи в Умані зформувався український полк імени Івана Гонти, відтоді ворожі українсьтву елементи змінили фронт і вдають з себе приятелів.

Д-ка Колісник, із Сквирського повіту, представниця Антонівського союзу, повідомляє, що антонівські селяне, прослухавши Універсал, постановили цілою громадою віддати Центральній Раді свій одногенний заробіток.

Проф. Грушевський дякує антонівську громаду і особливо антонівських жінок за те що вони так свідомо поставились до національної справи.

Варава, з Канівського повіту, розповідає про дуже широку освітну та ор-

ганізаційну працю Канівської повітової управи, яка, між иншим, улаштувала українські курси для канцеляристів, щоб можна було в скорім часі перевести діловодство по всіх громадських та административних установах на українську мову.

Ф. Крижановський роз'ясняє селянам, як можна боротись з тими селянськими бігами, про які селяне говорили і розказує для чого і які комітети потрібні.

Ковалик, представник козаків Звенигородського повіту, селянин років 50-ти, говорить гарну промову, котру збори приймають дуже щиро. Промовця кілька разів перепиняють оплесками.

Всього виступало більше 40 промовців і повідомлення з місць затягнулись до пізньої ночі. З цих повідомлень ясно видно, що в багатьох місцях Київщини організація утворена досить міцна, а в інших є тільки зародки організації і вона йде там повною ходою в різних формах, як “Просвіту”, “Селянські Спілки”, різні комітети і таке инше. Українська стихія прокидається і росте з кожним днем та кристалізується в форми організованого українства, витискаючи ворожі собі елементи, які з початком революції захопили в свої руки владу на місцях. На антиукраїнство дивиться селянство, як на контр-революційне з'явище. Всюди ідуть перевибори рад та комітетів і разом їх українізація.

Універсал Центральної Ради, як по селах, так і по містах, визнається законом, а розпорядження російського правительства вважаються законними тільки в такому разі, коли вони не ідуть всупереч Центральній Раді і приймаються нею. Військо в різних місцях робить заяви, що воно визнає над собою владу Генерального Комітету. Взагалі кидается в очі несподівано високий рівень національної свідомости поміж народом.

Другий день 18-го Червня.

Зраня члени З'їзду брали участь в маніфестації і через то засідання починається в 5 1/2 годин вечора. Сьогодні на З'їзд прибуло уже 227 душ.

На цім засіданні продовжуються далі нескінчені вчора повідомлення з місць. Повідомлення взагалі не вносять нічого нового, порівнюючи зі вчорашніми. Звертає на себе увагу стремління селян переводити в життя революційні гасла, конкретизувати їх. Вражає селян, що “равенство” є тільки на словах, а на ділі пани і тепер платять пропорціонально менше податів, ніж селяне. Один з селян — Парубченко — каже, що для того, щоб нове земство мало успіх і довірря серед селян, то треба, щоб організацію цього земства взяла в свої руки Центральна Рада.

Майже кожен промовець дає яку-небудь практичну пораду або просит до-

помоги Центральної Ради в якій-небудь справі. Наприклад, Гурський доводить, що треба повернути з війська народних учителів, а Тищенко радить відчинити які-небудь курси для інвалідів, нездатних до хліборобської праці, щоб дати їм змогу заробити собі на прожиття якимсь іншим способом.

По за чергою дається слово п. Г. Лашенкові, котрий вітає З'їзд від імені радикально-демократичної партії і розповідає про організацію нового суду.

Виступає ще кілька промовців-селян і після них оповіщається на півгодини перерва, підчас якої делегати намічають по повітах кандігатів в члени Губерніяльної Української Ради.

Після перерви г. Корж робить доклаг про потребу і значіння в загальній національній організації Губернської Української Ради. Від кожного повіту до Губерніяльної Ради має бути обрано по 4 представники, від українських партій теж по 4 і від кожної “Просвіти”, економічної та фахової організації — по 2 представники.

З приводу докладу виступають Пожарський та Чопівський, а потім бере слово г. Ісаєвич, котрий говорить не про доклаг, а про те, що руські роблять заход, щоб розбити єдність нашого народу і особливо в південних повітах Херсонщини, де агенти російської ради робітницьких депутатів ведуть протиукраїнську агітацію і баламутять народ.

Промовець каже, що він говорив з людьми, котрі тільки що приїхали з Москви і їм там не радилу їхати до Київа, бо кажуть, що сюди мають прислати військо “на усмирєніє”.

Знов з приводу докладу говорить Дробош, який між иншим каже, що робітницькі та салгатські комітети досі нічого не робили і що їх, як непотрібні, треба скасувати. Висловлюється ще два промовці і збори приступають до виборів. Склад Губернської Ради обирається тимчасовий, а постійні члени будуть обрані на місцях, по повітах. Наслідки виборів слідуєчи: від Васильківського повіту обрано — С. Узєнка, Г. Рудого, С. Заверталоюка та Лігію Томашевич; від Звенигородського — І. Снутка, Д. Митяя, О. Соловієнко і Т. Кособлик; від Радомисльського — І. Денісюк, М. Марченко, М. Мангрика та І. Саговський; від Таращанського — Брушковський, П. Нівинський, В. Затворницький та І. Святенко; від Уманського — А. Грабовецький, Д. Ходзіцький, Н. Ріщик та І. Мазуренко; від Черкаського — П. Дубровський; від Сквирського — П. Шименко, Л. Поліщук, Н. Гейгур та П. Павленко; від Канівського — Г. Варава, Г. Слободяник, А. Сліпченко та І. Сультенко; від Чигиринського — Х. Кривенко, Л. Руденко, С. Дубовий та М. Литвин. Не було обрано пред-

ставників від Бердичівського, Липовецького та Чорнобильського повітів.

Постанови:

По скінченні виборів З'їзд одноголосне приймає такі постанови.

I.

Вітаючи Універсал Центральної Української Раги, як могутній поклик до самоуправління Української Земли, Київський Губернський Український З'їзд признає Центральну Українську Рагу за єдиний вищий орган краюї державної влади, призваний українським народом утворити автономію України в Федеративній Всеросійській Демократичній Республіці і довершити загачу революції боротьбою проти розвалу і анархії.

II.

Розпорядження Тимчасового Російського Правительства перед проведенням їх в життя на Україні повинні бути перше обмірковані і ухвалені Центральною Українською Рагою і тільки тоді З'їзд обов'язується їх виконувати.

III.

Всі повітові комісари Київської губернії повинні виконувати постанови тільки Центральної Української Раги, а постанови тимчасового Російського Правительства тільки тоди, коли вони бугуть ухвалені Центральною Українською Рагою.

IV.

Всі інституції державні і громадські українського народу мусять зноситись з Тимчасовим Російським Урядом тільки через Центральну Українську Рагу.

V.

З'їзд висловлює побажання, щоб усі податки державні, що збираються з української людности, з 1-го липня (юля) Ц.р. поступали в Українську Краєву Касу, з якої Російський Тимчасовий Уряд, по згоді з Центральною Українською Рагою, має черпати кошти на загально-державні справи.

VI.

Висловлюючись за те, щоб було заведено народне земство, З'їзд прохає, щоб Центральна Українська Рага передивилась постанову Тимчасового Російського Уряду про заведення земства, особливо волостного і повітового, бо цю постанову З'їзд вважає не зовсім пристосованою до місцевого життя, а також щоб Центральна Рага виробила иншу назву замість "земства".

VII.

З'їзд закликає російську демократію признати право самоопреділення на-

цій і на ділі, а не тільки на словах, щоб разом з українською демократією будувати федерацію вільних народів Росії.

VIII.

З'їзд закликає демократію городів і містечок українських ліквідувати гріх свого одділення од українського народу, хлібами котрого воно годується, стати до спільної праці з трудящим народом українським для збудування повної національно-територіяльної автономії Україні, а не вносити заколоту і анархію, бо русифікаційній централістичній політиці революція поклала кінець.

IX.

З'їзд постановив підтримувати домагання Центральної Української Ради до Тимчасового Уряду про справу участі українських представників на міжнародній мировій конференції.

Крім постанов З'їзд ухвалив звернутись до Центральної Української Ради з такими проханнями.

1.

З'їзд прохає, щоб Центральна Рада видала наказ до всіх державних та громадських установ, які є на Україні, про те, щоб всі ці установи (телеграф, пошта, залізниця, земства, школи і инше) були українізовані.

2.

З'їзд прохає, щоб Центральна Рада передивилась всі постанови, вигані Тимчасовим Російським Правительством про земельну, лісову і харчову (продовольчу) справу та вжила всіх заходів, щоб закони ці були користними для всієї людности, і керувати цими справами повинна Центральна Рада.

3.

З'їзд прохає Центральну Раду подбати про те, щоб люде, які працюють на відповідальних громадських посадах по виборах, не забиралися до війська і щоб всіх народніх учителів негайно було повернено з війська.

4.

З'їзд прохає Центральну Раду вигати наказ всім продовольчим комітетам і управам, щоб вони вжили всіх заходів, щоб людність була забезпечена паливом, мануфактурою, залізом, реміньом і всим иншим для потреби людности по справедливих цінах.

5.

З'їзд прохає, щоб Центральна Рада вжила всіх заходів для знищення таємного вироблювання горілки та різних спіртових сурогатів, а також і продажу їх.

6.

З'їзд прохає Центральну Українську Раду, щоб вона передивилась закон про хлібну монополію, бо з'їзд вважає, щоб цією справою на Україні порядкували тільки виборні люде і Центральна Українська Рада, як вищий орган на Україні.

7.

З'їзд прохає Центральну Українську Раду, щоб всі юнкери і учні шкіл прапорщиків українців, а разом і ті, що кінчають зараз школу, були призначені в Українське військо.

8.

З'їзд прохає Центральну Українську Раду, щоб вона вжила всіх заходів, аби з'їзд усіх народів, що живуть на Україні, був скликаний як найскорше.

Віг імени Ракитянської Жиночої Громади внесена була і З'їздом ухвалена ще така постанова:

“Вважаючи на загальну дорожнечу, в звязку з біжучим моментом, Київський Губернський З'їзд ухвалив вжити всіх заходів, щоб по можливості збільшити сем'ям призваних на війну пайки”.

Підчас голосування постанов присутній на зборах професор М. Грушевський, відходячи зі зборів, сказав слідууючу промову:

“Я привітав вас віг імени Центральної Ради і тепер, відходячи, я дозволю собі висловити вам подяку за щире відношення до Центральної Ради і за ту піддержку, яку ви обіцяєте Центральній Раді в тій великій праці, котру ви їй доручаєте.

І ми віримо, що ви нас піддержите, але треба, щоб і весь народ український так само піддержав нас. Ви повинні у всі кутки землі Київської перенести свою свідомість і свій запал і коли ми скличемо другий Національний З'їзд, то на ньому повинна бути вся земля Київська.

Ви уже чули тут, що різні чужі висланці сіють заколот і неговірря до Центральної Ради поміж народом і ви знаєте, що є ще несвідомі люде, котрі можуть послухати цих ворогів української свободи. Отже пильнуйте, щоб зле слово, кинуте ворогом нашим не лежало в землі, — ви повинні своїм мудрим словом це вороже насіння, ці плевела затоптати і знищити.

Я сподіваюсь, що на майбутньому Українському З'їзді ми з вами ще побачимось, а до того часу бажаю вам успіху в вашій праці на добро рідної землі.

Слава Київській землі, котра дала стільки славних борців за волю України.
Слава селянству київському.

— “Слава батькові Грушевському!”

— відповідають збори і “слава” та оплески лунають, аж поки професор зовсім не виходить з залі.

Вкінці засідання оголошується звістка, що в Умані три тисячі вояків-українців присягнули стояти до останнього за Центральну Рагу і боронити всі її постанови.

Звістку цю З’їзд теж вітає голосним “Слава”.

На останку збори співають “Заповіт”, а потім “Вічну пам’ять” Тарасові Шевченкові.

З’їзд закрався 18 червня в 11 годин вечора.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 54. — Арк. 1-5 зв. Копія.

№ 233

Резолюції Канівського повітового селянського з’їзду та інформація про його роботу

18.06.1917 р.

На 18 червня в м. Козині Тимчасовим повітовим Комітетом Україн. Селянської Спілки було скликано Канівський Повітовий Селянський З’їзд, на який прибуло 113 делегатів з 19 волостей (в повіті всього 20 волостей). Головою з’їзду обрали члена Української Центральної Раги з селян Канівщини т. Балу, який і одкрив з’їзд, докладно поінформувавши про Перший Всеукраїнський Селянський З’їзд, його постанови та вибори Всеукраїнської Раги Селянських Депутатів. Далі було заслухано “Універсал” і промови присутніх членів Україн. Центр. Раги. В жвавих балачках, що розпочалися після промов, всі підкреслювали, що Укр. Центр. Рага однині єсть наш Тимчасовий Уряд, якому всі селяне довіряють і якого мусять всі слухати, що треба гнати з сел тих агітаторів, що сіють недовірря до наших виборців і тим хтять нас знесилити, розколовши селянство на гві половини.

Всі, як оген говорили за те, що зараз одностайно треба іти за Українською Центральною Радою і робити все те, ще вона накаже, аби нам не зостатися у розбитого корита. Після довгих балачок з’їзд одноголосно ухвалив наказати пан-отцям в неділю 25 червня по всіх церквах в повіті після молебна за Україн. Центр. Рагу урочисто оголосити Універсала, в ту же неділю по всіх селах та містечках зробити великі маніфестації, до Україн. Центр. Раги послати таку телеграму: “Канівський Повітовий Селянський З’їзд щиро вітає Українську Центральну Рагу, яка взяла на себе будову Вільної України, і за-

являє, що однині ми, селяне, всі сили покладемо, аби допомогти їй і будемо слухати Українську Центральну Раду, як своє Тимчасове Правительство”. Крім того ухвалено послати таку телеграму до Центрального Уряду в Петрограді: “Канівський Повітовий Селянський З’їзд висловлює протест Тимчасовому Центральному Правительству, яке пішло проти волі трудового Українського народу і не вволило домагань нашого найвищого органу, Української Центральної Ради. Українську Центральну Раду вважаємо нашим єдиним найвищим Урядом, постановам якого будемо цілком скорятися”.

Закінчуючі розмови по сьому питанню з’їзд одногодосно прийняв таку резолюцію:

“1. Заслухавши доклад про тактику Української Центральної Ради в останні часи — Канівський Повітовий Селянський З’їзд визнає найвище законотатне та виконавче представництво на Україні.

2. Нагалі приписуємо всім органам власти на Канівщині виконувати постанови лише нашого єдиного вищого Уряду — Української Центральної Ради.

3. Обложити кожну селянську і церковну десятину по 10 коп. на 1/2 року, а як хто не має землі то по 20 коп. з кожних 50 рублів заробітку. Ці податки зібрати, як можна скорійше і одіслати їх в скарбницю Української Центральної Ради”. Після прийняття цієї резолюції виступає повітовий комисар Кутовий, який заявляє, що позаяк обраний він на посаду комисара селянством, з постановами якого мусить лічитися, то зараз на сьому з’їзді, де приймаються такі важні резолюції, він рахує своїм обов’язком поставити питання про довірря до себе. Збори одногодосно ухвалюють, що не зважаючи на те, що Кутовий єсть свій чоловік, якого всі знають — з’їзд не може висловити йому довірря ранійше, ніж він тут не признає що: а) буде скорятися всім наказам Української Центральної Ради і б) буде виконувати всі постанови селянських з’їздів про землю. Після заяви комисара Кутового, що всі постанови Української Центральної Ради і селянських з’їздів він визнає для себе обов’язковими — збори переходять до слідуячого питання — про землю, загалом співчуваючи всім резолюціям Першого Всеукраїнського Селянського З’їзду. Особливо багато балачок викликає § 5, де іде мова про те, що бажано великі зразкові хазяйства передати до рук хліборобських товариств. Більшість селян гостро виступають проти сього пункту і тільки після довгих роз’яснень про користь таких товариств, після докладних інформацій про полтавські та італійські товариства — збори все ще недовірливо згоджуються з цією постановою 1-го Селянського З’їзду.

Далі заслухавши доклади про земельні комітети, волосне земство та хліб-

ну монополію, який викликав особливо багато балачок — З'їзд закінчується виборами до Тимчасової Повітової Раги Селянських Депутатів, до Губернської Раги Селянських Депутатів, до Земського Комітету та до Української Центральної Раги.

Резолюції.

1. По земельному питанню.

Постанови Першого Всеукраїнського З'їзду дійсно виявляють наші бажання, наш погляд на земельну справу і ми признаємо їх для себе, так і для наших повітових і волосних організацій, себ то адміністративних, громадських і прогдовольчих комітетів — обов'язковими і будемо ці постанови підтримувати всіми силами.

2. Хлібна монополія.

Обміркувавши питання про введення хлібної монополії в Росії — Канівський повітовий селянський з'їзд визнає, що така хлібна монополія нині при відсутности всіляких інших монополій в Росії, іє в супереч з інтересами трудового українського народу.

Висловлюючись проти цієї монополії, З'їзд звертається до Української Центральної Раги з проханням обміркувати цю справу і о своїй постанові сповістити Канівське Селянство.

Народня воля. — 14(01).07.1917.

№ 234

Резолюції III селянського з'їзду в Сквирі

18.06.1917 р.

(Од власного кореспондента)

18 червня відбувся III селянський з'їзд, скликаний Тимчасовим Комітетом Селянської Спілки. На з'їзд прибуло більш 150 чоловік. Розглянули питання — про волосне земство, земельні комітети, прогдовольчу справу в повіті, про ціни на робочі руки. Нарешті вислухано Універсала Центральної Раги. Універсал селяне прийняли з повним співчуттям, знаючи, що шлях, по якому йде Центральна Рага, сходиться з шляхом, по якому хоче прямувати й селянство. Всі промовці зазначали, що всі селяне будуть підтримувати Ц. Рагу, поки вона твердо стоятиме за інтереси селянства. З приводу Універсала винесено такі резолюції:

1) Підтримувати Центральну Раду, як справжню єдину представницю українського народу.

2) Домагатися від Тимчасового Правительства, щоби без згоди Української Ц. Ради не рішались ніякі воприси, які торкаються українського народу і того края, де він живе.

3) Щоб допомогти своїм виборним — У. Рагі Селянських Депутатів, У. Рагі Салгатських Депутатів та У. Ц. Рагі, обкласти кожную десятину в 10 копійок на рік.

4) Прийти на поміч цим же нашим виборним організаціям, віддавши їм огнодневний заробіток.

5) Гроші мусять збирати Сільські Управи і пересилати їх до Української Казни.

Досі в повіті був Тимчасовий Комітет Селянської Спілки, який по своїх силах позакладав подекуди в селах спілки. Тепер, коли людність підготовлена до ширшої організації і пізнала вагу спілки, на з'їзді вибрано Раду Селянських Депутатів і Комітет її, який має вести далі роботу по організації селянства і обороняти його інтереси.

До Укр. Раги Селянських Депутатів перевибрано т.т. Гайгаря і Приходнюка.

На з'їзді ухвалено такі постанови:

1. Вітати Волосне Земство, як першу ступінь до народоправства і як Фундамент до Автономії України.

2. Зазначити, щоби до Виборчих Комісій пройшли люди чесні і добросовісні.

3. Доручити Рагі Селянських Депутатів стежити за роботою Виборчих Комісій.

4. Домагатися, щоби Тимчасове Правительство установило тверді ціни на всі продукти, а не тільки на хліб та худобу.

5. Щоби тверді ціни на хліб та худобу були установлені справедливо Продовольчими Комітетами (Центральним Продовольчим Комітетом по згоді з селянськими, волосними, повітовими, та губерськими Комітетами).

6. Приватна скупка худоби забороняється, а Продовольчі Комітети мусять за цим слідкувати.

7. Доручити Продовольчому Комітету, щоби поміщики і капіталісти дали мяса для армії двойну гачу проти селян.

8. Доручити Рагі Селянських Депутатів доглядати за Продовольчою справою в повіті і діяльністю Продовольчих Комітетів.

9. Доручити Рагі Селянських Депутатів послати в Повітовий Земельний Комітет не менше 5-ти чоловік.

10. Рада Селянських Депутатів повинна вигрукувати книжки про Земельні Комітети.

11. Доглягати за діяльністю цих Комітетів.

12. Земельні Комітети повинні доглядати, щоб поміщики вивозили гній на поле і обробляли всю свою землю, а коли вони цього не захотять робити, то Земельні Комітети повинні віддати населенню для засіву землі ці безплатно.

13. Оренда землі за гроші повинна бути скасована; а замість цього селяне, котрі не мають такої, будуть брати в поміщиків з половини, але насіння цілком поміщицьке.

Народня воля. — 06.07(23.06).1917.

№ 235

Інформація про надзвичайні збори Борзенського повітового земства

18.06.1917 р.

18 червня у насъ відбулися надзвичайні повітові земські збори. Старий склад гласних був збільшений представниками од селян із повітового виконавчого комітету і головами волостних виконавчих комітетів. Чимало землевласників, які входили в склад старого земства — на збори не явились.

На зборах був прочитаний Універсал Центральної Раги, після промови О.П. Саєнко ухвалено ось які резолюції:

“Заслушавъ Універсаль Украинской Центральной Раги, Борзенское земское собрание признало его отвечающимъ чувствамъ и чаяніямъ населенія Борзенскаго уезда, и, принявъ во внимание, что въ Універсале нетъ призыва къ разъединенію съ Россіей, а отстаивается лишь законное право на автономію въ демократической федеративной республике Россійской, постановлено:

1. Признать Центральную Рагу высшимъ Украинскимъ Правительственнымъ учрежденіемъ и вести сношенія съ Центральною Рагою по вопросамъ земской жизни и высказать настойчивое пожеланіе, чтобы Черниговскія Губернскія Учрежденія были приспособлены въ скорейшемъ времени къ Центральному Украинскому Правительству.

2. Въ виду замечаемой некоторыми органами русской прессы нетерпимости къ законному и справедливому разрешенію украинцами украинскаго вопроса и принявъ во внимание, что такое отношеніе, возбуждая, съ одной стороны, недоброжелательное отношеніе москвитцевъ къ украинцамъ а, съ

другой — раздражая благородное чувство украинцевъ, можетъ повести къ безнадежному разрыву братственныхъ народовъ, что во взаимныхъ интересахъ крайне нежелательно, даже преступно, земское собраніе поручаетъ Управѣ обратиться къ редакціямъ газетъ съ призывомъ не допускать разжиганія взаимоненавистническихъ національныхъ страстей, а братски признать за украинцами право на автономное устройство своей жизни.

3. Признавъ Центральную Раду высшимъ украинскимъ административнымъ учрежденіемъ, стоящимъ на страже интересовъ украинскаго народа, и принявъ решение сноситься по разнымъ вопросамъ съ Центральной Радой, Земское Собраніе считаетъ своимъ долгомъ оказать Центральной Радѣ матеріальную поддержку, для чего ассигновать въ ея распоряженіе 3000 рублей”.

Після цього збори розгляділи де кілька господарського характеру докладів і в кінці приступили до виборів нової Управи. Вибрані — головою: Э.П. Саенко (укр.), членами П.Н. Власенко (укр.), І.Н. Балицкій (укр.), і доктор С.С. Семенов (рос.). В склад нової Управи ввійшли 3 українця і один росіянин; таким чином забезпечення національних меншостей уже здійснюється і в житті.

Кудлай.

Черниговская земская газета. — 27.06.1917.

№ 236

Повідомлення Херсонського губернського комісара Юріцина голові Тимчасового уряду Г. Львову

19.06.1917 р.

Телеграмма

Из Херсона 19.06

Петроград

Министру Львову

Исполнительный комитет Херсонской войсковой громады объявляет: в виду того, что правительство заменяет запасные части на Украине полками гонских козаков, которые снимаются с фронта, Украинский войсковой генеральный комитет постановил остановить отправку украинцев на фронт. Приказ Генерального комитета не выступать на фронт до тех пор пока на это не будет распоряжения Генерального комитета.

Губернский комиссар Юрицын.

ДА РФ. — Ф. 1800.— Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 128. Телеграфний бланк.

№ 237

Телеграма Тимчасового уряду В. Короленку з проханням взяти участь в діяльності комісії по з'ясуванню стосунків з УЦР

19.06.1917 р.

Телеграма

Из Петрограда срочная

Полтава

Владимиру Галактионовичу Короленко

Временным Правительством (в) ближайшие дни предполагается командировать Киев комиссию из пяти лиц в том числе товарища министра внутренних дел князя Сергея Дмитриевича Урусова для всестороннего выяснения вопросов, связанных (с) Украинской Рагой. Было бы крайне желательно в этой комиссии ваше участие. Не откажите срочно телеграфировать мне Ваше согласие.

Министр-Председатель князь Львов

Верно: секретарь (подпись)

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 132. Телеграфный бланк.

№ 238

Стаття М. Грушевського “Що воно?”

19.06.1917 р.

“Глупость или измена?”

“Нерозум чи лукавство?”

Сими словами півроку тому проводирі російської ліберальної опозиції були представників старого режиму, нікчемних, брудних прислужників зворогнілого деспотизму. А тепер сі самі слова починають пролітати в українським громадянстві, вже на адресу коаліційного міністерства, вибранців, цвіту російської революції, при читанню телеграми про те, що Тимчасове Правительство одкинуло головні домогання українського народу поставлені Українською Центральною Рагою.

Жаль, великий жаль!

Тимчасове Правительство не нашло можливим вдоволити принципіального бажання Українського народу, щоб уже тепер опублікована була урядова декларація, яка б признала принцип української автономії і тим самим

намітила напрям поведення для всієї урядової машини України і для всієї тої пасивної обивательської маси, яка оглядається на становище і волю уряду в своїм власнім поведенню.

Не прийняв і тих способів, котрими Українська Центральна Рада хотіла тісніше об'єднати діяльність урядових і громадських установ на Україні і краще приладити їх до вимог визволеної України і потреб та інтересів закріплення новоздобутої свободи і демократичного лагу.

Такими способами Центр. Українська Рада признала: Поставити при Тимчасовім Правительстві комісара для справ України, щоб при всяких планах, проектах і замислах освідомляти його про становище Українського народу і спеціальні умовини України. І постановити від Тимчасового Правительства краєвого комісара на Українські губернії, і при нім краєву раду, щоб вони помогали організації і усвідомленню людности, і давали напрям і об'єднаня діяльности всякого рода установ на місцях.

Українська Цент. Рада бачила в сповненню сих домогань певну запоруку того, що в тій швидкій перебудові політичного життя, яке ведеться тепер дуже жваво Тимчасовим Правительством і ріжними місцевими установами, не будуть нарушатися інтереси України, її лаг буде наближатися до автономних форм, а не відгалятися від них — не будуть класти для них перешкоди. Вона добачала в задоволенню сих домогань єдиний спосіб звязати тісніше інтереси й бажання визволеного Українського народу з діяльністю Тимчасового Правительства, зверненаго на укріплення нового лагу, зробити з України найкращу його підставу, найміцнішу охорону.

Україна звязана спільністю своїх національних і краєвих потреб, і коли б її гати змогу організуватися відповідно до сих потреб, вона не тільки була б забезпечена від тої анархії, від того розруху, що з ріжних сторін обхоплюють Росію і присуваються і до неї, — вона дійсно могла б стати міцною підпорою Революційного правління, Демократичної Російської Республіки.

Але для того вона мусить збати, щоб її основні домагання були сповнені і признані, незалежно від того, чи будуть колись Установчі Збори, які вони будуть і як випадууть. І повинна бути дана певна можливість будувати місцеве життя вже тепер відповідно новим вимогам, пристосувати се житє до сих вимог, так як вони складаються зараз, а не чекати, поки та чи инша справа “попаде на очі” Тимчасовому Правительству і буде ним розрішена Українському народові за порозуміннем з иншими народностями України. Всі ми бачемо, та й Тимчасове Правительство не перестає про се нагадувати, що обставини і для нового лагу, і взагалі для піддержання всякого лагу і порядку дуже трівожні і небезпечні. Україна мусить мати змогу боронити себе від розстрою і анархії.

Український наріз мусить бути певним своєї бугучности в новій Російській Республіці, щоб з покійною душею нести жертву, яких галі вимагає від нього Тимчасове Правительство, і разом з ним працювати наг скріпленнем підстав нової Росії.

Се ясніше ясного, і мусило бути ясно кожному, що постановлені Укр. Централь. Рагою вимоги мають власне на меті, що вони неминучно і невідкладно потрібні і мусять бути негайно сповнені для сього. Та Тимчасове Правительство ніби не побачило сього. Правительство не спиняється перег корінними, соціальними і економичними реформами в загальнім устрою Росії — але ніби-то не може допустити українського комісарства чи краювої раги до Установчих Зборів! Правительство обома руками черпає з України всякі засоби, кличе її до жертв всякого рода, але не може дати запоруку, що все се буде тільки тимчасове, і Україна буде забезпечена своїм автономним лагом від такого визиску, від такої хроничної, постійної реквізіції в бугуччині. Правительство, яке не завагалося в перших снях своєї діяльности признати самостійність Польщі, не може спромогтись на відвагу признати за Україною права на державність, запоручену їй Переяславським актом і беззаконно відібрану від неї Романовими. Що се справді, чи тільки нерозум який застилає мисль і очи, чи свідома подвійна міра, яка вважає неможливим український військовий з'їзд тоді, коли відбувається військовий з'їзд польський, сіонистський, всеросійський, салгатський, і. т. д., і т. д.

В кожному разі не добре і те і се.

М. Грушевський.

Народня воля. — 19(06).06.1917 р.

№ 239

Протокол зборів Української військової громади 165-го піхотного Луцького полку

19—20.06.1917 р.

Зібралося більш як 300 товаришів. Зібрання почалось "Заповітом" Т.Г. Шевченка, а потім писарь Громади прочитав "Універсал", котрий громада вітала оглесками, гучним вигуком "слава".

Обміркувавши Універсал, ухвалила одноголосно при 1 здерж. таку резолюцію: "Визнаючи, що Універсал не роз'єднує нас з Тимч Російським Урядом і Російською Державою, а тільки веде нас як найпрямішим шляхом до бугу-

вання Автономії України в Федеративній Республіці Російській, ми Українці-вояки 165 піш. Луцького полку визнаєм

Укр. Ц. Рагу найвищою інстанцією правління України, будемо підтримувати її домагання і виконати її постанови. Що до Військового Генерального Комітету, то ми визнаємо як військову владу і його розпорядження і накази для нас вояків-Українців обов'язкові."

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр.17. — Арк. 1. Оригінал.

№ 240

Резолюція виконкому Всеросійської раги селянських депутатів про Україну

20.06.1917 р.

Исполнительный комитет Совета крестьянских депутатов 20 июня вынес следующего содержания резолюцию:

1. Всероссийский совет крестьянских депутатов высказался за демократическую федеративную республику в России. Поэтому Исполнительный комитет присоединяется к положениям Раги, и вместе с нею будет добиваться полной автономии как Украины, так и других областей и национальностей России.

2. Высказываясь за возможно широкую подготовку к осуществлению этих начал, Исполнительный комитет однако против объявления теперь же законом их полного проведения в жизнь. Ибо только Учредительное собрание в праве решать такие вопросы.

3. Поэтому Исполнительный комитет находит вполне правильным отказ Временного правительства немедленно провозгласить автономию Украины, ибо это было бы превышением данной ему народом власти.

4. Исполнительный комитет считает неправомерным и опасным издание "Универсала", потому что: а) Рага присваивает себе права Учредительного собрания; б) разрешение вопроса территории, связанного с интересами всего государства и других национальностей России; в) вопрос о территории Украины связан с земельным вопросом, решение которого в границах всей России принадлежит только лишь Учредительному собранию; г) обложение обязательной податью на местные нужды принадлежит местным новым органам самоуправления, а не Центральной украинской раге; г) требование назначения комиссара по делам Украины предполагает предварительное решение указанных выше вопросов, которые может решить лишь Учредительное собрание.

Издание "Универсала" опасно потому, что немедленное осуществление

его положений вносит осложнения в государственную жизнь, грозит созданием национальной вражды, ослабляет силу сопротивления внешнему врагу, подрывает авторитет Временного правительства, дает повод для подобных же требований другим народностям, и в итоге расплывает революцию.

Поэтому Исполнительный комитет считает шаги Рады неправомерными, опасными и ошибочными и считает необходимым отмену “Универсала” или разъяснения его, как наказа будущим делегатам в Учредительное собрание. Теперь же необходимо: введение в Украине широкой культурной автономии, немедленная разработка украинцами проектов их будущей политической автономии и подготовка к их осуществлению.

Исполнительный комитет обращается с призывом к Временному правительству пойти навстречу всем тем пожеланиям Украины, осуществление которых не грозит обострением национальной вражды, не нарушает мощи и организованности сил революции и не ослабляет боевой способности армии.

Революция и национальный вопрос. — С. 116-117.

№ 241

Вітальна телеграма УГВК від Української Військової ради Сибірська

20.06.1917 р.

Телеграмма

Украинскому Генеральному Военному Комитету

(Копію просимъ сообщить въ Украинскую Центральную Раду.)

Украинская Войсковая Рада Сибирскаго гарнизона на засіданні своємъ отъ 19 іюня 1917 года, заслушавъ Универсалъ Центральной Украинской Рады, постановила:

Признавая центральную раду временнымъ Украинскимъ правительством, Украинская Войсковая Рада Сибирскаго гарнизона принимаетъ къ исполненію все укзанія рады, какъ высшей власти на Украине. Приказы Киевскаго Украинскаго Военнаго Комитета принимать къ точному неуклонному исполненію.

Председатель Украинской Войсковой Рады

Сибирскаго Гарнизона

[пiгпiс]

Прапорщикъ

[пiгпiс]

За Секретаря

[пiгпiс]

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 13. — Арк. 46. Оригінал.

**З протоколів надзвичайного
Полтавського губернського земського зібрання**

20—21.06.1917 р.

Про внесення жертви на український національний фонд.

Полтавський комітет по збору на український національний фонд звернувся до управи з таким листом:

“Комітет прохає губернську управу внести на обговорення губернського земського зібрання прохання комітету внести жертву на український національний фонд з коштів Полтавського губернського земства.”

Мета заснування українського національного фонду яскраво з'ясована у відозві комітету. Звертаючись до Українського Народу, комітет звертає увагу на ту велику роботу, що зараз стоїть на черзі і яка потребує великих коштів: “щоб землю і волю Тобі здобути, щоб люд трудовий забезпечити, щоб просвіту людности дати, щоб вибороти Тобі, Народу, право державне — автономію України здобути”

Цілком поділяючи ці думки, управа пропонує зібранню пожертвувати на український національний фонд з запасних сум 3000 карб.

Объ ассигнованіи пособія на открытіе въ Полтаве украинской гамназіи.

Въ Полтавскую губернскую земскую управу поступило ходатайство товарищества “Просвіта” слегующаго содержания:

“Полтавське товариство “Просвіта” на зборах т-ва 2 травня 1917 року, обмірковуючи питання про просвітні потреби місцевого люду, визнало, що людинність Полтавщини, маючі в своєму складі більш як 91% українців, потребує для свого культурного розвитку національних шкіл як нижчих, так і середніх і вищих. Як міністр освіти, так і попечитель Київської учебної округи визнають конечним українізацію шкіл на Україні. З цього приводу у Києві 16-17 квітня був скликаний попечителем учебної округи з'їзд інспекторів і директорів народних шкіл, учительських семінарій і інститутів, на якому визнано можливим до українізації нижчих шкіл взятися негайно і здійснювати її по можливості з початку наступного учебного року. Що до середніх шкіл справа складніша і з причин технічних не може бути зараз переведена урядом без допомоги самої людности, природними представниками якої суть місцеві самоврядування і просвітні організації, які й повинні взяти на себе допомогу

урядові в справі заснування українських середніх шкіл. Т-во “Просвіта” визнає, що в місті Полтаві, осередку України, для задоволення потреби місцевого люду в середній освіті повинна бути одчинена з наступного учебного року хоча б одна урядова українська гімназія з допомогою коштами мійським і земським самоурядованнем. Через се попереду ніж звернутися до шкільного уряду з проханнем заснування гімназії, т-во “Просвіта” вважає потребним просити Полтавську губернську земську управу підтримати з свого боку сю справу і внести доклад в Полтавське губернське земське зібрання про конечність допомоги коштами відповідно обрахунку в розмірі 10000 карб. на перший рік.

При сьому рада т-ва “Просвіта” вважає потребним годати, що на удержання урядової хлопчої гімназії потрібно відповідно затвердженням урядом обрахункомъ 36080 карб., окрім удержання підготовчого класу, 5 літніх прибавок учителям і прибавок на дорожнечу.

Т-во “Просвіта” вважає потрібним і можливим одчинити гімназію з початку наступного учебного року в складі підготовчого I і II класу.

На обстановлення гімназії шкільними меблями і потрібними учебними годатками в складі 3 класів потрібно при сучасній дорожнечі наіменше 10760 карб., на удержання гімназії в першій рік її існування потрібно 19520 карб., усього 30280 карб.

В цей рахунок не вийшла платня за помешкання.

Т-во “Просвіта” разом з сим звертається до п. попечителя Київської учебної округи з проханнем передати першій українській гімназії у Полтаві усі будівлі “института благородных девиць” після того, як він буде зачинений. Замкнення його звичайно може бути переведено по волі і потребує кілька років, до того ж часу гімназія в неповному складі може міститися в будинку институтського садоводства.

Окрім того, т-во “Просвіта” вважає потрібним перетворити школу ім. Котляревського в вищу початкову школу з пристосуванням курсу її до курсу гімназії.

Обрахунок удержання гімназії в першій рік її існування до сього годається”.

Обрахунок обстановлення гімназії в складі підготовчого 1-го и 2-го класу.

I. Шкільні меблі.

	Кількість	Вартість 1 шт.	Разом
1. Лави системи Реттиха	120	50	6000
2. Столи для учителів	3	25	75
3. Столи для учительської кімнати	2	50	100
4. Класні дошки	6	50	300
5. Коробки для сміття	5	5	25
6. Стільці 5 дюжин	5	120	600
7. Образи	5	15	75
8. Каламарі шклянi	150	20	30

9. Шахи для учительської кімнати	2	75	150
" " класних книгозбірень	3	75	225
" " учебних додатків	2	100	200
" " учеб. додат. до рисування	1	150	150
10. Умивальник	1	25	25
11. Раковина	1	25	25
12. Вішалки для учнів	3	100	300
13. Вішалка для учителів	1	50	50
14. Дзеркало	1	50	50
	Разом		8380
II. Учебні додатки:			
1. Рахівниця (щоти) класна	1	50	50
2. Глобус	1	50	50
3. Телурій	1	150	150
4. Зразки мір	1	30	30
5. Арифметична скринька	1	25	25
6. Картини до Закону Божого	1	25	25
7. " " творчого навчання мови	1	100	100
8. " " історії	1	200	200
9. " " географії	1	200	200
10. " " навчання нових мов	1	50	50
11. Учебні додатки до рисування	1	500	500
12. " " природознавства	1	500	500
13. Книгозбірня	1	500	500
	Разом		2380
III. Платня учителям:			
1. Директору			4500
2. Підгтовчого класу			1580
3. Першого			2850
4. Другого			2850
5. Секретарю педагогічної ради			180
6. Писарю			900
7. Прибавки на дорожнечу			3260
			Разом
			16120
IV. Господарські трати:			
1. Нижчій службі	3	500	1500
2. Паливо (опаленіє)			1000
3. Освітлення			300
4. Канцелярські трати			300
5. Дрібні трати			300
	Разом		3400
	Усього		30280

Представляя ходатайство "Просвіту" на заключеніє земського собранія, управа полагаєла бы желательнымъ удовлетьорить его, поддержать предъ правительствомъ ходатайство объ откритіи в Полтаве украинской гимназіи и ассигновать пособіє въ размере 10 тыс. руб.

Доповіди губернської земської управи Надзвичайному Полтавському губернському земському зібранню 20 червня 1917 року. — Б.м., б.р. — С. 3-4, 32-35

**Обговорення І Універсалу
надзвичайним губернським земським зібранням Полтавщини**

20—21.06.1917 р.

Все присутствующіе в зале стоя выслушивают чтение Универсала Киевской Центральной Рады.

Собрание после чтения Универсала провозглашает “Слава”. Членом управы Кіянціным оглашается следующая выработанная губернской земской управой резолюція по вопросу об отношении к Универсалу Украинской Центральной Рады:

“Обсудив содержание Универсала Украинской Центральной Рады от 10 июня 1917 года и признавая, что призывъ к Украинскому Народу, изложенный в Универсале, не знаменует разрыв с Россійским правительством, что въ Универсале определенно установлен принципъ автономіи Украины, неразрывной с Россіей и признаны права Всероссийского Учредительного Собранія и Россійского парламента, Полтавское губернское земское собрание чрезвычайного созыва 20.06.17 г. признает необходимым, согласно призыву Универсала, оказать полное содействіе Центральной Украинской Раде по проведению тех мер, кои отвечают задачам скорейшаго осуществленія автономного устройства Украины и служатъ целям борьбы с надвигающейся экономической и финансовой разрухой, безвластіем и анархіей, при непременном условіи, чтобы меры, осуществляемыя в целях утвержденія автономіи, не влекли бы за собой разстройства военной мощи Россіи и раздробленія сил, что может оказаться роковым для страны. Предвидя тяжкіе послествія как для Украины, так и для всей страны, от непризнанія центральною властью основных пожеланій, заявленных Центральною Радою, губернское земское собрание полагаетъ необходимымъ обратиться как к Временному Правительству, так и к Центральной Раде с настойчивой просьбой приложить с обеих сторон усилія к тому, чтобы был найден путь к соглашенію и было устранено двоевластіе, неизбежное при отсутствіи соглашения.

Слово предоставлено представнику Центральної Української Ради Б.М. Мартосу.

На мене випала велика честь бути представником на всеукраїнському зібранні Київської Центральної Ради, коли там обговорювалась відповідь Правительства на догагання представників Ради про відношення Правительства до гасла Автономії України. Представники зразу не добились ніякої відпо-

вігі. Їм сказали, що віповідь буде згодом, а згодом Правительство сказало, що це питання про автономію України може бути вирішено тільки загальними Установчими зборами.

Загдовольнитесь такою віповідью Українська Центральна Рада не могла. Частина пресси висловилась про це, як про домогання оголошення Автономії України. Це зовсім не так. Нігде не було прийнято такого бажання. Домогались вирішити діло Автономії України принципіально, щоб на перших зборах предложити свій проект Автономії України, щоб пігготовить це питання дома, ще до установчих зборів. Треба було запитати Правительство, що воно про те думає. Чи думає воно увійти з докладом в установчі збори про те, як закладається Автономія України. Тимчасове Правительство віповіло: “нічого не знаємо”. Ясно, що воно думало затягти цю справу. Воно казало, нам тепер ніколи, у нас більший клопіт з Кронштадською Республікою, нашу справу воно лічило менше важною, ніж Автономію Кронштадта. Через те Центральна Рада Загальними Зборами, обміркувавши отповідь Тимчасового Уряду, вважає необхідним організуватись і разом з іншими національностями приступити до закладання автономного лагу на Україні, щоб не вийшло цього якого небудь іншого небажаного напрямку. Нам відомо, що на Вкраїні меж нами живуть люди, котрі вставляють палки в колеса. Центральна Рада закликає організуватись щоб всю політичну роботу направити в одне русло.

“Універсал” ухвалено усією Центральною Радою. Тепер Центральна Рада жде віг українського народу віповіді. Вже з усіх країв України йде спочуття до Центральної Ради.

Для обрисовки отношенія Правительства к Центральной Раде Б.П. Мартос читает по-русски вышедшее на днях обращение Правительства к Украинскому народу и указывает на полное игнорирование Правительством Центральной Рады.

Правительство звернулось просто до народу Украинського і хоч би слово упомянуло: “Центральна Рада”. Воно пише: “одна из організацій”.

В цій віговзі правительства до українського народу содержаться инсинуації на український народ, ні би то він хоче відділитись, або розбити армію, або згубить Росію... В “Універсали” цього нема.

... Гл. Токаревській... высказывается за необходимость всеобщаго признанія Центральной Рады единственным правомочным органом. Везде уже Центральная Рада и признается таковым. Необходимо организовать и производить работу на местах, нужны ассигновки от земств в распоряжение Центральной Рады. Нужно добиться такого порядка, чтобы правительс-

тво пересылало все свои распоряжения через Центральную Рагу...

Гл. Мищенко также призывает поддерживать Центральную Рагу...

В том же духе высказывается А.П. Янко...

Слово предоставляется Хрусталеву-Носарю. Он говорит, что более трагического момента, чем теперь, как для России, так и для Украины, он не знает и приглашает серьезно все обсудить, прежде, чем вынести то или другое решение, которое может быть чревато историческими последствиями. Напоминая о необдуманно вынесенном Советом Солдатских и Рабочих [депутатов] знаменитом приказе № 1, Хрусталева-Носаря не высказывает сочувствия Универсалу. Рага по его мнению должна быть культурным центром, но не политическим...

Вместо того, чтобы обдумывать и выносить резолюции нужно лучше приступить к делу, чтобы организовать и представлять собою действительную силу; формирование украинских полков приветствуется. Они нужны даже с точки зрения военной. Рага приглашает оказывать всяческую поддержку добровольными пожертвованиями. Но Рага должна избегать всего, что создает двоевластие, потому что этот метод приведет к гибели. Предлагает созвать всеукраинский съезд, пусть он все пересмотрит.

Обмен мнений по поводу Универсала был прерван появлением представителей от Совета рабочих и солдатских депутатов. Оглашена принесенная ими официальная бумага, где сказано, что Совет солдатских и рабочих депутатов протестует против ограничения числа присланных им делегатов, требуют включения в число гласных 8 его представителей и в случае недовольства этого, оставляют за собой свободу действий.

Гласный Б. Мартос, И. Черненко и др. высказались, что совет рабочих и солдатских депутатов поступил "нечемно", прервав серьезные занятия собрания по обсуждению Универсала и допуская письменное обращение к земскому собранию в такой неподходящей форме.

Б.М. Мартос, как член исполнительного комитета Совета рабочих и солдатских депутатов, предложил отправиться в совет рабочих и солдатских депутатов и выяснить создавшееся недоразумение.

Обнаружилось, что во время обмена мнений по поводу Универсала, еще до прихода представителей от исполнительного комитета совета рабочих и солдатских депутатов, было подано президиуму земского собрания письменное ходатайство за подписью 7-ми гласных о вторичном пересмотре вопроса о числе делегатов в земское собрание от совета рабочих и солдатских депутатов, так как при первом голосовании этого вопроса многие из гласных не разобрались, что ставилось на голосование.

Собрание приняло предложение Б.М. Мартоса выяснить вопрос в совете рабочих и солдатских депутатов...

Дневное заседание 21 июня.

По открытии заседания секретарь Янко сообщает о проведенном ночью аресте гласного земского собрания Хрусталева-Носаря.

Товарищ председателя Морачевский говорит, что это весьма серьезный факт огромного политического значения. Наложены руки на свободу гражданина, а тем более гласного губернского земского собрания. Предлагает с вниманием обсудить этот вопрос и в том случае, если окажутся серьезные причины для ареста, санкционировать его, в противном случае собрание должно протестовать и всей силой своего авторитета защищать политического борца.

Первое объяснение дает Б.М. Мартос. В Полтавском Совете рабочих и солдатских Депутатов еще за две недели до начала земского собрания состоялось постановление об аресте Хрусталева-Носаря. С ведома губернского комиссара посылали в Переяславль для ареста Носаря летучий отряд, но произвести ареста этому отряду не удалось... Узнав, что Хрусталева-Носарь будет участвовать в земском собрании, исполнительный комитет постановил делегировать в земское собрание 8 человек с определенной целью совместно с земскими гласными обсудить вопросы, связанные с предстоящим арестом Хрусталева-Носаря...

Вісник Полтавського губерньського громадського комітету. — 22.06.1917.

№ 244

Телеграма Черноморської громади Тимчасовому урядові

21.06.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Новороссийска

Председателю Временного Правительства

Общее собрание Черноморской громады постановило заявить, что оно всеми силами готово поддержать требования Украинской Центральной Рады и не понимает централистического направления правительства, отказавшего Украинской делегации в ее совершенно справедливых желаниях и тем возбудившего негодование и недоверие со стороны украинского народа.

Голова рады Ерастов

ДА РФ. — Ф. 1800. — Оп. 1. — Спр. 38. — Арк. 147. Телеграфний бланк.

Постанови української фракції Всеросійського церковного з'їзду в Москві з національного питання

Не пізніше 22.06.1917 р.

Представники духовенства й парахвіян українських парахвій, делеговані на Всеросійський Церковний з'їзд в Москву, заявили на засіданні таке: “Почуття відповідальності перед історичною долею всієї Русі примушує нас сказати, що Україна переживає зараз тривожні дні. Ми передбачаємо величезну небезпеку, як би взаємини між Україною й Русью не прибрали трагічних форм, коли не настане з обох боків розуміння природно-історичних прав України на повне самовизначення в усіх галузях життя.

Ми честю й сумлінням свідчимо, що Україна не шукає розриву, що вона та сама рідна сестра Великої Русі, якою була завжди. Але ж на дорозі до піддержання й скріплення зв'язків споріднення й єдності, в народній свідомості України й Русі, як державної, так і церковної, знати загрожуючу небезпеку. Україна тепер на шпилі історичного “перевалу”.

Ми всією вірою своєю запевняємо, що тільки в вільному процесі самовизначення — запорука перемоги сил об'єднуючих, а в навмисному гальмуванні цього процесу міститься стихія розвалу, спільного для всієї Русі.

— Яскраво розуміючи всю серйозність переживаємої на Русі трагедії, Українська фракція Всеросійського Церковного З'їзду висловлює такі бажання:

1) Необхідно забезпечити Україні свободу церковно-політичного самовизначення.

2) Перевести в життя підвалини соборності й українізації в усі галузі церковного життя.

3) Дати Україні свободу, в найскоршій часі скликати Всеукраїнський Церковний З'їзд духовенства й парахвіян.

Хочемо вірити і сподіваємось, що Високі Збори, чуючи заклик історії, побратерські простягнуть нам руку. Перед ворогом, який гадає роздробити сили Росії, ми покажемо тоді світові міць і кріпость Великої нашої Рідної Країни, героїські перемагаючої і героїчно творячої нову еру свого гідного буття.

До цієї нашої заяви прилучуються окреми заяви приставших до нас представників Холмської й Бесарабської парахвії, в яких говориться про їхні місцеві потреби і які ми цілком поділяємо.

Народня воля. — 06.07(23.06).1917.

№ 246

**Телеграма Української військової ради Одеси
Тимчасовому урядові**

22.06.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Одессы

Председателю-министру князю Львову

копия Совет рабочих и солдатских депутатов

Одеська Українська військова рада зробила таку постанову: Позаяк справедливі і законні домагання українського народу, винесені на київських з'їздах і представлені правительству делегацією Української Центральної Ради і Військового Генерального Комітету застаються незадоволеними, тоді як вороги українського відродження крають Україну на частини, творять окрему Одеську область з молдавських, українських та кримських земель, всюди вороже поводяться проти прав українського народу і захопивши собі тимчасову владу упосліжують українців, будуючи собі панування, Рада, що об'єднує українців-вояків Одеської округи, Руминського фронту і Чорноморського фронту, постановила всемірно підтримати домагання делегації і коли вони негайно не будуть задоволені правительством, то скласти з себе всяку відповідальність за наслідки.

Голова Ради Луценко.

До сього прилучається Одеський Український керовничий комітет

Голова Шелухин.

ДА РФ. — Ф. 1791.— Оп. 2. — Спр. 208. — Арк. 15. Оригінал.

№ 247

**Телеграма від солдат-українців Вінницького гарнізону
Тимчасовому урядові**

22.06.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Винницы

Председателю-министру Львову

Мы, украинцы солдаты ескадры воздушных кораблей Винницкого гарни-

зона, всецело присоединяемся к Универсалу Центральной Украинской Рады. Повинуемся Временному Правительству, чутко прислушиваемся к голосу Рады.

Голова спілки.

ДА РФ. — Ф. 1791.— Оп. 2. — Спр. 219. — Арк. 40. Оригінал.

№ 248

Редакційна стаття “Робітничої газети” “Центральна Рага України”

22.06.1917 р.

Не можна сказати, щоб ущухла газетна полеміка, а по де-куди і травля українського руху. Але тим часом намічається у відносинах між українськими і не українськими групами і сторонництвами якийсь зсув до, коли не по'єднання, то принаймні примирення. Одним з перших кроків до того було спільне засідання президіумів Губерніяльного і Мійського Виконавчих Комітетів. Те засідання поставило на черзі справу загально-українського з'їзду для рішення справ економічних і господарських. До участі в з'їзді мали бути покликаними представники громадських відповідальних органів деяких українських губернь і Бесарабії. Питаннями, що з'їзд має розглянути, намічаються справи такі, як: земельні комітети і їхні найблизчі завдання та земельне питання, сполучене з прогдовольчим; земельні і [...]*, підготовка до демобілізації промислового і господарського життя України; організація адміністраційної влади на місцях. Але до цих справ вважали можливим додати і загальні точки — закріплення нового лагу і утворення обласного виконавчого органу. Ці дві точки дали повід на загальному об'єднаному зібранні Губернського і Мійського Виконавчих Комітетів поставити справу ширше про з'їзд з національно-політичними краєвими завданнями.

Треба зауважити, що в часі між засіданням президіумів Комітетів і засіданням пленумів було улаштовано на пароплаві політичну бесіду, яка мала так само завданням порозуміння між українськими і не українськими сторонництвами. На цій бесіді було ухвалено запросити на спільне засідання Губернського і Мійського Виконавчих Комітетів представників Комітету Центральної Раги.

* Нерозбірливо.

І от пленарне засідання обох Виконавчих Комітетів і двох членів президіума Центральної Ради, ухваливши потребу українського з'їзду з завданнями господарсько-економічними, зразу перейшло до потреби політично-національного з'їзду і утворення обласного українського виконавчого органу.

Зараз одиноким обласним органом для цілої України єсть Центральна Рада. Але вона є органом національним, правда, більшості населення, тільки в ній не представлено національних меншостей на Україні. І от представник “Бунда” поставив питання про реорганізацію Центральної Ради з органа національного в орган загально-краєвий. Представника “Бунда” підтримали представники соціалістів-революціонерів.

На постановлене так питання гаряче відкликнулися обидва представники Центральної Ради; вони заявили, що зараз іде сесія загальних зборів Центральної Ради, на якій, вони певні, це питання буде розглянуте.

Що до готовності Української Центральної Ради реорганізуватися в Центральну Раду України сумнівів немає. Зараз слово за неукраїнськими організаціями.

Може бути, ми на передогні заложення Центральної Ради України і скликання національно-територіального з'їзду, що цю Раду затвердить.

Розуміється, це був-би незмірно великий крок до закладення нового лагу на Україні.

Робітнича газета. — 22.06.1917.

№ 249

З журналів позачергового Полтавського губернського земського зібрання

22.06.1917 р.

На черзі голосування в справі Універсалу Центральної Української Ради.

К.Б. Лукьянович заявив, що він мусив виїздити з Полтави, не чув учора промов у сій справі, не може свідомо подавати голос і від того ухиляється.

Прочитано проект резолюції, зложеної губернською земською управою, такого змісту:

[...]*

Великою більшістю ся резолюція відкинута.

* Зміст проекту резолюції див. док. № 243.

Прочитана резолюція, що її виробив президіум при участі групи гласних, такого змісту:

1) Українська Центральна Рада є правомочний орган всього українського народу.

2) Губернське земське зібрання висловлює повну готовність піддержувати Українську Центральну Раду в заведенню основ автономії України.

3) Всі постанови Російського Тимчасового Правительства про справи, які торкаються України, будуть виконуватись земством тоді, коли вони будуть видані по згоді з Центральною Українською Радою.

4) Губернське земство підлягає всім постановам Української Центральної Ради і асігнує на її потреби 200000 карб.

5) Губернське земське зібрання протестує проти заяв Російських буржуазних і псевдо-демократичних кол, ніби то Центральна Рада або її генеральний секретаріат надає собі значіння тимчасового українського уряду, вороже ставиться до Російського Тимчасового Правительства і намагається одділити Україну від Росії.

6) Губернське земське зібрання висловлює повну надію, що Російський Тимчасовий Уряд, як представник революційної демократії всіх націй Росії, визнає свої помилки і негайно порозуміється з Українською Центральною Радою.

7) Звернутися до Української Центральної Ради з проханням, щоб Центральна Рада видала відозву до всього народу України швидче продавати хліб, щоб не допустити до голоду в армії і тилових губерніях, де хліба не хватає.

8) Прохати Центральну Раду видати докладні інструкції про переведення в життя Універсалу.

Ухвалено ставити на голосування кожний пункт резолюції:

Пункт перший *прийнято* (проти його 4 голоси).

Пункт другий *одногосно прийнято*.

Пункт третій *прийнято* (проти його 9 голосів).

Пункт четвертий *прийнято* *одностайно*.

Пункт п'ятий *прийнято* *одностайно*.

Пункт шостий *прийнято* *одностайно*.

Пункт сьомий *прийнято* (проти 1).

Пункт восьмий *прийнято* *одностайно*.

Гл. К.Б. Лукьянович ухилився від участі в голосуванню, як і заявив поперед.

Таким чином **ухвалена** вся резолюція.

[...] Збори радісно вітали прийняття резолюції.

Ухвалена гадка бюджетної комісії обрати двох делегатів від губерньського земства до Центральної Української Ради.

Прийнята пропозиція гл. Янка, щоб негайно видрукувати резолюцію про Універсал і дати спроможність гласним повезти її по всіх повітах Полтавщини і роздати людям. [...]

Журнали позачергових губерньських земських зібрань. — Полтава, 1917. — С. 28.

№ 250

Інформація про роботу Всеукраїнської Ради селянських депутатів та її резолюції

23—24.06.1917 р.

Як уже раніш було оповіщено в газетах, поруч з сесією Центральної Ради одбуваються засідання Всеукраїнської Ради Селянських депутатів. Комітет Всеукраїнської Селянської Спілки запропонував такий порядок обговорення справ на цих засіданнях:

1. Сучасний момент. Докл. П. Христюк.
2. Вігношення до Всеросійської Ради Селянських депутатів і Всеросійської Сел. Спілки. Докл. г. Ісаєвич.
3. Про краєвий продовольчий з'їзд.
4. Вибори до Земств і Установчих Зборів.
5. Про кошти.
6. Про земельні комітети.
7. Наказ виконавчому комітетові Всеукраїнської Ради Селянських депутатів.
8. Поповнення комітету.
9. Вибори ревізійної комісії.
10. Біжучі справи.

Порядок цей був ухвалений на першому засіданню, яке одбулося вчора вранці в Педагогічному музею.

За голову був обраний г. Бабич. Докладчиком по першому питанню виступив П. Христюк.

“Ми зараз переживаємо назвичайно важний момент і цей момент почався з того часу, коли був випущений “Універсал” Центральної Ради. Російські газети, не тільки наші, а й Петроградські і Московські присвятили “Універсалу” багато рядків і критикували його дуже гостро і енергійно. І в цьому ми ба-

чили, що і російська демократія і уряд не розуміють нас і не хочуть розуміть. Тим часом наш український народ прийняв “Універсал” радісно і вкупі серйозно і уважно. До нас приходять звістки, як “Універсал” читають по селах і як його там розуміють. Селяне, наприклад, дуже погожуються з самооподаткуванням, про яке говориться в “Універсалі” і навіть кажуть що 10 коп. на десятину це мало. Серед війська теж саме — в де-яких містах після “Універсалу” полки українські присягли Центральній Раді. А треба сказати, що ряди ворожої до нас російської і іншої демократії потрохи розколюються на дві половини. От 3 дні назад в газетах була надрукована резолюція Полтавських Російських Соціалістів-революціонерів, в котрій вони вітають Центральну Раду і її роботу, що до переведення автономії, а також погожуються з тими думками, які викладені в “Універсалі”. Через день приблизно такаж постанова надійшла од Полтавської Ради робітничих і салгатських депутатів. Московські соціалісти-революціонери теж останніми днями признають за нами право творити зараз автономію України. Перемінила свою політику також і київська демократія. Раніш вона звертала мало уваги на нас, а тепер добре прислухається і шукає шляхів до злагоди. Зараз ми маємо також певні прикмети, що петроградське Правительство починає повертати фронт. Вігозва до Українського народу про це свідчить. Хоть це гля нас зараз не може мати великого значіння, тим часом ми можемо огмітити, що це перший раз звертаються до нас і називають дійсним им’ям. В цій вігозві в дуже неясній формі говориться, що ніби то правительство само погожується, що ми маємо право на якусь частину самоврядування.”

Виходючи з попередньої промови П. Христюк пропонує Раді прийняти резолюцію, яка складається з трьох частин: в першій Всеукраїнська Рада Сел. депутатів мусить висловити задоволення роботою Центральної Ради, в другій дати одповідь Временому Російському Правительству на його вігозву до Українського народу, в третій привітати демократію сругих націй, яка іде поруч з нами.

Після докладчика висловлюється ряд промовців, котрі майже цілком приєднуються до запропонованої Христюком резолюції і тільки догають де-які годатки.

Д. Семняга звертає увагу депутатів на ту комісію, яка мусить приїхати з Петрограду, як писали газети, для полагодження українських справ. Він пропонує пігготовитися до приїзду цієї комісії, бо вона може пошкодити нашій роботі, особливо коли з’їпреться на ворожі до нас Ради робітн. і салг. депутатів.

Д. Петренко, член Всеросійської Ради Селянських депутатів, каже, що не

можна обмежитися одним задоволенням тими групами, котрі їдуть з нами, треба висловити догану тим партіям, групам, котрі шкодять нашій роботі.

Резолюцію з догатами передають в редакційну комісію, котру зараз же й вибирають і переходять до другого пункту порядку денного, до відношення до Всеросійської Раги Сел. депутатів і Всеросійської Сел. Спілки. По цьому питанню виступає докладчиком член Всеросійської Раги Сел. депутатів г. Ісаєвич. Як учасник Всеросійського з'їзду сел. депутатів, він докладно розказує про цей з'їзд і про заснування Всеросійської Раги сел. депутатів. В кінці свого докладу він робить висновок — треба одізвать всіх українських представників з Всеросійської раги сел. депутатів, а замість них послать кілька душ представників од Всеукраїнської Раги Сел. депутатів, бо ті представники, які зараз в Петрограді сидять, не одповідають нашим вимогам.

Докладчика підтримує г. Петренко, котрий розказує, яким чином були обрані ті представники і характеризує кожного з них окремо, яко політичного діяча з боку розуміння українського руху. В кінці засідання голова дає слово представнику організаційного Комітету Всеросійської Сел. Спілки, котрий на російській мові привітав Центральну Рагу і Всеукраїнську селянську спілку і зробив маленький доклад про діяльність організаційного комітету Всерос. Сел. Спілки. Він запрохував також Всеукраїнську Спілку прислати од себе кілька делегатів на Всеросійський Сел. З'їзд, який скоро одбудеться в Петрограді. Засідання закінчилося в 2 г. дня.

Резолюція про відношення до Всеросійської Раги Селянських Депутатів і Всеросійської Селянської Спілки.

1) Заслухавши доклад про відношення до Всеросійської Раги Селянських Депутатів (Всеросійського Совіта Крестьянських Депутатів) і Всеросійської Селянської Спілки (Всеросійського Крестьянского Союза), а також відчит про роботу Української фракції виконавчого комітету Всерос. Раги Сел. Депутатів, Всеукраїнська Рага Селянських депутатів постановила:

1) Признати, що організаційна робота, а також і підготовча робота до Установчих Зборів має вестись Всеукраїнською Рагою Селянських Депутатів, а не українською фракцією Всерос. Раги Селянських Депутатів в Петрограді.

2) З огляду на вище сказане, Всеукраїнська Рага Селян. Депутатів визнає непотрібним численне представництво українського селянства у Виконавчому Комітетові Всерос. Раги Сел. Депутатів, і звертається до них з закликком вернутись негайно до організаційної роботи на Україні.

3) Вважаючи на необхідність порозуміння між трудовим селянством всіх

народів Росії для успіху боротьби за спільні інтереси трудового селянства — Всеукраїнська Рада Сел. Депутатів постановляє: послати в Виконавчий Комітет Всерос. Ради Сел. Депутатів своїх представників в кількості п'яти душ.

4) Всеукраїнська Рада Сел. Депут., яка являється керуючим органом Укр. Селян. Спілки, вважає потрібним тісне порозуміння також і з Всерос. Сел. Спілкою; через що доручає всім делегатам у Виконавчому Комітеті Всерос. Ради Сел. Депутатів вступити в зносини з Центральним Комітетом Всерос. Сел. Спілки.

5) Для того, щоб усунути можливість всяких непорозумінь між Всеукр. Радою Сел. Депутатів і Всеукраїн. Спілкою з одного боку, та Всерос. Радою Сел. Депутатів і Всерос. Сел. Спілкою з другого боку — Всеукраїнська Рада Сел. Депутатів вважає необхідним щоб названі вище Всеросійські Селянські Організації визнали, що організаційна робота по всій Україні по між селянством має вестись виключно Всеукр. Сел. Спілкою та Всеукраїнською Радою Сел. Депутатів.

Народня воля. — 06.07(23.06)-07.07(24.06).1917.

№ 251

Стаття Г. Хоткевича з критикою оцінки І Універсалу УЦР в “Известиях Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов”

24.06.1917 р.

Єсть у Харківі одна “казенная газета”, бо видається на “казенныя геньги”, то б то на податки, взяті з українського народа... Коли Київська Центральна Рада видала універсал, то всі російські газети обізвалися на те, як хто умів. Був то согласний хор, співаний в унісон ще і з старим порядком, але й серед сього хору голос Харківської казённой газети виділювся; в ч. 83 була поміщена стаття, вже самий заголовок котрої ясно показує, з якою степеню пошани до національного достоїнства України відносяться “господа”, що видають газету. Стаття називається “Вздорный поступок”. (Йдеться про оцінку Універсалу в Известиях Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов”, № 83 за 1917р. — А.Г.)... Що страшного було в просьбі Центральної Ради? Вона просила, дайте нам хоч який-небудь знак, хоч який-небудь доказ вашої щирости, бо ми боїмося, ми не маємо підстав вірити. Дайте нам

акт, що на бугучих Установчих Зборах, ви, представники Російського Правительства, не будете виступати проти нас. — Ні, не дамо сеї поруки. — Значить що ж? Значить оставляють за собою лазейку, гурять нас Установчими Зборами, аби ми сиділи тихо...

Вони нам кажуть — і ви ж будете на цім Собранії — то голосуйте... Але для того треба організуватися, а ви 250 літ нас давили та й тепер не перестаєте. Ваші “Общества грамотности!” ширять російську літературу, ваші “Совети рабочих” і всяких інших депутатів друкують російські газети, висилають російських агітаторів на села. Для кого ж вони се все стараються й підготовляють? Для українського народу?..

У нас силу агітації й освідомлення народу відобрали. “Советам і казенное помещеніе, отопленіе, освещеніе, 8 рублей суточных, право реквизиціи частных типографій” — а нам нічого. От наша Губерніяльна Харьківська Рада просила хоч одну кімнату для себе — “нельзя”. Центральна Рада просила частину грошей — “нельзя”. Газети наші не тільки не мають субсидій... Он уже ж веліли партійному кіоску на Харьківськiм вокзалі “ни в коем случае” не проавати “Рідного Слова”...

От ми ждемо своєї школи з осени. Але школа ж потребує учебників. І не десяток і не сотню, а сотні тисяч. Хто ж їх буде друкувати і коли? Временное Правительство? Щось не чути, щоб воно захожувалось. Надрукувала б Центральна Рада — але їй умисне не дають грошей. Хоче вона зібрати ті гроші із своїх людей — опьять “нельзя”, то анархія. До чого ж воно йде? А до того, що як прийде осінь, то українська школа буде на бомазі, а в дійсности буде та сама московська. Та ще нам же “демократи” будуть дорікати: “бач — кричали-кричали дайте нам школу, а як ми їм її дали, то не вміли й завести”. ...Було би стидно виписувати сеї заголовок, коли б ми не знали ще давнійше, що всі ці “інтернаціональні” Советы мають яскраво виражену антиукраїнську фізіономію. Ще Харьківський Організаційний Комітет свого часу вислав офіційальне предложення до “Совета рабочих и солдатских депутатов”, де говорив, що справа українська важна і велика, давайте зробимо спільне засідання для вияснення взаїмних відношень.

І на се предложення не дістав навіть відповігі. Се одно вже показало, як трактує нас Харьківський “Совет” — за якихось парієв, з котрими й розмовляти навіть неварто...

Г. Хоткевич

Рідне слово. — 24.06.1917.

№ 252

Резолюція надзвичайного земського зібрання Чигиринського повіту про схвалення І Універсалу УЦР

24.06.1917 р.

Чигиринське Повітове Надзвичайне Земське Зібрання, скликане 24 червня 1917 року, вислухавше Універсал Центральної Української Ради до українського народу і цілком до нього приєднавшись, а також, вважаючи, єдиним правомочним урядовим органом в межах України — Українську Центральну Раду, ухвалило: негайно провести на Чигиринщині Універсал у життя, а нашому Повітовому Земству і його інституціям всі зносини з Російським Тимчасовим Урядом проводити тільки через єдину закону владу на Україні — Українську Центральну Раду і закладені нею інституції — Генеральний Секретаріат і Генеральний Військовий Комітет.

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 11. — Арк. 8а зв.-8б. Копія.

№ 253

Резолюція Українського з'їзду Далекого Сходу

24.06.1917 р

На 24 червня було скликано в Микольськ-Усурійському Спільний Всеукраїнський з'їзд Діячів і Громадянства Далекого Сходу — Амурської, Приморської, Сахалінської та Камчатської областей і Восточної-Китайської залізниці. З'їзд мав на меті заснування Далеко-східньої Української Ради, в якій будуть об'єднуватися всі Далеко-східні Українські громади, спілки, Просвіти і інші українські установи. З'їзд мав на меті з'ясувати національне питання і політичні обставини нашого часу, а також в'яснити, яку участь повинно взяти Українське громадянство в громадянській житті населення Далекого Сходу, в'яснити земельне питання на Україні і тут, на Далекому Сході. Чи їхать українцям туди, чи зоставатися тут. Заснування виконавчого товариства і видання спільної щоденної української газети і тижневого журналу на Далекому Сході. Друкування підручників і иньших Українських книжок і заведення власної друкарні. Про мову, якою повинні друкуватися укр. газети, журнали та книжки на Далекому Сході.

Далеко-східня Українська Учительська спілка і Микольсько-Усурійська

Українська громада засилають до Центральної Ради таке привітання: “Одержавши з часописів звіснику про відношення Тимчасового уряду до автономії України з її самоврядуванням і військом, Микольськ-Усурійська громада та Далекосхідня спілка учителів українців протестують проти заяви Російського Уряду, що Українська Центральна Рада не єсть виразниця Української людности через те, що не обрана загальним, рівним виборчим правом.

Ми, далеко-східні українці, цілком згоджуємось з домаганнями Центральної Української Ради, просимо її не чекати ласки, а вжити усих заходів для здійснення наших домагань явочним порядком. Україна вимагає собі не того, чого ніколи не мала, а тільки хоче вернути своє предвічне право пограбоване російським урядом. І тим громадянством, яке до цього часу не може зріктися навіть думки панування над Українською людністю. Всяка чесна людина не може посягати на чужу власність. Через те і Тимчасовий Уряд повинен повернути Україні пограбоване скинутим Урядом і забезпечити повну автономію України”.

Народня воля. — 19(06).07.1917.

№ 254

Загальні збори Подільської губернської української ради⁹⁰

Не пізніше 24.06.1917 р.

На загальне зібрання в помешкання Товариства Просвіти прибуло 18 (20) членів Ради і голова Ради Д. Маркович та секретарь П. Нечипоренко. У першу чергу був прочитаний доклад Виконавчого Комітету Ради про діяльність Губернської Ради і Виконавчого Комітету. В тім докладі секретарь Нечипоренко зробив піграхунок реальної діяльності як членів Ради, так і Виконавчого Комітету. Доклад, як зазначив Голова Ради г. Маркович, складався з двох частин:

1) з того, що зроблено і мало бути зроблене і 2) що має на меті Виконавчий Комітет ще зробити. З приводу прочитаного докладу було запропоновано висловитись, себ то підкреслити: так, чи може як пише повинна б була йти діяльність Ради і Комітету.

Д-ій Литвицький сказав, що в докладі не сказано, яке становище зайняла Рада відносно, напр., Волостного Земства, чи приймала Рада участь у виборах у це Земство. Не зазначено про участь у виборах до Городської Управи, бо українізувати всі городські інституції конче потрібно. Не згадано про земельні

Комітети, не зазначено, як реагував Виконавчий Комітет Рагу на заснування цих Комітетів. Нарешті слід було зазначити, які засоби вжито чи вживе Рага в справі проведення виборів до Установчого Зібрання, котре вже зовсім недалеко, і давно вже оповіщено про строк скликания Зібрання Тимчасовим Урядом.

Д-ій Іваницький з приводу докладу і запитаннів г-ія Літвицького сказав, що Рага та Комітет мало зробила через те, що не була в тісній звязку з повітарами і в цьому винен не Комітет, а повітові члени Рагу. Ще не закінчилась організаційна робота Рагу. Коли організація розпочата Рагою буде закінчена, коли Рага буде почувати під собою твердий ґрунт, коли почуватиме себе дужчою, тоді вона зможе одгукнутись і впливати на всі галузі громадського життя. Українським організаціям трудно працювати бо нема людей, але це з'явиться буває тільки через те, що українці не всі ще організовані. Треба закінчити організацію, забезпечити організацію з фінансового боку в звязі з Повітовими організаціями. Тоді буде помітна ширша діяльність, тоді хоч будуть і більші видатки, але будуть і більші прибутки.

Далі було заслухано справоздання про становище в повітах.

Д-ій Павловський з Гайсинського повіту. 18 Травня був скликаний повітовий зїзд. На тому зїзді були представники і ог учителів. Зїзд підтвердив обраних раніш членів Губернської Рагу і була організована Повітова Українська Рага і Селянська Спілка. Організовано повітове Інструкторське Бюро (до 30 інструкторів зараз має) для організації селянства. Ці інструктори прослухали коротенькі курси і вже пішли по повіту. Було зібрання союзу об'єднаних організацій і туди введено 70 душ представників ог Селянських Спілок. Вибір Повітового Комісара пройшов гарно — обрано українця Брискуна. “Советь солд. і роб. депутатів” опротестував вибори і Губерський Комісар не затвердив цих виборів. На черзі стоїть справа з перевиборами Повітової Земської Управи.

Д-ій Христюк з Ольгопільського повіту. 10 березіля був селянський кооперативний зїзд, бо кооперативи це найкращі організації. На цім зїзді постановлено обрати комітет, котрому доручити скликать повітовий селянський зїзд. Після Подільського Губернського зїзду був скликаний повітовий зїзд. — На зїзді обрано Повітову Українську Рагу і Виконавчий Комітет її і обрано представників ог повіту до Губернської Рагу. Були винесені на зїзді постанови, котрі потім надруковані в “Подільській Волі”. Учительських повітових зїздів було три і вже на третьому зїзді українська ідея цілком запанувала. Ольгопільський Виконавчий Комітет добре організований, це є найміцніша організація в повіті. Обрано цей Комітет правильно — починаючи знизу ог сел і

до повітів. Комісар повітовий Українець. Земська Управа поповнена трьома членами українцями. В Ольгополі є Товариство Просвіта. Що до коштів для організації і освідомлення населення, то од Губернського Виконавчого Комітету одержано трохи грошей, оподаткування ще не зроблено. 17 червня Товариство Просвіта приєдналось до Універсалу і постановлено там же прохати Земство, щоб і воно прилучилось до Центральної Ради. По ініціативі Т-ва Просвіти постановлено виробити норму для оподаткування на народню українську справу. На 2 липня призначено повітовий селянський з'їзд.

Д-ій Бачинський з Літіна. Негаймо після губернського з'їзду повітовий з'їзд не був скликаний, але українська справа стоїть не кепсько в повіті. У Повітове Земство пройшло багато українців. Виконавчий Комітет — український. Проведена асігновка на українські вчительські курси, на видання українських підручників, на організацію, на газети й иншу літературу для народу і на инші потреби української справи. По селах багато закладено Спілок. Найкращі організації у Хмільнику і в Літіні.

Д-ій Павловський готає про Літінський повіт. А саме про ворожі виступи “совета” солдатських і робітнич. депутатів, про виступи салгат озброєними ніби щоб ловити дезертирів, але дійсно тільки для того, щоб порушити спокій населення. “Салгати од “совета” дуже кепсько поводяться з українським населенням. Салгати бувають дуже п'яні і одного разу селяне мусіли одібрати у п'яних салгат рушницю, а “горілочники” урочисто побили свої знаряддя і дали зарік перед громадою, що більш горілки робить не будуть.

Д-ій Вігубіга про Брацлавський повіт. У Брацлаві нема людеї, котрі б активно брались за українську громадську справу. 14 травня був скликаний повітовий селянський з'їзд, котрий пройшов продуктивно і дуже добре в українській справі. Підтверджено обраних на губернському з'їзді членів Губернської Ради, обрано повітову Раду по 2 представники од кожної волости і постановлено скликати повітовий з'їзд на 25 червня. “Комісар повітовий порядна людина. Інцідент, що трапився у Брацлаві зробило жіноцтво, котрим хтось керував. Курси вчительські розігнані. Повітовий з'їзд певно перенесуть у с. Чуків. Справа з курсами дуже загальмувалась, бо зроблено багато матер'яльної шкоди. Курси перенесені до Вороновиці.

Д-ій Пригода готає що до інциденту причинилось більше великоруське населення, котре мешкає в Брацлаві і коло Брацлава. Жіноцтво на стільки темне, що не піддається зовсім ніякому розумному слову.

Д-ій Бачинський говорить, що в Брацлавщині треба працювати дуже планомерно, особливо в Немирові. Це місця взагалі доволі цікаві, бо в часи ста-

рого лагу сюди засилали багатьох “за неблагонадежність”, це були оазиси неблагодійних старовірів.

Д-їй Добровольський з Балтського повіту. Повіт цілком не зорганізований і темний та несвідомий в політичних, а тим більше в українських справах. Найбільше шкодять, котрі прибувають до дому. Декотрі з них самі нічого не знають, як краще зробити і до чого прямувати і взагалі самі люде темні, а через це радять напр. негайно забірати у поміщиків землю, поділити між собою і т. п. Селяне своїх місцевих люде не слухають. Дуже потрібно послати в Балтський повіт люде з Губернської Раги, щоб хоч трохи розбудити селянський розум і навернути на правдиву стежку.

Д-їй Місевич [з] Проскурівського повіту. Рагу Повітову давно засновано. До Повітової Земської і до Проговольчої Управ проведени Українці. Закладено Повітову Селянську Спілку. Українство стоїть добре, але доводиться вести надзвичайно тяжку боротьбу з “советом” салдатськ. і роб. депутатів, котрий іде проти українства і бореться всіми способами. Ще як на зло приїхав до Проскурова якийсь депутат лезгін з Петрограду і теж підняв проти українців страшенну боротьбу. Немов кару на українців наслано. І своїх україножерів у Проскурові хоч греблю гати, а тут ще як із прірви з’явився новий...

Д-їй Мачушенко робить заяву, щоб про це було записано в протокола і зроблено тут постанову довести до відомости українських представників у Петрограді, що вони не мають права там бути, що їм цього пробування там український народ не простить, бо вони сидять там без згоди на те Центральної Української Раги, а також винести постанови про те, як ставитись до “советов солд. и рабоч. депутатов”.

Перша пропозиція Рагою ухвалена, а в справі другої не винесено резолюції.

Д-їй Мачушенко про організацію в Ямпільському повіті оповідає. Після днів революції одбувся один учительський зїзд, але той зїзд не лишив по собі визначного організаційного слігу. Повітовій Селянській зїзд одбувся 14 травня і пройшов дуже добре і жваво. Українська справа взагалі стоїть у повіті дуже добре. Ніхто не шкодить організації, ніхто не йде проти українства, проти просвіти і в повіті тихо, мирно. Обрано Повітову Селянську Спілку. Обрано Повітову Українську Рагу. На Земство теж має вплив ця українська діяльність. Спочатку було намічено об’єднати Земство і Виконавчий Комітет Громадських Організацій і вже це зроблено. Обрано 4-х членів до земства од Виконавчого Комітету Громадських організацій.

Д-їй Шмурко з Кам’янецького повіту. Повіт доволі добре українізований. Повітова Українська Рага, Просвіта і Українські діячі найбільшу участь беруть у громадському життю повіта, в Земстві і в інших інституціях.

Про Літчевський повіт розповідає інструктор Центральної Раги Лященко, бо Літчівський повіт не має своїх представників у Губернській Рагі. Виконавчий Комітет цілком проти українства і взагалі протиукраїнська течія всюди існує, а українство зовсім не організоване. Не дивлячись на це на Земському зібранню ухвалено українізацію школи.

З Ново-Ушицького повіту представник не прибув.

Д-ій Зосіматю розповідає про Вінницький повіт. Не дивлячись на те, що у Вінниці існують Губернські українські організації і Просвіта і також виходить газета “Погільська Воля”, але повіт ще не організований. Надзвичайно вороже до українства ставиться Вінницький “Совет солд. и рабоч. депутатов”. Розбиває селянську організацію, скликає повітові і губернські селянські зїзди без ніякого порозуміння з Українськими організаціями. Повітовий Селянський зїзд призначено нами на 29 червня, де будуть обібрані Повітова Рага і повітова Селянська Спілка.

Вислухавши доклади з місць, Погільська Губернська Українська Рага вважає небезпечним становище повітів Літчевського, Балтського і Ново-Ушицького через брак певної організації, а інші повіти, де організація незакінчена, визнає необхідним негайно ту організацію докінчити і виносить такі постанови:

1) Щоб Виконавчий Комітет Погільської Губернської Української Раги звернувся до Губернського Комісара Александрова з запитанням: через віщо він не затвердив на посадах комісарів українців: у Проскурові, у Ямполі та в Гайсині; щоб Виконавчий Комітет звернувся в цій справі до Центральної Української Раги з проханням, нехай Центральна Рага вживе всіх можливих заходів, щоб затвердити обібраних українських Комісарів по повітах на Поділлі.

2) По всіх повітах, де нема Повітових Українських Раг: Балтському, Літчевському і Ново-Ушицькому негайно розпочати організацію; скликати повітові зїзди і зорганізувати, а в інших повітах, де намічено повітові зїзди — неодмінно обібрати Повітові Українські Раги.

3) Повітові Українські Раги повинні бути і там, де Земські Управи і Виконавчі Комітети навіть українізовані.

Для заснування Повітової Раги скликається зїзд так: от 1 до 3 представників повинно бути од кожного села, а також представників од усіх українських організацій: просвітних, селянських, учительських та ин. і од кооперативів по стілько представників, по скілько встановить організаційне Бюро зїзду.

Позачергову заяву вніс г-ій Маркович таку: Нагійшла заява од члена Виконавчого Комітету М. А. Стаховського, щоб Рага зняла з нього обов'язки

Товариша Голови і викреслила з членів Раду, бо він не може приймати участі в активній роботі Раду через те, що живе не у Вінниці і обтяжений громадською відповідальною роботою. Після цієї заяви г-ї Маркович сповістив зібранню, що г. Стаховський прислав у Раду телеграму ще раніш, що по незалежних од нього обставинах не зможе до августа прийняти посаду Губернського Комісара, коли його навіть підтвердить Тимчасовий Уряд. Відповідного змісту телеграму послав Стаховський і до Центральної Ради, і до Тимчасового Уряду одночасно.

Подільська Губернська Українська Рада, вислухавши ці заяви і прийнявши на увагу ту телеграму, яку Стаховський послав Тимчасовому Уряду.

1) Визнаючи помилковим і невчасним виступ Стаховського з огмовою прийняти посаду Губернського Комісара до августа місяця і навіть заяву до Губернської Ради про увільнення з складу Виконавчого Комітету Ради. Загальне Зібрання Ради постановляє: Стаховський, як свідомий український громадянин мусить прийняти ту найвищу і найвідповідальнішу посаду, на яку його обрало громадянство і ніякі незалежні обставини не можуть стати тому на перешкоді.

2) Визнаємо прикрою помилкою з боку г-я Стаховського, його звертання до Тимчасового Уряду без згоди на те Губернської і Центральної Ради.

3) Згідно з бажанням Стаховського вважаємо його увільненням од обов'язків товариша голови Ради і члена Виконавчого Комітету Губернської Ради. Од обов'язків члена Ради увільнити вважаємо себе не уповноваженими. Д-ї Стаховський мусить з цим проханням звернутись до Проскурівського повітового з'їзду. Далі зібрання перейшло до обміркування чергового питання про Губернський з'їзд. В цій справі Зібрання постановило: Дати право Виконавчому Комітету Ради скликати Губернський з'їзд по своїй ініціативі, коли того вимагатиме життя.

В справах побільшення матеріальних засобів Ради Зібрання постановило: Звернутись до всіх Українських "Просвіт", Кооперативів, Українських Управ і т. у. з запрошенням асігнувати коли є змога кошти на цю справу і вигати членам Ради підписні листи для збирання жертв.

Висловити побажання, що Повітові Українські Ради мусять прислать Губернській Раді 25% своїх коштів і побажання, щоб кожний член Ради прийняв гарячу участь в збиранню грошей для Губернської Ради. Про право на збирання грошей будуть вигані відповідні посвідчення.

Повітові Ради одночасно з їх виниканням мусять звістити Губернську Раду про Виконавчий Комітет Ради і осіб, які ввійшли в Раду і всі свої резолюції.

Нова Рада. — 11.07.17.

Резолюція Чернігівської міської Думи про І Універсал УЦР

25.06.1917 р.

На состоявшемся 25 июня заседании городской Думы -по вопросу об отношении к Универсалу — вынесена следующая резолюция:

Черниговская городская дума — 1) стоя на принципе национально-территориальной автономии Украины с гарантией прав национальных меньшинств, подлежащей октроированию Всероссийским Учредительным собранием, 2) признавая за Украиной теперь же право на полное самостоятельное культурное строительство — приветствует Украинскую центральную Раду, как организационный центр по подготовке автономии на Украине, при чем Черниговская городская дума должна оказать Раде в этой организационной работе требуемое ея универсалом содействие, и во имя интересов укрепления завоеваний революции и свободы Украины приглашает Раду оказать всяческое содействие Временному Правительству, как единой революционной в России власти, обязанной идти навстречу национальным требованиям украинского народа.

Черниговская земская газета. — 30.06.1917.

**Інформація про Літинський повітовий селянський з'їзд
Подільської губернії**

25.06.1917 р.

(Од власного кореспондента)

25 июня в Литине на Поділлі одбувся Повітовий З'їзд. З'їзд було скликано з ініціативи Повітового інструктора-організатора від Центральної Української Ради, а також членів Подільської Губерніяльної Ради від Литинського повіту. На порядку денному з'їзду стояло: 1) організація Повітової Української Ради і Ради селянських депутатів, 2) земельна справа і земельні комітети, 3) волосне земство і сільсько-господарський перепис і 4) Універсал Української Центральної Ради. З'їзд було скликано на такім представництві: 2 чоловіка від села, 1 від кооператива і 2 від українських товариств в повіті.

На з'їзд прибуло 310 делегатів з правом рішучого голосу — в переважній

більшості селян. З'їзд лишній раз показав, що з якої б сторони до організації повіту не братись завше натрапиш на селян.

Довелося справу з повітовою національною Радою відсунути, а натомісць організувати Раду селянських депутатів. На з'їзді постановили Раду організувати і вибрали в Раду Сел. Деп.30 чоловіка (по три від волости). В Комітет Селянської Спілки ухвалили вибрати 10 чоловіка по одному від волости. В земельній справі з'їзд погодився загалом з постановами Всеукраїнського Селянського З'їзду, відкинув лише пункт 5 тих постанов (про передачу зразкових господарства до рук громади). Постанови про землю сформульовані так: 1) Вся земля переходить до рук трудового народу, 2) Ніхто не має права продавати землі, 3) Вся земля переходить до Українського Земельного Фонду, котрим порядкує Український Соїм у Київі, 4) З Фонду землю має право взяти всякий, аби працював коло неї власними руками, та працював коло землі і до сеї пори, 5) Соїм виробить порядок, яким земля перейде до селянства, а також виробить норму, більше якої ніхто не може тремати в одних руках. Прослухали інформаційний доклад про волосне земство і перепис. Стоючи прослухали Універсал Центральної Української Ради, і винесли постанову підтримувати Центральну Раду в її домаганнях. Проспівали "Ще не вмерла Україна" і з Універсалами в руках роз'їхались по домах.

Народня воля. — 17(04).07.1917.

№ 257

Резолюція з'їзду уповноважених Полтавського союзу кредитових та ссудо-зберігальних товариств в підтримку УЦР

25.06.1917 р.

З'їзд уповноважених Полтавського Союзу Кредитових та Ссудо-Зберегальних товариств.

У негділю 25 іюня одбувся в Полтаві з'їзд уповноважених од кредитових та ссудо зберегальних товариств 7 повітів на Полтавщині, що входять в район діяльності союзу.

На повістку поставлені ділові питання, що стосуються до справоздання союзу за 1916 рік.

Коли голова зборів одкрив засідання, то член союзного совіту г. Щульга взяв позачергове слово і запропонував зборам перш за все вислухати Універ-

сал Центральної Української Раги і зазначити свої відносини як до Універсалу, так само і до Центр. Укр. Раги.

“Просимо”! почулися голоси і всі присутні підвелися на ноги.

Д. Шульга перечитав Універсал і вніс пропозицію резолюцій. Збори постановили обрати спеціальну комісію і доручити їй переглянути резолюції, а вже тоді внести їх зборам на обговорювання і затвердження.

Далі збори приступили до своїх ділових справ.

Найбільше часу уділили збори на обговорювання справоздання, особливо про посередницькі операції союзу та про організацію закупки хліба союзом і союзними товариствами, починаючи з осені цього року.

Після перериву комісія доложила зборам вироблені постанови, які без жадного змагання одноголосно затвержені в такій редакції:

1. Українська Центральна Рага є правомочний орган всього українського народу.

2. Полтавська Спілка позичкових і ощадних товариств висловлює повну готовність підтримувати Українську Центральну Рагу в заведенню основ автономії України.

3. Всі постанови Російського Тимчасового Уряду про справи, які готукаються кооперації на Україні, будуть прийматись на увагу і виконуватись тільки тоді, коли вони будуть вигані по згоді з Українською Центральною Рагою і рагою з'їздів українських кооператорів.

4. Полтавська Спілка підлягає всім постановам Української Центральної Раги і асігновує на її потреби 2000 карбованців.

5. Полтавська Спілка пропонує всім союзним товариствам обміркувати на місцях Універсал Української Центральної Раги, зробити огповідні асігновки на її потреби і про свої постанови довести до відомости Раги.

6. Просити Рагу прискорити скликання територіальних зборів на основі вселюдного, рівного, прямого і таємного голосовання.

Далі загальні збори обміркували заяву голови Полтавської Губерської Раги селянських депутатів про позичку 5000 карб. і постановили: відкрити біжучій рахунок Губерський Рагі селянських депутатів на 5000 карбованців.

Маючи на увазі, що союз з осені цього року має приступити до організації закупки і поставки хліба в казну, загальні збори постановили добавити ще одного — п'ятого члена правління, oprіч виборних двох членів на місце вибув-ших М. Ковалевського і Г. Макаренко. Членами правління вибрані: Н. Чубенко, А. А. Гаращенко і П. Іванко, а замість вибув-ших двох членів совіту збори обра-ли Г. Макаренка і З. М. Лазарева.

Що до становища діл в союзі, то за перцїй не повний рік свого іспінуваннє (союз одкрився 1 фєвралєя 1916 року) він зробив обороту зверх 14 мільонів; товарів продано на 615151 карб.; вигатків за рік було 72520 карб.; а прибутку 12748 карб. от же після списання де якої нормальної негостачі товарів і списання в убиток украденного злогіяма ременю, остаточний чистий прибуток союзу дає 6087 карб. 38 коп., який зборами і поділений так: в основний капітал 2434 карб. 80 коп., Український Центральний Рагі 2000 карб., на погешєвліннє вигавництва книжок 652 карб. 58 коп. і в спеціальний капітал на придбаннє імушєства 1000 карб.

Опріч того загальнє збори постановили одчислити з прибутків біжучого року 500 карб. на запомогу нашім воєногпліним, що перебувають зараз в ворожих нам країнах.

Вісник Полтавського губерньського громадського комітету. — 28.06.1917 р.

№ 258

Резолюції конференції УПСФ⁹¹

25—28.06.1917 р.

I.

З докладу О. Шульгина “Ідеологія, організація й назва партії” винесено таку резолюцію:

Виходячи з давніх трагидій української громадської думки і стоячи на ґрунті ідеї соціалізму та фєдералізму, конференція вважає, що теперішнє назва партії (“радикально-демократична”) не зовсім виразно виявляє ідеологію та завданнє партії, і тому приймає нову назву — “Української партії соціалістів-фєдералістів”.

II.

З докладу О. Шульгина — “Фєдеративний лад у Росії”:

1. Вважаючи на те, що теперішнє державна, збудована здебільшого на централістичних основах, на нехтуванні прав національних та пригнічуванні недержавних народів банкрутує на наших очах і вбачаючи тільки в фєдералізмі справжній спосіб оновлення людського життя не тільки в межах теперішніх держав, а і междержавного — українська партія соціалістів-фєдералістів визнає, що російська держава мусить перетворитись на демократичну республіку фєдеративну, в якій Україна має займати місце окремого штату.

2. Твердо стоячи на основі національного самоозначеннє з одного боку та

солідарности народів з другого, партія заявляє, що перетворення Росії на федеративну державу повинно відбутися через Всеросійську Установчу Раду, що має признати загальні принципи федеративного єднання, та через місцеві Установчі Ради, з яких кожна виробляє конституцію для свого краю.

Примітка. Право на самоозначення належить не тільки націям, але й окремим краям (“областям”), як що вони одзначаються особливими географічними й економічними умовами (Сибір, Туркестан, Надволжська область і т. у.) й заявлять про своє бажання виділитися в окрему автономну одиницю; право це зберігається й на далі за народами й краями, хоча б на Всеросійській Установчій Раді вони й не заявили були про своє бажання зараз з того права скористуватись.

3. В інтересах світової згоди й міжнароднього порозуміння, українська партія соціалістів-федералістів вважає за неминучий етап в історії людно-сти, щоб велика федерація народів Росії стала за початок і приклад до більш широкої, європейської чи світової, федерації вільних народів.

III.

З доповіді А. Ніковського “Автономія України” резолюції в формі, виробленого проекту автономного статута надруковано в ч. 76 “Нової Ради”.

IV.

З доповіді І. Чопівського “Економічні справи на Україні”.

Констатуючи, що для економічного розвитку України та в інтересах добробуту робочого люду конче потрібно збати про розцвіт промисловости, для якої наш край має всі природні умови, українська партія соціалістів-федералістів вважає, що еволюційне перебудування народнього господарства та фабрично-заводської промисловости вже до того часу, коли вони будуть переведені на ґрунт соціалізму — потребує краєвої монополізації в справах господарських і торговельних та переходу на власність краю, округ чи громад усяких підприємств, а поперед усього таких, як залізниця, пароплави, копальні, освітлювання, торг річами першої потреби і т. у., а також широкої муніципалізації народнього господарства.

V.

З доповіді М. Кушніра “Земельне питання на Україні”.

Визнаючи, що всяка експлоатація людини, хоча б од кого та експлоатація виходила — од людини, громади, краю, чи держави, має бути скасована; що земля з усіма її багатствами, всі фабрики, заводи, робітні і всі способи і знаряддя до праці повинні стати згодом спільною власністю робочих людей; що тільки здійснення таким чином соціалістичного лагу може задовольнити ін-

тереси трудових мас, — конференція української партії соціалістів-федералістів ухвалила, що

1. Приватна власність на землю має бути скасована.

2. Вся земля на Україні робиться краєвим земельним фондом, що ним порядкує сам народ через український сойм за допомогою демократичних органів місцевого самоврядування.

3. Через те, що дуже велика частина землі у приватних власників заставлена, а земельна реформа не ставить собі за мету конфіскацію капіталів, то всі борги на землю держава переводить на себе в іпотеку, по волі їх сплачуючи.

4. Через те, що землеволодіння на Україні склалося історичним шляхом і одбиває на собі ще й тепер наслідки того процесу, — єдиного принципу, одбіраючи землю у власників, установити не можливо без конфіскації капіталів та праці, — то 1) землі казенні, угільні, церковні, манастирські, міські та тих приватних власників, яким земля досталась зовсім дурно (“гаровизна” та “займанщина”), переходять без всякої виплати власникам до красього земельного фонду; 2) за всіма ж купованими землями принципіально визнається право власників дістати виплату, не більш тієї суми, яка була на землю витрачена, залічуючи сюди також і трати на культурні поліпшення.

5. Ліси, воги й підземні багатства в межах України так само переходять на власність краю.

6. З українського земельного фонду землю мають право користуватися всі, хто оброблятиме її власною працею, в першу ж чергу ті місцеві безземельні та малоземельні селяне, що й нині обробляють землю.

7. Норма для справедливого користування землею повинна бути не більш трудової й не менш споживчої; цю норму встановляє український сойм; господарства в межах установленої норми зостаються непорушеними й на далі.

8. Щоб забезпечити кращий обробіток, земля дається в користування до живоття; діти мають перше право на користування землею своїх батьків за згодою органів місцевого самоврядування.

9. На родючіші землі та на ті, що лежать поблизу залізниць або міст і через те дають більший прибуток незалежно від вложеної праці та затраченого капіталу — накладається особливий податок, щоб конфіскувати так звану ренту.

10. Через те, що гуртове хазяйство зберігає робочу силу, менш потрібує інвентаря, дає можливість завести кращу справу для праці і взагалі підіймає земельну культуру, край повинен підтримувати всяке товариське й спілкове

хазяйство, а нинішні зразкові хазяйства передати до рук хліборобським та кооперативним товариствам і спілкам під контролем органів місцевого самоврядування.

11. Всі землі під спеціальними культурами мають перейти до органів місцевого самоврядування, які всіма способами повинні підтримувати всі парости промисловости, тісно зв'язані з сільським господарством.

12. Органи місцевого самоврядування на Україні повинні дбати про агрономичну освіту людности, про інвентарь для господарств і взагалі про поліпшення хліборобської культури.

13. Переселення в межах України переводиться під контролем українського союму органами місцевого самоврядування; край приймає на себе всі видатки, зв'язані з переселенням та допомогою селянам на нових господарствах; переселення ж за межі України регулюється загально-державними установами.

14. Всеросійська Установча Рада має встановити тільки основи земельної реформи, сама ж реформа на Україні переводиться через український сойм відповідно до місцевих умов землеволодіння й коштом краю.

VI.

З докладу В. Бойка — "Робітниче питання"

1. Беручи на увагу, що світова війна зруйнувала великою мірою народне господарство і тим самим дезорганізувала нормальні умови праці й викликала нечувану дорожнечу і що поворот армії, а також демобілізація промисловости загрожує безробіттям, українська партія соціалістів федералістів в інтересах забезпечення робітників вимагає організації державних та громадських робіт, а також регулювання умов праці та заробітної плати і піддержки та допомоги всім формам єднання робітників, як от професіональні спілки, товариства і т. и. Вважаючи на те, що сліди війни довго ще даватимуться ознаки збільшивши надзвичайно число інвалідів, партія вимагає також організації робіт спеціально для них.

З докладу С. Єфремова — "Загальна політична тактика"

1. Не зрікаючись революційних шляхів і методів боротьби, коли в них буде дійсна потреба і єднаючись на цьому з усією революційною демократією, українська партія соціалістів-федералістів має йти еволютивним шляхом і звертатиме особливу увагу на реальну роботу по організації народних мас, щоб тим забезпечити здобутки революції, зміцнити економічний добробут і підняти культурний рівень українського народу.

2. В своїй українській роботі — скрізь і всюду виступаючи як українці і допомагаючись усього, що нам, як українцям, належить — партія разом боротиметься проти всякого шовінізму, хоча б звідки лунали його гасла, проти національної ворожнечі й захватних тенденцій, які кінець-кінцем можуть розбити українські сили, стають на перешкоді організаційній роботі й порозумінню з іншими демократіями”.

3. З партіями, групами і націями, що ставлять ті самі завдання й простують до тих же ідеалів, партія йтиме разом, не розбиваючи сил, потрібних на одностаїне здобування форм кращого громадського життя.

Центральне Бюро партії міститься в Києві, Володимирська ул. 42, Український Клуб.

Нова Рада. — 04.07.1917.

№ 259

Проект Статуту автономії України, обговорений конференцією УПСФ

28.06.1917 р.

А. Ніковський прочитав проект автономії України.

1. Всеросійська Установча Рада рішає й законодавчим актом потверджує загальні основи автономії України.

2. Всеукраїнська Установча Рада приймає докладний статут автономії України.

3. Україна існує як неподільна автономна частина держави Російської і в своїх внутрішніх справах сама порядкує спеціальними установами на підставі своїх місцевих законів.

4. Для внутрішнього законодавства та урядування встановлюються:

а. Соїм (Українська Народня Рада), у який на три роки вибираються певне число послів, віком не молодше 20 років, все одно якої віри, національності, полу, на основі вселюдного, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням.

б. *Референдум* — всенароднє голосування в справах, що торкаються найближче всіх громадян.

в. *Законодавча ініціатива* — право домогатися од уряду України завести новий або скасувати або переробити старий закон, зібравши під заявою про те певне число голосів.

г. Рада міністрів.

5. До внутрішнього урядування України не належать: 1) справи чужоземні, 2) справи військового та морського відомств, 3) справи загально-державних позичок і грошових повинностей (“обязательствъ”), 4) справи митні й монетні, 5) справи шляхів, пошти, телеграфа й оскільки вони мають вседержавне значіння й 6) карне законодавство в справах про зраду державну, порушення постанов про військову повинність, підроблювання монети або цінних паперів і знаків, про порушення карантинних, митних, поштових, телеграфних статутів, оскільки порушення ці знов же належать до справ, що торкаються цілої держави.

6) До компетенції Союму належать: 1) Законодавство на всіх ділянках урядування, виключивши ті, що установляє пункт третій* цього статута, 2) запровадження всяких податків і оплатків, виключивши митні оплатки, 3) розгляд і санкціонування бюджету України на кожен рік, а також і звідомлення, як бюджетовий роспис винконано й 4) найвищий нагляд за законністю роботи адміністрації України.

7) Всеросійська Федеральна Рада може накладсти veto на постанови Українського Союму тільки тоді, коли вони суперечать основним законам, виробленим для всієї держави.

8) Порядок виборів до Союму, час коли йому збиратись, хто має формальне право скликати і закривати сесії Союму має виробити Українська Установча Рада.

Соїм засідає в Київі.

9. Статут Союму може міняти сам Соїм трьома четвертинами свого складу.

10. Виконавча власть на Україні належить Раді Міністрів.

Голова Союму доручає одному з членів соймової більшості скласти Раду міністрів і бути в ній провідником.

Члени Ради.

1. Державного Скарбу.

2. Шляхів і торгівлі та промислу.

3) Сільського господарства й хліборобства.

4. Справедливости.

5. Культурних справ.

6. Праці.

7. Охорони й порядку.

* Очевидно, мова йде про п'ятий пункт статуту.

Голова Раду міністрів та всі її члени відповідають перед Соїмом.

Порядок, межі влади й діяльності Раду Міністрів визначає Установча Рада України.

11. Справами, що перелічені в §3 цього статута, завідують люде, яких вибирає або призначає місцева влада.

12. Всі постанови Соїму доводяться негайно до відома Федеральної Ради.

Коли протягом двох тижнів Федеральна Рада не покладе свого veto, постанова має законну силу.

13. Рівний для всіх, прилюдний виборний суд з широкою компетенцією суда присяжних.

Інститут умовного засудження.

Всі безневинно обвинувачені чи засуджені мають право на відшкодування.

Склад і лад судових установ на Україні та органів громадського (міського і земського) самоврядування визначає Соїм.

14. В державну казну України збираються всі податки, мито, акциз та інші оплатки.

Транзитні митні прибутки передаються через казну України в казну загальнодержавну.

15. Пропорціонально числовому відношенню людности України до людности решти держави, яке визначається на кожне десятиліття наперед по данним вселюдного перепису, казна України бере участь у таких державних видатках: 1) на оплячування органів центральної влади і 2) на виплату державних боргів і позичок та процентів по їм, виключаючи борги й позички, які не обслуговують інтересів України.

16. Усе рухоме й нерухоме майно, яке тепер належить казні в межах України в тим числі казенні залізниці, капітали і права військового та морського відомств переходять у власність до казни України.

17. Усі суперечки між властями України та Центральними в справах фінансових, адміністративних та законодатних, розв'язуються в комісії, куди трьох членів вибирає найвища вседержавна судова інструкція, трьох вища судова українська, а одного, голову, самі шестеро вибраних.

18. Православна церква в межах України автокефальна.

Всі церкви й обряди на Україні удержуються власним коштом.

19. Усе діловодство законодатних, судових та адміністративних установ і казенних шкіл України так само й наука по цих школах одбувається українською мовою. Зносини всіх місцевих установ України з центром одбуваються

властями й установами, а також в Україні українською й російською мовами.

20. Права, мови і розвиток національної культури не української людности гарантовано:

1) пропорціональним заступництвом у Соїмі,
2) повною волею вживати свої мови у всіх приватних товариствах і школах,
3) повною волею засновувати товариства культурні й об'єднуватися в національно-культурні спілки,

4) правом неукраїнської людности по тих районах, де вона числить не менше, як на одну п'яту частину всієї людности, обертатися до урядових осіб і властей та одбирати од них відповідь на своїй рідній мові,

5) заснованням казенних шкіл, нижчих і середніх, з наукою на рідній мові для неукраїнської людности в такому числі, на яке вистачить коштів, що одходять на цю потребу, пропорціонально до числового відношення людности, з загальних коштів України призначених на удержування нижчих та середніх шкіл,

6) тратами засобів на інші, окріче шкільних національно-культурні завдання неукраїнської людности, знов у тій ж таки самій пропорції з коштів, призначених на культурні завдання України назагал.

Члени Конференції поробили свої уваги до цього проекта, з тим щоб їх прийняла на увагу комісія, що буде остаточно розробляти програму.

Нова Рада. — 29.06.1917.

№ 260

Постанови Херсонського повітового земського зібрання з приводу автономії України

26.06.1917 р.

Редакцією “Народньої Волі” одержано від Херсонської повітової земської управи такого листа.

“По докладові Повітової Земської Управи про скликаний у Одесі 28-30 червня Український національний з'їзд Херсонської губернії, херсонські повітові земські збори 26-го червня (іюня) постановили 49 голосами проти 22 при 12 утримавшихся.

“1) Вибрати делегата на вказаний з'їзд, 2) визнати, що Україна повинна входити в федеративно-демократичну російську республіку як національно-територіяльна автономна одиниця, 3) визнати, що Херсонський повіт хоч й

найбільш зрусивший із повітів Херсонської губернії, все таки має 75% української людности і не може бути виціленим із загально-українських областей і 4) визнати вимоги універсала Центральної Раги правдивими і обіцяти їй піддержку морально і матеріально. Що торкається теперішнього моменту, то збори визнають, що інтереси загально-російського й українського народу совпадають вповні.

Делегатом на український з'їзд в Одесі вибраний Г.А. Моргун.

Асигновано Українській Центральній Раді 10.000 карбованців”.

Народня воля.— 17(04).07.1917.

№ 261

Газетне повідомлення про створення урядової комісії в справах України⁹²

27.06.1917 р.

Тимчасове Правительство, котре взагалі не може похвалитися тим, що досить швидко робить і рішає справи, нарешті таки намітило склад тої комісії, яка поїде в Київ, щоб тут на місці привести до лагу російсько-українські відносини. Комісія або вже рушає, або виїхала до Києва, при чому треба зазначити, що коло складу комісії, як метелики почали крутитись газетні звістки, з яких видно, що урядові не так то й легко було скласти цю комісію. Названо поки що такі ймення: Кропоткин, Бернацький, Ольденбург, Демидов, Шликевич, Мякотин, Авксентієв та Короленко, а на чолі комісії — кн. С. Урусов.

Наперед можна сказати, що з таким складом комісії можна і треба говорити, бо всі ці люде добре відомі, як активні виховані громадські діячі, відомі й українцям з до-революційного часу, коли доводилося вдаватися до російського громадянства за допомогою й спочуттям в справах політичних. Коли цьому правда, партія “Народньої свободи” заборонила своїм членам вступати в склад комісії: це теж треба привітати, бо в останні часи “кагети” заявили себе такими крайніми імперіялістами, так вороже в своїй пресі поставилися до українських домагань, що з ними тяжко було б і знайти спільну мову. Проте самий факт одмови “кадетів” вступати в переговори з представниками українців нехай запишеться в політичну пам'ять українського народу, щоб далі наші відносини з російськими політичними групами були ясніші та виразніші.

Скільки мають в собі політичного такту представники з'їзду робітничих, салдатських та селянських депутатів, які теж увійходять в склад комісії —

ми не знаємо, але після постанов з'їзду в національній справі можемо бути спокійні за принципіальну позицію. Так само з удоволенням можна прийняти заяви С. Д. Урусова, котрий в розмові з журналістами сказав, що на його думку газетні відомости про українські справи перебільшені, що Тимчасове Правительство не зовсім ясно уявляє собі відносини на Україні. Ми й раніше твердили в-одно, що у відносинах Центральної Ради з Правительством стався цілий ряд непорозумінь. Коли ж тепер голова комісії каже, що мета комісії — мати відомости безпосередньо од Ради та вияснити причини опублікування Універсала, — дальшим непорозумінням не може бути місця. Може бути незгода, може бути, що Уряд і Рада принципіально зовсім розійдуться, але у всякім разі виясняться причини і мотиви українських домагань, виясниться їх реальне значіння, а також нарешті проллється хоч яке світло на позицію уряду; бо жива мова живих людей — це не та казенна і канцелярська оглушка, яку ми раніше мали, і яка могла тільки роздратовати.

Нова Рада. — 27.06.1917.

№ 262

Лубенський повітовий з'їзд селянських спілок про ставлення до І Універсалу

27.06.1917 р.

27 червня в Лубнах в помешканні єпархіальної школи відбувся з'їзд представників селянських спілок Лубенського повіту (по 1 від кожного села). Спочатку з'їзд прийняв участь в Маніфестації, яку уряджувала місцева інтелігенція і повітове учительство. О 11 годині з різних кінців міста потяглися маніфестанти до Собору, де був одслужений молебен, а потім похід рушив до помешкання з'їзду, там гарно з'організований величезний хор проспівав “Ще не вмерла Україна”, а далі було запрохано гостей і членів з'їзду до єпарх. школи. Величезна зала була переповнена. Спочатку всі проспівали “Заповіт”, а потім почалися привітання од повіт[ового] виконавч[ого] комітету, од учительок, учителів, учительських курсів, Лубенського повіт[ового] земства, Полтавського організац[ійного] комітету, повітового кооперативу, від укр. с. д. партії, Лубенської Просвіти і т.д.

Потім вибрали президіум: голова г. Сухенко, тов. голови г. Слинко, писарі — Буховицький (студ.) і г. Моринець (селянин).

Перший доклад був про автономію та федерацію, другий про спілки. Було

поставлено на черзі і земельне питання, по якому виступало багато промовців і яке огняло найбільше часу. Селяне відносились до всіх питань з великою увагою і обережністю: всі питання розбивали по пунктам, часто прохали пояснень і тільки після всестороннього освітлення питання ставили його на голосування; часто зупиняли не в міру щирих промовців і запрохували не гратись в революцію, а держатись ближче до діла.

Нарешті з'їздом були винесені постанови: прийняти цілком постанови Київського Всеукр[аїнського] Селянського з'їзду, що ж до Універсала Центр[альної] Раги, то вирішили приєднатись цілком до постанови Полтав[ської] губернії Земства, а що до селянських спілок, то вирішили, як найміцніше з'організуватись і заснувати із своїх представників волосні, повітові і губернські спілки для політичної, економічної і просвітної боротьби, — в межах постанови Всеукр[аїнського] селянського з'їзду та Універсала Центр[альної] Раги. Вирішили також вимагати од Тимчасового уряду заборони прогажі землі та лісів? довгосрочних аренд. З'їзд закінчився вибором до раги повітової Спілки.

На Полтавщині гуртуються великоземельники для оборони власності землі (Зубри прокинулись). Малоземельні і безземельні дуже рагі цієї новій організації, позаяк виявилось тепер, хто з ними і хто проти них, і охитніше стали записуватися до Спілок.

Українське слово. — 06.1917. — Червень.

№ 263

З життя Петроградської організації УСДРП

27.06.1917 р.

27 червня відбулися загальні збори організації: Обговорювалися питання: 1) відношення до Рос. С.-Д. Р. П., 2) Універсал Укр. Ц. Р. і 3) Всеукраїнський робітничий з'їзд; при чому були прийняті такі резолюції:

1) Відношення до Росіїськ. С.-Д. Р. П.

Позаяк в процесі розвитку російської революції та розвитку революційної самодіяльності українських народних мас з російською соц.-дем. лише її ліве крило, що сполучене з Центр. Ком. Р. С.-Д. П. (большевики) виявило справді пролетарське розуміння національних потреб цих мас,

Петроградська організація У.С.-Д.Р.П. гадає, що лише з сим крилом рос. с.-г. р. п. можливі тісніші порозуміння.

В цілях найпродуктивнішої роботи рос. і укр. пролетаріату, організація вважає потрібним негайно вимагати від Ц. К. нашої партії врядити представника до Ц.К.Р.С.-Д.Р.П. для координації праці обох партій і для як найскорішого усунення дрібних організаційних і принципіальних непорозумінь.

2) Відношення до Універсалу Укр. Центр. Раги

Збори Петроградської орган. У.С.-Д.Р.П., ознайомившись з діяльністю Укр. Ц. Р. признають, що всі її виступи зроблені в інтересах революційного руху. Вітаючи останній виступ Укр. Цен. Раги — видання Універсалу, збори вважають його закономірним актом і справжнім висловом українського пролетаріату і революційної демократії і заявляють, що будуть піддержувати всі заходи Українського Тимчасового Уряду — в інтересах дальнішого розвитку революції і організації революційних сил на Україні. Вмісті з тим збори значають, що об'єднана Українська демократія буде йти і далі вкупі з пролетаріатом і революційною демократією всієї Росії.

1) Вестиме уперту боротьбу за негайну передачу всієї державної влади автономної України до Укр. Ц. Р.

2) Вестиме непримириму боротьбу за забезпечення необмеженої волі укр. народу, що до форми свого життя і звязку України з російською державою, в цілях чого вважає негайним здобуття таких гарантій сеї волі:

а) Укр. Ц. Р., яко тимчасове правительство України скликає по чотирьохчисленній формулі Установчі Збори (Соїм) України, котрий цілком незалежно визначить остаточну волю укр. народу, що до форми свого лагу й своїх звязків.

б) Лише після такого сойму може ходити о стверження чи нестверження форми лагу України Всеросійськими Установчими Зборами.

в) Всеросійські Установчі Збори не є компетентні, що до цілком незалежної волі революційного укр. народу.

г) На випадок скликання Всеросійських Установчих Зборів до скликання Установчого Соїму України, на розгляд їх (Всерос. Зб.) статут України не подається, а лише з'голошується передача земель України трудовому селянству її і маніфест про повне самовизначення, зміст якого передається на розгляд і незалежну компетенцію Українського сойму.

Робітнича газета. — 14.07.1917.

№ 264

Звернення Київського Тимчасового крайового судового комітету “Товариші правники і всі судові діячі на Україні!”

27.06.1917 р.

Київський Тимчасовий Краєвий Судовий Комітет, обраний на першому з'їзді українських правників 14 червня цього року в Києві, щоби пильнувати тимчасово по всій Україні судову справу одповідно директивам Центральної Ради і в контактї з нею, звертається до вас з відозвою — негайно ще до Установчих Зборів, оскільки це буде зараз можливо і в згоді з інтересами правосуддя, вживать по всіх судових закладах (інституціях) на Україні як на словах, так і на папері української мови.

Час ганебних утисків і нападу на нашу національну культуру минув. Настає час відродження народу нашого. Національна гідність наша і реальне життя вимагають, щоб українська мова, котра ще в XV столітті була державною мовою в Литовсько-Руській державі, мовою соймів і урядових інституцій і на котрій ще в XVI столітті був писаний найвидатніший правний пам'ятник того часу — Литовський Статут — залунала знову зараз од краю до краю і по всіх закладах на вільній Україні. Цього вимагає і честь 35 мільонів слов'ян-українців, братів наших, що кровію своєю добули волю рідному краєві.

Вживання рідної мови на рідній землі усюди і скрізь — є наше право, і ніяка сила, ніяка влада не може зламати цього права.

Просимо всі українські часописи, а таксамо російські, польські й ин., котрі прихильно ставляться до української справи, передрукувати цю відозву.

Київський Тимчасовий Краєвий Судовий Комітет.

Київ. 1917 р., 27 червня.

Нова Рада. — 01.07.1917.

№ 265

Повідомлення про Уманський кооперативний з'їзд

28.06.1917 р.

Уманський Повітовий Кооперативний З'їзд скликано було Кооперативним Комітетом на 28 червня.

На з'їзд прибуло коло 120 гуш.

Головним питанням було відношення до Універсалу.

Голова Кооперативного Комітету Коренкевич вніс було таку резолюцію —

“Уманський Кооперативний З’їзд признає, що автономія України мусить бути заведена не зараз, а після Установчих Зборів, якому Центральна Рада повинна представити проект автономії.” Але за цю резолюцію голосувало тільки троє — сам Коренкевич, повітовий інструктор по кооперації Петришин і бувший жандарм.

Весь з’їзд проти цих 3-х особ прийняв таку постанову:

“Усіма засобами підтримувати У. Ц. Раду і визнати її своїм Українським Тимчасовим Урядом.

Всякі зносини з Російським Правительством вести тільки через Ц. Раду. Універсал Ц. Ради до Українського народу з цього часу цілком проводити в життя. Всіма засобами підтримувати Ц. Раду також і матеріально-добробольним самооподаткуванням на національні потреби.

Це розгнівило Коренкевича і він одмовився zostаватися надалі в комітеті.

З інших постанов цікаві такі:

1. Рахівництво по кооперативах мусить вестися на українській мові.

2. З’їзд визнає, що кооператори повинні приступити до складання бібліотек, народніх домів, читалень і що кооперативи повинні завести у себе продаж книжок і газет.

3. Ввійти в тісні зносини з Інформаційним Бюром при Земстві, щоб воно заводило по селах читальні, Просвіту та інші просвітні організації, а також взялося до поширення позашкільної освіти.

4. Просити Уманську Земську Управу, щоб в 2-х класових, вищих початкових школах заведені були курси кооперації.

Зараз на Уманщині такі кооперативи: — споживчих — 130, кредітових — 35, сільсько-господарських — 3, садівничих — 1, молочарських — 2, по збуту яєць — 1. Всього 172. Весною цього року перший повітовий з’їзд ухвалив закласти — спілку. Тепер справа посунулася наперед — прийнято статута спілки і вирішено скликать уповноважених кооперативів, що вже вирішили пристати до Союзу.

В августі Союз розпочне свою діяльність.

Народня воля. — 25(12).07.1917.

№ 266

Протоколи Херсонського губернського українського з’їзду

28—30.06.1917 р.

Перший день. Засідання вечірнє.

З’їзд обдувається в Городському театрі. Присутніх понад 300 делегатів. Делегати повідомляють, що комісарі, які повинні були оголосити про з’їзд на

селах, сього не зробили, а деякі зробили це дуже пізно. Наслідком сього таке відносно мале число українців.

З'їзд відкриває голова Одеського Українського Керовничого Комітету Сергій Шелухин. Вітає з'їзд, зазначаючи, що Керовничий Комітет рішив скликати з'їзд тепер, хоча пора жнив цілковито на це не відповідна. Однак справи, які стоять на порядку деннім такі пекучі, що голос Українського організованого народу в ту власне хвилю мусить загомоніти і по Херсонщині і піддержати авторитет Української Центральної Ради. Українська Ц.Р. вигала Універсал, котрий бесідник читає. Всі встають. З повагою слухають Універсалу. По скінченню довгою хвилею лунає “Слава Україні”, “Слава Ц.Р.”, “Слава Українському Народові”.

...Оголошуються привіти. Прочитано телеграми з привітаннями від “Просвіт” в Кривому Розі і Висуні, Херсон. п. і спілки поштово-телеграфних робітників в Єлисаветграді.

Далі вітають з'їзд: Т. Висоцький від У.Ц.Р. каже, що пройшло свято волі і настали часи великої організаційної роботи. Перед усім громадянством України широкий і вільний шлях будування нового щасливого лагу на Україні. На стороні здобутої волі і неустанної організації Українського Народу стоїть вірний оборонець прав його — Українська Ц.Р., котра вірить, що усі громадяне Матери-України стануть до спільної роботи і тоді об'єднаними силами усієї демократії України збудується таке життя, в котрому Мати-Україна попрямує до соціалізму і тоді всі і грузі наші і вороги вкупі з нами скажуть: “Хай живе Вільна автономна Україна”.

Делегат Одеської Української спілки учителів т. Брюховецький вітає перший Український з'їзд Херсонщини від учителів, які довгі літа були свідками великої драми: на їх очах калічено саме цінне в світі — дитячу душу. Закликає з'їзд до дружньої роботи і піддержування найвищої Української власти Ц.Р.

Від Одеської Ради робочих депутатів і Української фракції Всерос. з'їзду Ради Роб. і С.Д. вітає з'їзд т. Романченко. О.Р.Р.Д., стоячи на позиції резолюцій по національному питанню, вірить, що відносини між російською і українською революційною демократією стануть більш тісними і вкупі закріплять здобуту волю. Ук. Фракція Р.Р. і С.Д. зробили все, щоб ознайомити російське громадянство з Укр. питанням. Український рух є революційний, а Україн. наріг утворить нову велику революційну армію, котра здобуде Україні, а тим самим і Росії волю і щасте.

Голова Української Військової ради і член Україн. Військ. Ген. Комітету т.

Луценко вітає з'їзд і каже, що вояки не тільки Одеської округи, але й по всій Україні і по за межами України вже згуртувались, висловили свою волю і дали представників до Центр. Раду. Вояки українці йшли завжди з трудовим народом України в організаційній роботі. З'їзд має висловити волю Херсонщини і своїми постановами піддержати домагання вільної України.

Делегати т-ва ім П. Дорошенка 48 зак. и. полку т. Ратушний закликає до праці на полі політичним і економічним, щоби уникнути анархії і голоду.

Від Українських організацій міста Єлисаветграду виступає з привітанням "Артільний батько" М. Левитській. Перед з'їздом стоїть величезна робота творча і будівнича. У нас немало ворогів свідомих і несвідомих. Але всі заходи їх до нічого не доведуть, національна свідомість шириться по всій Україні, а зокрема і по Херсонщині і народ добує волю собі. І всім тим, які вкупі з ним стануть до боротьби.

Від т-ва "Наша кооперація в Одесі" вітає з'їзд т. Буряченко. Наша кооперація працювала увесь час над економічним піднесенням нашого народу. Економічна праця зможе вивести нас на шлях культурного і економічного розвитку.

Від Херсонського повітового Земського зібрання вітає з'їзд т. Живодар і читає резолюції, винесені повітовим зібранням: повітове зібрання ухвалило:

- 1) вислати делегата на Український з'їзд;
- 2) Визнати, що Україна має ввійти в Федеративну Російську Демократичну Республіку, як національно-територіяльна автономна одиниця;
- 3) Визнати, що Херсонський повіт, хоч і є найбільш зросійщеним серед повітів Херсон. губ., має 75% українського населення і не може бути виділений з загально-українських областей;
- 4) Визнати Універсал Укр. Ц.Р. справедливим і обіцяти підтримувати її морально і матеріально.

Що торкається сучасного моменту, то зібрання визнає, що інтереси загально-російського і українського народу спільні цілком.

Член Херсонської губернської земської управи т. Сінкевич вітає з'їзд від губернської Управи і зазначає, що свобода є добута всіма народами Росії і всі повинні нею користуватись. Херсонська губернська управа бажає, щоб напруги всі сили до побіди над ворогом. Ігучи на зустріч ширенню освіти поміж народом Управа асігнувала 50. 000 крб. на курси українознавства.

Від Одеського Комітету Укр. партії С.-Р. вітає з'їзд т. Гаврилюк. Тяжкий час, жнива, потреба робочих рук все таки не спинили з'їзду. Тепер, коли нас-

тав час волі віримо всі, що український нарід піде за Україн. соціялистами і допоможе здобути волю і щасте собі і другим народам.

Від соціялістичних організацій м. Тирасполя вітає т. Гончар, який нагїється, що український нарід зможе обновити своє життя не відокремлюючися від других національностей.

Від Всеросійської Ради Сол. Деп. (українська фракція) вітає з'їзд т. Семейжко. Вказує, що помимо всяких погроз зі сторони демократичних кругів російськ. громадянства ми мусимо вести свою роботу вперед і тим здобути славу Україні.

Т. Чеховській вітає з'їзд від Одеськ. укр. Р.С.Д. і с.-г. фракції Україн. революційного парламенту і Укр. Ц.Р....

По скінченню прівітів приступлено до порядку дневного.

Доклад про сучасний політичний момент і історію боротьби українського народу проголошує т. С.Шелухин.

Для Держави потрібні три елементи:

1) Верховна власть, народ і територія. Після 2 марта 1917 р. Держава як була так і осталась. Верховна власть перейшла в руки цілого народу, який виявить свою волю в Установчих зборах. До цього часу власть сповняє Тимчасовий Уряд. Діяльність Уряду повинна виявлятись в напрямі законодавчим судовім, і адміністративнім. Судова діяльність виконується тепер майже без зміни. Адміністрація перемінилась цілковито, а замість неї є тимчасові організації. Законодавча діяльність припинена цілком. Тимчасовий уряд видає закони, які мають силу лиш тимчасову. В такому стані Держава бути давно не може. Треба напружити всі сили, щоб збудувати сильну організацію, щоб був в краю лаг і спокій, закид російського громадянства, що організація українців є непотрібна і не на часі, бо Установчі збори вирішать в [...] * українську справу є нерозумінням справи. Такі складні питання, які є в нас будуть рішатись в Установчих зборах дуже довго. Примір Франції є тут найбільш наглядний...

Тому ми повинні до Установчих Зборів перевести організацію і утворити автономію і дати Установчим Зборам вже готовий проект для затвердження. Перейшовши історію українського визвольного руху і реакційних затій Російського уряду, який на кожному кроці старався знищити народ економічно, знищити його культуру і просвіту і повернути його в рабів, промовець вказує

* Нерозбірливо.

на то, що і тепер певна частина російських демократів, ся національна меншість, старається всіма силами зіпхнути нас на другий план, щоб самому дальше вести політику старого уряду. У відповідь на се ми мусимо організуватися негайно, виявити своє становище до неукраїнських народів і поставити себе на уровень справжніх господарів краю...

Збори закінчено відспіванем “Заповіту” і проголошенням “Слава Україні”.
Українське слово. — 1917 р. — Червень.

№ 267

Парад на честь Центральної Ради

29.06.1917 р.

29 червня в 6 годин вечора, перед вечірнім засіданням Центральної Ради відбувся в її честь церемоніал українського гарнізону міста Київа та його околиць.

Приймала церемоніал Центральна Українська Рада та Генеральний Військовий Комітет коло будинку Педагогичного музею.

Церемоніалом командував підполковник Капкан, який їхав попереду всього війська на баскому коні. Зараз же за ним йшли юнкері, а за юнкерами козачий імени Богдана Хмельницького полк з старим запорожським прапором, запасний Український полк, понтонні та телеграфний баталіони, кілька гружин і інші військові частини, котрі стоять в Київі. Всі части йшли з жовто-блакитними та червоними прапорами. Крім тих частин, які прибули на церемоніал після наказу Генерального комітету, добровільно взяли участь в церемоніалі козаки з Грушок, які звать себе “полком імени Павла Полуботка”. Ці козаки складали найбільш числений відділ, — їх було тисяч з п’ять.

Військо проходило повз Педагогичний Музей безперестану скорим маршом хвилин 40. Всього пройшло коло 20 тисяч війська.

Весь час поки йшло військо по другий бік вулиці, проти помешкання Генерального Комітету, духовий оркестр грав запорожські марші.

По скінченні церемоніалу члени Центральної Ради та присутні вояки підхопили на руки проф. М. Грушевського та С. Петлюру і під виклики — “Слава батькові Грушевському”, “Слава Петлюрі” кілька хвилин гоїдали їх, високо підносячи вгору.

Нова Рада. — 01.07.1917.

Стаття С. Петлюри “Українське військо і т. Керенський”

29.06.1917 р.

I.

Коли розбурхана стихія, — а сила її непереможна, — то не слід класти штучних перепон на шляху, по якому буйно, — потоками біжать її хвилі. Перед перепоною хвиля тільки на хвилину зупиниться, — здержиться і через огню мить геть на тріски потрощить хвилеву завагу.

Що робить військовий міністр Керенський в справі стихійного змагання українського народу організувати українське національне військо?

Те саме, що й дитина мала, коли хоче спинити біг могутній потоку гірського. Міністр кладе запругу і певний, що нею зможе поголати силу стихії.

Для чого се чинить міністр військовий, і як до його заходів повинна поставитись демократія українська, а за нею і все населення України?

Повинні ми перш за все ствердити такі факти.

Перший: Україні загрожує небезпека анархії, і безладдя сеї анархії Центральне Правительство безсиле спинити.

Другий: На землі Українській відбувається війна; на землі нашій стоять мільйони озброєного люду і не знати ще, який буде кінець тої війни.

Третій: Процес відродження України захопив і озброєну українську демократію: переодягнений у військовий мундир селянин та робітник український, — чи то на фронті, чи в тилу — дбають про інтереси краю і хочуть організуватись, щоб стати на сторожі тих інтересів; скликаються військові З'їзди українські, раду велику радять, напружену творчість виявляють і, зваживши загально-державні потреби, своїми постановами, діяльністю, фактами показують:

Українське військо — революційне і непохитно стоїть на сторожі революції, так само непохитно боронитиме воно і на фронті інтереси рідного краю. Не завважайте йому в сій справі, бо щасливе переведення її в життя спасе не тільки Україну, а й цілу Росію!

Що ж військовий міністр Керенський? Як поставився він до волі, бажання і державної праці військових з'їздів Українських? А ось як:

На З'їзду він не приїхав, не прислав своїх посланців, не захотів прислухатись до того розважного слова і діла, що було висловлено і вчинено З'їздами. Більше того: він почав боротись з волею українського озброєного люду:

другий З'їзд фактично хотів заборонити; той орган — “Український Військовий Генеральний Комітет”, — що його обібрали З'їзди для переведення в життя своїх постанов, він не затвердив і зараз ігнорує його постанови, заяву, організаційно-військові заходи, направлені в сю грізну історично-відповідальну добу для добра України і цілої держави. Отже засвоїв систему недопустиму для міністра-революціонера, а разом з тим таку систему, яку не може визнати приємною для себе, для своєї гідності і друга сторона — законний і правомочний орган Українського озброєнного люду.

Тут, як бачимо, є колізія, повна суперечність і противенство поглядів.

Ми не знаємо тих мотивів, якими керується військовий міністр, ставлячись так до волі українського озброєного люду: Керенський, певно гадає, що його мовчанка може є золото? Ми ж гадаємо, що проба такого “золота” невисока і в оцінці, в ситуації революційних подій, в звязку з становищем на фронті таїть в собі небезпеку. Щось фатальне взагалі чинить правительство, коли тільки починає чіпати справи України. Ті ж самі риси фаталізму ми бачимо в тій політиці, яку засвоїв і неуклінно переводить міністр Керенський.

Вона — ся політика військового міністра — гала вже себе знати: хай міністр пригадає, як зустріли делегату другого українського з'їзду військового звістку про заборону з'їзду. Хай не забуває він і того, що за 2,335 делегатами стоять біля 2,000,000 салгат та офіцерів — українців! І се слід пам'ятати не тільки військовому міністрові, а й цілому правительству, бо відповідальність за наслідки політики ігнорування і свідомого небажання рахуватись з волею, з голосом народу українського, повинен нести не лише один Керенський, а й товариші його по кабінету.

Військові з'їзди скликались не для того, щоб залишити по собі папірці, на яких чорним по білому написано відомі резолюції з'їздів. Вони відомі Керенському, їх рознесли газети по цілому світу, але кожную резолюцію, її зміст і обовязок, що випливає з нього, пам'ятають ще і члени численного вояцтва українського. Як що Керенський поспішив їх забути, то українські салгати та офіцери певно їх не забудуть.

І не тільки не забудуть, а ще й иньцим нагадають: бо резолюції складаються не для того, щоб їх забути на другий день після того, як винесуть, а для того, щоб запровадити в життя, щоб кожне слово постанови стало ділом і фактом життя; бо кожне слово нами вистраждане, бо право перетворити його в діло дали нам і наші жертви і почуття — свідомість тої одповідальности, яку несемо ми перед нашим краєм і цілою державою.

С. Петлюра.

Робітничка газета. — 29.06.1917.

Основні положення програми УХДП⁹³

29.06.1917 р.

Лист з Лубен

В Лубнях заснувалась українська демократична партія. Подаємо головні пункти цієї партії, стверженні установчими зборами партії 29 червня 1917 року у Лубнях.

1. Вільна спілка всіх народів — гарантія вічного миру.
2. Федеративна демократична республіка в Росії.
3. Широка національно-територіальна автономія Україні з забезпеченням прав національної меншости.
4. Негайне справжнє забезпечення волі для всіх без різниці напрямів і партій (воля слова, віри, збірок, організації).
5. Негайне справжнє забезпечення недоторканности особи і жилия.
6. Приватна (частная) власність є основа народного хозяйства.
7. Забезпечення безземельних і малоземельних хліборобів землею з земельного українського фонду на правах власности за викуп на льготних умовах по закону, який виробить український сойм.
8. Земельний національний фонд складається з земель казенних, угільних, кабінетських, монастирських, церковних, тієї частини частновладільчеських, які український сойм знайде потрібним викупити для земельного фонду, а також добровільною покупкою Українським Національним Земельним Банком, який потрібно негайно організувати.
9. Земельне питання, як і всі економічні питання, розв'язуються українським автономним соймом.
10. Матеріальні страти, які будуть від земельної реформи, не повинні лягти всією вагою на одні власників землі, а рівномірно мусять бути розложені також і на власників капіталів і всякого иншого рухомого і нерухомого майна.
11. Широкий розвій фабричного і кустарного промисла на Україні і всяких кооперативних товариств.
12. Розвій законів про охорону праці в фабричному промислі та в сільському господарстві (8-ми годинний день на фабриках та заводах, установа мінімуму заробітної плати і т. ин.).
13. Обов'язкова безплатна початкова освіта, широко поставлена в рівень західно-європейських народів. Середня і вища освіта безплатна для дітей мало-

забезпечених батьків. Програму початкової середньої і вищої школи потрібно погоджувати так, аби одна школа безпосереднє підготовлювала до другої.

Звернути увагу на розвій технічних шкіл і учених ремесничих майстерень.

Можливе побільшення початкових і середніх шкіл по селах.

14. Негайна українізація усіх шкіл від нищих до вищих.

15. Негайна українізація всіх державних інституцій на Україні.

Нова Рада. — 09.07.1917.

№ 270

Постанова II Уманського селянського з'їзду

29.06.1917 р.

29 червня в Умані відбувся 2-й Селянський З'їзд, скликаний Повітовою Радою Селянської Спілки.

Прибуло до 400 представників од сел.

Винесено такі постанови:

1) Всіма засобами підтримувати Українську Центральну Раду, яко наш Тимчасовий Уряд.

2) Всякі зносини з Російським Урядом вести тільки через Українську Центральну Раду так само, як закони Центрального Російського Правительства мусять проводитись в життя тільки за згодою Української Центральної Ради.

3) Одніні переводити в життя Універсал Української Центральної Ради.

4) Підперати грошовими засобами Українську Центральну Раду через самоподаткування, з десятини землі:

од 1 — 10 г = 10 к.

од 11 — 20 = 12 к.

од 21 — 30 = 14 к.

од 31 — 40 = 16 к.

од 41 — 50 = 18 к.

од 51 — 60 = 20 к.

од 61 — 70 = 22 к.

од 71 — 80 = 24 к.

од 81 — 90 = 26 к.

од 91 — 100 = 28 к.

од 101 — 300 = 30 к.

ог. 301 — 500 = 35 к.

ог. 501 — 1000 = 40 к.

ог 1001 і галі = 50 к.

Збори цих грошей З'їзд доручає Земським Волосним та Сельським Управам.

5) Доручити Повітовій Рагі негайно розіслати по всім Сельським Рагам Універсал Української Центральної Раги для оголошення його по церквах, де ще не оголошено, і наказати всім Селянським та Волосним Рагам вивістити Універсал на стінах Сельських та Волосних Управ.

6) З'їзд приєднується до постанов І Всеукраїнського Селянського З'їзду, а вибрану Всеукраїнську Рагу Селянських Депутатів визнає своїм вищим органом.

7) Доручити всім представникам Повітової Української Раги збати про те, щоб проводили в життя Універсал і всі постанови Центральної Раги урядові, земські та громадські інституції в повіті на місті і щоб ці інституції не ставали цьому на перешкоді.

8) Доручити Українській Повітовій Рагі вимагати від Повітової Раги громадських об'єднаних організацій, прийняти її в свій склад, яко вищий повітовий національний орган.

9) Доручити Українській Повітовій Рагі та Рагі Селянської Спілки слідкувати за тим, щоб як найскоріше всі громадські, Урядові та земські інституції та організації були демократизовані і українізовані, в звязку з чим все діловодство цих інституцій і організацій мусить провадитись на українській мові.

10) З'їзд визнає, що найкращим способом охоронити себе від грабіжництва, розбою та інших злочинних небезпек, які загрожують мирному людові та здобутій волі, є заснування вільного козацтва і тому постановляє доручити організацію козацтва для найскоршого переведення в життя п. Комісарові Блаватньому, а в поміч йому обрати комісію з 18 делегатів.

11) Доручити Рагі Селянської Спілки, щоб вона мала догляд над всіма інституціями в Повіті. Для цього з'їзд вважає потрібним щоб на кожную волость було по одному організаторові по закладанню спілок, про що мусить погбати організаційне бюро при Земстві та Рага Селянської Спілки.

Винесено ще де які постанови місцевого характеру.

З'їзд кінчився виборами до Повітової Української Раги.

Думка про заснування козацтва (на зразок Звенігородського) прийнята з'їздом з великим захопленням. В повіті сильно шириться грабіжництво і

розбой. Міліції майже нема. Одже селянам якось треба себе охоронити. “Хай живе вільне козацтво” одностайно кричав з’їзд, вітаючи козаків, що першими записалися в сотні.

Народня воля. — 24(11).07.1917.

№ 271

І Всеукраїнський залізничний з’їзд у Харкові про український рух

29.06—01.07.1917 р.

У Харкові Об’єднана Рада Південних, Гришино-Ровно, Північно-Донецької, Мерефа-Херсон і Південно-Східньої залізниць скликала перший Всеукраїнський Залізничний з’їзд, який і відбувся 29-30 червня і 1 липня б.р.

Не зважаючи на всі перешкоди від усяких “Комітетів” та “Советов”, по вичисленню мандатної комісії, на з’їзд прибуло більше 300 представників від 200 000 армії організованих українців залізничників на 12 залізницях України.

29 червня в великій і гарно удекорованій прапорами і портретом Шевченка залі Єпархіальної школи з’їзд відчинив голова об’єднаної Ради інженер В. Єщенко. Сказавши промову про історичний демократизм Українського народу і про цілі та завдання з’їзду і прочитавши привітну телеграму від Центральної Ради, г. Єщенко предложив з’їздові вислухати Універсал. Як один чоловік всі встали і, заслухавши його з великою пошаною, покрили могутнім “Слава Вільній Україні!” “Слава Центральній Раді!”, а потім торжественно понісся спів “Ще не вмерла Україна”.

Після того від Центральної Ради представник її П. Плевако, склавши привіт з’їздові, прочитав наказ роботи з’їзду, а від Харківської губерніяльної Ради вітав з’їзд Г.М. Хоткевич, звернувшись спочатку до своїх товаришів по 1905 році. Далі йшли вітання від Харківського військового клубу ім. гетьмана Полуботка, від Північно-Донецької зал. (тов. Грабина), від делегатського з’їзду Південно-Західних залізниць, в яким було представлено 99 тисяч служачих та робочих на цих дорогах (тов. Повниця), від т-ва “Просвіта” при [...] Києві, від Ради т-ва Українців залізничників Півд.-Зах. зал., від Київської Мійської Ради, Київського Т-ва “Просвіта”, Київської фракції партії Українських соціалістів-

* Нерозбірливо.

федералістів; g-ка Шавернева вітає з'їзд від імені 40 громад на Катеринославщині з читанням докладу про організацію українців. Мокринець від імені українських партій с.г. і с.р. на Катерининських залізницях. Корзун від Центрального комітету Південних залізниць. Від Гришино-Ровенської зал. З'їзд вітає Ярошевський. З Моск.-К.-Вор. – Соломка, від ст. Дебальцево Гуценко, від Олександрійського гуртка і “Просвіти” м. Олександрія — Заславський, від Авдійської “Просвіти” Матяшин, від 4 українських організацій м. Київ Федорченко, Короп від Південно-Донецької Залізниці і багато інших.

30 червня і 1 липня з'їзд вів програмову роботу, котру предложив представник Катериновської залізниці інженер І. Труба. По сій програмі з'їзд розбився на три секції.

1) Участь українців у Всеросійському з'їзді в Москві 15 липня, 2) Організація Українських громад на залізницях України, і 3) Організація другого Всеукраїнського залізничного з'їзду у Києві.

На телеграму Української Центральної Раги з'їзд відповів телеграмою і при тім ухвалив приєднатися до Універсалу, підтримувати всіма організованими силами Рагу і точно виконувати всі її накази, визнаючи Центральну Українську Рагу єдиним правомочним урядом на Україні.

Далі був ухвалений зразковий Статут Української Залізнодорожної громади для кожної дороги. От основні його пункти.

1. Усі Українці, що служать або роблять на залізних дорогах, об'єднуються на кожній дорозі в одну Українську Залізнодорожню Громаду тої дороги.

Примітка: Усі залізнодорожні громади на Україні складають Всеукраїнську Залізнодорожню Спілку.

2. Кожна Громада організується для активної оборони сього лозунгу: “Національно-Територіальна Автономія України в Федеративно-Демократичній Республіці Росії”.

3. Членами Української Залізнодорожної Громади можуть бути усі українці і не українці, що служать на дорозі (і члени їх родин), або вони співчували і сприяли обороні лозунгу §2 цього статуту.

В поясненнях до статуту говориться:

1. Громада дороги повинна гбати про переведення в життя українізації дороги.

2. Українізація в першу чергу торкається просвітніх інституцій дороги: шкіл, бібліотек, курсів, лекцій, вистав, комісій для пропаганди, залізнодорожних вістників і др.

3. В справах українізації школи з'їзд постановляє, що з осені мають бути введені в усіх зал.-дор. школах обов'язкові предмети українознавства: історія України, її географія, народна і писана словесність і етнографія, а крім того всюду, де батьки жадають, залізнодорожня школа перетворюється зовсім на українську, тоб-то з українською мовою навчання.

4. По всіх шкільних і інших залізнодорож. бібліотеках заводиться відгін український, де обов'язкою мусить бути усі клясичні і видатніші сучасні твори українського письменства літературного й наукового.

5. Так звані “Вестники дорог” повинні дати не менше 3-х сторінок для писань про українські справи в розпорядження зал.-дор. громади.

6. В справах діяльності на місцях Перший Всеукраїнський з'їзд постановляє рекомендувати усім своїм членам підлягати місцевим губерніяльним та повітовим Українським Радам і допомагати їм в організаційній роботі.

Далі з'їзд має осібну постанову що до “Рідного Слова”.

“З огляду на те, що утворення власного залізничного органу нині неможливе з технічних причин, а харківське “Рідне слово” охоче містить матеріали що до організації залізниць на Україні — предложити усім місцевим українським залізничним організаціям взяти кілька паїв на сю газету і надсилати до редакції матеріали про місцеве життя. (Паїв 25 руб. Гроші треба надсилати до Об'єднаної Ради, Харків Управління Південних залізниць).

Вимагати від залізничних управлінь і власників станційних кіосків, аби в кожному кіоскові негайно був утворений український відгін, де б продавались українські газети, журнали та інша література.

Потім розібралася справа участі у Всеросійському залізничному з'їзді у Москві і відношення до “Всероссийского Железн. Союза”; вироблявся наказ членам делегації до Всеросійського Залізничного з'їзду, де постановлялося.

7. В справах політичних стояти на признанню Української Центральної Ради вищим краєвим органом влади і на лозунгах універсалу.

8. Постановити на порядок з'їзду справу боротьби за Національно-Територіальну Автономію України в межах Федеративно-Демократичної Республіки Росії в однакових умовах з боротьбою за всі основні політичні вимоги залізничного Союзу.

9. При неможливості порозумітися, делегація українського з'їзду повинна скласти свої уповноваження і повідомити про свою роботу Київський Всеукраїнський Залізничний з'їзд, який має відбутись 13-16 августа с.р. у Києві.

Потім були обрані члени делегації до Всеросійського залізничного з'їзду і кандидатуру до них, окрім того був післаний делегат до комісії по виробленню статуту Автономної України, після чого перейшли до постанов про другий Всеукраїнський залізничний з'їзд у Києві, який постановлено скликати на 13, 14, 15 і 16 серпня (августа) 1917 року.

Програм з'їзду мав бути такий:

1. Доклад делегації до Всеросійського з'їзду у Москві про роботу Української фракції з'їзду.
2. Доклади про роботу на місцях.
3. Доклад про урегулювання транспорту на Україні під час демобілізації.
4. Обговорення статуту Всеукраїнської організації залізничників.
5. Доклад про залізниці України що до економічного, політичного і промислового стану їх.
6. Бувівнича політика на Україні що до будівлі залізниць.
7. Біжучи справи. Що до видатків по скликанню з'їзду, то постановлено звернутися до Центрального Уряду аби український з'їзд був також забезпечий грошевою допомогою, як і всі залізнодорожні з'їзди Російські.

Потім знялася мова про виконавче Бюро Першого Всеукраїнського залізничного з'їзду у його завдання, воно має підготувати всі матеріали до скликання Другого Всеукраїнського з'їзду у Києві, вести переговори з Міністром Путей Сообщ. і взагалі провадити по дорогах України організацію українців залізнодорожників згідно з принципами і методами, які прийняв Перший Всеукраїнський залізничний з'їзд у Харькові.

Рідне слово. — 15.07.1917.

№ 272

Інформація про українське національне життя в с. Берестовець Борзнянського повіту

Кінець червня 1917 р.

Берестовець, Борзнянського повіту. Українська інтелігенція нашого села звернулася з відозвою до всіх громадян села — зорганізувати “Просвіту”. Після молебна на площі 25 червня — за військо, дарованіє побіди, та за Україну і її уряд — Центральну раду — пан-отець прочитав та з'ясував громадянам універсал. Громадяни з великою увагою та щирістю віднеслись до українського уряду. Увагу громадян тоді пан-отець звернув на велике значення знання та освіти. — Громадяне, казав він, освіта та знання це — нове сонце, воля та сила. А за для загально громадянської освіти треба організувати на

селі “Просвіту”. М.А.Коваленко зараз же подарував землю для будівлі “Просвіту” та гроші. М.М. Булка — 300 карб. П.Е.Мазур — 25 карб., духovenство — тижневий заробіток; громадяне огразу жертвовали великими сумами, як для нашого села. Крім грошей, давали дерево та инше. У члени записуються з великою охотою. Пока у нас є 419 карб. 80 коп., земля та 20 дерев на будування “Просвіту” — “Народного сільського університету”, як її назвали. Виписуємо газету, книжки та инше. Велике діло зразу стало на твердий ґрунт. Життя оновилося.

Священник Евфимовський

Черниговская земская газета. — 07.07.1917.

№ 273

Повідомлення про Борзненський повітовий учительський з'їзд

Початок липня 1917 р.

г. Борзна (на Чернигівщині). На учительському з'їзді у Борзні, що відбувся сімю днями, надзвичайно цікаво пройшло питання що до української справи. Учителі сільських шкіл, затуркані ріжними циркулярами старого уряду, та наказами інспекторів та директорів народніх шкіл, завжди дивились на українську національну справу, як на дуже далеку од життя. Крім того, на Борзенщині, дякуючи заходам тих же інспекторів та прутких земців, на учительських посадах сидить багато людей з Московщини, котрі дуже неприхильно ставляться до національного руху у нас. Дякуючи сьому, в проговж трьох днів учительського з'їзду у Борзні не було навіть і згадки про те, як далі іти учительству нашому з національного боку. Ріжні питання обговорювалися так, мов би Борзна стоїть на Московщині і мов би ніякого Українського політичного життя нема. З тим з'їзд пігійшов і до закриття: жоден з учителів на Борзенщині не підняв голосу про постанови українських з'їздів і т.и.

От же трапилось не так, як хотіли того упорядчику з'їзду. Якраз перед закриттям його виступили — один, а потім другий представники Української Центральної Раги, і майже явочним порядком примусили з'їзд затриматись і з усіх боків обговорити сучасний мент політичного українського життя.

Шість годин в залі засідання лунало українське слово з одного боку, і московське — з другого. Другий промовець — од Української Центральної Раги, гостро і сміливо розповів про сучасний мент і в своїй промові змалював всю ту реальну силу, на котру спирається Українська Центральна Рага (військо

і т.и.). Сього промовця зустрінули з боку учителів вигуки: “арестовать его”, “провокакторъ” і “лишить слова”.

Але після шости годин з початку дуже гострої, а потім лагіднішої полеміки вийшло на те, що представники У.Ц.Р. привернули на свій бік всіх мовчазних до сього часу учителів та учительок. Наслідком шости-годинних розмов, було те, що коли голосували за українські постанови, то жоден з учителів з усього з'їзду не осмілювався підняти руки проти тих постанов. Таким чином виходить, що постанови У.Ц.Р., Селянського з'їзду і Військового з'їзду приймалися цілком однодушно. Всі ті, що непогожувались, або вороже ставились до українських домагань, залишилися в такому прикрому становищу, що врешті решт не осмілились не тільки протестувати, а навіть голосувати проти них.

Крім прийняття постанов українських з'їздів, Борзенський повітовий з'їзд тоді ж висловився за те, щоб:

- 1) підтримувати Українську Центральну Раду;
- 2) заснувати курси українознавства на Борзенщині;
- 3) висловити догану “Борзенській Газеті” за те, що виходить московською мовою;
- 4) в Борзні заснувати учительський український клуб;
- 5) проводити широку українську агітацію.
- 6) 27 липня (на Пантелія) на могилі Куліша упорядкувати велике віче, на який прибуло б як найбільше людей.

На прикінці було зібрано чимало грошей на Український Національний Фонд.
Черниговская земская газета. — 11.07.1917.

№ 274

Постанова УГВК з приводу II Універсалу УЦР

Не пізніше 04.07.1917 р.

Генеральний військовий Комітет звертається до командуючого Київською військовою округою Оберучева з пропозицією улаштувати разом з ним завтра 5 юня на всіх площах і з участю всіх військових частей святочне оголошення нового Універсалу Центральної Ради. Оголошення має одбутися по всіх участках і пригородах Київа. З пропозицією публичного оголошення цього Універсалу у війську звертається Генеральний військовий Комітет теж до головнокомандуючаго та до командуючих фронтових армій, військових округ.

Народня воля. — 17(04).07.1917.

№ 275

Резолюція віча жителів м. Канева

04.07.1917 р.

Вчора Генеральним Секретаріатом одержана з г. Каніва (Київської губ.) така телеграма:

“Ми, мешканці г. Каніва, українці, росіяне, поляки і євреї на вічі 4 липня урочисто святкували оголошення другого Універсалу Центральної Української Раги і ухвалили:

1) Ми, українці, росіяне, поляки і євреї г. Каніва визнаємо Центральну Українську Рагу, яко володаря, як вищу краєву владу, як тимчасове правительство на Україні.

2) Щиро вітаючи Центральну Українську Рагу, ми радіємо здобутку революційним українським народом волі для себе і інших народів на Україні і певні, що загально-російські Установчі Збори затвердять демократичну федеративну республіку в Росії і широкую національно-територіальну автономію на Україні.

Підписали виборні для підпису резолюції: від українців — Ярмолаїв, від росіян Шемяков, від поляків — Рачинський, від євреїв — Рудяков.

Народна воля. — 21(08).07.1917.

№ 276—278

Матеріали преси про виступ полуботківців⁹⁴

04—06.07.1917 р.*

№ 276

Повстання полуботківців у Києві

Вчора вночі у Києві сталися надзвичайні події.

Отряд салдат, які назвали себе “полком імені гетьмана Полуботка” заарештував київського коменданта Цицовича, начальника міліції Лепарського, захопив арсенал, державний банок і артилерійський склад.

Сталося це так.

Коло третьої год. ночі полк озброївшись підійшов до кулеметного парку і потребував видати зброю. Полуботківці при цьому заявили, що ніби то по наказу Центральної Раги вони, — українці, мусять захопити банок, арсенал і за-

* Датовано за подією.

арештувати Оберучева. Кулеметна рота послухалася і вигала кулемети, рушніці і патрони. Тоді “Полуботковці” по наміченому плану захопили в городі де які інституції, штаб київського коменданта, палац, державний банок і арсенал; захопили городську гауптвахту і випустили звігтіль уголовних вязнів, які теж приєднались до “сміливих” повстанців. Разом з тим частина Полуботківців захопила городську міліцію і стала згіймати пости міліціонерів по городу, огбіраючи у них зброю і заміняючи міліціонерів “Полуботковцями”. Начальника міліції пор. Лепарського заарештували на квартирі і тримали під арештом до 10 год. ранку. Прийшли також на квартиру до командующего військами п. Оберучева. Не застали його дома, але зробили трус і позабিরали деякі цінні речі.

Полковник Капкан

Коли сповістили про погії командіра першого українського полку імені Богдана Хмельницького полк. Капкана, він зараз вивів свій полк озброєний і поставив заставами по Володимирській вул. коло Центральної Раги. Викликав також він і кулеметну роту, котра стала на допомозі. В 9 год. ранку полк. Капкан, щоб попередити можливі сутички, об’явив, щоб всі заспокоїлись і слухались його наказів і стали на допомогу йому і Центральній Рагі.

Педагогичний музей перетворився зразу в військовий лагерь, відкіль на автомобілях розсилались окремі озброєні отряди. Піші і конні частини проходили туди і назад.

Тим часом над’їхав і начальник війск Оберучев, котрий визвав 2 школу прапорщиків і заняв при її допомозі палац, захопивши там заставу “Полуботківців”. Вони огдались, не сперечаючись. Коли їх запитували, чого саме вони тут стоять, вони огповідали, що незнають — “поставили нас і стоїмо”.

О десятиї годині ранку полк. Оберучев з’явився до Центральної Раги на поразу. В той же час до Центральної Раги прибули Український Генеральний Комітет, члени Української Раги Військових Депутатів, а також окремі члени київських виконавчих комітетів. На нараді було одноголосно ухвалено прийняти всі міри, щоб Полуботківців зняти.

Негайно ж всі заарештовані до цього часу представники влади були отпущені. Керовничих полуботківців почали арештовувати і огправляти до Центральної Раги і до Палацу.

Коло артилерійського складу

О 8 годині ранку головний отряд “Полуботковців” зайняв артилерійський склад, що проти Лаври. Виставивши караули і пости на великому валу і по лінії трамвая № 7, вони осіли в дворі артилерійського складу і велика частина стала в артилерійському парку.

Така нагзвичайна кількість війська і побільшена сторожа збудоражила околиці Лаврські. Зібралось багато люду — салдат, міщан, робітників. З самого ранку тут стояли гурти народу, йшли жваві балачки.

В перші години дня сюди прибули 2 автомобілі з членами Центральної Раги і українськими військовими депутатами. Коли стало відомо, що приїхали депутати з Центральної Раги, полуботківці, які стояли коло воріт, швидко вистроїлися. Члени Раги вступають в розмову з салдатами. Український військовий депутат прап. Герасименко звертається до сотні з короткою промовою і запитує, чи довіряють вони Центральній Рагі. “Віримо!” дружно відповідають салдати і погожуються йти назад в свої казарми.

В артилерійський парк одночасно прибули Генеральний Секретарь по юридичним справам г. Саговський і член Центральної Раги М. Ковалевський. Коли депутати пообіцяли, що Центральна Рага наново перегляне діло полку “Полуботка”, полуботківці погодилися вернутися в казарми і отдати зброю. Скоро стройними рядами полк “Полуботка” покидає занятий склад.

Главний військовий начальник Київa

Вчора виконуючий обов’язок главного начальника київської військової округи генерал Трегубов, в звязку з повстанням полуботківців видав такий наказ:

“Членові українського генерального військового комітету при Центральній Рагі генерального штаба генерал-майору Кондратовичу доручаю за згодою Української Центральної Раги, установити порушений порядок в де-яких частинах київського війська. На випадок, коли з’явиться потреба в військовій допомозі, маєте звертатися за нарядом війська до коменданта. 5 іюля 1917 року.

Генерал-лейтенант Трегубов.

Спокій у городі

До 3 години дня всі отряди “Полуботківців” згодились вернутись в свої казарми. В 4 годині спокій у городі був наведений всюду. Коло Центральної Раги стоять гуртки публіки, яка жваво обговорює ранішні події.

Офіційне повідомлення про заколот у Києві

Вчора в 5 годин вечора генеральний секретарь В. Винниченко послав по прямому телеграфу тимчасовому російському правительству в Петроград слідуєче офіційне повідомлення:

“В відповідь на Ваше запитання про вігдуки петроградських подій у Києві повідомляю: Центральна Рага і виконавчі комітету послали до Петрограду телеграму з заявою про цілковиту готовність всима силами піддержувати тимчасове правительство і з осудом виступів неоповідальних груп. Видана вігозва до населення Києва і всього краю.

Вночі на 5 липня група українців-вояків біля 5000 чоловік, яка склалась з ешалонів, що переходили розбивний пункт та самовольно і всупереч распоряженню Генерального Комітету назвало себе полком імені гетьмана Полуботка, захопила арсенал, озброїлась і поставила караули коло державних установ. Генеральний Секретаріат негайно вжив рішучих заходів до встановлення порядку. Викликане військо гарнізону, як українці, так і росіяне охороняють місто.

Частину повстанців заарештовано. Інші повстанці під впливом рішучих заходів Генеральн. Секретаріату залишають фортецю та арсенал. Охорону беруть на себе полк імені Богдана Хмельницького, сапери, юнкери та інші часті гарнізону. По згоді Секретаріату з командуючим військовою округою охорона міста та околиць, а також встановлення порядку доручено членові Генерального Комітету генералові Кондратовичу.

Секретаріат в справі заспокоєння міста іде в тісному контакті з місцевими комітетами громадських організацій, Ради робітничих та салгатських депутатів. Місцеві організації большевиків разом з іншими революційно-демократичними організаціями сприяють заспокоєнню. Не вірте агентським та газетним звісткам, — вони складені нашвидку під впливом неперевіренних чуток, які розповсюджуються наляканою людністю. Відомо поки що тільки про одного пораненого”.

Од Генерального секретаріату

Юрба салгатів-українців, зложена з поодиноких осіб перехожих команд, числом до 5.000, що пробувала на розпреділительному пункті у Київі, а потім самовільно перейшла до казарми 1-го Запасного Українського полку, вночі з 4 на 5 липня, в зв'язку з подіями в Петрограді, одібрала рушниці в 1-го Запасного Українського полку і рушила до Київа. Дорогу неслухняним самовільникам заступили козаки І-го козачого ім. Богдана Хмельницького полку, умовляючи їх не чинити гвалту. Але тих умовляннів юрба не послухала і почала стріляти в повітря, загрожуючи стріляти в козаків полку. Прийшовши до міста, натовп оточив арсенал, здобув звігтіль рушниці й иншу зброю, заарештував начальника міліції Лепарського і коменданта міста Київа, генерала Цицовича і поставив свою варту біля де-яких державних установ і будинків. Коли про подію [з] донесеннів командира козацького ім. Богдана Хмельницького полку довідався Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради і Український Військовий Генеральний Комітет, то зразу ж вжито було відповідних заходів, щоб припинити бешкет.

Про те доведено було до відома українців вояків Київського гарнізону, та

про необхідність повернути спокій м. Київу. Однодушне вчинок гвалтівників був засуджений і одностайне українці вояки разом з іншими частинами гарнізону виступили в обороні революції та порядку. Одночасно з сими заходами Генерального Секретаріату в справі утихомирення бунтівників було вжито заходів також з боку Київського Виконавчого Комітету Громадських Організацій і Комітету Раг Роб. і Салгатських Депутатів. Але порозумівшись між собою і скупивши сили в однім центрі — Центральній Рагі, куди переїхав з двірця заступаючий Н-ка Округу, Генеральному Секретаріатові і громадським організаціям удалось зразу ж спинити небезпечний рух зкаламученої юрби. Частину гвалтівників заарештовано й однято в їх зброю; варту, розставлені ними, біля державних установ, замінено вартою од козачого ім. Гетьмана Богдана Хмельницького полку й інших частин, більша ж частина, під впливом умовлянь, повернула до казарм.

З огляду на стан річей, по згоді з Генеральним Секретаріатом, для заведення порядку, Виконуючий обов'язки Командуючого Київської Військової Округу призначив члена Генерального Військового Комітету генерала Л. Кондратовича.

Повідомляючи про сумний і негопустимий вчинок гвалтівників українців, Генеральний Секретаріат повідомляє громадян м. Києва і цілої України, що він, беручи після універсалу Центр. Раги й декларації Російського Тимчасового Уряду, в свої руки владу, і обороняючи інтереси революції на Україні, не допустить, щоб волю й громадський лад ким би то ні було порушувано. Закликаючи громадян до спокою, до біжучої праці, Генеральний Секретаріат разом з тим повідомляє, що він зуміє дати рагу тим, хто йде всупереч волі наших найвищих установ і заважає їм працювати на добро України та революції.

Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко.

Генеральний Секретарь в справах військових С. Петлюра

Народня воля. — 19(06).07.1917.

№ 277

“Заколот в Києві” – інформація газети “Нова Рага”

Вдосвіта 5 липня вояками-українцями, які містяться в с. Грушках під Києвом і зуть себе “полком гетьмана Полуботка”, було захоплено всі пости та участки міліції в Києві, зарештовано начальника київської міліції Лепарського, захоплено штаб фортеці, артилерійський склад, казначейство і інші інституції.

Вояки всюди розставили свої пости, а також захопили багато грузових ав-

томобилів, набрали в артилерійському складі різної ручної зброї та кулеметів і почали роз'їзжати з нима по місті.

Найбільше цих вояків зібралось в артилерійському складі, де є багато кулеметів, та в штабі в фортеці, де зорганізувався виконавчий комітет “полуботківців”.

В Центральній раді.

Ще з 6 годин ранку до Центральної Ради почали безперестану звонити в телефон з різних установ та організацій, як київські ради військових та робітницьких депутатів, виконавчих комітетів і таке інше.

З мійського виконавчого комітету в самий перед спитали: “Чи Центральна Рада в згоді з російським Тимчасовим Правительством, В згоді — вігповіли з Ц. Ради. “То ради Бога врятуйте наше місто!..” — почувся з телефона розпачливий голос.

Скоро до Центральної Ради було викликано де-кого в членів Комітету Ради та Генерального Секретаріату, а також командуючого полком імені Богдана Хмельницького — підполковника Капкана.

По телефону безперестану приходили звістки про те, що всі влади в місті заарештовані “полуботківцями”. Передавали навіть, що заарештовано також командуючого військом київської округи К. Оберучева (потім вияснилось, що його зовсім не було в Києві).

Щоб не допустити до цілковитої анархії, випущено було слідуючого приказа до війська гарнізону міста Києва:

“Тимчасово беру на себе власть в місті Києві до вяснення ситуації. Прохаю слухатися мене і завіряю, що ніяких безпорядків не буде.

Приказую всім військовим частям міста Києва в повному составі сейчас явитись коло Центральної Ради і ожидати мого розпорядження. Ніяких безпорядків не робити. Проти українців ніяких виступів не робити. Командуючий першим українським імені Богдана Хмельницького полком підполковник Капкан, полковий значковий Шаповал.

Наказ цей було випущено в 7 год. ранку і зараз же розіслано всім військовим частям.

Як тільки підполковник Капкан взяв у свої руки владу над містом Києвом, то зараз же було розіслано на автомобілях членів Ради Військових Депутатів по всьому місті та по околицях. До Центральної Ради пігійшов з кулеметами полк Богдана Хмельницького і ще деякі частини. Всі вони були розіслані по місту, щоб згіймати караули “полуботківців” та випускати за-

арештованих міліціонерів і начальство. Коло Центральної Ради було залишено тільки 2 сотні “богданівців” з двома кулеметами. Сотні ці заняли Володимирську вулицю — одна з боку Фундукліївської, а друга з боку Бібиковського бульвару.

Початок втихомирення.

Скоро до Центральної Ради стали сповіщати, що в більшості установ караули “полуботківців” зняті, а на їх місце поставлено “богданівців” та юнкерів. Казначейство було в руках “полуботківців” лише пів години. Випущено було негайно також начальника міліції та інших заарештованих особ. “Полуботківців” самих заарештовували та обеззброювали.

Коло 10 годин до Центральної Ради почали приводити “полуботківців” та відбирати у них зброю.

Члени Ради Військових Депутатів, здибавши на місці якусь ватагу, сотню чи автомобіль “полуботківців”, лишали з ними одного з своїх і відправляли їх до Центральної Ради “за новим розпорядженням”, а самі їхали далі. Таким чином в Центральній Раді було заарештовано майже всіх привідців заколоту крім “командира” “полуботківців” Романенка та Майстренка, бувшого околочного, як кажуть.

В 10 годин підполковник Капкан видав нового приказа такого змісту:

“Приказ мій від 5-го цього липня № 1-й відмінюється.

Всім військовим частинам київського гарнізону слухатися розпоряджень начальника київської військової округи”.

До 1-ї години дня всі установи, як державний банк, казначейство, речеві склади, управління міліції та інші були відібрані у “Полуботківців”.

Призначення ген.-м. Кондратовича.

Виконуючий обовязки головного начальника київської військової округи Трегубов видав такого приказа:

Членові Українського Військового Генерального Комітета, генерал-маіору Генерального штаба Кондратовичу доручаю за згодою Центральної Української Ради, відновити порушений порядок в деяких частинах гарнізону міста Київа. На випадок потреби звертатися до коменданта за нарядам війська.

5 липня 1917 року. Генерал-лейтенант Трегубов.

Завдяки енергійним заходам ген. Кондратовича та підполк. Капкана з його полком, до 3 годин дня заколот в місті був цілком припинений. В руках “полуботківців” лишився ще тільки артилерійський склад, де є кількадесят кулеметів і кілька тисяч рушниць, та штаб фортеці.

Втихомирено було також і погроми, котрі розпочались були на Подолі та на Деміївці, при чому розгромлено було кілька крамниць. Погромну агітацію вели, як кажуть, з одного боку “большевику”, а з другого чорносотенці.

Криваві сутички.

Хоч, порівнюючи, заколот в Київі пройшов без великих побоїв, але в кількох місцях були сутички та стрілянина між “полуботківцями”, та іншими військовими частинами. Найбільша сутичка трапилась коло артилерійського складу, де юнкери почали стріляти в “полуботківців”, при чому з обох боків було кількох вбито і поранено. Другий випадок був також на Печерську між “полуботківцями” і вояками-українцями телеграфного баталіону. З цих останніх було поранено трьох чоловік.

Хто такі “полуботківці”.

Початок “полкові імені гетьмана Павла Полуботка”, як звать себе ці вояки, дав ешелон, привезений в Київ з Чернигова по дорозі на фронт. В Київі цей ешелон слинвся і не хотів далі їхати інакше, як сформованим в окремий полк і неодмінно під назвою “імені гетьмана Полуботка”, з чим і звернувся до Генерального Військового Комітету. Ген. Комітет відмовився зробити це через те, що таке формування полка порушувало вироблений Г. Комітетом план, а також і з тої причини, що Комітет не згожувався на присвоєння полкові “монархичної” назви, яку добачав в тому, що полк хотів зватись “імені гетмана”...

Суперечки між Г. Комітетом і “полуботківцями” велись кілька днів і довели до того, що Комітет відмовився давати цим воякам харч та одягу, а вони, під впливом агітації якихось непевних елементів, котрі пристали до “полку”, не їхали на фронт і самоправно розташувались в казармах, котрі було призначено для першого запасного полку, і там весь час сиділи, харчуючись невідомо на чий кошт.

Як почався заколот.

Коли ввечері 4 липня прийшла звістка про заколот в Петрограді, то поміж “полуботківцями” почали вести агітацію якісь темні особи на тому ґрунті, що їм нема чого їсти, нема в що одягнутись і таке інше. Очевидно, що тут брали участь і чорносотенці, і такі, що звали себе “большевиками”. Під впливом цієї агітації “полуботківці” забрали зброю з складу запасного полку, який мешкає в тих самих казармах в Грушках і в 2 години ранку 5 липня рушили в місто.

В самий перед вони захопили участок міліції на Соломенці, забрали там зброю, яку розділили поміж тими, у кого її не було, повідбировали зброю у міліціонерів і пішли далі в місто. Там, знов таки, стали захоплювати міліційні

участки і різні інституції, поки дійшли до артилерійського складу, де розібрали коло 5 тисяч рушниць та з 10 кулеметів, а також грузові автомобілі, після чого роз'їхались по всьому місті і по околицях, як Деміївка, Курінівка, Шулявка, тощо.

Рано, мало не все місто, було в руках “полуботківців” і тільки завдяки їхній неорганізованості вдалось, порівнюючи лехко втихомирити заколот.

Оголошення Універсалу, яке мало бути урочисто зроблено 5 липня в 6 1/2 годин вечора в кількох місцях Київа, відкладено через заколот на инший час.

В Інтендантському складі.

Варта “полуботківців” заняла головне управління інтендантського складу на Печерську (за Лаврою) о 10 годині з ранку. Після того заборонено було провадити звичайну роботу в Складі по привозу і вивозу грузів. Чимало підвозу було задержано коло воріт, хоч і мало потрібний пропуск од Складу, але не санкціонований караулом полуботківців. Тим часом йшло увільнення арештованих з головної гауптвахти по сусідству з управлінням складу. В складі всі канцелярські роботи мусіли також припинитися через підвищений нервовий настрій.

Коло 11 годин прибули до управління два представника полку Полуботка які назвалися так: ротмістр князь Трубецкой і вільноопределяючийся Стрельбицкий. Представники ці явилися з револьверами в руках і вимагали зараз же видати зо Складу револьверні кобури і плечеві портупеї. Не дивлячись на те, що Склад одпускає всякі речі тільки по нарядам Военно-Окружного Інтендантства, в даннім випадку склад примушений був видати наряд на одпуск із його магазинів потрібних річей. Увесь день до вечора полуботківці з винтовками лишалися в складі, а також і в його одділах, розкиданих по Печерську. Така-ж варта лишилась і при гауптвахті, при комендантському управлінні та по других військових частях і інституціях на Печерську.

Коло трамвайної станції (там же на Печерську біля Лаври) цілий день стояла велика юрба людей, а ватажки “полуботківців” вели між ними свою агітацію, найголовнішим своїм аргументом виставляючи “голод”, що справляло вражіння на присутніх, які не були гаразд ознайомлені з усіма періпетіями цієї справи.

З окремих розмов з вартовими (в складі і в инших місцях) виносилось вражіння, що більшість людей не знають навіть, в чому тут діло, зовсім несвідоми національно і тільки поверховими гемагогичними агітаторськими промовами доведені до таких анархичних виступів.

Нова Рада. — №81. — С. 1-2. — 06.07.1917 р.

Втихомирення “полуботківців”

Обережними і тактовними заходами Центральної Ради і Генерального Секретаріату вдалось уговорити “полуботківців”, без всякої бійки та стрілянини, вийти з артилерійського складу та з штабу фортеці, де вони найдовше тримались, і повернутись до Грушок в казарми вдосвіта 6 червня. Виходючи, вони забрали з собою багато рушниць, патронів і кільканадцять кулеметів, а прийшовши в Грушки, окопались там.

Рано того ж дня до Грушок поїхало трьох представників від Генерального Військового Комітету, Генерального Секретаріату та Ради Військових Депутатів, щоб умовити “полуботківців” скласти зброю та відправитись на фронт. Цієї мети досягнути не удалось, але умовляння всеж таки зробили на вояків той вплив, що вони вирішили поважно вести переговори з представниками нашої краєвої влади і обрали для цього організоване представництво, а не випадкове, як було перше.

Обрано було по одному представникові від кожної сотні, яких у “полуботківців” є 16, та ще від якихсь там полкових установ, — всього біля 20 душ.

Делегація ця мала прибути до Центральної Ради в 10 год. ранку 7-го липня, але дорогою частину делегації заарештували, а друга частина лише коло 12 годин, з великими труднощами добралась до Педагогичного Музею. Заарештовані члени делегації були приведені до Центральної Ради представником міліції лише через кілька годин і випущені лише після посвідчення членів Центральної Ради.

Підчас переговорів між делегацією “полуботківців” і членами Ради та Секретаріату делегати уже не домагались так багато, як при попередніх переговорах. Головне їхнє домагання було те, щоб послати їх на фронт цілим полком. Згодні були навіть на те, щоб не формуватись остаточно в Києві, а щоб лише принципіально визнати їх полком. Домагання це підпирали тим, що коли їх розіб'ють по ріжних частинах, то, після їхніх бешкетів, над ними, можливо, будут там знущатися, а в своєму окремому полку їм буде безпечніше. Для цього просили Генеральний Секретаріат ще раз звернутись до російського правительства з запитанням.

Про те, щоб лишити їм зброю не дуже домагались, а на тому, щоб полк

зався іменем гетмана Полуботка і зовсім не настоювали, бо, як самі казали, після всього того, що сталося, сама ця назва, буде викликати неприхильне відношення до полка.

За те все, що вони нарobili, “полуботківці” не вважають себе особливо винними. Кажуть, що вони лише зробили демонстрацію, яка не мала людських жертв, а хоч такі і були, то не [з] їх вини, а з вини інших, котрі на них нападали.

Всяких карних злочинців та непевних особ “полуботківці” охоче згоджуються видати, бо вони і самі не хочуть мати їх між собою, і як тільки буде згода на те, щоб вони ішли на фронт полком, то на другий же день вони згодні туди виступити, не чекаючи навіть технічного оборудовання полку.

Переговори ці уже приходили до кінця, коли на параду приїхав генерал Кондратович і сказав, що Оберучев дав розпорядження вжити самих рішучих заходів і силою примусити “полуботківців” іти на фронт. В наслідок цього розпорядження до Грушок послано було військо з гарматами.

В. Винниченко зараз же поїхав до Оберучева і просив його не вживати зброї, а зачекати до 10 годин ранку 8-го липня, коли він сподівався дістати відповідь з Петрограду, вказуючи, що така відсрочка нічого не пошкодить, бо і на другий день “полуботківців” можна буде так само втихомирити або визнавши їх полком, або примусивши їх силою скласти зброю.

Також змісту телеграму В. Винниченко зараз же послав по прямому ґротові тимчасовому правительству.

Оберучев відмовився все таки відмінити своє розпорядження, посилаючись на те, що спинити війська та гармати, котрі уже вирушили і незабаром будуть в Грушках, неможливо.

Після цієї звістки переговори були припинені і делегати, переконавшись, що Генеральний Секретаріат, при всьому бажанні, нічого уже не зможе вдіяти, поїхали назад в Грушок, щоб запобігти можливій провокації та умовити товаришів скласти зброю. Однак делегати зазначили, що хоч вони не бажають ніякого пролиття крові, але не бажають також здати зброю Оберучеву, а лише Центральній Раді.

На двох автомобілях разом з делегацією “полуботківців” до Грушок поїхали від Генерального Секретаріату І. Стешенко та Б. Мартос, з тою метою, щоб до прибуття посланого Оберучевим війська та гармат умовити “полуботківців” скласти зброю не перед збройною силою війська, а перед моральним авторитетом Центральної Ради.

В останню хвилину прийшли звістки, що “полуботківці” пристали на всі умови і віддали зброю першому українському полкові імені Богдана Хмельницького.

Про те без пролиття крові не обійшлося і юнкерами, з числа присланого Оберучевим війська, було застрелено 3 “полуботківців”.

Докладні відомости про останні хвилини пагіння “полуботківців” подамо в завтра.

Нова Рада. — 08.07.1917.

№ 279

Постанови з'їзду українців-вояків XII армії

04—06.07.1917 р.

4-6 липня с. року оббувся з'їзд українців-вояків XII армії. На зїзді було 674 представники од 110 тисяч українців, що перебувають в XII армії на фронті. Зїзд виніс цілу низку постанов, а також були винесені резолюції з вимогою сводки окремих україн. частин і команд XII армії в одну велику бойову одиницю. Делегація, що приїхала до Генерального Комітету, передала такі домагання.

“Прикладаючи резолюцію про українізацію війська делегація звертається до Генерального Військового Комітету з проханням вжити засобів з свого боку до найскоршого проведення в життя постанов з'їзду, здійснення бажань 110 тисяч українців-вояків, які всею душею прагнуть вкупі одностайно стати до захисту батьківщини. Необхідно провести цю справу зараз негайно, коли счинився прорив нашого українського (південно-заходнього) фронту і коли ворог загрожує руїною Україні, за яку кожен її син волів віддати своє життя.”

Далі в листі делегації пишеться:

“Покладаючи велику надію на Генеральний Комітет Центральної Ради, гадаємо, що він покладе всю силу і вживе всіх засобів до найскоршого переведення в життя резолюцій 2-го з'їзду українців XII армії.

Разом з тим звертаємо увагу, що не рахуватися з тим почуттям, з тим ставищем, в якому перебувають українці XII армії не можна. Може статись, що саме життя примусить їх до здійснення своїх бажань революційним шляхом”.

Народня воля. — 15(02).08.1917.

№ 280

Телеграма Полтавського губернського комісара Агабекова міністру внутрішніх справ

05.07.1917 р.

Телеграмма

Из Полтавы срочная

Петроград

Министру внутренних дел

8 июля [в] час дня открывается пленарное заседание губернского общественного комитета из представителей всех губернских общественных организаций и уездов всего около 250 человек. Порядок дня стоит обсуждение универсала, отношение к Центральной Раде. Поэтому считаем необходимым чтобы в заседании комитета 8 июля было подробно сообщено отношение Временного Правительства [к] универсалу и Раде. Просил бы командировать для этого представителя правительства. Если это невозможно, то прошу дать мне точные директивы о том сообщении, которое я должен буду сделать в пленарном заседании губернского общественного комитета.

НР 1453

И.Д. губернского комиссара Агабеков.

ДА РФ. — Ф. 1788.— Оп. 2. — Спр. 132. — Арк. 41. Телеграфный бланк.

№ 281

Лист Генерального Секретаріату до військового міністра “Про функції Центральної Ради”

06.07.1917 р.

6-го липня з Центральної Ради послано військовому міністрові слідуючого листа.

“Тимчасове Правительство признало Центральну Українську Раду, допovenу представниками національних меншостей, обраним революційною демократею законодатним органом на Україні.

Так само Правительство заявило, що воно згідно признати переобраний Генеральний Секретаріат виконавчим органом краєвого автономного управління.

Для того, щоб Центральна Рада і Генеральний Секретаріат могли прави-

льно функціонувати, їм потрібно мати в своєму розпорядженні відповідно організовані виконавчі апарату-канцелярії, комітети і таке інше з численними штатами служачих.

До складання таких штатів буде приступлено в недалекому часі, а до тої пори як Центральна Рада, так і Генеральний Секретаріат примушені тепер же складати тимчасові виконавчі апарату.

Брак вільних від військової повинності інтелігентних та досвідчених робітників ставить Центральну Раду та Генеральний Секретаріат перед необхідністю сподіватись можливості користування, хоч би в обмеженім обсягу, робочими силами, так чи інакше звязаними з військовою повинністю, тоб то особами, призваними уже до війська або такими, які числяться “на учоті”.

Незалежно від безпосередньої потреби в таких особах для Центральної Ради і Генерального Секретаріату, такіж робочі сили потрібні і другим, звязаним з Центральною Радою установам.

Ціла низка сільських громад звертається до Секретаріату Центральної Ради з приговорами про повернення з фронту призваних по мобілізації учителів і інших сільських інтелігентів-громадян.

Як на один з доводів, в приговорах вказується, що село потребує постійних провондирів, яких народ знає і яким безумовно довіряє при вирішенні поважних справ; що випадкові, приїзжі інструктори-агітатори зовсім не задовольняють сільської людности, яка ставиться до таких особ неймовірно, — і Центральна Рада цілком поділяє думки, висловлені в таких приговорах.

Скоре вирішення болючої земельної справи, загострені стосунки, під впливом дорощечі, на ґрунті економічної та класової боротьби, ріжноманітні соціально-економічні заходи та реформи Тимчасового Правительства — все це утворює незвичайно напружений настрій і вимагає негайних, точних і авторитетних роз’яснень селянській людности, котру до цього часу насильно не допускали до свідомого національно-політичного життя, і котра тепер так безпосередно готова обзиватись на гострі болючі питання.

Україна в цей час є в буквальному розумінні слова “житницею” всеї Росії і, що особливо важно, доставщиком харчі для війська. Порушення доброго лагу місцевого життя, найменший заколот та неорганізовані виступи по селах України боляче відгукнуться не тільки на становищі краю, але, природно, і на добробуті всеї Росії, а разом з тим і на становищі боєвих фронтів.

Щоб запобігти згаданій небезпеці, потрібні великі зусилля з боку свідомих елементів громадянства, котрі повинні виступати як інструктори-агітатори, маючи безумовне довіря місцевої людности.

Але таких місцевих інтелігентних сил майже не лишилось: всі пішли до війська. Отже, беручи на увагу все згадане вище, звертаюсь до Вас, пане міністре, з таким проханням:

1) повідомити військові власти, що установам Центральної Раги і Генерального Секретаріату, як краєвим, так губерніяльним, повітовим та сільським належить право подавати місцевим військовим начальникам списки тих своїх служачих та агентів, котрі своєю працею виконують державно-краєві функції і особливо необхідні для згаданих установ, — таких особ воїнські начальники повинні брати на “учот” без’умовно;

2) належить право брати на “учот” тих особ, котрі, будучи на “учоті” в одній установі, побажають перейти на службу в другій установі

і 3) Центральній Рагі та Генеральному Секретаріатові належить право вимагати від військових властей “откомандированія” в розпорядження Центральної Раги і Генерального Секретаріату потрібних їм особ, в яких би частинах і яких би чинів вони не були”.

Підписав голова Генерального Українського Секретаріату В. Винниченко.
Нова Рада. — 08.07.1917.

№ 282

Лист з Могилева-Подільського

06—07.07.1917 р.

Як тільки було одержано в Могильові-Подільському першого Універсала Української Центральної Раги, місцеві організації, а саме: “Просвіта”, громада автономистів-федералістів, повітовий комітет селянської спілки, рада повітова і учительська спілка на спільному своєму зібранні постановили освідомити негайно населення повіту про Універсал, з’ясувати його значіння і закликати людиність і всі установи працювати в тіснім з’язку з Центральною Рагою. Одночасно повітова земська управа теж винесла постанову, щоби діяльність свою провадити в тім напрямку, до якого вказує Універсал. 23 червня почався в Могильові-Подільському другий повітовий селянський з’їзд, на якому з самого початку було зроблено повідомлення про те, як і з кого склалася Українська Центральна Рага, розказано про постанови Першого Всеукраїнського Селянського З’їзду, також Військового З’їзду і оголошено самого Універсала, під час читання якого учасники З’їзду встали. Після

промов на З'їзді винесено резолюцію цілком підтримувати постанови Першого Всеукраїнського Селянського З'їзду, а що до Універсала, то ухвалено вважати Центральну Раду вищою інституцією на Україні, якій безумовно повинен коритися весь український народ і через яку повинні проходити до народу всі розпорядження Тимчасового Російського Правительства. Ухвалено також послати від імені З'їзду Центральній Раді привітання, а національний податок признати обов'язковим в тім розмірі, в яким визначають волостні та сільські зібрання, але не менше, як по 10 коп. з десятини.

На другий день, в негилію 24 червня відбулася маніфестація, в якій взяли участь учасники З'їзду, Члени “Просвіти” і Громади, робітники, салгати-українці місцевого гарнізону і селяне найближчих сіл. О 12-й годині дня на соборній площі відслужено було молебна з многоліттям Українській Центральній Раді, Військовому Генеральному Комітетові і всьому Українському народові, а також “Вічній пам'яті” борцеві за волю Українського народу Тарасові Шевченкові і всім полягшим борцям за долю Рідного Краю і прочитано Універсала, після якого виступив з палкою промовою священник з села Серебринця Євтихій Госачинський, котрий закликав з'єднатись душею і серцем з Центральною Радою і ставати до праці для Рідного Краю. “Встали до вільного життя діти України” — казав о. Госачинський, — “народ український хоче жити і буде жити, він знайшов себе, він пізнав себе хто він, знайшов свою матір — Рідну Україну і зрозумів, чим він був і чим повинен бути”. З глибоким почуттям слухав народ цю промову і коли пан отець Госачинський на закінчення сказав: “Мати наша Україна прийми, привітай своїх вірних синів і прости, прости всім тим, котрі грішили перед тобою, котрі зневажали тебе і себе через свою несвідомість, темноту і ті тяжкі кайдани, які були на нас і прийми до себе всіх, як рідних діток і настав їх на шлях правди” то сльози пустились і в промовця і в слухачів, а дружно “Слава Центральній Раді” залунало на всю площу.

З національними прапорами народ пройшов по головніщих вулицях міста, співаючи “Ще не вмерла”, “Заповіт” і інші українські пісні, аж до будинку “Просвіти”, звідки маніфестанти почали розходитись. В залі-ж “Просвіти” знов почав свою працю селянський з'їзд, який між иншими, прийняв ще такі постанови: 1) просити Центральну Раду як найскоріше сказати своє слово про Волостне Земство, а також домагатися, щоб сама назва “Земство” на Україні, як чужа нашому народові, була скасована і замінена назвами: “Повітова чи Волостна народня Рада”, а виконавчі органи їх “Повітовими чи Во-

лостними народними Управами”; 2) домагатися, щоб всі розпорядження Російського Уряду до українського народу проходили через Центральну Раду і оголошувались і друковались на його рідній мові; 3) щоб всі інституції в повіті негайно були українізовані, щоб бранців українців, які забрані в боях з австріяками, не гнали в далеку сторону, а лишали на Україні, а також, щоб було повернуто з Сибіру всіх тих галичан-засланців, які ще там полишалися.

Під кінець були зроблені вибори в Повітову Губерніяльну та Всеукраїнську Раду селянських депутатів і поповнено Повітовий Комітет Селянської Спілки. У Всеукраїнську Раду Селянських Депутатів, а разом з тим і членами Центральної Ради, замість В. Т. Ковальова та И. С. Пустовойта, обібраних на Першому Всеукраїнському Селянському З’їзді обрано Авксентія Мельника та Гната Сенькова, бо перші два одмовились на далі нести свої обовязки.

Під кінець було проспівано “Ще не вмерла” і “Заповіт” і зібрано 125 карбованців з копійками на потреби Губерніяльної Української Ради.

З 1-го липня в Могильові-Подільському бугуть українські учительські курси, які закінчатся через місяць.

Володимир К-в.

Нова Рада. — 06.07.1917.

№ 283

Звернення Польського виконавчого комітету на Русі до УЦР

07.07.1917 р.

Звернення Польського Виконавчого Комітету на Русу в українській справі

Основне становиско Польського Виконавчого Комітету на Русу в українській справі означено вже 8 марта 1917 року, це значить в кілька днів по державнім перевороті в Росії в ухвалі Комітету, котра говорить, що Поляки, стоячи на ґрунті самовизначення всіх народів, піддержують їх стремління до народнього і політичного розвитку. В дальшій ході подій це становиско означено в слідуючих документах:

Дня 17 марта вислав Виконавчий Комітет до Центральної Української Ради заяву, в українській мові, слідуючого змісту:

“Світає, край неба палає! В сім радіснім для нас дні, коли свобідний тепер російський народ признав щиро наше право на самостійне політичне життя,

простягаєм до Вас руку, Братя Українці, як до найблизчих сусідів нашої рідної землі. Вперше можемо порозумітись щиро, як два рівні народи, які при помочи божій матимуть незабаром кожен в своїй власній хаті власну силу і власну волю. Перед Вами і перед нами кольосальна праця, у кожного на власній ниві. А коли історичний розвій зв'язав нас так тісно, що на наших пограниччю змішались Поляки з Українцями, то зачнім жити як сусіди і зачнім згідну працю для нашого спільного добра. Пізнаймо себе ближше, коли ні Вас ні нас не гнете вже царський режим, щоби ми не робили одні другим на перекір, але згідно і по братньому. По наших силам допоможем Вам до розвою Вашого народу, для добра України, яку щиро бажаєм бачити просвіченою і щасливою.

Прегсідатель Виконавчого Комітету Йоахим Бартошевич.”

В часі українського походу в Києві, в дні 19 марта витала похід від імені Виконавчого Комітету делегація зложена з г.г. Бартошевича, Єзерського і Москалевського. Від імені делегатів сказав до походу г. Бартошевич промову, по українськи, слідуєчого змісту:

— Братя Українці! В хвили, коли для нашого народу зійшла зоря свободи, першою думкою нас Поляків, які з давних часів живем тут на Україні було звернутися до Вас, наших найблизших сусідів і побратимів. Ми жили кілька сот літ в згоді і в незгоді, в дні слави і в дні повстання, в долі і в негоді.

Тепер віримо, що свобода заблестіла для всіх нас, що починаються нові, гарнійші дні для Вас і для нас, які стануть початком нашої щирої згоди і братерства і що тепер працюватимем згідно для добра, так для Вас, як і для нас, рівно дорогої, рівно близької України. В хвили, коли починається нове життя, прийміть Братя Українці, наші щирі пожелання щоби Ваш гарний край, став свобідним, освіченим і щасливим. Хай живе свобідна Україна!

6 цвітня вислав Виконавчий комітет на національній українській зїзд делегацію зложена з г.г. Дзедушицького, Єзерського і Волошиновського. В імені делегації сказав г. Єзерський по українськи їм слідуєчу промову:

— Витаючи з щирого серця український, національній зїзд, скликаний перший раз в самім серці України, в стариннім Київі, Виконавчий Комітет польських організацій на Україні жєлає участникам зїзду успіху в єго важкій праці коло заложення основ нового життя в сімі свобідних народів. Та на жаль сімя свобідних народів це покищо діло будучих днів, все ще між народами панує ворожнеча, все ще є багато народів в ярмі, які рвуться на свободу. Ми тут являємось представниками одного з таких народів. Ви тут, на Ва-

шій рідній землі, можете вже проповідати Ваше свобідне, нічим невязане слово, можете висказати правдиву волю народу. Наше слово, в нашій отчизні, ще тепер несвобідне, ще тепер під гнетом. Наше право до повної свободи, в нашій зєднаній вітчизні, яке признав нам російський наріг, сейчас по зірваню своїх власних оков, зависить сьогодні від кінця війни, в якій нехай Бог помага цій стороні, котра не стремить до завойовань, а щиро бореться за свободу. Від вислігу війни зависить сьогодні воля всіх пригнетених народів, між ними Ваша і наша. Наші стремління є тепер спільні, іти нам приходиться до нашої цілі згідно, пліч о пліч, рука в руку. Ходім-же всі до сонця, ходім в блиск цього дня, прихід якого заповів Ваш поет Грінченко, вірячи в те, що подагуть собі руки братні народи.

Вірмо в це, що той день приїде і що не буде тоді ворожих народів, а місто них буде згідна сім'я вільних народів.

Однак поки-що на бойовім фронті стоять вооружені ряди ворожого нам народу. Український Національний Конгрес зібравсь в таку пору, коли на очах ворога треба стояти сильно, коли найбільш треба оминати усього, що гилить і ослабляє сили. Поможі Боже, щоби з Вашої теперішньої праці виїшов хосен* для всіх народів, які так як Ви бажають собі сонця волі!

В злуці вільних народів лежить бугуще щастя сьвіта. З такою гумкою, ми Поляки витаєм Вас, Братя Українці, на вашім першім вільнім зїзді. Зійшла вже зірка нового дня, нової ери братерства вільних народів. Ви вже взяли до праці і хай Бог Вам в вашій праці допомага. Прийміть щирим серцем це наше братерске пожелання. Хай живе вільна Україна!

Дня 23 червня, зібрання представників польських організацій в Києві, в яким взяло участь 558 репрезентантів всіх верств польського громадянства, приняло одноголосно слідууючу резолюцію: “Зїзд представників Польських Організацій на Русі гаряче витає стремління братнього українського народу до політичного визволення та заявляє, що Поляки, вважаючи себе споконвічними горожанами цього краю, готові працювати спільно при закладанню основ власного життя українського народу з забезпеченням прав польської національної меншости на Україні.”

В комунікаті висланім в цій ухвалі на письмі в польській мові на імя Центральної Української Радою, Польський Виконавчий Комітет писав:

“По гумці вище наведеної ухвали, Виконавчий Комітет бажає порозумітись з Українською Центральною Радою в цілі обговорення способу співді-

* Big hosen (польськ.) — вигода, користь.

лання та взаємної допомоги в праці і зусиллях обох народів. Крім цього уважаєм своїм обов'язком додати, що представником величезної більшості польського громадянства в цім краю не суть поодинокі партії, а Польський Виконавчий Комітет, який має, між іншими, за завдання репрезентацію і охорону прав польського населення на Русі.”

В дні 4 липня, по заключенню передвступної умови з дня 30 червня поміж представниками Тимчасового Уряду та Центральною Українською Радою, відносно утворення краєвого органу влади і заряджень, приготовляючих до будучої автономії України, Президія Виконавчого Комітету зложена з г.г. Вінкента Хоєцкого, Йоргана Пересьвет-Солтана, Станислава Єзерского і Жигмонта Березовського удалась до Центральної Української Ради, щоби порозумітись що до угілу Поляків в державно-творчій роботі на Україні, по сумці постанов зібрання представників польських організацій.

Делегація зазначила, що Польський Виконавчий Комітет є представником польського населення на Русі, зорганізованого по сумці постанов, прийнятих на польським зібранню, яке було виразом внутрішньої автономії польського громадянства. Дальше заявили представники Виконавчого Комітету, репрезентантові Генерального Секретаряту Центральної Української Ради г. Барановському, що бажаннем польського громадянства є: 1) мати в Центральній Раді як також в її Комітеті представників поляків в відношенню 5-6% загального числа членів Центральної Ради і єї Комітету, 2) мати в Генеральнім Секретаряті Центральної Української Ради осібного генерального секретара по польських справах, як також референтів для польських справ в бюрох других генеральних секретарятів, 3) намічати на ці місця кандидатів, вибраних польським громадянством.

Відношення українського громадянства до поляків зазначилися в слідуючих фактах і документах:

Відповідаючи на письмо Комітету з дня 17 марта цього року писала Центральна Українська Рада до 30 марта с.р., по українськи, “слідує”: Українська Центральна Рада дякує Польському Виконавчому Комітетові за його привітання з зорею нового життя, яку засвітила всеросійська революція над нашою Українською землею. Українська Центральна Рада вітає пожелання Поляків, мешкаючих на Україні, щоби подати Українцям руку в їх праці коло відбудови вільної України, в свобіднім союзі народів будучої федеративної республіки і готовість спільної праці для нашого спільного і загального добра. Беручи під увагу то пожелання Польського Комітету і подаючи

руку Полякам, які живуть на нашій українській землі, Українська Центральна Рада признає всі горожанські і політичні права за всіма національними меншостями, які живуть на нашій Україні, і які признають український народ господарем української землі та бажають іти з ним спільно як вільні з вільними, рівні з рівними. Українська Центральна Рада висказує також переконання, що вільний польський народ признає також само в границях етнографічної Польщі всі права Українцям, які живуть на польській території. Голова Української Центральної Ради Михайло Грушевський.

На письмо в яким повідомлено Українську Раду в постановах зібрання представників Польських Організацій, Виконавчий Комітет не одержав відповіді. Однак жадання польського громадянства закомуніковані 4 липня цього року, репрезентант Генерального Секретаряту Української Ради прийняв до відома, причім г. Барановський прирік зреферувати справу польського представництва на засіданню Генерального Секретаряту і Комітету Української Центральної Ради.

Та на жаль жадань польського громадянства не виповнено. Українська Центральна Рада не порозумілась в справі признання мандатів національним меншостям з самими меншостями, а передовсім не звернулась в цьому напрямку до загальної національної організації, яка лучить всі верстви польського населення, це є до Польського Зібрання на Русу і його Виконавчого Комітету.

Справу розділу мандатів меншостей Українська Центральна Рада, яка сама являється еманациєю національного руху, відгала російському виконавчому Комітетови, репрезентуючому тільки партійні мійські, а не загально краєві елементи і, який не признає принципу представництва національних меншостей, а ділить мандати між представників неукраїнських політичних партій та виконавчі комітети військових, робітничих і студентських депутатів, позбавляючи в цей спосіб польський загал цілого краю представництва в місцевих автономних органах.

Беручи під увагу вже наведені факти і документи, Польський Виконавчий Комітет на надзвичайнім засіданню дня 7 с. м. одноголосно рішив:

1) Виконавчий Комітет польського зібрання на Русу протестує проти нарушення принципу національного самовизначення і накудування польській людности на Русу репрезентантів, невибраних волею більшости польського загалу. Польське населення на Русу створило на зібранню представників польських організацій в днях 18-24 червня 1917 р. свою внутрішню автономію.

Поляки хочуть згідно співжити з всіма народностями, а передусім з українським народом, але своїм першим обов'язком уважають оборону своєї внутрішньої автономії і будуть її боронити:

2) Польський Виконавчий Комітет стверджує, що польський народ не має тепер в Українській Центральній Раді і в її Виконавчій Комітеті репрезентації яка виражала б волю загалу польського народу, супроти чого віднято у нього змогу брати участь в строєнню автономії краю.

Польський Виконавчий Комітет стверджує, що як довго польський загал не матиме відповідної репрезентації, так довго нема зовсім гарантій, що в повстаючій автономії найдуть Поляки справедливе забезпечення своїх культурнонаціональних прав і потреб. Супроти цього польський загал на Україні є змушений зберігати до часу свої моральні і матеріальні сили, виключно для власних цілей і потреб та всіми средствами боронитиме прав польського народу на Україні, а передусім його внутрішньої автономії, яка є консенквенцією принципу національного самовизначення.

Прегсідатель Польського Виконавчого Комітету на Русі:

Йоахим Бартошевич.

Товариші прегсідателя: Вінкент Хоєцький, Йордан Пресьвет-Солтан

Секретарі: Станіслав Єзірський, Жигмонт Березовський

Члени Комітету:

єпископ Боглевський,

Йософат Анжейовський

Орман Бнінський

Осип Дубіцький

Антон Доманський

граф Володимир Дзедушицький

Павло Бутовський

Іван Ліпковський

о. Роман Малішевський

Євстахій Моззелевський

Болеслав Мосевич

Микола Олеховський

Франц Пулаский

Олександр Садовський

Степан Смульський

Тадей Турковський

Роман Васілевський
Генрих Вільчинський
Казимир Волінський
Станіслав Зелінський
В Києві 7 липня 1917 р.

ЦДАВО України.. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 6-15. Рукописна копія.

№ 284

Стаття С. Єфремова “До історії соціалізму на Україні”

07.07.1917 р.

З приводу перетворення української радикально-демократичної партії на партію соціалістів-федералістів мені пригадався один епізод з історії українського руху. Цей епізод показує, що не тільки ідеї, а навіть сама назва “соціалісти-федералісти” не останню грала роль в історії української громадської думки, служачи переступним мостом-етапом між Кирило-Мефодієвським брацтвом, “Основою” й Драгомановим, з одного боку, та соціалістично-федеральним напрямом наших часів, з другого.

Року 1883-го серед українського земляцтва в Петербурзі вугілилась група молоді, вихована на поглядах Драгоманова. Група ця виступала скрізь, як “Українські соціалісти-федералісти”, мала свою програму “для улегшення зносин і пропаганди”, як поясняє один з членів гуртка завела була тісні зв’язки з Драгомановим, що жив тоді у Женеві, і він дав свої уваги на згадану програму. Ця громадка проіснувала до 1889 р., коли всі старші члени гуртка виїхали на Україну й там розійшлися різними дорогами. Гурток соціалістів-федералістів перестав існувати, але пам’яткою про його лишилась програма, яку недавно опублікував один з провідників гуртка, небіжчик М. Васильєв, у 108-му тому “Записок Наукового Товариства ім. Шевченка”. Програма ця дає цікаву сторінку з історії формування громадської думки в свідомих українських кругах.

Програма дійшла до нас у російському тексті. Як пише в передмові Васильєв, вона “була спробою зібрати разом усі культурні, політичні й економічні риси, що єднали товаришів групи, а також ті риси, котрі їх відрізняли від інших опозиційних течій в Петербурзі”. З тієї ж передмови довідуємось, що “ця програма багато разів читалася як у своїх українських кружках, так і при зносинах з молоддю інших напрямків”. Пояснивши на початку свою назву й зазначивши, що група через відомі умови політичного життя в Росії мусить

іти революційним шляхом, програма далі дає погляди гуртка в трьох розділах — про культурну сторону життя, політичну та економічну.

В першій частині програми цікаво для тих часів зазначити угрунтування українського національного руху з його демократичного боку. “Ми чуємо себе зовсім свідомо українцями”, — зазначає програма — додає зараз же: “мало того, ми хочемо лишитись українцями, в можливій генаціоналізації нашій добачаючи факт зовсім не демократичний”. Відповідно до цього програма обстоює розвиток українського народу на національних підставах і бореться проти нівеляції чи то виходить вона од царського деспотизма, чи од поступових кругів російського громадянства. Виступаючи проти національної нівеляції, програма шукає спільників серед інших недержавних націй і виразно зазначає потребу гарантій прав національним меншостям на Україні. “Як народність безправна з національного погляду, ми не уявляємо собі нашого визволення инакше, як без такого самого визволення польської, литовської, білоруської, латишської народностей, без визволення народів Кавказу та величезної маси інородчеських племен і без забезпечення прав на вільний культурний розвиток за народностями, що живуть серед українського народу”. От через віщо програма ставить українцям-федералістам завдання допомагати “визволенню всіх поневолених народів держави російської”.

В політичній сфері програма на першому місці зазначає “повну національну автономію (самоозначення) України”, і визнаючи таке саме право за всіма націями й краями, переходить логично до федеративного лагу, який уважає за “найміцніший” з усіх форм державного поєднання. Разом з тим програма зазначає, що кожна національність і край сами рішають для себе, чи лишатись їм у федеративній державі, чи з неї вийти “то річ політичного такту й розвитку подиктувати що до цього справедливе порішення”. Щодо України, то програма в майбутньому устрої Росії не добачає причин, які вимагали б повного відкремлення, як бачить і мало данних, щоб Україна могла колись жити зовсім окремо, самостійною державою. Визначаючи себе за українців, соціялісти-федералісти виступають проти повного зливання з російськими партіями й ідуть з ними разом на принципах кооперації й федерування. Як дань духові часу, програма дає вільну руку своїм членам, що спочувають теророві, брати участь у терористичних актах і заходах.

В економічній частині програма соціялістів-федералістів стоїть на соціялістичному ґрунті, обстоюючи передачу заводів робітникам і землі хліборобам. Шляхом до такого економічного перебудування програма вважає завойовання політичної волі та використання народного незадоволення про-

ти сучасного економічного лагу. Для одноцільної й однодушної роботи в народі соціалісти-федералісти 80-х років закликають до порозуміння з національними меншостями на Україні, зазначаючи, що тільки разом, сполученими силами й солідарно, можна буде поставити широко пропаганду нових форм життя серед усієї людности на Україні.

Я коротенько переказав тільки головніше з тієї давньої програми, і вже з цього переказу видно, що в ній маємо надзвичайно цікаву пам'ятку з історії розвитку політичної свідомости серед українського громадянства. Справи, що в наші часи стали актуально, на чергу дня, нашим попередникам ясніли, як далекий ідеал, схований за темною завісою невідомої майбутности. Але заслуга тих перших соціалістів-федералістів на Україні в тому, що вони зуміли розглянути неясні ще обриси того ідеалу й поставити його в зв'язок з вимогами життя; що вони взяли правдивий тон і темп в своїх домаганнях. Історик української думки не має права поминути цей пам'ятник нашого минулого, так тісно зв'язаний і з інтересами нинішнього дня.

С[ергії] Є[фремов]

Нова Рада. — 07.07.1917.

№ 285

Заява Полтавської організації УПСФ на засіданні міської Думи

09.07.1917 р.

Полтавська громада радикально-демократичної партії*, порозумівшись з іншими українськими демократичними організаціями, взяла участь у виборах до міської думи і разом з тими організаціями склала список кандидатів з людей, що або входять в партію, або близькі до неї. Програма муніципальної діяльності була виразно зазначена в виганій нашим блоком відозві до виборців.

На жаль, вибори провадилися ненормально — з боку інших партій допущені були ексцеси і надужиття, яких не можна вважати допустимими у вільній демократичній державі. Не перечисляючи тих фактів, гадаємо, що нова дума повинна винести гострий осуд усім тим способам агітації і політичної боротьби, які допускають насильство, обман, клевету і т.д.

Про наш список і про окремих особ, виставлених у нашому списку під час виборчої агітації було сказано стільки лихого, нас винувалили у таких провинах, що посіяли серед частини громадянства недовіру і ворожнечу до нас.

З тої причини і через те що нас пройшло в думу мало, ми не можемо взя-

* УРДП з червня 1917 р. перейменована на УПСФ.

ти на себе одвічальних місць в городському уряді і гадаємо, що ці місця по справедливості належать тим партіям, котрі здобули на виборах більшість.

От же при сих умовах, які є, ми і не вважаємо можливим взяти посади городського голови, предсідателя думи, комісій, не будемо також брати участі в самих виборах на посаду городського голови, членів управи і предсідателя думи.

Вважаючи, що одвічальність у городських справах належить в першій мірі партіям більшості, ми заявляємо, що будемо тій більшості помагати у всякій позитивній роботі на користь трудового люду міста Полтави у думі і в комісіях. Стоячи на ґрунті широкого демократизму і соціалізму, ми сподіваємося, що соціалістичні фракції більшості думи згідно з їхніми декларативними обіцянками як і ми стоятимуть на сторожі інтересів і потреб народної маси, як економічних, так і духовних, та виконають свої обов'язки що до задоволення національних українських потреб. І наскільки всі оці наші сподівання матимуть реальну підставу в роботі тих фракцій більшості, на стільки ми будемо їм помагати.

Нарешті заявляємо, що українська мова мусить мати належне їй місце у думі. Сами ми в думі і в комісіях промовлятимемо по українськи, будем також своєю мовою подавати доклади, вігозви, заяви і т.і....

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 09.07.1917.

№ 286

Постанови Київського повітового селянського з'їзду

09.07.1917 р.

В неділю 9 липня в Педагогічному музеї відбувся селянський з'їзд Київського повіту, на якому було біля 250 представників-селян від волостей. На з'їзді ухвалено слідуючі постанови:

1) Обміркувавши сучасну справу на Україні і по всій Росії, а також діяльність Центральної Ради Київський повітовий селянський з'їзд постановив:

а) забезпечення і закріплення здобутків революції по всій Росії можливе тільки при єднанні демократії всіх національностей, що заселяють Росію і Україну;

б) після того, як було прочитано новий Універсал, з'їзд ухвалив вітати Центральну Українську Раду як висщий законодавчий орган всієї України

в) признати Генеральний Секретаріат тимчасовим революційним правительством, виконувати всі його постанови та накази і проводити їх в життя.

2) Вислухавши постанови першого Всеукраїнського Селянського З'їзду, що відбувся в Києві з 28 травня по 2 червня, з'їзд одностайно приєднався

до постанов про землю, народну освіту та організацію селянства.

Крім цього з'їзд постановив прохати Центральну Українську Раду, щоб вона допомогла селянам цього повіту заснувати середню школу (гимназію або реальну) для своїх дітей в Межигірському монастирі і черниці цього монастиря повинні переїхати до свого Покровського монастиря в Києві.

3) Виявляючи свою велику ворожість до земства, з'їзд рішив одногосно домагатись від Центральної Ради, замість земства, “Народної Самоуправи” та скасування самої назви “земство”.

4) З'їзд приймає такі ціни на робочі руки: робочий день — 5 карбованців, жати за третій сніп, а в'язати за косаркою — за п'ятий сніп.

5) З'їзд постановив, щоб Київська Повітова Земська Управа дала 5000 карбованців для потреб повітової Ради селянських депутатів, а також ухвалено було, що селяне мають право проводити асігновки з запасних капіталів для своїх потреб.

6) До Всеукраїнської Ради селянських депутатів з'їзд обирає двох: від Ржищівської волости Ничипора Яременка і від Трупільської волости Корнія Гуленка.

7) До повітової Ради селянських депутатів обрані: Яків Пасічний, Василь Марченко, Семен Лунич, Ярема Кумелько, Юхим Геля, Кость Макаренко, Панаас Скоробогатько, Іван Власенко, Михайло Візненко, Леонтій Коваленко, Артем Товдя, Давид Шевченко, Петро Міщеренко та Гордій Петренко.

Крім того з'їзд доручив повітовій Раді погбати, щоб волости, які не дали своїх представників, скоріще обрали їх та прислали до повітової Ради на 23 липня.

Таких волостей є ще п'ять: Білогородська, Бишівська, Велико-Дмитрівська, Гостомельська та Деміївська.

Нова Рада. — 11.07.1917 р.

№ 287

Повідомлення про нараду представників північних повітів Чернігівської губернії

09.07.1917 р.

9 іюля въ г. Новозыбкове состоялось совещаніе представителей уездныхъ общественныхъ организацій северныхъ уездовъ — по вопросу объ оставленіи этихъ уездовъ въ территоріи Украины или о выделеніи ихъ изъ Украины.

Все резолюціи совещанія — не окончательныя решенія, а пожеланія членовъ совещанія.

По докладу Н.И.К., въ которомъ было освещено историческими данными политическое и культурное единство северныхъ и южныхъ уездовъ губерніи, вынесена была резолюція: 1) Такъ какъ между северными и южными уездами Черниговской губерніи исторически существуетъ политически-культурная и экономическая связь, то северные уезды губерніи (Новозыбковскій, Мглинскій, Старогубскій, Суражскій и Новгородсев.) не отделяются отъ южныхъ, а остаются въ территоріи автономной Украины съ обязательнымъ обезпеченіемъ правъ меньшинства населенія. 2) Для выясненія отношенія Центральной Украин. Рады къ север. уездамъ Черниг. губ. и вообще, для работы по вопросу объ отношеніи северн. уездовъ къ Украине, избрана особая комиссія. Составъ комиссіи: П.П. Савичъ, П.К. Селивановъ, Н.И. Ковалевъ, Н.Г. Покровскій и П.Б. Шимановскій. (Новгородсеверскимъ общ. организ. поручено избрать на месте своего представителя въ комиссію). 3) Очередная работа комиссіи: 1) подготовить статистическій матеріалъ, 2) снестись отъ имени север. уездовъ съ Киевской Украинск. Центр. Радою и оповестить о результатахъ обществ. организацій север. уездовъ, и 3) разработать вопросъ о способе выясненія отношенія къ Украине со стороны населенія уездовъ. 4) Пожеланіе о составе слѣдующаго совещанія по этому вопросу — кроме городскихъ и уездныхъ обществ. организацій (исполнительныхъ, земельныхъ, продовольственныхъ комитетовъ, уездн. советовъ рабочихъ, военныхъ и крестьянскихъ депут., земствъ и кооперативовъ), въ составъ совещанія войдутъ представители отъ каждой волости (или волостн. земства). 5) На нужды комиссіи просить уездные исполнит. комитеты ассигновать по 50 руб.

Черниговская земская газета. — 18.07.1917.

№ 288

Повідомлення про надзвичайні земські збори Глухівського повіту

09.07.1917 р.

Собраніе открылось уезднымъ комиссаромъ при 29 гласныхъ демократическихъ слоевъ и 9 гласныхъ стараго цензоваго земства. Кроме того, приняли участіе помощникъ губернскаго комиссара П.А. Бакулинъ и члены губернскаго исполнительнаго комитета М.Д. Масловъ.

П.А. Бакулинъ, М.Д. Масловъ и гласный стараго цензоваго земства В.М. Аммосовъ приветствуютъ демократизацію земства и говорятъ о необходимости совместной дружной работы стараго и новаго земства.

Председатель собранія М.Л. Бойко докладываетъ о происшедшемъ согла-

шенію между временнымъ правительствомъ и центральной украинской Радою.

Г. Онацкій на украинскомъ языке говоритъ о важности едinenія временнаго правительства съ Центральной Радою, о первыхъ недоразуменіяхъ, вызванныхъ вліятельнымъ положеніемъ кадетовъ въ комиссію, разсматривавшей вопросы, послѣдствіемъ чего и былъ отказъ въ признаніи Рады; о смутныхъ для украинцевъ, дняхъ первыхъ разногласій; объ универсале, какъ первомъ шагѣ самоопределенія Украины. Затемъ ораторъ останавливается на Черниговской губернии, более другихъ украинскихъ мѣсть, подверженной вліянію Москвы. Приветствуетъ трехъ министровъ социалистовъ, пошедшихъ навстрѣчу украинскому движенію, приехавшихъ въ Кіевъ и увидевшихъ здѣсь на мѣстѣ серьезность и обоснованность украинскаго движенія. Объясняетъ собранію, что признаніе правительствомъ Рады сразу прекратило толки о двоевластіи, создалъ изъ Рады представителя временнаго правительства. Оглашаетъ телеграмму правительства о признаніи генеральнаго секретаріата Рады, какъ особаго ответственного и полноправнаго органа Украины съ широкой программой по аграрному и другимъ государственной важности вопросамъ, и постановленіе Рады по этому поводу. Ораторъ обращаетъ вниманіе на явную необходимость организованности украинцевъ въ лицѣ центральной Рады, которая скоро справилась съ безпорядками въ Кіевѣ, что сдѣлать могла только одна она, полноправная вершительница судьбы Украины.

Речь оратора сопровождается аплодисментами и кликами “слава вільній Україні”.

Бакулинъ приветствуетъ едinenіе Рады съ временнымъ правительствомъ, едinenіе демократій, и предлагаетъ послать телеграммы временному правительству и центральной Раде. Для редактированія телеграммъ избрана особая комиссія.

Председатель собранія, резюмируя слова ораторовъ, находитъ вопросъ яснымъ, такъ какъ каждый понимаетъ гдѣ его родина-мать.

Марченко говоритъ о второмъ универсале Рады, напоминаетъ о тяжелыхъ временахъ Петра I-го, запретившаго и уничтожившаго украинскую школу и о продолжавшемся угнетеніи Украины до временъ революціи; объясняетъ, ссылаясь на авторитеты педагогическаго міра, о пользе преподаванія на материнскомъ языкѣ, т. е. въ Украине — на украинскомъ языкѣ. Говоритъ и объ экономическомъ угнетеніи Украины при царизмѣ и рисуетъ ту светлую картину предстоящаго украинскаго житья при будущей автономіи Украины. Касается личнаго состава Рады, широко и ярко представленнаго всеми народностями, живущими на Украине.

Коломієць съ исторической точки зренія подходитъ къ вопросу о необходимости возрожденія Украины въ лице своей школы и своей народности; касается договора Богдана Хмельницкаго, постепенно отмененнаго Москвой, не въ лице, конечно, русской демократіи, а той группы московскихъ заправиль, которая смотрела на Украину только, какъ на дойную корову; призываетъ Глуховчанъ вспомнить, кто они и идти туда, куда зоветъ ихъ родина Украина въ лице Рады. Съ теплымъ чувствомъ ораторъ говоритъ о роли строителя новой жизни, которая пала на Рагу, и о всехъ ея разумныхъ мерахъ по успокоенію страны при недавнихъ беспорядкахъ.

Масловъ радуется соглашенію правительства съ Рагой, присоединяется къ Бакулину по приветствію Рады и правительства; говоритъ о воинахъ-украинцахъ, самоотверженно несущихъ свое здоровье и жизнь на алтарь родины и предлагаетъ почтить память павшихъ борцовъ вставаніемъ. Собраніе встаетъ.

Председатель предлагаетъ собранію разрешить вопросъ о самообложеніи въ фондъ Рады.

Коломієць говоритъ, что обложение земли затыжная вещь и предлагаетъ собранію последовать примеру Остерскаго земства и ассигновать определенную сумму немедленно.

Председатель даетъ справку, что проектируемое обложение по Глуховскому уезду можетъ дать 28000 рублей.

Ставится на голосованіе предложеніе ассигновать немедленно 5000 рублей, которое и принимается единогласно.

Черниговская земская газета. — 08.08.1917.

№ 289

Вітання міської Думи Кролевця Центральній Раді

09.07.1917 р.

Кролевецкая городская дума. На состоявшемся 12-го июля второмъ заседании городской думы новаго состава было подвергнуто перерешенію отвергнутое в предыдущемъ заседании 9 июля предложеніе о посылке приветственной телеграммы центральной украинской Раде особо от телеграммы Временному Правительству.

Большинствомъ 13 голосовъ противъ 7, при 7 воздержавшихся, постановлено приветствие послать. Принятъ слѣдующій текстъ телеграммы:

«Кролевецкая городск. Дума, избранная на основе новаго демократическаго закона, в начале своей работы шлетъ свое искреннее приветствие укра-

инской центральной Раге и ждет от неё создания, в согласии с Временным Правительством и революционной демократией всей России, авторитетного, сильного общественным доверием краевого правительственного органа на благо всему русскому государству и в частности родной Украине со всеми населяющими её национальностями.

Черниговская земская газета. — 04.08.1917.

№ 290

Декларация Української раги Центральної Росії⁹⁵

10.07.1917 р.

Брати Українці!

Наступає рішучий мент: наближаються дні Установчих Зборів, де законом повинні зміцнити наші потоптані ногами царів Московських і поновлені права, і де ми мусимо здобути автономію.

Треба до Установчих Зборів, негаючи жадної хвилини, проводити в життя на Українській землі основи народоправства, треба зараз-же намітити шляхи майбутнього лагу України, щоб в Установчі Збори прийти з готовим планом автономії.

І тепер, коли дорога до вільного життя заливається кров'ю страшної братоубивчої війни, тепер, більше ніж коли-небудь потрібне єднання, організованність.

Тільки з'єднавшись, ми будемо уявлять дійсно могутню силу, зможемо осягти бажану мету: визволити заплакану матір Україну, побачити її осяяну сонцем свободи.

Огірвані од рідної землі, ми распорошились по чужих далеких країнах. Але і на чужині тепер неможна сидіти. В сей мент, коли життя горить огнем творчості, коли кожна хвилина міряється роками і купується тисячами кривавих жертв, ми повинні і на чужині з'єднатись.

Всім відомо, що тільки в єднанні і організації сила.

Базуючись на постанові Української Центральної Раги про необхідність заснування скрізь, де є українці, повітових губерніяльних і інших об'єднуючих центрів, створилась для об'єднання распорошених по території Центральної Росії українців Московська Рага Центральної Росії. Вона, яко філія Української Центральної Раги, підлягає постановам останньої і всеукраїнських національних з'їздів. Вкупі з Українською Центральною Рагою вона буде стояти за оборону національних прав Української народности і спри-

яти переведенню в життя до Установчих Зборів початків Автономії України.

У склад її входять представники од усіх українських організацій центральної Росії.

Політичні організації надсилають до Раги по два представника, культурно-просвітні, професійні і інші по одному представнику. Щож до військових українських організацій, то вони посилають у Рагу: ті, котрі мають до 500 членів, одного представника і маючі більш 500 членів — двох представників.

Загальний склад Московської Української Раги Центральної Росії мусить бути таким, щоб не менше половини всіх членів репрезентували політичні партії і решту неполітичні організації.

Зараз всі обов'язки Московської Раги виконує Тимчасовий Виконавчий Комітет, у склад котрого увійшли представники од Московських політичних організацій і військового клубу по два представника і од решти по одному представнику.

Московська Українська Рага звертається до всіх Українських партій і організацій: політичних, військових, культурно-просвітних, професійних і ин. з проханням, яко мога швидче подати свій голос і надіслати відомости про численність українців, склад і характер діяльності організації і точну адресу.

Звертатися до Тимчасового Виконавчого Комітету Раги (Москва, угол Воздвиженки и Нижне-Кисловскаго пер., д. Брискори, кв. № 35).

Всі, кому дорога воля України, повинні одгукнутися.

Незабаром одбудуться загальні збори Раги.

До єднання товариші!

Тимчасовий Виконавчий Комітет Московської Української Раги Центральної Росії.

Робітнича газета. — 10.07.1917.

№ 291

Постанова Тимчасового центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки⁹⁶

10.07.1917 р.

Тимчасове Центральне Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки має честь надіслати до Хвальної Центральної Раги постанову, яку Бюро винесло на засіданні 21 червня 1917 року: Заслухавши Універсал Української Центральної Раги, Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки ухвалило провадити свою

діяльність згідно з постановами Української Центральної Ради що до установа-
лення лагу на Україні. Звертається з закликом до українського вчителства
підтримати сю резолюцію Тимчасового Бюро Всеукраїнської Учительської
Спілки надісланням до Центральної Ради своїх з сього приводу заяв.

У Київі 10 липня 1917 року.

Товариш Голови
Секретар

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 17. — Арк. 6. Оригінал. Рукопис.

№ 292

Резолюції Костянтиноградського надзвичайного повітового земського зібрання

11.07.1917 р.

Константиноградське надзвичайне повітове земське зібрання, заслухав-
ши Універсал Української Центральної Ради, ухвалило: 1) привітати Цент-
ральну Раду, яко єдиний правомочний революційний орган українського на-
роду; 2) підтримувати постанови й заходи Ради по підготовленню й заведен-
ню основ автономії України; 3) до того часу, коли будуть скликані Українсь-
кі Установчі Збори, прохати Раду утворити негайно краєвий орган, в якому
було б забезпечено представництво всіх національностей на Україні, також
на демократичних виборних основах; 4) асигнувати за для потреб Ради з кош-
тів повітового земства 15.000 карбованців.

Народня воля. — 24(11).07.1917.

№ 293

Звернення генерального секретаря земельних справ Б. Мартоса до земельних, прогдовольчих комітетів та селянських спілок

11.07.1917 р.

Українська Центральна Рада

№ 120

“До комітетів земельних, прогдовольчих і селянської спілки”

Новий урожай повинен полекшити прогдовольчу справу як для армії, так і
для всієї людности.

Отож всі сили громадських організацій на Україні треба направити до того, щоб весь урожай було убрано як можна швидче і як можна краще.

А тим часом до Української Центральної Ради останніми днями надходять звістки із сел і від Волосних Комітетів, що не скрізь жнива проходять спокійно. Раз у раз пишуть до Ради, що в одному місці селяне не погодилися з паном, в другому одно село не погодилося з другим. Звідусіль запитують Раду, що робити при тій чи іншій пригоді, щоб врятувати урожай, вирішити непорозуміння між людьми.

От-же звертаю увагу всіх Комітетів на Україні — Земельних і Продовольчих, як Волосних, так і повітових, що вони мусять негайно погбати:

1. щоб скрізь там, де є непорозуміння між панами і селянами і де не можна прийти до згоди між ними, уборку урожаю взяли на себе Продовольчі комітети, при добрій допомозі Земельних Комітетів.

2. щоб в кожному повіті були улаштовані примирительні камери, котрі мають установляти заробітну плату селянам, там де не прийшли люде до згоди: в сіх камерах мають бути представники од Комітетів — Земельного, Продовольчого, Селянської спілки (або Ради Селянських Депутатів), а також по ровну од тих селян і поміщиків, між котрими не дійшло до згоди.

3. щоб ніхто ніде не забороняв убирати хліб машинами, бо машинами лекше і швидче можна зібрати хліб, бо при машинах меньше хліба осипається і за машинами солдатки більше собі зароблять хліба.

4. щоб машини поміщиків не гуляли і, після уборки панського хліба, ціми машинами було зібрано хліб на нивах салдаток.

5. щоб на жнивах перш за все заробіток мали безземельні і малоземельні селяне і особливо солдатки, (бо до Центральної Ради часто надходять вістки, що селяне заможні кидаять свої ниви та йдуть заробляти снопа).

6. щоб на великих панських економіях заробіток мали селяне з усіх сусідних сел: щоб не було такого, як повідомляють Раду, що селяне з одного села не пускають до пана на жнива з іншого села людей, таких же убогих, як і вони.

7. щоб ні в якому разі не знімали з роботи строкових і наймитів, що служать по економіях, бо треба, щоб строкові і наймити так само заробили собі хліба, як і всі иньші.

8. щоб австрійців та наших бранців (плєнних) було згуртовано в дружини і послано на жнива, як до панів, так і до селян, а особливо до солдаток і щоб ніхто і ніде не знімав бранців з роботи силою.

Волосні Продовольчі Комітети повинні точно переписати, скільки хліба

вродило і зібрано в кожному хазяйстві, як селянському, так і панському.

Од імени Української Центральної Ради дуже прохаю твердо проводити все, що було вказано вище, памятаючи, що в теперешні тяжкі часи всі громади, всі Комітети повинні працювати дружно, щоб рідний край наш і вся Росія не втратили ні одного пуда зерна.

Генеральний Секретарь по земельних справах Б. Мартос.

НДБ ЦДА України. — Листівка.

№ 294

Постанови I Всеукраїнського робітничого з'їзду⁹⁷

11—14.07.1917 р.

Про сучасний момент і робітництво

Визнаючи: 1. Що революцію в Росії утворила загострена на ґрунті війни незадоволенність економічних, культурних, політичних і національних потреб широких народніх мас.

2. Що закріплення здобутків революції, поглиблення і поширення її соціально-економічного змісту можливе тільки шляхом орган. і планом. утворення нових форм громадського, політичного і національного життя, і задоволення соціальних і економічних потреб трудящих верств людности;

3. Що виконати сі творчі завдання революції в Росії може тільки міцна революційна влада, збудована на довірррю революційної демократії;

4. Що повне національне визволення українського народу, закріплення, розширення революції на Україні можливе тільки при утворенні єдиної революційно демократичної краєвої влади на Україні;

5. Що буржуазні верстви в Росії виявили і мусять далі виявляти ще дужче свій антиреволюційний характер;

6. Що така міцна революційна влада як в Росії, так і на Україні, може бути утворена тільки революційною демократією;

Перший Всеукраїнський Робітничій З'їзд визнає потрібним:

1. Щоб все українське робітництво підтримувало з усією силою і енергією як Українську Центральну Раду, так і її Генеральний Секретаріат, сі органи революційної влади на Україні, опертої на силах усієї революційної демократії, робітництва, селянства і війська.

2. Що представництво українського пролетаріату в У. Ц. Р., ставлячи сво-

єю метою здійснення завдань і цілей революції як в Росії, так і на Україні, повинно, простуючи до цього в тіснім єднанні з робітництвом інших націй і згоді з усією революційною демократією, як українською, так і неукраїнською, займати самостійну класову позицію.

Про війну

Признаючи: 1) Що через війну всі здобутки революції в тім числі і автономія України стоять на краю гибелі.

2) Що економічна розруха, яка зростає день від дня привела до повного розпаду країни.

3) Що це загрожує великою бідою найперше пролетаріатові і всьому працюючому люду.

Перший Всеукраїнський Робітничий З'їзд постановив:

Війну треба скінчити як найскоріше і для того Тимчасовий Уряд повинен в рішучій формі вимагати від Англії, Франції і інших союзників розпочати зараз же в купі з Росією мирні переговори з Центральними Державами і при відмові Союзників зробити дальші кроки, щоб спинити війну.

Визнаючи, що 1) перемога противника зараз на фронті загрожує Українській землі поділом території України на дві половини, який розібе і затримає розвиток всього Українського пролетаріату.

2) Що захоплення України противником знесе на захопленій частині нашої землі той демократ.-респ. лад, який здобуто всерос. революцією.

З'їзд постановляє кликати всю революційну демократію України і всієї Росії до активного енергійного відпору наступання противників на фронті і всемірної піддержки армії в тилу.

Про автономію, федерацію і Установчі Збори

Підносячи старе гасло українського пролетаріату — автономію України, яка остаточно має бути уложена на Українських Установчих Зборах і признаючи, що викликані війною зміни економічних і політичних взаємин України і Росії вимагають федеративности звязку суверенної автономії України з Росією 1-й Всеукраїнський Робітничий З'їзд кличе пролетаріат України: 1) взяти як найдіяльнішу участь в початім вже будуванні автономії України, щоб забезпечити най-повнішу демократичність сього устрою в інтересах пролетаріату і найширших мас людности і змогтися взяти провід в сій роботі. 2) З'їзд признав, що на основу автономного устрою треба покласти як найбільшу участь самого народу в справах управління, для чого всі органи

власти повинні бути по змозі виборні — не єдиноличні — і вести роботу управління в постійнім порозумінні, або безпосереднє з обравшою їх людністю, або з її представництвом.

Робітнича газета. — 14.07.1917.

№ 295

Протокол з'їзду українських організацій 5-ї Гренадерської дивізії (Західний фронт)

14.07.1917 р.

Протокол №

Першого з'їзду делегатів від українських організацій 5-ї Гренадерської дивізії.

З'їзд скликала організаційна група — президіум української громади 20 Гренадерського Базарджикського полку.

Засідання з'їзду відбулося в дер. Ятвізь, в помешканні кіятра “Вільна Україна”

В 16 годинь прап. Сільванський, по дорученню групи, повіряє мандати делегатів, через що виявляєця, що на з'їзд не прибули тілکه представники від громад 18 та 19 полків, — останні всі були, через що і засідання візнано правомочним (присутних було 19 чолов. від 12 організацій)

Організаційна група пропонує необхідність заснувати дивізійну Раду з'метою міцного об'єднання всіх рідних нам організацій нашої дивізії, щоб нам в такої спільці була найпевниша можливість щиро захищати свої болючі бажання, бо, як промовив тов. Сільванський, — ми йдемо до огнієї мети, але дороги у нас різні і ми друг друга не бачемо, хоч на приклад, і йдемо рядом. Ця пропозиція дуже превалюєця з'їздом і починаєця організація постійного складу Раду; з'їзд прохав тов. Сільванського керувати організацією Ради і провести вибори президіуму. Коли організація складу Ради скінчена, то починаюця вибори президіуму. Таємним голосуванням обрано: головою — сотника 20 полку Борбицького, товаришами голови: прапорщик 17 полку Дружинін та підхорунжий 20 полку Письменний, а скарбнич'ім — мол. писарь 1 батареї 7 Сібірської гарматної бригади Овсій Могилей; що торкаєця до діловода, то Рада ухвалєє: позаяк немаєця поміж нас свідомих і звичайних людей, присоглашати до свого діла і кооптировать в склад Ради тов. Сіль-

ванського. Далі голова прохає прап. Сільванського оголосити такі

Питання дня:

1. Вибори представника від Раги на засідання Корпусної Раги.

2. Статут і Кошти Раги [...]*

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 1. — Арк. 15. Оригінал. Рукопис.

№ 296

Звернення УЦР до населення Волині та Поділля

15.07.1917 р.

До населення Волині й Поділля.

Три роки тягнеться світова війна. Три роки терплять люде страшний гніт, і тоді, коли всі вже почали вірити, що швидко буде мир, трапилося велике лихо і армія почала одступати.⁹⁸

Вірне народові і революції військо робить все, щоб спинити ворога, щоб не гати захопити йому нашу землю, але ми мусимо заявити тим людам, які ближче живуть до фронту, щоб вони готувалися до всяких несподіванок. Може трапитися, що війна торкнеться нашої землі і ворог на час захопить частину її.

Коли при царі Миколі II одступала російська армія, народ силоміць вигоняли з його городів, сел і земель і розкидали по всій Росії. Тепер же цього не буде!

Всі ми гаразд пам'ятаєм, скільки лиха зазнали біженці, як тяжко було їм мандрувати по шляхах та чужих хатах. Сама армія багато лиха зазнала од того, що багато людей їхало залізницями, возами і т.п. не даючи можливости воєнному начальству підвозити на підмогу нові війська, зброю і харч, а тому Центральна Рага в згоді з иншими воєнними владами наказує народові лишатися на місцях.

Ми обіцяємо, що буде зроблено все, щоб даремно не нищилися городи та села, щоб у населення лишалося те, що їм потрібно.

Міліція і де які громадські установи, які найбільше потрібні населенню, скрізь лишатимуться на місцях, щоб допомогти і обороняти населення під час переходу його до рук ворогів.

Ми закликаємо до спокою і обіцяєм зробити все, щоб не порушувався порядок.

*Кінець документу не виявлений.

Ми певні, що революційне народне військо, російське і українське не дасть на поталу нашої України і ворог швидко спиниться, а потім рушить назад.

Але ми повинні готуватися до всього і мати силу, щоб пережити тяжкий час війни і твердо довести нашу вільну Україну разом з усією Росією до миру і щастя.

Громадяне! Будьте спокійні і лишайтесь на своїх місцях.

Не вірте тим, хто кличе вас кидати свої хати, бо вони кличуть вас на це з лихими намірами.

Українська Центральна Рада.

Київ, Липня (Юля) 15 дня 1917 року.

НДБ ЦДА України. — Листівка.

№ 297

Постанови ради Всеукраїнської юнкерської спілки

16.07.1917 р.

Резолюція прийнята Радою Всеукраїнської Юнкерської Спілки на засіданні 16 липня 1917 р. з приводу сучасного становища Генерального Військового Комітету.

Приймаючи на увагу, що ворог загрожує волі нашого народу, що села та міста руйнуються натовпом відступаючого дезорганізованого війська, що реакція? користуючись дезорганізацією загрожує революційним здобуткам українського народу, Рада В. Ю. С., котра об'єднує українські товариства 32-х військових шкіл, вважає доконче необхідним, аби Український Військовий Генеральний Комітет негайно найірішучіше взявся за формування українських частин і до того на території України, збираючи тим до захищення її тих, кому найбільш зрозумілі та близькі її вільне існування та загальний добробут. В заходах до цього ми бачимо єдину змогу припинити наступ на нашу Україну ворога зовні, поставивши проти нього ту частину армії, котрій найпотрібніше, аби земля її не була зруйнована наступаючою ворожою армією, а також відступаючим дезорганізованим російським військом, несучим безмірну шкоду населенню України. Свідоме національне військо, з нашого погляду, не дасть також змоги вести контрреволюційну пропанду на Україні, яка побільшується з кожним днем і неможна уникнути тих прикростей та непорозуміння, які є наслідком того, що у нас чинити порядок та обо-

роняти спокій доручають військовим частинам з чужих людей, котрі не розуміють наших потреб та виникаючих з них домагань.

Резолюція одноголосно ухвалена на загальному зібрані юнкерів-українців 1-ї Одеської школи прапорщиків 16 липня 1917 року.

Розглядаючи всестороннє другий Універсал, виганий Українською Центральною Радою, в згоді з представниками Тимчасового Російського Уряду, ми, юнкери-українці 1-ї Одеської школи прапорщиків, на зібрані 16 липня 1917 р., бачучи в цій згоді дійсне порозуміння котре до цього часу стояло на дорозі поліпшення становища Української людности, вітаємо Українську Центральну Раду, яко представника і виразителя думок, бажань і давніх мрій всього нашого народу, визнаємо що: 1) Українська Центральна Рада поповнена представниками других національних меншостей, що заселяють наш край, дійсно краще всього зможе виповнювати ті бажання, котрі виявляє наша людність, керувати нами; 2) краще зможе виробить закони, потрібні для заведення справжнього порядку на демократичних началах на своїй країні; 3) в цей час краще зможе з'організувати і об'єднати нашу людність і недопустить тої дезорганізації, котра на превеликій жаль починає ширитися по усій Росії; 4) обов'язково будемо виповнювати ті прикази, котрі будуть виходить від Центральної Ради в згоді з Центральним Російським Урядом.

Робітнича газета. — 27.07.1917.

№ 298

Протокол з'їзду селян-українців Саратовської губернії

16.07.1917 р.

На з'їзд прибули представники від Аткарського, Вольського, Балашівського, Камишинського, Петровського, Саратовського і Сердобського уїздів. Предсідат. з'їзду вибрано одноголосно — голову Української Громади в Саратові В. А. Сапіцького, а його товаришами — представника Терсинської вол., Вольського уїзда Т. З. Кириченка, предст. Галаховської вол. Аткарск. уїзда Е. К. Лисенка, предст. М. Семеновської вол. Балаш. уїзда Д. П. Залепу, предст. Тепловської вол. Саратов. у. І. П. Кутового. Писарем з'їзда вибрано Л. А. Процишина, писаря Української Громади в Саратові. Порядок дня прийнятий з'їздом такий:

- 1) Доклади з міст.
- 2) Організація союзу селян-українців Саратовської губ.

3) Доклад “Чого домагаються Українці на Україні”.

4) Универсали Центр. Української Ради і їх значіння.

Після привитання з'їзду короткими словами Головою Укр. Громади в Саратові В. А. Сапіцьким приступлено до докладів з міст. Селяне делегати майже всі заявили що всі переселенці українці Саратов. губ. опинились зараз в дуже скрутному положеню. Місцеві селяне-великороси роблять їм кривди, — зіхвачують їхню землю — і грозять вигнати їх туди, звідкіль вони прийшли. Всі селяне-переселенці заявили через своїх представників, що в такому положеню як зараз, вони дальше жити не можуть і всіма силами старають ся знайти способи повернутись на Україну. По вислуханю докладів з'їзду виніс такі резолюції:

1) Маючи на увазі, що місцеві організації як громадські, так і державні го-сі нічого не зробили для того, щоб полекшати безвихідне положене селян-українців, а также памятаючи, що нема надії, щоби в будучому більшості селян-українців була змога залишити ся тут на своїх місцях, з'їзд постановів.

а) Звернутись до Укр. Центр. Ради в Києві з проханням прийти на заштиту інтересів селян-українців перед Росийским Правительством, а самим зорганізувати ся в союз селян-українців Саратовської губ. для спільної самооборони і боротьби за краще життя, б) прохати Укр. Центр. Раду, щоби при розробленю порядку скликаня українських установчих зборів (учредительного собрания) одно місце в цьому зібранню було дано представникові селян-українців Саратов. губ., а при разрішенню земельного питання на установчих зборах, щоби не забути про інтереси селян-українців, проживаючих по за межами України які хотілиб вернутись назад на Україну, в) Звернутись до Укр. Центр. Ради з проханням обсудити питання про переселення тих селян-українців, які по ріжним причинам ніяк не можуть оставати ся тут до Учредительного Зібрання, г) Памятаючи також, що негайне переселення назад на Україну може викликати перегрузку желізниць, які тепер потрібні дуже для воєнних цілей а також що на Україні земельне питання ще не розроблено і переселенці можуть составити кадри безработних, що може викликати великі розрухи, постановлено звернутись до всіх селян-українців з вігозвою по можливості зоставатися на своїх містах і вести своє хозяйство.

2) Рішено звернутись до Губернского Комисара, з проханням прийняти належні міри для охорони селян-українців перед кривдами і насилуванням зі сторони селян-великоросів, а також, щоби він прийняв міри проти заборони місцевими жителями рубати ліси находящі ся на отрубних участках, які дозволено рубати крестянским поземельним банком.

3) Що до організації Союзу селян українців Саратов. губ. то з'їзд прийняв такі головні пункти устава союзу. 1) Союз має своєю цілею оборону економічних і культурно-національних інтересів селян українців Саратов. губ., а також матеріальну допомогу неможливим членам союзу. 2) Членами союзу можуть бути всі українці-селяне Саратов. губ. 3) Кожний член союзу платит членський взнос в розмірі 1 руб. в год. 4) Союзом управляє Правління, яке складається з 5 членів і 2 кандитатів, вибраних на загальних зборах (Общимъ Собранієм) членів. 5) Правління Союзу помещається в Саратові.

Подрібно розробить Устав Союзу доручено Правлінню. Союз починає свою діяльність зараз же після з'їзду. Предсідателем Союзу вибрано В. А. Сапіцького, Членами Правління Союзу вибрано: М.І. Ковалья, [...]*, Д.П. Залепу, М. Семеновскої вол. Балаш. у., Т.З. Кириченко Терсинскої вол., Вольскаго у., А.О. Сильченко Рибушанскої вол. Кандигатами: К.Д. Ващенко Широко-Уступськ. вол. Аткар. у. і Т. Бугяка Широко-Уступськ. вол. Аткар. у. Членам Правління постановлено оплачувати розходи по поїздкам в Саратов на засідання: билет 3 класа і 3 р. суточних, а за проїзд кінями платити по стоїмості. Правлінню доручено найняти писаря для Союзу, а призначити плату йому доручено Голові Союзу. На найом квартири для Правління ассігновано 40 р. в місяць. Заслухавши доклад Сапіцького про те, чого домогають ся українці на Україні і вислухавши універсали Центр. Укр. Ради постановлено: Всіма силами допомагати українському народові в його домаганню автономного лагу на Україні, і голосувати при виборах до установчих зборів за таких тільки кандигатів, які будуть обстоювати федеративно-демократичну республіку в Росії і національно-територіальну автономію України. Після привітання з'їзда прапорц. Кожушко від імени українського полка Ів. Мазепи, зі з'їзда постановив: вітати і від себе цей полк, побажати йому успіху в боротьбі з могутим ворогом і зібрати між членами з'їзду грошей на дорогу на фронт — солдатам цього полку. В кінці висловлено бажання, щоб всі селяне-українці на містах зорганізувались і збали про культурно-національну і політичну освіту селян. Протокол доручено підписати пресідіуму і розіслати всім учасникам з'їзду.

Предсідатель В.А. Сапіцький тов. пресід. Е. Лусенко, Т.З. Кириченко, Н.І. Коваль, Прап. Кутовой

Писар Л. А. Процишин.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 163-163 зв. Типографський відбиток.

* Нерозбірливо.

Стаття В. Шульгина в газеті “Кіевлянинъ”⁹⁹
 “Противъ насильственной украинизации Южной Руси”

18.07.1917 р.

Постановленіе Временнаго Правительства “объ образованіи Генеральнаго Секретаріата, въ качестве высшаго органа управленія краевыми делами на Украйне” фактически является созданиємъ въ Россійской Державе особой области, съ присвоениємъ ей имени Украйны. Это же постановление обозначаетъ, что населеніе этой области будетъ въ государственныхъ актахъ именоваться украинцами, а языкъ, которымъ говоритъ населеніе, украинскимъ. Однимъ росчеркомъ пера Временное Правительство решило вопросъ необычайной важности въ жизни каждаго гражданина Юга Россіи.

Люди, которые еще вчера считали себя русскими, которые всеми силами боролись за существованіе Руси, которые проливали кровь за русскую землю, решеніемъ Временнаго Правительства перечислены изъ русскихъ въ украинцы, причемъ Правительство не спросило этихъ людей объ ихъ желаніяхъ и не дало возможности имъ выразить свое отношеніе къ этому важнейшему для человека вопросу, вопросу принадлежности къ той или иной національности. Въ этомъ постановленіи Временнаго Правительства нельзя не видеть акта величайшаго пренебреженія правителей къ правамъ управляемыхъ. Решение такихъ вопросовъ, какъ зачисленіе свыше тридцати милліоновъ народа в ту или иную національность, можетъ принадлежать только Учредительному Собранію, которое выслушаетъ действительныхъ представителей этихъ милліоновъ, представителей, выбранныхъ ими при помощи правильныхъ, закономерныхъ охраняемыхъ всей мощью государственной власти, выборовъ.

Временное Правительство пошло по другому пути. Оно взяло на себя смелость самому решить, какъ вопросъ самоопределенія народа, населяющаго Южную Россію, такъ и вопросъ о территоріи новой области, созидаемой для этого народа. Временное Правительство, въ составе пятнадцати министровъ, изъ которыхъ подавляющее большинство имеетъ весьма отдаленное представленіе о южно-русскихъ делахъ, въ теченіе одного или двухъ засесаній, решить вопросъ, какая губернія входитъ въ составъ созидаемой Украйны, и какая останется на долю остальной Россіи. Временное Правительство, не спрашивая желаній населенія, будетъ сортировать его на украинцевъ и русскихъ, руководствуясь никому неведомыми соображеніями.

Временное Правительство сдделало это какъ разъ въ то время, когда негавнимъ актомъ оно назначило Учредительное Собраніе черезъ три месяца.

Неужели изъ уваженія ко всему населенію Россіи, въ высшей степени заинтересованному въ этомъ вопросе, Временное Правительство не могло выждать трехъ месяцевъ, которые оставались до Учредительнаго Собранія.

Учредивъ “Генеральный Секретаріатъ Украины”, Временное Правительство, въ своей деклараціи утешаетъ Малороссію утверженіемъ, что “вопросъ національно-политическаго устройства Украины долженъ быть решенъ въ Учредительномъ Собраніи”. Временное Правительство, очевидно, не сознаетъ, что признаніе наименованія — **Украина**, определеніе ея **территоріи** и распространеніе на эту территорію **власти Украинскаго Секретаріата** и являются **самыми важными вопросами** “національно-политическаго устройства” южной Россіи.

Временное Правительство взяло на себя смелость разрешенія того спора, который давно ведеетъ между собой культурное населеніе южной Россіи. Не входя въ существо этого спора, нельзя не отметить, что подавляющее большинство грамотнаго населенія Южной Руси въ качестве литературнаго языка предпочитаетъ русскій языкъ. Это явствуетъ изъ того факта, что украинскія изданія пользуются сравнительно малымъ распространеніемъ. Не подлежить также никакому сомненію, что значительная часть сознательнаго южно-русскаго населенія определенно называетъ себя малороссами, т. е. **русскими малой Руси**, горячо привязано къ этому русскому имени - и более того, - гордится имъ, считая, что оно преемственно связуетъ его съ величественной эпохой древней Кіевской Руси. Это населеніе будетъ въ высшей степени оскорблено зачисленіемъ его въ украинцы.

Особенно сильна антиукраинская тенденція, какъ разъ въ самомъ сердце предполагаемой Украины – въ Кіеве. Кіевское населеніе чтитъ историческія традиціи и не забыло, что Кіевъ - колыбель Руси. И даже по признанію самихъ украинцевъ Кіевъ – “русскій островъ среди украинскаго моря”. Кроме того, значительная часть Кіевскаго населенія, и притомъ кореннаго местного, а не пришлаго, относится съ нескрываемымъ недоверіемъ къ украинцамъ, видя въ нихъ искусственныхъ разрушителей единства русскаго племени и тайныхъ сторонниковъ Австріи.

Что касается несознательнаго населенія, крестьянскихъ массъ, то отношеніе ихъ къ вопросамъ національнаго самоопределенія не выяснено. Последнее время, среди крестьянъ, какъ будто сталъ проявляться интересъ къ украинству, но насколько это движеніе серьезно, а не является следствіемъ обещаній и запугиваній, могли бы показать только свободные и сознательные выборы въ Учредительное Собраніе.

При этихъ условіяхъ актъ правительства, вручившаго всю власть генеральному секретаріату, рекомендованному украинской Радой, и этимъ раз-

решившого споръ въ пользу одной изъ борющихся сторонъ, является ничемъ неоправдываемымъ актомъ правительственнаго своеволія и неуваженія къ правамъ народа.

Освятить домогательства Рады, правительство не пожелало принять въ соображеніе даже и того обстоятельства, что авторитетность этой Рады и соответствіе проводимыхъ ею взглядовъ действительнымъ желаніямъ населенія могутъ быть подвергнуты величайшимъ сомненіямъ. Если члены Государственной Думы заинтересованныхъ губерній не были признаны правительствомъ способными выразить волю населенія, очевидно, вследствие недостаточности демократическаго закона 3 іюня, то темъ менее, можно въ этомъ вопросе положиться на сужденіе людей, избранныхъ **неизвестно какъ, вне всякаго закона и контроля**, каковыми являются члены того собранія, которое выделило изъ себя украинскую Раду.

16 іюля такъ называемой Малої Радою принято “положеніе о Генеральномъ Секретаріате” — что является попыткой найти юридическія формы для назначеннаго украинцами пути. Во имя справедливости, во имя правъ населенія на свободу національнаго самоопределенія, во имя блага какъ всей Россіи, такъ и нашего родного края нахожу своевременнымъ громко протестовать противъ акта насильственной украинизаціи Южной Руси, на нашихъ глазахъ совершаемаго правительствомъ. Заявляю, что, будучи однимъ изъ лицъ, вручившихъ этому правительству власть отъ лица населенія, я никогда не предполагалъ, что **Временное Правительство**, “по почину Государственной Думы возникшее”, позволить себе разрешать **вековые вопросы** Русской Державы.

Всехъ лицъ, разделяющихъ изложенныя мысли, прошу присоединиться къ этому протесту.

В. Шульгинъ.

ЦДАВО України. — Ф. 3866. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 63. Типографський відбиток.

№ 300

Повідомлення про поїздку генерального секретаря С. Петлюри в Ставку Верховного головнокомандуючого

20.07.1917 р.

16 липня повернувся із Ставки генеральний секретарь по справах військових т. С. Петлюра, котрого туди викликали телеграмою.

По дорученню Малої Ради т. С. Петлюра бесідував з верховним головнокомандуючим ген. Брусилівим в справі українізації війська та повернення з війська учителів-українців.

На це ген. Брусілов сказав, що з 1 вересня всі учителі, які є в війську, будуть увільнені. Що ж до українізації війська, то верховний головнокомандуючий обіцяв видати наказ, щоб по всіх фронтах і у всіх військових частинах не робилось ніяких перешкод діяльності культурно-просвітних українських громад і комітетів та широко росповсюджувати у війську другий Універсал і декларацію тимчасового правительства про згоду з Центральною Рагою.

До раніш призначених для українізації корпусів верховний головнокомандуючий згодився додати ще кілька корпусів, а також одну кінну дивізію.

Для підготовки офіцерів-українців має бути українізовано 2 з київських шкіл прапорщиків і підготовча школа при першому українському запасному полкові.

Дана згода і на те, щоб всі білобілетники, новобранці та випускники лазаретів, які ідуть до війська, не вивозились в чужі губернії, а оставались в межах України, а також щоб всі українські військові комітети були признані і затвержені на тих самих основах, що і загальноросійські.

На запитання т. С. Петлюри про долю населення тих місцевостей, котрі тепер захоплює вороже військо, Брусілов відповів, що російське військо не буде при одступанні силоміць виганяти людоности в тил, і крім того просив Центральну Рагу з свого боку взяти всіх засобів, щоб населення само не тікало, а залишалось.

Що до українізації гарнізонів по містах України, то вона буде по можливості переводитись, і з'окрема в Києві донський козацький полк буде замінено полком чорноморських (кубанських) козаків.

На останку ген. Брусілов сказав, що Києву ворожий наступ не загрожує, і прохав, щоб Генеральний Військовий Комітет увійшов в тісноту і постійні звязки з Ставкою, котра з свого боку охоче зробить все, що буде залежати від неї і не пошкодить боевій силі війська.

Робітнича газета. — 20.07.1917.

№ 301

Резолюція III губернського з'їзду Раг робітничих, селянських і солдатських депутатів Полтавщини "Про ставлення до УЦР"

21.07.1917 р.

Третій Губернський съезд Советов рабочих и солдатских депутатов Полтавской губернии приветствует Центральную Украинскую Рагу, как правомочный краевой орган и выражает свою радость по поводу соглашения рево-

люційонон дємократію Україноскої с дємократією націй неукраїноскої, достїгнутого при посредствє Временного Правительствоа.

Известия Полтавского Совета рабочих и солдатских депутатов. — 25.07.1917.

№ 302

Телеграма чергового генерала штабу Південно-Західного фронту з зазначенням дивізії фронту, які призначені для українізації

21.07.1917 р.

Телеграмма

По четырем адресам
Киев Украингенеркомитет
копии Бердичев поручику Скрипчинскому
Дегенарм VII и XI

Главкоюз 21 сего июля указал для украинизации следующие 10 дивизий: 4, 16, 155, 104, 153, 56, 156, 108, 113 и 100 с тем, чтобы украинизации подлежали не только дивизии, но и прочие части и учреждения входящие [в] состав корпусов 6 и 34.

№ 114/73

За гегенюз полковник Винокуров

РДВИА. — Ф. 2067.— Оп. 1. — Спр. 2989. — Арк. 22. Засвідчена копія.

№ 303

Заклик генерального секретаря військових справ до населення вступати до батальйонів “Порятунку України”

21.07.1917 р.

Верховный Главкомандующий разрешил по моему представлению сформировать въ Киевскомъ военномъ округе четыре баталіона “Спасенія Україны”. Означенные баталіоны комплектуются изъ числа выздоравливающихъ солдатъ и солдатъ, находящихся въ тыловыхъ частяхъ, а также не-военнообязанныхъ. Баталіоны формируются по штату не отдельнаго баталіона. По окончаніи формирования каждый баталіонъ долженъ будетъ направиться въ одну изъ украинизируемыхъ дивизій и войдетъ целикомъ въ составъ одного изъ полковъ этихъ дивизій. Баталіоны должны быть сформированы въ самый кратчайший срокъ.

Призиваю указанныя категоріи украицевъ-воиновъ, а также не военно-обязанныхъ вступать въ баталіоны “Спасенія Украины” и на деле выявить готовность самопожертвованія для спасенія нашего родного края. Противникъ [не] медлитъ и угрожаетъ нашей свободе; — онъ угрожаетъ захватить наши земли и разделить Украину на две части, а темъ самымъ обезсилить насъ и приговорить всехъ насъ къ національной смерти.

Украина въ опасности, въ опасности революція и все свободы, добытыя нами.

Во имя защиты Украины, во имя свободы населяющихъ Украину народовъ призиваю братьевъ украинцевъ въ этотъ грозный часъ стать подъ знамена “Спасенія Украины” и, немедля ни одной минуты, помочь братьямъ солдатамъ и офицерамъ, сражающимся съ противникомъ и ждущихъ отъ насъ этой помощи. Баталіонамъ “Спасенія Украины” по соглашенію съ командующимъ войсками Кіевскаго военного округа формироваться: двумъ баталіонамъ въ Кіеве, одному въ Чернигове и одному при станціи Ромоданъ Полтавской губерніи. Формированіе баталіоновъ, согласно приказа по штабу Кіевскаго военного округа, будетъ производиться при I-мъ украинскомъ Запасномъ полку.

Генеральный Секретарь по военнымъ деламъ Петлюра.

ЦДАВО України. — Ф. 1327. — Оп. 1. — Спр. 59. — Арк. 2. Копія.

№ 304

Протокол засідання Української військової ради¹⁰⁰ 5-ї Гренадерської дивізії

23.07.1917 р.

Засідання Української військової Ради 5-ї гренадерської Дивізії.

На засідання прибули представники від всіх українських організацій дивізії; засідання відбулося в дер. Ятвізь в помешканні кіятру “Вільна Україна”.

Питання дня:

Майбутнє засідання Корпусної Ради 24.07 оголошення протоколів цієї Ради 7, 8, (засідання 7, 15.VII)

Звістка об уходу ген. Л. Парського в 12 Армію.

Становище агітаційної секції та досилка делегатів за книжками, друкарською справою на Україну.

Легалізація нашої Рагу та увільнення деяких членів Рагу від службових обов'язків.

Заяви з місц. В 16 годин голова Рагу, сотник Борбіцький оголошує засідання відкритим, і звертає увагу присутніх на те, що завтра, 24.03 повинно відбутися засідання Корпусної Рагу, і пропонує громадянам та гурткам негайно дослати туди представників.

Далі, гілловод прапорщик Сільванській оголошує протоколи Корпусної Рагу, №, №, 7, 8 (засідання 7, 15 Липня), із приводу цього дещо повідомляє та освідчує. Після декотрих промов, та обміркування, одноголосно ухваляється така резолюція “про наше відношення до Корпусної Рагу”.

“Цілком приг'єднуємось до кроків Корпусної Рагу відносно негайного проведення в життя болючих бажань вояків-українців. Шанованим працівникам цієї Рагу приносемо щирю подяку за їх працю, а сами позаяк, молодчи інстанція, приймемо вжити всіх заходів, щоб підтримати заходи Корпусної Рагу.”

Що торкається окремого, властного погляду Рагу при 5-ої Грена. дівізії на питання про націоналізацію війська, то Рагою одноголосно приймається така резолюція:

“Всім та кожному звідомо гуже, що настрій у українців — найкращий. Виявлено, що вони гуже і гуже бажают захистити ту Росцію взагалі, котра пхається німецькими наймитами під Вільгельмівський трон, а також рігну — неньку Україну, котра зараз приймає від ворога найгірше лихо. Всім звідомо, що українці гуже гарно виконують свій службовий обов'язок, а особливо бажают виконувати його в таке важке время, — як зараз. А ще звідоміше всім, що українці з'єднанні в міцну спілку на підставі щирого патріотизму та взаємної любові та довірія до своїх українских начальників, а з приводу цього щиріше зможуть провести в життя ті чи інші боєві операції.

Всі бачуть, що офіцери та козаки українці — це рідні брати, а що головніше, молодший брат.

Козак завжди кориться старшому брату офіцеру і треба в [...] * мати на увазі ще то, що це не тільки слова, а і діло що затвержує становище на південно-західньому фронті, де перші українці і не тільки вояки, а наспіх озброєнні діди, по 60 років злишком, всі кістьми лягають перед ворогами. А з цього все-го короткий висновок такий: преступленіє буде з нашої сторони, як що ми не

* Нерозбірливо.

будемо потребувати прямо негайно відокремлено українців нашої дивізії в окремі баталіони, чі роти й взводи, чі відділення, чі станції — при військових частинах, а надалі сводить цих баталіонів в полки, инче кажучи — пропозиція Корпусної Раги по питанню про місцеву націоналізацію війська в Корпусі.

Хай начальство має на увазі, що як що воно бажає возстанови бойової здатності армії — вона повинна завжди задовольнити українців — повинно відокремити їх в окремій частині”.

З приводу уходу нашого Командіра Корпусу, ген. лейт. Парського, ухвалюється одностайно така резолюція: “Дуже жаліємо об уходу найпевнішого громадського робітника і найкращого чоловіка Генерала Парського. Він, позаяк ширій демократ, складаючи увагу на те, що українці працюють як найкращий військовий елемент і бажають працювати надалі, щоб щиро боронити здобутки революції від її ворогів, — завжди йшов на зустріч всім нашим побажанням.

Щиро дякуємо йому за працю на користь всему військовому люду та ділу революції і запевняємо, добре та щиро пам’ятати його будемо і тоді, коли розійдемося по домах вільними людьми.”

Далі, де які члени агітаційної секції звертають увагу присутніх на те, що праця їх гальмується заборонами загальних зборів та мітингів в окремих частях. Рага з приводу цього ухвалює: працю агітаційної секції замінити потрібною літературою на рідній мові; по питанням: 1) український рух та політичне життя; 2) Історія України; 3) становище та політичне життя взагалі; 4) научні питання, а також газети. Для цього взяти з скарбу грошей, по погляду президіуму, та негайно дослати з добродіїв за покупкою літератури та друкарської справи для канцелярії Раги. Таємним голосуванням обрано: урядовця Петренка управління 7-ї Сібір. Гарматної бригади (старш. писарь 2 лазарета 5-ї Гренадирської Дивізії — Ломоносова, молодч. урядн. Шокоту, 2-го Гренад. Базарджикського полку).

Звернутися до Начальника Дивізії з проханням відпустити цих добродіїв на Україну в Харків та Полтаву, — з їх частей. Прохати також від начальника Дивізії, по зразку Корпусної Раги, щоб генерал увільнив від службових обов’язків по проханню діловода, прапорщ. 20 полку Сільванського, в якості писарів. Внести також окреме прохання до начальника дивізії про легалізацію нашої Раги через оповідання всієї дивізії в приказі про заснування цієї Раги. В кінці тов. Петренко звертається до президіуму з питанням про скарб. Рага, обміркувавши про се, ухвалила обов’язково то-негайно внести гроші на під-

тримання Ради, які ще не внесли, в канцелярію Ради, до писаря громади 20 Гренадірського Базаржикс. полку Козаку Пулипенку, для доручення писарю сівізійної Ради прап. Сільванському в дер. Ятвізь, халупа № 47. А також і свої окремі властні сумми для доручення їх делегатам на покупку різної літератури для України.

Голова Ради Сотник Борбицкий
Товариші голови:
Прапор. Дружинін
Пігхорунж. Пісьменний
Діловог прап. Сільванський

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 1. — Арк. 5-6. Оригінал. Рукопис.

№ 305

Інформація про з'їзд губернських комісарів України¹⁰¹

25—27.07.1917 р.

В позавчорашньому числі “Нової Ради” було подано справоздання про початок цього з'їзду. На позавчорашньому засіданні з'їзду обмірковувалась справа про реформу місцевого самоурядування і про відносини між органом цього самоурядування — Генеральним Секретаріатом — та місцевими комісарами.

Після докладного обміркування справи принята була слідуєча постанова.

Визнаючи необхідним устрій вищих органів краєвого управління, нарада ухвалила:

а) Губерніяльні комісари, у всіх питаннях що до керування губернією підлягають Генеральному Секретаріатові, який має в межах України всю повноту влади на основі згоди Центральної Української Ради з Тимчасовим Правительством;

б) Губерніяльні комісари, опіраючись на місцеві організації революційної демократії, в інтересах затвердження і поширення революційних прудбань, мають всю повноту революційної влади в межах губернії;

в) Губерніяльні комісари зносяться лише з Генеральним Секретаріатом, а повітові комісари лише з губерніяльним комісаром.

На цьому з'їзді закінчився і позавчора всі комісари виїхали до Петербургу на всеросійській з'їзді губернських комісарів.

Нова Рада. — 29.07.1917.

**Лист раги професорів Київського університету
з негативною оцінкою угоди між Тимчасовим урядом і УЦР**

27.07.1917 р.

Вполне присоединяясь к заявлению московского университета по поводу общего политического положения России, университет св. Владимира, как высшее учебное учреждение, находящееся в крупнейшем из культурных центров Малороссии, и как корпорация, большинство членов которой являются уроженцами или постоянными жителями здешого края, считает своим гражданским долгом изложить Временному правительству свой взгляд также и на сущность украинского вопроса, волнующего в настоящее время местное общество, и предупредить против тех роковых последствий, какими грозит русским общегосударственным интересам позиция, занятая по отношению в этому вопросу руководителями украинского движения в Киеве, а в последнее время, к сожалению, и самим Временным правительством.

Исторические и племенные особенности Малороссии, долгое время жившей отдельной от остальной России жизнью, вполне оправдывают то культурное движение, которое известно под названием украинофильства. Это движение, выразившееся в повышенном интересе к местной истории, местному языку и местному народному быту, в разработке малорусской литературы и в стремлении к сохранению культурных особенностей края, всегда пользовалось симпатиями местного общества. Несомненно, что те преграды, какие в прежнее время ставила этому движению наша государственная власть, заслуживают строгого осуждения, и совет университета св. Владимира ещё в 1905 году по запросу Министерства народного просвещения высказался против всех существовавших тогда стеснений малорусского языка и малорусской литературы. Едва ли можно возражать также и против того, чтобы при организации областного самоуправления России (если введение такого самоуправления наряду с земским бюджет признано необходимым) указанные особенности Малороссии были приняты во внимание. Но от стремления к культурной самобытности Малороссии и от вопроса об ее областном самоуправлении следует строго отличать украинский политический сепаратизм, т. е. стремление к образованию особого украинского государства, находящегося с остальной Россией лишь в договорных отношениях или, быть может, даже вовсе с нею не связанного. Совет университета св.

Владимира считает своим долгом заявить, что для решения украинского вопроса в этом смысле и в этом направлении нет почвы в предшествующей истории Малороссии, что такое решение идет вразрез с интересами не только великорусского, но и малорусского племени, что не существует никаких оснований утверждать, что оно соответствует стремлениям, чувствам и желаниям большинства местного населения.

Воссоединение Малороссии с Россией было добровольным актом малорусского народа, вызванным не только необходимостью для последнего искать внешней опоры в своей борьбе за существование, но и сознанием своей культурной и племенной близости к великорусскому племени. В сущности те же обстоятельства, т. е. политическая необходимость и близкое культурное и племенное родство между малорусским и великорусским народами, привели в тому, что соединение Малороссии с Москвой, предоставившее первоначально Малороссии значительную долю политической самостоятельности, в дальнейшем завершилось полным слиянием их в один политический организм, и как бы мы ни смотрели на отдельные факты в той цепи событий, которая привела к такому результату, несомненным является одно: от этого слияния выиграли обе стороны: и Москва и Малороссия. Если присоединение Малороссии усилило Москву и помогло ей достигнуть той степени могущества и процветания, какой она без этого акта вероятно не достигла бы, то с другой стороны малорусский народ получил возможность сохранить те блага, за которые он вел долгую и отчаянную борьбу с Польшей т. е. веру и обычаи своих отцов, и воспользоваться всеми выгодами принадлежности к великой державе, потому что в среде народов, входящих в состав этой державы, он не был пасынком, но пользовался совершенно одинаковыми правами с великорусским племенем. Вместе с последним он заполнял все места по государственной службе вплоть до самых высоких и вместе с ним распространялся на юг и на восток, на завоеванные великой русской державой обширные богатые и плодородные земли. Конечно, в то же время малорусскому народу пришлось претерпеть и невзгоды, лежавшие на исторических путях России, и испытать на себе темные стороны бывшей русской государственности. Но те же невзгоды и те же тяготы переносило и великорусское племя. При таких условиях в малорусском народе не могло возникнуть антагонизма к народу великорусскому, как и у последнего не могло возникнуть неприязни к малорусскому народу. И такого антагонизма действительно не было. Оба народа считали себя братьями. Тысячи связей

образовались между ними за их почти трехсотлетнюю совместную государственную жизнь и разрыв этих связей отразился бы на них так же болезненно, как болезненно отражается на живом организме разрыв его тканей. И несомненно, что одной из таких связей — быть может самой крепкой и самой дорогой для обоих народов — является наш русский литературный и общегосударственный язык, который образовался путем долгого исторического процесса, в который и малорусский народ принес обильный дар и который поэтому оба племени с законной гордостью и почти на равных правах могут назвать своим.

Кому же нужна при указанных условиях политически обособленная Украина? Разве не ясно, что если от соединения двух родственных народов обе стороны выиграли, то от разъединения их обе же стороны должны будут проиграть? Разве не ясно, какими опасностями грозит и великорусскому и малорусскому племени их разъединение, в особенности теперь, в момент мировой войны, в которой славянство борется за свое существование, и которая требует от всех славянских племен и народов ясного сознания общности своих интересов и возможно более тесного единения? Разве не ясно наконец, что расчленение России противоречило бы также и ее экономическим интересам, так как различия языка и государственных учреждений никоим образом не могут считаться обстоятельствами, благоприятствующими экономическому развитию.

Между тем именно полным политическим разъединением двух братских племен и возбуждением между ними антагонизма и розни грозит деятельность той группы лиц, которая поготовляет в настоящее время в Киеве автономию Украины. Им нужна Украина с особым правительством, особым войском и особым государственным языком. Они настойчиво проводят идею: Украина для украинцев и требуют замещения всех ответственных государственных и общественных должностей в Украине украинцами. И на какие же области простираются их притязания? Они говорят об Украине от Карпат до Черного моря и Кавказа, т. е. включают в территорию будущего украинского государства не только те земли, на которые Украина могла бы иметь какие-либо исторические притязания, но и те, которые были приобретены соединенными усилиями и кровью всего русского народа, под руководством русской государственной власти; которые заселены не только малорусским, но великорусским племенем и иными племенами и народностями,

и которыми малорусский народ конечно никогда не мог бы воспользоваться, если бы Малороссия не вступила в состав русского государства. Сторонники украинского политического сепаратизма, повидимому, забывают что Украина не могла бы оправдать исторически даже своих притязаний на Киев, потому что этот город не принадлежал Малороссии в момент присоединения ее к России, но был уступлен уже впоследствии Польшей московскому государству.

Многие погготовительные действия, необходимые для превращения Малороссии в автономную политическую единицу, с характером государства, уже выполнены или выполняются руководителями украинского движения. Явилась уже “Украинская центральная рада”, возник “Генеральный секретариат”, представляющий собою нечто иное, как зародыш украинского правительства, с особыми министрами по всем отраслям государственного управления и даже с особым министром иностранных дел, претечей которого повидимому является в названном секретариате “секретарь по международным делам”; формируются и отчасти уже сформированы украинские войска; всячески пропагандируется и навязывается местному населению чуждый и мало понятный ему украинско-галицкий язык. Все это не оставляет никакого сомнения в том, что речь идет о достижении чего-то гораздо большего, нежели областная автономия Украины; что руководители украинского движения стремятся к полной политической обособленности и отчуждению от остальной России тех областей, которые они признают украинскими. Особенно характерно в этом смысле является стремление ввести “украинский” язык в качестве государственного языка и языка преподавания на Украине, так как, если общий государственный язык служит могучим средством объединения племен, входящих в состав одного государственного организма, то отсутствие такого языка наоборот является препятствием для осознания ими своей политической солидарности, в виду чего даже в такой крупной и отвечающей всем принципам демократического строя федерации, как Соединенные Штаты Северной Америки, установлен для всех входящих в ее состав политических единиц один общий государственный язык. Между тем руководители украинского движения настаивают на введении на Украине особого государственного языка и притом такого, который не явился продуктом органического развития, но искусственно создан с определенным и ясным расчетом на то, чтобы сделать его возможно менее похожим на общерусский язык. С этой целью в него включено множество слов и

форм, чуждых не только великорусскому, но и малорусскому языку, что делает его мало понятным даже и для малорусского населения. Стремление к замене общерусского литературного языка в будущей Украине таким искусственно созданным и недостаточно еще разработанным языком грозит задержкою развития образованности того народа, который будет им пользоваться, и не может быть объяснено иначе, как желанием разрушить установившуюся уже вековую культурную и духовную связь между великорусским и малорусским племенами.

Такое направление в решении украинского вопроса совет университета св. Владимира признает противным самым жизненным, самым священным интересам русского государства, русского народа.

К сожалению, Временное правительство не только не оказало должного противодействия описанному движению, но нашло даже возможным войти в переговоры и соглашение с его руководителями и, не спросив местного населения, предрешило судьбу огромного края, согласившись на учреждение "краевого органа".

Совет университета св. Владимира считает своим долгом заявить, что он признает такое отношение русской правительственной власти к украинскому движению не только опасным для русских общегосударственных интересов, но и юридически неправильным, потому что вопрос об автономии той или другой области, входящей в состав русского государства, может быть решен только волею всего русского народа, выраженной через его представителей на Учредительном собрании.

Революция и национальный вопрос. — С. 175-178.

№ 307

Вігозва генерального секретаря військових справ С. Петлюри “Народе Український!”

27.07.1917 р.

Саме тоді як відроджується до нового життя наш край, саме тоді, як Центральна Рада стає найвищим органом на Україні, а Генеральний Секретаріат її бере в свої руки власть щоб порякувати всією Україною і завести той лад, якого хочуть люде наші, саме в сей час чорна хмара насувається на нашу рідну землю.

Ви знаєте, що деякі полки, скаламучені шпіонами та ріжними проїдисвітами, не стали слухатись військової власти і почали самовільно отступати з позиції. Ворог тим скористувався, прорвав фронт і тепер уже сунув на землю нашу. Юрба дезертирів почала тікати попереду і руйнувати добро наше та новим лихом загрожувати і жінкам і дітям нашим. Вища військова власть вживає зараз всіх сил, щоби внести порядок і перетворити військо в дужу силу, якاب зупинила наступ ворога і захистилаб Україну від лиха руїни.

Ми повинні допомогти військовій власті в сій великій справі. Не ховайте дезертирів, а ловіть їх і одсилайте куди треба. Спасення України в наших руках. Тільки ми можемо спасти землю нашу. Тільки ми не допустимо, щоб урожай, який вже зжали жінки і діти наші та старі батьки, не попав до рук ворога і щоб останню худобу не одібрав він од нас.

Зараз цілий ряд дівізій і корпусів на фронті призначено перетворити в Українські, отже невдалеці матимемо велику національну армію. З усіх усюг поспішають до сих дівізій та корпусів українці солдати і офіцери. Форміруються зараз чотири баталіони “Спасення України” при першій Українській Запасній полковій: один курінь (баталіон) в Чернигові, один в Кременчузі, два в Києві. Тисячами і десятками тисяч ідуть українці до своїх братів — в українські дівізії, щоб стати з ними плече до плеча і не допустити до загибелі добра нашого і бути тою непорушною скелею, об яку розібються напади ворога.

Я, яко Генеральний Секретар по справам військовим Центральної Української Ради і Український Військовий Генеральний Комітет, що працює разом зі мною і при мені, всі сили поскладаємо, щоб як найшвидче допомогти українізації війська і тим спасти Україну.

Допоможіть же, брати і ви нам в сій справі. Зогрійте любовію Вашою синів і братів Ваших, що на фронті в українських дівізіях боронять наш край і життя своє оддають для нього. Покажіть їм, що Ви опікуєтесь тяжко долею їх і памятаєте про них. Допоможіть тим жінкам салдатів, що опинились зараз самі, впоратись з хозяйством, зжати та змолотити хліб. Збирайте для наших українських дівізій подарунки і все, що Ви гасте і пожертвуєте для них, — все се ми перешлемо нашим воякам братам на фронт. Жертвуйте гроші, хліб, полотно, тютюн, мило, сало — всяку страву — за кусок рідного хліба, за все од щирого серця подякують вони батьків, жінок і дітей своїх. Наладьте і організуйте сю справу широко по всій Україні. Розмножуйте сю відозву в десятках і сотках тисяч примірників, розклейте їх скрізь, на залізничних станціях,

пристанях; зверніться до комісарів, Комітетів різних, щоб з хати до хати поширити сю відозву, і з рук до рук передати її, щоб вона стала відомою по всій Україні і щоб на неї з щирим серцем і опікою огукнулась ціла Україна.

Спасайте Україну!

Генеральний Секретар Української Центральної Раги
по справах військових С. Петлюра.

Робітнича газета. — 27.07.1917.

№ 308

Постанова Української військової раги Бердичівського гарнізону і частин штабу фронту

28.07.1917 р.

Українська Військова Рага Бердичівського гарнізону і частин штабу фронту, довідавшись про ті криваві події, що виникли 26 липня в Київі, жертвою яких безвинно полягли козаки полку імені Богдана Хмельницького, — глибоко обурені поведженням вищої військової влади в Київській окрузі, яка довела до сього.

Ми рішуче домагаємось, щоби зараз же було розслідувано і визнано, хто винен в сих кривавих подіях; щоби Оберучев і інші представники вищої командної влади в Київі, які під час сього виступу проти козаків полку імені Богдана Хмельницького не тільки не вжили відповідних засобів, щоби запобігти сих подій, але навпаки, допустили, що проти тих, хто їхав боронити волю і право народів і котрі були провокаційно обстріляні, ще було вжито і військову силу, — щоби ці люде були негайно усунені з своїх посад, і коли виявиться, що вони повинні в пролитій братній крові — були віддані до суду.

Ми дивимся на се криваве діло не тільки як на заговор проти українсько-го руху, але також як на вчинок контр-революційний.

Ми рішуче домагаємось, щоби також була змінена і та політика, яка ведеться Оберучевим і іншими представниками вищої влади краю, котра вносить і загострює ворожнечу між народами України, в противному разі, ми, во-яки-українці, знимаємо з себе відповідальність за ті події, котрі можуть виникнути на Україні.

Як показали події, ми не можемо бути певні, що робота Української Цен-

тральної Раги по організації краю буде провадитись без перешкод, а тому вимагаєм, щоб у Києві стояли полки: Богдана Хмельницького і Чорноморський козачий, що ж до полків Кірасірського і Донського козачого, то вони повинні бути негайно виведені з Києва.

Голова Раги І. Ткаченко.

Писар Раги Спиридон Савченко.

Робітнича газета. — 08.08.1917.

№ 309

Стаття К. Широцького “Здичавіння”

29.07.1917 р.

Для нас, цивільних людей, котрі ніколи не тримали в руках рушниці, війна вичерпується лиш картинами смерті, але не те одно можна бачити побувавши близько війни; це щось більш ніж смерть; в війні є джерело взагалі всякої руїни.

В Галичині, де довелося мені бути коло 3-х місяців, прийшлося зрозуміти, що то є війна; всі її страхи в повній їх глибині пізнаються не під вогнем артилерії і не під час атаки, а пізнаються, коли побачиш життя позаду війни, не обсіяні поля, повалені хати і згарища, могили, голод, пошести, збиткування військової обставини над вільними людьми.

Не все і не кожен вміє розповісти те, що бачилося там та чулося. Я бачив своїми очима і брав участь у відході наших армій з Галичини і так само не годен розповісти усе пережите — залишилося лиш загальне вражіння чогось дикого, мерзенного. То була картина, подібна до описів, що змальовують похід Тамерлана, тільки в цьому поході дієвими людьми були не вороги, а свої.

При всім тим, що робилося, забувалося, що перед очима військо вільного народу — народу-горожанина, що має сам право тай шанує теж права інших. Тут того не було. Бідні галицькі села й міста палали від огню і стогоном стонали від бешкету, який вчинила свобода, повернена в сваволю. В дорозі в три-чотирі ряди йшли підводи, коляси, кухні, вози, машини, всі не вміщувалися, звертали в бік, або зтручували одна другу, ломили, а з боків через лани, вкриті золотими нивами, пересовувалися хмари дезертирів, що поскидавши чоботи рушали “по домам”, ведучи за собою пограбовані у селян коровки й несучи всяке добро, а часом сидючи на вигертій у селянина конячці. Цілі вал-

ки возів теж було запряжено селянськими кіньми, реквізованими разом з хазяями, що злякано дивилися кругом на ту свобідну від свідомости своїх військових обовязків лаву — рознузданих неголюдків, що й тут не соромилися йти з піснями та з червоними прапорами.

От коні пристають вже, треба погодувати — салгати звертають на поле й там пасуть, або просто косять, що хочять і скільки влізе, — а ще лекше — беруть готові снопи та й втікають галі. Від всього переходу на полях зостаються не ниви, а толока, встелена соломною й рослинами, прибитими до землі, наче пронеслася поверх них лава води та й примулила. Переходимо через села — “салгати” пішли шукати поживи по городах і садках, хатах і коморах — людей ніде ні душі: всі сховалися по пивницях від цього пекла; ось один лиш дідок прощається з своєю єдиною конячкою, котру від него відбирають лихі люде; він обливається слізьми, сотню разів цілує своє останнє багацтво, а його зверху б'ють канчуком, щоб не заважав, а он ще вискочило з хати декілька салгатів і паюють по дорозі пограбоване; захоďte до хати, бачите повалені образи, розбиту скриню й на самому порозі візитну картку паскудника.

Почуття огидливости, що з'являється при сій картині, стає над міру високим і ви вже галі провадите свою дорогу, не зважаючи на обстанову, умисне не видячи тих дійсно диких, спущених з ретезю не людей а тварин. Ви собі розмірковуєте, хочете зробити пояснення — як так могло статися, що наш салгат, котрого галицький селянин любив, годував і шанував, до шенту нищить неповинний край і даєте собі одну відповідь, що лиш надмірна незозрілість духова і некультурність може привести до такого дикунства.

Мені давно хотілося, ще в мирній обстанові, — прирівняти нашого салгата до невихованої попсованої дитини, в котрій живе інстинкт руїни: щоби мати якесь коліщатко вона розломить дорозу цяцьку; аби грістати ловкий шматочок дзеркала, не стане перед тим, щоб розбити дорогоцінне велике люстро; так і салгат: треба дров — гогі поїхати до ліса: адже під рукою є селянські хати й клуні, котрі можна розібрати, або нащо трудити себе й рубати дрова на розпал в печі, коли можна в панській хаті відбити ніжку від стола або від роялю? чого йти й шукати шевця поправити чоботи, як можна роззуту “австріяка”, або взяти у нього воза, підводу, годинника й т. д. Ніхто ж не заборонить, — свобода!

Такі наші гірші, а їх безмірна більшість, військові люде; первобутня дикість, відсутність патріотизму, що не дають на війні йти вперед, тручають цю армію назад і змушують її наче для якогось оправдання бити мирних людей,

котрих росіяне в Галичині (контр-розвідка) трактували яко ворогів, яких все одно треба карати. Через ці шовіністичні погляди під час останнього наступу російська армія вирізувала українських діячів та нищила українські інституції. Таким чином, загальному здичавінню сприяє ще російський шовінізм та українофоби, що навіть в останній момент відступання по згоді з московфілами заарештовували українських діячів.

В тім розбійницькім військовім осередку до цієї пори, на жаль, зостається багато українських салдатів, котрі, як доносять певні факти, теж під Галичем і Колушом брали участь у протиукраїнському розбоєві. Очевидно, треба з цієї руйнуючої обстанови їх вирвати, перевівши як найшвидче націоналізацію армії та встановивши контроль над всіма ділами, що творяться у військовій обстанові — бо як не як, а приклад до грабування в значній мірі походить зверху: це ж не проста річ вивезти з Галичини музеї, бібліотеки, монастирські добра — це є той самий грабунок і може ще більш відповідальний.

У всякому разі це все гасить свої наслідки вдома. До чого салдати звикли в військовій обстанові, те саме буде затримане й в обстанові мирній — будуть по звичці робити потрави, ледарствувати, красти, грабувати і те власне можна тепер вже бачити по дорозі від російської границі в глиб нашого Поділля: ті самі салдатські валки, як і в Галичині, беруть чужі снопи, косять чуже збіжжя, без дозволу заїздять до чужих хат, розбивають...

Де-хто хотів би дати лік на цю страшну слабкість нашого салдата, що може перенестися на весь загал сільського люду, де ті ж самі явища витворила внутрішня війна, але такого ліку, котрий би зразу змінив справу, нема, — потрібне виховання на протязі довгих літ, а також практична школа, котра б втягнула розледачилого за три роки салдата у роботу та навчила його щось робити, щоби він справді вмів управляти ріллю, щоби гної не викидав на вулиці та на греблі, щоби розводив садки, вчився ремества, щоби вмів шанувати чуже добро та чужу достойність, визнавав владу, а то в нових умовах владу виродила й теж здичавіла.

Культурна перевага будучих поколінь, більш сильна трудова культура вігтисне нинішню некультурність, але то буде колись — тоді, як обставини радикально зміняться, а поки що наші маси, що дали дикого салдата, так само дикі; розруйнували себе колишнім пияцтвом, ледарством, та свавільством, псують і запаскужують все, що лиш можна зопсувати в нашій обітованій землі, котру дав їм Бог. Брудно, незатишно, лайливо, блищить гудке харкотиння, сморіг. Не біднота, а некультурність.

Багато і ґрунтовно схотять відповідати на ці обвинувачення проти народу,

але що сперечатися проти того, в чому виявляється біль вимученого серця?!

Нарід, що зайняв таку велику територію, що поборов силу великих труднощів і заховав своє лице, що являв високі зразки духової краси — чи тобі народе не судилася ще ясна будучність? Треба тільки, щоби добрі проводирі вивели тебе на добру дорogu та й культивували тебе з пустелі в цвітучу ниву.

К. Широцький.

Нова Рада. — 29.07.1917.

№ 310

Заява генерального секретаря військових справ С. Петлюри

30.07.1917 р.

Довожу до відомости населення, що з приводу погій, звязаних з ог'їздом 26 липня на фронт ешелонів українського казачого імені гетьмана Богдана Хмельницького полку, мною вжито всіх засобів, аби виявити на світ всю правду про ці погії. З мого наказу переводиться слідство членами Генерального Комітету і членами Всеукраїнської Ради військових депутатів з участю також членів української фракції військових депутатів Київської військової округи.

В звязку з цими сумними подіями я звернувся через представника Генерального Комітету до Главнокомандуючого південно-західним фронтом з проханням призначити спеціальне військове слідство з участю військових членів Центральної Ради. Така слідча комісія призначена і приступає до діла. Правда буде вияснена, і винувні в смерті невиних людей будуть покарані, як закон велить. В найблизшому часі наслідки слідства в межах можливого будуть подані до відомости громадянства. Повідомляючи про це населення, а також українців вояків, як на фронті так і в тилу, закликаю їх до спокою і порядку.

Хай всі схвильовані подіями будуть певні, що вжито всіх засобів, аби встановити правду і потягти до суду винуватців. Отже заховаймо особливо в цей страшний час, коли нашій Україні загрожує страшна небезпека од зовнішнього ворога, належний спокій, і не будемо піддаватись впливові окремих тяжких погій.

Ген. Сек. по військових справах С. Петлюра.

Робітнича газета. — 30.07.1917.

Резолюція з'їзду начальників міліції Полтавщини

31.07.1917 р.

31 липня у Полтаві обдубвся другий з'їзд начальників міліції Полтавщини. З'їзд виніс таку постанову:

Вітаючи Центральну Раду, вважаючи її єдиною представницею і дійсною виразницею національних бажань українського народу — З'їзд начальників міліції зазначив своє відношення до Центральної Ради в слідуєчій резолюції:

1) З'їзд визнає Центральну Раду єдиним краєвим урядом, якому і кориться;
2) визнає необхідним заведення української мови в діловодстві міліції;
3) звертається до Центральної Ради з проханням про українізацію назвищ чинів міліції по вказівкам Ц. Р., для чога єсть приклад на Полтавщині, а саме в Лохвицькому повіті, де назви — начальник міліції, участкавий комісар, молдоший міліціонер — змінені на такі — полковник, осаул, окружний отаман, сотник та десятичник;

4) просить Ц. Р. про встановлення одноманітної форми для чинів міліції.

Робітнича газета. — 18.08.1917.

Резолюція ЦК УПСР про Українські Установчі збори

Кінець 07.1917 р.

В кінці липня Центральний Комітет У. П. С. Р. після довгого дебатування на кількох засіданнях питання про українські Установчі Збори одноголосно ухвалив слідуєчу резолюцію:

“Виходячи з принціпу нічим необмеженого самовизначення націй, вважаючи, що тільки само населення України має право рішати про майбутню долю України і про її відношення до Росії, стоючи разом з тим на становищі, що федерація може бути заключена тільки шляхом добровільного договору між суверенними націями У. П. С. Р. визнає необхідним скликання Установчих Зборів України на основі вселюдного, таємного, рівного, прямого і пропорціонального виборчого права. Установчі Збори України повинні установити політичний лаг України, перевести всі соціально-економичні реформи

(в першу чергу реформу аграрну), проголосити суверенність України, установити відношення України до Росії та виробити ті умови, на яких Україна може приступити до федерації з усіма націями бувшої Російської імперії. Постанови Установчих Зборів України мають суверенний характер і Всеросійські Установчі Збори не мають права їх зміняти.

Установчі Збори України повинні бути скликані в жовтні. Центральна Рада на найближчій сесії повинна обрати спеціальну комісію для вироблення виборчої ординації. Вибори переводять нововибрані органи місцевого самоврядування в порозумінні з Центральною Радою і Секретаріатом внутрішніх справ.”

Як відомо ця постанова лягла в основу резолюції, ухваленої пленумом Української Центральної Ради, на останній сесії.

Нова Рада. — 15.08.1917.

№ 313

Резолюція ЦК Товариства залізничників-українців з приводу розстрілу богданівців

01.08.1917 р.

Українці-залізничники про криваві погії 26 юля.

Центральний Комітет Товариства Залізничників-Українців Південно-Західних Залізниць¹⁰² на засіданні своєму 1 августа з приводу розстрілу козаків полку імені Гет. Б. Хмельницького і загально політичного моменту одностайно ухвалив:

Приєднатись до резолюції Української Центральної Ради 27 юля і особливо домогатись:

- а) Висилки з меж України “кірасірів” і “гонців”;
- б) усунення з посади командуючого Київською Військовою Округою полк. Оберучева;
- в) висловити своє братерське сердечне співчуття козакам полку ім. Б. Хмельницького з приводу невинно понесених жертв;
- г) висловити глибоке співчуття командирові полку ім. Б. Хмельницького підполк. Капканові;
- г) уклонитись свіжій могилі невинних жертв братів-козаків і прийняти участь в збудованні достойного їм пам’ятника.

Народня воля. — 18(05).08.1917.

Витяг з протоколу Української раги 5-го запасного кавалерійського полку про його українізацію

01.08.1917 р.

Украинская полковая рада, опасаясь причинить полной украинизації полка, какой-либо вредъ общероссійскому делу въ военномъ отношеніи, принципиально постановила никакихъ переустройствъ въ полку и его переменномъ составе во время войны не делать, а добитися лишь проіобретенія національныхъ знаменъ и имени, и присоединиться такимъ путемъ къ общему украинскому движенію и поддерживать его во время политическаго переустройства Украины на новыхъ началахъ. На основаніи этого Рага во-первыхъ выражаетъ пожеланія чтобы т.т. не украинцы не отчислялись отъ полка, а оставались при этихъ условіяхъ до конца войны, причемъ Рага надеется, что съ ихъ стороны украинцы ничего иного не встретятъ, кроме добраго товарищескаго отношенія и помощи; во вторыхъ — въ своихъ національныхъ стремленіяхъ рада находитъ нужнымъ ограничиться нижеследующимъ:

а) 5-й Запасный Кавалерійскій полкъ долженъ быть переименованъ — въ 1-й Украинскій запасный Казачій конный полкъ.

б) Эскадроны полка соответственно переименовываются въ казачьи сотни.

в) Переменный составъ: маршевые эскадроны 8 и 9-е объявляются казачьими маршевыми сотнями, причемъ 8-е маршевые эскадроны — въ первые маршевые казачьи сотни при соответствующей запасной сотне, 9-е — во вторые.

Резервы переименовываются въ резервъ маршевыхъ казачьихъ сотенъ. Что касается большого процента не украинскаго элемента въ резервахъ, то рада этотъ вопросъ оставила открытымъ, подтвердивъ при этомъ пожеланіе относительно не украинцевъ, высказанное выше.

г) Званіе “солдатъ” заменяется званіемъ “Казакъ” и все чины солдатскіе соответственно переводятся на казачьи.

г) Офицеры кагра 5-го полка также имеютъ побезпокоиться о переводе своихъ чиновъ на соответствующія казачьи, — что же касается офицеровъ переменнаго состава, то они переименовываются въ чинахъ на казачій строй, только въ томъ случае, если последуетъ соответствующая украинізація пополняемыхъ дивизій.

е) Обучающіе въ маршевыхъ эскадронахъ въ случае враждебнаго отно-

шенія къ національнымъ стремленіямъ солдатъ украинцевъ переводятся въ резервъ и на ихъ место назначаются обучающіе изъ украинцевъ.

ж) Въ связи съ украинизаціей полка снеслись по этому поводу съ 9-й и 10-й кавалерійскими дивизіями.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 23. Копія.

№ 315

Доповігна записка Тимчасовому уряду М. фон Дітмара “Українська автономія і Донецький басейн”

01.08.1917 р.

Украинская автономія и Донецкій бассейнъ

По имеющимся сведеніямъ относительно переговоровъ Временнаго Правительства, съ представителями Кіевской Центральной Рады видно, что Харьковская, Екатеринославская, Таврическая и Херсонская губерніи включаются делегатами означенной рады — въ районъ ей подчиненный. Необходимо отметить, что въ этихъ 4-хъ губерніяхъ (и кроме того въ части Области Войска Донского) заключается весь Донецкій каменноугольный и Криворожскій железорудный бассейнъ и все металлургическіе заводы юга Россіи. Вся эта горная и горнозаводская промышленность составляетъ вовсе не местное краевое, а общее государственное достояніе и ввиду колоссальнаго значенія этой промышленности для самого бытія Россіи, конечно, не можетъ быть речи о томъ, чтобы эта промышленность и эта область могла находиться въ облаганіи кого либо другого кроме всего народа и быть въ подчиненіи, какой либо власти кроме власти всего народа — власти государства. Не можетъ государство и его органъ — Правительство — созданную вековыми усиліями и средствами всего народа и самого государства южную горную и горнозаводскую промышленность — основу экономического развитія и военной мощи государства и все вековые труды на заселеніе и процветаніе прежде пустыннаго края — взять у всего народа и передать провинціальной автономіи и можетъ быть даже федераціи, основанной на резко выраженномъ національномъ признаке. Надо считать возможнымъ и необходимымъ вне всякихъ національныхъ автономій известную децентрализацию власти и управленія, но и съ этой точки зренія — органы такой местной власти и управленія должны быть въ Харьковскомъ районе и не могутъ

быть перенесены изъ Харьковскаго района въ Кіевскій, ибо одинаково этот перенос могъ бы быть сдѣланъ напр. въ Царицинскій или Кавказскій районъ, и съ гораздо большимъ успѣхомъ въ Москву.

Харьковскій районъ слагается изъ Харьковской губерніи съ прилегающихъ къ нему съ севера Курской и Воронежской — и съ Юга Екатеринославской, составляющей центръ южной горной и горнозаводской промышленности вместе съ прилегающими къ этой последней губерніи частями Таврической, Херсонской губерній и Области Войска Донскаго. Весь этотъ районъ какъ въ промышленномъ отношеніи, такъ и въ географическомъ и бытовомъ представляется совершенно отличнымъ отъ Кіевскаго. Весь этотъ районъ имеетъ свое совершенно самостоятельное первостепенное значеніе для Россіи, живетъ самостоятельною жизнью и административное подчиненіе Харьковскаго района Кіевскому району решительно ничемъ не вызывается, а наоборотъ какъ совершенно не отвечающее жизни, такое искусственное подчиненіе только осложнитъ и затруднитъ всю жизнь района, темъ более что это подчиненіе диктуется вопросами не целесообразности и не государственными требованіями, а исключительно національными притязаніями руководителей украинскаго движенія.

Если все таки въ вышеуказанныхъ губерніяхъ Харьковскаго района имеется украинское — сельское населеніе и это можетъ еще служить некоторымъ оправданіемъ притязаній на автономію — то многіе районы, и уезды и города и этимъ не отличаются, ибо тамъ украинцевъ нѣтъ и никогда они вообще къ Украинѣ не сопричислялись. Какъ промышленность и торговля, такъ и города и крупные центры созданы не украинской дѣятельностью, а общероссійской и все крупные города носятъ общерусскій характеръ, какъ напримеръ можно указать на Харьковъ, въ которомъ даже по переписки 1907 г. было украинцевъ около 50 тыс. человекъ изъ населенія 200 тыс. человекъ, а теперь при населеніи около 350-400 тыс. чел. процентъ украинцевъ еще уменьшился. Городъ этотъ созданъ какъ вследствие сосредоточенія въ немъ многочисленныхъ правительственныхъ губернскихъ и областныхъ учрежденій, такъ особенно торговой и промышленной дѣятельностью, желѣзными дорогами, широкою местною инициативой, сосредоточеніемъ въ Харьковѣ центральныхъ органовъ по Донецкой промышленности (Съезды горнопромышленниковъ, Горнозаводскій и Порайонный Комитетъ, а нынѣ Временный Донецкій Комитетъ и Управление Государственной монополіи топлива и т.д.). Кроме того, Харьковъ былъ сосредоточеніемъ огромныхъ складовъ и

мануфактурной торговли, оптовой и розничной Московских фирмъ. Выборы въ Городскую Думу, недавно окончившіеся, показали, что по украинскимъ спискамъ на 116 мѣсть прошло всего 4 человека. И вотъ теперь все таки предлагается приобщеніе Харькова къ Украинскому Кіевскому Управленію. принимаются меры къ его принудительной украинизаціи путемъ школъ городскихъ и сельскихъ, что уже вызываетъ протесты родителей. Какъ известно, даже въ Кіеве протесты противъ обязательности изученія украинского языка вылились въ реальную форму, въ Кіеве кроме того выражень энергичный протестъ со стороны Совета Кіевского Университета, противъ направленія въ решеніи украинскаго вопроса, признавъ такое направленіе “противнымъ самымъ жизненнымъ, самымъ священнымъ интересамъ русскаго государства и русскаго народа”.

Еще одно замечательное обстоятельство. Для удовлетворенія автономистовъ Украины оказывается надо прибегнуть къ такимъ страннымъ какъ ограниченіе русскихъ гражданъ “русскаго” происхожденія вместе съ другими не русскаго происхожденія въ ихъ гражданскихъ правахъ въ раіоне “Украины”. Именно для этихъ гражданъ II сорта назначена % норма, дабы они, несмотря на свою численность, занимали не более 30 % мѣсть въ разныхъ органахъ управленія, за исключеніемъ высшихъ, где требуются исключительно природные украинцы. Это ограниченіе въ правахъ русскихъ людей въ своемъ же отечестве представляетъ изъ себя нечто неслыханное и невообразимое до сихъ поръ, но печальная действительность указываетъ, что ныне и невообразимое осуществляется, а небывалое бываетъ.

Поэтому, не касаясь Кіевского района, могу сказать, что весь Харьковскій районъ въ составе губерній Харьковской, Екатеринославской, Таврической и части Херсонской долженъ быть совсемъ исключень ввиду его государственнаго значенія изъ района предполагаемой автономіи украинской, ибо нельзя производить опаснейшихъ экспериментовъ въ области, которая никогда и подъ какимъ видомъ не подлежить какому либо отчужденію, какъ важнѣйшая часть государственнаго организма.

И не даромъ советъ профессоровъ Кіевского Университета заявилъ протестъ противъ направленія решенія украинскаго вопроса, признавъ такое направленіе “противнымъ самымъ жизненнымъ, самымъ священнымъ интересамъ русскаго государства и русскаго народа”, и это верно, ибо нельзя решать этотъ вопросъ такъ односторонне — безъ участія русскаго и другихъ народовъ Россіи.

Отсюда выводъ — только Учредительное собраніе какъ полноправный и компетентный органъ всія Россіи можетъ решать этотъ вопросъ какъ въ целомъ, такъ и въ частяхъ его.

Н. Дитмаръ

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 40–42. Оригінал. Автограф.

№ 316

Стаття М. Ткаченка “Caveant consules ne quid respublica Ukrainae detrimenti capiat”*

02.08.1917 р.

Двісти пятьдесять років як один день. Знову Московські гяки і “Черкаси”**, нинішні “хохли”. Таж сама канітель, теж саме викручування, хитрування, підсідки, потаємні шахрайства, накладання по за спиною тяжкодумних хохлів з їхнею ж братією “малороссянами”.

Дяки тягнуть, стараються взяти ізмором і в усякім разі відтягти дорогий час, внести розлад, розклад; що їм, сим спеціалістам від саботажу, що країна не жде, що стоїмо на розстаньках; се їм корисно, бо знаменита українська організованість починає розсуватися від товчення коло порожнього місця.

Але ж вони того ждуть, щоб за помічу реакційних генералів розформува-ти, касувати і... розтрощити.

Здавалося б ясне для “Черкасів”. Адже ж можливі уступки було зроблено, все, що можна і не можна від них ми взяли менше, як було до Угоди і в Угоді, взяли те тимчасово, щоб в мирній роботі з Російським Урядом йти далі. Коли б совісні, тоб побачили, що хочемо спільної роботи.

Але ж коли 250 год не навчили Росіян розуму, то сподіваюся що може вони навчили наших “хохлів”.

Не личило представникам державної Української організації брати участь в недостойній комедії Совешаній юридических і ріжних там кадетських апаратів, через які сими жрецьями теж “науки” наводять тумани на голови. Можна було сім “спеціалістам” поставити і свого спеціаліста — нехай любенько погуторять, а представники звольте говорити лише з Урядом!

Але ж те було нарочите zvolікання. Без сумніву українська справа силь-

* Хай консули будуть пильні, щоб республіка Україна не понесла втрат (лат.).

** Так звали тоді в Москві українців.

но вдарила по кадетам і їх вихід з міністерства був по суті зв'язаний з тою справою. Одже і в переговорах при укладанню списку нових “спасателів Росії” українське питання дебатовалося може і надмірно, і очевидно робилося все, щоб ту Угоду з Україною розбити. Отже почасти вихід Церетеллі можна зв'язати з тою справою: треба було дати кадетам вільнішу руку до Українських справ. Тимто нове Правительство, оскільки принаймні йде о частину його — і мусимо сказати важнішу ролю і значінням, центр ваги всього Уряду — є антиукраїнське, чи просто скероване проти України. Вказати хоч би на Кокошкіна, чоловіка ні на що в політиці не придатного, окрім боротьби з Україною. Звігси сі огидливі зволікання і одночасне заглищування очей на відкриту погромну антиукраїнську агітацію “Кієвлянина” і навіть лівіших газет і груп. І се як раз збільшилося і прибрало напруження як раз в зв'язку з сим зволіканням. Відчувається напинання сітки ниток від Петрограду на Київ. До “Кієвлянина” прислухаються і в Петрограді, і по занагто високих генеральських сферах.

Уряд закриває большевиківські газети в провінції, а карним злочинцям Караваївської вул. спокійно дозволяє розпалити вогонь національної ворожнечі. Що ж прокурор Київського суду жде, що ми його потягнемо до відповідальності за закриття очей на злочинну агітацію і провокаційні спроби як історія з богданівцями. Радимо прокуророві не ждати. Стат'я Шульгина з дня 29 с. міс. має ознаки не тільки провокації, але й інших карних вчинків.

Так ясно намічається безпосередній зв'язок Петрограду з Києвом, унакшій як встановлений угодою з липня. Удар готується, і контр-розвідці з чорною сотнею певне призначено повторити в Києві історію 3—5 червня в Петрограді. Отже з такого поводження Петрограду маємо вже зробити виводи, хоч може вже запізно, бо треба було 2 тижні вже схаменуться. Такого характеру переговорів, які йдуть в Петрограді, не могло бути. Коли є затверджений Центральною Радою законопроект конституції, не могло бути і мови про розгляд якогось там проекту Временного Правительства.

Конституцію з дня 16 липня ухвалено по трудній тяжкій боротьбі в лоні самої Ц. Р. з представниками гострійших методів здобути автономії, котрі цілком правильно вказували, що угода з 3 липня ширша як конституція 16 липня.

І тепер кагети посмілилися якісь там інші проекти подавити які-хось “не призначених” мудрих “вчених”. З повною відсутністю такту, особливо характерною для кадетів, Уряд хоче навязати свою “конституцію”, найважливішою ознакою якої є відсутність автономії.

Що хочуть дати вони замість конституції.

По перше, се пересунення центра ваги на Ген. Секретаріат. В їхнім проекті “Ген. Секретаріат розглядає, розробляє і подає на затвердження Временного Правительства “предположенія” що до життя краю та його управління. Сі “предположенія” можуть бути попередю подані на обміркування Центральної Раги. Така тонка штука. Перевернути Центральну Рагу з повновласного органа України, у якого і власть, і законодавча, і управління, і всяка, на орган дорадчий при Генеральному Секретаріаті; на се могли піти, розуміється, тільки кадети, щоб внести розбитя, ставлячи Генеральний Секретаріат на самостійну точку формально, фактично на виграшку Временного Правительства.

Згадаймо, що по конституції з 16 липня є Центральна Рага орган законодавчий, який сам виробляє закон, а проєкти подані Генеральним Секретаріатом, чи то нам вироблені, чи то представлені Временним Правительством, Центральна Рага вільна відкинути; згадаймо, що законопроєкти Ц. Р. поступають не на затвердження Временного Правительства, а на санкцію, що тільки тактично вжито тут слово законопроєкт, а не закон, і оставлено слово санкція, себто Временному Правительству меньше прав дано ніж конституційному монархові, правами якого користає він тільки в бюджетних справах (свідоме тактичне обмеження Угоди 3 липня Тимчасового характеру).

Останнє безперечно розходиться з угодою 3 липня, де ясно позначено, що Український народ є джерело і творець права.

Звідси бачимо з яким нахабством кадети йдуть на розбитя Угоди. По конституції з 16 липня Генеральний Секретаріат Української Центральної Раги є ніщо що до законодавства: є то виконавчий орган Ц. Раги, законодавчої ініціативи він не має — управління веде він і повинен вести з розказу, під контролем і в безперервним контакті з Ц. Рагою та її комітетом.

Він не є навіть виконавча влада в розумінні європейського кабінету міністрів, бо управління він переводить, як вказано, під безустанним керунком самої Ц Раги.

Отже, стараючися перенести вагу на Генеральний Секретаріат Ц. Раги Временне Правительство і в супереч Угоді з 3 липня, і на перекір конституції з 16 липня хоче знову вернути на старе, хоче зробити з Генерального Секретаріату Ц. Р. своє знараддя, яким він і став би природним розвоєм, коли б наважився відрватися від Вищої Влади України —Ц. Раги. Умисел кадетів ясний, через те замість “законопроєкти” заявлюся “предположенія”, замість “санкція” — “представленіє” і т. г. Ще мудрійше хочуть зробити з управлінням. Центральна Рага здійснює свою власть в управлінні через Г. Сек-

ретаріят. Звідси все, що хотіло б здійснити Временне правительство jako федеральний, хоч і не правильної конструкції орган, має воно погати Генер. Секретаріатові, той до Центр. Раду і по ухвалі від неї всі міри Врем. Пр-ва здійснюються на Україні Генер. Секретаріатом, jako доручення Ц. Раду. Кагети ж хочуть зробити його — Генер. Секретаріят — щось подібним до комісарів. Всяка гурниця, яка спаде до голови якогось кагетського міністра і товариша його, має виконуватися Г. Се-ятом!

Отже основні пункти, які хочуть кагети провести замість конституції — се усунути владу Ц. Раду, пересунути вагу на Г. Секретаріят (навіть без податку, в яким є суть річи — Г. С. Укр. Центральної Раду), при тому відбираючи від Ц. Р. законодавчу владу, а позаяк Г. Се-ріят і по конституції з 16 липня не має законодавчої власти, то і кагети не подаючи такої власти Г. С-ви, цілком відкидають Україну в дореволюційні часи.

Далі по конституції всі посади урядові заміщає Г. С-ріят; льогічно кагети відкидають те: має призначати Вр. Правительство на поганне Г. Секретаріята.

Даремно було нагадувати про відповідальність Г. Секретаріяту перед Центральною Радою, сей бо момент Угоди 3 липня перевертає всі змішленія кагетських “спеціалістів” що до дійсної правної бугови Центральної Раду, її Ген. Секретаріяту та взаємин України і Росії. Що “спеціалістам державного права” до дійсного права? Треба розбити, то “юриста” взявся до роботи!

Нарешті § 19 і 20.

Закони Врем. Правительства, себто федеративного порядку, мають обов'язкову силу на Україні тільки з дня проголошення їх мовою Українською в краєвім Урядовім Вістнику.

Є то з одного боку вказівка, з огляду на § конституції 16 липня, що всі законопроекти і постанови Вр. Правительства що до України мають поперше розглядатися Ц. Радою; велике бо то має значіння, усуваючи суперечки законів Ц. Раду і Вр. Правительства; з другого ж боку підкреслює се автономний характер права на Україні, себто і федеративні закони, а не тільки краєві, мають силу лише з моменту проголошення їх Г. Секретаріатом Ц. Раду.

І отсей § конституції признають кагети цілком неприємлемим.

І з боку національного, — обов'язковости тільки української державної мови, і з боку політичного, — признання єдности всього права України, єдиностжерелости права і звідси єдиної, сильної власти — є то пункт першорядної ваги. Тимто така ненависть кагетів.

Тонкої отрути хочуть влити в справі теріторії. Ц. Раді мають підлягати тільки ті, хто хоче. Коли б се сказали обивателі, то і тогді б сліг їх погалі гер-

жати і від політики і від управління, але коли се говорять “спеціалісти” права, то є се свідомо торгівля наукою. Що то за право управління, основане на добровільнім признанні? Сьогодні Конотоп призвав Ц. Р., власть її розширюється і на Конотоп; а завтра він відмовиться, що тоді!?

Посередині губернії лежить повіт Тараща — він відмовиться признати власть Ц. Рада, а на около його всі ту власть признають, що тоді? Кому той вільний повіт пілягатиме? Може, самостійна держава буде?

Ніколи ще послуги юристів не мали такого нахабного характеру.

Але умисел унакший був, окрім затягання справи і збільшення тимчасом агітації чорної сотні; се внести розбиття сил, бо ніхто же серіозно не міг би прийняти такі юридичні поради що до конструкції власти від тих, хто так кричить про єдину сильну власть, а одночасно бугує власть на свідомім безсиллі її. Ціль тут — внести замішання і дозволити піднести голову всім ворогам України.

Коли згадаємо, що конституцію 16 липня в останнім читанні було прийнято одногосно і представниками національних меньшостей, тим гострійше маємо напаятнути безстидне поводження кадетів, що хочуть ту єдність розбити.

Ся мета і очевидне нерозуміння, або свідоме нехотіння розуміти цілком відмінний, дуже оригінальний характер будови власти на Україні, як її утворила революція, і ведуть кадетів до розбиття Угоди. У нас єсть законодавчий народний орган, в Росії немає; у нас Українське Временне Правительство — Центральна Рада — єсть і юридичне парламентарне, тільки особливого революційного типу, і у росіян же юридично воно не парламентарне а тільки фактично, та і то кагети хочуть зробити його відповідальним тільки перед п. Мілюковим та англо-французським імперіалізмом.

Будова нашої власти єсть результат внішньої боротьби і боротьби внутрішньої, всеї совокупности тої тяжкої обстанови, якої не було у росіян і яко вираз того ся конституція усунена не може бути, особливо коли на заміну дають огидливу обманну гурницю.

Отже сей дивний, може трохи грубий, шаршавий конституційний закон 16 липня, такий милий нам в своїй свособразній будові, сей історичний унікум не може бути змінений — він має бути санкціонований як єсть.

Зміняти ж його, розширюючи, буде сама Ц. Рада, виходячи з сього етапу державного життя України.

Гадаємо, то може хоч не у кадетів вистачить такту не йти на конфлікти. Великого бо труду і уміння треба, щоб вести всі українські сили в напрямі Угоди, остільки остогидлі всім російська політика крутіїства, повна відсутність

політичного розуму і такту, чого їм так треба б в інтересах їхньої ж країни.

І сей занадто різко позначений звязок нашої внутрішньої політики і
внiшньої, сей очевидний збiг петроградських викрутасiв з нечуваною загос-
тренистю національної ворожнечі на Україні і прямого походу чорної сотні і
правих елементів демократії проти української автономії показує нам, що
настав вже час кинути на вині: або — або, а в середині твердою рукою роз-
давити сю гадину чорної і не чорної сотні, анти-українську контр-революцію.

М. Ткаченко

Робітнича газета. — 02.08.1917.

№ 317

Телеграма Одеського Українського керовничого комітету¹⁰³ Центральній Раді

02.08.1917 р.

Одеський Український Керовничий Комітет, обміркувавши події з ор-
ганізованим розстрілом вояків полку Богдана Хмельницького, вимагає щоб
Центр. Рада подбала, щоб винні у розстрілі були вигані під військовий суд,
щоб Оберучев і Лепарський негайно були усунуті з своїх посад і ці посади
заміщені по згоді з Центр. Радою, щоб Богданівці остались в Києві для охо-
рони міста і Ради, щоб охорона на Україні була доручена лише українцям, а
гонці та кірасіри негайно вислані з України.

Голова Комітету.

Нова Рада. — 03.08.1917.

№ 318

Доповідна записка комісара по українізації шкіл Чернігівщини генеральному секретареві народної освіти

02.08.1917 р.

Українська Центральна Рада
Комісар по українізації шкіл на Чернігівщині
Серпня 2 дня 1917 року № 35
м. Чернігів
Генеральному секретареві Народньої Освіти

Маю честь довести до Вашої відомості, що в справі українізації вищих часткових, середніх і духовних шкіл м. Чернігова мною од імені Центральної Ради, а також і з доручення місцевої ініціативної групи по справам українізації було скликано об'єднане засідання представників усіх цих шкіл, по два од кожної педагогічної ради. Засідання це відбулось 27 липня і, зважаючи на досить негативне і навіть вороже відношення до яких особ до українізації взагалі, не дало певних наслідків і через те було перенесене на 28-е, а від так і на 31-е.

Врешті, об'єднане засідання таки вхвалило українізацію, але часткову, то б то в розумінні заведення "предметов украиноведенія", опріч мови, яку вирішено завести лише як "предмет" необов'язковий. За для практичного ж переведення в життя сієї українізації вхвалено "образовать временную комісію", до якої мають ввійти представники педагогічних рад, по одному од кожної заінтересованої школи.

Одночасно мушу зазначити, що справа з українізацією місцевих середніх шкіл ще буде розглядатися окремо в педагогічних радах, бо де які з них вважають потрібним заводити її шляхом відомого нам "опроса родителей". Отже більш докладні відомості про це подам тоді, коли матиму їх. Що ж торкається постанов об'єднаних засідань, то я їх швидко надішлю.

Комісар Г.В. Стаднюк

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 52. — Арк. 9-9 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 319

Телеграма ЦК ОЄСРП Тимчасовому урядові про необхідність досягнення угоди з українською демократією

03.08.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Временному Правительству

Центральному Исполнительному комитету советов рабочих депутатов

Центральный Комитет Объединенной Еврейской Социалистической Рабочей Партии, представленной въ Центральной Раде и Генеральном Секретариате, считает своим долгом перед революцией и страной обратить ваше внимание на крайнюю серьезность положения на Украине и на необходимость скорейшаго соглашения с демократією Украины относительно уста-

новлення автономного управління края. Конфлікт с демократією України, створюючи серйозну небезпеку для єдності революційного фронту, поставив би в особу важке положення національним меншинам на Україні, найбільш зацікавлені в братському співжитті народів края.

По повноваженню Центрального Комітету, Гутман, Литваков, Ерегман.
ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 48. Телеграфний бланк.

№ 320

Протест УГВК військовому міністру проти поширення у пресі чуток про зв'язки українського руху з урядами Німеччини та Австро-Угорщини

03.08.1917 р.

Розіслано: військовому міністру, всім головнокомандуючим і начальникам військових округ.

Український Військовий Генеральний Комітет має відомості, що деякі відповідальні круги, а також деякі громадські організації занепокоєні чутками, що нібито український рух в Росії викликано і підтримується Австро-Германією. Приєднуючись в цій справі цілком до авторитетної заяви Генерального Секретаріату, оголошеної 3-го серпня, Генеральний Військовий Комітет, яко організація війська, вважає своїм обов'язком категорично протестувати проти цього наклепу. Комітет заявляє, що ці чутки поширюються темними силами, щоб в небезпечну хвилину, яку переживає наша Батьківщина, викликати недовіру та ворожнечу між двома братніми народами, нанести удар демократії народів Росії і цим самим привести Росію та Україну до цілковитої загибелі.

Український Військовий Комітет рішуче домагається широкого прилюдного розслідування в цьому напрямку осіб, установ та організацій, які ганять чисте національне народне відродження України, [...] особи були зроблені [...] та зараз же покарані, яко зрадники у справі революції і братній спільці двох народів.

Праця Комітету провадилась і провадиться на очах всієї Росії, в єдності з вищою військовою владою. Комітет має моральне задоволення, що в час небезпеки та безладдя на фронті він чимало сприяє зміцненню фронту та порядку в тилу, і свою роботу, про котру відомо відповідним військовим окру-

* Нерозбірливо.

гам, виконував і виконує тільки при допомозі організаційних зусиль та морального авторитету.

Вважаючи нижче своєї гідности спростовувати наклепи темних сил, які обвинувачують українців в якихсь стосунках з військовими організаціями непріятеля — тяжкого ворога волі, здобутої через революцію, — Комітет думає, що його одверта діяльність і нечисленні жертви українців на полях боїв, понесені волі Росії і України, є бестороннім посвідченням і провокаційности наклепу.

Нова Рада. — №105. — С. 3. — 04.08.1917 р.

№ 321

Протест загальних зборів Одеської організації УПСР проти розстрілу козаків Богданівського полку

03.08.1917 р.

Невимовно глибоко зворушені кривавими подіями провокаторськи-пішлого убиства і розстрілу наших братів Богдановців, ми, Одеські Українські Соціалісти-Революціонери, зібрані на загальні збори 3-го серпня с. р. вважаємо подібний факт страшним і звірсько-нелюдським та висловлюєм наше непримириме обурення Російським військовим властям, які допустили до такого розбишацького нападу на людей, які йшли з повною гордістю віддати своє життя за Вітчизну; також рішуче протестуєм проти знехтування комісії для розсліду цього діла, призначеної Українською Центральною Радою і настановлення іншої в складі особ незнаних як Українській Центральній Раді, так і Українському народові; такий виступ вважаємо пристрасним і одностороннім, який може внести знову дезорганізацію в дисципліновану вже, почасти, армію і принести велику шкоду Україні.

Тому ми домагаємося:

- 1) Скорого бізпристрастного розслідування цих подій;
- 2) Скорого законного військового суду і карі злочинцям-вбивцям наших братів, притягнення до військової відповідальности всіх організаторів цих злочинств.
- 3) Зміни всього складу Російської військової влади в Київі, яка проявила себе ворогом Українського народу і яка, з одного боку, являється організатором Українського погрому і попустителем такого, з другого боку;
- 4) Щоб полк імени Богдана Хмельницького, який є правдивим охоронником м. Київа, гідним пошани взірцем дисципліни всього Українського війська, був зараз повернений назад у Київ;

5) Щоб убивців Богдановців — кирасирів і донців, які зовсім непотрібно на-
ходяться на Україні, знущаються над селянством, серед якого живуть, були
безповоротно вислані з України;

6) Відкликання з Петрограду Українських послів.

Голова зборів Шаравський.
Писарь Гребінецька.

Робітнича газета. — 12.08.1917.

№ 322

Постанова з'їзду інструкторів УЦР Слобожанщини

03—05.08.1917 р.

3-5 серпня в Харькові відбувся з'їзд інструкторів Укр. Центр. Рагу Харь-
ківської губ. та українських повітів Курщини й Вороніжчини.

Заслухавши доклади інструкторів з місць, з'їзд зазначив:

1) Крім громадських організацій, Раг Робітн. та Салг. Депутатів, — в дея-
ких повітах ворожу агітацію проти Українців ведуть російські соціалісти
(особливо в Змієвському повіті).

2) Останніми часами помічається збільшення протукраїнської агітації,
яка провадиться не тільки невідповідальними елементами, але на жаль і
представниками російської демократії, яка стає на перешкоди справі ор-
ганізації населення на національно-політичній ґрунті.

3) По більшості повітів громадські та державні інституції (земства, коміте-
ти тощо), не ставлячи перепон діяльності інструкторів, провадять вичікуючу
політику, сподіваючись, що У. Ц. Р. сама звернеться до них з відповідним за-
кликом йти за нею в справі організації України.

4) Інструктори увіходили в контакт з існуючими російськими організа-
ціями, домагаючись права рішального голосу на зібраннях. З огляду на кон-
кретні умови (вплив російського централізму), найменше йшли на зустріч
діяльності інструкторів робітничі організації (Раг роб. і салг. депутатів). Що
до Раг селянських депутатів, то з їх боку навпаки находилось прихильне
відношення і співчуття.

5) Земства давали грошеву допомогу (учительским курсам, лекційним, на
літературу тощо) в пропорції далеко не відповідальній місцевим умовам. Ко-
оперативи не давали майже нічого.

6) На села й навіть до міст надходить дуже мало української агітаційної
літератури завдяки негативному відношенню до справи російських урядових

організації і натомість занадто багато в порівнянні з українською — російської літератури.

По обговоренню всіх справ, на з'їзді прийнято одностайно такі резолюції:

1) З огляду на русифікаторську роботу теперішнього Правління Т-ва Грамотности, всі інструктори У. Ц. Р., котрі працюють на Харківщині, повинні стати членами Т-ва Грамотности з ціллю його українізації.

2) Ціллю інструкторів повинна бути українізація всіх кооперативів, суцільних на Слобожанщині, і повернення їх орієнтації на Київ. А також звернути увагу на продовольчу управу й комітети.

3) Необхідно заснувати лекційну комісію і кореспонденційне бюро, котре має на цілю українізувати земські часописи на Слобожанщині.

4) При спілці Просвіт Слобожанщини заснувати Інформаційне Бюро.

Що до сучасного моменту, з'їзд, вислухавши доклад губерніяльного інструктора т. Огоєвського, прийняв таку резолюцію:

В зв'язку з тим, що гідра контрреволюції піднімає голову, з'їзд вважає потрібним задля охорони добутої волі і спокою на місцях організувати вільне козацтво — міліцію по селах, і для помочи інструкторам в організації визвати звенігородців-козаків.

Крім сього, що до праці інструкторів на будуче, то прийнято, між иншим, такі точки:

1) Працю на місцях товариші інструктори повинні провадити виключно на соціалістичному ґрунті, вважаючи на те, що український рух виключно демократичний.

2) Діяльність інструкторів мусить бути об'єктивною (щоб не виникало непорозумінь між укр. с.-р. та с.-г.)

3) Національне питання провадити поруч з питанням соціальним.

Робітнича газета. — 17.08.1917.

№ 323

Постанова солдатів українців і росіян Київського артилерійського складу

04.08.1917 р.

Ми салдати огнестрільного відділу Київського артилерійського складу, 4-го серпня (августа) 1917 року в кількості 600 салдат українців-росіян і инших обміркував сучасне політичне становище на Україні і ту неправду в віносинах до українського руху, постановили:

1) Домагатись найскорішого затвердження статуту Генерального Секретаріата, ухваленого Центральною Радою 16-го Липня (юля) 1917 року, на основі згоди з міністрами: Керенським, Терещенко і Церетелі.

2) Вважаючи на вороже відношення керасирів і Донських козаків до Українців, наслідком чого були криваві події над полком імени гетьмана Богдана Хмельницького, домагатись, для забезпечення спокою на Україні і в усій Росії, негайно вислати керасирів і козаків на фронт, де вони теж потрібні в сучасний момент.

Народня воля. — 22(09).08.1917.

№ 324

Протокол Херсонського губернського з'їзду повітових інструкторів УЦР

04.08.1917 р.

Протокол З'їзду 4 серпня 1917 року

Засідання одчинено 11 г. 30 хв. дня.

Порядок дня:

Звіти

1) Де хто був, про що говорив, як поставились до ваших промов, яку організацію залишили після себе.

2) Взагалі настрої села, відношення до лекторів, відношення до інтелігенції. Відношення місцевої інтелігенції до укр. руху, а також і земців.

3) Яка тепер може бути робота на селах.

4) Плян роботи повітових і кадрових інструкторів.

5) Заснування інформаційного бюро при губ. зем. управі.

6) Інструкторські курси (недостача інструкторів).

7) Яка потрібна зараз література.

8) Що робити з такими селами як Широке.

9) Справа з Щербинським.

10) Біжучі справи.

Ананівський повітовий інструктор Хігченко докладає про скликання ним повітового селянського з'їзду у Ананіві. З'їзд признав закладати по повіті укр. селянські спілки і доповнить повітову раду селян. депутатів.

Заклав у двох селах селянську спілку. Наїздив тільки у два села. Наладив відношення межі селянами і батюшкою Пашевським — українцем. Скликав мітинг у с. Ташлику з трьох волостей.

Вигав на свої гроші огну відозву і брошурку.

Настрій сел до промовців дуже добрий, а до місцевої інтелігенції відносяться де як. Інтелігенція до укр. руху відноситься нейтрально; про ворожі виступи не згадував. Працював з 4 липня по 30 липня.

Повітовий інструктор Херсон. повіту Ситник обїхав одинадцять сел. Схо-да ні в одному селі не скликав, окрім с. Широкого, бо це були буденні дні. Балакав тільки з окремими людьми та з групами. Організації ніякої після себе не лишив.

Пляна поїздки по повіту од губ. інструктора не виконав. Треба було обїхати закладені вже “Просвіту” та селянські спілки, закласти там де раніш закласти згоджувались, але селяне чомусь не заклали; цього пляну Ситник не виконав.

У селі Широкому балакав на схогі і вговорював ніяких насильств над членами “Просвіту” не робить; вияснив користь “Просвіту” і закликав записуватись і підтримувати “Просвіту”. Після його промови ворожий настрій селян до “Просвіту” зменшився, а де які селяне позаписувались до “Просвіту”.

Взагалі по селам нема інтелігентних українців, котрі б гуртували селян і роз’яснювали б їм про укр. рух.

У де яких селах вороже ставились до українських лекторів, а також і місцева інтелігенція.

Працював з 6-28 липня.

Повітовий інструктор Тираспольський Сухий докладає, що на місці немає української інтелігенції, окрім чотирех сільських учителів, та у самому м. Тирасполі Військової укр. громади.

Вся робота Сухого була направлена на те, аби одшукать українців і якомсь згуртувать їх, або послать на село працювать. Нічого певного і сталого у Тираспольському повіті немає. Сухий викликав з Одеси інструкторів, давав їм літературу і надсилав у села; завдяки їм стала проходить укр. книжка до сел і виступать на мітингах українці. Було обїздено чоти[ри] волості. Робить дуже трудно, бо усю роботу захватили до своїх рук росіяне. Люде вже роспропагандіровані, що вони не українці, а новороси і ніякої України з Ц. Радою не визнають.

Рада роб. та Салг. Деп. і руські партії дуже вороже ставиться до українців, а також і місцева інтелігенція. Ніяких укр. організацій по селах немає.

Русофикаторську роботу також провадять і одеські росіяне, котрі наїзжують у села Тирасп. повіту для пропаганди. Де які українці з Одеси, коли до них звернувся Сухий, щоб вони приїхали поагітувать трохи, сказали: “Я тільки на автомобілях їзду”, а другий “я тут дома сижу, нікуди не їзду, а за агітацію по заводам одержую гроші”.

Для кожного лектора у Тираспольському повіті треба мати посвідчення од Р.Р. і С. Деп., а инакше не можна виїздити.

Земці вороже ставляться до укр. руху. Тираспольський повіт є гніздом бувшої чорної сотні.

Єлисаветський повітовий інструктор Пархоменко зробив доклад про свою роботу, з котрого не видно, що саме ним зроблено. Нікуди не їздив, мітингів не скликав, села не знає, ніяких організацій не заклав.

Казав, що на селах є 25 “Просвіт”, котрі живуть кожна окремо, своїм життям; казав що скликається на 13-15 серпня селянський повітовий зїзд, що треба обєднати усі “Просвіти”.

У Єлисаветі є укр. С.-Р. і С.-Д. партії, клуб, організація середнє-шкільників. Багато у Єлисаветі укр. інтелігенції, а укр. організації сильні.

Далі доклад робить Солуха. Росповідаючи про свої поїздки по селах, Солуха розказує разом і про те, як лучше агітувати, як він агітував, як старався, щоб села напірало на земство і т.д.

Далі Комарницький росповів про інформ. бюро, котре має бути при губ. земстві. Як воно засновується, завдання його і потреба у них при повіт. земства. Розказує як треба вести себе взагалі у Земстві і коли будуть керувати інформ. бюро. Далі росповів про інструкторські курси.

Робота на селах зараз може бути така: контролювати “Просвіти”, селянські спілки і інші організації на селах, котрі вже закладені. У негїлю бути на сходах у тих селах, де ще нема ніякої організації.

Постаратись, аби найти українців інструкторів і перевести їх на кошт земства до просвітних комісій, до кооперативних інструкторів, оддати їх на утримання укр. соціалістичних партій, дати Сел. Деп. і інші засоби вишукати для них.

Постаратись, щоб укр. партії з повітового місця на негїлю або свято на свій кошт отсилали лектора у ближче село для агітації.

На селі потрібна література про волосне земство і про те, щоб селяне агітували за той список, який виставить Ц. Рада до Уст. Зборів.

У Широке почаще надсилають лектора українця і щоб ні один інструктор, як буде близько цього села, не минав би його.

У Щирбанського узяти мандат і не щитати його інструктором Ц.Р.

Постановили, аби усі інструктора раз на місяць перед получкою жалування давали звіти про свою роботу губ. інструктору.

Щоб інструктора прийняли участь у виборах до волосного Земства. Щоб дали відчит Ц.Р. про вибори до Городської Думи.

Збори зачинено о 7 г. вечора.

Солуха

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 126-127. Оригінал. Автограф.

№ 325

Телеграма Олександрівських громадських організацій з протестом проти рішення Тимчасового уряду обмежити юрисдикцію Генерального Секретаріату

Після 04.08.1917 р.

До Центральної Ради з Олександрівська надійшла така телеграма:

“Об’єднане засідання представників організацій Олександрівська на Катеринославщині, партії соціалістів-революціонерів, соціаль-демократів, залізнично-дорожніх т-в, січі “Хортиця”, і т-ва “Просвіта”, обміркувавши інструкцію Временного Правительства Генеральному Секретаріатові, гостро осуджує політику буржуазних членів Правительства в українській справі, протестує проти обмеження компетенції Генерального Секретаріату через несправедливе окреслення меж автономної України і рішуче заявляє, що всіма силами буде підтримувати Центральну Раду в її боротьбі за проведення в життя конституції України, що вироблена була Центральною Радою.

Робітничая газета. — 12.08.1917.

№ 326

Телеграма генерального секретаря земельних справ, голови з’їзду представників земельних комітетів України Б. Мартоса Тимчасовому уряду

05.08.1917 р.

Почтотелеграмма

Временному Правительству

Петроградъ

Принимая во внимание; 1) что обязательное постановление Командующаго арміями Юго-Западного фронта генерала Корнилова¹⁰⁴ внушило ложную мысль землевладельцамъ о необязательности постановленій Земельныхъ

Комитетовъ, 2) что это обязательное постановление генерала Корнилова, при такомъ его толкованіи помещиками, подрываетъ доверіе къ Земельнымъ Комитетамъ, органамъ государственной власти, успевшимъ за короткое время установить известныя нормы въ земельныхъ отношеніяхъ, 3) что въ силу вышеизложеннаго обязательное постановление генерала Корнилова можетъ повлечь за собой анархію въ крестьянской массе, возобновить въ острой форме улаженные Комитетами конфликты между крестьянами и землевладельцами, 4) что вследствие этого можетъ возникнуть грозная опасность несвоевременной уборки урожая и засева земельной площади, могущая повлечь за собой серьезное осложненіе въ деле снабженія тыла и арміи продовольственными продуктами, Съездъ представителей Земельныхъ Комитетовъ на Украине настаиваетъ на немедленномъ разъясненіи, что постановление генерала Корнилова не отменяетъ распоряженій и постановленій Земельныхъ Комитетовъ и не ограничиваетъ ихъ компетенціи.

Председатель Съезда

Мартосъ

Августа 5 дня 1917 г.

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 1. — Спр. 208. — Арк. 2.

№ 327

Доповідна записка голови Одеської військової раги І. Луценка генеральному секретарству військових справ про необхідність українізації Земсоюзу та Союзу міст¹⁰⁵

05.08.1917 р.

В Генеральний Секретаріат по військових справах од Одеської військової раги

Одеська військова рага

виконавчий комітет № 170

5 серпня 1917 р. м. Одеса

Одеська військова рага, виконуючи ваше доручення, вела на протязі цих днів переговори з Земсоюзом, Согором і Червоним Хрестом Румунського фронту про українізацію тих інституцій, котрі обслуговують українізуемі корпуси.

Ні огна з вище названих організацій не дала досі рішучої офіційної одповіді про своє відношення до цієї справи, але з того, як ці організації ухилилися од отвіту на запитання, яким способом мають вони провести українізацію, з

того, що всі вони переносять розрішення питання до вищих інституцій (Земсоюз — до Главковерх, Согор — до Виконавчого комітету, Червоний Хрест — до Петрограду) із яким здивуванням і неімовірністю вони зустрічали саме запитання про відношення їх до українізації, ясно вказує, що відношення їх до українства взагалі, а тим більше до українізації Земсоюзу, Согора та Червоного Хреста не тільки негативне, а навіть вороже до тої степені, що самий факт переговорів без зсилки на приказ Главковерха був би неможливим. З їх погляду Земсоюз, Согор та Червоний Хрест мусять бути інтернаціональними.

Поки принципи “інтернаціоналізму” проводяться Червоним Хрестом та Согором це хоч з великою натяжкою зрозуміло. Червоний Хрест — стара бюрократична організація; города на Україні в значній мірі справді інтернаціональні, але коли Земсоюз та ще голосами представників земств українських губерній (в Комітеті Румунфронта їх більшість), не маючи сміливості одверто сказати, що він принциповий ворог українства, хоче ухилитись од обміркування цієї справи і скласти з себе одповідальність за це на Главковерх — це вже зовсім інше. Це вказує на якусь ненормальність: земства на Україні признали Рагу, визнають себе українськими земствами, а представники їх у Земсоюзі навіть про це не думають і кажуть, що як Главковерх їх примусить, то вони будуть обміркувати справу, а як ні — то нічого про це і говорити.

У всякім разі ясно, що добровільно ні одна з згаданих організацій на українізацію не піде і якщо навіть з Ставки главковерха буде прямо приказано проводити українізацію, вони будуть тільки одписуватися і робити minimum можливого.

Земсоюз, як він сам себе називає, демократично-громадська організація. Загальновідомо, що Земсоюз заклався і розвинувся в ті часи, коли старий уряд мусив признати своє банкрутство і звернутися до громадських сил. З того часу Земсоюз розвився у величезну організацію, роль котрої як в обслуговуванні армії так і у створенні революції і нового лагу ми менш всього хочемо затемнити. Навпаки — не виключено, що без Земсоюзу та Согора не було б і революції.

Земсоюз і Согор — це у великій мірі атестат зрілості російського громадянства, зараз вони являються величезною організованою силою, од напряму діяльності котрої в значній мірі залежить напрям дальнішого розвитку держави. І через те до їх треба придивитися уважніше.

Керовничі органи цих організацій складаються з представників дореволюційних земств і городів Росії і України, об'єдналих в спільний союз і вигливлених головні комітети в Москві.

Московські комітети виділили з себе фронтові, в деякій мірі автономні, але в головніших справах (найбільше в бюджеті) залежні од головних (московських) комітетів.

Як головний комітет, так і фронтові мають право кооптації в свій состав нових членів.

Після з'їзду, на яких були вибори, пройшло багато часу (3 роки), багато виборних членів вийшло з Земсоюзу і зараз там більшість членів кооптованих.

[...]

Гостро почуваючи потребу негайної реорганізації Земсоюзу і Согора, для того щоб перетворити цю силу з ворожої [розподілила] на позитивну і сприяючи розвиткові українського народу, Одеська Військова Українська Рада заходи для цього на дві категорії:

1) принципові і постійні 2) тимчасові

1) Земсоюз мусить бути реорганізований на основі національно-територіальної автономії, а для цього:

а) Фронтові комітети мусять бути реорганізовані по принципу національно-територіальному (що до комітетів, які працюють за територією України, то вони мусять підлягати і в справах бюджету і вищої адміністрації не головному московському комітетові, а Українській Центральній Раді і тільки в чисто технічних справах мають бути зв'язаними з Московськими головними комітетами).

б) Состав членів фронтових комітетів мусить бути перевибраним на з'їзді представників повітових і губерніальних земств України.

в) Службові посади в їх мусять заповнятися переважно українцями.

г) З'їзд представників Українських Земств для обміркування і розрішення цього питання мусить бути скликаним Центральною Радою якнайшвидше.

2) Міри тимчасові:

а) Главковерх мусить видати приказ про українізацію інституцій Земсоюзу, Согора і Червоного Хреста при українських частих війська.

б) Для догляду за проведенням українізації Центральна Рада негайно посилає в кожний комітет фронту, і в кожне управління при армії своїх представників з правом рішального голосу.

Тільки тоді Земсоюз і Согор будуть справді народніми організаціями і тільки тоді будуть вони справді творчою силою в відновленні українського народу.

Голова Ради Луценко
Писар

Текст писаний від руки.

РДВА. — Ф.366. — Оп. 2. — Спр. 267. — Арк. 4-7. Оригінал. Рукопис.

Резолюція протесту робітників заводу Шогуар проти розстрілу козаків Богданівського полку

05.08.1917 р.

Ми, робітники заводу Шогуара на Амурі, на зборах 5 серпня 1917 року заслухавши доклад т. Дубового про сучасний стан революційного українського руху, останні погії у Києві та розстріл полку Богдана Хмельницького, рішуче протестуємо проти провокаційного вбивства та контр-революційних актів, направлених виключно проти усього українського руху, з метою викликати національну ворожнечу в інтересах контр-революції. Пропонуємо Ц. Рагі вимагати пильного розслідування сеї справи, аби ніхто з дійсних винуватців не уникнув кару і була би усунута на будуче можливість повторення подібних злочинств”.

На тих же зборах прийнятий такий наказ представникові українських організованих в с.-демократичну організацію робітників:

Визнаючи, що теперішній момент є моментом ослаблення революції в цілій Росії, що помітно також і на Україні, і що являється неминучим наслідком зменшення енергії та активності революційних мас з одного боку, і ухилення в бік політики нерішучості та компромісів з боку органів влади революційної демократії, з другого.

Що така нерішуча політика сих органів, зменшуючи активність революції з неминучістю утворює можливість зросту контр-революційних сил, ми, українські робітники заводу Шогуара на Амурі, визнаємо:

1. Єдиний, можливий в даний момент, шлях рішучої боротьби з контр-революцією.
2. Саму найенергійнішу й рішучу боротьбу за негайне припинення війни, а для сього необхідність опублікування ганебних тайних договорів царату з иншими державами в справі війни.
3. Повний, неослабний контроль над виробом і розподіленням продуктів та фінансовими справами.
4. Виключення всіх земель з товарного обороту та передача їх до відома селянських та загально-громадських земельних комітетів.
5. Декрет в справі 8-год. роб. дня.
6. Негайний розпуск Держ. Думи та Д. Раги.
7. Скасування смертної кару назавжди.
8. Прискорене скликання всеукраїнських та всеросійських Уст. Зборів.

9. Негайного принципіального признання повної нац.-територіальної автономії України.

10. Переходу всієї влади до Центральних і краєвих органів революційної демократії, Раг Роб., Салг. і Сел. Депутатів.

Робітнича газета. — 11.08.1917.

№ 329

Постанова Всеукраїнської раги робітничих депутатів з приводу “Інструкції” Тимчасового уряду

05.08.1917 р.

На вчорашньому засіданні Всеукраїнської Раги Робітничих Депутатів обговорювано справу відношення Раги до інструкції Временного Правительства Генеральному Секретаріатові. Після палких балачок ухвалено таку резолюцію:

Розглянувши діло про затвердження Генерального Секретаріату — Всеукраїнська Рага Робочих Депутатів постановила піддержувати в Центральній Раді такі постанови:

1) Інструкцію Тимчасового Правительства Генеральному Секретаріатові вважаємо ворожою інтересам українського народу та узурпацією прав демократії.

2) Центральна Рага повинна повідомити уряд, що вона міцно стоїть на ґрунті згоди 3 липня і продовжує фактично творити автономію України.

3) Центральна Рага має звернути всю свою увагу на організацію народніх мас біля життєвих лозунгів моменту і на об'єднання всіх недержавних націй Росії в боротьбі за автономно-федеративний лаг.

Народня воля. — 19(06).08.1917.

№ 330

Стаття С. Єфремова “На поворотці”

04—08.08.1917 р.

Той кризис влади, що пережила недавно російська держава, знов ставить перед нами мешканцями й громадянами тієї держави, тривожні запитання. Аж цілих три тижні точився згаданий кризис. Люде, що стояли на чолі влади, робили надлюські зусилля, щоб одкотити державний віз од краю безодні, яка вже зіпала своєю незміряною глибиною. Знесилившись і

зневірившись, одходила вона на бік, бо не видно вже було порятунку. Бували моменти, коли блідий жах покривав усі свідомі лиця, коли подув смерти-варанно проносився в повітрі. Тяжко, з величезними муками народжалося щось нове, ще невідоме, і загадкою стояло перед людьми, яким мимоволі приходило на згадку:

*Сбились мы. Что делать намъ?
Въ поле бесъ насъ водить, видно,
Да кружить по сторонамъ...*

Заблукані люде не знали, що почати, й справді почали були всю вину валити на того чи иншого “біса”, навіть у думках не покладаючи, що й власної вини тут не бракує...

Отже ще раз вискочили. Дорогу наче б то знайдено. Яку саме і чи наговго?

Три події надзвичайно загострили кризис. То були — дизертирство кадетів од влади через порозуміння українців з правительством, повстання в Петербурзі, викликане безглуздою агітацією за негайне встановлення соціялістичного лагу і, нарешті, ганьба й жах, оргії анархії та розбишацтва, поєднані з тяжкою невдачею на фронті. З цих подій навіть кожна поодинці могла б спричинити тяжкий кризис. Легко уявити, що вони подіяли, склавшись до купи...

Отже коли кризис ніби-то минув, то не зітхання з полегкості, що одійшла біда, пронеслося по державі. Навпаки, тривога не перестає і знов стоїть те ж саме непевне запитання — “що день грядущий нам готовить?” Бо вийшли ми з кризису вже не тими, якими стояли на передодні його, бо дорогою по темних, покручених лабиринтах отих важких трьох тижнів багато дечого розгубили, бо не донесли ми до цього моменту навіть того, що найдужче кріпить і сили додає — не донесли віри в те, що йдемо правим шляхом, і надії, що ним дійдемо безпечно до поставленої мети.

Поновлення карі на горло... Обмеження волі слова й зібраннів... Новий тон у заступників влади — новий власне у цих заступників, а дуже старий і знайомий по суті... Одверті розмови серед нічних птахів, що враз набралися сміливості й на світ божий повилазили... Ще більш одверта агітація проти українства, довершена вже й чинним способом, що кільканадцять живих людей трупом положив...

І втома, апатія, бажання аби: як здихатись громадського діла, пігмінивши його особистими справами... Ось що стріли ми, вийшовши з кризиса. Не дивно, що мало не скрізь зникли бадьорі голоси медового місяця революції й так багато пугачів пугає тепер на стріхах спустілої оселі надії і така сила чорного

гайвороння кружляє в повітрі, зачуваючи добру собі збочч... Ми виразно виїшли на поворотку, за якою почнеться певне і новий напрям... Реакція пролетіла й дошкульно зачепила нас холодним своїм крилом, — що найгірше: реакція в настроях, яка утворює путь і справжній, непідробленій реакції у вчинках.

Це не важко було наперед угадати. “Величезна небезпека, — писав я три місяці тому, що по першому міністерському кризисі, — була вже в самій оції анархії думка, що зросла ще більше, коли почалась анархія вчинків. На вагу покладено самі здобутки революції, долю всієї держави. І страшні тут не ті контр-революційні елементи, якими так лякають неофіти революції. Далеко страшніші оці самі неофіти, що за старого лагу смирненько корилися перед участком, а тепер не знають упину своїм домаганням; ще страшніша ота обивательська маса, що кінець-кінцем рішає долю всяких народніх рухів. Контр-революційні елементи самі по собі не мають сили повернути колесо історії до осоружного лагу — і вони це розуміють, тому то й зникли вони так усі огразу з поверху життя. Але допомогти їм можуть самі ж революційні елементи, скоро не здужають серед самих себе побороти анархистичних інстинктів і зв'язати самих себе найміцнішими узами громадської повинности. Коли цього не станеться, коли анархія далі поступатиме, то реакція і контр-революція прийдуть самі собою, навіть без реакціонерів та контр-революціонерів. Коли не стане ніякого лагу, коли не буде забезпечено елементарних вимог порядку — край революції. Обивательська маса, перелякана анархією, вхопиться за яку хочете соломинку, піде за першим-ліпшим капралом, аби тільки він обіцяв їй святий спокій — і матимемо диктатора, Наполеона, нового деспота — кого хочете на вибір” (“Нова Рага”, ч. 33).

Багато з того, про що тут тільки на здогад писано, вже справдилось. Неофіти революції вже показують спину, а обережніші і п'ятами наживали; обивательська маса вже “одчинила фронт” перед реакцією і в зроблений пролом вже вливається, пре лавою реакція, що враз підвела голову й набралась духу та зважливости. Другий акт російської революції одійшов у минуле й ми стали дійсно на поворотці, на початку нового акта.

Особливо — ми, українці...

II

Місяць тому сталося порозуміння, під наступництвом організованого українства, Центральною Радою, та тимчасовим правительством. Порозуміння досить несподіване, бо всі обставини, од першої делегації до Петербургу та

першого ж універсалу Центральної Ради віщували, навпаки, затяжну боротьбу, а не спокій та злагоду. Централізм державний, як видно було по тих подіях, не збирався так хутко скласти свою зброю, і можна було сподіватись, що він усі сили свої збере й напружить, щоб устояти на старих позиціях. І раптом — склалося порозуміння. Міністри, що не звернули уваги на українську делегацію, як вона була в Петербурзі, самі приїхали до Києва й запропонували згоду і владу. І власне це, на мою думку, було початком занепаду, спусканням з апогею, з того високого шпилья, на який піднялось було українство під час опублікування першого універсалу. Нехай це бренть парадоксально, але сама тінь влади, яка промайнула перед органами української національної думки, позбавила їх тієї справжньої, хоч і не формальної влади, яку безперечно здобула собі вже була й посідала Центральна Рада. Той розпад, що цілком і невідступно йде тепер за властю, позначився зараз же й на органах організованого українства.

Бо власть тепер, під час революційного процесу, хоч по неї й тягнуться по інерції деякі жагібні руки, втратила прикмети організаційної основи життя і вступила в якийсь хронічний кризис. Бо власть тепер стає безпорадно саме там, де вільно ширяє приватна ініціатива, над якою не тяжить необмежена відповідальність і є змога сміливого почину, чого як-раз бракує власті. Бо власть тепер зовсім не творча сила, а скручено її умовами моменту так тісно, що вона мало чим може себе виявляти. Бо власть тепер це не жадний привилей, а тяжкий хрест не на всякі плечі. Взяти її легко, бо вона, як справжня *res nullius*^{*}, лежить просто на горозі й аж проситься, щоб її взяти — з тим, щоб зараз лукаво випорснути з рук, що на неї спокусилась, і тим-то щоб удержати її треба мало не наглюдської сили. Максималізм права й надзвичайно побільшені вимоги од власті та мінімалізм обов'язків, що переходять у вульгарне неслухнянство, в зв'язку з надзвичайно скрутним становищем фінансовим і воєнним — усе це зробило теперішню власть мало не тінью без жадної реальної ваги. І коли українство наближалось тільки до такої власті, зараз же на цій горозі спіткали його ті вовчі ями, яких так густо покопано на кожній стежечці до правопорядку.

Час, коли виїшов перший універсал, треба вважати апогеєм, до якого дійшов стихійний розмах українського національного руху. “Самочиние”, мовляв, українське національне заступництво, сконцентроване в Центральній Раді, стало великою і творчою, організованою і організаційною су-

^{*}Нічия річ (лат.)

люю. Це не було українське правительство, як намагалися поставити Центральну Раду деякі українські круги, що не розуміли природи її авторитету та впливу. Це було щось, коли хочете, більш од правительства, бо вплив та авторитет Центральної Ради виникали не з примусу, не з того одіуму кожної влади, а з її моральної сили, з абсолютного признання її, авторитету з власної волі, з добровільного обмеження, що наложило на себе само українське громадянство. Це також власть, але така, якої жадне в світі правительство не має і мати не може, хоча мати хоче. Центральна Рада, таким чином, зайняла надзвичайно вигідне становище — з усіма прерогативами справної влади, але без її тернових колючок. Власть ця не була повна всир, бо підлягав їй тільки той, хто сам того бажав, але була глибока, бо коли вже хто підлягав, то не тільки за страх, але й за совість.

Але разом з тим, як ця неформальна власть ширилась і зміцнялась, підступала спокуса й формальної, заснованої на примусі влади. Вперше це виявилось, коли установлено Генеральний Секретаріят, а ще більше — в його декларації перед Центральною Радою, і тому то я вважаю ці події за початок того пониження, того нахилу до спадання, який виразно помічається, поруч загальної реакції, і в українському рухові. Перед Генеральним Секретаріатом дві стелилося дорозі. Перша була — стати виконавчим органом тієї творчої, організаторської сили, якою була готи Центральна Рада, і тільки внести певний план, певну систему й порядок у той рух, що відбувався до того часу більш стихійно; нагати організації й свідомості тому, що йшло до українства просто через те, що нікуди йти було — одно слово, творити ту велику організаційну роботу, через яку сильна зробилася Центральна Рада, тільки розложивши ту роботу на ряд паралельних течій, кожна під орудою відповідного генерального секретаря. Друга, занехаявши цю творчу роботу, побігти за блудним огником державної влади, сісти на коня високої політики й боротьбі за ту власть віддати свої сили. Серед генерального секретаріята обидва позначались напрями і, на жаль, переважив останній: спокуса влади показаласть дужчою од веління політичного розуму. Вже відома декларація секретаріату перед Центральною Радою констатувавши, що українство стоїть на порозі публічної влади, ступила на цю небезпечну і хистку стежку боротьби за непотрібну власть. Центральна Рада пішла за цим закликом — і боротьба розпочалась.

Здавалося, з одного ж разу українство здобуло тут велику, несподівану перемогу. Порозуміння з правительством 29—30 червня давало заступ-

ницьким органам українства, Центральній Раді та генеральному секретаріатові, формальну владу, робило публічний початок тому фактичному творенню автономії, який досі мав неофіційну природу і провадився приватними заходами й особистою енергією. І готуючись до того, щоб перебрати ту владу на себе, органи українства одійшли од організаційної роботи, випустили з рук ті можливості, які дала їм попередня хвиля. І поки йшла ця перестройка, поки органи нової влади, несміливо і недовірно бралися до нових обов'язків, життя круто звернуло з свого шляху. В найбільш відповідальний і тяжкий момент революції, коли не можна було й на хвилину сходити з варту, увагу вартових було одтягнуто в інший бік. Спроби переїмання влади, умови з правительством, дожидання й хвилювання з приводу подій високої політики — і живчик життя утрачено, а разом просто на очах зменшається і вплив, маліє авторитет. Органи українства випускають потроху керування з своїх рук.

Ось що принесла з собою та “воля до влади”, за мінливим огником якої пішло українство. Але були й інші наслідки, які теж дають себе тепер у знаку.

Посідаючи великий авторитет і владу моральної природи, Центральна Рада не мала того одіуму кожної влади, що лежить у її відповідальності, за революційних часів занадто тяжкої, бо часто або й здебільшого непосильної органам влади. Тепер же прийшла й відповідальність, хоч сили та впливу не прибуло, — отже відповідальність за те, що по суті річей од Центральної Ради не залежало. Те безсилля, той параліч влади, яким недугувало російське тимчасове правительтво — заразило й генеральний секретаріат. А тим часом становище його погіршилось й ще з одного боку. Український рух, як відомо, поставив собі за мету українізацію всього життя на Україні. Поки українізація засновувалась на добрій волі громадянства, поки органи українства впливали самою моральною силою, доти на протести й обурення проти українізації можна було не зважати: моральна сила, воля народа ясно була на стороні цього руху, що не мав і тіні офіційної, ані зерна примусу. І лише стало, коли українство почало звертати на офіційний шлях, коли почав йому на допомогу ставати такий спільник непевний і зрагливий, як примус. Тепер українізація багатьом почала нагадувати недавню русифікацію, виключаючи у кого щире, у кого й зовсім нещире, але помазане миром права — обурення та протести. Хоч би як ми дивились на джерело тих протестів проти “насильственной украинизации”, яких повно стало по чорносотенних і нечорносотенних органах, але вони творять заколот, не-

суть розбрат і розрухи, виховують і організують наших українських ольстерців і кінець-кінцем провадять до тих трагічних подій, що кінчаються вже кров'ю і трупами. Шістнадцятеро богданівців лягли першими жертвами того заколоту, що сіє те доморосле ольстерство на Україні... Це, кажу, перші жертви, але чи останні?

Реакція перекинулась і до нас. Україна теж стала на поворотці свого життя. Куди та поворотка провадить і як на новому шляху позбутися небезпеки — про це иншим разом поговоримо.

III

Не тільки казковим героям, а й народам трапляється иноді прибитись до фатального стовпа з зловістним написом: підеш праворуч — кінь пропаде, підеш ліворуч — сам згинеш, а просто підеш — і сам згинеш, і кінь пропаде... Але таке ворожіння, що здавалося б, не лишає ніякого виходу може справдитись тільки за певних умовин. Вихід завжди єсть. І вже на дотепність та догадливість героя, на його вміння викрутитись із скрутного становища й знайти той вихід, треба покладатись, щоб не пропасти й самому, і зберегти вірного товариша в пригодах. Пошукавши справжньої дороги, можна знайти її хоч і на роздоріжжі.

Може бути, що народ український саме стоїть на такому роздоріжжі, на тій небезпечній поворотці, яка може справді в невгалі нетрі та пущі завести. Праворуч — темна реакція, ліворуч — розперезана анархія, а просто — просте може бути і реакція, й анархія, як що не подбати про справжню дорогу, як що кинутись наосліп, не забезпечивши себе од можливих пригод. І вся сила в тому, як знайти те, що від таких пригод справді може забезпечити і вивести на правдиву путь до невпинного та широкого розвитку на всіх тих гілянках людського життя, якого ми бажаємо й своєму народові серед вільних народів усього світа.

Таку правдиву путь наша національна думка давно вже, в перших своїх зародках, визначила й останні часи тільки виразніше ту дорогу окреслили. Це — автономія України в федеративній республіці російській. Чому автономія, а не самостійність, чому федерація, а не сепаратизм — говорити зараз не будемо, беручи саме ці форми державного життя, як такі, що на них погодилась величезна більшість організованої і свідомої громади української. І ці форми, за які нам очевидно доведеться ще велику боротьбу видержати, нам і треба захистити од ударів і з правої і з лівої руки знайшовши для того найбільш відповідні та доцільні і найменш тяжкі способи.

Способів, на мою думку, три маємо. Можна брати своє право захватним методом, силоміць вигураючи, скористувавшись з хвиливого знесилення тих, хто проти того повстає. Можна, далі, здобувати його переговорами та умовами. І можна, нарешті, йти органічним шляхом, шляхом натурального дозрівання тих форм у загальній свідомості та їх популяризованню серед широких мас людності. Перший і другий способи рiшають справу огразу, третій буває довгий і забарений — але він єдино певний та єдино безпечний: разом а чи пізно кінець-кінцем доводить він до поставленої мети. Бо що до першого, то хвилеве знесилення потроху минає і здобує силоміць, силоміццю ж і втрачається. Умови ж... не тільки теперішня війна показала, що кожна умова — то тільки аркуш паперу, який так легко дереться: маємо у власній історії одного дотепного князька, що на докори — як наважився він хрестне цілування зламати, — весело й безтурботно відповів: “а що мені якийсь там маленький хрестик”... В історії боротьби України за свою волю й вольності найбільш стриваємо як-раз приклади обох цих методів і вся боротьба на нівець пішла, уся вона розсипалась або перед силою або перед лукавством. І сталося це саме через те, що на третій шлях не зверталось жадної уваги. Політичні ватажки українські поклагались або на саму оружну силу, або на свою дипломатичну зручність — і лишили без уваги той єдино міцний і твердий ґрунт усяких політичних комбінацій, що залежить од свідомості мас, од їхньої піддержки й допомоги. І через те, незаінересовані маси в критичні хвилини кидали своїх ватажків на божу волю і вони гинули, а з ними й результати їхніх сіл та праці. Висновок з цього один може бути: тільки думократичним шляхом будуючи автономію, тільки звязавши її з інтересами та потребами трудових мас, тільки прищепивши їм цю ідею, як єдиний спосіб порятунку од злиднів, поставимо ми справу на такий твердий ґрунт, що вже ніяким ольстерцям його не схитнути.

Отже насамперед треба злізти з коня високої політики, занехаяти химерну гонитву за властю, і фантастичні мрії про захватні способи, і всякі дипломатичні комбінації та обернутись до органічної і організаційної праці серед народніх мас. Напр. добре оборудована й поставлена українська школа далеко, безмірно більше може дати для справи політичної автономії, ніж сотні найкращих дипломатичних трактатів. Кілька поколінь, переведених через рідну школу, дадуть таку міцну й непохитну підпору до наших політичних домаганнів, якої не створити ніякими гострими заходами. Автономія свідомого

національного і освіченого народа сама прийде — так само натурально, як падає з дерева достиглий плід. Це може помалу робитися, але зате міцно, бо на віку. І для цього в рамках вільної держави досить морального впливу та авторитету, коли не можна, впливати через формальну владу.

Поруч такої органічної роботи стоїть потреба щоб зв'язати її з реальними інтересами мас. Вони підуть тільки за тим, хто забезпечить їм спокій і хто задовольнить їхні економічні потреби. Економічні постулати — це найдужчий, найвимовніший і найбільш масам зрозумілий аргумент за автономію, кожному він і до найглибшої глибини промовляє. Хліб матеріальний разом з хлібом духовним, то дві могутні підйоми, з якими сміливо можна братись і до Архимедового завдання, — принаймні з ними можна заходитись коло того, щоб і світ перевернути — світ упередження, легарства думки, традиційної пошани до звичних форм, несвідомості та інертності. Політична робота серед мас, але конче зв'язана тісно з економічною та культурною, тільки й може врятувати нас на тому роздоріжжі, на яке завели нас що обставини нашого державного життя, а що й наші власні тактичні помилки.

До цього мусимо додати ще одну річ, а саме заходи коло паралізування того специфічного лиха на нашому ґрунті, яке в Галичині виявлялось під маскою реакційного москвофільства, а у нас спочатку йтиме не тільки під реакційними лозунгами. Вже органічна робота коло піднесення культури і добробуту народа це лихо, звичайно, дуже приборкає, але не треба забувати, що національні меншості на Україні, елемент найбільш культурний. Здебільшого зрусифікований й мимоволі тягнутимуть до старого, підсилюючи тим наших чорносотенних ольстерців. Тут мало самого порозуміння з меншостями та забезпечення їхніх прав, тут треба ще утворити тісний зв'язок їхніх інтересів з автономним лагом на Україні, бо тільки тоді вони стануть громадянами землі української. Підкреслюю землі, а не нації, отже треба новий автономний лаг, як зазначив це ще Драгоманов, будувати не на самій національній, або не так на національній, як на територіальній основі. Ця основа, і тільки вона, може поєднати під стягом автономизму всі поступові і демократичні елементи, навіть ті, що під національним прапором не можуть іти й не підуть. Невеличкий досвід що до цього у нас уже навіть є. З того часу, як українство виразно стало не тільки на національному, а й на територіальному ґрунті, ідея автономизму дуже поширилась і серед демократичних партій тепер, здається, нема жадної, яка не приймала б принципіально автономії. Повернути принцип на практику це буде дальшим ступенем на шляху порозу-

міння й об'єднання демократичних кругів. Національний український елемент у такому разі зовсім не огіюде на задній план, він тільки перестане випинатись без потреби самими декларативними способами, і, практично, вага його може од того тільки збільшитися. А про це особливо треба збати тепер, коли реакція починає знов прокрагатись до втрачених позицій, бо на Україні вона має охоту звести рахунки насамперед з українством.

Рахунки ці, очевидно, ще будемо зводити. І треба для цього на поворотці нашого життя вибрати таку дорогу, щоб дійти до мети з найменшою тратою національної сили — щоб не тільки зберегти всі здобутки українства, але зміцнити їх і непохитаний заложити під них фундамент. Решта за цим прийде сама собою.

Сергій Єфремов.

Нова Рада. — 4-6.08.1917.

№ 331

Вігозва Крайового судового комітету про завровадження в судових закладах української мови

06.08.1917 р.

Товариші правники і всі судові гіячі на Україні!

Київський Тимчасовий Краєвий Судовий Комітет, обраний на першому з'їзді українських правників 14 червня цього року у Київі, щоб пильнувати тимчасово по всій Україні судову справу відповідно директивам Центральної Ради і в контакті з нею, звертається до Вас з вігозвою — негайно ще до Установчих Зборів, оскільки це буде зараз можливо і в згоді з інтересами правосуддя, вживать по усіх судових закладах (інституціях) на Україні як на слові так і на папері української мови.

Час ганебних утисків і нападу на нашу національну культуру минув. Настає час вігродження народу нашого. Національна гідність наша і реальне життя вимагають, щоб українська мова залунала знову зараз од краю і по всіх закладах по вільній Україні. Цього вимагає і честь 35 мільонів славян українців, що кровію своєю добули волю рідному краєві.

Вживання рідної мови на рідній землі усяди і скрізь — є наше право і ніяка сила, ніяка влада не може зламати цього права.

Народня воля. — 19(06).08.1917.

Постанова волосного віча с. Саксагань про підтримку УЦР

06.08.1917 р.

С. Саксагань, Верхнедніпровського повіту на Катеринославщині.

6 Серпня 1917 року у нас було волосне віче, на якому обговорювали Українську сучасну справу. Виступав з промовою техник, член Минської фронтової громади, Василь Совенко. Він досить гарно освітив сучасне становище України. Сказав і те, що Російське Тимчасове Правительство не згодилось включити Катеринославщину в автономну Україну; і коли селяне це почули, то так і закричали “Ми не хочемо йти до кацапів знову. — Ми Українці і до України нас хай прилучать”, “Це ж центр Запоріжжя, а вони кажуть: “Это не Україна, а Новороссія”, “Ганьба їм за це”.

Після гарної промови Совенка виступив з коротенькою промовою учитель С. Бальвас, голова нашої “Просвіти”. Він гарно й докладно розказав історію України.

Після промов, селяне винесли такого приговора:

“Ми, громадяне Саксаганської волости, Верхнедніпровського повіту на Катеринославщині, зібравшись на віче сьогодні 6 серпня 1917 року в числі 800 чоловік та 432 жінок од населення нашої волости, в якій налічується взагалі 17,105 душ, обміркувавши справи сучасного життя на Україні та довідавшись про те, що центральне тимчасове Російське правительство не згожується включити в територію автономної України нашої Катеринославщини та одволікає з дня на день затвердження Генерального Секретаріату в тім змісті, як ухвалили його Генеральний Секретаріат і Українська Центральна Рада, постановили:

1) Приєднуючись до постанов першого та другого Українського військового з'їзду та першого Українського селянського з'їзду, піддержуючи всіма силами Українську Центральну Раду, як найвищий законодавчий орган на Україні та Генеральний Секретаріат, як найвищий виконавчий краєвий орган в домаганнях національно-територіальної автономії України в федеральній Російській республіці — наказуємо нашій Центральній Раді твердо і рішуче стояти на сторожі прав народу Української землі.

2) Вжити всіх заходів, щоб Генеральний Секретаріат був затверджений Російським тимчасовим правительством повністю в тім змісті, в яким ухвалено Українською Центральною Радою.

3) Накази першого та другого Універсалу Української Центральної Раги, а також і майбутні накази і розпорядження як Української Центральної Раги, так і Генерального Секретаріату, — виконувать обовязково.

4) Накази Центрального Російського тимчасового правительства виконувать тільки через Генеральний Секретаріат Української Центральної Раги, бо кращий лаг на нашій землі можуть завести тільки Українська Центральна Рага, котрій ми всесердне довіряємось, та Генеральний Секретаріат теж.

5) Для найскорішого заведення кращого лагу в нашій волости пошлять делегацію в Українську Центральну Рагу за інструкціями Сергія Бальваса і Семена Горбаня, а в Губерніяльну Рагу Семена Олійника і Олександра Василенка.

6) Росходи делегації на цю поїздку внести на громадські кошти.

7) Копію цього приговора нагислять в Центральну Рагу, Генеральний Секретаріат, в Губерніяльну Рагу на Катеринославщині і у всі волости Верхнедніпровського повіту.

8) Приговора цього занести в книгу приговорів нашої волости.

По наказу громади волосний народній комітет цього приговора ствержує підписами і печаткою:

Голова комітету: Д. Дядченко.

Члени комітету У. Совенко, К. Андрусенко, М. Орел

Присутній при цьому селянин цього села і член Минської фронтової громади, техник Василь Совенко.

За писаря комітету: В. Кириленко

Робітнича газета. — 17.08.1917.

№ 333

Протокол загальних зборів жителів Велико-Михайлівської волості Олександрівського повіту Катеринославської губернії

06.08.1917 р.

Протоколь

1917 года Августа 6-го дня, мы нижеподписавшіеся граждане украинцы Больше-Михайловской волости и села, собравшись въ Б.-Михайловскомъ Народномъ Доме въ числе 250 человекъ, избравъ изъ среды себя председателя собранія Данила А. Павлюка, товарищей председателя Логвина Кривокобыльска-

го и Ивана Дроздова, и секретаря Федора Демьянца, где быть заслушанъ докладъ представителя отъ Александровскаго уезда Екат. губ. Украинской прос-
виты Алексея Юрьевича Осагца о войне и автономии Украины. Выслушавъ вы-
ше означенный докладъ собрание вынесло следующую резолюцію:

1) мы хочемо територіальну національну автономию Украины, въ котри
мае бути включена и наша Катеринославска губерня.

2) Мы протестуемъ противъ того, що правительство не хоче включить
Катеринославску; Харьковску; Херсонску губерніи до територіи Украины.
Избираемо изъ среды своихъ товаришівъ 2 представныкивъ на повитовий
на Крестьянскій Украинскій з'їздъ въ Александровске Данила Павлюка, Фе-
дора Б. Груднева и кандидатуру къ нимъ Павла Петровича Штепенка. І въ
чемъ и подписываемся:

Мы всецїело поддерживаемъ украинску рагу въ чемъ и подписываемся:

Подлинное подписалъ Председатель Собранія Даниилъ Павлюкъ. Товари-
щи председателя Л. Кривокобыльскій и Дроздовъ. Секретарь Ф. Демьянецъ.
ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 246. — Арк. 85. Засвідчена копія.

№ 334

Протест Українського військового клубу Москви¹⁰⁶ проти “Інструкції” Тимчасового уряду

06.08.1917 р.

Телеграмма № (157)

Петроград

Министру-Председателю

Васильевскій остров, 12 линия, Украинская Войсковая Рага

Совет Украинскаго Военнаго Клуба въ Москве решительно клеймить от-
ношение Временнаго Правительства къ представителямъ Украины и энер-
гично протестуетъ противъ желанія правительства разделить украинскій на-
род, признавая територію Украины въ составе пяти губерниях, прикрываясь
желаніемъ выслушать волю всего народа, путемъ плебисцита, который въ
данное время невозможен.

Совет Клуба

Воздвиженка, д. 6, кв. 35

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 244. — Арк. 157. Телеграфний бланк.

Резолюція окружної конференції Бунду про підтримку українського руху

06—07.08.1917 р.

I. а) Південна Окружна конференція Бунда визнає, що масовий характер і сила національного українського руху є результатом того, що революція пробудила до активного політичного життя широкі маси українського народу, який зв'язує свою боротьбу за демократизацію державного лагу Росії та перетворення її в демократичну республіку з боротьбою за національно-територіальну автономію.

б) Підтримуючи домагання територіальної автономії для України, Південна Окружна Конференція Бунда вважає необхідним утворити гарантії правильного вирішення національного питання всередині України, зокрема єврейського питання.

в) Для цього мають бути забезпечені права мов національних меншостей в усіх галузях громадського та політичного життя, а рівнож право на вільний культурний розвиток національних меншостей в автономній Україні в формі національно-культурної автономії.

г) Тому Південна Окружна Конференція згідно з загальною позицією Бунду в справі національній висловлюється за необхідність утворення в автономній Україні публично-правового окружного органу національно-культурної автономії для єврейського населення краю.

II. Південна Окружна Конференція Бунду ухвалює зайняту Південним Окружним Комітетом позицію в українському питанні, а зокрема подану ним ідею утворення краевого органу представництва від революційної демократії всього різноплеминого населення України.

Конференція думає, що діяльна участь соціаль-демократії в складі Центральної Раги, Виконавчого Комітету її та Генерального Секретаріату допомагає об'єднанню всіх сил революційної демократії різних національностей в змаганню до здійснення загальних революційних завдань і підготовляє основу для правильного вирішення національного питання на Україні.

В об'єднанні демократії всіх націй конференція бачить єдиний спосіб боротьби з відмовними проявами, які з необхідністю виходять з недостатньої класової диференціації українського національного руху.

Велика перевага в Центральній Раді селянських партій над робітничою та не досить послідовна лінія класової політики української соціаль-демократії придають всьому українському рухові націоналістичну закраску та викликає

вражіння; навіть українська демократія пішла шляхом розриву з демократією неукраїнською.

Добачуючи в сих явищах велику небезпеку, як дальшого розвитку революції, так і для рішення питання про автономію України, Конференція Бунду похваляє тактику представників Бунду в У. Ц. Раді і Генеральнім Секретаріаті, побудовану на прінципі звязку інтересів українського народу з інтересами всеросійської революції та на енергійній піддержці укр. с.-дем. в її боротьбі за автономію України на підставі вказаного прінципу.

3. З огляду на те, що фактом устанавлення Генерального Секретаріату зроблено перший крок до сформування в процесі революції автономії України, Окружна Конференція Бунду приписує всім організаціям Бунду на Україні рахуватись з сим фактом в своїй політичній діяльності, йгучи в сій справі згідно з усією українською і неукраїнською демократією.

4. Конференція приписує всім організаціям Бунду на Україні вести енергійну боротьбу, так під час виборчої кампанії в Земства й Установчі Збори, як і в самих Установчих Зборах за дальше зміцнення та розвиток автономії України при умові забезпечення національним меньшостям права на національно-культурну автономію та доручає своїм представникам в Генеральнім Секретаріаті і Центральній Раді при виробленню загального статуту автономії України стояти власне за сю форму самопорядкування єврейської нації.

Робітнича газета. — 18.08.1917.

№ 336

Телеграма помічника комісара м. Київа О. Доротова міністру внутрішніх справ

07.08.1917 р.

Телеграмма

Петроград из Киева 07.08 срочная

Министру внутренних дел

Заседания Центральной Рады открылись пятого. Замечается отсутствие многих делегатов с мест, главным образом крестьян, это объясняется отчасти страдной порой, отчасти общим упадком настроения. Неукраинские партии выбрали своих делегатов [в] Центральную Раду. На закрывшемся пятого областном съезде социал-демократов меньшевиков решено поддерживать инструкцию правительства секретариату и в случае разрыва выйти из Рады, став на защиту революции. Принято постановление опереться на городские самоуправления и в случае нужды созвать краевой съезд горо-

дов. В Центральній Раді різко наметились два лагерь: за прийняття стоять українські і неукраїнські соціал-демократи, російські есери, кагеты і національні єврейські партії, проти українські есери, українські націонал-революціонери, позиція укр. соціалістів-федералістів не в'ячена. За прийняття інструкції більшу речь проізнес Винниченко. Исход остається неясним. Все фракції мобілізують сили. Засідання фракцій проісходять неперервно. Особо возбуждаючого настроєня в Раді пока не замечается. Прєня вєроятнo растянуться на два-три гня. В секретариате мнєня разделились, більшинство за прийняття інструкції. В Комитетє Радє, засєдавшем шєстого, висказывались фракції, рєшєнє не прийнято. Шєстого вєчєром проізошло первое за все время соєдинєнное засєданєє російських і українських соціал-демократов. Постановлено прийняти інструкцію. Фракціонное засєданєє українських есєров рєшило отвєргнуть інструкцію і видвинуть лозунг созыва Украинского Учредительного Собрания. Сєгодня начались прєня сьєзда Центральной Радє об інструкції Генєральному Секретариату.

4843 Исполняющий обязанности комиссара Временного Правительства по городу Киеву Доротов.

С подлинником верно [подпись]

ДА РФ. — Ф. 1788. — Оп. 2. — Спр. 105. — Арк. 52. Засвідчена копія.

№ 337

Витяг з протоколу засідання міської Думи Полтави

07.08.1917 р.

Засідання Полтавської міської думи 7 серпня 1917 року прийняло текст вітальної телеграми з нагоди відкриття 5 серпня 1917 р. сесії УЦР:

“Полтавська мійська дума вітає першу сесію Української Центральної Радє, поповненої представниками національних меншостей, яко уповноважений орган автономної демократичної України, і висловлює надію, що Рада й нагалі буде тією гранітною скелею революційної демократії України, об яку розіб’ються усякі контрреволюційні заходи”.

... Текст телеграммы принят. [...]

Міська дума Полтави в засіданні 7 серпня 1917 р. розглянула питання про телеграму міністра пошт і телеграфу Тимчасового уряду Нікітіна про нагання Полтавській міській думі 2-х місць на Державній нараді в Москві, що призначена на 12 серпня.

Головуючий Ковальов від фракції УПСР заявив, що фракція ставиться до

участі в нараді негативно і вважає, що Полтавській гумі не слід посилати туди представників.

Таку позицію зайняла фракція УСДРП (Косенко).

Гл. Ляхович від російських с.-г. та с.-р. і єврейських с.-р. заявив, що вони готові виставити свого представника.

Гл. Товкач від української радикально-демократичної партії наголосив, що в цій справі слід рахуватися з УЦР, як краєвим органом. Отже, представників можна обрати, але вони не можуть їхати, доки УЦР не скаже, хоче вона цього, чи ні.

Врешті ж була прийнята пропозиція Ляховича, не зв'язуюючи з УЦР обрати і направити до Москви 2 представників. Але усі кандидати (Саков, Ляхович, Товкач) були забаллотовані.

Для заключення між партіями угоди зробили перерву, але й цим нічого не домоглися. Нових кандидатів не висували і представників не обрали.

Засідання міської гуми 9 серпня знов повернулося до цього питання.

За нові вибори — 17 чоловік, проти — 16.

Після ж перевірки з'ясується, що проти — 22. Питання знімається.

20 серпня 1917 р. на користь бідних учнів І української гімназії в Полтаві трупа Мар'яненка і Петлішенка ім. Крушельницького влаштувала спектакль з концертним відділом в садку урядовців.

Ставили п'єсу Черкасенка “Про що тирся шелестіла”.

Влаштована також благодійна лотерея.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 09, 11.08.1917.

№ 338

Телеграма губернського комісара М. Суковкіна до Тимчасового уряду

07.08.1917 р.

Телеграмма

Петроград

Министру-Председателю

Киевській Губисполком въ засіданні 7 сего августа при участии представителей Губпродком и Губземком и Прокуратуры, обсуждая вопрос объ укреплении порядка и прекращении самоуправств на местах въ связи съ текущим моментом, единогласно признал: первое: единственным действительным средством против самоуправств и анархии, которая грозит возникнове-

ніем на почве аграрних отношеній и при предстоящей после войны демобилизації, может быть только установленіе твердой власти; второе: едinstвенным органом, который имеет достаточную нравственную силу, чтобы претвориться въ твердую власть на Украине, может быть только Генеральный Секретаріат Центральной Украинской Рады, для него пределы власти его должны быть значительно расширены сравнительно съ последней инст-рукцією, утвержденной Временным Правительством 4 сего августа; третье: находящееся въ катастрофическом состояніи прогдовольственное дело может быть налажено только образованіем Краевого прогдовольственного органа съ широкой компетенціей, то есть Генерального Секретаріата по прогдовольственным делам при Центральной Украинской Раде; четвертое: так как немедленное образованіе строго примененнаго къ краевым [...] притом скорого суда сыграет громадную роль въ деле созданія твердой власти на местах, должен быть образован возможно скорее Краевой орган сугебной власти съ широкой компетенціей, то есть Генеральный Секретаріат по сугебным делам при Центральной Украинской Раде. Согласно постановленію комитета имею честь довести объ этом до вашего сведенія.

Прегседатель губернскаго исполнительнаго комитета, губернский комиссар Суковкинъ.

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 52-53. Телеграфний бланк.

№ 339

Телеграма Української військової ради Бердичівського гарнізону до УЦР

Не пізніше 08.08.1917 р.

Телеграмма

До Центральної Ради надійшли такі телеграми:

Українська Військова Рада Бердичівського гарнізону і частин штаба фронту, довідавшись про інструкцію Генеральному Секретаріату обурена нею і вбачає в ній образи українського народу. Далі справа йти так не може. Ми доручаємо Центральній Раді провадити справу устрою України так, як цього життя вимагає, не рахуючись з “інструкціями”. Ми готові всима силами підтримати Раду в її боротьбі.

Народня воля. — 21(08).08.1917.

№ 340

Кошторис, виділений на українізацію Херсонським губернським земством

Не пізніше 08.08.1917 р.

Херсонське губернське земство призначило 500.000 карб. на позашкільну освіту. Ці гроші розподілені так:

50.000 — Укр. Центр. Рагі.

25.000 — Херсонській Губерській Укр. Рагі.

50.000 — Херс. Губ. Укр. Рагі на Українські курси.

50.000 — Губ. Земській Управі на видання метеликів і брошур.

85.000 — Соціалістичним партіям на культурно-просвітню роботу на Херсонщині. Партії обов'язалися посилати лекторів і літературу.

240.000 — розподіляються між 6 повітами пропорціонально кількості населення і землі. В кожному повіті відає цими грошми просвітня комісія, складена з представників організацій і партій.

Народня воля. — 21(08).08.1917.

№ 341

Стаття М. Грушевського “Чорна пляма”

08.08.1917 р.

На рагісне обличчя Російської революції наложена гидка пляма. Це військові погроми і систематичне знищення нашої Галицької країни при виході відти Російського війська. Оповідання очевидців і ті звістки, що появились уже в газетах, роблять вражіння страшне; від них застигає кров в жилах.

Революційна армія визволеної Росії вела себе, як банда погромців. Се страшно! Але вона нищила также і планово все, що зоставалось іще в краю — худобу, засіви і людську силу — се не меньше страшно! Українська галицька людність, що дивилась на цю революційну армію, як на свою охорону, свою надію, побачила в ній в останній хвилі, страшну, темну, руйнуючу силу.

Яке горе! Який сором!

Найтяжче в тім, що се робили также і наші вояки — “Українці”!

Як се сталось? Як се могло статись?!

Мабуть не сталось-би, як би не було зроблено тяжких помилок, на які вказувала загода Укр. Цент. Рага, не переставала вказувати до останньої хвилі

— але даремно. Перше — се переформування армії по територіяльно-національному принципі, се-то вилучення українських вояків в окремі військові часті.

Казали, що для сього нема часу, що се неможливо зробити. Тепер можна сказати напевно, що був час зробити, що се можна було зробити, і що краще було навіть помиритися з певними труднощами і негодами такого переформування, ніж допустити те, що сталося! Були-б одноцільні українські часті звязані душею і серцем з краєм, з фронтом і з отсею самою Галиччиною; вони підлягали б національній дисципліні, вони були б звязані з українізованим своїм офіцерством і не за страх, а за совість сповняли розпорядження українських органів управи — Генерального Секретаріату і Генерального Військового Комітету. Що такого переформування не було зроблено, се була перша помилка.

Що сим українським органам Центральний Російський уряд не схотів дати ніякої розпорядчої влади до самої останньої хвили — се була друга. Українські вояки zostались всуміш з иншими в відносинах часом навіть напружених, неприязних, і в загальнім заколоті вони не могли нічого зробити, не могли ні спинити, ні противстати цьому. А Українську Центральну Раду і Генеральний Військовий Комітет зоставлено при “моральнім авторитеті” без усякої можности повного активного впливу на організацію оборони нашого краю, на формування українських частей, їх начальства і т. и.

Що се значить, кожний тямущий зрозуміє без довгих слів.

Що сталося — тепер уже не поправити. Але ті помилки, які так гірко покарали наш край, треба правити, щоб вони не показували себе далі, ні в Галичині, ні Волині, ні Поділля. За се треба стати твердо.

М. Грушевський.

Народня воля. — 08.08.(26.07).1917.

№ 342

Резолюції Всеукраїнського фельдшерського з'їзду¹⁰⁷ з визнанням УЦР вищим органом влади

Не пізніше 09.08.1917 р.

На першому Всеукраїнському фельдшерському з'їзді, який тепер одбувається в Київі при участі фельдшерів України без ріжниць національності, ухвалено такі резолюції:

1. Вітати щирим серцем Українську Центральну Раду, як вищий правомоч-

ний орган Української демократії, визнаючи високий авторитет Української Центральної Ради, підлягати її постановам і змаганням до утворення вільної автономної України в федеративній Російській республіці.

2. Віримо, що в вільній автономній Україні будуть краще задоволені медико-санітарні потреби народу і справедливі інтереси медичинського персоналу фельдшерів, фельдшерок і акушерок, а також задоволена буде потреба реформи фельдшерських і акушерських шкіл.

3. З'їзд вважає, що єдиний спосіб утримати лаг на Україні, забезпечити її від контрреволюції, анархії і усобиць, лежить у тому, щоб усі демократичні сили на Україні, без огляду на національність, йшли в згоді з Українською Центральною Радою.

4. Фельдшерсько-акушерський персонал всюди, де працює, в місцях і на селах, буде проводити принципи, тут висловлені, буде всюди по силі своїй помагати Українській Центральній Раді в її заходах на добро краю.

Народна воля. — 22(09).08.1917.

№ 343

Постанова об'єднаного засідання комітетів партій соціалістів-революціонерів, соціал-демократів, залізничних товариств, січі “Хортиця”, т-ва “Просвіта” м. Олександрівська

Не пізніше 09.08.1917 р.

Вчора до Центральної Ради з г. Олександрівська нагійшла така телеграма: “Об'єднане засідання представників організацій г. Олександрівська на Катеринославщині, партії соціалістів революціонерів, соціал-демократів, залізнично-дорожніх т-в, січі “Хортиця”, і т-ва “Просвіта” обміркувавши інструкцію Временного Правительства Генеральному Секретаріатові, гостро осуджує політику буржуазних членів Правительства в українській справі, протестує проти обмеження компетенції генерального секретаріату через несправедливе окреслення меж автономної України і рішуче заявляє, що всіма силами буде підтримувати Центральну Раду в її боротьбі за проведення в життя конституції України, що вироблена була Центральною Радою.

Народня воля. — 22(09).08.1917.

№ 344

Прохання командира 34-го армійського корпусу¹⁰⁸ не направляти в корпус українські поповнення з Петрограда

09.08.1917 р.

Телеграмма

Действующая армия

Наштаюз

Наштарм-7

представителю Украингенеркомитета поручику Скрипчинскому

Меджибож 9 августа 3 часа. Срочно Военная.

Украингенеркомитет от 4 августа номер 0828 сообщил о направлении вверенный мне корпус на укомплектование выделившихся украинцев Петроградского и Двинского военных округов. Поведение частей Петроградского гарнизона заставляет опасаться, что выделенные из него пополнения по прибытии в корпус внесут в среду последнего нежелательное настроение. Усиленно ходатайствую перед их отправлением о тщательном предварительном выделении нежелательного элемента. Если по каким-либо причинам выделение будет невозможно произвести, то ходатайствую не направлять названного пополнения совсем в 34-корпус р 397

Скоропашский

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3803. — Арк. 261. Телеграфный бланк.

№ 345

Повідомлення інструктора УЦР П. Фегенка про роботу в Кривому Розі

09.08.1917 р.

Кривий Ріг, 1917 р. 08.9

Дорогий товаришу!

Зараз пробуваю в самому центрі рудницького району басейну залізних руд. До сього часу тут нема ніякої української ні с.г., ні с.р. організації.

Головою Ради робочих депутатів тут українець с.г. Проїгу по всіх рудниках і скрізь заложу організації. Робітництво дуже радо приймає. Про всі успіхи і невдачі буде сповіщено в “Робітничій газеті”.

Зробіть ось що: у мене тепер багато видатків в зв'язку з роз'їздами, і тому вишліть 150 карб. на видатки (документи будуть вислані в свій час).

Адреса — Веселі Терни на Катеринославщині Верхн. пов.

Панас Фегенко

Мій інструкторський квиток № 403.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 7-8. Оригінал.

№ 346

Постанови II Всеукраїнського педагогічного з'їзду¹⁰⁹

10—12.08.1917 р.

Всеукраїнський педагогічно-профес. з'їзд скликаний по постанові I-го Всеукраїнського Учительського З'їзду, якого роботу він продовжував, вважаючи на те, що справа народньої освіти на Україні перейшла нині до Центральної Української Ради, визнає потрібним, щоб Центральна Рада через Генеральний Секретаріат перевела в життя слідуючі постанови:

1) Позаяк національна школа є не тільки ідеальне гасло, а конкретна психологічна, педагогічна і соціально-політична вимога, то школа на Україні повинна не тільки заховати рідну мову, але змінити також і свій програм. В шкільній роботі мусить бути національна творчість словесна, музична, і мистецька, в згоді з індивідуальними нахилами дітей, а також широке ознайомлення з рідним краєм, його історією та вимогами місцевого життя.

2) Цю організацію національної школи учительство мусить перевести спільно з представниками народу так: а) щоб школа була єдиною, б) щоби всі громадяне мали право на безплатну, низшу, середню і висшу освіту, з забезпеченням учням підручників, одежі, харчі і т.п., в) щоб освіта була обов'язковою і світською.

Примітка. По бажанню батьків може бути заведено навчання релігійне.

3) Єдина школа утворюється на таких підвалинах: а) навчання зпочатку ведеться на основі того життя, що оточує дитину, кожне поняття, котре виходить поза межі того життя, даватиметься приточене до цих меж; б) нормальна народна школа повинна бути семилітньою, методологічно вона повинна бути збудована на спостереженнях та уявленнях з оточуючого життя; в) семилітня школа повинна бути загальноосвітньою, бо тільки при семилітньому курсі можна закласти певні підвалини для розвитку дитини відповідно до вимог життя; г) через економічні та інші умови семилітньої школи не можна зараз

зробити загальною, — через те тимчасово можна обмежитись чотирьохлітнім курсом семилітньої школи, проходячи його в сучасній однокласовій школі, а курс останніх 3 років треба пристосувати до сучасних вищих початкових шкіл; г) програма гімназії складається з систематичних курсів наук, курс має бути чотирьохлітній, е) технічні школи (сільськогосподарські, учительські семінарії і таке інше) бажано пристосувати так, щоб вступити до них можна було безпосередньо після семилітньої загальноосвітньої школи.

4) Українізація всіх типів шкіл середніх і низших повинна переводитись згідно з вимогами педагогії.

5) З 1-го вересня 1917 року в нашій початковій школі навчання у всіх групах повинно провадитись українською мовою.

6) Українізація вищої початкової і середньої школи, а також учительських інститутів та семінарій переводиться в згоді з вимогами Першого Всеукраїнського Учительського З'їзду.

7) Генеральний Секретаріат народної освіти повинен мати своїх представників-комісарів в кожній губернії і в кожному повіті: а) на чолі просвітньої справи в кожному повіті повинен стояти повітовий комісар по народній освіті, призначений або затверджений генеральним секретаріатом в згоді з повітовою шкільною радою; б) права комісара поширюються на всі школи повіту, а також на позашкільну та дошкільну освіту, в згоді з представниками національних меншостей; в) комісар має бути членом шкільної ради з правом рішального голосу; г) комісар затверджує повітових інструкторів по народній освіті, яких можуть рекомендувати центральні або місцеві установи, по згоді з повітовою шкільною радою; д) всякі непорозуміння між комісаром та шкільною радою переходять на розгляд генерального секретаріату; е) докладну інструкцію комісарам повинен виробити генеральний секретаріат; є) всі постанови по розділові 7 ухвалюються тимчасово, поки не зміняться умови політично-громадського життя на Україні.

8) Закласти “Просвіту” по всіх селах України і завести учительські українські спілки по всіх повітах.

9) Організувати кадри лекторів та інструкторів для впорядження на протязі наступного року лекцій і бесід про шкільні та освітні справи на місцях.

10) Закласти в Київі науково-педагогічну академію для підготовки кадрів науково і педагогічно освічених лекторів та інструкторів по шкільних справах, а також учителів для середніх шкіл.

11) Впорядити на літніх вакаціях 1918 року по всіх повітах України принаймні 1 1/2 місячні повні педагогічно-освітні українські курси.

12) Просити Генеральний секретаріат і товариство Шкільної Освіти забезпечити школу на Україні підручниками.

13) Просити генерального секретаря народної освіти по змозі скоріш виготовити детальну програму єдиної школи по плану, ухваленому з'їздом.

14) Доручити генеральному секретареві народної освіти скликати предметні комісії з українських педагогів для розроблення програми по українознавству в середній школі з наступного року.

15) Просити Центральну Раду погбати через генерального Секретаря про те, щоб по висших школах на Україні заведені були виклади курсів на українській мові.

16) Просити заведену при Науковому Товаристві секцію вищої освіти негайно погбати, щоб Центральна Рада призначила через генеральний секретаріат народної освіти потрібні кошти: а) для підготовлення нових наукових сил для українських викладів і б) для утворення паралельних категорій з українськими викладами.

17) Відкрити з осені 1917-18 академічного року український народний університет в Києві, розробивши в секції вищої освіти при Науковому Товаристві широкий науковий план викладів.

18) Просити Центральну Раду погбати через генерального секретаря народної освіти про те, щоб як найкраще: а) завести наукову фундаментальну бібліотеку для народного університету, б) забезпечити для цього університету помешкання і в) забезпечити матеріальний бік викладів.

19) Тяжке становище селянських та робітницьких дітей і вимоги кращого навчання в школі потребують наведення скрізь по школах українських дитячих народних садків, як літніх, так і цілорічних.

20) Підготовка кадра діячів по дошкільному вихованню вимагає українізації фребелівських інститутів.

21) Просити генеральний секретаріат звернути відповідну увагу на русифікаторську роботу деяких земств та урядових інституцій на Україні і вжити відповідних заходів, щоб паралізувати її.

22) Звернути увагу на організацію позашкільної освіти і відкриття книгарень, бібліотек, читалень, народних домів і т.п. інституцій та просити учительство і все свідоме громадянство, а "Просвіту" в першу чергу, як найближче стати до цього діла.

23) Необхідність захистити дітей від руйнуючого впливу зрусифікованих великих міст потребує: а) організації інтернатів для дітей селян, б) організації з учнів середніх шкіл гуртків самоосвіти, клубів, січей, кас товариської взаємної допомоги і т.п.

24) Щоб побільшити культурні творчі сили українського громадянства, українське учительство має стежити за своїми учнями і тих із них, котрі виявляють особливий хист до науки, до мистецтва чи до техніки, за допомогою шкільних рад, “Просвіт” і других громадських організацій, направляти в відповідні школи. Треба, щоб земства і городські управи заснували стипендії для дітей бідних батьків.

25) Вислухавши доклад про увільнення учителів з війська і вважаючи на велику потребу працівників по організації людної села і проведенню реформ громадського життя, з’їзд просить Українську Центральну Раду вжити заходів, щоб всіх учителів з усіх частин війська, де б вони не стояли, негайно повернути в ті школи, де ці учителі працювали до призива в військо.

26) Справа нормальної організації і природного удосконалення шкільної освіти на Україні вимагає міцного і негайного сполучення всієї України в єдину державу — частину федеральної республіки. Розрив України, хоч і тимчасовий утворений російським центральним урядом, шкодливо вігіб’ється на справі розвитку просвіти українського народу. Приймаючи це на увагу, Всеукраїнський учительський з’їзд протестує проти антидемократичного поділення України і закликає всіх учителів до роботи по об’єднанню України, а також просить Центральну Раду скликати Всеукраїнський Земський і Городський з’їзд для злучення земель українських і утворення єдиної Шкільної Організації на Україні...

Нова Рада. — 18.08.1917.

№ 347

Телеграма управляючого військовим міністерством Б. Савінкова про затвердження УГВК

*11.08.1917 р. **

Принимая во внимание предшествующие переговоры Временного правительства с представителями украинской рады и современное положение украинского вопроса и окончательно установленную общую точку зрения временного правительства на автономию Украины и ее пределы, военный министр признал возможным утверждение украинского генерального военного комитета, при условии точного определения его прав и обязанностей с

* Дата опублікування.

тем, чтобы: 1) комитет признал для себя и для всех украинских войсковых организаций и военных частей обязательным полное подчинение распоряжениям военных властей; 2) чтобы комитет не распоряжался непосредственно никакими украинскими частями, никакой категорией военнотрудовых и военнообязанных украинцев; 3) чтобы содействие военному ведомству и формированию украинских частей комитет оказывал в пределах, установленных по полномочию Временного правительства высшей военной властью, и чтобы теми же пределами ограничивалось вообще вмешательство комитета в круг полномочий военных властей в действующей армии на Украине и повсеместно в России. Поэтому утверждение украинского войскового генерального комитета может последовать только по представлению подробного устава деятельности комитета на вышеуказанных основаниях, с приложением списка наличного его состава. Управляющий военным министерством.

Савинков

Киевская мысль. — 11.08.1917.

№ 348

Постанови Київської губернської ради селянських депутатів

11—12.08.1917 р.

11-го і 12-го августа цього року відбувся з'їзд Київської Губернської Ради Селянських депутатів. На цей з'їзд приїхали представники повітових селянських рад з усіх повітів, крім Липовецького та Звенигородського. На з'їзді ухвалено такі постанови:

Про Інструкцію Генеральному Секретаріату.

1) Інструкція временного правительства ображає демократію України, нехтуючи її насущні вимоги і зовсім не задовольняє трудового селянства.

2) Київська Губернська Рада селянських депутатів визнає за єдине своє правительство, яке справді захищає інтереси трудового селянства і взагалі всієї демократії України Центральну Раду та Генеральний Секретаріат в повному складі.

3) Київська Губернська Рада Селянських Депутатів рішуче протестує проти наміру временного правительства обмежити Секретаріат, не визнає цього обмежування і протестує проти виключення з компетенції Генерального Секретаріату провольської справи на Україні.

4) Помічаючи заходи прихильників старого лагу, Київська Губернська Рада селянських депутатів закликає селян до організації і об'єднання біля Центральної Ради, щоб вкупі боротися з ворогами революції.

5) Київська Губернська Рада селянських депутатів доручає своїй комітетові, щоб він звернувся від її імені до всіх губернських депутатів на Україні з закликом голосно заявити свою волю та думки про сучасний момент.

Про охорону спокою та порядку.

1) Звернутися до об'єданого комітету Рад селянських, робітничих та військових депутатів з закликом боротися з тими утисками, які роблять на місцях козак та військо в зв'язку з приказом генерала Корнілова про примусовий збір хліба і взагалі звернути увагу на всі проти-революційні і проти-українські заходи.

2) Висловлюючи своє обурення проти розстрілу козаків полку ім. Б. Хмельницького, признаємо необхідним вивести з України вороже до нас військо і увільнити з посади Оберучева, а також не посилати на наші села козаків без згоди з повітовими радами селянських депутатів.

Крім цього з'їзд рішив повести як найбільшу агітацію при вборах в установчі збори та йти в згоді з українськими соціалістичними партіями.

Робітнича газета. — 18.08.1917.

№ 349

Загальні збори Полтавської української військової громади¹⁰

12.08.1917 р.

Головою зборів обрано Ковальчука, за писаря т. К. Федяя.

... Голова зборів оголосив такий денний порядок:

1) Українізація гарнізону в зв'язку з розстрілом богданівців у Києві — доклад прапорщик Вітріченко.

2) Про сучасний момент — доклад т. Липинського.

3) Українські Установчі збори — доклад тов. Сахнюка-Запольського.

4) Про бранців-галичан — доклад тов. Федяя.

5) Біжучі справи: улаштування демонстрації і т.і.

Цей порядок денний збори одностайно ухвалили і приступили до обговорення вище згаданих справ.

1. Вислухавши доклад т. прапорщика Вітріченко і обговоривши це питання збори одностайно ухвалили резолюцію такого змісту:

“Розглянувши дику криваву розправу з козаками першого українського

імені гетьмана Богдана Хмельницького полку в той час, коли вони йшли на фронт захищати свій край і волю, і вбачаючи в цьому певний план якоїсь організації, що намагалась спровокувати український революційний рух, загальні збори Полтавської Української військової громади вимагають слідчої комісії в цій справі з представників народніх, негайного відкликання з Києва керасирів і взагалі чужих частин, усунення з посади Оберучева, яко свідомого ворога українського визвольного руху, силкуючогося при всякій нагоді заплямувати його. Таке відношення до української справи ставленика Тимчасового уряду загрожує надалі великими непорозуміннями.

Просимо наш Генеральний Секретаріат погбати, щоб усі гарнізони на Україні були українізовані.

Ми певні, що не [тільки] українці, [а всі,] хто хоче щоб не було усобиць і щоб не загинула з Україною і Росія, мусить вдовольнити оті наші домагання”.

2. Вислухавши доклад т. прапорщика Липинського про сучасний момент, збори одноголосно ухвалили таку резолюцію: “Вся власть на Україні в руки Українського Генерального Секретаріату, одповідального перед Центральною Радою, представницею народу українського”.

3. Вислухавши доклад про Установчі збори на Україні, збори одноголосно ухвалили таку резолюцію: “Приймаючи на увагу, що весь український народ повинен якомога швидче виявити свою волю щодо заведення форм правління в його, на Україні, загальні збори Полтавської української військової громади находять необхідним як найшвидче скликання Установчих зборів на Україні, які, окрім того, підготують український народ до Всеросійських Установчих зборів, де він яскраво висловить свою думку щодо утворення лагу і спокою у себе на Україні.

Постанову цю довести до відома Генерального Секретаріату і просить його вжити відповідних заходів в згаданій справі.

4. Далі т. Федяй робе доклад про тяжке становище в Росії полонених бранців галичан, а також славян взагалі і після обговорення цієї справи збори одноголосно прийняли таку резолюцію:

“Загальні збори Полтавської Української Військової Громади довігались про тяжке становище в Росії полонених славян взагалі і українців-галичан зокрема, постановили: вимагати від Генерального Секретаріату вжити заходів в справі поліпшення участі бранців галичан. Окрім того, приймаючи на увагу, що між українцями галичанами є багато свідомих спеціалістів, а також людей, здатних до громадської праці, прохати Генеральний Секретаріат погбати про

те, аби такі люди були передані в розпорядження відповідних громадських українських інституцій, які існують на Україні, не вважаючи на те, що російські власті таке ходатайство Центральної Ради отхилили, дозволивши полоненим полякам, чехам та іншим працювати в своїх громадських інституціях”.

5. По докладу о маючій бути демонстрації, протестуючої проти смертної карі та інших вчинків Тимчасового уряду, збори значною більшістю (4 проти, і 4 утрималось) рішило участі в демонстрації, як громадї, не приймати, але надіслати свій протест проти смертної карі через часопис.

Протестову резолюцію ухвалено такого змісту:

“В проведенні смертної карі ми бачимо одну з прояв реакційної політики Російського Тимчасового уряду, яка особливо проявляється відносно недержавних народів Росії, як Україна, і Фінляндія. І тому загальні збори Полтавської Української Військової Громади, протестуючи проти смертної карі, закликають всіх членів стояти на сторожі здобутої волі, на сторожі прав свого народу, здобутих після 300-літнього рабства, і сміливо боротись з насуваючеюся з Росії реакцією, котра несе з собою знов рабство безправ'я і насильство над українським народом...”

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 03.09.1917.

№ 350

Циркуляр генерального секретаря внутрішніх справ В. Винниченка губернським та повітовим комісарам України про скликання з'їзду повітових начальників міліції, організаторів Вільного козацтва

12.08.1917 р.

Центральна Рада.

Генеральний Секретаріат.

Секретарь справ внутрішніх.

Серпня 12 дня 1917 р.

№ 101.

м. Київ.

Циркулярно.

До Губернських та Повітових Комісарів України.

Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради по справах внутрішніх повідомляє Вас, що в початку місяця вересня (сентября) у Києві має

бути з'їзд п.п. Повітових Начальників Міліції, організаторів Вільного Козацтва (народньої міліції) та представників від організованого козацтва по одному на 500 козаків. На з'їзді будуть обмірковуватись такі справи: 1) План повітової організації; 2) Сучасне становище вільного козацтва; 3) З кого складається вільне козацтво (соціальне становище, національність, освіта, спеціальність та унше); 4) відношення громадян до вільного козацтва; 5) відношення вільного козацтва до своїх обов'язків; 6) Матеріальне становище вільного козацтва; 7) Інструкція для вільного козацтва; 8) Яких заходів треба вжити для найкращої організації вільного козацтва; 9) Курси для вільного козацтва; 10) Біжучі справи.

При виборах на з'їзд представників необхідно видавати їм — мандати, кошти на подорож до Київа і назад та суточні в розмірі по 5 карб. на день, маючи на увазі, що з'їзд протягнеться днів три-чотири.

Як необхідний матеріал до з'їзду прохаємо надіслати телеграфом Генеральному Секретареві справ внутрішніх такі відомости: 1) Яке число в повіті мається організованих козаків; 2) Як іде організація козацтва; 3) Чи ведуться списки козацтва і чи єсть статут.

Про день з'їзду сповістимо телеграфом і через газети.

Генеральний Секретарь справ внутрішніх В. Винниченко.

Товариш Генерального Секретаря П. Понятенко.

Старший Діловод П. Гаєнко.

ЦДАВО України. — Ф. 1327. — Оп. 1. — Спр. 59. — Арк. 3. Типографський відбиток.

№ 351

Звіт про II Борзненський з'їзд селянських депутатів

12—13.08.1917 р.

12 і 13 августа в Борзні на Чернигівщині відбувся другий повітовий з'їзд селянських депутатів (перший був 25 червня). На з'їзд приїхало більше 150 депутатів. Заслухавши доклади про сучасний мент, про роботу останньої сесії Укр. Центральної Ради, про інструкцію Генер. Секретаріатові, про війну, про волосне земство, з'їзд виніс такі постанови:

1) про землю і державний лаг: Цілком приєднатись до постанов 1-го Всеукраїнського селянського з'їзду,

2) про відношення до "Інструкції Генерал. Секретаріатові": Визнаючи резолюцію Цен. Ради в справі "Інструкції Генер. Секретаріатові" цілком правдивою і відповідною часу, з'їзд вітає Центр. Раду і постановляє всима силами

піддержувати її в дальнішій боротьбі за переведення в життя автономного устрою України. Крім того з'їзд визнає потрібним, щоб п'ять незатверджених Временним Правительством секретарів продовжували і надалі свою працю, безперечно, користну для України,

3) про Установчі збори: Зважаючи на те, що тільки Всеукраїнські Установчі збори зможуть найліпше установити, який державний устрій мусить бути на Україні, 2-й Борзенський з'їзд селянських депутатів визнає, що до скликання Всеросійського Учредительного Зібрання повинні бути скликані на демократичних основах Всеукраїнські Установчі Збори, які виявлять волю всієї людности України,

4) про війну: Зважаючи, що найближчим завданням трудового селянства та робітництва всіх країн є стремління до найскоршого загального миру, а також, що в боротьбі з міжнароднім імперіалізмом необхідним є відбудовання цілности та єдности міжнароднього демократичного фронту, Борзенський повітовий селянський з'їзд прилучається до гумки тої частини демократії, котра висловлюється за необхідність найскоршого скликання Стокгольмської конференції.

В кінці засідання були обрані два депутати в Всеукраїнську Раду селянських депутатів і 5 в Губерніяльну Раду Селянських Депутатів. До Всеукраїнської Ради обрані: М. О. Саєнко і Хведір Коломійченко, в Губерніяльну — Г. Сіяницькій, Я. Крамар, Микола Доценко, Стельмах і В. Дорошенко.

Народня воля. — 02.09.(20.08).1917.

№ 352

Звернення ЦК УНП до українського народу

13.08.1917 р.

Народе український!

Національному існуванню Українського Народу загрожує небезпека.

І так сталось. Руська демократія устами свого проводаря, голови Руського Правительства Керенського, врешті, виголосила отверто на Московській Державній Нараді 12-го Серпня ц.р. свої погляди на українську справу: домагання українського народу здійснити свої національні права були названі “інтимною братньою распрею”, а замість назви: український наріг, або українська нація, був вжитий термін: “многомилліонная трудящаяся крестьянская, рабочая и городская масса украинцев”.

І так, Народе Український, ми тільки “масса”, а не наріг, не нація, а тіль-

ки етнографічна маса і більш нічого; а коли ця “масса” посміє піти не по тому шляху, на який вказує пан Керенський, то ця маса українська буде називатись “Юдою Зрадливим”, “що за 30 сребряників продає братній руській народ” (Давно відомий безглуздий натяк на німецькі марки, за які ніби ведеться в Росії український рух).

Абсолютна відсутність найменшої політичної честности, безсоромність, нахабність безмежна. Образливі, ганебні вислови.

Коли в минулім Червні укр. наріг в оборону своїх прав показав узброєний кулак багатоміліонного укр. війська, хіба не пан Міністр Керенський стримголов летів в Київ, зашукував ласки у народа, обіцяв автономію, робив угоди з Укр. Центр. Радою. Тоді ми чули одні компліменти, нас величали “великим народом”, упрохували до братерства, а тепер, ми тільки “масса”, а господарями на нашій власній землі “вони”... а ми немов би наймити у пана міністра-демократа.

І так, Народе Український, ти вкупі з руським і другими народами Росії побував волю, повалив самодержавну владу, а врешті що маєш?

Народе Український! Ти прокинувся до життя, повстав і показав узброєного кулака своїм ворогам. Коли ти писав узброєною рукою свій перший універсал на Всеукраїнським Конгресі і Військовім З’їзді, все перед тобою тримтіло і зашукувало твоєї ласки: було упередливе Руське Правительство, була упередлива і Руська Пресса: “братній народ”, “великий народ”, компліменти сипались без числа.

І ти, Народе Український, доручив докінчити діло свого визволення проводарям, які приспали тебе свідомо чи несвідомо, отдали без боротьби до рук твоїх ворогів усі національні здобутки, що ти завоював.

Замість того, щоб спіратись на сили народа, твої проводарі шукали собі опори в здобутті ласки Руського Правительства. Це підгривало авторитет Українського Правительства: Укр. Цен. Рада і Укр. Ген. Секретаріата, що було на руку нашим противникам. Скінчилось на тім, що Укр. Ген. Секретарі оббивали пороги Петроградських міністерських канцелярій, стирчали там цілі тижні, дізнаваючись глуму і наругу (міністри: Керенський і Некрасов їх навіть не приймали до свого кабінету).

Руське Правительство зволікало справу з наочним наміром не виконувати своєї підписаної 3-го Липня угоди про українську автономію, а тим часом відправляло укр. військо з України на фронт на знищення, заміняючи гарнізони по Україні руським військом та козаками.

Укр. наріг врешті зрозумів політику Руського Правительства. Коли був от-

правлений на фронт укр. імені Гетьмана Богдана Хмельницького полк і по шляху, з тайного наказу руських властей, був розстріляний руськими кірасирами; коли в Київ, замість Богданівського полку, були прислані донські козаки, укр. наріг побачив, куди гне Руське Правительство, — і грізно заворушився. Грізно заворушилось Українське військо.

Руське Правительство побачило, що треба щось дати укр. народіві, — і от, замість Автономії, воно дало інструкцію Укр. Ген. Секретаріату. Хоч по цій інструкції У.Г. Секретаріат мусив тільки виконувати приписання руського уряду з Петрограда, а значить нести одні лакейські обов'язки, проте консервативним колам укр. громадянства це здалось важливим національним здобутком: “свої”-ж стали гамовату укр. рух, що почав розгоратись.

І так, наші У.Г. Секретарі: Виніченко і К (наші злощастні соціал-демократи) привезли з Петрограду укр. народіві, замість автономії, — Інструкцію. Всім ясно: хто дав інструкцію сьогодні, завтра може дати інструкцію зругу, протилежного змісту.

Тепер руський Уряд побачив, що вже прийшов час одібрати і злощасну інструкцію У.Г. Секретаріата і звести укр. наріг на старе попереднє становище, яке він мав до революції. На Московській Державній Нараді Керенський воголошує, що нет, не било и не может быть укр. народа, а есть тільки укр. “масса”, частка єдиного руського народа. Дальше уже йти нікуди.

Можно тільки дивуватись, що в цей час, коли держава в такій небезпеці, коли з заходу наступає німець-ворог, коли державі загроджує фінансовий крах, коли скрізь по великоруських землях панує голод, анархія і безвладдя, Руське Правительство, а значить і руська демократія, намірились схватити укр. наріг за горло. А вжеж укр. наріг буде боронитися і із спільника стане ворогом. Цією політикою, що роз'єднує народи Росії, Руське Правительство працює на користь німцям. Німці за це дуже вдячі Руському Уряду. От-же, чи не Руському Урядові треба закинути німецьки марки?

Вороги наші помилились, убачаючи в млявості укр. проводарів сучасного складу У.Г. Секретаріата і У.Ц. Раги безсилість укр. руху і безсилість народа. За тією меншостю У.Ц. Раги, що стоїть за суверенність укр. народа і за тими, що стоять по за Рагою, що пігуть на все за ддя щастя народа, стоїть увесь український наріг і укр. військо.

Над сучасними проводарями укр. руху, що без бою віддали усі тяжко здобуті укр. позиції нашим ворогам, — буде народній суд.

Руські солдати, якъ безглузда отара, тікають перед ворогом-німцем: цілі полки перед німецькими ротами. Укр. військо перегородило шлях побіжному

маршові німців і спиною їх. Укр. наріг чесно виконує свої державні обов'язки: укр. військо твердо стоїть на фронті-кордоні, не пускаючи ворога-німця.

Руський наріг хоче усі здобутки революції забрати собі, а українському народові і другим не державним націям хоче не дати національної волі. В той час, як укр. військо б'ється з ворогом-німцем, захищаючи спільну державу — Росію, Руське Правительство розставляє руські і козацькі полки не по фронті, а по Україні, для гамовання укр. селянства в його домоганнях волі і землі. “Братній” руський наріг готується всадити ніж в спину народові українському. Пілати вже готуються виконати домогання: “розпни Його”!..

Але всі ці заходи — даремні. Цю зрадливу махинацію уже зрозумів укр. наріг, укр. військо, що спромоглися не пустити німця на Україну, з'уміє поквитатись і з своїми ворогами на своїй землі.

Руська демократія, а значить і руський наріг, хоче ярмо самодержавно-руське, що ми тільки що скинули, замінили ярмом демократично-руським, а німець марить всякими обіцянками спокусити нас на згоду нагіти на себе ярмо німецьке.

Укр. наріг чесно виконує свої державні обов'язки, в купі з руським народом руйнував самодержавіє, в купі добував волю, в купі воює з німцями, не хотів і не хоче відгілятись, хоче тільки з Російської держави зробити вільну спілку вільних народів — себ то федеративну державу. Але руська демократія, а значить і руський наріг, вся пересякана ідеями централізма й “не хоче відмовитись від анексії у себе дома”: не хоче дати свободи народу українському і другим недержавним народам Росії. Руський наріг безсилими руками все що намагається схватити за горло укр. наріг. Такаж доля чекає і другі недержавні народи Росії. Руський народ не може відмовитись від свого становища: народа-гегемона, народа державного, народа-пана. Тим краще... Наріг український має досить сил самому кувати свою долю і бути господарем на своїй землі. Недержавні народи Росії і сами, без руського народу, можуть скласти вільну спілку вільних народів.

Імперіалістична руська буржуазія, що веде на налігачі Руський Уряд, що приказує йому вести централістичну, ворожу недержавним націям політику, веде руський наріг до загибелі. (Виступи й промови Кагетів, Шульгина, арх. Платона й К.)

Але даремна праця наших ворогів. Український наріг визволився, він вільний, ні руського, ні німецького — ніякого будь ярма він не хоче; він наріг суверенний, самостійний, рівноправний з іншими вільними і культурними народами світа був і буде. (Умови Богдана з Москвою).

Хай живе вільний самостійний український наріг! Хай живе федеративна держава. Вільна республіка Україна! Народня воля вільних людей, вільної праці!

Центральний Комітет Української Народної Партії.

13-го Серпня 1917 року

Київ.

НДБ. ЦДА. — Листівка.

№ 353

Резолюція Українського з'їзду Воронежської губернії і селянського з'їзду Острогозького повіту

13.08.1917 р.

Заслухавши доклад про організацію краєвого органу на Україні лише для п'яти губерній — Український З'їзд частини Вороніжчини і Селянський З'їзд Острогозького повіту на Вороніжчині — визнаючи себе українцями, робить заяву Центральній Раді і Російському Временному Правительству, що поділення України, не признання Слобідщини, є шлях контр-революційний, протестує і домагається, щоб українська частина Слобідської України була внесена в склад автономної України в федеративно-демократичній республіці Росії.

Робітнича газета. — 22.08.1917.

№ 354

Інформація про Літинський повітовий селянський з'їзд

13—14.08.1917 р.

13 і 14 серпня відбувся в Літині на Поділлі селянський з'їзд. Скликала його Повітова Рада Селянських Депутатів.

В самому Літині живе багато міщан великоросів-старовірів. Ще раніш, як почали Українці-селяне організовуватися, ці міщане стали проти українських вимог. Чорні сили цим скористалися і повели серед них сильну агітацію. Коли з'їзд распочався, міщане грозили побити провідників його. На з'їзд явилось їх кілька десятків п'яних і не дали проводити роботу. З'їзд мусів перейти на засідання в друге місце.

З докладів з місць вияснилося, що чорносотенці ведуть широку агітацію в повіті, що, крім Літинських міщан, вони захопили в свої руки і де-які села.

На з'їзді обмірковувалися питання — про Волосне Земство, про школи, про донських козаків. З приводу останніх ухвалено таку постанову:

“Позаяк козаки обороняють панські, а не селянські інтереси і роблять селянам на селі більше шкоди, ніж користи, з'їзд звертається до Центр. Раги з прозьбою, аби Рага поклопоталась перед тимчасовим правительством, щоб їх забрати з України. Селяне з свого боку будуть додержувати порядок і спокій на селах.”

На 1 жовтня (Покрова) призначено з'їзд в справі виборів до Установчих Зборів.

Народня воля. — 07.09.(25.08).1917.

№ 355

Постанови Катеринославського губерньського селянського з'їзду

13—15.08.1917 р.

Цими днями в м. Катеринославі одбувся Селянський Губерньський з'їзд, на який прибуло більш 400 делегатів од сел і волостей Катеринославщини. На з'їзді були ухвалені такі постанови:

Про відношення до Центральної Раги.

Приймаючи на увагу, що український рух, розвинений і поширений в перших днях революції, потребує піддержки всієї революційної демократії і вразі неправильного вирішення національного питання на Україні може піти в небажаний бік і привести до загибелі всіх здобутків революції, — Катеринославський Губерньський з'їзд, визнаючи, що кожна нація має право на самовизначення і повинна бути автономною при рішенню всіх справ в межах їх національно-територіяльних границь, крім питаннів державного значіння, визнає Центральну Рагу за вищий краєвий революційний орган, керуючий Україною.

Крім того з'їзд, признаючи правильно організований Генеральний Секретаріат головним органом Центральної Раги і Временного Правительства на Україні, протестує проти розділення України на часті і виділення Катеринославської губ. і настоює на негайному приєднанні Катеринославщини до України.

Про автономію України.

В справі признання повної автономії України з'їзд визнає, що автономія України необхідна для дальнішого самовизначення національностей, і га-

дає, що остаточне закріплення автономного лагу України потребує затвердження Російських Установчих Зборів. Всі законопроекти і матеріали про автономію України мусять виробити Українські Установчі Збори, які треба скликати негайно.

Про прогдовольчу справу.

В справі прогдовольчій з'їзд постановив вимагати затвердження Генерального Секретаря прогдовольчих справ, який відав би прогдовольчими справами на Україні і Катеринославщині, по включенню її в склад України.

Про організацію селянства.

Визнаючи, що для закріплення і поглиблення здобутків революції на Україні, трудове селянство всієї України повинно мати єдину Всеукраїнську Трудову Селянську організацію, що для закріплення революції по всій Росії трудове селянство всіх народів Росії мусить свої трудові організації об'єднати в могутню Всеукраїнську селянську організацію, з'їзд ухвалив:

1) Об'єднати трудове селянство Катеринославщини в Всеукраїнську Селянську Спілку з її законодавчими органами Радами Селянських Депутатів.

2) Послати своїх представників в Всеукраїнську Раду Селянських Депутатів по два чоловіка од кожного повіту.

3) Признати потрібним послати своїх представників в Всеросійський Сівіт Селянських Депутатів для виявлення волі трудового селянства України в Всеросійському Сівіті Селянських Депутатів.

4) З'їзд лічить, що організаційний Комітет Всеросійського Селянського Союзу не являється виразником волі трудового селянства і веде до дезорганізації селянства.

5) Що єдиними виразниками волі трудового селянства на Україні являються Всеукраїнська Селянська Спілка з Всеукраїнською Радою Селянських депутатів і Всеросійський Сівіт Селянських депутатів в Росії.

6) З'їзд висловлюється за революційне єднання рад селянських робітнич. і салгатських депутатів.

Про криваві події у Київі 26 іюля.

Обговоривши події у Київі, які сталися під час виїзду полку імені Богдана Хмельницького на фронт, з'їзд ухвалив, домогатися негайного усунення Командуючого Київською Військовою Округою п. Оберучева з цієї посади, як не відповідаючого своїм завданням, а тако ж усунення з посади Начальника штабу генерала Оболешова, як контр-революціонера, а крім того для заспокоєння населення домогатися, щоб з України були виведені кирасіри і донські козаки.

Робітнича газета. — 20.08.1917.

№ 356

Постанова волосного комітету с. Лазірок Лубенського повіту Полтавської губернії

15.08.1917 р.

Приговор Волостного Комітета Села Лазірок Лубенщина 15-го Августа 1917 року у присутності Емісара Временного правительства Лазоренка К.А. і представників від 16 сельських обществ, заслухавши доклад Емісара Временного правительства про Закон монополізації хліба і усякого краму, зібрання одногласно постановляє. Ми, селяне українці, визначаючи тяжке становище російської Держави, обіцяємо цілком піддержувати і проводить у життя монополізацію хліба, а ми рішуче і голосно будемо домагатися від правительства, щоб жодного дня війна не велася проти інтересів трудового народа і щоб правительство краще прислухалося голосу першого Всеукраїнського Селянського З'їзду у справі війни. Що торкається правительственной інструкції Українській Центральній раді, то ми рішучі протестуємо проти вигілу Херсонської, Катеринославської, Тавричеської і Харківської губерній із Автономної України і проти затвердження не 14 Секретарів, а тільки 9 і особливо нас незадовольняє незатвердження Секретаря по прогвольчим справам. Цей приговор надсилаємо Центральному Временному правительству і Українській Центральній Раді.

Голова Волосного Комітету Муравчикъ
Писарь Микола Максименко

Съ подліним вірно!

Голова Комітету Муравчикъ

ДАРФ. — Ф. 1779. — Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 66.

№ 357

Лист комісара у справах України при Тимчасовому урядові П. Стебницького до голови УЦР М. Грушевського

15.08.1917 р.

Комітет Української Національної Ради в Петрограді.

Дорогий Михайло Сергієвичу

З сьогоднішніх телеграм я довідався, що Генеральний Секретаріят переживає гостру кризу. Не знаю, хто з нього вийшов і чи с-ри, чи знов Винниченко, але очевидно, що реорганізація Секретаріату проходить під партійними

суперечками, які можуть тяжко відбитись на становищі національної справи.

Це примушує мене вдатись до Вас з проханням, щоб обмірковуючи всякі комбінації з складом Секретаріату, Комітет Ц. Рагу брав на увагу і справу петроградського представництва. Нехай земляки не числяться з моєю кандигатурою, як з чимсь певним при всяких комбінаціях і нехай огкинуть і міркування зручності, — що я, мовляв, уже сижу тут в Петрограді. Треба вибрати такого чоловіка, щоб підійшов під настрій більшості Ц. Рагу і під той напрям політики, який вважається за найбільш відповідний теперішнім обставинам і директивам Ц. Рагу.

З цього погляду я не міг-би, по правді, вважати себе за доброго Комісара при Петроградським уряді. Далеко не в усьому я погожуюсь з політикою Ц. Рагу. Я не міг-би, напр. широко обстоювати позицію, яку Ц. Рага зайняла відносно урядової інструкції.

Час іде, а організація Секретаріату не посувається, і це дає мені можливість, поки ще не зроблені остаточні рішучі заходи в Києві, висловити Вам кілька своїх думок з приводу останньої стадії цієї організації і ближчих перспектив нашої політики.

Не скажу, щоб напрям, взятий Ц. Рагою в резолюції на урядову інструкцію, вдовольнив мене. Це не тому, щоб резолюція Ц. Рагу була занадто гостра, чи задрлива. Я розумію можливість гострих виступів, і урядова інструкція є один з таких фактів дійсності, які справді можуть при певних умовах, викликати загострення політики.

Але-ж потрібно щось одно: або політика згоди, порозуміння на певному ґрунті, якого треба вже логічно держатись в усій структурі обопільних відносин; нехай це порозуміння примусове, викликане натиском сили з одного боку і незмогою чи небажанням боротьби з другим, — але як вже прийшли до такого висновку, то на йому треба й стояти, — зазначивши виразно свою позицію й ті мотиви, що привели громадянство до неї.

Або, коли така примусова згода остільки порушає національні інтереси, що йти на неї громадянство не має права, — то тоді вже виразно зазначається позиція боротьби і та боротьба провадиться в житті, але тут вже нема місця ні згоді, ні [...]*, ні петроградському представництву.

Ц. Рага стала посередині: в однім пункті признала необхідною згоду на ґрунті інструкції, а в другім оголосила Уряду війну, закликаючи трудящі маси до організованої боротьби за свої інтереси, проводити яку буде Ц. Рага — і, очевидно, Генеральний Секретаріат і петроградський Комісар, як її орган...

*Нерозбірливо.

На мою думку, така внутрішня суперечність резолюції Ц. Раги не на користь ясності позиції Секретаріату, котрий власть свою бере від уряду і одночасно повинен боротись з ним. Мені здається, що, йдучи на згоду, краще було закликати в резолюції громадянство не до боротьби проти інструкції, а до реальної роботи, до організації життя на Україні, бо на цим ґрунті найлегше вияснились-би і дефекти інструкції, і помилки уряду і справедливість вихідних точок нашого руху та коли-б Секретаріат до-того показав умілою практичною роботою силу і значіння краєвої автономії, то перемога була-б повна, бо без всяких жалів та запрохувань з боку Ц. Раги огразу-б прибігли до неї єднатись губернії, що залишаються поза межами вимоги автономії. Думаю також, що держачись поки-що на ґрунті тимчасової згоди з тимчасовим урядом і тимчасової організації краєвого життя, не було чого торкатись таких справ як війна та замурення та смертна кара. Думаю нарешті, що й до мотивів резолюції не гріх було-б додати момент загально-державний, — се-б то послатись на гострий час та небажання занадто ускладняти трагічне становище держави. Ця лінія державности досі в зносинах наших делегацій з урядом раз-у-раз зазначалась і була як для уряду, так і для російського громадянства найбільше зрозуміла, адже на цю лінію вони посилаються Ц. Рагі в своїй резолюції з приводу інтерв'ю Винниченка...

Коли-б Ц. Рага по справі інструкції висловились в такому тоні, то могла-б бути іншою і відповідь її на запитання до московського з'їзду. Я тої думки, що в Москву слід було комусь їхати (напр. І.Л. Шрагу, або С.О. Єфремову, або О.Я. Шульгину). Що, мовляв, московська нарада по своєму складу контр-революційна — це мотив позичений у більшовиків, але це не значить, що він резонний. Самі навіть більшовики поїхали в Москву, а Чхеїдзе ще й відіграв там в інтересах демократії дуже важну роль. Коли ми вважали можливим говорити в резолюції про війну, мир [...] тим більше нашим обов'язком було подати свій голос в Москві про нашу власну справу і тут зазначити, перед всеросійським собором, свою позицію і дефекти урядової інструкції. Тоді не було-б може стільки розмов про “распадение Россиі”, не було-б і того, що Керенський вилив цю гадоць, а ми тільки обтерлись і змовчали...

Але я певен, що зречення Ц. Раги від подорожі в Москву було так мотивоване лиш громадськими, а справжні мотиви може були інші. Думаю, що не помилюсь, коли скажу, що українці просто побоялись їхати в Москву, бо не змогли-б там виявити одного національного напрямку, одної певної і ясної політичної

*Нерозбірливо.

позиції... Довелось-би послати по одному делегату від кожної фракції — і це було-б звичайно Україні на шкоду, бо демонструвало-б її внутрішнє безсилля...

Я не на те це все кажу, М. С., щоб комусь дорікати, або осужувати загальну політику, чи які окремі виступи (хоч де-які виступи, думаю, сама Ц. Рада повинна-б осудити, — от як напр. невдалу діпльоматію Левка Чикаленка з гонськими козаками). Сам-бо я плоть від плоті української інтелігенції і всі її хиби й помилки в політиці вважаю за свої власні. Але-ж тепер, коли вже маємо починати братись до реальної роботи, не зайва ніяка спроба взаємного порозуміння, щоб таких помилок на далі було менше і щоб шлях, яким простує український рух, був для всіх вигідний.

Особливо тому чоловікові, якого Комісія Ц. Ради обіратиме на петроградського Комісара, важно буде знати цей шлях. З тих конкретних прикладів, які я навів, Ви бачите, що для [...] Ц. Ради і примусила вийти в одставку Винниченка, я не дуже підхожу.

В важних принципіальних [питаннях] моя тактика може показатись Комітетові занадто уміркованою, чи взагалі невідповідною. Коли мені буде наказана діректива — протилежна моїм принципам, або занадто від них відмінна, то мені буде нелегко її здійснити, становище моє буде дуже трудне. Я не уявляю собі, напр., якого ґрунту для розмови з урядом на тему проголошеної Ц. Радою “боротьби трудящих масс”... Розуміється, що сі резолюції можна: “сь одной стороны нельзя не сознаться, с другой нельзя не признаться”, — але такі розмови не сприяють нормальним відносинам і не полекшають практичної роботи. Бо коли Ц. Рада оголошує, що Комісар при уряді стоїть для боротьби з урядом, то такий Комісар перш за все урядові не потрібен.

Я певен, що Ви мене зрозуміли не в поганому смислі: я маю на меті не так суть, як тактику. Боротись за свої інтереси і права, звичайно, треба, — і боротись не тільки з урядом, але й з російським громадянством і іншими неприхильниками українства. Боротись повинен і Комісар в Петрограді, пильнуючи в кожній справі, що переходить через його руки, інтересів України. Але ця боротьба на практичнім ґрунті — щось инше, а боротьба, оголошена з засади і накладена Комісару на плечі, як обовязок, щось инше. Оця друга форма боротьби безперечно гальмуватиме і утруднятиме успіх першої.

Ото-ж, щоб уникнути всякої неясности своєї праці, я й завважив своїм обовязком поділитись із Вами, Михайло Сергієвичу, очими своїми думками і просити Вас, оскільки це від Вас залежить, так само отверто і ясно поставити справу в тім випадку, коли буде йти розмова про мою кандігатуру. Я думаю,

*Нерозбірливо.

що при даній ситуації Комітет Ц. Рагу повинен знайти на Комісара чоловіка більш собі підхожого, ніж я. Бо було б дуже гірко, коли-б Комітет був примушений потім висловляти невдоволення роботою свого комісара, тоді почав-б шукати кращого: нехай це зробить Комітет одразу, в самому початку справи.

[...]* взятий за увагу з цього мого проекту.

З глибокою пошаною і щирою прихильністю П. Стебницький
ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 7-9. Оригінал. Рукопис.

№ 358

Протест селян с. Деріївки проти “Інструкції” Тимчасового уряду

17.08.1917 р.**

с. Деріївка на Катеринославщині.

Громадяне с. Деріївки Верходніпровського повіту довідавшись про те, що Російський Тимчасовий Уряд не згоджується включити в територію автономної України нашої Катеринославської губернії, страшенно збентежились і зібравшись на віче 15-го Серпня в числі 312 душ од населення усього села, котрого налічується 8902 душі, винесли таку постанову: З обуренням протестуючи проти ганебного відношення Тимчасового Російського Уряду до національної Української справи, а особливо проти виключення нашої Катеринославської губернії із складу автономної України, ми, громадяне села Деріївки, постановили:

1) Усіма силами підтримувати Українську Центральну Рагу як найвищій законодавчий орган на Україні.

2) Накази Тимчасового Російського Уряду виконувати тільки через Українську Центральну Рагу.

3) Прохати Центральну Рагу вжити всіх заходів, щоб наша Катеринославська Губернія ввійшла в склад автономної України.

В цім і надрукували цей приговор. Подлінний за надлежачими підписами.
С подлінним вірно.

Председатель Селянського Комітету І. Біжко
Секретарь С. Левченко.

З оригіналом згідно: Діловод Генерального Секретаря справ внутрішніх
Народня воля. — 30(17).08.1917.

*Нерозбірливо.

** Дата опублікування.

**Інформація генерала Маркова про хід українізації
дивізій Південно-Західного фронту**

17.08.1917 р.

Телеграмма

Дегенверх

Бердичев 17 августа

Украинизировались десять дивизий, перечисленные [в] телеграмме моего предшественника 28 июля 114174, из них 4, 16, 155, 104 и 153 дивизии составляют 6 и 34 корпуса. [...]

О степени фактической украинизации полков, и артиллерийских частей украинизируемых дивизий и приданных им учреждений бюджет сообщено по получении затребованных от армий цифровых сведений. Ныне, в соответствии [с] полученными заявлениями войсковых частей, пополнение украинцами 4 и 16 (Скобелевской) дивизий прекращено, 155 и 156 дивизии предназначены к расформированию с распределением личного состава таковых по войсковым частям фронта, 104 и 153 дивизии 34 корпуса уходят из состава войск фронта. Таким образом, из перечисленных в телеграмме 114174 дивизий остаются для украинизации лишь 56, 108, 113 и 100, каковые и будут пополняться украинцами постепенно в зависимости от прилива из империи маршевых рот, составленных из украинцев, отнюдь не приостанавливая притока в таковые пополнений из неукраинцев, имея в виду, что согласно телеграммы вашей 5 августа 12871, высылаемые на ЮЗ фронт украинские маршевые роты должны переотправляться на Румынский фронт.

№ 11992

Марков

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3803. — Арк. 287. Телеграфный бланк.

Лист Л. Миколаевича про становище в Ананіївському повіті

17.08.1917 р.

Великий, принаймні, на 80% український, повіт на Херсонщині спить глибоким національним сном. Нема наших організацій, нема людей, нема свідомости, ні української, ні якої-небудь, — люди й досі в свободі бачуть відсутність права, грубість, зухвальство, знущання над соціяльними меншостями та, звичайно, розбій і грабіж. То там то сям обікрали; там пограбували; там

експропріювали сіножать в оренгатора, там — трохи не город в отрубника. Люди втомилися, спантеличилися, в інших селах скупають за царем... На чолі повіту стоїть людина, що зазнала всіх політичних настроїв в залежності від того, “куди вітер віяв”: в 10 році була радикальною, в 11-м октябристською, в 12 — почала “жидюкати”, а в 13 і 14 писала в “Русской Речи” та повикидала з бібліотеки “зверенного училища” українські книжки; тепер уявляє з себе соціяліста-революціонера і пройшла в комісарі під прапором “сина селянина, нащадка запорожських козаків”, але такого, що видершись в пани, постарався на диво забути рідну мову. До українства ставиться коли не отверто вороже, то у всякім разі дуже пасивно: в місті постійного життя пана комісара з запорожців є “просвіта”, але серед стін своїх вона ще не мала чести бачити голову українського повіту. Взагалі ж на цілий повіт легви чи набереться десяток українських організацій. Найбільш активною згається Бірзула, котра на 12 серпня аж г. Шелухина з Одеси до себе на лекцію заприсила, але то центр залізничний, селянства нашого там нема, а навколо в селах живуть здебільшого молдовани. За Бірзулою йде Голта, також залізничний центр, де так-сяк жевріє українське життя, а далі місто Березовка й Ананьїв, з своєю “Українською Радою”, голова якої г. Карпун гласом вопіющого взиває, — давайте людеј, давайте українських лекторів і організаторів, бо юго-роси задушать і з повіту до Установчих Зборів поїдуть засліплені люди, що несвідомо продадуть свою ж таки матір, і Ананьївщина ніколи не увійде в склад “п’яти малоросійських губерній без чотирьох повітів”.

Більш жваво беруться українці міста Березовки. Правда, поки-що вони йдуть старим просвітянським шляхом, шляхом вистав та концертів, споружених дуже умілою рукою голови “Просвіти” г. Коларга та його вірних співробітників г.г. Вустянюка й Станіславського, але добро й то, що вистави ті збільшують грошові засоби “Просвіти”, котрі, напр., дали їй змогу 1-го цього серпня випустити велику “Вігозву Березовської Української Просвіти” до селян, робітників і трудової інтелігенції. В вігозві міститься коротка популярна справка з історії України, перервана в відповідних місцях “Переяславським Трактатом” та Універсалами Центральної Ради. Кінчається — заклик до Установчих Зборів лиш тих людеј, котрі мають “певні погляди про будучий устрій не тільки всієї Росії, а й нашої України”.

Вігозву розліпили в місті та в сусідніх селах, а також роздавали людем під час базарів. Люди охоче брали, цікавились, обмірковували, але то замало: треба їхати на села, потрібне живе слово, і дивно, що Одеса не спроможеть-

ся до цього часу допомогти провінціям “Просвітам” виконати своє таке печуче під теперішній час політичне завдання, не кажучи вже про загально-просвітні. Адже Одеса має партійне українське життя з таким відомим українським діячем на чолі, як г. Чеховський, і адже з Одеси, приміром, до Березовки, де є вже певний ґрунт, усього скільки годин їхати.

До загального становища української справи в повіті, безперечно, треба додати негативне відношення до українства з боку місцевого “новоросійського”, розпропагандованого “Одесскими Новостями” єврейства, як несвідомого, так, на жаль, і свідомого, що веде перед в своїх громадах. Запрошуючи українців до співроботи в різних своїх культурно-просвітних зарядах, євреї не виконують навіть чемности, щоб завітати до “Просвіти” на виставу чи на концерт, і то при 3/4 єврейської людности в місці. Складаючи переважну більшість в мійській думі, євреї зі смаком провалюють, напр., кандидатуру свогож таки одногородянина на посаду начальника міліції, і через те власне, що він українець. Здається, досить ми ворогували за царських часів, нацьковані темними силами, — невже й далі будемо ворогувати.

Отже подібне відношення поки-що лічимо за непорозуміння, за несвідомість, за комедний страх обивателя, звиклого до царського централізму, — страх, щоб не розскачилася Росія.

Взагалі ж варто було-б провідникам нашого народу на Херсонщині звернути увагу на великий український Ананьївський повіт, де ми стоїмо чи не найслабше.

Леоніг Миколаєвич.

Нова Рада. — 17.08.1917.

№ 361

Звернення О. Скорописа-Йолтуховського до Української Центральної Ради

18.08.1917 р.

Свідомі українські громадяне, які перебувають в полоні, особливо ж ті, що згуртовані в національних українських таборах, зустріли перемогу революції не як байдужі сторонні глядачі, а з одушевленем, з вірою, що шлях до нашого відродження розчищений, і на “нашій не своїй землі” настала пора державного бугівництва.

Таборові представництва, Народні та Генеральні Ради, вибрані всіма по-

лоненими українських таборів загальним, рівним, безпосереднім і тайним голосуванням і їх виконавчі органи — Генеральні Старшини рішили скористати моїм наміром повернути на Україну, щоб організовано висловити свою волю і домагання, випрацювали мандат слідуючого змісту:

“Отим уповноважнюємо г. О. Скорописа заступати перед тимчасовим російським правительством в нашім імені нашу волю:

щоби в основу нових, як тимчасових порядків, так і нових основних законів, зложено й переведено до краю повне народоправе (повнота влади народові),

щоби на всім просторі, заселенім українським народом, привернені були назад основи Переяславського договору 1654 року, підступно подоптані і знищені московськими царями, і щоби права иньших недержавних народів Росії були забезпечені основними законами,

щоби селянству українському привернено назад відняті царями в українського народу й роздаровані царським слугам землі,

щоби в інтересі розпочатого народом великого діла був заключений правительством революції як найшвидше мир на основах, які гарантували би всім народам Європи вільний розвиток.”

і зібрали під сим мандатом 19.004 власноручних підписів серед полонених, розкинутих тепер по тисячах робітничих команд.

Діяло ся се в квітні місяці по новому стилю під сьвіжим вражінням знесення самодержавя, коли лиш склало ся перше революційне російське правительство, коли Центральна Українська Рада лиш починала формувати ся і у нас не було ще жадних звісток про уконститууване її, як суверенного національного органу. Коли би се було вже тоді відомо нам, то всі українські полонені пішли би тим самим шляхом, що й ціла Україна і з своїми бажаннями й домаганнями удали ся б безпосередне до Центральної Української Раги. Що се так, видно хоча би з того, що вони пішли на зазив Центральної Української Раги так само, як і иньші українські громадяне, в збиранні жертв на український національний фонд, як тільки звістка про сей зазив Ц.У. Раги, докотила ся у полон.

Перевізши підписані мандати до Стокгольму в кінці м. червня с.р. я, довідавшись в Російській місії, консуляті та емігрантським комітеті, що без дозволу міністра чужоземних справ не дістану паперів на проїзд, удався з прохання до сего міністра разом з другим членом президії Союзу визволення України г. М. Меленевським, який привіз зверх 4.000 підписів під однозвучною по своїх домаганнях петицією до Тимчасового правительства полонених українців, що перебувають у Австрії.

Офіційної відповіді не дістали ми й досі.

За те член Тимчасового правительства першого складу, міністр справедливости Переверзев, начеб у відповідь мені, дав Алексінському опублікувати нахабні брехні московського чи німецького шпіга Ярмоленка, які порочать моє ім'я.

Відволіканням дозволу на проїзд на Україну, очорненем в очах громадянства Ярмоленківськими брехнями Тимчасове правительство здаєть ся цілковито огрізало мені змогу стати в ближнім часі особисто перед Хвальною Ц. У. Радою з звідомленем про життя і потреби полонених українців. Мало того, якимсь спеціальним оповіщенем про діяльність Союзу визв. України, якого тут ніде роздобути не можна, сконструованим очевидно на підставі агентурних відомостей ярмоленківської вартости, як колишньої охоранки, так теперішньої контр-розвідки, Тимчасове правительство досягло того, що і Ц.У. Рада, не розслідивши справи, не вислухавши обвинуваченої сторони, ухвалила в жадні стосунки з Союзом в. Укр. не вступати.

Щоб вибити з рук ворогів української справи можливість представлення українського руху, як німецької інтриги, користаючись ярмоленківськими брехнями про мене, санкціонованими московським міністром справедливости, і вволити волю українських громадян, що уповноважили мене окремими мандатами заступати їх домагання, а отсум зрікаю ся честі і передаю Хвальній Центральній Українській Раді ті її домагання в повній мірі, що Хв. Ц. У. Рада доведе їх до відома революційної демократії Росії і обстоюватиме згіднене їх цілою своєю силою і авторитетом.

Таким чином даю я змогу Хв. Ц.У. Раді цілком законно виступити речником 19.000 організованих українських громадян, що перебувають тепер в полоні, не вступаючи для сего в зносини з Союзом в. Укр., який організував серед них культурно-національну просвітну працю, а Тимчасовому правительству поставити мене хоча би й тепер в воєнний суд як приватну особу, а не відпоручника українських громадян-солдатів.

Не маючи певности чи російське правительство, не перепускаючи мене, перепустило-б підписані листи мандатів до Ц.У. Ради, здав я всі підписані листи на сховок до часів, коли нарешті і в Росії справедливість запанує в міністерстві справедливости, у Нобелівську бібліотеку Шведської академії наук у Стокгольмі, як і г. Меленевський підписи під петицією українських полонених до Тимчасового правительства.

Стокгольм.

18 серпня. 1917 р.

З глибокою пошаною Ол. Скоропис-Йолтуховський

До сего залучаю:

№ 1. Оригінал посьвідки Нобелівської бібліотеки, підписаної Професором Д-ром Альфредом Єнсенем в німецькій мові слідуючого змісту:

“Нобелівська бібліотека Шведської академії наук сим посвідує, що вона прийняла на сховок від п.п. М. Меленевського і О. Скорописа

1): підписні листи з уповноваженням на імя г. О. Скорописа-Йолтуховського з власноручними підписами полонених українців в Німеччині, провірені, шиті і припечатані Генеральними Старшинами українських таборів у Вецлярі, Зальцведелі і Раштаті з 19.004 підписів і три окремих мандати від Генеральних Раг і Старшин тих же таборів з підписами їх членів

2): петицію полонених українців Фрайштатського табору (Горішня Австрія) на імя Тимчасового правительства Росії. Нобелівська бібліотека збереже сі підписні листи до того часу аж поки Українське правительство, або український парлямент не попросить передати сі листи якій небудь українській інституції.

(Печатка бібліотеки) Стокгольм 20 липня 1917

Д. Альфред Єнсен”

№ 2-5. Чотири фотографії підписаних листів під загальним мандатом на моє імя.

№ 6. дві фотографії (6а, 6б) “Акту” Комісії Генеральної Старшини Української Громади у Вецлярі по збиранню і провірці дійсности підписів під мандатом,

№ 7. Шість фотографій (7а-е) мандату Генеральної Раги громади “Самостійна Україна” в Раштаті,

№ 8. Чотири фотографії (8а-г) мандату “Української Громади” в таборі Вецляр,

№ 9. Фотографію підписного листа фрайштатської петиції.

Для того, щоби Хв. Ц. Рага мала представлене про дійсний вигляд громадського життя в українських таборах залучаю

№ 10. Фотографічний знімок подачі голосу на виборах до “Народної Раги” в таборі Вецлярі

№ 11. Фотографічний знімок засідання “Народної Ради” того-ж табору.
Зверх того:

№ 12. Копію мого листа до Міністра чужоземних справ з залученими при нім фотографіями (12а-г) мого поселенчеського паспорту.

№ 13. Привітну резолюцію віча Раштатських полонених з приводу розпочато-го збирання жертв на національний укр. фонд, з яких переслав я Хв. Ц. Ра-ді 20-го липня с.р. 1280 карбованців.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 119-126. Оригінал. Рукопис.

№ 362

Постанови II Київського губерньського українського з'їзду

19—20.08.1917 р.

I. Другий Київський Губерніяльний Національний З'їзд^{III} вітає Українську Центральну Раду, підтверджує своє відношення до неї, як до свого Головного Керовничого Органу і, зважаючи на погані наслідки для трудового народу від сучасного безладдя, вимагає, щоб Центральна Рада негайно взяла до своїх рук всю владу на Україні.

Разом з тим З'їзд рішуче протестує проти поділу України російським тимчасовим урядом, проти зменшення прав Генерального Секретаріату і проти обмеження прав України, бо український народ має повне законне право на самовизначення і самоурядовання. Життя українського народу складають ріжноманітні галузі, як і життя російське, і воно вимагає, щоби все порядкування ним було в руках українського народу, — тому найбільшою вимогою вважає існування Секретаріату в повнім складі — тоб-то всіх 14 секретарів.

Вважаючи ненормальним і шкідливим для трудового народу України, що в формуванні Секретаріату не беруть участі всі фракції Ради, а саме українські соціалісти-революціонери, найбільша фракція в Центральній Раді українського селянства, з'їзд прохає Ц. Р. вжити всіх заходів, утворити перший український революційний уряд, сильний участю і піддержкою всіх фракцій цілого українського народу.

З'їзд посилає свій товариський привіт насильно одлученим землякам-українцям: Катеринославщини, Херсонщини, Харьківщини, Кубані, Таврії та українських повітів других губерній. Трудове населення Київщини вірить, що Україна буде єдина, міцна і вільна та закликає вас до спільної праці на користь цілій Україні.

В скрутний час анархії і безладдя на місцях та ворожій політики Тимчасового Російського Уряду в національній справі, усій Україні потрібно висловити свою тверду волю і на цьому стояти рішуче, тому З'їзд вважає необхідним в найближшій часі зізвати Українські Установчі Збори.

З приводу подій з розстрілом 26-го липня козаків 1-го українського імені Богдана Хмельницького полка на рідній землі ворогами українського народу, з'їзд висловлює своє обурення і протест проти влади маючих, які допустили такий ганебний вчинок. Разом з тим з'їзд протестує проти заборони Українській Центральній Раді вести слідство, на що має право навіть кожна приватна людина і настоює на тому, щоб Генеральний Секретаріат погбав про відновлення работ слідчої комісії, щоби запобігти однобічного освітлення справи урядовою комісією. Начальника Київської військової округи п. Оберучева З'їзд вимагає усунути з посади яко людину, нездатну встановити лаг між народами України і боротися з зростаючою контрреволюцією. Кірасірам, що брали участь в цім ганебнім вчинку, не місце серед мирного населення України.

II. З'їзд постановляє прохати Генеральний Секретаріат по справах внутрішніх: а) погбати, щоби козаків-донців та кірасірів забрати з Київщини, бо вони зовсім непотрібні трудовому селянству, а навпаки, вони не дають йому спокою, викликають гнів та обурення народу і даремно їдять його хліб, потрібний для справжньої армії і населення; б) визнати необхідним, щоби Генеральний Секретаріат внутрішніх справ розпорядився, щоби всі агітатори і лектори, які їдуть на села, мали посвідчення У.Ц.Р. та її інституцій і обовязково проводили свою роботу в контакті з губерніяльними та повітовими Комісарами, як особами одповідальними перед Генеральним Секретаріатом.

З'їзд постановляє негайно по всій Київщині організувати з людей необовязаних військовою службою Вільне Козацтво, котре будучи в розпорядженню українських революційних інституцій, несло б обовязки народньої міліції і захищало інтереси трудового народу України і українську революцію. Разом з тим З'їзд просить Генеральний Секретаріат вжити рішучих заходів, щоби видано було військовою владою обраним козакам зброю, котру вони мали б завше при собі...

VI. З'їзд вважає необхідним, щоби Генеральний Секретаріат по справах міжнаціональних вжив всіх заходів до як найскоршого скликання з'їзду недержавних націй.

З'їзд, дознавшись про кривди, які чиняться виселенцям-українцям в великоруських губерніях і зазначаючи повне забезпечення прав великоруського населення на Україні, звертається до Генерального Секретаріату по справах

міжнародних зажадати негайно від російського Тимчасового уряду, щоб він вжив негайно рішучих заходів для забезпечення українців-виселенців від тих кривд, які їм чиняться місцевим великоруським населенням.

VII. З'їзд признає, що вибори до волосних та повітових народніх управ (земств) мають велику вагу для всього українського селянства, через те весь народ український повинен взяти діяльну участь в виборах до волосних народних рад (земств), які відбудуться 17-го вересня (сентября), а потім і в виборах до повітових народніх Рад.

Всі Демократичні Українські Партії і Організації як Селянські Спілки, "Просвіти", Кооперативи і інші повинні згуртуватися при виборах до Народніх Рад, як це вирішила Губерніяльна Українська Рада та скласти українські селянські списки, в які ввійшли б найкращі люде, обрані на сільських та волосних зборах і повітових передвиборчих з'їздах; за ці українські селянські списки повинні одностайне подавати голоси всі селяне як чоловіки так і жінки.

Для керування виборчими справами до волосних та повітових Народніх Рад по всіх селах, волостях і повітах повинні бути закладені з представників українських демократичних партій та організацій, як Спілки, "Просвіти", і інші, сільські, волосні, повітові та губерньські виборчі комітети, які будуть керувати підготовленням населення до виборів в повітові Народні Управи і до Українських Установчих Зборів.

Нова Рада. — 23.08.1917.

№ 363

Ухвали Гайсинської повітової селянської ради

20.08.1917 р.

1. Про інструкцію Генеральному Секретаріатові.

Розглянувши інструкцію Тимчасового Уряду Генеральному Секретаріатові, Рада Сел. Деп. висловлює протест проти інструкції, котра обмежує права укр. народу і розриває Україну на часті.

Звернутись до Центр. Ради, щоб погбала про негайне затвердження повного складу Генерального Секретаріату (14 секретарів) по згоді з Правительством 3 липня.

2. З приводу промови Керенського на Московській нараді.

Рада Сел. Деп. гаряче протестує проти виступу Керенського і обвинувачення, яке він кинув 30 мільоновому укр. народу, допустивши можливість

зради і підкупу; ці гумки Керенського недостойні демократа і соціаліста.

3. Про недбайливість поміщиків в справі уборки хліба.

Просити Ген. Секретаря по прогровольчих справах, щоб погбав, аби поміщицький хліб, який лежить на ланах, негайно був звезений і обмолотяний, бо хліб потрібен армії.

Просити Секретаря також і про те, щоб зробив належне розпорядження, аби поміщики вигали селянам-робітникам сніп, за який умовилися в жнива.

Селяне проти козаків.

Гайсинська (на Поділлі) Рада Селянських Депутатів на засіданню 20 серпня ухвалила після докладів з місць таку резолюцію: позаяк козаконці і воєнна міліція, прислані по распорядженню військової влади, чинять кривди і насильства наг людьми по селах і ведуть ворожу українству агітацію, домагатись перед Центр. Радою, Генеральним Військовим Комітетом і Секретарем по Військовим Справам, щоб вони погбали про негайний вивог козаків донців і воєнної міліції з повіту.

Довести до відома повітового комісара, щоб не посилав збройної сили на повіт без відома Комітета Ради Селянських Депутатів.

Народня воля. — 12.09(30.08).1917.

№ 364

Повідомлення про український з'їзд Північного крила Криворізького району на Катеринославщині

20.08.1917 р.

Доклад

20 серпня 1917 року мною був скликан після праці на місцях загальний З'їзд представників Північного крила Криворізького району (на Катеринославщині) від копальнів 1) Калачевської, Сухої-Балки, Дубової Балки, Краматоровської, Галковської, Шмаковської та залізничних станцій Вечерній Кут і Шмаково під мою владою. З'їзд відбувся на копальні Шмаковській, прибуло представників од Просвіт Українських і не Українських партій в кількості 375 чоловіків.

Після промов і мого докладу про сучасні моменти та Центральну Раду З'їздом була освічена справа Автономія України і організація робітників, про ростріл Козаків-Богдановців, та інші біжучі справи.

1) З'їздом (одногосно) ухвалено і вирішено з цього часу закласти Українські виконавчі Комітети по всіх копальнях, там, де їх ще не має, де є Російські — змінити на Українські.

2) Приводу становища Тимчасового Уряду та його відносин до Автономії України та інструкції про Генеральний Секретаріат З'їзд виніс таку резолюцію:

а) Ми, робітники Українці і не Українці, виносимо свій рішучий протест Временному Правительству проти розділа України і одділа таких — Українських Губерній, як Катеринославська, Херсонська, Харківська та Тавричеська, а також проти інструкції до Центральної Раги, бо визнаєм, що ця інструкція розриває живе тіло Українського Народу, затемнює класову свідомість пролітаріату і підтриміє контрреволюційні стремлення Буржуазії.

б) Висловлюємо своє повне довірря тільки Центральній Раді, Генеральному Секретаріату, бо віримо, що Центральна Рада поповниться представниками і не Української демократії, утворить власть на всю Україну — власть дійсно демократичну.

Одногосно протистуємо проти рострілу Козаків-Богданівців київськими чорносотинцями, требуємо справдливого майбутнього розслідування та кару винуватим по заслугі, а також негайно удалення з Київа всю чорну сотню на фронт, тоб-то Кирасирів, Донців і окремих особ, Оберучових, Оболюшових, Тригубових, Несовичів, Лепарських і теж коменданта Пассажирської станції, разом з усією служациєю, а поставить на місця скинутих тільки Українців, весь корпус повинен бути тільки Українців Козаків.

Прохаємо негайно виконати резолюцію нашого Півничного З'їзду Криворігського Копальничного Району.

Член Центральної Раги:

[підпис Корній Речмигило]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 10-10 зв. Оригінал

№ 365

Постанови Всеукраїнського поштово-телеграфного з'їзду¹¹²

21—22.08.1917 р.

На всеукраїнському поштово-телеграфному з'їзді, який зараз обдувається в Київі, ухвалено, між иншим, такі резолюції:

Про державний лаг.

Маючи на увазі, що кожна нація має право на самовизначення і повина бути автономною при вирішенню всіх справ в національно-територіяльних межах, крім питань загально-державного значіння —

З'їзд визнає Центральну Раду вищим краєвим революційним органом України.

Російська держава повинна бути перероблена з держави централістичної на демократично-федеративну республіку.

Українські Установчі Збори.

Статут автономії України, а також умови, на яких Україна приєднується до федерації народів Росії, мусять виробити Українські Установчі Збори.

Відношення до війни.

Визнаючи, що продовження війни є страшно небезпечне для усіх народів, бо веде їх до повної руїни, — з'їзд звертається до Центральної Ради, щоб вона робила заходи до скликання всесвітньої соціалістичної конференції, яка положила б край війні.

Проти Інструкції Временного правительства.

Визнаючи Генеральний Секретаріят головним органом по всіх справах України, з'їзд рішуче протестує проти виключення із складу Генерального Секретаріату окремого секретаря по поштово-телеграфних справах, а також проти шматування України і одгілу від України земель, які завжди були українськими, як *Катеринославщина, Харківщина, Херсонщина і Таврія.*

Секретаріят пошт і телеграфів.

1. Маючи на увазі, що пошта і телеграф уявляють собою один із головних нервів краю, з'їзд визнає необхідним звернутись до Центральної Ради з проханням, щоб вона не дивлячись на те, що Временне правительство одкинуло секретаріят пошт і телеграфів, установила свого секретаря пошт і телеграфів для вищого порядкування поштово-телеграфними справами.

2. Через те, що найкраще порядкування поштово-телеграфними справами може бути тільки тоді, коли генеральним секретарем буде людина цілком свідома в цих справах і неворожа до України — з'їзд домагається, щоб генеральний секретар був призначений по згоді з головним комітетом Всеукраїнської Спілки поштово-телеграфних робітників.

Про поштово-телеграфних робітників на чужині.

Що торкається українців, поштово-телеграфних робітників, які працюють на чужині і бажали б на далі трудитися на рідній землі — з'їзд вимагає од Уряду, щоб ті, які цього захочуть, могли вернутися на Україну без перешкоди.

Українізація пошти і телеграфу.

1. Поштово-телеграфне діло повинно служити населенню, і тому служашчі українці мусять скоріше освідомитися з мовою й українською літературою, а не

українці мусять мати змогу вивчити українську мову; тому треба по усіх конторах до контор 4 класу включно і по всіх повітових містах організувати курси української мови і укр. бібліотеки.

Для проведення українізації поштово-телеграфних інституцій з'їзд визнає необхідним:

1. По всіх конторах — при вході на вулиці повинні бути вивішені вивіски на українській мові, а також усі плакати і написи в середині, інструкції повинні бути на українській мові; теж саме мусить бути на усіх поштових скриньках (ящиках).

2. Діловодство в усіх поштово-телеграфних конторах мусить вестися на українській мові і одповіді начальства на листи мусять бути теж українські.

На усіх бланках, квитках, росписах і карточках, крім російських написів, мусять бути ще й українські.

Українські листи і телеграми мусять прийматися без суперечок.

Всі нові будинки поштово-телеграфних інституцій бажано збудувати в українському стилі.

Про адміністрацію, ворожу до України.

Тому, що український рух є демократичний і революційний, — з'їзд висловлює догану усім поштово-телеграфним адміністраторам та де яким комітетам професійного союзу, які до цього часу ставилися вороже до об'єднання поштовиків-українців.

Народня воля. — 05.09(23.08).1917.

№ 366

Постанова Української військової ради Бердичівського гарнізону і частин штабу Південно-Західного фронту

22.08.1917 р.

I. Заслухавши заяву про те, що член Ради від передового артиллерійського запасу П.-З. фронту солдат Великий підписав протест проти українізації краю, який зараз з'явився [в] “Кієвлянині”, Рада визнає такий вчинок недостойним чесної людини; Великий повинен бути негайно виключений з числа членів Ради; про вчинок Великого оповістити вояків-українців тої частини, котра його сюди делегувала; про сей вчинок, а також про ті засоби, агенти Шульгина збирають підписи серед темних людей довести до відома преси.

II. Обговоривши проект статуту, вироблений комісією, вибраною на попередніх зборах Рагу, Рага його ухвалює з де-якими догатками.

Статут повинен бути вигрукований, щоб дати змогу росповсюдити його найширше.

III. Вибори Виконавчого Комітету, відповідно затверженому статуту Рагу, пізнім часом одкладаються.

Голова Рагу В. Івасько

Писар Рагу С. Савченко

РДВІА. — Ф. 2067. — Оп. 1. — Спр. 3811. — Арк. 22. Оригінал.

№ 367

Стаття О. Северіяна “Вільне козацтво”

22.08.1917 р.

За п'ять місяців революційного часу у нас виникло чимало всяких форм організації. Не згадуючи вже про “Просвіту”, котрі були подекуди й до революції, маємо тепер і “селянські спілки” і всякі “раги депутатів”, і комітету, і міліцію, — і чулися вже навіть у пресі голоси, що чи не занатго цих організацій багато і що вони починають набригати селянству. І справді така ріжнманітність організаційних форм може призвести до того, що простий люг, а особливо селянство, почне нехтувати їх усі, і варт було б знати якусь популярну форму організованя людности.

Такою формою, яка до того ж найкраще відповідає тим завданням, що ставить нам сучасний момент, і може бути “Вільне козацтво”.

Якраз тепер у Генеральному Військовому Комітеті виробляється статут “Вільного козацтва”. Статут цей говорить, що “Вільне козацтво” закладається для об'єднання громадян України без ріжниці стану і віри, а метою своєю ставить культурно-просвітний розвиток та громадсько-політичне виховання своїх членів, а також боротьбу з контр-революційними силами та дезертирством і загальне підтримування порядку й спокою. Отже видно, що в цій організації поєднується з одного боку звичайна “Просвіта”, а з другого “Січ”¹¹³ або народня міліція. Власне це і є народня міліція, котра до того бере на себе ще і культурно-просвітну роботу.

Кілька останніх місяців досить ясно показали, що звичайна наймана міліція, котра стала на місце покійної поліції, зовсім не може боротися з тими крадіж-

ками, розбоями та “самогонкою”, котрих стало так багато за останні часи.

Разом з тим “Вільне козацтво” на ділі вже показало себе дуже гарно в Звенигородському повіті (на Київщині), де воно виникло з почину самих селян ще в перші тижні революції і з великим успіхом веде там боротьбу з дезертирами та злодіями. Там воно, оскільки відомо, має характер переважно міліційний, характер самоохорони, і селянство Звенигородського повіту дуже охоче приставало до цієї організації.

Отож на цей момент самоохорони і треба звернути найпильнішу увагу, широко організуючи “Вільне козацтво”. Щоб воно могло вести переможну боротьбу з усякими злочинцями, треба, щоб у нього було і досить зброї, котру можна взяти з тих запасів, що лишилися од поліції та стражників, бо інакше боротьба з злочинцями, особливо з озброєними дезертирами, буде для “Вільного козацтва” цілком неможливою.

Є певні відомости, що навіть тепер, після відновлення кару на смерть і інших репресій, дезертирство з фронту не припиняється; ці дезертири, проходячи через села, одверто грабують людинність. Чи можна ж собі уявити, що буде робитись, коли, оповіщено буде мир, або хоч перемирря? Тоді цілі корпуси голодного озброєного люду сунуть з фронту в тил і, як вода, прорвавши греблю, будуть усе нищити і руйнувати на своїй дорозі. А одсіч цієї руйнуючій силі зможе дати тільки така ж озброєна сила, — ота сама народня міліція, якою буде “Вільне козацтво”.

З другого боку ця організація повинна прищепити широким верствам людинности також і культурні інтереси, котрі досі зовсім ще не торкнулись величезної більшості селянства.

Не дивлячись на те, що за останніх чотири місяці по селах заклалась тисячі “Просвіт”, поруч з ними з’явилось іще більше гуралень, що виробляють “самогонку”. Можна сміливо сказати, що ця “самогонка” має на селах принаймні вдесятеро більше прихильників, ніж “Просвіту”, бо селянству нашому, не призвичаєному взагалі до жадної організації, чисто-культурна її форма, якою є “Просвіта”, зовсім здебільшого ще чужа. Отже “Вільне козацтво” й повинно стати тим посередником, який, будучи своєю військово-гімнастичною стороною більш близьким до простого люду, зможе, як це вже показав приклад Звенигородського повіту, захопити широкі верстви людинности і поволі призвичаїти їх також до культурних інтересів через усякі вистави, лекції, курси, й інше, про що вже згадується в статуті.

Устрій та звичаї “Вільного козацтва”, як видно з проекта статута, дуже нагадують звичаї Запорозького лицарства, історичні традиції котрого ще й

досі жевріють серед нашого народу. Оце саме повинно сприяти тому, що народ охоче прийме цю форму організування, а через неї вже дійде й до чисто культурних форм.

Отже інтелігенції нашій, а з'окрема агітаторам-організаторам, треба буде негайно приступити до найширшого організування людної в формі "Вільного козацтва". І це здійснити можна буде тим легше, що до цієї справи зможе (і напевне схоче) пристати також і неукраїнська частина людної в місцях, бо самоохорона і поглиблення культурності в масах, особливо в часи війни, коли ця культурність нищиться, це не тільки національна, а також загально-краєва справа.

Олекса Северіян.

Нова Рада. — 22.08.1917.

№ 368

Протести українців-воєв Чорноморського флоту та робітників Севастополя проти "Інструкції" Тимчасового уряду

23.08.1917 р.

Загальні збори українців воєв Чорноморського флоту, і гарнізону, а також робітників і громадян міста Севастополя, обміркувавши інструкцію тимчасового російського правительства українському Генеральному Секретаріатові від 4 серпня сього року, самим рішучим способом протесту[ють] проти форми і змісту цієї інструкції і вимага[ють]:

1) Затвердження тимчасовим російським правительством цілком статута українського Генерального Секретаріату, ухваленого і затвердженого представниками всього українського народу в особі Центральної Української Ради.

2) Неодмінного признання генеральних секретарів: а) По військовим справам, б) Юстиції, в) Шляхів, г) Телеграфу і почт.

3) Признання Українського Військового Генерального Комітета правомічним військовим органом.

4) Заведення при Штабі Командуючого Чорноморським флотом посади Генерального Комісара по українських військових справах на підставі порозуміння тимчасового російського правительства з Центральною Українською Радою 3-го липня 1917 року.

5) Признання Чорноморського Українського Військового Комітета війсь-

ковим адміністративним органом по справах, що стосуються вояків-українців Чорноморського флоту і гарнізону міста Севастополя.

6) Вважаючи вилучення з складу автономної України губерній: Катеринославської (гнізда запорожців), Харківської, Херсонської і материкової частини Таврійської, підряд населених українцями, безпідставним і вмисним відокремленням однієї частини України від другої, збори вимагають прилучення перелічених губерній до складу автономної України.

7) Стурбовані все більше зростаючим у Києві контр-революційним рухом і одвертою діяльністю темних сил, українці-вояки Чорноморського флоту і гарнізону, а також робітники і громадяне міста Севастополя рішуче заявляють, що на випадок якого-небудь насильства над Українською Центральною Радою вони всі, як один чоловік, з зброєю в руках виступлять на оборону її, ні спиняючись ні перед якими жертвами за для оборони вільної України.

8) Ми ждемо від тимчасового російського правительства негайного задоволення всіх домагань Української Центральної Ради.

Нова Рада. — 23.08.1917.

№ 369

Стаття М. Грушевського “Україна діє свого!”

24.08.1917 р.

На останнім засіданні Малої Ради нарешті налагоджено довгу і прикру кризу, яка виникла через інструкцію Тимчасового Російського Уряду Генеральному Секретаріатові. Українська Центральна Рада сказала про неї своє тверде слово. Вона признала, що сею інструкцією Рос. Центр. Уряд відступив від своєї угоди з У. Ц. Радою, уложеної 30 червня і проголошеної 3 липня. Вона сказала, що ся інструкція, продіктована буржуазним імперіялізмом в відносінах до України, не відповідає потребам її людної і містить в собі всякі перешкоди для успішної діяльності нової краєвої влади України — її Генерального Секретаріату.

Але, разом з тим, вона в великій більшості не признала можливим відкинути цю інструкцію. Не тільки тому, що свідомо не хотіла йти на розрив з російською демократією і Тимчасовим Урядом, але також і тому, що не хотіла відкинути теї реальної підстави, яку давала для утворення нового ладу на Україні навіть отака “куца” автономія, яку давала інструкція Уряду 4 серпня.

Більшості У. Ц. Ради було ясно, що ся “куца” автономія, в свідо́мім ук-

раїнським громадянстві викличе обурення й гнів. З поміж свого ж складу вона слухала голоси, які викликали її на рішучий розрив, на поворот назад, до революційної роботи. Але вона, ця більшість, знала також, що велика маса людної, української і неукраїнської, бажає, щоб У. Ц. Рада з Ц. Урядом не розривала, і новий лаг творила за порозумінням з ним. З повідомлень секретарів, що вели переговори з Ц. Урядом, вона впевнилась, що інструкція являється виразом реального відношення сил в Рос. Уряді.

Що від свого Уряду, де перевагу узяли централісти-кадети, вороже настроєні до українського руху, більшого сподіватись не можна і всякі переговори з ним будуть даремні. І У. Ц. Рада рішила закріпити здобутки своєї діяльності в тих розмірах, які були можливі для даного моменту — взяти публично правову владу для Ген. Секретаріату навіть в такій обрубаний формі і заставити живим силам українського народу розширити її на ділі в більш сприятливих обставинах. Се не легко було зробити — показала се довга, десятиденна секретарська криза.

Але вона закінчилась. Сформовано Секретаріат, який взяв на себе не легке завдання повести роботу в рамках, начеркнених інструкцією. А українському громадянству, українському народові треба взятись за сильну працю, щоб реальне відношення перехилити в бік своїх домагань. Бугучність покаже, вірно чи невірно обрахувала більшість У. Ц. Ради реальні обставини моменту. Але життя народне не може йти назад, тільки наперед. Воно повинно використати і ту “куцу” автономію, признану Центральним Урядом, зробити з неї тверду основу для дальшого свого кроку наперед до *нової* автономії України. А зараз розвинути ті живі сили, ту творчу енергію, яка виповнить прогалини й мертві місця, зоставлені сею куцою автономією в українському житті.

Поруч з Генеральним Секретаріатом, обмеженим інструкцією на пять губерній і на деякі тільки справи управління, зостається, як була наша Українська Центральна Рада, орган революційної демократії цілої України, який має на меті бугову і закріплення нового лагу в усіх областях життя. З повоєною енергією супроти невірної політики Центрального Уряду і всяких *контр-революційних* нападів українське громадянство повинно згуртуватись коло У. Ц. Ради, піднести її авторитет і під її проводом повести планову роботу, щоб надолужити з лихвою оборону інтересів трудящого українського народу всієї Української землі, те, що урізала йому інструкція. Переділила вона українську територію — нехай буде сповнене бажання Центрального Уряду почути голос Української землі, через нові земства, — її волі — належати цілій до автономної України. Вирвала інструкція з влади Генер. Секретаріату цілий ряд справ — для їх порядкування повинні бути сотворені иньші

органи. Не дасть Ц. Уряд коштів на порядкування їх — повинна дати їх Центральній Раді людяність України.

Українське громадянство не буде прилашувати свою діяльність ні до злобних випадів централістів, ні до істеричних викриків ворогів національної ідеї. Воно буде кермуватись реальними потребами й інтересами свого краю й народу. На слово нехай вігповість воно ділом, працею, реальною роботою. Кожну реальну підставу для своєї мети нехай опанує, і кожний камінь кинений йому під ноги, нехай твердою ногою відкине. Хто сильний, той хвилюватись і нервуватись не потребує. Кожну помилку свою він виправить і з кожного становища вихід знайде!

Мих. Грушевський.

Народня воля. — 06.09.(24.08).1917.

№ 370

Циркуляр відгілу формування Вільного козацтва УГВК

24.08.1917 р.

Український Військовий Генеральний Комітет при Українській Центральній Раді.

Ч. 2006

м. Київ.

До Борковської волосної Управи

З огляду на те, що підчас майбутньої демобілізації, коли залізниці не зможуть своєчасно перевезти з фронту солдатів, останні, не ждучи поки їх повезуть, покинувши військові частини, дезорганізуючими масами, можуть сунути до дому пішки, знищуючи й руйнуючи все те, що зустрінеться їм на шляху. Генеральний Комітет постановив в найближчому часі приступити до організації Товариств, які поставили собі ціллю: “удержати непорушно порядок та спокій населення, уберегти хазяйство і все добро народне од знищення і грабування, і взагалі стояти на сторожі спокою та порядку на Україні”.

В де-яких місцях, по власному почину, уже заснувались подібні організації під назвою: **“Вільне Козацтво”**, **“Січ”**, **“Народне ополчення”** або якоесь инакше, які ставлять завданням приблизно те, що указано вище.

Так як для таких Т-в потрібна зброя, офіцери і козаки на посади старшин і інструкторів, Генеральний Комітет має зробити доклад Українській Центральній Раді, а також і Військовому Міністрові, щоб заснувати такі організації по всій Україні. Для докладу потрібні такі відомости, які ми і просимо Вас дати в сліуючім порядку:

- 1) Як Ви дивитесь на заснування такої організації і
- 2) Чи зустріне вона прихильне відношення населення у Вас.
Як що такі або подібні організації у Вас уже є, то:
 - 1) В якому місці і в яких межах працює: на село, на цілу волость чи иньше;
 - 2) Хто управляє нею;
 - 3) Чи вироблений статут, устав, або інструкції і які (бажано-б було мати їх в копії);
 - 4) Скільки членів;
 - 5) З кого складаються вони (якого віку люде і т. д.);
 - 6) Чи входять в склад членів організації офіцери і козаки і скільки їх;
 - 7) Чи є зброя, яка і в якій кількості;
 - 8) Яке відношення місцевої власти, всяких організацій і населення до такої організації;
 - 9) Ваш погляд на неї;
 - 10) Як поводяться ці організації, чи добре, чи може населення що має проти них;
 - 11) Яка поштова і телеграфна адреса організації.

Бажано було-б знати Ваш погляд на кожне з порушених запитань, навіть і тоді, коли не має ще такої організації. Відповідь на порушені запитання Генеральний Комітет ласкаво прохає дати йому в найближчий час по адресі: **Київ, Педагогичний Музей.**

Завідуючий по формуванню вільного козацтва, Член Комітету, Певний.
ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 3. Типографський відбиток..

№ 371

Стаття Є. Касяненка “Вільне козацтво. (Вражіння зо з’їзду)”

24.08.1917 р.

Губерніальний з’їзд. Залю Педагогичного Музею набито вщерть представниками селянства од різних організацій. На трибуні високий, міцно стулений, певний свого слова оратор.

”Вільне козацтво — це наша сила. — говорить він — Кожен козак знає, чого він вступив до нашого гурту. От тут він оре, чи що инше робить, а почує сигнал — у нас і люде для того єсть вартові і всякі знаки умовні — як почує чи сурму, чи дзвона, так кидас усе і дома й на полі, через хвилину уже верхи, а через годину, куди треба, являється 600 збройних обучених козаків рятувати люде від нещастя”.

І далі говорить промовець, розповідає зборам про той святочний настрій, що опановує хлібороба, коли він одержить зброю і раптом сам у собі побачить замість гнобленого раба — вільного громадянина й оборонця прав того люду, якого, як і його самого, віками визискували грабіжники народньої праці.

А зачарована зала ні шелесне. Здається і дух притаїли. Тільки переводять очи то з промовця на другого члена з'їзду, також козака, то з нього знову на промовця.

А цей другий, підвівшись з свого місця, підійшов вщерть до огорожи лівого сектора зали і стоїть, жадібно ловлючи слова, як і вся зала. Йому 62 роки, сиві вуса, сиве волосся, але козацький жупан, застібнутий на всі гудзики і підперезаний поясом з вицяцькованим сріблом кінжалом, хоч і з дешевенького сукна, хоч і вже добре поношений, — не в силі сховати ще молодої, ставної фігури.

Загальний рішучій настрій з'їзду, бадьоре слово організатора, — молодить дух старого козака, захоплює його серце.

І в тім захваті, разом з залею, що часто перебиває промовця гучними оплесками, плеще старий козак у долоні в честь ідеї вільного козацтва, що має обороняти права вчорашніх рабів від завтрашніх гнобителів.

Але покіль прийде теє завтра, то й сьогодні вільне козацтво не гріма.

Зародилося воно у Звенигородському повіті Київщини. Досі в цьому повіті організувалося біля 6 тисяч козаків. У козаки приймають людей від 16 до 18 літ і старших за 43 роки, себ то людей, котрі цілковито вільні від воєнщини.

Вільне козацтво багато користи несе тудящому селянству. В Звенигородщині воно спинило розбій і встановило спокій. Своім авторитетом поспричинило в однім місці розділити луга поміж селами, в другому — не дало панові вести хижацьке рубання лісу і встановило пляномірну експлоатацію його.

Це наслідки безпосередньої праці козацтва. А де-в-чому воно приносить користь і не виступаючи, а так, тільки самим фактом свого існування. Наприклад, у Звенигородському повіті пани чомусь не зважались використати знаменитий приказ Корнилова про те, щоб поміщики не платили селянам, як було умовлено, натурою — од снопа.

Не в одній Звенигородщині засновалося вільне козацтво. Пустило воно свої корінці і в Білій Церкві, і в Умані, і в Каневі, і в Острі, і в Ніжині.

Десятки тисяч налічує вже в собі ця нова, цілковито народня “самочинна” організація.

Як де, то демократичність її особливо б'є в вічі. Наприклад, у Білій Церкві у вільне козацтво вступають і національні меншости.

Щиро демократичний напрям вільного козацтва не міг не зацікавити Українську Центральну Раду. І зараз Генеральний Секретаріат скликає з'їзд

представників козацтва, а Генеральний Комітет виробляє статут козацтва, допомагаючи, одночасно, переведенню організацій там, де їх нема, і піклуючись про зброю для вже закладених.

Знаючи, що справа попала до вірних рук, можемо тільки привітати сей широкий рух. І саме через дві причини. Перша з них, це та, що таким способом можна “самочинно” закласти підвалини під наш пункт соціаль-демократичної програми, що говорить про знищення постійної армії. Отже, вільне козацтво треба з самого початку будувати так, щоб з нього просто і органічно виросла всенародня міліція.

Друга причина — це та, що кадри свідомого організованого українського народу неодмінно мусять спричинитися до остаточного закріплення землі за українським народом.

Це буде велика заслуга вільного козацтва.

Одночасно вона мусить потягнути і ще одно добре діло. Руїна приватної власності на землю поховає під собою і той чорносотенний намул, що плямить собою місто Київ. Я говорю про людожерну газету “убежденного монархиста” Шульгина, (дивись його промову на Московській нараді)¹¹⁴, котра живе тільки коштами українофобського панства, інтерес которого обороняє.

Не дурно “Кієвлянинъ” щодня корчиться в муках українофобства, грукуючи безглузді протести проти “насильственной украинизации Южной Руси”.

“Знає віл ясла хазяїна свого”; не повставала б так мізерна рептилія проти українства, коли б не почувала неминучої перспективи “українізації” землі на Україні.

Єв. Касяненко.

Робітнича газета. — 24.08.1917.

№ 372

Рапорт гвардії штабс-ротмістра Кологривова начальнику особливого відділу штабу Південно-Західного фронту

24.08.1917 р.

Начальник

Особого отделения

штаба Главнокомандующего

армиями Юго-Западного фронта

24 августа 1917 г.

Начальнику сего отделения

Рапорт

Доношу, [что] Украинская войсковая рада Бердычевского гарнизона образовалась явочным порядком в то время, в которое образовывались и многие другие организации. Войсковая рада Бердычевского гарнизона никем не узаконена. Связи ни с Комиссаром Временного Правительства, ни с исполнительным Комитетом фронта, ни с войсками на фронте и в тылу не имеет. Держит связь лишь с Генеральным комитетом* в Киеве, учреждением также не узаконенном военным министром. Рада преследует культурно-национальные, просветительские цели, старается организовать украинцев — солдат местного гарнизона. Средствами пользуется из пожертвований. Рада руководствуется наказом и статутом, выработанными на киевском съезде (войсковом), в настоящее время этот статут и наказ находятся в печати и будут присланы в отделение. Председателем войсковой рады состоит солдат Ткаченко ординарческого эскадрона штаба, секретарем — солдат Савченко. Помещается Рада на Мариинской ул. № 5 в квартире, занятой Просвितой.

Гвардии штабс-ротмистр Кологривов

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3811. — Арк. 34-34 зв. Оригінал.

№ 373

Протест виконкому Харківської губерньської ради проти “Інструкції” Тимчасового уряду

24.08.1917 р.

Комітет Харківської Губерньської Ради прислав вчора до Центральної Ради свою постанову про інструкцію Временного Правительства. Постанова має такий зміст:

Взявши на увагу, що Харківська губ. має 81 відсоток українців, що Харківський Губерньський Зїзд, який оббувся ще 16 квітня (апріля), визнав Центральну Раду законним заступником своїх інтересів, що три Харьківських Губерньських Селяньських Зїзди ухвалили домагатися Автономії України в Федеративній Росії і визнали Центральну Раду вищим краєвим органом влади, — Комітет Харьківської Губерньської Ради постановив заявити Російському Правительству, що українська людність Харьківщини буде підтримувати Центральну Раду в її домаганнях про включення Харьківщини в склад України і вважати обов'язковими всі її постанови.

Народня воля. — 07.09.(25.08).1917.

* УГВК.

Лист про стан українського руху у Таврії

25.08.1917 р.

На Таврії існує чимало українських гуртків. Але кожна організація до сього часу жила своїм окремим життям, провадила свої хатні справи, не єдналась одна з одною.

В серпні почали згукуватися і 12 та 13 відбувся у Симферополі перший з'їзд представників українських організацій Таврії¹¹⁵.

Людей приїхало небагато. Але навіть цей неповний з'їзд показав, що українська людність не спить, працює скільки сили має. З докладів з місць виявилось, що не тільки в північних повітах, де більшість населення українці, свідомість наших людей шириться, а навіть скрізь по побережжю Криму засновані українські громади. Не всі, звичайно, організації стоять на певному шляху. Де-які невеличкі гуртки обмежувались виставами. Більшість громад стали на твердий ґрунт, хоч постійних робітників обмаль. Ця невелика кількість твердо переконаних людей йде рішуче вперед, будить несвідомих, веде за собою малосвідомих.

Досить того, що майже уся Таврія усяяна українськими гуртками. Наше рідне слово лунає скрізь. Хоч і роблять йому навкруги перешкоди, але кожна праця організацій примушує ворогів рахуватись з українцями. В де-яких городах пройшли українці до міських дум, земських управ і т. инш.

По де-яких містах українці почувають за собою й силу. Одна севастопольська громада налічує 5000 членів, куди не входять українські с.-р. та члени селянської спілки, де теж мається ще більше членів.

З цього ще не значить, що тут все гаразд. Треба зазначити, що доклади з міст були подекуди гарні, прийшлося почути й сумні звістки. Наша людність ставиться до українського руху байдуже, дуже перешкоджають “землячки”.

Але не вважаючи на всі перешкоди та лихії заміри, з'їзд на чолі своєї праці поставив девіз: борітеся — поборете.

І перш усього з'їзд вирішив негайно послати на села як мога більше агітаторів, склавши для них спеціальну інструкцію. А щоб вести “контр-атаку” проти “брехливого слова”, як у нас охрестили “Русское Слово”, і правдиво освітлювати український рух, постановлено містити статті в земському органі “Южные Ведомости”, котрий читається майже по всій Таврії.

Обговорювалось ще багато різних питань, винесено цілу низку резолюцій. Всі постанови мусить виконати тимчасова комісія. А щоб і надаліше не почувати себе роз'єднаними, кволими, на 27, 28 і 29 серпня скликається губерніяльний з'їзд в г. Мелітополі, на якому буде обрана губерніяльна рада, котра служитиме осередком усього українського життя на Таврії.

При обговорюванні де-яких питань брали участь представники від організованого українського війська. На вечірнє засідання прибуло українське офіцерство, разом з яким з'їзд виніс таку постанову: “ З'їзд рішуче протестує проти непевної політики російського уряду відносно України і приєднується до резолюції, винесеної Українською Центральною Радою по скликанню Всеукраїнських Установчих Зборів в етнографічних межах, бачучи в цьому єдиний шлях для розрішення нашого національного питання”.

Подаючи коротенькі звістки про українське життя в південній Таврії, не можу не сказати про інженера Вагарського, котрий завітав на з'їзд з далекого Сибіру і приніс привітання від 40 000 катеринбургського українського війська [...] * несе півмільйона українців-сибіряків, які хоч зараз готові піти боронити свій рідний край.

В. Сильченко

Нова Рада. — 25.08.1917.

№ 375

Повідомлення про мітинг робітників Херсону проти погіршення України і обмеження прав Генерального Секретаріату

25.08.1917 р.

25 Серпня Херсонська організація Української Соц.-Дем. Роб. Партії улаштувала віче на заводі Гуревича (400 робітників). Промовцями були член Української Центральної Ради тов. З. Висоцький та тов. Нест. Малеча. На початку промови тов. Висоцького один робітник, звучи себе “тоже малоросом”, запротестував проти “якоїсь мови тов. Висоцького”, але усі робітники рішуче обурились проти свого темного товариша й прохали промовця казати до них по-українському. Тов. Висоцький в своїй промові торкнувся сучасного політичного становища на Україні й тактики У. Соц.-Демократії. Тов.

* Пропуск у тексті.

Малеча казав про потребу єдності усіх націй на місцях, спільну працю, бо контр-революція однаково усім загрожує і соціалістам росіянам і соціалістам українцям, євреям і т. д. Крім того т. Малеча кликав робітників бути готовими до виборів в Установчі Збори і складати жертви на партійну пресу і робітничу друкарню. Після промов т. Висоцький пропонував прийняти свою резолюцію. Позаяк на вічу були не тільки Українці, а й робітники руські, євреї, поляки й інші, тов. Висоцький пропонував читати резолюцію по російськи, але усі присутні прохали читати по-українськи.

Одногосно ухвалена така резолюція: “Загальний мітинг робітників завода Гуревича в г. Херсоні, вислухавши доклад тов. Висоцького та тов. Малечі про 1) завдання демократії на Україні та 2) Українську Центральну Раду і визнаючи: I) що в боротьбі за повне національне і економічне своє визволення Український наріг поглиблює революцію і несе визволення усім поневоленим націям Росії, II) що перешкоди цьому визвольному рухові з боку буржуазії і де-яких верств демократичної частини російського громадянства загрожують здобуткам революції, викликають безладдя як на Україні так і в Росії, III) що в невтомній революційній боротьбі за визволення народів України від централістичних намірів руської буржуазії Українська Центральна Рада виявляє волю демократії як української так і інших народів України, IV) що інструкція Временного Правительства Українському Генеральному Секретаріату, обмежуючи його кількість, права і поділяючи Україну на часті, дезорганізує революційні сили на Україні і веде до загострення національних стосунків і загрожує здоровому розвитку самовизначення Українського народу, — постановив:

1) Висловити рішучий протест проти поділу України на часті;

2) Вимагати негайного приєднання Херсонщини до території, на котрій порядкує Укр. Центр. Рада та її Генеральний Секретаріат;

3) Вимагати негайного затвердження Генерального Секретаріату в повному його складі (а саме 14 секретарів) з правами, зазначеними Укр. Центр. Радою.

4) Признати Укр. Центр. Раду та її Генеральний Секретаріат найвищим органом державної влади на всій Україні і

5) Підтримувати Центр. Раду та її Секретаріат в усіх її заходах що до повного визволення, організації і задовольнення потреб трудящого люду усіх націй України.

Н. Літ.

Стаття В. Лоського* “Про майбутнє Холмщини”

25.08.1917 р.

Прошли чутки, що під впливом буржуазії польської й російської “революційний” уряд російський хоче згодитись з висновками ліквігаційної комісії королівства Польського, яка бажає скасувати закон про відокремлення Холмщини з Підляшем од кор. польського і утворення з них окремої Холмської губернії. Тоді Холмщина вже увіходитиме в склад двох губерній королівства (Люблинської й Сіглецької), урядові установи її будуть скасовані разом з установами всього королівства Польського, а майбутня доля рішатиметься там спільно з цілим тим королівством.

Але люде, що виходять з такими проектами, забули про те, що революція російська розбила панські кайдани, що на арену життя вийшов новий гріячарод ще недовго поневоленій, пригнобленій і забитий — він тепер радісно розправляє свої крила назустріч сонцю волі, вимагає собі рівного з усякими панамі й урядами права самому рішати про свою долю майбутню.

І холмській народ порішить її сам, і так, як сам того схоче. Довго його одувано з двох боків, кілька сот літ обертало його у поляки польське панство, кількадесять літ обертало в росіян російське чиновництво. Але ні ті, ні другі не встигли вігібрати від нього найкращий скарб його — рідну мову, а також стародавній уклад його життя. Через несвідомість, через вплив зпольщеної, або зросійщеної інтелігенції, один холмщак звав себе поляком, другий русским; з панамі, з духовенством, з начальством балакав їх панськими мовами, але в себе вдома межі своїми “хлопами” він говорив завжди тільки своєю “хлопською”, “хахляцькою” мовою. Не Матрьош і Дуняш, не “Z tamtej strony Wisly”, а рідну пісню українську співала холмчанка-мати, колишучи свою гитину, ту пісню, найкращу в світі, що на всьому просторі України, від Карпатів і до Кубані, майже одна і та сама.

І той скарб великий, тая рідна мова тая пісня-красуня, не дали загинути народній душі. Тільки засяяли перші проміння волі для України, як упала з очей народу холмського чужоземна полуда, і він, розкиданий через воєнні обставини по цілому просторі Російської держави, почав розуміти, що він на-

* Так у газеті, ймовірно К. Лоський..

род український, що його майбутня доля може бути спільною лишень з долею цілої України, що ніякі чужоземні опікуни не дадуть йому щастя, що вони можуть дбати тільки про свої інтереси, що йдучи за ними, народ холмський буде завжди “пасти задніх”.

І почав народ гуртуватись. До Української Центральної Ради полетіли численні приговори з усіх кутків держави, де заховались холмські “біженці” й виселенці, про бажання прилучитись до автономної України, й коли на 25 серпня був оголошений з'їзд холмчаків-українців у Києві, приїхали такі численні купи виборців од усіх громад, яких ніхто й не сподівався. Народ з'їхався кувати свою майбутню долю і він її викує наперекір усім заходам його ворогів, бо немає на світі цьому більшої сили од сили організованого народу, та ще народу, що через довгі віки лихоліття зумів зберегти себе й свої скарби найкращі.

Привіт же тобі, народе Холмський, привіт од рідної тобі України! Працюй над своєю долею! Памятай, що “праця єдина нам шлях уторує — довгий той шлях і важкий, що аж до щастя і волі прямує: нумо до праці мерщій”.

Дай же тобі, Боже, того щастя, тієї волі! Дай Боже, щоб як найскорше справдились над тобою слова нашого найкращого усім нам однаково рідного поета, Тараса Шевченка: “Світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти”...

В. Лоський.

Нова Рада. — 25.08.1917.

№ 377

Резолюції Холмського з'їзду¹⁶

25.08.1917 р.

Вчора зраня розпочався в Педагогічному музеї з'їзд представників виселеної з Холмської губернії і розкиданої по всій Росії численної людности.

Велика лекційна зала Педагогічного музею повнісенька. Прибули на з'їзд переважно селяне холмшаки. Вбрання їх нагадує почасти волиняків, почасти галичан. В мові у багатьох чуються то польські, то російські слова, але загальна вимова та акцент переважно схожі з волинськими. Є також інтелігенція, більшість якої складається з учителів.

Коли приступили до виборів президіума, то багато селян запропонували

на голову добре відомого їм ще з дому місцевого діяча В. Лоського, але він зрікся, бо має виступати з кількома докладами. Обрано було за голову з'їзду Гімназіального навчителя з Замостя п. О. Василенка, а за товаришів голови двох селян Романюка та Захарчука, свящ. Матіюка, народного учителя Любарського, Павленка і Дугу.

Після виборів президіума з'їзду привітали представники різних організацій холмщаків, а також від імені Генерального Секретаріату вітав з'їзду товариш секретаря внутрішніх справ П. Понятенко.

Завітав на з'їзд голова Центральної Ради проф. М. Грушевський, котрого збори, як тільки він ввійшов в залу, зустріли оплесками і покликами "слава". Вітаючи з'їзд, проф. Грушевський згадав в своїй промові, що він ще назад тому 10 років провадив в своїх статтях ту думку, що Холмщина не є ні польська, ні російська, а тільки українська земля. Тоді це твердження багатьом здавалось дивним, але в останній час з цим всі починають згоджуватись. Згадавши далі, що він сам родом з Холмщини, М. Грушевський зазначив, що і Центральна Рада з самого початку свого існування мала на увазі Холмщину, і коли тепер сама холмська земля забажає прилучитись до автономної України, то Центральна Рада з свого боку приложить всю свою силу до того, щоб це бажання здійснити.

Вігповідав на привітання М. Грушевського В. Лоський. Поглянувши за привітання, промовець змалював ті великі кривди, які чинили холмщакам через цілі десятиліття польські та російські чиновники, а також ті поневіряння, котрих зазнала людинність Холмщини тепер на виселенні, не маючи нігде притулку і не можучи повернутись до рідного краю. Єдиною потіхою для холмщаків є в цей трудний час тільки те, що рідна Україна і її орган Центральна Рада не цураються їх і бажують стати їм в помічі. Через те, холмщакі так численно зібрались тепер до Київа на з'їзд, щоб тут дістати поміч від цілої України. Слова голови Центральної Ради показують, що вони не помиляються і що тут їх приймуть, як своїх рідних. Від цього сум і зневір'я в душі холмського люду змінюється на сподіванку кращої будуччини. Коло 2-х годин ранішнє засідання з'їзду закінчилось і на 5 год. призначено було вечірнє засідання.

На вечірньому засіданні 25 серпня коло 7 години розпочалось обговорення питання про національне самовизначення.

Олесевич сказав палку промову, в котрій закликав не зробити ще раз тої

помилки, яка за часів Богдана Хмельницького загубила уже раз українську справу, бо Богдан не вірив в силу власного народу і не на ню поклався, а на поміч збоку, — від татарів та москалів. Нема чого боятись ворогів. Плюнемо на них. І не сподіваймося помочі від поляків, чи від Петербургу, чи навіть від Київа. Треба нам самим не бути гноєм, а організуватись і власною працею здобувати те, чого нам треба. (Гучні оплески).

Короленко згадує про всі ті заходи, які робились для колонізації та москвізації холмшаків, і каже, що народ не повинен чекати тепер на те, що його доля вирішиться через якесь порозуміння. Не Центральна Рада, чи хтось інший вирішить долю народу Холмщини, а сам цей народ повинен сказати своє рішуче слово.

В. Лоський, вияснивши з початку, що таке національне самозначення, говорить, що тепер холмська людність повинна вибрати, до кого їй пристати — до Польщі, чи до України, бо инакше їй нікуди йти. Холмшаки належать до української національності і через те вони повинні вибрати для себе Україну, а не Польщу.

Дальші промовці в палких, зворушливих словах, згадуючи давню історію та останні гірки дні Холмської землі, висловлювали ту саму думку, що Холмщина — українська земля, а Холмшаки — українська людність. Варт зазначити, що мова деяких промовців нагадує мову українських актів 17 віку, а дехто з селян говорять українсько-польсько-російським жаргоном, але у більшості чується добра українська народна мова.

По скінченні дебатів одноголосно приймається внесена *В. Лоським* слідоюча постанова:

“Перший загальний делегатський з’їзд у Київі, зібравшись 25 серпня в кількості 276 делегатів, постановив:

1) Народ Холмський визнає себе народом українським і доля його повинна бути спільною з долею цілого українського народу;

2) губернія Холмська ні в якому разі не може бути скасована і прилучена до королівства Польського, а повинна бути прилучена до автономної України в межах федеративної демократичної Російської республіки і тепер же бути під управлінням Центральної Ради та Генерального Секретаріату”.

Прийняття резолюції викликало великий ентузіазм, котрий виявився оплесками та покликами “Слава”. Було також поспівано “Заповіт”.

Нова Рада. — 26.08.1917.

№ 378

Телеграма чергового генерала Ставки командуванню фронтів з наказом про збереження в українізованих частинах російської мови як командної та мови діловодства

25.08.1917 р.

Телеграмма

Из Ставки

Наштасев

Наштазап

Наштаюз

Наштарум

[По] приказанию главковерха сообщаю что [во] всех украинских и украинизируемых частях командным языком должен быть русский, вся переписка также должна непременно вестись [на] русском языке, при обучении никаких отступлений от принятых [в] русской армии уставов не допускается, а если будут малейшие сопротивления, главковерх приказал расформировать.

Кортацци.

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3811. — Арк. 28. Телеграфний бланк.

№ 379

Протест союзу споживчих товариств Катеринославщини проти “Інструкції” Тимчасового уряду

25.08.1917 р.

Заслухавши заяви деяких Споживчих Т-в, Членів Союзу з протестом проти Тимчасового Уряду про невключення Катеринославщини до Автономної України, Правління Союзу в засіданні своєму, обговоривши всю справу, одноголосно постановило, виконуючи волю своїх членів, протестувати проти наміру Тимчасового Уряду виданням інструкції Генеральному Секретаріату роз'єднати цілість автономного життя Українського народу, вважаючи такий вчинок незаконним посяганням Уряду на права трудящого люду усієї України.

Стоячи дуже близько біля економічних потреб народу, Правління Союзу вважає, що тільки Центральна Рада, як орган краєвої влади на Україні, через

виконавчий свій орган Генеральний Секретаріат зможе як найскоріше урегулювати економічну розруху.

Основуючись на постанові загальних зборів уповноважених Союзу, (...) виявляючи голос Споживчих Кооперативів Катеринославщини та частини Херсонщини, Правління Союзу, визнаючи Центральну Раду найвищим органом влади на Україні, буде підтримувати її всіма можливими засобами.

Робітнича газета. — 25.08.1917.

№ 380

Постанова Київського Крайового судового комітету

27.08.1917 р.

Київський Краєвий Судовий Комітет, обраний на першому з'їзді українських правників пильнувати на Україні тимчасово судову справу відповідно директивам Центральної Ради і в контакті з нею, на засіданні своєю 24 серпня 1917 року, розглянувши справу про організацію на Україні органа краєвої влади — Генерального Секретаріата в зв'язку з інструкцією Секретаріату Тимчасового Правительства і маючи на увазі, 1) що Тимчасове Правительство, на жаль, не включило в склад Генерального Секретаріату — Секретаріату по судових справах, 2) що організація Генерального Секретаріату неогмінно вимагає, щоби Генеральний Секретаріат з'являвся державцею всіх найважливіших галузів краєвої влади, 3) що сучасне життя на Україні, коли авторитет судових органів влади порушений і коли що-дня можна чекати і на далі на місцях ще більших неорганізованих вибухів з боку збентеженого тяжким становищем на фронті, харчовим розрухом, агітацією темних сил і т. ін. населення — негайно вимагає мати на Україні свій вищий авторитетний і популярний в народніх масах судовий орган влади, 4) що таким органом може бути тільки Генеральний Секретаріат по судових справах, котрий, як організований Центральною Радою і ствержений Тимчасовим Правительством, мав би в цей мент певний авторитет серед краєвого населення, головний елемент котрого складається з мільйонів селян-українців, 5) що невключення в склад Генерального Секретаріата — секретаріата по судових справах, котрий мав би вищу авторитетну краєву судову владу, надзвичайно загрожує упорядкуванню на місцях не тільки судової справи, але і упорядкуванню всього внутрішнього життя і може стати на перешкоді боротьбі з розвоєм анархії — через це постановив:

1) Висловити своє пекуче побажання, щоб у складі Генерального Секретаріату був уповноважений секретаріат по судових справах;

2) Постанову цю довести до відомости Тимчасового Правительства через Центральну Рагу.

Київський Краєвий Судовий Комітет.

Нова Рада. — 27.08.1917.

№ 381

Постанова нагзвичайного засідання Всеукраїнської раги військових депутатів

27—28.08.1917 р.

В ночному екстремному засіданні з 27 на 28 серпня в звязку з погіями останнього моменту Всеукр. Рага Військ. Депутатів ухвалила:

1. Приймаючи на увагу, що останні виступи контр-революційних сил в Петрограді і Ставці загрожують здобуткам революції¹¹⁷, В.Р.В.Д. пропонує Українській Центральній Раді негайно взяти в свої руки через Генеральний Секретаріат всю владу на Україні.

2. В справах військових нехай Українська Цент. Рага предпише Секретареві по військових справах проводити в життя постанови 2-го Військового з'їзду і на слідуєче засідання Комітету Ц. Раги представити справоздання за свою роботу в справі українізації війська.

Вісник Українського Військового Генерального Комітету. —04.09.1917.

№ 382

Постанови II Всеукраїнського з'їзду залізничників¹¹⁸

27.08–01.09.1917 р.

Виконавче бюро II Всеукраїнського з'їзду залізничників.

“ПОСТАНОВЛЕНІЯ ВТОРОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СЪЕЗДА ЖЕЛЕЗНО-ДОРОЖНИКОВЪ, СОСТОЯВШАГОСЯ ВЪ КІЕВЕ 27-31-го АВГУСТА И 1-го СЕНТЯБРЯ 1917 г.”

1. Въ связи съ кризисом РОССІЙСКОЙ власти, последствиемъ чего явилась авантюра КОРНИЛОВА, выразившаяся въ попытке объявить свою диктатуру, Всеукраинскій Съездъ железнодорожниковъ, на объединенномъ заседа-

ни со Съездомъ представителей шоссейныхъ и водяныхъ путей сообщенія и техническо-агрономическаго товарищества “ПРАЦЯ” постановилъ, что отныне УКРАИНСКАЯ ЦЕНТРАЛЬНАЯ РАДА, въ составъ которой входятъ представители національныхъ меньшинствъ на УКРАИНЕ, должна быть единственнымъ революціоннымъ правительствомъ УКРАИНЫ, въ виду же событій чрезвычайной важности, Съездъ посылаетъ въ распоряженіе ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ свою делегачію.

2. Въ виду контръ-революціоннаго покушенія КОРНИЛОВА, желая предотвратить, чтобы завоеванія революціи, добытыя УКРАИНСКИМЪ, РОССИЙСКИМЪ и народами другихъ національностей не были растоптаны грубымъ узурпаторствомъ, Съездъ решительно требуетъ, чтобы, не ожидая пока ВРЕМЕННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО утвердитъ Генеральнаго Секретаря путей сообщенія УКРАИНЫ, ЦЕНТРАЛЬНАЯ УКРАИНСКАЯ РАДА и ГЕНЕРАЛЬНЫЙ СЕКРЕТАРИАТЪ немедленно назначили ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ по означенной отрасли управленія, который долженъ немедленно же взять въ свои руки всю власть надъ путями сообщенія УКРАИНЫ въ ея этнографическихъ границахъ.

3. Обсудивши современное политическое положеніе РОССИИ и особо на УКРАИНЕ, Съездъ, принимая во вниманіе ту значительную опасность, какую таятъ въ себе организованныя контръ-революціонныя силы, заявившія себя въ послѣдніе дни въ виду того, что:

А. успешная борьба съ нею, в особенности въ то время, когда замечается отсутствіе единства въ РОССИЙСКОЙ арміи, возможна лишь при условіи объединенія всей революціонной демократіи на УКРАИНЕ вокругъ высшаго краеваго правительства — ЦЕНТРАЛЬНОЙ УКРАИНСКОЙ РАДЫ для согласованной защиты завоеваній революціи;

Б. Организация демократіи около ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ возможна лишь тогда, когда РАДА будетъ имѣть все те органы власти, какіе признаны ея постановленіемъ отъ 16 іюля 1917 года;

В. отсутствіе ГЕНЕРАЛЬНЫХЪ СЕКРЕТАРЕЙ по деламъ: военнымъ, провозвольствія, судебнымъ, путей сообщенія, почтъ и телеграфа не даетъ возможности ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЕ употребить все меры къ объединенію всехъ силъ демократіи на УКРАИНЕ для организованной борьбы съ контръ-революціею, Съездъ решительно помогаетъ:

чтобы теперь же, въ часъ великой опасности, все представители Временнаго Правительства на УКРАИНЕ подчинялись указаніямъ и распоряженіямъ ГЕНЕРАЛЬНАГО СЕКРЕТАРИАТА и ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ.

чтобы некоторые изъ чиновниковъ, которые, какъ напримеръ начальникъ КІЕВСКАГО Военнаго Округа ОБЕРУЧЕВЪ, не только не желаютъ оказывать содействіе ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЕ, а наоборотъ тормозятъ ея начинанія, были немедленно уволены отъ своихъ обязанностей.

чтобы въ ближайшемъ времени были учреждены должности Генеральныхъ Секретарей по деламъ: Путей Сообщенія, прогдовольственнымъ, юстиции, военнымъ, почты и телеграфа.

4. Признать необходимымъ немедленное увольненіе отъ должностей, техъ служащихъ, какіе проявили себя враждебно къ новому политическому порядку или врагами украинскаго движенія. Назначеніе на освобождающіеся вакантныя должности производить съ согласія Генеральнаго комитета путей сообщенія на высшія, а на среднія и низшія — съ согласія Рады Украинской громады каждой жел. дор. или Рады Округа путей сообщенія.

5. Домагаться передъ администраціей дорогъ, чтобы избранные на Съезде въ его установленія члены были въ эти установленія откомандированны съ сохраненіемъ должностей, содержанія и выдачи суточныхъ и проездныхъ билетовъ.

6. Принимая во вниманіе крайнее техническое растройство нашихъ жел. дорогъ, которымъ въ недалекомъ будущемъ грозитъ окончательный упадокъ и приостановка движенія поездовъ, после чего сдѣлается невозможною оборона края отъ внешняго врага, сильнаго своею техникой, 2-й Всеукраинскій Съездъ железнодорожниковъ, вместе съ представителями округовъ путей сообщенія и Т-ва “Праця”, признаетъ необходимымъ чтобы правительства воюющихъ государствъ приняли все меры къ установленію согласія между народами по вопросу о скорейшемъ прекращеніи войны на условіяхъ признанія лозунга самоопределенія народовъ.

7. Поручить Бюро Всеукраинской спілки залізничників:

А. составить уставъ союза железнодорожниковъ УКРАИНЫ, принявъ во вниманіе те резолюціи, какія были вынесены Съездомъ, и разослать проектъ Устава местнымъ організаціямъ на дорогахъ для рассмотренія.

Б. продолжать начатую Исполнительнымъ Бюро 1-го Всеукраинскаго Съезда работу по организаціи дорогъ на основахъ устава, принятаго на первомъ Всеукраинскомъ Съезде съ поправками 2-го Съезда.

В. войти въ сношенія съ главнымъ Исполнительнымъ комитетомъ дорогъ, Министерствомъ Путей Сообщенія и Центральной Украинской Радой о томъ, чтобы на содержаніе Бюро Спілки были отпущены средства, предос-

тавлено право проезда по дорогамъ по бесплатнымъ билетамъ, бесплатной подачи телеграмъ, пересылка корреспонденціи.

Г. разослать по дорогамъ постановленія и резолюціи Съезда.

Д. созвать не позже какъ черезъ четыре месяца третій Съездъ, на которомъ предложить къ разсмотренію и утвержденію Уставъ Союза железнодорожниковъ УКРАИНЫ.

8. Обращая вниманіе на то, что украинцы всегда шли къ соглашенію съ Россійскою демократією и питають надежду, что демократія Россіи признаетъ необходимымъ удовлетвореніе справедливыхъ національныхъ стремленій УКРАИНСКАГО народа, Съездъ высказываетъ свое огорченіе, которое причинено темъ что товарищи делегатскаго Московскаго Съезда железнодорожнаго не пожелали выслушать и обсудить те вопросы, какіе были подняты на немъ делегаціей перваго Всеукраинскаго Харьковскаго Съезда.

9. Для поправленія деятельности железныхъ, вогяныхъ и шоссейныхъ дорогъ и украинизаціи ихъ признается необходимо учредить главный дорожный советъ (Головну Раду Шляхів) который долженъ вести практическую работу. Въ составъ совета должны войти по возможности специалисты по различнымъ отраслямъ дорожной техники и экономики. Советъ этотъ долженъ послужить началомъ формированія краевого управленія путей сообщенія.

Ему же поручается формированіе Союза служащихъ на путяхъ сообщенія УКРАИНЫ изъ отделенныхъ Союзовъ железнодорожниковъ, шоссейныхъ и служащихъ на вогяныхъ путяхъ сообщенія.

10. По вопросу о вольномъ козачестве.

Признать необходимымъ немедленное учрежденіе Вольнаго козачества для обезпеченія порядка и спокойствія на путяхъ сообщенія УКРАИНЫ и поручить организацію козачества Главному дорожному совету.

12. Съездъ решительно требуетъ, чтобы отделенные Россійскимъ правительствомъ отъ УКРАИНЫ: Екатеринославщина, Харьковщина, Херсонщина, Таврія и Кубанщина, заселенныя въ значительномъ большинствѣ (на 80%) УКРАИНСКИМЪ народомъ, были слиты въ одно политическое целое съ УКРАИНОЮ.

13. Принимая во вниманіе:

А. что железныя, вогяныя и шоссейныя пути сообщенія имеютъ большое значеніе въ экономической жизни края;

Б. что для взаимной пользы какъ УКРАИНЫ такъ и всей РОССИИ все пути сообщенія на УКРАИНЕ должны быть приспособлены къ местнымъ условіямъ, дабы способствовать экономичному развітію УКРАИНЫ;

В. Что надлежащее приспособленіе можетъ иметь место только въ томъ случае, когда все пути сообщенія будутъ отделены на УКРАИНЕ отъ РОССИЙСКИХЪ и объединены подъ однимъ управленіемъ на УКРАИНЕ.

Г. Что автономія путей сообщенія не только обезпечитъ интересы УКРАИНЫ, но представляется единственнымъ средствомъ къ улучшенію того тяжелаго техническаго положенія, въ какомъ очутились все пути сообщенія во время войны, въ особенности же железныя дороги, ибо улучшеніе въ значительной степени зависитъ отъ децентрализаціи путей сообщенія,

Съездъ постановилъ:

признать необходимымъ учредить должность Генеральнаго Секретаря путей Сообщенія, который долженъ провести автономію путей сообщенія и вести все касающіеся ихъ дѣла.

Принимая затемъ во вниманіе, что полная украинизація железныхъ дорогъ требуетъ времени, сообщенія же финансоваго характера создаютъ для украинизаціи частныхъ жел. дор. большія затрудненія, чемъ для дорогъ казенныхъ, затемъ, что частныя дороги РОССИИ даютъ меньше выгодъ для населенія, чемъ дороги казенныя, наконецъ, что тарифная политика имеетъ особенное значеніе для интересовъ торговли и промышленности, Съездъ постановилъ:

1. Настаивать, чтобы РОССИЙСКОЕ правительство не гавало на будущее время ни кому концесій на постройку железныхъ дорогъ на УКРАИНЕ и на эксплуатацію вогяныхъ путей сообщенія въ ея границахъ безъ согласія Генеральнаго Секретаріата;

2. Чтобы тарифная политика Центрального Правительства велась въ согласіи съ Правительствомъ УКРАИНЫ.

Обсудивъ докладъ тов. Макаренко по вопросамъ прогдовольствія на железныхъ дорогахъ, Съездъ постановилъ настаивать:

1. чтобы те средства, какія отпустило правительство для прогдовольственныхъ операцій на казенныхъ жел. дор., были предоставлены въ пользованіе до того времени, пока установленныя во время войны прогдовольственныя организаціи не окрепнутъ, пополнивъ отпущенныя средства изъ своихъ прибылей.

2. чтобы общества частныхъ дорогъ отпустили средства на организацію прогдовольственнаго дѣла для своихъ служащихъ въ такомъ размѣре на

каждого рабочего и служащего, въ какомъ правительствомъ отпущено для казенныхъ железныхъ дорогъ.

Заслушавъ и обсудивъ докладъ Т. Кошеля о разстройстве тягового хозяйства и хозяйства сл. движенія, Съездъ, принявъ во вниманіе такіе факты, какъ задержка на ст. Бердичевъ отъ самого начала войны до майской переписи с.г. одной порожней цистерны, какъ задержка тамъ-же невыгруженными въ теченіи 10 месяцевъ 25 вагоновъ съ углемъ и 30 цистернъ съ бензиномъ и мазутомъ, прибывшихъ въ адресъ Отдела Путей Сообщенія арміи Юго-Западного фронта, какъ задержка 2500 вагоновъ, груженныхъ артиллерійскими снарядами, высланныхъ въ Нежинъ и черезъ две недели возвращенныхъ на ст. Бердичевъ, полагаетъ, что главная причина разстройства лежитъ не въ томъ, что паровозы и вагоны износились, а въ томъ что использование ихъ производится не хозяйственно, отчего страдаетъ экономика целого края, а потому постановилъ:

1. объ означенныхъ фактахъ довести до сведенія администраціи дорогъ; .

2. настаивать, чтобы подобныя факты не повторялись; для сего поручить всемъ украинскимъ организаціямъ слѣдить за порядкомъ въ хозяйстве дорогъ и о каждомъ замеченномъ выдающемся случае ставить въ известность Главный Советъ Путей Сообщенія (Головну Раду Шляхів)

Принимая во вниманіе, что разстройство паровозовъ и вагоновъ происходитъ вслѣдствіи отсутствія образованныхъ и искусныхъ мастеровъ и вообще имеющихъ теоритическо-техническую подготовку ремесленниковъ, Съездъ признаетъ необходимымъ, чтобы при каждой мастерской немедленно были открыты вечерніе курсы, куда принимать ту молодежь которая пожелаетъ приобрести спеціальныя техническія познанія, поручивъ местнымъ инженерамъ управление этими курсами.

Въ виду же того, что разстройство хозяйства и транспорта дорогъ заключается не только въ отсутствіи достаточнаго числа технически подготовленныхъ работниковъ, а и въ ослабленіи производительности труда насъ самихъ и нашихъ товарищей, Съездъ признаетъ необходимымъ просить всехъ товарищей, чтобы 8 часовый рабочий день былъ действительно восьмичасовымъ и чтобы изъ него не расходовалось ни одной минуты на дела, не имеющія прямого отношенія къ обязательной служебной работѣ, ибо затрата изъ рабочаго времени хотя бы одной минуты даже на вопросы политическіе приносятъ въ массе неисчислимый ущербъ для народнаго хозяйства, легковесное же отношеніе къ принятымъ на себя обязанностямъ работать 8 часовъ не достойно званія истиннаго демократа.

По вопросамъ технического образованія.

Принимая во вниманіе, что недостатокъ надлежащаго количества техническихъ силъ на железныхъ дорогахъ УКРАИНЫ ставитъ большія препятствія къ улучшенію ихъ хозяйства, Съездъ признаетъ необходимымъ.

А. открыть среднія техническія школы, обративъ въ таковыя существующія уже низшія железнодорожныя техническія училища, дабы подготовить въ нихъ помощниковъ инженеровъ.

Б. открыть низшія техническія и ремесленныя школы для подготовки мастеров, специалистовъ ремеселъ различныхъ.

В. преподаваніе въ этихъ школахъ вести на украинскомъ языке.

Г. техническія выраженія, какихъ недостаетъ въ современномъ украинскомъ языке, должны быть выработаны назначенною для того комисією, которой поставить условіемъ, чтобы техническая терминологія была взята изъ старыхъ утраченныхъ языкомъ выраженій или же создана соответственно духу языка.

Д. Для того, чтобы все железнодорожники имели возможность воспитывать своихъ детей и сделать ихъ хорошими слугами своего народа, открыть при всехъ школахъ общежитія (бурсы), где бы дети получали полное содержаніе въ оплату коего должны приниматься не только деньги, но и продукты натурою.

Е. для проведенія въ жизнь сихъ постановленій поручить Генеральному Секретарю Народнаго просвещенія установить при Секретариате отдель техническихъ и профессиональныхъ школъ.

По вопросу врачебной помощи.

Исходя изъ того, что поставленная надлежащимъ образомъ врачебная помощь обезпечиваетъ работникамъ и ихъ семьямъ здоровье, Съездъ постановилъ требовать:

А. увеличенія числа врачей, фельдшеровъ и акушерокъ.

Б. уменьшенія протяженія ихъ участковъ.

...

Въ составъ Главнаго Совета Путей Сообщенія (Головної Ради Шляхів) Съездомъ избраны:

А. по железнымъ дорогамъ:

По службе пути и зданій: инженеръ СОКОВИЧЬ Евг. Алек. Москва въ кандигаты къ нему инженеры: Коларгъ и Базилевичъ

По слубе тяги и мастерскимъ:

инженеры ДЕРЕВЯНКО Николай, ст. Голта Юго-Запагн. ж. дор. ТИТАРЕНКО Константин ст. Москва. въ кандигаты ГАРАЩЕНКО.

По службе движенія:

ПЛЕВАКО Петръ Антоновичъ, Кіевъ пораіонный комитетъ РЕЗНИЧЕНКО Федоръ Никитичъ, главн. исполнит. комитетъ СНЕЖКО Илья служба движенія, Юго-Запад. въ кандиг. ЯНКОВОЙ Тихонъ, ст. Рудница Юго-Западн. ж. дор.

По службе Телеграфа:

КОТЛЯРЕВСКИЙ Левъ Степановичъ контр. телегр. Юго-Западн. кандигатъ ТАРАСЕНКО Герасимъ, сл. Телеграфа “ “

По Материальной:

ШОПА Спиридонъ, ст. Жмерінка, матер. складъ

По службе сборовъ:

ТУЛЮПА Владимиръ, сл. сборовъ Юго-Западн. кандигатъ ИВАНОВЪ Андрей “ “

По комерческой и провольственной:

МАКАРЕНКО Андрей Гавриловичъ, провольственная часть Юго-Западн.

Б. По воянымъ путямъ сообщенія.

инженер ПЕДЕС Мефогій Григор., Кіевъ округъ путей сообщен.

инженер СЕРГІЕНКО Алексан. Осипов. карав. старш. ДЕРИБАСОВЪ Никита Григор. бухгалт. МОРОЗОВЪ Павелъ Иванов. машинис. ДЯДЫКЪ Гавриил Петров. кандигаты къ нимъ КОРШИКОВЪ Василій Павлов. ГАЛЬЧЕНКО Василій Дмитриев.

В. По шоссейнымъ путямъ сообщенія

инженеръ ТИМОФЕЕВЪ управленіе шоссейныхъ путей Юго-Западн окр техникъ ТОМКОВИЧЪ бухгалт ГАВРИЛЮК-ВДОВИЧЕНКО

До ВЫКОНАВЧОГО БЮРО:

ЗАСОБА Б. Моск. Кіев. Ворон. ст. Полтава ЛИСОВЕНКО Т. Конотопъ СВЕРГУНЪ М.Е. Южныхъ ж. дор. Управленіе Служба Сборовъ.

МУЗЫЧЕНКО В. Екатер ж. д. ст. Долгинцево мастерск.

ФЕДОРЧЕНКО Иванъ Ивановичъ Юго-Западн. Управленіе сл. пути

ПОВНЫЦЯ Авр. Кіевъ товарн.

ПЕЧЕНЮКЪ П. Христиновка.

Въ кандигаты избраны:

ТИЩЕНКО Ф. отъ Южныхъ ж. дорогъ. ст. Николаевъ.

С подлиннымъ верно:

Голова Бюро

Секретар

**Постанова вояків-українців Київського гарнізону
з приводу виступу генерала Корнілова**

28.08.1917 р.

Постанова військових-українців Київського гарнізону

Ми представники од всіх частин київського гарнізону, зібравшись 28 августа і обміркувавши сучасний момент, ухвалили:

1) Вважаючи на контр-революційні виступи ставки на чолі з Корніловим, а також на події в Петербурзі, а головним чином у Києві, приєднуємось до постанови Виконавчого комітету Всеукраїнської ради військових депутатів абу всю владу на Україні Центральна Рада через Генеральний Секретаріат негайно взяла в свої руки.

2. Прохати Центральну Раду негайно проводити через Генеральний Секретаріат в життя всі постанови 2-го Всеукраїнського Військового з'їзду.

3. Чекаємо від Секретаря по військових справах приказів і розпоряджень, які нами негайно будуть виконані.

Вісник Українського Військового Генерального Комітету. — 04.09.1917.

№ 384

**Постанова Українського військового комітету Західного фронту
з приводу виступу генерала Корнілова**

28.08.1917 р.

Укр. Військов. Комітетом Західного фронту ухвалено на надзвичайному засіданні 28 серпня с.р. з приводу виступу контр-революціонерів на чолі з Корніловим таку [резолюцію]: “Позаяк в цьому виступі винен перш за [все] Тимчасовий Уряд, який весь час, братаючись з проводарями контрреволюції особливо з Корніловим, не звертав уваги на перестороги з боку революційної демократії, не вживав заходів проти явно провокаційних виступів контр-революціонерів (в події з богдановцями і т. у., обмежіння прав військових комітетів, заборони з'їздів, зборів, препони в організації війська на національних підставах, повернення кару на горло то що) і сам в особі добродія Керенського робив натяки українцям на німецькі гроші, в чому тепер обвинувачує Корнілов Тимчасовий Уряд, Військовий Комітет Західного фронту ухвалив домагатися за для

забезпечення спокою краю і здобутків революції на Україні і взагалі в Росії:

1) Аби Українська Центральна Рада взяла в свої руки всю владу на Україні і негайно видала третій Універсал з затвердженням конституції України і призначенням Генерального Секретаріату.

2) Щоб були затверджені всі Українські організації на фронті і в тилу.

3) Щоб були обмежені права військових влад в сієвій армії що до політично-громадського життя.

4) Щоб Центральна Рада вжила всіх заходів що до самої широкої української війська.

5) Звернути саму пильну увагу на гнізда контр-революції на Україні (штаб Київської округи і фортеції, вищі школи і т. у.)

6) Подбати, аби вільне козацтво мало широкий розвиток по всій Вільній Україні.

7) Припинити всю контр-революційну пресу на Україні, а друкарні передать Українським Революційним організаціям.

8) Яко мога скоріше скликати Українські Установчі збори, котри повинні отбутись до загально-російських.

Домагаючись цього, Український Військовий Комітет Захід. фронту вживатиме усіх можливих заходів до рішучого підтримання всіма засобами Українську Центральну Раду, а також Тимчасовий Уряд, оскільки останній буде непохитно стояти на варті здобутків революції взагалі, а на Україні з'окрема”

Вісник Українського Військового Генерального Комітету. —04.09.1917.

№ 385

Стаття С. Єфремова “Пів року”

27, 29.08.1917 р.*

I

Пів року тому сталося, здавалось, неможливе, справдилось чудо, про яке мрі[я]ли, в яке вірили всі найкращі сину народа протягом цілого століття. Підпора царського трону, збройна сила, обернула себе проти царизму і він завалився. За кілька днів останній Романов уступив з трону, за ним пішов і його наступник — і з Росії стала вільна держава, фактично демократична республіка навіть без президента, тільки з Тимчасовим правительством на чолі.

Хто сам не переживав кінця лютого й перших днів місяця березня сього

* Дати опублікування.

року, той не зможе навіть уявити собі того ентузіазму, й радощів, що охопили були все свідоме громадянство в Росії. Відповіддю на повоження грізного велетня самодержавного було вселюдне, всенародне торжество. Погибельна політика царизму, невдатна війна, знущання над народніми домаганнями, розпутніада і все инше так уїлися народові, що жадного голосу не залунало за поваленим куміром. Не було навіть людей, що б, мов за тим Перуном, бігли за ним, гукаючи: “видибай, боже”, — кожному було видко, що цей “бог” помер ще за животіння і вже ніяка сила його не воскресить і до життя не поверне. Кожне надіялось, що тільки новий лаг може вивести державу та її народи з тих надзвичайно тісних суточок, у які завела їх користлива політика розбещених слуг царського режиму. І нові, свіжі сили сміливо виступили на шлях державного бугівництва.

Перші діла нового уряду сильно піддержували надії й сподіванки. Мов одного маху чарівною паличкою Росія перескочила через віки самовластя й стала на чолі щиро-демократичного руху у всьому світі. Вольнощі особисті й громадські та їх закріплення були першими здобутками революційних мас і першою турботою революційного правительства і, здавалося, що чого не змогла зробити стара власть — закінчення тяжкої війни й заспокоєння в середині держави — те легко гасься в руки новій революційній власті, що поставив сам народ. В захваті переживалися перші дні молодої волі, що п'янила своїм розмахом та необмеженими перспективами, й одностайно всі круги громадянства, немов забувши всякі перегороджі між собою, що їх ділили, поспішались до однієї мети. Установча Рада мала закінчити формування нової, вільної держави й укоронувати здобутки волі.

Та це тяглось не довго.

Розмах революції потяг багатьох людей за собою галі, ніж вони того бажали. З другого боку, нова власть не придбала зразу ж ні скільки довірря, ні стільки сили, щоб бути єдиним заступником революційного народу і справжньою силою, якій коряться маси. Нарешті серед самих революційних та соціалістичних організацій, що стали фактично на чолі не тільки народнього руху, але й власті, з'явилося багато людей без жадного минулого, або з минулим дуже непевним, а нагто серед тих, що поспішились перефарбуватися з сірих на червоні кольори. І об'єднання перших днів революції незабаром тріснуло й почалася боротьба між громадськими силами, в якій Тимчасовому правительству випало нагто тяжке становище центра, що приймає на себе удари з обох боків. З правого боку його громилу ті, що так чи инакше

бажали спинити революцію на певних здобутках або й зовсім знищити їх, вернувши старий лаг; з лівого — ті, що домагались перманентної революції, поширення її на необмежені обсяги, властиво — повної анархії в житті. Перебудування правительства по принципу коаліції (в квітні) і потім часткові міністерські кризи не вивели державу на певну дорogu і до цього часу ми не маємо власти, яка з повним правом могла б говорити за цілу Росію та за народи, що в їй живуть. А нагто останніми днями, коли виразно позначився той перелом, що різко ділить увесь революційний період на дві половини.

Межевим стовпом цього перелому треба вважати неорганізоване, анархистичне повстання в Петрограді на початку липня та слідком по цьому тяжкі невдачі на фронті. До цього часу ми бачили наростання революційних сил, що несло з собою надії і на закінчення війни і на перетворення Росії в демократичну федеративну республіку. З цього часу починається спадання революційної хвилі, наростання реакції, втома, замірання тих живих сил, що вели за собою маси, і впливали на події, перелом у психиці мас. І звичайно найбільше винні тут не помилки поодиноких людей чи навіть цілих груп — помилки були і були великі, — а об'єктивний хід історії, що не рахується з надіями та силкуваннями людськими, а часто перекидає всі обрахунки, коли вони не відповідають об'єктивному становищу.

Революція прийшла занагто може пізно. Держава вкрай була вже зруйнована попередніми подіями. Війна, що затяглася без кінця, фінансовий скрут, як що не банкрутство, харчове безладдя й негостачі — все це дійшло до таких крайніх меж ще за старого режиму, що поправити було вже майже неможливо. Це викликало революцію, але це ж саме й на нові революційні органи поклато завдання, що переходять усякі людські сили й тільки надлюдськими заходами можуть бути доведені до якогось кінця. Події захопили державу в свій шум і щоб вирватися з його тепер, коли вони понеслися з стихійною силою, треба не самої доброї волі та бажання. Найгірше те, що величезна робота внутрішня, для оновлення всіх прогнилих основ державного лагу, зійшлася з величезним же напруженням на фронті. Це все одно, коли б тяжко знесилений людині довелося ще тратити решту своєї сили на забезпечення себе од чийогось нападу, коли б хворому на гарячку треба була справляти всю звичайну фізичну роботу. Виснажений, знесилений організм напевне не витримає поєднання того внутрішнього процесу з мускульним напруженням і мусить ще більш знесилитись. Симптоми цього знесилення ми виразно бачимо тепер, коли минуло перше півріччя нового життя, що розпо-

чалось з такими величезними надіями й ентузіазмом, а кінчається тим жестом розпачу, який уявляла з себе московська нарада.

Держава опинилась у невимовно скрутному становищі і пружко наближається до ще гірших подій. Щоб вивести її з того становища, щоб одвести од берега безодні, яка зіє перед нею, треба не тільки величезної внутрішньої роботи, одностайної й творчої роботи, а й ліквідації того основного лиха, що й довело державу до банкруцтва. Воювати і разом перетворювати внутрішнє життя Росії, видимо, не під силу і треба чимсь одним пожертвувати. Чим — на це не може двох відповігів бути.

Боротьба за згоду, замирення, — яку, до речі сказавши, українці провадили з самого початку війни — тепер виступає вже як грізний постулат історичного примусу. Скінчивши війну негайно, можемо ще сподіватись і на врятування держави, хоч і з великим напруженням та труднощами. Провадяючи ж війну “до кінця”, можемо певними бути, що то буде й кінець державі, — принаймні такий тяжкий удар по ній, од якого вона довго-довго не очумається.

II

Аналогічні етапи переходила за минуле півріччя вільного життя — й українська справа.

Як стояла вона перед революцією — про це нема чого багато говорити. Повна безвиглядність на ближчі часи — от як можна характеризувати становище українства в останні перед революцією дні. Мені пригадуються Шевченкові роковини в лютому цього року. В катакомбах українського клубу в Києві, що за-ради свого порятунку мусів сховатися під знак Червоного Хреста, віддавши помешкання під шпиталь — зібралось 26 лютого нечисленне українське товариство. Були промови. Втома, безнадійність, сум, нудьга віяли з тих промов. Більше — навіть промовців було мало, наче й говорити вже потомились люде або зневірились так до краю, що й слів потіхи не знаходили. Таких страшних роковин я ще не зазнаю, хоч пережив їх чимало в революційні часи. Не було такого навіть за лютої реакції 90-х років. З гнітючими думками розходились учасники, щоб знов по своїх криївках узятись до Сизифової роботи додання тих мурів самодержавних, що глухою загарожею обступили українське життя, не лишивши не то виходу, а навіть віконечка, навіть кватирки, з якої війнуло б свіжим повітрям, з якої хоч клаптик видко було ясного, чистого неба. І раптом...

І раптом — за два дні блискавкою долетіла неймовірна звістка про визволення, що здалася спершу була просто фантасмагорією, сном чудовим, якому

й хотілось вірити і страшно було, щоб знов не одурив. Цим разом не одурив...

Зараз набралась гесь сила народу. І самі катакомби в українському клубі вже не вмщали людей, що враз почули себе українцями і позлазили з своїх фортець міцних, де вони за старого лагу не боялись ні тучі, ні грому. Закипіло життя. Заснувалась Центральна Рада. З'явились вігозви — перше вільне українське слово. Пішли маніфестації з десятками тисяч учасників, замаяли синє-жовті корогви. Почались з'їзди, формування українських партій, вігновилася преса, видавництва. Залунали політичні гасла. Автономія, федерація... Делегація до Петербургу й універсал. Секретаріат і порозуміння з правительством. Завзята боротьба за політичне самоозначення, практична робота коло оновлення публічного життя на Україні, коло організування громадських сил, коло гуртування, витворення справді народнього, широкого руху, що розлився невстриманою повігдю й затопив усі низини й вершини нашого життя...

Такі сліди лишила по собі в українському житті революція. Такі були етапи, що ними йшла розбуркана українська думка і розповите українське діло. Коли рівняти те, куди ми прийшли, до того, де ми стояли 27 лютого — гістанція величезна, високости, про які й не мріялось пів року тому. І все ж таки тепер, роблячи піграхунок, виразно бачимо моменти розвитку й наростання і другі моменти втоми і спагання, що прийшли слігом за першими. Ми галеко зайшли, коли рівняти до вихідного пункту; але ми назад поточились, ми знизились, коли рівняти до зениту, якого вже досягли були і на якому не змогли вдержатись.

Не змогли, бо ми не ізольовані од загально-російського життя, бо разом з ним ми переживали й наростання, і спагання революційної хвилі, бо разом терпимо і од безладдя та хаосу в середині, і од погрому на фронті, і од анархичних виступів тих елементів, що галеко заносяться, і од харчової та залізницької небезпеки, і навіть од того специфічно-українофобського галасу, який не самим нам шкодить. Навіть момент перелому, з якого почалося спагання, у нас збігся, визначившись ясно коло того ж часу, коли почалося в Петербурзі анархистичне повстання, що в Києві озвалося виступом полуботківців. І це натурально, це неминуче. Бо хоч як дехто з українців, а нагто нової формації, силкувався одгородитись од загально-російського життя — воно гіставало їх за всіма огорожами та мурами і силоміць притягало і до спільної роботи і до спільної одповідальности. Революційний фронт справді був і не міг не бути єдиний, і коли хоч в одному місці його прорвано, це зараз же озвалось по цілій лінії, передалося й туди, де вважали себе люде безпечно за міцною брамою своїх власних інтересів. З другого боку, зниження українського

руху подіяло зле і на високости загально-революційних здобутків і гаремно російські революційні “сепаратисти” не хочуть того бачити, що напр. темна робота на Україні починається з реакції про[ти] українства, а кінчається — кінчається на тому, що всякій демократії дороге і чого вона не повинна попустити на поталу. Фронт справді один і однакові причини довели до пролому.

Ми всі, по цілому фронту, зайшли занадто далеко вперед, не заповнивши “тилу”, не виготували пунктів, щоб спертися, не окопались перед найстрашнішим ворогом — отим внутрішнім безладдям та дезорганізацією всього життя, що дісталось нам у спадщину од поваленого куміра самодержавного. Боротьбу з цим ворогом довелось нам провадити в найгірших обставинах, під загрозою того, що от-от оживе справжній військовий фронт, отой на західному кордоні. І поки ми робили сміливі експерименти, поки захоплені були революційною словесністю, поки грали, мов молоде пиво — фронт і внутрішній і зовнішній рушив проти нас і проламав великі пробоїни в нещільно розставлених лавах. А позаду не було на чому спертися. Життя знизилось, хвиля почала спадати.

Це стихійна річ і гарма пробувати навіть, щоб підняти її штучними заходами. Треба збати тільки про те, щоб хоч на місці встояти, не податися назад, не віддати здобутого. Корнилівська авантюра показує, звідки справді чигає небезпека. І тут знов приходить найперше завдання — розв’язатися з проклятою війною, щоб мати вільну, незв’язану руку хоча б на внутрішнього ворога. Воювати на два фронти, перебудовувати своє життя і разом почувати, як падає обух на голову зверху — це хоч кому не під силу. Мусимо вибирати або одне, або друге...

Що саме — гадаю читач і без мене вгадає.

Сергій Єфремов.

Нова Рада. — 27,29.08.1917.

№ 386

Протест українців-вояків міста Феодосії проти погіллу України

28.08.1917 р.

Ми, козаки українці при 35 пішому запасному полку, складаючись майже цілком із мешканців Херсонщини, Катеринославщини, Таврії й Харківщини, страшенно обурені і ображені тим, що тимчасовий уряд знов рве Україну на шматки і наших губерній чому то не визнає як українських.

Зібравшись з приводу цього на загальне зібрання в кількості 744 чоловіка

і обміркувавши останні події в житті нашої України, одногосно постановили: Прохати Центральну Рагу і Генеральний Секретаріат вимагати від Тимчасового уряду

1) прилучення до автономної України Херсонщини, Катеринославщини і українських повітів Таврії і Харківщини.

2) Щоб комісарів цих губерній, котрі проти українського руху, котрі не відповідають бажанням більшості замінені іншими в згоді з Центральною Рагою.

Що ж до провокаційного розстрілу наших братів Богданівців, то ми з глибини душ висловлюєм ганьбу. Тим темним силам, котрі, Бога не побоявшись, счинили братовбивство і цілком приєднуємось до резолюції, комітету Центральної раги від 28 липня ц.р.

Голова Виконавчого Українського Комітету прапорщик Бойко
Нова Рада. — 31.08.1917.

№ 387

Циркуляр генерального секретаря внутрішніх справ В. Винниченка губерньським та повітовим комісарам України

29.08.1917 р.

Українська Центральна Рага у Київі

Генеральний Секретарь справ внутр.

Серпня 29 дня 1917 року

№ 206

Циркулярно

До П.п. Губерніяльних і Повітових Комісарів України.

Управляючий Міністерством справ внутрішніх телеграмою під № 3295 повідомив всіх Комісарів про проведення ними рішучої боротьби проти всякої анархії і контр-революції, керуючись програмою Тимчасового Уряду від 8-го іюля 1917 року і його телеграмою від 17-го іюля.

В тому повідомленню між иншим сказано, що Комісар, “являючись перш усього представником власти Центрального Уряду і повинен додержуватись вказівок Тимчасового Уряду і провадити його політику, не допускаючи ніяких збочень од неї на користь яких би то не було місцевих, або партійних впливів”.

Не відступаючи в цілому від вповнювання розпоряджень Управляючого Міністерством справ внутрішніх, Комісари України, як Губерньські так і Повітові, мають прийняти до відома, що слова про місцеві впливи треба прийма-

ти в узькому, чисто місцево-провінціальному розумінню. Щож торкається впливу і законних розпоряджень Генерального Секретаріату Центральної Ради, то вони обов'язкові для всіх Комісарів України, як інституції, признаної Тимчасовим Урядом вищим краєвим органом, який працює в контакті з Тимчасовим Урядом.

Генеральний Секретарь справ внутрішніх В. Виннченко.

За директора адміністративно-політичного відділу Діловог Юр. Тищенко.
ЦДАВО України. — Ф. 1327. — Оп. 1. — Спр. 59. — Арк. 5. Типографський відбиток.

№ 388

Постанова ради Українського Військового клубу у Москві

29.08.1917 р.

Обміркувавши становище на фронті і ті страшні події, які розгорнулись після Тарнопольського і Рижського прориву, а також контр-революційний виступ генерала Корнілова, — Український Клуб у Москві вважає:

1) Єдиний порятунок для збереження всіх здобутків революції і оборони країни від ворогів на фронті і в тилу є утворення національних армій.

2) Зокрема утворення Української Армії і націоналізація гарнізонів на Україні моглиб тепер стати у великий пригоді в боротьбі з контрреволюцією.

3) Разом з тим, Українська Армія, як се було видно з фактів, посвідчених ген. Брусіловим і другими особами з командного складу, могла-би бути тим здоровим ядром на фронті, яке так необхідне тепер для оборони країни і революції від зовнішнього ворога. — З огляду на це Україн. Військов. Клуб постановив звернутися до командуючого Московською військовою округою, військового міністра і Україн. Центральн. Ради з пропозицією:

1) Вжити всіх заходів, аби як найскорше була проведена організація Української Армії і повна націоналізація гарнізонів на Україні під проводом Українського Ген. Комітету 2) негайно в контакті з органами російської Революційної Демократії організувати оборону Київ, Петрограда і Москви від контр-революційних отрядів ген. Корнілова.

Зважаючи на те, а) що штаб Київської Військової округи був гніздом контр-революції на чолі з ген. Оболешевим, який явно тепер перейшов на сторону ген. Корнілова б) що начальник Київської Військової округи полк. Оберучев не зумів орієнтуватися в обставинах і своєчасно положити кінець контр-революційним замірам Оболешева, на які не раз указував Український Ген. Військ. Комітет, Всеукраїнська Рада Військ. Депутатів і Рада Робітн. та

Салг. Депутатів у Київі, а натомість збав лише про організацію боротьби з Українським рухом, не нехтуючи навіть провокаційними засобами — Московський Український Військовий Клуб вимагає негайного усунення полк. Оберучева і призначення на його місце начальника в згоді з Українською Центр. Радою. Голова Клубу *Ю. Авгієв*, секретарь *П. Калитенко*.

P.S. Під час обговорення цієї постанови представники 1-го Українського Запорозького полку у Москві одержали з полку по телефону наказу негайно прибути до полку, бо він має вирушати на ст. Бологое (посередині між Москвою і Петербургом) з метою оборони Тимчасового уряду.

Представник полку тов. Кузьминський вніс пропозицію припинити балачки з приводу [резолюції] і негайно приступити до її голосування, щоб і вони — представники полку — мали змогу прийняти участь у тому голосуванні.

Балачки були припинені, і постанова Клубу була принята одностайно. Представники Укр. Запор. полку покинули збори, висловивши свою радість, що настав величний, відповідальний час доказати, що Українське Військо вміє боронити Революцію, Землю і Волю, всеросійську демократію, законну владу — Тимчасове Правительство і Ген. Секретаріат Центральної Ради, не зважаючи на прикрі хиби де-яких особ у Правительстві. Член Всеукраїнської Ради Військових Депутатів (*С. Чалий*).

Підпоручик *Куцяк*.

Нова Рада. — 12.09.1917.

№ 389

Резолюція Полтавської міської Думи з приводу виступу генерала Корнілова

30.08.1917 р.

В засіданні Полтавської городської думи 30 августа 1917 г. членом управи Шахраем предложена следующая резолюция:

“1) Присоединиться всецело к телеграмме комитета охраны революции, посланной Временному правительству, Генеральному Секретариату Украинской Центральной Рады и Центральному Комитету Совета солдатских и рабочих депутатов.

2) Призвать население Полтавы к спокойствию и сплочению вокруг органов революционной демократии в лице Советов Солдатских и Рабочих Депутатов, Украинской Центральной Рады и опирающегося на них Временного правительства, чтобы по их зову дать решительный отпор всем при-

тязанням контр-революційних кіл буржуазії в лиці Корнілова.

3) Во всіх своїх виступленнях подчинятися розпорядженням комітету охорони революції гор. Полтави.”

... Резолюція голосується і приймається всіма. Воздерживаються від голосування партія народної свободи і партія свободи і традиції, остання ввиду того, що пропозиція її об виключенні слова “буржуазія” — не була задоволена.

Вісник Полтавського губернського громадського комітету. — 03.09.1917.

№ 390

Розмова Д. Дорошенка з кореспондентом газети “Нова Рага”

31.08.1917 р.*

(Від нашого петербурзького кореспондента)

... Приїзд членів секретаріату викликав значний інтерес у столичній пресі. В усіх великих петербурзьких газетах без різниці напрямку, від “Новой Жизни” до “Нового Времени”,¹¹⁹ що-дня подавалися звідомлення про балачки генеральних секретарів з членами правительства, друкувалися інтерв'ю співробітників газет з секретарями. Настрій преси утворився цілком прихильний і сприяючий: українська справа прикувала до себе пильну увагу преси поруч з найпекучішими справами дня.

Особисто Д. Дорошенко мав розмови з міністрами Терещенком, Некрасовим, Авксент'євим і з управляючим справами Тимчасового правительства Гальперном. Усім їм він вияснив характер кризи в секретаріаті й мотив своєї відмови від головування в секретаріаті: Д. Дорошенко з'ясував, що на його думку зречення Винниченка від участі в політичній житті, вихід його з секретаріату, — мусів викликати здивування й незадоволення серед широких кіл українського громадянства, особливо серед селянства, робітництва й солдатів, що справді й сталося; Винниченко такий популярний в широких колах громадський діяч і стільки прислужився самій справі утворення Генерального Секретаріату, що зречення його від участі в Секретаріаті ніяк не було бажаним з погляду інтересів українського руху; через те, коли вияснилося, що внутрішні непорозуміння в Малій Раді що до кандидатури Винниченка можуть бути усунені, г. Дорошенко зрікся бути головою Секретаріату, і Мала Рада доручила складання його Винниченкові. Усі міністри, з якими говорив г. Дорошенко, заявили, що вони нічого не мають проти цілого складу Секретаріату,

* Дата опублікування.

— такого, яким його сформував Винниченко, так само як і проти самого Винниченка. Міністр Некрасов сказав, що він певний, що інтерв'ю Винниченка з французьким кореспондентом Обаком було зовсім перекручене останнім і що тепер, коли Винниченко надрукував своє спростування, всі сумніви мусять розвіятись. Некрасов заявив, що сам він буде підпирати весь склад Секретаріату й висловив сумнів тільки що-го міністрів кадетів. Але з розмови проф. М. Туган-Барановського з міністром освіти Ольденбургом вияснилося, що з цього боку легве чи будуть серйозні перешкоди.

На наше запитання, чи дійсно на засіданні Тимчасового правительства сталася гостра суперечка через українську справу, — як про це повідомляли газети, г. Дорошенко заявив, що все це, скільки йому звісно, чистісінька вигадка: на засіданні Тимчасового правительства питання про Секретаріат зовсім і не зіймалося, і може бути поставлене тільки тепер, коли прийде офіційна телеграма від Малої ради.

Взагалі вражіння г. Дорошенка таке, що Тимчасове правительство в переважній більшості — ставиться до Генерального Секретаріату прихильно, що сумніви, які були раніше, тепер розвіялися, і коли й можна сподіватися якогось непорозуміння, то тільки хіба од міністрів кадетів.

Нова Рада. — 31.08.1917.

№ 391

Резолюція Лубенської міської Думи про підтримку Центральної Ради та Генерального Секретаріату

31.08.1917 р.

Лубенська Міська дума в засіданні своєму, заслухавши телеграму Генерального Секретаріату по внутрішнім справам, вітає Українську Центральну Раду і її Секретаріат, як вищий орган влади на Україні, висловлює свою готовність піддержувати його всіма способами, які тільки має в своїх руках, і заявляє, що буде виконувати всі постанови і распорядження Генерального Секретаріату. В грізний час, коли здобуткам революції загрожує небезпека від контр-революції, тільки Генеральний Секретаріат, що має всю владу на Україні, може захистити Україну від контрреволюції і зберегти волю, здобуту українським народом.

· Слава Українській Центральній Раді! Слава Генеральному Секретаріату!
Слава революції! Слава Вільній Україні!

Вісник Лубенського громадського комітету¹²⁰. — 04.09.1917.

№ 392

Віповідь Семиполківського волвиконкому на запит УГВК про створення Вільного козацтва

31.08.1917 р.

Тимчасове правительство

Семипільський волосний виконавчий комітет Остерського повіту на Чернігівщині

31 серпня 1917 р. № 3162 м. Семипілки

В Український Військовий Генеральний Комітет при Українській Центральній Раді

Віповідь на запити от 24 серпня 1917 року

1) до заснування таких організацій під назвою: “Вільне козацтво”, “Січ”, “Народне ополчення” ми цілком до Вас приєднуємося і рішуче заявляємо, що без таких організацій ми не зможемо ручатись за спокій і цілість народного добра в дні майбутньої демобілізації.

Така організація зустрине у нас прихильне відношення населення. Між тим таких або інших організацій у нас немає.

Підписали:

Голова комітету

Писар

З оригіналом згідно (підпис)

РДВІА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 267. — Арк. 207-208. Копія.

№ 393

Протест Генерального Секретаріату з приводу ліквідації Тимчасовим урядом установ Холмської губернії

Кінець серпня 1917 р.

Петроградъ

Комиссару Украины при Временномъ Правительстве Большая Спасская 11
Срочно

Генеральный Секретаріатъ, заслушавъ заявленіе представителей Холмскаго Губернскаго Исполнительнаго Комитета, постановилъ обратить вниманіе Временнаго Правительства на то обстоятельство, что ликвидация учрежденій Холмской губерніи до окончанія войны і разрешенія будущей судьбы Холмщины преждевременна, почему проситъ изъять изъ веденія комис-

сіи Ледніцкаго вопросъ объ означенной ликвидациі. Генеральный Секретарі-
атъ настаиваетъ на этомъ въ особенности по нижеследующимъ соображе-
ніямъ: двадцать пятого двадцать седьмого августа [в] Кіеве состоялся
съездъ двухсот девяноста шесть делегатовъ, выбранныхъ более чем двумя
стами пятидесятью тысячами организованнаго населенія Холмской губер-
ніи, находящагося [в] беженстве [по] всей Россіи Европейской [и] Азіатской,
изъ коихъ двести пятьдесятъ депутатовъ крестьяне. Съездъ единогласно
заявилъ, что уполномочившее его населеніе Холмской губерніи признаетъ
себя народомъ украинскимъ, посему вынесъ единогласно принятую резолю-
цію, что Холмская губернія должна быть присоединена къ Украине, нахо-
диться подъ управленіемъ Генеральнаго Секретаріата и выразилъ категори-
ческій протестъ противъ ликвидациі государственныхъ и общественныхъ
учрежденій Холмской губерніи. Такое решение Холмскихъ беженцевъ, сос-
тавляющихъ весьма значительную часть Холмскаго населенія, во всякомъ
случае убедительно показываетъ всю невозможность ликвидациі уже су-
ществующихъ губернскихъ учрежденій. Особый доклад высылается.

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ СЕКРЕТАРЬ

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 58. Копія.

№ 394

Вігозва представника УЦР при військовому міністерстві М. Полозова до військових-українців боротися проти заколоту генерала Корнілова

Кінець серпня 1917 р.

По порученію Генерального Секретаріата Украинской Центральной Ра-
ды обявляю для сведенія всех военных украинцев:

Контрреволюционный заговор во главе с генералом Корниловым угрожа-
ет всем завоеваніям революции, как в России так и на Украине.

Победа Корнилова привела бы к порабощенію Российской демократии и
новому закабаленію Украины.

Все военные украинцы должны всемерно поддерживать Временное Пра-
вительство в его борьбе с контр-революционерами.

Всякій украинец, не ставший в этот решительный момент на защиту ре-
волюции, явится предателем революции и Украины.

Представитель Украинской Центррады при Военмине Полозов
РДВІА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 233. — Арк. 173. Оригінал.

Вігозва голови УГВК С. Петлюри до українців-воєнків

Кінець серпня 1917 р.

Во исполнение постановления Генерального секретариата Центральной Рады предлагаем к исполнению:

Распоряжения генерала Корнилова не подлежат исполнению. Украинцы должны оказывать Временному правительству всяческую поддержку всеми силами вплоть до оружия. Вместо Корнилова Главверхом назначен генерал Клембовский, которому и следует безприкословно подчиняться. О всяких событиях, связанных с авантюрой генерала Корнилова, немедленно телеграфируйте Украингенеркомитету.

Украингенеркомитет Петлюра

РДВИА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 233. — Арк. 174. Копія.

№ 396—397

**Телеграми з приводу заколоту Корнілова та “Інструкції”
Тимчасового уряду від військових організацій**

Серпень 1917 р.

№ 396

ПРО ЗРАДУ КОРНІЛОВА

До Всеукраїнської Ради Військових Депутатів надійшла телеграма од військової Української Ради б армейського запасного полку:

“Обурені ганебними заходами генерала Корнілова захопити владу, визнаючи, що братогубча междуособиця на фронті веде до загибелі всю державу, що тільки влада в особі Тимчасового Уряду й Української Центральної Ради виведе державу з тяжкого стану й доведе до Установчих зборів, шостий армейський запасний полк вкупі з українськими маршовими частинами, висловлюючи своє повне довірря Тимчасовому Урядові й Центральній Українській Раді; заявляє про свою готовність боронити їх од усіх заходів контр-революції. Визнаючи, що авантюра задумана контр-революціонерами з генералом Корніловим на чолі, вносячи розбрат в народне життя й нечисленні нещастя, веде державу до загибелі, що вона кличе до пролиття невинної братської крові, що усунення війська з фронту й посилка його на Петроград дає

спроможність прориву фронту, визнаємо таку діяльність зрадою отчизні, вимагаємо негайно вжити проти генерала Корнілова та його товаришів самих суворих заходів, а з окрема позбавлення Корнілова, jako зрадника, військового звання й усіх громадських прав, заслання його без суду на довічну каторгу. За для встановлення єднання Тимчасового Уряду й Української Центральної Ради визнаємо необхідність негайного затвердження складу Генерального Секретаріату, поданого Радою. Зважаючи на те, що смертна кара є ганебна пляма революції, вимагаємо негайного її скасування.”

№ 397

ОД РАДИ 23 КОРПУСУ

до Всеукраїнської Ради військових депутатів надійшли такі постанови:

I.

1. Висловити повне довірря Українській Центральній Раді і Генеральному Секретаріатові, підтримувати їх у всіх їх заходах морально і фізично, як єдиних дійсних революційних органів на Україні.

2. Висловити Українській Центральній Раді і сем'ям побитих керасірами козаків-богданівців своє спочуття і жаль.

3. Вимагати від Української Центральної Ради, щоб козаки і керасіри були негайно вислані на фронт.

4. Щоб було учинено слідство і винувні у сих сумних подіях були покарані.

5. Вимагати усунення з посади полковника Оберучева і поручика Лепарського, як людей, нездатних до їхніх відповідних посад.

6. Протестувати проти незаконного усунення з посади командіра полку Богдана Хмельницького підполковника Капкана і вимагати негайного повернення його до цього полку.

7. Вчинити всі заходи, щоб у столиці України — Києві — був Український гарнізон.

II.

В справі політики Тимчасового Уряду по питанню українському, як ото скасування умови від 3 липня та виключення з меж України деяких Українських губерній, Корпусна Рада бачить тут тільки скрите бажання кадетів імперіалістів-централістів знищити усі здобутки революції Українського народу і накинати на нас знову ярмо національного гніту, через те ми вимагаємо від Центральної Ради і Генерального Секретаріату, не вважаючи на сі перешкоди, творити справу революції і відродження до кращого життя Українського народу.

III.

З огляду на те, що у Російській буржуазній пресі і деяких верствах громадянства за останній час ведеться широка агітація проти деяких Українських політичних сіячів, Українських, як військових так і громадських організацій і взагалі проти усього українського руху, обвинувачуючи в сепаратизмі та зраді революції, Корпусна Українська Рада 23 корпусу з обуренням відкидає всі ті клеми контр-революціонерів, реакціонерів і їх преси.

Од Чорноморського Українського Військового Комітету.

Чорноморським військовим комітетом нагіслано Центральному Комітету Всеросійського совета робочих і салгатских депутатів, Министру Прегідателю Керенському і Українському Комітету таку телеграму:

“Ваше роспорядження прийнято до виконання, Українці вояки Чорноморського флоту, гарнізона і громадяне Севастополя піглягають Временному Правительству, Центральной Раді й совету робочих [і] салгатських депутатів. Охороняють спокій. Ексцесів ніяких. Військовою владою Ваша депеша об’явлена флоту і гарнізону.”

Народна воля. — 15(03).09.1917 р.

№ 398

Брошура М. Сріблянського “З біжучої хвилі. (Революція, Установичі збори і наша політика)”

Серпень 1917 р.

Задача революції — перемістити соціяльні елементи так, як того хоче більшість революційного люду. Робота революції йде вся разом, але помітно в трьох напрямках: *політичному, національному і соціяльному*, при чому перші два моменти (політичний і національний) не являються ніколи остаточною метою революції, а лише її засобами, що бувають иноді остільки могутніми, імпонуючими, що здаються сами метою. Мета-ж основна — *зміна соціяльних відносин*, і тільки во ім’я неї широкі маси пігуть на крайню боротьбу.

Коли приглянемося з цих трьох боків до Російської Революції, то побачимо, що найбільше здобутків маємо в напрямі політичному. Демократичний принцип виборчого права, воля віри, спілок, зібрань то-що. Що до національного, то тут здобуто одно: воля слова — вільний вихід газет та книжок і публичне уживання своєї мови, тай годі.

Соціяльні ж реформи не здійснюються, все одсунуто до Установчих Зборів.

В результаті п'яти-місячної революції виникла так звана “анархія”, що повела за собою несподівані з'явища. Для вгамування революційного вихру повернуто знову до життя... смертну кару, закриваються газети небажаного (революційного) напрямку, міністри дано право забороняти з'їзди та збори, арештовувати і висилати, заборонено віча, установлено “удостовіренія личности”, то що. Словом, на тлі червоного неба з'явилося чорне обличчя старого життя, висунулась примара самодержавних аргументів. І тепер ми йдемо під знаком наростання контр-революційних сил, що організуються на наших очах. Буржуазія і реакція заговорила на кадетському з'їзді та у Временному Комітеті Державної Думи, на козацькому з'їзді та в різних заходах Военної Ліги і “О-ва Спасенія Росіи”, зрештою на Московській Нараді — з їх ту[г]юю за самодержавієм, новим “верховним вождем”, “імператором Михайлом Александровичем” то що...

Чому-ж це трапилось?

Основними причинами, що надали певний вигляд Російській революції були і є 1) *війна* з її наслідками: прогровольчим, транспортним, фінансовим і производственным кризисами та стратегічним [і] тактичним неуспіхом її. 2) Міжнародні впливи, домагання союзників, що не хочуть виключити Росію з лави воюючих, 3) Параліч революційної влади, до якого спричинився принцип коаліційного кабінету міністрів. Відціль вийшло *обмеження задач революції*, потім “анархія”, а тепер реакція.

Сподіваюсь, що роль війни і зповодованих нею кризисів ясна: якимось душо людська інстинктивно зібгалась і почулось зразу бажання обмежити задачу революції одним — скинути царя і його прибічників, щоб взяти керівництво в свої руки і повести державу до “щасливої перемоги над зовнішнім ворогом”. Так думала *буржуазія*, і хотіла прищепити цю думку й демократії, залякуючи цю різними привидами анархії на тлі прогровольчого, транспортного, фінансового, продукційного та взагалі організаційного кризисів. Очевидно, що повести в такому напрямі революцію не довелось, бо сила роспаду старих форм була велика: розірвалось счіплення всіх елементів і демократична маса схвилювалась — заколихалось велике народне море, розхитуючи стару систему.

Тут революція вступила в свої права, не звертаючи уваги на тимчасові обставини, бо *фізіологія* революції, коли можна так висловитись, має свої закони. В революції мусять відбуватись такі процеси: зміна старої влади і установлення нової революційної схеми, упадок старої політичної системи

існування, а натомість прояв нової (всілякі політичні свободи в заміну старих обмежень), переміщення *соціяльних* елементів, і в результаті установа-ня *нових соціяльних відносин*.

Коли не це, то чи можлива революція? Де-ж їй місце? Замість революції нічого рівновартного їй неможна придумати. Це закон. Сама по собі війна приглушувала биття революційного серця, затуманювала ясність революційного зору провідників революції, а до цього ще прибавився вплив міжнародній, натиск союзників, що вимагають *продовження війни*.

Англійська і французька буржуазія не можуть дозволити Росії вийти з їх кола, бо ясно, що тогді вся ударна сила німецького мілітаризму упаде на їх і *розчавить*. Хіба вони не чують для себе смертельної небезпеки в цьому? Щеб пак... Буржуазія союзницька не гарма затівала війну з німцями; вона домагається панувати на світовому ринку. Це одно. А друге: хіба їй потрібно, щоб у Росії запанував новий лад, що розбиває старі пута капіталізму і так *наочно* вчить світову демократію добиватись і в своїх країнах перебування життя. *Педагогіка* революції недовподоби хоч би яким шановним союзникам. І от англійська, американська, французька буржуазія, лякає: не дам грошей і снарядів і машин і підтримки Росії, а Росія тогді, мовляв, зразу впаде на вколюшки перед німцями, *згубить всі здобутки революції*, — з одного боку (удар для демократії) і *економічну силу в системі світового капіталізму* (удар для російської буржуазії) — з другого. І в цьому моменті згубний вплив міжнароднього капіталізму на хід Російської революції очевидний і тяжкий. Міжнародня демократія допомоги не може дати, бо вона б'ється в замкнутому колі *місцевих і наочних* шкурних інтересів, Через те англійська, французька, американська, італійська, німецька, австрійська демократія хоч і з захопленням і ентузіазмом, але пасивно ставиться до великої революції в Росії.

Попередні дві причини (війна і міжнародній вплив) спричинились до третьої — *паралічу революційної влади*.

Революція — велике діло. І невсяка людина здатня охопити думкою горизонти революції, ідеологічно перемогти силу інерції старого життя, стати твердо на ноги і йти вперед, дивлячись уперто не під ноги собі, а через голови людей вперед і вперед, на провісну зорю, на мету.

В революційному серці є багато сантіменталізму і страху. Страх відповідальности, вселюдськість революційної любови і бажання опертись на *всі* шари людности повели до того, що революційну владу почали складати *коаліційно*: з тих, кому *треба* революції, і з тих, кому її *не треба*. І думали,

що таке міністерство твердо поведе Росію вперед. Цікавий цей похіг: хто куди йде? Керенський вперед, а Милюков назад, а коли вважати ці сили приблизно однаковими, то Росія попадає на мертву точку. Сила стремління двох рівних змагань в протилежних напрямках називається *паралічем*, бо організм не рушається нікуди, а гниє на мертвій точці. Революцію можуть робити тільки ті, кому її треба. Це ясно. А ті, кому її не треба, можуть робити тільки *контр-революцію*. Принцип коаліційности революційного міністерства — це згуба революції. Що ж це за ряд бойців: правий націоналіст Гогнев, октябрист Гучков, капіталіст Терещенко, кадет Милюков, соціал-демократ Скобелев, соціаліст-революціонер Керенський?

Елементарна наука війни, боротьби каже, що для збільшення ударної сили треба єдиної волі, єдиного напрямку. Так каже і закон механіки. Тільки тоді ви розвинете непереможну силу стремління і зможете справді двигатись в певному напрямі.

Коли такої єдиної волі не мала революція, то вона і не могла нікуди йти.

От і трапилось, що комбінація трьох причин (війна, міжнародній вплив, параліч влади) обмежили задачі революції і викликали ще більшу дезорганізацію життя, поставили на ноги контр-революційні змагання.

Справді, коли революція має свою окрему *фізіологію*, коли вона може розвиватись тільки на підставі своїх законів, то як можна не додумувати до логічного кінця її потреб?

От же, у нас так і трапилось. Політичне визволення до кінця не додумане і не проведене. На місцях багато лишилось представників старого режиму; суд, адміністрація, церква, військова влада змінені остільки мало, що революційний процес знаходиться в руках любителів старого режиму. Куди не гляньте — скрізь сидить коло реальної машини життя не революціонер, а поміщик, бюрократ, старополох, контр-революціонер, любитель репресій і нарікань на “ужасы”, “чернь”. Міністерство внутрішніх справ зразу сипнуло циркулярами, щоб ніхто не смів нічого захоплювати, не смів змінити властей і признав принцип, що поки закон неодмінений — він закон. Під цим лозунгом кн. Львов, а тепер Керенський, повів Росію, вливаючи революцію в рямці *старих відносин*, закованих в старі закономірні норми. Просто якийсь абсурд, але він став “законом” революційного процесу.

Торговля і взагалі обмін продуктами остались в руках організованих хижаків, грабіжників, але їх не можна чіпляти, бо вони йдуть вже під охороною революційної влади.

Аграрні відносини, це ж центр ваги в задачах революції. Але з'явився приказ: не сміть нічого змінювати. Комісарам і инчим представникам революційної влади приписано з усієї сили обороняти інтереси поміщиків і регулювати відносини їх з селянами.

Зберегти дореволюційні соціяльні відносини і під час революції — таку задачу взяло на себе революційне правительство. Очевидно, що тут джерело, з якого полилась отрута і отруїла увесь державний організм.

Революційна власть висунула лозунг: всі реформи *гадуть* Установчі Збори. “Спочатку втихомирення, а потім Установчі Збори”. Цей фетиш російської революції приніс їй величезну шкоду. Замість *гїєвого* процесу революції, за головне була визнана кінцева її точка — Установчі Збори. Ми розуміємо революцію як *гїєвий процес*, який що хвилини робить зміни в житті. Цей процес — *вища законодатна норма революції*. Що сьогодні установлено волею народу, то і єсть закон. І ряд таких змін, установлених в процесі боротьби, утворюють певне обличчя нового життя. Це і єсть революція. Установчі Збори потім санкціонують нову рівновагу життя, установлену революційним процесом. Оскільки посилка на Установчі Збори не логічна, видно хоч би з того, що правительство (поставлене в замін царя без санкції Уст. Зборів!) що дня видає розпорядження і закони, що повинні-би вийти лише з під руки Установчих Зборів. Де-ж межа між компетенціями Уряду і Установчих Зборів?

Вже 5 місяців революції минуло, пройшло під знаком: що всі блага *гадуть* Установчі Збори, революційний патос затратив силу напруження і упав. Антиреволюційний гад почав вилазити на світ і з задоволенням констатує, що *ще нічого в його не одібрано*, не все згублено і — організується. Ріжні “ексцеси” і “ужаси” налякали міщанську інтелігентську чернь, і вона одсахнулася од революції, голосно гукаючи: нічого не можна змінити без Установчих Зборів. *Авторитет Установчих Зборів поставлено вище авторитету Революції*, і її не стало.

Яку ж роль вііграло в пригашуванні революції національне питання.

Коли перше Тимчасове Правительство здеклярувало знесення усякого національного гніту, то заінтересовані в цьому недержавні нації схопились на ноги і заявили радісно, що вони живуть і вітають велику Російську революцію. Закрутивсь вихор революційного екстазу і необмежених надій в кожному серці

на Україні, в Польщі, Фінляндії, Біл[о]русі, Кавказі, заворушились мусульмани, молдовани, євреї то-що і залунав чужий для великорусів лозунг федералізму: Росія має бути спілкою рівних між собою автономних народів! До лозунгу демократичної республіки годано: *Федеративна*. Це дуже неприємно вразило представників пануючої державної нації, що уявляли собі Росію, населену тільки руським народом і лагодились керувати нею з одного центра.

Принцип федералізму дуже непопулярний в Росії. Москалі ніяк не хочуть звикнути до думки, що кожний народ справді таки має сам керувати собою. Скрізь закричали, що це розвал Росії і на кожний революційний куток, що організувався боротись за автономію, поглянули як на контр-революційне кубло злочинців, що лагодяться всадити ніж в спину революції. Але дивна річ: люде хочуть робити революцію і не хочуть приймати її наслідків. Міркують, що держава мастодонт, як Росія, може вдержатись на ногах без національної волі її народів. Центробіжні течії її звальять з ніг, коли розум державної нації не найде вищого принципу об'єднання.

Була колись велика асіро-вавилонська, Грецька, Римська великі держави, а всі вони згинули через первородний гріх насильництва — *централізм*. Обламується одно крило за другим і хижий птах незабаром лежить обскубаний, обдертий і безсилий. Так буде і з Росією, коли державна нація не зрозуміє, що централізм може держатись тільки насильством, а насильство джерело революції, а революції національні ведуть державу до розпаду.

Децентралізація державного устрою — єсть вищий тип нової державності. І через те поляки, українці, фінляндці, кавказці, білоруси, молдоване, литовці, латиші заявили, що вони хочуть жити автономно у федеративній злуці з великоросами.

Вся Московщина і централісти на окраїнах заверещали, що це “ніж в спину революції” і що тільки Учредительне Зібрання компетентне розв'язувати такі питання.

Розуміється, що це був ніж, але не в спину революції, а в серце централізму, і ніяке Учредительне Собрание не може розв'язувати того, що давно вже розв'язано природою і життям. Хіба Учредит. Собрание опреділятиме, хто нація, а хто ні? Це вже опреділено, а коли так, то хіба ще буде питання чи дати автономію, чи ні, коли нація може жити тільки автономною? І тут російська революційна думка не піднялась на ту висоту, щоб побачити справді горизонти нового життя. Буржуазія затрівожилась і розізлилась, а демократія ще не годумалась до кінця, а тому в одну душу ввесь Московський світ закричав *на недержавні нації “руки проч”*.

Оглядаючи намічену схему думок про природу російської революції, ми констатуємо, що вона з самого початку пронялась інтересами буржуазії: *не дозволити соціяльним низам заняти нове місце в соціяльній сістемі і вдержати пригноблені нації під орудою пануючої державної нації.*

Очевидно, що з таким станом річей не можуть згодитись відповідальні кола українського народу, і будуть змушені розпочати активну боротьбу за сповнення своїх революційних домагань: знищення національної неволі і соціяльного гніту.

Шлях до цього один — революція, бо нема нічого рівновратного, чим би її можна було замінити. Як результат укр. революції — Українські Установчі Збори санкціонують лад, що установиться в революційному процесі.

Щоб досягти чогось в житті — треба боротись за це, треба дістати повну волю роботити те або инше. Очевидно, що для цього треба, щоб всі заінтересовані в протилежному, бачили, що коли вам і не дозволять — ви зробите самі, не питаючись нікого, бо маєте *право*. Яке право? *Право сили*. Коли право являється відбитком дійсного стану річей, дійсної розпологи громадських сил, то воно дійсне право, і ніхто його в даний момент, не змінить. І тільки перегуртування сил установить нову рівновагу, в якій значінне і вага нової групи відповідатиме *кількості паїв її сили*.

Коли укр. демокр. виставила своєю задачею *перебудування життя на Україні по своїй волі*, то вона доб'ється стільки права й свободи, скільки має *сили*, щоб наочно показати своє право на самоурядування. В противному разі перебудуванням нашого життя займеться той, хто матиме на це досить сили, щоб свою волю, свої погляди, своє розуміння накидати нам і змушувати нас до прийяття їх.

Змінювати реальне відношенне сил, цеб-то збільшувати свою силу залежить від нашої ініціативної роботи, від сили нашого напруження і впливу на зміст окружаючих обставин. І тому ми, во ім'я досягнення своєї мети, будемо боротись в першу чергу за те, щоб дістати свободу поступування, свободу для своєї роботи. Ми хочемо збати про добробут і розвиток народу, до якого належимо, а для того нам треба мати розв'язані руки. Коли ми матимемо чверть-свободу, пів-свободу, то відповідно менше можемо зробити. Щоб зробити більше — треба мати *більше* свободи. Український народ, як нація не мав до революції ніякої свободи і тому нічого не міг роботити для поліпшення свого життя. “Поліпшував”, “робив” життя на Україні не ук-

раїнський народ, а *хтось*, — що суперечить не тільки поняттю *права робити*, але поняттю *обов'язку робити*. Ми не тільки маємо право роботи нове життя, влаштовувати нові відносини, чепурити свою хату — *ми обов'язані це робити*. Коли-ж хто однімає у нас право, то очевидно знімає і обов'язки, переймаючи їх на себе? Ні! У нас *однімається право і залишаються нам обов'язки*. І це добре: маючи обов'язки, ми доб'ємося права. Обов'язки — велика річ: вони піднімуть нас вгору, вони дадуть силу і окрилять в роботі на здобуття *права* вільної творчості.

Свободу ми мислимо повну, бо в гумці не міститься поняття пів-свободи: примус логічного гуманя веде до проголошення усіх обов'язків *своїми* обов'язками, сповнення котрих можливе тільки при *повній свободі*. Повна свобода — це значить *суверенність нації*. Над нацією панує верховна влада тільки цієї нації, а не іншої! Інша нація *не обов'язана* творити життя для нас, а коли у неї нема *обов'язків*, то не має й *прав* що-до нас.

З цих загально висловлених поглядів ми робимо такий практичний ужиток: великороси що до України не визнають її права на самоуправу. Коли нам треба Центральну Рагу — ми її собі робимо. Коли треба Генерального Секретаріату — робимо. І хто-ж *обов'язаний* давати, скажемо, інструкцію для Секретаріату? Очевидно, український народ. Але чому цей обов'язок бере на себе Правительство іншого народу? Тому, що... має силу.

Коли ми “маємо право” самі опреділяти себе, так зване “право повного самозначення”, то від нас залежить чи добиватись автономії чи ні, добиватись федерації з іншими народами Росії чи ні, чи оголосити Самостійну Україну. Право самозначення — це значить мати повну волю завдати себе навіть в неволю і навпаки — зробити бунт проти неволі, щоб вирватись на повну волю.

Це є самозначення! Це суверенність нації. Цей лозунг ми поставили на своїм прапорі і під ним підемо далі, щоб зробити таке перебудування життя, установити такі соціяльні відносини, яких нам треба. І в першу чергу — щоб *ніхто не перешкоджав на цій роботі*.

До соціялізму без політичної свободи не зможе йти ніхто, до Ітернаціоналу не дійде той, хто житиме в національній неволі. Коли на світі буде *поневолена нація*, то ні вона, а-ні її пан не мають вільної дороги до Ітернаціоналу, аж поки не розлучаться: аж поки нація-раб не зробить бунту проти нації-пана.

Так проторюється шлях до миру всього світу. Отже, в час великого кру-

толому показати шлях, по якому піде нація — можуть тільки Українські Установчі Збори, скликані Центральною Українською Радою на основі вселюного виборчого права (по п'яти-словній виборчій формулі). Ніхто вищої влади немає, нікому народ не передає так повно своєї волі, як Установчим Зборам. Установчі Збори — абсолютна власть, ніким і нічим необмежена.

І коли-б мали зібратися Установчі Збори України, то чи ніхто не стане їм на перешкоді?

В тім то й річ, що оскільки ясне для всіх право росіян (великорусів) на Установчі Збори, оскільки таке право ясне для сербинів, норвежців, французів, чорногорців то-що, остільки те право не ясне для нас, українців, для фінляндців, кавказців, ірляндців — для всіх, чію *волю* опреділюють не вони самі, а державні нації, ті, що над ними панують.

Наше право на Установчі Збори ясне, скажемо, *теоретично*, з погляду природнього нашого права на самозначення, але якою *фактичного силою* ми підпіраємо це право?

От, не хоче правительство, щоб сейм фінляндський присвоював собі функції Установчих Зборів, та й годі і посилає військо для втихомирення, “розганяє” сейм і кричить, що не позволить нарушати державних прав “російського народу” у Фінляндії.

До ідеї Установчих Зборів України російське правительство поставиться також неприхильно і збройною силою постарается їх недопустити. Це ясно, бо *самовизначення народів* лише риторична фраза в устах не тільки самодержавія, але й самої “щирої” демократії російської. Переговори, угода 3 липня, інструкція 4 серпня і низка інших фактів наочно показують, що то значить самоозначення націй в устах російського демократа і соціяліста.

Коли Центр. Укр. Рада візьметься скликати Установчі Збори України — ми будемо свідками великої державно-патріотичної вакханалії: мобілізується вся преса, наради, з'їзди, правительство і *військо*.

Міщанство буде очі втрищати від “жаху” на самовольство українців, підніме страшений галас і кричатиме, що українці гадюк їдять. Піднімуться Мінини і Пожарські походом па Україну, і наша політична гумка і воління матимуть добрий іспит.

Вся російська гумка просякнута поняттями *централістичного управління*, ідеями свого панування, пріоритету. Буржуазія підкріплює такий напрям реальними бажаннями “розвивати промисловість”, розпреділяти український хліб і вугіль, мати вихід в море для вивозної торгівлі, а демократія, —демо-

кратія так мислить як буржуазія, маючи буржуазне серце і псевдо-демократичну фразеологію. Пока говорять про самовизначення большевику — ми їм віримо, але коли вони придуть до влади і будуть *робити* — ми будемо стояти перед новим іспитом.

Так, товариші! *Ще історія не давала прикладу, щоб хтось добровільно визволив когось з'їд свого впливу. Бажання панувати в психіці людській має головне місце і хай демократія російська не старається засліпити нам очі: нас можна скорити, раздавити силою, але повіримо ми тоді, коли наше визволення буде робитись односторонню волею пануючої рос. демократії. Чи це можливе? Очевидно — ні! Отже нема підстав вірити, але навпаки: є підстави не вірити.*

Наше визволення не може бути і справді не є справою “всеросійської” демократії: це справа поки що наша і тільки наша. Ми згобували остільки — остільки були активні. Так і далі буде.

Установчі Збори України відбудуться при умові, коли їх винесе на своєму гребні революційна хвиля, цеб-то коли громадяне України справді захочуть автономії і підуть будувати її *революційно*.

Приємно слухати, коли з запалом і щирістю хтось говорить про міжнародню солідарність, спільність інтересів демократії, про єдність революційного фронту, про спільний похід до Інтернаціоналу, про рівність перед ним всіх націй і язиків, — але згадуємо про уперту різню між демократією французькою і німецькою, українською і польською, українською і російською, російською і фінляндською. Їдуть тисячі і мільйони пролетарів і щирих демократів, їдуть перерізувати горло таким же пролетаріям і демократам та співають пісню з оправданням свого походу, досить зручно підставляючи ідеологічний ґрунт під свою різню. Російські соціал-демократи дуже весело послали військо проти фінляндських соціал-демократів. Мабуть разом читали Маркса і Енгельса, кричали про міжнародню солідарність, особливо вільнолюбні були росіяне, як крайні у всякому вольтер'янстві, а потім заговорили таким рипучим голосом, що аж гудко...

Так буде з солідарністю російських і українських соціал-демократів.

Фінляндський сойм, Українські Установчі Збори — які намріяні слова, яка первобутна радість визволення заложена в їх, але ... не треба осліплятися “солідарністю”, бо вона по Україні донських козаків з спеціальними інструкціями розставляє... Значіння цього аргументу для нас ясне, але помімо того, — хай живуть Установчі Збори України!

Війна знівечила образ життя, втоптала душу людську в бруд, осквернила всі святині людства і винищила придбання багатьох століть. Війна довела до революції, але чи виведе на чистий шлях вільного життя? Вся принадність вільності, вся краса нового існування і принада перспектив витрачає силу притягання, губить велике очарування культури, коли доводиться йти і вбивати людей і ми, очевидно, як були ворогами війни, так і лишимося ними навіки. Навіщо вільність, навіщо рівність, культура, творчість, коли є війна? Во ім'я чого творити і куди закликати людство, коли війна стане законом життя?

Нічим не можна оправдати війни і тому треба з нею боротися. Капіталізм вимагає війни, жагою наживи тягне буржуазію на завоювання ринків, на поневолення народів. Це для нас ясно, і коли ми кажемо боротися з війною — це значить боротися з капіталізмом. Всякі поступки буржуазії — це поступки війни, це апробата війни.

Цю всеєвропейську війну розпочала буржуазія, а скінчити її мусить демократія. Оповіданий російською демократією лозунг: кінець війни без анексії і контрибуцій на підставі повного самовизначення народів мусить перейти у життя.

Напруженням сил демократій воюючих і невоюючих народів мусить бути покладений кінець.

Демократія мусить скликати *міжнародну мирну конференцію*, на якій виробить умови демобілізації армій і авторитетом свого голосу відкличе озброєний людина з фронтів.

Щоб полита кров'ю трущогого людина земля знов зазеленіла і спокійною працею народів обернулася в цвітучий сад.

Трудова демократія всіх народів мусить піти війною не одна проти другої, а проти буржуазії — тільки так можна скінчити війну.

Для нас, українців, продовження війни рішуче непотрібне навіть з того погляду, який панує у рос. демократії. “Цілість держави”, “наша незалежність”, “позор німецького господства” і інші грізні і горді слова не для нас: коли Росія буде ціла, то хіба це нам забезпечує вільність? Коли ми за вільність Росії покладемо голови — чи будемо самі вільні? Ні... Хіба над нами ніхто не пануватиме? Ні...

“Не так ті вороги — як добрії людина”. Російська буржуазія і *демократія* вже показали нам якої вільності ми можемо сподіватися від їх. Чим-же може тепер Росія запалити ентузіазм і погнати нас на рагісну смерть? Українська

інтелігенція і народ понуро повісила голову і безрадно топчеться на місці. Нема во імя чого жертвувати, нема в російських устах тих слів, якими-б можна запалити українську душу.

Коли нам нема свободи — нам нічого не треба: не треба нас залякувати, щось нам обіцяти, говорити про “свободу”, закликати до жертв.

Жертвувати даром нічого неможна. Одуритися ще раз ми вже *нехочемо*.

Ліквідація війни способом *міжнародньої демократичної конференції* — котрий був-би єдиним цілком достойним для свідомої демократії — в сучасних обставинах може бути мало надійним:

Така конференція може навіть не зібратись, а війна стоїть перед нами, як болючий і важкий факт.

Військо центральних держав може піти лавою по наших степах і зробити з України і Росії — нещасну зруйновану Сербію, Бельгію, Галичину, Польщу...

Стати опором проти німців... але факти дійсності говорять нам, що народня психіка зморена і не має сили в собі спалахнути яскравим полум'ям по-вугу... Народні, озброєні маси одступають...

І палкі промови, гарячі заклики не можуть післати народ на останню боротьбу, бо народ піде боротись тільки захищаючи реальні цінності життя.

Революція тих цінностей не дала, і підтримує... пораженьський настрій мас.

Де вихід?

Вихід указує закон революції: треба змінити соціальні відносини, обновити життя так, щоб воно стало... *цінністю*, щоб наш новий лад став *вищим типом* існування, щоб його *вартість* вдохновила народ до того, аби він не понуро вмирав, а радісно відчув потребу захищати його. Щоб дав гордість культурного творчества... Народні маси доведені вже до крайнього винищення і одчаю. І яка-ж сила могла-б примусити їх стрепенутись і піти в бій, з бадьорим настроєм боротьби до кінця?

Відповідь огна: віра в те, що народ не буде одурений, що його соціально-революційні домагання *будуть* сповнені. Ми постерігаємо, що “революція без наслідків” не може нікого заговольнити, тим більше народ, що сотні літ мріє про визволення і про землю. Вона і незаговольнила. Народ інстинктивно почув, що ґрунту його віра не має, що те, що можна було зробити в рямках сучасних обставин — не зроблено. Чому? Народ не знає чому і підозріває всіх і вся в змові проти себе. Страшенне недовірря до інтелігенції обхопило народні маси так, що вони задубіли, закликли і ніяка сила слова не може їх зру-

шити з місця. Так от треба дати народові *віру*, що він не буде одурений. Це можна зробити одним: негайним переведенням деяких *соціяльних* реформ, що дадуть *право* правительству вимагати від народу жертв, а на народ накладуть *обов'язок* їх робити.

З цих реформ ми намітимо такі:

1. Передати негайно всі велико власницькі і середньо-власницькі (не менше 100 десятин) земельні маєтки під оруду земельних комітетів.

Комітети, утримуючи господарство на відповідному рівні, повинні організувати управління, керування маєтками від свого імені, запоручаючи народові, що нагіл землі буде без метушні, серйозно переведний. Бачучи, що земля не в руках соціяльних ворогів, народ *знайде* в собі силу терпеливо ждати справедливого рішення земельної справи і справді буде заінтересований в скликанні Установчих Зборів.

2. Негайно передати всі лісові обшари *поміщицькі*, угільні, монастирські, громадські то-що під оруду земельно-лісових комітетів, котрі мусять не понизити господарського рівня в їх, і взяти в свої руки всю справу з топливом, з постачанням лісу для державної оборони, застерігаючи інтереси будучих поколінь відповідними лісоохоронними заходами. Тоді спиниться вакханалія, що тепер почалась: зрубка лісів приватними власниками їх та спекулянтами і народ побаче, що ліс в нагійних руках.

3. Негайно передати продукти і предмети першої потреби в руки прогдовольчих органів, щоб розподілення всіх продуктів йшло громадським способом, і щоб прогдовольчі управи не тільки одбирали від народу хліб по твердих цінах, але й *давали* в обмін на хліб по справедливій ціні чоботи, крам, залізо то-що.

Негайна передача розподілення продуктів в громадські руки високо підніме авторитет прогдовольчих органів, що стануть тоді справді центром народно-революційного життя, а не *реквізиційними органами уряду*.

4. Передача продуктів в громадські руки неможлива без передачі заводів, фабрик, шахт і т. п. *продукууючих* підприємств в руки фабрично-заводських комітетів, як органів трудових заводських кооперативів. Власники заводів, будучи пасивними власниками, вийдуть з ролі жертв необузганих апетитів робітництва і не зазіхатимуть на революцію, не журитимуться за контр-революцією. Трудові кооперативи самі регулюватимуть заробітну ціну, робочий час і намагатимуться підняти занепаду продукцію, бо це буде в їх інтересі, а натомість знищиться зневірря і підніметься чуття

обов'язку. І тоді робітничі маси з'уміють жертвувати собою за для громадського добра.

5. На Україні переведення вищезазначених реформ повинно вийти з ініціативи і під орудою Центральної Ради, що матиме повноту влади і авторитету. Організація автономії підніме на небувалу висоту ентузіязм народніх українських мас, потягне до роботи національні меншости і підхопить всіх в творчій роботі. Право на самоозначення дає *революція*, а не Установчі Збори, які тільки доповнюють, поглиблюють і закінчують революційну роботу.

Коли український народ побаче, що на його свободу ніхто не зазіхає, — він сам одкріє широко обійми для братерського союзу з сусідами і утворить з ними таку федерацію, якої ніхто не зможе зломити.

Отже передача влади на Україні в руки вищого краєвого органу — задача негайна, щоб вдихнути маси на гальшу боротьбу з зовнішнім ворогом, на жертви, на бадьору зустріч суворої зими.

Боротись, жертвувати можна тільки во ім'я реальних цінностей життя, а не во ім'я фікцій.

Без негайного переведення зазначених реформ Росію врятувати від розвалу не можна.

Зовнішній ворог не зустрине опіру в такій мірі, яку може дати лише *віра*, що є во ім'я чого вмирати, що сем'я кожного воїна буде забезпечена, що народні сподіванки не будуть одурені.

Дух зневір'я, що опановує української народ — велика небезпека і для його і для Росії. Народ, що жив у рабстві, може знову піти в його — йому губити нема чого, бо він нічого не придбав, але через те саме йому нема во ім'я чого воювати.

Ми розуміємо цю велику духовокультурну кризу нашого народу і з усією силою закликаємо боротись за переведення в життя *мінімуму революційних реформ*. А для того треба всенародної організації, яка напруженем своєї волі зробить переведення їх можливим і переможе силу буржуазної суггестії, що, мовляв, такі реформи до Установчих Зборів не можливі: народ зробить ці реформи, установить їх в житті і це будуть *Установчі Дії*, авторитет котрих не низчий Установчого Зібрання.

Український народ мусить перевести мінімум реформ суверенно тепер, під час війни, а скінчивши війну, дасть художнє закінчення, обробку своєї революційній роботі.

Тільки це врятує Росію і Україну. Затягання теперішньої політики приведе державу до незмірної, непоправної катастрофи.

Голодні бунти і німці приближаються...

Сріблянський М. З біжучої хвили. (Революція, Установчі Збори і наша політика). — Видання Центрального Комітету У.П.С.Р. — Київ, 1917.

№ 399

Інформація про організацію Вільного козацтва

*01.09.1917 р.**

Повітові комісари сповіщають, що в Уманському повіті уже організовалось 1700 вільних козаків, у Васильківському — 1500 душ.

На заводах “Нікополь” і “Провіданс” в Маріуполі робітники почали організувати “вільне козацтво” для оборони революції і інтересів пролетаріата. В козаки записалося вже багато людей.

Народня воля. — 14(01).09.1917.

№ 400

Звернення Генерального Секретаріату до міністерства внутрішніх справ

01.09.1917 р.

Генеральний Секретаріат
Української Центральної Раги
Генеральний секретар внутрішніх справ

№ 261

1 сентября 1917 г.

Київ

В Министерство внутренних дел

В последнее время с разных мест Украины ежедневно поступают от сельских обществ, общественных самоуправлений и правительственных органов — жалобы на незаконные, а зачастую и преступные действия войсковых частей, преимущественно же казачества — донского и терского, присланных вопреки

*Дата опублікування.

желанию общества военными властями для содействия властям гражданским в целях тишины и спокойствия, для борьбы с дезертирством и преступными элементами общества. На деле же, как доносят местные организации, оказывается, что войсковые части сами вносят дезорганизацию в жизнь общества: они самоправно забирают у местных жителей зерновой хлеб и сено для корма своих лошадей, уничтожают сады, огороды, новые посевы, заборы; оскорбляют и позорят женщин; устраивают вооруженные ночные погромы; бьют окна, грабят и избивают мирных жителей; угрожают вооруженной силой прекратить движение и совершенно не повинуются законным распоряжениям местных правительственных органов. В этих незаконных действиях принимают участие не только рядовые солдаты, но и их начальники — офицеры, что имело место в местечке Смеле Черкасского уезда Киевской губернии при учинении погрома с 10-го на 11-е августа сего года.

Сообщая о вышеизложенном, Генеральный Секретарь Украинской Центральной Рады по внутренним делам просит распоряжения М.В.Д.* дабы украинские войсковые части, присланные для содействия гражданским войскам, были выведены и заменены, согласно воле народа, частями украинскими, которые, как это вполне естественно ожидать и как показывает практика, относятся к местному населению братски-дружелюбно, встречая такое же отношение и к себе со стороны местного населения

Товарищ Генерального секретаря по внутренним делам (подпись)

Делопроизводитель (подпись)

РДВІА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 267. — Арк. 33-34. Засвідчена копія.

№ 401

Вимога УГВК притягнути до суду організаторів корніловського заклоту

02.09.1917 р.

Генеральним військовим українським комітетом послана міністру Керенському така телеграма:

“Український Військовий Генеральний Комітет як виборна інституція українців-воjakів усіх фронтів і тила від їх імені прохає правительство притяг-

* Так у документі про Міністерство внутрішніх справ Тимчасового уряду Росії

ти до військово-революційного суду ініціаторів бунта, генералів Корнілова, Лукомського, Денікіна, Маркова і всіх їхніх прихильників.

Генеральний Комітет дивиться на діячів бунту як на ворогів волі й революції. Так оцінюють сих осіб українці військові, а через се Генеральний Комітет гадає, що ворогам волі не може бути прощено, бо всяке послаблення в цьому питанню похитає віру вояків-українців в твергу волю революційного правительства”.

Народня воля. — 15(02).09.1917.

№ 402

Заклик до молоді України вступати до організації “Січ”

02.09.1917 р.

Молодь України!

Корнілов гасть нам царя, поліцію і старі порядки. Він поверне нас в рабів. Він огніме у нас нашу школу, наше військо і наше правительство. Він принизить нас і нашу мову, і ми будемо безправними і безсловесними скотами. Центральна Рада бере всю владу на Україні. За нею ми пігемо і одібьємось од Корнілова, хоч би він і забрав Петроград та Московщину. Вірні рідному правительству, ми зуміємо у себе знищити гаючі кубла контр-українства.

Для того ми повинні єднатись і озброюватись. Нас, українську молодь Одеси, об’єднає і озброїть Одеська Січ. Як ви не хочете, щоб нагайка царських слуг свистіла над головами ваших батьків, ігіть в Січ. Січ стоїть в обороні українського люду Херсонщини. Січ підлягає Одеській Військовій Раді і Генеральному Комітетові. Зараз Січ кличе до себе всіх Українців, не молодших 16 років і не воєнноповинних.

Раніш молоді козаки кидали рогинне життя і свою роботу та йшли обороняти Україну.

Памятайте, що тепер також такий час, коли всім, хто вміє держати рушницю, доведеться стати в обороні свого краю. А до того часу **Гуртуїмось у Січ!** “Січ”. Торгова, пом. Воєнно-Спорт. комітету. Вправи що понеділка, вівторка, четверга і п’ятниці од 6 год. веч.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 176. Листівка.

Розмова С. Петлюри з кореспондентами київських газет

02.09.1917 р.*

З приводу дебатів на засіданні Малої Ради 30 серпня, де говорилося про вороже відношення до українства Оберучева та Курієнка, Оберучев в розмові з співробітником “К[иевскої] М[исли]” висловив деякі думки про Генеральний Військовий Комітет і про українське військо. Маючи це на увазі, голова Генерального Комітету С. Петлюра мав вчора розмову з співробітниками кількох київських газет, в котрій сказав слідує:

“По питанню українізації війська командує окроугою висловив думку, що українізація шкодлива для справи оборони держави і волі. В цьому його погляди уже розходяться з поглядами багатьох авторитетів в військовій справі, котрі не раз висловлювали свої думки в цій справі.

Треба сказати, що ні в одній з тих частей, які стоять на позиціях, українізація не переводилась там же, а робилось це тільки тоді, коли частина відводилась в резерв. Що до того, чи ослаблює це силу фронту, то тут різні авторитетні особи, котрі мають бойову практику і командує корпусами та цілими арміями, як наприклад, ген. Брусілов, ген. Гутор, командує*** армією ген. Парський, ген. Данилов, ген. Щербачов та інші надають українізації велике значіння, яко чинникові, що зміцнює і віпорну, і ударну силу війська.

Не раз командує округами та великими військовими одиностями звертались до Генерального Комітету, щоб він прислав українські доповнення та українські маршові роти для підвищення боєвої здатності військових частин і кращого в них порядку. Не дивлячись на те, що процес українізації дівізій не був скінчений, ті українізовані дівізії, що були за останній час в боях, виявили витревальість і задовольняли всі боєві вимоги, що засвідчено і командірами цих дівізій. Треба зауважити, що самі ці командіри зовсім не українці.

Ніяк не можу згодитись з командує окроугою, що формування українських частин є “явнымъ узаконеніемъ скопленія дезертировъ и самовольно отлучившихся солдатъ”, бо в той час, коли починалось формування українського полка, взагалі було поширено дезертирство в російському війську. Вжитими правительством заходами ці вояки завертались і, збираючись на розбивочних пунктах, по можливості відправлялись на фронт. Але на пунктах були не тільки дезертири, а і вояки, що мали відпустки. Ці люде захопи-

*Дата опублікування.

лись організацією українського війська і взяли участь в творенні українських полків. Вішати завше всіх живих і здохлих собак на українські комплектування я вважав би принаймні незручним та несприятим утворенню спокійної атмосфери в наш переходовий час.

Освітлення діяльності Генерального Комітету в розмові командуючого округою зовсім не відповідає дійсності і оперто на неправильних даних, котрі дістає Оберучев. Мушу зазначити, що Генеральний Комітет, сприяючи поповненню фронтових частин, все робив тільки силою морального авторитету і того довірря, котре до нього мають вояки-українці.

Ніякого фізичного апарата влади для прискорення посилки ешелонів у нього нема і не було. Ні один ешелон не пройшов на фронт по сепаратному розпорядженню Генерального Комітета, а всі маршрути для ешелонів давав Генеральний Штаб. Треба мати на увазі, що українські ешелони відправлялись при нашій допомозі в той час, коли взагалі через відомі всім причини, доповнення на фронт ішли слабо.

· Я маю твергу певність, що тепер, після уроків корниловщини, коли так гостро почуваються зусилля демократії для боротьби з реакцією та її наслідками, будуть уникнуті ті завади, котрі не давали можливості досягнути єдності революційного фронту в нашім краю і що, з'особна, справа українізації війська, яка має велике державне значіння, не буде гальмуватись так, як це робилось досі", — закінчив Петлюра.

Нова Рада. — 02.09.1917.

№ 404

Рапорт капітана Є. Завадовського Генеральному Секретаріату про бажання перейти на службу в українізовану частину

02.09.1917 р.

*Генеральному Секретариату України
Выборгской крепосной саперной роты
капитана Евгения Петровича Завадовского*

Рапорт

Я украинец. Мой род свыше 300 лет служил этому краю в разных чинах, преимущественно военных, чему имеются документы. В Выборгской Украинской Громаде состою с самого ее начала. Образование получил в 1-м Кадетском корпусе и Николаевском инженерном училище по 1-му разряду, кроме того окончил офицерские Электрическую и Воздухоплавательную школы. До чина шт. капитана служил в Инженерных войсках. Около 14 лет состоял

в запасе и отставке, работал по электротехнической специальности. Мне теперь 47 лет. В нынешнюю кампанию призван вновь на военную службу и последние два года команду Выборгской Саперной ротой. Во время революции был ротой выбран и утвержден командиром. В настоящее время желаю принести посильную пользу родному краю, прошу дать мне какое-либо назначение, не считаясь с чином, но желательно по специальности.

Капитан *Завадовский*

РДВИА. — Ф.2246.— Оп. 1. — Спр. 480. — Арк. 49. Оригинал. Автограф.

№ 405

Запит військового міністерства до штабу Південно-Західного фронту про дивізії, які остаточно визначено під українізацію

02.09.1917 р.

Телеграмма

Из Петрограда

Через Ставку Дегенюз

Прошу телеграфировать, какие дивизии фронта окончательно решено украинизировать и в состав каких корпусов они входят. Кроме того, прошу сообщить, подлежат ли расформированию 4 и 6 дивизии, предназначавшиеся [к] украинизации. Также ускорьте ответ относительно украинизации 104 и 153 дивизий.

Гильбих

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3803. — Арк. 65. Телеграфный бланк.

№ 406

Повідомлення про організацію Вільного козацтва

*02.09.1917 р.**

Завідуючий формованням Вільного Козацтва, член Генерального Військового Комітета Певний розіслав до всіх Селянських Спілок, “Просвіт”, кооперативів, губерніяльних та повітових українських Рад і до волостних управ слідуючий заклик в справі організованя вільного козацтва.

“З огляду на те, що підчас майбутньої демобілізації, коли залізниці не змо-

*Дата опублікування.

жуть своєчасно перевезти з фронту салдатів, останні, не ждучи поки їх повезуть та покинувши військові частини, дезорганізованими юрбами можуть сунути до дому пішки, нищачи й руйнуючи все, що зустрінеться їм на шляху, Генеральний Комітет постановив в найближчому часі приступити до організації товариств, якіб поставили собі ціллю: “удержати непорушно порядок та спокій населення, зберегти хазяйство і все добро народне від нищення і грабування, та взагалі стояти на сторожі спокою і порядку на Україні”.

В де-яких місцях, по власному почину, уже виникли подібні організації під назвою: “Вільне Козацтво”, “Січ”, “Народне ополчення” або якомсь унакше, які ставлять завдання приблизно те, що згадано вище.

Для таких Т-в потрібна зброя, офіцери і козаки на посади старшин та інструкторів, і Генеральний Комітет має зробити доклад Українській Центральній Раді, а також і Військовому Міністрові, щоб завести такі організації по всій Україні. Для докладу потрібні відомости, які ми і просимо Вас дати в слідуєчому порядку:

- 1) як Ви дивитесь на заснування такої організації і
- 2) чи зустріне вона прихильне відношення населення у Вас. Якщо такі або подібні організації у Вас уже є, то:
 - 1) в якому місці і в яких межах працює: на село, на цілу волость чи инше;
 - 2) хто управляє нею;
 - 3) чи вироблений статут, устав, або інструкції і які (бажано-б було мати їх в копії);
 - 4) скільки членів є в організації;
 - 5) з кого складаються вони (якого віку люде і т. д.);
 - 6) чи входять в склад членів організації офіцери та козаки і скільки їх;
 - 7) чи є зброя, яка і в якій кількості;
 - 8) яке відношення місцевої власти, всяких організацій і населення до такої організації;
 - 9) ваш погляд на неї;
 - 10) як поводяться ці організації, чи добре, чи може населення що має про-ти них;
 - 11) яка поштова і телеграфна адреса організації.

Бажано було-б знати Ваш погляд на кожне з порушених запитань, навіть тоді, коли не має ще такої організації. Відповідь на порушені запитання Генеральний Комітет ласкаво прохає дати йому в найближчий час по адресі: Київ, Педагогичний Музей.

Нова Рада. — 02.09.1917 .

Вимога Української військової ради Бердичівського гарнізону і частин штабу Південно-Західного фронту усунути з посад К. Оберучева та І. Кириєнка

02.09.1917 р.

ПОСТАНОВА № 18

Української Військової Ради Бердичівського гарнізону і частин штабу П.-З. фронту.

2 вересня 1917 року.

I. В число членів Виконавчого Комітету Ради вибирається ще 6 чоловік, так що остаточно В.К. має такий склад: Штабс-Капітан Григор'єв, урядовець Пивовар, солдати: Савченко, Івасько, Корчинський, Тищенко, Вакуленко, Васильєв і Семененко; кандидати до них: Непомнящий, Гайдаєнко і Стангретюк.

II. Заслухавши доклад про інтерв'ю з Оберучевим і Кириєнком, котре сьогодні з'явилось в газеті "Кієвская Мысль", з якого видно вороже відношення названих осіб до Центральної Ради, Генерального Комітету і взагалі до українського руху, а також беручи на увагу, що се не вперше і що ці особи і їх однодумці, котрі займають тепленькі посади на Україні, ведуть систематичний похід проти українського руху, У.В.Р. висловлює своє обурення і вимагає усунення п.п. Оберучева та Кириєнка з посад на Україні.

Докладно виробити зміст резолюції Ради доручається комісії в складі 5 чоловік. Сей протест-резолюцію нагіслати потім до Центральної Ради і до газет.

РЕЗОЛЮЦІЯ-ПРОТЕСТ:

"Ми українці-вояки Бердичівського гарнізону і частин П.-З. Фронту, довідавшись з газет про непорозуміння, яке виникло між Центральною Радою, Генеральним Секретаріатом і Начальником Київської Військової Округи Оберучевим та Військовим Комиссаром Кириєнком, постановили: цілком підтримувати Центральну Раду і Генеральний Секретаріат в їх справедливих домаганнях, щоб Оберучева та Кириєнка було зараз же усунуто з їх посад, як людей котрі весь час активно-вороже ставляться до українського руху і завжди стоять йому на перешкоді. Ми обурені і рішуче протестуємо проти несправедливого, ганебного і нечесного випаду Кириєнка відносно Української Центральної Ради, в лиці якої він обвинувачує весь український наріг в байдужности в боротьбі з контрреволюцією. Рахуємо зайвим тут виправдува-

тись, скажемо тільки, що коли добродії Оберучев, Курієнко і всі “іже з ними” тільки й знали, що підтримували корніловщину, — ми, українці, з самого початку зрозуміли наміри Корнілова і вказували на нього, як на людину непевну і контрреволюційну.

Хочемо вірити, що Оберучев-Курієнко, як що вони справжні демократи, нарешті ж зроблять для себе льогичний висновок.

Нетерпляче чекаємо...”

Голова Раги В. Івасько

Писар Раги С. Савченко

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 7. — Арк. 7. Оригінал.

№ 408

Звіт інструктора УЦР Ю. Пархоменка про ситуацію в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії

02.09.1917 р.

Повернувшись 11-го серпня з Київа, куди я мусів їздити для одержання ріжних вказівок і для налагодження ріжних других справ, звязаних з моєю діяльністю як повітового інструктора, я попав на перший селянський з’їзд, котрий почався 13 і закінчився 14-го у вечері. Під час сего з’їзду і потім мені приходилось дуже багато агітувать проти земства, тому що перевибори земства і демократизація, а заразом з тим і українізація его було мені поставлено найголовішою задачею в інструкціях, котри я одержав під час свого пробування в Київі. Окрім того, треба було сперечатись і с російськими агітаторами, котри весь час намагались забить селянам голову. З’їзд відбувався по програму, складенному тимчасовою мійською радою (українською), котра була вибрана на загальних зборах (українців) 15-го липня с.р. Як одбувався з’їзд і які були винесені резолюції, про це свідчать “Известія крестьянскаго союза”, котрі я тут додаю. Із других інструкцій, котрі мені були дані в Київі, найважливішою була: утворить на місто “крестьянского союза” українську селянську спілку. Але після обговорення цего питання на зібранні повітової ради (в контактї з котрою я весь час працював) виявилось, що “розбїть” “крестьянский союз” було б і не раціонально і майже неможливо за той час, котрий ми мали: а краще було б цей “союз” українізувати і, навіть, не українізувати, а тільки освідомити, бо майже весь комітет “союзу” по походжен-

ню українці. На скільки це до сих пір удалось, можна бачити уже із того, що “Известія крестьянського союзу” майже цілком виходить по українські. Окрім сего по селах намічено як найшвидше упровадити “селянські спілки”. На жаль, з’їзд розбився на дві частини через неприязнь земських і інших урядових інституцій. Де-які волости не були зовсім оповішені про з’їзд, де які одержали оповістки на передодні з’їзду, а де-яким подали неправдиве число і тому на “першій з’їзді” прибуло 18 волостів, а потім у різни гні надходили окремі люде, котрим приходилось в коротких словах казати про все, що казалося на з’їзді, а 29-го прибули селяне з 11-и волостів. Тут мені прийшлося докладніше їм розповісти про Центральну Раду, сучасний момент, шкільне питання і т.и. А також вести найдіяльнішу агітацію проти земства. Як “перший” так і “другий” з’їзд відбулись дуже гарно і на “другому” з’їзді за приводом одного селянина, котрий пожертвував срібного рубля, який він ховав кілька років, було назбірано на користь повітової ради 20 крб. 40 коп. С свого боку я вважав питання про перевибори земства самим пекучим питанням, тому що земство не тільки не допомагало нічим, навіть, вороже ставилось проти всяких прояв українського руху. Не один раз я ходив в земство домагаючись як небудь мати змогу користуватись кіньми, і кожний раз справу огволікали, колиж я прийшов у останній раз з приїхавшим кадровим інструктором Гр. Ціоною і подали “офіціальне” прохання, то нам також “офіціально” одказали, навіть, без жодних мотивів і тільки після нашого прохання дати нам папір з мотивами, то нам дали одповідь, що одказали нам за перегрузкою почти роботою. В той раз бувший тут оген земський служашій, казав, що перше звернувся нам було “отказано як українцям”. Наприкінці ще зазначив, що останніми днями вели агітацію серед членів селян. земського зібрання (зібралось воно 30-го серпня), котри обурились проти антинародній праці Земської Управи і тому можна с певністю сказати, що 16 вересня (на коли назначени перевибори в земство) старе земство буде скинуто. Одержавши від земства таку відповідь на наше прохання дати чи без грошей, чи за гроші коней, я і Гр. Ціома звернулись за допомогою до повітової укр. ради, бо ми сами не мали змоги платити по 25 руб. за 30 вер[ст] дорози. І на зборах повіт. ради, скликаних нами, нам найшли можливим дати або коней, або автомобіль, але це не раніш 3-го—4-го вересня. На це число ми і призначили (попередивши наперед селян бувших на з’їздах) об’їзд всего повіту для роботи на місці. Мушу зазначити, що відомости про перепис не міг дослати, бо як раз наслідки перепису ще не виявились, а відомости про вибори до міської

думи я послав ще 2-го серпня, але можливо, що вони не дійшли бо адресу я подав українську.

Київ. 2-го 9.1917.

Юрко Пархоменко.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 87. Оригінал. Автограф.

№ 409

З постанов другої сесії Всеукраїнської ради селянських депутатів¹²¹

2—6.09.1917 р.

ПРО СУЧАСНИЙ МОМЕНТ.

“Заслухавши і обговоривши доклади про сучасний момент політичний і про контр-революційний виступ бужазії на чолі з Корніловим і зазначаючи, що Временне Правительство з недовір'ям відноситься до Українських Революційних демократичних організацій, став на перешкоді нормальному їх розвитку і зміцнює ґрунт для роботи реакційних та контр-революційних сил; звертаючи далі увагу всієї російської демократії на те, що в гурті Корніловців опинилися як раз такі елементи, які весь час вороже відносяться до Українського визвольного руху і інформації котрих впливали на політику Врем. Прав. в українській справі. Всеукраїнська Рада Сел.-Депутатів постановила.

1) Вимагати од Временного Правительства, щоб воно в своїй політиці щодо України керувалося голосом Української Центральної Ради, яка являється виразницею інтересів і волі всієї демократії України.

2) Вимагати од Временного Правительства, щоб воно затвердило, окрім уже затверджених, генеральних секретарів, по справах: прогдовольчій, військовій, судовій, доріг та почт і телеграфів і надало генеральному секретарюваті більше влади і незалежності в роботі (на підставі статуту, виробленого для ген. секретаріату Українською Центральною Радою; поширивши владу секретаріату і на ті частини, які в інструкції правительства не зазначені: Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія і ті частини сумежних губернь, які по етнографічним ознакам належать до України,

3) Домагатись, щоб негайно були виведені з України ті донські козачі і кавказські і інші військові частини, які були розміщені на Україні по наказу контр-революційних генералів для охорони поміщицьких інтересів.

4) Необхідно вжити усіх заходів, щоб гарнізони на Україні поповнялись з місцевої людности.

5) Вважаючи, що для успіху боротьби з контр-революцією на Україні необхідно мати на чолі Київської військової округи особу, яка б користувалась повним довіррям всієї української демократії і йшла б в своїй роботі в повній згоді з українською Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом, і приймаючи на увагу, що начальник округи пан Оберучев направляє свою діяльність не на боротьбу з контр-революцією і не на захист селянства од сваволі козаків і інгушів, а на боротьбу з українським рухом, — вимагати од Временного Правительства, щоб Оберучева було увільнено з посади, а на його місце призначено нового начальника Округу за згодою Української Центральної Ради.

6) Маючи на увазі, що погроза революції з боку буржуазії ще не зникла і що безладдя в економічному і політичному житті створює для неї сприяючий ґрунт, Всеукраїнська Рада Селянських Депутатів визнає необхідним утворення Временного Правительства, яке було б вигнуто революційною демократією, відповідального перед нею і яке б в основі своєї діяльності положило негайне задоволення політичних, національних і соціальних домагань, заявлених народніми революційними організаціями.

7) Вважаючи на те, що в боротьбі з контр-революційним повстанням буржуазії на чолі з Корніловим революційні демократичні організації в тилу і на фронті (ради селянських, салдатських та робітничих депутатів та військові комітети) відіграли велику і рішачу роль, Всеукраїнська Рада Селянських Депутатів визнає необхідним, щоб ці організації безборонно існували і провадили свою діяльність і надалі.

Вважаючи, що з кожним днем продовження війни все дужче і дужче руйнується держава, знесилюються наші оборонці і всей трудовий народ, і тим підготовлюється певний ґрунт для дійсної і самої страшної контр-революції, Всеукраїнська рада селянських депутатів визнає необхідним, щоб Українська Центральна Рада ще раз звернулася до Временного Правительства, аби воно вжило рішучих заходів до негайного скінчення війни і заключення миру між усіма воюючими державами.

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕЛЯНСТВА.

Вважаючи, що тільки організація трудового народу на фронті і в тилу і політичне освідомлення і освіта його можуть закріпити новий лаг і забезпечити революційні здобутки од лихих замірів буржуазії, Всеукраїнська Рада селянських депутатів постановила:

1. Вжити всіх заходів до закінчення організації трудового селянства в Селянські Спілки і до встановлення зв'язку Селянської Спілки з другими організаціями революційної демократії на Україні.

2. Поширити роботу між селянством з метою політичного освідмлення його і політичної освіти.

ПРО ЦЕНТРАЛЬНУ РАДУ.

3. Піддержати всіма силами Українську Центральну Раду і Генеральний Секретаріат в боротьбі за інтереси всієї демократії на Україні, а також і в роботі по українізації війська.

ПРО ЗЕМЕЛЬНІ КОМІТЕТИ.

4. З`огляду на те, що права земельних комітетів обмежуються, видатки на них з казни зменшуються, Всеукр. Рада Селянських Депутатів постановила: провести через українську Центральну Раду затвердження прав земельних комітетів і інструкцію їх діяльності:

а) по завігуванню всіма землями на Україні, б) по встановленню цими комітетами заробітньої і арендної плати на землю і в) по виданню обов'язкових постанов в сільсько-господарській справі.

ВИБОРЧА СПРАВА.

Заслухавши доклад про вибори до Установчих Зборів і про блок Всеукраїнської Селянської Спілки з иншими партіями, Всеукраїнська Рада Селянських Депутатів постановила:

1. Всі організації Української Селянської Спілки на виборах в Російські Установчі Збори і Український Установчий Сейм вступають в блок з Українською Партією Соціалістів-Революціонерів і Українськими Соціал-демократами, причім блок заключається при умові признання земельної програми Спілки.

2. Число кандігатів в спільному списку од кожної партії опреділяється місцевими губерськими організаціями;

3. Для успіха виборчої справи В. Р. С. Д. постановляє до 17 вересня (сентября) влаштувати в кожному селі день виборчого фонду. Половину цього збору місцеві організації мають переслати, не гаючись, в Центральний Комітет Спілки (Київ, Рильський пр. 2);

4. Щоб забезпечити виборчу справу друком і папером, всі місцеві організації повинні закупити як найбільше паперу і по можливості заключити договори з друкарнями. Кандігатські списки організації Селянської Спілки повинні складати так, щоб в кожному губерському спискові Централь-

ний Комітет міг-би виставити на ряду з місцевими і своїх кандігатів.

Кандігатів в Установчі Збори ог Ц.К. Спідку намічає Ц.К. разом з представниками губернських організацій...

Народня воля. — 18(05), 19(06).09.1917.

№ 410

Постанови Українського з'їзду Бахмутського повіту

03.09.1917 р.

Український повітовий з'їзд в Бахмуті представників політичних і військових організацій і сел 3 вересня 1917 року, обмиркувавши сучасний політичний момент, ПОСТАНОВИВ:

І. ШО ДО ПОДІЛУ УКРАЇНИ:

1) З огляду на те, що більшість населення Харківщини, Катеринославщини та Херсонщини та інших місьць, де більшість складається з української людности, національні права якої бугуть забезпечені лише при автономії України в межах етнографічних „вважаємо погіл України, зазначений інструкцією Тимчасового Правительства, актом проти українським анти-демократичним, протестуємо проти відокремлення ог України Катеринославщини і обмеження прав української автономії.

2) ШОДО ІНСТРУКЦІЇ ВРЕМЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРІАТУ:

а) Вважаємо, що Російський Уряд в цій інструкції зламав “згоду 3 липня”;
в) признаємо, що інструкція то є уступка Временного Правительства політиці кадетів, котра призвела до Корніловської авантюри та інших контр-революційних виступів; г) домогаємось зміни інструкції і поповнення складу Генерального Секретаріату, Секретарями: залізниць, почт і телеграфів, війська, суду, продовольчих справ та інших, яких Рада знайде потрібними; будемо всемірно підтримувати Центральну Раду у її боротьбі за повну автономію України в федеративній республіці.

3) ШО ДО ВИСТУПУ КОРНІЛОВА

Вважаємо виступ Генерала Корнілова за спробу реакційних кол Російського громадянства не дати трудовим масам закріпити здобутки революції і висловлюємось за повну піддержку Української Центральної Ради в її боротьбі з імперіалістичними і централістичними стремліннями російської буржуазії.

ВИБОРИ 2-Х ПРЕДСТАВНИКІВ ДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.:

З'їздом обрані Роман ІЛЛЯШЕНКО і В. ПАВЛЕНКО і кандидатом КОРОЛЬ.

3. В справі що до виборів в волосні земства.

З'їзд постановив доручити Бахмутській Українській повітовій Раді звернутись до Українських організацій щоб вони повели як найширшу агітацію, щоб у волосні земства були вибрані українці, або люде, прихильні до українства і щоб у волосні земства не попали вороги України і трудового народу.

4. В ШКІЛЬНІЙ СПРАВІ:

З'їзд постановив, з цього року необхідно в школах завести навчання рідною мовою. Вимагати від “Школьного Совета”, щоб він не робив перешкод до українізації шкіл. Маючи на увазі те, перед початком учення скликаються учительські з'їзди, бажано, щоб Учительське Бюро скликало з'їзд учителів Бахмутського повіту.

5. В СПРАВІ ВІЙСЬКОВІЙ.

Бажати, щоб у 25 пішому полку негайно було виділено українців в окремий баталіон.

Голова Ільяшенко

Писарь Пурас

ЦДАВО України — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 12. Копія.

№ 411

Звернення комітету Національно-демократичного стороництва у Львові до М. Грушевського за допомогою про звільнення депортованих галичан

03.09.1917 р.

Високоповажаний Пан МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ професор і президент Укр. Центральної Ради
в КИЇВІ

Народний Комітет у Львові осмілюється звернути ся до Високоповажного Пана Професора і Президента з слідууючою ласкавою просьбою.

По занятю нашого міста і краю через російські війська, зістало багато наших визначних людей, увязнених і вивезених в російський полон. Брак їх дається нам тепер дуже прикро відчувати. Вся мужва, спосібна до оружя, забрана до війська так, що мало хто лишив ся. З другого боку знишений і роз-

битий край потребує на всіх областях найбільшої помочі. Тимчасом в браку досвідних людей нема кому ні організувати, ні вести ту ратункову працю, ні в нашій місті, ні в краю. Вся робота стоїть облогом і ми находимо ся в такому положеню, що мусимо закривати і ті інституції, які вже досі мали. Наслідком того стоїть зруйнований наріз без поради і помочи, і нам грозить новий чужий залів. Супроти того стане Вам, Пане Президенте, ясно, що* конечні і необхідні нам ті мужі, що забрані в полон.

По вибуху революції в Росії були ми певні, що освободжена Росія віддасть в тій хвилі свободу нашим полоненим, котрі впали жертвами царської самоволі, — що зараз затре ту кривду, яку нам царське насильство заподіяло. Тимчасом минає пів року, а о освободженю наших братів нема ні слуху. Чуюмо, що нове російське правительство нагадуєть ся випускати їх лиш в заміну за своїх полонених людей. Значить: кривда, заподіяна нам, галицьким Українцям через царат, не має впасти само собою, в імя правди, а тільки за добрим окупом. І ми, Українці, маємо бути знов жертвою, ціна ціненого між воюючими сторонами.

Ви, Пане Професоре і Президенте, знаєте наші відносини і можете зміркувати, що в нас тепер дієть ся, і як кожна розумна одилиця нам тепер дорога. З другого боку більша часть наших людей жиє в Києві або на Україні або зносить ся з Україною, в котрій Українська Центральна Рада має рішаючий голос.

По многих і даремних заходах наших людей у нашого правительства, ми звертаєм ся до Вас, Високоповажаний Пане Професоре і Президенте, з просьбою: допоможіть нам в прикрім часі, постарайте ся о чимскорше освободженє і поверненє нам наших цивільних заставників і полонених.

У Львові, дня 3 вересня 1917

З глибоким поважанєм

Народний Комітет

Начальна Екзекутива

Народного (Національно-Демократичного) сторонництва

Підписи: за голову гр. Голубович, секретар Степан Баран

Народний Комітет вказує на слідуючі особи, цивільно-полонені, котрих поворот до Галичини є конечний: гр. Володимир Охримович, директор “Дністра”, Микола Заячківський, директор Народної Торговлі, (на сих двох особах залежит Народному Комітетови найбільше) — Константина Малицка, редактор Микола Курцеба, редактор Юліян Балицкий, гр. Микола Шухевич, проф.

* у тексті гописано від руки.

Іван Левинський, гр. Андрій Кос, посол Тимко Старух, канд. нотар. Михайло Мочульський, доцент унів гр. Ілярій Свенціцький, радник судовий Роман Сосновський, радник магістрату у Львові Спіригійон Баньковський, шкільні краєві інспектори гр. Михайло Коцюба і Іван Матіїв, директор укр. гімназії в Яворові Іван Прийма, дир. Михайло Губчак зі Станіслава, радник суд. з Самбора Іван Герасимович, адвокат з Самбора гр. Данило Стахура, рад. суд. з Золочева Скобельський, рад. суд. з Станіслава Кульчицький, проф. сем. в Самборі Теодор Біленький, Іван Івашко, урядник тов. Провігїне у Львові, судія Антін Рак з Тернополя, Іван Прибила, селянин з Романова; сьвященики: Михайло Цегельський з Камінки стр., Стефан Мохнацький з Теробовлі, Іван Бачинський зі Сновича пов. Золочів, о. Володимир Гоцький з Колоденця пов. Жовква, Яцковський, гр. Іван Соболь, гр. Горникевич, і Щепанюк зі Львова. Отець Громницький з Тернополя, о. Дольницький з Яворова, о. Постригач зі Золочева.

ЦДДА України. — Ф.1235. — Оп. 1. — Спр. 59. — Арк. 1-1 зв., 2. Оригінал.

№ 412

Стаття М. Грушевського “Про гербові знаку України”

03.09.1917 р.

Великі погії йдуть своєю чергою, а поруч із ними бугенне життя висуває свої питання, і вони, хоч дрібні часом, теж домагаються свого розв'язання, бо з суми таких питань кінець кінцем складається життя чи людини чи народу. Одно з таких питань ніби дрібних, але не маловажних, з котрим здавна звертаються до мене (і я нарешті пообіцяв пояснити сю справу в пресі) — це питання про те, що мусить вважатись гербом України.

Питання не так просте, бо загально признаного, постійного державного герба України не було. Були різні знаку, які більш або менш підходять під се поняття, і в тім нема нічого дивного, бо й інші народи та держави міняють свої гербові знаку (скажім у Франції — бурбонські лілії, наполеонський орел, республіканські R.F.)

На монетах й інших предметах старої Київської держави бачимо гарно стилізований геральдичний знаку неясного значіння, щось вроді трезубця (див. Ілюстровану історію України с. 76, 77, 81, 85, 89). Толкували, що се верх скіптра, може воно бути й стилізованою квіткою, а здавна також була висловлена гадка, що в звязку з сею фігурою стоїть пізнійший київський герб, як

його бачимо на печатках київського магістрату XVII—XVIII вв. — лук або арбалет, самостріл (див. Ілюстр. іст. стр. 326). Я вважаю, що ці два знаки мають право на те, щоб їх вважали українським гербом.

Третій знак — се традиційний козак з мушкетом і шаблею, “з перекривленим на правий бік шликом”, як його описують козацькі історики. Він незмінно виступає як герб козацького війська від початків XVII в. (див. Ілюстр. іст. с. 258, 277, 307, 377, 468).

А з половини XVII віку військо козацьке репрезентує й українську державність.

Не мають претензії вважатись гербовим знаком України лев — герб міста Львова (не Галичини), ангел з спущеними мечами — польський герб Київського воєводства, ангел з огненним мечем — пізнійший казьонний російський герб м. Київ.

Се я вважав своїм обов'язком вказати оскільки стає на се мого знання, в коротких словах, не маючи змоги пускатись у ширші виводи.

М. Грушевський.

Народня воля. — 15(03).09.1917.

№ 413

З протоколу засідання виконкому Київської ради робітничих депутатів

04.09.1917 р.

Протокол засідання

Исполнительного Комитета Киевского совета рабочих депутатов № 82 от 4-го сентября (17 г.)

Присутствуют т.т.: Эккерт, Тишков, Петренко, Веров, Крымов, Поляков, Фіалек, Тальков, Мартынов, Меньшиков, Каплун, Шматок, Аптекарь, Грушин, Волошин, Косяков, Крейсберг, Леонтъев, Пивонь, Паламарчук, Чижевский, Лобанов, Эпштейн, Эйдельман, Смирнов, Лифшиц, начальники боевых дружин т.т. Болоненко, Урышин, Бердинец. т.т. Ивинский, Иткинг, Логин, Грушенюк, Овчаров, Михайлов, Представитель обл. комитета с.р. и с.г. Гуков, Рубчинский

Председатель т. Сивцов

Секретарь т. Витковский

Слушали:

Доклад тов. Шматка об образовавшемся при Укр. Центр. Раде Областном комитете по борьбе с контрреволюцией. Центральная Украинская Рада предлагает Исп. комитету С.Р.Д. прислать своих представителей в Областной Комитет по борьбе с контрреволюцией.

Постановили:

Передать этот вопрос Областному Комитету Сов. Р. и С.Д. с следующей мотивировкой: “В виду того, что при Р. и С.Д. образуется орган для борьбы с контр-революцией Исп. Комитет С.Р.Д. воздерживается от посылки делегатов в образовавшийся Облас. Комитет при Центр. Укр. Раде.”

ДА РФ. — Ф. 6978.— Оп. 1. — Спр. 477. — Арк. 39-40. Копія.

№ 414

Постанови II конференції УПСР¹²²

04—07.09.1917 р.

На засіданні 2-ої конференції української партії соціалістів-революціонерів 4-7 сентября прийняті такі резолюції:

В справі скликання Укр. Уст. Зборів.

Стоючи на ґрунті нічим неєбмеженого права націй на самовизначення, а також на принцип суверенности українського народу, 2 (предвиборча) конференція У. П. С.-Р. визнає, що Укр. Уст. Збори повинні бути скликані якомога скоріше і незалежно від Всерос. Уст. Зборів.

Заслухавши доклад в справі виборів до Укр. Уст. Зборів, і обміркувавши проект одночасової балотировки спільних списків до Укр. Уст. Зб. разом з виборами до Всерос. Уст. Зібр. або до повітових Земських Рад, конференція вважає, що такий спосіб виборів дасть покалічене представництво з України і створить лише сурогат Укр. Уст. Зборів, що не може бути правдивим виразником суверенної волі українського народу.

2. В справі бльоку.

1) 2-га (предвиборча) конференція У. П. С.-Р. вважає можливим на виборах до Всерос. Уст. Зборів вступати в бльоку лише з соціалістичними партіями, які стоять на точці погляду клясової боротьби і визнають предвиборчу платформу У. П. С.-Р.

2) Обміркувавши питання про форми спільного виступу У. П. С.-Р. з Сел. Спілкою на виборах до Всерос. Уст. Зборів — конференція, приєднуючись до

постанов Ц. К. Партії, визнає потрібним найтісніший контакт в цій справі з Сел. Сп., але підтверджуючи можливим виступати на виборах лише з партійним соціалістичним списком, одкидає пропозицію бльоку з Селянською Спілкою, як з окремою стороною.

Народня воля. — 21(08).09.1917.

№ 415

Звернення

“Віг Українського Військового Генерального Комітету”

05.09.1917 р.

Український Військовий Генеральний Комітет вважає за потрібне подати фактичний матеріал з приводу тих, суперечних дійсності, тверджень про український військовий рух і діяльність Генерального Комітету, які командуючий округом Оберучев умістив у своїй заяві, вигрукованій в ч. 213 “Кіевской Мысли”.

Насамперед, п. Оберучев, очевидно, не уявляє собі того, що українізація полягає не в формуванні зовсім нових частей (такіх створено було тільки три), українізація полягає в утворенні національної однородности в уже існуючих великих військових одиницях. Оскільки такі військові часті, які були в значній мірі приведені до однородно українського складу, показали себе справді боєвим матеріалом, свідчать ті полкові, дівізійні і корпусні командири, а також командири армій, під командою котрих опинились українізовані часті.

Ком. *** кор. Ген. лейтн. Парський (нині ком. *** армії) 17-го іюля за № 37 висловлює свою думку про вірцеву дисциплінованість Українських салдат і про бажаність виділу Українців спочатку в окремі роти полків, потім у батальони, батареї і инше.

Ком. *** армією ген. Данілов: “Цілкомито згоджуюся з думкою Парського”.

Нач. *** піх. дівізії Брейкен від 5 авг. “Українські поповнення вище всяких похвал, заробили військової слави *** полкові, куди вони цілком ввійшли”.

Нач. *** г.-м. Протозанов 3-го іюля просив про “найскоршу українізацію довіреної йому дівізії” і хвалив Українців, що заповнили один полк його дівізії.

Нач. *** дівізії ген. Салоніков просив прислати виключно українське комплектування.

* Дата опублікування.

Ком. *** кор. ген. Гулевич цілком приєднується в реляції № 317 до гумки своїх гівізій про комплектування їх полків, по складу в більшості з Українців, і на далі тубильцями України, “таке поповнення сприятливо вігіб’ється на згуртованности ціх частей, а тому прислужиться до зміцнення їх боездатности” і т. г.

Що ж до того, що ніби-то Генеральний Комітет домаганням українізації затримував поповнення для фронту, то неправдивість сього твердження стане ясною, коли пригадати, що, навпаки, українські поповнення йшли до фронту саме тоді, коли так важко було викликати які будь маршові роти на фронт.

Мало того, ідея українізації притягала в маршові роти багатьох добровольців, бо в складі українських поповнень було багато салдат, що навіть не кінчили курса виучки. Загальне явище для маршових рот, що по дорозі вони на половину розбігалися; в українських же поповненнях, навпаки, ешалони часто збільшувались в своїм складі.

Вносити плутанину в поповнення і розпоряжатись маршрутами Генеральний комітет не міг уже тому, що потрібної для того влади комітет ніколи не мав. Все, що він міг робить і робив, це помагати відповідному маршрутові ешалонів, шляхом безпосередніх зносин з Денгенверхом, Дегенюзом та Генеральним штабом, що давало можливість прискорити рух затриманих по дорозі ешелонів. Про те, що Генеральний Комітет весь час працював в самім тіснім і повсякчаснім звязку з помянутими висшми командованнями, свідчить офіціальна переписка, що є в ділах комітету. Командующому військами переписка комітету з Дегенюзом тим паче мусила бути відомою, що її направляли одночасно в копіях і комітетові і командующому округу.

Що ж до спеціально сформованих Українських частей, про які так енергійно висловлюється п. Оберучев у своїй заяві, то йому слід звернути свою увагу на Український Гайдамацький Курінь, що мешкає в Одесі, до формування котрого командующий військами одеської округи віднісся зо спочуттям, дав йому можливість спокійно формуватися і тепер Курінь, по заяві командующого військами, є крашою частиною одеської залогу і несе всю огповідальну роботу по охороні революційного порядку в місті; крім того в Москві сформовано Український Запорожський полк, про котрий колишній командующий військами Московської Округи, нині військовий міністер Вєрховський висловлюється з самою крашою хвалою.

На основі вищенаведеного і всіх відомостей та документів, що суть до послуг комітету, Генеральний Комітет глибоко переконаний, що справа непорозумінь з Українськими частями в Київській Окрузі міститься не в українських комплектованнях, а в відношенні до них п. Оберучева.

Голова комітету Петлюра.

Робітнича газета. — 05.09.1917.

№ 416

Звіт повітового інструктора УЦР В. Коряка про роботу у Вовчанському повіті

05—17.09.1917 р.

Повітовий Інструктор Української Центральної Ради
З В І Т за термін 5-17 Вересня по Вовчанському повіті.

М. Вовча., Вересня 18 дня

Звіт за термін 5-17 Вересня по Вовчанському повіті.

У листі №1260 Організаційної Комісії зазначено, що вона не має жадних відомостей про кадрового інструктора т. В.Грибинюка. Тимчасом у своєму звіті за термін 28 Серпня—5 Вересня я між инчим казав про подорожі кадрового інструктора, котрий обіздив в той час волости Волохівську, Миколаєвську, Ольховатську та Велико-Бурлуцьку. Взагалі всі звіти повітового інструктора дають сумарний огляд роботи в повіті мого товариша й мене, бо не було вказівок, аби кадрові інструктори давали окремі справоздання. Отже мій товариш Грибинюк увесь час їздить по повіті і як би не його допомога, то певне не відбувся б і повітовий український з'їзд. І в цей час кадровий інструктор вігхав з Вовчі на повіт в справі виборів до повітового земства, аби погати про українське представництво.

8 Вересня відбувся повітовий український селянський з'їзд, скликаний з моєї пропозиції Організаційною Комісією Т-ва “Просвіта”. Протокол з'їзду надіслано разом з цим через почесного члена Просвіти добродійку Любину Самійленкову.

На з'їзді було представництво од 20 сел та 8 волостів не зовсім повне, бо малося скликати з'їзд до числа 20-25, але по одержанню звістки про інструкторський з'їзд у Харькові 12 та Губерніяльний 14, мусли перенести повітовий з'їзд на 8 число. По при все те з'їзд вийшов досить цікавий і пройшов

однодушно в досить гарнім настрої. Всі резолюції пройшли одноголосно.

Треба зазначити, що селяне поставилися зовсім свідомо і ніхто не голосував наосліп, або байдужо. Настрій був активний, бадьорий.

Після інструкторського з'їзду у Вовчі відбулося засідання Повітової Раги Селянських Депутатів — 14 Вересня, на якому повітовий інструктор попросив висловитись з приводу інструкції і Рага Сел. Деп. прийняла резолюцію з'їзду українського повіт[ового] що до автономії, визнала Центральну Рагу найвищим органом влади на Україні і протестувала проти погіршу України. Одна сталась прикрість: рос. соц-револ. т. Требелев ужив усього свого впливу, аби не дати в раді рішучого голоса представникові Ц.Р. (після визнання її зверхности) і повітовий інструктор дістав це право як укр. соц-рев.

Повітова Рага Селянських Депутатів обрала двох представників до Центральної Раги: Буряка Павла Хведоровича та Сергієва Костянтина Васильовича. Обрано також двох представників на Харківський губерніяльний з'їзд Мовчана Хведора та Ткачова Юхима.

17-го відбулося засідання “Просвіти”. Головував повітовий інстр. Зібрано нову Рагу, утворено Театральну Секцію для утворення ідейного українського театру в повіті замість аматорів-профанаторів українського мистецтва, Лекційну Комісію і ухвалено увійти в зносини з парт. Соц-рев в справі бльоку до повітового земства. Намічається бльок — “Просвіта”, Укр. Парт. Соц-рев, Українська Учит. Спілка та Рос. парт. соц-рев. і Рага Роб. Депутатів. Є надія на 4 членів ог міста Вовчі провести одного українця (г. Стороженка, почесного голову Просвіти).

Організується серед учнів гімназії, реальної школи та семінарії Юнацька Спілка, а також утворення “Жіночого Союзу” стоїть на черзі. В цій справі дано уповноваження делегатці до київського з'їзду Просвіт — г. Самійленковій.

Од Мартовської Просвіти до Харькова і до Київа також ідуть представники. Що до инчих Просвіт — відомостів немає. Велико-Бурлуцька Просвіта має до 700 крб. грошей, але не прислала свого представника навіть на повітовий з'їзд. Шиповатська Просвіта представника послала, але грошового стану Просвіти він не знав до лагу.

Засновано щойно нову Просвіту в Новій Олександровці Білокологязької волости.

При цьому годатки: Протокол повітового зїзду. Регістраційні картки, завезені з пропозиції повітового інструктора при Просвіті в цілях інформаційних

(регістрація грузів і ворогів українства в повіті, волостях і селах). Росписки волосних комітетів, що свідчать про діяльність інструктора кадрового в повіті. Зразки видавничої діяльності Вовчанської Просвіти, розпочатої перед селянським з'їздом по пропозиції повітового інструктора.

Вовчанський Повітовий інструктор: В. Коряк

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 39. Оригінал.

№ 417

Повідомлення про засідання виконавчого комітету Всеукраїнської Раги робітничих депутатів

06.09.1917 р.

У середу 6 вересня відбулося засідання Виконавчого Комітету Всеукраїнської Раги Роб. Деп., на якому обговорювалися питання про: 1) сучасний момент, 2) Демократичну нарагу¹²³ 12 вересня, 3) коордінацію роботи української революційної демократії і 4) план роботи.

Сучасний момент.

Вияснена позиція Вик. К-ту що до сучасного менту, яка полягає у слідоуючому.

Розв'язання соціально-економічних питань, постановлених революцією, стикається з проблемою влади, і той або інший склад державної влади або сприяє розв'язанню цих питань, або шкодить йому.

Досвід уже досить виявив, що задоволення соціально-економічних потреб людности коаліційною владою є неможливим.

Через те питання про ліквідацію влади по коаліційному принципу мусить бути вирішеним, і влада, як центральна, так і краєва, повинна бути утворена лише революційною демократією.

Тільки революційно-демократична влада може повести рішучу земельну, робітничу і фінансово-економічну політику.

Також питання війни і миру залежить од влади.

З викладом цих думок на засіданні Малої Раги доручено т. Поршу виступити од імени Всеукр. Раги Роб. Деп.

Нарага 12 вересня

Вирішено взяти участь у нараді 12 вересня, представниками на яку намічено т.т. Порша, Отченаша і Довженка, котрим доручено виробити декларацію.

Презідіумом послано Центр. Вик. К-ту Р. Р. і С. Д. запитання, скільки місць на нараді може бути представлено Укр. Р. Р. Д.

Коордінація роботи рев-гем.

Винесено по важливим принциповим питанням політичного характеру скликати спільні засідання Комітетів усіх українських революційно-демократичних організацій, а також скликати нараду усіх революційних організацій м. Київ.

План роботи.

Намічено такі пункти:

1) Домагатись негайної організації Генерального Секретаріату праці, який зразу ж мусить приступити до регулювання взаємовіносин між заводськими комітетами, адміністрацією і робітництвом. Секретарь праці крім економічної і політичної роботи мусить вести ще й культурну на націон. ґрунті.

2) Необхідно вимагати ог Генерального Секретаріату контролю над продукцією, підготовки до демобілізації промисловости, постачання на село продуктів споживи, організації їх розспреділення і ин.

3) Мусять бути полагодженими взаємовіносини села і города.

4) Необхідне негайне скликання Українських Установчих Зборів, підготовку яких мусить розпочати секретаріат справ внутрішніх.

5) Генер. Контрольор не мусить бути у складі секретаріату; він має контролювати діяльність секретаріату.

По цим точкам президії доручено розробити декларацію.

Робітнича газета. — 08.09.1917.

№ 418

Звернення генерального секретарства внутрішніх справ до комісара по справах України при Тимчасовому урядові

07.09.1917 р.

Генеральний Секретаріат
Української Центральної Ради.

Генеральний Секретарь внутрішніх справ.

№ 336

7 Сентября 1917 р.

м. Київ.

КОМИССАРУ ПО ДЕЛАМ УКРАИНЫ ПРИ ВРЕМЕННОМ
ПРАВИТЕЛЬСТВЕ

Г. МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Обще-Холмській Делегатській Съезду в Києві 25-28 Августа 1917 года вынес между прочим следующие постановления:

1) Холмській Съезду решительно протестует против того, чтобы Ликвидационная Комиссия по делам Царства Польскаго занималась делом ликвидации Холмской Губернии, ибо Холмская Губерния ни юридически, ни этнографически не входит в состав Польши.

2) Для заявления протеста против ликвидации Холмщины и для защиты тех Холмщан-Украинцев, которые остались в пределах Польских Губерний, а равно для защиты интересов Холмщины при ликвидации некоторых правительственных Установлений Холмской Губернии, Съезд Холмщан постановил просить через Украинскую Раду Временное Правительство о включении в состав Ликвидационной Комиссии Делегата от Холмщан.

Сообщая об изложенном и присовокупляя, что Обще-Холмській Съезду избрал своим представителем в Ликвидационную Комиссию, состоящую при Земском отделе, неперменного члена Люблинскаго Губернскаго по Крест. Делах Присутствия Михаила Ивановича Корниловича, Генеральный Секретариат по Внутренним делам просить Вас о командировании Корниловича в состав Ликвидационной Комиссии.

Товарищ Генерального Секретаря по внутренним делам П. Понятенко
Заведующий Отделом К. Лоський

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 54. Оригінал.

№ 419

Резолюції Катеринославської крайової конференції УСДРП¹²⁴

8—10.09.1917 р.

Автономія і федерація.

Визначаючи,

а) що федеративний лад не суперечить розвитку продукційних сил держави, а навпаки, зміцнює його;

б) що знищити національне поневолення в такій державі, як Росія, може тільки радикальна перебудова держави по принципу нового національного самовизначення аж до відокремлення.

Краєва конференція Укр. Соц.-Дем. Роб. Партії у Катеринославі, домагаючись національно-територіальної автономії для всієї України в етнографич-

них її межах, піддержуватиме домагання інших народів і країв у здобутті територіяльної і національної автономії і боротиметься за федеративний лад російської демократичної республіки.

Земельне питання.

1) Спираючись на пункт програми Укр. Соц.-Дем. Роб. Партії, що говорить про передачу земель у завідування краєвих автономних одиниць,

Краєва конференція У. С.-Д. Р. П. у Катеринославі вважає необхідним передати верховне право на землю Української території українському Союмові з тим, щоб розпорядження землею і фактичне переведення земельної реформи доручене було дрібнішим органам місцевого самоврядування.

2) Маючи на меті розвиток продукційних сил України і Росії, що може бути тільки при переході землі в руки трудящих хліборобів.

Краєва конференція У. С.-Д. Р. П. у Катеринославі визнає потрібним, щоб ще до скликання Установчих Зборів земля і хліборобство віддано було під контроль і розпорядження земельних комітетів.

Городське і Земське самоурядування.

У справі Городського і Земського самоурядування краєва конференція Укр. С.-Д. Р. П. у Катеринославі вважає необхідним продовжувати як найактивнішу боротьбу за демократизацію органів самопорядкування і за відповідність їх національним потребам Українського пролетаріату, організованого під прапором У. С.-Д. Р. П.

Для координації роботи Української Соціально-Демократії в органах місцевого самоурядування негайно повинен бути скликаний Всеукраїнський З'їзд Укр. Соц.-Дем. фракцій в цих органах.

Установчі Зборі.

Вважаючи,

що Установчі Збори — покликані до злагодження як справ політичних, так і соціально-економічних, і що байдуже відношення до Установчих Зборів може пошкодити життєвим інтересам пролетаріату,

Краєва конференція У. С.-Д. Р. П. у Катеринославі ухвалює взяти як найшвидшу участь у підготовці до виборів в Установчі Збори, причім українська соціально-демократія має блокуватися тільки з партіями, що підтримують усі соціальні і національні вимоги організованого українського пролетаріату.

Центральна Рада.

Вважаючи,

1. Що Центральна Рада є організаційним центром для всієї революційної демократії України;

2. Що розвиток і зріст революційних сил на Україні з неминучістю веде до утворення з Ц. Раду органу революційної влади для цілої України;

3. Що часткове здобуття влади Ц. Раду вже здійснене після заснування Генерального Секретаріату;

4. Що існування і діяльність Ц. Раду забезпечує можливість закріплення максимуму здобутків від революції для українського робітництва;

5. Що більшість Ц. Раду, революційних елементів селянства і власне через своє селянське становище не може додержувати послідовної революційно-демократичної тактики, ухиляючися раз-у-раз в бік націоналізму і вульгарного революціонізму,

Краєва конференція Укр. Соц.-Дем. Роб. Партії у Катеринославі ухвалює:

а) Українська соціаль-демократія необхідно повинна брати участь у Ц. Раді і всяко її підтримувати.

б) Фракція Укр. с.-г. у Ц. Раді повинна додержуватись послідовної соціаль-демократичної тактики, викриваючи невтриманість тактики і націоналізм інших фракцій.

в) Робота фракції повина йти в тісному контакті з фракціями соціаль-демократії інших національностей, маючи на меті утворити спільну с.-г. фракцію.

г) Робота фракції мусить йти в тісному контакті і під контролем Центрального Комітету Партії, який має давати фракції відповідні директиви відносно всіх відповідальних її виступів.

Партійна організація.

Маючи на меті як найуспішніший розвиток класової боротьби українсько-го пролетаріату, яка може бути тим продуктивніша, що вищий є культурний розвій і що міцніша своєю внутрішньою організація пролетаріату.

Краєва конференція У. С.-Д. Р. П у Катеринославі визнає за необхідне негайну перебудову організації краю по такому плану:

1. Заснування районних осередків:

а) Донецького промислового району, осередком котрого був би донецький кам'яновугільний басейн,

б) Південно-приморського з Херсонщини, Таврії і Бессарабської частини України.

в) досить мало розвиненими промислово Кубанщиною, Ставропольщиною з об'єднуючим центром у Катеринославі.

2. Налагодження контакту межі районними осередками і окремими організаціями шляхом утворення краєвого керуючого і друкованого органів, а

також встановлення як-найтіснішого зв'язку між органами окремих місць.

3. Заснування, де можна, соціаль-демократичних шкіл, що мають підготувати кадри партійних робітників-практиків.

4. Утворення мандрівної групи інструкторів-організаторів, що єднатиме і організуватиме неорганізовані ще райони, а також інформуватиме глухі місця про стан організації в районах інтенсивніших.

5. Головну увагу скупчити на зміцненні організації на місцях у масах пролетаріату, яко на основі всього організованого робітничого руху і партійної праці.

6. Яко мога частіші партійні конференції та з'їзди.

7. Негайні заходи до як-найповнішої репрезентації на майбутнім черговім з'їзді партії, де необхідно перевести організацію центру партії.

8. Члени Краєвого Комітету партії у Степовій Україні розв'язують біжучі організаційні справи партії, керують красвим видавництвом і т. ин.

9. Члени Краєвого К-ту і група мандрівних агітаторів своїм штабом мають Катеринослав і по можливості утримуються на кошти партії, не посідаючи особисто ніяких посад, не з'язаних з інтересами партії.

10. Склад центрових організацій конференція встановляє такий:

а) Краєвий Комітет 7 чол.

б) Районні по міжорганізаційній згоді.

в) Бюро інструкторів-організаторів з 5 чоловік.

З-й З'їзд У. С.-Д. Р. П.

Заслухавши доклад представника Бюро Ц. К. Партії, т. Антоновича у справі скликання 29/IX—1/X ц.р. партійного з'їзду у Києві,

Краєва конференція У. С.-Д. Р. П. у Катеринославі

а) вважає необхідним готуватись уже зараз до з'їзду, розглядаючи на місцях всі точки порядку денного, аби на з'їзд прибути з певними рішеннями;

б) пропонує Бюро Ц. К. Партії прийняти принцип представництва на з'їзді по 1 делегату від 100 чол. організації (зверх 100 чол. неповні сотні беруться на рахунок, коли мається лишок більше 50 чол.), з правом дрібних організації, що мають по 50 членів, посилати одного представника.

Укр. революційний орган на Степовій Україні.

Заслухавши доклад т. Воробйова у справі організації краєвого укр. революційного Комітету і таку його роботу, краєва конференція У. С.-Д. Р. П. у Катеринославі,

а) вважаючи, що хоча цей комітет може бути лише організацією тимчасовою, де укр. соціаль-демократія повинна мати як найповніше своє представництво і в роботі його брати як найактивнішу участь,

б) справу утворення укр. революційного комітету доручаючи краєвому партійному Комітетові з умовою вести роботу у згоді з Бюром Центрального Комітету Партії і порозумівшись з укр. революційними організаціями, — переходить до чергових справ.

Робітнича газета. — 21.09.1917.

№ 420

Постанова та наказ Всеукраїнської Раги військових депутатів про участь у Демократичній нараді

09.09.1917 р.

На вчорашньому надзвичайному засіданні Всеукраїнської Раги військових депутатів прийнято постанову взяти участь в Демократичній нараді, неоглядаючись на те, що госі Рага ще не одержала запрошення. Постанови Раги такі: “Вітаючи скликання Демократичної наради і приєднуючись до постанов Петроградської Раги робітничих та салгатських депутатів, Всеукраїнська Рага військових депутатів постановляє:

1. Послати на Демократичну нараду 3-х товаришів.

2. Наказати делегатам, щоб вони обстоювали усунення буржуазії од влади та утворення соціялістичного міністерства.

3. Нове соціялістичне міністерство повинно зробити рішучі заходи:

а) до припинення всесвітньої війни;

б) воно повинно сейчас перевести соціяльні та національні реформи, які будуть затверджені Установчими Зборами;

в) проголосити федеративно-демократичну республіку;

г) негайно затвердити статут автономії України, вироблений Центральною Рагою 16 липня”.

Делегатами на нараду обрані: Березняк, Величко і Куцяк.

Військова Рага виробила теж декларацію, яку делегати мають прочитати на нараді: в цій декларації міститься теж домагання скасувати кару на смерть.

Народня воля. — 23(10).09.1917.

Постанови III Київського повітового селянського з'їзду

10.09.1917 р.

10 сентября у Києві в помешканні Центральної Ради одбувся третій Повітовий Селянський з'їзд Київського повіту. Було представників більш ста душ.

З'їзд пройшов дуже жваво, особливий інтерес викликало питання про вибори до волосних народніх Рад і про підготовку до виборів у повітові Народні Ради.

Прийнято такі постанови.

Київський Повітовий Селянський з'їзд постановив:

1) Вітати акт Временного Правительства про встановлення в Росії республіки і домагатись, щоб російська республіка була перетворена в демократичну і федеративну.

2) Домагатись, щоб Временне Правительство, яке складається тепер з п'яти міністрів і не опирається на трудовий народ, було перетворено в революційне, демократичне правительство, відповідальне перед трудовим народом всієї Росії.

3) Домагатись признання за всіма народами Росії права на самоопреділення, а також на скликання національно-краєвих установчих зборів, які мають дати порядок своїм краям.

4) Домагатись передання всієї влади на Україні в руки Центральної Ради і її Генерального Секретаріату, який має працювати на основі статуту, виробленого Центральною Радою 16 липня.

5) Протестувати проти поділу України і вимагати од Центр. Ради, щоб вона негайно вжила заходів до приєднання до автономної України всіх Українських земель.

6) Протестувати проти непризнання Правительством Генеральних Секретарів по справах продовольчих, військових, судових, доріг і почт та телеграфів і вимагати, щоб вони були негайно признані і затвержені Временним Правительством.

7) Піддержувати всіма силами Генеральний Секретаріат і вимагати, аби він негайно і рішуче приступив до задоволення земельних, продовольчих, освітніх і інш. потреб трудового народу на Україні.

8) В справах економічних вимагати: а) передачі земель поміщицьких, ма-настирських, церковних, кабінетських і угільних в завідування земельних комітетів.

б) встановлення державного і краєвого контролю над всіма фабриками і

заводами і наг розпреділенням того, що виробляється на них;

в) щоб було накладено великі податки на всі великі капітали і майна в тому числі і на город, а також щоб було забрано в казну всі прибутки, які нажили капіталістами на війні.

Про організацію селянства.

Зважаючи на те, що відсутність організації Селянської Спілки по селах дуже шкодила інтересам трудового народу і може принести велику біду при виборах до Повітових Раг та Установчих Зборів, Київський Повітовий Селянський З'їзд вважає необхідним негайно приступити до міцної організації трудового селянства.

2) Необхідно в кожному селі заснувати негайно Селянську Спілку з тих людей, які погоджують постанови 1-го Всеукраїнського Селянського З'їзду.

3) Всі Сільські “Селянські Спілки” кожної волости повинні бути об'єднані в волості — Волосним Комітетом Селянської Спілки.

4) На чолі організації цілого повіту повинна стояти Повітова Рага Селянських Депутатів по 2 представника з кожної волости.

5) Для переведення в життя постанов Селянського З'їзду Рага Селянських Депутатів повинна виділити з поміж членів — Повітовий Комітет Селянської Спілки в складі 5 чоловік.

6) Для того, щоб боротися з панамі за землю і волю, необхідно великі кошти, які може дати тільки трудове селянство. А тому кожен член Селянської Спілки повинен вносити членський внесок в розмірі одного карбованця, який розпреділяється Сільським Комітетом Селянської Спілки так: село — 30 коп., волость — 25 к., повіт — 20 к., губерня — 15 коп. і центральний комітет — 10 коп.

7) Зважаючи на те, що остається небагато часу до виборів, Київський Повітовий Селянський З'їзд вважає необхідним тимчасово обрати від кожної волості 2 члена до Раги Селянських Депутатів, яких волосні сходи можуть затвердити, або перевибрати.

Крім того від з'їзду до Комітету Раги Селянських Депутатів повинно бути обрано 3.

8) Рага Селянських Депутатів повинна негайно взятися до організації майбутніх виборів.

Про вибори до народніх Раг

1) З'їзд, заслухавши доклад про Народні Раги, зазначає, що введення їх буде корисним і потрібним для трудового народу, бо передає порядкування всіма справами до рук вибраних народом людей, закладаючи таким чином тверді підвалини автономного лагу на Україні. З'їзд висловлює, щоб кожен член, приїхавши до дому, пояснив селянам потребу введення Волосних Народніх Раг.

2) Зважаючи на те, що вибори до Волосних та Повітових Народних Рад мають велике значіння для трудового народу, Київський Повітовий З'їзд визнає необхідним, щоб селянство взяло діяльну участь в виборах і закликає всіх чоловіків, жінок та дівчат голосувати 17-го вересня по 8 жовтня за список трудового селянства.

3) З'їзд вітає зміну Центральною Радою назви "Земство" на нову — Народню Раду.

4) З'їзд зазначає, що ті, хто противиться введенню Народніх Рад, допомагають тим самим прихильникам старого лагу і тому висловлює їм догану за те, що вони палили виборчі картки, позбавляючи цим самим права голосу трудового народу.

5) Зважаючи на вагу виборів до Повітової Народньої Ради, з'їзд, який відбудеться 8-го жовтня, визнає необхідним негайно підготувитись до цих виборів, а для того скликати окружні Селянські З'їзди, на яких складаються Спілки трудового Селянства.

Про війну.

Вважаючи, що з кожним днем продовження війни все дужче руйнується держава, знесилюється військо, весь трудовий народ і тим самим підготовляється ґрунт для самої страшної контр-революції, яка може повернути до старих порядків, Київський Повітовий З'їзд висловлюється за необхідність вжити рішучих заходів до негайного скінчення війни на основі самоопреділення народів, без анексій і контрибуцій.

З цією метою З'їзд вимагає од Правительства, аби було оголошено тайні договори Росії з Союзними державами, а також складено і оголошено умови миру.

Народня воля. — 26(13).09.1917.

№ 422

Вігосва Всеукраїнської ради робітничих депутатів до українського пролетаріату із закликом підтримати політику УЦР

*10.09.1917 р.**

До Українського робітництва

Товариші і Товаришки!

Велике, урочисте робітниче свято відбулося.

Скінчив свої роботи Перший Всеукраїнський Робітничий З'їзд.

* Дата опублікування.

Вперше в історії українського робітничого руху український пролетаріат голосно і прилюдно виступив, як клас, виразно зазначив напрям своєї поведінки, своє змагання до соціалістичного лагу.

Яко найбільш революційний клас сучасного капіталістичного громадянства, українське робітництво лише тепер стає на шлях широкого розвитку класової організації і класової боротьби, утворення класової, пролетарської, культури і рішучого руху до Інтернаціоналу.

З цієї пори український робітничий клас вступив як новий член в велику всесвітню пролетарську сім'ю, збагативши її своєрідним хистом, силою і волею.

В надзвичайно тяжкий час стає український пролетаріат на шлях організованої класової праці!

Всесвітня руїна, котру несе з собою вже на протязі трьох років лиховісна війна, переплутала економічні, політичні, національно-культурні й інші інтереси різних країв і націй, як робітництва так і буржуазії.

І через ці, страшенно складні і переплутані обставини, робітництву кожного народу доводиться ставати на слизьке в міжнародніх відносинах, в справах війни і миру, спільної боротьби пролетаріату за конечну мету робочого класу.

Величезна внутрішня руїна народнього хазяйства та державних фінансів висунула безліч грізних небезпек, складних і важких питаннів перед робітництвом.

Боротьба з капіталом в той час, коли, по умовам наших часів, не можна добре боротися, не руйнуючи самого себе, боротьба з дорожнечю — коли усунути цілком цю дорожнечу не можливо; боротьба з безробіттям, коли запобігти цьому лихові не має сили ніхто і ніщо на світі!

Та коли ці завдання, складні і гострі, повстали перед робітництвом всіх країв, — перед українським пролетаріатом стоять вони ще більші, ще відповідальніші.

Знищення азіатського самодержавства московських царів, а разом з ним усунення і трьохсотлітньої національної неволі над Україною — поставило перед українським робітництвом величню, але серйозну та відповідальну справу — справу будування на руїнах неволі нового державного лагу на Україні та в Росії.

Силою руху української революційної демократії утворено Українську Центральну Раду, що за короткий час здобула собі довіря українського трудящого люду, стала на чолі боротьби за визволення нашого народу та перетворилася в найвищу народню владу на Україні.

Але в Українську Центральну Раду входить не тільки робітництво, а ще й буржуазні класи українського й неукраїнського населення.

Примушений боротися разом з ними за національне, культурне і політичне визволення, український пролетаріат мусить одночасно боротися, як клас, проти всякої буржуазії, а значить і проти української. Отже знову шлях слизький, шлях небезпечний, бо не має права і змоги українське свідоме робітництво поступитися своїми класовими інтересами та потребами, але не повинно воно й одштовхувати українську буржуазію від себе в спільній боротьбі за національну волю, за автономію України.

Отже в такі часи, як нині переживаємо, коли дуже легко збочити з вірного шляху на кожному кроці, коли немає ще ні досвіду, ні доброї й міцної організації, ні великої сили, доводиться українському робітничому класові творити нові форми свого класового життя і життя цілої України.

Автономія України економічна, політична й національна — як гасло — вже пройняла всі верстви української людности. Народ український вже творить свою автономію, вже бугує нові форми життя.

Лишитися по-за цією будівлею український пролетаріат не тільки не може, а навпаки — він повинен вести перед, як клас найбільш революційний, найбільш демократичний. Але хто перед веде — той приймає на себе й тягар відповідальности. Чи всяка автономія забезпечує вільний, без перешкод і чужоземних утисків, розвиток економічно-господарчого і культурного життя нації? Чи всяка автономія сприяє найбільшому розвиткові і класової свідомости і класової боротьби робочого класу?

Очевидно ні!

Очевидно, в тім автономнім житті, де забезпечена повна воля економічного розвитку — там і добробут і культурність будуть зростати.

Очевидно, в тім автономнім житті, де забезпечена незалежність національна і політична, де немає тяжкого національного і політичного гніту — лише там пролетаріат стоятиме один на один проти своєї буржуазії. При такій автономії пролетаріат уже не піде плече в плече з буржуазією, хоч би й з своєю по походженню і мові.

Тільки найширша національно-територіальна і політична автономія допомагає зростові продукційних сил в господарстві і загострює класову свідомість робітництва. Цього шляху доводиться триматися українському робітництву. І простуючи цим шляхом, стоїть наше робітництво перед величезної ваги справами, перед Установчими Зборами Українськими та Все-

російськими, що мають закріпити соціально-економічні і політичні здобутки революції в федеративно-демократичній республіці.

Такі великі завдання стоять перед Українським робітництвом на шляху його класової праці. І для переведення цієї велетенської роботи українське робітництво створило Всеукраїнську Раду Робочих Депутатів, якій і доручило стати на чолі руху.

Широка класова організація робітництва на місцях (по спеціальностях і індустріях) на ґрунті соціально-економічної боротьби — є перше діло практичної роботи, до якої Укр. Р. Роб. Депутатів закликає всіх товаришів робітників і робітниць без різниці націй. Місцеві організації — єсть той ґрунт, на якому стоїть Рада Робочих Депутатів, звідки вона набірає сили і засобів; на них має спиратися вона під час боротьби. Класова політична організація робітництва, утворення на місцях масово свідомих осередків, коло яких гуртується все місцеве, ще несвідоме робітництво, звязування таких осередків по районах, шляхом скликання районних конференцій — повинно врешті повести робочий клас на шлях організованої класової боротьби за соціалізм — це є друге діло практичної діяльності українського робітництва.

Культурно-просвітні організації, що допомагають пролетаріатові поширити й поглибити свій світогляд, свої знання, необхідно складати на місцях так, аби вони як найкраще обслуговували й задовольняли всі духовні потреби робочого класу. Повне єднання українського свідомого і організованого робітництва з пролетаріатом інших націй, а також контакт з революційною демократією всіх народів, що живуть на Україні, але не на оди́н мент не схогячи з своєї класової позиції — це є головним напрямком політичної діяльності українського робітництва.

Активна, енергійна і організована піддержка Української Центральної Ради, що, спіраючися в своїй діяльності на організовану революційну демократію, робітництво, селянство та армію, являється найвищою красвою владою на Україні та мусить, організуючи новий автономний лад, збати про як найширше і як найповніше задоволення всіх потреб трудящого люду — ось величезне завдання практичної діяльності пролетаріату в справі будування нового державного життя на Україні.

Збільшення продукційних сил в промисловості нашого краю, піддержка в нім спокою, організована боротьба з анархією та господарчою розрухою на Україні в тісному контакті з Генеральним Секретаріатом Праці У.Ц.Р. — це основний напрямок нашої господарчої діяльності.

Припинення війни, що руйнує наше життя, що загрожує не тільки здобуткам

революції, але й існуванню самої України як і Росії — є самим ширим домаганням українського робітництва. Але для того, щоб здійснити це, весь народ повинен напружити всі свої сили, аби гати опір і припинити наступання супротивника на нашу землю.

Підготовка до демобілізації армії і промисловости, по скінченню війни, яка гала б змогу зменшити майбутнє безробітте і ті злидні, які звязані з ними — це наша допомога братам на фронті.

Для переведення цієї практичної величезної роботи, для керування діяльністю місцевих організацій Укр. Р. Р. Деп. обрала з поміж себе Виконавчий Комітет, що міститься у Києві. Творючи волю робочого класу на Україні, Виконавчий Комітет У. Р. Р. Д. звертається до всіх місцевих робочих організацій, до всіх місцевих і районних рад робочих депутатів з проханням допомогати в цій діяльності своїми силами, грошима й довір'ям.

Тільки опираючись на місцеві організації центр зможе жити і допомагати товаришам, звязуючи їх в єдину могутню класову організацію.

Тільки спільним зусиллям місцевих організацій, об'єднаних коло міцного центра, можна обхопити широкі робочі маси, звязати їх в велетенську пролетарську армію, озброїти її класовою свідомістю і дійти через різні небезпеки на широкий і рівний шлях Інтернаціоналу.

Хай живе українське робітництво!

Хай живе міжнародне братерство, свобода і мир!

Всеукраїнська Рада Робітничих Депутатів.

Робітнича газета. — 10.09.1917.

№ 423

Протокол засідання виконавчого комітету Української ради Північного фронту¹²⁵

10.09.1917 р.

Протокол № 2

Исполнительного комитета украинцев Северного фронта
10 сентября 1917 г.

Исполнительный Комитет украинцев Северного фронта на своем заседании 10 сентября с.г. постановил: войти с ходатайством к главнокомандующему Северным фронтом о нижеследующем:

1) Об утверждении исполнительного комитета, носящего название “Виконавча Рада українців Північного фронту” (Украинкосев) на равне с другими войсковыми фронтовыми организациями

а) о выдаче удостоверения на изготовление печати

б) о выдаче удостоверений членам исполнительного комитета и об освобождении их от служебных войсковых обязанностей на время полномочий

в) о предоставлении комитету перевозочных средств и литеров

г) о предоставлении комитету и членам его соответствующих помещений

г) предоставление права на генежное довольствие на равне с другими войсковыми комитетами фронта

2) Означенное исходотайствовать президиуму Рады на основании постановления конференции от украинских организаций Северного фронта.

Поглинный пописали

Председатель Рады Северного фронта Блонский

Секретарь Березняк

[Печатка]

РДВІА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 267. — Арк. 85-85 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 424

Рапорт командуючого 153-ї піхотної дивізії командиру 34-го армійського корпусу про стан дивізії

12.09.1917 р.

Секретно

Командиру 34-го армейского корпуса.

Начальник 153-й пехотной дивизии 12 сентября 1917 г.

№ 625

Рапорт

В продолжении недели с 5 по 12 сентября настроение в полках дивизии в общем не улучшилось. Среди офицеров хотя и замечается рознь между великороссами и украинцами, но уже в меньшей степени, благодаря откомандированию офицеров великороссов и прибытию старших офицеров украинцев, иногда замечается уклонение от выхода на занятия.

Среди солдат усиленный отказ выходить на занятия, вследствие чего иногда роты выходят в составе всего одного сборного взвода; престиж начальников очень низок. сплошь и рядом замечается выражение полного недоверия начальникам и заявления, что офицеры только тогда будут популярны, когда

станут выразителями их вожделий и взглядов, т.е. скорейший мир, отказ от проведения дисциплины в войсках и т.д. Отказ от выхода на занятия стал особенно частым с прибытием сибирского пополнения. Комитеты, также как и офицеры, в большинстве случаев не имеют никакого влияния на солдат, и меры нравственного воздействия, принимаемые в полках, не дают никаких результатов. Работа дивизионной и полковых рад носит больше политический характер и мало отдает времени на вопросы внутреннего устройства, быта, обучения и боевой подготовки. Замечается полное несочувствие солдат к дисциплинарным судам, считая это пережитком старого режима.

Временно командующий дивизией полковник Крамаренко
РДВИА. — Ф.2246.— Оп. 1. — Спр. 489. — Арк. 29-29 зв. Оригінал.

№ 425

Повідомлення про рішення Харківської ради робітничих та солдатських депутатів вимагати приєднання Слобожанщини до автономної України

12.09.1917 р.

Харьковъ — до автономной Украины.

Во вчерашнемъ заседаніи Совета рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ принята была по украинскому вопросу резолюція, которая признаетъ Украинскую Центральную Раду высшей краевой организаціей этнографической Украины, границы которой должны быть установлены плебисцитомъ. Резолюція галее требуетъ реорганизаціи Центральной Рады на основахъ всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія и протестуетъ противъ разделения Украины на две части, ибо такое разделение нарушаетъ права украинскаго народа на самоопределение.

Въ заключение Харьковскій Советъ рабочихъ и солдатскихъ депутатовъ требуетъ, чтобы вся Слобожанщина, т.е. Харьковская губернія, Курская и часть Воронежской была немедленно присоединена къ автономной Украине. За эту резолюцію голосовало 81, противъ нея 2, воздержалось 56.

Лозунгъ — “Харьковъ до автономной Украины” будетъ фигурировать и на общедемократической демонстраціи 14-го сентября.

П.

*Русская Жизнь*¹²⁶. — 13.09.1917.

№ 426

Телеграма Української військової ради 121-ї піхотної дивізії про сформування української сотні при 482 Жиздринському піхотному полку

13.09.1917 р.

Телеграмма

Киев Из 121 пех дивизии

Киев Центральной Раде Копія Генеральному Секретарю Петлюре

Дивизионная украинская войсковая рада 121 пех. дивизіи спешит известить Вас, что 4 сентября при 482 пех [Жи]здринском полку 121 дивизіи сформирована украинская сотня и шлет въ этот радостный для ея день горячий привет как выразительнице воли народа украинскаго. Голова Рады штабс-капитан Якименко секретарь прапорщик Столяренко.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 15. Телеграфний бланк.

№ 427

Постанови з'їзду інструкторів УЦР¹²⁷ про організацію Вільного козацтва Слобожанщини

13.09.1917 р.

13 вересня відбувся з'їзд інструкторів У.Ц.Р. на Слобожанщині. Прибули всі інструктори. Доклади з міст показали, що гостра ворожнеча до українського руху з боку росіян хоча й зменшилась, але ще досить велика, а потрібне для боротьби з нею багато енергії від українських робітників.

В Сумському повіті особисто шкодить роботі г. Щербак, котрий, по докладу Сумського інструктора, є великий ворог всього, що торкається України.

На з'їзд прибув т. Певний, член Генерального Військового Комітету, котрий зробив доклад про організацію Вільного Козацтва. Голова з'їзду Сіверів-Одоевський подав відомости про те, що вже зроблено на Слобожанщині в цьому напрямку, і з'їзд постановив взяти на себе (на інструкторів) справу організації Вільн. Козацтва.

При виробленню плану роботи на далі було постановлено прохати Цент-

ральну Рагу, аби на Слобожанщину було надіслано людей, позаяк тих інструкторів, що зараз працюють тут, недосить.

Що торкається технічної роботи, то з'їзд постановив додержуватися постанов першого з'їзду інструкторів Слобожанщини 3-4 серпня ц. р.

Народня воля. — 26(13).10.1917.

№ 428

Звіт про Сосницький повітовий селянський з'їзд

14.09.1917 р.

14 вересня в м. Сосниці відбувся повітовий селянський з'їзд. На з'їзд прибуло до 300 представників від комітетів Селянської Спілки, Виконавчих Комітетів і кооперативів. З'їзд відкрив повітовий комісар О. Семьонов, котрий в своїй промові зробив огляд сучасних подій, згадавши про велике значіння досягнення автономії України і затвердження Генерального Секретаріату, та сказав ще де-кілька слів про потребу організації в ці рішучі часи. Після цього з'їзд вибрав президіум і перейшов до обговорення питань, поставлених на програму. Позаяк на з'їзд не прибув голова губернської Раги Селянських Депутатів — Т. Осадчий, котрий повинен був дати доклад про організацію селянства, пояснив про це в коротких словах інструктор-організатор від Центральної Раги — В. Андрієвський, котрий зробив огляд взагалі різних видів організації, перейшов до організації селянства в Селянські Спілки, про спосіб і потребу цих організацій, про різницю між Селянською Спілкою і Всеросійським Крестьянським Союзом, про значіння організованості при виборах до Установчих Зборів. Після сього виступило чимало промовців, котрі так чи инакше освітлювали питання організації селянства. Обговорення цього, головного пункту з'їзду, затяглося на довгий час і в кінці, після доволі рішучих дебатів, було поставлено на голосування три, внесені по цьому питанню, резолюції.

Перша, внесена інструктором-організатором від Центральної Раги, резолюція викликає чималі суперечки і врешті приймається абсолютною більшістю голосів без поправок: “Сосницький повітовий селянський з'їзд, вислухавши доклад про організацію селянства, визнав потрібним, для усунення непорозуміннь, переіменувати всі організації Крестьянського Союзу, засновані на підставі постанов 1-го Всеукраїнського Селянського З'їзду, на Селянські

Спілки”. Друга, дуже довга резолюція, внесена рос. с. г., членомъ Центральної Раги І. Лібензоном, в котрій говориться про потребу організуватись селянству у Рагу Крестьянських депутатів, куди б могли записуватись не тільки ті селяне, що поділяють соціалістичні ідеї, а і прихильники земельної власності, бо тільки цім робом буде досягнено повного об’єднання всього селянства, — відкидається рештою з’їзду проти двох. Одноголосно приймається третя резолюція, внесена головою Сосницької української громади — М. Терещенко: “Сосницький повітовий селянський з’їзд признає необхідним в кожному селі організувати Селянську Спілку на підставі постанов 1-го Всеукраїнського Селянського з’їзду”.

По питанню про українізацію школи, після коротенького докладу, зробленого Сосницьким Комісаром по народній освіті від Центральної Раги — М. Терещенко, приймаються резолюції, винесені на Сосницьким повітовім учительським з’їзді, що відбувся 6 вересня: 1) Навчання на українській мові принципово вводиться по бажанню населення, з першої групи тільки в тих школах, де це можливо по технічним умовам. 2) Беручи на увагу становище справ на Україні, необхідно в усіх школах, де більшість українського населення, з другої групи ввести уроки читання на українській мові і списування з книг.

Далі з’їзд, через пізній час, коротко розглядає і виносить відповідні постанови по земельному та прогровольчому питаннях і про вибори до Повітового Земства та Установчих Зборів. Також приймаються пропозиції — послати привітні телеграми: міністрові А. Керенському, Генеральному Секретареві В. Винниченку і Совіту Салдатських та Робочих Депутатів.

Громадянин.

Черниговская земская газета. — 03.10.1917.

№ 429

Постанови І Всеукраїнського жіночого з’їзду¹²⁸

14—15.09.1917 р.

Віг 14 до 15 вересня в українському клубі засідав Перший всеукраїнський жіночий з’їзд, на якому прочитано було кілька докладів... Всі доклади жваво обговорювалися делегатками, між которими було коло половини селянок.

Вироблено було та затверджено з’їздом Статут Української Жіночої Спілки та обрано нову Рагу Спілки. Винесено було також по різних питаннях, які

порушувалися на з'їзді, відповідні резолюції, з котрих деякі тут подаємо.

Про політичні справи.

1) Найкращою формою існування для вільного українського народу з'їзд українських жіночих організацій вважає демократичну українську республіку, а найкращою формою спільного життя всіх народів Росії — федерацію вільних демократичних республік.

2) Найкращим виразником волі українського народу, з'їзд вважає Українські установчі збори, які треба скликати в найближшому часі, а найбільш авторитетним виразником волі всієї Росії являється тільки конференція народів Росії, а не Всеросійські Установчі збори.

3) З'їзд заявляє протест проти політики Тимчасового правительства та деякої частини російського громадянства, котрі вороже ставляться до національних змагань недержавних народів і цим ідуть всупереч з демократичними ідеалами.

4) З приводу вилучення правительством з меж автономної [України] Українських губерній, з'їзд також заявляє протест і висловлює домагання, щоб вільна російська демократична республіка стала нарешті на справді культурний шлях і перевела в життя принцип самоозначення народів.

Про виборчу справу.

Що до самої участі в Всеросійських Установчих зборах, то українська Жіноча спілка піде за постановою Центральної Української Ради.

2) При виборах до Установчих зборів Українська Жіноча Спілка буде входити в блоки з українськими с.-г. та с.-р. партіями і з Українською Селянською Спілкою, а коли в якійсь місцевості блока не буде, то кожному членові У.Ж.С. вільно подавати голос за котру небудь із згаданих вище організацій.

3) Українські жінки повинні взяти як найширшу і найдіяльнішу участь в виборах до Установчих зборів.

Про відношення до національних меншостей.

Український народ, який на протязі віків боровся за визволення з під чужого панування і сам зазнав гіркої долі, не повинен гнобити тих народів, які проживають на Україні в меншості, і тому з'їзд українських жіночих організацій висловлюється за забезпечення прав національних меншостей і за братерські з ними стосунки, коли ці меншости не будуть їти всупереч з інтересами цілого українського народу.

В громадських справах.

1) Розглянувши питання про опіку над дітьми і майном вдовиці, з'їзд висловився за те, щоб таку опіку було скасовано, бо вона принижує людську гід-

ність жінки, викликає неповагу до матері в очах дітей і призводить часто до великої неправди з боку опікунів до сиріт.

2) З'їзд звертається до людности краю, щоб вона вважала на стан жінки, коли та буває вагітна і оберегала її від непосильної праці підчас пологів, бо наслідком такої праці під цей час бувають тяжкі жіночі хвороби, які відбиваються і на дітях.

3) Вважаючи на те, що війна між иншими злими наслідками залишає людям ще одного ворога — заразливі венеричні хвороби, з'їзд постановив звернутись з відозвою до військових людей фронту та до людности тилу, щоб вони, пам'ятаючи про злі наслідки цих хвороб для жінок, дітей і цілих бугучих поколінь, розумно їх вилічували та оберегали від зарази своїх близьких і рідних людей; фронт з свого боку повинен погбати про пильний перегляд вояків при демобілізації військових частин на Україні.

Рівно 8 год. вечора 16 вересня з'їзд було скінчено.

Так само, як щиро та завзято участниці з'їзду три дні працювали, пильно обмірковуючи кожную справу, — вони по скінченні з'їзду прощались — приїзжі з київськими товаришками. Цею щирістю та спорідненістю своїх членів жіночий з'їзд робив особливе, виняткове вражіння, якого ні разу не робив жодний инший з'їзд за останній час.

Вісник Полтавського губерньського громадського комітету. — 20.09.1917.

№ 430

З постанов II Всеукраїнського лісового з'їзду¹²⁹

14—16.09.1917 р.

7) визнаючи, що відокремлення від території України суто-українських губерній (Холмської, Харьковської, Катеринославської, Херсонської, української частини Таврії, Кубані та частин всіх инших сумежних губерній, населених Українським народом), перешкоджає полагожденню лісової справи на Україні, як того вимагає інтерес усього народу, — прохати Українську Центральну Раду вжити всіх заходів до найскорійшого об'єднання всієї України в її епнографичних межах.

Народня воля. — 03.10(20.09).1917.

№ 431

Запит виконкому об'єднаних українських організацій м. Кременчука про ставлення Генерального Секретаріату до Вільного козацтва

16.09.1917 р.

До Генерального Секретаря по військовим справам
Виконавчого Комітету об'єднаних Українських організацій м. Кременчука
і повіту на Полтавщині:

Виконавчий Комітет одержав відомости про те, що в де-яких містах повіту по ініціативі селянства організуються “Куріні Вільного Козацтва”

Зважаючи на те, що цей рух може відіграти велику роль в життю нашого повіту і маючи на увазі використати його в найбільш бажаному напрямку, — прохаємо як найскорше подати де-які відомости і указівки в цій справі, а саме:

- 1) Який погляд має Секретаріат на цю справу?
 2. Які заходи приймаються в цьому напрямку?
 3. Які відомости маються про організацію “вільного козацтва” в Звенигородському повіті?
 4. Які взаємовідносини на думку Секретаріату мають бути меж Селянською Спілкою і “Курінями Вільного Козацтва”?
 5. Коли маються в Секретаріаті Статуту цих організацій, прохаємо надіслати.
- 16 вересня 1917 р. м. Кременчук

Голова Комітету [підпис]
Писарь П. Михайленко

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 123. Оригінал. Рукопис.

№ 432

Повідомлення чергового генерала Ставки начальнику штаба Південно-Західного фронту про дивізії, які пропонує українізувати УГВК

16.09.1917 р.

Телеграмма

Из Ставки
Наштаюз

В дополнение к разговору вашему с полковником Кусонским 15 сего сентября сообщая, что Украингенеркомитет ходатайствует об утверждении ук-

раинизации [в] полном составе (со всеми частями, учреждениями и штабами) следующих дивизий юзфронта 3, 4, 16, 35, 56, 100, 104, 108, 113, всего девять дивизий. Прошу для доклада Главковерх срочно телеграфировать мнение главкоюз [по] этому вопросу, [а] также согласны ли все помянутые дивизии на обращение их в украинские.

15209

Кортацци

РДВИА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 2988. — Арк. 1. Оригінал.

№ 433

Протокол зборів селян Могилів-Подільського повіту

17.09.1917 р.

Обговорені були такі справи:

16 вересня 1917 року радою солдатських і робітничих депутатів у м. Могилів-Подільським був скликаний повітовий селянський з'їзд, на котрий прибуло всього лиш з-до 90 чоловік селян, через що представники комітету від повітової Селянської Спілки зауважили солдатським і робітничим депутатам, що такий з'їзд не може називатись правомочним через те, що багато сіл своїх представників зовсім не прислали, а через це треба його мати не за з'їзд, а за зібрання селянських депутатів. Селяни поставили на обговорення питання про Центральну Українську Раду і Генеральний Секретаріят. Представники від ради солдатських і робітничих депутатів дуже хотіли як небудь замняти це питання, кажучи, що воно не важне для них і що його не варт навіть обговорувати на з'їздах, про те зібрання голосами селян проти інших представників винесло так постанову:

Заслухавши й обговоривши доклад про Центральну Українську Раду і Генеральний Секретаріят, зібрання постановляє висловити їм повне признание й щире подяку за їх корисну працю для України і домагатись через них від Тимчасового уряду затвердження всіх 14 генеральних секретарів.

На другий день 17 вересня, коли обговорувалось питання про організацію селянства, солдатські та робітничі депутати закликали селян вступати у Всеросійський Крестьянський Союз, а представники від Селянської Спілки радили організуватись в спілки разом з всею Україною, — зібрання 68 голосами селян проти 35 голосів солдатських та робітничих депутатів приняло таку постанову: обговоривши справу про організацію селян зібрання приз-

нає, щоб в тих селах, де нема селянської спілки, негайно були засновані такі спілки, як про це була постанова Всеукраїнського селянського з'їзду у Київі, і в своїй роботі по всіх справах спілки повинні додержуватись постанов цього з'їзду. Щоб організацію селян в повіті поставити на твердий та правильний шлях, треба, щоб рада салдатських і робітничих депутатів у своїй праці йшла в згоді з повітовою радою селянських депутатів і повітовим комітетом Селянської Спілки та щоб допомагала засновувати селянські спілки, що тепер дуже потрібні для добра і волі нашого селянства.

Після ухвалення такої постанови, голова зібрання, член ради салдатських і робітничих депутатів г. Доброхотов, від імені своєї організації заявив, що рада солдатських і робітничих депутатів у Могилеві-Подільському не може разом з селянами працювати, бо селянами принята така постанова, котра йде проти їх постанов і проти бажань Центрального Комітету солдатських і робітничих депутатів у Петрограді, і через це зрікся провадити далі зібрання. Селяни з великим обуренням відступились тоді від таких провадирів, як рада салдатських і робітничих депутатів, а щоб далі провадити зібрання перейшли в помешкання Народньої Управи і тут разом з членами комітету Селянської спілки, українськими військовими делегатами та тими салдатами українцями з членів ради салдатських і робітничих депутатів, що обстоювали за селян, обговорювали далі свої справи. Перш усього зібрання обговорило вчинок солдатських і робітничих депутатів і постановило: про такий сумний випадок, що салдатські і робітничі депутати, скликавши селян на з'їзд, не захтіли працювати разом з ними через те тільки, що їм не сподобалась та постанова, яку прийняли всі селяни, зібрання висловлює свій жаль і називає такий поступок ганебним. Щоб більш не було в повіті таких випадків зібрання постановило прибувати тільки на ті з'їзди, котрі скликає Повітовий Комітет Селянської Спілки, на ті ж з'їзди, що буде скликати рада салдатських і робітничих депутатів, щоб більш із селян ніхто не їхав аж доки не буде докзано, що вони працюють у згоді з селянами. А щоб більше людей про це знало, всі учасники зібрання повинні розказати про це всім селянам в повіті. Крім того голові зібрання доручено оголосити про цю подію, як найширше через газети по всій Україні.

Після обговорення внесених зібранням питань про сучасні справи були внесені такі постанови:

1) Зібрання цілком приєднується до постанов всеукраїнського селянського з'їзду про земельну справу і підтримує в цій справі постанови першого по-

вітового селянського з'їзду, що відбувся 23-24 квітня цього року. До того часу, коли Установчі Збори вироблять закон про землю, всі земельні справи на місцях повинні вирішатись Земельними Комітетами, котрі повинні бути поповнені представниками від Селянської Спілки.

3) Звернутись до Центральної Української Раги і Секретаря по земельним справам, щоб вони погбали про найскоріше затвердження всеукраїнського земельного комітету.

4) Домагатись через Центральну Українську Рагу і Генеральний Секретаріат, щоб із сіл були забрані ті військові частини, які прислані туди для охорони поміщицьких інтересів.

5) Коли де поміщики не расчитались ще за жнива з селянами, то селяни повинні негайно звернутись в прогдовольчі і земельні Комітети, щоб там були зроблені постанови заговольнити селян з тих грошей, котрі виплачуються поміщикам за хліб, а коли де люде жали за сніп, а щей досі їм не виплачено, то поміщики повинні заплатити зерном.

6) Для возки й копки бураків повинні бути прийняті ті ціни, які вироблені на Київському з'їзді копщиків і возчиків, а щоб на місцях був порядок і робота не затримувалась, за цим повинні слідувати земельні комітети і селянські спілки, котрі мають право провіряти ціну за копку і возку, а також і вагу викопаного буряка. Прикащики повинні бути вибрані самими робітниками за плату від панів.

7) Подбати, щоб у волосні й повітові народні раги і управи були вибрані люде, які не йдуть проти інтересів трудового народу.

8) В справі скінчення війни зібрання цілком підтримує постанову всеукраїнської раги селянських депутатів, ухвалену на з'їзді у Києві 3-4 вересня цього року.

9) В справах організації селянства слухатись тільки тих люде, котрих посилає яка небудь українська організація, яка єсть в повіті чи в губернії (Повітові і Губерніяльні Раги і Селянські Спілки) або вони прислані від Центральної Української Раги.

10) Щоби пособія на сім'ї тих, що в війську, видавались у волості в присутності волосного комітету.

11) В тих економіях, де селяни самі можуть обробляти землю, щоб не було воєнно-плінних, і за всім цим повинні слідувати земельні комітети і прогдовольчі управи.

12) Зібрання протестує проти підвищення ціни на хліб і домагається через

Центральну Українську Раду і Генеральний Секретаріат, щоб ціни на хліб були зменьшені і були встановлені твергі ціни на мануфактуру, залізо, ремінь і на інші потрібні для селян речі.

Голова зібрання Миколайчук
Писарь Ткач

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 16-17. Засвідчена копія.

№ 434

Доповідна записка комісара народної освіти Волині про українізацію шкільної освіти

18.09.1917 р.

У.Ц.Р. Генеральний Секретар Народної освіти

Комісар народної освіти на Волині

18 вересня 1917 р.

Вельмишановному Д-ві Генеральному Секретареві народної освіти
Житомир

Маю честь донести Д-ві Генеральному Секретареві народної освіти про стан шкільної освіти на Волині та українізації школи слідує:

в середині серпня губернська шкільна Рада та виконавчий комітет Волинської учительської спілки розіслали по всіх школах анкету з хитро підібраними питаннями (“скільки в селах русских, украинцев, поляков и т.д.”), яка мала пряму мету — довідатися, чи народ хоче української школи і скільки є таких, що її хочуть, а скритою метою було — так зробити, щоб повітових одповів було як найменше. Анкета попадала, звичайно, до рук або попа, або вчителю; вони й одповідали на питання анкети відповідно своїй “симпатії” чи антипатії до українства. Позаяк на темній Волині ми маємо чимало ворогів, то й анкета принесла 60—70% негативних одповів, нібито селян. Було б великою помилкою думати, що отсі негативні одповігі й справді є наслідком сталого переконання нашого селянина; вони є наслідком агітації та спеціального вьяснювання та освітлювання української школи й взагалі української справи. Щоб спинити шкодливу роботу оттих учителів та попів, між якими є й такі, що ніби то прінціпально згоджуються з потребою матерньої мови в школі, але..., треба, на мою думку, розіслати спеціального приказа про неогдмінну потребу як найскоршого переведення в життя навчання на українській мові.

Без такого приказу, якого треба розіслати од Секретаріата через комісарів, справа буде йти мляво. Крім того, треба, щоб неодмінно були книжки, — а то навіть в тих школах, де й по анкеті має бути впроваджена українська мова, — не може розпочатись наука, бо немає книжок. До мене зо всіх усього звертаються з прозьбою дати книжок, а я їх не маю та й не знаю, звідки взяти... Послани до Київа спеціально за книжками вернулись з нічим. А це навіть компромітує справу.

Так стоїть справа з Українізацією початкової школи (низчої і вищої). Повинен сказати, що серед учителів церковних шкіл у нас на Волині помічається більше любови до рідної школи, ніж серед учителів міністерських. Було б дуже добре, як би замістю того, щоб передавати ці (церковні) школи в земство, Секретаріат забрав їх в своє керування. З них би вийшли добрі українські школи. В Житомирському повіті є аж три так звані второкласні церковно-приходські школи, учителі в них люди з духовної семінарії — і всі вони зразу ввели широку українську програму і вже приступили до її переведення. Так звані вищі початкові школи — і в Житомирі і в повітах — ще й досі того не зробили. Одна з таких второкласних церковно-парафіяльних шкіл може цілком бути пристосована під семінарію учительську, бо має багато землі, добрий будинок, просторий інтернат. Про те робило заходи земство і Криловський, який хотів бути в ній директором, — та щось нічого з того не вийшло. Як би при допомозі Секретаріата можна було це зробити, то це дуже було б гарне і корисне діло. Проект подробний перероблення тієї школи в семінарію маю надію швидко Вам передати.

В Житомирській учительській семінарії тепер саме педагогічна Рада розроблює план запровадження в програму українських гісіплін. На кафедрі українознавства педагогічна Рада тим часом запросила г. Смирнова, учителя 2-ї мужської гімназії, — це українець певний, батько якого зробився з нужди Смирновим. Але серед решти учителів переважає елемент московський та змосковщений.

В духовній семінарії є певні українці, які дуже обстоюють справу українізації і певне досягнуть свого, але їм також приходиться вести тяжку боротьбу з обрусителями. Так саме стоїть справа і в духовних училищах, яких тут аж два.

Директор фельдшерської школи сам приходив просити призначити йому учителя української мови та історії. Бажання його задоволено. Згодився там вчити Петрик, учитель вищої початкової школи.

Найгірше стоїть справа в гімназіях, де й людеї наших як кіт наплакав. До

гімназій треба неодмінно прислати циркуляр про обов'язкове впровадження курсу української мови. Було б ще краще, як би одночасно видано спеціального циркуляра до всіх чиновників, щоби вони вміли мову народу та привчалися складати папери на українській мові. Тоді й впровадження української мови в гімназіях в очах нашого інертного обивателя мало б свій практичний резон.

На свою цілком українську гімназію Житомир спромогтись не зможе і нема грошей, щоби закласти бурсу для сільських дітей, а без того відкрити гімназію не можна, хочай од селян вже маємо звиш 30-ти прозьб. Та й з помешканням під кляс також скрутно, бо всі кімнати в 1-ї гімназії заняті клясами тієї гімназії, а увечері в ній учиться 2-га гімназія. Бібліотека, яку нам одводять під кляс, не може бути клясом з багатьох причин. Горе, таї годі! А поляки мають вже аж дві своїх гімназії, жиди — також. Маємо складати вігзову до селян та посилати до них "агітаторів", щоби багатіші складали гроші на бурсу, але наш селянин поки що дивиться так на справу, що повинно бути йому все даром.

З великою пошаною, комісар освіти на Волині М. Черкавський

P.S. Щодо повітових комісарів, то перевести цю справу в життя як слід, дуже трудно, бо на місцях майже немає підходящих людеїв, а призначати з інших місць не вдасться з огляду на матеріальну непевність становища повітового комісара. Коли це місце буде урядово стверджено, тоді кандидатури найдуться. Жгу розпоряджень.

М. Черкавський

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 52. — Арк. 25-26зв. Оригінал.

№ 435

Звернення комісара у справах України П. Стебницького до Тимчасового уряду з проханням надати приміщення для канцелярії

18.09.1917 р.

Комиссаръ по деламъ Украины.

18 Сентября 1917 г.

№ 13

Петроградъ.

Съ момента утверждения меня въ должности Комиссара по деламъ Украины въ Петрограде Генеральный Секретаріатъ Украинской Центральной Ра-

ды стать направлять на мое имя, согласно Правительственной инструкции от 4 августа сего года, материалы и постановления по очередным вопросам местного управления для представления предложений Секретариата Временному Правительству. Съ другой стороны, некоторыя правительственные учреждения Петрограда, согласно той-же инструкции, стали обращаться ко мне по текущимъ деламъ, имеющимъ отношеніе къ Украине. Такимъ образомъ, фактически я уже вступилъ въ отправленіе своей деятельности, — между темъ до сего времени я не располагаю ни необходимымъ штатомъ служащихъ, ни даже помещеніемъ, где можно было-бы устроить Канцелярію моего управления. Предпринятыя мною для разрешенія этого вопроса личныя сношенія въ Министерстве внутреннихъ делъ не дали благоприятнаго результата, такъ какъ въ зданіи Министерства на площади Александринскаго театра свободныхъ помещеній не оказалось.

Въ виду этого, я покорнейше прошу Временное Правительство отвести мне необходимое для моей Канцелярии помещеніе, въ количестве 4-5 комнатъ, въ зависимости отъ ихъ величины, въ одномъ изъ казенныхъ зданій, вблизи центральныхъ Правительственныхъ установленій, такъ какъ безъ неотложнаго разрешенія этого вопроса я лишень возможности правильно организовать возложенное на меня Временнымъ Правительствомъ дело.

Комиссаръ (погпись)

ДА РФ. — Ф. 1779.— Оп. 2. — Спр. 187. — Арк. 79. Оригінал. Автограф.

№ 436

Телеграма С. Петлюри штабу Румунського фронту

20.09.1917 р.

Военная

Штарум

Подполковнику Сливинскому

40 Генеркомитет сожалеетъ, что о назначеніи Вами фронтового съезда на 21 число онъ не былъ извещень раньше. Это лишило его возможности делегировать на съездъ членовъ комитета и Всеукраинской Рады, делегировать на съездъ техъ делегатовъ, кои избраны Румфронтомъ. Генеркомитет шлетъ съезду свое горячее товарищеское пожеланіе успешности работъ. Одновременно уведомляю: былъ [в] ставке Главковерха для выясненія ос-

ложненій вопросовъ украинизаціи дивизіи. Главковерх обещалъ содействіе. Технически вопросъ будетъ разрешенъ на дняхъ. Получено офіціальное уведомленіе объ открытіи [в] Кіеве украинской школы прапорщикова. Для успешности украинизаціи дивизіи Румфронте прошу на съезде выяснитъ препятствія, мешавшія украинизаціи, также произвести учетъ всехъ украинцевъ, какъ солдатъ, такъ офицеровъ по полкамъ и дивизіямъ. Вопросъ утвержденья Генеркомитета на разсмотреніи Военмина в ближайшее время будетъ разрешенъ утвердительно и это дастъ возможность Комитету более успешно проводить сложное дело украинизаціи, которому такъ много препятствоваль до сихъ поръ командный составъ. 545.

Украингенеркомитет Петлюра

20 Сентября 1917 г.

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 10. — Арк. 3. Копія.

№ 437

Резолюція Херсонського повітового селянського з'їзду про ставлення до Центральної Раги та Генерального Секретаріату

20—22.09.1917 р.

Выслушавши и обсудивши докладъ т. Высоцкого объ Украинской Центральной Раге и Генеральном Секретариате и принимая во внимание: 1) что Украинская Центральная Рага выявляетъ и объединяетъ волю демократии всехъ народовъ, на Украине живущих, 2) что Генеральный секретариатъ Центральной Раги действительно организуетъ революционный порядокъ на Украине, 3) что буржуазия, какъ на Украине, такъ и еще больше в России ведетъ борьбу с революционным украинскимъ движениемъ и для закрепощения трудящихся народныхъ мас на Украине черезъ Временное Правительство своей инструкцией уничтожила права Генерального Секретариата и поделила Украину на части.

Съезд постановилъ: 1) признать Украинскую Центральную Рагу и ея Генеральный Секретариатъ верховными революционными органами всей Украины.

2) Требовать утвержденья Генерального Секретариата в полномъ его составе (14 секретарей) с правами, наганными ему Украинской Центральной Рагой.

3) Протестувати проти делення України на часті і вимагати негайного приєднання Херсонської губернії як неотделимої часті України, до тієї землі, на яку поширюється влада Української Центральної Ради і Генерального Секретаріату єї.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 150-150 зв. Типографський відбиток.

№ 438

Матеріали I Всеукраїнського з'їзду "Просвіт"¹³⁰

20—23.09.1917 р.

ЗАГАЛЬНІ ПОСТАНОВИ

1) Перший Всеукраїнський з'їзд "Просвіт" від щирого серця вітає всі просвітні товариства і всіх діячів, що досі трудилися і труяться для освіти, добра та волі народу українського, і висловлює їм велику увагу та славу.

2) З'їзд доручає Головній Управі "Просвіт" завести звичай святкувати велике всеукраїнське свято української "Просвіти" в один з цих днів, — 1 квітня (соняшне свято), 25 лютого або на третій день Великодня.

3) Вислухавши звідомлення про те, що окружні суди в Києві, Полтаві, Винниці та інших містах зрікаються реєструвати українські статuti, вважаючи українську мову на Україні чужоземною, — з'їзд "Просвіт" постановив рішуче протестувати проти такої зневаги і домогтися, щоб судові справи на Україні підлягали владі Генерального Секретаріату та щоб російське правительство затвердило генеральних секретарів по справах судових, прогдовольчих, військових, поштово-телеграфних та шляхів.

4) Вважаючи на те, що робота "Просвіт" взагалі має характер державної ваги, з'їзд "Просвіт" визнає, що все листування, як окремих "Просвіт", так і їх спілок повинно пересилатись по пошті безплатно.

5) Вислухавши звідомлення делегатів Катеринославщини, Херсонщини, Таврії та Харківщини, з'їзд "Просвіт" постановив рішуче протестувати проти відділення цих губерній від автономної України і домогтися негайного об'єднання всіх українських земель.

6) Визнаючи причиною великого політичного, національного та економічного занепаду неграмотність нашого народу, з'їзд "Просвіт" домагається заведення обов'язкової шкільної науки, а всіх своїх членів закликає до звазяті боротьби з неграмотністю через заведення курсів для неграмотних при кожній "Просвіті".

7) Вважаючи на те, що з усіх шкіл України вийдуть дітячі, котрим прийдеться працювати на Україні, з'їзд визнає, що всі школи повинні бути українізовані, з забезпеченням прав національних меншостей.

8) Маючи на увазі, що майже всі селянські з'їзди по Україні ухвалили постанови про негайне увільнення з війська всіх учителів, з'їзд "Просвіт" цілком приєднується до цих постанов і домагається від генерального секретаря народної освіти, щоб він знову зняв це питання, про найскорше повернення всіх учителів з війська.

9) Конче треба погбати про те, щоб австрійці-українці поставлені були в більш відповідне для них становище, а всі заслані галичане повернені на Україну, щоб "Просвіту" могли краще використати їхню інтелігентність та національну свідомість.

Про шкільну та позашкільну освіту.

1) Навчання повинно бути обов'язковим, як для хлопців, так і для дівчат, починаючи з восьми років, та безплатним, як в початковій, так і в середній та висшій школі.

2) "Просвіту" повинні погбати про заведення при гімназіях та інших міських школах бурс для незаможних учнів.

3) З'їзд вважає потрібним звернути увагу на поширення навчання малярству по українських початкових школах.

4) Бажано улаштувати по "Просвітах" лекції-концерти, як одну з найпотрібніших форм нешкільної просвітньої роботи.

5) При кожній "Рідній Хаті" (народному домі) повинен бути дитячий захисток. Для підготовки юнацтва до роботи в дитячих захистках треба в Києві та на місцях позабудити курси дошкільного виховання.

6) [Пр]и народних домах повинні бути заведені клуби-осередки, де б сельська молодь могла найти розвагу після роботи; в цих клубах треба утворити класи рукомєсл, малювання, ліпки, співу та музики, через які молодь краще об'єднається для самоосвіти.

7) Бажано використати для позашкільної освіти кінематограф та грамофон.

Про видавничу справу

1) Бажано утворення при всіх губерніяльних "Просвітах" редакційно-видавничих комітетів.

2) Книжки треба видавати популярно-наукового характеру.

3) Губерніяльним "Просвітам" доручити організування на місцях книжних комор для потреб "Просвіт".

4) Розпочати при участі всіх провінційальних “Просвіт” анкету в видавничій справі.

5) Бажано звернути увагу на найкращу форму викладу та мову в популярних виданнях, а також не вживати грібного друку.

Про школи нового будівництва

Тому, що Україна бідна лісами і лісовий матеріал все дорожчає, треба закладати негайно будівельні школи за для виховання спеціалістів-інструкторів по залізно-бетонному та інших способах будівництва.

Про народний спів та музику

1) Маючи на увазі, що українські співи мають велике національне значіння, з’їзд “Просвіт” ухвалює, щоб Генеральне секретарство освіти відкрило інструкторські курси для навчання співу — по можливості літом, щоб у курсах могли взяти участь учителі.

2) Матеріальну допомогу курсам повинні дати державні інституції.

3) Зараз потрібно заснувати зразкові та мандрівні хори.

4) За для того, щоб люде, які мають музичний талант, могли його розвивати, генеральний секретарь народньої освіти повинен виробити проект збудування народної консерваторії, де могли б учитись талановиті люде на державний кошт.

5) З’їзд визначає потрібним заснування музичного фонду ім. Миколи Лисенка.

6) При кожному хорі треба закласти школу нотного співу.

7) Треба звернути велику увагу на науку співу по всіх школах, бо спів має велике педагогічне значіння.

8) З’їзд “Просвіт” звертає увагу на потребу організування народних оркестрів.

9) При музичному відділі генерального секретарства освіти треба завести видавництво нот та склад музичних інструментів.

Про організування “Просвіт”

1) “Просвіти” мають здобувати кошти на освіту не стільки з членських вкладок і жертв, скільки з скарбів державних та громадських.

2) Конче треба, щоби Земства мали інструкторів “Просвіт”, котрі могли б бути також і лекторами.

3) Спілки “Просвіт” мають бути по повітах, бо як школи, так і позашкільну освіту удержує своїми коштами Повітове земство.

4) В кожному районі, який відрізняється умовами життя, можуть закладатися спілки “Просвіт” незалежно від адміністративних кордонів.

Про народній театр

1) Конче потрібно, щоби при генеральному секретарстві народньої освіти утворені були такі театральні курси, куди “Просвіту” могли посилати своїх кращих виконавців для навчання режисерському та інструкторському ділові. Окремі чи об’єднані “Просвіту” повинні посилати на ті курси своїх представників на свої кошти.

2) Треба, щоби Театральний Відділ при Секретарстві Народньої Освіти видав підручники до народнього театру.

3) При Секретарстві Народньої Освіти повинні бути утворені зразкові мандрівні театри, також, бажано, щоби такі театри утворювалися і на місцях.

4) В кожному більш менш людному селі конче треба збудувати народній гім, а де це неможливо, то треба пристосувати до потреб театру існуючі помешкання.

5) Бажано утворити музей театральних вистав та театральну книгозбірню.

6) При Центральній Раді конче потрібно утворити “Український театральний фонд”.

Головна управа

З’їзд обрав Головну Управу Всеукраїнської Спілки Товариств “Просвіт”. До президіуму Головної Управи обрано таких осіб: за Голову В. Корольова, Товаришами Голови М. Синицького та г. Чайківського, секретарями М. Ішуніну та г. Єрмоленко і скарбником Є. Лукасевича.

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 157. — Арк. 44-46. Оригінал.

№ 439

Телеграма вояків-українців 7-ї Сибірської стрілецької дивізії військовому міністру О. Керенському

21.09.1917 р.

Почто-телеграма

Петроград министру Керенскому
копия Генеральному секретариату
21 сентября 1917 г.

Мы, воины украинцы 7 Сибирской стрелковой дивизии в числе 2.196 человек, заявляем, что грудью своей защитим Правительство Спасения Революции, Генеральный секретариат от посягательства на них темных сил. При-

ветствуя утвержденный Генеральный секретариат, желаем ему полного успеха в его великом и святом деле защиты национальных интересов Матери-Украины и просим:

1) Настаивать об утверждении его в полном составе (14) Генеральных секретарей, выбранных и назначенных Центральной Радой на заседании 2 июля 1917 г.;

2) Об удалении с поста командующего Киевским военным округом полковника Оберучева, начальника милиции города Киева поручика Лепарского, как зарекомендовавших себя врагами украинской демократии и о замене их достойными людьми по соглашению с Центральной Радой.

3) Генерального секретаря по войсковым делам приступить к скорейшей украинизации гарнизонов украинских городов, а также к выделению украинцев на фронте

4) О выводе с территории Украины враждебно настроенных к ее населению гарнизонов, заменив их украинскими полками.

5) О скорейшем созыве Украинского Учредительного собрания.

Председатель комитета 7-й Сибирской стрелковой дивизии
прапорщик Михайлов.

РДВИА. — Ф.366.— Оп. 2. — Спр. 267. — Арк. 88-88 зв. Копія.

№ 440

Протест Українського вчительського товариства Катеринослава проти виключення Катеринославської губернії зі складу України

22.09.1917 р.

Українське Учительське Т-во у Катеринославі Вересня 22 дня 1917 року.

Петру Януаровичу Стебницькому

Загальні збори Українського Учительського т-ва в Катеринославі з глибоким обуренням протестують проти недостойного революційної демократії вчинку Тимчасового Російського уряду, який зважився політичнею межею ризати живе тіло етнографічної України і землю сивого Запорожжя — Катеринославщину лишив по за владою автономного українського уряду.

Голова зборів Єв. Вировий

Писарь зборів Юх. Лютий

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 5. Оригінал.

Доповісна записка “Про встановлення взаємовідносин між Генеральним Секретаріатом і урядовими установами Київської, Подільської, Волинської, Полтавської та Чернігівської губерній” комісара у справах України П. Стебницького Тимчасовому уряду

23.09.1917 р.

Комиссар по делам Украины
23 сентября 1917 г. № 24 Петроград
Временному правительству.

Объ установленіи взаимоотношеній между Генеральным Секретаріатом и правительственными учрежденіями Кіевской, Подольской, Волинской, Полтавской и Черниговской губерній.

Утвержденная Временным Правительством 4 Августа с.г. инструкция Генеральному Секретаріату Украины предусматриваетъ въ п. 5 последующее созданіе особаго приложенія, въ коемъ должно заключаться ближайшее определеніе дель местнаго управленія, входящихъ въ компетенцію генеральных секретарей.

До настоящаго времени такого определенія полномочій Секретаріата не последовало хотя, насколько известно, отдельными ведомствами, въ силу циркулярнаго предложенія управляющаго делами Временнаго Правительства, предпринято собираніе необходимыхъ по этому вопросу матеріаловъ. Съ своей стороны Генеральный Секретаріатъ, озабоченный скорейшимъ выясненіемъ пределовъ своей компетенціи, также занялся изследованіемъ этого вопроса, предполагая представить на утверженіе Временнаго Правительства свой проектъ дополненія къ инструкціи.

Сложность самого вопроса о разграниченіи компетенціи центральныхъ правительственныхъ установленій и новаго органа областного управленія не даетъ основанія рассчитывать на скорое окончаніе начавшейся подготовительной работы по этому вопросу. Сущность реформы, выразившейся въ учрежденіи Генеральнаго Секретаріата, по своимъ основнымъ началамъ слишкомъ нова для действовавшей до сего времени централистической системы управленія. Введеніе началъ новаго строя областной жизни, полное развитіе котораго пока намечается лишь въ дальнейшей перспективе государственнаго строительства Россіи, требуетъ обоюдныхъ усилій со стороны

центральной и областной власти, направленных къ воплощенію идеі областного самоуправленія въ соответствующія формы, сообразованныя съ опытомъ старой администраціи, указаніями новой административной практики и интересами населенія.

При такихъ условіяхъ, даже предполагая полную взаимную доброзелательность и доверіе между обеими группами правительственныхъ органовъ, необходимо признать, что разработка и окончательное утвержденіе плана разграниченія компетенціи, удовлетворяющаго обе стороны, потребуетъ более или менее продолжительнаго времени.

Между темъ жизнь не ждетъ. Те самыя причины, которыя привели правительство къ убѣжденію въ необходимости перехода къ новому строю местного управленія, продолжаютъ действовать, настоятельно призывая къ неотложному созданію новыхъ формъ местныхъ отношеній. Учрежденный съ этою целью Генеральный Секретаріатъ уже несетъ на себе моральную ответственность за медлительность въ проведеніи новыхъ началъ управленія, но, лишенный надлежащихъ полномочій, определяющихъ его права на руководство местными правительственными учрежденіями, Секретаріатъ не можетъ приступить безъ ихъ содействія къ реорганизаціи местной жизни и вынужденъ либо оставлять безъ удовлетворенія назревшіе вопросы и потребности населенія, либо, въ неотложныхъ случаяхъ, разрешать ихъ собственною властью, безъ участія местной администраціи, которая еще не считаетъ для себя обязательнымъ согласовать свои действия съ наличностью и видами новаго областного органа управленія. Въ результате иногда происходятъ нежелательныя и вредныя для дела конфликты, которыхъ можно было бы избежать лишь съ помощью определенныхъ указаній Временнаго Правительства местнымъ учрежденіямъ относительно задачъ, возложенныхъ Правительствомъ на Генеральный Секретаріатъ, и обязанности для всехъ местныхъ правительственныхъ установленій, впредь до выработки подробной дополнительной инструкціи о пределахъ полномочій Секретаріата, считаться съ Секретаріатомъ, какъ съ высшимъ органомъ областного управленія для пяти губерній, перечисленныхъ въ инструкціи 4 Августа.

При этомъ условіи не только будетъ достигнуто необходимое единство действий въ разрешеніи неотложныхъ вопросовъ местной жизни, но и получатъ более успешное движеніе предпріятыя Секретаріатомъ шаги по выясненію и разработке подробнаго плана новаго строя. Мало того, именно путемъ такого, предуказаннаго центральною властью, взаимодействія между

Секретаріатомъ и местными учреждениями скорее всего будутъ собраны те указанія практической жизни, безъ которыхъ и правительственному центру затруднительно было бы дать исчерпывающій ответъ на все вопросы, связанные съ задачею опредѣленія компетенціи Генеральнаго Секретаріата.

По изложеннымъ соображеніямъ и на основаніи поступающихъ ко мне заявленій со стороны генеральныхъ секретарей, я полагаю бы необходимымъ, чтобы Временное Правительство ныне же, не ожидая представленія собираемыхъ ведомствами матеріаловъ по вопросу о компетенціи Секретаріата, опубликовало законодательное распоряженіе, коимъ за Генеральнымъ Секретаріатомъ въ Кіеве были бы установлены права высшаго краевого органа управленія, а все местныя правительственныя учрежденія перечисленныхъ въ инструкціи 4 Августа пяти губерній приглашались бы принять это распоряженіе къ сведенію и исполненію, въ смысле установленія соответственныхъ отношеній къ Секретаріату, оказанія ему всемернаго содействія въ осуществленіи возложенныхъ на него задачъ и совместной разработки дальнѣйшаго подробнаго плана новаго строя управленія, въ целяхъ всесторонняго развитія края.

Подписаль: Комиссаръ по деламъ Украины П. Стебницькій.
цдаво україни. — Ф. 2241.— Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 46-46 зв.-47. Копія.

№ 442

Доповісна записка “Про нагання українській мові права офіційного вжитку поряд з російською мовою” комісара у сПравахъ України в Петрограді П. Стебницького Тимчасовому уряду

23.09.1917 р.

№ 23 Петроградъ

Временному Правительству

В основу своей деятельности по устроению местной жизни Генеральный Секретаріатъ Украины положилъ освобожденіе кореннаго населенія края отъ всехъ лежавшихъ на немъ при старомъ режиме національныхъ ограниченій и предоставленіе украинской народности широкихъ правъ національнаго самовыраженія въ целяхъ оживленія духовной энергіи народныхъ массъ, какъ необходимаго условія для подъема культуры края.

Исходною точкою этой стороны своей деятельности Секретариатъ поставилъ признаніе за роднымъ языкомъ украинскаго населенія права языка местной культуры, свободно применяемаго во всехъ сферахъ местной жизни. Въ связи съ этою принципиальною точкою зренія, свои сношенія съ местными учрежденіями края Генеральный Секретариатъ ведетъ на украинскомъ языке, а местное населеніе, въ свою очередь, все шире начинаетъ пользоваться роднымъ языкомъ въ своихъ обращеніяхъ къ органамъ местной администраціи.

Между темъ далеко не все правительственныя учрежденія края усвоили себе правильную точку зренія на вопросъ о правахъ местныхъ языковъ и, въ результате, — въ последнее время встречаются случаи отказа отдельныхъ правительственныхъ учрежденій принимать бумаги на украинскомъ языке не только отъ населенія, но и отъ Генеральнаго Секретариата. Не имея, быть можетъ, характера тенденціозно отрицательнаго отношенія къ правамъ украинскаго языка, случаи эти указываютъ все же на сохраняющіяся во взглядахъ местной администраціи привычки прежняго строя или по меньшей мере, на ея неосведомленность относительно новыхъ началъ государственной жизни, предусматривающихъ не только устраненіе старыхъ національныхъ ограниченій, но и утверженіе правъ гражданства для местныхъ языковъ, какъ основы культурнаго развитія отдельныхъ національностей.

Во избежаніе нежелательныхъ осложненій въ сношеніяхъ съ правительственными учрежденіями пяти губерній, включенныхъ въ настоящее время въ пределы Украины, Генеральный Секретариатъ возбуждаетъ вопросъ о неотложной необходимости изданія правительственнаго акта о томъ, что въ пределахъ этихъ губерній украинскій языкъ пользуется полнымъ правомъ офіціального употребленія, наряду съ общегосударственнымъ русскимъ языкомъ, при условіи обезпеченія правъ меньшинства населенія въ крае, и что въ дальнейшемъ на украинскій языкъ постепенно имеетъ перейти, въ интересахъ кореннаго населенія, все делопроизводство местныхъ учрежденій.

Представляя этотъ вопросъ вниманію Временнаго Правительства, я съ своей стороны нахожу удовлетвореніе пожеланія Генеральнаго Секретариата справедливымъ и неотложнымъ.

Подписалъ: Комиссаръ по деламъ Украины Стебницкій.

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 96-96 зв. Листівка.

Повідомлення про події за тиждень в Куп'янському повіті

23.09—1.10.1917 р.

ВЕДОМОСТЬ

о событиях за неделю, с 23-го сентября по 1-е октября 1917 года в Купянском уезде, согласно циркуляра Харьковского Губернского комиссара от 19 сентября 1917 года за № 10207

1) Общественная жизнь въ уезде развита слабо. Населеніе проявляло некоторый интересъ къ выборамъ въ Волостное Земство. Выборы въ Уездное Земство проходятъ менее оживленно. Волостные Общественные Комитеты часто проявляютъ безсиліе свое. Населеніе ждетъ новаго земства.

2) Большинство крестьянскаго населенія уезда ждетъ решенія аграрного вопроса по с.-р. программе. Отрубщики же примыкають къ Союзу Земельныхъ Собственниковъ. На почве усвоенія с.-р. программы крестьяне иногда снимають рабочихъ у землевладельцевъ. За отчетное время было два земельныхъ захвата. Меры къ возстановленію законнаго порядка приняты.

3) Національно-украинское движеніе въ уезде слабо, въ городе же имее-ся Украинское Товарищество “ПРОСВІТА”, преследующее національно-культурно-просветительныя цели.

4) Местная милиція стоитъ не на высоте своего положенія. Причины этого: отсутствіе у местнаго Земства средствъ, позволившихъ бы дать милиціи приличное матеріальное вознагражденіе, а также, въ виду этого, плохое ин-структированіе милиціи.

5) Почти полное отсутствіе мануфактуры и обуви создаетъ тревожное по-ложеніе и возможны на этой почве эксцессы.

6) Самосудовъ за отчетное время не было.

7) Политическая погготовка населенія уезда къ выборамъ въ Учредительное Собраніе ведется Просветительной Комиссіей Уезднаго Общественнаго Комитета, издающей газету “Голосъ Народа”. 2000 экземпляровъ газеты разсылается бесплатно по уезду. Председатель Редакціонной Комис-сіи, по изданію газеты “Голосъ Народа”, состоитъ И.г. Купянскаго Уезднаго Комиссара П.П.Пасько.

и 8) Почти полное отсутствіе фабрично-заводской жизни делаетъ неза-метнымъ профессиональное движеніе въ уезде.

И.г. Купянскаго Уезднаго Комиссара (П. Пасько)

ЦДАВО України. — Ф. 1327. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 28. Оригінал.

**Постанова Української ради Катеринославської губернії
про підтримку УЦР**

24.09.1917 р.

Катеринославська Українська губерньська Рада, зважаючи на тяжке політичне і хазяйственне становище в Росії, постановила, що в боротьбі з ворожими революції сили вона йтиме разом з Центральною Радою, єдиною авторитетною на всій Україні народньою інституцією, котра уже яскраво зазначила свою позицію в обороні прав російської і української демократії, йдучи разом з усіма органами російської революції.

Вісник Полтавського губерньського громадського комітету. — 24.09.1917.

№ 445

Резолюції з'їзду Слобідської України¹³¹

24—25.09.1917 р.

Постанови першого з'їзду Слобідської України у Харкові 24 та 25 вересня 1917 р.

Про поділ України

1) Обговоривши справу про поділ України і гальмування російським урядом самоопреділення українського народу, заслухавши повідомлення про боротьбу, яку веде Фінлянський нарід за свою волю, ухвалено вітати щиро Фінляндський нарід і бажати йому перемоги в його героїчній боротьбі.

По сучасному політичному моменту

1) Довгий досвід з діяльності Временного Правительства за часів так званої коаліції демократії з буржіазією, на протязі 7 місяців ясно показав, яку шкоду принесла ця діяльність для діла революції і для боротьби трудового народу за Землю і Волю та національне визволення Української демократії.

2) Завданням часу являється найрішучіша політика правительства в бік негайного замирення, проголошення і практичного проведення повної автономії України, Фінляндії та других народів, які добиваються цього, як рівноправних частин Федеративної Республіки. Правительство повинно негайно здійснити повну Демократизацію армії, провести в життя такі міри, котрі ще

до Установчих зборів дають селянству можливість користуватися як землею, так і сільсько-хозяйственным знаряддям (машинами). Правительство повинно здійснити повний робітничий контроль над виробством та розподіленням продуктів. Провести як найвище оподаткування заможних класів і взагалі вести найрішучішу й нещадну політику на користь трудового народу.

3) Єдиним джерелом влади може бути тільки Револьюційна Демократія в особі демократичного предпарламенту, в котрий повинні ввійти представники тільки Револьюційної демократії, без участі в ньому буржуазно-цензових груп.

4) Временное правительство в повному складі повинно бути відповідальним перед цим предпарламентом.

5) На всій Україні в етнографічних межах єдиною вищою владою являється Українська Центральна Рада і відповідальний перед нею Генеральний Секретаріат.

6) Слобідська Україна (губ. Харківська і українські частини Вороніжчини і Курщини) з цього часу повинна бути приєднана до автономної України і як і усі українські губернії, вона буде підкорятись Временному правительству тільки через Генеральний Секретаріат.

7) Все військо, набране в Українських губерніях, повинно оставатися на своїй рідній землі на Україні.

Про вільне козацтво

1) Обміркувавши становище на Україні і ті погії, які розгорнулись після контр-революційного виступу генерала Корнілова, і не будучи певними в тому, що на далі такі виступи не повторюються, може ще більш зорганізовано, тому, що на селах грабіжництво приняло великий розмір, що дезертирство загрожує спокоеві на Україні і що під час майбутньої демобілізації, коли залізниця не зможуть в свій час перевезти з фронту солдатів, останні, не ждучи, поки їх повезуть, покинувши військові частини, дезорганізованими масами можуть сунути додому пішки, знищуючи і руйнуючи все те, що зустрінеться їм на шляху, і зважаючи на те, що відсутність такої організації на селах, яка могла би забезпечити порядок та спокій населення, зберегти і хозяйство і все добро народне од знищення і грабування, а також і од пожарів, боротися з контр-революцією, відкіль би вона не була, може принести велику біду. З'їзд вважає необхідним негайно приступити до міцної організації трудового селянства в товариства вільного козацтва по статутіві і інструкції, затвердженими Генеральним Секретаріатом для забезпечення ладу і спокою на Ук-

раїні і доручає провадження цієї справи селянським спілкам, а де їх немає — Радам Селянських депутатів.

Про спеціальну освіту на Слобідській Україні

1) Для культурного хазяйнування на своїй землі вимагати від земства та прохати Центральну Раду аби в Харківському сільсько-господарському інституті було б засновано спеціальний відділ інженерів земельної культури.

Про відношення російської преси

1) Заслухавши доклад про справу тенденційного освітлення Російською пресою Українського народнього руху, ухвалив звернути увагу Російської преси на зазначене явище і побажати, аби преса подавала певні і повні відомості про Український рух і життя на Україні.

Про військову владу в Києві

Заслухавши доклад про діяльність начальника Київської Військової Округи Оберучева, постановили: вимагати від Временного правительства негайно усунути Оберучева з посади і призначення нового Начальника Округи за згодою Центральної Ради. Резолюцію цю довести до відома Уряду телеграфом, а копію надіслати Центральній Раді.

Про посаду архієпископу в Харкові

З'їзд, заслухавши доклад про діяльність архієпископа Харківського Антонія, яко ворогу українського народу, постановив вимагати, щоб архієпископ Антоній негайно залишив посаду на Слобідській Україні.

Організація Ради Слобідської України

Забезпечити волю і землю українському народові Слобідської України може тільки сам нарід, планомерно міцно з'організувавшись.

1) Грунт для організації селянства зложено Першим Всеукраїнським селянським з'їздом, який виніс відповідні резолюції про відношення до війни, Тимчасового уряду, народної освіти, земельної справи і т.п.

2) Щодо організації селянства, то з'їзд ухвалив форму селянської спілки, яка повинна охопити селянство всієї України.

3) Організація війська повинна йти невпинно по всім військовим частинам і відділяючи все свідоме козацтво в окремі українські частини (Постанова 2-го Всеукраїнського військового з'їзду).

4) Організація Українського робітництва повинна відбуватись по заводам, по професіям і повинна виділити окремі Ради робітничих депутатів по повітах і губерніях.

5) Маючи на увазі, що [в] цей грізний момент у нас є ще один справжній во-

рог — народна темнота, вся людність українська повинна скрізь заснувати товариство “Просвіта”.

б) Продовольча розруха показала, що вся людність повинна бути зорганізована в кооперативи.

Для проведення в життя організації Слобідської України з’їзд постановив вибрати Раду Слобідської України; яка повинна бути у Харкові і у такому складі:

віг селян	10	гуш,
--/-- війська	10	--/--,
--/-- робітників	10	--/--.

Віг українських партій:

С.-Р. 2,

С.-Д. 2.

і представників національних меншостей, які визнали Центральну Раду.

ПОВІТОВІ РАДИ В ТАКОМУ СКЛАДІ:

Віг селян 5

--/-- війська 3

--/-- робітників 3

Інструктор 1

Віг українських партій:

С.-Р. 2

С.-Д. 3

Повітові Ради разом з Радою Слобідської України складають Велику Раду Слобідської України.

...

Через 6 місяців після початку революції одбувся перший з’їзд Слобідської України. Цей з’їзд одбувся після того, як Руське Правительство розіграло Україну на 2 частини: одній дало Автономію, а Харківщину вкупі з іншими губерніями одділило й Автономії нам не дало.

Нам треба боротися за свої права, треба самим добиватися оборони своїх інтересів...

Рада Слобідської України мусить боротися за те, щоб автономія була не тільки для тих 5 губерній, а щоб її добилася й Харківська губ., щоб і нас приєднали до нашого народу, до Автономної України.

А гля того... треба, щоб все населення Слобідської України і робітники, й солдати, й селяне піддержували Раду Слобідської України...

*Волчанский земский листок*¹³². — 18.10.1917.

Доповідна записка інструктора УЦР П. Ткача про роботу в Могилів-Подільському повіті

25.09.1917 р.

В Організаційну Комісію При Центральній Українській Раді.

Повітовий з'їзд для вибору кандидатур на Уст. Збори призначений в Могилів-Подільському пов. на 29 вересня в селі Хринівці.

Повітовий комітет Селянської Спілки з Українськими військовими делегатами з 21 вересня організує селянство в повіті, скликаючи волосні зібрання. За 22 і 23 відбулись волосні зібрання в таких волостях: Копайгородській, Лучинецькій, Вендичанській, Шаргородській і Біляно-Шаргородській. Селянство освідомлювалось про вибори в волосні, повітові народні ради, а головним чином про вибори в Установчі збори. (Вибори до волосних рад призначені в повіті на 15 жовтня.) Селянам вияснялась вага Сел. Спілок, давались практичні вказівки що до організації і контролю за громадськими установами, вияснялись біжучі справи земельні, продовольчі й ин. Де народ був мало свідомий з національного боку, там національні справи вияснялись по можливості широко. На зібранні продавались книжечки з повітової "Просвіти". Окрім участі в організації цілого повіту я приймав участь в організації на місцях.

21 вересня по дорозі в м. Лучинець на волосне зібрання я побував в м. Копайгороді на ярмаркові, де скористувався поговорити з великим гуртом людей цілої округи про українські справи і про вибори; того ж дня у вечері в с. Романках Копайгород. волости я скликав сільський сход, де вияснив докладно українські справи взагалі, освідомив про вибори та повітовий з'їзд, а головним чином спинився на заснуванні Селянської Спілки і була винесена постановка заснувати безпремінно Спілку, як тільки вернуться від возки бураків (це буде через день) діяльні члени громади, котрих мають вибрати в комітет Спілки. Місцева інтелігенція дала тверду обіцянку помогти в організації. 22 вересня відбулось в м. Лучинці волосне зібрання, на котре прибули 45 представн. від сіл. Люде дуже уважно поставились до виборчої справи; з національного боку тут виявилась середня свідомість. На заклик організуватись в Спілку вони виявили факти організації 3-х спілок, про котрі не було ще відомостей в повіті, а саме в селах: Лучинчику, Плоскім і Згураї, де вже навіть єсть зібрані гроші. (Докладні відомости погам иншим разом.) цього ж дня мені вда-

лось побувати на повітовім учительським з'їзді в с. Громівці, де я виступив з доповіддю про з'їзд народів у Києві¹³³ і про організацію селян і ролю учителя при виборах. На цій з'їзді було всього лиш 59 душ, через що назначено ще з'їзд на 2 Жовтня, на котрім я виступлю з доповіддю про організацію як селянства, так і учительства в повіті і домагатимусь відповідних постанов. 23 вересня, познайомивсь ближче з волосними громадськими установами, зібрав відомости про їх діяльність, щоб вплинути відповідним способом на діяльність повітових установ. 24 вересня в м. Могилеві відбулось засідання Ради селянських депутатів, скликаного Комітетом Селянської Спілки. Програм такий: 1) Відчит членів Всеукраїн. ради селянських депутатів. Нові тверді ціни на хліб. 2) Проговільча справа в повіті. 3) Відчит повітового Комітету Селян. Спілки. 4) Про політичні партії. 5) Вибори до волосних і повітов. нарадних рад. 6) Про вибори до Установчих зборів Російських та Українських. 7) Вибори ревізійної комісії і 8) Про організацію вільного козацтва, 9) Біжучі справи.

Внесені постанови: 1) Про затвердження 14 секретарів і про негайне скінчення війни, 2) Про встановлення старих цін на хліб і щоб Центральн. уряд ішов у згоді з проговільчим українським комітетом у Києві. 3) Про організацію вільного козацтва й інші. Протокол буде прислано. Сьогодні 25 вересня виїжджаю в Чемериську і Явшушецьку волость на волосні зібрання.

Повітовий інструктор Петро Ткач

25 вересня 1917 року

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 20-20 зв. Оригінал.

№ 447

Доповідна записка про визначення майбутнього статусу Холмської губернії комісара у справах України П. Стебницького Тимчасовому уряду

25.09.1917 р.

Коммисаръ по деламъ Украины

№ 28

Петроградъ

Временному Правительству

25-27 минуваго августа въ Кіеве состоялся съездъ представителей украинскаго населенія Холмщины, объединившихъ въ своемъ лице до 150 тысячъ организованныхъ холмщанъ-украинцевъ. Въ согласіи съ прежними

постановленіями частичныхъ собраній и организацій холмскихъ беженцевъ, съездъ этотъ единогласно постановилъ соединить судьбу Холмской земли съ судьбой родной холмщанамъ, возрождающейся ныне Украины. Въ виду же того, что Холмскій край находится въ пределахъ германской оккупаціи и что ему угрожаетъ опасность, при окончательномъ разрешеніи вопроса объ образованіи независимого Польскаго государства, войти въ границы послѣдняго, кіевскій Холмскій делегатскій съездъ постановилъ ныне же озаботиться огражденіемъ національныхъ интересовъ Холмскаго населенія въ той подготовительной работѣ для разрешенія польскаго вопроса, которая производится по порученію Временнаго Правительства Ликвидационною Комиссією по деламъ Царства Польскаго. Считаая необходимымъ, въ этихъ соображеніяхъ, непосредственное участіе представителя Холмщины въ работахъ Ликвидационной Комиссіи, съездъ избралъ для этой цели холмскаго уроженца, неременнаго члена Люблинскаго Губернскаго по крестьянскимъ деламъ присутствія М.И. Корниловича, которому и поручилъ быть выразителемъ нуждъ и пожеланій Холмскаго населенія.

Въ настоящее время г. Корниловичъ вошелъ ко мне съ представленіемъ о содействіи къ допущенію его въ составъ Ликвидационной Комиссіи Царства Польскаго, указывая, что необходимость защиты интересовъ Холмскаго края въ этой комиссіи является особенно настоятельною, въ виду того, что основной вопросъ о неразрывной связи Холмщины съ Россійскимъ государствомъ ныне, въ силу случайныхъ причинъ, утратилъ свою юридическую ясность и подвергается существеннымъ сомненіямъ.

Холмская губернія была выделена изъ управленія Варшавскаго генераль-губернатора закономъ 23 іюня 1912 г. По духу этого закона было ясно, что имъ разрывается связь Холмско-Подляшской Руси съ Царствомъ Польскимъ, въ интересахъ національнаго и политическаго сближенія Холмщанъ съ еденоплеменными частями Россіи. Законъ 17 Марта 1915 г. (о распространеніи городского положенія на города губерній Царства Польскаго) вполне подтвердилъ это: въ ст. XXIX этого закона было определено выражено, что Холмская губернія выделяется изъ состава губерній Царства Польскаго. Такое указаніе въ особомъ и притомъ заключительномъ параграфѣ закона не оставляетъ никакого сомненія въ томъ, что въ немъ было выражено общее начало о выделеніи Холмщины, а не только въ отношеніи городского положенія. Законъ 17 Марта 1915 г. былъ проведенъ въ порядке 87 статьи, но, какъ и некоторые другіе законы той же категоріи, не былъ оформленъ внесеніемъ въ законный срокъ на утвержденіе законодательныхъ учрежденій,

въ виду войны, пріостановившей нормальное теченіе государственной жизни. Темъ не менее самый фактъ обособленія Холмскаго края отъ губерній Царства Польскаго являлся при наличности этого закона непререкаемымъ.

Между темъ, въ засѣданіи 28 іюля с/г. Временное Правительство, по представленію Председателя Ликвидационной Комиссіи Царства Польскаго, отменило законъ 17 Марта 1915 г., причемъ и та статья этого закона, которая утверждала обособленное положеніе Холмской губерніи отъ губерній Царства Польскаго, оказалась отмененной (журналь № 142). Юридическое обособленіе связи Холмскаго края и населенія съ Россіей вернулось, такимъ образомъ, къ той недостаточно определенной формулировке, которая этому вопросу была придана закономъ 23 іюня 1912 года.

Не касаясь собственно отмены установленныхъ закономъ 17 марта 1915 г. основаній городского самоуправления въ Царстве Польскомъ, такъ какъ существованіе этихъ статей, еще не введенныхъ въ жизнь, естественно, могло затруднить процессъ ликвидаціи прежняго строя управленія польскихъ губерній, представительство населенія Холмскаго края выражаетъ опасеніе, что съ отменой ХХІХ статьи означеннаго закона Ликвидационная Комиссія Царства Польскаго будетъ разсматривать Холмскую губернію, какъ формально принадлежащую къ составу губерній Царства Польскаго, и распространить на нее въ полной мере свою ликвидационную деятельность. При этомъ неизбежно будутъ закрыты правительственныя учрежденія Холмскаго края, работающая въ нихъ местная интеллигенція будетъ выброшена за бортъ, а предъ кореннымъ населеніемъ Холмщины вновь встанетъ столько разъ въ ея исторіи возникавшая перспектива подчиненія чуждому народнымъ массамъ, но сильному своею культурою, польскому національному элементу.

Въ значительной степени разделяя высказываемыя отъ имени украинскаго населенія Холмщины опасенія, я, съ своей стороны, считаю вопросъ, возбужденный кіевскимъ съездомъ холмщанъ, весьма важнымъ и неотложнымъ. Независимо отъ ряда практическихъ осложненій, которыя можетъ внести ликвидація учрежденій Холмской губерніи въ жизнь холмскихъ беженцевъ, во всякомъ случае заслуживающихъ вниманія къ ихъ судьбе и огражденія ихъ интересовъ, я — въ согласіи съ Украинской Центральной Радою и Генеральнымъ Секретаріатомъ — считаю крайне серьезною принципиальную сторону даннаго вопроса, связаннаго съ определеніемъ политическаго положенія Холмской губерніи. Умолчаніе Временнаго Правительства о его взгляде на это положеніе можетъ быть принято за офіціальное приз-

наніе Холмщины частью Польши, а это, въ свою очередь, укрепить въ польскихъ кругахъ неправильное истолкованіе отмены закона 17 Марта 1915 г. и поведеть къ дальнейшимъ практическимъ выводамъ изъ такого толкованія. Вместе съ темъ будетъ затруднена и возможность последующаго разрешенія Холмскаго вопроса въ направленіи, отвечающемъ желаніямъ его населенія, заявленіямъ организованнаго украинскаго народа и интересамъ Россіи, ибо предстоящій мирный конгрессъ, на которомъ будутъ обсуждаться судьбы оккупированныхъ областей Россіи, будетъ поставленъ предъ совершившимся фактомъ возврата Холмщины въ сферу польскихъ интересовъ, происшедшаго при участіи русскаго правительства.

По всемъ приведеннымъ соображеніямъ я полагаю бы необходимымъ:

Изданіе въ скорейшемъ времени особаго правительственнаго акта, коимъ, въ дополненіе къ своему декрету отъ 28 іюля, Временное Правительство установило бы фактъ принадлежности Холмской губерніи къ территоріи Россійской имперіи.

Незамедлительное включеніе представителя населенія Холмскаго края, въ лице г. Корниловича, въ составъ Ликвидационной Комиссіи Царства Польскаго, для участія въ работе по ликвидаціи финансовыхъ, кредитныхъ, ипотечно-судебныхъ и другихъ связей Холмщины съ Царствомъ Польскимъ, а также вообще для обслуживанія въ этой комиссіи интересовъ украинскаго населенія Холмщины.

Объ изложенномъ имею честь представить на усмотреніе Временнаго Правительства.

Комиссаръ по деламъ Украины

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 51-52зв. Копія.

№ 448

Повідомлення про організацію Вільного козацтва в с. Загрунівці Борківської волості Зеньківського повіту Полтавської губернії

26.09.1917 р.

Генеральному Секретаріату по войсковихъ справахъ

Мы, солдаты эвакуированныя, инвалиды и отставныя села Загруновки Борковской волости Зеньковскаго уезда Полтавской губерніи на общемъ собраніи въ числе 57 человекъ 26 сентября сего года решили организовать

Українське Вільне Козачество для охрани України и революції, но такъ какъ намъ это представляется затруднительнымъ безъ руководства и законнаго разрешенія Генеральнаго Секретаріата, то мы солдаты решили обратитися за разрешеніемъ въ Генеральній Секретаріатъ и просимъ выслать для руководства вышеупомянутой організації програму по которой могли бы мы приступити к работи

въ чемъ и росписуемся: председатель собранія Гавриль Іосифович Дениско [Піпису]

Програму просимъ выслать на имя председателя

Адреса: Ст. Боркі, С. Загруновка Зеньковського повіту — председателю Гаврилу Іосіфовичу Дениско.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 40. Оригінал. Рукопис.

№ 449

Протокол зібрання українців-вояків 75-ї піхотної дивізії Західного фронту

27.09.1917 р.

27 вересня року 1917, в помешкані дивізійного “исполнительного комитета” 75 пішої дивізії відбулось зібрання організованих Українців вояків 75 пішої дивізії. Головою зібраня було обрано капитана Гризодуба, писарем мол. ун. оф. Мокієва.

На порядок деній було поставлено таке питання:

1) Заснованя Української військової ради при дивізійному комітеті з виконавчим комітетом

2) Обраня представника на конференцію соціал-демокр. и соціаліст-рев. (згідно з телеграмою організаційного бюро 2 армії, № 864)

3) Обраня представника в культурно просвітню комісію в 50 корпус

4) Біжучи справи до доклада із міст.

Постанова зібраня:

1) Зібраня одногласно постановило засновати Українську військову раду при “исполнительномъ комитеті 75 пех. див.” Въ склад ради увійшли такі:

постійним головою ради штабс-кап. Гризодуб, скарбником поручик Писаревич и писарем мол. ун. оф. Мокієв. Члени: Поручик Ильчук, прапорщик Коробка, підпор Недоступ, прапорщик Смонін, мол. ун. оф. Слезка, мол. ун. оф.

Дукальтетенко, ст. ун. оф. Горбуль, ряд. Дорошенко, Дубовик Прапорщик Березуцький, пор. Шаркевич, еф. Чегерик, ряд. Юрченко, фельд. Рудь, ряд. Шкурка, ряд. Столяр, ряд. Липчинський, прап Богатиренко, Тарасенко (ков. пол.)

2) Обрано на конференцію соціалістів-рев. і соціал.-дем. (864). Від Української військової ради 75 пішої дивізії мол. ун. оф. Дукальтетенко (с.-р.), від Дубненського полку пор. Шаркевича, від Ковельського полку ряд. Тисячник (с.-р.), Від штурм бат. Слезка (с.-р.) ... від Мстислав. полку ряд. Липчинський, від Конішевського полку ряд. Юрченко і фельд. Рудь (с.-р.), від Кабельного відділа Інженерної роти еф. Чигирик (с.-г.)

3) Обрано представниками в національну комісію 50 корп. пор. Шаркевича і ст. ун. оф. Горбуля

По докладу з міст виявилось в Дубненському полку організов. українців вояків 570. Головою громади ряд. Дорошенко, писарем ряд. Дубовик, в Ковельському полку в кулемет. ком. організ. Українців 80. Головою пор. Недоступ, в штурм. бат. організ. українців 200. Головою Громади пор. Ильчук, скарбник і писарь Слезка, в Конішевському полку голова Громади прап. Березуцький, писарь ряд. Столяр, орган[ізованих] українців 300, в Кабельн[ому] відділі інженерної роти організ. українців 58, Головою гуртка Мокієв.

Голова Української Громади при Дівізійному комітеті штабс-кап. Гризодуб
Скарбник поручик Писаревич
За писаря поручик Писаревич

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 11. — Арк. 21-21 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 450

Інформація про проведення українських військових з'їздів на Південно-Західному фронті

27.09—10.10.1917 р.

По дорученню організаційної комісії Української Центральної Ради від 26 вересня с.р. за № 1397 я був посланий на Поділля для допомоги переведення Повітових селянських з'їздів. Виїхавши 27 вересня по цій справі із Києва, я у першу чергу поїхав у Вінницю до губерніяльного інструктора Миколайчука, де на нараді з повітовими інструкторами була розділена наша праця і на мою долю припало бути на з'їздах: 1 жовтня у Вінниці, 3 жовтня в Летичові і 6 жовтня у Каменці. Після наради 28 вересня я поїхав у Могилів-Подільський

на з'їзд вояків Українців 8 армії¹³⁴ і по заяк там вирішались дуже важні справи, то я залишився там яко представник від В. Раги військ Д. на два дні. На порядку денному з'їзду були такі точки:

1, Доклади з міст. 2, Про інструкцію Генеральному Секретаріату та погіл України. 3, Про війну та мир. 4, Партійно-організаційне питання. 5, Земельне питання. 6, Про військові організації. 7, Про вибори в установчі збори. 8, Біжучі справи.

З'їзд відчинив голова місцевої раги Величко, зазначивши, яке політичне становище ми переживаєм зараз і яка велика організаційна праця лежить перед українським вояцтвом. Після промови Величко з'їздом було просьпівано заповіт і вибрано презідіум. Головою був обібраний солдат Шеховицький.

Розпочалися доклади з мість. Докладчики виступили від частин, гарнізонів та організацій і всюду підкреслювали, що українські організації тільки що розпочинаються, а де раніш були організовані, то стали уже на певний ґрунт. Перешкод що до організації було багато, головним чином під час Корніловщини, окрім того гальмувало і гальмує справу вороже відношення до українства Командної влади.

Після докладів з мість обговорювалось питання про Генеральний Секретаріат. Докладчиком у ці справі виступили я та тов. Левченко, обигва члени В.Р.В.Д. Нами було намальовано сучасне політичне становище, історії витворення Ц.Р. і Генер Секретаріату і інструкція Тим. Ур. для Секретаріату. По цьому питанню виступало багато промовців із членів з'їзду і всі гостро осуджували поводження Т. ур. і його інструкцію. Після обговорення була прийнята така резолюція: “З'їзд 8 армії кількості 350 представників фронту обговорювали сучасне становище України і справу з інструкцією Генеральн. Секретар. та погілу України і визнаючи:

а, [Що] Тимчасовий уряд негодержав згоди з Ц.Р. від 3 липня і тим самим порушив права українського народу

б, Що неприйнявши інструкції Генерального Секретар., виробленої Ц. Раг., Тимч. Уряд знехтував бажання і вимоги Українського народу і позбавив його права на волю самовизначеня в російській республіці.

г, Що поділивше на двоє Україну Тимч. Уряд намагаєця розбити єдність української демократії і порушує принцип територіальної автономії в етнографичних межах.

є, Що незатвердивше Генеральних Секретарів по справам прогдовольчим, військовим, доріг, пошти та теліграфу і судових, тим самим викликав:

1, Повне економічне безладя і прогдовольчу розруху.

2, Гальмує справу організації Українського війська, що викликає неспокій та обурення вояків і загрожує єдності фронту.

3, Збільшує розруху транспорту і ставить в ненормальні відносини пошту та телеграф, а також і суд, що до загального життя на Україні

З'їзд постановив:

1, Домагатися від Тимч. Уряду, аби він в точности визнав права народу України, зазначені в інструкції Ц.Р. для Генер. Секретаріату від 16 червня.

2, Домагатися від Тимчасового Уряду негайного затвердження Генеральних Секретарів в справах прогдовольчих, військових, доріг, пошти та теліграфу і судових.

3, Домагатися від Тимч. уряду про негайне видання акту про прилучення до автономної України губ.: Харківщини, Катеринославщини, Херсонщини і Таврії та повітів з українським населенням Курщини, Вороніжщини, Бесарабії, а також Холмщини, згідно з волею народу, виявленою на з'їздах цих губ. і повітів.

4, Пропонувати Ц. Раді, аби вона доручила Генеральному Секретаріату в повному його складі (14 секретарів) прийняти всю владу на Україні в етнографичних її межах і тим забезпечити лад та спокій у цілому краю."

Далі обговорювалося питання про війну та мир. По цьому питанню виступало багато докладчиків з членів з'їзду і деякі з них досить обгрунтовано розглядали його з боку економічного і з боку політичного і всі приходили до того висновку, що війна надалі не можлива — вона несе [з] собою цілковиту руйну і загибель краю.

Про війну та мир прийнята резолюція така: "Військовий з'їзд 8 армії кількістю 350 делегатів фронту, обговоривше справу про війну та мир в звязку з сучасним моментом и визнаючи що:

а, Трьохлітня жорстока війна винищила майже до решти всі матеріальні і культурні сили народів, які шляхом обману були втягнуті в ту братовбивчу війну.

б, Що надалі прогдовження такої війни загрожує загибелею народів світу.

г, Приймаюче на увагу, що Україна лежить на шляху повороту демобілізованого війська, що безпосередньо загрожує спокою у нашім краю і може довести до цілковитого його сплюндрування,

з'їзд постановив:

1, Приєднатись до вимог Укр. Ц.Р. і В.Р.В.Д., зазначених у наказі делегатам на Демократичну нараду у Петрограді.

2, Вимагати від Тимч. уряду як найскоріше порозумітись з спільними держа-

вами про заключення миру без анексії і контрибуції на основах повного самовизначення народів.

3, Звернутись до Ц.Р., щоб та доручила Генеральному Комітетові і Генеральному Секретареві по військовим справам негайно виробити плян демобілізації.

4, Доручити Генеральному Секретареві по військовим справам охорону усіх шляхів комунікації.

5, Пропонувати Ц.Р., аби на мирну конференцію було надіслано від українського народу представництво, яке б боронило права України Російської і закордонної — Галичини.

6, Домагатися усіма засобами, аби мирна конференція по заключенню миру була міжнародня, а не межправительственна, бо тільки у таким разі будуть забезпечені права кожного народу.

По земельному питанню з'їзд приєднався до постанов Всеукраїнськ. селянського з'їзду.

Винесени резолюції також і по иньшійм питанням. По організації війська прийнято закласти з членів з'їзду армейську українську раду, а також зараз же перевести організацію рад корпусних, дівізійних і иньшійх.

30 Вересня увечері я виїхав до Вінниці і 1 жовтня рано о 10 годині був там. У Вінниці я застав тов. Ісаєвича, котрий між иньшим сказав, що у Вінниці буде він та чимало місцевих сил, так що з'їзд вповні для нас забезпечений і я вже буду лишній.

По заяк склалось тако становище, то я 1 жовтня виїхав з Вінниці до Бердичова і перед своїм ог'їздом сказав тов. Ісаєвичу, що коли я поїду у Бердичів на фронтовий Український з'їзд вояків¹³⁵, то на 3 у Летичів я встигнути не зможу і на з'їзді не буду.

Приїхавше до Бердичова я зараз же вступив до організаційного бюро по скликаню з'їзду, бо я є представник до В.Р.В.Д. від південно-західнього фронту і мусів прийняти участь у підготовчій роботі з'їзду. З'їзд відчинився 3 жовтня.

З'їзд одчинив член організаційного бюро тов. Серветник промовою: у своїй промові зазначив вагу сучасного моменту і ту творчу роботу, яку прийдеця виконати з'їзду.

Потім обрано президіум, в який увійшли тов. Чалий, Березняк і иньші.

Порядок денний був намічений такий:

1, Доклад В.Р.В.Д. і Генерального Комітету 2, Доклади з місць 3, Сучасний момент 4, Війна і мир 5, Земельне питання 6, Всеукраїнській з'їзд 7, Військовий фонд 8, Установчі Збори 9, Біжучі справи.

Заслухано було доклади В.Р.В.Д. і Г. Ком. і винесено по цім докладам резолюції.

Потім почалися доклади з місць. Усі докладчики оповідали про місцеві військові організації і про ту боротьбу, яку приходиться вести українському рухові як з командною владою, так і загально військовими організаціями, які вороже ставляться до всього українськ. і вступають свої позиції тільки під напруженням сили. Загальне вражіння таке, що організацій укр. є багато, переводять свою роботу добре, але немає повного звязку, немає тих ниток, якими звязувався б увесь апарат укр. вояцтва. Правда, є і сумні явища — у деяких місцях не має зовсім ніяких організацій, навіть і не знають як то організуватись. Для поліпшення такого становища з'їзд утворив із себе фронтову Українську Раду і зробив її наказ, аби вона у першу чергу заснувала в усіх частинах, де є українці, ради корпусні, дівізійні, полкові та ротні, і щоб зівязалась тісна [робота] з ними і Генеральним Комітетом.

По сучасному моменту були докладчиками я і тов. Левченко. По виясненню сучасного становища як політичного, так і економічного і після обговорення його була винесена резолюція (надрукована окремо.)

Під час з'їзду мене було обрано головою редакційної комісії з'їзду, а потім на фракційному засіданні партії С.-Рев. яка на з'їзді складала переважну більшість, було обрано секретарем фракції.

Таке становище і на такому важливому з'їзді вимагало від мене не порушувати його вимог і залишитись на галі під час його роботи, тим більше, що тут також відбувались вибори до установчих зборів.

5 Жовтня з огляду на це усе я дав телеграму Миколайчуку у Вінницю, що б у Каменці я не зможу бути.

Таким чином на селянських з'їздах повітових я бути не зміг, а був на військових.

Питання про війну і мир викликало страшенно палкі дебати. Усе ставилось у такі плоскості, що воювати на галі не можливо — треба ужити усіх заходів до припинення війни. З приводу цього була винесена резолюція (надрукована окремо). Установчі збори обговорювались з переривами дуже довго і позаяк з'їзд був розбитий по фракціям і більшість складала с.-р., та ними був утворений блок з с.-д. і встановлені кандидати в уст. зб. і затвержені з'їздом. По земельному питанню резолюцією приєдналися до постанов В. Сел. з'їзду.

По решті питань винесено ряд резолюцій (надрук. окремо). Після з'їзду повернувся до Київа.

підпис П. Демерлій

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 22-25 зв. Оригінал. Автограф.

№ 451

Наказ арміям Південно-Західного фронту про дозвіл на проведення фронтового українського з'їзду

29.09.1917 р.

Мною совместно съ Комиссаромъ Юго-Западнаго фронта разрешается фронтовой украинский съездъ въ городе Бердичеве съ 3-го октября сего года. На съездъ должны прибыть делегаты съ фронта и тыла по расчету:

1) отъ войсковыхъ частей, управленій, заведеній и учрежденій, насчитывающихъ 500 и менее украинцевъ — по 1 делегату, насчитывающихъ более 500 украинцевъ — по 2 делегата.

2) Отъ каждой украинской войсковой организаціи, какъ то: украинскихъ полковыхъ радъ, клубовъ, гуртковъ, украинскихъ секцій, входящихъ въ составъ корпусныхъ и армейскихъ комитетовъ, украинскихъ политическихъ организацій и т. д. по 1-му делегату.

3) Делегатовъ снабдить мандатами, проездными документами въ оба конца, делегатскими суточными и кормовыми деньгами на время съезда и пути.

Программа съезда: выборы въ Учредительное Собрание, культурно-просветительные вопросы, ознакомленіе съ украинскимъ движеніемъ и доклады съ местъ, поднятіе боеспособности арміи.

Подписаль: Генераль-Лейтенантъ Володченко.

(По Управленію Генераль-Квартирмейстера).

Съ подлинными верно: Вр. и. д. Старшаго Агъютанта, Подполковникъ Шишкинъ.

РДБ. — Військовий відділ. — Типографський відбиток.

№ 452

Постанови IV з'їзду УСДРП¹³⁶

30.09—03.10.1917 р.

Про сучасний момент

1. Сучасна Російська Революція відбувається в атмосфері всесвітньої імперіалістичної війни, котра тягне за собою нечуване знищення продукційних сил народнього хазяйства на всім світі, колосальну пролетаризацію

широких мас людности, убожіння пролетаріату і дрібної городської і сільської буржуазії.

2. Імперіялістична війна, потреби котрої не можуть бути задоволені при сучасному стані розвитку продукційних сил як цілої Європи, так і кожної окремої держави і особливо Росії, веде російську державу до повної економічної руїни: дезорганізація народнього господарства, повне виснаження продукційности праці, руїна транспорту, фінансовий крах, вичерпання засобів продукції, гостра прогдвольча криза, а в результаті безробіття, злидні і т. у.

3. Перед російською революцією стоять грандіозні соціально-економічні завдання, які вимагають свого розв'язання в процесі розвитку революційного руху, за якими стоять основні соціальні сили революції — пролетаріат, селянство і армія: революція земельних відносин, робітнича справа, національне питання, перетворення унітарної централізованої держави в державу федеративну, цілковита децентралізація і демократизація урядування, державне впорядкування господарчого життя в усіх його галузях, в першу чергу продукції і поділу харчових продуктів і річей першої потреби, активна політика демократичного миру і т.д.

4. Сучасна російська революція з такими складними і величезними завданнями розвивається разом з тим в атмосфері виразних класових суперечностей, буржуазії і пролетаріату, капіталістів і поміщиків, з одного боку, і пролетаріату і дрібного пауперізованого селянства, з другого боку, при таких обставинах в процесі революційного руху буржуазія і пролетаріат стають на ворожі позиції класової боротьби, а це робить неможливим співробітництво антагоністичних класів в творчому процесі великої революції в Росії.

Сім місяців спроб коаліції класів в організації державної влади, сім місяців досвіду праці коаліційного міністерства показали яскраво, що коаліційна влада здатна тільки затягувати імперіялістичну війну, боротися з визволенням селянства і робітництва з феодално-кріпацьких форм капіталістичного визиску, гальмувати визволення та зріст творчости націй Росії; зміцнювати імперіялістичні змагання буржуазії в Росії; чинити перешкоди організованню і боротьбі революційного пролетаріату, селянства та війська: руйнувати господарчі та фінансові основи держави, викликаючи анархію — сей наслідок незадоволення соціально-економічних потреб мас, та готувати тим всім ґрунт для контр-революції.

б. Сучасна російська революція, тягнучи за собою нечуваній в історії всіх дотеперішніх революцій переворот в соціально-економічних відносинах, викликаючи широкий віггомін в величезних робітничих масах Західньої Європи, збуджуючи в них потяг до скинення пут капіталізму, до соціальної революції, а рівно і спинення імперіалістичної війни, котре може повести за собою повстання пролетаріату в Західній Європі, стає прологом і початком всесвітньої соціальної революції.

Тому IV конгрес У.С.-Д.Р.П. проголошує:

1. Що так в цілій державі, як і в окремих краях її, мусить бути негайно утворена однородна революційна демократична влада, влада організованого пролетаріату, селянства і війська.

2. Що ся влада мусить в основу своєї діяльності покласти:

а) активну політику до спинення імперіалістичної війни, підтримуючи потяг пролетаріату і цілої революційної демократії, як в Росії, так і серединних воюючих держав до демократичного миру, без анексії і контрибуцій, на основі самовизначення націй, роблячи саме енергійне давління на всі правительства держав, втягнених в війну, і збаючи про забезпечення права заінтересованих націй і про участь їх у міжнародній конференції миру.

б) передачу всієї поміщицької, державної, кабінетської, угільної, церковної і монастирської землі в розпорядження і завідування земельних комітетів, реорганізованих в напрямі революційно-демократично-однородному.

в) рішучий контроль державної і краєвої власти при найближчій участі організованого пролетаріату, за продукцією і поділом продуктів фабрично-заводської промисловости.

г) фінансову політику в напрямі максимального оподаткування великого капіталу і майна, конфіскацію військових прибутків і навіть часткову конфіскацію капіталів.

г) перетворення російської держави в федеративну російську республіку.

е) широку децентралізацію і демократизацію влади в державі утворенням перш за все краєво-національних автономних органів революційної влади з широкою компетенцією в усіх галузях краєвого життя, в тім числі поширення територіальної (на всю Україну) і предметної компетенції Генерального Секретаріату Укр. Центр. Ради, який, являючись найвищою краєвою владою на Україні, має спиратися на організовану революційну демократію України і творити її волю.

Аграрний програм партії

В інтересах розвитку продукційних сил і класової боротьби на Україні Українська Соціально-Демократична Робітничка Партія домагається:

1. Всі землі на Україні сільсько-господарського значіння назавше виключаються із товарового обороту.

2. Всі землі приватних власників, котрі мають земельної власности більше норми, встановленої Всеукраїнськими Установчими Зборами, а також землі казенні, царські, князівські, угільні, церковні та монастирські повинно конфіскувати та передати в Український Земельний Фонд у власність України, яко державного тіла в Федеративній Республіці Росії, при чому норма земельної площі, вільної від конфіскації, не повинна бути більшою од дрібної селянської земельної власности.

3. Землі дрібних власників, котрі мають менше вказаної в п. 2 норми, можуть передаватися тільки в державну власність цілої України, або ж у власність її органів місцевого самопорядкування.

4. Всі ліси, води та підземні багатства на Україні, котрі мають загально-національне значіння, повинні бути конфісковані у власність населення України, для використання їх Українською державою в інтересах громадянства.

5. Користування землею з Українського Земельного Фонду, на основах, вироблених Українським парламентом, повинно бути впорядковано демократично зорганізованими Земельними Комітетами України — Центральними, Губерніальними, Повітовими та Волосними.

6. З Українського Земельного Фонду в першу чергу повинні задовольнятися потреби в землі безземельного та малоземельного люду, при чім перевага дається хліборобам, зорганізованим в товариства гуртового господарювання.

7. Великі зразкові господарства, а також ті господарства, котрі мають особливу вагу для народного хазяйства України, необхідно зберегти від поділу на дрібні хліборобські хазяйства та вести в інтересах громадянства заходами демократичних громадських організацій — органів місцевого самопорядкування, кооперативів та професійних робітничих спілок.

8. З Українського Земельного Фонду повинно бути збільшено земельну власність адміністративних громад (міських та сільських) за для поширення комунального господарства.

9. Господарювання окремих хазяйств мусить провадитися під контролем українських державних властей і органів самопорядкування згідно з планом економічної політики України.

10. Державна Влада і органи місцевого самопорядкування України повинні збати про найінтенсивніший розвиток сільськогосподарської кооперації в усіх її формах.

11. Для виплати всіх гіпотечних боргів, що лежать на конфіскованих землях, означених в пунктах 2 і 4, повинно бути встановлено одноразовий поступовий податок на приватне майно.

Про спинення війни

1. З самого початку революції революційною демократією Росії була поставлена на порядок денний справа ліквідації світової війни на основі міжнародного демократичного миру, без анексій і контрибуцій, шляхом революційного поєднання пролетаріату всіх втягнених у війну держав, але ця справа не могла бути здійсненою на протязі семи місяців революції через змагання провідних кругів революційної демократії працювати в угоді з імперіалістичною буржуазією.

2. Ліквідація війни може бути здійснена тільки тоді, коли державна влада перейде до рук революційної демократії, котра одна тільки й може покласти край війні, провадяючи рішучу активну боротьбу за мир всіма революційними способами: опублікуванням всіх таємних дипломатичних договорів російського уряду з імперіалістичними союзними державами, домаганням сучасного російського уряду від союзних держав негайно приступити до мирних переговорів, а при одмовленні союзних держав від мирних переговорів, вжити крайніх засобів боротьби за мир, навіть розриву з урядами союзних держав.

IV-й конгрес У.С.-Д.Р.П. доручає фракції партії в Укр. Цент. Раді вимагати від Ц. Ради і її Генерального Секретаріату:

- а) вплинути на Тимчасовий Уряд Росії в указанім напрямі ліквідації війни,
- б) вимагати від Тимчасового Уряду тепер же оголосити перемирря,
- в) домагатися участі представників Українського народу в мирній конференції,
- г) за для забезпечення України від гальшої руїни під час демобілізації армії розробити і переводити в життя план демобілізації армії і промисловости обов'язково при участі представників робітничих організацій,
- г) в звязку з закінченням війни негайно виготувати план переходу від постійної армії до міліційної системи оборони України.

Одночасно Конгрес доручає Центральному Комітетові У.С.-Д.Р.П. негайно розпочати безпосередні зносини з демократією різних країн і націй в справі найскоршого заключення миру.

Про державний Устрій України

1. Напрямок економічного розвитку України вимагає відповідних державних форм для найповнішого національно-політичного та соціально-економічного самоозначення населення країни.

2. Економічний розпад Росії, що стався через сучасну війну, надзвичайно прискорює цей процес самоозначення України та ще більше загострює потребу утворення відповідних політичних форм існування України.

3. Через це справа самоозначення України стає справою актуально-пекучою і тому вимагає негайного створення сильної влади на Україні для керування економічним життям нашого краю.

4. Існуючі суперечності економічних інтересів між Україною та Росією, при політичній пануванні революційної демократії в обох країнах, не викликають необхідності політичного відокремлення України від Росії, а навпаки тісні політико-економічні зв'язки цих країн, не вповні зруйновані господарчим розпадом Російської держави, можливо зберегти в відповідних політичних формах в інтересах пролетаріату обох країн при умові, коли буде усунено централістичні та імперіялістичні змагання великоросійської буржуазії.

5. Утворення політико-економічного зв'язку між Росією та Україною в відповідних державних формах відповідає тому напрямкові політичного розвитку Європи, котрий простує до перетворення Європи у всеєвропейську федерацію, на основі самовизначення націй.

Тому IV конгрес У.С.-Д.Р.П. гадає, — що за сучасної доби взаємні інтереси України та Росії вимагають встановлення федеративного зв'язку між ними, разом з тим конгрес, основуючися на вказаних потребах економічного розвитку України та виходячи з інтересів пролетаріату, стану Російської Революції та міжнароднього становища, визнає за необхідне поставити на порядок денний партійної діяльності будівництво Української Демократичної Республіки, котра має стояти в федеративному зв'язку з Російською Республікою, а, коли би це було можливо, і з іншими європейськими республіканськими державами.

Се завдання Партії Конгрес доручає Центральному Комітетові внести в програм Партії.

Про Всеросійські Установчі Збори

Визнаючи необхідність скликання Установчих Зборів в призначений Тимчасовим Урядом строк і закликаючи товаришів до енергійної підготовки виборів до Установчих Зборів,

IV З'їзд У.С.-Д.Р.П. вважає, що завданням Всеросійських Установчих Зборів являється:

- 1) Встановлення в Росії федеративно-демократичної республіки;
- 2) вибірка і встановлення основного закону Російської Федерації;

З'їзд вважає, що ніяким чином Всеросійські Установчі Збори не повинні порушувати права на повне самоозначення, аж до огділення окремих націй Росії.

Про Українські Установчі Збори

Уважаючи, що реалізація всіх здобутків революції на Україні може бути забезпеченою тільки тоді, коли підстави нового лагу будуть вироблені самою людністю України, з'їзд визнає необхідним скликання Суверенних Українських Установчих Зборів і доручає партійним організаціям розвинути широку агітацію в масах за конечність негайного скликання Українських Установчих Зборів, а партійній фракції Центральної Раги виготовити і внести до Центральної Раги відповідний законопроект про Українські Установчі Збори.

Українська Центральна Рага і Партія

Вважаючи,

1) що Українська Центральна Рага повинна стати найвищою революційною державною владою на Україні,

2) Що Українська Центральна Рага може стати такою владою тільки тоді, коли, спіраючися на революційну демократію нашого краю, виїде на шлях рішучого розв'язання всіх соціально-економічних і національно-політичних завданнів, поставлених революцією на Україні,

3) Що діяльність Української Центральної Раги в сьому напрямі повинна забезпечити найбільше здобутків від революції для українського робітництва.

Беручи разом з тим на увагу:

4) Що більшість Української Центральної Раги, складаючися з представників дрібної буржуазії, нездатна через своє класове становище додержуватися послідовної і рішучої революційно-демократичної тактики, ухилиючися раз у раз в бік дрібнобуржуазного націоналізму,

IV-ї Конгрес Партії постановляє:

1) Члени Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії, які входять в склад Української Центральної Раги, повинні творити окрему і самостійну політичну фракцію і, беручи активну участь в діяльності Раги,

піддержувати У. Ц. Раду, яко орган всієї революційної демократії України.

2) Українська Соціаль-Демократична Фракція Ради повинна додержуватися в своїй діяльності послідовної революційної тактики соціально-демократії та викривати невтриманність тактики інших фракцій У.Ц. Радою.

3) Діяльність фракції в Раді повинна йти в тісному контакті з соціально-демократичними фракціями інших національностей, маючи своєю метою утворити спільну соціально-демократичну фракцію.

4) У своїй діяльності фракція, являючися автономною організацією Партії, мусить керуватися програмою, постановами з'їздів Партії та директивами її Центрального Комітету.

Генеральний Секретаріат і Укр. С.-Д. Р. Партія

Визнаючи,

I. що процес творення державного життя України являється життєвою справою українського пролетаріату, що при сучасних обставинах сей процес не може дати найкращих наслідків, як для цілого краю, так і для його трудящих мас, без активної участі в ньому представників робітництва,

II. що Генеральний Секретаріат являється одним з етапів — здобутків революційного руху в цьому процесові, —

IV Конгрес У.С.-Д.Р.П. постановляє:

1. участь представників У.С.-Д.Р.П. в Генеральному Секретаріаті, відповідальним перед органом революційної демократії, У.Ц. Радою, є необхідна;

2. входячи в склад Генерального Секретаріату, члени У.С.-Д.Р.П. провадять свою діяльність згідно з постановами партійних з'їздів, під контролем Центрального Комітету У.С.-Д.Р.П.

3. Завданням у. с.-д. являється широка агітація в масах, яка вказувала би на значіння Генер. Секр., яко правно-революційного засобу до утворення державної України;

4. У.С.-Д.Р.П. має енергійно піддержувати Секретаріат в усіх його заходах, котрі простують до

а) розширення меж інструкції від 4-го августа 1917 р.,

б) утворення на Україні міцної краєвої революційної власти,

в) задоволення національних і соціально-економічних потреб українських трудящих мас в процесі розвитку революції.

Разом з тим IV конгрес У.С.-Д.Р.П. уважає, що Генеральний Секретаріат мусить твердо стояти на ґрунті спільности інтересів демократії всіх національностей на Україні.

Всеукраїнські Ради Робітничих, Селянських та Військових Депутатів і Укр. С.-Д. Р. Партія

Беручи на увагу:

1) Що Всеукраїнські Ради Робітничих, Селянських та Військових Депутатів, являючись політичними центрами революційної демократії на Україні, відограють велику роль в справі об'єднання, зросту активності та самодіяльності сил революції пролетаріату, селянства та війська,

2) Що зміцнення й розвиток цих революційно-демократичних органів має першорядне значіння для переможного закінчення самої революції, — IV Конгрес У.С.-Д.Р.П. рекомендує членам Партії брати активну участь в них і засновувати відділи цих організацій на місцях, утворюючи в них фракції У.С.-Д.Р.П.

Разом з цим IV Конгрес У.С.-Д.Р.П. уважає:

1) Що завданням членів партії у с.-д. в зазначених організаціях є направляти їх на шлях рішучої послідовної тактики української соціально-демократії, простуючи до того, щоб політичні виступи цих організацій йшли в напрямі діректив У.С.-Д.Р.П.

2) Що ці організації в своїй діяльності не повинні затемняти керуючої ролі с.-д. серед робітництва та відповідних груп селянства і війська;

3) Що в інтересах об'єднання всіх революційних сил України, Всеукраїнські Ради Робітничих і Селянських Депутатів повинні стреміти до того, щоб перетворитись з національних організацій в загально-краєві.

Про блоки під час виборів до Всеросійських і Українських Установчих Зборів

Уважаючи:

1) що завданням Всеросійських Установчих Зборів являється лише встановлення основ федеративного ладу;

2) що всі інші справи, які необхідно розв'язати в інтересах закріплення революції, будуть належати Українським Установчим Зборам;

3) що відносно тих завдань, які стоятимуть перед Всеросійськими Установчими Зборами, серед цілої української революційної демократії панує спільність,

З'їзд визнає можливим і бажаним виборчі порозуміння, як з українськими с.-р., так і з Селянською Спілкою і Радами Робітничих і Салгатських Депутатів.

Зважаючи разом з тим, що завдання, які ставитимуть різні українські партії на Українських Установчих Зборах, будуть різні, залежно від їх програми і класового складу,

З'їзд вважає бажаним самостійні виступи У.С.-Д.Р.П. під час виборів до Українських Установчих Зборів.

Тими самими принципами мають також опреділятися виборчі порозуміння з неукраїнськими революційно-демократичними партіями.

В справі відношення до національних меншостей

Досвід свідомости і практики пролетарської боротьби говорить нам за те, що:

1) Піднесення на високу ступінь культури в кожній країні, серед кожного народу, [є] необхідним не лиш як самостійна мета в боротьбі за поступ і цивілізацію світа, а піднесення стає також, конечно необхідним і в інтересах здобуття як найбільш сприяючих умов для класової боротьби пролетаріата до прискорення моменту побіди того останнього за певний політичний і соціальний лаг.

2) Вільний і дійсний розвиток високої демократичної культури серед народів світа можливий єдине тільки при умові, коли загально людські здобутки світової культури будуть прищеплювані народам і будуть засвоювані останніми на ґрунті сталих, властивих кожному народові, кожній етничній групі національних відмінностей в обсягу і матеріальних і психологічних виявів життя.

3) Змагання за піднесення рівня культури, за майбутню політичну владу соціальної демократії ведуть до необхідности боротьби за здобуття політичної влади вже в межах сучасного капіталістичного лагу, а для пролетаріату народів політично-несамостійних — ведуть до боротьби за право на такі форми національно-політичного життя (самостійність, автономія), які б прискорювали соціальний розвиток такого народу. Незадоволення змагань окремих народностей чи частини їх на право вільного культурно-національного та політичного самовизначення і відсутність певних гарантій цих прав ведуть до великих шкідливих наслідків, а саме:

а) затримують загальний культурний розвиток тої людности, відносно якої ведеться національно-політичне поневолення

б) примушують пролетарські верстви тої людности в боротьбі за свої національно-політичні права часто солідаризуватися і виступати вкупі з своєю національною буржуазією проти ворожої собі народности в її цілому, що веде до затемнення класової свідомости серед пролетаріату як народности, що веде денационалізаторську політику, так і серед народности, яка примушена боронитись від денационалізації.

5) Незадоволення з боку державного уряду змагань окремих народностей чи їх частин (національних меншостей) на право національного самовизначення і політичну організацію з гарантією згаданих прав державою, дає змогу буржуазії в свою шовіністично-націоналістичну політику втягувати також і пролетаріат готичних національностей, що сіє розбрат серед інтернаціональної соціально-демократії і затримує прямування її до соціальної революції.

З уваги на вищезгадане, У.С.-Д.Р.П. гостро осуджує всякі виступи, направлені до національно-культурного та політичного поневолення одніх народів другими і заявляє, що в своїй діяльності вона домогалась досі і буде продовжувати домагатись далі.

А) Гарантованого державою права для кожної народности, кожної етничної групи на національно-культурне та політичне самовизначення.

Б) Вироблення загальнодержавного для Російської Республіки закону, який би закон забезпечував недержавним народам і національним меншостям юридичні і матеріальні засоби до національно-культурного та політичного розвитку.

В) Права для національностей, які не знаходять задоволення своїх національно-культурних потребностей та національно-політичних домагань при територіально-політичній автономії, — на нові, додаткові форми національно-культурної та політичної організації, для найповнішого задоволення відповідних потреб згаданих національностей.

Робітнича газета. — 01, 05, 07.10.1917.

№ 453

Програма діяльності

Комітету українського національного театру¹³⁷ на рік 1917—1918

Вересень 1917 р.

Комітет Українського Національного Театру при Секретаріаті Шкільної Освіти має завдання піднести Український Театр до ступеня Європейських Театрів (стоючи на ґрунті життєвих завдань народу). Своїй діяльності він намічає два шляхи: театр в місті і театр на селі. Для театрів у містах з широкою публікою потрібен театр, який давав-би відповідь на всі запитання душі інтелігентного глядача; для цього треба: а) поширити сценічний репертуар, в) зорганізувати кадри спеціально освічених артистів і режиссерів, с) видавати спеціальний театральний орган.

Комітет Націон. Театру вважає потрібним для здійснення цього: а) видава-

ти переклади світових творів Європейського репертуару, в) визначити конкурс для нових п'єс, с) поширити програму Української Драматичної школи ім. Лисенко в Києві, d) подбати про заснування в більших місцях України драматичних шкіл по зразку загально-Європейських драматичних шкіл, g) Видавати підручники для учнів драматичних шкіл і для режиссюрів, а також драматичної хрестоматії, е) зорганізувати інтел. робітників для видання спеціального театрального органа. Цей орган повинен знайомити читачів з успіхом театральних справ за кордоном, з ріжними теоретичними і практичними питаннями нового театру. Подавати огляд театральної літератури, театральних постановок, ілюстрації, звідомлення про діяльність труп і т. ин.

В справі організації театру робітничого Комітету Націон. Театру признати принципи Європейських робітничих театрів: а власне принцип колегіальної праці робітників з інструкторами театральної справи від Комітету Націон. Театру. Репертуар, ухвалений літерат. артистич. комісією Н.Т. Організації лекцій перед початком спектакля. Театральні програми з літературно-критичним оглядом п'єс. Театр робітничий повинен збати про художній і ідейний поспіх театральної справи. На членській внески, а також чистий прибуток від театральних вистав ідує до каси на поліпшення справи робітничого театру.

Для проведення в життя робітничого театру Комітет Наці. Теат. увіходить в стосунки з усіма робітничими організаціями в справі організації селянського театру. Комі. Наці. Теат. має такі завдання: визнаючи, що і театр селянській повинен мати тот самий художній репертуар, але вважаючи на брак в селі технічних, а також — артистичних сил, бажає: а) виробити спис п'єс, можливих для самої улекшеної постановки, видати їх з належним поясненнями літературними (біографія автора, ідея п'єси) і режиссерскими (малюнки, декорації, убрання, типи, сценарій, мізансцени). До п'єси додавши коротку лекцію, котру мають прочитати перед спектаклем глядачам. б) увійти в стосунки з усіма Просвітами, а також і з аматорськими гуртками по провінції та по селам. с) закласти спеціальний театр музей, з якого-б мали брати по проханю постановку п'єси кожний робітничий* і селянський театр (Декорації, убрання, парики, реквізит).

d) закласти бібліотеку театральну на зразок театр. бібліот. Русохина в Москві. е) З'організувати одну зразкову мандрівничу трупу.

Р. S. f) Театральна бібліотека і музей можут обслуговувати і приватні підприємства.

Завідуюча Театр. відділом М. Старицька

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 201. — Арк. 9-10. Оригінал. Рукопис.

* В тексті помилково "правничий".

Наказ по 34-му армійському корпусу

01.10.1917 р.

Приказ по 34 армейскому корпусу № 289

1 октября 1917 г. Д. армия.

По строевой части

Объявляю при этом телеграмму командующего 7 армией за № 10110418, предписываю начальникам дивизий совместно с комитетами обратиться к сознательным солдатам с призывом сформировать из себя отряды (по батальону на дивизию) для прекращения разбойных нападений темных мас.

Пусть украинцы ни на минуту не забывают, что разбой и грабеж, совершаемые ныне в районе расположения корпуса, происходят ведь на их родной Украине и успокаивать себя тем, что громят лишь помещиков, нельзя, так как сегодня разбойники-звери сожгут добро землевладельца, а на следующий день и обыкновенного хлебороба, потому что разыгравшаяся кровожадность гО своей гибели остановиться не может.

Необходимо всем помнить, что наш корпус — первый Украинский корпус, что на него обращены все взоры Украины, от него она ждет не только боевой славы на поле брани, но и той грозной силы, одно присутствие которой гарантирует порядок и законность.

Кроме того, злые люди, творящие насилие и разбой, играют на руку нашим врагам, сжигая продовольствие и расхищая скот, необходимый для армии, частью даже уже оплаченный казной.

И в то время, когда солдаты не могут получить всего вдоволь для своего довольствия, когда наши лошади от недоедания отказываются служить, приспешники немцев, начавших ныне крупную операцию в Балтийском море, угрожающую Петрограду, погбивают низменные банды разбойников уничтожать хлеб, убивать и угонять скот и расхищать фураж.

Об исполнении ожидаю срочного донесения.

Приказ. Озверелые солдаты, потерявшие всякий человеческий облик в своих разбоях не останавливаются ни перед чем. Они разбивают не только склады спирта, стоящие огромных денег, но и уничтожают хлеб, скот, грабят и сжигают дома. В то время как армия голодает, а лошади все более теряют силу от истощения, негодяи, вошедшие в союз с нашим врагом, уничтожили в имени Войтовцы, что юго-восточнее Летичева, 10000 пудов хлеба, отчас-

ти сожгли его, а отчасти, разграбив его, продавали крестьянам по 5 рублей за мешок. Местами разграблены запасы такого драгоценного продукта, как сахар и которого часто внутри России нельзя достать ни за какие деньги. Вечным позором покрыли себя части 3 гвардейской пехотной и Гвардейской стрелковой дивизии и 23 запасного полка. Русский народ вправе предать их проклятию за то, что они хуже врага обошлись со своим мирным населением. Наоборот, доблесно служили народу большая часть 10 артиллерийской дивизии, броевики и учебная команда 86 запасного полка, которая спасла Летичев от разгрома озверелой толпы 23 запасного полка. Глубокая благодарность этим частям за их защиту мирного населения. Пусть этот приказ дойдет до последнего солдата во всех частях армии, пусть поймут, какой позор лег на всю армию после этих разбоев. Прочтя его лучшие солдаты должны сами просить свое начальство сформировать из них отряды для уничтожения разбойников в ту минуту, когда те проделывают свое гнусное дело, много сил для этого не надо, следует помнить, что негодяи большей частью трусы. Прошу все комитеты помочь в этом отношении начальству по восстановлению порядка. Приказ этот прочесть в ротях, батареях, сотнях, эскадронах и командах. НР 10110418 Командарм 7 Генлейт Цихович

Подлинный пописал:

Командир корпуса Генерал-лейтенант Скоропадский

С подлинником верно:

Начальник штаба полковник Сафонов

РДВІА. — Ф.2246.— Оп. 1. — Спр. 396. — Арк. 317-317 зв. Зсвідчена копія.

№ 455

Стаття М. Грушевського “Важна хвиля”

01.10.1917 р.

Український народ, разом з іншими народами Росії, покликаний сказати свою волю і думку на Всеросійських установчих зборах.

Давно не мав він такої нагоди. Давно затихли всенародні віча, на котрі сходились усі повноправні люде землі, щоб висловити свої гадки під критичну хвилю й дати вказівки свому правительству. Відшуміли й пізнійші великі ради військові, на котрі виносились всі важнійші справи українського військового й державного правління.

З того часу, як російський уряд загавив українське політичне життя, і ук-

раїнське народовластя, він оген тільки раз дав українському народові нагоду висловити свої гадки й побажання, на рівні вже з иншими провінціями Російської держави, між котрі повернув автономну Україну. Се було за часів “просвіщенного лібералізму цариці” Катерини, коли вона покликала представників ріжних верств подати через своїх депутатів і писані накази, свої гадки й побажання в справі нового “уложенія”. Українське громадянство — всі ті верстви людности, котрі до сього були покликані, погбали пильно про те, щоб сказати в наказах своє слово, не вважаючи на всі перепони й кару, котрими грозила нова царська адміністрація. Завдяки тому накази сі гали справді досить виразистий образ політичних домагань Українського народу і не його вина, що ці домагання не були тогі сповнені.

Російський царський уряд по сій спробі виявлення волі і мислі громадянства не повторяв їх більш, протягом цілого століття з верхом, і тільки революція 1905 р. примусила його до сього. Але користаючи з скорого її ослаблення, він все зробив на те, щоб широкі народні маси як найменше могли виявити свою волю в новоствореній Думі. Ще до першої і другої Думи народ наш мав де-яку змогу, не вважаючи на всі труднощі провести своїх людей. Але вік тих Дум рахувавсь тижнями, і діяльність їх не мала значіння. До пізнійших же, більш довговічних Дум, народ наш приступу вже не має ніякого.

Сим разом він дістав таку широку змогу, якої ще не мав досі, щоб виявити свою волю що до будучого життя. Вперше при виборах депутатів будуть мати голось усі люде, всякого стану, без ріжниці, чоловіки й жінки. І вони мусять використати це повне право так само пильно й старанно, як використовували їх предки своє куце право за цариці Катерини, щоб виявити свою мисль і волю.

Розуміється, будучий лаг України буде будуватись не там, на Всеросійських установчих зборах, а у нас же на Україні. На Українських установчих зборах, а не на Всеросійських, буде затверджена конституція України, автономний статут України, що розроблюється Українською Центральною Радою. Там же на Українських установчих зборах буде вирішена в головнійших основах справа земельна по волі і в интересах трудящого народу, й инші основні справи будучого життя України.

Але свою волю порішити всі сі справи свого будучого устрою у себе на Установчих зборах Українських, свою тверду постанову що до відновлення української державности — життя України як держави в федеративнім зв'язку Російської республіки, український народ повинен заявити таки на Всеросійських установчих зборах.

Ми не знаємо, розуміється, коли вони зберуться, і який характер матиме їх

діяльність. Може федеративний принцип Російської республіки буде уставлятися не там, а на конгресі народів і областей Росії, як то не давно вказувалося на з'їзді народів. Всього того тепер зараз не можна згадати. Але свого права кожний народ повинен пильнувати скрізь і завжди — коли хоче мати права.

Тож, коли тепер наступає час здійснити своє право на голос у Всеросійських установчих зборах, Український народ це своє право мусить здійснити і використати вповні, — щоб не було жалю, коли-б потім показалося, що голос у Всеросійських установчих зборах мав свою вартість.

Але, ще й незалежно від такої реальної вартости, вислід сього голосування матиме велику моральну вагу. Воно має виявити в очах своїх і чужих, яку силу має на Україні український народ, кого вважає він представником своїм, кому доручає охорону своїх інтересів.

Що до сього не повинно бути місця ніяким сумнівам, ніяким кривотолкам, і для сього Український народ повинен взяти скрізь участь пильну, діяльну участь, допильнувати їх від початку до кінця.

М. Грушевський.

Народня воля. — 14(01).10.1917.

№ 456

Наказ Верховного головнокомандуючого про українізацію частин армії

03.10.1917 р.

Приказ Главковерх № 957 от 03.10.17 г.

В целях планомерного укомплектования украинцами частей армии приказываю:

1) пополнять впредь украинцами:

а) пехотные дивизии 5, 9, 31, 33, 44, 65, 78, 100, 104, 108, 113, 115, 137 и 153

б) стрелковую дивизию 3

в) 4М и 7Б тяжелые артиллерийские дивизионы

Самое укомплектование производить постепенным вливанием в части воинских чинов украинского происхождения. Для ускорения пополнения украинцами частей придерживаться общего правила, чтобы эвакуированные по болезни воинские чины неукраинцы дивизий, пополняемые украинцами, по выздоровлении в свои прежние части не направлялись, а поступали в дивизии, непополняемые украинцами. Перевод отдельных солдат украинцев из полков действующей армии в украинские дивизии запрещается. Эвакуиро-

ванні же воїнські чини українців із неукраїнізованих дивізій підлягають призначенню переважно в українські частини. Українізації повинні підлягати і відповідальні запасні полки поіменованих дивізій.

2) Во всіх поповнюваних українцями частинах повинні зберегтися загальновоїнська організація без якого-будь обмеження вільного вибору їх членів і уважаючи при цьому право національного меншинства.

3) При розформуванні в відповідності з наказом верховного головнокомандуючого цього року № 407 тих дивізій, які поповнялися українцями, весь наявний склад їх із українців офіцерів і солдат звертати на укомплектування до штатів українських дивізій за вказівкою штабів головнокомандуючих арміями фронтів.

4) Надати право офіцерам неукраїнцям українізованих частин переводитися в непідлягаючі українізації частини на посади, звільняємі в них офіцерами українцями, в разі бажання цих останніх означеної заміни, а також при умові, щоб вказане заходище не шло в шкоду боєздатності названих частин.

5) В цілях злегшення українському генеральному комітету більш планомірної роботи по українізації частин в зміненні наказу верховного головнокомандуючого цього року № 745 підлягає військовим начальникам і штабам повідомити в означений комітет копії тих наказів і розпоряджень, які пов'язані з питаннями українізації частин.

Примітка: укомплектування українцями, вказаних вище частин, повинно бути вироблено в порядку зберігаючому в повній мірі їх боєздатність.

Керенський

РДВІА. — Ф.2067.— Оп. 1. — Спр. 3811. — Арк. 110-111. Оригінал. Типографський відбиток.

№ 457—459

Матеріали Всеукраїнського з'їзду Вільного козацтва в Чигурині¹³⁸

03—06.10.1917 р.

№ 457

Вігосва Всеукраїнського Козачого З'їзду до селян і козаків України

Перший Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва, бачучи велику небезпечку, яка загрожувала нашому красі з фронту і середини України, бачучи скрізь по Росії й Україні небезпечку для працюючого люду: розбійництво, грабівництво, насилування і інше, що веде до анархії і контрреволюції, вирішив згурто-

ватись в міцну озброєну силу, щоб стати на охороні прав і вільностей, здобутих революцією. Через те з'їзд звертався до всього громадянства України з закликком гуртоватись негайно в товариства “Вільне Козацтво” і озброюватись, бо тільки в гуртованню сила і тільки озброєною силою ми зможемо утримати спокій на Україні і підтримаємо права на волю і землю всьому трудящому люду України.

Гуртуйтеся, єдняйтеся в товариство “Вільне Козацтво”. Стежіть за ворогами волі народу, майте на увазі те, що згуртовавшись в міцну озброєну силу, ви не допустите до загибелі всього того, що здобуто до цього часу і буде здобуто далі революцією, ви не допустите до безляддя, до братовбивства, до зруйнування вашого майна, ваших семей. Гуртуйтеся і стежіть за всім, бо вороги наші не сплять, а тільки ждуть важного часу, щоб накласти свою тяжку лапу на здобуту волю і повернути назад до ненавистного нам всім царизма.

Вільне Козацтво приймає до свого товариства усіх чесних людей, які визнають себе українцями, і які б стояли на охороні прав Українського народу і всього трудящого люду України, підтримували б Республікансько-Демократично-Федеративний устрій Росії з повною Автономією України з забезпеченням прав меньшостей.

Село гуртується в сотню, волость в курінь, повіт в полк, губернія в кіш з сотенними, курінними, полковниками і отаманами та старшиною на чолі. Всі козаки будуть озброєні, і додержуватимуться військового строю.

Усі відомости, що стосуються до Вільного Козацтва можна одержувати по цій адресі: м. Біла Церква на Київщині Генеральна Козацька Рада.

Перший Всеукраїнський З'їзд Вільного Козацтва. Голова Ради М. Шевченко. Товарш Голови Полтавець. За Писаря Знахаренко.

Народня воля. — 13(26).10.1917.

№ 458

Вітальна телеграма

Київ Український Центральний Раду. 7.10.1917 р.

Чигирина

Першій Всеукраїнській зизд вільного козацтва на руїнах старой казачой славы в Чигирини витає Центральну раду — вишій законодавний орган України. Козачим слава.

Голова Шевченко.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 155.

Постанови з'їзду

Про автономію.

Перший Всеукраїнський Козацький З'їзд представників від організованого озброєного українського народу, обговоривши питання про майбутній політичний устрій Держави Російської, постановив:

а) Запропонувати Українській Центральній Раді негайно особим актом оголосити саму широку національно-територіальну автономію України і негайно приступити до рішучого проведення її в життя.

б) Всеукраїнський Козацький З'їзд виносить рішучий протест проти поділу України і домагається негайного прилучення всіх Українських губерній до автономної України.

в) Для підтримання цих домагань козацтво живе всіх своїх сил.

Відношення до Центральної Ради і Українські Установчі Збори.

Нашій Верховній Владі на Україні, Центральній Раді, з'їзд висловляє щиру подяку за працю на користь народу Українського, але в той-же час зазначає де-яку нерішучість в її праці. З огляду на це, з'їзд вимагає негайно скликати Українські Установчі Збори.

Відношення до Російського Тимчасового Уряду.

Всеукраїнський Козацький З'їзд бажає Тимчасовому Урядові Республіки Російської в цей тяжкий мент політично-економічної розрухи довести всі народи Росії до того найкращого життя, яке повинно бути збудовано на підвалинах рівності і братерства всіх націй, в федеративній-демократичній республіці Російській.

Про Земельну Справу.

Права власності на землю і підземні багатства на Україні повинні належати виключно народові; розподілення цієї землі і багатств мають виробити Українські Установчі Збори. Разом з тим повинні бути вироблені закони користування лісовими та водяними і мінеральними багатствами.

Про Продовольчу Справу.

Зважаючи на те, що продовольча справа на Україні стоїть зараз занадто кепсько, ніяк не захищає населення від економічної розрухи, а навіть сприяє розрусі, з'їзд постановив:

а) Єдиним виходом з цього становища є негайне призначення Генерально-го Секретаря по провольчим справам;

б) Негайне заснування густої сітки кооперативів по всій Україні та з'єднання їх в спілки; кооперацією має керувати Укр. Кооперативний Комітет.

Про Адміністрацію на Україні.

З приводу адміністративної влади на Україні казацький з'їзд постановив: що всі представники адміністративної влади на Україні: комисари, начальники міліцій і т.и., повинні бути негайно обібрані на самих широких демократичних основах (чотиреххвосткове). Виконавчим же органом адміністративної влади повинна бути дійсна народня міліція, яку й уявляє з себе "Вільне Козацтво".

Про затвердження Генеральних секретарів.

Зважаючи на те, що політичний, економічний і військовий рух на Україні стоїть кепсько, казацький з'їзд вважає потрібним, щоб п'ять обібранных Радою Секретарів, не затверджених Тимчасовим Урядом, повинні негайно приступити до виконання своїх обов'язків. Центральна Рада повинна негайно оголосити їх правомочними.

Про українізацію війська.

Зважаючи на те, що Україні загрожує небезпека від ворожих Германських полчищ, які зруйнують наш край і здобути волю, казацький з'їзд домагається, аби всі Українці козаки, які распорошені по ріжним Російським частинам, були негайно переведені на Україну на Південно-Західній фронт.

Про Генеральну Козацьку Раду.

Обговоривши питання про поширення і внутрішній устрій козаччини на Україні, перший Всеукраїнський казацький з'їзд постановив: а) закладаючи, по стародавньому звичаю предків запорожців, перші підвалини організованої збройної сили Української демократії, поставити собі найпершим завданням, щоб Вільне Козацтво стало військом народу і щоб єдиною метою його існування була охорона інтересів і прав народу, а не пануючих класів, до якої-б нації ці класи не належали; б) утворити Генеральну Козацьку Раду з Наказним Отаманом на чолі. Генеральна Рада в найближчий час має скликати Губерніяльні З'їзди, аби обібрати кошових отаманів з старшиною, що надасть організованості і сили Козацькому Руху; в) з огляду на те, що Генеральна Рада робитиме велике державне діло по охороні здобутної рево-

люції і прав народу, а також бере на себе захист краю від руїни в час демобілізації, з'їзд вимагає, аби на утримання Генеральної Ради, а також всієї старшини, були відпущені державні кошти.

Народня воля. — 27(14).10.1917.

№ 460

Повідомлення про заснування в с. Рожнівці Борзенського повіту Чернігівської губернії Вільного козацтва

Початок жовтня 1917 р.

“Вільне козацтво”. Хлібороби с. Рожнівки Борзенського п. на Чернігівщині, бажаючи стояти на варті волі та спокою України, заснували в селі “вільне козацтво імені гетьмана Петра Сагайдачного”. Записалось 160 душ. Сотником обрано Хведіра Павлюту. На загальній нараді Рожнівське вільне козацтво ухвалило: 1) слухати і коритись тільки Укр. Центральної ради та Генеральному секретаріатові, як єдиному українському урядові; 2) боротись з контр-революційною силою на Борзенщині; 3) збати про культурно-освітній бік, як вільного козацтва, так і всього селянства; 4) боротись з ворогами українізації шкіл та культурно-просвітних течій.

Черниговская земская газета. — 13.10.1917.

№ 461

Телеграма УГВК від Українського з'їзду Південно-Західного фронту

05.10.1917 р.

Київ Українгенеркомітет

копію передати Всеукраги Військодепутатів

Щиро вітаємо свої найвищі органи і бажаємо надалі йти шляхом революційної творчості і організації Українського війська для охорони України від контрреволюції і замаху міжнароднього імперіалізма. Всі сили і життя Українського організованного війська в кожний хвили до Ваших послуг. № 5 за президіум з'їзду Південно-Західного фронту Куцяк.

Згідно з оригіналом: За Начальника канцелярії Українгенеркомітету, Поручник

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 166. Засвідчена копія.

**Рішення обласного комітету партії кадетів
про відкликання своїх представників з УЦР¹³⁹**

06.10.1917 р.*

Признавая украинскую центральную раду за общественно-демократический орган, хотя и возникший самочинно и сконструированный весьма несовершенным и односторонним, но порожденным могучим порывом революционного творчества и вполне законным стремлением к национальному самоопределению, комитет делегировал своих представителей в центральную раду, после того как представители украинского народа пришли к определенному соглашению с временным правительством относительно генерального секретариата как высшего краевого органа российского правительства на Украине. Соглашение это было закреплено актом временного правительства от 3 июля, признанным украинской центральной радой в универсале от того же числа и последовавшей затем инструкцией генеральному секретариату от 4 августа. Поэтому ответственные представители партии в раде всегда настаивали на неуклонном выполнении состоявшегося соглашения, гарантирующего украинскому народу возможность закономерного удовлетворения его справедливых стремлений к национальному самоопределению. В декларации генерального секретариата партия усматривает попытку выйти за пределы достигнутого соглашения, что, по мнению областного комитета, недопустимо, так как генеральный секретариат, являясь органом временного правительства, должен всемерно блюсти, а не нарушать законы и распоряжения, от правительства исходящие, предоставив всецело всероссийскому учредительному собранию определение и направление дальнейшего хода органического развития всех составных частей государства.

Попытку эту областной комитет видит прежде всего в намерении генерального секретариата созвать украинское учредительное собрание, обособленное и независимое от Всероссийского учредительного собрания. Придавая этому делу серьезное принципиальное значение, представитель комитета в заседании малой рады обратился к генеральному секретариату с вопросом, как понимает последний пределы ведения украинского учредительного собрания и будет ли оно созвано ранее или после Всероссийского? На этот вопрос председатель генерального секретариата В. К. Винниченко ответил, что “термин” учредительное собрание и по украински, и по

* Дата опублікування.

русски, и по французски имеет одно, вполне определенное значение: “учредительное собрание — это учредительное собрание”.

Если еще можно было бы, при отсутствіи указанного выше разъясненія В.К. Винниченко, мыслить “украинское учредительное собрание”, какъ специально созываемый украинскій сеймъ для наилучшаго разрешенія ряда насущнейшихъ чисто украинскихъ нуждъ, то разъясненіе это, а въ особенности заключающееся далее въ деклараціи требованіе отдельнаго для Украины представительства на будущей международной конференціи, рассеиваютъ последнія иллюзіи на этотъ счетъ.

Все это исключаетъ для областного комитета возможность трактовать намеренія генеральнаго секретаріата и рады иначе, какъ покушеніе на державные права всего государства російскаго и умаленіе прерогативъ Всероссийскаго Учредительнаго Собранія, единственно правомочнаго органа по установленію формы правленія Россіи, какъ целаго, а равно и всехъ составныхъ частей ея, и по определенію правъ человека и гражданина въ пределахъ всего государства.

Въ глубокомъ убеженіи, что одобреніемъ деклараціи генеральнаго секретаріата по вопросу объ особомъ украинскомъ учредительномъ собраніи и о представительстве на международной мирной конференціи украинская рада открыто становится на путь расчлененія государства російскаго, какъ единаго политическаго тела, партія народной свободы, верная своимъ заветамъ, не можетъ при такихъ условіяхъ принимать участіе въ дальнейшей работѣ украинской рады и отзываетъ изъ нея своихъ представителей.

Вместе с темъ, партія не исполнила бы своего политическаго долга, если бы не указала на ту опасность, которая грозитъ краю и населяющимъ его народамъ, въ виду проектируемаго генеральнымъ секретаріатомъ вольнаго казачества.

Переживаемый нашей страной процессъ кореннаго переустройства всехъ основъ народной жизни, осложненный проявленіемъ низменныхъ истинковъ толпы и отдельныхъ лицъ, не видящихъ преграды въ твердой власти, обязываетъ органы правительства къ особой заботѣ по охране порядка въ государстве. Для этого въ распоряженіи и подчиненіи правительства и местного самоуправленія должна быть правильно организованная и дисциплинированная сила, могущая во всякое время подавить преступные попытки злонамеренныхъ элементовъ. Вместо такой государственной организаціи генеральный секретаріатъ предполагаетъ ввести институтъ вольнаго казачества, не определяя способа его формированія, устройства и взаимоотношенія

съ существующей милиціей и обусловливая самое происхождение этого казачества “стихийным движеніемъ”.

Областной комитетъ находить, что при такомъ положеніи вольное казачество, какъ самочинная организація, возникающая по желанію охочихъ людей, вызываетъ серьезныя опасенія. При сильной краевой власти это казачество — излишне; при слабой — оно дастъ всемъ желающимъ широкую возможность использовать эту слабость во вредъ общимъ и частнымъ интересамъ.

Вольное казачество, во главе с атаманами, можетъ въ переживаемыхъ условіяхъ стать хозяиномъ края, на который въ такомъ случае падетъ бегствіе, худшее, чемъ война. Съ этимъ казачествомъ придется вести упорную борьбу, при которой немыслимо осуществленіе намеченныхъ генеральнымъ секретариатомъ культурныхъ и хозяйственныхъ реформъ.

Въ виду сего областной комитетъ протестуетъ противъ самой идеи созданія вольнаго казачества, несовместимой съ понятіемъ о государственности и компрометирующей генеральный секретариатъ, какъ органъ временнаго правительства, ибо не только осуществленіе, но и самая пропаганда этой идеи толкнетъ народную массу на такую авантюру, послѣдствія которой предвидеть возможно, но учесть нельзя.

Уходя из центральной рады, областной комитетъ партіи народной свободы заявляетъ, что искренне преданъ делу національно-культурнаго возрожденія украинскаго народа, считаетъ его стремленія къ автономіи Украины законными и справедливыми и всеми зависящими отъ партіи средствами будетъ помогать осуществленію этихъ стремленій, но комитетъ убежден, что путь, на который вступила центральная рада — путь не только неправильный, но и опасный, прежде всего для самой Украины. И это вселяетъ въ сердца членовъ партіи, многіе изъ которыхъ являются украинцами, тревогу за судьбу и ближайшее будущее края и народа.

Киевская мысль. — 06.10.1917.

№ 463

Постанови III Чернігівського губернського селянського з'їзду¹⁴⁰

*07.10.1917 р.**

1) *Про організацію селянства на Чернігівщині.*

Заслухавши повідомлення з місць, 3-й губерніяльний селянський з'їзд Чернігівщини находить ненормальним — поруч з селянськими спілками, ор-

* Дата опублікування.

ганізаційно зв'язаними з Всеукраїнською Селянською Спілкою, — організацію окремих селянських, волосних і повітових “советов крестьянских депутатов”, організаційно безпосередньо зв'язаних з “Всероссийским Советом Крестьянских депутатов”.

Виходячи з цього, З'їзд визнає необхідним, щоб і селянство Чернігівщини організовувалось тільки по одному пляну — пляну Української Селянської Спілки, виробленому на 1-му Всеукраїнському Селянському З'їзді, маючи свій організаційний центр у Всеукраїнській Раді Селянських Депутатів у Києві.

2) Про виборчу справу

1) Заслухавши плятформи партій 3-ї селянській з'їзду Чернігівщини визнає, що селянство Чернігівщини при виборах в Установчі Збори мусить подати свої голоси за списки Української Партії соціалістів-революціонерів й Російської партії — соціалістів-революціонерів.

2) Українська ж Селянська Спілка проводить список Української Партії соціалістів-революціонерів, — в склад якого списку мусять ввійти українські соціалісти-революціонери — представники повітових селянських з'їздів.

3) Про організацію Вільного козацтва

Селянство Чернігівщини на 3-му губерніяльному своєму з'їзді, заслухавши доклад співробітника Генерального Військового Комітету, висловило побажання — заводити на Чернігівщині організацію Вільного козацтва по зразку, який пропонує Український Генеральний Військовий Комітет.

Народне слово. — Чернігів. — 07.10.1917.

№ 464

Постанова I Українського з'їзду Західного фронту¹⁴¹ про ставлення до Центральної Ради та Генерального Секретаріату

07.10.1917 р.

Об отношении к Центральной Раде и Генеральному Секретариату.

Заслухав доклад Генерального Секретаріата по войсковым делам тов. ПЕТЛЮРЫ, первый Украинский Съезд Западного фронта постановил:

1. Выразить Центральной Раде и Генеральному Секретариату, как единственной действительно революционной власти, полное доверие и решительную поддержку в ее ответственной работе на пользу трудовому народу.

2. Вместе с тем обратить внимание Центральной Рады и Генерального Секретариата на резолюцию съезда относительно войны и мира и выразить

уверенность, что они немедленно проведут постановление в жизнь и что Генеральный Секретариат в будущей своей работе не прибегнет к тактике оппортунизма а, опираясь на революционный Украинский народ, пойдет революционным путем.

3. Категорически протестовать против неутверждения Генеральных Секретарей по делам: военным, продовольтственным, путей сообщения, юридическим, почт и телеграфа, так как заведывание Временного Правительства этими важными делами, тесно связанными с другими делами на Украине, творить двоевластие и приводит к анархии.

4. Дабы устранить эту опасность вся власть на Украине должна перейти к выборному революционному Украинскому Правительству, а потому съезд требует немедленного утверждения Генерального Секретариата в полном составе, указанном Центральной Радой, и с расширением его власти в этнографических границах Украины. В противном случае предлагаем Центральной Раде, не считаясь с Российским Временным Правительством, принять в свои руки всю власть на Украине.

Голова съезда: [підпис]

Писарь: Міщенко

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 14. Засвідчена копія.

№ 465

Постанови II Волинського губерньського селяньського з'їзду¹⁴²

07—10.10.1917 р.

1) Другий Губерський Селяньський З'їзд, що відбувся 7—10 октября с. р., вислухавши доклад т. Ковалевського про теперішнє державне життя Росії, про непорядки й розруху, які ведуть до загибелі революцію, про декларації Російського Временного Правительства і Україньського Генерального Секретаріату, постановив:

а) вважати Укр. Центральну Раду найвищим революційним, щиро народнім Правительством України, піддержувати її всіма силами в боротьбі за землю й волю трудящих мас України;

б) вигати негайно закон про передачу земельних справ та непорозумінь в Земельні Комітети і Центральний Україньський Земельний Комітет;

в) для того, щоб піддержати Центральну Раду, щоб помогти земельним Комітетам взяти до своїх рук порякувати землю, щоб боронити від панст-

ва й буржуазії нашу землю й волю, Губерська Сел. Рада повинна з'організувати все селянство на Волині в організації Української Сел. Спілки, щоб усім гуртом боротись за свої права.

II. *Постанова про Учредительне Собраніє.*

1) Все селянство Волині повинно взяти найрішучішу участь у виборах до Всеросійського Учред. Собранія, щоб обороняти інтереси трудящого народу од пануючих класів, щоб одностайно ставши за свої права, здобути трудящим масам землю і волю.

2) Вважаючи, що наша Волинь є частиною автономної України, що ми всі стоїмо за Укр. Центр. Раду, в якій селянські інтереси обороняє Українська Партія Соціал.-Революц., за якою іде укр. селянська спілка по всіх губерніях України і якій трудящий народ доручив свою долю, ми признаєм, що селянство повинно виставити своїх кандігатів в одному списку разом з Українською Партією Соціал.-Революц., яка на Україні обороняє наше селянство й стоїть за землю і волю.

3) Через те, що на вибори, на боротьбу проти панських буржуазних списків, потрібні великі гроші, з'їзд запрошує все селянство забірати скрізь по своїх організаціях жертви, улаштувати зібрання грошей на виборчий фонд скрізь по всій Волині й відсилати ці гроші до Губ. Раги Селянських Депутатів, щоб вона допомогла нам провести своїх людей до учредит. собранія.

З'їзд звертається до Губ. Вол. Земства, щоб воно дало на організацію Вол. Селянства і піддержку його органа Губ. Раги Селянських Депутатів — 25000 карб.

III. *По докладу голови виконавчого комітету Житомирської раги селянських депутатів І. Л. Гегза "О рагах селянських депутатів"* постановлено:

1) Раги селянських депутатів являються революційними органами трудового селянства, які стоять на сторожі революції і які приймають участь в будівлі нової життя. Раги селянських депутатів мусять об'єднати селянство не тільки для вияснення його мислі і волі, але також і для проведення в життя практичних мір.

2) Раги Сел. Депут. мусять об'єднати селянство зверху до низу, для чого потрібно заснувати селянські спілки по селах, а також і раги селянських депутатів по волостях і повітах, які з'єднуються в губерніальній раді.

3. Завданням рад сел. деп. буде: а) контроль над діяльністю місцевої власти, і догляд за тим, щоб ця власть не відступала від завойованих революцією начал, а щоб навпаки якомога найшвидше боролась зо всякими противо-

революційними виступами; б) щоб представникам від Раги селянських деп. було дано місце в общественных і продовольчих комітетах, а також в Рагах військових та робітничих депутатів.

4) Вияснення земельного питання, огстоювання і проведення до життя тих міропрятій, котрі можливо буде осуществити до Учредительного Зібрання.

5) Підготовка трудового селянства до виборів в місцеве народне самопорядкування і до Учредительного Зібрання і участь в цих виборах.

6) Волинська Губерська Рага селянських депутатів повинна скластись по одному чоловікові од кожної волості і з 5 чоловіка од з'їзда.

Народня воля. — 02.11.(20.10)1917.

№ 466

Постанова Золотоніського повітового селянського з'їзду про організацію Вільного козацтва і українізацію повіту

08.10.1917 р.

Про Вільне Козацтво

З'їзд постановляє негайно приступити до організації Вільного Козацтва вь Золотонішськїм повіті, на чолі котрого стоятиме тимчасово Валентін Ус, яко кошовий повітового Вільного Козацтва. Крім кошового затвержується прийняти в Кіш Вільного Козацтва чотирьох чоловік по вибору від Раги Селянських Депутатів і від Раги Військових Депутатів, по два чоловіки від кожної Раги. Гроші на видатки по Вільному Козацтву мають асігнувати волосні Земства, а також упорядити особливі внески від членів всих Селянських Спілок на повіті. В організації Вільного Козацтва приймають участь вси Селянські Спілки, щоби Вільне Козацтво дійсно стояло на обороні революції і трудового селянського народу. Зброя (винтовки, револьвери, шаблі і т.и.), яка знаходиться на повіті, мусить бути зібрана Селянськими Спілками і відправлена в Кіш Вільного Козацтва в распорядження Кошового. От Раги Селянських Депутатів обирають в Кіш Мшанецького і Літвінова.

Українізація повіту.

З'їздом приймається резолюція, яка була ухвалена з'єднаним засіданням Золотонішської Раги Військових Депутатів, Військового Товариства імені Гетьмана Павла Полуботка і Золотонішської Повітової Раги Селянських Депутатів 9 жовтня 1917 року.

Українізація громадських і державних установ.

Ухвалюється негайно приступити до рішучої українізації всіх громадських і державних установ, існуючих в м. Золотоноші і на повіті, як то: всіх земств, городського самоуправління, комісаріату, міліції, шкіл і т.д., для чого вплинути на ці установи всіма засобами. Для найскоршої українізації цих установ З'їзд визнає необхідним, аби на чолі їх стояли люде, які б всемірно сприяли сьому завданню і бажанню трудового українського народу. Такими людьми мусять бути тільки українці, належачи до українських соціалістичних організацій. Крім того, З'їзд вважає, що на самперед потрібно замістити такими людьми посаду комісара повітового, позаяк комісар становиться неприхильно до українських справ. Також мусять бути обраний українець в голову Повітової Земської Управи.

Вибори представників до Губерніальної Полтавської Раги Селянських Депутатів.

З'їзд постановив обрати представниками до Губерніальної Полтавської Раги Селянських Депутатів товаришів: Лазоренка, Мунька, Кириченка, Шмигуля та Шепету.

Вибори представників в Повітову Комісію по огсрочкам.

З'їзд постановив обрати в Повітову Золотонішську Комісію по Огсрочкам Шевченка і Літвінова.

Про залізницю Золотоноша — Красне.

З'їзд ухвалив одноголосно залишити сю залізницю въ тому самому положенню, як і до тепер.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 36. Типографський відбиток.

№ 467

Статут Вільного козацтва с. Рожнівка, Борзенського повіту

08.10.1917 р.

Ми, хлібороби с. Рожнівки, Борзенського повіту, на Чернігівщині, пам'ятаючи, як славні предки наші боронили від ворогів рідний край і вважаючи, що настав рішучий час остаточно та назавжди визволитись Україні від московського панування, ухвалили заснувати із себе гурт вільного козацтва в кількості 160 душ імені гетьмана Петра Сагайдачного, щоби бути на варті

волі та спокою на Україні, обороняючи її від ворогів. На загальній нараді своєї Рожнівське Вільне Козацтво ухвалило:

1) Позаяк Уряд на Україні складається з Київської Центральної Ради та Генерального Секретаріату, то і слухати та коритись тільки Українському Урядові;

2) Коли з'явиться у нашому чи окольному селі (і взагалі на Борзенщині) контр-революційна сила, що буде загрозувати спокою та волі, Вільне Козацтво має за святий обов'язок рішуче боротися з такою силою;

3) за оборону волі на нашій Україні та землі Української гурт вільних козаків не пошкодує свого життя;

4) збати про культурно-освітній бік як Вільного Козацтва, так і взагалі селян;

5) проти ворогів українізації шкіл, всіх інституцій на Україні і культурно-просвітних течій Вільне Козацтво вважає за обов'язок, по змозі сил та обставин, боротися;

6) На випадок зради з боку якого козака кара призначається йому загальною радою козаків;

7) Одповіді на різні запитання подавати тільки Українському Урядові та Укр. Військовому Комітету;

8) Негайно звернутись до Укр. Військового Комітету з проханням затвердити наші ухвали та допомогти нам зброєю (рушницями, шаблями, пістолями);

9) Обрати з поміж себе за сотника Хведора Павлюту і безумовно коритись йому та виконувати всі його розпорядки, як що вони не суперечитимуть нашому статутіві;

10) Кількість Вільного Козацтва не обмежена;

11) Викудати якого козака з кола козацького назавжди має тільки загальна козацька рада, — тимчасово ж і сам сотник;

12) Кожен козак має скаржитись за кривду над ним з боку товариша безпосередньо сотнику, а на сотника перед загальною козацькою радою;

13) Всіх, хто буде вживати шкідливих заходів проти нашого козацтва, вважати за ворогів і рішуче боротися проти них;

14) Не допускати свавільних захватів чужої власности;

15) Не визнавати "твердих" цін на с.-г. харчі (жито, пшеницю, овес, сіно і т. инше), а продавати їх вільно відповідно таким цінам, які сами платимо за потрібні в нашому життю речі (крам, залізо, чоботи і т. у.)

16) Реквізіції с.-г. допускати тільки в тому разі, коли на це буде необхідний розпорядок нашого Уряду;

17) На загальну раду маємо збиратися по наказу сотника негайно.

Ми, Вільне Рожнівське козацтво, присягаємо перед Ненькою Україною та своїм сумлінням свято та непохитно провадити свою діяльність відповідно нашому статутіві.

Проклятій той буде, хто зрадить своїм обов'язкам та тяжко буде покараний Вільним Козацтвом. Для доказу чого й підписуємось. Далі йдуть підписи.
Нова Рада. — 08.10.1917.

№ 468

В. Винниченко про сучасний момент, Тимчасовий уряд і УЦР

10.10.1917 р.

Шановний г. Редакторе

З огляду на надзвичайно важний момент у національних відносинах на Україні, а також на те, що деякі газети переказали мою промову на засіданні Малої Ради 10-го жовтня з такими скороченнями, які міняють її зміст, я прошу не одмовити помістити цього мого листа з коротким переказом моїх думок із тої промови і деякими поясненнями до них.

На засіданні Малої Ради я говорив і тепер повторюю: я вважаю, що всяке державне збудовання тільки тоді може бути міцним, коли в основу його поставлено не примус, а добру волю складових його частин. Російська федерація повинна бути збудована на таких іменно основах. Через те суверенність Українських Установчих зборів є необхідною, яко основа не примушеного виявлення волі демократії України.

Але суверенність тої волі зовсім не має виявитись неодмінно в бік відгілення від всеї Росії та самостійности. Я казав у тій промові і знову тепер повторю, що, яко марксіст, я принципіально ніяких абсолютних політичних цінностей признати не можу. Політичні форми якогось соціального організму залежать від певної комбінації основних факторів, економічних, національних, культурних, історичних і інших.

Через це кожний совісний і щирий марксіст ніколи не може зарікатись ні від яких політичних лозунгів. Коли комбінація основних факторів склалася так, що надбудова їх, політична форма вимагала б необхідність самостійности, я мусів би признати й цю форму, хоча цього для України й не передбачаю.

Ці самі думки я висловлював три роки тому назад в нелегальній своїй брошурі під назвою “Наші орієнтації”, виданій нашою партією.

В той час австро-германська орієнтація і самостійництво мали деяку тен-

генцію розвиватись. Причиною тому були всім відомі надзвичайні утиски царизма над українством. Борючись з цими тенденціями, я старався довести, що для робітничого класу України і для всієї України ні австро-германська орієнтація, ні так само орієнтація на російський царизм не можуть бути корисними. Одна орієнтація повинна бути, це самоорганізація української демократії, покладання надій тільки на себе, на свою організовану силу.

Самостійництво я вважаю такою ідеєю, яка походила більше з огчаю, з мрій, з емоцій прихильників її, а не з об'єктивної можливості та необхідності. Чрезе те для політичної діяльності того часу вона була зайвою і тому шкодливою, бо одсувала увагу й сили від насущного і потрібного.

Революція знищила царизм, а з ним і всякі підстави для огчаю та для самостійницьких і австро-германських орієнтацій. Тепер, коли в демократичній федеративній республіці Росії розгортаються перед кожною нацією такі широченні, такі захоплюючі перспективи національно-політичного бугівництва, творчості, розвитку, багатства — ніяких орієнтацій, крім федеративної республіканської Росії серед більш менш одповідальних революційно-демократичних політичних груп українства немає, і бути, розуміється, не може.

... Для соціяліста національний розвиток є необхідна, природна і корисна умова та засоб наближення людськості до вищих форм соціального життя, а для націоналістів це є самоціль, послідня мета, на якій вони зупиняться, застигнуть і потім посунуться вже назад.

Але все ж таки може виникнути таке запитання: чи дійшов за ці три роки розвиток України до необхідности самостійности. Розуміється, ні. І я, і мої товариші по партії на засіданню Малої Ради 10 жовтня виразно зазначили економічний зв'язок України з державним цілим Росії, який лишився і тепер.

Так само не можна одкидати зв'язанности історичної, культурної, яка волею чи неволею за триста літ перебування України в складі Російської держави вросла в наше життя духовне й матеріальне. Думати, що ця зв'язаність в ближчий політичний час розірветься, було би простою непотрібною мрійністю, а не політичним реальним аналізом.

З другого боку, самостійність неможлива ще й через міжнародні причини. Україна не має сили, щоб, одірвавшись од Росії, не впасти в обійми якоїсь гужої імперіялістичної держави. Коли Польша, більше за Україну розвинена національно й політично, матиме гуже проблематичну самостійність, то про Україну й казати нічого. В кожному разі економічної самостійности ми не мали б, а коли так, то й політично-національної бути не могло б.

І через це все можна рішуче і без вагання сказати: комбінація основних

факторів соціально-політичного життя України не вимагає самостійності, яко політично-державного оформлення його.

Чи вимагатиме в дальшому майбутньому? На це нічого певного в даний момент ніхто не одважиться сказати. Але, не зарікаючись ні від яких форм, що можуть виникнути колись з необхідности, можна мати й тепер певні бажані ідеали, які намічаються і самим життям. Такі ідеали виразно і твердо зазначені всією організованою українською демократією: це федерація Російської Республіки і участь в ній України, яко рівного з іншими державного тіла.

І Центральною Радою, і Генеральним Секретаріатом це заявлено в самих точних, негвозначних виразах. Шукати якогось иншого захованого змісту в сих заявах нема ніякої потреби. Коли б Центральна Рада мала самостійницькі ідеали, вона б так само твердо, одверто і ясно виявила б їх, як виявила свої федералістичні змагання.

І тому мимоволі виникає питання: для чого, з якою метою вбачають за цими змаганнями сепаратизм і самостійництво?

... Коли це роблять каети, противники федерації, коли вони через це виступають із Центральної Ради, коли стараються згіскредітувати її, то це зрозуміло.

Але для чого ідуть слідом за ними ті групи меньшостей, в програмі яких стоїть федералізм, — це незрозуміло.

Одначе ясно й зрозуміло повинно бути для всіх одно: не в інтересах ні неукраїнської, ні української демократії знову вертатись в фазу національного напруженого недовірря, підозрілости, ворожнечи. Це не може сприяти утворенню порядку і нового життя на Україні, що є межою всіх...

А тому “меньшостям” треба одкинувши вишукування того, чого немає, ясно й виразно сказати: чи поділяють вони ті цілі і домагання, які самі ухвалили й прийняли в декларації Генерального Секретаріату. Коли ні, то тоді, розуміється, їм ще треба зробити так, як зробили представники партії Народної Свободи, і, подавши їм руки, стати з ним[и] до спільної боротьби проти нас, федералістів.

Коли ж гадають, що декларацію Генерального Секретаріату вони приймали свідомо й щиро, коли почувають, що через три тижні ідеї декларації не стали їм чужі та ворожі, то для непорозумінь і ворожнечи з українською демократією ґрунту немає і треба не каетам, а нам подати ще міцніше руку й разом, як і до сього часу, іти до спільної мети: до будування нових, кращих форм соціального, політичного і національного життя.

В. Винниченко

Народня воля. — 01.11(19.10).1917.

№ 469

Постанова наради 1-го Українського запасного полку¹⁴³ з приводу арешту полуботківців

10.10.1917 р.

Военная

Петроград

Временное Правительство

Представителю по украинским делам Стебницкому

Надсилається копія постанови 1-го українського запасполку: копія в Українську Центральну Раду. Копія Укр. В.Г.К-ві — Постанова наради 1-го українського запполку в складі полкової ради сот-комі військової старшини в справі визволення полуботківців. Зважаючи на те, що військова влада до сього часу не найшла підвалин за ддя обвинувачення заарештованих 1-липня полуботківців, котрі до сього часу безневинно невіряться в “Косому Копонірі”, загальна нарада в складі полкової ради сотенних комітетів і старшини 1-го українського запасного полку постановила просить В. Г. К-т і Центральну Раду, аби вищезгаданими установами були вжиті рішучі заходи, щоб наші брати полуботківці негайно, в найближчій часі були визволені на поруку полковій раді 1-го українського запасполку. Підписали: Голова загальних зборів прапорщик Мацюк, писарь урядовець. Згідно з оригіналом 891 Секретарь Українгенеркомитету В. Лотоцький.

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 76-77. Телеграфний бланк.

№ 470

Повідомлення Олександрівської повітової земської управи про початок навчання у школах повіту українською мовою

12.10.1917 р.

Александровская уездная Земская управа 12 октября 1917 № 7649

г. Александровск Екатеринославской губернии

В Українську Центральну Раду Генеральному Секретареві Народної освіти На запитання Генерального секретаря Народної Освіти від 19 вересня сього року за № 825, Олександрівська Повітова Земська Управа має честь повідомити Секретаря, що постановою Земського зібрання, котре відбулося

23 вересня, по всіх школах повіту, а в тім числі і в Конско-Раздорських, заводится навчання на українській мові і 1, і 2 роках, а в 3 і 4 по змосі.

Підручники від видавництва “Криниця” уже затребували телеграфно, але не всі, бо де-котрі не видаються. Про те, що підручники висилаються, видавництво “Криниця” Управу сповістило.

Окрім того Земське Зібрання затвердило 8 інструкторів-руководителів українцев по роцоту 1 на 25 шкіл.

Член Управи Шевченко
Завідуючий Шкільною Освітою

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 52. — Арк. 41. Оригінал.

№ 471

Редакційна стаття “Робітничої газети” “Українські Установчі Збори і Комітет Центральної Раги”

12.10.1917 р.

10 октября на своєму засіданні Комітет Української Центральної Раги прийняв, після довгих дебатів, дуже важну постанову, вирішив дуже актуальну справу.

Ця справа — Українські Установчі Збори; ця постанова — утворення Організаційного Комітету для вироблення законопроекту про вибори до наших Установчих Зборів.

З почуттям глибокого задоволення зустріне український організований пролетаріат та вся українська революційна демократія сей рішучий політичний крок Центральної Раги, так довго жданий і так давно обіцяний.

З усією силою та енергією підтримає наша партія, як рівно і всі інші, дійсно демократичні і революційні партії на Вкраїні, сі заходи Раги, котрі мають на оці гати нашому народові змогу виявити отверто свою національно-політичну волю.

Українські Установчі Збори, то — одинокий спосіб для нашого народу по трьох віках неволі і гніту створити дійсно демократичний та республіканський лаг на Вкраїні, той лаг, котрий дасть змогу нашому народові виявити всі свої творчі силі в сфері матеріальної та духовної культури, а українському пролетаріатові одкриє широкий шлях до переможної класової боротьби за ідеали соціалізму.

І кожна справді демократична партія, а тим більше партія соціально-демократична, що стоїть на ґрунті міжнароднього соціалізму, що щиро і послідовно

визнає і проводить ідею “національного самовизначення”, повинна вітати та підпирати і словом і ділом справу переведення Установчих Зборів України.

Бо федерація в Росії може утворитися тільки, як вільна спілка вільних народів, котрі свідомо, з власної волі простують до утворення в Росії федеративного державного тіла.

Всяка спроба утворити спільну державу иншим способом, накинувши народам Росії чужу волю, хоч би й волю Всеросійських Установчих Зборів, неминуче породжує сепаратистичні тенденції, загрожує справі федерації, і яка є перш за все в інтересах пролетаріату і то не тільки українського, але і світового. Сила і міць федерації в добровільній згоді рівних, однаково незалежних народів! Ось чому всяка партія, не затроєна буржуазним імперіалізмом, котра хоче поєднання пролетаріату в великій російській державі, котра має щирі наміри перебудувати державне тіло Росії на федеративних основах, не повинна ні на одну хвилину забувати, що в основі федерації лежить принцип суверенності волі національної, що боротьба з бажаннями нації виявити свою суверенну волю — то шлях не до федерації, а до сепаратизму.

З сього погляду палкі дебати в Комітеті Раги над справою Українських Установчих Зборів мають високий політичний інтерес, дають добрий матеріал для характеристики представлених в Рагі політичних партій.

В той час, коли представники нашої партії в Рагі з усією силою розвивали погляди справжньої революційної соціально-демократії, коли представники інших українських партій теж стояли на сих поглядах, — зовсім инакше показали себе представники з табору російської демократії, російські соціально-демократи (меньшовики), соціалісти-революціонери та бундовці.

Здавалося б, що така однодумність українських партій в справі Установчих Зборів України, се — такий виразний **політичний факт**, факт ясного самовизначення цілого народу, — що кожна партія соціально-демократична, памятаючи золоті слова Комуністичного маніфесту, повинна сей революційний рух народу тільки **підтримувати** і вести в ньому боротьбу за інтереси пролетаріату, стаючи на ґрунті міжнародности руху робітничого.

Але тепер після трьох років війни, котра показала присутність в лоні соціально-демократії імперіалістичних та дрібно-буржуазних соціально-патріотичних елементів, для нас не було несподіванкою, коли зазначені вище партії поставилися ворожо до ідеї суверенних українських Установчих Зборів.

Для них, для котрих, як і для буржуазії, держава — є фетіш, ідея національного самовизначення, ся глибоко демократична ідея є цілком чужою. І тому вони з усієї сили шукали в принципі суверенности зародків сепаратизму, “самостійної України”. Сі демократи не бачили в революційній ідеї суверен-

ности глибокого демократичного змісту. Сі соціалісти не могли собі зрозуміти, що тільки соціалізм ставить на місце державного суверенітету, суверенітет нації, так високо піднесений революційним пролетаріатом Росії.

Забувши, що ні одна нація не хоче зректися своїх прав на вільне самовизначення, що ні одна нація не може визнати над собою сторонньої волі, згори накинutoї, сі демократи пробували підмінити Українські Установчі Збори Українським Союзом, котрому Всеросійські Збори уділять “осколок” своєї суверенної волі, пробували збити українську демократію з принципіальної позиції обіцянками, що Всеросійські Установчі Збори забезпечать, як що не федерацію, то принаймні автономію України.

Ні, сім бранцям імперіалістичного соціаль-патріотизму, опортуністичним елементам соціалізму не вдасться збити українську соціаль-демократію з дорози послідовної революційної тактики.

Організоване українське робітництво повинно після сих дебатів в Раді прикласти всі сили до того, щоб доброю та неупинною пропагандою на решті розвіяти той дрібно-буржуазний та націоналістичний туман, котрий довгими роками напускали в голови пролетаріату на Україні рос. с.-д. та с.-р., і тим приєднати маси робітничі до дійсно революційної, міжнародної соціаль-демократії.

Робітнича газета. — 12.10.1917.

№ 472

Звернення генерального секретарства освіти до керівників вищих початкових та середніх шкіл України

12.10.1917 р.

Генеральний Секретаріат України
Секретарство справ освітніх
Канцелярія Генерального Секретаря
Київ.

12 жовтня 1917 року.

№ 1316

Циркулярно. До директорів середніх шкіл всіх відомств та інспекторів вищих початкових, торгових та інших шкіл України.

Вимогами власного історичного життя та подіями революції український народ на його території поставлено на ступінь народів державних. Мова його, поруч з російською, має бути офіційно-урядовою; з життям його нале-

жить бути знайомим кожному громадянину України без різниці націй.

З огляду на це Генеральний Секретаріат України визнав потрібним, щоб у всіх середніх, вищих, початкових і др. школах, які користуються державними правами, були заведені предмети: українська мова і українознавство (література, географія та історія України).

Ці предмети, **без обважання** учнів зайвими годинами, повинні бути заведені і в данному шкільному році, коли знайдуться учителі, що можуть ті предмети викладати.

Програми українознавства і зміна розпису уроків, вироблені Київською шкільною Округою, розглядаються Генеральним Секретарством і Міністерством Освіти і незабаром будуть оголошені в друку.

В тих програмах Педагогічні Ради можуть робити технічні зміни, а де на місцях вироблено свої програми, можна їх тимчасово здійснювати, не дожидаючись офіціальних програм, але надіславши їх потім Секретарству Освіти.

Генеральний Секретаріат також вважає бажаним, щоб уже з цього року, коли знайдуться вчителі, в школах з більшістю учнів українців, навчання провадилось українською мовою, з забезпеченням прав національних меншостей.

Для цього можливо робити паралелі, або призначати одну з шкіл для тієї чи іншої національності.

Доводючи це до Вашого відома, прошу приступити до здійснення постанови Генерального Секретаріату і потім повідомити про те, в якій мірі цю пропозицію Секретаріату виконано, щоб він з свого боку міг допомогти справі педагогічними силами, які є в його розпорядженні.

Генеральний Секретарь
Народньої Освіти **Ів. Стешенко**
Діректор канцелярії **П. Зайцев**
Діловод **К.Любинська**

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 46-46 зв. Типографський відбиток.

№ 473

Постанови з'їзду лікарів-українців

12—14.10.1917 р.

Об'єднаний з'їзд “Української Лікарської Спілки” та військових лікарів і фельдшерів фронту і тилу,¹⁴⁴ розпочавшись 12 жовтня, 14 ввечері закінчив свою працю.

Під кінець з'їзду обрано було “Генеральну Військову Санітарну Управу” з

5 чоловік та п'ятьох представників на краєвий медико-санітарний з'їзд, який скликано секретарство внутрішніх справ і розпочато 16 жовтня.

Об'єднаним з'їздом прийнято відповідні резолюції про ті справи, що розглядалися на з'їзді, і більшу частину цих резолюцій тут подаємо.

Загально-політична резолюція.

Об'єднаний з'їзд військового медично-санітарного персоналу і українських цивільних лікарів, вважаючи на сучасне політичне становище, яке добув собі український народ в розвитку свого самовизначення, признає коначну потребу утворення Української демократичної республіки в Російській федерації з повною владою Центральної Ради на території етнографічної України та з установою Генерального Секретаріату і по військових та інших справах, які тепер обмежило Тимчасове Російське Правительство. Медична справа на Україні теж повинна бути незалежною від Російського Правительства, демократичною, децентралізованою та колегіальною, як це уявлялось ліпшим діям медицини, через що з'їзд вважає, що в цей слушний час кожен свідомий українець мусить покласти всі свої сили на працю за дла утворення нових національних установ по всіх ділянках життя.

Про краєвий медико-санітарний орган.

З'їзд визнає коначно потрібним утворення центрального медико-санітарного органу при Генеральному Секретаріаті і ухвалює такі засади, на яких повинна бувуватись медико-санітарна справа на Україні:

а) організування цієї справи на Україні мусить бути децентралізованим, забезпечуючи широку автономію місцевих установ;

б) медико-санітарні органи повинні бути виборними, з забезпеченням демократичного контролю українського народу;

в) в основу управління повинні лягти колегіальні принципи;

г) вся медико-санітарна справа повинна бути об'єднана в краєвому медико-санітарному органі України.

Через те з'їзд доручає своїм представникам на краєвому медико-санітарному з'їзді (15-18 жовтня) обстоювати ці засади і домагатися, щоб краєвий медико-санітарний орган було складено так, щоб він міг провадити організацію медико-санітарної справи на Україні згідно з волею українського народу до свого власного національно-культурного життя, виявлену уже в утворенні Центральної Ради та Генерального Секретаріату.

Про реформу середньої медичної освіти.

Заслухавши доклад прив.-доцента Тимофієва "Про реформу середньої медичної освіти на Україні" і додатки до нього ротних фельдшерів та інших

членів з'їзду, з огляду на поважність та складність цього питання, з'їзд рішив передати це все, як матеріал, Українській Військовій Медико-Санітарній Управі і доручити їй вирішити це питання відповідними силами та подати його на розгляд слідуєчому з'їздові.

Український медичний факультет.

Зважаючи на велику потребу в лікарях для праці серед народу, з'їзд вважає конче потрібним завести в найблизшому часі медичний факультет при Українському Народному Університетові.

Заслухавши доклади г-ра Кудрицького “Справа розповсюдження серед народу гігієничних відомостей” та г-ра О. Черняхівського “Про популярну і наукову медичну літературу” і зважаючи, що:

а) загальна темрява нашого народу та цілковитий брак навіть елементарних відомостей про медицину і гігієну гальмує, а иноді цілком спиняє переведення в життя різних медико-санітарних, головним чином, протиепідемічних заходів;

б) розповсюдження серед народу гігієничних відомостей (знаннів) є одним з головних завдань громадської медицини;

в) для використання досвіду робітників на ниві гігієничної освіти народу потрібна організація систематичних курсових читань для народу по медицині поруч з гігієничними виставами;

г) читання по медицині для народу як по викладовій мові, так і по змісту повинно бути близькими до народнього життя.

З'їзд доручає медико-санітарному відділові генерального секретарства внутрішніх справ вжити таких заходів:

1) утворити головний орган для поширення серед народу гігієничних відомостей;

2) завести посади повітових лікарів-лекторів;

3) підготувати кадр відповідних лікарів;

4) розробити програму лекцій та вистав по медицині та гігієні;

5) видавати нову та пристосовувати до умов життя на Україні існуючу популярну медичну літературу;

6) виробляти потрібні діапозитиви для чарівного лихтаря та експонати для вистав;

7) при лікарській і фельдшерсько-акушерській спілках закласти об'єднану комісію для видання медичної літератури і медичних часописів;

8) місцеві народні установи з свого боку повинні видавати популярну літературу, виправлену чи складену комісією, а також і свою власну.

Про медико-санітарні організації в війську.

Заслухавши доклад г-ра Одрини “Організація медико-санітарної справи і утворення органа при Генеральнім Військовім Комітеті”, з’їзд ухвалив:

1) Медико-санітарна справа в українському війську має провадитись згідно з основним принципом докладу — національним, об’єднувати фронт і тил, будуватись на виборнім, демократичнім началі і мати колегіяльну управу та децентралізований устрій.

2) Українські дівізії, корпуси та армії повинні мати свої українські санітарні Ради; в українізованих чи призначених до українізації — національні санітарні секції, при відповідних санітарних совітах, — знизу аж до фронтових рад; в напівукраїнських і не українізованих офіційно частинах такі секції мають бути створені при українських комітетах, як їх складова частина, і повинні мати тільки свого комісара при відповідних санітарних Радах. В своїй праці секції керуються вказівками Генеральної Санітарної Управи.

3) Для кращого ведення справ українізації і пристосовання схеми до життя в найближшій часі скликати фронтові з’їзди медичного персоналу.

4) При Генеральному Військовому Комітеті створити орган для ведення справ українізації та організації військової медико-санітарії, давши йому назву “Генеральна Військова Санітарна Управа”.

5) Склад Управи обрати з 5 чоловік, при чому голова обирається самими членами Управи.

6) При Управі, як орган демократичного контролю українського війська і складових медичних професій (лікарів та фєршалів), створити Раду в такім складі: а) три представники від Всеукраїнської Лікарської Спільки, б) три представники від Української Фельдшерсько-Акушерської Спільки. (Фельдшері фронту мають дати з цього числа одного представника після переведення організації на місяцях), в) два представники від Всеукраїнської Ради Військових Депутатів.

7) Обрання цих представників доручити центральним комітетам названих організації.

8) При головному санітарному управлінню Управа має своїх представників, таких же представників має Управа і при Ставці та фронтових санітарних частинах, а при окружних військово-санітарних управліннях України Управа має своїх комісарів.

9. В своїй роботі Управа керується загальним напрямком роботи Генерального Комітету і Статутом.

Нова Рада. — 18.10.1917.

Стаття М. Карбовського “З вражень на Херсонщині”

13.10.1917 р.

З українських партій найпопулярніша — теж партія соціалістів-революціонерів. На Херсонщині вона партія молода, без традицій. Перші сіячі її тільки туди з'явилися. Але треба зауважити, що б місяців революції в більшості прогавлені.

Українство Херсонщини представлене нечисленою інтелігенцією; селянство темне, в деяких повітах значно зрусифіковане. Могутні центри русифікації, як Одеса та Миколаїв, роблять своє...

Сім місяців російські політичні партії висилають на губернію сотні агітаторів, заливають її своєю літературою, українці ж могли протиставити агітаторів — одиниці, літератури — дешицу. Російські партії мали в своїх руках адміністративний апарат, гроші, пресу; українці — кількох сильних індивідуально людей, копійки і дві газетки, розрахованих тільки на інтелігенцію, нецікавих і не маючих ні впливу, ні тіражу.

І при всіх цих “стіхійних” нещастях всі сили українські не були використані як слід і не направлені по відповідному руслу. Це — гріх загальний для кожної інтелігенції, особливо там, де її мало і вона не почуває себе сильною.

Інтелігенція сидить в центрах — містах, їй важко свою діяльність перенести по за їх межі. В містах на Херсонщині вона нічого не робила на протязі 6 місяців. Ні під час виборів до мійських Дум, ні до Земства, вона не звернулася до мас, не жила з ними, не робила. Той факт, що в містах — Херсоні, Миколаїві, Єлисаветі, Олександрії українські самостійні списки під час виборів до Думи були побиті, показує, як мало робить в народі інтелігенція. А в кожному з цих міст — “кутків”, пригородів скупчено виключно українське населення, яке при нормальній постановці роботи оддало б свої голоси українським кандидатам.

Отже інтелігентський напрямок в діяльності, культурницька робота в Просвітах, Хатах і т. д., затримала політичний рост український, затримала процес національно-політичної організації, і в першу чергу селянства.

І це зле вігіб'ється надалі; позиції в земстві — волосному, повітовому в більшості зайняті російськими партіями і групами, в містах — так само.

Надалі прийдеться ці позиції брати з бою, а для того, щоб це можна було зробити, хочеш — не хочеш, треба буде йти в маси, організувати їх під своїми гаслами.

Не дивлячись на велику агітаційну і організаційну роботу, яку вели і ведуть російські партії, селянство Херсонщини досі не сказало свого останнього слова.

Воно вже чуло багато “за Україну”, чуло від приїзжих людей, агітаторів, від синів і братів, що на фронті. Єсть такі, що записалися в козаки українських полків і вони селу несуть якусь новину “про ту Україну”.

Але село чує і лайки, ганьбу тій Україні, чує їх від самих різних людей, починаючи з чорної сотні і кінчаючи тими, що стоять під прапором “землі і волі”, кінчаючи тими, кому селянин вірить і ог кого сподівається одержати і землю і волю.

Огни дають землю і волю і, кажуть, для цього не треба ніякої України, стихія ж говорить про щось своє, рigne, що “треба мабуть оту Україну”.

Справді, як поєднати ці факти: Олександрійський повіт має 25 організацій російських ес-ерів і має 24 Просвіти, які виникли в більшості самі собою; Єлисаветський повіт має 12 організацій російських ес-ерів і до 20 Просвіт і організацій українських с.-р.; Херсонський, Ананьївський повіт так само.

От-же досі селянство хитається. Воно не схопило, не зрозуміло, що правда — в поєднанню “України” з “землею і волею”. Селянству мало допомогали це зрозуміти, навпаки — робилося і казалося все, щоб люде цього не второпали.

Українські партії на Херсонщині починають братися тепер до масової роботи, але їм буде важко. Без допомоги з інших місць вони поставлені будуть в нерівні умови боротьби з могутими конкурентами з одного боку і темними ворогами — з другого.

М. Карбовський.

Народня воля. — 26(13).10.1917.

№ 475

Звернення генерального секретарства освіти “До Української людності”

13.10.1917 р.

Генеральний Секретаріат України
Секретарство справ освітніх
Канцелярія Генерального Секретаря
Київ.

13 жовтня 1917 року.

До Української людности.

По великій російській революції, для нашого народу, як і для всіх народів Росії, настала бажана воля.

Нині кожен народ може розвиватися в повній мірі і бугувати життя своє так, як треба для його щастя.

Але здобути щастя не можна без науки. Тільки вона вказує шлях до цього, тільки вона навчає, в чому те щастя.

Досі народові, з оплачених ним податків, давали тільки крихти. На ті крихти одкривали так звані народні школи. Звігтіля виганяли рідну мову і давали тільки початкову науку, яка не може просвітити очей народних.

Тепер справа змінилась. В школі повинно залунати вільне, правдиве слово.

На селах повинні закладатись вищі від початкових школи, в які можна буге переходити просто.

Нині все буге робитись для того, щоб просвітити народ, щоб довести гітей його до такої високої науки, яка потрібна для людського щастя.

А для того треба знати життя своє й чуже, і старе й нове, — і правдиве про це знаття гіти народу бугуть гіставати тепер в школі.

Ця школа віднині буге не тільки вільна по думках і правдива. Вона буге рідна.

Досі забороняли в школах розказувати про наше рідне життя, про історію народу, бо боялись, що просвічений народ захоче вернути свої права, відібрані у нього колись-то.

Досі не пускали в школу рідної мови, бо хотіли знищити наш народ; не давали розвиватися його духові. Тепер школа має бути рідна, — в ній гіти навчатимуться і чужому і своєму, знатимуть про своїх батьків та гігів, що працювали для нашого щастя.

Нині ця наука буге вестись на рідній мові, — для нас, українців, — на українській.

На рідній мові повинно йти навчання уже з цього року, і наші селяне повинні, чим тільки можуть, підтримувати рідну школу. Проти української рідної мови і рідної школи ріжні вороги народу плетуть небилиці, звучи цю мову мужицькою і кажучи, що в наших школах ми добудемо менше науки, ніж у російській. Не треба вірити цим людям, бо вони або самі темні, або не зичать добра нашому народові.

В Росії старого лагу не стало, але слуги його zostались. Їх небагато, але вони баламутять народ, бажаючи вернути старе своє панування і знов кинути народ у неволю. Вони через те підбивають народ проти української школи.

Не слухайте тих ворогів народу. Слухайте наказів Генерального Секретаріату, який всі народи України хоче вести до щастя.

Генеральний Секретаріат вважає, що у кожного народу повинні бути свої рідні школи, як це є по всьому світі.

Нехай же народ віддає гітей своїх до рідної української школи, а ми, з свого боку, будем допомогати справі рідної освіти і порадою, і людьми, і книжками.

Генеральний Секретарь Народної Освіти **Ів. Стешенко**.

ЦДАВО України. — Ф. 2241. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 44-44 зв. Типографський відбиток.

№ 476

Постанова Української Раги 621-го піхотного українського Немирівського полку

13.10.1917 р.

13 жовтня 1917 року українська рада 621 піш. українського Немирівського полку, обговоривши питання про українізацію полку взагалі і про назвисько його зокрема, винесла слідоуючу постанову:

В липні місяці сього року ми виступили на позицію з м. Київa під назвиськом (за згодою Української Центральної Раги: посвічення У.Ц.Р. од 10 липня с.р. за № 1528) полка імени наказного Гетьмана Павла Полуботка, при чім Центральною Рагою було обіщано звернутись до Тимчасового Уряду об затверджені назвиська полку. Але по дорозі полк наш хтіли розбити на дві частини, направивши 2 ешелони в 6-й зап. полк, а один — в 10-ий.

Добившись знову злучення до купи і перемогши ще де які перешкоди, ми на останці попали в 621 піш. Немирівський полк 17-го українізуемого корпусу і з сим разом потеряли своє назвисько. Начальник 156 дівізії ген. м. Протозанов прохав затвердити наш полк, но пройшло вже 4 місяці, а питання се не роз'язане по сей день. З того дня, як попали ми в Немирівський полк, починається нова біда.

В Немирівському полку було в ту пору більш тисячі солдатів українців і других народностей, але більшість їх зразу ж прихильно поставилась до нас

і тільки офіцери полку стали відноситись дуже вороже, стали обзивати нас дезертірами, бродягами; святиню нашу, прапор, дарований нам Центральною Радою — “бабським фартуком”, а були й такі, що стали ляяти і висміювати Центральну Раду. Доходило навіть до того, що обзиваючи нас “пушечним мясом”, обіцяли в бої підвести в таке місце, відкиля не було б повороту.

Таке відношення командного составу до нас зразу створили неможливе становище в полку — неговір'я і ворожнеча гірш цржі роз'їдало ті підстави взаємоповаги, на яких тільки і може існувати полк, яко суцільна єдина сила.

Пробуваючи в 17 корпусі, українізуемому, ми ждали, що українізація вестиметься в тому напрямку, що полк буде поповнюватись виключно українцям і офіцери не українці — замінитись те ж українцями. Але наше начальство, знаючи наш погляд на сю справу, оповістивши навіть в приказі по полку про засоби українізації військових частин, проводило “українізацію” по своєму: висилало з полку до других військових частин (16 зап. полку) українців солдат та офіцерів, аби поменьшити більшість українців в полку, яка доходе по над 75% і взагалі задавити український рух.

На такі вчинки нашого командного составу ми дивимось як на провокаційні, бо мають на меті вчинити в полку заколот і тим привести його до розформування. І болюче стискується серце, дивлючись на таку справу. Бачучи, що взаємовідносини в полку що далі тим гіршаються і ускладнюються і в такім становищі полк на далі зіставляти небезпешно — уповноважуємо Прапор. Новіцького і ст. урядн. Бондаренка огправитись з сею постановою в Ставку Верховного Головнокомандуючого до Комисара при ньому по українським справам з проханням звернуть увагу на неможливе становище нашого полку і вжити всі заходи до яко мога скорійшого закінчення українізації 621 піш. Немирівського полку, се б то, заміни існуючого Командного составу виключно офіцерами-українцями і затвердження його під назвою “2-й Український Козацький імени наказного Гетьмана Павла Полуботка полк”

Голова Ради Прапорщик Стріленко

Товариш голови ст урядн. Бондаренко

Писарь Прапорщ. Загорулько.

З дійсним цілком зхожа.

Голова ради прапорщик Стріленко

Писарь Прап. Загорулько.

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 11. — Арк. 22-23. Засвідчена копія.

№ 477

Рішення надзвичайного земського зібрання Верхньодніпровського повіту на Катеринославщині

13.10.1917 р.

Верхнеднепровская уездная Земская Управа по распорядительному отделу
Октябрь 13 дня 1917 г. № 8471

г. Верхнеднепровскъ Екатер. губ.

Въ Генеральный Секретариатъ Украинской Центральной Рады

Верхнеднепровское Чрезвычайное Уездное Земское Собрание 23 минувшаго Сентября, выслушавъ докладъ представителя украинскаго народа по вопросу о присоединеніи Верхнеднепровскаго уезда къ Украине, постановило: “присоединиться къ резолюціи, принятой на Екатеринославскомъ Губернскомъ Съезде украинцев по этому вопросу 13-15 Августа с.г.”

Извещая объ этомъ Генеральный Секретариатъ Украинской Центральной Рады, Уездная Управа проситъ указаній, какъ фактически осуществить включеніе Верхнеднепровскаго уезда въ область Украины и вообще о всехъ действияхъ, какія должны быть приняты нами къ проведенію въ жизнь какъ местныхъ учрежденій, такъ и населенія уезда всехъ постановленій Украинской Центральной Рады.

Председатель Управы [підпис]

Секретарь [підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 47. — Арк. 1-1 зв. Оригінал.

№ 478

Розмова кореспондента “Народної волі” з С. Петлюрою

13.10.1917 р.

Наш кореспондент розмовляв учора з генеральним секретарем військових справ С. Петлюрою, який вернувся з двох військових українських фронтів зїздів, що відбулися в Бердичіві і в Мінську.

Генеральний секретар говорив про свої вражіння од зїздів і заявив, що українські народні маси виставляють багато більші і шірші національні домагання, ніж наші політичні провідники.

Українські салдати, — каже генеральний секретар, — змінилися дуже за кілька місяців революції. Між ними зміцнилося дуже почуття організації і єдності і збільшилась *свідомість в національних та політичних справах*. Організації українських вояків на фронті стали міцніші, а також вимоги і тон організованих вояків підвищились значно. Українські вояки вірять твердо, що їх справедливі домагання мусять бути справджені, що нема вже повороту з дороги до їх мети — Вільної України.

Коли українські салдати почули про той непорядок, що робиться на Україні чужим військом, вони стали ще більш рішуче домагатися, щоб краєва власть на Україні взяла все діло в свої руки, і щоб тимчасове правительтво не мішало їй поряdkувати нашою землею.

Вояки твердо вірять, що тільки Центральна Рада, її Секретаріат, необмежений з Петрограду, спасе народ од нещастя — бо знають, що в Центральній Раді сидять їх рідні брати і батьки — селяне і салдати.

І для того військові зїзди обіцяли піддержувати усіма своїми силами Центральну Раду.

Серед українських вояків замітна велика жажда освіти. Командіри армій і корпусів передають прохання салдат про освітні курси на рідній мові.

Крім того треба одмітити довіру салдат до українських офіцерів, бо ті офіцери, які самі вийшли з простого народу, не цураються ні мови, ні звичаїв народу. Через те в українських частях є більш порядку та організованости.

Українські фронтові зїзди виявили, що велика більшість українських вояків бере діяльну участь в українських соціалістичних партіях і що соціальні та політичні ключі серед них так саме живучі, як серед широких, не військових, трудящих мас.

Український вояка відчуває тепер в собі достоїнство громадянина України — і він вимагає рішучих заходів для того, щоб завести на Україні порядок — особливо на західних дорогах. Отсе все наша краєва влада мусить мати на увазі.

Слід ще згадати про “статут порядку”, який виробляється самими салдатами і який зміцнить організацію українських частин.

Я, — каже Генеральний Секретар, — тішуся і радію, коли згадаю за свідомість нашого вояцтва і вірю, що українські вояки розумною і організованою роботою, приведуть нашу рідну землю до повної волі, якої не одбере ніякий ворог.

Народня воля. — 27(14).10.1917.

№ 479

Звіт інструктора УЦР П. Ткача про роботу в Могилів-Подільському повіті

14.10.1917 р.

В Організаційну Комісію при Українській Центральній Раді.

Вважаючи на те, що цілком небезпечних пунктів для української справи в Могилівському повіті немає, я скориставсь коротким часом (4 і 5 жовтня) пробування в Могилеві, щоб скомплектувати кілька сільських бібліотек для селянських спілок.

За 5 і 6 жовтня засновано дві таких бібліотеки: в с. Польових Бурминцях і в с. Супівці Снітківської волости. В останньому з цих сіл тодіж організована і селянська спілка, в котру записались зразу 30 членів і дали членські внески.

З 8 по 12 жовтня довелось працювати над справами Подільського селянського з'їзду¹⁴⁵, що відбувся у м. Вінниці 9 й 10 жовтня; на цім з'їзді був затверджений список кандидатів, виставлених укр. с-р., селянською спілкою і укр. с-г. р.п. на Установчі Збори.

Вернувшись 13 жовтня в Могилівський повіт, я розпочинаю широку агітацію передвиборчу, для чого розшукую волосних інструкторів і збираю ширший гурт слухачів для влаштування агітаційних курсів в повіті.

Повітовий інструктор Петро Ткач

14 жовтня 1917 р.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 26-26 зв. Оригінал.

№ 480

Статут Вільного козацтва с. Юрки Кобиляцького повіту

15.10.1917 р.

Ми, хлібороби с. Юрки, Кобиляцького повіту на Полтавщині, пам'ятаючи, як славні наші предки боронили від ворогів рідний край і вважаючи, що настав рішучий час остаточно та назавжди визволитись Україні від Московського панування, ухвалили заснувати із селян гурт вільного козацтва в кількості "45" душ, щоб бути на варті волі та спокою на Україні, обороняючи її від ворогів.

На загальній нараді своїй Юрківське Вільне Козацтво ухвалило:

1) По заяк Уряд на Україні складається з Київської Центральної Раги та Генерального Секретаріату, то і слухати та коритись тільки Українському Урядові;

2) Коли з'явиться у нашому чи окольному селі і, взагалі на Кобилянщині, контр-революційна сила, то буде загрожувати спокою та волі, Вільне Козацтво має за святий обов'язок рішучо боротись з такою силою;

3) За оборону волі на нашій Україні та загалі Української гурт вільних козаків не пошкодує свого життя;

4) Дбати про культурно-освітний бік, як Вільного Козацтва, так і взагалі селян;

5) Проти ворогів Українізації шкіл всіх інституцій на Україні і культурно-просвітних течей, Вільне Козацтво вважає за обов'язок, по змозі сили та обставин боротись;

6) За випадок зради з боку якого козака, кара призначається йому загальною радою козаків;

7) Одповігі на різні запитання подавати тільки Українському Військовому Комітету;

8) Негайно звернутись до Українського Військового Комітету з проханням затвердити наши ухвали та допомогти нам зброєю (рушницями, шаблями, пістолями);

9) Обрати з поміж себе за сотника Івана Лыдорового Виблого і безумовно коритись йому та виконувати всі його распорядки, як що вони не суперечитимуть нашому статутіві;

10) Кількість Вільного Козацтва не обмежена;

11) Викудати якого козака з кола козацького назавжди має тільки загальна рада — тимчасово ж і сам сотник;

12) Кожен козак має скаржитись за кривду над ним з боку товариша безпосередньо сотнику, а на сотника перед загальною козацькою радою;

13) Всіх хто буде вживати шкодливих заходів проти нашого козацтва вважати за ворогів і рішуче боротися проти них;

14) Не допускати свавільних захватів чужої власности;

15) Реквізіції допускати тільки в тому разі, коли це буде необхідний распорядок нашого Уряду;

16) На Загальну Рагу маємо збиратися по наказу сотника негайно.

Ми, Вільне Юрківське Козацтво, присягаємо перед Ненькою Україною та своїм сумлінням свято та непохитно проводити свою діяльність відповідно нашому статутіві.

Проклятий той буде, хто зрадит своїм обов'язкам, та тяжко буде покараний Вільним Козацтвом. Для показу чого і підписуємось.

Сотник Ів. Виблій, Павло Александровський, Андрій Соломка, Василь Олешко, Єлисей Чогринець, Микола Луценко, Грицко Самсонович Олешко, Василь Біляев, Петро Самойленко, Данило Галайка, Іван Гладкій, Самойленко Петро, Гофман Сергій Григорович, Андрій Мирошниченко, Сергій Дубинець, Гладкий Іван Трофим, Чема, Калашник Василь, Калашник О., Павло Гладкій, Іван Гладкій, а за неписьменного Андрія Головка і за себе росписався Гладкій Андрій.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 3. — Арк. 86-87. Оригінал.

№ 481

Повідомлення Подільського губернського комісара міністру внутрішніх справ про становище в губернії

15.10.1917 р.

Подольській Губернській Комиссаръ Временнаго Правительства.

Канцелярія.

Отделение общее

15 октября 1917 г.

№ 12071.

г. Каменецъ-Подольскъ.

Господину Министру Внутреннихъ Дель

Во исполнение телеграммы отъ 10 сентября за № 4575, сообщаю, что съ половины сентября губернію охватила волна погромовъ, которые начавшись въ районе сосредоточенія 2-го гвардейскаго корпуса¹⁴⁶ въ Ушицкомъ уезде, перекатилась изъ уезда въ уездъ по всемъ закаулкамъ Подоліи. Толчекъ былъ данъ не опорожненными своевременно спиртохранилищами. Первыя весты о начавшейся беде даны Ушицкимъ Комиссаромъ. Привожу дословно телеграмму: “черезъ уездъ проходятъ гвардейскіе корпуса. Въ Карачіевцахъ Кегсгольмскій полкъ разбилъ винный складъ, который горитъ. Много жертвъ. Браиловке артиллерія гвардіи разбила заводъ, горитъ, много жертвъ”. Вследъ за этой телеграммой стали поступать донесенія изъ другихъ местъ, все более или менее одинаковаго содержания. Солдаты разбиваютъ заводы со спиртомъ. Спиртъ распиваютъ, разбираютъ по ру-

камъ, продають, къ пьющимъ солдатамъ присоединяются крестьяне, которые тоже пьянеють, а затемъ, въ состояніи невменяемости, ведутъ разрушительную работу. При чемъ характерной чертой является то, что участие крестьянъ всегда и вездѣ явленіе вторичное, что разгромы солдатами ведутся, съ одной стороны, по мотивамъ корыстнымъ — при разгромахъ идутъ грабежи хлеба, скота, драгоценностей, утвари и проч., что тутъ же продается за самую незначительную плату местному населенію (например, мешокъ муки за 5 рублей) — а съ другой, по темъ мотивамъ, что уничтоженіе культурныхъ хозяйствъ заставитъ владельцевъ скорее уйти и передать землю крестьянамъ.

Пропаганда эта ведется настойчиво и широко солдатскимъ элементомъ по преимуществу центральныхъ губерній, заявляющихъ, что въ Россіи давно уже все хозяйства разрушены и что земля уже поделена.

До сентября аграрное движеніе въ губерніи сдерживалось авторитетомъ Центральной Украинской Рады, которая находилась въ теснейшемъ единеніи съ народомъ, путемъ многочисленныхъ съездовъ, собраній проводила идею неприкосновенности народныхъ богатствъ и, действительно, не обходилось нигде ни одного самага небольшого крестьянскаго собранія, где бы не выносилась резолюція лесовъ не уничтожать, самовольныхъ захватовъ не делать, ничего не разорять и ждать решенія Учредительнаго Собранія. Таково же настроеніе и сейчасъ тамъ, где нетъ вліянія солдатъ. Больше того, на местахъ погромовъ и грабежей, когда грабившіе войска уходятъ, все отрезвившіеся крестьяне приходятъ въ себя — они тотчасъ же возвращають владельцамъ скотъ, лошадей и очутившіеся въ крестьянскихъ рукахъ разграбленныя вещи. Невольно рождается мысль, что будь въ губерніи части войскъ, составленныя изъ местного населенія, они разрушительной для края деятельности не проводили бы.

Нельзя пройти мимо наметившагося способа решенія земельныхъ отношеній, а именно самоличнаго раздела частновладельческой земли жилищными домохозяевами въ свою пользу, а не въ пользу безземельныхъ односельчанъ.

Наряду съ погромными настроеніями, охватившими, кстату сказать, и города, безъ меры переполненные войсками, и идетъ другое явленіе — это рубка леса, причемъ во многихъ местахъ рубки принимаютъ настолько значительный характеръ, что это начало граничитъ съ сплошнымъ уничтоженіемъ леса, и здѣсь приходится отметить громадную роль солдатъ, которые

кладутъ починъ. Не безъ вины впрочемъ и многіе землевладельцы. Красной нитью проходитъ такая особенность, чемъ строже и круче былъ землевладелецъ, чемъ меньше онъ считался съ крестьянской нуждой, чемъ тщательнее берегъ лесъ отъ взрослыхъ и детей, темъ опустошительнее идетъ у него уничтоженіе леса, и наоборотъ, помещики, не запрещавшіе пользоваться хотя бы за плату валежникомъ, сухостоемъ, разрешавшіе собираніе грибовъ и ягодъ и давшіе своевременно крестьянамъ право забирать дерево при расчистке леса, находятся какъ бы подъ охраной села, и ихъ леса стоятъ нетронутыми. Но наибольшее ожесточеніе проявляется на техъ сервитутныхъ угодіяхъ, где земля числится за крестьянами, а лесъ за помещикомъ и где споръ изъ за права владенія тянулся десятилетіями между селомъ и помещикомъ. Тамъ нетъ ни меръ, ни удержу; рубка идетъ сплошная, сопровождающаяся оттенкомъ озлобленія.

Въ связи съ разыгрывающимися событіями еще резче обозначилось паденіе и безсиліе власти — не на кого опереться. Не кому верить, не на что надеяться. Идетъ смерчъ и, очевидно, не будетъ удержу ему, пока не пронесется — очевидно, что не сломитъ онъ лишь того, что не попадетъ случайно въ его полосу. Регулированіе жизни невозможно, ибо жизнь идетъ безъ плана. Самыя неожиданныя событія сменяютъ одно другое и застаютъ врасплохъ самое прозорливое предвиденіе. Ни имущество, ни жизнь, ни честь не гарантированы ни въ какомъ отношеніи, авторитета нетъ; то, что утромъ считалось достойнымъ уваженія, къ полудню клеймится маркой контрреволюціонности, что вечеромъ считалось отвечающимъ духу демократіи, на утро квалифицируется какъ проявленіе буржуазности, а стало быть уже становится неприемлимымъ и враждебнымъ. Партійныя страсти горятъ безудержно; проведеніе въ жизнь выборнаго начала бросило вездѣ и каждаго въ партійный водоворотъ, появились модныя и немодныя партіи. При чемъ преданность партійной программе имеетъ менее значенія, чемъ лозунгъ момента — а это ведетъ къ росту недоверія внутри партій и ихъ слабости. Мартовскій эс-эр и эс-гек наряду съ августовскимъ большевикомъ стали синонимомъ названія авантюризма. О выборахъ въ города земства и учредительное собраніе говорятъ, покачивая головой. Сами выборы идутъ не всегда закономерно, а почасту сопровождаются требованіемъ нарушенія сроковъ, включенія въ списки безъ права быть включеннымъ, кой гдѣ толпами арестовываются избираемые и руководители комиссій, все это безъ малейшей законности. Суда нетъ, онъ и не осуществимъ, потому что приведеніе приго-

вора въ исполненіе вещь для власти недоступная. Зато царить самосудъ, выливающійся въ такія, напримеръ, формы, какъ повешаніе въ Ущицкомъ уезде, по приговору исполнительнаго комитета, женщины за измену мужу. А между темъ одинъ-два приговора, вынесенные и приведенные въ исполненіе, хотя бы даже слабые по каре, иногда отрезвляютъ цѣлыя деревни. Такіе случаи вполне установлены. Кражи и рубки происходятъ днемъ и ночью. Характерное явленіе — разбойныя нападенія лицъ въ военной форме и другое характерное явленіе — появленіе среди населенія въ качестве оружія ручныхъ бомбъ, такъ въ одномъ уезде милиціей Кавказской дивизіи конфисковано 80 бомбъ.

Продовольственный вопросъ въ пределахъ губерніи до половины сентября можно было считать вполне благополучнымъ, поставка хлеба шла прекрасно. Съ развитіемъ же погромовъ половина губерніи разорена и въ отношеніи снабженія попадаетъ въ условія настолько скверныя, что самой нечемъ будетъ обсемениться. Громаднымъ ущербомъ для губерніи послужило удвоеніе ценъ на хлебъ, вызвавшее общее вздорожаніе и повлекшее за собой рядъ массовыхъ протестовъ какъ въ форме постановленій, такъ и уличныхъ выступленій.

Подлинное подписалъ:

За Губернск. Комиссара А. Самошенко

и скрепилъ:

За Правителя Канцеляріи Савицкій.

Верно:

Помощникъ Правителя.

ЦДАВО України. — Ф. 1792. — Оп. 1. — Спр. 53. — Арк. 162-163 зв. Копія.

№ 482

Наказ військам Бердичівського гарнізону

16.10.1917 р.

§ 1.

При семъ объявляю для сведенія и исполненія копію телеграммы Украинскаго Войскового Генеральнаго Комитета с.г. за № 881: “Український Військовий Генеральний Комітет оповіщає, що з 20 по 25 жовтня в Києві скликається Всеукраїнський Військовий З’їзд. Делегатами мають право бути тільки Українські Народности. Делегатів вибирають тільки Українці, що входять в склад відповідальної військової частини чи організації. Віг Українських Раг:

фронтових посилається на З'їзд по 4 члена, від фльотів по 4 члена, від Окружної Раги по 3 члена, Армейської по 3 члена, Гарнізонних два, гарматних бригад два. Від Українців кожного окремого батальону, всякого гатунку зброї, кожного управління чи штабу, кожної окремої часті (корабля) фльоту і взагалі від кожної військової одиниці, яка має право окремої військової часті і котра має не менше — 100 чоловік організованих українців — посилається на З'їзд по одному делегату. Часті, менше 100, можуть бути об'єднані до 100 чоловік. Українці вояки посилають делегатами солдат, штаб і обер офіцерів, генералів, лікарів і всяких військових урядовців без різниці чину і звання. Кожен делегат має приставити на З'їзд свій мандат, в якому повинно бути зазначено, що він командірується на сей З'їзд і число Українців тої військової частини чи організації, яка його командірує, а також посвічення від начальства. Делегати повинні одержати від своєї часті чи організації кормові і суточні гроші на весь час командіровки і дорожні документи. Коротка програма З'їзду: 1) Доклад Військового Генерального Комітету; 2) Доклад Всеукраїнської Раги військових депутатів; 3) Доклади з міст; 4) Сучасне політичне становище; 5) Вибори до Установчих Зборів; 6) Демобілізація і 7) Біжучі справи.

= 881 УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ГЕНЕРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ.”

§ 2.

Во исполненіе упомянутой выше телеграммы Украинскаго Войскового Генеральнаго Комитета, — предлагаю всемъ отдельнымъ частямъ, штабамъ, управлениямъ, учрежденіямъ, командамъ и госпиталямъ, находящимся во вверенномъ мне гарнизоне избрать на Всеукраинскій Войсковоу Съезду, имеющій бытъ съ 20 по 25 сего октября въ гор. Кіевъ отъ солдатъ-украинцевъ на 100 человекъ и меньше по одному делегату, на 200 — по два делегата, на 300 — по три и т.г. Избранные делегаты должны бытъ удовлетворены суточными и кормовыми деньгами и проездными документами на общихъ основаніяхъ.

§ 3.

Главкомандующій арміями юго-западнаго фронта приказаль начать съ 11 сего октября отопленіе квартиръ, занимаемыхъ войсковыми частями. ПРИКАЗЪ ЭТОТЪ РОТНЫМЪ КОМИТЕТАМЪ ПРОЧИТАТЬ ВСЕМ СОЛДАТАМЪ.

НАЧАЛЬНИКЪ ГАРНИЗОНА, ПОДПОЛКОВНИКЪ ЛИСТОВЪ.

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 7. — Арк. 2. Засвідчена копія.

Повідомлення про діяльність “Просвіту” у м. Геленджіку,
Чорноморської губернії

16.10.1917 р.

Театральному відділу Генерального секретаріата освітніх справ

16 жовтня 1917 року

Геленджик, Чорномор. губ.

В.Ш.Д.

Наше т-во “Просвіта” иснує серед вороже наспросних елементів людоности, через то в ділі театральнім пішло не далеко. Всього у нас була одна вистава 20 серпня “На перші гулі” та мітінг-концерт, були співи: “Заповіт”, “Ще не вмерла Україна” та інші пісні — співи упорядкував я з церковного хору (бо власного нема). В цьому хорі я теж співаю в церкві, через те вони згодились міні допомогти. Вистава проведена нашими членами, котрі були тут на курорті — та місцевими (цих нас 3 чоловіка). Промову сказала Ш.П. Любина Крижановська з Київа, вона тепер там — яко наш представник. Не дивлячись на ворожнечу москалів — було багато і дуже були зацікавлені виставою, особливо промовою. Якби нам Ви допомогли в цім ділі, то булоб гаразд, бо наша Просвіта в цім — бідна. Та й мало нас — значитця всіх 35 членів, але роз’їхалось більш чим половина. Є багато нових, ну ще не внесли членської вкладки. Книжок є у нас більш 200. Читаютьця з охотою, що не ділі я читаю цікаві статті з “Нової Раги”, “Народньої Волі” та “Чорноморця”, з Катериногару одержуем постійно. На всі села і хутори наші члени їздили, познайомили людей з Українським рухом сел 15, насилаємо їм даремно книжки та газети.

Отвіт по вопросам.

е) Постійного будинка для вистави не маємо.

і) Наша вистава відбулась в м. Геленджіку в Клубі, за що ми заплатили 25 карб. Там-же відбуваються вистави російських любителів. Де-коли бувають і українські вистави (москалями ставляютьця), але дуже вони перебрехують слова і калічут нашу чисто українську душу, вложену автором в пьєсу.

у) Режиссера не маємо, а дуже потрібен, бо місто (город) Геленджик — курорт з 16 тисячами людоности літом, а зімою значно менше, дуже люблять гарну укр[аїнську] виставу і пісні.

ж) Аматорськими, котрих тепер 3 чоловіка і нічого не можемо зробит.

з) Майна нема ніякого свого, а в найомному клубі є все, хот не дуже гарне.

к) Наші тільки (На перші гулі). Ми тільки 23 липня заснували т-во “Прос-

віта”, а москалі любителі за останній рік виставляли “Борці за мрію”, “По ре-визії”, а то раніше було (гоків зо 4 був артист Зіньковський ставив “Назар Стодоля”, “Вихристка”, “Поцілуй Юду”, “Дай серцю волю заведе в неволю”, “Наталку Полтавку”, “Сватання на Гончарівці”) тощо.

Таким чином людність дуже бажає цього світу, але сили у Просвіти мало, мало діячів, а один я в полі не воїн (тай я ще багато де чого не знаю, я всі сили кладу нести світ Т-ву, може, Бог даст, діло піде краще як приїдуть де хто з Катериногару в Геленджик — обіцяли допомогти в ділі організації просвіти. А театральним ділом як-би допомогли ви, приславши режисера

Голова просвіти вахмістр З. Мокрий.

ЦДАВО України. — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 202. — Арк. 74-74 зв. Оригінал.

№ 484

Телеграма Тимчасового уряду членам Генерального Секретаріату з вимогою прибуту до Петрограду

17.10.1917 р.

Телеграмма

Киев из Петрограда

Генеральному секретарю Винниченко

Генеральному секретарю Стешенко

Генеральному контролеру Зарубину

По распоряжению министра-председателя прошу Вас безотлагательно выехать [в] Петроград для личных объяснений по поводу появившихся сообщений об агитации на Украине [в] пользу созыва суверенного украинского Учредительного Собрания

Управляющий делами Временного Правительства Гальперн

ДА РФ. — Ф. 1779. — Оп. 1. — Спр. 300. — Арк. 1.

№ 485

Телеграма УГВК від “Центрофлоту”

*18.10.1917 р.**

Військовий Генеральний комітет одержав ог “Центрофлоту”, який об’єднує 80 процентів моряків усього Чорноморського флоту, телеграму, в якій сказано, що увесь Чорноморський флот об’явив себе українським і на всіх

* Дата опублікування.

броненосцях, крейсерах, міноносцях і інших військових кораблях вивісив український прапор.

Чорноморський флот шле свої привітання українській краєвій і військовій владі.

З Севастополя телеграфують, що приказ верховного главнокомандуючого про українізацію в Балтійському флоті корабля “Світлана”¹⁴⁷ чорноморські моряки зустріли з великою радістю, з захопленням. На всіх кораблях флоту підняті українські прапори. По всьому Чорному морю флот сигналізує флагами “Хай живе вільна Україна”. З самого ранку на всіх судах свято; грають оркестри музики, об’єднуються мітинги.

Чорноморська Українська рада, яка об’єднує майже всіх чорноморських матросів, постановила лічити весь флот Чорного моря — українським і провадити далі комплектування флоту мешканцями з України”.

Вістник Полтавського губерньського громадського комітету. — 18.10.1917.

№ 486

Допис кореспондента “Народної волі” про становище на Катеринославщині

17.10.1917 р.

З 8 по 10 жовтня відбувся в Катеринославі губерньський селяньський з’їзд¹⁴⁸, на якому делегати всіх волостей губернії, разом з представниками українських партій с.-р. і с.-д. і селяньської спілки уложили список кандигатів в Установчі Збори на Катеринославську губернію.

Селяньський з’їзд попередив цілий ряд нарад українських політичних груп, що лагодилися виставити своїх кандигатів. На послідньому своєму засіданню 5 жовтня, справу виборів обговорювала також Українська Губерньська Рада, яка хотіла висказати свій авторитетний голос перед уложенням кандигатських списків. Голос той совпав з думкою величезної більшості українського громадянства: що під час виборів повинен бути блок всіх трьох груп, об’єднуючих трудовий український народ (укр. с.-р., с.-д. і Сел. Спілка) і що не повинно бути блоку з неукраїнськими партіями. Представник українських соц.-федералістів на Раді заявив, що ес-фери (соціялісти-федералісти) свого списку виставляти не будуть і будуть підтримувати блок згаданих українських груп.

На селяньському з’їзді довго обговорювали питання про блок укр. ес-ерів з укр. ес-деками. Деякі частини селяньства, остаючись під впливом обрусілих соціялістів — “малороссів”, намагалися підсунути з’їздові блок з рос. ес-ера-

ми і цілковито відкинути блок з укр. ес.-деками, бо мовляв, “вони буржуї і стоять за викуп” (землі). З’їзд постановив блокуватися з укр. соц.-демократами, відкинув блок з рос. партіями, що мало той наслідок, що делегати одного повіту (Маріупольського) оставили з’їзд і список укладався в відсутности делегатів цього повіту.

Після трьох днівних нарад, губерським селянським з’їздом складено такий список кандидатів в Установчі Збори від українських соціалістів-революціонерів, укр. соціал-демократів і Селянської Спілки на Катеринославщині.

1. Коваленко Іван Пантелеймонович (укр. с.-р.), агроном, Маріупольського повіту.

2. Романченко Іван Степанович (укр. с.-г.), рогом із Чернігівщини, робітник, голова краєвої організації укр. с.-г. і інструктор Центральної Ради на Катеринославщині.

3. Радомський Олександр Максимович, (укр. с.-р.), учитель села Григор’євка, Александровського повіту.

4. Карпенко Єлісей Андреевич (укр. с.-р.), конт. служаший на шахтах в сел. Логова Павлівка Славяносербського повіту

5. Старубель Хведір Хомич (укр. с.-р.), селянин с. Мануйлівка, Новомосковського повіту, звісний народній діяч на Катеринославщині.

6. Мицюк Іван Корнієвич (укр. с.-р., від Сел. Спілки), учитель с. Комишуваха, Бахмутського повіту.

7. Шургай Павло Купріянович, селянин, Павлоградського повіту (примикає до укр. с.-р.).

8. Струменко Василь Онуківич (укр. с.-р.), воєнний фельдшер, звісний революційний робітник на Катеринославщині.

9. Росін Андрій Васильович (укр. с. р.), учитель, Куцеволевської вол. Верхне-Дніпровського повіту.

10. Корж Козьма Олексієвич (укр. с.-р.), стуг. техн., бувший нар. учитель.

11. Феденко Панас Васильович (укр. с.-г.), учитель гімназії в селі Веселі Терни на Катеринославщині.

12. Струменко Єремій Яковл., селянин, Катериносл. пов., предсідатель Губ. Сел. Спілки, предсідатель повітової і член Губ. Земської Управи, звісний робітник народній

13. Лисоконенко Федір Дем’янович (укр. с.-р.), селянин Коноплянівської вол., Славяносербського пов.

14. Авдєнко Михайло Аверкович (укр. с.-г.), робітник із селян Александрівського повіту, салдат Ізмайловського полка, інструктор Укр. Центр. Ради.

15. *Лисов Семен Василевич*, селянин Бахмутського повіту, безпартійний, но заявивший, що буде стояти “за землю, волю і Україну”.

16. *Пестушко Порфирій Карпович* (укр. с.-р.), селянин Верхне-Дніпровського повіту.

17. *Кучуренко Андрій Мойсеєвич* (без. парт. Українець), селянин Новомосковського повіту.

18. *Швець Марко Омелькович*, селянин Павлоградського повіту.

Українські політичні організації мають повну надію, що український блок матиме перемогу над всіма другими списками.

Українське життя розвивається на Катеринославщині широко. Скрізь, по найдальшим закуткам Катеринославської губернії, селяне виносять постанови з домаганням прилучення Катеринославщини до автономної України і признанням висшою власт’ю на Україні Української Центральної Раги. Такі постанови кожний день напливають в Катеринославську Укр. Губерську Рагу. В Рагі знято питання про прилучення губернії до автономної України.

21 і 22 мая с. р. в Катеринославі відбулось збирання жертв в городі на національний фонд. Скільки днів тому городський Комісар звернувся до Губерської Укр. Раги з жаданням, щоби Рага, яка завідувала тою збіркою, здала йому, комісару, звіт з того, куди поділися ті гроші. Членів Раги дуже здивувала ця спроба городського комісара вводити контроль. Перед виборами в Установчі Збори Городська Управа розклеює день у день по городу ріжного роду оголошення. Не дивлячись на те, що відповідно до інструкції Правительства всякі об’яви повинні бути на мовах місцевого населення, Катеринославська Городська Управа всякі оголошення печатає на московській, часом на московській і єврейській, але не на українській мові.

Народня воля. — 30(17).10.1917.

№ 487

Звіт про стан українізації у Єлисаветградському повіті

18.10.1917 р.

Загальний вигляд повіту.

§1. Всього в Єлисаветськім Повіті налічується 50 волостей. Єсть волості і села цілком неукраїнські, так наприклад, волость Злинська (цілком майже російська), с. Панчево (молдованське), Казанська (російське), Грузьке (молдованське), і инші. Точних данніх про всі неукраїнські села поки що не маю. Молдованські села часто зденационалізовані (українізовані). Щож до російсь-

ких сел, то вони свого “расейскаго” вигляду не теряють, себ-то в мові, звичаях і т.и., навіть навпаки, українські села, сусідні з ними, часто генаціоналізуються. Особливо генаціоналізовані села сусідні з м. Єлисаветом в окрузі 10-15 верстов і ближче, власне, не з боку зовнішнього, а внутрішнього, себ-то: дякуючи агітації російських партій, вороже відношення до українських агітаторів і взагалі до українства.

Чим далше од Єлисавету, тим краще приймають українських агітаторів і тим скорше можно закласти якусь українську організацію. Приклад такий: в Масляниківці (коло Єлисавету) Просьвіту закладено тільки тоді, як там побували українські агітатори три чи навіть чотирі рази, а в Веселівці, Володимирської вол., агітатор зразу застав і просьвіту і сел. спілку.

Селяни здебільшого живуть нічого собі. Частенько трапляються власники від 40-300 і навіть більше десятин. Але темрява панує велика. Особливо це виявилось при виборах до волосного земства. Селяни, буваючи в місті, чули, що тут багато голосує за список № 1 (соц. бльоку). Приїхавши додому, при виборах в волосне земство, вони ї собі давай голосувати за список № 1, не розбираючись, чи то список землевласників, чи то кадетів, чи ще чий.

Взагалі-ж Єлисаветський повіт — повіт український. На з'їздах в розмовах і т.и. селяни визнають себе українцями. Стихійна українська хвиля докотилась вже і сюди. Але дякуючи російській пресі, яка тут в більшості читається, а також роботі російських партій, у селян українська справа має вигляд “несвоевременности” і т.и.

Повітовий Інструктор [підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 88. Оригінал.

№ 488

Протест Всеукраїнської ради військових депутатів проти призначення Тимчасовим урядом комісаром м. Києва К. Василенка

19.10.1917 р.

Всеукраинская рада войсковыхъ депутатовъ, обсудивъ демонстративное назначеніе временнымъ правительствомъ на ответственные посты на Украине лиц без согласія центральной рады, постановила: 1) назначеніе комиссаромъ г. Киева г. К. Василенко совершенно игнорировать и комиссаромъ его не признавать; 2) назначеніе-же на очень ответственный постъ начальника киевск[ого] воен[ного] округа лица без ведома центральной рады считать актомъ недопустимымъ и безусловно вреднымъ. Въ виду этого, всеукраинская

рада военныхъ депутатовъ предлагаетъ всемъ войсковымъ частямъ и лицамъ не выполнять распоряженій начальника округа, пока таковой не будетъ назначенъ с согласія центральной рады”.

Киевская мысль. — 20.10.1917.

№ 489

Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому з незгою віставки генерала Цицовича

19.10.1917 р.

Телеграма

военная из Киева

Главковерху

Главкоюзу нами послана следующая телеграма: “По сведениям генеркомитета комендант Киева генерал Цицович представлен к отчислению от должности по несоответствию. Если работа в полном согласии со всеми общественными организациями и воинскими комитетами является в данное время не только желательной, но и единственно возможной и гарантирующей спокойствие города, то таким требованиям генерал Цицович, благодаря его такту [и] административной распорядительности вполне отвечает. Генеркомитет свидетельств[ую]я изложенное, настаивает в целях успокоения на том, чтобы г[енерал] Цицович попрежнему оставался на занимаемой должности. Генеркомитет в данном вопросе всецело действует солидарно [с советом] солдатских и рабочих депутатов. Ваше распоряжение по этому поводу благоволите телеграфировать Украингенеркомитет

Прегседатель

РДВИА. — Ф.366.— Оп. 1. — Спр. 87. — Арк. 289. Копія.

№ 490

Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому

19.10.1917 р.

Телеграма

Из Киева

Ставка Главковерху Керенскому (копии)

Подполковнику Павленко

В местных газетах со ссылкой на круги, близкие правительству, сообща-

ється о привлечении Генерального секретариата к судебной ответственности и учинении суда над ним. Одновременно в газетах со ссылкой на те же источники сообщается о привлечении генеркомитета по явно нелепым мотивам в порядке 108 статьи.

Украингенеркомитет считает своим долгом поставить вас в известность, что делегаты, приезжающие на Всеукраинский войсковой съезд нервнируются этими сообщениями, тем более, что в последнем упоминается имя главковерх.

Дабы прекратить будоражащие и явно провоцирующие украинцев сообщения газет необходимо срочное опровержение этих слухов.

Украингенеркомитет Петлюра

ДА РФ. — Ф. 1778.— Оп. 1. — Спр. 156. — Арк. 49. Телеграфний бланк.

№ 491

Звернення генерального секретаря О. Шульгина до громадян України

20.10.1917 р.

Сумні звістки надходять з різних частин України: крім звичайних грабіжок, пожеж та іншого, помічаються наміри утворити єврейські погроми та грабувати єврейське майно. Злочинні агітатори, користуючись темрявою народу, хотять розпалити почуття національної ненависти, яке умілою рукою сіяли слуги царського лагу. І Генеральний Секретаріат, що має карати злочинців-грабіжників, не зможе сам запобігти цьому лихові, коли всі свідомі українці в першу чергу, а разом і досвідчені громадяне з інших національностей України не будуть одностайно боротися з погромами і цією злочинною агітацією.

Нехай знає і пам'ятає кожний українець: справою честі нашого народу є захищати права, життя і добробут усіх народів, що живуть на Україні. Нас гнітили, але ми гнітити не повинні нікого, бо знаємо, як тяжко жити в ярмі.

Але кожний українець повинен розуміти і те, що справа нашого вільного життя ще надто хистка. Нам потрібні великі сили і матеріальні і духовні. Допускаючи розвиток національної ненависти — єврейські погроми, ми тим самим одвернем ог себе цілий наріг. Ми накладемо темну пляму на совість нашу, зробимо наш наріг в очах цілого світу негідним до вільного життя.

Відроджена Україна не повинна знати погромів. Це справа нашої

національної честі. І тому всі свідомі українці повинні зо всією енергією допомогти Секретаріатові і місцевій адміністрації в боротьбі їх з тим прокляттям старого лагу.

Генеральний секретарь справ національних А. Шульгін.

Нова Рада. — 20.10.1917.

№ 492

Телеграма УГВК

Головнокомандуючому арміями Південно-Західного фронту

20.10.1917 р.

Телеграмма

Из Киева

Главкоузу, комиссару штабуза

Декларациею Временного Правительства по украинскому вопросу от 2 июля было указано, что украинские комитеты в армии существуют на общих основаниях. Между тем комкор 32, очевидно, не зная декларации, чинит всякие препятствия деятельности корпусной рады, а наштакор даже запрещает отправлять телеграммы ее. Считая действия комкора не соответствующими акту правительства, генеркомитет просит Вас указать комкору-32 на необходимость знать распоряжения правительства и не обострять отношений с украинцами на этой почве, что отнюдь не соответствует укреплению мощи армии, тем более что состав корпуса числится до 33000 украинцев

Украингенеркомитет

РДВІА. — Ф. 2067.— Оп. 1. — Спр. 3811. — Арк. 221. Телеграфний бланк.

№ 493

Звернення “До українського духовенства Чернігівської єпархії” священника М. Шурая

Не пізніше 20.10.1917 р.

Всі люде добре знають, що чернігівська єпархія дуже заселена російським духовенством, котре у минулому приймалося сюди з великою охотою, аби обрусити наш край.

– Тепер російське духовенство на Чернігівщині взяло велику силу. Воно

задержує українізацію краю и забороняє українському духовенству вести широку роботу на користь України.

– Щоб вияснити свої нужди, краще розібратись, як і що треба робити, українському духовенству треба об'єднатись й пойти поруч з народом. А для цього треба організувати з'їзд українського духовенства і мирян Чернігівщини.

– Діло організації такого з'їзду я маю охоту взяти на себе.

– Для цього з'їзду мають конче право пристати и ті з пан-отців російських, котрі не воюють проти українізації Чернігівщини.

– Дуже благаю Вас, пан-отці, о.о. дякони, д.д. дяки українці і Вас, українці миряне, котрі радіють своїй рідній стороні, котрі стоять за українізацію церкви, за виборне духовенство, висловитись з приводу моєї думки у листах на мою адресу.

–Тоді можна буде піграхувати наши сили.

Адреса: Чернігів, попу-українцю Миколі Шураю

М.Шурай

Черниговская земская газета. — 20.10.1917.

№ 494

Постанови III Всеукраїнського військового з'їзду¹⁴⁹

20—31.10.1917 р.

ПРО ПОВСТАННЯ В ПЕТРОГРАДІ.

Заслухавши доклад про виступ большевиків у Петрограді і про звязані з ним події на Україні і стоячи на принципі, що власть має перейти до всеї революційної демократії, єдиним повноправним представником якої на Україні єсть Центральна Рада — 3-ій всеукраїнський військовий з'їзд постановив боротись з домаганнями большевиків передати владу на Україні до совітів робітничих та салдатських депутатів.

Що ж торкається подій по за межами України, з'їзд вважає, що центральна влада, в складі якої мають силу буржуазні елементи, не може вважатися виразником волі і заступником інтересів трудової демократії, а через те виступ большевиків не можемо лічити вчинком антидемократичним. І вжиємо всіх заходів, щоб війська з України, а також українськи військові одиниці з фронту й тилу не посилались для боротьби з представниками інтересів трудового народу.

ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Виходячи з принципу повного, нічим необмеженого самовизначення націй, 3-й всеукраїнський військовий з'їзд вимагає од свого найвищого революційного органу — Центральної Ради негайного оголошення на найблизчій своїй сесії Української Демократичної Республіки в етнографічних межах України.

Принципи з'єднання на федеративних основах з другими народами мають бути визначені українськими установчими суверенними зборами.

УКРАЇНСЬКІ УСТАНОВЧІ ЗБОРИ.

Визнаючи, що право на самовизначіння народів мусить бути нічим не обмежено, що федерація народів російської республіки може утворитись тільки шляхом вільного договору між суверенними націями і тому лише сам український народ може бути законодавцем майбутньої долі України — 3-й всеукраїнський військовий з'їзд вимагає од Генерального Секретаріату скликати суверенні Установчі Збори на основі вселюдного таємного, рівного, прямого та пропорціонального виборчого права в етнографічних межах України.

Українські Установчі Збори мусять ствердити республікансько-демократичні форми правління України, провести широку демократизацію політичного лагу та соціально економічні реформи, а в першу чергу земельну реформу.

ГРОМАДСЬКА І ВІЙСЬКОВА ВЛАСТЬ — ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ.

Для боротьби з анархією, яка загрожує загубити Україну — 3-й всеукраїнський військовий з'їзд вимагає од Центральної Ради та Генерального Секретаріату, щоб вони, опіраючись на революційне українське військо, взяли всю повноту влади на всій території України в свої руки.

ПРОТИ ПОДІЛУ УКРАЇНИ.

Виходячи з принципу самовизначення націй — 3-й всеукраїнський військовий з'їзд зазначає, що погіл України являється крайнім проявом грубих імперіалістичних намірів тимчасового уряду і частини російської демократії, яка з'єдналася з буржуазією: — з'їзд вимагає од Центральної Ради та Генерального Секретаріату рішучих заходів для з'єднання під своєю владою усієї української землі в її етнографічних межах.

ПРО ШТАБ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ.

Розглянувши справу з “Краєвим комітетом охорони революції на Україні” 3-й всеукраїнський військовий з'їзд рішуче протестує проти явно контр-революційних намірів штабу Київської військової округи з Кириєнком та Кве-

цінським на чолі і голосно сповіщаючи озброєну українську революційну демократію, про велику небезпеку, яка загрожує революції на Україні — вимагає негайного усунення — г.г. Кірієнка і Квєцінського з їх посаг і призначення на їх місце людей за згодою Центральної Раги.

Всі резолюції прийняті одноголосно.

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА.

1. Вважаючи на те, що Тимч. Рос. Ур. під впливом буржуазних верст до сього часу, нехтуючи справу переведення в життя переходу всієї землі до рук працюючих на ній мас, викликає стіхийний зріст на місцях безладдя та бешкет, З'їзд вимагає від Центральної Раги аби всі землі на Україні були негайно, до Установчих Зборів, передано в завідування на місцях земельних комітетів (сільських, волосних та інших).

2. Повне закінчення земельної реформи та остаточне переведення її в життя належить до компетенції суверенних Українських установчих Зборів, причому з'їзд вважає справедливим вирішити се питання на таких головних умовах:

а) власність на землю скасовується назавжди і земля виключається з товарообміну і переходить без жодного викупу до рук тих, хто сам на ній працює.

б) норма повинна бути не менше споживчої і не більше трудової.

в) ліси, води та підземні багатства переходять в користування всього працюючого народу, який порядкує ними через свої Центральні органи на Україні.

ПРО КУРІНЬ З'ЇЗДОВИЙ.

Третій всеукраїнський з'їзд, з огляду на бурхливі події і досить не виразне політичне становище взагалі в Росії, і на Україні зокрема, постановив залишити частину членів з'їзду в Київі до вяснення політичного становища, зорганізувавши їх в окремий курінь і передати його в распорядження Центр. Раги.

ДО ЧЕХО-СЛОВАКІВ.

З'їзд, обговоривши сучасні події в Київі і те непевне помилкове становище, в котре поставлені чехо-словацькі частини, третій всеукраїнський військовий з'їзд, аби запобігти гаремного пролиття братньої крові однаково поневолених народів чехо-словаків і українців, постановив звернутися з поясненням до чехо-словацьких частин по Україні, що вони являються сліпим знарядям в руках централістів за гля подавлення визволеного національного Українського руху. Брати чехо-словаки повинні знати, що на Україні існує свій народний керівничий орган Центральна Рага, який і належить право творить лаг на Україні, і тому виконання наказів, які суперечать напрямку діяльності Центр. Раги і українського народу і через це з'їзд, вважаючи це зло-

чинством проти Українського демократичного руху, пропонує, щоб чехословаки виїхали з Києва і меж України, виключаючи фронтову полосу.

ДО КОЗАЧОГО З'ЇЗДУ.

Брати козаки! Революція дала можливість творити народам Росії своє власне життя. Ви у себе дома на північній сході утворили федерацію. Ми також йдемо до цього, творючи свій лаг на Україні. У Ваші хатні справи ми не втручалися і раділи, що маємо спільників і однодумців, що до будовання нового життя і не посилали до цієї* своє військо, а тому аби уникнути можливих непорозумінь, які можуть виробитися шкодливо як для нас, так і Вас, 3-й Військовий з'їзд пропонує Вам ужити всіх заходів до негайного виведення козачих частин з м. Києва і його околиць.

ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ СПРАВУ.

Багатий хлібом Україні загорожує голод і з того виникне повна розруха. Тимчасовий Уряд невдалим керуванням своїм не здатен спинити того.

З'їзд вимагає затвердження генерального секретаря по харчовим справам, бо йому повірять селянство України, яко близьшій до народу, виборній та відповідальній перед народом владі. Він повинен гати лаг, забезпечивши селянство необхідними речами, як от: залізо, вугіль, ремінь, мануфактура та інше. До нього повинно перейти постачання харчів до українського війська, де б воно не було.

Вдатне, на демократичній основі закладене керівництво харчовою справою дасть хліб, порятує людність не тільки на Україні, але в цілій Республіці Російській.

ПРО ВІЙНУ І МИР.

Всесвітню війну було розпочато і тепер затягується імперіялістами з метою захватів на користь буржуазних кол. Кожен день війни наближає трудащий люд всіх націй до цілковитого знищення його живих, економічних та трудящих сил. Продовження війни викликає в країні голод та анархію і касує всі здобутки революції.

Тому 3-й всеукраїнський військовий з'їзд постановляє звернутись до Центральної Ради з таким дорученням:

1. Щоб Центральна Рада вплинула на російське тимчасове правительство, яке повинно виробити конкретні умови миру та оголосити їх.

2. Щоб було вжито всіх заходів до негайного проголошення перемиря між воюючими державами на усіх фронтах.

* Так у тексті.

3. Щоб такіж заходи, не залежно од дипломатичних переговорів, було зроблено для скликання мирної конференції з представників трудящих мас всіх народів, які виявляють бажання самоозначення;

4. Щоб було оголошено таємні договори і раз на завше скасовано таємну дипломатию.

5. Щоб на мировій конференції було ухвалено загальне роззброєння.

6. Щоб було оголошено одповідь Тимчасового Правительства на намагання негайного миру.

Одночасно Центральна Рада, не дожидаячись одповіді Тимчасового Уряду, повинна взяти справу закінчення війни в свої руки, бо небезпечний час не жде і коли інші правительства під впливом своєї буржуазії затягають цю бойню, то представники трудящого народу України власними руками повинні припинити дальший занепад свого народу.

ПРО КАРУ СМЕРТИ.

Маючи на увазі, що кара на смерть є ганебною спадщиною старого лагу, що цею карою найбільш користувались кати народні для позбавлення життя борців за волю, і взагалі, одкидаючи принцип кару на смерть — третій всеукраїнський народний з'їзд з обуренням повстає проти цього недостойного вільного народу зявища і домагається негайно скасувати кару на смерть.

ПРО УКРАЇНІЗАЦІЮ ВІЙСЬКА.

Відкидаючи потребу існування постійного війська і прямуючи до того, щоб воно було замінене народньою міліцією, якаб стояла на сторожі інтересів трудового селянства і робітництва, а не була, як постійне військо, сліпим знаряддям пануючих класів в їх шовіністично-імперіялістичних змаганнях, крім того вважаючи на сучасні обставини, коли такі постійні армії ще існують — з'їзд визнає потрібним, щоб ті армії були перетворені на національно-теріяльній основі, щоб не були знарядом генаціоналізації — і через те домагається негайного вилучення Українців на фронті і в тилу в окремі частини, а також українізації гарнізонів на території України.

В звязку з тими перешкодами, які чинить в справі українізації війська Тимчасове Правительство — з'їзд домагається, щоб цю справу було цілком передано в руки генерального секретаря військових справ, а також, щоб по всіх українізованих дівізіях та при арміях було призначено Центральною Радою комісарів. Для того, щоб Україна* могла провадитись планомірно, щоб українці-воляки могли переводитись до своїх частин не тільки командами, а і

* Мається на увазі українізація.

по одинці — з'їзд домагається негайно заведення українських полків та бригад всіх рогів зброї частини, де українці складають більшість, українізацію перевести через відділення не українців.

ПРО ДЕМОБІЛІЗАЦІЮ.

Сучасна війна викликала страшне напруження всіх народніх сил, стягнула багато мільонів маси на фронт, перетворила цілу державу у величезну фабрику для війни, змінила всі умови мирного життя. Неорганізованість та неплановість майбутньої мобілізації загрожує просто винищити весь край, а особливо прифронтову місцевість і обнищити мільйони людей.

Для забезпечення України од страшної руїни під час демобілізації з'їзд вважає, що Центральна Рада, як орган близький до народу, захищаючий народні інтереси, повинна звернути велику увагу на негайне вироблення широкого плану демобілізації.

З'окрема з'їзд для проведення широкої демобілізації пропонує:

1. Люди повинні увільнятися з війська по справедливості, рахуючись з старшими роками, з станом здоров'я, умовами служби, строком їх перебування на війні та більшою користю для краю од найскорішого повороту їх до мирної праці дома. Увільнення повинно початись в першу чергу з фронту.

2. Для перевозки та переходу тої маси люду треба якнайскоріше полагодити та пристосувати всякі шляхи, як залізничні, так і шосейні та ґрунтові, для чого повинні використувати всі військові обслуговуючі армію сили, наприклад, залізничні, телеграфні та саперні.

3. Скрізь по дорозі увільнених треба поставити етапи, забезпеченні помешканнями, харчем, одежею, медичною та санітарною помочю (лазні, шпиталі, дезінфекційні камери), для чого знов таки повинні бути використані всі відповідні заходи та сили, існуючі зараз в армії, щоб доручити медико-санітарному оггилу при Генеральному Комітетові.

4. Щоб заспокоїти людей, що до їх майбутньої долі, щоб не було безробітних мас, щоб найскоріше перейти до розвитку промисловости мирного часу, потрібно вкрити Україну сіткою бірж праці, які будуть розприділяти робочі руки в місцях, де їх потреба. Біржами труда повинні керувати Українські професійні робітничі організації. Повідомлення про потреби робочих ріжних фхів в ріжних місцях треба поширити ще до початку демобілізації по всіх військових частинах. А також розробити плян громадських работ для забезпечення роботою всіх демобілізованих робітників.

5. Всяке військове майно як то: коні, вози, знаряддя, прилади, господарські

машини, будови, та т. у. ні в якому разі не можуть бути знівенні*, або розпрогані на сторону, а повинні перейти гаремно до рук тругящих через відповідні організації для забезпечення особливо тих, хто найбільше пострадав од війни.

6. Для тої частини людеу молодого віку, що повинні залишитися у війську на деякий час, до майбутнього нового скасування постійного війська, для охорони інтересів Української Республіки повинно загодя виробити все, щоб улегшити умови життя, себ-то: підготовити помешкання, одежу, харчі та т.у.

7. Щоб страшний ворог людеу — спірт, горілка та ин. — був скрізь знищений, а та скількість його, що потрібна для медицини та техніки, були під гійсною охороною.

8. Для справжньої охорони України під час гемобілізації, для найлегшого, найдешевшого і найскорішого виконання плянів її зїзд визнає необхідним від тепер починаючи перевести всі українізовані частини війська на південно-західний фронт і вивезти звігту і з території України всі Російські військові частини. Перевести в життя все, про що вище зазначено, повинна Центральна влада України, а гля того зїзд визнає необхідним негайно надання їй всеї потрібної повноти власти і тому вимагає негайно заснування та затвердження Генеральних Секретарів по справах: військових, харчових, шляхів, судівничих та пошт і телеграфів.

Нарешті зїзд звертає найбільшу увагу товаришів на сю велику справу і вірить, що міцна організованість, порядок та свідомість українців, поіннятих розумінням вищих інтересів народу нашого, забезпечить новий лаг підчас гемобілізації.

9. Зїзд доручає Українській Морській Рагі¹⁵⁰, щоб она пригостила кораблі Чорноморського флоту для перевозки українських та инших гемобілізованих військ з берегів Малої Азії на Україну.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ РАД.

Актом Тимчасового Уряду від 23-го липня сього року встановлено, що українські військові органи повинні існувати на таких-же підставах, як і загально російські, але на ділі, як загально-військові комітети, так і Комісару Тимч. Уряд., а особливо командний состав в більшості випадків ставляться дуже вороже до українських і взагалі національних організацій, гальмують їх роботу і тим викликають велике невдоволення серед військових мас.

Зїзд, зокрема, визначає, що командний состав часто навмисне переводить українців таким чином, щоб розбити наші організації і тому вимагає, щоб це раз на завше було припинено.

* Так у тексті.

Тому зїзд вимагає.

1. Вигання наказу по всім арміям, який би отверто зазначив право на існування національних військових організацій, наказ цей повинен бути поширений до найменшої частини війська (рот, команд, ескадронів, сотен, батареї і т. инш.).

2. Українські військові організації та їх члени повинні користувати всіми правами загально військових комітетів.

3. Члени військових українських організації повинні бути увільнені від службових обовязків, що найменше в таких нормах: в полковій раді і рівнозначній їй 5, дівізію 10, корпусній раді 15, в армейських і окружних радах 45, фронтівій і військовій раді 60, Всеукраїнській раді військових депутатів 158.

4. Кожна зазначена в пункті 3-ім українська рада повинна отримувати на свої потреби (на бібліотеки, лекції, клуби то що) гроші з коштів, відпускаємих на загально-військові організації у тому відсоткові, який складають українці чи інші національності в часті.

Щоби стежити за переведенням в життя всього, що зазначено вище, при кожній українській дівізії та при кожній армії повинні бути призначені комісари ог Центральної Ради. Вважаючи за велику підготовчу працю саме тепер перед виборами до Установчих Зборів, все вище зазначене повинно бути переведене в життя негайно.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ.

Позаяк Чорноморський флот у своєму складі має 80 відсотків українців і знаходиться на територіяльних водах України — зїзд постановив, щоб Генеральна Морська Рада приступила негайно до українізації Чорноморського флоту і вжила таких заходів:

1. Коли кінчиться осіння кампанія Балтійського флоту і розпочнеться зима кампанія, підчас якої оперативна діяльність флоту припиняється, було вжито заходів, щоб всі українці Балтійського флоту під час зімньої кампанії негайно були переведені в Чорноморський флот.

2. Щоб Чорноморський флот поповнювався виключно українцями.

3. Доручить Морській Генеральній Раді, аби вона підготовила Чорноморський флот для перевезення українського війська з кавказького фронту на Україну.

АВТОКЕФАЛІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ.

Зїзд визнав необхідним:

1) Щоб негайно був скликаний Всеукраїнський православний церковно-парафіяльний зїзд.

2. Щоб у вільній демократичній Українській Республіці була вільна автоке-

фальна православна церков, незалежна від держави своїм внутрішнім лагом з соборним устроєм.

3. Щоб служба Божа відбувалася на українській мові.

ПРО МАЙБУТНІЙ УСТРІЙ РОСІЇ.

Щоб забезпечити для всіх народів Росії найкращий лаг, по власній волі кожного народу зїзд вважає необхідним, щоб Російська Республіка була перетворена в федерацію суверенних, рівноправних, демократичних республік з забезпеченням прав меншостей.

ПРО ГЕНЕР. КОМІТЕТ І В.Р.В.Д.

Обговоривши справу про Генеральний Військовий Комітет 3-й всеукраїнський військовий зїзд постановив:

1. Генеральний Секретар по військових справах призначається Центральною Радою.

2. Генеральний Секретар по військовим справам формує Генеральний Військовий Комітет під власну відповідальність еско-технічну організацію Секретарства.

3. Генеральний Секретар по військовим справам одповідає лишень перед Центральною Радою та Генеральним Секретаріатом.

4. В своїй роботі Генеральний Секретар спирається на органи укр. військової революційної демократії.

5. Для стеження за роботою Ген. Секретаря В.Р.В.Д. виділяє Раду свою при ньому на правах комісаріату.

6. В.Р.В.Д. вибирається зїздом пофракційно.

7. Робота В.Р.В.Д. йде в напрямі агітаційно-культурним і організаційним серед українського війська, а також по змозі укр. селянства та робітництва.

8. Склад В.Р.В.Д. є 158 членів.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 93-101. Копія.

№ 495

Телеграма комісара Одеського військового округу начальнику політичного управління військового міністерства

22.10.1917 р.

Из Одессы военная

Начальнику политического управления военного министерства

копия Ставка, комиссарверх

копия Яссы комиссарум

В дополнение к сводке НР 5. Вчера [в] Одессе состоялся парад украинских частей, вышедших на берег на торжество поднятия украинских флагов на судах. Некоторая тенденция инициаторов праздника считать его присоединением флота к Украине разъяснена и ликвидирована на состоявшемся совещании главнокома, комиссара флота, комиссара округа и организации. По нашему настоянию в газетах объявлено, что Черноморский флот поднял украинские флаги только на один день в виде приветствия украинцев по поводу украинизации крейсера “Светланы”. Сегодня украинские флаги на всех судах спущены. Вообще [в] Одессе и округе украинский вопрос требует особого внимания. [В] Одессе имеется украинский гайдамацкий курень¹⁵¹ до пяти тысяч человек, который играет главную роль, как воинская часть несет охрану. В корниловские дни курень поддерживал порядок. В последнее время были случаи столкновения гайдамаков с милицией и красной гвардией. Проектируется организация украинских куреней в разных городах округа, что, конечно, имеет политический характер и входит в программу украинцев. В данное время резких требований со стороны украинцев нет.

НР 1069 Военный комиссар Одесского округа Харито.

РДВИА. — Ф. 366.— Оп. 2. — Спр. 233. — Арк. 46-47. Телеграфный бланк.

№ 496

Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому з приводу антиукраїнської поведінки комісара КВО І. Кириєнка

22.10.1917 р.

Ставка Главковерху Керенскому

копия Комиссарверх

представителю центррады Павленко

Петроград военмину Верховскому

Генеральному комитету поступило заявление батальонной рады украинского запасполка на поведение комиссара Киевоокруга Кириєнка: Кириєнка во время пребывания в батальоне выступил с критикой деятельности генерального секретариата Украины, позволив себе такие выражения по адресу секретариата, как например: секретариат состоит из таких буржуев как Винниченко и Туган-Барановский, что во главе Украинского движения стоят буржуи, что секретариат ведет шовинистическую буржуазную политику и т.д.

Пребывание Кириєнка в батальоне произвело угручающее впечатление на

солдат. Укр. генеркомитет полагает, что подобные действия комиссара правительства являются недопустимыми и дискредитируют авторитет Временного Правительства в глазах украинцев солдат. Неудивительно, что после посещения Кириенко, ему было выражено недоверие. Генеркомитет, сообщая изложенное, просит оберечь украинские войска от деморализующего влияния Кириенко и принять меры к тому, чтобы подобные действия его не подрывали авторитета Временного Правительства, утвердившего генеральный секретариат как высший орган Украины.

Укргенеркомитет Петлюра.

РДВІА. — Ф. 366. — Оп. 2. — Спр. 233. — Арк. 48-49. Телеграфний бланк.

№ 497

Звіт інструктора УЦР про становище в Могилів-Подільському повіті

22.10–01.11.1917 р.

В Організаційну Комісію при Українській Центральній Раді
Повітового інструктора по Могилівському повіті на Поділлі
СПРАВОЗДАННЯ

Починаючи з 22 жовтня і по 29 в повіті відбувалися волосні й окружні зібрання для намічення кандидатів до повітової народньої ради, як про це я сповіщав в попереднім справозданні.

21-го жовтня я був в Ольчедаївській волості, де підшукував участкових інструкторів. Ця волость досить організована, особливо ж с. Курашівці, що має вже і Спілку, й Просвіту і скільки кооперативів.

22-го в м. Сніткові, де є волость, було скликане мною сільське зібрання і заснована Селянська Спілка.

23-го, згідно розписові, я прибув в м. Копайгород на волосне зібрання, але таке не відбулось, бо не всі села були повідомлені, а через це було відкладене на 25 і тоді відбулось. 23-го, скористувавшись часом, я скликав сільське зібрання і тут була заснована Селянська Спілка.

24-го прибув в м. Лучинець на волосне зібрання, але народ тут був страшенно схвильований грабіжами і порубкою лісу, через що тут довелось не вибори робити, а вгамовувати розбурхану юрбу. Порядок встановився і вибори відбулись 26-го, сюди я мусів повернутись на цей день, бо люде заявили, що окрім мене більш нікому не вірять.

25-го прибув в. м. Шаргород, але й тут волосне зібрання не відбулось, бо волосний комітет десь виїхав до Могилева, а у волості пустою тхнуло; довелося скористувати десь для сільського зібрання, на котрім докладно були вияснені сучасні справи, заснована Сел. Спілка і тут я вибрав волосного інструктора. Волосне зібрання відбулось тільки 27-го.

Кажучи взагалі про зазначених три волості, я мушу зауважити, що вони в повіті найбільш неорганізовані, через що я взявсь сам їх організувати.

До 29-го назначенні зібрання скрізь відбулись, і по округах були виставлені Сел. Спілкою списки кандидатів до повітової народньої ради. В списки, окрім селян, попало скільки з інтелігенції, навіть один з вищою освітою. Окрім селянських списків по двох округах ще виставлені списки землевласниками і євреями.

На 28 жовтня я був викликаний губерніяльним інструктором до Вінниці, а з відтіль вернувсь тільки 31-го і тепер на 4-5 листопада призначив зібрання волосних і участкових інструкторів, для чого організую потрібних людей і збираю матеріали.

Повітовий інструктор Петро Ткач

Листопада 1917 року. м. Могилів на Поділлі.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 32-32 зв. Оригінал.

№ 498

Телеграма командуючого КВО генерала М. Квецинського Головнокомандуючому Південно-Західним фронтом

26.10.1917 р.

Главконец

Без заголовка весьма спешно

Киев 26 октября 22 часа 50 мин.

[В] штабе округа весь день происходили совещания под моим председательством, в коем, кроме военных чинов, присутствовали комиссар Кириенко, прокурор палаты и представители городского самоуправления. Около 18 часов [в] штаб прибыли три представителя Украинского войскового генерального комитета, принявшего в свой состав большевиков, для установления контакта со штабом, дабы избежать кровопролития. Представителям мной было указано на готовность координировать действия с условием отмежеваться от большевиков, убрать с улицы украинские войска(...)

Около 21 часа поступили сведения о желании украинцев захватить штаб округа, охраняемый четырьмя ротами юнкеров с артиллерией. Обратился за содействием к казачьему съезду(...)

Рада стоит [на] точке зрения, что Временного Правительства не существует и верховная власть его должна перейти [к] раде.

Столкновение [с] украинцами по видимому неизбежно, хотя ... я принимаю все меры к мирному разрешению вопроса. Со своей стороны сосредотачиваю к штабу округа все наиболее надежное и не израсходованное на охрану. Прошу о возможно скорейшей доставке в Киев обещанной казачьей дивизии.

Квецинский

РДВІА. — Ф. 366. — Оп. 2. — Спр. 233. — Арк. 54. Телеграфний бланк.

№ 499

Повідомлення про надзвичайне засідання Київської міської Думи

26.10.1917 р.

В четвер 26 жовтня скликано було екстренне засідання Київської Міської Думи для обміркування політичного становища в зв'язку з повстанням в Петербурзі.

Засідання розпочалось коло 1 год. дня, а перед тим кілька годин була закрита нарада представників гумських фракцій.

На початку засідання гл. *Луначарський* зробив повідомлення про утворення в Києві комітету для охорони спокою.¹⁵² До цього комітету ввійшли, крім начальника військової округи та військового комісара, також представники громадських і революційних організацій, між иншим 2 від Малої Ради та 1 від Київської Ради робітничих депутатів.

Гласний *Щеглов* (правий) запитує, чи не пошле в цей комітет Рада робітничих депутатів большевика, а представники Центральної Ради, котра має самостійницькі нахили, певне будуть в комітеті тільки сприяти руйнації Росії.

І. *Чопівський* (у. с.-ф.) прочитав вігозву Малої Ради, де говориться про утворення Малою Радою краєвого комітету охорони згодутків революції.¹⁵³

Незлобин (рос. с.-р.) в своїй промові нарікав на Центральну Раду, що вона ніби то весь час намагалась збештати Тимчасове Правительство, і закликав всіма силами боротись з большевицьким повстанням.

Григорович-Барський (кадет). Оголошена тут вігозва Центральної Ради показує, що вона революційним шляхом захопила той край, котрий їй ніколи не належав. Треба запитати Центральну Раду: коли вона напевне буде

підтримувати Тимчасове Правительство, то її представників можна прийняти до комітету охорони спокою, коли ж Рада ясної відповіді не дасть, то комітет не повинен прийняти її представників і йти своєю дорогою.

Фрумін (рос. с.-р.). Треба подумати перед тим, як єднатись з тими, котрі, приборкавши большевиків, приборкають і решту. Ми будемо гбати про те, щоб ізолювати большевиків, але не будемо з ними боротись, не будемо домагатись, щоб зняли голову Леніну... — Котрий згубив Росію, — зауважує проф. Богаєвський (правий).

Ми не думаємо що він згубив Росію і не думаємо, що він її оцчасливив, але коли большевики будуть домагатись, щоб зняти Вашу голову, то ми будемо з ними. — відповів Фрумін Богаєвському.

В кінці своєї промови Фрумін вніс проект резолюції.

Хоменко радив Думі обміркувати справу з того погляду, щоб погодити діяльність Київського мійського комітету охорони спокою з новим Краєвим Комітетом охорони здобутків революції, утвореним Малою Радою.

Рафес (бунд). Ми протестуємо проти того, щоби в Київський комітет охорони спокою входили представники влади, представники Тимчасового Правительства. Ми не ішли з теперішнім коаліційним Правительством і не будемо його підтримувати, бо воно, маючи в своєму складі “кадетів”, було безвідповідальним і не мало довірря в державі.

Треба утворити владу без участі цензових елементів, але треба також боротись з авантюрицьким повстанням большевиків, котрі хочуть утворити владу з одних тільки большевиків, без участі інших частин демократії.

Демократія на Україні щасливіша, ніж в решті Росії, бо тут є така організація, як Центральна Рада, котра спирається на широкі народні маси України. Через те і тутешні большевики не відважуються підтримувати петербурзького повстання, бо вони почувають, що тут, в краю, їхнє повстання було б задушено силами всеї демократії України.

Через Краєвий Комітет охорони здобутків революції ми зможемо у всіх дев'яти українських губерніях успішно боротись зо всяким безладом, отже треба цей комітет піддержувати.

Тимчасового Правительства ми тепер підтримувати не можемо, і єдина організація в Росії, котрій ми віримо і котру будемо підтримувати, — Центральний Комітет Рад робітничих і салдацьких депутатів.

В Києві треба запобігти виступам большевиків, а ще більше — виступам правих елементів, котрі тільки чекають слушного часу. Київський комітет охорони лагу треба сформувати самій Думі виключно з представників своїх соціалістичних фракцій.

Скловський (рос. с.-р.) дуже горяче намагався збештати Рафеса і доводив, що з большевиками треба боротись за всяку ціну.

І. Маєвський (у. с.-р.). Гласний Григорович-Барський радив зробити Центральній Раді іспит на вірність Тимчасовому Правительству, — а коли тепер в Петербурзі большевицьке Правительство і Центральна Рада заявить, що вона з ним, то чи гл. Григорович-Барський буде вважати, що вона склала іспит?

З правих лавок казали, що для Центральної Ради тепер самий слушний час для того, щоб вийти з послуху Правительству і відділити Україну. Нехай же праві скажуть, чи були б вони задоволені, коли б — припустивши, що в Петербурзі тепер большевицьке Правительство — Центральна Рада заявила, що вона цього Правительства не визнає...

Гальперін (большевик). Ви кажете “бий большевиків”, але не забувайте, що в Петербурзі тепер повстали не кілька тисяч з партії большевиків, а ті самі робітники і салдати, котрі привели вас (показує на-ліво) в цю Думу... Ті, які кажуть, що вони будуть боротись і на-право й на-ліво, справді прикривають правих, а всіма силами борються тільки з лівими, — борються з робітниками, селянами і салдатами.

Вкінці Гальперін заявив, що большевики стоять проти утворення в Київі комітету охрони спокою, бо охороняти спокій має “Советъ рабочихъ и солдатскихъ депутатов”.

Після коротеньких промов гласних-українців *І. Чопівського* та *Д. Антоновича*, виступив прав.-проф. *Богаєвський*, котрий казав, що більшість цензовиків тоже хоче волі, рівності і братерства, а головним чином вони дбають про добробут Батьківщини, котру ведуть до загибелі большевики.

В. Шульгин (правий) заявив в своїй промові, що праві не вірять Центральній Раді, бо думають, що вона прямує до самостійності України.

Крупнов (кадет) радив признати Краєвому Комітетові право розпоряджатись в цілій Україні, але не в Київі, де вся влада повинна належати Міській Думі. З большевиками промовець радив не церемонитись, а нищити їх збройною силою.

А. Савенко (правий). Коли большевики в Київі не виступають, то це певне через те, що вони дістали з Петербургу приказ: “сидіть тихо, — в Київі за вас все зроблять українці”...

Ми, праві, не в тому розумінні є контрреволюціонерами, в якому вам хочеться розуміти...

По скінченні дебатів (на початку 5 години) поставлено було на голосован-

ня проекти резолюцій, внесені рос. есерами, большевиками і українцями. Принято було резолюцію рос. есерів, з поправкою українських фракцій. В резолюції говориться, що Дума буде піддержувати Тимчасове Правительство, для чого утворює комітет, який має боротись з контрреволюційними та погромними замахами.

Від голосовання резолюції в цілому українці утримались.

Нова Рада. — 27.10.1917.

№ 500

Протокол об'єднаного засідання корпусної ради та президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу

27.10.1917 р.

Постанова об'єднаного засідання корпусної та президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу з дня 27 жовтня 1917 р.

Писар оголошує телеграму, яку одержала корпусна рада. З приводу цієї телеграми починаються суперечки.

Приймається резолюція такого змісту:

“З'єднане засідання корпусної та президії дивізійних і полкових рад першого Українського корпусу, обміркувавши питання з приводу активного виступлення більшовиків у Петрограді, висловлює повне довір'я Центральній Раді, Генеральному Секретаріату, Генеральному Комітетові, [вважає] корпус на стані охорони порядку. Тільки накази красвої влади будуть виконані безумовно”

РДВІА. — Ф. 2246.— Оп. 1. — Спр. 589. — Арк. 50-50 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 501

Резолюція загальних зборів київських шкіл прапорщиків

Не пізніше 28.10.1917 р.

Зважаючи на те, що тепер вияснилося, що большевистського руху в городі Києві майже нема, а відбувається чисто національний український рух, загальні збори згаданих шкіл прапорщиків і підготовчої команди постановили:

Повідомити Виконавчий Комітет по охороні порядку і революції, що складається з представників Тимчасового Правительства, Української Центральної Ради та громадських організацій, що Київські школи прапорщиків

та підготовча команда жадних перешког для впорядження свого життя на Україні, в зв'язку з загальними інтересами держави, чинити Центральній Рагі ніколи не збирався і не збираються, а виступали завжди лише для припинення анархичних виступів.

Піпписав: Голова загальних зборів, штабс-кап. Клосовський.
Секретар прапорщик Ткаченко.

Робітнича газета. — 01.11.1917.

№ 502

Звіт про ІІІ Київський губерньський український з'їзд¹⁵⁴

28—30.10.1917 р.

З'їзд був скликаний Київською Губерніяльною Українською Рагою на таких основах: Кожна волость дає 1-го представника, кожна організація у волості (Селяньська Спілка, Просвіта, Вільне Козацтво, Кооператив, Партиїні гуртки і другі) по 1 представникові. Повітові Рагу і організації по 2 представники. Губерніяльні Рагу і Комітети організацій по 4 представники, Київська Україньська Мійська Рага 4 представники.

На З'їзд приїхали:

Від Бердичівського повіту 33 предст.

Звенигородського 60

Канівського 51

Київського 28

Рагомисльського 19

Липовецького 28

Сквирського 34

Таращанського 32

Чигиринського 57

Черкаського 25

Васильківського 31

Уманського 51

гор. Київва 7

З представників Київва було членів Київської Губерніяльної Україньської Рагу 4

Разом було на З'їзді 477 представників Київщини і 10 гостей з других губерній.

З'їзд одкрив голова Київської Української Губерніяльної Раги 28-го жовтня 1917 р. о 1 год. дня — І.А. Феценко-Чопівський. Обрано президію. Членами президії обрані: І.А. Феценко-Чопівський, Ф.Швець, К.Титаренко, М. Гресь, Н. Онушенко, О.Неліпа, І.Губенко, Грабовецький, Секретарями обрані: М. Шкільний, М. Майборода і Ф. Куріний.

І.А. Феценко-Чопівський зробив доклаг про видатніщі погії в українському життю за час від останнього З'їзду, зазначуючи всі видатніщі факти і довше задержався на погіях в останніх днях в звязку з повстанням большевиків в Петрограді.

Понятенко, тов. Генерального Секретаря по внутрішніх справах, витає З'їзд від імену Генерального Секретаріату і дає коротенький огляд діяльності Генерального Секретаріату. Між Генеральним Секретаріатом, каже він, і населенням повинен завше бути тісний контакт. Звертає увагу на той тяжкий момент, який ми переживаємо. Генеральний Секретаріат в цей час загального безладдя і анархії буде піддержувати лаг і порядок на Україні, щоби захоронити її від розрухи. Генеральний Секретаріат не піддержує большевиків, бо большевики внесуть тільки безладдя і неспосібні до якої небудь творчої роботи. Закликає до об'єднання коло Центральної Раги і Генерального Секретаріату, котрі стоять на стороні землі і волі України. Дальше каже, що дивлячись по посліdnіх погіях мир вже недалеко і перед нами стає питання про демобілізацію. По зруйнуванні Волині і Поділля бачимо, що нас може чекати. Треба організуватися до захисту громадського життя і свого добра. Генеральний Секретаріат закладає демобілізаційний відділ, котрий буде провадити справу демобілізації. Кожний член З'їзду [має] про це пам'ятити і допомогати в цій справі. Все населення мусить активно допомогти Центральній Раді і Генеральному Секретаріатові взяти владу в свої руки на всій Україні для добра рідного краю.

Ол. Питель робить доклаг про діяльність Київської Губерніяльної Української Раги зазначуючи виконання постанов 2-го З'їзду. VIII Збори Раги, заснування Київ. Губ. Укр. Р. свого відділу при Бюро Праці, заснування Освітнього Фонду.

Серед гучних оплесків виходить на естраду М. Грушевський. Він витає З'їзд від Центральної Раги, висловлює радість, що З'їзд одбувається в такий критичний момент. Ви, каже він, будете свідками того, що тут діється. Добре, що З'їзд припадає підчас Всеукр. Військового З'їзду і сесії Центральної Раги. Треба сказати рішуче слово, щоби інтереси України були захищені.

М.Грушевського вибирають почесним головою З'їзду.

Витають З'їзд І. Паславський віг студентів Українського Університету і Попович віг Селянської Спілки.

Одкриваються дебати на тему про сучасний момент:

Гриценко виражає повне довіря Центральній Рагі і Генеральному Секретаріатові і закликає до організації Вільного Козацтва і Селянської Спілки, щоби організовано піддержати Український Уряд. Пропонує звернутись до Центральній Рагі і Генерального Військового Комітету, щоби видано Вільному Козацтву*, бо тільки тоді воно фактичне матиме значіння.

Голова 1-ї Народньої Раги Романівської вол. читає резолюцію перших Зборів Раги про піддержку Центральн. Раги.

В.Ступницький каже, що повстання большевиків йде за власть. Коли власть була в руках Миколи і Керенського, вона не була народньою, а власть большевиків буде властью рабiтників, салгат і селян. З'їзд повинен заявити, що власть повинна бути народньою отже в руках раг салгацьких, рабiтничих і селянських депутатів, а Центральна Рага повинна йти в згоді з совітами.

Л. Ган виступає проти влади совітів на Україні, бо в цих совітах представлені по більшості представники салгат, уроженців москвинських губ., а в Центральній Рагі справедливо представлене українське військо, рабiтники і селянство і тіж самі совіти мають своє представництво.

Паливода вказує, що боротьбу на вулицях зараз веде не Центр. Рага, а Куріенко, котрий бажає захопити владу в свої руки і придушити Центр. Рагу.

Губенко каже, що зараз підчас цих розрухів Центр. Рага повинна стати на сторожі прав українського народу і взяти всю владу на Україні в свої руки.

Пирховка каже, що нічого нам дивиться на Петроград і Керенського, а треба раз на завше зятямити, що в нас є єдина влада Центральна Рага, котру ми, як буде потреба, будемо до послідної каплі крови боронити. (Гучні оглески).

Синьоокин вимагає, щоби Центральна Рага негайно взяла всю владу до своїх рук і проголосила Українську Республіку (гучні, довго невмовкаючі оглески).

І.А. Чопівський читає з газети "Последнія Новости" резолюцію Козачого З'їзду¹⁵⁵ про захват влади на Україні. (Повстає шум, вигуки: Ганьба ім! Позор! Геть з ними на Дон!) З трудом голова заспокоює і просить спокійно справу обміркувати. Роздаються вигуки: нічого обмірковувати, справа аж нагто ясна.

І.А. Чопівський пропонує післати делегацію на Козачій З'їзд, щоби запро-

* Так у тексті.

тестувати проти цього. (До президії поступає резолюція протесту для оголошення, котра приймається одностайно). (Подана на кінці).

Вибірається делегація: Пирховка, Кіхно, Синьоокін, Савицький, Литвиненко, Колесник, Плаксівна, щоби запротестувати проти захвату влади козаками.

Делегатам доручається зпочатку привітати Козачий З'їзд як гостей, а потім попрохати їх не вмішуватися в діла України. Цій самій делегації доручається також привітати Всеукраїнський Військовий З'їзд від імені Київської Землі.

Дальше виступають з привітанням представник Чорноморського флоту і 15 піш. Шліссельбурзького полку.

Дальше довго ще висказуються з приводу сучасного моменту і вимагають, щоби Центральна Рада взяла всю владу в свої руки, оголосила Україну Народною Республікою і стояла твердо на сторожі здобутків і прав Українського народу і закликать всіх організуватися в Вільне Козацтво, Селянську Спілку, щоби тим краща і сильніша була піддержка Центральній Раді. Закликають жертвувати на Український Національний фонд.

Підчас перерви зібрано триста двадцять дев'ять (329. карб). 40 коп. і 75 коп. сріблом.

Засідання 29-го жовтня.

Засідання обдувалось серед нервового настрою присутних, бо на вулицях Київа йшла боротьба. Доклади з місць.

Всі промовці остановляються на організації Вільного Козацтва, Селянської Спілки і Просвіти. Закликають закладати всюди Вільне Козацтво і вимагають для вільних козаків зброї. В докладі вияснюється, що ідея Вільного Козацтва захоплює щораз ширші круги селянства. Потрібні інструкторі і централізація організації. Проти Вільного Козацтва ведуть сильну агітацію поміщики, духовенство і євреї, як рівнож дезертирі.

Що до Селянської Спілки, то вказують, що на місцях Селянські Спілки після довгої безчинности проявляють більше життя. Потрібні книжки і лектори. В звязку з тим деякі представники нарікають, що інтелігенція зачинає вігпливати до городів і село остається без керманчів.

Вибори до волостних і повітових народніх Рад гали в більшості перевагу українському населенню. Деякі селяне жалкують, що обрали главними людей неосвічених, або навіть неграмотних.

Вказують рівнож на погане становище шкільної справи, немає по селах українських підручників і книжок. Багато шкіл пустує, бо немає учителів. Учителям дуже погано приходиться, бо в земствах немає грошей, платня ду-

же мала, так що багато учителів зневолені кидать учителювання і шукать других средств до життя.

Обурюються поширенням виробу самогонки. З самогонщиками майже ніде не борються, міліція нічого не робить, а неозброєних вільних козаків ніхто не боїться.

Засідання 30-го жовтня.

На порядку деннім обговорення земельної, харчової справ і доклад Пожарського про Народні Раги і питання про Всеросійські Установчі Збори.

По земельному питанню висловлюється дуже багато промовців. Всі вони вказують на те, що населення не хоче вже довше чекати і вимагає, щоби негайно передати земельним комітетам всі нетругові землі. Щоби не настала через те анархія необхідно, щоби Центральна Рага вигала закон про перехід землі в розпорядження земельних комітетів.

В звязку з земельним питанням говорять про лісову справу. Вказують на те, що нищатья ліси як спекулянтами, так і селянами, передовсім багатими. Багаті селяне мають коні, їздять в ліс, рублять, а бідні хоч би навіть хотіли, немає чим привезти. Необхідно передати всі ліси під контроль земельних комітетів.

В справі харчовій промовці жалуються на страшенне безлаггя. Немає мануфактур, заліза, кожї і др. Хліб так повивозили в деяких місцях, що само населення зачинає голодувати. На станціях псується багато хліба, проїзджаючі воєнні ешалони граблять і везуть в великоруські губернії. Центральна Рага мусить взяти харчову справу в свої руки і провести ревізію діяльності харчових управ.

Пирхавка склав справоздання як голова делегації на Козачій З'їзд і Всеукраїнський Військовий З'їзд. Делегація привітала З'їзд хлібом і сіллю як гостей на українській землі по старинному козацькому звичаю. Після цього як Агеев від імену З'їзду подякував привітання, делегація висловила своє здивовання з приводу винесеної З'їздом постанови про захват влади на Україні З'їздом і рішучий протест. Свою промову до козаків [Пирхавка розпочав] заявою, що селяне ніколи не дозволять панувати чужинцям в Україні і скорше згинуть в боротьбі, чим дозволять яке небудь насильство над правами України.

Агеев зворушений клявся честю З'їзда, що козаки такої постанови не вносили, що це провокація газет. На З'їзд заява делегації зробила велике вражіння передовсім як делегатка Плаксівна заявила, що українське жіноцтво

краще убує своїх гітей, чим дозволить, щоби вони жили в чужій неволі як до-сі. Козаки і офіцери клялись своєю честю і рідним Доном, шо вони ніколи не пігуть проти українського народу і його уряду Центральної Раги.

Після цього делегація пішла на Всеукраїнський Військовий З'їзд, на котро-му витали все українське військо від імену їх батьків, матерей, братів, сестер і гітей. З'їзд приняв дуже тепло делегацію і обіцяв боронити рідні хати від всіх во-рогів, звідки б вони не йшли.

П. Пожарський робить доклад про діяльність Народніх Раг. Він вказує на те, шо новообраним Рагам треба буде гбати про громадське хозяйство, піг-нести його з того упадку, в якому воно зараз находиться. Зазначає на ті ве-ликі перешкоди, які стоять їм на шляху їх праці. Одною з них є те, шо немає в них грошей, бо не поступають податки. Говорячи про вибори Управ закли-кає, щоби вибирать людеї, котрі зможуть вести народне хозяйство, людеї гі-ла. Розвиває дальше думку про об'єднання всіх Народніх Раг в Всеукраїнсь-ку Спілку Народніх Раг, котра стане міцною підвалиною Центральної Раги в будуванню нової, вільної України.

З приводу докладу виступає кілька промовців, котрі заявляють, шо бідні-щі селяне платять податки, а богати і поміщики одмовляються через те, шо треба вибирати в Управи людеї освічених і людеї гіла, як рівнож і думку про Всеукраїнську Спілку Народніх Раг.

Ф. Швець робить доклад про Всеросійські Установчі Збори і закликає од-гавати голоси тільки за українців.

Після цього Ол. Путель від редакційної комісії читає резолюції З'їзду в послігній редакції, котрі приймаються всі одноголосно.

З'їзд закінчився виставою у Національному театрі (Сава Чалий). Підчас З'їз-ду зібрано на Національний фонд, разом з тим, шо зібрано 28 с.м. 900 (де-вятьсот) карб. 90 коп., сріблом два (2) карб. 15 коп.. Крім того пожертвувано 3 георг. хрести 4 ст. (№№ 57373, 86933, 376557), 2 георгієвські хрести 2 ст. (№№ 11348, 69545), 1 георг. хрест 2 ст. (№ 23647), срібних медалів за увагу 4 ст. — 3, за усерге 2, орден Станислава II ст. і одна срібна старинна монета.

ПОСТАНОВИ ТРЕТЬЯГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО З'ЇЗДУ КИЇВЩИНИ

28 — 30 жовтня.

Третій Український Національний З'їзд Київщини висловлює рішуче обу-рення і протест проти постанови Козачого З'їзду у Київі про захват влади на Україні.

Беручи ж під увагу, що здобуткам революції на Україні загрожує велика небезпека, З'їзд рішуче вимагає, щоб усю владу на Україні Центральна Рада взяла до своїх рук.

З'їзд вимагає:

1) щоби Українська Центральна Рада оголосила Україну демократичною республікою і взяла діяльну участь в утворенні федерації в Росії.

2) Щоб усі російські війська і донські козаки були негайно виведені з України і замінені українськими частями, котрими повинен порякувати Генеральний Військовий Комітет.

3) Щоб негайно були скликані Українські Установчі Збори. Третій Український Національний З'їзд Київщини постановляє звернутися до населення Київщини, щоби воно для спасення української революції піддержувало Українську Центральну Раду всіми засобами: а) робило можливі жертви на Український Національний фонд сріблом, золотом і иншим майном, б) щоби по дзвінницям, як цього буде потреба, була знята половина звонів і пожертвована в Національний фонд, а також і дорога утварь.

4) Щоб усі податки, котрі поступають на Україну і доходи з казенних і угільних земель та другого майна, поступали в розпорядження Української Центральної Ради.

Загля цього З'їзд вимагає, щоби негайно усунено з посад непевних управляючих казенним і угільним майном.

5) З'їзд вимагає, щоби Українці гласні до Народніх Рад подавали голоси при виборах мирових суддів тільки українців.

6) Щоб було переобрано всіх комісарів і начальників міліції і щоби вони підлягали тільки Генеральному Секретаріатові.

Судові справи.

Тому що суд повинен мати у народа великий авторитет, особливо в цей час, а зараз на посадах в Окружному Суді і Палаті сидять люде, котрі вороже стаючи до українського народу, гублять через те авторитет суду. З'їзд вимагає, щоби Центральна Рада негайно утворила Генеральне Секретарство по судових справах, котре поставило б суд на належну висоту.

Духовенство.

Зважаючи на те, що на Україні в старі часи було духовенство виборне, що зараз духовенство на Україні не йде з народом, а ставиться до його інтересів вороже. З'їзд вважає, що на далі все духовенство на Україні мусить бути виборне.

Військові начальники.

З'їзд вважає, що повітові військові начальники на Україні повинні назна-

чатися Генеральним Військовим комітетом по можливості з інвалідів і ранених українців.

Земельна справа.

Всі землі на Україні (Український Земельний фонд) переходять без викупу в користування всього трудового народу на Україні, який поряdkує ними через сільські громади, волостні, повітові, краєві та всеукраїнський земельні комітети, обрані трудовим народом на основі загального, рівного, прямого та таємного виборчого права.

З'їзд звертається до Центральної Ради, щоби всі землі на Україні негайно оголосити земельним фондом України, виробити і затвердити законопроект про поряdkування землею земельними комітетами.

Земельні комітети повинні до установчих українських зборів гбати в першій мірі про забезпечення землею безземельних та малоземельних селян.

З'їзд домагається негайної націоналізації всіх тих галузей господарства, які обслуговують найпекучійші житьові потреби людности (залізниця, пароплави, вугільна, цукрова та другі промисловості).

Для забезпечення людности лісовим матеріалом і для знищення спекуляції, всі ліси в межах Київської губ. взяти під охорону земельних комітетів. Лісові матеріали і різні запаси дров негайно взяти земельними комітетами на учот і видавати населенню по ордерам земельних комітетів. Ціну на дрова установити згідно з казенною. Гроші на дрова оддавати через земельні комітети Центральної Ради.

Коли б власники лісів одмовились од заготовки дров і лісових матеріалів, то з дозволу земельних комітетів Селянська Спілка повинна організувати у кожному селі робочі гуртки як для заготовки дров і строевих матеріалів, так і перевозки.

Самовольна порубка лісів ні в якому разі не може бути допущена.

Продовольча справа.

Третій Національний З'їзд Київщини, зважаючи на велике безладдя в харчовій та других справах на Україні, зріст спекуляції і несправедливість розпреділення, рішуче вимагає, щоби вся харчова справа на Україні перейшла в руки Генерального Секретаріату.

З'їзд вимагає: 1) щоби Генеральний Секретаріат негайно встановив контроль діяльности всіх харчових справ, 2) щоби негайно перевести учот мануфактури, заліза, кожів і инш. і установити тверді ціни і справедливе розпреділення між населенням, 3) вжити рішучих заходів, щоби скота не продавано перекупщикам.

Учительство.

Третій Національний З'їзд Київщини рішуче висловлює своє обурення, що українські учителі затримуються військовою владою в той час, коли в московських військових округах учителі одпущені з війська і працюють у школах, і вимагає негайно одпустити учителів українців з війська без ріжницї військового чину.

З'їзд звертає увагу на погане матеріяльне становище учительства і вимагає вжити всіх можливих заходів для поліпшення їх положення в інтересах школи.

Самогонка.

З'їзд звертається з закликом до селянства Київщини рішуче боротися з самогонкою, на котру йде багацько хліба в той час, коли армія і народ голодують. Всі власти, Вільне Козацтво і Селянська Спілка мусять рішуче боротися з п'янством.

Вільне Козацтво.

Зважаючи на те, що утворення Вільного Козацтва на Україні для заведення порядку і охорони української революції дуже бажано, З'їзд звертається до Військового Генерального Комітету, аби він допоміг селянам організаторами і зброєю.

Бранці.

Через те, що на містах робочих рук для оброблення землі є потрібна кількість і бранці, котрі працюють на землях землевласників, можуть бути корисними в інших, державних підприємствах, З'їзд висловлює побажання, аби всі бранці були взяті з маєтків землевласників і були переведені на державні підприємства.

Демобілізація.

Національний З'їзд Київщини вважає, що справу демобілізації на румунському і південно-західному фронті повинен взяти в свої руки Генеральний Секретаріат. Весь інвентарь (коні, повозки то що) повинен продаватися не перекупщикам, а трудовому селянству.

Податки.

Український Національний З'їзд Київщини постановляє, що все населення Київщини повинно негайно почати вносити податки волостним, повітовим та Губерніяльній новообраним Народнім Радам (Управам), аби вони могли скорше і краще виконувати свої обовязки на користь трудового народу. Волостні, Повітові та Губерніяльна Народні Ради повинні вжити рішучих заходів проти тих, котрі не захотять вносити податків.

Народні Управи.

З'їзд звертає увагу на необхідність вибирати Губерніальну Народню Раду та Управу з великою обережністю, як цього вимагає така справа.

З'їзд вимагає, аби новообрані Народні Ради та Управи на Україні об'єдналися в Всеукраїнську Спілку Народніх Рад, щоб цей союз був міцною підвалиною Центральній Раді в будуванні вільної України.

Школи.

З'їзд звертається з закликом до всього громадянства Київщини, щоб всюди заводили у школах навчання на рідній українській мові, де воно ще по яким небудь причинам не заведено.

До Установчих Зборів.

Третій Український Національний З'їзд Київщини закликає громадян Київської губ. голосувати під час виборів до Всеросійських Установчих Зборів за список селянської спілки № 1 (номер перший).

З'їзд вважає, що депутати до всеросійських Установчих Зборів не повинні брати участі в їх роботі, доки не будуть скликані Українські Установчі Збори.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1 — Спр. 54. — Арк. 23 зв.-28. Копія.

№ 503

Стаття “Україна і Петроград”

29.10.1917 р.

Виступ большевиків як це і можна було чекати, ясно і виразно визначив розкол російської демократії. “Фортеця большевизма” Петроград виправдав своє назвище. Буквально п'ять хвилин потрібно було для того, щоб від Тимчасового Уряду нічого не лишилося. Жіночий баталіон смерті та дві-три роти юнкерів ось реальна сила Тимчасового Уряду в Петрограді. Пущено було 2-3 снаряди з “Аврори” й ці “останки” розбіглись як миши.

Отже, розрив “єдиного революційного фронту” стався кольосальними кроками.

І розрив цей йде тим інтензивніше, чим довше тягнеться положення “безвластя”. Єдина державна воля зникла, а значить і зникає єдність тактики тих груп революційної демократії, на які опиралась ця воля.

Де ж вихід? Які засоби дадуть змогу утворити єдину державну волю, а зна-

чить і з'єднати більшість революційної демократії на певному ґрунті?

Було б утопією стверджувати, що можна утворити після повного розвалу центрального Уряду державну волю на всю Росію. Петроград — ся арена кривавих подій у найблизчі дні — свою волю диктувати не зможе.

Мусимо отже ясно і отверто признатись, що центру політичного державного життя в Росії зараз немає.

Доля кожного краю, кожної нації самим ходом життя поставлена на карту і мусить бути розв'язана власними силами. Або сильна місцева власть, або небезпека анархії та горожанської війни і “оголеніє” фронту. І деякі країни, як от Донщина, таку ситуацію взяли на увагу і пішли шляхом сильної місцевої революційної влади, яка спирається на більшість революційної демократії.

Таким шляхом повинні йти і ми, при готовому апараті влади — Генеральному Секретаріатові, якого піддержує більшість революційної демократії України.

Але Центральна Рада і Генеральний Секретаріат зустрілись з силою, яка опирається виключно на сили, ворожі українству. Козаки, кирасири, військова техніка — все це в руках комісара не існуючого “временного правительства” г-я Кирієнка. І, маючи під руками таку силу, Кирієнко рішуче і одверто став на контр-революційний шлях.

Центральна Рада, Генеральний Секретаріат, “Советы” — словом все, що стоїть в тісному зв'язку з революційною демократією України, має бути знищено. І перша проба нищення вже почалась у Києві сьогодні, облогою “советов” військовою силою. Певне, в намірах Кирієнка на черзі Центральна Рада, Генеральний Секретаріат, і інші організації української демократії, революційного пролетаріату, війська та селянства. Бо видано розпорядження по всьому округу виконувати тільки постанови штабу. Словом власть штабу, а власне Кирієнка розширюється до меж суверенної влади.

Що це, шлях до диктатури чи авантюри? Тимчасовий Уряд сидить під арештом, а його комісар нищить верховну краєву владу.

Мусимо, отже, напружити всі сили революційної демократії і рішучо усунути всякі контр-революційні змагання контр-революційними засобами залити кров'ю наш край. Або революційна — демократична влада на Україні, або диктатура Кирієнка.

Иншого виходу немає.

Юр. Мур.

Резолюція V Конотопського повітового селянського з'їзду про жовтневі події у Петрограді

29.10.1917 р.

29 жовтня 1917 р.

Про сучасні події в Петрограді з'їзд, заслухавши доклаг і обговоривши справу, прийняв таку резолюцію:

Зважаючи на те, що повстання в Петрограді є наслідком тієї політики згоди з буржуазією, проти якої трудячий люд не раз вже протестував, а Временне правительство не звертало на цей голос народа жадної уваги, що Временне Правительство і створений при ньому "Совет Республики" йдуть свідомо проти волі працюючого люду, а не захищають його інтереси, 5-й Конотопський селянський з'їзд постановив:

1) теперешнього (коаліційного) Временного Правительства не піддержувать;
2) домогатись, щоб було утворено Временне Правительство із соціалістів, відповідальне перед трудячею демократією в лиці Раг Салг., Робітн. і Селян. Депут.;

3) домогатись, щоб ні на один день не були одкладені вибори до Всеросійського і Українського Учредительного Зібрання;

4) з огляду на те, що буржуазія може використати заколот в своїх цілях, потрібно: а) щоб на селах Селянські Спілки стали на стражі революції, не допускаючи з боку сільської буржуазії контрреволюційних виступів, в випадку яких беручи всю владу в свої руки на Конотопщині мусить бути організованність і порядок; б) щоб в Конотопі і инших містах (городах) були закладені комітети оборони революції із ісполнительного комітета Раг Салг. і Робітн. Депутатів та з комітету селянської спілки, які взяли б всю владу в свої руки; в) на Україні всі ці комітети оборони революції должні підлягати Всеукраїнському комітету по охороні революції, який утворився в Київі.

5) На Україні верховну законодавчу владу мусить взяти негайно Українське Временне Правительство — Генеральний Секретаріят, який мусить не повторювати помилок російського Временного Правительства, а рішуче йти назустріч домаганням і потребам трудящого народу.

Народне слово. — 10.11.1917.

**Протокол екстреного засідання комітету
Слов'янського ударного полку**

29.10.1917 р.

Славянській ударний полк прийшов в Київ не для політичної і національної боротьби, а для подолання анархічних виступів толпи і окремих осіб.

Поэтому мы доводим до сведения Рады и Войскового Генерального Комитета то, что полк никогда не выступал и не выступит против Центральной Рады и украинских войск, признанных Временным Правительством, и просим Центральную Раду и Генеральный Войсковой Комитет, если они не нуждаются в нашей помощи, направленной всецело на подавление анархических выступлений, содействовать скорейшему уходу полка на фронт.

Председатель полкового комитета штабс-капитан (подпись)

Секретарь прапорщик (подпись)

Октября 29 дня, 1917 года, г. Киев,

Робітнич газета. — 01.11.1917.

Стаття С. Єфремова “Останній бій”

29.10.1917 р.

*Це ж остання війна! Це до бою Чоловіцтво із звірством стає.
Ів. Франко.*

Трудно писати на теми дня. Бо самий день тепер розбито вже на дрібні скалочки, і вчасне для ранку вже запізнено для півдня, а тим більш запізнено для другого дня, коли ці рядки гідуть до читача. Події женуться таким сказаним темпом, що навіть громовинна техніка наших днів сунеться, коли рівняти до його, воловим ходом. Проте поспробуємо схопити хоч суть подій, спиняючись на біжучих фактах і подіях тільки як на ілюстраційному матеріалі.

В Петербурзі повстання. Большевики за три тижні перед виборами й за місяць перед скликанням Установчої Ради захопили за зброю. Та що говорити про тижні й місяці, коли їм так не терпілось, що вони не могли вижда-

ти навіть постанов скликаного ними самими з'їзду рад робітницьких і вояцьких депутатів. Вони, що весь час вели агітацію під гаслом — “вся власть радам” — самі ж гасло це зламали, коли довелось стати на практичний шлях. І повстання розпочато без рад, яким ніби-то мала належати ота знаменита “вся власть”.

Вже ці обставини народження “нової революції” показують її природу. Цікаво зазначити, що гасло про “всю власть радам” найбільшого галасу наробило саме тоді, коли ради втратили вже всяку вагу і власть, що мали перше, і самі розбились та розпоршились на окремі ворожі гуртки. Цікаво також, що й прихильники голосного лозунга самі менш, ніж хто инший, ладні були з ним рахуватися. Цікаво знов же, що тільки викликавши вовка з лісу, вони нагадалися, чи не рано це зроблено. Все це показує, що самі большевики стали тільки виграшкою в руках чогось більш могутого та стихійного. Вони свою справу провадили по дитячому нерозумно, вони справді весь час викликали того вовка з лісу, награвши на демагогічних гаслах, але вони не могли вже з ним упоратись, не могли не то трьох тижнів, а навіть години заждати. Просто не могли... Події, на створення яких вони стільки сили положили, огразу ж їх випередили й “привідці повстання” лишилися ізольовані й самотні. Події йдуть без них і впливу ніякого вони вже й тепер не мають, — тепер, коли тимчасове правительство сидить по бастіонах Петропавловки, а довгожданна власть опинилась ніби в їхніх руках. Вони не знають, насамперед, що з цією властю робити. Од них одвернулись усі — навіть ті, кого вони ніби-то повели були за собою. Суєтлива метушня привідців большевизма це як найкраще підкреслює. Оце даремне шукання за спільниками, щоб хоч кабінет міністерський скласти, оті безглузді перші вчинки, як цензура; закриття газет та розгон передпарламенту, оті навіть принципіальні хитання, як заява Леніна — самого Леніна, — що справа негайного замирення на фронті принаймні не так то вже й близька — все це показує, що “переможці” опинилися в становищі безсилої купки людей, що самі не знають, що їм робити й як виплутатися з тих подій, які самі накликали. І це цілком зрозуміливо. Большевики грали на анархію. Анархія прийшла. Прийшла і в першу ж голову їх розтрощила. Я пишу це слово цілком свідомо, бо жадного не маю сумніву, що большевизм уже розтрощено, роздавлено, хто б не вийшов кінець-кінцем переможцем з повстання. З правої руки стоїть тінь лагу, з лівої повна анархія, а між ними большевизм, тепер вже компромисове становище. І там ті перші дві сили рішають справу. Вони ударились одна об одну і

большевизм стерто на порох. Ще мара його держиться і може якийсь час продержиться, але з ваги політичних рахунків його доводиться вже скинути.

Отже мені здається страшенно помилковим погляд, що зводить вагу подій до боротьби між тимчасовим правительством та новими претендентами на владу, або ще гірше — на герць між Керенським та Леніном. Справа галеко глибша: лаг і анархія стрілися в останній, може сутичці, в боротьбі не на життя, а на смерть, і від того, хто переможе в останній момент — залежить уся майбутня доля всієї держави. Знов же цілком свідомо говорю — всієї держави, бо на жаль, з цієї сутички не можу вигілити Україну, бо вважаю знов же за фатальну помилку ту тактику нейтралітету, яку силкувалися заняти відповідальні українські круги. Нейтралітету бути не може. І вже одно те, що з силкуваннів тих нічого не виходить, або саме гірш, ніж нічого — показує, що глибоко невірний по самій суті ступінь зроблено з першого ж разу. Україна не ізолювалася од півночі і, на сум та гризоту нам, так само і їй загрожує перспектива захлунутися в каламутній хвилі анархії.

Візьмемо тільки найближче до нас становище — у нас, у Київі, в центрі організованого українського руху. Як знаємо, тут вже витворилось було аж три комітети, що “рятують революцію”, та ще треба додати безконечне число всяких правительственних органів, які не зникли ж од большевистських погроз, та ще безліч усяких комісарів, сами функції яких виглядають досить непевно і невиразно. І всі “рятують”... Легко сказати, що з такого порятунку могло вийти. Мало того, що почалась словесна боротьба, — твориться й де-що гірше. Бігають автомобілі, розставлено варту, часом аж по дві, разом. Хтось когось арештовує, хтось на когось іде, хтось комусь ніжку підставляє й яму риє, — а хто кого дере — вже й сам, вибачайте, гідько лусий не розбере. Непотрібна суетливість усіх отих комітетів, властей, комісарів і т. и. тільки побільшує безладдя, до якого встрявають усякі охочі людиці, яким знов же чогось не терпиться, які то йдуть визволяти полуботківців, то спиняють на улицах мирних громадян, то арештовують той самий найвищий комітет, який мав порядкувати всією справою “порятунку революції”, — так дожились ми до ганебної події, коли українці-вояки арештували були свій найвищий трибунал революційний!... А Мала Рага вагається і не знає, на яку ступити, то приймаючи до рятункового комітету заступника од тих, од кого саме треба рятуватись, то знов же приймаючи резолюції проти большевиків; а частина української преси закликає Центральну Рагу, якої фактично нема зараз, взяти всю владу в свої “могучі руки”... Все це показує, що на жаль, ми

не далеко втікли од всієї російської демократії, — ми, що хвалимось своєю організованністю й лагом, і під горячий час захоплені так само невстриманою словесністю та партійними і фракційними перекорами. І поки ми перекоряємось — події летять так, що навіть з громовинною технікою їх не догнати, і ми вже безконечно одстали, тупцяючи на однім місці.

Тим часом справа стоїть, на мою Думку, ясно. Треба тільки одверто й по щирости признати, що — боротьба йде зовсім не між Керенським та Леніним, навіть не між старим і новим правительством, не між людьми поміркованими та большевиками, — вони, знов кажу, вже порожнє місце, — а між творчістю й хаосом, між лагом і безладдям, між тінню порядку і цілковитою анархією. Всяке вагання, всяка невизначність, усякі переходи тільки до-дають останній сили. А візьме гору вона — прийде і реакція, не та вигадана реакція, якою мов гітей нас увесь час лякано, а справжня, непідроблена реакція, що дійсно змете всі здобутки революції, в тім числі і Центральну Раду, і комітети порятунку, і виборчу боротьбу до Установчої Ради, і саму цю Установчу Раду.

Справа стоїть ясно, коли до неї підходити без попередніх мірок та тенденційного намислу. І заплутувати її і не годиться, і небезпечно. Йде останній бій, од якого ніхто не повинен ухилитись. А вже кожному совість мусить підказати, куди пристати, беручи на себе всю відповідальність за свої вчинки перед майбутніми поколіннями, перед світом, перед історією.

Сергій Єфремов.

Нова Рада. — 29.10.1917.

№ 507

Телеграма від українців Барнаульського гарнізону з проханням про переведення в українські полки

29.10.1917 р.

Телеграмма

Кіев Украинській Военный Генеральный Комитет

Кіев Барнаул

Украинцы Барнаульскаго гарнизону числе 500 офицеров и салдатов радуют вас. Просят приказывать. Вони все виповнят. Ждемъ помочи що до переведення нас в украински полки. Украинска Військова Рада

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 13. — Арк. 27. Телеграфний бланк.

**Резолюції Харківської організації УПСР
з сучасного моменту**

29.10.1917 р.

29-го жовтня Збори Харківської організації Української Партії Соціалістів-Революціонерів, обміркувавши біжучі політичні події і справу організації влади, визнали:

1. Що спроба захопити владу одною з частин революційної демократії засуджена на неудачу і не зустріне нашої піддержки.

2. Що принцип коаліції в справі організації влади засуджений самим життям на загибель і що політика бувшого временного правительства не відповідала вимогам української революційної демократії і завданням розвитку і поглиблення революції. То ми, Укр. С.-Р., вказуєм як і раніш на необхідність організації революційно-демократичної влади, яка тільки зможе довести справу замирення до доброго кінця і запобігти загальному безладдю.

3. Єдиним рятунком Росії од загибелі, забезпеченням нормального життя і полагодження загальної розрухи являються найширша децентралізація влади, негайна автономізація окремих областей та федеративний з'язок між ними, який на краєвих установчих зборах та Всеросійських одержить верховну санкцію і своє законне затвердження в формі федеративної республіки

4. Виходячи з усього вищезгаданого і визнаючи, що право націй на самовизначення мусить бути переведенним в життя самим народом, через свої установчі збори, і що автономний лаг мусить переводитись негайно шляхом революційної діяльності зборів і т. д. Збори Харківської організації визнають потрібним негайну передачу всієї влади на Україні до Української Центральної Ради, проголошення української демократичної Республіки, що обнімає всю етнографічну Україну; і організацію виконавчої влади на Україні, яка входить в з'язок з центральним правительством, виробить конструкцію своїх взаємовідносин та скличе Установчі Збори України.

5. Загальні збори ухвалюють звернутись до Центрального Комітету Українських Соціалістів-Революціонерів з пропозицією, аби були вжиті всі заходи до негайного скликання Українських Установчих Зборів Центральною Радою.

"Боротьба". — 1917. — № 14. — С. 12-13.

Конференція селян — представників волостей і гарнізонів Чернігівщини

29—31.10.1917 р.

“Совет солдат крестьян Черниговского гарнизона” скликав на 29 жовтня с.р. губерніяльний з’їзд селян — представників волостей і гарнізонів Чернігівщини. Але з’їзд не міг одкритися, бо в скликанню його не приймала участь Губерніяльна Рада Селянських Депутатів і, крім того, представлені були тільки 28-30 волостей Чернігівщини, чому і вирішено було назватися не з’їздом, а конференцією.

Головою конференції було обрано В. Елланського, товаришами Б.М. Васютинського, т. Ігнатовського, т. Курієвського, т. Пузіка, т. Драло, т. Молокосова і т. Хабленко.

Конференція продовжувалась 29-31 жовтня і мала живий, інколи бурхливий характер. Розглядалися питання: про Всеросійське Учредительне зібрання і Українські Установчі Збори, аграрне питання і про біжучий момент.

Під час праці конференції присутні стоячи вітали Українське військо в особі представника 2 куріня Українського полку. Пам’ять борців за волю, що полягли на вулицях Петрограду в ці дні, була вшанована урочистим вставанням. По скінченню конференції селяне гаряче дякували організаторів конференції і презігіум.

В наслідок праці конференції були прийняті такі резолюції:

(...)

II. Про Учредительное Собрание

1) Заслушав доклады про Всеросійское Учредительное Собрание и про Учредительное Собрание Украины, конференция представителей волостей и гарнизона Черниговщины признает, что разрешить все вопросы и установить демократический республиканский строй на Украине может только трудовой народ Украины на своем суверенном (не от кого не зависимом) Учредительном Собрании Украины.

Всеросійское же Учредительное Собрание должно только сказать: 1) что каждый народ имеет право сам решать свою судьбу, 2) что земля должна перейти в руки трудового народа без всякого выкупа путем социализации и 3) что война, если к тому времени еще не будет заключено мирного договора, должна немедленно быть окончена справедливым миром.

2) При выборах же во Всеросійское Учредительное Собрание конференция призывает украинское селянство Черниговской губернии подать все свои голоса за список № 10 — украинских социалистов-революционе-

ров, составленный и одобренный по соглашению с селянской спилкой.

3) Представителям Черниговской губернии во Всероссийском Учредительном Собрании постановлено дать наказ настаивать: 1) на решительном выступлении правительства во внешней политике, 2) на немедленном опубликовании тайных договоров и 3) на предложении союзникам провозгласить условия мира, немедленно заключить перемирие и начать мирные переговоры.

(...)

IV. По текущему моменту.

В грозный час, в критический момент революции, когда кипит решительный бой труда и капитала, Черниг. Губ. Конференция селян — представителей волостей и войск не считает себя вправе молчать и громко заявляет о своей солидарности с возставшими солдатами и рабочими Петрограда.

Революция у перелома. Одно из двух: — либо победа Советов и тогда развитие революции, земля — крестьянам, хлеб и мир всем трудящимся, либо — победа буржуазного коалиционного правительства, и — голод и нищета народных масс.

В полном сознании лежащей на ней ответственности конференция шлет братский привет погибающим за общее дело в Петрограде солдатам и рабочим столицы и требует немедленной отставки провокационного министерства гражданской войны.

Вместе с этим поддерживая возмущение Петрограда, Конференция обращается ко всем воинским частям и всем своим авторитетом требует не допускать отправки из Чернигова никаких воинских частей для карательных и умиротворяющих целей и требовать того же от всех организаций юго-западного фронта.

Конференция считает необходимым организовать на местах военно-революционные комитеты.

Народное слово. — 10.11.1917.

№ 510

Протокол загальних зборів козаків куреня Вільного козацтва м. Глобина Кременчуцького повіту на Полтавщині

30.10.1917 р.

Засідання було відкрито Головою Глобинської Волосної Української Селянської Спілки З.И. Плискою. Ним було пояснено зібравшемся козакам мета існування курнів “Вільного Козацтва”, після чого ним же було пропонується обрати голову Зборів, товариша голови і двох писарів. Після недовгих ба-

лачок, обраними оказались: М.И. Скляр головою, П.Ів. Миргородський товаришем голови і Хв.Хв. Лукаш і О.А. Норенко писарями.

I. Вибір Раги курія. Збори одноголосно постановили: головою Раги обрати Мусія Йосиповича Скляра, товаришем голови Вархволомея Петровича Семерню, членом Раги Павла Самійловича Ситника, Скарбничим Прохора Івановича Миргородського і писарем Хведора Хведоровича Лукаша.

II. Грошова справа. Постановили: призначити взнесок з кожного козака по Три карбованці, а тако ж улаштувати на негілю 5-го Листопада кружковий збір грошей по селу і по підписним листам. Для виконання сих обов'язків обрані були до кружків: П. Юрченко, К. Туренко, Б. Гора, Ів. Волошко, М. Миколенко, Л. Шкірка, В. Бахтук, М. Радченко, К. Богаква, С. Логвин; до підписних листів Хв. Лукаш, В. Шкірка, Г. Бойко, В. Семерня і М. Брага.

III. Про "Просвіту". Постановили: предложити Рагі існуючої уже в Глобині "Просвіту" негайно зібрати загальні збори всіх членів "Просвіту", на які повинні прибути всі козаки, також і члени Комітетів Селянської Спілки для обоюдноного вирішення сього питання. На майбутній повітовий з'їзд "Просвіт" в Кременчузі призначений на 6 Листопада постановили: делегувати Хв.Хв. Лукаша.

IV. Про призначення часів занять. Постановили: що негілі, а тако ж як що коли случиться серед негілі свято, то й і в свято од 2-х годин дня до 5-ти годин вечера. Керувати сими заняттями обрати Куріного Отамана і його підручних; закритою балатіровкою більшістю 33 голосів проти 11 був обраний Нестір Каленикович Шамайко і одкритою балатіровкою одноголосно були обрані Підручними Отамана Михайло Олександрович Гора, Йосип Іванович Угод і Мусій Йосипович Скляр.

ЦДАВО України. — Ф. 811. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 163. Копія.

№ 511

Резолюція надзвичайного засідання Чернігівської міської Думи

31.10. 1917 р.

Городская дума. 31-го октября черниговская городская дума приняла в экстренном заседании следующую резолюцию:

"Черниговская городская дума решительно осуждает преступное возстаніе большевиков против революціонного порядка - возстаніе, угрожаю-

щее созыву учредительного собрания и ослабляющее фронт, и призывает все живые государственные силы города Чернигова сплотиться вокруг нея и самими решительными мерами поддержать революционную власть в лице временного правительства, совета республики и краевых органов этой власти - Центральной Рады и Генерального Секретариата".

Из представителей различных черниговских общественных организаций решено образовать комитет общественной безопасности, куда дума делегировала, кроме гор. головы, гласных Базилевича и Имшенецкого.

Черниговская земская газета. — 10.11.1917.

№ 512

Протокол об'єднаного засідання корпусної та президій дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу

31.10.1917 р.

під предсідательством Ямполя

Внесення

Оголошення телеграми про виступ корпусу на фронт

Постанови

Про питання з приводу наказу про виступ на фронт корпусу на зміну 6 армійського корпусу, засідання, заслухавши телеграму про те, постановило:

1) Зважаючи на те, що згідно телеграми арком 7 за № 756 та комісара південно-західного фронту і 7 армії за № 2098, ті потяги, котрих Тимчасовий Уряд необачно зриває з фронту та посилає до Києва для боротьби з домаганнями українського народу під приводом боротьби з большевиками, перший Український корпус, перш ніж вийти згідно наказу на зміну 6 армійського корпусу, рішуче вимагає від Тимчасового Уряду негайного повернення потягів, що направляються в Київ і застерігає, що коли се домагання не буде виконано Тимчасовим Урядом, то перший Український корпус у свою чергу також рушить до Києва.

2) З огляду на сучасний момент перший Український корпус ще раз затверджує попередню свою постанову виступити на позиції тільки по наказу Центральної Ради.

3) Разом з командиром корпусу нагіслати до Києва трьох представників з інформаційною метою — одного українця, а двох росіян. Обібрано: хорунжого Борисенка і старшого підофіцера Ігнат'єва та підофіцера Медвігева.

РДВІА. — Ф. 2246.— Оп. 1. — Спр. 589. — Арк. 52. Оригінал. Рукопис.

№ 513

Вігосва ЦК Всеукраїнської Селянської спілки “До всього трудового селянства України”

01.11.1917 р.

ТОВАРИШІ СЕЛЯНЕ!

Контр-революційні сили — вороги трудового народу — задумали знов зробити те, що не вдалось їм під час повстання генерала Корнілова — задумали знищити все, що здобув народ під час революції. Буржуазія знову намагається забрати владу в свої руки і встановити в Росії і на Україні старі любі їй порядки, поміщики хочуть, щоб земля і надалі зосталась в їхніх руках.

Скористувавшись повстаннями большевиків у Петрограді, контр-революційна буржуазія повела війну проти всього трудового народу — проти селянства, робітництва і салдат.

Штаб Київської військової округи розгромив Раду робітничих і салдатських депутатів і не захтів визнати Української Центральної Ради.

На поміч собі штаб обманним способом покликав козаків, юнкерів і чехословацьке військо і ними задумав придушити всі живі революційні сили на Україні.

Довідавшись про обман, юнкері, чехословаки і козаки одмовились виступати проти Центральної Ради і робітників, салдат та селян.

Оставшись без військ, контр-революційний штаб Київської військової округи заявив, що він передає владу Центральній Раді, але свого слова не здержав і потайки втік.

Сьогодні штаб арештовано.

Товариші селяне!

Вся влада у Києві і на всій Україні тепер в руках Центральної Ради і Генерального Секретаріату. Іншої влади на Україні не має і не повинно бути.

Всіх, хто піде тепер проти Центральної Ради — всіх тих треба вважати ворогами Центральної Ради, трудового народу і всієї України.

Товариші селяне!

Пам'ятайте, що тільки єднаючись коло Української Центральної Ради і виконуючи її накази, ми зможемо спасти Україну од загибелі, яку готують їй контр-революціонери, і здобудемо собі давню сподівану *Землю і Волю!*

Центральний Комітет Всеукраїнської Селянської Спілки.

Київ, 1 ноября 1917 року.

Народня воля. — 15(02).11.1917.

№ 514

Резолюція службовців Київського губернського земства

02.11.1917 р.

2 Листопаду с. р. відбулось зібрання служащих всіх відділів Київської Губернської Земської Управи, українців і тих неукраїнців, які їм співчувають і які були не згідні з першою частиною тієї резолюції служащих, яка була винесена 30 сього жовтня з приводу біжучих подій, на котрому більшістю всіх присутніх (89) при двох, що утримались од голосування, винесено таку резолюцію:

“Ми, служачі Київської Губернської Земської Управи, яко громадяне, не можемо бути байдужими до тієї анархії, яку провадять реакційні контрреволюційні елементи і які хочуть загавити російську революцію, і висловлюємо своє обурення проти всіх, хто сіє і поширює сю анархію і перешкоджує трудовому люду всіх народів Росії в будуванні нового вільного братерського життя в великій демократичній федеративній республіці Росії.

Для скорішого досягнення сеї великої мети всього трудового народу ми визнаємо необхідним утворення на Україні, синами якої себе почуваємо і на території якої працюємо — сильної і твердої влади, яка б користувалася довіррям всеї місцевої людности.

Такою Краєвою владою може бути єдина влада — Українська Центральна Рада, яко представниця селян, робітників, вояків і взагалі всього трудового народу і її виконавчий орган — Генеральний Секретаріат — позаяк тільки ці органи влади можуть установити лад, спокій і довести людність до Українських і Всеросійських Установчих Зборів.

Разом з тим заявляємо, що з свого боку ми приложимо всіх сил і заходів, аби велика мета будування нового вільного життя на зазначених вище основах була здійснена в найближшій часи.

Робітнича газета. — 05.11.1917.

№ 515

Редакційна стаття “Робітничої газети” “Наша влада”

03.11.1917 р.

З виру погії останніх днів український народ дістав те, за що так довго боровся: Українська Центральна Рада та її Генеральний Секретаріат стають до керми управління на Україні.

Наше гасло — вся влада на Україні Центральній Раді — переводиться в життя. І сталося це порівнюючи так легко і просто — за кілька днів, — що не може не викликати певного зачудовання з одного боку і певного остраху з другого.

В чому полягає “секрет” такого надзвичайного успіху? Одна лише може бути на це відповідь: в єдності революційної волі української демократії.

Іменно об цю міцну скелю розбилися всі ті хвилі, що гнали на нас сили контр-революції.

Лише побачивши, що будуть мати проти себе цілий український народ, поступилися всі ті, на чю поміч сподівалися вороги революції і вільного українського народу передусім.

Перед загрозою згубної боротьби цілого українського народу, незброєного і озброєного, боротьби в котрій може впала б Україна, але дійсно і задавила б усю Росію, вони склали свою зброю і усунулись з кону боротьби.

І серед пустелі опинилися мирзенні наймити імперіалістичної російської буржуазії. Коли в боротьбі з чисто пролетарським рухом більшовиків вони мали активних прихильників, то тепер промовила своє могутнє слово ціла українська демократія, з ними не лишилося нікого.

І провідарі їх втікли, коли пересвідчилися, що справа хазяїна програна.

Ізоляція “хазяїна” — великої буржуазії — через єдність революційного фронту демократії відбулася блискуче.

Ось висновок з сучасного і наука для будучого.

Зберегти цю єдність — в цьому полягає завдання нашої політики, зберег-

ти і зміцнити її переведенням в життя низки відповідних заходів — в цьому полягає завдання нашої революційно-демократичної влади — Центральної Раги і її Генерального Секретаріату.

І першим завданням в цьому напрямі повинно бути притягнення в як найближшому часі до участі в управлінні краєм представників значної частини пролетаріату на Україні — представників с.-д. партії більшовиків. В цьому знайде своє завершення реальний вияв дійсного об'єднання всіх революційних сил України.

Що до внутрішніх завдань нашої краєвої влади, то поруч з запровадженням спокою та лагу в краю, треба зробити рішучі кроки в напрямку задоволення пекучих потреб широких народніх мас — селянства і робітництва. Останнє, врешті, нерозривно звязане з першим.

Безумовна піддержка всіх заходів нового центрального правительства в справі осягнення демократичного миру є цілковитим забезпеченням прав націй на нічим необмежене самоозначення. Забезпечення за українським народом права голосу на рівні з иншими народами в справах ведення мирних переговорів передусім.

Негайні заходи в справі врятування України від господарчої руїни. Утворення краєвих органів для переведення контролю та регуляції промисловости з переважаючою участю в них робітництва та селянства вівповідно до умов тої чи иншої галузі народнього господарства.

Переведення в життя виробленого вже законопроекту про перехід всіх панських, казенних, угільних і т. д. земель в розпорядження земельних комітетів.

Організація харчової (прогдовольчої) справи.

Яко умова дійсного задоволення народніх потреб — покликання самих мас до як найбільшої само діяльності; для цього розширення сфери компетенції і піднесення авторитету місцевих органів самоврядування, обраних на основі вселюдного, безпосереднього, рівного, таємного і пропорц. виборчого права.

В звязку з останнім — організація влади на місцях в тісному контакті з місцевими Радами Робітничих, Салгатських та Селянських Депутатів.

А провідним завданням мусить бути скликання як найшвидче суверенних Всеукраїнських Установчих Зборів — хазяїна землі української. Так само пильнувати, щоб Всеросійські Установчі Збори відбулися в призначенний час.

Ми знаємо, що на шляху здійснення наведених нами невідкладних завдань

нашої влади стоїть багато перешког. Тим з більшою силою мусить вона їх піднести на порядок денний, бо лише даючи ясні і виразні гасла зможе наша влада зберегти той захват, ту одностайність мас, завдяки котрим вона повстала і без котрих вона безсила і в своїх найкращих намірах. Лише в цьому разі вона, **висунута масами**, знищить у них привід для зневіри у свої власні сили, натхне їх ентузіазмом дальшої творчости, згуртує міцно коло себе.

Ворог пішов, але ще не знищений. Зміцняймо ж єдність фронту через єдність та послідовність влади і єдність та послідовність влади через єдність фронту. Лише в цьому запорука остаточної перемоги.

Робітнича газета. — 03.11.1917.

№ 516

Постанова об'єднаного засідання корпусної ради, президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу, ради полку Богдана Хмельницького, представників Центральної Ради та Української ради Південно-Західного фронту

03.11.1917 р.

Обміркувавши сучасний момент та події, які творяться на Україні і взявши на увагу той непевний стан, у якому зараз перебуває українська справа, позаяк охорона лагу на Україні находиться у руках людей, вороже настроєних до українського руху і на котрі Українська Центральна Рада не може опертися у своїй праці, а українських частин на Україні, а особливо у Києві, у цей відповідальний мент майже немає, а це загрожує всім здобуткам Українського народу під час революції і маючи на меті, що вся влада на Україні повинна перейти до рук Центральної Ради, яка мусить бути єдиною владою на Україні, перший Український корпус разом з 1-м українським козачим Богдана Хмельницького полком постановили: негайно активно підтримати Центральну Раду, пославши українських вояків до Києва та до інших міст України і взявши зараз же охорону всіх державних інституцій, в тім числі і залізниць на Україні, в свої руки.

Засідання відбулося під головуванням підесаула Ластовченка, при писару Миколаєвичу.

РДВІА. — Ф. 2246. — Оп. 1. — Спр. 589. — Арк. 79-79 зв. Оригінал. Рукопис.

№ 517

Постанова Української військової ради Південно-Західного фронту про сучасний момент

Початок листопада 1917 р.

Обміркувавши становище, що утворилося в Росії з приводу озброєного повстання Петроградського і інших гарнізонів, а також пролетаріату проти Тимчасового Уряду і зважаючи на те

1. що своєю нерішучою політикою, як в справі миру, так в справі переведення соціальних та національних реформ, насамперед земельної реформи — тимчасовий російський уряд викликав проти себе справедливе незадоволення пролетаріату та озброєного війська і тим самим визвав можливість агітації крайніх політичних лозунгів.

2. що вища влада в Росії повинна належати всій демократії і бути однородною демократичною.

3. що воля всіх народів Росії буде виявлена вповні тільки тоді, коли кожен народ виявить її окремо на своїх суверенних установчих зборах.

Українська військова рада півд.-захід. фронту вважає необхідним і єдино раціональним полагодити суперечки мирно, в порозумінні зо всією революційною демократією, негайно створити однородну демократичну владу.

Фронтowa рада закликає всіх українських вояків до організації і просить заховати повний спокій і порядок; не робити ніяких окремих виступів та цілком підлягати вказівкам обраної фронтowej ради, яка в справах національних та загально-політичних підлягає директивам Центральної Ради і Генерального Секретаріату, як найвищим органам влади на Україні.

Вістник Полтавського губернського громадського комітету. — 08.11.1917.

№ 518

Нагзвичайне засідання Полтавської міської Думи

04.11.1917 р.

В виду циркулюювавших в городе слухов о возможности вооруженного столкновения между Советом революции¹⁵⁶ и юнкерами и в виду вынесенного Советом революции решения об упразднении существовавших до сих пор комитетов охраны было созвано экстренное заседание думы 4 ноября.

Городской голова Косенко доложил думе, что слухи и предупреждения об

опасности были преувеличены, так как между Советом революции и юнкерами хотя и велись переговоры, но трения не доходили до остроты и не грозили кровопролитием.

Совет революции обратился в Виленское военное училище со следующим письменным заявлением, которое в городе было понято, как ультиматум: "События последних дней ясно определили полную победу народных войск над контрреволюционными войсками Керенского. Та позиция, которую в массе своей заняло юнкерское училище, не допускает ни одной минуты далее неопределенности отношений Виленского военного училища к Совету Рабочих и Солдатских Депутатов и к его органу Совету революции. Совет революции спрашивает, намерено ли училище признать власть Совета революции и подчиниться всем его распоряжениям и требованиям, как часть Полтавского гарнизона.

Совет революции верит, что юнкера, вышедшие из масс солдат и рабочих и трудовой интеллигенции, преданы революции и только преступная политика правительства Керенского и приспешников на местах ввела ряд юнкерских училищ в других городах и возможно введет вас, детей революционного народа, в заблуждение, которое дало роковые последствия.

Совет революции ждет ответа в течение 12 часов, считая с 5 часов вечера сего 3-го ноября".

Кроме того, к юнкерам был командирован представитель от управы с разъяснением, что им не грозит нападение ни с чьей стороны. На состоявшемся затем общем собрании Виленского военного училища была принята резолюция, помещенная во вчерашнем номере "Вестника Полт[авского] Губ[ернского] Общ[ественного] Комитета"* , ввиду чего на почве общего признания власти Украинской Центральной Рады и Генерального Секретариата, юнкер-

* Резолюция, принятая на общем собрании офицеров, юнкеров и солдат Виленского училища 4-го ноября 1917 года. Заслушав обращение президиума Полтавского Совета Революции от 3 ноября, общее собрание офицеров, юнкеров и солдат Виленского военного училища заявляет, что:

1) Виленцы в настоящий момент, как и всегда, являются убежденными сторонниками свободы и демократии, относятся совершенно доброжелательно к Советам Рабочих, Солдатских и Селянских депутатов и готовы работать в полном контакте и согласии с местным Советом революции, поддерживая порядок и спокойствие в Полтаве.

2) Принимая во внимание телеграмму председателя Генерального Секретариата Центральной Рады от 2-го ноября 1917 года, мы в согласии с резолюцией украинцев-юнкеров, солдат и офицеров Виленского военного училища от 3-го ноября 1917 года заявляем, что высшей краевой властью на Украине призн[аем] Центральную Украинскую Раду и, как организация военная со специальными учебными целями, подчиняемся утвержденным Радой военным властям, руководствуясь в своей деятельности полученными от них директивами".

ское училище и Совет революції пришли к полному соглашению и находятся в настоящее время в контакте.

Гл. Коваленко говорит, что во избежание столкновений и кровопролитий, какія были в других городах, необходимо всем объединиться вокруг городской думы. От имени фракции социалистов-федералистов предлагает думе вынести такую резолюцию. “Зважаючи на те, що усобиця в державі не скінчилася, що у нас на Україні єдиною правомочною владою єсть Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради — Полтавська городська дума, обрана всенародним виборчим правом, постановила:

1) Закликату Раду Солдатських, Робітничих і Селянських депутатів, як революційну організацію, яка представляє поважні кола громадянства, також і місцевий “Совет революції”, іти в згоді з міською думою, дбаючи про забезпечення здобутків революції і про спокій у Полтаві.

2) Закликату всі иньші організації і військові частини вдержувати всіма способами згоду, ждучи авторитетних распоряжень від Генерального Секретаріату.

3) Послати в Київ до Генерального Секретаріату делегатів: городского голову і голову думи, або його товариша, щоб умовитися про тісніший зв'язок з Українською Центральною Радою і Секретаріатом”.

Гл. Корецкій указує на ряд дійствий Совета Революции, способствующих нарушению в городе спокойствия. Если велись только переговоры с юнкерским училищем, то зачем назначение срока для ответа в пять часов утра, зачем объявление об учебной оружейной и ружейной стрельбе...

... Отсутствие политического такта заключается в сообщенном Городецким на заседании думы 27 октября назначении губернским комиссаром Криворотченко, которому городское население не доверяет. Теперь поднят поход против комитетов самообороны... Совет Революции конфисковал газеты, якобы из-за того, что там заключаются непроверенные сведения, а в своих известиях помещает также неправдивые сведения, что войска Керенского, например, разбиты наголову.

Гл. Корецкій считает приемлемой предложенную Коваленком резолюцию, но с тем, чтобы раз провозглашенное подчинение Генеральному Секретаріату оказалось действительным, чтобы не было сопротивления его распоряжениям.

Гл. Андриевский с своей стороны приглашает думу выразить подчинение Центральной Раде и итти за ея распоряжениями.

Гл. Ляхович, выражая согласие пойти по пути киевского самоуправления и

присоединиться к резолюции украинцев, предлагает сделать к резолюции добавление с указанием, что это делается временно до восстановления Временного Правительства.

Гл. Корецкий поддерживает предложение Ляховича, чтобы из резолюции не вытекало, что Генеральный Секретариат суверенный орган Украины.

Гл. Щеголев задает вопрос, не идет ли Центральная Рада по одному пути с большевиками; если она осуждает диктатуру большевиков, то тогда можно идти за Центральной Радой.

Гл. Горбачев, как член Центральной Рады, призывает всех гласных думы присоединиться к Центральной Раде.

Гл. Шахрай думает, что между Центральной Радой и Советом солдатских и рабочих депутатов никаких трений не будет. Полтавский совет солдатск[их] и раб[очих] деп[утатов] стоял на точке зрения Центральной Рады в то время, когда другие еще не пришли к этому.

Гл. Андриевский заявляет, что как демократ он признает полное народовластие и в этом отношении признает советы солд[атских], рабоч[их] и крестьянских депутатов.

Гл. Косенко. До сих пор дума не могла найти почвы для объединения, теперь дума идет за Центральной Радой, когда Рада приняла твердый курс. Возражает против предложенной Ляховичем поправки в резолюции, иначе это значило бы, что потом можно перебежать, когда будет другое правительство. Управа шла до сих пор с Центральной Радой. Центральная Рада будет опираться и на городск[ие] самоуправления, и на советы, потому что она ведет реальную политику.

Гл. Горбачев. В Раде не было признания Ленина и она не усваивала большевистских лозунгов.

Гл. Корецкий говорит, что кадеты голосовали против предложенной Андриевским резолюции за Центральную Раду в заседании 27 октября, потому что в ней не было осуждения большевистского восстания.

Кадеты считают, что шаг правительства о признании Генерального Секретарства не правилен, но раз произошло соглашение, то мы его признаем и теперь, когда Временного правительства нет, остался, конечно, высшим крайним органом Генеральный Секретариат. Мы признаем высшую власть Центральной Рады потому, что нет другой высшей власти над нею.

Гл. Дробнис удивляется отношению к Центральной Раде кадетов, которые по отношению к самоопределению наций были на контрреволюционной точке зрения.

Гл. Горбачев говорить, что украинские полки отрицательно относились к большевистскому возстаню.

Голосованием предложенная Ляховичем поправка отвергается.

Резолюция Коваленка без поправки принимается большинством 32 против 12 при 7 воздержавшихся...

Вістник Полтавського губернського громадського комітету. — 07,08.11.1917.

№ 519

Вігозва ЦК УСДРП “До робітників, селян і солдатів України”

04.11.1917 р.

Товариші! Волею і силою революційної демократії України вся влада на Україні перейшла до рук Української Центральної Ради і її виконавчого органу — Генерального Секретаріату.

Після упертої боротьби з революційною демократією України Штаб Київської Військової Округи був переможений.

Те військо, яке було викликано контр-революційним штабом, побачило, що ним хотять скористуватись не для подавлення погромів, а для боротьби з українською революційною демократією в лиці її органу — Центральної Ради.

І побачивши це, військо покинуло штаб.

Тепер вся влада знаходиться в певних руках, в руках революційної демократії України.

Охорону порядку революції і спокою громадян несе українське революційне військо.

Товариші!

Українська Центральна Рада із 792 членів свого складу має 597 представників дійсно революційної демократії. У склад її входить 212 селянських депутатів і 282 робітничих і солдатських депутатів. Найповніше представлені в ній всі соціалістичні партії.

Цей соціалістичний склад Центральної Ради ще побільшується представництвом од різних організацій професійних та територіальних.

Представників великої торгової і промислової буржуазії у Центральній Раді зовсім нема.

Українська Центральна Рада це — революційний парламент України і через те з неї вийшли кадеты; вони не могли помиритись з революційним напрямом діяльності Центр. Ради.

Центральна Рада по своєму складу є Рада Роб., Салг. і Селянськ. Депутатів; тільки представництво в ній повніше: у Ц. Р. входять і інші верстви людности.

Через те, не позбавляючись свого революційно-демократичного характеру, Ц. Р. є дійсним парламентом, дійсним виразником волі всіх народів України.

Отож беручи всю владу на Україні у свої руки, Ц. Р. буде в своїй діяльності опіратись на органи революційної демократії, на органи робітництва, селянства та війська.

Ставши біля влади в цю грізну хвилю, коли по країні, знесиленій війною, розливається зараза анархії і руїни, Центр. Рада і її Генеральний Секретаріат можуть справитись з величезними поставленими перед ними завданнями тільки при повній піддержці і самогійальності всієї революційної демократії України.

В цей грізний час революції всі творчі сили революційної демократії України мусять бути направлені на те, аби, гуртуючись і організуючись круг Центральної Ради, допомогати їй в її творчій роботі по закріпленню і поглибленню здобутків революції, по встановленню революційного порядку і нормального ходу життя.

Отже, товариші робітники, селяне і вояки, до спокою, порядку революції і до організаційної і творчої роботи круг Центральної Ради і до повної піддержки її кличе вас, товариші,

Центральний Комітет Української Соціально-Демократичної Робітничої Партії.

Робітнича газета. — 04.11.1917.

№ 520

Стаття С. Єфремова “По кривавому непорозумінні”

04.11.1917 р.

Що більш виясняються обставини останніх жахливих днів у Києві, то і все видніше робиться, що сталося нікому непотрібне, але надзвичайно складне і, може, непоправне діло. Якесь непорозуміння, але таке непорозуміння, в результаті якого вже маємо сотні трупів, а в перспективі можливість нових і нових кривавих конфліктів. Криваве непорозуміння... Ми за ганебні роки війни так звикли до крові, так призвичаїлись до насильства,

що тепер не реагуємо вже на події з люгським — просто люгським — почуттям. Самопали справді сами палять. Нерви притупились. Ослабла здатність обурюватись. Але нехай же криваві події не застують хоч просто вже розуму, і тому ми мусимо ясно й тверезо дивитись на криваві примари, що танцюють перед нами. Ми мусимо витягнути з них богадй припізнену науку, щоб хоч на майбутність не дати кривавій пошесті ширитись таким катастрофічним темпом.

Отже я певен, що київські бої, як і петербурзькі, як і по всій Росії тепер — нікому не були потрібні, не викликались неминучістю. Коли йшло повстання проти царського уряду — там виходу иншого не було. Там була ділема: або скинути деспотію, або до решти зогнути. Коли ж почалось повстання проти правительства нещасного Керенського, то ситуація стала зовсім инша. Тільки безглуздя, тільки демагогія, тільки невстриманий анархизм або непогамована честолюбність та самопалність могли нарікати на якусь деспотію, на бажання напастувати волю народню. Півсоціялістичне тимчасове правительство хотіло чесно виконати свою повинність перед народом, — инше питання, чи могло воно що-небудь зробити, не маючи ніякої влади в руках... Звичайно, багато помилок, багато нерозуміння обставин воно виявило, але то були такі помилки, з якими можна і треба було боротись, скажу так, парламентськими способами. Апелювати до зброї було рано. Об'єктивних причин для повстання ми не можемо знайти, як не можемо їх знайти і на київському ґрунті. І та буря, що несподівано зірвалась у нас, вийшла з нерозуміння, з демагогії, а спіралась виключно на тих розв'язаних анархистичних інстинктах, яких задовольнити не може ніяка власть, які сьогодні плещуть тому чи иншому кумирові, а завтра — завтра кленуть його й топчуть ногами, нового шукаючи кумира. Я не знаю, чи можна щось тверде і міцне на такому фундаменті бугувати.

Отже я знов таки певен, що непотрібна кривава боротьба зав'язалась між елементами, які могли б дійти до згоди иншим шляхом. Ще гірше: між елементами, які принципіяльно одкидають усяку війну, вживання зброї в сфері міжнародних стосунків — і так легковажно хапаються за ту саму зброю, щоб порішити дрібні хатні непорозуміння. Замирення і братання на фронті і бійка тут, на улицах. Страшна суперечність — і знов же вона мало чого доброго ворожить нам на бугучність... Але раз почавшись, боротьба набрала таких запеклих форм, які знов же показують цілковиту анархію в психиці, нездатність обмежитись на мінімумі руйнування. Колись, під час повстання

1848 р. в Дрездені, Бакунин радив повставцям виставити проти війська ординала Рафаєлевої Магонни: не посміють, мовляв, стріляти в цей скарб людської культури. Наївний був старий! На наших очах не тільки руйнується гарматними пострілами витвір геніяльного Растреллі й нищаться цілі скарби культури, але на посміховисько віддається найдорожчий скарб людини — його вільне слово. І нічого. Знаходяться навіть не то поодинокі засліпленці, а цілі політичні організації, що в цьому потоптанні елементарного з елементарних права гідні побачити лиш епізод, лиш політичну боротьбу. Оце здичавіння, оце спрощення людської психіки до самих елементарних бойових рухів — з'явище, яке може великий навести жах на всякого, хто не втратив ще людської мірки на події.

Я знов же певен, що величезну помилку зробили ті українці, які зв'язали себе з цим стихійним анархізмом, або які свідомо на йому будували обрахунки національної натури. Спілка з большевизмом, хоча б на хвилину, хоча б з непорозуміння — це розпад українства. Я раз-у-раз був єретиком у питанні про потребу влади в українських руках тепер. Я завжди гумав, що нам треба поглиблювати організаційну роботу, будувати з фундамента — і до даху само собою дійшло б, але дійшло б органічно, неминуче, так само неминуче, як сталося національне відродження українського народу. Власть сама прийшла б без усякого форсування, але прийшла б от як стиглий плід сам падає з дерева. Тепер прийшла вона за таких обставин, які нехтують самий принцип влади і на слабкі плечі впала така вага, яку хто зна чи вдержать вони.

Фатальні події прискорили процес, наблизили результат, який мав зміцнитися тільки шляхом поступового розвитку. Виходу не було. Генеральний Секретаріат України мусів — хотів він чи не хотів, а мусів стати осередком зруйнованої влади. І як слово перед тяжкою дорогою хотілося б послати йому бажання: яко мога більш об'єктивності, тверезості та розважності він повинен узяти з собою в дорогу. Треба пам'ятати, що становище й так назвичайно витворилось складне і не можна, злочинством було б ускладняти його невипробуваними і невідомими в результатах експериментами. Те, що сталося наслідком кривавого непорозуміння, треба тепер освітити сяйвом політичного розуму, бо в цьому єдина надія уникнути тих непорозуміннів на далі і прибитись до якогось твердого берега.

Сергій Єфремов.

Нова Рада. — 04.11.1917.

**Редакційна стаття “Робітничої газети”
“Про завдання партії (УСДРП) в сучасну хвилю”**

05.11.1917 р.

В сучасну хвилю, коли усунено урядовий центр державного життя, коли і цілу державу, і окремі її краї вкинуто, особливо останніми подіями, в стан надзвичайної анархії і горожанської війни, котра може повести всю страну до остаточної руїни господарства, держави і революції, і потягти за собою страну до контр-революції необхідно негайне утворення міцної революційної влади в державі, краю і на місцях, Ц.К. У.С.-Д.Р.П. визнає:

1. що в державі мусить бути невідкладно утворена революційно-демократична влада федеративної республіки, заснована на коаліції всіх елементів революційної демократії — селянства, робітництва і війська.

2. що абсолютно не допустимим являється утворення державної влади тільки частиною демократії, радами робітничих і салгатських депутатів, а тим більше частини їх фракції большевиків р.с.-д.р.п.

3. що на Україні найвищою державною владою є Українська Центральна Рада, утворена коаліцією всіх сил революційної демократії нашого краю — робітництва, селянства і війська і відповідальний перед нею Генеральний Секретаріат, соціалістичне міністерство України.

4. що для дійсного об'єднання революційної демократії, з метою утворення такої влади, яка б відповідала відношенню сил і течій в рядах демократії, потрібно негайне скликання як Українських, так і Установчих Зборів.

5. що через це скликання Краєвого З'їзду Рад Робітничих і Салгатських депутатів України, котрий мав би на оці реорганізувати У. Ц. Раду чи замінити її Краєвою Радою робітничих, салгатських і селянських депутатів України для утворення краєвої влади на Україні, являється зайвим і шкодливим, бо це могло би дезорганізувати нову революційну владу на Україні, котра приступає негайно до переведення цілого ряду соціально-економічних реформ, могло би зробити неможливим всю політичну організаційну роботу по негайному скликанню Українських і Всеросійських Установчих Зборів, збудити приспані національні тертя, викликати рішучу боротьбу української демократії за утворення і зміцнення революцією У. Ц. Р.

6. що на місцях органами влади являється все місцеве самопорядкування, котре, працюючи над закріпленням і поширенням здобутків революції, повинно бути енергійно підтримано всією демократією, об'єднаною і звязаною з ним.

7. що заміна органів місцевого самопорядкування радами робітничих і

салгатських депутатів, при тій умові, що робітництво по містах нашого краю являється незначною, слабо організованою частиною населення, а салгати являються зайшлим елементом, ся заміна ні в яким разі не може повести до утворення міцної авторитетної серед людности власти, а викличе велічний розкіл в рядах демократії.

8. Поділ функцій влади на місцях між місцевим самоврядуванням і Радами Роб. і Салг. Деп. в тому напрямку, щоб політична влада належала Радам, а господарча самоуправлінню, порушує принцип єдності революційної влади на місцях, ослабляє владу, веде до боротьби між мійським самоврядуванням і Радами Р. і С. Д. і тим вносить дезорганізацію громадського життя.

9. Підлягання місцевих органів влади на Україні, з одного боку Центр. Раді, а з другого Петроградському Урядові, і керування дірективами одночасно і Ц. Р. і Тимч. Уряду внесе дезорганізацію влади і суперечить основному принципі домагань укр. рев. дем. — федерації Рос. Республіки.

Зважаючи на все це, Ц. К. У. С.-Д. Р. П. закликає всю демократію України і всі партійні організації:

1. енергійно підтримувати і укріпляти Укр. Ц. Р. і Генер. Секр. широко політ. освідомл. мас про хар. завдань і значіння цієї влади України, організувати револ. маси на рішучу оборону цієї влади від всяких спроб її скинути.

2. енергійно піддержувати місцеве самопорядкування як органи місцевої господарчої і політичної влади, звязуючи з ними організації революційної демократії.

3. стати до праці коло найтіснішого об'єднання всієї української демократії, щоб допомогти негайному переведенню потрібних реформ і скликанню Укр. і Всер. Уст. Зборів.

Робітничо газета. — 05.11.1917 .

№ 522

Резолюції повітового з'їзду УСДРП у Бахмуті

*05.11.1917 р.**

А. Про Установчі Збори

1) Визнаючи необхідним негайно скликати російські Установчі Збори і закликаючи товаришів до енергійної підготовки виборів, Бахмутський повітовий з'їзд Укр. С.-Д.Р.П. вважає своїм обов'язком підтримувати встановлення

* Дата опублікування.

основного закона рос. федерації з забезпеченням, аби російські Установчі Збори не порушували права повного самоозначення аж до одділення окремих націй.

2) Уважаючи, що здобутки революції на Україні можуть бути забезпечені тільки тоді, коли основи нового лагу на Україні будуть вироблені самою людністю на Україні, з'їзд домагається від Ц. Р. можливо найскорішого скликання суверенних Укр. Установчих Зборів.

В резолюції про сучасний мент між иньшим говоритья:

Повітовий з'їзд Українськ. С.-Д. Р. П. в Бахмуті постановив, що влада в цілій державі зразу мусить належати органу, утвореному революційною демократією, за єї вігповідальністю.

Влада на Україні мусить належати Українській Ц. Р. з її Г. Секретаріатом, компетенція котрих повинна поширитись і на анексовані губернії, як то Харківську, Катеринославську, Херсонську і Таврійську.

В основу своєї діяльності правительственні інституції як Росії, так і України мусять положити стараня на:

а) негайне припинення війни, підтримуючи погляд загально-російської революційної демократії, котра має основи демократичного миру без анексії і контрибуції і самовизначення народів.

б) зразу-ж приступити до оголошення грабіжницьких договорів війни і зробити перемирє на всіх фронтах.

в) негайна передача всієї землі як то: поміщицької, церковної, кабінецької, угільної в руки трудовому народу, в завідування земельних комітетів, організованих на революційно-демократичних умовах.

г) Необхідний контроль робітників над проізводством і розпреділенням продуктів.

д) максімальне оподаткування великого капіталу, і конфіскація військових прибутків.

е) Вживання засобів аби скликання Російських Установчих зборів не вігтягалось.

7) Повітовій з'їзд укр. С. Д. Р. П. в Бахмуті домагається, аби Ц. Р. негайно проголосила Українську демократичну республіку в федеративнім зв'язку з Росією.

Робітнича газета. — 05.11.1917.

№ 523

Інформація про нараду представників УЦР і штабу Південно-Західного фронту

06.11.1917 р.

ДІЄВА АРМІЯ, 6 листопаду. В ставці південно-західного фронту відбулася нарада під головуванням главнокомандуючого Вологченка, комісара Іорданського, представників фронтового комітету і товариша секретаря по земельних справах Мартоса. Після обміну думок було ухвалено слідуючі пункти положення.

Нарада, не розглядаючи загально-державних і національних питань, має необхідною задачею моменту забезпечення спокою фронту. Для досягнення цього нарада встановлює ділові відношення штаба південно-західного фронту з Генеральним Секретаріатом і генеральними комісарами Центральної Ради на основі таких положень:

1. все громадянське управління без випадку належить Генеральному Секретаріату;

2. всі оперативні розпорядження лишаються в руках військових частей, яким забезпечується єдність командування;

3. в тих випадках, коли потребуються спільні взаємовідносини громадянських і військових властей, Секретаріат і штаб мають подавати один одному взаємну піддержку;

4. для коордінації громадянського управління з військовим нарада лічить необхідним запропонувати Центральній Раді призначити свого уповноваженого комісара при штабі главнокомандуючого південно-західного фронту.

Народня воля. — 21.11(08.11).1917.

№ 524

Вітання УЦР загальних зборів Шмаківської копальні Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії

07.11.1917 р.

7-го Листопаду (ноября) на Шмаківській копальні (на Катеринославщині) Верхньодніпр. повіту відбулися Загальні Збори.

Інструктор К.М. Речмидило розповістив Громаді про момент і події і в решті з погляду всього резолюцію винесли таку:

Ми, робітники українці і неукраїнці вищезгаданої Копальні, дивлячись на погії в Петербурзі і на інші темні сили, які силкують ся захватити владу в свої руки і в решті-решти довести увесь як український, так і неукраїнський нарід до повного знищення і загибуні.

Щиро вітаєм Українську Центральну Раду, цілком визнаєм Генеральний Секретаріат: Тимчасовим Урядом землі Української.

Взагалі покладаємо велику надію на його працю, яка зуміє створити волю всього народу, живущого на Україні.

А через що лічимо своїм святим обов'язком допомагати Урядові в його тяжкій праці в сей грізний час і віддавати всі сили, коли настане час боронити честь і волю України і в загалі всієї Росії...

Голова Зборів: В. Сальников

Заступник: І. Линник

Писарь: Ів. Зверев

Громадяне: (256 підписів)

10-го Листопаду 1917-го року

Копальні Шмаково.

Т-во Українська Просвіта сим ствержує вищезгадану резолюцію підписью і печатями.

Голова "Просвіти" І. Грабаренко

Писарь В. Миргородський.

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 13. Засвідчена копія.

№ 525

Резолюція Української військової ради гарнізону м. Бердичева та частин штабу Південно-Західного фронту

07.11.1917 р.

Заслухавши доклад члена Ради Осадчаго про третій Всеукраїнський Військовий З'їзд і прийнявши його на увагу, Бердичівська Військова гарнизонна рада постановила:

1) Висловити повне довіря Центральній Раді, Генеральному Секретаріату та Генеральному комісару по справах військових України Петлюрі і побажати йому, аби він свою діяльність провадив в тім же напрямку.

2) Аби він не вважаючи ні на які перешкоди, поки ще ворог тримає в руці

меч, теж з озброєнною силою Українського вояцтва твердо стояв на сторожі прав нашого народу.

Приймаючи ж на увагу, що погії, які творяться в Росії, ведуть до знищення здобутків революції, ми бачимо, що настав той історичний мент, коли, захищаючи рідний край від руйнування, пора українцям оголосити Українську Демократичну Республіку.

В загалі федерації народів Росії.

Згідно з оригіналом:

Голова української гарнізонної раги Бердичивського гарнізона, Штабсь-Капитанъ Григорьев-Серветник.

ЦДАВО України. — Ф. 1076. — Оп. 3. — Спр. 7. — Арк. 4. Оригінал.

№ 526

Стаття М. Грушевського “Проект української конституції”¹⁵⁷

07.11.1917 р.

На останній сесії Центральної Раги я мав честь і приємність предложити високому зібранню від комісії для вироблення проекту автономного статуту України головні основи сього проекту — проекту бучучої конститутції Української республіки, що має бути внесена на Українські Установчі Збори. Хоч проект цей існує ще в недокінченім і сировім виді, про те комісія встигла до цієї сесії виробити й прийняти головні підстави його — так би сказати скелет цієї конститутції, і я думую, що не тільки Центральной Раді, але і взагалі українському громадянству цікаво буде познайомитись з запроєкованими комісією основами її.

Конституція в проекті пігліяється на шість частей. Насамперед іде часть загальна, — декларативна, яка уставляє державний характер України, її територію і основні права громадянина Української республіки.

Частина друга вияснює її відносини до федеративної Російської республіки, в склад котрої входить республіка Українська.

Частина третя займається вищою законодатною властю України — її “Всенародніми зборами” (соймом) і їх презігією, котрій віддається представництво України на вні.

Четверта частина присвячена власти виконавчій (кабінетові міністрів).

Пята — найвищому органу судовому — “Генеральному судові”: основи

цього органу були розглянені комісією перед самою сесією, — вже можна сказати під обстрілом.

Зовсім необробленою зісталась шеста і остання частина, що має устави-ти конституційні гарантії прав національних меншостей.

Коротко подам перегляд зробленого, — ще раз нагадуючи, що все це ще тільки проект, поки що, в самій комісії ще не підданий останній стілізації (об-робці).

Відкривається він параграфами, які уставляють державний характер но-вої України:

Відновивши своє державне право, яко демократична республіка, Україна входить в склад Федеративної Республіки Російської, для лекшої оборони і забезпечення добробуту своєї країни.

Верховне право в Українській Республіці належить Українському Наро-дові разом з тими народностями, які живуть із ним на Українській землі. Во-но здійснюється через всенародні Збори України, оскільки певні права з ньо-го не передані федеральним органам Російської республіки.

Територія Української Республіки обіймає такі землі з переважно ук-раїнською людністю, які зараз приналежать до Російської держави: губернії Київську, Подільську, Волинську, Холмську, Чернігівську, Полтавську, Харківську, Катеринославську, Херсонську й Таврійську, за виключенням частин неукраїнських (як Крим), а з прилученням сусідніх українських територій (з иньших губерній).

Коли б до Російської республіки на основі вільного бажання прилучи-лись західні українські землі, вони можуть також ввійти в склад Української республіки.

Докладне розмежування в пограничних територіях має бути зроблене мішаними комісіями, що за останню підставу приймуть бажання місцевої людности належати або не належати до Української республіки.

Територія ця мислиться комісією поділеною на “землі”, доволі великі, з 3 до 4 нинішніх повітів, з широкою самоуправою (автономією), забезпеченою від втручань і обмежень з боку виконавчої власти. Вони поділяються на во-лости й громади, також з значними правами самоуправи. Але означення кру-га діяльності їх полишається звичайному законодавству Республіки.

З гарантій особистих прав українського громадянина наведу отсі параграфи:

Актова, громадська і політична правомочність починається з 20 літ. Ніякої ріжниць між чоловіком (мущиною) і жінкою право Укр. Республіки не знає.

Громадяне в Укр. Республіці рівні в своїх громадських і політичних правах. Уродження, освіта, ценз не дають ніяких привілеїв в них. Ніякі титули в актах і діловодстві Укр. Республіки вживатися не можуть.

Громадянин Укр. Республіки не може бути обмежений в правах слова, сумління й організації, поскільки вони не суперечать постановам карного права.

Громадянин Українск. Республіки і ніхто инший не може бути затриманий на території її без судового наказу инакше, як на гарячім вчинку. Але і в такім разі він має бути випущений не пізнійше як за 24 год. Коли суд не установить якогось способу його задержання.

Громадянин Укр. Респ. і ніхто инший на території її не може бути покараний смертю, ані підданий яким-небудь актам, які понижуть людську гідність, як кару по тілу, наложення кайданів, штампу або виставлення на понижуюче вивошище.

Відносини Української Республіки до Російської Федератії проєктуються такі:

Федеральним центральним органам Російської Республіки передаються заграничні зносини, укладання і приймання трактатів політичних і торговельних і організація дипломатичного представництва від цілої республіки. (Цим не укорочується право Української Республіки мати за границею своїх фінансових і торговельних агентів для охорони інтересів своїх громадян). Рішення про війну і згоду, ведення війни, командування воєнними силами підчас війни. Установлення одиниць мір, ваги і монети; законодавство митове; нормовання почтових, телеграфних, залізничних, річних, ґрунтових і авіаційних зносин і оплат, оскільки вони уставляються одностайно для всієї федеративної Російської Республіки; охорона торгівлі і мореплавства Федеративної Російської Республіки за кордоном; нормовання постанов про натуралізацію, набування і утрату громадських прав в ріжних краях Федеративної Російської Республіки, користування з громадських прав по-за межами свого краю і охорону чужоземців в межах федеративної Російської Республіки; постанови про переселення в колонії Федеративної Російської Республіки; постанови про доходження цивільних претензій поза межами свого краю, виконування засудів, доводову силу документів; нормовання певних спільних прінципів права цивільного, карного у процесу; нормовання правил санітарних і карантинних; охорона авторської власності і патентів; нагляд за додержуванням прав національних меншостей.

В інші подробиці відносин України до Російської федерації я тут не буду входити, бо це річ порозуміння, і може бути, що певні підстави федеративного зв'язку винесе Всеросійське учредительне зібрання, якщо йому вдасться зібратись в недалекім часі. З формального ж боку дати останню форму федеративній організації це буде діло конгресу (чи як там його назвати) народів і областей, які зав'язуватимуть федерацію.

З виїмком вичислених тільки що справ, що проєктуються до передачі федеральним органам, все інше Україна полагоджує через свої Всенародні Збори, вибрані загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорціональним голосуванням, з таким рахунком, щоб один депутат припадав приблизно на сто тисяч людности (що на всю Україну гало б приблизно коло 400 депутатів).

Голова, вибраний Всенародніми Зборами являється zarazом головою Української республіки, це б то заступає місце президента (форма більш демократична). Він заступає Україну в зносинах з федеральним правительством і сповнює інші чинности, зв'язані з представництвом Української республіки. Уряд його триває до вибору нового голови новими Всенародніми Зборами, так що Всенародні Збори, ухваливши свій розпуск, тим самим без усякої кризи можуть перевибрати голову. При тім цей уряд фактично колегіальний, бо Збори вибирають в поміч голові товаришів і секретарів.

Всенародні Збори вибираються на три роки, але можуть і перед часом розпустити себе своєю постановою. Нові Збори розписує Голова: між розпуском старих і вибором нових не може минути більше як три місяці. Сесія збирається не менше, як два рази на рік; перерва між сесіями не може бути більше трьох місяців, а на пропозицію внесено п'ятою частиною депутатів Всен. Збори мають бути скликані не пізніше місяця по її одержанню.

Законодатні проєкти на розгляд Всенародніх Зборів вносяться: президією за порозумінням з Радою старшин Зборів, фракціями, зареєстрованими Всенародніми Зборами, депутатами в числі не менше 30, кабінетом міністрів Української Республіки, органами самоуправи, які об'єднують не менше 100 тис. виборців і нарешті — безпосередньо громадянами Української Республіки в числі не менше 100 тис.

Без ухвали Всен. Зборів не можуть збиратись на території України ніякі податки, не можуть робитись ніякі позики на рахунок У. Р., громадяне України не можуть бути покликані до обов'язкової військової або міліційної служби.

Всі справи Всен. Зборами рішаються простою більшістю: тільки для віддання міністрів під слідство і суд треба двох третин кворума (більшости депутатів)

Для зміни конституції треба три п'ятин голосів кворума, причім ухвалена зміна стає правосильною аж тоді, коли це рішення буде поновлене Всен. Зборами в новім складі (після нових виборів).

Що до організації виконавчої влади, проєкт зазначає, що вона може ходити тільки з народного вибору — з виборів громад, волостей, земель і всього народу, дістаючи від вибраних ними органів свою повновласть і перед ними відповідаючи. Законодатні і виконавчі органи громад, волостей і земель, по скільки розвивають свою діяльність в межах означених законом Української Республіки, не можуть бути обмежені або стиснені в своїй діяльності ніякими виконавчими органами Республіки. Справами, які зістаються поза межами органів місцевої самоуправи та дотикають цілої Української Республіки, порядкує кабінет міністрів Української Республіки.

Він же координує і настроює їх діяльність, не порушуючи їх компетенції та приходить їм в поміч, коли вони до нього звертаються. — Кабінет цей дістає свою повновласть від Всенародніх Зборів Української Республіки і тільки перед ними відповідає.

Формує кабінет Голова Всенародніх Зборів за порозумінням з Радою Старшин Всенародніх Зборів, і потім кабінет подається на затвердження Всенароднім Зборам. Таким самим способом робиться частичне доповнення кабінету. Число членів кабінету і спеціалізацію їх портфелів устанавляють Всенародні Збори.

Найвищим сторожем конституції й права Української Республіки являється Генеральний суд, зложений в рівній часті з суддів, вибраних Всенародніми Зборами і делегованих вищими судами земель [...]. Він являється найвищою апеляційною і касаційною інстанцією Української Республіки, служить спеціальним трибуналом для де-яких справ (напр. для суду над міністрами по справах їх урядовання), перевіряє правильність виборів до Всенародніх Зборів (практика канадського вищого суду, що дала дуже добрі результати), пильнує згідности законів Всенародн. Зборів з конституцією Укр. Республіки і обов'язковими для неї постановами федеральними, пильнує законности всякого роду постанов органів самоуправи і урядників Укр. Республіки і на решті — згідности федеральних постанов з конституцією України.

Законодавчі ухвали Всенародн. Зборів, осуджені Генеральним Судом, можуть бути переглянені Всенарод. Зборами в новому складі і, коли бугуть ухвалені наново, мають остаточну силу і не підлягають переглядові Генерального суду. Помічення над незгідністю федеральних постанов з конституцією

Генеральний Суд передає до ужитку представникам Укр. Республіки в федеральних органах.

Такі головні основи проєкту.

При всій недокінченості його з них виразно виступають основні принципи будучого політичного лагу України, як його проєктує комісія Центральної Раги — республіка демократична не на словах тільки, а й на ділі, де не лишається місце ніякому “лічному режимові”, де виконавча власть поставлена в докладно означеній рамці.

Республіка огноціальна, але з широкою автономією її земель, з широкою самоуправною місцевою, конституційно захищеною від втручання адміністрації, і з конституційними ж гарантіями прав меншостей в сфері культурно-національних інтересів.

Думаю, що ці основні принципи дійсно відповідають завданням революційної демократії України. А при тім ті умови для змін конституції, які проєктує комісія, дають змогу без великих труднощостей проводити в ній поправки, відповідно до того досвіду, який принесе час.

М.Грушевський.

Народня воля. — 20(07).11.1917.

№ 527

Звіт повітового інструктора УЦР про роботу в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії

Жовтень — початок листопада 1917 р.

До Організаційної Комісії У.Ц.Р.

Маю честь сповістити організаційну комісію, що почав виконання своїх обов'язків 15 жовтня ц.р. Організаційна робота на повіті провадиться в такому напрямкові, ухваленому на поділяемому між иньшими і місцевим комітетом У.П.С.Р. “Под'отделы Всероссийскаго Крестьянскаго Союза” постановою з'їзду представників “под'отділ'ів 7 жовтня перетворені в селянську спілку української партії соц.-рев.” Але, позаяк з'їзд вийшов нечислений і папірною постановою, лише голим протоколом, не можна змінити духу організацій, лічу необхідним при допомозі живого слова кадрових інструкторів та регулярно досилкою літератури дійсно перетворити ці “Крест. союзы” в міцні українські організації. Отже першим завданням кадрових інструкторів являється

ознайомлення шляхом скликання зборів членів “Крест. союзів” з українським рухом та з програмами українських політичних партій. Тільки ті “крест. союзи”, які самі після пояснень інструкторів виносять постанову про визнання програму укр. ПСР, можливо лічити дійсно перетвореними в українську організацію. Таким робом інструктори провадять роботу в цьому напрямкові. Після зміцнення українського духу в готових, складених організаціях (якими являються кр. союзи), почну закладання нових цілком українських.

Мушу зауважити, що паралельно з перетворенням кр. союзів іде закладання “просвіт”. Тільки здобувши міцні позиції можна буде приступити до переоблення російських організацій на українські.

Маю змогу широко використати з літератури, купленої комітетом У.П.СР. (писарем якого являюсь я). Література наполовину партійна, наполовину загально освітна, нею постачаються всі закладаємі організації.

Що до центральних повітових організацій, то “українська повітова рада”, яка заклалась ще в серпні, майже не працює і не має ніякого впливу на повіті. Тільки останніми часами заклалась “Просвіта”. Більшу за всіх діяльність розвиває УПСР.

Результати діяльності інструкторів:

1. Цьома Грицько — заклав організації УПСР. (перетворені з “крест. союзів”): Нечаївська волостна організ., Софієвська (Неч. вол.), Аннінська вол. орг., Безводянська (Аннінської вол.), Дар’ївська орг. (Анн. вол.) — протоколи досилаю.

2. Лахмач Марко — Хмільвська волостна орг. У.П.СР., Новопавлівська (Хміль. вол.) Ердєлівська орг., Акимовська вол., Марківська (Вікторштатська) волостна, Тишківська вол. — протоколи досилаю.

3. Яременко Кость — працював в Вітязєвській волості, був в 16 селах волости, знайомив населення з укр. рухом, але закласти не вдалося нічого, з огляду на несвідомість населення, в більшості сел з початку революції не було жодного агітатора.

4. Кападин Кузьма виїхав до Семенастовської волості в справі агітації за бльоковий список (10 листопаду виїхав)

5. Желізняк Іван — виїхав в справі агітації за бльоковий список до міста Бобринця.

При чому зауважую, що інструктори Лахмач і Яременко почали працювати тільки з 26 жовтня. Інструктор Башлик, не приступаючи до роботи, одмовився бути інструктором позаяк він занедужав на невроз серця. Інструктор Кападин почав працювати з 9 паголиста. Іван Желізняк по згоді з губер-

ніяльним інструктором Комарницьким почав орг. роботу замість Башлика, з 11 паголисту.

Т. Комарницький має просити, аби Желізняк організаційна комісія призначила кадровим інструктором на Єлисаветський повіт

Повітовий Інструктор УЦР Єлисавет. пов. [Підпис]

ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 90-91. Оригінал. Автограф.

№ 528

Брошура М. Міхновського “Спадицина тиранів”

1917 р.

Се було так недавно, наче вчора, хоч діялось ще до війни й революції. З найщирішим пересвідченням звертались усі російські поступові й ліві партії до українців і говорили: “Спиніться! Нині ваш національний рух не на часі! Перед нами й вами один спільний ворог — се тиран! Скиньмо його! Добудьмо політичні права, а тоді ви візьмете й Автономію і все, що схочете, бо ми визнаємо за вами усі права, які вам, як нації належаться! Отже спільними силами найсамперед, скиньмо спільного ворога, а тоді ми підтримаємо вас і дамо вам усі права”.

Чи були вони щирими тоді, коли се говорили — оті росіяне, чи тільки удавали щирість? Чи може вони, оті росіяне, несвідомо для себе служили національному егоїзмови своєї національності. Як би не було, але сливе все українське громадянство вірило в щирість сих слів, вірило сліпо, визнавало слушність російської аргументації і навіть самі лайливо називало “вузькими шовіністами” ті нечисленні українські групи, що в “Українській хаті” або в “Снопі” виступали з словом перестороги проти російських закликів до боротьби “спільними силами”. Але даремно ті нечисленні групи зазначали, що національні противенства не зменшаться, але ще загостряться й збільшаться тоді, коли в Росії будуть заведені свобідні форми життя, бо усе російське громадянство — праве й ліве — обєднається проти домагань українства, бо відносини російського народу до народу українського — се відносини пана до раба, бо ніколи “пан” з власної волі не дасть “рабові” людських прав! Се був голос вопіюшого в пустині і самі українці виступали проти тих українців “спільними силами” з росіянами... Російські “кагеті” здавалися певним українським кругам ближчими, ніж ті українці, що проти московського впливу виступали.

І от сталося чудо з чудес! Режиссер всесвітньої історії поставив на конфан-

тасмагорію, що зветься “Російська революція 1917 року”. Тирани зіпхнуті, усякі “основные закони” скинуті, панує тільки “фактичний стан сили”, перед народами цілого світу з’явився “русский человек” таким, яким він є в дійсності. — Тепер він є сам собі пан і немає над ним ніякої влади, ніякого примусу. Його душа виявляє усе, що хоче, без усякої перешкоди! Він робить усе, що він вважає добрим і справедливим! Усі свої найпотайніші мрії він перетворює в дійсність!... Якої правди хоче його душа? Російський народ нагадує нині синів одного страшного Лихваря й Здирника, що вмер наглою смертю. Сини зібралися ділити спадщину. Ще за життя старого Здирника сини обурювалися проти здирницької та лихварської діяльності його. Вони навіть змовлялися з наймитами та рабами проти свого тата! Вони самі кричали, що старий був неможливий лихвар і грабіжник і що вони не хочуть нічого мати з неправедно набраного добра, бо він смоктав кров з сиріт і висисав соки з рабів. А сини були свободолюбні й благородні і гидували з діяльності здирника. І от Лихвар умер наглою смертю. Лишилася проклята спадщина, награбоване добро! Але яке добро? По скринях та сховах червінці та коштовні самоцвіти! По кошарах отари овець, по закопах табуни коней та товару! І чарівні будинки, й чудові хуторі, і садки, й сіножаті, і слуги й наймити, одно слово: повна чаша! Що правда: в тій чаші сирітські сльози й людська кров... Але хіба ж то вони сини тую кров точили? І от синки дивляться на сю чудову спадщину й питають себе! “Та не вже ж усе оте добро роздати тим, у кого воно награбоване? Невже треба відмовитись від усіх отих розкошів?” І нахнюпивши голови, приймають синки криваву спадщину, а на благання удовиці й сиріт відповідають! “Ми не грабували! Хто його розбере, де ваше, а де наше!” Коли ж тяжко скривджена удовиця простягла руки до своєї сіножаті — прегорний наймолодший син ушкварив суворо гукнув до неї “Руки геть!” і його рука лягла на держально шаблі. Народ московський — се є він, син і спадкоємець лихваря й здирника, що вмер наглою смертю! Се він ділить криваву спадщину! Се він відповідає українцям на вимогу Автономії України “Руки геть!”, се він каже і погрожує: “хай ніхто не подумає, що нова революційна російська власть слабша від старої самодержавної”. Се він освячує власну свободу нехтованням чужих прав! Се він хоче замість самодержавного царя-тирана стати самодержавним народом-тираном! Се він хоче панувати над Українським народом! Се він не хоче віддати Україні її прав на Автономію — прав, які хижо знехтувані самодержавними деспотами!.. Родюча Українська земля й золоті жита, й вівці з курдюками стоять йому в очах! Він не може

огірвати очей від цієї нещасної, сплюндрованої тиранами, политої кровю, але ще й досі чарівної країни, такої принадної для нього... Дарма, що в його самого є й степи, й гори, й ріки, є й срібло, й золото, і усякі роскоші, й усякі богацтва... І увесь народ московський без різниці партій і віри, від найправіших до найлівіших, від міністра до робітника — увесь народ московський об'єднався на цій гумці, що він є спадкоємець тирана і пан України. Але ж тепер і український народ виріс, теж об'єднався. Усі українці без різниці партій і переконань усі об'єдналися на тім, що Росія повинна перетворитись на федеративну спілку і що Україна — в своїх національно-територіяльних межах — має бути членом федеративної спілки! Усі росіяне хочуть унітарної (об'єднательної) Демократичної Республіки, бо Росіяне хочуть продовжувати колишнє пановання над українцями, українці ж хочуть визволитись з того пановання... Український народ хоче жити з московським, як *рівний з рівним і вільний з вільним* — так як колись забажали наші предки у 1654 році у Переяславі. Але московські царі з вільної України зробили рабину і тепер вільний московський народ, скинувши з себе тиранію царів, не хоче визнати за українським народом прав на рівність, свободу й братерство. Московський народ, не та чи інша партія, але увесь народ хоче бути паном над українським народом. З того повстає боротьба між обома народами. Огун — бореться за своє визволення, другий за своє пановання над першим...

Чи далеко зайде і чим укінчиться ця боротьба? Се залежить від мудрости обох народів. Ми хочемо вірити, що народ московський схаменеться й геть відкине свої плантаторські інстинкти. Ми певні, що до найтяжчих засобів боротьби не дійде. Але ми розуміємо, що коли ми виявимо млявість, хитання й нерішучість, то український народ буде вичеркнений з книги життя. Нам гірко, що замах на наше нове поневолення походить від московської демократії, але ми знаємо, що в боротьбі за життя нема місця сентиментальностям! І ми рішуче стаємо до боротьби за наше визволення й за щастя бугучих поколінь українців і підемо в обороні наших прав тим шляхом, який схочуть вибрати самі росіяне! Від них залежить, щоб сей шлях не був нагто болючий для обох народів. Від них залежить, щоб спадщина тиранів не викликала страшної ворожнечі й кривавих свар між братніми народами. Від них залежить, щоб відносини народів російського й українського були утворені на основах свободи, рівности й братерства.

Микола Міхновський

Міхновський М. Спадщина тиранів. — Вид. Українського Військового Товариства Республ. Федерал. ім. Гетьмана П. Полуботка. — К., 1917 р. — 8 с.

Брошура В. Кегровського “Чого хоче Українська партія соціалістів-революціонерів”

1917 р.

*“О люде, люде небораки!
На-що здалися вам царі?
На-що здалися вам псарі?
Ви ж таки люде не собаки!*

Так казав великий наш Батько Тарас.

І те, про що він мріяв все своє життя, і за що ніс тяжкий хрест мученика, сталося — “царя з міністрами рабами” трудівничий люг могутньою хвилею свого гніву знищив. Здобувши собі волю, ми повинні перетворити і той лаг, що склався за часів царату в новий, відповідно інтересам трудівничого люгу.

Після знищення самодержавія народ не може залишитися в готеперішньому стані. Народу мало горожанських прав, а треба в коріні змінити і поліпшити його економічне становище. Настав час заведення такого лагу, при котрому не могли б одні верстви людег, не працюючи, користуватися наслідками тяжкої праці других.

Поки землі, фабрики, заводи остаються в тих руках, що і при цараті, готи народ буде знаходитися в рабстві землевласників і капіталістів.

Позаяк Україна є край хліборобський, то, безумовно, найбільше болючим і нагзвичайно складним питанням — є питання про землю. Всі люде мають право на землю, свій труд і вільний розвиток всіх своїх духових сил. Права ці порушені признанням приватної власности на землю, заводи, фабрики, і поділом людег на верстви пануючі, і верстви пригноблені.

Багато є ворогів трудівничого люгу, котрі кажуть, що земля народу може перейти лише за викуп, а инакше народ на неї не має ніякого права. Хто це каже, той забуває, що наші батьки, діди і прадіди, а не царі і поміщики, тисячами років поливали землю України кровію і потом, щоб захистити її від ворога і зробити здатною до хліборобства.

Не для того ж боролись вони, працювали важко, щоб хтось торгував землею, а для того, щоб усі люде були власниками усієї землі. Не для того боролись вони усе своє життя за волю, щоб рахувати кого небудь своїм необмеженим правителем, а для того, щоб усі люде жили в братерстві і кожен з них мав рівне право зо всіми другими на землю і волю.

До часів з’єднання України з Московщиною усі наші землі були вільними, аж поки московські царі не почали роздавати їх, не маючи на те ніякого пра-

ва, боярам, дворянам, зрадливій українській старшині, і вільних синів України поробили кріпаками. Ще багато землі знаходиться у руках нащадків тих, кому її дарували, і хіба ще тепер вони не стратили на неї свого незаконного права? Хіба тепер може признаватися не порушним той закон на землю, котрий утворено при царях? Хіба разом з царем не повинні бути скасовані і ті закони, що не вигані на підставі рівності усіх людеїв?

Часто кажуть, що власники багато покладали праці і грошей на землю, через те тепер вони мають на землю право. Але хто клав більше тяжкої, упертої праці на землю, чи власник її, чи той робітник, що працював над нею, за шербату копійку, аби не померти з голоду? Хіба кожний з власників не одержував за свій “труг” значно більше грошей, ніж так звані “інтелігенти”: вчитель, лікар, інженер, котрі поки скінчили свою науку не один рік голодували, при страшенно напруженній роботі, поки змогли зароблять на свій хліб насущний.

З того часу, як земля перейде до справжнього її хазяїна, селянина-хлібороба, значно поліпшає становище фабричних, заводських робітників і взагалі усього працюючого люду не над землею, тим паче, що у нас на Україні такого, як наприклад в Англії, спеціального робочого клясу немає, бо кадри наших робітників комплектуються, в значній мірі, безземельними селянами. Коли доступ до землі селянам буде вільний, тоді мало хто з них захоче йти з села на заробітки і працювати за ту мізерну плату, котру дають тепер.

Тоді капіталістам прийдеться, щоб утримати на заводах потрібну кількість людеїв, збільшити заробітню плату, і значно поліпшити правове становище трудових мас.

Таким чином перехід землі до рук тругячого люду зразу в значній мірі поліпшить економічне становище найширших верств тругівничого населення України — селян і робітників.

Що ж треба зробити для того, щоб земля перейшла в руки народа?

Треба вимагати передачі всіх земель: казенних, царських, монастирських, церковних, поміщицьких і інших, без викупу через Український сойм в руки всього трудового народу, на підставі урівнюючого землеволодіння, се б то, щоб кожен, хто може і захоче обробляти землю, мав право взяти стільки землі, скільки він, разом з своєю родиною, зможе обробити, не наймаючи робітника.

Всю землю повинен порякувати сам народ через свої тругові громади і щоб ніхто не мав права ні продавати, ні купувати, або зоставляти в спадщину землю, бо тоді знову почнуть багаті скуповувати землю, і таким чином знову появляться поміщики і безземельні селяне.

Як же землею буде управляти народ?

Найвищою розпорядковою владою землі, зо всіми її богатствами, на Україні повинен бути Український Соїм, обраний на підставі рівного, таємного, безпосереднього, загального і пропорціонального голосування. На місцях землею будуть распоряджаться місцеві самоупрядові народні установи — губернські, повітові, волостні і сельські.

Найвища народня влада на Україні (соїм) буде порядкувати богатствами землі загальнодержавного значіння (лісами, копальнями і инш.), і буде дбати про те, щоб не було все це знищено, а щоб, яко мога поширювалось на більшу користь краю. Далі соїмом буде забезпечено рівне глян всіх громадян право на користування землею. Це означає, що не кожний трудячийся чоловік може взяти такий участок землі, котрий йому тільки забажається, а кожен може одержать землю на тих підставах, котрі будуть улаштовані законом.

Земля може даватися: а) глян громадського хозяйства; б) приватно-трудового хозяйства і глян сел і міст. Глян громадського хозяйства повинні оддаватися: великі ліси, рибні ловлі, копальні і взагалі всі ті землі, що мають общиське значіння. Це треба зробити глян того, щоб не були знищені ліси, що б розбійничим чином не виловлювалась риба и т. г. Також в громадське хозяйство мусять перейти великі гарні хозяйства, котрі можуть бути прикладами зразкових хозяйств.

Глян *приватно-трудогих* хозяйств користування землею повинно бути порівнюоче, се б то, кожен трудовий чоловік мусить користуватися одною кількістю землі зі всіма другими. Кількість цієї землі зветься нормою. Коли землі дається на одного чоловіка стільки, скільки він може обробити своїм власним трудом, зветься трудовою нормою — це є найбільша норма. Коли ж землі дається тільки, щоб нею можна було прохарчуватися і підтримувать своє хозяйство, то це є сама найменьша норма — норма споживча. Є ще одна норма — норма *урівнюючого землеволодіння* — це остання норма, котра мусить бути заведена врешті на Україні. Норма, це є середня кількість землі, припадаючої на одну трудову гушу.

Земля мусить бути одведена глян населених міст і ріжних будівель, користування цієї землею теж буде регламентовано законом, виробленим Соїмом.

Кожному досить ясно, що глян найліпшого распреділення землі обовязково повинен бути свій Український сейм і тільки він один, а не загальноросійський парламент, має право виробити норми того чи иншого землеволодіння на Україні. Ніхто краще самого народу не знає, що йому треба, ніхто крім самого народу Українського не знає лучше сучасного економічного становища України, також не знає ніхто чужий і тих шляхів, котрі виведуть Український народ до кращого вільного життя.

Що торкається робітничого питання, то тут необхідно утворити таке становище, при котрому самі робітники булиби господарями тих фабрик і заводів, на котрих вони працюють, себ то усі фабрики, заводи і майстерні повинні перейти до рук робітників (соціалізація підприємств). Покиж це буде здійснено, треба негайно поліпшити умови праці робочих, для чого необхідно: скоротити робочий день, скільки можна, але у всякому разі, робітничий день має бути не більше 8 годин; установити плату, менше котрої що б не один хазяїн не мав права платити робітникам (мінімум робітньої плати). Для забезпечення своїх інтересів, а также для забезпечення на випадок тяжких випадків, (хворісті, безробітніці, або старості), робочі повинні мати право засновувати професійні спілки і право страйкувати; має бути заведено державне страхування за рахунок державний і господарський, на підставах самоурядування обезпечених.

З огляду на те, що праця на фабриках і заводах дуже тяжко одбивається на здоров'ю робочих, повинні бути закони по охороні праці у всіх галузях промисловости і торгу, котрими заборонялись би позачергові роботи, роботи малаліток (до 16 років) і обмежувались би роботи неповнолітніх, а також заборонялось би брати на роботу жінок в ті фабрики або заводи, робота на котрих тяжко лягає на їх здоров'я. Закон повинен дати можливість вагітним жінкам не працювати в де які місяці вагітності, одержувати від підприємств гроші, потрібні па прожиття. Взагалі треба, що б умовини праці робітників одповідали вимогам гігієни, за чим повинні стежити фабричні інспектори під доглядом виборних од самих робочих.

Кожній державі на її державні витрати потрібні кошти, без котрих держава не може існувати. Державні кошти майже все складаються з посередніх (*косвенних*) і *прямих податків (налогів)*. Косвенні податки, це є всі ті податки, що накладаються на предмети вживання, як то є цукор, сірники, тютюн, свічки і ин. Прямі ж податки накладаються на землю, будинки, на доходи з капітала, то що.

Кожному чоловіку зрозуміло, що косвенні податки далеко більш тяжким тягарем лягають на бідні кляси, ніж на багаті. Як багатому, так і бідному однаково потрібні цукор, сірники, тютюн і ин., купляючи все це бідний і багатий платять одинаковий податок (акциз) казні, між тим як бідному часто неможливо достати хочь би карбованця на хліб свій насущний, в той час коли багатий на ріжні свої витребеньки розкидає тисячами карбованців.

Прямі податки лягають виключно на кляси заможні. Треба утворити, що би косвенні податки були скасовані і замінені виключно прямими та прогресивно-податковим податком.

Подоходний налог зветься так від того, що він накладається виключно на доходи чоловіка, від чого вони не були б, чи од власної праці, чи од капіталів, фабрик, торгу, метків, то що.

Прогресивним він зветься од того, що доходи починають обкладатися налогом з певної найменшої суми його в кількості певного відсотка з доходу, і чим сума доходу більша, тим й відсоток налога більший, так що той, хто заробля тільки на прожиток, не платить зовсім цього налогу; хто ж заробля трохи більше — платить невеликий налог, і далі чим більший дохід, тим значно збільшується і налог. Цей останній налог є дійсно справедливий налог, бо він весь тягар оподаткування перекладе з плеч бідноти на плечі багатих клясів, багатство котрих і збудовано трудами бідноти.

Все те народ може здобути лише тоді, коли увесь трудовий народ буде мати всі права громадянина і людини, то б то буде мати: повну свободу совісті (віру, і свободу слова; друку; зборів; свободу рухів; свободу вибору праці; свободу страйків, неготорканність особи і оселі; загальне, рівне, таємне, безпосереднє виборче право для кожного громадянина не молодше 20 років, без різниці полу, віри і національності; коли народ буде мати право прямого законодавства (референдум і ініціатива); право виборів і зміни во всякий час всіх урядових осіб; коли всі урядові особи, виключаючи депутатів і судів, будуть одповідальні перед законом за свої вчинки; буде безплатний суд, всі люди будуть мати право на державні кошти одержувати освіту во всіх вищих, середніх і низчих школах.

Всі ці права народ може мати лише при повному розвитку всіх його духових і економічних сил.

Багато в Росії живе різних народів, як наприклад ми Українці, Латиші, Естонці, Евреї, Татари, Литовці, Вірмени і др. Кожен з цих народів має свою мову, свої звичаї, свої умови економічного життя, то що.

За часів самодержавія в Росії найбільше пригноченими були, так звані “іногородці”; їм заборонялось мати свої школи, свій суд, свої самоурядові інституції і, як наприклад, нам навіть друкувати нічого не можна було, а називати себе українцем рахувалось державною зрадою. Таке пригноблення народів і тримання його в безправному стані користне тільки буржуазним клясам, бо дає вільне панування їх капіталам на всій території бувшої монархії.

Всі закони, що видаються від центрального уряду, дуже мало, або й зовсім не рахуються з потребами місцевого населення, бо головне їх завдання завжди зробити так, щоби пануючі верстви населення могли в рівній мірі скрізь

панувати, і щоби пригноблені верстви не могли прозріти і побачити неправду. Ці централістичні закони однімали у нашого народу його розум, вбивали його душу. Взяти, наприклад, хоч би і те, що коли на Україні за часів Богдана Хмельницького приходилась одна школа на 60 душ селянських дітей шкільного віку, то в 1913 році на Україні на 1 школу приходилось уже 600 душ. Триста років тому назад у всіх школах України діти навчались грамоти своїм рідним вчителем на своїй рідній мові, а тепер їх 70 відсотків зовсім неграмотні. Школа в ті часи згрівала душу дитини і давала їй найкращій розвиток; сучасна же школа з чужою мовою, чужим вчителем каліче душу дитини і заставляє її тільки від світу. Біля двісті вісімдесят років тому назад на Україні була вища школа, куди приїздили вчитися не тільки зо всієї України, або Росії, а навіть з Німеччини і Франції, а тепер нам на кожному кроку шпильять, що у нас немає своєї культури. Візьмемо другий приклад: після революції 1905 року виникло питання, що треба поліпшити хоч трохи економічне становище селян, для чого, між иншим треба було дати їм спроможність прогавати хліб в той час, коли на нього стоять найвищі ціни. Для цього були призначені великі кошти, де кілька мільонів (гроші ці звичайно взяті з податків), на збудування хлібних магазинів, куди б селяни могли звозити там, свій хліб після його обмолоту, зсипати там, брати кошти під залог хліба і коли ціни будуть на хліб найвищі, тоді він повинен був прогаватися і гроші за його виплачувались селянам, привізшим хліб, за виключенням боргу. Крім того хліб великими партіями завжди можна було продати дороще. Як бачите, мета дуже добра. Але центральний уряд виконав її так. Почав будувати багато таких магазинів, але з Українців майже ніхто їх не бачив, бо вони майже всі, збудовані в губерніях, куди кожен рік привозиться хліб за недорогом його, між иншим як Україна своїм хлібом годує 3/4 всієї Росії і вивозе ще його за кордон. Що ж з цього вийшло? А ось що: наші селяни, як і раніше повинні були прогавати хліб скупщикам по самій низчій ціні, ті ж перевозили його в магазини поза межами України, і прогавали там по найвисшій ціні.

Таким чином магазини, збудовані за народні кошти, приносили великі прибутки не селянам, не народові, а скупщикам-капіталістам.

Та таких прикладів і не перелічить.

Поки всі народи миру не скасували свого війська, доти нам українцям теж треба мати своє військо, щоб боронити свою землю, свою волю. Але для сього зовсім непотрібне постійне військо, котре, крім того, що вимагає на себе великих коштів, завжди слуге обороною пануючих верств. Треба щоб війсь-

ко було народне, демократичне, се б то було народньою міліцією. Тоді той, хто повинен вчитися військовому ділу, не буде посилатися кудись за тисячі верств у чужу країну на три-пять років, а буде обучатися у себе дома в певні місяці року.

Постійне військо і засилка на службу в чужі краї робиться, головним чином, для того, щоб військо могло розстрілювати тругячі маси, коли вони почнуть вимагати своїх прав, бо вояки, одірвані од свого рідного краю, своїх рідних людей легко робляться, при дуже умілих і злогійських методах муштровки, безвільною автоматичною масою. Коли все військо буде народньою міліцією, тоді воно буде дійсно народне, і буде завжди стояти на обороні інтересів трудового люду.

Як же народ може сказати: “Волю! щоб не було ні пана, ні раба”? Та так се сказати, щоб дійсно се була тверда воля народа і щоб ніхто не посмів цьому суперечить? Коли народ порива ланцюги рабства, то в мент найбільшого революційного розвитку його боротьби над усім краєм панує єдина воля, воля народа. Ця воля виявляється в конкретній формі на Установчих Зборах, куди народ посилає своїх посланців сказати своє слово, оформити його в рамки закона.

В той час, коли зберуться Установчі Збори — немає вищої за їх влади, їм безумовно підлягає військо, суг і всі інші інституції, одним словом воля Установчих Зборів нічим не обмежена — воля їх суверенна. І ті форми існування країни, які вироблять Установчі Збори, на галі ті закони, котрі ухвалять Установчі Збори, ніхто не має права ні обмежувати, ні змінити, ні затвержувати.

Кожному зрозуміло, що до свого життя народ може виявити суверенно свою волю лише в тих Установчих Зборах, де зберуться представники од всього того народу, у котрого спільні інтереси, що до його існування, і такими Установчими Зборами можуть бути тільки збори свої.

Для нас українців є суверенними наші Установчі Збори, котрі вироблять форми життя України як внутрішнього, також зовнішнього, себ то на яких умовах будуть відношення України до останніх країн. І коли Установчі Збори України ухвалить остатися українській республіці в складі Російської Демократичної республіки, то тоді Російська Демократична республіка буде називатися ще й федеративною (союзною) республікою.

Як бачите, перед нами стоїть ще довгий шлях упертої тяжкої боротьби за здобуття і закріплення всіх своїх прав. Кожному з нас відомо, що для того, щоб успішно вести боротьбу з ворогом, треба наступати на його зміцненними си-

лами, одночасно, а не розпорошено і в різні часи — себ то, як кажуть, треба вести боротьбу організовано.

Для боротьби за інтереси селян і всього тругівничого народу склались різні соціалістичні партії, а у нас такою партією є *Українська Партія Соціалістів-революціонерів*, котра і має своїм завданням утворити на Україні лад, відповідний інтересам тругівничого люду. Партія ця має своїм завданням, боротьбою досягнути пригніченному люду всіх тих прав і всіх умов його життя, котрі оголошені в цій книжечці.

І так дорогі товариші! Славні сину України! Вперед до боротьби! Не звертайте уваги ні на насмішки, ні на погрози, ні на уговори ворогів України і робочого люду. Не вірьте ніколи тим, що кажуть боротьбу за волю України, за волю працюючих людей треба припинити, або почекати трохи. Не має часу чекати, бо Україна зараз в Росії, як корабель в розбурханому морі. Памятайте, що чим далі, то вітер все дужче, море розбурхується все більше та більше, і коли ми випустимо стерно з рук, або попустимо канати, то тоді, хто його зна, куди поверне наш корабель і не відомо, чи дійде він до того маяка, що уже заблищав на обрії, до маяка землі і волі.

Правда з нас соціалістів часто сміються, нам загрожують, нас проклинають, але прислухайтесь нам же, та ще й наші вороги, завидують. Завидують од того, що у них немає такої щирої любові до свого рідного краю і рідного обшарпанного прігніченого люду, за це ж нас і ненавидять, хіба ми винні. Ненавидять нас ще від того, що думають, буцім то ми намагаємось керувати ними, але той, хто так думає, страшенно помиляється, бо хто сам любе волю, той не може других робити рабами.

Ми всі повинні сказати, що ніхто не зверне нас з цього шляху, бо ми усі добре чуємо, як наші брати, сестри, батьки, матері і малі діти благають нас: “не лишіть нас рабами, голодними і голими, в холодній безверхій хаті. Здобуйте нам волю і землю”!

Чуєте, славні орли України, цей голос усього люду України! Хто ж одвернеться з вас в сей час од своєї окраденої, заплаканої матері, хто не обітре її сльози і вмісто хліба дасть каміння?

Памятайте це все дорогі товариші і твердою сталою стіною, єдиним фронтом українських соціалістів-революціонерів, не зважаючи ні на що, ідіть вперед за землю і волю. І в цій боротьбі ваш голос повинен лунати не “Молимо” а “Волимо”!! Борітеся — поборете!.

Кедровський В. Чого хоче Українська партія соціалістів-революціонерів. — К., 1917.

1. З початком революційних подій 1917 р. Головна студентська рада Петрограду — організація, яка об'єднувала українське студентство, оголосила себе Петроградським тимчасовим українським революційним комітетом і 2.03.1917 р. звернулася з вігвозвою до українського громадянства. Комітет був організатором української маніфестації у Петрограді 12 березня. Представники комітету входили до Української національної Ради Петрограду, утвореної 19 березня. — *Док. № 1.*

2. Тимчасовий уряд — вищий орган державної влади Росії після Лютневої революції, утворений за згодою між Тимчасовим комітетом Державної Думи та Петроградською радою робітничих і солдатських депутатів. Діяв 2.03.—25.10.1917 р. До першого складу увійшли кадети (відігравали провідну роль у політичному курсі), октябристи та безпартійні. Голова — князь Г. Львов; міністри — П. Мілюков, О. Гучков, О. Керенський, М. Некрасов, М. Терещенко та ін. Тимчасовий уряд зазнав кількох криз, в ході яких вплив кадетів поступово послаблювався, натомість зростав вплив есерів і меншовиків. В результаті квітневої кризи постав перший коаліційний уряд на чолі з Г. Львовим, до якого увійшли меншовики і есери (О. Керенський, М. Скобелев, В. Чернов, І. Церетелі та ін.). Викликана рядом обставин, в т.ч. у “українським питанням”, липнева криза завершилася формуванням 24.07.1917 р. другого коаліційного уряду на чолі з О. Керенським. Корніловський виступ мав результатом нову урядову кризу та утворення Директорії з 5 осіб, а 25.09.1917 р. — останнього, третього коаліційного уряду: О. Керенський (міністр-голова та верховний головнокомандуючий), О. Нікітін, М. Терещенко, О. Верховський, П. Малянтович та ін. Тимчасовий уряд мав передати владу Всеросійським Установчим зборам. Був повалений 25.10.1917 р. під час Жовтневого перевороту, згійсненого більшовиками. — *Док. № 9.*

3. Всеросійські Установчі збори — виборна представницька установа, яка після повалення самодержавства мала вирішити найважливіші питання майбутнього державно-політичного устрою Росії, ухвалити її основні закони. Про скликання Установчих зборів було вперше заявлено у декларації Тимчасового уряду від 3.03.1917 р., але вибори відбулись лише 12—13.11.1917 р. Більшовики, які на той час захопили владу у Петрограді, зазнали відносної поразки на виборах. В цілому по Росії вони отримали 25% голосів. В Україні — лише 10%, тоді як українські і російські соціалістичні партії — 75%. Установчі збори відкрилися

6.01.1918 р. у Петрограді. Вони відмовились визнати і конституювати владу рад як форму державної влади, на чому наполягали більшовики. Після першого засідання були розігнані більшовиками. — *Док. № 9.*

4. В ході Галицької битви Першої світової війни (10.08—13.09.1914 р.) російською армією були захоплені території Галичини, Буковини і Посяння, на яких утворена тимчасова адміністративно-територіальна одиниця Галицько-Буковинське генерал-губернаторство (1914—1917 рр.). Російська окупаційна адміністрація вдалась до русифікації краю, нищення українства в усіх його проявах — політичному, релігійному і культурному. Були закриті українські школи, періодичні видання, друкарні. Вводилося обмеження на вживання української мови, натомість запроваджувалось викладання у школах російською мовою. Зазнала переслідувань Українська греко-католицька церква. Відбувались масові депортації української інтелігенції та священників УГКЦ в глиб Росії. Після відступу у 1915 р. з частини захоплених територій російські війська взяли заручниками біля 700 українських, польських і єврейських діячів. Російський політик П.Мілюков, виступаючи у IV Державній Думі, назвав політику Росії в Галичині “європейським скандалом”. Після Лютневої революції Тимчасовий уряд скасував репресивні заходи щодо Галичини. Крайовим комісаром Галицько-Буковинського губернаторства у квітні-серпні 1917 р. був Д.Дорошенко. Влітку 1917 р. російська армія зазнала поразки і відступила з західноукраїнських земель, які знову опинились під владою Австро-Угорщини. — *Док. № 9.*

5. “Украинская жизнь” — літературно-науковий і загальнополітичний місячник, виходив у 1912—1917 рр. у Москві російською мовою. Перебував під впливом ТУП, мав на меті ознайомлення російських читачів з українськими культурними та національними нагбаннями. Головні редактори: О.Саліковський і С.Петлюра, провідні автори: М.Грушевський, В.Винниченко, А.Ніковський, С.Єфремов, М.Могилянський, а також М.Горький, А.Луначарський та ін.

“Промінь” — літературно-мистецький і громадсько-політичний тижневик, виходив у Москві в кінці 1916 — на початку 1917 рр. під редакцією В.Винниченка. — *Док. № 9.*

6. ТУП (Товариство українських поступовців) — нелегальна міжпартійна громадсько-політична організація, що діяла у Наддніпрянській Україні у 1908—1917 рр., об'єднувала українських діячів на платформі автономії України та конституційно-демократичного лагу. Керівний орган — Рада, яка знаходилась у Києві (Є.Чикаленко, С.Єфремов, Д.Дорошенко, Ф.Матушевський, Л.Старицька-Черняхівська та ін.). Близько 60 осередків (“громади ТУП”) діяли по Україні, у Петербурзі і Москві. Неофіційні друковані органи — газета “Рада”, журнал “Украинская жизнь”. Діячі ТУП відіграли провідну роль у утворенні УЦР. У квітні трансформувалось в Союз українських автономістів-федералістів (СУАФ). — *Док. № 10.*

7. “Нова Рада” — щоденна політична, економічна і літературна газета, виходила у Києві з 25.03.1917 р. до січня 1919 р., вважалася наступницею закритої 1914 р. газети “Рада”. Спочатку видавцем газети було “Товариство допомоги літературі, науці і штуці”, зго-

дом — офіційний орган УПСФ. Редактори — А.Ніковський, С.Єфремов. “Нова Рада” відрізнялась високим рівнем вмішених у ній матеріалів, її співробітники і автори становили політичну та культурну еліту України. Припинила видання після залишення Директорією УНР Києва. — Док. № 10.

8. “Вестник Полтавского губернского общественного комитета” (“Вістник Полтавського губерньського громадського комітету”) — щоденна газета, орган Полтавської ради об’єднаних громадських організацій, виходила у березні-жовтні 1917 р. На чолі видання стояв Полтавський губерньський комісар Тимчасового уряду. Друкувала матеріали українською та російською мовами. — Док. № 11.

9. Фінляндія у 1809—1917 рр. входила до складу Росії. До 1910 р. користувалась правами автономії. Тимчасовий уряд 7.03.1917 р. відновив ці права Фінляндії, але одночасно виступив проти прагнень фінів до самостійності. 18.07.1917 р. фінський парламент прийняв “закон про владу”, яким оголосив себе найвищою владою у Фінляндії. Тимчасовий уряд розпустив парламент і призначив його вибори на жовтень. 6.12.1917 р. новий парламент оголосив Фінляндію незалежною державою. 18 грудня незалежність Фінляндії визнала радянська Росія. — Док. № 13.

10. “Киевская мысль” — щоденна громадсько-політична та літературна газета ліво-ліберального напрямку, виходила у 1906-1918 рр., видавець — Р.Лубковський. Користувалась величезною популярністю, навколо неї групувалися опозиційні до самодержавства кола від меншовиків до кадетів. Після Лютневої революції опинилась під керівництвом Київського комітету РСДРП (меншовиків), перетворившись на суто партійний орган соціалістичного спрямування. Закрита більшовиками у січні 1918 р., поновила вихід у березні, остаточно припинила існування у грудні 1918 р. — Док. № 14.

11. Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) утворилася 1905 р. на базі Революційної української партії (РУП). Висувала вимоги демократичної республіки, перетворення приватної власності на громадську, передачі землі у власність держави, заміну регулярної армії народною міліцією. У національному питанні — автономії України у складі Росії. Соціальну базу складала українська інтелігенція, студенти, робітники.

Активізувалася у 1917 р., всеукраїнська конференція, яка відбулась 4—06.1917 р. у Києві, визначила політичний курс партії та найближчі завдання в умовах революції. УСДРП стала керівною (разом з УПСР) партією Української революції. Нараховувала за деякими даними до 40 тис. членів. Лідери: В.Винниченко (голова), Д.Антонович, С.Петлюра, Б.Мартош, М.Порш. Друкований орган — щоденна “Робітничка газета”. Партія мала другу за чисельністю фракцію в УЦР. Винниченко був заступником голови УЦР, головою першого українського уряду Генерального Секретаріату, у якому еседеки (Б.Мартош, С.Петлюра, В.Савовський, І.Стешенко) мали ще 4 міністерські портфелі.

У період Української Держави партія перебувала в опозиції до правлячого режиму, виступала за повну державну самостійність України, була серед організаторів протигетьмансь-

кого повстання. В добу Директорії УНР її члени В.Чехівський, Б. Мартос, І.Мазепа, А.Лівичицький очолювали Рагу Народних Міністрів.

У 1919 р. стався розкол партії на “офіційну” УСДРП та УСДРП (незалежних), яка схилилася до встановлення в Україні радянської форми влади. В лютому 1919 р. керівництво “офіційної” УСДРП залишило Київ. З пагінням УНР партія остаточно припинила діяльність в Україні. Більшість членів зазнала репресій. — Док. № 16.

12. “Наше життя” — тижневик, орган Петроградського комітету УСДРП, виходив з 24.03.1917 р. — Док. № 16.

13. Українська національна рада у Петрограді створена 19.03.1917 р. як представницький орган українського руху у столиці. До її складу увійшли представники від ТУП, УРДП, УСДРП, Української фракції Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів (голова О.Шульгин), Петроградського тимчасового революційного комітету, Української ради військових депутатів та ін. українських політичних і громадських організацій. Голова виконавчого комітету — О.Лотоцький. Рада представляла інтереси Центральної Ради перед Тимчасовим урядом, мала свого представника в УЦР (Г.Голоскевич). Існувала до середини травня 1917 р., коли її функції перебрав комісар України при Тимчасовому уряді П.Стебницький. — Док. № 17.

14. “Рідне слово” — український тижневик, заснований Харківським українським організаційним комітетом, виходив 1.04.—31.10.1917 р. — Док. № 17.

15. Кооперативний з'їзд Київщини, що відбувся 14-16.03.1917 р., став одним з перших відкритих проявів українського руху. Головою з'їзду був Х.Барановський, секретарем — П.Христюк. Обраний почесним головою, М.Грушевський виголосив промову, яка була його першим публічним виступом після повернення до Києва. З'їзд ухвалив резолюцію про територіальну автономію України у складі Російської федеративної республіки, постанови про публічне вживання української мови та про звільнення полонених-галичан. — Док. № 18.

16. Українська Центральна Рада (УЦР) — громадсько-політична організація, утворена 3—7.03.1917 р. у Києві для керівництва українським національним рухом. В ході Української революції перетворилась на національний парламент, який віграв провідну роль у відновленні державності України. Припинила існування в результаті державного перевороту 29.04.1918 р. — Док. № 18.

17. 17.03.1917 р. українська делегація на чолі з О.Лотоцьким (М.Славинський, М.Корчинський, М.Чечель, Т.Гайдар, Лобода) відвідала голову Тимчасового уряду Г.Львова і вручила йому пам'ятну записку. 23 березня відбулась друга аудієнція, під час якої О.Лотоцький та М.Корчинський представляли новоутворену Українську національну раду у Петрограді. Вони обговорили кандидатури на посади комісарів Тимчасового уряду до українських губерній. — Док. № 19.

18. Товариство “Український військовий клуб ім. гетьмана Павла Полуботка” — українська військова громадська організація, утворена 16.03.1917 р. на установчих зборах пред-

ставників Київського гарнізону. Статут клубу затверджений на загальних зборах 18 березня. Головною метою діяльності товариство вважало консолідацію українців російської армії під гаслом федеративної перебудови Росії та забезпечення автономії України. На чолі клубу стояла рада з 24 членів і 12 кандидатів, голова — М.Міхновський. — Док. № 20.

19. Державна Дума — представницька законодавча установа Російської імперії у 1906—1917 рр. До і Думи (27.03.- 8.07.1906 р.) від українських губерній було обрано 102 депутати. 45 з них об'єдналися в Українську громаду (голова І.Шраг), що стояла на платформі боротьби за автономію України. Українська парламентська громада відіграла провідну роль в утворенні у травні 1906 р. Союзу автономістів, що об'єднав парламентські групи неросійських народів і стояв за перетворення Російської імперії на федеративну державу. — Док. № 21.

20. “Черниговская земская газета” — орган Чернігівської губернської земської управи, виходила у 1917—1918 рр. під редакцією члена управи І.Коновала. Друкувала матеріали українською та російською мовами. — Док. № 21.

21. Український жіночий союз (УЖС) веде свій початок від 21.03.1917 р., коли у Києві була утворена ініціативна група, яка звернулась до жінок з вігозвою. З 3 квітня діяла тимчасова рада УЖС на чолі з В.Нечаївською. 25 квітня відбулись загальні збори членів союзу, на яких було затверджено статут, обрано постійну раду (15 чол.). УЖС належав до національно-демократичних організацій, метою своєї діяльності декларував рівноправність жінки у суспільстві. Осередки УЖС постали в Київській, Чернігівській, Волинській, Полтавській, Харківській, Херсонській губерніях. У 1917 р. УЖС видав два числа “Жіночого Вісника”. 14—16.09.1917 р. у Києві відбувся І Всеукраїнський жіночий з'їзд, скликаний союзом. — Док. № 25.

22. “Робітнича газета” — щоденна газета, орган УСДРП, видавалась з 30.03.1917 р. до серпня 1919 р., спочатку у Києві, згодом у Вінниці і Кам'янці-Подільському. Головний редактор — В.Винниченко, згодом — І.Мазепа. 1917 р. мала наклад до 30 тис. примірників. — Док. № 27.

23. Українська народна партія (УНП) — українська партія самостійницького напрямку, створена 1902 р. М.Міхновським. Об'єднувала прихильників націоналізму та створення української незалежної держави, програмні засади викладені в брошурі М.Міхновського “Самостійна Україна”. Схилялась до соціалізму, національне визволення розглядала як боротьбу проти панування чужих держав, а також і проти капіталізму. Після 1907 р. діяльність партії занепала і не мала систематичного характеру. Поновилася після Лютневої революції, у грудні 1917 р. на базі УНП створилася Українська партія соціалістів-самостійників (УПСС). — Док. № 28.

24. У своїй програмній декларації 3.03.1917 р. Тимчасовий уряд залишався на позиціях “єдиної і негнимої Росії”. Він відмовився визнати право на автономію і навіть на самовизначення за окремими народами до рішення Установчих зборів. Лише за Польщею 17.03.1917 р. було визнано право на відокремлення та створення окремої держави. — Док. № 28.

25. “Южный край” — щоденна газета, виходила у Харкові у 1881-1917 рр., найпоширеніша газета півдня Росії, в останні роки мала наклад до 100 тис. примірників. Стояла на позиціях єдності Росії. — Док. № 28.

26. Гренадерський резервний полк (гвардійський) перебував у 1917 р. в Петрограді, у лютому нараховував 7,6 тис. чол. Шефами полку були всі російські монархи, починаючи з Катерини II. — Док. № 29.

27. “Речь” — щоденна газета, центральний друкований орган кадетської партії. Виходила у 1906—1917 рр. в Петербурзі (Петрограді). Одна з найпоінформованіших і впливових газет Росії.

“День” — щоденна петроградська громадсько-політична газета, близька до кадетської партії.

“Солдатское слово” — щоденна військово-громадсько-політична газета. Виходила у 1917 р. в Петрограді. Редактор М.Доманський, видавець С.Маркович. — Док. № 34.

28. Головна Українська студентська рада — українська студентська організація, що діяла у 1910-х рр. Була поновлена на початку березня 1917 р. у Києві. 3 та 5 березня відбулись збори українців — студентів та курсисток, які обрали раду з 20 представників від вищих учбових закладів Києва. 20—23 квітня радою була проведена 3-тя конференція українського студентства (перші дві відбулись 1911 і 1913 рр.), у ній взяли участь студенти не лише з України, а й з університетів Росії (Петрограду, Томська, Ростова та ін.). Головна Українська студентська рада перетворилась з київської на загальноукраїнську організацію. Належала до національно-демократичних організацій, стояла на платформі УЦР, підтримувала її політику і діяльність. — Док. № 36.

29. Всеукраїнський Національний конгрес — перший представницький форум українського руху, у якому взяло участь близько 1 тис. делегатів від різних українських політичних, громадських, професійних, культурних організацій. Відбувся 6—8.04.1917 р. у Києві. Перетворив УЦР з київської на загальноукраїнську організацію, зробив її керівним органом українського руху, розширив соціальну базу, переорієнтував діяльність з культурно-просвітницької на державотворчу. Був обраний новий склад Ради із 118 чол.; голова — М.Грушевський, заступники — В.Винниченко, С.Єфремов. Конгрес став важливим кроком у розвитку Української революції, продемонструвавши перед Тимчасовим урядом серйозність і невідкладність українських національних домагань. — Док. № 45.

30. Соціал-демократи (меншовики) — права частина утвореної 1898 р. РСДРП. На відміну від ультралівих більшовиків меншовицька партія була побудована за зразком європейської соціал-демократії. У 1917 р. вона нараховувала до 193 тис. членів (в Україні — 40 тис.). Меншовики вважали революцію буржуазно-демократичною, виступали за співробітництво різних суспільних верств та партій, разом з есерами мали більшість у радах, входили до Тимчасового уряду, були представлені у Центральній Radі, Малій Radі (М.Балабанов, К.Кононенко). Меншовики не заперечували проти української автономії у складі Російської держави, але виступали проти суверенної УНР. Неофіційним друкованим орга-

ном меншовиків у Києві вважалась щоденна громадсько-політична газета “Киевская мысль”.

РСДРП(м) засудила захоплення влади в країні більшовиками, вимагала перегачі її Всеросійським установчим зборам, утворення однорічного соціалістичного уряду. Під час громадянської війни партія брала участь у боротьбі проти радянської влади. Рішенням радянських органів меншовиків були виключені з урядових установ та місцевих рад усіх рівнів, проте вони мали досить міцні позиції у профспілках. В СРСР та УСРР окремі організації меншовиків діяли до 1925 р. Більшість членів партії зазнала репресій. — *Док. № 45.*

31. Есери (Російська партія соціалістів-революціонерів, ПСР) — найбільш масова і впливова політична партія в Росії у 1917 р. Утворилась у 1901—1902 рр. з народницьких гуртків і груп, вважалась селянською партією. Програма базувалась на есерівській доктрині особливого шляху до соціалізму Росії та інших аграрних країн; передбачала встановлення демократичної республіки, в аграрному питанні — соціалізацію землі і перехід її до сільських громад. У 1917 р. партія мала до 1 млн. членів (в Україні — 69 тис.). Її члени входили до Тимчасового уряду, який очолював есер О.Керенський; були членами УЦР, Малої Ради (Й.Скловський), Генерального Секретаріату (О.Зарубін). На виборах до Всеросійських Установчих зборів отримали 40% голосів.

Восени 1917 р. стався розкол партії, її ліве крило підтримало більшовиків. Праві есери вважали Жовтневий переворот “злочином перед батьківщиною і революцією”. У 1918—1920 рр. партія вела збройну боротьбу проти радянської влади під гаслом Установчих зборів. Припинила свою діяльність в СРСР у 1925 р., практично всі її члени були репресовані впродовж 1920—30-х рр. — *Док. № 45.*

32. Бунг, єврейський робітничий союз в Литві, Польщі та Росії — політична партія соціал-демократичного характеру, виникла 1897 р., діяла переважно в Україні, Білорусії, Прибалтиці та західних губерніях Росії. Після Лютневої революції підтримувала політику Тимчасового уряду, увійшла до складу РСДРП (м). Представники Бунгу входили до УЦР та Малої Ради (О.Золотарьов, М.Лібер, М.Рафес), займали посади у Генеральному Секретаріаті. Після 1921 р. партія припинила діяльність в Росії й Україні, частина членів увійшла до РКП(б), решта продовжила політичну діяльність за кордоном. — *Док. № 45.*

33. Виконавчий комітет Ради об'єднаних громадських організацій Києва — виконавчий орган нової громадсько-політичної структури, утвореної 1.03.1917 р. До складу Ради об'єднаних громадських організацій увійшли представники понад 40 громадських, культурних, просвітніх, національних організацій, партій, установ та об'єднань. 4.03.1917 р. Рада обрала виконком на чолі з заступником міського голови кадетом М.Страдомським. Від українських організацій до нього увійшли Ф.Штейнгель, С.Єфремов, А.Ніковський, М.Порш, М.Паламарчук. Комітет виконував роль дорадчого органу при Київському міському комісарі Тимчасового уряду, який очолював міську владу. — *Док. № 50.*

34. Київська рада робітничих депутатів була утворена 2-4.03.1917 р. 2 березня відбулися збори представників (60 чол.) київських заводів і майстерень, які обрала організаційну

комісію. Рада складалася з представників трудових колективів. Піприємства з числом робітників 25—100 обирали 1 делегата, 150—250 — 2, 250—500 — 3, і далі 1 представник додавався на кожні 250 робітників. 4 березня відбувся установчі збори Київської ради робітничих депутатів, які обрали виконавчий комітет у складі 37 осіб. Серед членів переважали меншовики та есери, голова — есер П.Нєзлобін.

5.03.1917 р. почалось утворення Київської ради військових депутатів — представницької організації військових. До неї увійшли представники від усіх військових частин Київського гарнізону. У раді військових депутатів також переважали меншовики та есери.

Коаліційна рада київського студентства була утворена в середині березня, до неї увійшли представники від усіх вищих навчальних закладів Києва, стояла на соціалістичних позиціях. — Док. № 50.

35. Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) — найбільш масова і впливова політична партія часів Української революції. Створена на установчому з'їзді 4—5.04.1917 р. у Києві з гуртків і груп, що діяли від 1905—07 рр. Вважалася селянською партією, на кінець 1917 р. мала біля 75 тис. членів. Програма партії декларувала перебугову капіталістичного ладу на соціалістичний, республікансько-демократичну форму правління, скасування приватної власності на землю та її соціалізацію. В національному питанні — перетворення Росії на федерацію рівноправних національно-територіальних республік. Лідери: М.Ковалевський (голова), Л.Ковалів, В.Залізник, П.Христюк та ін. Офіційний друкований орган — “Боротьба”, неофіційний — “Народня воля”.

УПСР разом з УСДРП була керівною партією Української революції, мала найбільшу фракцію в УЦР та Малій Раді. Її члени входили до Генерального Секретаріату (М.Стасюк, М.Ковалевський, П.Христюк, М.Шаповал), складали більшість у Раді Народних Міністрів, яку очолював есер В.Голубович. У травні 1918 р. стався розкол партії, вона поділилася на УПСР (ліву) та УПСР (центральної течії).

Після поразки визвольних змагань партія припинила свою діяльність в Україні, більшість лідерів опинилась за кордоном. Проте під впливом політики українізації багато з них у 1922—1924 рр. повернулись в Україну (О.Жуковський, П.Христюк, М.Шраг та ін.). Майже всі колишні члени УПСР були репресовані у 1930—40-х рр. — Док. № 52.

36. “Боротьба” — тижневик, орган ЦК УПСР, виходив у Києві 18.04(01.05).1917—04.04.1920 рр. Після розколу УПСР у травні 1918 р. “Боротьба” стала органом лівої фракції партії, яка від газети отримала свою назву — боротьбисти. — Док. № 52.

37. “Українське слово” — тижневик, орган Одеського українського керівничого комітету. Виходив в Одесі з 23.03. до червня 1917 р., № 1—8. — Док. № 62.

38. Українська радикально-демократична партія (УРДП) — партія ліберально-демократичного спрямування. Утворилась 1905 р., лідери: Б.Грінченко, С.Єфремов, М.Левицький, Ф.Матушевський, Є.Чикаленко. Програма базувалась на принципах парламентаризму і федералізму. Соціальну базу партії становила українська інтелігенція. УРДП головну увагу

приділяла парламентській та культурницькій діяльності. Її члени входили до українських фракцій у I та II Державних Думах (І.Шраг, В.Шемер, П.Чижевський, А.Вязлов), активно відстоювали там національно-культурні права українського народу. З кінця 1907 р. УРДП призупинила діяльність, значна частина її членів увійшла до утвореного восени 1908 р. ТУПу. Відновилась у квітні 1917 р., з червня — Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ). — Док. № 63.

39. I з'їзд кооперативних спілок України відбувся 9—10.04.1917 р. у Києві. Він розглянув питання розвитку кооперації в Україні, утворив Український центральний кооперативний комітет (Коопцентр). З'їзд приділив увагу культурно-освітній діяльності кооперативів, ухвалив рішення про видання народної соціалістичної газети “Народня воля”. — Док. № 66.

40. “Народня воля” — щоденна газета, орган ЦК Селянської спілки (Селоспілки), а також УПСР. Виходила з 04.05.1917 р. до 14.11.1919 р. у Києві, згодом — у Кам'янці-Подільському. У 1917 р. газету редагував М.Ковалевський. — Док. № 66.

41. Холмщина і Підляшшя — українські історико-етнографічні області, що займають територію на захід від середньої течії Бугу (тепер у складі Польщі). У 1815—1915 рр. входили до складу Росії (Гродненська, Сіглицька і Холмська губернії), серед населення переважали українці. Влітку 1915 р. на цих територіях велась бойова дія між російськими та австро-угорськими військами. Відступаюча російська армія провела насильну евакуацію близько 120 тис. українського населення в глибоку Росію. З початком Української революції виселенцями були проведені національні з'їзди, створені національні об'єднання, делеговано представників до УЦР. Остання розглядала Холмщину і Підляшшя українськими землями та клопоталася про приєднання їх до України. За Брестським мирним договором 1918 р. ці землі мали стати складовою частиною УНР, проте після його анулювання втратили силу й угоди щодо Холмщини і Підляшшя. Рішенням Паризької мирної конференції 1919 р. були включені до складу Польщі. — Док. № 68.

42. Київський єпархіальний з'їзд духовенства і мирян відбувся 12—18.04.1917 р., був скликаний з ініціативи українських діячів, головував на з'їзді протоієрей В.Липківський. В центрі уваги стояли питання сучасного політичного становища і пов'язані з ним зміни у церковному житті. З'їзд привітав Тимчасовий уряд і висловив підтримку його реформам. Після гострих дискусій була ухвалена постанова, що в автономній Україні має бути незалежна від Синоду Українська церква, а також про демократизацію внутрішнього церковного життя. — Док. № 74.

43. Спільна Рада Полтавських поступових партій — українська організація, створена на початку березня 1917 р. на основі полтавського осередку ТУП, яка ініціювала вибори делегатів від Полтавської губ. на Український національний конгрес і організацію Полтавського губерньського з'їзду. — Док. № 81.

44. Полтавський Український комітет (“Спільний Комітет Українських поступових партій і організацій”) — українське міжпартійне об'єднання, засноване на початку квітня 1917 р. у Пол-

таві. До його складу увійшли представники кооперативних спілок, Українського клубу, товариства “Боян”, Селянської спілки, УРДП, УСДРП і в травні — УПСР. — Док. № 81.

45. Харківський військовий клуб ім. П.Полуботка — українська військова громадська організація, філія Українського військового клубу ім. П.Полуботка у Києві. — Док. № 82.

46. Архієпископ Антоній — чернець ім'я Олексія Храповицького (1863—1936) — російський церковний і громадський діяч. 1902-1913 рр. — єпископ Волинський і Житомирський, 1913-1917 рр. — архієпископ Харківський. Вігомий гострими виступами проти українського національного руху. У травні 1918 р. обраний митрополитом Київським, активно боровся проти української автокефалії. Усунений на початку 1919 р. за антиукраїнську діяльність. З 1920 р. в еміграції, очолював Руську Православну церкву за кордоном. — Док. № 82.

47. Організаційне бюро українських партій і організацій у Москві — українська громадсько-політична організація, заснована 18.04.1917 р. у Москві з представників 11 українських організацій міста (Союзу українських федералістів, Московського комітету українських соціалістів, редакцій “Украинской Жизни” і “Проміня” та ін.) з метою об'єднання їхніх дій. У травні перетворилося на Українську раду, головою якої було обрано О.Саліковського. — Док. № 87.

48. Українська рада Тифлісу заснована 9.05.1917 р. українською громадою міста, яка налічувала понад 300 членів. Вигувала часопис “Українські вісті Закавказзя”. — Док. № 88.

49. З'їзд делегатів V армії відбувся у середині квітня 1917 р. за ініціативою української громади, створеної солдатами і офіцерами частин V армії Північного фронту, голова — полковник К.Прісовський. З'їзд обговорив питання: 1) поточного моменту і відношення до Тимчасового уряду; 2) внутрішньої політики в Україні; 3) формування окремих військових частин з українців. — Док. № 90.

50. Українська рада в Гельсінгфорсі — громадська організація, заснована українцями — офіцерами і матросами Балтійського флоту, солдатами, робітниками, які мешкали і служили у російських частинах у Фінляндії. За її ініціативою було скликано два обласних військових з'їзди українців Фінляндії (30.05. і 22.06. 1917 р.) і створено Центральну військову раду, яка мала координувати дії українців-військовослужбовців серед військових частин російської армії у Фінляндії. Сприяла організації українських військових частин на Північному фронті. — Док. № 92.

51. Єпископ Никон — чернець ім'я Миколи Безсонова (1868—1919) — церковний і громадський діяч, росіянин за походженням. Єпископ Крем'янецький, згодом — Красноярський. Член IV Державної Думи, де відстоював право навчання дітей в Україні рідною мовою. Під час Першої Світової війни виступав з гострою критикою російської політики в Галичині і Буковині. 1917 р. як світська особа повернувся в Україну. Працював у департаменті середньої школи генерального секретарства, згодом — міністерства освіти. — Док. № 95.

З'їзд меншовицьких організацій України — обласна конференція РСДРП (меншовиків) відбулася 21.04.1917 р. у Києві. В ній взяли участь 64 делегати. — Док. № 96.

53. Загальні збори українців Іркутської громади “Вільна Україна” відбулися 26.04.1917 р. в Іркутську. Кількість делегатів сягала 1,5 тис., більшість з яких становили солдати і офіцери. Звернулись до УЦР з проханням створення української військової частини в Іркутську на базі українців-військовослужбовців у складі російських військових частин, дислокованих у Сибіру. — Док. №101.

54. Всеросійська рада селянських депутатів була обрана на I Всеросійському з'їзді селянських депутатів, який проходив 4-28.05.1917 р. у Петрограді. В його засіданнях брало участь 1353 делегати від 70 губерній і областей, фронтових та тилових солдатсько-селянських організацій, в т.ч.: 672 — з місьць і 681 — з фронту. Україну на з'їзді представляли 253 делегати. На завершення роботи з'їзд обрав Всеросійську раду селянських депутатів у кількості 250 чол., більшість з яких склали есери. — Док. № 104.

55. Ініціатива утворення Українського охочекомонного (добровільного) ім. Гетьмана Богдана Хмельницького полку належить М.Міхновському та нараді українців-військовослужбовців Київського військового округу, що відбулась 29.03.1917 р. у Києві. I Всеукраїнський військовий з'їзд виніс резолюцію про створення першого українського козацького ім. Б.Хмельницького полку, зарахувавши до його складу 3400 чоловік і призначивши його командиром підполковника Ю.Капкана. 26.07.1917 р. за наказом УЦР полк виїхав на Південно-Західний фронт. У січні 1918 р. брав участь у боях за Київ. З квітня 1918 р. перебував у складі Запорізького корпусу як 3-й Запорізький ім. Гетьмана Б.Хмельницького піхотний полк, за Директорії — в складі Армії УНР. — Док. № 105.

56. За узгодженням з Українською національною радою у Петрограді Тимчасовий уряд призначив Д.Дорошенка крайовим комісаром Галичини і Буковини з правами генерал-губернатора, А.Вязлова — Волинським, М.Суковкина — Київським, А.Лівицького — Полтавським, М.Іскрицького — Чернігівським, С.Тимошенка — Харківським губернським комісаром, М.Страдомського — комісаром м. Києва, П.Стебницького — представником Генерального Секретаріату при Тимчасовому уряді. — Док. № 106.

57. Архієпископ Євлогій — чернець ім'я Василя Георгієвського (1868—1946) — російський церковний діяч. 1905—1914 рр. — архієпископ Холмський і Люблінський, з 1914 р. — Волинський і Житомирський. Під час Першої світової війни насаджував православ'я в Галичині. Під його впливом Холмщину було виділено в окрему губернію. — Док. № 106.

58. Ліквідаційна комісія у справах Королівства Польського була утворена 15.03.1917 р. Тимчасовим урядом. До її функцій належало: виявлення і ліквідація державних установ, що діяли у Королівстві Польському; визначення порядку зберігання та оцінки вартості їх майна до моменту передачі Польській державі. Припинила свою діяльність у грудні 1917 р., її функції було передано Народному комісаріату РСФРР у польських справах. — Док. № 106.

59. Польські легіони — польські добровільні частини, які під час Першої світової війни воювали у складі австро-угорської армії. На противагу їм російським командуванням наприкінці 1914 р. був створений Легіон Пулавський — добровольчий польський військовий підрозділ, у жовтні 1915 р. — Бригада польських стрільців. В лютому 1917 р. бригада була перетворена у Дивізію польських стрільців. У квітні 1917 р. за погодженням з військовим міністром Тимчасового уряду була створена військова комісія для формування польських частин на чолі з генералом Білевським, яка мала розширити уже існуючу дивізію до корпусу у складі двох дивізію піхоти, артилерійської бригади, батареї гаубиць і полку уланів. — Док. № 111.

60. Полтавський єпархіальний з'їзд — з'їзд духовенства і мирян Полтавської єпархії, який відбувся у Полтаві 3—6.05.1917 р. Делегати висловились за об'єднання православних парафій в Україні в автокефальну православну церкву; відродження в церковному житті стародавніх українських звичаїв, обрядів і церковного співу, заборонених російською церковною владою; вживання під час церковних обрядів української мови тощо. — Док. № 114.

61. I Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 5—8.05.1917 р. у Києві за ініціативою Українського організаційного військового комітету при підтримці УЦР. В його роботі взяли участь понад 900 делегатів — представників 1,5 млн. військових-українців, об'єднаних в українські організації і товариства в арміях усіх фронтів, на Балтійському і Чорноморському флотах, окремих гарнізонах і військових округах в Україні та Росії. З'їзд розглянув питання про ставлення до Тимчасового уряду, рад робітничих і солдатських депутатів, до війни; про українізацію військ; підтримання дисципліни і боротьбу з дезертирством; земельне питання і питання освіти, а також утворив Український генеральний військовий комітет (УГВК). — Док. № 117.

62. “Вісти з Української Центральної Раги” — газета, офіційний друкований орган УЦР, виходила у Києві з 19.03.1917 р. до січня 1918 р., № 1—24. Видавала і редагувала президія УЦР. — Док. № 117.

63. Українська громада Хабаровська — громадсько-політичне об'єднання українців на Далекому Сході. На 1917 р. в Далекосхідному краю колишньої Російської імперії мешкало близько 50 тис. українців. Громада виступала за створення крайової організації Української вчительської спілки та українізацію нижчої початкової школи, видавала тижневик “Хвиля України”. — Док. № 124.

64. Народа учителів Київської губернії з питань українізації відбулась 12.05.1917 р. у Києві в Педагогічному музеї. Проводилась Товариством шкільної освіти і керівництвом Київської учбової округи з вчителями нижчих початкових шкіл Київської губернії, які протягом 10—16.05.1917 р. навчались у Києві на курсах українознавства. — Док. № 126.

65. Область війська Донського — адміністративно-територіальна одиниця Російській імперії, яка включала територію вздовж середньої та нижньої течій р. Дон, заселену

здебільшого донськими козаками. Заснована у 1792 р. під назвою Земля війська Донського (з 1870 р. називалась О.в.Д.) з центром у Новочеркаську. Нині територія Ростовської та Волгоградської областей Російської Федерації, частково — Донецької та Луганської областей України. — Док. № 127.

66. Кагети (Конституційно-демократична партія, Партія народної свободи) — російська ліволіберальна партія, заснована 1905 р. Соціальний склад: інтелігенція, земські діячі, буржуазія. Програмні вимоги: встановлення в країні конституційного лагу, нагільнення селян землею за викуп, 8-годинний робочий день, в національному питанні — культурне самовизначення, свобода мов при збереженні єдиної Росії. Кагети перебували в опозиції до самодержавства, після Лютневої революції грали провідну роль у Тимчасовому уряді, займали керівні державні посади. В Україні партія мала до 10 тис. членів. Найбільші організації були у Києві і Харкові. Кагети входили до УЦР, залишили її у жовтні 1917 р., не погодившись з рішенням про скликання Українських Установчих зборів. Вороже зустріли Жовтневу революцію, були організаторами боротьби проти радянської влади, ідеологами Білого руху. З 1920 р. кагети діяли поза межами Росії, до кінця 1920-х рр. партія припинила існування. — Док. № 127.

67. Союз подільських українців у Вінниці — українське громадсько-політичне об'єднання у Подільській губернії, засноване у березні 1917 р. — Док. № 128.

68. Туркестанська українська громада в Ташкенті — громадське об'єднання українців у Туркестані, заснована 25.03.1917 р. Об'єднувала понад 320 сійських членів, а також українців-переселенців та інтернованих до Росії галичан, які мешкали у Самарканді, Ашхабаді, Коканді, Намангані, Анджані, Мерві, Бухарі, Алма-Аті, в українських селах Семиріччя, Самаркандській області (т.зв. Голодному Степу), Закаспію, Ферганській долині. Видавала часопис "Туркестанська рада". 14—18.01.1918 р. в Ташкенті відбувся Всеукраїнський з'їзд. — Док. № 129.

69. 16—21.05.1917 р. у Петрограді перебувала делегація УЦР і УГВК. До її складу входили: В.Винниченко, С.Єфремов, М.Ковалевський, Г.Огинець, Д.Коробенко, І.Сніжний, С.Письменний, О.Пилькевич і Д.Ровинський. Делегація мала повноваження УЦР домогтися від Тимчасового уряду та виконавчого комітету Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів видання державного акту з принциповою згодою на право України мати національно-територіальну автономію, призначати комісара по справах України при Тимчасовому уряді і комісара уряду в Україні, асигнування коштів на культурно-національні справи українського громадянства тощо. 16.05.1917 р. делегація передала доповідну записку з питань автономії України голові уряду Г.Львову та виконкому Петроградської ради. Переговори з урядовими структурами Росії виявились безрезультатними. Тимчасовий уряд, так само як і Петроградська рада негативно зустріли вимогу автономії. Повернення української делегації до Києва і офіційна відповідь Тимчасового уряду про відхилення українських домагань стали могутнім поштовхом до піднесення національного руху на найвищий шабель. Результатом цього стало проголошення 10.06.1917 р. І Універсалу УЦР. — Док. № 139.

70. “Русский инвалид” — газета, офіційний орган Військового міністерства Росії у 1862—1917 рр., видавалась у Петербурзі (Петрограді) тричі на тиждень. Після 27.07.1917 р. виходила під назвою “Армия и флот свободной России”. — Док. № 144.

71. Днем Національного Фонду за постановою фінансової комісії УЦР від 23.04.1917 р. було призначено 9 травня, але з огляду на технічні труднощі захід було перенесено на “Зелені свята” і проведено в Україні та поза її межами, де існували українські організації, 20—22 травня 1917 р. У ці дні проводились продаж і розповсюдження українських книжок і газет, вистави, концерти, лекції, мітинги, продаж національної символіки, ярмарки національних виробів тощо з метою збирання коштів для поповнення скарбниці УЦР. — Док. № 145.

72. Наради Тимчасового уряду з делегацією УЦР і УГВК відбувалися 20—22.05.1917 р. у Петрограді. Для обговорення “Доповісної записки з питань автономії України” була створена урядова комісія, до складу якої увійшли: С.Леонтьєв, М.Щепкін, Б.Лазаревський, С.Котляревський і М.Туган-Барановський. В результаті переговорів урядова комісія заявила про неможливість виконання вимог, висунутих УЦР до Тимчасового уряду. — Док. № 147.

73. Український генеральний військовий комітет (УГВК) був обраний на I Всеукраїнському військовому з’їзді (5—8.05.1917 р., Київ) для керівництва українським військовим рухом. До першого складу увійшли: С.Петлюра, І.Луценко, В.Винниченко; ген. М.Іванов; підполковники Ю.Капкан, В.Павленко, В.Поплавко, О.Пилькевич; підпоручики М.Міхновський, А.Чернявський; прапорщики А.Певний, М.Полоз, В.Потішко, Ф.Селецький; солдати С.Граждан, Д.Ровинський; матрос С.Письменний; військовий урядовець І.Гореміка-Крупчинський. Комітет очолювала президія з п’яти членів, голова — С.Петлюра. На Другому Всеукраїнському військовому з’їзді (5—10.06.1917 р., Київ) до УГВК було обрано ще 10 членів.

УГВК поділявся на відділи: агітаційно-освітній та організаційний; інспекторський; мобілізаційний та військової комунікації; канцелярія; комендатура УГВК та організація Вільного козацтва; військово-інженерний; санітарно-медичний; юрисконсультський; відділ військових шкіл; комісія спеціальних служб. УГВК мав своїх представників при Головному штабі у Петрограді, Генеральному штабі, міністрі військових справ та штабі Південно-Західного фронту. Після проголошення III Універсалу УЦР реорганізований у генеральне секретарство військових справ, очолюване С.Петлюрою, з січня 1918 р. — міністерство військових справ. — Док. № 152.

74. I Обласний і фронтний з’їзд рад і солдатських (матроських) комітетів Румунського фронту, Чорноморського флоту і Одеської області (Бессарабська, Таврійська, Херсонська та частина Подільської і Волинської губерній) відбувся 10—27.05.1917 р. в Одесі. В його роботі взяло участь близько 1 тис. делегатів, був присутній військовий міністр О.Керенський. З’їзд підтримав політику Тимчасового уряду, обрав виконавчий комітет — Румчорог, у складі 127 осіб (меншовики, есери, представники українських партій). На з’їзді утворилась сильна українська фракція, була ухвалена резолюція на підтримку українського руху. — Док. № 156.

75. Одеська українська військова рада — громадсько-політична організація, утворена 26.04.1917 р. в Одесі на установчих зборах делегатів військових частин Одеського військового округу, Чорноморського флоту та Румунського фронту. Голова — ІЛуценко, члени — Міляєв, Данчич, Карпенко, Більчич, Чижевський, Крижановський, Литвиненко, Мельниченко, Шевченко. Мала виразно самостійницький характер. — Док. № 168.

76. I Всеукраїнський селянський з'їзд відбувся 28.05 — 03.06.1917 р. у Києві. В його роботі взяли участь 2200 делегатів, в основному від селянських спілок, які представляли незаможне селянство. З'їзд розглянув питання: звіт делегації УЦР про переговори з Тимчасовим урядом, доповідь про ставлення до центрального уряду й до війни, про автономію України, організацію селянства, земельне питання. Обрав Всеукраїнську раду селянських депутатів і ухвалив резолюцію про входження її до складу Центральної Ради як представництво від селянства України. Усього у складі УЦР відводилось 212 місць для Всеукраїнської ради селянських депутатів. Від повітів, які були представлені на з'їзді, було обрано 134 депутати, решту мали обрати на місцях. Був обраний виконавчий орган Всеукраїнської ради селянських депутатів — ЦК Селянської спілки: М.Ковалевський (голова), П.Христюк, А.Степаненко, І.Пугач, В.Винниченко, М.Стасюк, Б.Мартос, Т.Осагчий, А.Левицький, І.Діденко, А.Заливчий, В.Мачушенко, Б.Бабач, З.Висоцький, М.Гаркуша. — Док. № 172.

77. Союз українських автономістів-федералістів — громадсько-політична організація ліберального спрямування, правонаступниця ТУП. Утворена на з'їзді ТУП 25—26.03.1917 р. у Києві. До тимчасового ЦК СУАФ увійшли: В.Бігнов, Д.Дорошенко, С.Єфремов, Ф.Матушевський, А.Ніковський, В.Прокопович, О.Шульгин, С.Ерастов. — Док. № 173.

78. 28.05.1917 р. військовий міністр Тимчасового уряду О.Керенський у відповідь на прохання УГВК від 22.05.1917 р. повідомити військові частини про скликання на 4 червня II Всеукраїнського військового з'їзду, заборонив його проведення. Проте, незважаючи на заборону, з'їзд відбувся у Києві і мав чисельне представництво. — Док. № 196.

79. II Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 5—10.06.1917 р. у Києві, в приміщенні Оперного театру. На з'їзд прибуло 1988 делегатів (65% —представники фронту, 35% — тиллових гарнізонів), які представляли близько 1,5 млн. військових. За час з'їзду кількість делегатів зросла до 2,5 тис. З'їзд заслухав доповіді УГВК та з місць, розглянув і ухвалив резолюції з питань про сучасний момент, автономію України, землю і народну освіту, статут УГВК тощо; доручив УГВК розробити детальний план українізації військ й негайно запровадити його в життя; прийняв звернення до населення і т. ін. Було обрано Всеукраїнську раду військових депутатів у кількості 132 чол., яка у повному складі увійшла до УЦР, та новий склад УГВК. 10.06.1917 р. на з'їзді був проголошений I Універсал Української Центральної Ради. — Док. № 198.

80. "Вістник Т-ва "Українська хата" в Херсоні" — український тижневик, виходив у Херсоні 12.04_29.08.1917 р., №1—16. Видавела Рада товариства "Українська хата". — Док. № 203.

81. Полтавська рада робітничих і солдатських депутатів організована 12.03.1917 р. шляхом об'єднання ради робітничих депутатів, яка була створена 5.03.1917 р., і ради солдатських депутатів — відповідно 10.03.1917 р. — Док. № 205.

82. Харківська губернська рада селянських депутатів була обрана на першому губернському селянському з'їзді, який відбувся 3—6.05.1917 р. — Док. № 209.

83. Харківська губернська українська рада створена на Українському національному з'їзді Харківської губернії, що відбувся 16.04.1917 р. У засіданнях з'їзду брали участь представники військових частин, волосних і повітових виконкомів, українських політичних партій, професійних спілок та інших громадських інституцій. З'їзд визнав Центральну Раду крайовим органом українського народу, заявив протест проти намагань російських властей приєднати територію Слобожанщини до Московського військового округу і висловив прохання Центральної Раді залишити її в межах української території. — Док. № 210.

84. Соціалістична єврейська робітничая партія (СЕРП) була заснована 1906 р., діяла переважно на території України і Білорусі. Пропагувала екстериторіальну єврейську автономію. Після об'єднання в травні 1917 р. з партією сіоністів-соціалістів отримала назву Об'єднана єврейська соціалістична робітничая партія (ОЄСРП). Партосередки діяли в Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Миколаєві. Політична платформа партії наближалась до есерівської, вона підтримувала зв'язок з Всесвітньою сіоністською організацією. Члени партії входили до УЦР, Малої Ради (П.Дубинський, М.Літваков, І.Хургін, М.Шац-Анін), Генерального Секретаріату (М.Зільберфарб). — Док. № 213.

85. Український національний з'їзд Чернігівської губернії працював у Чернігові 8-10.06.1917 р. Переважаючи більшість делегатів склали українські есери. З'їзд висловився за національно-територіальну автономію України у складі Російської федеративної демократичної республіки, соціалізацію землі й інших природних багатств, організацію українського війська. У відповідь на заяву представників Мглинського, Новозибківського, Стародубського і Суражського повітів постановив вважати їх за українські і закликав населення повітів Курщини, де переважали українці, приєднуватися до Чернігівської губернії. — Док. № 217.

86. Відносини між Київською міською радою об'єднаних громадських організацій, радою робітничих депутатів, радою військових депутатів і студентською коаліційною радою Києва, з одного боку, та Центральною Радою, з іншого, не склалися від часу їх виникнення. Перші вважали УЦР зайвим органом, який не відображає будь-чиїх інтересів, проте змушені були з ним рахуватися. Так було напередодні скликання Всеукраїнського національного конгресу, коли вони звинуватили Центральну Раду в намаганні проголосити конгрес Українськими Установчими зборами, обрати тимчасовий український уряд, захопити владу в Україні і, навіть, відділитися від Росії. Про це свідчить і спільне засідання виконавчих комітетів цих органів під час обговорення І Універсалу УЦР. — Док. № 224.

87. "Вісник Українського Військового Генерального комітету" — газета, офіційний друкований орган УГВК, виходила у Києві в травні—грудні 1917 р., № 1—23. З 6.11.1917 р. видава-

лась під назвою “Вісник Генерального Секретарства військових справ УНР”. — Док. № 225.

88. “Голос народа” — газета, орган Куп'янського повітового громадського комітету, видавалась у Куп'янську Харківської губернії 30.04—1.11.1917 р. Виходила двічі на тиждень. — Док. № 230.

89. Протягом червня 1917 р. — травня 1918 р. відбулося п'ять Українських національних з'їздів Київської губернії. I з'їзд (17—18.06.1917 р.) визнав Центральну Раду крайовим і єдиним органом державної влади в Україні і висловився за федеративні зв'язки з Росією та обрав Українську губернську раду. II з'їзд (19—20.08.1917 р.) розглянув питання про діяльність Центральної Ради, єднання недержавних народів в Україні, охорону прав українців у Росії, про землю, іноземні війська в Україні, Вільне козацтво, школу та освіту, прогосподарчі справи тощо. III (28—30.10.1917 р.) і IV (20—23.12.1917 р.) з'їзди підтвердили ставлення до УЦР як єдиної правоздатної влади в Україні, закликали український народ до її всебічної підтримки, висловилися проти поділу України на частини, за налагодження братніх стосунків України з Росією. V з'їзд (28.04.-2.05.1918 р.) виступив проти державного перевороту і встановлення гетьманату, вимагав відновлення УНР і повернення до влади Української Центральної Ради. — Док. № 232.

90. Подільська губернська українська рада була створена на Подільському губернському українському з'їзді 5—7.05.1917 р. у Вінниці для організації українського життя в губернії. До її складу увійшли: Д.Маркович (голова), М.Стаховський і Мачушенко (товариші голови), Миколайчик (секретар), Кречотень, Журавель, Іваницький. — Док. № 254.

91. Попередниками Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ) були Українська радикально-демократична партія (УРДП) та ТУП. Червнева конференція УРДП (25—28.06.1917 р., Київ) прийняла нову назву — УПСФ, з'їзд у вересні (2—4.09.1917 р.) прийняв її нову програму. Назва партії скоріше відгавала ганину потребам часу, її соціалізм був поміркованим. Реально партія виступала з ліберально-демократичних позицій, за створення мирним еволюційним шляхом у Російській державі демократичного конституційного лагу та суспільства, опертого на двох основах: правах людини та правах нації. В національному питанні висувала вимогу автономії України у складі федеративної Росії. УПСФ являла собою нечисленну елітарну партію (кілька тис. членів), до складу якої входила верхівка інтелігенції, переважно “стара гвардія” українського національного руху. Лідери: С.Єфремов (голова), А.Вязлов, Д.Дорошенко, Ф.Матушевський, А.Ніковський, В.Прокопович, О.Шульгін. Есефи входили до Центральної Ради, Генерального Секретаріату (С.Єфремов, О.Лотоцький, І.Мірний, П.Стебницький, М.Туган-Барановський, О.Шульгін), Ради народних міністрів (В.Прокопович, І.Фешенко-Чопівський, С.Шелухін). За гетьманату партія перебувала в опозиції, до коаліційного кабінету Ф.А.Лизогуба входило 6 міністрів-есефів. УПСФ підтримала протигетьманське повстання, в часи Директорії УНР есефи також займали міністерські посади, В.Прокопович очолював Раду Міністрів УНР. Після поразки визвольних змагань ЦК УПСФ емігрував, згодом партія повернулася до колишньої назви — УРДП і прийняла нову програму, в якій відмовилася від соціалістичних постулатів. — Док. № 258.

92. Урядова комісія в справах України створена ухвалою Тимчасового уряду від 15.06.1917 р. з політичних діячів та представників громадських організацій. Її завданням було з'ясувати питання про вимоги Центральної Ради до Тимчасового уряду. Спочатку до комісії увійшли товариш міністра внутрішніх справ кн. Д.Урусов, кн. П.Кропоткін, Г.Лопатін, В.Вернадський, С.Ольденбург, М.Авксентьев, В.Мякотін та В.Короленко. Але майже всі кандидати відмовились від участі в роботі комісії. Тимчасовий уряд відкликав цей проект та кількома днями пізніше вирішив направити до Києва делегацію у складі членів кабінету — І.Церетелі, М.Терещенка, М.Некрасова, О.Керенського, яка й прибула до Києва 28.06.1917 р. — *Док. № 261.*

93. Українська демократично-хліборобська партія (УДХП) була єдиною несоціалістичною українською партією часів революції. Заснована з ініціативи С.Шемета, М.Боярського, В.Шкляра, Л.Климова на установчих зборах 26.06.1917 р. у Лубнах. До складу входили землевласники — поміщики та селяни, головним чином, з Полтавщини. Вважала приватну власність основою народного господарства, у 1917 р. перебувала в опозиції до Центральної Ради. Після IV Універсалу мала намір увійти до УЦР, але соціалістичний провіг останньої відмовив хліборобам-демократам у вступі. Партія сприяла поваленню УЦР, проте перебувала в опозиції до гетьманату. У жовтні 1918 р. вона виступила проти федерації з Росією, проголошеної П.Скоропадським, ухвалила підтримати УНС. За Директорії УНР, до політики якої УДХП ставилася негативно, перейшла на нелегальне становище і фактично припинила існування. 1920 р. в еміграції лігери хліборобів заснували Український союз хліборобів-державників. — *Док. № 269.*

94. Виступ полуботківців — збройний виступ Українського полку ім. П.Полуботка 4—9.07.1917 р. в Києві. Визнаючи УЦР вищою законодавчою владою в Україні, вони протестували проти її нерішучої і поміркованої політики в справі захисту національних інтересів. Керівниками виступу був розроблений план повстання. В ніч з 4 на 5 липня полуботківці без узгодження дій з Центральною Радою та УГВК виступили проти влади Тимчасового уряду, вранці 5 липня вони роззброїли частину військ київського гарнізону та зайняли ряд державних установ — штаб міліції, військову комендатуру, арсенал, банк, скарбницю, складу. Генеральний Секретаріат разом з УГВК вжили рішучих заходів проти виступу. Протягом 5 липня частина повсталих була арештована, частина розсіяна по місту, інші відступили до хут. Грушки під Києвом. 7 липня, виконуючи наказ командуючого Київського військового округу, урядові війська після короткого бою роззброїли полуботківців. Наприкінці липня 1917 р. полк був розформований, а солдати відправлені на фронт. — *Док. № 276.*

95. Українська рада Центральної Росії в Москві (Українська рада в Москві) була заснована в кінці травня 1917 р. Її очолював комітет у складі О.Саліковського (голова), А.Приходька, Ю.Авгієва, А.Руцького, А.Павлюка. — *Док. № 290.*

96. Всеукраїнська учительська спілка — професійна організація вчителів і діячів народної освіти. Була утворена в травні 1906 р. в Києві з метою відродження української школи. Спочатку діяла нелегально, згодом припинила діяльність. Відновила її після Лютневої революції. Остаточно організаційно оформилася на I Всеукраїнському професійному учительсь-

кому з'їзді в серпні 1917 р. Займалася розробкою та запровадженням заходів щодо українізації системи навчання, організації шкільної та позашкільної освіти. Керівним органом спілки було Центральне бюро. Припинила існування 1920 р., реорганізована у радянський професійний союз працівників освіти й культури. — Док. № 291.

97. I Всеукраїнський робітничий з'їзд відбувся 11—14.07.1917 р. у Києві. В його роботі взяли участь 300 делегатів, що представляли близько 40 тис. робітників. Були розглянуті питання: про поточний момент; про Установчі збори; про автономію і федерацію; аграрне, робітниче, продовольче, освітнє питання. З'їзд обрав Всеукраїнську Раду робітничих депутатів (100 чол.), яка у повному складі увійшла до Центральної Ради. Ухвалив резолюції: про сучасний момент; в справі війни; про автономію України, федеративний устрій Росії і Установчі збори; в земельній справі; в продовольчій справі; в справі робітничої політики; в справі української освіти. — Док. № 294.

98. Йдеться про так званий Тарнопільський прорив. Після невдалого наступу російської армії австро-німецькі війська на початку липня перейшли в контрнаступ і прорвали фронт в районі Тарнополя (Тернополя). В липні-серпні російські війська відступили з Галичини, втративши 150 тис. солдат і офіцерів. Фронт наблизився до Поділля і Волині. 19—24.08.1917 р. розпочався наступ німецьких військ на ризькому напрямі. Жахлива поразка російської армії отримала назву Ризької катастрофи. Із здачею 21 серпня Рига була створена реальна загроза Петрограду. — Док. № 296.

99. “Киевлянин” — щоденна російська політична і літературна газета вкрай правого монархічного напрямку, виходила у 1864—1919 рр. у Києві. Редактори — Віт.Шульгин, Д.Ліхно, Вас.Шульгин. Деякий час підтримувала чорносотенців, з 1915 р. почала сповідувати т.зв. “прогресивний націоналізм”. Після Лютневої революції газета залишилась на монархічних, відверто антиукраїнських позиціях. Була закрита після корніловського заколоту. Виходила піз час перебування денікінців у Києві 1919 р. — Док. № 299.

100. Українські військові Ради — виборні органи військовослужбовців-українців в російській армії. Створювалися з весни 1917 р., частіше за ініціативою українських офіцерів молодшої та середньої ланки. Ставили своїм завданням проведення українізації армії, створення окремих українських військових формувань та переведення останніх на Румунський та Південно-Західний фронти. — Док. № 304.

101. З'їзд губернських комісарів Тимчасового уряду на Україні відбувся 25—27.07.1917 р. в Києві напередодні Всеросійського з'їзду губернських комісарів в Петрограді. Головним питанням з'їзду була реформа місцевого самоврядування та співпраця останнього з Генеральним Секретаріатом. Була ухвалена постанова, якою губернські комісари підпорядковувалися Генеральному Секретаріату. — Док. № 305.

102. Товариство залізничників-українців Південно-Західних залізниць було утворено на установчих зборах 15.05.1917 р. в Києві. Збори обговорили справи організації товариства, виборів до міської Думи. Було ухвалено Статут товариства, обрано раду та ревізійну комісію. — Док. № 313.

103. Український керівничий комітет — українська організація, створена в Одесі на початку березня 1917 р. для керівництва національним рухом. Головою комітету був С.Шелухін. Друкований орган — газета “Українське слово”. — Док. № 317.

104. Командуючий Південно-Західним фронтом генерал Л.Корнілов 8.07.1917 р. видав постанову “Про порядок збирання урожаю”, спрямовану на припинення аграрних безпорядків у прифронтовій смузі. Нею заборонялося захоплення поміщицьких посівів, зібраного хліба і реманенту, підвищення розцінок на працю. Порушникам загрожувало тюремне ув'язнення, виконання постанови покладалось на армію. Після призначення Корнілова 31.07.1917 р. Верховним головнокомандуючим, він розповсюдив постанову на весь тил Діючої армії. — Док. № 326.

105. Земсоюз та Союз міст (Всеросійський земський союз допомоги хворим та пораненим воїнам та Всеросійський союз міст) — воєнізовані громадські організації, що виникли у 1914 р. з початком Першої світової війни. Діяльність носила переважно гуманітарний характер: утримання шпиталів, санітарних поїздів, сирітських притулків, підготовка медперсоналу, допомога біженцям тощо. Займалися також постачанням армії оягу, взуття, білизни, військового спорядження. Організації мали напіввійськовий характер, службовці вважались військовими чиновниками. В комітеті союзів земств і міст Південно-Західного фронту працювало багато українських діячів: Ф.Штейнгель, Д.Дорошенко, А.Ніковський та ін. Після пагіння Тимчасового уряду власність союзів, що перебувала на території України, за рішенням УЦР була націоналізована.— Док. № 327.

106. Український військовий клуб у Москві — українська громадська військова організація, утворена у квітні 1917 р. — Док. № 334.

107. І Всеукраїнський фельдшерський з'їзд відбувся в 5—10.08.1917 р. в Києві. Репрезентував фельдшерсько-акушерський персонал Київської, Волинської, Подільської, Полтавської, Чернігівської, Харківської, Катеринославської і Херсонської губерній. З'їзд вітав Центральну Раду як вищий керівний орган української демократії; висловив впевненість, що в автономній Україні будуть краще задоволені медико-санітарні потреби народу; наголосив на необхідності реформи фельдшерських та акушерських шкіл. Ухвалив резолюцію про необхідність згоди всіх демократичних сил України з Центральною Радою. — Док. № 342.

108. 34-й армійський корпус входив до складу VII армії Південно-Західного фронту (перебував в Галичині, згодом на Поділлі). Командуючий — генерал-лейтенант П.Скоропаський, начальник штабу — генерал Я.Сафонов. Після українізації — 1-й Український корпус, склався з двох дивізій (близько 60 тис. вояків), якими командували генерали Я.Гандзюк та В.Клименко. В листопаді 1917 р. корпус захистив Київ від наступу збільшовичених частин 2-го гвардійського корпусу, роззброїв їх і відправив до Росії. Наприкінці 1917 р. під впливом загального розкладу російської армії корпус втратив боєздатність. Його залишки, дислоковані у Білій Церкві, Бердичеві, Фастові й Вінниці, самотемобілізувалися наприкінці січня 1918 р. — Док. № 344.

109. II Всеукраїнський педагогічний з'їзд відбувся 10—12.08.1917 р. у Києві. Порядок денний: 1) педагогічні питання (українізація школи та план нової єдиної школи); 2) організація професійної Спілки (її статут, вибори постійного Центрального бюро); 3) шкільне управління (внутрішнє самоврядування школи, організація шкільних рад). — Док. № 346.

110. Полтавська українська військова громада — українська громадська військова організація, що існувала в Полтаві з весни 1917 р. Заступником голови громади був ВЛипинський. — Док. № 349.

111. II Київський губернський український з'їзд відбувся в Києві в приміщенні Педагогічного музею 19—20.08.1917 р. В ньому взяли участь 500 делегатів. З'їзд привітали М.Грушевський та члени Генерального Секретаріату. Порядок денний: звіт президії Київської губернської української ради про її діяльність; доклади про поточний момент; вибори до волосних і повітових народних управ; доклади депутатів Центральної Ради від Київської губернії; боротьба з контрреволюцією; поповнення і подальша діяльність губернської та повітових рад та ін. Ухвалив постанови: про Центральну Раду і Установчі збори України; про єднання недержавних народів та охорону українців в Росії; про Вільне козацтво; про школу і освіту; про земельну справу; про прогдовольчі справи тощо. — Док. № 362.

112. Всеукраїнський поштово-телеграфний з'їзд відбувся у Києві 20—22.08.1917 р. Скликаний Організаційним бюро, яке утворилося після Лютневої революції. Завадиту проведенню з'їзду намагався Київський окружний комітет Всеросійського поштово-телеграфного союзу. З'їзд утворив Всеукраїнську поштово-телеграфну спілку, яка в справах професійно-економічних мала працювати у згоді із Всеросійським поштово-телеграфним союзом, а в національно-політичній сфері — самостійно. Делегати ухвалили резолюції про ставлення до Всеросійських Установчих зборів, про державний лад в Україні, національно-політичне самовизначення, засудили Інструкцію Тимчасового уряду. Був затверджений статут спілки, обрана її головна рада з 12 членів. — Док. № 365.

113. “Січ” — українські парамілітарні формування, у яких поєднувалися риси з одного боку “Просвіт”, з іншого — народної міліції. УГВК ставив їх в один ряд із загонами “народного ополчення” та Вільного козацтва і покладав на них не лише охорону порядку, а й культурно-освітню роботу, політичне та громадське виховання їхніх членів. — Док. № 367.

114. Московська Державна нарада (12—15.08.1917 р.) була скликана Тимчасовим урядом з метою пошуку шляхів подолання політичної кризи в країні. У ній взяли участь 2,5 тис. чол., в т.ч. депутати державних Дум усіх скликань, міських Дум, представники армії, підприємств, інтелігенції, духовенства, профспілок, рад. Переважали праві сили (кагети та монархісти), які підтримували ідею встановлення військової диктатури в Росії. Зважаючи на склад і завдання наради, Центральна Рада 9.08.1917 р. більшістю голосів при 25, що утрималися, вирішила не брати у ній участі. — Док. № 371.

115. I з'їзд українських організацій Таврійської губернії відбувся 12—13.08.1917 р. у Сімферополі. Делегати заявили протест проти політики Тимчасового уряду в українському пу-

танні і висловилися на підтримку Центральної Раги та її планів скликати Всеукраїнські Установчі збори. З метою активізації українського руху в губернії з'їзд ухвалив направити у села агітаторів, виробивши для них спеціальну інструкцію. Було вирішено скликати на 27—29.08.1917 р. Український губернський з'їзд у Мелітополі для обрання Української губернської раги. — Док. № 374.

116. З'їзд представників українського населення Холмщини відбувся 25—27.08.1917 р. у Києві, в приміщенні Педагогічного музею. У ньому взяло участь близько 300 делегатів. З'їзд ухвалив резолюції: про представництво у Центральній Раді, про участь у виборах до Українського сейму, про Всеросійські Установчі збори, народну освіту тощо. Висловився категорично проти того, щоби Ліквідаційна комісія у справах Королівства Польського займалася долею Холмської губернії, оскільки остання ні юридично, ні етнографічно до Польщі не належала. Був обраний Холмський виконавчий комітет, члени якого увійшли до Центральної Раги. Комісаром Холмщини обрали К.Лоського. — Док. № 377.

117. Йдеться про початок виступу Л.Корнілова. Верховний головнокомандуючий ген. Л.Корнілов зробив спробу встановити в Росії військову диктатуру. Центром виступу була Ставка у Могилеві, опорними пунктами в Україні — штаби Південно-Західного та Румунського фронтів. Обговоривши питання про сучасний момент, Мала Рага 28.08.1917 р. засудила виступ і звернулася до населення України з візговою статі на оборону революції. Генеральний Секретаріат просив негайно повідомляти про вияви ворожого ставлення до Тимчасового уряду та Центральної Раги, закликав не виконувати розпоряджень Л.Корнілова. Масові виступи проти корніловщини відбулися у Харкові, Катеринославі, Одесі, Донбасі, а також у частинах Південно-Західного та Румунського фронтів. — Док. № 381.

118. II Всеукраїнський з'їзд залізничників відкрився у Києві 27.08.1917 р. за участю 160 представників від українських організацій 18 залізниць України (Південно-Західних, Південних, Катерининської, Московсько-Києво-Воронізької та ін.). Об'єднався із з'їздом представників шосейних та водних шляхів і товариства "Праця", працював до 1.09.1917 р. Делегати визнали Центральну Рагу крайовим органом влади в Україні, висунули вимогу приєднання до автономії Харківщини, Катеринославщини, Таврії та Херсонщини. З'їзд зажадав від Тимчасового уряду негайного затвердження генерального секретарства шляхів та ін., передбачених Статутом Генерального Секретаріату. З'їзд обрав Рагу шляхів (10 представників від залізниць, 5 — від "водників", 2 — від шосейників), виконавче бюро та Головну залізничну рагу. — Док. № 382.

119. "Новая жизнь" — щоденна громадсько-літературна газета соціал-демократичного спрямування. Заснована в квітні 1917 р. у Петрограді меншовиками-інтернаціоналістами та групою прогресивних письменників. Редактори: М.Горький, М.Суханов, В.Строев та ін. В липні 1918 р. закрита більшовицькою владою.

"Новое время" — газета правої орієнтації, виходила у Петербурзі з 1868 р. У 1917 р. — щоденна ліберально-буржуазна газета, вважалась рупором контрреволюції. Редактор — Б.Суворін. Закрита у жовтні 1917 р. більшовицькою владою. — Док. № 390.

120. “Вісник Лубенського громадського комітету” — газета, орган Лубенського повітового громадського комітету, видавалась 16.03—7.09.1917 р. в Лубнах Полтавської губернії. Виходила тричі на тиждень, друкувала матеріали українською та російською мовами. — Док. № 391.

121. Сесія Всеукраїнської ради селянських депутатів працювала 2—6.09.1917 р. у Києві за участю делегатів повітових і губернських комітетів Селянської спілки. В ухвалених резолюціях засуджувався виступ Л.Корнілова, критикувалася політика Тимчасового уряду в українському питанні, містилися вимоги до останнього затвердити повний склад Генерального Секретаріату і поширити його владу на всі етнічні українські території. В земельній справі збори вимагали надання земельним комітетам права не лише розпоряджатися землею, але й контролювати ведення господарства на ній. Всеукраїнська рада селянських депутатів ухвалила на виборах до Всеросійських Установчих зборів блокуватися з УПСР та УСДРП. — Док. № 409.

122. II конференція УПСР відбулася у Києві 4—7.09.1917 р. ЦК партії виніс на порядок денний питання про вибори до Всеросійських та Українських Установчих зборів. У резолюціях конференція УПСР записала, що Українські Установчі збори мають бути скликані незалежно від російських, а також ухвалила на виборах до Всеросійських Установчих зборів вступати у блоки тільки з соціалістичними партіями. — Док. № 414.

123. Демократична нарада (Всеросійська демократична нарада) відбулася у Петрограді 14—22.09.1917 р. за рішенням Всеросійського ЦВК рад робітничих і солдатських депутатів та Виконкому рад селянських депутатів з метою стабілізації внутрішнього становища, зміцнення позицій Тимчасового уряду після розгрому корніловщини. У нараді брали участь представники рад, профспілок, військових організацій, кооперативів, національних утворень тощо, усього 1582 делегатів. З них до національних партій та угруповань належав 141 делегат. Українська делегація мала 36 членів, які не були визнані представниками УЦР, а брали участь, як посланці національних партійних груп. Українська делегація на Демократичній нараді домогалася визнання за усіма націями права на самовизначення, скликання крайових установчих зборів, передачі в Україні влади Центральній Раді та Генеральному Секретаріатові, заперечувала проти коаліції з буржуазією. До обраного нарадою Передпарламенту увійшли від УПСР — М.Шаповал, від УСДРП — М.Порш. — Док. № 417.

124. Крайова конференція УСДРП у Катеринославі працювала 8—1.09.1917 р. У ній взяли участь 59 делегатів від Катеринослащини, Херсонщини, Таврії, Кубані, Чорноморщини, Донщини та Кавказу. Були ухвалені резолюції про автономію і федерацію, Установчі Збори, Центральну Раду, з аграрного питання. Конференція обрала Крайовий комітет УСДРП, якому доручила утворити тимчасовий Український революційний комітет Степової України. — Док. № 419.

125. Виконавча рада українців Північного фронту (“Українкосев”) — виконавчий комітет українських організацій Північного фронту, обраний на конференції 6—10.09.1917 р. у Пскові. Складався з представників армійських рад (по 10 осіб), гарнізонних або крайових рад (2—5 осіб від кожної). Виконавчий комітет затверджувався головнокомандуючим фронту,

розміщувався у Пскові. Після приходу до влади більшовиків участь українських військових організацій у політичному житті зустрічала протидію влади. Газета “Киевлянин” 8.12.1917 р. повідомляла про арешт 31 члена Української ради Північного фронту. — Док. № 423.

126. “Русская жизнь” — щоденна російська громадсько-політична газета, виходила 1.03.1917—22.12.1918 рр. у Харкові. Вукавець і редактор — А.Погогін. — Док. № 425.

127. З'їзд інструкторів Центральної Ради на Слобожанщині був скликаний 12.09.1917 р. у Харкові у зв'язку з підготовкою призначеного на 14 вересня національного з'їзду Слобідської України. Порядок денний: доповіді з місць, вибори до Всеросійських та Українських Установчих зборів, про Український з'їзд Слобожанщини тощо. — Док. № 427.

128. I Всеукраїнський жіночий з'їзд працював 14—16.09.1917 р. у Києві, в приміщенні українського клубу “Родина”. Майже половину делегаток склали селянки. Були ухвалені рішення про утворення єдиної Української жіночої спілки, вироблено й затверджено її статут, обрано раду спілки. Порядок денний включав питання: про політичне становище країни, війну та її наслідки (насамперед — для жінок), про участь останніх у виборах до Всеросійських Установчих зборів, про захист прав та людської гідності жінок тощо. На виборах до Всеросійських Установчих зборів жіноча спілка зобов'язувалася виконувати настанови Центральної Ради, блокуючись з УПСР, УСДРП та Селянською спілкою. — Док. № 429.

129. II Всеукраїнський лісовий з'їзд відбувся у Києві 14—16.09.1917 р. З'їзд визнав за необхідне націоналізацію лісів і утворення окремого Українського лісового крайового фонду, підпорядкованого уряду України. У зв'язку з проектом генерального секретарства земельних справ передати охорону лісів і розподіл лісових матеріалів у відання земельних та прогдовольчих комітетів, Всеукраїнська лісова спілка просила Генеральний Секретаріат включити лісоводів до складу останніх з правом вирішального голосу. Обирати їх мали губернські ради Всеукраїнської лісової спілки. Для успішного ведення лісової справи з'їзд вирішив просити Центральну Раду вжити усіх заходів до об'єднання України у її етнічних межах. — Док. № 430.

130. I Всеукраїнський з'їзд “Просвіт” відбувся 20—23.09.1917 р. у Києві за участю делегатів 232 просвітянських організацій. На вимогу делегатів Катеринославщини, Харківщини, Херсонщини і Таврії з'їзд ухвалив домагатися негайного приєднання цих губерній до України, а також утворення генеральних секретарств судових, прогдовольчих, військових, поштово-телеграфних справ та шляхів. Важливе місце зайняв розгляд питання про українізацію закладів освіти різних рівнів та визначення напрямків діяльності “Просвіт”. Реалізація рішень поклагалася на обрану з'їздом Головну управу Всеукраїнської спілки товариств “Просвіта” — Док. № 438.

131. Український національний з'їзд Слобідської України відбувся 24—26.09.1917 р. у Харкові. Розглянув питання: про поділ України, сучасний політичний момент, земельні та прогдовольчі справи, Вільне козацтво, про військову владу у Києві та ін. В ухвалених резолюціях заступувалася Інструкція Тимчасового уряду, містилися вимоги об'єднання українських зе-

мель, підкреслювалося, що Слобідська Україна (Харківська губ і українська частина Вороніжчини та Курщини) має бути приєднана до автономної України і підкорятися Тимчасовому уряду тільки через Генеральний Секретаріат. Домагаючись демократизації армії, з'їзд порушив питання про усунення командуючого КВО полковника Оберучева і призначення нового за згодою Центральної Ради. Делегати зажадали також увільнення з посади харківського архієпископа Антонія, "яко ворога українського народу". На завершення роботи було обрано раду Слобідської України з розміщенням її у Харкові. — Док. № 445.

132. "Волчанський земський листок" — тижневик, який видавало Вовчанське повітове земство Харківської губернії. Виходив у Вовчанську в березні—жовтні 1917 р. — Док. № 445.

133. З'їзд народів Росії (З'їзд поневолених народів), який відбувся 8—15.09.1917 р. у Києві, зібрав представників народів та областей, які прагнули федеративної перебудови російської республіки. У ньому взяли участь 93 делегати: представники кримських татар, башкир, грузинів, горців Кавказу, латишів, литовців, естонців, поляків, євреїв, білорусів, молдаван, донських козаків і Союзу козачих військ. З'їзд ухвалив ряд постанов з питань, що стосувались національних перетворень: "Про загальнодержавну і крайові мови", "Про Установчі збори", "Про мирову конференцію" та ін. Рішення з'їзду не мали юридичної сили для Тимчасового уряду та майбутніх Установчих зборів, але вони засвідчили, що ідея федеративної перебудови централізованої держави є прагненням численних націй Росії. — Док. № 446.

134. З'їзд вояків-українців VIII армії Румунського фронту відбувся 28—30.09.1917 р. в Могилеві-Подільському. Був скликаний Українським армійським комітетом, в роботі взяли участь 350 делегатів. З'їзд розглянув питання: доповіді з місць, про Інструкцію Тимчасового уряду Генеральному Секретаріату, про війну і мир, земельне питання, про вибори до Всеросійських Установчих зборів та ін. З членів з'їзду була обрана армійська українська рада, ухвалене рішення про організацію українських рад у корпусах, дивізіях і т. ін. — Док. № 450.

135. Український військовий з'їзд Південно-Західного фронту відбувся 3—5.10.1917 р. в Бердичеві. На ньому було присутнє керівництво УЦР — В.Винниченко, С.Петлюра, М.Ковалевський. З'їзд обрав Українську раду Південно-Західного фронту у кількості 40 чол., які були надані права керівної інституції для українських вояків; ухвалив створити (поряд з загальновійськовими) гарнізонні, ротні, полкові, дивізійні, корпусні, армійські і фронтові українські ради. Утворення українських вертикальних військових структур дозволяло в майбутньому розгорнути навколо них формування регулярної національної армії. Політичну роботу ради проводили у відповідності з загальною політикою УЦР, підтримували зв'язок з УГВК та Всеукраїнською радою військових депутатів, їх завданням була українізація фронтів військових частин. — Док. № 450.

136. IV з'їзд УСДРП відбувся 30.09—03.10.1917 р. у Києві. У його роботі взяли участь 58 делегатів. З'їзд розглянув такі питання: 1) сучасний момент; 2) ставлення до Центральної Ради, Генерального Секретаріату, Всеукраїнських рад робітничих, військових і селянських ге-

путатів; 3) Українські Установчі збори; 4) форми забезпечення прав національних меншостей; 5) питання війни і миру; 6) робітнича політика та ін. Доповідачем по першому питанню був В.Винниченко; по другому — В.Саговський. С.Петлюра зупинився на питаннях війни і миру, наголосивши на необхідності створення боєздатного українського війська. З'їзд розглянув, але не затвердив проект статуту партії. До ЦК УСДРП були обрані М.Ткаченко, А.Литвиненко, С.Вікул, А.Пісоцький, М.Порш, М.Авдєєнко, С.Веселовський, Є.Касяненко. Ще 9 осіб мали направити до ЦК губернські партійні організації. — Док. № 452.

137. Комітет українського національного театру був створений 24.04.1917 р. київськими діячами українського мистецтва для ведення національної театральної справи. До президії комітету увійшли: М.Старицька, В.Вілінська, Н.Дорошенко, Л.Старицька-Черняхівська, О.Стешенко, І.Стешенко, Д.Антонович, І.Мар'яненко. Влітку 1917 р. комітет був затверджений Генеральним Секретаріатом як комісія при секретарстві народної освіти, у жовтні він поповнився новими членами шляхом кооптації. При комітеті працювала літературно-репертуарна комісія: О.Олесь, В.Самійленко, Л.Старицька-Черняхівська та ін. — Док. № 453.

138. Всеукраїнський з'їзд Вільного козацтва відбувся 3—6.10.1917 р. в Чигирині. В його роботі взяли участь 200 делегатів, які представляли 60 тис. організованих козаків України і Кубані. З'їзд розглянув статут організації і обрав Генеральну козацьку раду з 12 членів на чолі з П.Скоропадським (обраним заочно). До ради також увійшли: І.Полтавець-Остриця — наказний отаман, В.Кочубей — генеральний писар, М.Левицький — генеральний суддя, Тонковиг — генеральний обозний; генеральні хорунжі — І.Луценко, С.Гризло, О.Шоповал та ін. Місцем перебування ради було визначено Білу Церкву, де 15.10.1917 р. вона розпочала роботу. Генеральний Секретаріат не визнав правочинності Генеральної козацької ради, обрання якої не було попередньо узгоджене з генеральним секретарством внутрішніх справ. — Док. № 457.

139. Обласний комітет кадетської партії присвятив обговоренню Декларації Генерального Секретаріату від 29.09.1917 р. два засідання. Відзначивши, що Генеральний Секретаріат прагне діяти без будь-якого зв'язку і залежності від Тимчасового уряду, а скликання Українських Установчих зборів веде до руйнування російської держави, комітет ухвалив: партія за таких умов не може брати участі в роботі УЦР. Після дебатів було вирішено відкликати своїх представників з УЦР, пояснивши цей крок у мотивованій заяві. — Док. № 462.

140. III губернський селянський з'їзд Чернігівщини відбувся 28—29.09.1917 рр. у Чернігові. На порядок денний були винесені питання: 1) повідомлення з місць про стан організації селянства на Чернігівщині; 2) сучасне становище; 3) виборча справа (про вибори до Всеросійських і Українських Установчих зборів; 4) Вільне козацтво; 5) продовольча справа. — Док. № 463.

141. I Український з'їзд Західного фронту відбувся 7.10.1917 р. у Мінську. Порядок денний: огляд діяльності Центральної Ради та Генерального Секретаріату і визначення ставлення до них; чергові завдання українського народу (скликання Українських Установчих зборів, територія України, земельне питання, культурно-освітні справи, тощо); загальнодержавні питан-

ня (про війну та мир, демобілізацію, майбутній устрій Російської республіки); діяльність УГВК та українізація армії; взаємини українців з іншими національними військовими організаціями; вибори Українського фронтового комітету. — Док. №464.

142. II Волинський губернський селянський з'їзд відбувся 7—10.10.1917 р. в Житомирі. На порядку денному стояли питання: поточні справи, Всеросійські Установчі збори і вибори до них, утворення губернської Ради селянських депутатів. Скликаний за ініціативою українських есерів (вони переважали і серед делегатів), з'їзд пройшов під гаслами підтримки УЦР і Генерального Секретаріату. Делегати вимагали передачі всіх земельних справ до земельних комітетів, проте в резолюції з'їзду відбилась позиція російських есерів — відкласти вирішення земельного питання до Установчих зборів. З'їзд звернув увагу на організацію Селянських спілок у селах та рад селянських депутатів у повітах: волостях, ухвалив обрати губернську селянську Раду. — Док. № 465.

143. 1-й Український запасний полк входив до складу частин київського гарнізону. Його формування відбулось після виводу 26.07.1917 р. з Києва на фронт 1-го Українського піхотного полку ім. Б.Хмельницького. Розташовувався в казармах останнього (Бібіковський бульвар, 80), складався з чотирьох рот. З утворенням Крайового комітету з охорони революції полк був викликаний до будинку УЦР і разом з юнкерами українських шкіл став його надійною опорою у дні збройної боротьби у місті. — Док. № 469.

144. Всеукраїнський медико-санітарний з'їзд відбувся 12—14.10.1917 р. у Києві. Два з'їзди — Української лікарської спілки та військових лікарів і фельдшерів фронту і тилу — об'єдналися в один. До спільної президії з'їзду увійшли лікарі Д.Одрина (голова санітарно-медичного відділу УГВК, член УЦР) і Гакін та фельдшер Пітенко. З'їзд привітали представники УГВК, Київської ради військових депутатів, Київського ветеринарного управління та ін. організацій. — Док. № 473.

145. Подільський губернський селянський з'їзд відбувся 9—10.10.1917 р. у Вінниці. В його роботі взяли участь понад 1000 чол. (були представники майже від кожного села). Напередодні губернського з'їзду відбулися селянські з'їзди у всіх повітах губернії. З'їзд визначився зі списком кандидатів від УПСР і УСДРП до Всеросійських Установчих зборів, накреслив план виборчої комісії. — Док. № 479.

146. 2-й гвардійський корпус восени 1917 р. входив до складу VII армії Південно-Західного фронту, дислокувався на території Подільської губернії. У військах корпусу провадилась активна більшовицька агітація, ще з літа у полках існували більшовицькі організації, а у жовтні 1917 р. були створені ВРК. Корпус відзначився погромними діями на Поділлі. — Док. № 481.

147. Верховний головнокомандуючий видав наказ про українізацію крейсера Балтійського флоту “Светлана”, що викликало величезне піднесення на кораблях Чорноморського флоту. Центральний комітет флоту надіслав телеграму до портів Чорного моря, в якій пропонував на один день підняти українські прапори на честь крейсера “Светлана”. В Севасто-

полі (11.10.1917 р.) і Одесі (20.10) відбулися наради особового складу чорноморських кораблів, які висловились за належність Чорноморського флоту до України. --- Док. № 485.

148. Катеринославський губернський селянський з'їзд відбувся 8—9.10.1917 р. в Катеринославі. У його роботі взяли участь 349 чол. Порядок денний: доповідь про Всеукраїнський селянський з'їзд, про блоки з українськими соціалістичними партіями, про вибори до Всеросійських Установчих зборів, земельне питання, продовольче питання. Особливо гостро стояло питання про блокування під час виборів до Установчих зборів. З'їзд 198 голосами проти 70 при 6, що утрималися, ухвалив резолюцію про блок Селянської спілки з українськими есерами і еседеками на виборах до Всеросійських Установчих зборів. — Док. № 486.

149. III Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 20.10.—1.11.1917 р. у Києві. Спочатку в його роботі брали участь 1 тис. делегатів, згодом їх кількість зросла до 2,5 тис. чол. З'їзд розглянув і обговорив доповіді з місць, сучасний політичний момент, українізацію війська та військових комітетів, демобілізацію та ін. Після більшовицького перевороту в Петрограді делегати на деякий час перервали роботу й оголосили себе полком. 28.10.1917 р. з'їзд відновив роботу. Він ухвалив історичне рішення "Про проголошення Української Демократичної республіки", визнавши УЦР єдиною владою в Україні; ухвалив об'єднати в межах республіки всі українські землі, завершити українізацію частин Південно-Західного, Румунського фронтів та Чорноморського флоту. — Док. № 494.

150. Українська Генеральна Морська рада була створена під час роботи III Всеукраїнського військового з'їзду, її очолив В.Лотоцький, голова морської секції з'їзду. До секції входили делегати від військових кораблів, моряків торговельного флоту і різних військово-морських частин у кількості 20 чол. Морська рада створювалась як представницький орган українських моряків військового і торговельного флоту, портових робітників в Україні та моряків-українців за її межами. Статут ради був затверджений 02.11.1917 р. на VII сесії УЦР. Всі її члени увійшли до УЦР, 1 представник — до Малої Ради. Одним з головних завдань ради була українізація Чорноморського флоту. Припинила діяльність з пагінням УНР. — Док. № 494.

151. Український гайдамацький курінь в Одесі — українське військова частина, яка утворилась внаслідок українізації російської армії. Формування розпочалось на початку червня 1917 р. з ініціативи військового лікаря І.Луценка, члена УЦР і УГВК, голови Одеської української військової ради. На жовтень курінь нараховував 5 тис. вояків. Віграв значну роль у стабілізації становища в місті в дні жовтневого перевороту та під час українізації Одеського військового округу в листопаді 1917 р. — Док. № 495.

152. Комітет охорони спокою або Комітет охорони революції і революційного порядку в м. Києві був утворений на засіданні міської Думи 26.10.1917 р. у зв'язку з повідомленням про більшовицький переворот в Петрограді. Його завданням була охорона міста і підтримка Тимчасового уряду. До нього увійшли: міський голова і 6 представників міського самоврядування, по 2 представники від рад солдатських і робітничих депутатів і по 1 — від Крайо-

вого комітету охорони революції, утвореного УЦР, військового комітету, командуючого військами КВО і військового комісара м. Києва. Перебачалося, що він буде нагілений всією повнотою влади у боротьбі з контрреволюційними виступами аж до використання збройної сили. Проте цей орган виявився мертвонародженим через розбіжність цілей політичних сил, які були в ньому представлені. — Док. № 499.

153. Крайовий комітет з охорони революції на Україні був створений на засіданні Малої Раги в ніч з 25 на 26.10.1917 р. Метою Комітету було визначено захист революції і забезпечення спокою в Україні. Комітет був підзвітний УЦР, йому підлягали всі органи влади на місцях. При комітеті сформовано революційний штаб для організації військових сил. Спроби комітету взяти під свій контроль Київ наштовхнулись на опір командування КВО. Через розбіжності серед членів комітету 28.10.1917 р. було ухвалено припинити його діяльність. — Док. № 499.

154. III губерньський український з'їзд Київщини відбувся 28—30.10.1917 р. у Києві. З'їзд проходив у гні гострої боротьби за владу у місті, він розглянув сучасне становище, земельне та прогдвольче питання, вибори до Всеросійських Установчих Зборів та ін. Делегати наголошували, що не можна передавати владу радам робітничих і солдатських депутатів, де українці не були представлені. З'їзд вимагав від УЦР і Генерального Секретаріату взяти владу в Україні в свої руки і проголосити Українську Народну Республіку. Делегати ухвалили, щоб УЦР негайно видала закон про перехід земель у розпорядження земельних комітетів. Генеральному Секретаріату пропонувалось взяти до своїх рук прогдвольчу справу, організовано провести демобілізацію армії, здійснити націоналізацію тих галузей господарства, які становили економічні підвалини державності. — Док. № 502.

155. Всеросійський загальнокозачий фронтвий з'їзд працював 21—26 та 31.10.1917 р. у Києві. В його роботі взяли участь 600 делегатів від козачих частин Діючої армії і тилових гарнізонів. Головним напрямом роботи з'їзду мала стати демонстрація монолітності козацтва на фронті і в тилу, підтримка ним великоруської державності і демократії. Після повідомлення про більшовицький переворот в Петрограді з'їзд ухвалив підтримати Тимчасовий уряд, закликав козачі частини взятись до зброї, допомогти штабу КВО. Після поразки останнього з'їзд ухвалив перенести свою роботу до Новочеркаська. 1.11.1917 р. його делегати залишили Київ. — Док. № 502.

156. Рада революції у Полтаві була створена 26.10.1917 р. на засіданні виконкому Полтавської раги робітничих і солдатських депутатів разом з представниками політичних партій і громадських організацій. До її складу увійшли члени виконкомів рад, представники соціалістичних партій, профспілок, міської управи, Селянської спілки, військових частин та полтавський комісар УЦР. 27.10. штаб гарнізону і юнкери Віленського військового училища, які заявили про свою підтримку Тимчасового уряду, захопили телеграф, виставили своїх вартових по місту і спробували захопити раду. Солдати полтавського гарнізону при підтримці саперів з Миргородського батальйону примусили юнкерів відступити. Рада революції реквізувала друкарню газети "Полтавський день" і почала видавати свій орган — "Известия Полтавского Совета революции". На засіданнях Раги революції

і Полтавської ради робітничих і солдатських депутатів точилась гостра боротьба з питань ставлення до подій в Петрограді та визнання УЦР вищим органом влади в Україні. — Док. № 518.

157. З проголошенням 7.11.1917 р. Української Народної Республіки постала необхідність прискорити вироблення власної Конституції. У цій статті М.Грушевський від імені комісії УЦР по виробленню проекту автономного статуту України сформулював шість головних частин проекту Конституції, який був опублікований 10.12.1917 р. Планувалося за результатами дискусії навколо майбутнього основного закону доопрацювати проект в комісії, а в подальшому затвердити Українськими Установчими зборами. — Док. № 526.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авгієв Ю. 707, 960
Авгієнко М.О. 864, 968
Авінов М.М. 325, 327
Авксентьев М. 708, 960
Агабеков 540
Агеев 890
Адам (од Адама) 369
Аглер Фр. 329
Александров 494
Александров О.М. 329
Александровський П. 856
Алексінський 662
Аммосов В.М. 555
Анджейовський Й. 549
Андріїв 318
Андрієвський В. 46, 79, 323, 768, 914, 915
Андрієвський В.Т. 433
Андрієвська О. 354
Андрузький 318
Андрусенко К. 626
Андрущенко 412
Антоній арх. 213, 267, 793, 952, 967
Антонович Д. 106, 126, 190, 756, 884, 945, 968
Аптекарь 745
Бабич Б. 484, 957
Базаров В. 144
Базилевич 696
Базилевич В.О. 62, 244, 412, 906
Базькевич 209
Бакулін П.А. 555-557
Бакуменко 318
Бакунін М.О. 919
Бала 461
Балабанов М. 948
Балицкій І.Н. 466
Балицький Ю. 743
Бальвас С. 625, 626
Баньківський 455
Баньковський С. 744
Баприк 300
Баран С. 743
Баранець 259
Барановський Х.А. 38, 56, 179, 180, 547, 548, 946
Бартошевич Й. 545, 549
Бархаш 63
Батечко 412
Баткіс 437
Бахтук В. 904
Бачинський 492
Бачинський І. 744
Башлик 931, 932
Баштовенко 182
Бегунов 412
Бедзіо А. 386
Безпалько Л. (Безпалко) 85, 119
Безсонов М. 951
Бейер Е. 85
Бергинець 745
Бережний 299
Березуцький 801
Березняк С.І. 757, 765, 804
Березовський Ж. 547, 549
Бернацький 507
Бжеський Р. 63, 244
Біднов В.О. 175, 957
Біжко І. 657
Білевський 952
Біленький Т. 744
Білоусов 400
Більчич 259, 957
Блаватній 521
Благонагъожин 299

Близнюк 76
Блонський 765
Бнінський О. 549
Бобров 450
Богаєвський О. 271, 362
Богаєвський П.М. 883
Богатиренко 801
Бодаква К. 904
Бодлевський 549
Божко 451
Божченко 264
Бойко 261
Бойко, прап. 705
Бойко А.А. 338
Бойко В. 215, 236, 237, 438, 502
Бойко Г. 905
Бойко М.Л. 555
Бойченко 364
Болдескус 370
Болоненко 745
Бондаренко 247, 851
Бондаренко З. 261
Борбицький 564, 576, 578
Борисенко 412, 907
Боровик В. 172, 174
Борода 412
Боцюрків 46
Бочковській 449, 452
Боярський М. 960
Брага М. 905
Брантман М.С. 126
Бредов 223
Брейкен 747
Брискун 491
Брусилов 572, 573, 706, 731
Брушковський 457
Брюховецький 513
Будилович А. 189, 267, 386
Будяк Т. 569
Буховицький 508
Булах А.І. 338
Булка М.М. 526
Буряк П. 750
Буряченко 514
Буряченко В. 87
Бутовський П. 549
Бутенко 295
Вагарський 683
Вакуленко 735
Валяшко 207, 211
Ванченко-Писанецький К. 297
Ванченко-Писанецький С. 297
Варава Г. 455, 457
Варлигин П.І. 97
Василенко 76, 421
Василенко К.П. 866
Василенко О. 626, 686
Васілевський Р. 550
Василів О. 39
Васільєв 735
Васильєв М. 550
Васильківський І. 115
Васютинський Б.М. 412, 903
Ващенко К.Д. 569
Великий 670
Величко 757, 802
Велигодська А.І. 338
Вельменко 211
Вербецький 260
Вербиненко 76
Верзилов А.В. 62, 242, 244
Веретельник 247
Вернадський В.І. 436, 960
Веров 745
Верхола 286
Верховський О.І. 748, 879, 943
Веселовський С.Ф. 76, 968
Виблій І.Л. 855, 856
Виборний 285
Виленський 211
Вильмс Ю.Р. 67, 68, 70
Винниченко В.К. 5, 21, 29, 75, 76, 126, 127, 129, 190, 193, 218, 222, 240, 244, 247, 325, 327, 384, 390, 530, 532, 538, 542, 644, 645, 648, 653, 655, 656, 705, 706, 708, 709, 769, 827, 828, 836, 838, 862, 879, 944, 945, 948, 955-957, 967, 968
Винокуров 574
Вировий Є. 279, 785
Вировий М. 225
Вирва 329
Висоцький З. 237, 682, 683, 957

Висоцький Т. 513
Витковський 745
Відубида 492
Візенко М. 554
Вікул С.П. 968
Вільгельм II 231, 259, 442
Вілінська В. 968
Вілецький С. 391
Вілінський Ол. 45
Вільчинський Г. 550
Вінник 375, 376
Вітошинський Е.М. 185, 386
Власенко І. 39, 554
Власенко П.Н. 466
Вовк 415
Вовкушевський Г. 426
Войткевич-Павлович В. 426
Волінський К. 550
Володимир митр. 319
Володченко М.Г. 806, 923
Волосенко 214, 414
Волошиновський 545
Волошин 745
Волошинов О. 45
Волошко І. 905
Волчинцев 300
Вороб'їв Г. 298, 756
Вороний М. 444
Вротновський К. 182, 183
Вротновський-Сивошапка 182, 183, 300, 342
Вус 415
Вустянюк 659
Вязлов А. 45, 951, 953, 959
Габсбурги 229
Гавриленко 212, 415, 420
Гаврилко 451
Гаврилюк І. 173, 174, 416, 418, 514
Гаврилюк-Вговиченко 697
Гаер 299
Гаєнко П. 645
Гасвський Ю. 426, 454
Гайдар Т. 946
Гайдарь 464
Гайдаєнко 735
Гакін 969
Галаган М. 14, 17
Галайба 412
Галайка Д. 856
Галан Д. 373
Галевич В.О. 180
Галушка 299
Гальперін 708, 862, 884
Гальченко В.Д. 697
Ган 49, 888
Гандзюк Я. 962
Ганжа Е. 412
Ганцов В.М. 338
Ганько И.П. 46
Гарашенко 696
Гарашенко А.А. 498
Гардель 285
Гаркуша М. 957
Гацанюк 359
Гедз І.Л. 832
Гейдур Н. 457
Геля Ю. 554
Георгієвський В. див. арх. Євлогії
Герасименко 412, 530
Герасимович І. 12, 744
Гермайзе 212
Гесберг К. фон 421
Гете 399
Гильбих 733
Гинденбург 442
Гінзбург 438
Гладкий І.Т. 856
Гладкій А. 856
Гладкій І. 856
Гладкій П. 856
Глібовський Г. 391
Глущенко 259
Гнатиш 261
Гоголевський О. 338
Годнев И.В. 435, 717
Голик Н.Д. 338
Голобородько 46, 230
Головко А. 856
Головченко 315
Голоскевич Г.К. 54, 70, 946
Голубаїв 214
Голубович В. 743, 950

Гончар 515
Гора Б. 905
Гора М.О. 905
Горашенко 293
Горбань С. 626
Горбачов 915, 916
Горбуль 801
Гордієнко З. 261
Горемика-Крупчинський І. 384, 390, 956
Горникевич 744
Городецький 914
Гороховатський 316, 329
Горький М. 944, 964
Госачинський Є. 543
Гофман С.Г. 856
Гоцький В. 744
Грабаренко І. 924
Грабина 522
Грабовецький 887
Грабовецький А. 453, 455, 457
Грабовий 299
Граждан С. 391, 956
Гресь М. 887
Гречинський 96
Гребінецька 605
Грибинюк В. 749
Григор'єв 286
Григор'єв-Серветник 735, 804, 925
Григорієв-Наш Н. 154, 160
Григор'єв Н.А. 338
Григорович Ф. 85
Григорович-Барський Д.Н. 125, 882, 884
Гризло С. 968
Гризодуб 800, 801
Гриценко 261, 888
Грицютенко 448
Грінченко Б. 54, 208, 213, 546, 950
Грозинський П. 175
Громенко О. 296
Громницький 744
Груднєв Ф. 627
Груєнко 299
Грушевський М.С. 5, 10-12, 16, 20, 25-28, 45, 56, 63, 124, 127, 128, 130, 143, 145, 153, 189, 224, 225, 265, 268, 269, 317, 331, 335, 359, 417-420, 424, 453-455, 460, 467, 469, 516, 548, 633, 634, 653, 674, 676, 686, 742, 744, 745, 819, 821, 887, 888, 925, 930, 944, 946, 948, 963, 972
Грушин 745
Грушенюк 745
Губарь 362
Губенко І. 887, 888
Губчак М. 744
Гулак-Артемівський 208
Гуленко 261, 554
Гуков 745
Гулевич 748
Гупалівна 247
Гурба 412
Гуревич 682, 683
Гурський 457
Гусак 317, 318
Гутман 603
Гутор 731
Гуцало О. 215
Гучков 717, 943
Гущенко 523
Данилов 731, 747
Данте 399
Данчич 259, 957
Даценко Ф. 305
Демерлій П.К. 805
Демидов І.П. 436, 507
Деминчук 182
Дем'яновський М. 45
Дем'янець Ф. 627
Денисюк І. 457
Денікін А. 730
Дениско Г. 800
Дерев'яно 364
Дерев'яно М. 696
Дерибасов М. 697
Дзедушицький В. 545, 549
Дзюбенко 292
Дирипаско Л. 363
Дієнко Г. 244
Дієнко І.П. 270, 957
Дієнко П. 63
Дітмар М.Ф. фон 593, 596
Дмитріюк К.Р. 188, 267
Добровольський 493

Доброхотов 774
Довбищенко 207, 214
Довженко В.Д. 445, 751
Дозорський 210
Долгоруков 204
Доленко 214, 414
Долуг А. 297
Дольницький 744
Доманський А. 549
Доманський М. 9478
Донченко С. 453
Доротов О. 629, 630
Дорошенко, ряд. 801
Дорошенко В. 646
Дорошенко Д.І. 5, 11, 45, 175, 204, 265, 267,
708, 709, 944, 953, 957, 959, 962
Дорошенко І. 386
Дорошенко Н. 965
Дорошенко П. гетьм. 263, 316, 333, 514
Доценко М. 646
Драгоманов М. 94, 550, 623
Драгомирецький А. 76
Драло 903
Дробиш М. 39
Дробницький 260
Дробнис Я.Н. 915
Дробош 457
Дроздов І. 627
Дружинін 564, 578
Дубинець С. 856
Дубицький О. 549
Дубинський А.Ю. 67
Дубинський П. 958
Дубішев 329
Дубовий 298, 299, 329, 614
Дубовий С. 457
Дубовик С., ряд. 801
Дубровський П. 457
Дуга 686
Дукальтетенко 801
Дядченко Д. 626
Дядик Г. 697
Ейгельман 745
Еккерт 745
Елланський В. 63, 243, 903
Елінецький 296
Енгельс Ф. 723
Епштейн 745
Ерастов С. 175, 478, 957
Ерегман 603
Ефер О.Ф. 386
Євлогії арх. 267, 319, 953
Євтушенко С. 261
Євфимовський 526
Єзерський С. 545, 547, 549
Єнсен А. 663
Єпата 341
Єрмоленко Д. 784
Єфремов С.О. 21, 29, 37, 45, 85, 175, 225,
305, 308, 310, 313, 315, 325, 327, 353, 354,
502, 550, 552, 615, 624, 655, 699, 704, 898,
901, 917, 919, 930, 932, 944, 947, 948-950,
955, 957, 959
Єщенко В. 522
Жебунов Л.М. 353
Желізняк І. 931, 932
Живодар 514
Животко 212
Жихарев 412
Жілін 414
Жук 412
Жук М. 64, 444
Жуковський О. 391, 949
Журавель 264, 286, 959
Завадовський Є. 732, 733
Заверталюк С. 457
Загорулько 851
Загребельний 182
Задарновський К. 386
Зайкевич 207
Зайцев П. 70, 843
Залепа Д.П. 567, 569
Заливчий А. 277, 447, 448, 957
Залізняк В. 215, 950
Залоіло В. 363
Залоіло І. 363
Заньковецька М. 238
Зарубін О.М. 862, 949
Заславський 523
Засоба Б. 697
Затворницький В. 457
Захарчук 686

Заячківський М. 743
Зверев І. 924
Зелінський С. 550
Зенкевич С.О. 338
Зільберфарб М. 958
Зінченко 447
Зіньковський 862
Зновицький 266
Золотарьов О. 949
Золотницький 299, 300
Зосімато 494
Зубов 412
Зубок 412
Іван Грозний 91
Іваницький 491, 959
Іванко П. 498
Іванов А. 697
Іванов М. 956
Іванченко 108
Івасько В. 671, 735, 736
Івашко І. 744
Івинський 745
Ігнатовський 903
Ігнат'єв 907
Ігнатієнко В.А. 179, 215
Ідзиховський 143
Ільєнко М.А. 338
Ільчук 800, 801
Ільяшенко 742
Імшенецький 906
Іорданський М.І. 25
Ісаєвич Д.Г. 457, 484, 486, 804
Іскрицький М. 953
Іткінг Д. 745
Ічас М.М. 67
Ішунін М. 784
Кавардинський 341
Кагдин П.Я. 447
Казка І. 243
Калашник В. 856
Калашник О. 856
Калениченко 214
Калиненко 414
Калитенко П. 707
Кандиба С. 386
Канівець 76
Камінний 261
Капацин К. 931
Капкан Ю. 390, 516, 529, 533, 534, 591, 713, 953, 956
Каплун 745
Капустян 299
Карбовський М. 382, 383, 847, 848
Карнюк Е. 386
Карпенко 259, 344, 356, 957
Карпенко Є.А. 864
Карпинський 62, 242-244, 412, 427
Карпун 659
Картиш 412
Касяненко Є. 677, 679, 965
Карум 125, 127, 437
Катерина II 290, 820, 948
Кашченко 329
Квашенко П. 373
Квезінський М.Ф. 871, 872, 881, 882
Квитка 195
Квітка-Основ'яненко 208
Кедровський В.І. 391, 935, 942
Керенський О.Ф. 63, 87, 348, 349, 354-356, 359, 375, 376, 384, 386, 411, 517, 518, 607, 646-648, 655, 666, 667, 698, 714, 717, 729, 769, 784, 822, 867, 879, 888, 900, 901, 913, 914, 918, 943, 949, 956, 957, 960
Кибальчич 361
Кинах Н. 386
Кириєнко І.І. 309, 731, 735, 736, 871, 879-881, 888, 896
Кириленко В. 626
Кирильченко 455
Кириченко 211, 834
Кириченко (Кириченко) Г. 363
Кириченко Т.З. 567, 569
Кириєвський 903
Кияниця 211
Ківенко 318
Кіхно С. 453, 889
Кіщанський
Кіянець Ф. 63
Кіяницин 475
Кіяшко 264
Клембовський 712
Клименко 261

Клименко В. 962
Клименко Н. 338
Климов Л. 960
Клос І. 386
Клосовський 886
Кнабе 415
Кобзаренко Д.Ю. 270
Ковалев Н.И. 412
Ковалевський М.М. 9, 11, 22, 45, 46, 79, 180, 215, 217, 218, 325, 327, 419, 420, 454, 498, 530, 831, 951, 955, 957, 967
Коваленко 46, 362, 445, 914, 916
Коваленко Г.О. 79
Коваленко Л. 554
Коваленко І.П. 864
Коваленко М.А. 526
Ковалик 456
Ковалів Л. 950
Коваль 412
Коваль В.Д. 179
Коваль М.І. 569
Ковальов 630
Ковальов В.Т. 544
Ковальов Н.І. 555, 569
Ковальчук 375, 376, 642
Ковтуненко 261
Кожушко 569
Козьменко 446
Коканий 259
Кокошкін 597
Колард 659, 696
Колесник 889
Колісник 455
Кологривов 679, 680
Колокольников П.Н. 435
Коломієць 557
Коломійченко П. 215
Коломійченко Ф. 646
Колос С. 391
Комарницький 609, 932
Кондратович Л. 391, 530-532, 534, 538
Коник 259
Коновал І. 62, 242, 411, 412, 947
Коновалов І.О. 426
Кононенко 46
Кононенко К. 948
Кононенко М.С. 216
Концевой 412
Коренкевич 511, 512
Корецький 914, 915
Корж К.О. 457, 864
Корзун 523
Корнилович М.І. 753, 797, 799
Корнілов Л.Г. 610, 611, 642, 678, 690, 691, 698, 706-708, 711-713, 730, 736, 738, 739, 741, 792, 907, 962, 963
Коробенко Д. 955
Коробка 298, 800
Коробчанський П. 329, 331
Коровенко 182
Короленко 453, 687
Короленко В.Г. 436, 467, 507, 960
Король 742
Корольов В. 784
Короп 343, 523
Корпенко 412
Кортацці Г. 688, 773
Корчинський М., солд. 54, 70, 735, 946
Коршиков В.П. 697
Коряк 209
Коряк В. 749, 751
Кос А. 744
Кособлик Т. 457
Косенко 631, 912, 915
Косенко С.Ф. 338
Косовець А. 244
Костенко М. 244
Костров Н.И. 408, 412
Костюк 182, 234
Костюченко К.С. 338
Косяков 745
Котляревський 197, 319, 473
Котляревський Л.С. 697
Котляревський С.А. 325, 327, 956
Кох 212
Коцюба М. 744
Коцюбинська В.І. 244
Коцюбинський М.М. 225, 242, 243
Кочубей В. 968
Кочмач О. 39
Кошель Т. 695
Крамар Я. 646

Крамаренко 270, 766
Крейсберг І. 437, 745
Крекотень 286, 959
Кривенко Х. 457
Кривокобильський Л. 626, 627
Криворот 412
Криворотченко 914
Крижанівський Ф.І. 167, 171, 456, 957
Крижановська Любина 861
Крижановський 259
Криловський 777
Кримов 745
Кропивницький 208
Кропоткин П.А. 436, 507, 960
Крупеник Н. 97
Крупнов С.Г. 884
Куделенко 364
Кудлай 466
Кудрицький 845
Кузик 110
Кузьменко 299
Кузьминський 707
Кукса 244
Кулиш 143
Кулінич 110, 212, 214, 414
Куліш 527
Кульчицький 744
Кулябо-Корецький Н.И. 408, 411, 412
Кумелько Я. 554
Купчик М.П. 271
Куриленко П.І. 411
Куріній Ф. 887
Курцеба М. 743
Кусонський 772
Кутовий, пов. коміс. 462
Кутовий І.П. 567, 569
Куцяк П.В. (Сава Чалий) 707, 757, 804, 826, 891
Кучеренко А.М. 865
Кушнір М. 500
Кушніренко Г. 363
Лаврент'єв 302
Лазарев З.М. 498
Лазаревський Б. 954
Лазаревський М.І. 325, 327
Лазоренко 834
Лазоренко К.А. 653
Ластовченко Ю. 911
Лаукайтис І. 67
Ляхмач М. 931
Лашнюков Д. 338
Лашенко Г. 457
Лашенко Р. 424, 426
Лебедь 412
Лебедь Д.К. 244
Лебедева М.С. 386
Лебедев В.И. 435
Левинський І. 744
Левитський М. 454
Левицький 299, 300
Левицький А. 957
Левицький М. (Левитський М.), “арт. батько” 175, 197, 199, 514, 950, 968
Левицький О.А. 266
Левченко 802, 805
Левченко І. 340
Левченко С. 657
Ледницький А.Р. 187, 272, 711
Ленін В.І. 883, 899-901, 915
Леонас П.С. 67
Леонтович В. 45, 354
Леонт'єв С. 319, 745, 956
Лепарський А.Н. 129, 438, 528, 529, 531, 532, 601, 668, 713, 785
Лепеха Г. 426
Леута І. 296
Лизогуб Ф.А. 224, 959
Линник І. 924
Липинський В. 11, 375, 376, 642, 643, 963
Липківський В. 195, 951
Липчинський 801
Лисенко Е.К. 567, 569
Лисенко М. 783, 817
Лисенко Т. 362
Лисиченко Д. 298, 299
Лисиченко М. 299
Лисов С.В. 865
Лисовенко Т. 362, 697
Лисоконенко Ф.Д. 864
Листов 860
Литваков 603
Литвин М. 457

Литвиненко 259, 270, 889, 957
Литвиненко А. 968
Лібензон І. 769
Лібер М. 949
Лівицький А. 946, 953
Ліпковський 329
Ліпковський І. 549
Літваков М. 958
Літвінов
Літвицький 490, 491
Ліфшиц 745
Ліхнякевич 264
Ліщина-Мартиненко 46
Лобанов 745
Лобко 299
Лобода 946
Лобода М. 297
Лободовський 209
Лобойко 207
Лобунець М.М. 97
Логачев П.Н. 129
Логвин С. 905
Логвін 211
Логин 745
Лозинський 266
Ломоносов 577
Лопатін Г. 960
Лоський К.В. 267, 684-687, 753, 963
Лотоцький В.Г. 839, 970
Лотоцький О.Г. 7, 10, 36, 48, 54, 60, 70, 86,
131, 178, 257, 265, 268, 269, 319, 946, 947, 959
Лубковський Р. 945
Луговий 224
Лукасевич Є. 784
Лукаш Ф.Ф. 905
Лукомський 730
Лукьянович К.Б. 482, 483
Луначарський 882, 944
Лунич С. 554
Луценко І. 175, 259, 260, 356, 480, 514, 611,
613, 956, 957, 968, 970
Луценко М. 856
Любарський 686
Любинська К. 843
Любинський М. 215, 284-286
Любкин П. 297
Любченко 270, 359
Лютій Ю. 785
Люткевич Г.І. 67
Ляхович 188, 631, 914-916
Лященко 494
Лящук Р. 188
Львов В.Н. 435, 436
Львов Г. Е. 23, 24, 37, 38, 40, 54, 63, 71, 84,
87, 89, 107, 108, 119, 189, 194, 217, 265, 287,
310, 319, 334, 342, 356, 357, 363, 370, 374,
376, 392, 435, 436, 444, 466, 467, 480, 717,
943, 946, 955
Маєвський Й.А. 884
Мазепа І. 5, 569, 946- 948
Мазепа Н. 299, 329
Мазур П.Е. 526
Мазура Х.В. 97
Мазуренко І. 457
Майборода М. 887
Майстренко 534
Макаренко 46, 214, 215
Макаренко А. 694, 694
Макаренко Г. 498
Макаренко К. 554
Максимов М. 305
Максименко З. 80
Максименко М. 653
Малеча Н. 682, 683
Малевич Л.И. 79
Малеша Е. 386
Малицька К. 743
Малицька Н.Д. 386
Малішевський Р. 549
Малюк 455
Малянтович П. 943
Мандрика М.І. 270, 271, 457
Мануйлов А.А. 110, 311, 319, 435, 436
Маригогов К.Л. 97
Марков 307, 658, 730
Маркович Д.В. 266, 285, 286, 490, 494, 495,
959
Маркович С. 948
Маркс, ген. 356
Маркс К. 723
Мартинів 745
Мартиненко 343

Мартос Б.М. 46, 79, 180, 181, 269, 323,
475-478, 538, 560, 562, 610, 611, 923, 945,
946, 957
Марченко 317, 318, 455, 556
Марченко В. 554
Марченко М.І. 270, 271, 457
Марченко О.У. 270, 271
Мар'яненко 631, 968
Масло 317
Маслов М.Д. 555, 557
Маслюк 362
Матіїв І. 744
Матіюк 686
Матковський І.І. 270
Матушевський Ф. 37, 45, 148, 154, 175, 354,
944, 950, 957, 959
Матюшенко М.І. 271, 955
Матяшин 523
Матяшевич 391
Махута 299
Мацілінський Е.Е. 386
Мацілінський Н.Е. 386
Мацюк 839
Мацько 334
Мачушенко В. 286, 493, 959
Мегвієв 907
Меленевський М. 661, 662, 663
Мельник 90
Мельник 247
Мельник А. 544
Мельниченко 259, 957
Мельниченко Я. 373
Меньшиков 745
Мерзляк 182
Метлінський 195
Микола II 565, 888
Миколаєвич 911
Миколаєвич Л. 658, 660
Миколайчик І. 284, 286, 959
Миколайчук І. 394-396, 776, 801, 805
Миколенко М. 905
Мимот 207
Миргородський В. 924
Миргородський П.І. 905
Мирошніченко А. 856
Митяї Д. 457
Михайленко П. 772
Михайлов 745, 785
Михайличенко 207, 214
Михайловський 46
Михайловська О.П. 338
Мицюк І.К. 864
Мілюков П. 309, 600, 717, 943, 944
Мілоченко І.І. 97
Міль 149
Міляєв 259, 260, 957
Мінін 722
Мірний І.І. 959
Місевич 493
Мітаренко 299
Міхновський М.І. 12, 13, 385, 934, 947, 953,
956
Міщенко 831
Міщенко 477
Міщеренко П. 554
Мовчан Ф. 750
Могилей О. 564
Могильницький Л. 317
Могілянський М. 944
Модзелевський Є. 549
Мокієв 800, 801
Мокієвська-Зубок 412
Мокрий З. 862
Мокринець 299, 523
Молокосусов 903
Момот 208
Монастирський М. 373
Морачевській 478
Моргуліс З. 426
Моргун Г.А. 507
Моринець 508
Мороз М. 296, 297
Морозов П.І. 697
Мосеевич 172
Мосевич Б. 549
Москалевський 545
Мохнатко І.І. 97
Мохнацький С. 744
Мочульський М. 744
Музиченко В. 318, 697
Мунько 834
Муравчик 653

Мурзак 300
Мшанецький 833
Мякотин В. 507, 960
Нагорний Ф. 338
Нагорник І. 386
Нагорник Н.Д. 386
Найдека 329
Нанак 264
Нарочницький Л.Ф. 244
Науменко В. 141-143, 147, 292, 293
Невінський П. (Нівинський П.) 453, 457
Недоступ 800, 801
Нежевенко 261
Незлобін П.І. 21, 882, 950
Некрасов М.В. 435, 943, 960
Неліпа О. 887
Нельгівська 211
Непомнящий 735
Нерадько І. 193
Неронович Є. 51, 53, 78, 237
Нечаївська В. 215, 247, 454, 947
Нечипоренко 111, 207, 212, 214
Нечипоренко П. 490
Николенко 261
Никон, арх. 239, 240, 247, 952
Нікітін О. 943
Ніковський А. 175, 354, 500, 944, 949, 957, 959, 962
Німченко 299
Новицький 361
Норенко О.А. 905
Носарь див. Хрусталеv-Носар
Нурус 110
Обак 709
Оберучев К. 49, 294, 336, 527, 529, 533, 538, 539, 585, 591, 601, 642, 643, 652, 665, 668, 692, 706, 707, 713, 731, 732, 735, 736, 739, 747-749, 785, 793, 967
Оболсшев 652, 668, 706
Овчаров 745
Овчарук 182
Оглоблин 143
Одинець Г. 955
Одоєвський див. Северів-Одоєвський О.С.
Одрина Д.А. 846, 969
Окопів І. 297
Олександрович Я. 271
Олексіюк 110, 111, 207, 211
Олесевич 686
Олесенко І.М. 374, 375
Олесь О. 968
Олешко В. 856
Олешко Г.С. 856
Олеховський М. 549
Олійник С. 626
Ольденбург С.Ф. 436, 507, 709, 960
Омельчук В. 297, 298
Онацький Є. 215, 237
Онушенко Н. 887
Орел 79
Орел М. 626
Орленко Ю. 373
Орлов 449, 451
Орловський 449, 451
Осадець О. 627
Осадчий 924
Осадчий Т. 768, 957
Осадчий Т.Г. 337
Осадчий Т.І. 108, 412
Осипчук 182
Отамановський В. 13
Отецький 438
Отченаш 751
Охіденко 339
Охримович 215
Охримович В. 743
Павалюк 361
Павловський 316, 329, 491, 492
Павленко 686
Павленко В. 742
Павленко В. (Віктор) 390, 867, 879, 956
Павленко В. (Василь) 63, 119, 412, 429
Павленко П. 457
Павлюк А. 960
Павлюк Д. 626, 627
Павлюта Ф. 826, 835
Паламарчук 438, 745
Паламарчук М. 949
Палеха 318
Паливода 888
Палчевська 247
Пальчевський 244

Паляничка 172, 260
Панащатенко 341
Пантелей 207
Панченко М. 297
Парський Л. 575, 577, 731, 747
Парфенюк 247
Пархоменко Ю. 609, 736, 738
Парубченко 456
Пасічний Я. 554
Паславський І. 888
Пасько П. 790
Пашко 412
Пащевський 607
Пашенко 261, 299
Пацаль М. 299
Певний А. 390, 677, 733, 767, 956
Педес М. 445, 697
Пелєхів 63
Пелішенко 260
Пельд П.П. 67, 68, 70
Переверзев П.Н. 435, 436, 662
Пересвет-Солтан Й. 547
Пестушко П.К. 865
Петлішенко 631
Петлюра С.В. 334, 335, 339, 362, 390, 417, 418, 420, 516-518, 532, 572, 573, 575, 583, 585, 589, 712, 731, 732, 749, 767, 779, 780, 830, 852, 868, 880, 924, 944, 945, 956, 967, 968
Петренко 292, 414, 485, 486, 577, 745
Петренко Г. 554
Петрик 300, 777
Петришін 512
Петрів О. 297
Петро І 38, 92, 556
Петрушевський В. 354
Печенюк П. 697
Печковський Б.Я. 67
Пешехонов 436
Пивовар 455, 735
Пивовар І. 453
Пивонь 745
Пилипенко 578
Пилипчук 299, 300, 445
Пилькевич О.М. 325, 327, 390, 955, 956
Пирховка Г.І. 888-890
Писаревич 800, 801
Письменний 564
Письменний С. 390, 955, 956
Питель О. 887, 891
Пікашов 182
Пінчук 317
Пісоцький А.А. 968
Пітенко 969
Піхно Д. 9561
Плаксівна 889, 890
Платон арх. 649
Плевако 110, 208
Плевако П. 522, 697
Плеханов Г. 440, 442
Плиска З.І. 904
Повниця 522
Повниця А. 697
Погогін А. 965
Пожарський 453, 454, 457, 722
Пожарський П. 181, 890, 891
Пожелло В.Я. 67
Поздній Л.Г. 338
Покровський 211
Покровський Н.Г. 555
Поламарчук 261
Поліщук Л. 457
Половинка 259
Полозов (Полоз) М. 390, 454, 711, 956
Полтавець-Остриця І.В. 965
Полуботок П. 12, 60, 211, 385, 516, 522, 528, 531, 532, 535, 536, 538, 833, 850, 851, 934, 946, 952, 960
Полулященко 412
Поляков 745
Помазан П. 39
Помогайба Д. 297
Пономаренко 329
Понятенко П.Д. 645, 686, 687, 753, 887
Попівський В. 193
Поплавко В. 391, 954
Попович 888
Порш М.В. 28, 751, 945, 949, 965, 968
Постапенко 449
Постригач 744
Потебня 195
Потішко В. 391, 956

Поцубієнко 247
 Поясилов 340
 Прибила І. 744
 Пригода 492
 Прийма 79
 Прийма І. 744
 Приймак 364
 Прийменко 209, 211
 Присовський К. 230, 952
 Прихідько М. 363
 Прихманенко 212
 Приходько 315
 Приходько А. 960
 Приходько В. 286
 Приходько О.К. 62, 63, 244
 Приходнюк 464
 Прісовський К. 951
 Прокопович В. 45, 175, 957, 959
 Протозанов 747, 850
 Прохоренко 364
 Проценко З. 203
 Проценко І. 373
 Процишин Л.А. 567, 569
 Прутенко 259
 Пугач І. 303, 304, 957
 Пузік 903
 Пулаский Ф. 549
 Пурас 742
 Пустовойт І.С. 544
 Пушкін 398, 399
 Равлюк В. 247
 Радзимовська 247
 Радомський О.М. 864
 Радченко М. 426, 905
 Раєвський С.А. 415
 Рак А. 744
 Рамот І.М. 67, 70
 Ратушний 514
 Рафес М.Г. 883, 884, 949
 Рачинський 528
 Речмидило К.М. 668, 923
 Решетников 362
 Рибець 230
 Риттих 187
 Різницький 182
 Ровинський Д. 390, 955, 956
 Рогзянко 87, 110, 287, 307
 Розанов М. 193
 Романови 94, 231, 442, 469, 699, 715
 Романов О. 231
 Романенко 259, 293, 534
 Романенко П.М. 433
 Романченко 237, 513
 Романченко І.С. 864
 Романюк 686
 Романюк А. 386
 Росін А.В. 864
 Ротмістров 46
 Рубас 414, 415
 Рубінський О. 296
 Рубісов Н.К. 108
 Рубчинський 745
 Руденко Л. 457
 Рудий Г. 457
 Рудяков 528
 Рудь 801
 Руппельт 247
 Русохин 817
 Руцький А. 960
 Рябцов 438
 Савенко А.І. 884
 Савицький 859, 889
 Савич 411
 Савич П.П. 555
 Савінков Б. 640, 641
 Савощенко 412
 Савченко С. 586, 671, 680, 735, 736
 Савчук 343
 Сагайдачний П. (Конашевич-Сагайдачний
 Петро) 826, 834
 Саговий М. 261
 Саговський 530
 Саговський В.В. 945, 968
 Саговський І. 457
 Саговський О. 549
 Саєнко М.О. 646
 Саєнко О.П. 465, 466
 Саков 631
 Саксаганський 238
 Саливон Г. 215
 Саліковський О. 266, 944, 952, 958
 Салоніков 747

Салтан М. 237
Сальников В. 924
Самійленко 329
Самійленко В. 968
Самойленко П. 856
Самойленкова Л. 749, 750
Самойлович Н. 215
Самошенко А. 859
Саноцький Н.В. 386
Сапіцький В.А. 567-569
Сафонов Я. 412, 819, 962
Сахно-Устимович 376
Сахнюк-Запольський 376, 642
Свенцицький І. 744
Свергун М. 697
Светлов 448, 451
Своєхотов Д.С. 79
Святенко І. 457
Святополк-Мирський 310
Северенчук 285
Северів-Одоевський О.С. 606, 767
Северіян О. 671, 673
Севрюк О. 215, 236, 237
Селецький Ф. 230, 391, 956
Селиванов П.К. 555
Семененко 735
Семенов С.С. 466
Семеренко М. 203
Семерня В.П. 905
Семеряжко 515
Семняга 485
Семьонов О. 768
Сеньков Г. 544
Сербиненко А.М. 179, 180
Серветник див. Григор'єв-Серветник
Сергієнко О. 697
Сергіїв К. 750
Сердюк 412
Серєга 412
Сивцов 745
Сигорук М.М. 386
Сигорук С.В. 386
Сильнича 247
Сильченко А.О. 569
Сильченко В. 682
Симович В. 423, 424
Синицький М. 354, 784
Синявський 110, 208, 211, 214
Синьоокин 888, 889
Ситник 608
Ситник П.С. 905
Сіглецький 79
Сілер О.Г. 97
Сільванський 564, 565, 576-578
Сінкевич 514
Сірко 259
Сіяницький Г. 686
Скипитис Р.В. 67
Скловський Й. 438, 884, 949
Скляр М.Й. 905
Скобелев 436, 717
Скобелев М. 943
Скобельський 744
Сковорога Г.С. 195, 208
Скойбіга 97
Скоморохов 450, 451
Скоробогатько 554
Скоропадський П.П. 25, 636, 819, 960, 962, 968
Скоропис-Йолтуховський О. 660-663
Скрипник Л. (Скрипникова Л.) 215, 237
Скрипниченко 207, 214
Скрипчинський П. 391, 574, 636
Скрипчук М. 386
Скуленко Д.М. 46
Славинський М.А. 54, 70, 268, 319, 946
Слезка 800, 801
Сливинський 779
Сливинський О. 391
Слинько 508
Сліпченко А. 455, 457
Слободяник Г. 455, 457
Слободяник Е. 284
Слюсаренко Ф.П. 70
Сляжевич М.Ф. 67
Смиринський Ф.М. 244
Смирнов 745, 777
Смоктій Н. 373
Смонін 800
Смутьський С. 549
Смуток П. 404
Снитко І. 457

Сніжко 261
Сніжко І. 697
Сніжний І. 955
Соболь І. 744
Соболев К. 261
Совенко В. 625, 626
Совенко У. 626
Сокальський 148
Сокович Є. 696
Сокол 329
Соколовська 247
Соколовський Ю.Ю. 215
Соловієнко О. 457
Соломка 523
Соломка А. 856
Солонько 261
Солуха К. 286
Солуха П.Я. 364, 370, 396, 401, 609, 610
Сосновський Р. 744
Сочева 259
Сріблянський М. 714, 728
Стадник 62
Стаднюк Г.В. 602
Стаднюк І.В. 412, 427
Стангретюк 735
Станіславський 659
Старицька М. 817, 968
Старицька-Черняхівська Л.М. 45, 944, 968
Старух Т. 744
Стасюк М.М. 180, 181, 950, 957
Стаховський М.А. 284, 286, 494, 495, 959
Стахура Д. 744
Стебницький П.Я. 54, 70, 131, 178, 257, 265, 268, 325, 327, 334, 359, 360, 401, 404, 653, 657, 778, 785, 786, 788, 789, 796, 839, 946, 953, 959
Стельмах 646
Стецька Я.Н. 79, 215
Степанов В.А. 435, 436
Степаненко А.С. 180, 957
Степаненко О.Ф. 180
Степанченко Д. 373
Степура 268
Стешенко І.М. 538, 843, 850, 862, 945, 968
Стешенко О. 968
Стецюк 261
Столипін 56
Столяр 801
Столяренко 767
Стороженко 750
Сторубель Ф. 258, 259, 864
Страдомський М.Ф. 124, 130, 346, 347, 949, 953
Страшнюк А. 301
Стрельбицький 536
Стрижаков 412
Стріленко 851
Строєв В. 964
Струменко В.О. 864
Струменко Є.Я. 864
Ступницький В. 888
Суворін Б. 964
Суковкін М. 189, 204, 391-393, 432, 631, 632, 953
Сулічич З. 215, 237
Сультенко І. 457
Сумцов М.Ф. 195, 197
Суханов М. 964
Сухенко 508
Сухий 608
Табако 412
Талавірка 210
Талейран 124
Тальков 745
Тамерлан 586
Тарарикова 214
Тарасенко 801
Тарасенко Г. 697
Тарловський З.Б. 108
Теннісон Я.Я. 67, 70
Терешенко М.І. 375, 435, 436, 607, 708, 717, 769, 943, 960
Терен 174
Терленський М.Ф. 338
Тесля Л. 297
Тимешко 247
Тимошенко 76
Тимошенко П. 207, 213, 214
Тимошенко С. 110, 414, 415, 953
Тимофєєв 697
Тимофіїв 844
Тисячник 801

Титаренко 182, 300
Титаренко К. 696, 887
Тихонов 182
Тишков 745
Тищенко 457
Тищенко 735
Тищенко Ф. 697
Тищенко Ю. 706
Ткач П. 776, 795, 796, 854, 881
Ткачов Ю. 750
Ткаченко 269, 414, 680, 886
Ткаченко І. 586
Ткаченко М. 13, 97, 105, 161, 167, 426, 596, 601, 968
Ткачук 300
Товдя А. 554
Товкач К.І. 79, 631
Товстоліс І.Г. 97
Токаревський 46, 215, 476
Томашевич Л. 457
Томкович 697
Тонковид 968
Тонкошкур 342
Торянин 259
Требелев 750
Трегубов 530, 534, 668
Трембовельська Н. 39
Тригубенко 299
Троян М. 209
Троцевич Д.Н. 386
Троцевич З.П. 386
Троцевич П. 386
Труба І. 317, 318, 329, 523
Трубецкой 536
Трухан М.А. 338
Туган-Барановський Л.С. 325, 327
Туган-Барановський М.І. 709, 879, 956, 959
Туз 338
Тулюпа В. 697
Тумас І. 67
Туменас А.Д. 67
Туренко К. 905
Турковський Т. 549
Тутешній Я. 333
Угод Й.У. 905
Узенко С. 457
Уласюк 182
Урусов Д. 960
Урусов С.Д. 436, 467, 507, 508
Ус В. 833
Феденко П. 13, 90, 96, 636, 637, 864
Федорина 412
Федорченко 412, 523
Федорченко І. 697
Федяї К. 642, 643
Фенченко 339
Фесик 300
Фещенко-Чопівський І.А. 457, 500, 882, 884, 887, 888, 959
Фіалек 745
Фігровський 76
Філіпович Є. 180
Фільченко 412
Фоменко 421
Франко І.Я. 54, 208, 898
Фрумін І.Й. 124, 125, 128, 437, 883
Хабленко 903
Харіто 879
Хвиля 175
Хижняк В.М. 224
Хмельницький Б. 12, 24, 45, 49, 51, 62, 92, 118, 212, 230, 232, 260, 281, 290, 335, 384, 390, 418, 419, 516, 529, 531-533, 539, 557, 585, 586, 589, 591, 601, 604, 607, 614, 642, 643, 648, 649, 652, 665, 687, 713, 911, 940, 953, 969
Хігченко 607
Ходзіцький Д. 457
Ходорович 223, 294
Хоєцький В. 547, 549
Хоменко 883
Хоменко М. 361
Хоткевич Г. 110, 112, 207, 214, 487, 488, 522
Хотовицький М. 179
Хохол О. 215
Храповицький О. 950
Христюк П.О. 5, 15, 21, 29, 56, 179, 180, 181, 484, 485, 491, 946, 950, 957
Христич 110
Хрусталеv-Носар 272, 477, 478
Хургін І. 958

Цегельський М. 744
Церетелі І. 6, 7, 24, 435, 436, 597, 607, 943, 960
Цехмистер 412
Цима 182
Цихович А.К. 819
Цицович 528, 531, 867
Цікаловська 247
Цьома Г. 931
Чайка І.І. 337, 338
Чайківський 784
Чалий Сава див. Куцяк П.В.
Чегерик Є. (Чигурик) 801
Чема 856
Черевченко 414
Черепенко 214
Черкавський М. 778
Черкасенко 631
Черненко І. 477
Чернов В.М. 319, 411, 435, 436, 943
Черноіван 318
Чернявський 451
Чернявський А. 390, 956
Черняхівський О. 845.
Чехович 130, 437
Чеховський 515, 660, 946
Чечель М. 237, 946
Чижевський П.І. 175, 259, 268, 318, 745, 951, 957
Чикаленко Є.Х. 37, 45, 175, 225, 438, 944, 950
Чикаленко Л.Є. 656
Чогринець Є. 856
Чопівський І. див. Фешенко-Чопівський І.А.
Чорний С.К. 97
Чорнобай Л. 373
Чорнорот 259
Чорноус 214
Чубенко Н. 498
Чугай 412
Чумак С. 39
Чхеїдзе 312, 370, 655
Шавернева 415, 523
Шамайко Н.К. 905
Шаповал М. 438, 453, 454, 533, 950, 965
Шаповал О. 968
Шапошниченко І. 297
Шаравський 605
Шарій І. 215, 237
Шаркевич 801
Шаховський Д.І. 435, 436
Шахрай 707, 915
Шац-Анін М. 958
Швець М.О. 865
Швець Ф. 887, 891
Шевченко 412, 957
Шевченко 834
Шевченко 840
Шевченко Д. 554
Шевченко М. 261, 823
Шевченко Т. 8, 53, 54, 63, 70, 108, 109, 143, 205, 207, 208, 213, 239, 240, 243, 259, 287, 292, 302, 317, 329, 349, 398, 417, 461, 469, 522, 543, 550, 685, 702
Шевчик Г.Г. 338
Шелухин С. 172, 480, 513, 515, 659, 959, 962
Шемет В. 287, 951
Шемет С. 960
Шемяков 528
Шеїгета 834
Шептицький А. 39, 48
Шереметинський І. 39
Шершень Н.І. 97
Шеховицький 802
Шимановський П.Б. 412, 555
Шименко П. 457
Шингарев А.И. 435, 436
Шинкаренко М.С. 338
Ширай М. 869, 870
Широцький К. 586, 589
Шишкін 806
Шкільний М. 887
Шкірка В. 905
Шкірка Л. 905
Шкляр В. 960
Шкурка 801
Шкуркіна-Левицька Ф.С. 63, 244
Шликевич С.П. 436, 507
Шматок 745, 746
Шмигуль 834
Шмирко 493
Шокота 577

Шопа С. 697
Шоха 172
Шраг І.Л. 62-64, 175, 223, 242-244, 655, 947, 951
Шраг М.І. 412, 950
Шрамченко Л.Д. 223-225
Штепенко П.П. 627
Штейнгель Ф.Р. 45, 288, 294, 949, 962
Штрандман О.І. 67, 68, 70
Штюпа 300
Шукевич М. 743
Шульга 498
Шульгин 300
Шульгин 412
Шульгин О.Я. (Шульгин А.) 175, 200, 257, 294, 353, 499, 649, 655, 868, 869, 945, 957, 959
Шульгин В.В. 21, 22, 26, 570, 572, 597, 670, 679, 884, 961
Шульгин В. 215
Шумейко 412
Шумицька 299
Шургаї П.К. 864
Щеглов 882
Щеголев 915
Щеголев С.Н. 143
Щепанюк 744
Щепкін Д. 265, 319, 320, 325, 327, 346, 347, 359, 360, 377, 391, 392, 402, 435, 956

Щепотьєв 46
Щербак 767
Щербаківський 46
Щербачов 731
Щербинський 607
Щульга 497
Юріцин 466
Юрченко 801
Юрченко П. 905
Яворницький Д. 329
Якименко 767
Яковлев 448, 450-452
Яковлев А. 426
Якубович Г.А. 435, 436
Ямполь 906
Янко О.П. (Янко А.П.) 477, 478, 484
Янковий Т. 697
Яновська Л. 45
Яновський 300
Янушкевич Н.О. 67
Яременко К. 931
Яременко Н. 554
Яремченко Ф. 334
Ярмолаїв 528
Ярмоленко 662
Яровенко 207
Ярошевський 523
Яцковський 744
Ященко 341

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Австро-Угорщина 26, 49, 52, 91, 99, 198, 210,
229, 329, 571, 603, 661, 663, 944
- Акимовська волость 931
- Александрівський повіт див.
- Олександрівський повіт
- Александрійський повіт див.
- Олександрійський повіт
- Алма-Ата 955
- Алтайський округ 194
- Америка (Американські Сполучені Штати)
94, 130, 144, 150, 161, 162, 166, 194, 321, 322,
582
- Амурська область 291, 489, 614
- Ананіїв 607, 659
- Ананіївський повіт 607, 658, 659, 848
- Англія 90, 91, 95, 144, 161, 563, 716, 936
- Анґіжан 955
- Андріївська волость 339
- Аннінська волость 931
- Антоновка 455
- Аренсбургский уезд 68
- Аткарський повіт 567
- Ахалкалак 224
- Ахтирка 211, 224, 414
- Ашхабад 955
- Балашівський повіт 567, 569
- Балтійське море 818
- Балтський повіт 493, 494
- Барнаул 194, 901
- Бахмут 741, 921, 922
- Бахмутський повіт 741, 742, 864, 865, 921
- Баштанка 366, 377
- Бельгія 93, 348, 725
- Бердичів 574, 585, 632, 658, 670, 680, 695,
735, 804, 806, 852, 859, 924, 962, 967
- Бердичівський повіт 261, 458, 886
- Бердянський повіт 152
- Березніватий, посаг 364-366
- Березовка 659, 660
- Берестовець 525
- Берислав 368
- Бессарабська губернія 151, 172, 256, 479,
481, 755, 803, 956
- Бирючський повіт 151
- Бишівська волость 554
- Біла Церква 678, 823, 962, 968
- Білогородська волость 554
- Білорусь 719, 949, 958
- Білоусівська волость 340
- Біляно-Шаргородська волость 795
- Більський повіт 152, 188
- Бірзула 659
- Бобринець 931
- Богодухів 414
- Богополь 363
- Богучарський повіт 151
- Бологоє 707
- Борзна 526, 527, 645
- Борзнянський повіт (Борзенщина) 465,
525-527, 826, 834, 835
- Бориспіль 218
- Борківська волость 676, 799
- Браиловка 856
- Брацлав 286, 492
- Брацлавський повіт 492
- Брестський повіт 151
- Брянськ 298
- Буг, річка 185, 951
- Буковина 48, 56, 59, 87, 204, 348, 943, 944,
952, 953
- Бухара 955
- Валк 68
- Валківський повіт 68, 212, 415
- Валуйський повіт 151
- Варшава 7, 36
- Васильківський повіт 261, 453, 455, 457,
728, 886
- Вашингтон 321

Велико-Бурлуцька волость 749, 750
Велико-Дмитрівська волость 554
Велико-Михайлівська волость 626
Вендичанська волость 795
Вепр, річка 185
Верроский уезд 68
Верхньодніпровськ 852
Верхньодніпровський повіт 362, 625, 626,
637, 657, 852, 864, 865, 923
Веселі Терни 637, 864
Веселівка 866
Вецляр 663
Вечірній Кут 667
Вибель 63
Виборг 732, 733
Висунськ 366, 367, 513
Вишняки 119
Віленська губернія 66
Вінниця 85, 284, 345, 480, 484, 495, 781, 947,
955, 959, 962, 969
Вінницький повіт 494
Вітязівська волость 931
Владивосток 40, 183
Влодавський повіт 151
Вовча (Вовчанськ) 749, 750, 967
Вовчанський повіт 749
Волгоградська область 955
Волинська губернія (Волинь) 26, 39, 183,
185, 186, 200, 247, 256, 348, 397, 565, 634,
776, 786, 832, 887, 926, 946, 956, 961, 962
Вологда 183
Володимирська волость 866
Волохівська волость 749
Вольмарський повіт 68
Вольський повіт 567, 569
Вороніж 38, 39
Воронізька губернія (Вороніжчина) 8, 38,
151, 152, 210, 212, 256, 594, 605, 650, 766, 792,
803, 967
Вороновиця 492
Гадяч 8, 85
Гайворонський повіт 151
Гайсин 494
Гайсинський повіт 394, 395, 491
Галахівська волость 567
Галицько-Волинське князівство 385
Галич 588
Галичина (Галиция) 25, 43, 48, 55, 56, 59,
63, 79, 87, 143, 154, 185, 186, 187, 204, 210,
242, 243, 267, 317, 322, 326, 348, 586, 588,
623, 633, 634, 725, 743, 745, 804, 944, 952,
953, 959, 961, 962
Геленджик 861, 862
Гельсінгфорс 234, 952
Гирли 396
Глобине 904, 905
Глухівський повіт 412, 555, 557
Голта 363, 659, 696
Городня 96
Городнянський повіт 412
Гостомельська волость 554
Греція 719
Григор'євка 864
Гришене 522
Гродненська губернія 151, 951
Громівка 796
Грубешівський повіт 151
Грузьке 865
Грушівка 397, 398
Грушки 516, 532, 535, 537, 538, 960
Далекий Схіг 8, 290, 291, 489, 954
Дебальцево 523
Деміївка 535, 536
Деміївська волость 554
Деріївка 657
Дніпро, річка 398
Дніпровський повіт 152, 179, 864
Долгінцево 317, 318, 697
Дон, річка 212, 888, 891, 954
Донбас 964
Донецька область 955
Донеччина 351, 593, 594, 755, 953, 962
Донщина (Область Войска Донского) 147,
152, 295, 593, 594, 896, 954, 955, 965
Дорогобужа 342
Дрезден 919
Дубненський повіт 801
Дубова балка 667
Єлабуга 361
Європа 38, 91, 118, 133, 150, 153, 167, 321, 661,
807, 808, 811
Єйський повіт 152
Єлисавет (Єлисаветград) 8, 85, 513, 514,
609, 847, 866
Єлисаветградський (Єлисаветський) повіт
736, 848, 865, 866

Женева 550
 Житомир 8, 85, 776-778, 969
 Житомирський повіт 777
 Жмеринка 697
 Жовква 744
 Загрунівка 799, 800
 Закаспій 955
 Зальцведель 663
 Західний Буг, річка 185, 950
 Запоріжжя 396, 625, 672, 707, 748, 785, 952
 Зарога 202
 Західна Європа 808
 Звенигородський повіт 261, 370, 453, 456, 457, 641, 672, 678, 772, 886
 Згурай 795
 Зеньківський повіт 799, 800
 Злинська волость 865
 Зміївський повіт 605
 Золотоніський повіт 833, 834
 Золотоноша 8, 85, 834
 Золочів 744
 Золочівський повіт 744
 Іркутськ 257, 258, 953
 Ірландія 90, 95
 Італія 144, 719
 Кавказ 93, 291, 551, 581, 719, 965
 Казань 184, 267, 326
 Казанківська (Казанська) волость 865
 Калуга 179
 Калужське (Михайлівка) 368
 Камшинський повіт 567
 Камчатська область 889
 Кам'янець-Подільський 8, 85, 286, 341, 801, 805, 856, 947, 951
 Кам'янець-Подільський повіт 493
 Кам'янка 400, 744
 Канів 23, 528, 678
 Канівський повіт (Канівщина) 261, 453, 455, 457, 461-463, 886
 Карачиевці 856
 Карпати 581, 684
 Катеринодар (Екатеринодар) 8, 37, 85, 110, 861, 862
 Катеринослав 8, 85, 110, 233, 243, 267, 279, 299, 328, 421, 651, 753-756, 785, 863, 958, 964, 965, 970
 Катеринославська губернія (Катеринославщина) 18, 200, 237, 256, 311, 316, 328, 329, 339, 362, 523, 593-595, 610, 625-627, 635, 637, 651-653, 657, 664, 667-669, 674, 688, 689, 693, 704, 705, 738, 741, 771, 781, 785, 791, 803, 839, 852, 863-865, 922, 923, 926, 962, 965, 966
 Київ 8-12, 16-18, 20, 22-24, 26, 28, 37, 38, 48-51, 54, 55, 60, 62, 64, 71, 73, 75, 76, 79, 80, 85-89, 92, 97, 106, 108-110, 114, 115, 117, 118, 124, 130, 131, 141, 146, 147, 158, 168, 171, 175-182, 189, 191, 193, 194, 197, 201-204, 206, 208, 213-215, 217, 218, 220, 224, 226, 227, 232-235, 237, 243, 247, 260-263, 265, 267, 271, 273, 275, 276, 281, 285, 286, 288, 291-297, 304, 305, 309, 318-320, 333, 335, 338-340, 346, 347, 349, 361-363, 368, 369, 372, 373, 378, 382, 384, 385, 389, 391, 397, 404, 413-416, 418, 419, 423-425, 427, 437, 444, 445, 447, 449, 450, 453, 457, 467, 472, 473, 475, 487, 497, 503, 504, 507, 509, 511, 516, 522-525, 527, 528, 530-537, 545, 546, 550, 553-555, 560, 566, 568, 571, 573, 574, 579, 581, 582, 584-586, 589, 591, 597, 601, 604, 606, 614, 618, 624, 629, 630, 634, 638, 639, 642-645, 647, 648, 650, 652, 654, 668, 674, 676, 677, 679, 680, 685-687, 689, 690, 698, 699, 702, 703, 705-707, 713, 728, 734-736, 738, 740, 742-745, 749, 750, 752, 756, 764, 767, 774, 775, 777, 781, 782, 785, 793, 796, 801, 805, 817, 823, 826, 830, 835, 842, 843, 848, 850, 855, 859, 861, 862, 866, 867, 869, 871-873, 879, 881-886, 891, 896-898, 900, 906-908, 911, 914, 916, 917, 944-971
 Київська губернія (Київщина) 18, 19, 26, 175, 189, 236, 247, 260, 261, 269, 288, 332, 365, 432, 452-454, 456, 458, 460, 631, 641, 642, 664, 665, 672, 678, 729, 786, 823, 886, 887, 891-895, 908, 926, 946, 959, 962, 971
 Київська Русь 571
 Київський повіт 23, 261, 432, 453, 553, 554, 758, 886
 Кимполюнг 390
 Кирилівка 455
 Кишинев 376, 446
 Кобиляцький повіт 854, 855
 Кобринський повіт 151
 Ковельський повіт 801
 Ковенська губернія 66
 Козелецький повіт 337, 338, 412

Козин 461
Коканд 955
Колоденець 744
Колуш 588
Комишуваха 864
Коноплянівська волость 864
Конотоп 8, 63, 108, 179, 600, 697, 897
Конотопський повіт 412, 897
Копайгород 795, 880
Копайгородська волость 795
Корочанський повіт 152
Костомлоты 188
Костянтиноград 8, 85
Костянтиноградський повіт 560
Кременчук 8, 85, 218, 228, 229, 271, 361, 362, 584, 772, 905
Кременчуцький повіт 225, 904
Кривий Ріг 317, 318, 513, 636
Криворізький копальничий район 593, 667, 668
Крим 230, 681, 926
Кролевець 433, 557
Кролевецький повіт 71, 72, 412
Кронштадт 309, 312, 430, 476
Кубань 8, 98, 147, 152, 200, 203, 295, 664, 684, 693, 755, 771, 968
Кулундинський округ 194
Куп'янськ 959
Куп'янський повіт 415, 446, 790
Курашівці 880
Курська губернія (Курщина) 8, 152, 209, 256, 594, 605, 766, 792, 803, 958, 967
Куцеволівка 362
Куцеволівська волость 864
Лазірки 653
Летичів 801, 804, 818, 819
Летичівський повіт 494
Липовецький повіт 458, 641, 886
Литва 65, 66, 291, 949
ЛитовськоОРуська держава 511
Лифляндская губернія (Лифляндія) 68, 69
Літин 490, 492, 496, 650
Літинський повіт 492, 496
Логова Павлівка 864
Лохвицький повіт 590
Лубенський повіт (Лубенщина) 202, 276, 340, 508, 653
Лубни 8, 85, 287, 508, 519, 709, 958, 960, 965
Луганськ 291
Луганька область 955
Лучинець 795, 880
Лучинецька волость 795
Лучинчик 795
Люблін 186
Люблінська губернія 151, 684, 753, 797
Люботин 40
Львів 14, 243, 742-745
Мала Азія 876
Малороссия (Малая Россия) 141-145, 185, 397, 440, 571, 579, 580, 582
Мало-Семенівська волость 567, 569
Мануїлівка 311, 864
Маріуполь 728
Маріупольський повіт 864
Мар'їнське 396
Масляниківка 866
Мглинський повіт 24, 151, 412, 429, 555, 958
Меджибож 636
Мелітополь 682, 964
Мелітопольський повіт 152
Мерефа 522
Миколаїв 243, 354, 381, 847, 958
Миколаївська волость 749
Микольськ-Усурійський 489, 490
Миргород 40
Миргородський повіт 422
Михайлівка 399
Михайлівка-Льовшина 339, 340
Михайлозаводськ 400
Мінськ 19, 296, 341, 852, 965
Могилев 357, 964
Могилів-Подільський (Могилів на Поділлі) 423, 542, 544, 773, 774, 795, 796, 801, 854, 881, 967
Могилів-Подільський повіт 773, 795, 854, 880
Мойзекюльська волость 68
Москва 7-10, 41, 43, 62, 76, 80, 85, 91, 92, 110, 114, 179, 183, 184, 188, 223, 230-233, 239, 240, 260, 267, 281, 287, 323, 329, 368, 386, 423, 457, 479, 484, 485, 523-525, 559, 580, 594, 596, 612, 627, 630, 631, 649, 655, 696, 706, 707, 748, 817, 944, 952, 958, 960
Московська губернія 12, 231, 277, 329, 384, 445, 454, 526, 556, 557, 719, 730, 935
Надволжська область 500

Наманган 955
Нарва 68
Немирів 492, 850
Немишль 415
Нижня Сироватка 212
Ніжин 678
Ніжинський повіт 412
Німеччина (Германія) 26, 94, 144, 229, 259, 431, 442, 603
Нова Миколаївка 400
Нова Олександрівка 750
Новгород-Сіверський повіт 24, 412, 429, 555
Ново-Воронцовка 396, 397
Новогригорієвський повіт 152
Новозибків 24, 554
Новозибківський повіт 24, 151, 412, 429, 555, 958
Новомосковськ 258
Новомосковський повіт 258, 864, 865
Новооскольський повіт 151
Новоросія 251, 397, 625
Новоросійськ 478
Новостародубська волость 304
Ново-Ушицький повіт 494
Новочеркаськ 955, 971
Нью-Йорк 322
Одеса 7, 8, 31, 85, 110, 172, 202, 232, 236-238, 259, 260, 304, 313, 314, 338, 344, 354, 356, 480, 506, 507, 513-515, 567, 601, 608, 611, 613, 659, 660, 730, 748, 847, 878, 879, 950, 956, 957, 958, 962, 964, 969, 970
Олександрівськ 610, 627, 635, 839
Олександрівський повіт 304, 339, 626, 627, 839, 864
Олександрійський повіт 848
Олександрія 523, 847
Ольвіопіль 363
Ольгопіль 492
Ольгопольський повіт 491
Ольховатська волость 749
Ольчедаївська волость 880
Омульська волость 68
Оржицька волость 202
Орловська губернія 351, 429
Осокорівка 397
Остер 557, 678
Остерський повіт 412, 710
Острогозький повіт 151, 210, 212, 650
Павлоград 316, 421
Павлоградський повіт 421, 864, 865
Панчево 865
Париж 7, 91, 950
Паюская волость 68
Пензенська губернія 351, 429
Переяслав 8, 12, 13, 49, 85, 194, 272, 290, 469, 478, 659, 661, 934
Переяславський повіт (Переяславщина) 179, 272
Перновский уезд 68
Петровський повіт 567
Петроград (Петербург) 6-8, 10, 13, 21, 22, 25, 31, 35-38, 40, 46, 51-54, 58, 63, 64, 70, 76, 78, 85, 87, 89, 107, 110, 112, 130, 131, 171, 176-178, 188, 189, 194, 199, 204, 217, 224, 230, 233, 234, 237, 238, 249, 257, 259-261, 263, 265, 267-270, 272, 274, 281, 287, 288, 293-295, 306-310, 312, 313, 315, 317-319, 334, 340-343, 346, 348, 354, 355, 363, 368, 376, 377, 391, 392, 403, 404, 421, 437, 445, 454, 462, 466, 467, 478, 480, 484-486, 493, 509, 510, 530, 531, 535, 540, 578, 597, 602, 605, 610, 612, 616-618, 627, 629, 631, 636, 647, 648, 653, 654, 656, 687, 690, 698, 701, 703, 706, 707, 710, 712, 730, 733, 757, 774, 778, 779, 784, 786, 788, 796, 803, 818, 839, 853, 862, 870, 879, 882, 884, 885, 887, 888, 895-898, 903, 904, 907, 912, 921, 924, 943-947, 951, 952, 953, 956, 961, 964, 970, 971, 972
Підляшшя 684, 951
Плоске 795
Погорельці 343
Погільська губернія (Погілля) 26, 143, 172, 200, 256, 284, 286, 287, 297, 345, 394, 397, 494, 496, 565, 588, 634, 650, 667, 786, 801, 856, 880, 881, 887, 926, 953, 956, 959, 961, 962, 969
Покровське (Вшиве) 401
Полтава 7, 8, 45, 46, 79, 85, 110, 112, 179, 206, 208, 215-217, 233, 273, 276, 323, 385, 404, 405, 407, 408, 434, 448, 449, 451, 452, 467, 472-474, 482, 484, 485, 497, 498, 508, 540, 552, 553, 577, 590, 630, 631, 642, 643, 697, 707, 708, 781, 912, 914, 954, 963, 971

Полтавська губернія (Полтавшина) 18, 22, 26, 30, 119, 143, 175, 200, 202, 205, 206, 208, 215, 217, 247, 251, 256, 323, 324, 336, 340, 385, 472, 475, 482, 484, 509, 573, 575, 590, 653, 772, 786, 799, 854, 913, 926, 946, 950, 958, 960, 962

Польові Бирмища (Бирминці) 854

Польща (Королівство Польське, Царство Польське) 92, 94, 155, 167, 169, 184-187, 218, 230, 267, 268, 291, 348, 358, 385, 386, 402, 469, 548, 580, 582, 684, 719, 725, 753, 797-799, 837, 947, 949, 951, 953, 964, 965

Посяння 944

Прибалтика 949

Приморська область 291, 489

Проскурів 286, 493, 494

Проскурівський повіт 493, 495

Прусія 91

Псков 966

Путивльський повіт 152

Пухова, слобода 210

Радомисль 269

Радомисльський повіт 261, 269, 453, 455, 457, 886

Ракитко (Ракитянська) 460

Раштат 663, 664

Ржищівська волость 554

Рибушанська волость 569

Рига 961

Рильський повіт 152

Рівне 343, 522

Рожнівка 826, 834-836

Романів 744

Романівська волость 888

Романки 795

Ромни 108

Ромодан 575

Росія (Російська імперія) 6, 10-15, 17, 19, 23, 24, 26, 28-30, 35-44, 47, 49, 51-53, 55-57, 60, 64, 72, 74-78, 80, 82, 84, 86, 88-92, 94-96, 98-101, 104, 108, 109, 112, 117, 126-128, 131, 132, 134, 137-140, 142, 144, 152, 155-161, 164-166, 168-171, 173, 175, 177, 180-183, 185, 189, 191, 194, 195, 198, 202, 203, 208, 215-217, 219, 222, 229-232, 234-236, 238, 240-242, 251, 253-255, 257, 258, 262, 263, 269, 272-274, 276, 278, 280, 286-289, 296, 297, 302, 304, 305, 309, 312-319, 323-326, 329-332, 336, 337, 339, 341, 343, 344, 347, 348, 351, 353, 354, 356, 357, 363, 364, 366, 368, 372-377, 379, 381, 383, 385, 387, 388, 401, 403-407, 409-411, 413, 416, 417, 420, 422, 426, 427, 429-431, 442-444, 459, 463, 465, 468-470, 475, 477, 479, 483, 487, 496, 499, 500, 503, 510, 513, 514, 517, 519, 523, 524, 528, 541, 544, 550, 551, 553, 558-560, 562, 563, 565-567, 569-572, 576, 579-582, 590, 591, 593, 594, 596, 597, 599, 600, 603, 604, 607, 612, 614, 615, 628, 633, 635, 641, 643, 644, 647-650, 652, 655, 659, 660, 662, 663, 669, 680, 683, 685, 687, 691, 693, 694, 699-702, 711, 715-717, 719, 721, 724, 725, 727, 729, 743, 753, 754, 758, 760, 761, 764, 770, 780, 786, 791, 797-799, 807-812, 816, 819-824, 828, 831, 836-838, 841, 842, 844, 849, 850, 857, 872, 873, 878, 882, 883, 892, 896, 902, 907, 908, 909, 912, 918, 921, 922, 924-928, 932, 934, 939-950, 952-954, 959-964, 967, 969

Рославль 342

Ростов 79, 112, 948

Ростовська область 955

Рудниця, зал. станція 697

Румунський фронт 259, 338, 356, 480, 611, 658, 779, 780, 955, 959, 961, 962, 964, 967

Саксаганська волость 625

Саксагань 625

Самара 263, 264

Самарканд 183, 353, 955

Самбір 744

Саратов 567-569

Саратівська губернія 351, 429, 567-569

Саратівський повіт 567

Сахалінська область 489

Севастополь 673, 674, 714, 863, 969

Семенастівська волость 931

Семипілки 710

Семиріччя 955

Сербія 348, 725

Сердобський повіт 567, 569

Серебринець 543

Сибір 8, 56, 370, 500, 544, 682, 784, 785, 951

Симбірськ 471

Симферополь 333, 681, 963

Сіглецька губернія 151, 684, 951

Сквира 332, 463, 993

Сквирський повіт 261, 332, 453, 455, 457, 886

Слобідська Україна (Слобожанщина, Слобідщина) 18, 206-208, 210-214, 414, 605, 606, 650, 766-768, 791-794, 958, 966, 967
Слов'янський повіт 864
Слов'янськ 898
Сміла 729
Смоленськ 340
Снітков 880
Снітківська волость 854
Снович 744
Сооруская волость 68
Сосниця 8, 85, 768, 769
Сосницький повіт 412, 768
Ставропольщина 152, 755
Станіслав (Станіславів) 744
Старобільський повіт 210
Стародубський повіт 24, 151, 412, 429, 555, 958
Стеблів 455
Степова Україна 756, 963
Стокгольм 646, 661-663
Стугна, річка
Сувалкська губернія 66
Суджанський повіт 152
Суми 8, 85, 211
Сумський повіт 211, 212, 767
Суразький повіт 24, 151, 412, 429, 555, 958
Супівка 854
Суша Балка 667
Східно-Китайська залізниця 489
Сян, річка 203
Таврійська губернія (Таврія) 152, 200, 237, 256, 593-595, 653, 664, 668, 669, 674, 681, 682, 693, 704, 705, 738, 755, 771, 781, 803, 922, 926, 956, 963, 965, 966
Таганрогський округ (Донщина) 152
Таганська волость 455
Тарашанський повіт 89, 261, 453, 455, 457, 600, 886
Ташкент 267, 297, 955
Ташлик 607
Тепловська волость 567
Теребовля 744
Тернопіль 87, 706, 744, 961
Терсинська волость 567, 569
Тираспіль 515, 608
Тираспільський повіт 608, 609
Тироль 195
Тифліс 223, 224, 952
Тишківська волость 931
Томашівський повіт 151
Томашпіль 431
Томськ 113-115, 948
Трипільська волость 554
Туреччина 230
Туркестан 297, 298, 326, 500, 955, 954
Угорщина 49, 153
Україна (Вкраїна) 6-24, 26-31, 36, 38-49, 51-56, 58-60, 62-65, 70, 72-79, 82-86, 88, 89, 92, 93, 95-102, 104-107, 109, 111-115, 118, 120, 121, 123-132, 134-140, 143, 145-148, 151-161, 163-171, 173-184, 189, 190, 193-195, 197-210, 212-218, 221-225, 227, 229-240, 243, 245-258, 260-264, 268, 269, 271, 272-287, 290-293, 295-298, 300-305, 307, 309-311, 313-334, 336, 337, 340-364, 366-381, 383-393, 395, 397, 401-409, 411, 413-417, 419-454, 457-473, 475-483, 485-487, 489, 493-508, 510-532, 534, 539, 541-578, 581-585, 589-608, 610-615, 620-630, 632, 634, 635, 637-653, 656, 659, 671, 673-680, 682-694, 696-699, 703-707, 709-714, 719-725, 727-730, 732, 734-736, 738-758, 760-764, 766-771, 773, 776, 778-786, 788-805, 808-832, 834-846, 848-850, 852-856, 859-863, 865, 866, 868, 870-881, 883-897, 900-903, 905-917, 919-922, 924-930, 932-937, 940-968, 970, 971, 972
Уманський повіт (Уманщина) 261, 453, 455, 457, 512, 728, 886
Умань 8, 85, 422, 455, 461, 511, 512, 520, 678
Успенське 362
Ушицький повіт 856, 859
Фастів 962
Феллинський уезд 68
Феодосія 704
Ферганська долина 955
Фінляндія 155, 719, 722, 723, 791, 945, 952
Фірсовка 396
Франція 91, 95, 144, 161, 163, 515, 563, 744, 940
Фріуль 195
Хабаровськ 290, 954
Харків 7, 8, 31, 40, 74, 80, 85, 98, 109, 111, 112, 121, 123, 178, 190, 195, 197, 202, 206-208, 210-214, 232, 233, 292, 304, 413, 414, 415, 447, 487, 488, 522, 524, 525, 577, 594, 595, 605,

749, 750, 766, 791, 793, 794, 902, 948, 955,
958, 964-966
Харківська губернія (Харківщина) 18, 40,
111, 112, 115, 200, 207, 209, 236, 256, 266, 277,
292, 413-416, 593, 595, 606, 627, 653, 664,
668, 669, 674, 680, 693, 704, 705, 738, 741,
766, 771, 781, 790, 792, 794, 803, 922, 926,
946, 958, 959, 966, 967
Херсон 237, 238, 339, 354, 368, 466, 522,
682, 683, 847, 957
Херсонська губернія (Херсонщина) 18, 172,
175, 200, 237, 247, 256, 304, 317, 381, 387,
457, 466, 506, 507, 512-514, 593, 594, 607,
627, 633, 653, 658, 660, 664, 668, 669, 674,
683, 689, 693, 704, 705, 730, 736, 738, 741,
755, 771, 781, 803, 847, 848, 922, 926, 930,
946, 956, 964-966
Херсонський повіт 364, 370, 396, 506, 513,
514, 608, 780, 848
Хмільвська волость 931
Хмільник 492
Холм 98
Холмська губернія (Холмщина) 39, 152,
183-188, 243, 267, 268, 358, 385, 386, 479,
684-687, 710, 711, 753, 771, 796-799, 803, 926,
951, 952, 964
Холмсько-Підляшська Русь (Холмская
Русь) 348, 684, 797, 950
Хорол 84
Хорольський повіт 119
Хотинський повіт 151
Хринівка 795
Христинівка 697
Царство Польське (Королівство
Польське) див. Польща
Чемеринська волость 796

Черкаський повіт 261, 453, 457, 729, 886
Чернігів 7, 8, 31, 62, 63, 85, 98, 108, 117, 119,
218, 242, 243, 408, 429, 496, 535, 575, 584,
601, 602, 870, 904-906, 958, 968
Чернігівська губернія (Чернігівщина) 18, 24,
26, 30, 62, 64, 112, 175, 200, 256, 289, 318,
337, 408, 410, 411, 426, 427, 429, 465, 526,
554-556, 601, 645, 710, 786, 826, 829, 830,
834, 864, 869, 870, 903, 904, 926, 946, 952,
958, 962, 968
Чернігівський повіт 412
Чигирин 107, 334, 822, 823, 965
Чигиринський повіт (Чигиринщина) 107,
261, 334, 453, 457, 489, 886
Чорне море 232, 310, 313, 320, 581, 863, 969
Чорнобильський повіт 261, 458
Чорноморська губернія (Чорноморщина)
861, 965
Чуків 492
Шаргород 881
Шаргородська волость 795
Швейцарія 161, 162, 165, 166
Широке 401, 607-609
Широко-Уступська волость 569
Шмаково 667, 924
Шотландія 90
Естонський край (Естляндия, Эстляндская
губернія) 64, 65, 67-69
Юрки 864, 865
Юрьевський уезд 68
Яворів 744
Явшушецька волость 796
Ямпіль 494
Ямпільський повіт 431, 493
Ясси 878
Ятвізь 564, 575, 578

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВРК	Військово-революційний комітет	Наштаюз	Начальник штабу Південно-Західного фронту
ВЦВК	Всеросійський центральний виконавчий комітет рад робітничих, селянських і солдатських депутатів	ОЄСРП	Об'єднана єврейська соціалістична робітнича партія
ГС	Генеральний Секретаріат	РДБ	Російська державна бібліотека
ДА ПО	Державний архів Полтавської області	РДВІА	Російський державний військово-історичний архів
ДА РФ	Державний архів Російської Федерації	РСДРП(б)	Російська соціал-демократична робітнича партія (більшовиків)
ДА ЧО	Державний архів Чернігівської області	РСДРП(м)	Російська соціал-демократична робітнича партія (меншовиків)
Дегенарм	Черговий генерал штабу армії	Румчерог	Центральний виконавчий комітет рад Румунського фронту, Чорноморського флоту та Одеської області
Есдеки	Члени РСДРП(м) та УСДРП	СЕРП	Соціалістична єврейська робітнича партія
Есери	Члени Російської та Української партій соціалістів-революціонерів	СУАФ	Союз українських автономістів-федералістів
Есефи	Члени УПСФ		
Земсоюз	Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим воїнам		
КВО	Київський військовий округ		

ТУП	Товариство українських поступовців	УРДП	Українська радикально-демократична партія
УГВК (Украинген-комитет)	Український генеральний військовий комітет	УСДРП	Українська соціал-демократична робітнича партія
УДХП	Українська хліборобсько-демократична партія	УЦР	Українська Центральна Рада
Украинкосев	Виконавчий комітет українських організацій Північного фронту	ЦВК	Центральний виконавчий комітет
УНП	Українська народна партія	ЦДАВО України	Центральний державний архів вищих органів влади України
УПСР	Українська партія соціалістів-революціонерів	ЦДІАК України	Центральний державний історичний архів України у Києві
УПСФ	Українська партія соціалістів-федералістів	Центрофлот	Центральний виконавчий комітет військового флоту при ВЦВК
		ЦК	Центральний комітет

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. Вігозва Петроградського Тимчасового українського революційного комітету “До українського громадянства, студентства, робітництва й українських офіцерів у Петрограді”. 02.03.1917 р.	35
2—8. Вітальні телеграми та листи українських організацій Тимчасовому уряду з висловленням сподівань справедливого вирішення українського питання. 05.03.-15.04.1917 р.	37
9. Вігозва українських організацій Москви “Наші вимоги (від українських організацій)”. 07.03.1917 р.	41
10. Вігозва ради Товариства українських поступовців “До українського громадянства”. 08.03.1917 р.	44
11. Інформація про початок українського руху у Полтаві. 08—18.03.1917 р.	45
12. Заява петроградської громади ТУП з вимогою територіальної автономії України. 09.03.1917 р.	46
13. Оголошення про створення Установчої української військової ради. 09.03.1917 р.	48
14. Газетне повідомлення про скликання українського військового віча у Києві. 11.03.1917 р.	50
15. Постанова Українського військового віча про створення в Києві охочекомонного полку. 11.03.1917 р.	50
16. Лист Є. Нероновича до голови Петроградського комітету УСДРП. 11.03.1917 р.	51
17. Українська маніфестація у Петрограді. 12.03.1917 р.	53
18. Постанови Українського кооперативного з’їзду у Києві. 14—15.03.1917 р.	54
19. Пам’ятна записка української делегації голові Тимчасового уряду. 17.03.1917 р.	56
20. Статут Українського військового клубу ім. гетьмана Павла Полуботка. 18.03.1917 р. .	60
21. Інформація про українські збори у Чернігові. 18.03.1917 р.	62
22. Витяг з журналу засідань Тимчасового уряду. 19.03.1917 р.	64
23. Повідомлення про створення у Петрограді Української національної ради. 19.03.1917 р.	70
24. Звернення Кролевецької повітової земської управи до голови Тимчасового уряду. 20.03.1917 р.	71
25. Вігозва “До українського жіноцтва”. 21.03.1917 р.	73

26. Платформа українського студентства Харкова. 22.03.1917 р..	74
27. Установчі збори Київської організації УСДРП. 22.03.1917 р.	75
28. Заява ЦК УНП з викладом програмних постанов її з'їзду. Не пізніше 23.03.1917 р.	76
29. Інформація про лекційно-пропагандистську діяльність Є. Нероновича в клубі гвардії Гренадерського полку. 23.03.1917 р.	78
30. Український рух у Полтаві. 23—27.03.1917 р.	79
31. Відогза Московського комітету УСДРП до робітників і солдатів. Не пізніше 24.03.1917 р.	80
32. Постанова Українського віча м. Хорола. 25.03.1917 р.	84
33. Інформація про з'їзд ТУП та його постанови. 25—26.03.1917 р.	85
34. Телеграма українців військових і службовців громадських організацій м. Тернополя до Тимчасового уряду. 26.03.1917 р.	87
35. Резолюції Українського військового віча у м. Києві. 28.03.1917 р.	87
36. Відогза Головної української студентської ради "До українського студентства!". 29.03.1917 р.	88
37. Телеграма надзвичайних земських зборів Тарашанського повіту Тимчасовому урядові. 29.03.1917 р.	89
38. Стаття П. Фегенка "Од централізму до федерації". 29.03.1917 р.	90
39. Повідомлення про заснування осередку товариства "Просвіта" у м. Городні. 29.03.1917 р.	96
40. Стаття М. Ткаченка "Волею та правом народу Українського (Справа автономії України та федеративно-демократичної республіки і боротьби за се української соціальної демократії)". 30.03—06.04.1917 р.	97
41. Стаття Д. Антоновича "Центральна Рага". 31.03.1917 р.	106
42. Телеграма Чигиринських повітових земських зборів голові Тимчасового уряду. 31.03.1917 р.	107
43. Допис про розвиток українського руху у Конотопі. Березень 1917 р.	108
44. Інформація про розвиток українського руху в Харкові. Березень 1917 р.	109
45. Український рух у Томську. Березень 1917 р.	113
46. Відогза організаційного комітету по скликанню Харківського губернського українського національного з'їзду. Не пізніше 01.04.1917 р.	115
47. Відогза до мешканців Чернігова і його околиць вступати в українські полки та сотні. 02.04.1917 р.	117
48. Резолюція віча с. Вишняків Хорольського повіту Полтавської губернії. 03.04.1917 р.	119
49. Стаття газети "Рідне слово" "Нові товариства на селі". 04.04.1917 р.	120
50. Інформація про спільне засідання президій київських міських громадсько-політичних організацій. 04.04.1917 р.	123
51. Повідомлення Української національної ради Петрограда УЦР. 04.04.1917 р.	130
52. Резолюції установчого з'їзду УПСР. 04—05.04.1917 р.	132
53. Стаття газети "Боротьба" "Селянська спілка". 04—05.04.1917 р.	135
54. Резолюції Всеукраїнської конференції УСДРП. 04—06.04.1917 р.	137

55. Звернення членів Київського педагогічного обласного товариства малоросів до Тимчасового уряду. 06.04.1917 р.....	141
56. Звернення “До українських жінок”. 06.04.1917 р.	145
57. Повідомлення про Український педагогічний з’їзд. 06—07.04.1917 р.	147
58. Реферат Ф. Матушевського “Права національних меншостей”, прочитаний на Всеукраїнському національному конгресі. 06.04.1917 р.	148
59. Реферат промови Н. Григорієва на Всеукраїнському національному конгресі. 07.04.1917 р.	154
60. Промова М. Ткаченка “Основні підстави організації української автономії” на Всеукраїнському національному конгресі. 07.04.1917 р.....	161
61. Доповіть Ф. Крижанівського на Всеукраїнському національному конгресі. 08.04.1917 р.	167
62. Інформація-звіт про селянський з’їзд в Одесі. 06—08.04.1917 р.	172
63. Повідомлення про відновлення діяльності УРДП. 07.04.1917 р.	175
64. Звернення Української національної ради Петрограда до УЦР. 07.04.1917 р.....	176
65. Українські резолюції на з’їздах Харкова громадських організацій. 08.04.1917 р.....	178
66. З’їзд представників кооперативних союзів. 09.04.1917 р.	179
67. Лист Української військової громади Гренадерського саперного полку до УЦР. 09.04.1917 р.....	182
68. Коротка записка про потреби Холмщини, затверджена загальними зборами холмщан в Москві. 09.04.1917 р.....	183
69. Телеграма Київського губернського комісара М. Суковкіна голові Тимчасового уряду. 09.04.1917 р.....	189
70. Стаття Д. Антоновича “Українська народна партія”. 11.04.1917 р.....	190
71. Стаття В. Винниченка “Український мілітаризм”. 12.04.1917 р.....	190
72. Мітинг робітників-українців Путилівського заводу. 13.04.1917 р.....	193
73. Телеграма солдат-українців Барнаульського гарнізону та українців-переселенців Алтайського та Кулундинського округів Тимчасовому урядові. 13.04.1917 р.	194
74. Вітальна телеграма Київського єпархіального з’їзду Тимчасовому урядові. 13.04.1917 р.	194
75. Професор М. Сумцов про роль українських з’їздів і шляхи національного відродження. 14.04.1917 р.....	195
76. Відкритий лист М. Левитського із закликом створення єдиної Української соціалістичної партії. 14.04.1917 р.....	197
77. Звернення Української національної ради Петрограда до Тимчасового уряду. 14.04.1917 р.	199
78. Повідомлення про скликання Всеукраїнського військового з’їзду. 14.04.1917 р.	201
79. Наказ жителів с. Зарога Оржицької волості Лубенського повіту. 14.04.1917 р.	202
80. Звіт про Всеукраїнський національний конгрес. 15.04.1917 р.....	203
81. Звернення до громадян Полтавщини Спільної ради полтавських українських поступових партій. 15.04.1917 р.....	205

82. Повідомлення про Український губернський з'їзд у Харкові. 16.04.1917 р.	206
83. Інформація про віче українського студентства м. Києва. 16.04.1917 р.	214
84. Український селянський з'їзд Полтавської губернії. 16--17.04.1917 р.	215
85. Вітальна телеграма Полтавського селянського з'їзду голові Тимчасового уряду. 17.04.1917 р.	217
86. Стаття В. Винниченка "Три тисячі шукачів". 18.04.1917 р.	218
87. Інформація про створення в Москві організаційного бюро для об'єднання українських організацій і партій міста. 18.04.1917 р.	223
88. Лист голови Української ради Тифлісу Л. Шрамченка до І. Шрага. 18.04.1917 р.	223
89. Доповідь Кременчуцької повітової земської управи "Про запровадження викладання українською мовою у народних школах повіту". Не пізніше 19.04.1917 р.	225
90. Декларація Української громади V армії. До 20.04.1917 р.	229
91. Вігозва Петроградського комітету УСДРП до селян і солдат. 20.04.1917 р.	230
92. Телеграма Української ради Гельсінгфорса голові Тимчасового уряду. 20.04.1917 р.	234
93. Постанови конференції українського студентства про федеративно-демократичний устрій Росії та автономію України. 21.04.1917 р.	234
94. Інформація про селянський з'їзд у Херсоні та його резолюції. 23.04.1917 р.	237
95. Звернення єпископа Єнісейського і Красноярського Никона до українських жінок 23.04.1917 р.	239
96. Резолюція з'їзду меншовицьких організацій України про автономію. 24.04.1917 р.	240
97. Повідомлення про перші збори поновленої "Просвіти" Чернігова. 24.04.1917 р.	242
98. Стаття В. Винниченка "Українська Центральна Рада і ми". 25.04.1917 р.	244
99. Повідомлення про збори Українського жіночого союзу. 25.04.1917 р.	247
100. Пам'ятна записка "Про обласне управління в українських губерніях" Української національної ради Петрограда. 26.04.1917 р.	249
101. Резолюція Іркутської громади "Вільна Україна". 26.04.1917 р.	257
102. Постанови Новомосковського повітового селянського з'їзду. 26.04.1917 р.	258
103. Звіт про створення Одеського військового коша. 26.04.1917 р.	259
104. Повідомлення про Київський губернський селянський з'їзд та його наказ Всеросійській раді селянських депутатів. 27--28.04.1917 р.	260
105. Резолюція загальних зборів українців солдат, офіцерів, чиновників гарнізону м. Самари. 28.04.1917 р.	263
106. Лист голови Української національної ради Петрограда О. Лотоцького до голови УЦР М. Грушевського. 28.04.1917 р.	265
107. Телеграма О. Лотоцького М. Грушевському. 28.04.1917 р.	268
108. Відповідь М. Грушевського голові Української національної ради Петрограда про українське представництво у комісії Установчих зборів. 28.04.1917 р.	269
109. Постанови Радомисльського повітового селянського з'їзду. 29.04.1917 р.	269
110. Постанови Кременчуцької Української ради і Українського військового товариства. Не пізніше 30.04.1917 р.	271

111. Протест Переяславської ради робітничих і солдатських депутатів проти формування на території України польських легіонів. 30.04.1917 р.	272
112. Звернення Всеукраїнської юнкерської спілки “До юнкерів-українців”. 30.04.1917 р.	272
113. Постанови установчих зборів Полтавської організації УПСР. 01.05.1917 р.	273
114. Резолюція з українського питання Полтавського єпархіального з’їзду та вітальна телеграма Центральній Раді. 03-06.05.1917 р.	275
115. Інформація про Харківський губернський селянський з’їзд та його резолюція з національного питання. 03—07.05.1917 р.	277
116. Інформація про утворення Катеринославської губернської української ради. Початок травня 1917 р.	279
117. Постанови I Всеукраїнського військового з’їзду. 05—10.05.1917 р.	279
118. Інформація про Подільський губернський український з’їзд та його постанови. 05—07.05.1917 р.	284
119. Повідомлення про Подільський єпархіальний український з’їзд. 07.05.1917 р.	286
120. Телеграма В. Шемета Тимчасовому уряду. 07.05.1917 р.	287
121. Вітальна телеграма Київської губернської ради громадських організацій першому коаліційному складу Тимчасового уряду. 08.05.1917 р.	288
122. Резолюція обласної конференції Російської партії соціалістів-революціонерів. 08.05.1917 р.	288
123. Резолюція про українізацію школи Чернігівського губернського учительського з’їзду. 09.05.1917 р.	289
124. Візозва Української громади Хабаровська до українців, що живуть на Далекому Сході. Не пізніше 10.05.1917 р.	290
125. Українська маніфестація у Луганську. 11.05.1917 р.	291
126. Інформація про нараду з питань українізації школи. 12.05.1917 р.	292
127. Відповідь Комітету Української національної ради Петрограда УЦР. Вірогідно 12.05.1917 р.	293
128. Постанови загальних зборів українців 466-го піхотного Малмижського полку. 13.05.1917 р.	295
129. Вітання Туркестанської української громади у Ташкенті УЦР. 14.05.1917 р.	297
130. Матеріали загальних зборів Катеринославської організації УСДРП. 14.05.1917 р.	298
131. Повідомлення про з’їзд українських організацій Гренадерського корпусу. 14.05.1917 р.	299
132. Стаття І. Пугача “Як організувати комітети Української селянської спілки”. 16.05.1917 р.	303
133. Наказ Новостародубського волосного сходу Олександрійського повіту Херсонської губернії. 16.05.1917 р.	304
134. Стаття С. Єфремова “З-над Невських берегів”. 16—23.05.1917 р.	305
135. Постанова Української ради. 3-го дивізіону 14-ї польової важкої артилерійської бригади. 18.05.1917 р.	315

136. Постанова Українського військового товариства ім. Дорошенка м. Павлограда. 18.05.1917 р.	316
137. Звернення Заамурського паркового артилерійського дивізіону до УЦР. 18.05.1917 р.	316
138. Повідомлення про урочисте відкриття на ст. Долгінцево Катерининської залізниці Товариства “Просвіта”. 18.05.1917 р.	317
139—143. Телеграми про діяльність української делегації у Петрограді. 18, 19, 21, 22.05.1917 р.	318
144. Газетна інформація про дозвіл військового міністра формувати окремий український піхотний полк. 19.05.1917 р.	320
145. Листівка “День Національного фонду”. 21.05.1917 р.	321
146. Резолюції Полтавського губернського українського з’їзду. 21—22.05.1917 р.	323
147. Протоколи нарад представників міністерств Тимчасового уряду з делегацією Центральної Ради. 21—22.05.1917 р.	325
148. Повідомлення газети “Народня воля” про Український національний з’їзд Катеринославщини. 21—22.05.1917 р.	328
149. Інформація про Сквирський повітовий селянський з’їзд та його резолюції. 22—23.05.1917 р.	332
150. Вітальна телеграма Сімферопольського військового клубу ім. гетьмана Дорошенка УЦР. 23.05.1917 р.	333
151. Постанови віча Чигиринщини. 23.05.1917 р.	334
152. Звернення С. Петлюри від імені УГВК до голови Тимчасового уряду. 23.05.1917 р.	334
153. Наказ по Київському військовому округу. 23.05.1917 р.	335
154. Постанова з національного питання II з’їзду рад робітничих і селянських депутатів Полтавської губернії. 24.05.1917 р.	336
155. Повідомлення про селянський з’їзд Козелецького повіту Чернігівської губернії. 24.05.1917 р.	337
156. Вітальна телеграма УГВК від делегатів I Обласного і фронтового з’їзду рад та солдатських (матроських) комітетів Румунського фронту, Чорноморського флоту та Одеської області. 24.05.1917 р.	338
157. Телеграма від Херсонської української військової громади до УГВК. 24.05.1917 р.	339
158. Відповідь УГВК Херсонській українській військовій громаді. 24.05.1917 р.	339
159. Резолюція громади с. Михайлівки-Льовшиної на Катеринославщині. 26.05.1917 р.	339
160—167. Телеграми до Тимчасового уряду з підтримкою домагань делегації Центральної Ради. 26—29.05.1917 р.	340
168. Постанова Одеської української військової ради про антиукраїнські виступи в місті та необхідність формування українських частин. <i>Не пізніше</i> 27.05.1917 р.	344
169. Постанова Подільського губернського учительського з’їзду про українізацію освіти. 27—28.05.1917 р.	345

170—171. Обмін інформацією між головою виконавчого комітету Рагу об'єднаних громадських організацій Києва М. Страгомським та заступником міністра внутрішніх справ Д. Щепкіним. 27—28.05.1917 р.	346
172. Резолюція I Всеукраїнського селянського з'їзду. 28.05—02.06.1917 р.	347
173. Збори рагу Союзу українських автономістів-федералістів. 30.05.1917 р.	353
174. Постанови Одеської української військової Рагу. 31.05.1917 р.	354
175. Протест української громади м. Могилева Тимчасовому уряду. 31.05.1917 р.	357
176. Наказ делегатам віг 26-го піхотного запасного полку на Всеукраїнський військовий з'їзд. 31.05.1917 р.	357
177. Лист П. Стебницького М. Грушевському. 31.05.1917 р.	359
178—182. Вітальні телеграми Українській Центральній Раді. Травень 1917 р.	361
183. Постанова українського віча Ольвіополя, Богополя, Голти про національно-територіальну автономію України. Травень 1917 р.	363
184. Звіт представника УЦР П. Солухи про поїздку по селах Херсонського повіту. Кінець травня 1917 р.	364
185. Постанова українців-воjakів 2-го Сибірського стрілкового полку. Не пізніше 01.06.1917 р.	370
186. Наказ про організацію Вільного козацтва в Звенигородському повіті. Не пізніше 01.06.1917 р.	370
187. Редакційна стаття газети "Народня воля" "Самостійність чи автономія?". 01.06.1917 р.	373
188. Лист І. Олесенка голові Тимчасового уряду Г. Львову. 02.06.1917 р.	374
189. Протокол загальних зборів Полтавської української військової громади. 02.06.1917 р.	375
190. Телеграма I Українського військового з'їзду IV армії Тимчасовому уряду. 03.06.1917 р.	376
191. Резолюція об'єданого засідання виконкомів київських рад. 02.06.1917 р.	377
192. Телеграма Тимчасового уряду про відхилення домагань УЦР. 03.06.1917 р.	377
193. Матеріали Всеукраїнської конференції УПСР. 03—07.06.1917 р.	378
194. Інформація про український рух в Миколаєві. Початок червня 1917 р.	381
195. Стаття М. Карбовського "Російські агітатори працюють". 04.06.1917 р.	382
196. Інформація про акції протесту солдатів-українців у Києві проти заборони II Всеукраїнського військового з'їзду. 04.06.1917 р.	384
197. Резолюція евакуйованих до Полтавщини холмщаків з вимогами збереження Холмщини у складі України. 04.06.1917 р.	385
198. Постанови II Всеукраїнського військового з'їзду. 5—11.06.1917 р.	386
199—200. Обмін інформацією між заступником міністра внутрішніх справ Д. Щепкіним і Київським губернським комісаром М. Суковкіним. 7—8.06.1917 р.	391
201. Звернення губернського комісара М. Суковкіна до Тимчасового уряду. 08.06.1917 р.	392

202. Інформація інструктора УЦР Ів. Миколайчука про політичне становище у Гайсинському повіті. 09.06.1917 р.	394
203. Звіт інструктора УЦР П. Солухи про поїзду на села Херсонського повіту. 09—15.06.1917 р.	396
204. Стаття П. Стебницького “Мозок Росії”. 10.06.1917 р.	401
205. Звернення Полтавської ради робітничих та солдатських депутатів до революційних організацій. 10.06.1917 р.	404
206. Ухвала Полтавського комітету російських есерів про ставлення до Універсалу. Після 10.06.1917 р.	405
207. Листівка Полтавського комітету партії кадетів Після 10.06.1917 р.	405
208. Звіт про 2-й Чернігівський губернський селянський з’їзд. 10—12.06.1917 р.	408
209. Резолюція Харківської губернської Ради селянських депутатів з приводу І Універсалу УЦР. 11.06.1917 р.	413
210. Звіт про з’їзд Харківської губернської української ради. 11.06.1917 р.	414
211. Повідомлення про урочистості в Києві, пов’язані з проголошенням І Універсалу. 12.06.1917 р.	416
212. Телеграма протесту надзвичайних земських зборів Павлоградського повіту міністру внутрішніх справ. 12.06.1917 р.	421
213. Резолюція загальних зборів Уманської організації ЄСРП з українського питання. 13.06.1917 р.	422
214. Резолюція виконкому Миргородської повітової ради селянських, робітничих та солдатських депутатів. 13.06.1917 р.	422
215. Стаття В. Симовича “Український церковний з’їзд”. 13.06.1917 р.	423
216. Резолюція з’їзду українських правників про підтримку І Універсалу УЦР. 13—14.06.1917 р.	424
217. Резолюції Чернігівського українського губернського з’їзду. 13—18.06.1917 р.	426
218. Газета “Речь” про українське питання. 14.06.1917 р.	430
219. Постанови Ямпільського повітового селянського з’їзду. 14—15.06.1917 р.	431
220. Повідомлення про нараду Київських губернського і повітових земств. 15.06.1917 р.	432
221. Інформація про урочисте оголошення І Універсалу УЦР у м. Кролевіці. 15.06.1917 р.	433
222. Повідомлення про спільне засідання Полтавських комітетів УСДРП та РСДРП. 15.06.1917 р.	434
223. Витяг з особливого журналу засідань Тимчасового уряду. 15.06.1917 р.	435
224. Повідомлення про спільне засідання виконкомів громадських організацій Києва з засудженням І Універсалу. 15—16.06.1917 р.	437
225. Постанови Українського з’їзду 36-ї армійської запасної бригади в м. Острозі. 15—16.06.1917 р.	438

226. Стаття Г. Плеханова “Временное правительство и украинское движение”.	
16.06.1917 р..	440
227. Відозва Тимчасового уряду до українського народу. 16.06.1917 р..	442
228. Інформація про збори українців Київської округи шляхів сполучення та їхня постанова. 16.06.1917 р..	444
229. Постанови 258-го піхотного Кишинівського полку. 16.06.1917 р..	446
230. Повідомлення про засідання Куп’янської повітової ради селянських депутатів. 17.06.1917 р..	446
231. Протокол загальних зборів Полтавської ради робітничих і солдатських депутатів. 17.06.1917 р..	448
232. Звіт про I Київський губернський український з’їзд. 17—18.06.1917 р..	452
233. Резолюції Канівського повітового селянського з’їзду та інформація про його роботу. 18.06.1917 р..	461
234. Резолюції III селянського з’їзду в Сквирі. 18.06.1917 р..	463
235. Інформація про надзвичайні збори Борзнянського повітового земства. 18.06.1917 р..	465
236. Повідомлення Херсонського губернського комісара Юріцина голові Тимчасового уряду Г. Львову. 19.06.1917 р..	466
237. Телеграма Тимчасового уряду В. Короленку з проханням взяти участь в діяльності комісії по з’ясуванню стосунків з УЦР. 19.06.1917 р..	467
238. Стаття М. Грушевського “Що воно?”. 19.06.1917 р..	467
239. Протокол зборів Української військової громади 165-го піхотного Луцького полку. 19—20.06.1917 р..	469
240. Резолюція виконкому Всеросійської ради селянських депутатів про Україну. 20.06.1917 р..	470
241. Вітальна телеграма УГВК від Української Військової ради Сімбірська. 20.06.1917 р..	471
242. З протоколів надзвичайного Полтавського губернського земського зібрання. 20—21.06.1917 р..	472
243. Обговорення I Універсалу надзвичайним губернським земським зібранням Полтавщини. 20—21.06.1917 р..	475
244. Телеграма Чорноморської громади Тимчасовому урядові. 21.06.1917 р..	478
245. Постанови української фракції Всеросійського церковного з’їзду в Москві з національного питання. Не пізніше 22.06.1917 р..	479
246. Телеграма Української військової ради Одесу Тимчасовому урядові. 22.06.1917 р..	480
247. Телеграма від солдат-українців Вінницького гарнізону Тимчасовому урядові. 22.06.1917 р..	480
248. Редакційна стаття “Робітничої газети” “Центральна Рада України”. 22.06.1917 р..	481
249. З журналів позачергового Полтавського губернського земського зібрання. 22.06.1917 р..	482

250. Інформація про роботу Всеукраїнської Ради селянських депутатів та її резолюції. 23—24.06.1917 р.....	484
251. Стаття Г. Хоткевича з критикою оцінки І Універсалу УЦР в “Известиях Харьковского Совета рабочих и солдатских депутатов”. 24.06.1917 р.	487
252. Резолюція надзвичайного земського зібрання Чигиринського повіту про схвалення І Універсалу УЦР. 24.06.1917 р.....	489
253. Резолюція Українського з'їзду Далекого Сходу. 24.06.1917 р.....	489
254. Загальні збори Подільської губернської української ради. <i>Не пізніше 24.06.1917 р.</i>	490
255. Резолюція Чернігівської міської Думи про І Універсал УЦР. 25.06.1917 р.	496
256. Інформація про Літинський повітовий селянський з'їзд Подільської губернії. 25.06.1917 р.....	496
257. Резолюція з'їзду уповноважених Полтавського союзу кредитових та ссудо-зберігальних товариств в пістримку УЦР. 25.06.1917 р.	497
258. Резолюції конференції УПСФ. 25—28.06.1917 р.....	499
259. Проект Статуту автономії України, обговорений конференцією УПСФ. 28.06.1917 р.....	503
260. Постанови Херсонського повітового земського зібрання з приводу автономії України. 26.06.1917 р.	506
261. Газетне повідомлення про створення урядової комісії в справах України. 27.06.1917 р.....	507
262. Лубенський повітовий з'їзд селянських спілок про ставлення до І Універсалу. 27.06.1917 р.....	508
263. З життя Петроградської організації УСДРП. 27.06.1917 р.....	509
264. Звернення Київського Тимчасового крайового судового комітету “Товариші правники і всі судові діячі на Україні!”. 27.06.1917 р.....	511
265. Повідомлення про Уманський кооперативний з'їзд. 28.06.1917 р.....	511
266. Протоколи Херсонського губернського українського з'їзду. 28—30.06.1917 р.....	512
267. Парад на честь Центральної Ради. 29.06.1917 р.....	516
268. Стаття С. Петлюри “Українське військо і т. Керенський”. 29.06.1917 р.....	517
269. Основні положення програми УХДП. 29.06.1917 р.....	519
270. Постанова ІІ Уманського селянського з'їзду. 29.06.1917 р.....	520
271. І Всеукраїнський залізничний з'їзд у Харкові про український рух. 29.06—01.07.1917 р.	522
272. Інформація про українське національне життя в с. Берестовець Борзнянського повіту. <i>Кінець червня 1917 р.</i>	525
273. Повідомлення про Борзнянський повітовий учительський з'їзд. <i>Початок липня 1917 р.</i>	526
274. Постанова УГВК з приводу ІІ Універсалу УЦР. <i>Не пізніше 04.07.1917 р.</i>	527
275. Резолюція віча жителів м. Канева. 04.07.1917 р.....	528
276—278. Матеріали преси про виступ полуботківців. 04—06.07.1917 р.....	528

279. Постанови з'їзду українців-воjakів XII армії. 04—06.07.1917 р.	539
280. Телеграма Полтавського губернського комісара Агабекова міністру внутрішніх справ. 05.07.1917 р.	540
281. Лист Генерального Секретаріату до військового міністра "Про функції Центральної Раги". 06.07.1917 р.	540
282. Лист з Могилева-Подільського. 06—07.07.1917 р.	542
283. Звернення Польського виконавчого комітету на Русі до УЦР. 07.07.1917 р.	544
284. Стаття С. Єфремова "До історії соціалізму на Україні". 07.07.1917 р.	550
285. Заява Полтавської організації УПСФ на засіданні міської Думи. 09.07.1917 р.	552
286. Постанови Київського повітового селянського з'їзду. 09.07.1917 р.	553
287. Повідомлення про нараду представників північних повітів Чернігівської губернії. 09.07.1917 р.	554
288. Повідомлення про надзвичайні земські збори Глухівського повіту. 09.07.1917 р.	555
289. Вітання міської Думи Кролевця Центральної Раги. 09.07.1917 р.	557
290. Декларація Української раги Центральної Росії. 10.07.1917 р.	558
291. Постанова Тимчасового центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки. 10.07.1917 р.	559
292. Резолюції Костянтиноградського надзвичайного повітового земського зібрання. 11.07.1917 р.	560
293. Звернення генерального секретаря земельних справ Б. Мартоса до земельних, прогдовольчих комітетів та селянських спілок. 11.07.1917 р.	560
294. Постанови I Всеукраїнського робітничого з'їзду. 11—14.07.1917 р.	562
295. Протокол з'їзду українських організацій 5-ї Гренадерської дивізії (Західний фронт). 14.07.1917 р.	564
296. Звернення УЦР до населення Волині та Поділля. 15.07.1917 р.	565
297. Постанови раги Всеукраїнської юнкерської спілки. 16.07.1917 р.	566
298. Протокол з'їзду селян-українців Саратовської губернії. 16.07.1917 р.	567
299. Стаття В. Шульгина "Противъ насильственной украинизации Южной Руси". 18.07.1917 р.	570
300. Повідомлення про поїздки генерального секретаря С. Петлюри в Ставку Верховного головнокомандуючого. 20.07.1917 р.	572
301. Резолюція III губернського з'їзду Раг робітничих, селянських і солдатських депутатів Полтавщини "Про ставлення до УЦР". 21.07.1917 р.	573
302. Телеграма чергового генерала штабу Південно-Західного фронту з зазначенням дивізій фронту, які призначені для українізації. 21.07.1917 р.	574
303. Заклик генерального секретаря військових справ до населення вступати до батальйонів "Порятунку України". 21.07.1917 р.	574
304. Протокол засідання Української військової раги 5-ї Гренадерської дивізії. 23.07.1917 р.	575
305. Інформація про з'їзд губернських комісарів України. 25—27.07.1917 р.	578

306. Лист раги професорів Київського університету з негативною оцінкою угоди між Тимчасовим урядом і УЦР. 27.07.1917 р.	579
307. Відозва генерального секретаря військових справ С. Петлюри “Народе Український!”. 27.07.1917 р.	583
308. Постанова Української військової раги Бердичівського гарнізону і частин штабу фронту. 28.07.1917 р.	585
309. Стаття К. Широцького “Здичавіння”. 29.07.1917 р.	586
310. Заява генерального секретаря військових справ С. Петлюри. 30.07.1917 р.	589
311. Резолюція з`їзду начальників міліції Полтавщини. 31.07.1917 р.	590
312. Резолюція ЦК УПСР про Українські Установчі збори. Кінець 07.1917 р.	590
313. Резолюція ЦК Товариства залізничників-українців з приводу розстрілу богданівців. 01.08.1917 р.	591
314. Витяг з протоколу Української раги 5-го запасного кавалерійського полку про його українізацію. 01.08.1917 р.	592
315. Доповідна записка Тимчасовому уряду М. фон Дітмара “Українська автономія і Донецький басейн”. 01.08.1917 р.	593
316. Стаття М. Ткаченка “Caveant consules ne quid respublica Ucrainae detrimenti capiat”. 02.08.1917 р.	596
317. Телеграма Огеського Українського керовничого комітету Центральной Раги. 02.08.1917 р.	601
318. Доповідна записка комісара по українізації шкіл Чернігівщини генеральному секретареві народної освіти. 02.08.1917 р.	601
319. Телеграма ЦК ОЕСРП Тимчасовому урядові про необхідність досягнення угоди з українською демократією. 03.08.1917 р.	602
320. Протест УГВК військовому міністру проти поширення у пресі чуток про зв`язки українського руху з урядами Німеччини та Австро-Угорщини. 03.08.1917 р.	603
321. Протест загальних зборів Огеської організації УПСР проти розстрілу козаків Богданівського полку. 03.08.1917 р.	604
322. Постанова з`їзду інструкторів УЦР Слобожанщини. 03—05.08.1917 р.	605
323. Постанова солдатів українців і росіян Київського артилерійського складу. 04.08.1917 р.	606
324. Протокол Херсонського губернського з`їзду повітових інструкторів УЦР. 04.08.1917 р.	607
325. Телеграма Олександрівських громадських організацій з протестом проти рішення Тимчасового уряду обмежити юрисдикцію Генерального Секретаріату. Після 04.08.1917 р.	610
326. Телеграма генерального секретаря земельних справ, голови з`їзду представників земельних комітетів України Б. Мартоса Тимчасовому уряду. 05.08.1917 р.	610
327. Доповідна записка голови Огеської військової раги І. Луценка генеральному секретарству військових справ про необхідність українізації Земсоюзу та Союзу міст. 05.08.1917 р.	611

328. Резолюція протесту робітників заводу Шогуар проти розстрілу козаків Богданівського полку. 05.08.1917 р.	614
329. Постанова Всеукраїнської ради робітничих депутатів з приводу “Інструкції” Тимчасового уряду. 05.08.1917 р.	615
330. Стаття С. Єфремова “На поворотці”. 04—08.08.1917 р.	615
331. Вігозва Крайового судового комітету про завровадження в судових закладах української мови. 06.08.1917 р.	624
332. Постанова волосного віча с. Саксагань про підтримку УЦР. 06.08.1917 р.	625
333. Протокол загальних зборів жителів Велико-Михайлівської волості Олександрівського повіту Катеринославської губернії. 06.08.1917 р.	626
334. Протест Українського військового клубу Москви проти “Інструкції” Тимчасового уряду. 06.08.1917 р.	627
335. Резолюція окружної конференції Бунду про підтримку українського руху. 06—07.08.1917 р.	628
336. Телеграма помічника комісара м. Київ О. Доротова міністру внутрішніх справ. 07.08.1917 р.	629
337. Витяг з протоколу засідання міської Думи Полтави. 07.08.1917 р.	630
338. Телеграма губернського комісара М. Суковкіна до Тимчасового уряду. 07.08.1917 р.	631
339. Телеграма Української військової ради Бердичівського гарнізону до УЦР. <i>Не пізніше 08.08.1917 р.</i>	632
340. Кошторис, вигідлений на українізацію Херсонським губернським земством. <i>Не пізніше 08.08.1917 р.</i>	633
341. Стаття М. Грушевського “Чорна пляма”. 08.08.1917 р.	633
342. Резолюції Всеукраїнського фельдшерського з’їзду з визнанням УЦР вищим органом влади. <i>Не пізніше 09.08.1917 р.</i>	634
343. Постанова об’єднаного засідання комітетів партій соціалістів-революціонерів, соціал-демократів, залізничних товариств, січі “Хортиця”, т-ва “Просвіта” м. Олександрівська. <i>Не пізніше 09.08.1917 р.</i>	635
344. Прохання командира 34-го армійського корпусу не направляти в корпус українські поповнення з Петрограда. 09.08.1917 р.	636
345. Повідомлення інструктора УЦР П. Феденка про роботу в Кривому Розі. 09.08.1917 р.	636
346. Постанови II Всеукраїнського педагогічного з’їзду. 10—12.08.1917 р.	637
347. Телеграма управляючого військовим міністерством Б. Савінкова про затвердження УГВК. 11.08.1917 р.	640
348. Постанови Київської губернської ради селянських депутатів. 11—12.08.1917 р.	641
349. Загальні збори Полтавської української військової громади. 12.08.1917 р.	642
350. Циркуляр генерального секретаря внутрішніх справ В. Винниченка губернським та повітовим комісарам України про скликання з’їзду повітових начальників міліції, організаторів Вільного козацтва. 12.08.1917 р.	644

351. Звіт про II Борзнянський з'їзд селянських депутатів. 12—13.08.1917 р.	645
352. Звернення ЦК УНП до українського народу. 13.08.1917 р.	646
353. Резолюція Українського з'їзду Воронежської губернії і селянського з'їзду Острогозького повіту. 13.08.1917 р.	650
354. Інформація про Літинський повітовий селянський з'їзд. 13—14.08.1917 р.	650
355. Постанови Катеринославського губернського селянського з'їзду. 13—15.08.1917 р.	651
356. Постанова волосного комітету с. Лазірок Лубенського повіту Полтавської губернії. 15.08.1917 р.	653
357. Лист комісара у справах України при Тимчасовому урядові П. Стебницького до голови УЦР М. Грушевського. 15.08.1917 р.	653
358. Протест селян с. Деріївки проти “Інструкції” Тимчасового уряду. 17.08.1917 р.	657
359. Інформація генерала Маркова про хід українізації дивізій Південно-Західного фронту. 17.08.1917 р.	658
360. Лист Л. Миколаєвича про становище в Ананіївському повіті. 17.08.1917 р.	658
361. Звернення О. Скорописа-Йолтуховського до Української Центральної Ради. 18.08.1917 р.	660
362. Постанови II Київського губернського українського з'їзду. 19—20.08.1917 р.	664
363. Ухвали Гайсинської повітової селянської ради. 20.08.1917 р.	666
364. Повідомлення про український з'їзд Північного крила Криворізького району на Катеринославщині. 20.08.1917 р.	667
365. Постанови Всеукраїнського поштово-телеграфного з'їзду. 21—22.08.1917 р.	668
366. Постанова Української військової ради Бердичівського гарнізону і частин штабу Південно-Західного фронту. 22.08.1917 р.	670
367. Стаття О. Северіяна “Вільне козацтво”. 22.08.1917 р.	671
368. Протести українців-воjakів Чорноморського флоту та робітників Севастополя проти “Інструкції” Тимчасового уряду. 23.08.1917 р.	673
369. Стаття М. Грушевського “Україна гійде свого!”. 24.08.1917 р.	674
370. Циркуляр відгілу формування Вільного козацтва УГВК. 24.08.1917 р.	676
371. Стаття Є. Касяненка “Вільне козацтво. (Вражіння зо з'їзду)”. 24.08.1917 р.	677
372. Рапорт гвардії штабс-ротмістра Кологривова начальнику особливого відгілу штабу Південно-Західного фронту. 24.08.1917 р.	679
373. Протест виконкому Харківської губернської ради проти “Інструкції” Тимчасового уряду. 24.08.1917 р.	680
374. Лист про стан українського руху у Таврії. 25.08.1917 р.	681
375. Повідомлення про мітинг робітників Херсону проти поділу України і обмеження прав Генерального Секретаріату. 25.08.1917 р.	682
376. Стаття В. Лоського “Про майбутнє Холмщини”. 25.08.1917 р.	684
377. Резолюції Холмського з'їзду. 25.08.1917 р.	685

378. Телеграма чергового генерала Ставки командуванню фронтів з наказом про збереження в українізованих частинах російської мови як командної та мови діловодства. 25.08.1917 р.	688
379. Протест союзу споживчих товариств Катеринославщини проти “Інструкції” Тимчасового уряду. 25.08.1917 р.	688
380. Постанова Київського Крайового судового комітету. 27.08.1917 р.	689
381. Постанова надзвичайного засідання Всеукраїнської ради військових депутатів. 27—28.08.1917 р.	690
382. Постанови II Всеукраїнського з’їзду залізничників. 27.08—01.09.1917 р.	690
383. Постанова вояків-українців Київського гарнізону з приводу виступу генерала Корнілова. 28.08.1917 р.	698
384. Постанова Українського військового комітету Західного фронту з приводу виступу генерала Корнілова. 28.08.1917 р.	698
385. Стаття С. Єфремова “Пів року”. 27, 29.08.1917 р.	699
386. Протест українців-вояків міста Феодосії проти поділу України. 28.08.1917 р.	704
387. Циркуляр генерального секретаря внутрішніх справ В. Винниченка губернським та повітовим комісарам України. 29.08.1917 р.	705
388. Постанова ради Українського Військового клубу у Москві. 29.08.1917 р.	706
389. Резолюція Полтавської міської Думи з приводу виступу генерала Корнілова. 30.08.1917 р.	707
390. Розмова Д. Дорошенка з кореспондентом газети “Нова Рада”. 31.08.1917 р.	708
391. Резолюція Лубенської міської Думи про підтримку Центральної Ради та Генерального Секретаріату. 31.08.1917 р.	709
392. Відповідь Семиполківського волвиконкому на запит УГВК про створення Вільного козацтва. 31.08.1917 р.	710
393. Протест Генерального Секретаріату з приводу ліквідації Тимчасовим урядом установ Холмської губернії. Кінець серпня 1917 р.	710
394. Відозва представника УЦР при військовому міністерстві М. Полозова до військових-українців боротися проти заколоту генерала Корнілова. Кінець серпня 1917 р.	711
395. Відозва голови УГВК С. Петлюри до українців-вояків. Кінець серпня 1917 р.	712
396—397. Телеграми з приводу заколоту Корнілова та “Інструкції” Тимчасового уряду від військових організацій. Серпень 1917 р.	712
398. Брошура М. Сріблянського “З біжучої хвилі. (Революція, Установичі збори і наша політика)”. Серпень 1917 р.	714
399. Інформація про організацію Вільного козацтва. 01.09.1917 р.	728
400. Звернення Генерального Секретаріату до міністерства внутрішніх справ. 01.09.1917 р.	728
401. Вимога УГВК притягнути до сууду організаторів корніловського заколоту. 02.09.1917 р.	729
402. Заклик до молоді України вступати до організації “Січ”. 02.09.1917 р.	730

403. Розмова С. Петлюри з кореспондентами київських газет. 02.09.1917 р.	731
404. Рапорт капітана Є. Завадовського Генеральному Секретаріату про бажання перейти на службу в українізовану частину. 02.09.1917 р.	732
405. Запит військового міністерства до штабу Південно-Західного фронту про дивізії, які остаточно визначено під українізацію. 02.09.1917 р.	733
406. Повідомлення про організацію Вільного козацтва. 02.09.1917 р.	733
407. Вимога Української військової ради Бердичівського гарнізону і частин штабу Південно-Західного фронту усунути з посаг К. Оберучева та І. Кириєнка. 02.09.1917 р. ...	735
408. Звіт інструктора УЦР Ю. Пархоменка про ситуацію в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії. 02.09.1917 р.	736
409. З постанов сругої сесії Всеукраїнської ради селянських депутатів. 2—6.09.1917 р. .	738
410. Постанови Українського з'їзду Бахмутського повіту. 03.09.1917 р.	741
411. Звернення комітету Національно-демократичного сторонництва у Львові до М. Грушевського за допомогою про звільнення депортованих галичан. 03.09.1917 р. .	742
412. Стаття М. Грушевського "Про гербові знаки України". 03.09.1917 р.	744
413. З протоколу засідання виконкому Київської ради робітничих депутатів. 04.09.1917 р.	745
414. Постанови II конференції УПСР. 04—07.09.1917 р.	746
415. Звернення "Від Українського Військового Генерального Комітету". 05.09.1917 р. ...	747
416. Звіт повітового інструктора УЦР В. Коряка про роботу у Вовчанському повіті. 05—17.09.1917 р.	749
417. Повідомлення про засідання виконавчого комітету Всеукраїнської ради робітничих депутатів. 06.09.1917 р.	751
418. Звернення генерального секретарства внутрішніх справ до комісара по справах України при Тимчасовому урядові. 07.09.1917 р.	752
419. Резолюції Катеринославської крайової конференції УСДРП. 8—10.09.1917 р.	753
420. Постанова та наказ Всеукраїнської ради військових депутатів про участь у Демократичній нараді. 09.09.1917 р.	757
421. Постанови III Київського повітового селянського з'їзду. 10.09.1917 р.	758
422. Відозва Всеукраїнської ради робітничих депутатів до українського пролетаріату із закликом підтримати політику УЦР. 10.09.1917 р.	760
423. Протокол засідання виконавчого комітету Української ради Північного фронту. 10.09.1917 р.	764
424. Рапорт командуючого 153-ї піхотної дивізії командир 34-го армійського корпусу про стан дивізії. 12.09.1917 р.	765
425. Повідомлення про рішення Харківської ради робітничих та солдатських депутатів вимагати приєднання Слобожанщини до автономної України. 12.09.1917 р. ...	766
426. Телеграма Української військової ради 121-ї піхотної дивізії про сформування української сотні при 482 Жиздринському піхотному полку. 13.09.1917 р.	767
427. Постанови з'їзду інструкторів УЦР про організацію Вільного козацтва Слобожанщини. 13.09.1917 р.	767

428. Звіт про Сосницький повітовий селянський з'їзд. 14.09.1917 р.	768
429. Постанови I Всеукраїнського жіночого з'їзду. 14—15.09.1917 р.	769
430. З постанов II Всеукраїнського лісового з'їзду. 14—16.09.1917 р.	771
431. Запит виконкому об'єднаних українських організацій м. Кременчука про ставлення Генерального Секретаріату до Вільного козацтва. 16.09.1917 р.	772
432. Повідомлення чергового генерала Ставки начальнику штаба Південно-Західного фронту про дивізії, які пропонує українізувати УГВК. 16.09.1917 р.	772
433. Протокол зборів селян Могилів-Подільського повіту. 17.09.1917 р.	773
434. Доповідна записка комісара народної освіти Волині про українізацію шкільної освіти. 18.09.1917 р.	776
435. Звернення комісара у справах України П. Стебницького до Тимчасового уряду з проханням надати приміщення для канцелярії. 18.09.1917 р.	778
436. Телеграма С. Петлюри штабу Румунського фронту. 20.09.1917 р.	779
437. Резолюція Херсонського повітового селянського з'їзду про ставлення до Центральної Ради та Генерального Секретаріату. 20—22.09.1917 р.	780
438. Матеріали I Всеукраїнського з'їзду "Просвіт". 20—23.09.1917 р.	781
439. Телеграма вояків-українців 7-ї Сибірської стрілецької дивізії військовому міністру О. Керенському. 21.09.1917 р.	784
440. Протест Українського вчительського товариства Катеринослава проти виключення Катеринославської губернії зі складу України. 22.09.1917 р.	785
441. Доповідна записка "Про встановлення взаємовідносин між Генеральним Секретаріатом і урядовими установами Київської, Подільської, Волинської, Полтавської та Чернігівської губерній" комісара у справах України П. Стебницького Тимчасовому уряду. 23.09.1917 р.	786
442. Доповідна записка "Про надання українській мові права офіційного вжитку поряд з російською мовою" комісара у справах України в Петрограді П. Стебницького Тимчасовому уряду. 23.09.1917 р.	788
443. Повідомлення про події за тиждень в Куп'янському повіті. 23.09—1.10.1917 р.	790
444. Постанова Української ради Катеринославської губернії про підтримку УЦР. 24.09.1917 р.	791
445. Резолюції з'їзду Слобідської України. 24—25.09.1917 р.	791
446. Доповідна записка інструктора УЦР П. Ткача про роботу в Могилів-Подільському повіті. 25.09.1917 р.	795
447. Доповідна записка про визначення майбутнього статусу Холмської губернії комісара у справах України П. Стебницького Тимчасовому уряду. 25.09.1917 р.	796
448. Повідомлення про організацію Вільного козацтва в с. Загрунівці Борківської волості Зеньківського повіту Полтавської губернії. 26.09.1917 р.	799
449. Протокол зібрання українців-вояків 75-ї піхотної дивізії Західного фронту. 27.09.1917 р.	800
450. Інформація про проведення українських військових з'їздів на Південно-Західному фронті. 27.09—10.10.1917 р.	801

451. Наказ арміям Південно-Західного фронту про дозвіл на проведення фронтового українського з'їзду. 29.09.1917 р.	806
452. Постанови IV з'їзду УСДРП. 30.09—03.10.1917 р.	806
453. Програма діяльності Комітету українського національного театру на рік 1917—1918. Вересень 1917 р.	816
454. Наказ по 34-му армійському корпусу. 01.10.1917 р.	818
455. Стаття М. Грушевського “Важна хвиля”. 01.10.1917 р.	819
456. Наказ Верховного головнокомандуючого про українізацію частин армії. 03.10.1917 р.	821
457—459. Матеріали Всеукраїнського з'їзду Вільного козацтва в Чигирині. 03—06.10.1917 р.	822
460. Повідомлення про заснування в с. Рожнівці Борзненського повіту Чернігівської губернії Вільного козацтва. Початок жовтня 1917 р.	826
461. Телеграма УГВК від Українського з'їзду Південно-Західного фронту. 05.10.1917 р.	826
462. Рішення обласного комітету партії кадетів про відкликання своїх представників з УЦР. 06.10.1917 р.	827
463. Постанови III Чернігівського губернського селянського з'їзду. 07.10.1917 р.	829
464. Постанова I Українського з'їзду Західного фронту про ставлення до Центральної Ради та Генерального Секретаріату. 07.10.1917 р.	830
465. Постанови II Волинського губернського селянського з'їзду. 07—10.10.1917 р.	831
466. Постанова Золотоніського повітового селянського з'їзду про організацію Вільного козацтва і українізацію повіту. 08.10.1917 р.	833
467. Статут Вільного козацтва с. Рожнівка, Борзненського повіту. 08.10.1917 р.	834
468. В. Винниченко про сучасний момент, Тимчасовий уряд і УЦР. 10.10.1917 р.	836
469. Постанова наради 1-го Українського запасного полку з приводу арешту полуботківців. 10.10.1917 р.	839
470. Повідомлення Олександрівської повітової земської управи про початок навчання у школах повіту українською мовою. 12.10.1917 р.	839
471. Редакційна стаття “Робітничої газети” “Українські Установчі Збори і Комітет Центральної Ради”. 12.10.1917 р.	840
472. Звернення генерального секретарства освіти до керівників вищих початкових та середніх шкіл України. 12.10.1917 р.	842
473. Постанови з'їзду лікарів-українців. 12—14.10.1917 р.	843
474. Стаття М. Карбовського “З вражень на Херсонщині”. 13.10.1917 р.	847
475. Звернення генерального секретарства освіти “До Української людності”. 13.10.1917 р.	848
476. Постанова Української ради 621-го піхотного українського Немирівського полку. 13.10.1917 р.	850
477. Рішення надзвичайного земського зібрання Верхньодніпровського повіту на Катеринославщині. 13.10.1917 р.	852

478. Розмова кореспондента “Народної волі” з С. Петлюрою. 13.10.1917 р.	852
479. Звіт інструктора УЦР П. Ткача про роботу в Могилів-Подільському повіті. 14.10.1917 р.	854
480. Статут Вільного козацтва с. Юрки Кобиляцького повіту. 15.10.1917 р.	854
481. Повідомлення Подільського губернського комісара міністру внутрішніх справ про становище в губернії. 15.10.1917 р.	856
482. Наказ військам Бердичівського гарнізону. 16.10.1917 р.	859
483. Повідомлення про діяльність “Просвіти” у м. Геленджіку, Чорноморської губернії. 16.10.1917 р.	861
484. Телеграма Тимчасового уряду членам Генерального Секретаріату з вимогою прибуту до Петрограду. 17.10.1917 р.	862
485. Телеграма УГВК від “Центрофлоту”. 18.10.1917 р.	862
486. Допис кореспондента “Народної волі” про становище на Катеринославщині. 17.10.1917 р.	863
487. Звіт про стан українізації у Єлисаветградському повіті. 18.10.1917 р.	865
488. Протест Всеукраїнської ради військових депутатів проти призначення Тимчасовим урядом комісаром м. Києва К. Василенка. 19.10.1917 р.	866
489. Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому з незгодою відставки генерала Цицовича. 19.10.1917 р.	867
490. Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому. 19.10.1917 р.	867
491. Звернення генерального секретаря О. Шульгина до громадян України. 20.10.1917 р.	868
492. Телеграма УГВК Головнокомандуючому арміями Південно-Західного фронту. 20.10.1917 р.	869
493. Звернення “До українського духовенства Чернігівської єпархії” священника М. Ширая. Не пізніше 20.10.1917 р.	869
494. Постанови III Всеукраїнського військового з`їзду. 20—31.10.1917 р.	870
495. Телеграма комісара Одеського військового округу начальнику політичного управління військового міністерства. 22.10.1917 р.	878
496. Телеграма голови УГВК Верховному головнокомандуючому з приводу антиукраїнської поведінки комісара КВО І. Курієнка. 22.10.1917 р.	879
497. Звіт інструктора УЦР про становище в Могилів-Подільському повіті. 22.10—01.11.1917 р.	880
498. Телеграма командуючого КВО генерала М. Квещинського Головнокомандуючому Південно-Західним фронтом. 26.10.1917 р.	881
499. Повідомлення про надзвичайне засідання Київської міської Думи. 26.10.1917 р.	882
500. Протокол об`єданого засідання корпусної ради та президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу. 27.10.1917 р.	885
501. Резолюція загальних зборів київських шкіл прапорщиків. Не пізніше 28.10.1917 р.	885
502. Звіт про III Київський губернський український з`їзд. 28—30.10.1917 р.	886
503. Стаття “Україна і Петроград”. 29.10.1917 р.	895

504. Резолюція V Коноптоського повітового селянського з'їзду про жовтневі події у Петрограді. 29.10.1917 р.	897
505. Протокол екстреного засідання комітету Слов'янського ударного полку. 29.10.1917 р.	898
506. Стаття С. Єфремова "Останній бій". 29.10.1917 р.	898
507. Телеграма від українців Барнаульського гарнізону з проханням про переведення в українські полки. 29.10.1917 р.	901
508. Резолюції Харківської організації УПСР з сучасного моменту. 29.10.1917 р.	902
509. Конференція селян — представників волостей і гарнізонів Чернігівщини. 29—31.10.1917 р.	903
510. Протокол загальних зборів козаків куреня Вільного козацтва м. Глобина Кременчуцького повіту на Полтавщині. 30.10.1917 р.	904
511. Резолюція надзвичайного засідання Чернігівської міської Думи. 31.10. 1917 р.	905
512. Протокол об'єднаного засідання корпусної та президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу. 31.10.1917 р.	906
513. Відогва ЦК Всеукраїнської Селянської спілки "До всього трудового селянства України". 01.11.1917 р.	907
514. Резолюція службовців Київського губернського земства. 02.11.1917 р.	908
515. Редакційна стаття "Робітничої газети" "Наша влада". 03.11.1917 р.	909
516. Постанова об'єднаного засідання корпусної ради, президії дивізійних та полкових рад 1-го Українського корпусу, ради полку Богдана Хмельницького, представників Центральної Ради та Української ради Південно-Західного фронту. 03.11.1917 р.	911
517. Постанова Української військової ради Південно-Західного фронту про сучасний момент. Початок листопада 1917 р.	912
518. Надзвичайне засідання Полтавської міської Думи. 04.11.1917 р.	912
519. Відогва ЦК УСДРП "До робітників, селян і солдатів України". 04.11.1917 р.	916
520. Стаття С. Єфремова "По кривавому непорозумінні". 04.11.1917 р.	917
521. Редакційна стаття "Робітничої газети" "Про завдання партії (УСДРП) в сучасну хвилю". 05.11.1917 р.	920
522. Резолюції повітового з'їзду УСДРП у Бахмуті. 05.11.1917 р.	921
523. Інформація про нараду представників УЦР і штабу Південно-Західного фронту. 06.11.1917 р.	923
524. Вітання УЦР загальних зборів Шмаківської копальні Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії. 07.11.1917 р.	923
525. Резолюція Української військової ради гарнізону м. Бердичева та частин штабу Південно-Західного фронту. 07.11.1917 р.	924
526. Стаття М. Грушевського "Проект української конституції". 07.11.1917 р.	925
527. Звіт повітового інструктора УЦР про роботу в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії. Жовтень — початок листопада 1917 р.	930
528. Брошура М. Міхновського "Спадщина тиранів". 1917 р.	932
529. Брошура В. Кегровського "Чого хоче Українська партія соціалістів-революціонерів". 1917 р.	935

SUMMARY

The year 1917—the year that the Ukrainian national revolution erupted and the Ukrainian People's Republic was proclaimed—was one of the most important turning points in the history of Ukraine. Paradoxically, this important year has still not been well studied, and decades old myths still prevail in the historiography. This collection was prepared with the aim of rectifying these myths and presenting an objective portrayal of the history of 1917. It was conceptualized as the continuation of the two-volume collection *Ukraïns'ka Tsentral'na Rada: dokumenty i materialy* (Kyiv, 1996—97). Therefore the reader will not find here any documents that have already been published. The documents in both collections compliment each other, and their structure is analogous. However, each collection has its own, independent significance. The editors have devoted a great deal of attention to the geography of the growth of the Ukrainian movement and to its specific manifestations. They have tried in particular to show the role that the national question played in the activities of the Ukrainian political parties, the zemstvos, the workers', soldiers', and peasants' councils, and the trade-union congresses of 1917. This necessitated an assiduous search for documents and a just as assiduous selection process. Over a thousand documents were found; 528 have been included.

The principal source of the documents reproduced in this collection is the Central State Archive of the Higher Organs of Power and Government of Ukraine; certain documents were also found in the holdings of the state archives of Poltava and Chernihiv oblasts and the State Archive of the Russian Federation, and a few are from the Russian State Military History Archive.

Another important source for the study of the history of 1917 is the contemporary press. In this regard, the editors turned their attention primarily to selecting documents from such "national" newspapers as *Nova rada*, *Narodnia volia*, *Robotnycha hazeta*, and *Visty z Ukraïns'koi Tsentral'noi Rady*, but also utilized regional organs, such as *Kievskaiia mysl'*, *Nashe zhyttia* (Petrograd), *Ridne slovo*

(Kharkiv), *Visnyk Poltavs'koho hromads'koho komitetu*, *Ukraïns'ke slovo* (Odesa), and *Chernigovskaia zemskaia gazeta*, and other printed sources, such as leaflets, pamphlets, and posters containing resolutions and appeals.

The documents have been compiled so as to reflect the chronology of the events of 1917. In cases where it was not possible to determine the date of an event, the date of the document was used. All of the documents underwent archeographic preparation. Mostly originals and verified copies were used; only in cases when these were not available were other copies used. Each document was given a title that reflects its content. If a document originally had a title, this title was preserved.

All of the documents have been reproduced in the original language and spelling, but punctuation and typographic and grammatical errors have been corrected. The full texts of most of the documents are presented. Only those documents with passages that are not relevant or repeat what appears in earlier documents have been abbreviated.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

5

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

33

ПРИМІТКИ

943

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

973

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

991

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

999

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1001

SUMMARY

1021

Наукове видання

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ

березень – листопад 1917 року

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Упорядники:

*Верстюк Владислав (керівник), Бойко Володимир, Бойко Олена,
Гриценко Аделіна, Кудлай Олександра,
Осташко Тетяна, Пустовіт Тарас, Хміль Іван,
Щусь Оксана, Яковлева Лариса*

Редактор *Ольга Веремійчик*

Коректор *Микола Гвоздь*

Комп'ютерний набір і верстка *Роксани Верстюк*

Підрисано до друку 12.11. 2002 Формат 70x100 ¹/₁₆.
Папір офсетний № 1. Гарнітура КагінаС. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 83,2. Обл-вид. арк. 84,47. Наклад 1000 прим.

Видавництво імені Олени Теліги.

Реєстраційне свідоцтво № 21638468 видано 15.02.95.

01010 Київ, 10, вул. Івана Мазепи, 6

